OLOF PALME

Henrik Berggren

Çeviren: Turhan Kayaoğlu

BİYOGRAFİ

Henrik Berggren
OLOF PALME - GÜZEL GÜNLER GÖRECEĞİZ

ÖZGÜN ADI
UNDERBARA DAGAR FRAMFÖR OSS - EN BIOGRAFI OVER OLOF PALME

Bu kitap, İsveç Kültür Kurumu Kulturrådet'in çeviri desteğiyle basılmıştır.

ÇEVİREN
TURHAN KAYAOĞLU

İLK BASKI: NORSTEDTS, 2010
NORSTEDTS AGENCY İLE YAPILAN SÖZLEŞMEYE İSTİNADEN YAYINLANMIŞTIR.

Sertifika No: 11213

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
ŞÖHRET BALTAŞ

DÜZELTİ/DİZİN
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: MART 2012

ISBN 978-605-360-555-3

BASKI
PASİFİK OFSET
CİHANGİR MAH. GÜVERCİN CAD. NO: 3/1 BAHA İŞ MERKEZİ A. BLOK
HARAMİDERE AVCILAR İSTANBUL
(0212) 412 17 77
Sertifika No: 12027

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Henrik Berggren

Olof Palme

Güzel Günler Göreceğiz

Çeviren: Turhan Kayaoğlu

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz IX

1. Bölüm
Kalmar - Stockholm 1

2. Bölüm
Büyük Bir İsveç Ailesi 17

3. Bölüm
Pazar Çocuğu 31

4. Bölüm
Hedefi Olmayan Adam 53

5. Bölüm
Çıplak ve Kızıl 83

6. Bölüm
Öğrenci Gibi Öğrenci 111

7. Bölüm
Eski Ülke 147

8. Bölüm
Sihirbazın Çırağı 185

9. Bölüm
Modernliğin Beyaz Ateşi 219

10. Bölüm
Kennedy Tarzı 255

11. Bölüm
Song May'de Görüşürüz 291

12. Bölüm
İsveç Başbakanı 333

13. Bölüm
Demokratik Sosyalist 367

14. Bölüm
“Başkaları Karalıyor, Biz İnşa Etmeyi Sürdürüyoruz” 409

15. Bölüm
Cennette Kış 451

16. Bölüm
Geri Dönüş 491

17. Bölüm
Mozart Kardeşler 529

Soyağacı 577
Çevirmenin Notu 579
Kaynakça 585
Dizin 601

Güzel günler göreceğiz.
(OLOF PALME TARAFINDAN 1968'DE ALINTILANAN BİR FRANSIZ DEYİMİ)

Zamanın karmaşası ve güvenilir kaynakların azlığı, anlatısında açık ve kesintisiz bir hat oluşturmak isteyen tarihçi için sorun yaratır. Tarihçi, her zaman çok kısa özetlenmiş, genellikle bulanık ve bazen çelişkili olan yetersiz metin parçalarıyla çevrili olarak derlemeye, kıyaslamaya ve tahmin etmeye zorlanır. Kendi tahminlerini asla verilerle karıştırmaması gerekse bile, bazı tek tük durumlarda insan doğasının güçlü tutkuları hakkındaki anlayışı, tarih malzemesindeki yetersizliğin yerine geçebilir.
EDWARD GIBBON

Önsöz

1 Mart 1986 Cumartesi sabahı çalar saatli radyodan gelen sesle uyandım. Pencereden içeriye gri bir ışık süzülüyor, arka planda tramvayların uzaklaşan sesleri duyuluyordu. Karımla neredeyse iki yıl kaldığımız Kaliforniya'dan İsveç'e daha yeni dönmüştük. Göteborg'da, Järntorget'de çok eski bir binada, yüksek tavanlı ve biraz bakımsız bir dairede kalıyorduk. Uykulu gözlerle tavandaki gül desenli, çatlak işlemelere bakıyordum ve yarım kulakla radyoyu dinliyordum. Bir süre sonra yolunda gitmeyen, ciddi bir durum olduğunu anladım. Bir kadın gazeteci, ünlü bir kişinin ani ölümü üzerine kullanılan kuru ve ölçülü bir ses tonuyla İsveç Başbakanı Olof Palme'nin hayatını özetliyordu. Anlaşılır gibi değildi. Dün akşam İsveç'te her şey normaldi.

Sabah gazetesini okuyunca kafamızdaki resim şekillenmeye başladı. Devlete karşı bir darbe ya da devrim yapılmamıştı. Olof Palme, önceki akşam saat on biri yirmi geçe Stockholm'ün merkezinde, sinemadan evine giderken vurulmuştu. Henüz herhangi bir katil zanlısı yakalanmamıştı. Hükümet acil toplantıya çağrılmış ve başbakan yardımcısı olan Ingvar Carlsson cumartesi sabahı başbakanlığa gelmişti. Televizyondaki bütün eğlence programları yayından kaldırılmıştı. Bütün dünyadan başsağlığı mesajları yağıyordu ve insanlar toplandıkları cinayet yerine çiçekler bırakıyordu. Güzel bir doğası olan üniversite şehri Berkeley ile birçok sosyal sorunu olan Oakland arasındaki sınırda bir yerde oturduğumuz Amerika'da, bazı geceler silah sesi duyabiliyorduk. Ama şimdi ülkemizde, hiç kimsenin sosyal güvenlik ağı dışında kalmadığı ve geceleri hiçbir karanlık ara sokağın tehlikeli olmadığı İsveç'teydik.

Cinayeti izleyen ilk günlerde ulusal yas ilan etmediği için hükümete yönelik eleştiriler oldu. Uzmanlar, İsveç yasalarına göre bunun hukuksal açıdan mümkün olmadığını açıkladılar. Ama bütün ülkede Palme'nin

yokluğu ağır bir biçimde hissediliyordu. Dünyanın her yerinden devlet adamları ve politikacılar, kişisel olarak duydukları derin acıyı medyada ifade ediyorlardı. İsveçliler sanki Olof Palme'nin uluslararası değerini ilk kez şimdi gerçekten anlıyorlardı. Pazar akşamı –cinayetten 48 saat sonra– Göteborg'un merkezinde bir anma toplantısı düzenlendi. Kırk bin kişi, ellerinde meşalelerle şehrin anacaddesi olan Kungsportsaveny'den geçerek Götaplatsen Meydanı'na yürüdü. Hayatımda ilk kez ulusal aidiyet duygusunun gücünü, bir kader ortaklığında diğer insanlarla birlikte olma duygusunu hissettim. Çevremdeki insanlara baktım ve içimde bunların hepsine –kasketli işçiye, punk kıza, genç göçmen delikanlıya, iyi giyimli orta yaşlı çifte– karşı bir sıcaklık duydum. Nereli olduğumuz, hangi tanrıya inandığımız ya da hangi ideolojiyi benimsediğimiz hiç fark etmiyordu. Bizi birbirimize bağlayan bir şeyi kaybetmiştik.

Neyin yasını tutuyorduk? Ölüm karşısında çektiğimiz acı, her zaman olduğu gibi, bir insanın yokluğunun verdiği hisle, kendi geçiciliğimize ilişkin sezilerin bir karışımıydı. Olof Palme, hayatımda her zaman yer almıştı. O 1958'de 30 yaşındayken İsveç Parlamentosu'na girdiğinde ben 1 yaşındaydım. 1969 sonbaharında Sosyal Demokrat Parti başkanlığına getirildiğinde 12 yaşındaydım ve politik bilincim bir biçimde uyanmıştı. Onu izleyen yıllarda, Vietnam Savaşı'ndaki tutumu nedeniyle ona hayranlık duyuyordum. Bir Amerikan TV programından aktarılan kesitte, akıcı İngilizcesiyle İsveç'in Amerika'yı eleştirmeye hakkı olduğunu savunduğunu duyunca gururlanmıştım. Yetmişli yılların ikinci yarısında bir süreliğine sola doğru pek de orijinal olmayan bir kayıştan sonra yaptığım politik seçimde Olof Palme, yeniden rakipsiz olarak önümde duruyordu. Yeniden iktidara geldiği 1982'de ve sonraki 1985 seçiminde de oyumu ona verdim. O zaman, San Fransisco'daki konsolosluğumuzda oylarımızı kullanırken, yakında İsveç'e döneceğimizi bildiğimiz için, yalnızca Olof Palme'yi değil, İsveç'i de seçtiğimizi hissetmiştik sanki. Şimdi Götaplatsen'deydik ve onun yasını tutuyorduk.

Cinayetten sonra duyulan acı, çok hızlı bir biçimde şaşkınlık ve öfkeye dönüştü. İsveç polisi kimsenin tahmin edemeyeceği kadar beceriksiz çıktı. Kovuşturma yönetimi, cinayet yerindeki izleri korumak ve görgü tanıklarını belirleyip onların güvenliğini sağlamak yerine, yabancılara ya da yabancı kökenli İsveçlilere yönelik fantezi dolu komplo teorileriyle uğraştı. 1988 yazında sosyal demokrat hükümetin, illegal yöntemler

kullanan özel kovuşturma ekibi oluşturduğu medyada açıklanınca, kurumsal yapısıyla bilinen İsveç devleti birden sanki bir muz cumhuriyetine dönüşecekti. Polis, sonunda sabıkalı bir uyuşturucu bağımlısı olan ve Palme'nin katili olma olasılığı bulunan Christer Pettersson'la ilgilenmeye başladı. İlk mahkeme tarafından cezalandırılan, üst mahkemedeyse suçsuz bulunan Pettersson 2004'te öldü. Saçma komplo teorileri ve kendi kendine dedektiflik yapanlar nedeniyle çözümsüz bırakılan bu cinayet sonucunda Olof Palme'nin hayatı, ölümünün gölgesinde kaldı.

Birileri 1986 yılının o mart akşamında, Götaplatsen'de, bana yirmi yıl sonra Olof Palme'yle ilgili bir biyografi kitabı yazacağımı söylemiş olsaydı inanmazdım. O zamanlar kendimi, uzmanlık alanı 1800'lü yıllar olan müstakbel bir tarihçi olarak görüyordum. Ama gelişmeler her zaman insanın düşündüğü gibi olmuyor. Bir gün kendimi o büyük sabah gazetesi *Dagens Nyheter*'de çalışırken buldum; önce kültür bölümünde sonra da politik yorumlar bölümünde. 2006 Şubatı'nın son pazar günü, gazetede nöbetçiydim. Birisi, Olof Palme'nin tam yirmi yıl önce öldürüldüğünü anımsatana kadar o gün ne yazacağımı bilmiyordum. Konuya duyduğum istek ölçülüydü, söylenecek yeni bir şey olduğuna inanmıyordum. Ancak yine de arşivden Olof Palme'yle ilgili kupür dosyasını getirtip okumaya başladım.

Sararmış kupürleri karıştırırken, birden, Olof Palme'nin bir başka zamana ait olduğunu kavradım. Cinayetten sonra geçen yirmi yıl içinde dünya geriye dönüşü olmayan bir biçimde değişmişti. Palme, şimdi "kısa 20. yüzyıl" adı verilen çağda yer alıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden dokuz yıl sonra, 1927'de doğmuştu ve Berlin Duvarı'nın yıkılışından üç yıl önce ölmüştü. Çocukluğu, İsveç'teki Halkevi'nin acemi adımlarla yol almaya başladığı ilk yıllarda geçmişti. Stalingrad kuşatması başladığında ergenlik çağındaydı. Tam savaşın sonunda reşit oldu ve 1950'li yılların başında enkaza dönmüş Avrupa'yı öğrenci lideri olarak boydan boya dolaştı. Genç bir sosyal demokrat politikacı olarak, 1960'lı yılların refah toplumu ideolojisini formüle etti. 1970'lerde İsveç'i Batı dünyasındaki en eşitlikçi ülkelerden birisi haline getiren reformların başını çekti. ABD ve Sovyetler'in soğuk savaşa giriştiği 1980'li yılların başında, silahsızlanma ve kolektif güvenlik konularında yılmadan çalıştı. Palme'nin, başka hiçbir İsveçlinin yer almadığı, 20. yüzyılın en belirleyici karşıtlıklarına müdahil olduğunu gördüm: Soğuk Savaş,

sömürgelerin bağımsızlık kazanması, refah devleti, Vietnam Savaşı, eğitim patlaması, üniversite öğrenci hareketleri, nükleer santraller, 1970'li yılların ekonomik krizi. O akşam, kısa ve tatmin edici olmayan bir başyazı yazdıktan sonra *Dagens Nyheter*'den çıkıp evime gittim. Ama o anda artık, Olof Palme ile yaşadığı zamanın öyküsünü, hak ettiği bütün zenginliğiyle, anlatma yeteneğimi sonuna kadar kullanarak ve hayatının yansıttığı bilgilerden ayrıntılı olarak faydalanmaya çalışarak anlatmak istediğimi biliyordum.

Henrik Berggren, Tyresö, Mart 2010

1. Bölüm

Kalmar - Stockholm

Ben burjuva kökenliyim.
OLOF PALME

Daha şimdiden gücümün yettiğini ve taze
üzüm suyu gibi ateşli olduğumu hissediyorum.
Şimdi dünyada dolaşma cesaretini göstermeliyim ve
yol boyunca yeryüzünün acısını ve sevincini taşımalıyım
ve teknenin sert bir dalgayla parçalandığını
görünce korkmadan fırtınayla boğuşmalıyım.
JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Avrupa'daki başkentlerin çoğunda, hatta çok demokratik ve eşitlikçi ülkelerde bile genellikle yalnızca varlıklı ve ayrıcalıklı olmakla kalmayan, ayrıca sınıf piramidinin en tepesindeki yeriyle de ulusal sembol olan bir bölge vardır. Paris'teki Faubourg St. Germain'dir, Londra'nın Mayfair'i vardır, Berlin'deki ise Dahlem'dir. Mimarileri değişiklikler gösterebilir ama sosyal yapıları aynıdır: Misafirlerde kabul görmedikleri hissini uyandıran ama orada oturanlara sükûnet veren bir içine kapalılık. Sokak hayatı durgun ve ölçülüdür. Bu kısmen, zenginlerin büyük daire ya da villaları olmasına ve bu yüzden dışarıyla ahbaplık etmek zorunda kalmamalarına, kısmen de dükkân fiyatlarının çok yüksek olmasından dolayı kafe, bar ve küçük butiklerin kâr getirmemesine bağlıdır. Bu bölgeler mirasyedi yaşlı teyzelere benzer, belki biraz yıpranmıştırlar ama her zaman çok sağlam ve saygıdeğerdirler.

İsveç'in başkenti Stockholm'de varlık, politik iktidar ve kültürel sermaye, her şeyden önce, merkezin kuzeydoğusunda yer alan ve 1800'le-

rin sonunda kurulan Östermalm bölgesinde toplanmıştır. Buranın kuruluşundaki en önde gelen araçlar –kimi fesat ağızlara göre– Baron Haussmann'ın cetveli ve Alfred Nobel'in nitrogliseriniydi. Paris'in ortaçağ mahallelerinin çoğunu yıkan bu Fransız şehir plancısından dik açılı geniş bulvarlar ve sokaklar alındı. İsveçli mucidin dinamitiyle dağlar, tepeler ve topoğrafyadaki diğer tümsekler yerle bir edildi. Bu yeni bölge yalnızca dikey olarak değil, yatay olarak da dümdüz hale getirildi.

Bugün bu düz hatlar, mühendislikteki tesviye sanatına örnek olarak görülmektedir. Ancak yüzyılın başında Östermalm, ışıklı ve havadar yeni bir konut bölgesi yaratmak için görkemli bir proje olarak görüldü. "Her şey görkemli, gösterişli ve yeni" diye yazıyordu Östermalm'de birkaç yıl oturan ulusal yazarımız August Strindberg. "Bulvarların yeşil şeritleri, demiryolu köprülerinin siyah geçitleri." Şehrin bu yeni bölgesinden etkilenen sanatçı yalnızca Strindberg değildi. Geçmişte kalan o Östermalm, can sıkıcı bir burjuvalıktan öteye, moderndi ve geleceği temsil ediyordu. Ancak sonraları kasvetli ve sokak hayatından yoksun olduğu konusunda şikâyetler giderek artacaktı. Burada hiç çocuk yok, diye yakınıyordu yazar Gustaf Adolf Lysholm. Gençliği en çok yansıtan görüntü, yazarın tahminine göre, Stockholm stadyumunda buz pateni yaptıktan sonra ellerini sosyetik kürklerine gömerek, "sessiz ve karanlık dairelerinde" piyano dersi almak üzere evlerine giden kırmızı çiçekli aile kızlarıydı.

Bu sessiz dairelerden birinde, "zengin Östermalm"in göbeğinde, Engelbrekt Sokağı ile Östermalm Sokağı'nın kesiştiği köşede, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda Olof Palme büyüyordu. Palme ailesi burada Birinci Dünya Savaşı'ndan beri önce binanın sahibi, sonra da kiracısı olarak oturuyordu. Şimdilerde Romanya büyükelçiliğinin bulunduğu bina, 1880'lerin başında yapıldı. Aile, çok sayıda kuşağı barındıran ve uyumlu orantıları olan bu gri binanın üçüncü katındaki iki daireye yerleşmişti. Bunlardan dokuz odalı olanında Olof ve kendisinden büyük iki kardeşi, ebeveynleriyle birlikte oturuyordu. Aynı kattaki yedi odalı karşı daire ise büyükbaba ve büyükannenin emrindeydi. İkinci katta da ileride İsveç başbakanı çıkaracak bir başka aile oturuyordu: Albay Nils Bildt, karısı ve dört oğlu. Bu oğullardan biri, Muhafazakâr Parti başkanlığı, 1990'lı yıllarda başbakanlık ve şimdi de dışişleri bakanlığı yapan Carl Bildt'in babasıdır. Giriş katı, iki yaşlı hanımı ağırlıyordu; bir denizci su-

bayından dul kalan hanım, bir de Hamburglu bir ressam hanım. Bu katta kapıcı dairesi de bulunuyordu. Parisli kılıklarıyla, anakapının iç kısmındaki pencereli bir nöbetçi kulübesinden binaya giriş çıkışları kontrol eden iki hanım oturuyordu.

Geleceğin Sosyal Demokrat Parti başkanının Östermalm'deki yetişme yıllarına ilişkin iki durum vurgulanır: Ailenin ayrıcalıklı ekonomik konumu ve muhafazakâr dünya görüşü. Olof Palme'nin refahla erken yaşlarda tanıştığı bir gerçek. Geniş Palme ailesi, hizmetkârlar, dadılar, Sörmland'da* büyük arazili, deniz manzaralı ve 18 odalı bir köşkle, arabalar, şoförler, düzenli dış ülke gezileri ve çocuklar için özel okullarla tantanalı bir hayat yaşıyordu. Östermalm Sokağı 36 numaradaki sosyal hayat, en yakın çevrenin ölçülerine göre bile çok gösterişliydi. Akşam yemekleri ve partilerinde bu daire, kral ailesinin fertleriyle, baronlarla, üst düzey yöneticilerle, generallerle, profesörlerle, büyük toprak sahipleriyle, büyükelçilerle ve arada bir de kültür hayatının ileri gelen isimleriyle doluyordu. 1927 Martı'ndaki bir müzik gecesinin konuk listesinde, sonradan tahta çıkacak olan Prens Gustav Adolf, Prens Karl, Ivar Kreuger ve bir de bakan vardı. Akşam yemeklerinde ikram edilen şaraplar doğrudan Fransa'dan ithal ediliyor, viski ise kendi temsilcileri tarafından İskoçya'dan gönderiliyordu ve mönüler önceden Fransızca olarak yazılıyordu. Olof Palme'nin büyükbabası 1934'te öldüğünde astronomik bir miras bırakmadı – günümüzdeki değeriyle yaklaşık sekiz milyon kron [yaklaşık bir milyon Euro -ç.]. Ama Palme ailesi, beş-altı kişilik işçi ailelerinin bir oda ve mutfaktan oluşan eve sıkıştığı sınıflı bir toplumda, rahatı yerinde olmaktan da öte, varlıklı bir aileydi.

Aile üyelerinden çoğunun politik yelpazenin sağında yer aldıkları da bir gerçektir. İki dünya savaşı arası yıllarda giderek sosyal demokrasiye kayan, ABD dostu olan, silahsızlanmış, küçük bir İsveç'te Palme ailesinin genel tutumu sosyalizm karşıtı, Almanya yanlısı, savunmayı özendirici ve Finlandiya militanı bir görünüm sergiliyordu. Aslında aile üyelerinden çok azı kamuoyunda doğrudan aktif olarak görünüyordu ama tercihlerini belirttikleri zaman –1928'de sınıf savaşını yansıtan Kazak Seçimi'nde** olduğu gibi– her şeyden önce sosyal demokrasiye karşı

---

* Stockholm'ün hemen güneyindeki bölge - ç.n.

** Sağ Parti'nin atlı bir Kazak'ın görüldüğü seçim afişi nedeniyle böyle adlandırılmıştır - ç.n.

olan Sağ Parti'nin yanında yer alıyorlardı. Finlandiya'yla bağlantı her an canlıydı. İsveç yanlısı bir Finlandiya ile Baltık bölgesinde aktif bir İsveç arasında kurulacak güçlü ve kalıcı bir ittifak düşü, bir serap gibiydi ama gerçekçi olmayan bir vizyondu. Yenilgiye uğramış Almanya'yla dayanışma ve Versay Anlaşması'nın sert koşullarına duyulan öfke, İsveç-Alman Dostluğu Derneği'ndeki toplantılarla alevlendiriliyordu. Önde gelen sağcı politikacılardan Ernst Trygger ve Gösta Bagge ile Finlandiya devlet başkanının kardeşi Baron Mannerheim ve daha sonra Nazi Almanyası adına İsveç üzerinde baskı kurmasıyla tanınan diplomat Wied prensi, Palme'lerde düzenli olarak görülen konuklar arasındaydı.

Para ve politik görüşler, sosyal mirasın yadsınamayacak ölçüde önemli parçalarıdır. Ne var ki, daha derinlerdeki aile yapısı varlığını sürdürürken, partilere bağlılıklar değişebilir ve zenginlikler kaybedilebilir. Aileye daha uzun erimli tarihsel bir perspektiften –donmuş bir 1920'li yıllar tablosu yerine hareket eden tarihin içinden– baktığımızda Palme, sülalesini yansıtan temel değerler ve karakter özelliklerinin temsilcisi olamayacak kadar farklılık göstermez: Bilime ve moderniteye güçlü bir inanç, çok dilli bir uluslararasılık, aristokrat bir *noblesse oblige** ile Faustçu bir iktidar isteği, edebiyata, tiyatroya ve söz sanatlarına ilgi, belirleyici bir hedefe ulaşmak için bütün gücünü seferber etme zorunluluğuna duyulan sarsılmaz inanç. Ve daha da önemlisi, Olof Palme, geldiği aile yapısından dolayı, küçük bir ulus-devlet ile dev bir emperyalist güç arasındaki çatışmaları anlamakta zorlanmıyordu.

***

Sülalenin kurucusu, 1609'da Hollanda'dan Ystad'a** taşınan denizci ve tüccar Palme Lyder'di. Burada içlerinde tüccarlar, papazlar ve memurların bulunduğu, saygı uyandıran ama fazla göze batmayan yerel bir sülale oluşturdu. Ailenin gelişme olanakları ilk kez, Olof Palme'nin büyükbabası olacak olan Sven Palme ile onun üvey kardeşi Henrik'in, denizci şehri Kalmar'daki baba evinden ayrılıp 1800'lerin ortasında Stockholm'e taşınmalarından sonra arttı.

Zamanın gerektirdiği bir hareketlilikti bu. Uyuklayan çiftçi İsveç, kalkınmacı iktisatçıların *take-off* dedikleri tarihsel sıçramaya ayak

---

* Soyluluğun verdiği sorumluluk - ç.n.

** İsveç'in güney ucundaki Skåne bölgesinde bir kent - ç.n.

uydurmaya çalışıyor, dinamik ve kentlileşmiş bir endüstri toplumuna doğru ilk adımını atıyordu. En önemli başarılara, büyük kentlerin dışında ulaşıldı. Giderek rasyonel işletilen çiftlikler, artan nüfusun gıda gereksinimini karşılıyordu. Norrland'daki [Kuzey İsveç -ç.] buharlı bıçkı atölyeleri, dış ülkelere ağaç ürünleri ve sahiplerine de ihracat geliri sağlıyordu. Demiryollarının çoğaltılması ve yeni teknik, İsveç'in kapalı küçük üretim topluluklarını Avrupalı büyük endüstrilere dönüştürdü. Buna karşılık bu gelişim sürecinde sağlık koşullarının çok kötü olduğu, 100 bini aşkın insanın tıkış tıkış yaşadığı Stockholm, kıtadaki başkentlerin çoğunu gerilerden izliyordu. Su ve kanalizasyon şebekeleri kurmaları için kentin yöneticilerini ikna etmeye çalışan küskün bir Stockholm'lü, "İsveç'in gururlu başkenti, uzun zamandan beri bütün uygar dünyanın bir istisnası olarak gösterilmektedir" diyordu. Bu rutubetli, soğuk ve sisli Baltık şehrinde ölüm sayısı, doğum sayısından daha yüksekti ve Avrupa'daki başkentler arasında yalnızca Viyana, babası belli olmayan çocuk sayısında Stockholm'ü geçiyordu.

Ancak burada, İsveç'te yeni bir pazar ekonomisi yaratacak olan, lonca düzeninin kaldırılmasından anonim şirketler, sigorta kurumları ve bankacılıkla ilgili yeni yasaların koyulmasına kadar bir dizi politik karar alındı. Kredi piyasasındaki gelişme henüz zayıftı. Sermayeyi, her şeyden önce demiryolları ağını genişletmek için devlet kullanıyordu. Ama girişken müteahhitler, bankaya para yatırmanın güvenli olduğuna ve hisse senedi ile sigorta almaya ikna edilmeleri halinde, küçük tasarruf sahiplerinde kullanılmayan kaynaklar olduğunu görmeye başladılar. Kalmar'lı Palme kardeşler başkentte işte bu alanlarda öne çıkmaya başladılar. Onların yükselmesi, İsveçlilerin, bireyciliğe dayalı, tekinsiz ama olanaklar vaat eden modernite için eski toplumsal kategorilerini arkalarında bıraktıkları o büyük göç hareketliliğine bağlıydı. Ama Sven ve Henrik, evini barkını terk eden diğer on binlerce umutsuz küçük çiftçi, yanaşma ve tarım işçisine kıyasla eğitimliydiler, ilişkileri vardı ve sakin bir taşra şehrinde saygın yurttaşlar olarak kabul görmenin verdiği güçlü bir özgüvene sahiptiler.

Henrik ve Sven'in babaları Adolph Palme, vilayette validen sonra gelen en yüksek yönetici, yani valilik sekreteriydi. Çok çocuklu ve kentte çok saygı duyulan bir yurttaş olan Adolph, ticaretle uğraşmaktan çok şiir yazmaya eğilimliydi. Tam oğlu Henrik üniversiteye gönderilecek

yaşa gelmişti ki, aile, Kırım Savaşı'nın ardından gelen "artçı" sarsıntıların etkisiyle ekonomik bir felakete sürüklendi. 1859 Şubatı'nda Kalmar sakinleri, yeni çıkmaya başlayan *Barometre* isimli gazetede başhâkim Palme'nin mallarının müzayedede satılacağını okudular: Kentte on iki odalı bir ev, üç kereste fabrikası ve beş gemi.

Palme daha sonra durumunu düzeltecekti ama iflas, oğlu Henrik'in hayata atılışını etkileyecekti. 17 yaşındaki Henrik de babası gibi entelektüel eğilimliydi. Sakin yaradılışlıydı, pipo içiyordu ve arada bir zevkle Platon ile Shakespeare'den vecizeler aktarıyordu. Ancak Adolph, oğlunun mühendis olmasını istiyordu. Belki de kendisininki gibi ekonomik açıdan belirsiz olan bir gelecekten kaçınması için. Henrik, bir kanal inşaatına stajyer olarak verildi ama mühendislik alanına ne heves ne de eğilim gösterdi. Birçok başka uğraşıdan sonra sonunda kendini Uppsala Üniversitesi'nde buldu ve rekor denecek bir süre içinde işletmecilik diplomasını aldı. 1869'da Kraliyet Devlet Dairesi Gümrükler Genel Müdürlüğü'nde kadrolu memur olarak göreve alındığı Stockholm'e taşındı. İşi ağır değildi –"her sabah bir ya da iki saat"– ama maaşı da düşüktü.

Zaman zaman Drama Tiyatrosu'na program broşürleri yazmak ve muhafazakâr bir günlük gazete olan *Stockholms Dagblad*'da tiyatro eleştirileri yapmak gibi geçici işlerle gelirini artırıyordu. Tek odalı basit bir dairede oturuyor ve salaş meyhanelerde yemek yiyordu ama bir gazeteci olarak o dönemin zorunlu mesleki göstergeleri olan punç ve purodan da mahrum kalmıyordu. 1863'te parlamentodaki şehir temsilcileri kamarasında* noter oldu. Bu işle, kamaraların toplandığı dönemlerde kendisine günde on kron sağlayan bir pozisyona gelmişti. Böylece ekonomik durumunun iyileşmesiyle, akşamlarının çoğunu kent tiyatrosunda geçirdiği Fransa'nın Orléans şehrine bir gezi yaptı. 1864 ilkyazında Stockholm'e dönmeden önce Shakespeare'in 300. doğum yıldönümü kutlamalarına katılmak üzere Stratford-upon-Avon'u da ziyaret etti.

Bir ayağı gazete dünyasında, bir ayağı da parlamentoda olan Kalmar'lı bu genç adam, yeni İsveç'in doğuşunu izlemek için mükemmel bir konuma sahipti.

---

* 1866'da tasfiye edilen, dönemin dört kamarasından biri - ç.n.

Henrik Palme, "girişken yenilikçiler" kategorisinde yer alıyordu. Avusturya ve Prusya'dan esinlenerek 1869'da konut sahipleri için ipotek kredisi konusunda uzman olan ve daha sonra "İpotek Bankası" olarak adlandırılacak olan Stockholm İpotek Anonim Şirketi (SIGAB) isimli yeni tür bir bankacılığı başlattı. Tiyatro meraklısı olan Henrik Palme, aslında iş dünyasına atılmasında Goethe'nin teşvikinin tayin edici olduğunu ileri sürmüştü. Palme, Goethe'nin, "Sabırsızlıkla istenen bir şey, yeterince güçlü bir irade kullanılarak her zaman gerçekleştirilebilir" anlamındaki ifadesinden çok etkilendiğini söylüyordu. Olasıdır ki, bununla *Faust*'taki şeytanla işbirliğine giden doktora meleğin, "Yorulmaksızın talep edeni kurtarma gücümüz vardır" şeklindeki o ünlü repliğine işaret ediyordu. Yani yeğeninin 1960'lı yıllarda söyleyeceği lafa: "Politika, istemektir."

SIGAB başlangıçta zorlanmıştı ama Palme kısa bir süre içinde Stockholm finans dünyasında yönlendirici bir aktör durumuna gelmişti. 1800'lerin ikinci yarısı, İsveç bankacılığı için dinamik bir dönem oldu. Ekonomi hızla gelişiyordu, yeni kredi ve yatırım olanaklarına olan gereksinim büyüyordu. Henrik Palme'nin bankacılık dünyasına adım atmasından on yıl kadar önce, eski bir deniz subayı olan A.O. Wallenberg, daha sonra dünyanın en başarılı ve kalıcı hanedanlarından birinin temeli olacak olan Stockholms Enskilda Bank adlı bankayı kurmuştu. Henrik Palme, 1870'lerde geçici bir krizde Enskilda Bank'a destek olmayınca Wallenberg'lerle daha yolun başında anlaşmazlığa düştü. Bu, Palme ve Wallenberg aileleri arasında önce iş dünyasında rakip olarak, sonra da birinin sosyal demokrat işçi hareketinin, ötekininse büyük İsveç sermayesinin temsilcileri olarak uzun ve gerginlik yüklü bir ilişki içine girmelerinin başlangıcı oldu.

Henrik Palme'nin başarıları başka kârlı projelerin yolunu açtı. Vasa Sokağı'nda Merkez Matbaası'nı kurdu, çeşitli yönetim kurullarında yer aldı ve hem işçi konutları hem de Stockholm'ün elit tabakası için, büyük yapraklı ağaçlarla dolu bahçeli evlerin bulunduğu yeni konut projeleri oluşturdu. Toplumsal ideallerle işadamlığı arasına yüksek çitler çekmemek, Henrik Palme ve daha sonra da kardeşi Sven için karakteristik bir özellikti. Henrik açısından bunun en açık örneği, onun gözdesi olan, 1890'lı yıllarda kurulan villa bölgesi Djursholm'dür. 1883'te sahibi olduğu Djursholm'deki büyük çiftliğin hemen yanındaki Värtan

ve Svalnäs'te büyük bir arazi satın almıştı. Aile burayı çok seviyordu ve bankacı Palme, doğa harikası olan bu yerin taşıdığı potansiyeli kısa zamanda anlamıştı. Karısı Anna'yla birlikte Londra'da, Berlin'de ve Kuzey Amerika'nın büyük kentlerinde dış semtlerde gelişen pırıltılı burjuva mahallelerinden esinlenmişlerdi. Batı dünyasında gelişmekte olan bu uluslararası burjuva kültürüne uyum sağlamak da Palme kardeşler için karakteristik bir özellikti.

Henrik, Stockholm dışında bahçeli bir kent oluşturma konusunda net bir vizyona sahipti ve 1889'da bir anonim şirket kurarak Djursholm'deki bitişik araziyi satın aldı. Bu proje sanatçılar, entelektüeller, varlıklı doktorlar, mühendisler ve işadamlarından oluşan bir kesimi cezbetti. Oysa bu proje Henrik'in, ortak bir yeni banliyö oluşturma vizyonunu onunla paylaşmayan diğer yatırımcılarla arasını açtı. Bu banliyöde, her şeyden önce iddialı bir kooperatif faaliyeti ve elişi ile jimnastiğe özellikle yer veren bir "reform okulu" bulunacaktı. Ancak Djursholm, yine de özellikle Saltsjöbaden'de Wallenberg ailesi tarafından aynı zamanda kurulan yüksek burjuva villa şehrine kıyasla çok daha bohem ve entelektüel bir hava taşıyordu.

***

Sven Palme 1873'te Stockholm'e geldiğinde, Henrik'in Kungsträdgården'deki beş odalı dairesinde bir portatif karyolada yatmaya başladı. Nüfuzu giderek artan bu bankacının, kendinden 13 yaş küçük olan üvey kardeşine yaptığı çok sayıda yardımdan biriydi bu. Gelişme çağında birbirlerine çok yakın değildiler. Sven, pipo içen o Henrik'i daha çok bir "amca" gibi görmüştü. Onun babasıyla "büyümüş de küçülmüş" biçimde yaptığı, edebiyat ve felsefe konulu uzun konuşmalarını anımsıyordu. Sven'in bu sınırsız hayranlığı, bir başka üvey kardeşe, Axel'e karşı da aynıydı. Axel cesurdu, hızlıydı, zarif duruşluydu ve Sven'e göre "üzerinde çocukluk fantezilerini harekete geçiren 'bir şey' vardı." Axel'in kahramanlık haresini oluşturan iki şey daha vardı ki, bunlar ileride Sven'in yetişkin kişiliğine yansıyacaktı: Askerlik ve İskandinavyacılık. Axel, elit birliğinde üsteğmendi ve 1864'teki Danimarka-Almanya savaşına gönüllü olarak katılmıştı. Sven, Kalmar'da yaşadığı yıllarda 10 yaşındayken hem İskandinavyacılık idealine hem de İsveç'in Danimarka'ya yardım etmemesinin verdiği üzüntüye kapılmıştı. Ertesi yıl, yaralı durumdaki Axel'i Alman esaretinden kurtarmak üzere aileyle birlikte Kopenhag'a o da gitmişti.

Liseden sonra Sven de askerlik mesleğini seçti. Lill-Jansskogen'deki Svea topçu birliğinde kadrolu asker olmak üzere Stockholm'e geldiğinde 19 yaşındaydı. 1880'li yılların başında üsteğmenliğe yükselmişti ve ayrıca kardeşinin kurduğu Victoria adlı sigorta şirketinde sorumluluk isteyen bir görev de almıştı. Nepotizmdi bu [aile fertlerini kayırma -ç.], ama becerikli Palme ailesi için bu akraba politikasının genellikle iyi sonuçlar verdiği görülüyordu. Sven, ünlü matematik profesörü Mittag-Leffler'in (o da Henrik Palme tarafından Victoria'da işe alınmıştı) yönetiminde ve topçu okulunda edindiği temel matematik ile bilgisi sayesinde kısa süre içinde başarılı bir sigorta memuru olmuştu. Aile kurmayı düşünmeye başlayan genç bir üsteğmen için kârlı bir ek iş olmuştu bu.

Sven 1888'de yeni kurulmuş olan Thule adlı sigorta şirketinden genel müdürlük teklifi alınca tereddüt bile etmedi. Entelektüel ve şaşırtıcı bir ticari yeteneği olan ağabey Henrik, diğer kahraman üsteğmen kardeşi örnek alınacak kişi olarak geride bırakmıştı. Ayrıca iş hayatına atılmak için uygun bir dönemdeydiler. Sonraki on yılda, 1890'lı yıllarda, İsveç eşsiz bir şekilde yükselen konjonktür yaşayacak ve ülkedeki ihracat endüstrilerinin büyük bir bölümü bu dönemde kurulacaktı.

Ancak bir yandan da sigortacılık sorgulanmaktaydı. Bu sektör, insanların çilesini ve gelecek güvencesine duyduğu özlemi istismar eden yeni dönemin acımasız kapitalistlerinin severek kullandıkları bir sembol olmuştu.

Skandia, Thule, Victoria, Nordstjernan gibi büyük sigorta şirketlerinin 1800'lerdeki yükselişi ve özellikle modern piyasa ekonomisindeki kurumsal gelişmesi daha olumlu karşılanıyordu. Bu şirketlerin genel müdürlerinin ileri sürdükleri gibi çıkış noktası, eskiye dayanan bir düşünceydi: İnsanlar beklenmedik kaza ve felaketler karşısında birbirlerine çeşitli biçimlerde destek olma sözü veriyorlardı. Ancak bir yandan eski zamanların güçsüz tarım işçilerine sahip çıkan çiftçilerin ya da yanan bir ahırı yeniden inşa eden komşuların oluşturduğu birliktelik ile yeni sigortacılık kurumu arasında belirleyici bir farklılık vardı. Sigorta güvencesi, bireyin kendi üstündeki kişilere ve yerel birlikteliklere olan doğrudan bağımlılığını ortadan kaldırdı ve onu piyasada daha özgür ve bağımsız bir aktöre dönüştürdü.

Fakat hayat sigortası, piyasa ekonomisinin prensiplerini, insanın geleneksel olarak Tanrı'nın gizemli alanı kabul ettiği bir alana yönelmişti.

Bir hayata değer biçmek, kâfirlik değil miydi? Sigortanın yaygınlaşması, muhafazakâr çevreler tarafından tehlikeli ve moral değerleri yıkıcı bir şey olarak algılanıyordu.

Sven Palme, bu ahlaki karşı çıkışlara rağmen Thule'yi on yıl içinde İskandinavya'daki hayat sigortası piyasasında lider duruma getirdi. Thule, İsveç için yeni ve ilginç olan bir düşünceye dayanıyordu: Hayat sigortalarında prim iadesi yapmak. Bu konuda Fransa'dan esinlenilmişti ve Sven Palme şirkette çalışmaya başlayınca bu düşünce şirketin temel iş prensiplerinden biri olmuştu. Ancak ödedikleri prim oranında müşteriye kâr dağıtımı, Sven Palme'nin geliştirdiği bir düşünceydi. "Hayat sigortası şirketlerinin, insanların hayatları ve ölümleri üzerinden para kazanmaları ya da kaybetmeleri doğru değil" diyordu. "Thule'nin net kârı, şirketin gerçek sahiplerine, sigorta satın alanlara gidecek." Bu ahlaki bir tutumdu ve işler açısından verimli bir düşünce olduğu görülüyordu. Ayrıca Palme kardeşlerin, rakiplerine kıyasla daha iyi bir gelecek vizyonuna ve büyük düşünme yeteneğine sahip olduklarının bir örneğini daha oluşturuyordu. Ama esas olarak başarıların ardında, Henrik'in iş dünyasına ilk adımını attığında gösterdiği güçlü istek ve kendine güven yatıyordu. İstekliliğin, gelişmeler üzerindeki iktidarına Sven de inanıyordu. Günlüğünde, daha başlangıçta ona "ortalama bir insanın üstünde" olmasını sağlayacak güç ve beceriyi içinde nasıl hissettiğini tarif ediyordu. Daha istatistikçi olarak göreve yeni başladığında müdür olmayı ve şirketin yedi köşeli yönetici odasında oturmayı aklına koymuştu. Birkaç yıl sonra ulaşacağı bir hedefti bu.

* * *

Sven Palme, aşağı yukarı sigorta dünyasına girdiği anda Finlandiya İsveçlisi olan Hanna von Born'la evlendi. Kendisi 29, karısı ise 22 yaşındaydı. Bu konuda da yol açıcı olan kardeşi olmuştu. Sven, daha sonra evleneceği kadınla ilk kez Henrik'in evinde karşılaştı. Henrik'in karısı, Hanna'nın kuzeniydi. Ama gerçek romantizm, bir yıl sonra Paris'ten dönen Hanna'nın Finlandiya'ya geçmek üzere İsveç'e gelmesiyle başladı. Henrik'in yaz için kiraladığı Östergötland'daki Bjärka Säby Çiftliği'nde –ailedeki rivayetlere göre bilinçli bir ayarlamayla– yeniden karşılaştılar.

Kalmar'lı burjuva çocuğu, müthiş bir "Parisienne" rüzgârının etkisine girmişti. Aşkları, çiftliğin koruluğundaki kayın ağaçlarının altında yeşerdi. Olasıdır ki, burası Sven'in sosyal alandaki çabalarına da hitap

eden bir çerçeve oluşturuyordu. Hanna'nın entelektüel gücüne, bilgi birikimine ve en az bunlar kadar gelişmiş olan politik bilgisine hayran kalmıştı. "Edebiyattan biraz anlıyordum ama zamanımızın sorunları konusunda oldukça cahildim" deyip ekliyordu: "Spencer'ı okumuş bir kadının karşısında çaresiz bir eksiklik hissediyordum..." Belki daha sonra, bu genç ve yoksul üsteğmenin para için evlendiği hakkındaki düşmanca söylentilere karşı önlem almak için Hanna'ya gösterdiği saygı ve hayranlığı biraz abartmıştı. Oysa Hanna, kısa boyuna rağmen hem fiziksel hem de entelektüel cazibesiyle çevresine ışık saçıyordu. Hayranlarından birinin daha sonra yazdığı şiirdeki gibi: "Ruhun güçlü, sağlam ve büyük / Vücudun, en ılımlı deyimle, küçük."

Hanna on kardeşten dokuzuncusu olarak Borgå yakınlarındaki Gammelbacka Çiftliği'nde büyümüştü. Finlandiya İsveçlileri arasındaki büyük toprak sahipliği kültürüyle, bunun İsveç'teki karşılığı arasında pek fark yoktu: Güçlü yerel gelenekler, belirgin sınıfsal özellikler ve ataerkillik. Ancak, otokratik Rus etkisiyle birlikte, ortak bir dilin olmaması, efendiler ile onlara hizmet edenler arasındaki uçurumu, İsveç'tekilere göre daha da büyütmüştü. Belirleyici tonlama, feodalizme yakın bir köklü aile olmanın gururu ve muhafazakârlıktı. Bir aile biyografisinde ifade edildiği gibi, von Born'ların ilkesi *mutare bene, conservare melior* –"değiştirmek iyidir ama olanı korumak daha iyidir"– biçimindeydi. Onlar, eski tarz büyük toprak sahibiydiler; tarım işçilerinin özgürleşmesine ve Fincenin resmi dil olmasına karşı kararlı bir tavırları vardı, ama hizmetkârlara karşı ataerkil yükümlülükler bağlamında eski *noblesse oblige* anlayışına da sahiptiler. Eğitim ve aydınlanma, büyük toprak sahipleri arasında yüceltiliyordu kuşkusuz ama Tolstoy'un romanlarındaki liberal büyük toprak sahiplerinde olduğu gibi bu idealin kendi hizmetkârları için de geçerli olup olmadığı konusunda bir tereddüt de vardı. Von Born ailesi, Fransız Devrimi'nin sonucu olarak ortaya çıkan yeni ulusal kimlikler ve ideolojilerin karışımı olan çok boyutlu bir soylu kültürünü yansıtıyordu. Aile yer yer açık fikirli ve modern olabiliyordu ama soyluluk ve aile bağları, her zaman yerelliğe ve halk kültürüne galebe çalıyordu. Evde İsveççe konuşuluyordu, Almancaya hâkimdiler, Fransızcayla sükse yapıyorlardı, toprak işçileri ve yarıcılarla gerektiği kadarıyla Fince konuşuyorlardı ve imparatorlukta ticaret ya da kariyer yapmak istendiğinde Rusça kullanılıyordu.

Hanna, ilgi uyandıran genç bir hanımdı. Çok dil bilen, hem Fransa hem de Rusya'da yaşamış, çok gezmiş birisiydi. Memleketi Borgå'da bir yıl öğretmen olarak çalışmıştı. Daha sonra Stockholm'de bir toptancı kooperatifi kurmuş ve geleceğin sol sosyal demokratı olan Carl Lindhagen'le birlikte hizmetçiler için bir emeklilik sandığı işletmişti. O dönemin gözlemcileri, onu dışadönük ve karşı cins tarafından çok beğenilen ama gururlu, sivri dilli ve hemen her konuda çok kararlı görüşleri olan biri olarak tanımlıyorlardı.

Hanna'da coşkulu bir Finlandiya İsveçlisi milliyetçiliği de vardı. Onun hakkında, önyargılı bir *grande dame* [yaşlı saygın hanım -ç.] olduğuna ilişkin yığınla aile anekdotu bulunmaktadır. Hjalmar Branting'e hakaretten, Yahudi kökenlileri evine almayı reddetmeye kadar birçok önyargısını sıklıkla ve böbürlenerek dile getirirdi. Von Born ailesinin feodal geleneklerine bakılırsa bu anlatılanların gerçeklik değeri yüksektir. Oysa, Hanna'nın annesi tarafından kızıyla flörte özendirilen genç üsteğmen Palme için bunlar bir sorun değildi. Aristokrasi için çocuklarına uygun bir eş bulmak, soyluların azaldığı bir toplumda önemli bir sorundu ve burjuva kökenli genç ve girişken bir subay, bu bağlamda cazip bir adaydı. Ama Hanna, kuşkusuz sosyal statüsündeki düşüşün bilincindeydi; hayatı boyunca da imzasını "Hanne Palme, f. von Born" olarak atacaktı [f: önceki -ç.].

Sven ve Hanna Palme, Stockholm sahnesinde karizmatik genç bir çifti oluşturuyorlardı. "Bu zarif, uygar ve her zaman sevecen olan üsteğmen-yönetici" ile onun Finlandiyalı güzel, güçlü bir kişiliği olan aristokrat karısının üzerinde, şık ama ölçülü bir hale vardı. Hanna, kadının oy hakkı gibi, askerlik yükümlülüğü konusunda da fikir sahibiydi ama öncelikle ev işlerinin daha rasyonel ve hijyenik bir biçimde nasıl yapılacağı konusunda çeşitli öneriler geliştiriyordu. "Bizi bu can sıkıcı, zaman alıcı ve çağdışı bulaşık yıkama işleminden kurtarmak için" Solator isimli bulaşık makinesinin tanımını yaptı ve kadınlar için, salkım saçak eteklerin yerine geçecek pratik bir "reform giysisi" oluşturma konusunda ısrarlı bir çaba gösterdi.

Genç üsteğmen sol sempatizanıydı. Gümrük savaşları çağında bunun anlamı, serbest ticaret, genel oy hakkı, parlamentarizm ve geleceğe duyulan genel inançtı. Karşıt gücü, gümrükleri savunan bir sağ, nasyonal şovenizm, kralın kendisi ve dinsel teslimiyet oluşturuyordu. Sven Palme

iyi bir 18. yüzyıl liberaliydi, aydınlanma ile bilime inanıyordu ve ideallerini, konuşma ve makalelerinde her zaman alıntılar yaptığı Fransız Devrimi'nden, Viktor Rydberg'den ve John Stuart Mill'den almıştı. İşçi Enstitüsü'nün yönetim kurulu üyesiydi, Oy Hakkı Hareketi'nin kurucularından biriydi, edebiyat akşamlarına katılıyordu ve dinsel özgürlüğün ateşli bir savunucusuydu.

Kimi zehirli diller gerçekte Sven'in politikaya ilgisi olmadığını, onun o "Finli gayretkeş", yani Hanna tarafından yönetildiğini ileri sürüyordu. Norveçli drama yazarı Henrik Ibsen'in bir vesileyle Hanna'ya, kendisinin *Müteahhit Solness* piyesindeki Hilde Wrangel figürünü anımsattığını söylediği rivayet edilir. Piyesteki bu kadın, hayranlık duyulan kocasını büyük başarılara ulaştırmaktadır. Belki bu iddialarda doğruluk payı vardı. Sven Palme'nin politik ve toplumsal konularda bilinçlenmesinin, hemen hemen evlenmesiyle birlikte başladığına kuşku yok. 1870'lerde Stockholm'e geldiğinde Sven daha apolitik bir kişiydi. Hatta bir yazısında özeleştirel bir biçimde "akıntıya uyuyordum" diyordu. Ordu içinde hem astlara hem de sivillere yöneltilen baskıya ve "subayların diğer yurttaşlardan daha üstün bir grup oluşturduğu" biçimindeki düşünceye karşı kesin bir tepki gösteriyordu ama onun ufkunu yönlendiren şey, sigortacılıkta kariyer yapmak, Dramaten'deki [Kraliyet Tiyatrosu -ç.] oyunları düzenli olarak izlemek ve Brunkeberg Meydanı'ndaki subaylar kafesi Kral Karl'da neşeli zamanlar geçirmekti.

Kuşkusuz ki Hanna, onda potansiyel olarak bulunan politikaya ilginin uyanmasını sağlamıştı ama nedensellik bağı bunun tam tersi de olabilirdi: Sven Palme, Hanna'ya âşık olduğu zaman entelektüel açıdan gelişme arayışı içindeydi. Ne olursa olsun, ikisi de tipik ama 1880'li yıllardaki genel anlayışın biraz yüzeysel ürünleriydiler. Genel olarak "radikal" ve "modern"diler, Strindberg'i okuyorlardı, bilim ve toplumsal sorumluluk konularında atılgandılar ama temelde yaşlı aristokrasiden çok, yeni dönemin burjuva sınıfını eşitlik ve demokrasinin karşısında bir tehdit olarak gören, gelişmekte olan toplumsal hareketlere karşı hiç de anlayışlı değildiler.

Sven ile Hannah özel hayatlarında da bohemlikten ve serbestlikten çok uzaktılar. Önce Djursholm'e yerleştiler, Henrik'in ailesinin yakınında, Fince kaya anlamına gelen "Villa Kallio" adını koydukları ahşap bir binada oturdular. Sonra dört çocukları oldu: Olof (1884'te doğdu),

geleceğin başbakanının babası olan Gunnar (1886), en küçük oğulları Nils (1893) ve son olarak da kızları Birgitta (1897). Thule'nin başarıları sayesinde 1899'da Sörmland'da, Nyköping yakınında, değirmeni, mandırası, kendi dükkânı ile yetmiş kadar işçi ve yarıcısıyla komple bir çiftlik olan Ånga satın alındı. Sven zamanının büyük çoğunluğunu ya Kungsträdgård Sokağı'ndaki bürosunda ya da yolculuklarda geçiriyordu. Hanna da çocukları yetiştiriyor ve giderek artan ev işlerini yönetiyordu. Sven dış dünyadaki başarılarını kutlarken o da evin bütün sorumluluğunu üstlendiği için zaman zaman kızgınlık duyuyordu.

Hanna, dostu Ellen Key'in tanımlamasıyla daha çok "istismar edilen kadın emeğinin" tipik bir örneğiydi: Çocuk terbiyesi ve ev çekip çevirme konularındaki katkıları, hüküm sürmekte olan erkek normlarına göre değer taşımayan ama yetenekli ve iddialı bir kadın. İki eş arasında ayrıca kişilik farklılıkları da vardı. Sven aktif ama çok boyutlu düşünmeyen bir kişiliğe sahipti. Hanna ise daha entelektüeldi ama evin dört duvarı arasında sıkışıp kalmanın kırgınlığını yaşıyordu.

Hanna zaman zaman halinden yakınsa da, Sven'le birlikte Villa Kallio'yu belirgin bir entelektüel ve kozmopolit buluşma merkezine çevirmişlerdi. Çiftin 1800'lerin sonu ve yeni yüzyılın başlarındaki kültür radikalizmi döneminde evlerini ziyaret eden konuklar arasında Strindberg, Selma Lagerlöf, Ellen Key ve Verner von Heidenstam da vardı. Özellikle Finlandiya'dan olmak üzere başka ülkelerden gelen, bir kısmı çok önemli yabancı konuklar da sık görülüyordu evlerinde. Palme ailesinde çok sayıda yabancı dile hâkim olmak önemliydi. Bu gelenek, kısmen Henrik'in birkaç yıl okuduğu ve modern dilleri öğretmek için diğer birçok dersi müfredattan çıkarmış olan Kalmar yakınlarındaki o olağanüstü yatılı okula dayanıyordu. O zamanlar Sven Palme'nin kalbi daha çok "Büyük Devrim'den bu yana ilerleme ve özgürleşme fikirlerinin en önde gelen taşıyıcısı" olarak tanımladığı Fransızca için çarpıyor olsa bile, geçerli olan Avrupalı üç "kültür dili" vardı: Almanca, Fransızca ve İngilizce. Fransızca çıkan uluslararası dergi *L'Éuropienne*'de yazılar yazıyordu ve çocuklarına bir Fransız mürebbiye tutmuştu. Rose isimli bu kadın o kadar gayretliydi ki, bir konuk, çocukların Fransızca kavga ettiklerini duyunca şaşırmıştı.

Ama ailede Almanca da önemli bir yere sahipti (o dönemde Sven, "Almanya'yı, özellikle de Prusya'yı muhafazakârlığın Orta Avrupa'daki

en önde gelen temsilcisi" olarak görse bile) ve özellikle İsveç sigortacılık branşı, birçok esin konusunu güneyindeki bu ülkeden alıyordu. Öte yandan çocukların halası Ingegerd ise güçlü bir İngiliz etkisini yansıtıyordu. Cambridge'de eğitim gören ilk kadınlardandı ve hatta Dublin'deki Trinity'den bir de master diploması almıştı. Anna isimli bir başka kız kardeş de İngiltere'ye gitmiş ve Hindistan kökenli bir doktorla evlenmişti. Bu çiftin oğlu Rajani Palme Dutt daha sonra İngiliz Komünist Partisi'nin genel sekreteri olacaktı. Anna, Hindistan'a yönelik coşkusunu *En Yüksek İdeal** ismiyle 1902'de yayımlanan romanında dile getirmiştir. Ayrıca Sven'in gelişme sürecine yansıyan İskandinavizm ve uluslararası sigortacılık sektörüne ilgisi de vardı. Yönetici Palme, bütün Avrupa'dan temsilcilerin toplandığı kongrelerin çalışkan ve coşkulu bir katılımcısıydı. Bütünüyle bakıldığında aile, uluslararası ilişkilerinde tam bir sentezciydi.

Thule'nin artan başarılarına, toplumda giderek ileri çıkan pozisyonuna ve artan çocuk sayısına bağlı olarak bu zarif üsteğmen, irikıyım ve gösterişli bir aile reisi olmuştu. Dost ve tanıdıklar arasında şaka yollu Sven Palme'nin, madalyasız olarak 105 kilo, tam aksesuvarlı giyinik haliyle 110 kilo çeken büyük bir adam olduğu söylenirdi. Kalmar'dan kalan gırtlaktan vurgulu konuşma tarzını koruyor, redingot ve silindir şapka giyiyordu. Sayısız yönetim kurulu üyeliği vardı. Milletvekilliği ve belediye yöneticiliği yapmış, *Aftonbladet* gazetesinde başyazılar yazmış, resmi konferanslar vermiş, bakanları, kralları ve ünlü kültür şahsiyetlerini ağırlamış ve bir dönem bakanlığa aday gösterilmişti. Ayrıca Stockholm'deki yerel politik hayatta da son derece tayin edici bir rolü vardı. Sven Palme, Thomas Mann'ın klasik burjuva roman figürü Thomas Buddenbrook gibi yalnızca "yüz yıllık bir burjuva isminin" taşıyıcısı olmakla kalmıyor, o Alman taciri kadar hafiflikle ve sevecenlikle yapmıyor olsa da bu konumu temsil etme ve geliştirme yeteneğini de başarıyla gösteriyordu. Olof Palme'nin büyükbabası, başarıları, iktidarı ve keskin görüşleri kendisine çeşitli düşmanlar kazandırmış olan hırslı bir adamdı. Anı kitapçıklarında en yakın çevresini bile kapsayan bir saldırganlıktan söz edilir: "Dostlarıyla bile gereğinden güçlü darbelerle vuruşmuştur."

Torunu gibi Sven de göndereni belli olmayan aşağılayıcı nefret yazılarının hedefi olmuştur. Bir anonim yazar, "İsveç Sigorta Dünyasından

---

* İsveççe kitap başlıkları Türkçe olarak verilmiştir - e.n.

Yüzler ve Görüntüler" gibi masum bir başlık altında, Sven Palme'nin, "kardeşinin entrikalarıyla sigorta sektörüne girmiş, beceriksiz bir subay" olduğunu ileri sürmüştü. "Gerçekte iyi ama kibirli ve kendini beğenmiş bir kişiydi. Sigorta şirketi Thule'yi sakin ve vakur biçimde yönetmek yerine yıkıcı sol ajitasyonla uğraşıp o bilinen hitap gücüyle kendini göstermeye çalışıyordu. Oysa, Demosthenes'in kursuna ne kadar giderse gitsin hiçbir zaman büyük bir hatip olamayacaktı."

Palme'ye göre ise bu yazıda bir şantaj çabası söz konusuydu. Yazar onunla temas kurmuş ve para karşılığında yazıyı yayımlamaktan vazgeçmeyi teklif etmişti. Ancak koşullar ne olursa olsun, o günden başlayıp zamanımıza kadar ulaşan Palme nefretinde eleştiri noktaları ilginç bir şekilde benzer: Kendinden menkul bir kibirle İsveçlilerin geleneksel alçakgönüllü tarzını ihlal etmek, kendi retorik yeteneğini fazla önemsemek ve yıkıcı sol ajitasyona yönelen ateşli bir karakter göstermek.

2. Bölüm

Büyük Bir İsveç Ailesi

Makul bir "diplomasi" dikkatli olabilir,
ama İsveç'e özgü değildir ve bir kültür
halkının vicdanıyla pek az uyuşur.
SVEN PALME

Bizim saatimiz on ikiydi ve onu izledik,
Ama Rus saati birdir.
JOHAN LUDVIG RUNEBERG

Ailenin politik görüşleri konusunda sıklıkla saldırgan sorularla karşılaşan Olof Palme, 1970'lerdeki bir söyleşide büyükbabasını "yaşlı bir subay" olarak tanımlamıştı. Torunu, Sven Palme'nin, kariyerinin başında sosyalistlere yakın durduğunu açıklıyordu, ama daha sonra geleneksel değerleri savunma eğilimi nedeniyle sağa yönelmişti. Gerçeğe aykırı değildi bu ifade, ama oldukça basitleştirilmişti. Sven Palme, huysuz bir yaşlı asker olmaktan daha fazlasıydı.

Olof Palme'nin tanımladığı bu gelişme çizgisi, "Halkevi* atmosferi"yle sınırlı, sol ve sağ kavramların henüz tam olarak kristalize olmadığı o zaman için olağandışı değildi.

Sven Palme'nin politik kariyeri, 1890'lı yıllarda hem liberalleri hem de sosyal demokratları bir araya getiren oy hakkı mücadelesiyle başladı. 1895'te parlamentoya girdi ve ikinci kamarada liberal Halk Partisi'ne katıldı. Bu dönemin partileri, seçim örgütleri olmaktan çok birer gevşek parlamento fraksiyonuydular. Sven Palme, "kent radikalleri" denen bir grupta yer alıyordu. Bu grup, radikal olmayan muhafazakâr köylüler ve açık görüşlü dindarlarla birlikte, muhafazakâr toprak sahibi E.G. Bost-

---

* Hem kişisel bir tanıklık, hem de İsveç'e dair bazı önemli yaklaşım ve kavramların açıklaması için bkz. Çevirmen Notu, s. 579 - e.n.

röm hükümetine karşı muhalefet yapıyordu. Palme bir seçim döneminden sonra parlamentodan ayrıldı ama Stockholm'deki liberal hareket içindeki önemli yerini korudu. Helgeandsholmen'deki yeni binaya taşınan parlamentoya 1905'te geri döndü. Bu tarihi izleyen zorlu yıllarda –büyük grevler, dünya savaşı ve anayasa reformu– önde gelen bir sağcı liberal olarak hareket etti, sosyal demokratlarla işbirliğine karşı çıktı ve dış politikada giderek artan bir Alman dostluğu ile "Büyük İsveç" politikası izledi.

Oy Hakkı Hareketi, liberaller ile sosyalistler arasında gerilimli bir işbirliğini yansıtıyordu. Onları birlikte hareket etmeye götüren neden, İsveç toplumundaki anayasal muhafazakârlığa karşı mücadeleydi. Ayrıca sosyal demokratların lideri Hjalmar Branting ile liberallerin başkanı Karl Staaf eski gençlik arkadaşıydılar. Oy Hakkı Federasyonu'nda liberaller ağırlıktaydı ama bu işbirliğinden uzun erimde kârlı çıkan sosyal demokratlar oldu. Yüzyıl başında İsveç'te oy hakkının politik açıdan daha gelişmiş ülkelere kıyasla çok sınırlı olması, İsveç liberalizmini olumsuz etkiliyordu. 1890'da erkeklerin Fransa'da yüzde 42'si, Almanya'da yüzde 37'si ve İngiltere'de yüzde 29'u oy hakkına sahipken bu oran İsveç'te yalnızca yüzde 10'du. Daha demokratik ülkelerin liberalleri, işçi hareketinin tehdidiyle karşılaşmadan önce, parlamentarizme ve kapsamlı seçim kampanyalarına alışmalarına yetecek kadar bir süreye sahip olmuşlardı. İsveç liberalizmi ise, Fransa ve İngiltere'deki liberal hareketten daha önce, işçi hareketi ile sağın zırhlı kalkanı arasında sıkışma tehdidi altında kalmıştı. Liberallerden bir grup sosyal demokratlarla işbirliği yapmayı istiyordu, diğer bir fraksiyon da sosyalizmin gelişen gücü karşısında duyduğu endişeyle sağa kayıyordu. Palme, "Liberal Parti'nin içinde ölçülü muhafazakâr-liberalizmden dişli bir radikalizme kadar bütün katmanların bulunmasını" bir zaaf olarak açıklıyordu.

Sven Palme, bu gruplardan birincisinde yer alıyordu. Bu tutumu, parlamentoya ilk girişinde, henüz sosyal demokratlar ve liberaller işbirliği yaptığı ve işçi hareketi görece zayıf olduğu için daha az belirgindi. O zaman onun en önem verdiği konu, toplumsal yasaların iyilcştirilmesiydi, özellikle de sigorta alanında.

Palme ailesi, yüzyılın başında, Anglosakson düşünceyle ideolojik bağlantısı olan ölçülü bir büyük kent liberalizmini temsil ediyordu ama ilerlemekte olan İsveç halk hareketiyle yakın bir temastan yoksundu.

Aile serbest dindarlığın ve Yeşilaycılığın izlerinin bulunmadığı laik ve köklü burjuva ortamında, zamanın toplumsal ve ruhani kitle hareketlerinden uzakta yaşıyordu.

Palme, John Stuart Mill'i destek alarak ve eski Manchester liberalizmine karşı polemiğe girerek, yurttaşları korumak üzere devletin müdahale etme hakkını savunuyordu. Mill'in devletin hakkı konusunda "başkalarına yapılan haksızlığa karşı önlem" prensibine göre yasa koyucu, sigorta şirketiyle ilişkide zayıf taraf olan sigortalı bireyi korumalıydı. Bir liberal (ve büyük bir sigorta şirketinde yönetici) olarak Sven Palme, var olan özel sigortacılık sektörünün devletleştirilmesine karşıydı elbette. Bununla birlikte, devlet sosyal sigortacılığının ve zorunlu sigortanın genişletilmesinin sözcülüğünü yapıyordu. Bu noktada, "Devlet girişimi yalnızca yararlı değil, zorunludur" diyerek görüşünü ortaya koyuyordu. Palme, sosyal sigortaların zorunlu olması gerektiğini ileri sürüyordu. Bir sigortacı olarak, hayatın kötü cilveleri –hastalık, sakatlık, işsizlik– karşısında korunmaya en çok gereksinmesi olan grupların, aynı zamanda kendilerini korumak bakımından maddi ve manevi olarak en kötü durumdaki kesimler olduğunu da biliyordu. Bu yüzden, "Sigortalı olacakların hamisi olmak için devletin bu masrafları karşılaması gerekir" diyordu Sven Palme. Ancak, sigorta bütün yurttaşlar için zorunlu da olmalıydı. Sosyal sigortanın yalnızca ücretli işçileri kapsadığı Alman modeline karşı çıkıp, bütün İsveçli yurttaşlar için evrensel bir halk sigortası modelini öne sürdü. Bu fikir, oluşturulmasına Sven Palme'nin de katıldığı 1912 emeklilik reformuyla zafere ulaştı.

Reformun temelinde devlet ile birey olarak yurttaşın, aralarında bir aracı olmaksızın, doğrudan bir ilişki içinde olması düşüncesi vardı. Refah, sivil toplumda taraflar arasında duran ve bağımsız olan aktörler –işverenler, dernekler, aileler– tarafından dağıtılmayacaktı. Sven Palme'nin ifadesiyle, sigorta ve emeklilik gelirleri, "yoksulluk yardımının acı yemeği, özgürlükten yoksunluk ve sosyal düşkünlük" yerine, utanç verici bağımlılığı giderecek, birey olarak yurttaşı özgürleştirecek ve bağımsızlaştıracaktı.

Ancak Palme'nin gerekçesinde duygusallıktan çok rasyonellik vardı: Eski ataerkil bağlar parçalanmıştı, işveren ve işçiler artık yakın ve kişisel bir ilişki içinde değillerdi. Şimdi işçiler, devletin temel sosyal hakları garanti etmek zorunda olduğu bir serbest piyasada bulunuyorlardı. Bu

düşünce yalnızca İsveç tarihinde değil, Palme ailesinde de güçlü bir devamlılık içerir.

Buna karşılık Sven Palme'nin sosyal politikası, sosyal demokrasinin "güçlü toplum"unu çağrıştırıyor olsa da, sonraki politik eylemleri giderek muhafazakârlaştı. 1909'daki büyük grevde, eylemlerini "şiddet yöntemleri" olarak değerlendirdiği sendikalara çok öfkelendi. Politik sempatisi, radikal milletvekili Hedin'e değil de, onun kuzeni olan bir başka Hedin'e, yani sağ milliyetçi Sven Hedin'e yöneldi. Bu ünlü kâşif,* Birinci Dünya Savaşı'ndan bir yıl önce bütün İsveç'i dolaşmış ve halkı Rusya'dan gelen askeri tehdit konusunda uyarmıştı. Mizah dergisi *Naggen* bu uyarıları "öğrencilerin ikram ettiği punçla ve doçentlerin gösterdiği lütufla sarhoş olarak" biçiminde aktarmıştı. Liberal Palme de aynı Rus düşmanı çizgiyi sürdürüyordu; askeri gemi yapımını savunanların söyleminde ve 1914'teki büyük köylü yürüyüşünde dile getirilen silahlanma taleplerini destekliyordu.

Böylece Sven Palme, liberal başbakan Karl Staaf'ı vatan haini olarak gösteren milliyetçi sağla birlikte hareket etmeye başladı. Kral V. Gustav'a ve güçlendirilmiş milli savunmaya desteklerini açıklamak üzere Stockholm'e gelmiş bulunan saygın çiftçilere, Östermalm'deki Palme evinde yatacak yer ve yiyecek veriliyordu. Sven Hedin tarafından yazılarak kral tarafından Stockholm'e gelmiş olan milli savunma taraftarlarına yapılan ve "*borggård*" [sarayın iç avlusu -ç.] konuşması diye adlandırılacak olan konuşma, (Palme'nin kâğıt üzerinde desteklediği) Staaf'ın istifasıyla sonuçlanan bir anayasal krize yol açtı.

Sağcılar ile sol liberaller arasındaki çelişkiler son derece keskinleşmişti. Staaf, İsveç'in politika tarihinde görülen en ağır hakaret kampanyalarından birisinin hedefi oldu.

Örneğin ortasında portresinin olduğu, böylece rakiplerinin sigaralarını başbakanın yüzünde söndürebilecekleri kül tablaları satılıyordu. Ancak onun rakipleri de benzer kişisel saldırılara uğruyordu. Sven Palme'nin arkasından konuşanlardan biri, onu "sağ harekete uşaklık" yapmakla suçlayıp, "Siz bir şarlatansınız, bayım" demişti. Palme, aynı görüşte olan bir grup kişiyle birlikte bir muhafazakâr-liberal parti kur-

* Tanınmış bir yazar ve Hitler yanlısı olan Sven Hedin, Orta ve Uzak Asya'ya ilk keşif gezisini yapan ve başta Tibet olmak üzere buradaki bazı ülkelerin haritalarını ilk kez çizen Batılıdır - ç.n.

mak üzere partiden ayrılmış ama girişim başarılı olmayınca 1917'de parlamentoyu terk etmişti.

Sven Palme'nin işçi hareketine duyduğu antipatinin, İsveç'in sınırları dışında ne olursa olsun onu sağa kaydıracağı kuşkusuzdu. Ne var ki, Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması, onun dünya görüşünün temelini biçimlendiren yaşlı liberalizmin büyük bir bölümünün parçalanıp dağılmasına da yol açmıştı. Lars Johan Hierta tarafından kurulan, ancak Birinci Dünya Savaşı yıllarında giderek muhafazakâr, Alman dostu ve sosyal demokrasi düşmanı olan klasik bir Stockholm gazetesinden adını alan ve "*Aftonbladet* liberalizmi" diye adlandıran çizginin temsilcilerindendi. Sven Palme'nin önceki Fransa yanlısı tutumu gerilemiş ve Almanya'ya olan sempatisi giderek güçlenmişti. 1913'te İsveç-Alman Derneği'nin kurulmasında inisiyatif alanlardan birisiydi. Hildenburg'un ağırlanması ve savaş mağduru Almanlara yardım gibi konular da olmak üzere ölümüne kadar da dernek içinde aktif bir rol oynayacaktı.

Almancılık, İsveç burjuvazisi içinde 1900'lerin ilk on yılında yaygın bir eğilimdi. O zamanlar Almanca ve Alman kültürü, tıpkı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve İngilizcenin olduğu gibi, neredeyse tüm dünyanın doğal referans noktasıydı. Almanya'nın 1871'deki savaşta Fransa'ya karşı zaferi, daha önce Fransa'ya yönelmiş olan İsveç'in, pusulasını Almanya'ya çevirmesini sağladı. Helgeandsholmen'deki yeni parlamento binası Wilhelm stilinde yapılıyor, Stockholm'deki Kraliyet Operası'nda Wagner çalınıyor ve politikada Bismarck gibi Alman Kadetçi liberal sosyalistlere de hayranlık duyuluyordu.

Öte yandan, Almanya'ya hayranlık duymak, muhafazakâr bir kimlik için kesin bir işaret de değildi. Bir sosyal demokrat için Almanya, bilimsel sosyalizmin beşiğiydi. İsveç işçi hareketi, o zamanlar bir taşra ülkesi olan İsveç'te benzeri olmayan parti okulları, kültür faaliyetleri ve ustalıklı örgütlenme çalışmalarıyla Almanya'daki işçi hareketine açık bir hayranlık duyuyordu. Liberal bir perspektiften bakınca ise Almanya, modern yasal sistemi, etkin idari yönetimi ve gelişkin sosyal politikasıyla ilerici bir örnek ülkeyi temsil ediyordu. Özellikle bu gelişkin sosyal politika Sven Palme'yi etkilemişti ve 1917'de oğlu Gunnar'ı, savaşın alevleri içinde hayat sigortası sektörünün kendini nasıl ayakta tuttuğunu öğrenmesi için Almanya'ya göndermişti.

1914-1918'deki "Avrupa içsavaşı"nda taraflardan birini tutmak, İkinci Dünya Savaşı'nda ahlaki bir zorunluluk olan faşizm ve demokrasi arasında seçim yapmak gibi ahlaki bir tutum değildi. Wilhelm Almanyası otokratikti ama bir burjuva hukuk devletiydi. Aile bağlantıları, dille ilgili bilgiler ve diğer rastlantılar genellikle belirleyici oluyordu. Birçok kişi için Avrupa'nın önde gelen "kültür ülkeleri"nin birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüş olmaları tatsız bir şeydi. Dolayısıyla Palme'deki tarafsızlık kamuoyundaki genel durumun bir yansımasıydı.

Ama Almanya ile Batı güçleri arasındaki seçimde yine de bir ideolojik eğilimin etkili olduğunu belirtmek gerekir. Birinci Dünya Savaşı, savaşan taraflara mal edilen politik erdemler ve zayıflıklar arasında bir güç gösterisi biçiminde gelişti. İngiltere ve Fransa demokrasi, daha özgür bir toplum hayatı ve kapitalist materyalizmden oluşan bir karışımı; Almanya ise eğitim kültürü, etkin örgütlenme ve otoriter disiplini içeren bir karışımı yansıtıyordu. Fakat, Batı güçleri, Rusya'yla da ittifak içindeydiler. Bu ilişki, hem jeopolitik hem de tarihsel nedenlerle İsveç'i etkiliyordu. Bu alternatiflerden birini seçmek, geleceğin İsveç'ini nasıl gördüğünü söylemek anlamına da geliyordu ve bu, şüphesiz Palme ailesi için de geçerliydi.

***

Bununla birlikte, ailenin yazgısını etkileyecek olan gerçekten tayin edici sorun, ne büyük dünya savaşı ne de işçi hareketinin ilerlemesiydi. Palme ailesinin büyük tutkusu –neredeyse saplantısı– Finlandiya'ydı. 1900'lü yıllarda aile bu konuda, kendisini kaybeden tarafta bulacaktı. Bu, kısmen, en büyük oğulun ölümüyle birlikte kişisel planda, kısmen de resmi İsveç politikasının katı bir tarafsızlıkla şekillendiği kamusal planda gerçekleşiyordu. "Finlandiya'nın meselesi bizim meselemiz değildir" şeklindeki görüş, İsveç'in modern dönem dış politikasında en belirleyici çizgi olacaktı.

Sven Palme'nin durumunda, bu olgu kısmen Finlandiya İsveçlisi olan Hanna'yla evliliğine bağlıydı. Hanna'nın geldiği kozmopolit ve ataerkil büyük çiftlik dünyası, Sven'le evlendikten yalnızca birkaç yıl sonra ciddi bir sarsıntıya uğradı. Finlandiya Krallığı, 1809'dan beri Rus İmparatorluğu içinde, Finlandiyalılara birçok bakımdan, İsveç yönetimi altındayken yaşanandan daha büyük bir özgürlük ve bağımsızlık sağlayan otonom bir statüye sahipti. Ancak 1890'lı yıllardan itibaren Çar III. Alexander, baskıyı

artırmaya başladı. Rusça Finlandiya'da resmi bir dil olacaktı, Rus yasaları geçerli olacaktı, gümrük, posta ve para basımında eşgüdüm sağlanacaktı. Ayrıca çarlık rejiminin, polis kontrollerindeki terörist avcılığı da artmıştı. Böylece von Born ailesindeki aristokrat özsaygıya bir de ulusal bilinç eklendi. Aile kendisini, Çarlık Rusyası'na karşı ülkenin özgürlüğünü savunan gururlu Finlandiyalılar olarak görüyordu. Hanna'nın kardeşi Viktor von Born, Ruslaştırmaya karşı aktif mücadele ettiği için Rus rejimi tarafından sınır dışı edildi. Viktor, ailesiyle birlikte Henrik Palme'nin İsveç'teki Djursholm'üne taşındı ve orada diğer Finlandiyalı sürgünlerle birlikte, Finlandiya için kamuoyu yaratmak üzere bir göçmen kolonisi oluşturdu.

Bu koloni çabasında etkili oldu. İsveçlilerin eski anlayışına göre Finlandiya, Baltık'taki herhangi bir taşra bölgesi değildi, Svea ve Göta bölgeleriyle ulusun eşit ağırlıktaki temel parçalarından biriydi. Ruslar 1808'de Kymmene Nehri'ni aştıklarında, devletin, doğudaki bu yarısını savunma gücünü gösterememesi, İsveç'in tarihinde travmatik bir dönüm noktası olmuştu. Bu yenilgi, topraklarının üçte birini kaybetmekle, anayasal krizle, devlet darbesiyle ve yeni bir kraliyetle sonuçlanarak, İsveç için bir varoluş krizine yol açtı. General von Döbeln 1809'da İsveç parlamentosunda, İsveç devlet gemisinin direksiz, yelkensiz ve pusulasız olarak açık denizde yalpaladığını açıklıyordu. Oysa, işte bu krizden modern İsveç, Finlandiyalı tarihçi Matti Klinge'nin tanımladığı "Bernadott'lu küçük İsveç" doğacaktı.

Yeni İsveç büyük devlet politikasını bırakmış değildi. Norveç'le oluşturulan birlik, Finlandiya'yı kaybetmenin avuntusu olmuştu. Ama İsveç eliti, dikkat çekici bir soğukkanlı tutumla Baltık egemenliği düşüncesini terk edip dikkatli ama kararlı bir modernleşmeye odaklandı. I. Oscar, Baltık'ın öte yakasındaki konuma yeniden ulaşmak için Kırım Savaşı'ndan yararlanmaya çalıştıysa da Finlandiya, Rusya'nın iktidar alanı içinde kabul ediliyordu. İlgi daha batıya, Norveç ve Danimarka'ya yöneltilmişti. Kardeş halklar bir araya gelecek –idealistlerin umuduydu bu– ve demokratik, liberal bir büyük İskandinavya devletini oluşturacaktı. Buna karşılık birçok kişi, her zaman pek gerçekçi olmasa da Finlandiya'yla güçlü bir kültürel aidiyet hissediyordu.

Çarlığın Finlandiyalı milliyetçileri sürgün etme politikası sayesinde Palme ailesinin evinde hareketli bir trafik oluştu; önce Djursholm'deki o büyük ahşap villada, sonra da Östermalm'deki binanın çeşitli katla-

rında. Yeni yüzyılın başında Finlandiyalı sürgünler, Stockholm'de başlı başına göze batan bir unsuru oluşturuyordu. Sigfrid Siwertz, 1916'da yayımlanan *Ateşin Yansıyan Işığı* adlı romanında sürgünler hakkında "çetrefilli işler, içki, sert tütün, Fransız romanları ve Kalevala kokan uluslararası ama yine de öz mü öz Finli figürler" diye yazacaktı.

Sven ile kayınbiraderi Viktor arasında, dayanışma hareketi içinde kimin lider konumda olacağı konusunda bir tür rekabet vardı. Ayrıca Hanna ile kardeşi, annelerinin 1907'de ölmesinden sonra miras konusunda anlaşmazlığa düşmüştü. Ancak bu, Finlandiya'ya olan duygularını değiştirmedi. Hayat sigortası şirketi Thule'nin büroları, zaman zaman Finlandiya'ya yönelik malzeme dağıtımı ve sempatizan kazanma eylemlerinde tam anlamıyla casusluk faaliyetleri yapmak için kullanılıyordu. Bazen Finlandiya dışişleri bakanlığının adresi, Stockholm'deki Kungsträdgårdgatan 14 numara, yani Liv-Thule'nin bürosu olarak tarif ediliyordu. Bu etkinlikler doruk noktasına, Sven Palme'nin içsavaşta Mannerheim'in Beyaz Ordu'suna katılmak üzere İsveç gönüllüler tugayını organize ettiği dramatik bir dönem olan 1917-1918 yıllarında ulaştı.

Finlandiya'da gönüllü olarak savaşmak için ilk başvuranlardan biri Sven ve Hanna'nın en büyük oğulları Olof oldu. Olof 33 yaşındaydı, ateşli ve abartılı düşünceleriyle ebeveynlerinden daha sağda yer alan bir tavrı ve biraz tuhaf bir kişiliği vardı. 1884'te annesi Hanna'nın köklerinin geldiği Finlandiya'daki Borgå kentinde doğmuştu. 1908'de Uppsala'da önde gelen muhafazakâr tarih hocası Harald Hjärne'nin kürsüsünde master yapmıştı. Akademisyen tarihçi olarak oldukça başarısızdı. Ayrıca Finlandiya sorununun dışında gıdasını muhafazakâr öğrenci derneği Heimdal'dan alan çok güçlü bir politik angajmanı vardı. Tarihin ironisi o ki, Olof Palme tarafından yazılan ilk kitaplardan biri, sosyalizme karşı bir ajitasyon piyesidir. 1908'de yayımlanan *Yenileşme* adlı bu kitabın önsözünde şöyle deniyor: "Zamanımızın giderek artan yıkıcı ruhu sosyalizme karşı bir çığlık."

Olof, az çok aynı tornadan çıkmış gibi olan babası ve amcası Henrik'e kıyasla arayan ve düşünen bir kişi olarak gelişti. Hanna, Olof'tan aldığı üzüntü verici bir mektuptan sonra Sven'e, "Benim zavallı oğlum, ne kadar da acı çekmiş..." demekteydi. Olof Palme, modernizmi ve değişimi bir tehdit değil de daha çok bir olanak olarak gören rasyonel ve pragmatik bir aile içinde, geçmişte kalan büyük devlete kederli bir özlem ile

kahramanlık ve fedakârlık isteyen o zamanın ruhuna uygun bir eylem tutkusu arasında yalpalıyordu. Gençlik başkaldırısı yalnızca sosyalizmle flörtü değil, ayrıca evde pek de önemsenmeyen bir başka öğretiyi de kapsıyordu: Hıristiyanlık. Piyesindeki genç yönetici, "Ebeveynlerim 80'li yılların insanlarıydı ve yüksekten bakarlardı, ben ise çoğu kez Tanrı'yı aşağılamayla titreşen bir hava içinde yaşıyordum" der. Sabit duran her şeyin hareket eder gibi göründüğü dünyada bir dayanak arıyordu. Bu yüzden aile tarihini daha derinden incelemeye başladı, Sigtuna'ya taşındı ve bir ortaçağ kenti olan bu kasabayı çığ gibi gelen modernizmden kurtarma görevini üstlendi. Sigtuna, "bu kışkırtmanın, makinelerin ve paraya tapmanın yüzyılında, bir huzur ve sükûnet merkezi" olacaktı.

Olof'un, ebeveynlerinden daha fanatik olan Finlandiya militanlığı da bir tür babaya meydan okumaydı. Papadan daha Katolik olmak, papa açısından hiç de kompliman anlamına gelmez. Sven ve Hanna'nın Finlandiya konusundaki güçlü angajmanı düşünülürse, kendi oğullarının gönüllü olarak savaşa gitmelerine karşı koymaları ilkesel olarak zordu. Ancak Olof, dört çocuğu olan evli bir adamdı ve İsveç tugayına katıldığına ilişkin haber Sven ve Hanna üzerinde şok yarattı.

Olof, 28 Şubat 1918'de hamile karısı ve dört çocuğunu bırakarak gönüllü olarak "özgürlük için, hukuk ve adalet için, Finlandiya'nın kurtuluşu ve İsveç'in onuru için savaşa" gitti. İsveç tugayı, uzun bir tren yolculuğundan sonra, Haparanda üzerinden Uleåborg'a geldi; burada bir aya yakın bir süre alıştırma ve talim yapıldı. Birlik, mart ayı sonunda Beyazlar tarafından kuşatılan Tammerfors'a gönderildi. Palme günlüğünde, "Güneye yolculuk bir zafer yürüyüşü gibiydi" diye yazıyordu: "Her molada bol yemek... Sevgi armağanları (sigaralar, şekerlemeler, çiçekler)..." General Mannerheim'in ateşli bir konuşmasından sonra İsveçliler, Tammerfors'un hemen doğusundaki bir hipodromun yakınında kanlı bir çatışmaya sokuldular. Birkaç saat içinde tabur komutanı da dahil olmak üzere, birliğin yaklaşık yüzde 15'i can vermişti. Olof babasına, "Bütün kayıplara rağmen hücuma geçip şehri kurtarma özlemiyle doluyduk" diye yazacaktı.

Tugaydan geriye kalanlar –160 kişi– 3 Nisan sabahı, Beyazların gücünü pekiştirmek için Tammerfors Hastanesi'ne doğru gönderilir. Oysa, İsveçliler hastanenin yan duvarı boyunca yürürken üç Kızıl makineli tüfekten açılan öldürücü bir ateş altında kalırlar. Onlara, kendi tarafların-

dan ateş edildiğine dair bilgiler de vardır. Sağ kalanlardan biri, durumu şöyle tanımlar: "Karşıdan makineli tüfek ateşi, yanlışlıkla yandan ve hatta Beyaz güçlerden ateş." Çatışmada on beş İsveçli gönüllü ölür, bunlardan biri de Olof Palme'dir.

Diğer Palme kardeşler de Finlandiya'yla ilgili çalışmaların içindeydiler. Kardeşlerin en küçüğü olan Birgitta, 15 yaşındayken gönüllü asker topluyordu. Erkeklerin en küçüğü olan Nils, Uppsala Üniversitesi'ndeki eğitimini bırakarak, babası gibi topçu subayı olmuş ve Finlandiya'ya gitmişti, ancak görevi Beyazların düzenli ordusundaydı. Ortanca erkek kardeş Gunnar ise hukukçu olmuştu ve Liv-Thule'de çalışıyordu. Gunnar sağlıksız bir yapıya sahipti –astıma benzer bir rahatsızlığı olduğu sanılıyordu– ve ailenin zorunlu eğitimi olan yedek subay eğitimini öğrenciyken yarıda bırakmıştı. Birkaç yıl sonra yaşlı bir öğrenci olarak Karlberg'de* okuyacak ama sağlığıyla ilgili soru işaretleri varlığını korumuştu. Ayrıca büyük ihtimalle, Hanna ve Sven de üç oğullarından ikisini Finlandiya'ya göndermenin yeterli olduğunu ve hatta oğullarının, kendilerinin başında yer aldıkları Finlandiya eylemcileri çevresinde yeterince bulunduklarını düşünmüşlerdi. Gunnar, Stockholm'de babasının Finlandiya'nın Dostları Derneği'ndeki çalışmalarına yardımcı olacaktı.

1918'deki İsveç gönüllüler çalışması, ailenin Finlandiya için çeyrek yüzyıl boyunca yürüttüğü etkinliklerin doruk noktasını oluşturmuştu. Bir alanda büyük bir başarıydı bu: Finlandiya bağımsızlığa kavuşmuştu. Ancak aynı zamanda 1880li yıllardan bu yana politika bağlamında da değişiklikler olmuştu. Can düşmanları Ruslara karşı kahramanca savaşmak yerine, anlaşmazlıklar, kanlı bir içsavaşın karanlığına gömülmüştü. Sven Palme'nin Finlandiya'yla dayanışmasında gerçekte bir değişiklik olmamıştı ama bu tutum onu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda politik yelpazenin sağına yönlendirmişti. Finlandiya'yı desteklemek için güçlü liberal argümanlar bulunuyordu. Despot Çarlık Rusyası, bir "halklar hapishanesi"ydi ve baskı altında tutulan, özgürlük ve bağımsızlık isteyen bir ulusu desteklemek, her gerçek barış dostunun göreviydi. Bütün Avrupa'da birçok kültür şahsiyeti, Finlandiya'ya arka çıkmışlardı: Émile Zola, Anatole France, Henrik Ibsen, Florence Nightingale, Herbert Spencer. Sven Palme, torununun Vietnam taraftarlığını anımsatan bir argümanla, Finlandiya'nın bağımsızlığı için uluslararası

---

* Stockholm'deki tarihi harp okulu - ç.n.

adres olarak Rus çarına hitaben 1900'de şöyle yazıyordu: "Böylece evrensel, bütün insanlığı kavrayan bir vicdan harekete geçmiştir. En güçlü devlet bile cezasız kalmaksızın bunu ayakları altında çiğneyemez." Ama muhafazakâr bir açıdan bakıldığında 1809 tarihi unutulmamıştı. Bir zamanlar İsveç'in parçası olan bir yeri, can düşmanı Rusya'ya karşı savunmak İsveçliler için bir görevdi ve bu, genç ve kurtarılmış bir Finlandiya ile İsveç arasında yakın ve samimi bir bağa yol açacaksa hiç de yanlış olmayacaktı.

Palme'nin liberal meslektaşı Sven Adolf Hedin, Finlandiya'yla dayanışmadaki bu bulanıklığa daha önce işaret etmişti. Olof'un akademik yönlendiricisi olan muhafazakâr tarih profesörü Harald Hjärne, Finlandiya'nın iç işlerine karışma konusunda İsveç'in dikkatli davranması gerektiğini anlamıştı. Sven Palme, 1890'lı yıllarda Finlandiya ile İsveç'in yeniden birleşmesi için gayret sarf etmediği ve çalışmalarının, tamamıyla Finlandiya halkıyla dayanışmaya dayalı olduğu konusunda teminat veriyordu.

Ama Finlandiya sorununun dinamiği, liberal Palme'yi, –Hedin'in öngörüsünde de olduğu gibi– tam bir birleşme olmasa bile, hiç olmazsa İsveç'in daha baskın olduğu çok yakın bir İsveç-Finlandiya birliğini umut eden bir "Büyük İsveç" milliyetçiliğine yöneltecekti. Olof'un uğruna savaşıp öldüğü şey, işte tam da bu, Finlandiya ile İsveç'in yeniden tek bir ülke olması isteğiydi. Ona göre bağımsız bir Finlandiya, Rus egemenliği altındaki bir Finlandiya'dan daha iyi değildi: "Geleceği karanlık görüyorum: Ladago ve Buz Denizi'ne sınırı olan, İsveçliliğin umutsuz bir mücadele sayılacağı, yüz yıl sonra nüfusu bizimkinin dört misli olacak, safkan Finli ve güçlü bir İsveç düşmanı, emperyalist bir büyük devlet olacağı kesin olan az çok 'büyük bir Finlandiya' bizim için bugüne kadar Rusya'nın olduğu gibi, bir tehlikedir."

Abartmalar ve "Büyük İsveç" bir yana bırakılırsa, belki Olof Finlandiya'nın geleceğini, gönüllü bir Finlandiya-İsveç birliğine dair belirsiz rüyası gelişmeler içinde kaybolan babasından daha net görmüştü. 6 Aralık 1917'de meclisteki burjuva çoğunluğu Finlandiya'nın bağımsızlığını ilan etti ve yılbaşından kısa bir süre önce Lenin, Troçki ve St. Petersburg'daki diğer yeni iktidar sahiplerinden bu bağımsızlığı tanıyan açıklama geldi. Ancak yeni ilan edilen bu genç cumhuriyetin dev-

let yönetimindeki anayasal belirsizlik, savaş ve ekonomik çöküntünün yol açtığı toplumsal gerilimleri artırdı. Mecliste sosyal demokratlar ve burjuvalar arasındaki karşılıklı güvensizlik ve uzlaşmaz tutum, özellikle İsveç'le kıyaslandığında çok açıktı. Kalıcı bir uzlaşma oluşturulamadı. Ayrıca şimdi Finlandiya'da kalan Bolşeviklerin emrindeki Rus askerleri de ciddi bir huzursuzluk yaratıyordu. Sosyal demokratlar, ocak ayının sonunda ülkenin kaderini tayin edici bir adım atarak iktidarı zorla ele geçirme kararını aldılar. Sonuç, 1918 kışı boyunca süren ve Viborg'un, General Mannerheim'in Beyaz Ordu'sunca nisan ayında ele geçirilmesine kadar uzayan yıkıcı bir içsavaş oldu.

İsveçli gönüllülerin bu kardeş kavgasına yaptıkları katkı, Palme ailesinin üzerine kuşku gölgesi düşüren bir dizi rahatsız edici sorun yarattı. Aslında İsveç'te, Finlandiya'daki Beyaz hükümeti destekleyen güçlü bir burjuva desteği vardı. Ancak buna karşılık, işçi sınıfının sempatisi Kızıl güçlerden yanaydı. Sosyal demokrat liderler, Finli yoldaşlarının "kafasızlık" yaptığı görüşündeydiler ama Mannerheim ve o "Beyaz kasap tugayları" desteklemekte de zorlanıyorlardı. Ayrıca, bir İsveç müdahalesinin, İsveç'i yalnızca Rusya'ya değil, Batılı devletlere karşı da Almanya'yla bir ittifaka sürükleyeceğinden korkan sol yönelimli liberaller de vardı. Gönüllülerin birçoğu da kuşkulu bir geçmişe sahipti. Bu, İsveç solunun hep söylediği bir şeydi ama aynı zamanda Finlandiya için mücadele eden daha idealist kişilerde bezginlik yaratan bir olguydu da. Sven Palme'nin en küçük oğlu Nils, babasına yazdığı mektuplarda "bu cezalandırılmış, işsiz, berduş ve içkici iğrenç İsveçli güruh"tan ürküntüyle söz ediyordu.

İsveç başbakanı Nils Edén, Finlandiya içsavaşının İsveç'e sıçramasından korkuyordu. Hükümet dikkatli bir orta yol bulmaya çalışıyordu. Beyaz güçlere silah ve asker desteği verilmesi reddediliyor ancak gönüllülerin savaşa katılımına ve Almanya'da eğitim gören Finli avcı birliklerinin ülkelerine İsveç üzerinden geçmelerine kolaylık sağlanıyordu. Baltık Denizi'ndeki Åland adalar grubunda oturanların İsveç'le birleşme isteği, durumu daha da karmaşıklaştırdı. Şubat 1918'de İsveç filosunun bu adalara yaptığı ziyaret, Finlandiya'da, İsveç'in durumdan yararlandığı biçiminde kuşkular doğurdu. Bütün bu gelişmeler İsveç'te de hoş olmayan bir duygu yaratıyordu. Sendikalar ve diğer işçi örgütleri, "işçi katili" olarak niteledikleri Finlandiya'dan dönen gönüllüleri kara listeye alıp teşhir ettiler. Beyazların tarafını pasif olarak tutan liberaller

ve muhafazakâr sosyal demokratlarda, Beyazların yenilgiye uğratılmış Tammerfors'a doğru ilerleyişini, toplu idamları, toplama kamplarında görülen salgın hastalıklar ve açlık nedeniyle kitlesel ölümleri anlatan gazete haberlerinden sonra buruk bir hava doğdu. Ve Åland sorunu, İsveç ile yeni bağımsız olan Finlandiya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin üzerinde kara bir bulut olarak varlığını korumaya devam etti.

Buna karşılık Finlandiya militanlığı, subaylar, muhafazakâr yüksek memurlar ve Alman yanlısı burjuvazinin büyük bir bölümünde coşku yaratmıştı. Ölenler, İsveç bayrağına sarılı tabutlar içinde askeri merasimle toprağa verildi; yas tutanlar, bütün ülkede ölüleri taşıyan trenin durduğu istasyonlarda toplanıp beklediler. Sağ kalanlar, Stockholm stadyumunda yapılan ve kralın katılmayı çok istemesine rağmen başbakan tarafından önlendiği kitlesel bir merasimle onurlandırıldılar. Sven Palme, gönüllüleri getiren geminin Stockholm'de nasıl karşılandığını şöyle yazmıştı: "*Mälardrottningen** saçına çiçekler tutuşturmuş genç bir gelin gibiydi ve daha uzaktaki takımadaların oradayken bile özlem dolu kollarını size uzatıyordu. Yurttaşların sevinç çığlıklarının teşekkürlerle dolu dalgaları, bakışlarınızı yönelttiğiniz her yerde sizi karşılıyordu." Olof Palme, Uppsala'da öğrenci birliğinden sancaklarla gelen gençlerin eşliğinde başpiskopos Nathan Söderblom'un yönetiminde defnedildi.

Her yeri duygu dalgaları kaplamıştı ancak Finlandiya militanlarına yöneltilen tam bir destekten çok, dış dünyadaki savaştan dört yıl sonra, İsveçli ilk savaş kurbanlarının neden olduğu, hızla serpilen bir yurtseverliğin yansımasıydı bu. Sağcı milliyetçi güçler, bu büyük birlikteliğe rağmen yine de İsveç toplumunda gerilemişlerdi. Yine de Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında İsveç politikasının en önde gelenleri bunlardı ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar İsveç burjuvazisinin büyük bir kısmı içinde varlıklarını sürdürdüler.

* * *

Dünya savaşının kitlesel ölümleri ve günlük hayatın zorlu koşulları, Avrupa'nın yaşlı elitlerinin gençliği savaşa sürdüğü o idealist milliyetçiliği büyük ölçüde zedelemişti. Savaşın tahrip ettiği birçok ülkede sosyal devrim gündemdeydi. Daha iyi durumda olan ülkelerde sol ve işçi hareketi, savaştan güçlenerek çıkmıştı. 60 yaşını geçmiş Sven Palme için

---

* Geminin adı: İçdeniz Mälaren'in kraliçesi - ç.n.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonundaki politik manzara pek dostane görünmüyordu. Bir yandan –1890'lardaki temel değerleri göz önüne alınınca– en azından kâğıt üzerinde, istediklerinin çoğu gerçekleşmişti: Finlandiya bağımsızlığına kavuşmuştu, ısrarla üzerinde durduğu halk emekliliği ve diğer sosyal yasalar yürürlüğe girmişti, İsveç'te genel oy hakkı ve parlamentarizm mücadelesi nihayet zafere ulaşmıştı.

Öte yandan, düşündüğü hiçbir şey de aslında istediği gibi olmamıştı. Finlandiya'nın Rusya'dan kurtuluşu, onun düşlediği gibi İsveç'le yakın bir ittifakla sonuçlanmamıştı. En büyük oğlu, aynı zamanda babaya karşı umutsuz bir başkaldırıyı da içeren gözükara bir savaş hevesiyle hayatını kurban etmişti. Demokrasi ve anayasa reformu, temsil ettiği muhafazakâr liberalizmi güçlendirmemiş, buna karşılık işçi hareketine iktidarın yolunu açmıştı. Ve daha genel olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın Almanya'nın yenilgisiyle bitmesi ve Versailles Anlaşması'nın ağır koşulları, sevincini kursağında bırakmıştı.

"Nazi hareketinin nasıl doğduğunu bütün kalbimle anlıyorum ve bu savaşın zorunlu olarak beraberinde getirdiği birçok şeyi affediyorum" diyordu bu yaşlı oy hakları savunucusu, kız kardeşi Anna'ya 1933'te yazdığı bir mektupta. Sven Palme, Birinci Dünya Savaşı'nın son yılından, 1934'te 80 yaşında ölene kadar hayatını büyük ölçüde Thule'ye adadı ve Östermalm Sokağı 36 numaradaki evinde, çoğunlukla da torunlarının yanında sakin bir aile hayatı yaşadı. Bunların arasında favorisi olan Olof daha 5 yaşındayken, dedesi tıraş olurken ona *Svenska Dagbladet*'in başyazısını yüksek sesle okuyabiliyordu.

Palme ailesinin 1870 ile 1920 yılları arasında Stockholm'de ve hatta ülke hayatında oynadığı dinamik rol ile iki dünya savaşı arasındaki dönemde aldığı arka planda kalma pozisyonu arasında büyük bir farklılık vardır. Palme ailesinde, o güçlü toplum kurucuları Sven ve Henrik'ten sonra gelen kuşağın başarısız olduğunu söylemek gerçekten haksızlık olacaktır. Sven'in hayatta kalan diğer üç çocuğu oldukça başarılı oldular. Gunnar, usta bir sigortacı oldu. Nils, pek parlak sonuçlar getirmeyen kereste ticaretiyle uğraştı. Birgitta ise büyük toprak sahibi Karl Curman'la evlenerek Uppland'daki Antuna Çiftliği'ni çekip çevirdi. Henrik'in bir oğlu, babasının izinden gidip başarılı bir inşaatçı, bir diğeri de ünlü bir ressam oldu. Ancak bir zamanlar, toplumsal ilerlemede öncü olan Palme ailesinin birçok üyesi, artık pasif seyirci durumundaydı.

3. Bölüm

Pazar Çocuğu*

İyi baba yoktur, kural böyle.
JEAN-PAUL SARTRE

Olağanüstü muhafazakâr yapıdaki bir aristokrat çağına ayak uydursa bile annesi, amcaları ve büyük teyzeleri kanalıyla günümüzde nerdeyse tanınmayan bir hayatla temasa geçebilmek için yalnızca çocukluğunu anımsaması yeterli.
MARCEL PROUST

Olof Palme, termometrenin artı beş dereceyi gösterdiği, olağanüstü sıcak bir kış gününde, bir pazara denk gelen 30 Ocak 1927'de doğdu. Yalnızca aile içinde değil, dışarıdaki büyük dünyada da hâkim olan sinsi bir sükûnet içinde hayata başladı. Savaş sonrasının ilk yıllarındaki ekonomik krizin, sosyal huzursuzluğun ve kitlesel işsizliğin üstesinden gelinmişti. Henry Ford'un yürüyen bantları, yalnızca Amerikan orta sınıfına değil, İsveç'teki Palme ailesine ve diğer varlıklı Avrupalılara da seri halde araba üretiyordu. Adolf Hitler henüz başarısız bir sağcı Alman politikacıydı. Demokrasinin solgun genç bedeni, en kötü çocukluk hastalıklarını atlatmış görünüyordu.

Hisse senetlerinin değeri yükseliyordu ve parası ya da borç alabilecek durumu olup da yatırım yapmayanlar, iflah olmaz kaybedenlerdi; uçarak gelen kızarmış bıldırcınlara ağızlarını açmayı beceremeyenler olarak görülüyorlardı. Teknoloji, yalnızca fabrika ve atölyelerde değil, sessiz

* Başarı için doğan çocuk - ç.n.

filmlerdeki oyuncuların birdenbire beyazperdede şarkı söyleyip konuştuğu kitle kültüründe de yeni zaferler kazanıyordu. İspanyol gribinin* yerini caz salgını alıyor, kısa saçlı ve kısa etekli kadınlar çarliston ve *black bottom* danslarıyla Batı uygarlığını sarsıyordu. İsveç'te başta dinamik mühendisi Ivar Kreuger olmak üzere büyük ihracat firmaları önderliğinde ikinci bir büyük devlet döneminden söz ediliyordu. Konjonktür, Thule'nin İskandinavya'daki hayat sigortası satışları konusunda lider konumdaki yerini koruduğu sigorta sektöründe de iyiydi.

Yeni doğan bu oğlan çocuğuna Sven Olof Joachim isminin verilme töreni, hayatın Palme ailesi için Birinci Dünya Savaşı'nın acı kayıplarından sonra da devam ettiğinin bir işaretiydi. Aile ocağı Ånga'daki vaftiz töreninde konuşan Nyköping'li papaz Jungner, çocuğun, ebeveynlerinin iki kardeşinin özellikleri olan "başı dik bağımsızlıktan, ideal karakterden, ölüme gidecek kadar kendini feda etme duygusu ve inancından" bir şeyler kapacağını umut ediyordu. Bunlar, Tammerfors'da şehit olan amcası Olof ile Alman kara savunmasına gönderildiği Letonya'da 1919'da akciğer iltihabından ölen dayı Joachim von Knieriem'di. Ancak dedenin ruhunun toruna geçeceği biçimindeki Hindu anlayışına göre yeni doğan bu çocuk, ismini aldığı akrabalardan en çok üçüncüsüne benzeyecekti.

Olof'un kendisi ise çocukluğunu "7 yaşına kadar oldukça sakin" olarak tanımlayacaktı. Yakın aile fertleri, babası Gunnar, annesi Elisabeth –aile içinde çoklukla Müsi denilirdi– ile ağabeyi Claës ve ablası Carin'di (Catharina). Ayrı bir dairede oturuyorlardı ama yemek ve diğer ev işleri, karşı dairede oturan büyükbaba ile büyükanneninkilerle birlikte yürüyor ve çocuklar, köpekler, hizmetçiler bu iki daire arasında serbestçe gidip geliyordu. Kuşaklar arasında kaynaşmış bir bağlantı vardı. Gunnar, Thule'yi genel müdür yardımcısı olarak babasıyla birlikte yönetiyordu. Şirketin Kungsträdgård Sokağı'ndaki ofisinde birlikte çalışıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda Letonya'dan İsveç'e tek başına iltica eden Olof'un annesi için kayınvalidesi ve kayınpederi, iyisiyle kötüsüyle, kendi anne ve babasının yerini almışlardı. Gunnar ve Müsi, sosyal hayatta da, karşı dairede verilen yemeklerin sürekli müdavimleriydiler; genellikle de genel müdür yardımcısı ve eşi sıfatlarıyla. Bazen torunlar da bu yemeklerde konukları ağırlama görevi alıyorlardı. Büyükanne ile

---

* 1918-1920 yılları arasında ortaya çıkan ölümcül bir grip salgını - ç.n.

büyükbabanın akraba portreleri ve eşyalarla dolu evinde, onların yakınında olmak, torunlara uzun bir devamlılığın parçası olduklarını işaret eden sürekli bir anımsatmaydı.

Olof'un, çocukluğunda, sosyal açıdan sınırlı bir dünyası vardı. 19 yaşında subay adayıyken girdiği psikoloji sınavında "sürekli gözetim" altında olduğunu söyleyecekti. Gerçekten de hayatı, daha serbest koşullar altında büyüyen çocuklara kıyasla kontrol altında ve kurallara bağlıydı. Çocuk bakıcıları tarafından Humlegården Parkı'nda ya da Lill-Jans Ormanı'nda gezdiriliyordu ve kendi başına çevreyi tanıma konusunda çok az imkâna sahipti. 1930'da ABD'ye gezmeye gitmiş olan ebeveynlerine, "Bugün Humlegården Parkı'nda bir çocuğa karşı kötü davrandım ve bambu sopasının tadına baktım" diye, bakıcısı kadın aracılığıyla haber iletiyordu. Ayrıca sık sık hastalanan bir yapısı vardı ve uzun sürelerle yatakta dinlenmeye zorlanıyordu. Ağabeyi Claës gibi onun da Letonya'daki bir yaz tatilinde deride kırmızı lekelere yol açan bir tür tüberküloz hastalığına yakalanması ve ayrıca alerjik egzaması dışında, bu "zaafiyetinin" tam olarak neye bağlı olduğu bilinmiyordu. Yalnızca korku salan tüberkülozun değil, bugün artık sıradan olan bir dizi başka enfeksiyonların da yol açtığı hastalık korkusu, antibiyotiğin henüz bulunmadığı o zamanda birçok açıdan doğaldı.

Oysa ablası Carin'e bakılırsa Müsi, çocuklar hastalanınca abartılı bir telaşa kapılma eğilimindeydi. Aile doktoru Ernberg, evlerinin düzenli bir ziyaretçisiydi ve termometre 37,5'u geçer geçmez çocuklar yatağa gönderiliyordu. Olof, tüberküloz hafife alınacak bir şey olmasa bile –bir yıl sürmüştü– belki de aile söylencelerindeki gibi tam anlamıyla hastalıklı bir çocuk değil, belki de annesinin abartılı bakımı ve telaşının bir kurbanıydı.

Ama bu ev, kendi çitleri içinde zengin bir dünyaydı. Bütün aile içi rollerin önceden dağıtıldığı, kesin bir burjuva dünyasıydı: İçkici babalar, endişeli analar, okula giden spor delisi oğlan çocukları, akıllı kardeşler ve çenebaz hizmetçiler.

İki savaş arası dönemde evde hizmetçi ve çocuk bakıcısının olması hiç de göze batan bir şey değildi. Bu hizmetkârlar, hayat koşulları biraz iyi olan işçi ailelerinin evlerinde bile bulunurdu. Ama Olof'un çevresindeki insan sayısı normalden çok fazlaydı: Ebeveyn, babaanne, büyükbaba, abla Carin, çocuk bakıcısı ve iki dairedeki diğer hizmetçiler.

Olof, ilk yıllarında, birçok yetişkinle çok yoğun ilişkiler içindeydi. Özellikle onun odasında yatan çocuk bakıcısı Maddi'yle (Margareta Andersson). Olof, ilk duygusal kayıp hissini, Maddi 1931'de evlenmek üzere işini bırakınca yaşadı.

Olof ve kardeşleri, geleneksel sosyal hiyerarşiyi, hem anneanne ve dedelerinin Letonya'daki, hem de babaanne ve büyükbabalarının Sörmland'daki çiftliklerinde geçirdikleri yaz aylarında yaşamışlardı. Bu çiftliklerde gerçekte kaybolmaya yüz tutan, ancak henüz iki savaş arası dönemde varlığını kuvvetle sürdüren ataerkil bir değerler sistemine uydurulmuş küçük çiftçiler, yarıcılar, işçiler, süt sağıcılar ve ustabaşları bulunuyordu. Olof, Claës ve Carin, yaz konukları olarak yoksul komşuların çocuklarıyla olduğu gibi çiftlikte çalışanların çocuklarıyla da oynuyor, bazen de basit çiftlik işleri yapıyorlardı.

Olof'un çocukluk dünyasındaki en önemli öğelerden biri, ailenin dil konusundaki beceriye gösterdiği ilgiydi. Yerinde seçilmiş Fransızca bir *bon mot* [güzel söz -ç.] ya da eski çelik parlaklığında bir Roma özdeyişle kendini zarif ve parlak cümlelerle ifade etmek, dönemin burjuva yetişme kültürünün temel taşlarından biriydi. Ancak Palme ailesindeki dil ilgisi, iş dünyasında başarılı bir aile olarak, olağanüstü yüksek düzeydeydi. Bunun nedeni kısmen eskiye, Kalmar'da hâkimlik yapan ve büyük ama yayımlanmamış şiir destanı *Ekmek Kırıntıları*'nı yazan Adolf Palme'ye gidiyordu. Bu ilginin temelinde, Sven ve Hanna'nın yüzyılın başındaki kültür radikalizmi döneminde oluşturdukları estetik duyarlılık da vardı. Ama bu, her şeyden önce açıklama ve ikna etme becerisinin, hem işadamı hem de politik kamuoyu yaratıcısı olarak Sven Palme'nin başarısına katkıda bulunmasını yansıtıyordu.

Olof'un babası Gunnar, sigorta hukuku ve özel mektuplarının dışında kendisini yazılı olarak nadiren ifade etmişti. Bu alanlarda ölçülü bir zarafet geliştirmiş olsa bile tümüyle dışadönük babasıyla arasındaki karşıtlık çok açıktı. Gunnar'ın çocukları arasında da küçük oğul Olof, dil konusundaki yeteneğini açıkça gösteriyordu. Yaş sıralamasında en küçük kardeş olmasının –o doğduğunda, Claës ve Carin 10 ve 7 yaşlarındaydılar– bunda muhakkak bir payı vardı. Bütün pırıltı ve yetenek işaretlerini teşvik edip alkışlayan büyük bir yetişkinler çevresi içindeki küçük oğlan çocuğuydu o. Bir dâhi çocuk olarak görülüyordu. Daha sonra bunu şöyle anlatacaktı: "Misafir gelince kurulmuş makine gibi

Fritjofs Masalı'nı okumaya zorlanıyordum, her fırsatta öne doğru itiliyordum." Ama hazırcevap ve sevimli olması, disiplinden ve cezalardan kaçınmak için bir silah da olmuştu onun için. O savunulamayacak, uyduruk açıklamalar yaptıkça özellikle Maddi, gülmemek için kendisini zor tutuyordu.

Okumayı öğrendiği zaman Almanca konuşan annesinden ne kadar yardım aldığı belli değil. Kendisi, sırf hastalığın verdiği can sıkıntısıyla oyuncak dolabında bulunan bir çantadan çıkardığı harflerle sözcükler oluşturmaya başladığını anımsıyordu. Her ne olursa olsun, daha 4 yaşındayken okuyabiliyordu; özellikle büyük bir sözcük dağarcığı ve beklenmedik durumlarda uygun ifadeleri bulma yeteneğiyle, dille olan oyuncu ve yaratıcı ilişkisini erken yaşta gösteriyordu. Onu bu konuda frenlemek isteyen sadece büyükanne Hanna'ydı. O, bu kadar küçük yaşta okumanın yararlı olmadığını düşünüyordu ve torununun yavaşlatılmasını istiyordu. Ancak Olof kitap okurken olduğu gibi oynarken de yoğunlaşan bir çocuktu.

Uzun hastalık dönemlerinde, Alman yazarı Karl May'ın popüler Kızılderili kitaplarından, Louis de Geer'in bir İsveçli oğlan çocuğunun İngiliz yatılı okulunda yaşadıklarını anlatan Singleton kitaplarına kadar zamanın bütün çocuk edebiyatı klasiklerini okumuştu. Edebiyata olan ilgisi, onun gelecekteki politik hitabet yeteneğinin yeşereceği verimli bir toprak olacaktı. Örneğin, 1975'te Çekoslovakya'daki komünist liderlere yönelttiği ünlü "diktatörlüğün yardakçıları" nitelemesini, Alexandre Dumas'nın, entrikacı Richelieu'nün karanlık işlerini yapan kişiyi "kardinalin yardakçısı" olarak tanımladığı *Üç Silahşörler* kitabından ödünç almıştı. 9-10 yaşlarındayken büyükbaba ve büyükanneye yazdığı mektuplar da dilin temel yapılarına kesin bir hâkimiyeti olduğunu gösteriyordu. Büyümüş de küçülmüş gibiydi –okula başlamadan çok önce *İlyada*'nın çocuk kitabı versiyonunu okumuştu– ama bu koşullar altında başka ne olabilirdi ki? Dil becerisi yalnızca baba dili İsveççeyle sınırlı değildi. Erken yaşta annesinden Almancayı da öğrendi ve Letonya'daki yaz tatillerinde bu dilin pratiğini yaptı. Daha sonra, ileride Fransızcada göstereceği hünerin temelini verecek olan bir mürebbiye tutuldu Olof için. Büyükbabanın çok ulusluluk ideali, esnek olmayı ve koşullara göre kullanılacak dili seçmeyi erken çağda öğrenen toruna geçmişti.

* * *

Bu çok kültürlü çevrenin bir fiyatı vardı ve bu da en çok Olof'un annesi Müsi tarafından karşılandı. Kayınvalidesi gibi o da soylu bir ailedendi ve bir Palme'yle evlenmek için Baltık'ı aşarak gelmişti. Finlandiya İsveçlisi olan Hanna'nın İsveç elit tabakasında bin tane kolu olmasına ve her iki anayurdu arasında serbestçe gidip gelebilmesine karşılık Elisabeth von Knieriem Baltıklı bir Almandı ve İsveç'e 1915 yılında dramatik koşullar altında mülteci olarak gelmişti. Letonyalı'sı, Rus'u, Alman'ı ve Yahudi'siyle kozmopolit bir kent olan yaşlı Riga'nın kaynayan yapısından çok farklı, çok yabancı bir ülkeye yapılan bir yolculuktu bu.

1600'lerde ülkeler arası ilişkiler güçlü olmakla birlikte Baltıklı soylular, hiçbir zaman İsveç'in büyüklük döneminin doğal bir parçası olmamışlardı. Birçok İsveçli soylu ailenin Livland ve Kurland'a (daha sonra Letonya'yı oluşturacaklardı) taşınması gibi, bunlardan birçoğu da elbette İsveç devletine hizmet etmişti. Ancak Baltıklı soylular, İsveç şövalyeleri arasında hiçbir zaman temsil edilmemişlerdi. Letonya tarihindeki İsveç'e bağlılık dönemi, buradaki Alman elitinin egemenliğine karşı yöneltilen reformları yansıtıyordu. Çiftçilerin yarı köleliği kaldırılmış ve okul eğitimi başlatılmıştı. Letonyalı çiftçiler İsveç dönemini idealize ederken, Baltıklı soylular [İsveç kralı] XI. Karl'ı nefretle anıyorlardı. Kendilerinin Finlandiya'daki karşılığı olan ve İsveç'e yalnızca dil bağıyla bağlı olmayıp, uzun zamandır da devlete entegre olan Finlandiya İsveçlilerinden farklı olarak Alman soyluları, yarı köle Baltıklı köylüler üzerinde feodal iktidara sahip bir özerk elit olarak varlıklarını sürdürmüşlerdi. Bu üst sınıf, temel kültürel kimliğini kaybetmeden sırasıyla Polonya, İsveç ve Rus işgalcilerine hizmet etmişti. Çok kültürlü imparatorlukların kurulduğu çağda bu strateji etkindi ama artık hem demokrasinin eşitlik idealiyle hem de 1800'lü yıllar boyunca Avrupa'yı saran etnik temele dayalı ulus-devlet düşüncesiyle çatışıyordu.

1890'da Riga'da doğan Elisabeth'in yetiştiği yıllar tam bir altüst oluşla şekillenmişti. Babası Woldemar von Knieriem Letonya'nın önde gelen akademisyenlerindendi. Heidelberg'de kimya okumuş ve tarımbilim profesörlüğüne yükselmişti. 1905 Devrimi'nin olduğu yıl, Riga'daki yüksek teknik okulun rektörlüğüne atanmıştı. Öncelikle, ailesi, meslektaşları ve öğrencileriyle birlikte oturduğu, Riga'nın biraz dışındaki yüksekokula ait eğitim ve araştırma çiftliği Peterhof'u yönetiyordu. Bu

tarım ve çiftçilik kültürü ile bilimsel araştırmanın birleştiği kır hayatı, 1905 Rus Devrimi'yle birlikte sarsılmaya başladı. Önce devrimciler tarafından el konan okul, sonra o zamanlar 15 yaşında olan Müsi üzerinde derin iz bırakan bir şekilde, çarlığın beyaz atlı sipahi birlikleri tarafından geri alındı.

Bu göreli durgunluk çok sürmedi. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla –Rusya ve Almanya savaşmaya başlamıştı– birlikte Rus hükümeti, sadakatsizlik olduğundan kuşkulandığı her türlü faaliyeti bastırıyordu. Bütün ders kitapları ve yüksekokullar ile üniversitelerdeki eğitim dili Rusça olacaktı. Başlangıçta von Knieriem ailesi bir zarar görmedi. Woldemar, çarlık sarayına davet edilmiş, saygı duyulan bir araştırmacı ve öğretmendi; derslerini Almanca vermek üzere serbest bırakılmıştı. Ne var ki, çok geçmeden gizli faaliyetlere katıldığı kuşkusuyla aileye saldırılar başladı. Elisabeth'in annesi, Alman ordusuna gizlice yiyecek kaçırmakla suçlandı. Sibirya'ya olmasa bile Rusya'nın iç kısımlarında bir yere sürgün edildi.

Savaş başladığında Elisabeth, tıp tahsili için Freiburg'da bulunuyordu. Riga Erkek Lisesi'nde tarih, din ve Almanca derslerinden en yüksek notu alarak Baltık'ta liseyi bitiren ilk kadınlardan birisi olmuştu. Ancak şimdi düşman topraklarında bulunan bir Rus vatandaşı olduğu için öğrenimi durdurulmuştu. Alman yangınından çıktıktan kısa bir süre sonra şimdi de kendi evinde Rus ateşine tutulmuştu. Sürgüne gönderilen annesine eşlik ederek Moskova'ya geldiğinde, buradaki hastanede yatan yaralı Alman askerlerine bakmak üzere Kızılhaç hemşireliği için birçok kez başvuruda bulundu. Bir akrabasına gönderdiği ve bu askerlere yapılan korkunç muameleyi anlattığı mektubu elden ele yayılarak polis tarafından sorgulandı. Yalnızca özel bir mektup yazdığını, bu mektubun kendisinden izin alınmadan çoğaltılıp dağıtıldığını ileri sürdü ve Riga'daki İsveç konsolosu tarafından kurtarıldı. Konsolos, onun sağlık nedenleriyle yurtdışına çıkması gerektiğine ilişkin bir izin çıkarttırarak 1915 baharında İsveç'e gitmesini sağladı. Gunnar Palme'nin yakın dostu olan bu İsveçli diplomat, sigorta şirketi Thule'ye bir telgraf çekerek birkaç sözcükle onun İsveç'te karşılanmasını da sağladı: "*Prenez garde à Elisabeth* – Elisabeth'e sahip çıkın."

Gunnar o zaman 30 yaşında sakin ve çok çalışkan genç bir adamdı. Henüz aile şirketinde çalışmaya başlamamıştı, hukukçu olarak mahke-

me stajını yeni bitirmişti ve aynı zamanda –biraz geç bir yaşta– Karlberg Harp Okulu'nda sipahi yedek subay olarak eğitim görüyordu. Birkaç yıldır da ona, ileride Sven Palme'nin Thule'deki yerini alacağı gözüyle bakılıyordu. Henüz evli değildi ve anne babasıyla oturuyordu. Geleneksel ölçüler uyarınca evlenip aile kuracak olgunluğa ulaşmıştı. Öğrencilik yıllarında Uppsala'daki klasik Ofvandahls pastanesindeki bir garson kızla romantik bir ilişki yaşamıştı. Bu, geçici bir ilişki olmaktan daha fazlasıydı. Genç hukukçu adayı, Uppsala yakınındaki küçük Tierp kasabasından basit bir ailenin kızı olan Anna Jönsson'a âşıktı. İlişki, Aralık 1911'de bir oğlan çocuğunun doğmasıyla sonuçlandıysa da evlenmeleri söz konusu olamazdı.

Hanna Palme, olayı ustalıkla yatıştırdı ve çocuğun annesine nafaka bağlanmasını sağladı. Sture Gunnarsson adı verilen çocuk Palme ailesinde "olmayan-çocuk" oldu. Adı hiç anılmıyordu ve aileyle hiçbir bağlantısı olmadığı kabul ediliyordu. Olof Palme ise, hayatının uzun bir döneminde, bir üvey ağabeyi olduğundan habersiz yaşadı. Bu durum, "piç" olarak damgalanma anlamına gelen sosyal aşağılamayı hafifletmese de zamanın burjuva ailelerinde oldukça sık rastlanan bir ikiyüzlülüktü. Gunnar'ın bu ilişkide ödeyeceği bedel, sarsılmış bir özgüven olacaktı. Yetişkinlik dönemindeki aşk hayatının ilk ürkek adımları bir felaketle sonuçlanmış ve onu ebeveynlerinden yardım istemeye zorlamıştı. Zaten dominant olan annesi artık onun üzerinde daha çok egemenlik kuracaktı.

Bu durum Gunnar ile Müsi arasındaki ilişkiye de yansıdı. Bu müstehzi gülüşlü, çekici Letonyalı mülteci, nisan ayında Palme ailesinin o zamanlar Engelbrekt Sokağı'ndaki dairesinin hizmetçi odasına yerleştirildi ve kısa bir süre içinde bütün aile fertlerinin sevgisini kazandı. Kendisine, Gunnar'ın küçük kız kardeşi Birgitta'ya Almanca derslerinde yardımcı olmak üzere bir tür mürebbiyelik görevi verildi. Gunnar da kötü olan okul Almancasını onun yardımıyla geliştiriyordu. Haziran başında onu Karlberg Harp Okulu balosuna davet etti. Aynı zamanda yeşermekte olan bu ilişkiyi annesinden gizlemek için elinden geleni yapıyordu. Müsi'yi analık duygularıyla koruyup kolluyor olan Hanna'nın onu müstakbel gelini olarak görmediğinden haklı olarak kuşkulanıyordu.

Bütün bu olaylar, geniş Palme ailesinin Stockholm ile Ånga arasında gidip geldiği 1915 yazında Wodehouse* öykülerine benzer şekilde gelişti: Kapı aralığından içeri atılan pusulalar, bahçede buluşmalar ve Hanna'nın Argus** gözünden kaçınmak için düzenlenen karmaşık entrikalar... Gunnar, bir buluşma öncesi Müsi'yi özenle şöyle yönlendiriyordu: "Annemin seninle gelmesini önlemek için bütün enerjini kullanmalısın... Demiryolunun sonunda saat 4'te buluşalım..." Hanna'nın müstakbel gelinine niçin karşı olduğu tam olarak bilinmiyor ama ağustos ayı başında Gunnar'a oldukça beceriksiz bir biçimde yazdığı uzun mektupta Müsi'nin, büyük olasılıkla İsveç'e hiç alışamayacak, soğuk ve mutsuz bir kadın olduğunu anlatmaya çalışmıştı.

Ertesi yaz, Nyköping'deki Allhelgona Kilisesi'nde yapılan törenden sonra buharlı vapurla Ånga'ya gidilerek büyük bir ziyafet eşliğinde görkemli bir düğün yapıldı. Düğünde göze batacak kadar çok subay vardı. Genç harp okulu öğrencisi ve İsveç kralının yeğeni Kont Folke Bernadotte, kilisedeki törende teşrifatçılık yaptı. Hanna, Müsi'nin Letonya'daki annesine biraz anaç bir havayla şöyle yazıyordu: "Kızınız her haliyle muhteşemdi ama solgun ve çok heyecanlıydı, zavallı yavrucak..." Evlilik artık somut bir gerçeklik olunca, ilişkileri hiçbir zaman candan olmasa bile, Hanna Müsi'yi tam olarak kabullenmişti.

Gunnar ve Müsi, yetişme çağında geçirdikleri zorlu hastalıklar nedeniyle edindikleri bir tür yaşama ciddiyetinin birleştirdiği sakin, duygulu ve evcimen kişilerdi. Gunnar 1920'lerin ortasında geçirdiği bir ameliyat sırasında öleceği korkusuyla, karısına alelacele karaladığı bir veda yazısını karakteristik bir sadelikle şu sözlerle bitiriyordu: "Her şey için teşekkürler!" Fakat, Gunnar ile Müsi'nin öyküsü romantik başlamış olsa da mutlulukla tamamlanmadı. Bunun başta gelen nedeni Gunnar'ın on sekiz yıllık evlilikten sonra 1934'te erken yaşta ölmesiydi. Ama Elisabeth'in İsveç'teki uzun hayatında (1918'de taşındığı Östermalm'deki evde elli dört yıl yaşadıktan sonra 1972'de öldü), bu ağır kaybın üzerine siyah bir matem tülü gibi eklenen başka nedenler de vardı.

Bunlardan bir tanesi, doktor olma planını gerçekleştirememiş olmasıydı. Aslında, hedefinden hemencecik vazgeçmiş değildi. İsveç'e

* Kahramanları çoğunlukla İngiliz centilmenleri olan komik hikâyelerin yazarı - ç.n.

** Yunan mitolojisinde her şeyi gören yüz gözlü dev - ç.n.

göçtükten sonra, 1916 baharında Freiburg'daki tıp eğitimine yeniden devam etmek istedi ama Rus vatandaşı olması, sürmekte olan savaş sırasında ülkeye girip çıkarken sorun yarattı. Kısa bir dönem için Stockholm'deki Karolinska Enstitüsü'ne* devam etti ama 1917'de doğacak olan Olof'un ağabeyi Claës'e hamile kalınca, öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Kayınvalidesi gibi o da düş kırıklığı yaratan bir "eşlik ve annelik" rolüne uymak zorunda kalan hırslı, entelektüel ve iyi eğitimli kadın durumuna düşmüştü. İsveç'teki ilk mültecilik döneminde Hanna'ya, "Asla evlenmek istemiyorum" demesi, belki de kayınvalidesinin neden başlangıçta ona karşı olduğunu açıklamaktadır. Hanna, Ånga'da girişken bir tarım işletmecisi olduğunu kanıtlayıp kabul görürken Müsi'nin payına hayır işleri ve sosyal hedefli kadın dernekleri düşmüştü.

Kaybedilen mesleki kariyerin yerini tam olarak tutmasa da bu etkinlikleri, kapsamı bakımından hem zorlu hem de hayranlık vericiydi. Kızılhaç'ta çalışıyordu, Solna'da günümüzdeki çocuk sağlığı merkezlerinin öncülü olan Süt Damlası emzirme yardım merkezinde gönüllüydü, ev hastabakıcılarını eğitiyordu ve savaş boyunca Östermalm'deki hava saldırılarına karşı sığınakları örgütlüyordu. 1937 yılında, feminist Fredrika-Bremer Federasyonu'nun liberallerden ve sosyal demokratlardan oluşan Stockholm bölgesi yönetim kuruluna seçildi. Savaştan sonra Kızılhaç'ın Almanya'daki yardım etkinliklerine katıldı. Bu dönemde çocuklarına yazdığı mektuplar, onun iş bitirici, sorun çözmekten ve inisiyatif almaktan zevk duyan bir kadın olduğuna tanıklık etmektedir: "Bir hafta sonrasında 5 bin çocuk için başlamaya hazırdık ve bugün, rakamı 280 çocuk daha da artırdık. Bu yeni yerler için geçen hafta karar verdim ve şimdi bir hafta sonra 7 bin 500-8 bin çocuk daha alacağız, yetişebilirsem tabii. Bir kontrol sistemi oluşturdum ama hiç kırtasiye malzemem yok. Besatz, Amt, Kväk'ler vb.'den dilenmek zorunda kalmazsam sevineceğim."

Ev işlerine karşı ilgisizlik, çocuklara yöneltti̇ği abartılı sağlık bakımı, tıp bilgisinin işe yaradığı Solna'daki Süt Damlası'nda çalışmaları gibi şeylerin bunların hepsi, doktorluk öğrenimini yarıda bırakmayı kabullenmekte zorluk çektiğine birer işaretti. Olof'un bakıcısı kadına göre

* İsveç'in, Nobel Tıp Ödülü'nü de veren dünyaca ünlü tıp ve araştırma fakültesi - ç.n.

daha genç olan Bayan Palme evde çok fazla kalmıyordu. Maddi'nin bunu üst sınıf kadınların tipik bir davranışı olarak görmesi belki pek de şaşırtıcı değildi: "Bu hoş hanımlar o dönemde öğlen yemeklerinde toplanırlar ve her türden görevle meşgul olurlardı." Olof, annesinin bu etkinliklerinde, örneğin Süt Damlası'ndaki genç annelere gittiğinde onu izlerdi. 1946'daki askeri psikoloji sınavında, küçükken her şeyden önce babasını idealize ettiğini ama daha sonraları, gelişme çağındayken annesine hayranlık duyduğunu açıklıyordu. Hem annesinin hem de babaannesinin soylu olması, zamanın burjuva aile idealinin öngördüğünden daha güçlü bir özgüveni olan –ama ev kadını rolüne de daha güçlü bir öfke duyan– kadınların onun gelişmesini etkilemesi anlamına geliyordu. Avrupa aristokrasisinin çöküşü, eşitlik adına bir zaferdi, ama cinsiyet eşitliği adına değil.

Elisabeth von Knieriem'in İsveç'teki hayatını etkileyen şey yalnızca yarım kalmış kariyeri değildi. O aynı zamanda uluslararası politikanın anaforlu fırtınalarında kaybolmaya yüz tutan yüzlerce yıllık bir kültürden gelen bir mülteciydi. Dış dünyanın Baltık Almanlarının yazgısına duyduğu sempati sınırlıydı. Bunlar yalnızca otokratik bir egemen sınıfın kalıntılarını oluşturmuyorlardı, ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda, bir kısmı gönülsüzce olsa da çoğu apaçık bir coşkuyla Nazi Almanyası'na bağlanmışlardı. Nazi partisinin 1920'lerin başında Münih'te biçimlenmesi sırasında başta ırkçı ideolog Alfred Rosenberg olmak üzere, gözle görülür çoklukta Baltık Almanı'nın desteği vardı. Von Knieriem ailesi Nazi değildi ama diğer bütün Baltık Almanları gibi Büyük Almanya idealini taşıyordu. Ne kadar hümanist ve liberal olsa da bu dünya görüşünün sömürgeci bir eğilimi vardı.

Müsi'nin ebeveynleri Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'ya kaçtılar. Politik durum yatıştıktan sonra 1920'de yeniden Riga'ya döndüler. Baltık Almanlarının ayrıcalıkları, yeni kurulan bağımsız Letonya Cumhuriyeti'nde de saldırıya uğramaya devam etti; her şeyden önce bir dizi toprak reformu yoluyla. Von Knieriem'ler için bu, en başta hem Rus hem de Bolşevik güçlerince talan edilen aile çiftliği Skangal'ın küçülmesi anlamına geliyordu. Hitler ile Stalin'in Polonya ve Baltık ülkeleri konusunda anlaştığı 1939'daki Molotov-Ribbentropp Paktı'na göre Baltık Almanlarının yüzde 90'ı, Polonya'nın Nazilerin işgali altında bulunan bölümüne gönderildi (savaştan sonra Almanya'nın eline geçecekti).

Müsi, annesini oraya gitmektense Stockholm'e gelmeye ikna etti. Ailesinin geri kalan üyeleri, daha 1920'li yıllarda Almanya'ya göçmüşlerdi. Bunların başında Dresdner Bankası'nda kariyer yapan ve İkinci Dünya Savaşı'nda bankanın Stockholm temsilciliğini yürüten erkek kardeşi Ottokar da vardı.

Yazgısı Müsi'ninkinden daha kötü olan birçok mülteci vardı. Stockholm'ün en nüfuzlu ailelerinden birinin sahip çıktığı Müsi, Almanya'ya büyük ilgi ve sempati duyan kültürel bir çevreye girmişti. Ne var ki, bu çevreyle asla gerçekten bütünleşemedi. Çözülüp dağılmakta olan çok kültürlü çocukluğunun izleriyle daha homojen olan İsveç kültürünün içedönüklüğü arasındaki "*limbo*"da [cehennemin sınırındaki yer -ç.] kaldı. Mülteci olarak İsveç'e yeni geldiğinde, Skangal'daki aile çevresinde olduğu kadar Freiburg'daki öğrencilik döneminde de bulunan Alman kültüründeki kaynaşmış ortaklığa kıyasla, burasını ıssız ve soğuk bulmuştu.

Karısının yeni anayurduyla bağının çok zayıf olmasından endişe duyan Gunnar, birkaç yıl sonra Carin doğduğunda, bir dostuna gönderdiği mektupta, kızlarının, Müsi'nin hissettiği yalnızlık ve yabancılık duyguları için bir avuntu olabileceğini yazıyordu. 1924 baharında geçirdiği ameliyat öncesinde, karısına, ölmesi halinde çocuklarının hatırına İsveç'te kalmasını vasiyet ediyordu. Müsi'nin Palme ailesi ve gönüllü çalışmalarda edindikleri dışında çok az sayıda İsveçli dostu vardı ve bütün Baltık çevresine dağılmış olan akrabalarıyla yoğun bir mektuplaşma içindeydi. Bu izole edilmiş yaşantı, belki de onun hayat karşısında duyduğu derin ve kişisel bir yabancılığı yansıtıyordu. Carin Palme'ye göre Gunnar'ın kız kardeşi Birgitta Curman, Müsi'nin İsveç'teki tek yakın dostuydu.

Olof Palme'nin anne ve babasının Almanya yanlısı oldukları ya da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İsveç toplumunun çeşitli katmanlarında olağan olan antisemitizmi paylaştıkları yadsınamaz. Gunnar 1920'li yılların başında karısına yazdığı bir mektupta, katıldığı bir akşam yemeğini anlatıyor ve kişiliğine uymayan bir düşmanlıkla, olağanüstü sevimsiz bulduğu bir Yahudi kadını tarif ediyordu: "Orada olsaydın çok eğlenecektin sanırım, Yahudiye rağmen."

Karı-koca Palme'lerin dünya görüşünde belirleyici olan, her şeyden önce Müsi'nin Baltıklı kökenine duyduğu sadakatti. Zaman zaman ib-

resi yanlış yönleri gösterse de bu pusulayı 1914'te Rusya'daki Alman savaş esirlerine duyduğu bağlılıktan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Stockholm'deki diğer Alman kökenli kadınlarla birlikte Sovyet Cephesi'nde savaşan Alman askerlere yün çoraplar ördüğü Der Deutsche Frauenbund'daki çalışmalarına kadar, bütün hayatı boyunca kullanacaktı. Yardım çalışmalarını, savaştan sonra Folke Bernadotte'un beyaz otobüsleri, Bergen-Belsen ve Göteborg'daki toplama kamplarından [Yahudi] mahkûmları getirdiğinde de tercüman olarak sürdürdü.

Kardeşi Otto, ideolojik olarak daha kararlı birisiydi. Savaştan sonra müttefikler tarafından Nazist olarak suçlandı ama onun karakterine ilişkin tanıklık yapan Jacob ve Marcus Wallenberg'in Otto'nun savaştan önce "politik konularda açık anti-Nazist ifadeler kullandığı"nı ileri sürmelerinden sonra serbest bırakıldı. Belki doğruydu bu, belki de yalnızca Wallenberg kardeşlerin savaş boyunca Almanya'yla kurdukları kârlı iş ilişkileri için Ottokar von Knieriem'e sundukları bir teşekkür borcuydu. Ånga'yı 1950'lerin başında ziyaret eden Olof Palme'nin bir hanım dostu, Otto'nun ayaküstü sohbet ederken Hitler'in bir kısım iyi şeyler de yaptığını –örneğin otoyollar– söylediğini anımsıyordu.

Ama böylesi anekdotların dışında, Palme ailesinin Baltık'la ilişkisinde politik bir yan vardır. 1900'lerin ilk yarısında iki kez, Baltık'ın öte yakasındaki etnik azınlıklarla kurulan güçlü duygusal bağlantıların sonucu olarak, ürkütücü bir biçimde İsveç politikasının aşırı sağ ucuna kayılmıştı. Birçok Finlandiya İsveçlisi ve onlardan da büyük sayıdaki Baltık Almanı, gelişen demokrasi tarafından sıkıştırılan ve etnik azınlık olarak baskı da gören yönetici elit tabakadandı. İsveççe konuşanların, Almanların Baltık'ta yaptığı zalim sömürgeciliğin aynısını uygulamadıkları Finlandiya'da uyumlu bir çözüme ulaşıldı. Letonya'da iki savaş arası dönem boyunca şiddetli bir gerilim varlığını sürdürdü. Ama ulusal sadakat, bu iki durumda da Palme ailesini milliyetçiliğin daha saldırgan ve tepkici biçimine yöneltti: Önce İsveç tugayının "Büyük İsveç" ülküsü ve sonra da Alman devletinin Baltık'taki jeopolitik hedefleriyle özdeşleşme. Psikososyal motif iki durumda da ilginç bir ortaklık gösteriyordu: Önce Sven'in Finlandiya İsveçlisi Hanna von Born'la evliliği ve sonra Gunnar'ın Baltık Almanı Elisabeth von Knieriem'le evliliği.

Ama sorumluluğu kadınlara yüklemek haksızlık olacaktır. Bu daha çok Palme ailesinin, değişen zamanın doğuya özlemi (*Drang nach*

Osten)* ve burjuva liberal milliyetçiliği artık gerilerde bıraktığını görebilme konusunda gösterdiği yetersizliğinin sonucuydu. Palme ailesi kendi elit dünyasında, milliyetçi de olsa sosyalist de, halk hareketlerinin içerdiği gücü anlamakta zorlanıyordu. Ancak İsveç üniter devleti de Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası arasındaki çekişme alanında kalan çok kültürlü küçük devletlerde görülen çeşitli bağlılıkların birbirleriyle nasıl çakıştığı konusunda pek anlayışlı değildi.

* * *

1934 sonbaharında, Olof 7 yaşını doldurduğunda babası öldü. Çocuklar için aydınlık gökyüzünden düşen bir yıldırım gibi beklenmedik bir olaydı bu. Gunnar çocukluğundan beri astım hastalığından rahatsızdı ve 1920'lerin ikinci yarısında birçok kez kalp ve akciğer muayenesinden geçmiş, hastalığını gizlemek için elinden geleni yapmıştı. Gunnar ölmeden birkaç yıl önce Müsi'nin annesi, Gunnar'ın kız kardeşi Birgitta'ya gönderdiği bir mektupta onun ciddi bir hastalığı olduğundan kuşkulandığını yazıyordu. Bunun, ailenin Ånga'daki yazlık evinde bir eylül ikindisinde, atardamarının çatlamasıyla doğrudan bir bağlantısının olup olmadığı belli değildir. Büyük oğlu Claës'e göre, babanın ani ölümüne, şiddetli bir duygusal etkilenme yol açmıştı. Bundan yalnızca birkaç hafta önce Sven Palme, 80 yaşındayken kanserden ölmüştü ve Gunnar, babalarının vasiyetnamesinde Ånga'yı diğer oğlu Nils'e bıraktığını öğrenmişti. Belki de Kuzey İsveç'te orta halli bir kereste tüccarı olarak didinen bu oğluna bir tür destek olarak düşünmüştü babaları bu yazlık evi. Claës'e göre, Gunnar'ın bu olaydan duyduğu hayal kırıklığı, ölümünün nedenlerinden biri olmuştu. Ancak kırılmış bir kalp, yırtılmış bir atardamara yol açmaz. Yine de Gunnar ile Sven'in ölümleri arasındaki bu yakınlık, baba ile oğulun hayatları boyunca ne kadar kaynaşmış bir ilişkileri olduğu düşünülünce insana ilginç geliyor.

Sven'in üç oğlu arasında Gunnar, hem en başarılı hem de babaya en bağlı olanıydı. Ağabey Olof, çok önceden akademik kariyer yolunu seçerek Thule tahtına adaylıktan çekilmişti. Küçük kardeş Nils ise, liseden sonra okumayı reddedip aileyi denizci olmakla tehdit etmişti. Sven, Olof ve Gunnar'ın da yardımıyla, Nils'i geçici olarak askerlik mesleğine

* Doğu'ya yöneliş. 1800'lerde Almanya'da doğan ve özellikle Nazi Almanyası'nda içerik değiştiren Baltık çevresine yayılma özlemi - ç.n.

yönelterek onu "yok oluş"tan kurtarmak için kararlı bir biçimde müdahale etmişti. Olof'un ardından gelmek, Gunnar için ağır bir yüktü. Sven 1911 yılında 25 yaşında olan oğluna, önünde serap gibi büyük bir hedefi olduğunu söylemişti: "Yeterince yaşarsam ve insani açıdan bakılırsa senin olması gerekir" dediği hedef, Gunnar'ın zayıf sağlığına dikkat ederek, eğitimini tamamlayarak, arkadaş hayatının aşırılıklarına kapılmadan kendisini Thule'ye hazırlaması idi. Sven'in, hem aile hem de işle ilgili konularda giderek daha çok danıştığı ortanca oğluna güveni büyüktü. Ona göre Gunnar, bir yandan çabuk parlayan Olof'un ve diğer yandan da kararsız Nils'in karşıtıydı; dostluk ve yumuşaklığı kararlılık ve inançlılıkla birleştirme yeteneğine sahipti. Gunnar, Uppsala'daki hukuk tahsilinden ve İlk Mahkeme'deki birkaç yıllık görevinden sonra 1917 yılında Thule'de işe başladı ve yavaş yavaş müdür pozisyonuna doğru yükseldi. 1920'lerin ortasında genel müdür yardımcılığına getirildi ve 1932'de babasının yönetim kuruluna çekilmesiyle birlikte genel müdür oldu.

Gunnar başarılı bir sigortacıydı. Sektörün uzmanları, onun iki savaş arasındaki yıllarda Thule'nin piyasadaki lider konumunu korumasında çok büyük rolü olduğunu belirtmektedirler. Onun yaptığı çalışmalar "tersyüz edilmiş hısım kayırmacılığı" olarak tanımlanmıştır. Başka bir deyişle, Gunnar, o kadar büyük bir yeteneğe sahipti ki, aile şirketinden başka bir yerde çalışsaydı muhtemelen daha iyi bir kariyer yapacaktı, yani aile şirketinde çalışmak ona fazladan bir başarı getirmediği gibi belki kariyerine engel bile oldu. Başarıları uzun yıllar boyunca Sven Palme'nin hanesine yazılan Gunnar için hiç de sevinilecek bir durum değildi bu. Bir aile anekdotuna göre Gunnar, yaşlı babasına yönetim kurulu toplantıları öncesinde hangi kararların alınması gerektiği konusunda yol gösterirdi. Buna göre davranan Sven, diğer yönetim kurulu üyeleri tarafından "dikkat çekici canlılığı ve şirket üzerindeki hâkimiyeti" konusunda övgüler alırdı. Öne çıkmayan bir yapısı olan Gunnar, çekicilik ve otoritede babasıyla boy ölçüşmekten oldukça uzaktı. Sven ondan bir baş boyu uzundu, göğsü kabarık, karakteristik bir askeri duruşu vardı ve "eski toprak" olarak nitelendirilen güçlü bir adamdı.

Babasının Ånga'yı Nils'e vasiyet etmesi, İncil'deki öykülere yakın bir hava yarattı. Ataerkil Sven, kaybettiği oğlu adına danayı kurban etmişti ve Gunnar, reddedilmiş oğul olarak babaya şöyle diyecekti: "Bunca yıl hizme-

tinde çalıştım, hiçbir zaman sözünden çıkmadım ve sen bana asla dostlarımla eğleneyim diye bir oğlak bile vermedin." Oysa kırgınlık, Gunnar'ın önde gelen karakter özelliklerinden biri değildi. Çokbilmişliğine, zaman zaman aşırı titizliğine rağmen uyumlu bir kişiliğe sahipti; evde hüküm süren huzurlu ve neşeli hava büyük ölçüde ona bağlıydı. Ön plana çıkmaması ve sakinliği, büyük olasılıkla, dışadönük ve dominant olan ebeveynlerine karşı sağlıklı bir tepkiydi. Gunnar, karısına yazdığı bir mektupta ailenin değer yargılarını eleştirircesine, "Hayat, yalnızca bir şeyler yapmanın yakıcı özlemi ve olağanüstü şeylerin hedeflenmesi değildir" diyordu, insanın "sevgi ve huzur ile şefkat ve sükûnete de" gereksinimi vardı.

Onun resmi olarak üstlendiği tek görev, 1927'de hayat sigortası konusunda yeni bir yasa hazırlamak için kurulan komisyona genel sekreterlik yapmak oldu. Ama politik tutumları ne olursa olsun Palme ailesinin fertlerinde sıklıkla görülen bir tür kültürel öncülük onda da vardı. 1930'ların başında Ånga'da ailesi için ayrı bir kır evi yaptırmak istediğinde, fonksiyonalist bir mimarla anlaştı ve İsveç'te özel olarak inşa edilen Bauhaus stilindeki ilk binalardan birinin yaratıcısı oldu. Üç erkek kardeşin arasında Gunnar, uyumluluğu ve ciddi iş ahlakıyla, sonunda en büyük kişisel bağımsızlığa ulaşan kişi oldu. Diğer kardeşlerin hayatta kendi yollarını çizme gayretleri pek başarılı olmadı.

Olof'un Tammerfors'da şehit olmadan önceki akademik hayatı parlak olmamıştı ve Nils de çeşitli kariyer başarısızlıklarından sonra, hayatının oldukça ileri bir aşamasında babasına para dilendiği mektuplar yazacaktı. Buna karşılık Gunnar, Thule'nin üst yönetimine doğru yavaş yavaş ilerledi ve babasının gölgesinde, azimli çalışmalarıyla meslektaşlarının saygısını kazandı.

O zamanın ailelerinde, babanın ölümü ya da aileyi terk etmesi durumunda görülen en yaygın sorun, aile ekonomisinin dayanıksızlığıydı. Eş ve çocuklar, ailenin geçimini sağlayan kişiyi kaybedince alt sınıflara yuvarlanma riskiyle karşı karşıya kalıyorlardı. Bu sorunlar, hayatın geçiciliği sağgörüsüyle para kazanan sigortacı Palme ailesinde yoktu. Gerçi Müsi, Gunnar'ın ölümünden sonra Östermalm Sokağı'ndaki apartmanda daha küçük bir daireye taşındı ve uzun erimde ailenin koşulları biraz kötüleşti ama asla doğrudan bir sınıfsal düşüş gerçekleşmedi.

Yine de Gunnar'ın ölümü, Olof'un bütün çocukluk dünyasını bir çırpıda değiştirmişti. Ansızın duyulan acı ve babasını kaybetmiş 7 ya-

şındaki bir oğlan çocuğunun sersemlemesinden daha fazla bir şeydi bu. Birkaç dramatik haftadan sonra ataerkil Palme ailesi bir anaerkil aileye dönüşmüştü. Babanın ve büyükbabanın ölümlerinden sonra Claës, 1935 bahar dönemi için Sigtuna'daki yatılı okula gönderildi ve Olof, ailenin tek erkek üyesi olarak Östermalm Sokağı'nda kalmaya devam etti. Aslında bu iki erkek kardeş birbirlerine pek yakın değillerdi. Aralarında on yaş fark vardı ve Claës, zayıf okul notlarını düzeltmek için daha önceden İsviçre'de bir yatılı okula gidip gelmişti. Ama onun evden şimdiki ayrılışı, Olof'un evde yalnızca kadınlarla baş başa kalmasına neden oldu: Büyükanne Hanna, anneleri Müsi, çocukların hiç hoşlanmadığı bir Fransız mürebbiye, 14 yaşındaki ablası Carin ve birkaç hizmetçi.

Gunnar'ın ölümüyle Östermalm Sokağı'ndaki evin canlı havası da kayboldu. Carin daha sonra bu atmosferi "tam bir sessizliğe büründü" diye hatırlayacaktı. Müsi, hayatındaki en büyük desteği yitirmişti, ama Sven'in ölümü, dostça davranan bir kayınpederin kaybı anlamına da geliyordu. Şimdi kendisine ait gibi hissetmeyi bir türlü başaramadığı bir aile ve kültür içinde yapayalnız kalmıştı. O zaman 14 yaşında olan Carin aileyi ayakta tutmak için büyük bir sorumluluk yüklendi. Olof'un o yıllarda dertlerini açtığı kişi de Carin olacaktı. 1937'de 10 yaşındayken Sigtuna'ya gönderilmesine kadar geçen ve "dâhi çocuk" olarak alkışlandığı hareketli çocukluk dünyası ile babasının ölümünden sonra onu kuşatan güdükleşmiş aile hayatı arasındaki karşıtlık çok fazlaydı. Gunnar'la birlikte Palme'lere özgü olan o yaşama iştahı da büyük ölçüde mezara gitmişti ve evleri şimdi Müsi'nin hayata karşı daha savunmacı tutumuyla yönetiliyordu. Mültecilik ve von Knieriem ailesinin yeni Letonya'da *pauvres honteux** olarak deneyimleri onda iz bırakmıştı. Tutumluydu, düzenli olarak kasa defteri tutuyordu ve eğlence ile gösteriş yerine sıkı çalışmanın önemini vurguluyordu. Gunnar bir gün bir vesileyle onun mektuplarının biraz fazlaca düz olduğundan yakınınca –karısından "*nette briefe*" [neşeli mektuplar -ç.] bekliyordu– ona yanıtı "bu türden beceriden tümüyle yoksun olduğu" biçiminde olmuştu. Olof, babaları öldüğünde neredeyse yetişkin olan ve ailenin yükseldiği parlak günleri yaşayan ağabeyinden daha sıkı bir çocukluk dönemi geçirdi.

---

* Utanç duyan yoksullaşmış zenginler - ç.n.

Tarihi olarak başarılı bilim insanları, sanatçı ve politika önderlerinin, yetişme çağındayken ebeveynlerinden birini yitirmiş olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. "Dâhiler" ve başarılı kariyer yapmış kişiler arasındaki öksüz ve/veya yetimliğin nüfusun geri kalan kısmına göre daha yaygın olup olmadığını bilmiyoruz. Bu konuda birkaç bin yıllık tarih için geçerliliği olacak kontrol grupları oluşturmak neredeyse olanaksızdır. Ama ebeveynlerden birini kaybetmenin çok belirgin bir yük olmadığı görülmektedir. Roma imparatorlarından 1900'lerin şeytani olduğu kadar başarılı politik liderlerine kadar pek çok tarihsel kişilik için, ebeveynlerinden birini kaybetmek, çok ses getiren toplumsal hedefleri yerine getirmekten alıkoyacak bir durum olmamıştır.

Bu konudaki psikoanalitik hipotez ilgi çekicidir: Ebeveynlerden birini kaybetmek, çocukta bir varoluşsal travma yaratır ve –başarıyla üstesinden gelinirse– güçlü bir iktidar isteği doğurur. Kayıp, dünyanın eski durumuna artık asla dönmeyeceği, değişimin kabul edilmesi gereken geri dönülmez bir durum olduğu, acı veren bir sağgörü anlamına gelmektedir. Ebeveynler tarafından temsil edilen yerleşik otorite zayıflar, dış dünyanın ahlak ve vicdan kuralları, olağan bir ailede büyüyen çocukta olduğu kadar içselleştirilemez. "Ben"in üzerindeki güçlü bir kişiliğin yokluğu, yalpalayan bir ahlaka ve en kötü durumda suçluluğa da yol açabilir ama bir özgürlük halinde doğacağı için daha güçlü özerk bir vicdanın ortaya çıkmasıyla da sonuçlanabilir. Ölmüş ebeveyn, hayatta kalandan farklı olarak konuşamayan, müdahale edemeyen ya da kınayamayan, idealize edilmiş bir otorite olur. Çocuk herhangi bir çatışma riskini göze almaksızın kendi karar ve seçimlerini yapabilir.

Babasını erken yaşta kaybeden varoluşçu filozof Jean-Paul Sartre, "ben"i üzerinde başka bir kişilik olmadığı için kendi kendisini kutlamış, kendi yazdığı biyografisinde, "Eğer babam yaşasaydı, bütün ağırlığıyla üstüme çökecekti ve beni tamamıyla parçalayacaktı" demiştir. Bir birey olarak babasının hatası değil, "babalığın çürümüş elidir bu" diye devam eder Sartre ve şu saptamayı yapar: "Arkamda babam olmaya asla vakit bulamayan ve bugün benim oğlum olabilecek genç bir ölü bıraktım." Hayatının sonraki döneminde varoluşçuluktan güçlü bir biçimde etkilenen Olof Palme, kendi adına, hangi yöne gittiğinin, nereden geldiğinden daha önemli olduğunu açıklayacaktı.

Psikanalizin nedensellik açıklamalarından kuşku duyulabilir. Ama bu açıklamalar, evrensel gerçeklerden çok, yüzyılın başındaki Avrupa'da bir tür burjuva aile kültürünün tanımlanması olarak da görülebilir. Her şeye rağmen Sigmund Freud, Sven Palme'nin çağdaşıydı. Olof Palme, babalar ve oğullar arasındaki çatışmaların önemli rol oynadığı bir çevreden geliyordu. Babasının trajik ölümüyle birlikte, ailenin önceki iki kuşağı arasında oğullar, erkek kardeşler ve babalar arasında oynanan uzun çekişmelerle dolu erkekler dramının perdesi de kapandı. Thule ellerinden çıktı. 1940'ların ortalarında, Sven'in oğullarının sonuncusu olan Nils, iç çekişmelerden sonra yönetim kurulu üyeliğinden çıkarıldı. Olof Palme, uzun erimde, aile şirketinde görev alma konusunda seçim yapmaktan kurtarıldı ve daha geniş bir perspektifte, özellikle dinamik büyükbabanın yaratmış olduğu güçlü ataerkil aile kültürüyle boğuşmasına gerek kalmadı.

Gunnar'ın ılımlı kişiliği düşünülürse, o ile oğulları arasında sert Oidipus çatışmalarının yaşanmaması olasılığı vardır. Öleceğini sandığı zaman Müsi'ye, "Ayrıca, çocuklara anlamayı ve mahkûm etmemeyi öğretmeyi unutma" diye yazmıştı. Ancak onun erken ölümüyle, babayla çatışma konusundaki bütün riskler de ortadan kalktı ve Olof, genç bir adam olarak, babasının onay verip vermeyeceği ya da hoşnut olup olmayacağı gibi sorunlarla uğraşmaksızın, hayat çizgisini kendisi seçebildi; sonunda, başına geçeceği, ellerinden çıkmış olandan çok daha büyük bir aile işletmesini bulduğu ileri sürülse bile.

Ama bunların hiçbiri, Gunnar'ın, oğlu Olof'un gelişme çağındaki hassas döneme denk gelen ani ölümündeki trajediyi değiştirmez. Olof, babasının ölümünden önceki baharda okula başlamıştı. Hem ilkokulu hem de ortaokulu bulunan Beskowska Özel Lisesi'nin ikinci hazırlık sınıfına doğrudan yazılmıştı. Okul, Humlegården Parkı'nın batısına bitişik Engelbrekt Sokağı'ndaki evlerine beş dakikalık yürüyüş mesafesindeydi. Kırmızı tuğladan yapılmış hafif Jugend stilindeki bu yapı, aynı dönemde Östermelm'de oturan Alice Lyttkens'e dediğine göre bir "snop okulu"ydu. Oysa, öğretmenlerini olağanüstü iyi bulduğu için bu snopluk, kendi oğlunu da bu okula yazdırmaktan alıkoymayacaktı. Ancak diğer özel liselere kıyasla Beskowska, devlet okullarında dikiş tutturamamış zengin aile çocuklarının "düştüğü" bir yerdi. Çok sayıda çocuğun babası yönetici ya da fabrikatördü. Östermalm okuluna girememiş olan

bir öğrenci Beskowska'da daha serbest bir hava olduğunu anımsıyordu: "Basılı davetiyeleri olan danslı, smokinli akşam yemeği davetleri olurdu." Beskowska'nın namı, her şeyden önce kraliyet ailesine hizmet vermiş olmasından kaynaklanıyordu; prenslerden Carl ve Gustav Adolf yüzyılın başında bu okula gitmişlerdi. Ama bu okul, tarihte iki sosyal demokrat başbakan çıkarmasıyla da tektir: Hjalmar Branting ve Olof Palme.

Buna karşılık, 30'lu yılların ortalarında özel ilkokullar kaybolmaya yüz tutmuştu. Eski halk okulu [ilk ve ortaokulu içeriyordu -ç.], üst sınıfların çocuklarına hitap etmiyordu. Çocuklar ya evde eğitildikten ya da özel okula gönderildikten sonra, doğrudan liseye başlıyorlardı. Gönülsüz evlatlarını zorlamak için sıklıkla özel hoca tutan zamanın burjuvazisi için, öğrenim koşulları ne olursa olsun, oğullarını bir devlet okuluna yerleştirmek şeref konusuydu. Sistem, yetenekler arasındaki adil bir yarışmanın dışında her şeydi, varlıklı ebeveynler, prensip olarak çocuklarına lisede "yer satın alıyorlardı." Ancak Olof Palme'nin doğduğu 1927 yılında gerçekleştirilen büyük bir okul reformuyla, İsveç eğitim sistemi, bütün çocukları kapsayan ortak bir temel okula yöneltilmişti. Özel okullardan gelen çocuklar için liseye girmek zor oluyordu ve bu da varlıklıların çocuklarını giderek ortaokula göndermelerine yol açtı. Beskowska'daki alt sınıflar 1930'ların sonunda kaldırıldı ve okul, Olof Palme'nin eğitim bakanı olduğu 1960'larda tamamen ortadan kalkana kadar tam bir lise haline getirildi.

Palme'nin bu yüzden pek üzüldüğü söylenemezdi. İlkokulun kendisi pek de korkutucu değildi. Sınıflar küçüktü ve Olof Palme'nin ilk yıllarda yalnızca yedi-sekiz sınıf arkadaşı vardı. Eğitim kadın öğretmenlerce yürütülüyordu ve oğlan çocuklar ortaokula başlayana kadar, bütün hazırlık sınıflarında bu öğretmenler tarafından yetiştiriliyorlardı. Çocuklar, anneler ya da çocuk bakıcıları tarafından okula getirilip götürülüyor ve öğle tatilinde eve gidiyorlardı. Palme'nin oturduğu mahalleye komşu mahallelerden gelen öğrencilerin hemen hepsi varlıklı ve yüksek eğitimli ailelerin çocuklarıydı. Ancak, ne küçük çaplı olması ne de sosyal homojenlik taşıması, okulda dışlanmaya ve tatsız bir havanın doğmasına karşı korunak değildir. Kırsal kesimde okula gitmiş birçok kişi, bunu doğrular. Ayrıca, sokağın öte yanındaki Humlegården'de zevkle boğuşan, ergenlik çağındaki hormon yüklü oğlan çocuklarıyla dolu ilkokul, büyük Beskowska Lisesi'ne bağlı küçük bir ek yapıydı. Bu özel ilkokul-

lar, büyük halk okullarına kıyasla belki biraz daha sıcak ve neşeliydi ama öğrenciler açısından Östermalm'deki rahat ev ortamı ile okul dünyasındaki sade ortam arasındaki karşıtlık büyüktü: Kuru tebeşirli hava, ıslak yün kokusu, karalamalarla dolu sıra kapakları ve alınan yıldızlı 10'lar. Ancak okulun olumlu bir anı bıraktığı nadiren görülür. Ingmar Bergman, biyografik kitabı *Laterna Magica*'da, "Dehşet duygusuyla böğürerek sınıfa giriyordum" diye yazıyor. Bergman, Olof'tan birkaç yaş büyüktü ve bir taş atımlık mesafedeki Villa Sokağı'nda oturuyordu.

Olof, babasının ölümünden sonra acıyla dolu olarak, diğerlerinden ne daha iyi ne de daha kötü olan bu ortama geri döndü. Sınıfın en küçüğüydü ve sınıf arkadaşları ondan bir-iki yaş daha büyüktü. Gerçekte, eğitim açısından bakıldığında, Olof'un 5 yaşından beri okuma yazma bilmesinin yanı sıra bilgi bakımından da okulun ilk yılında öğretilenin çok üzerinde bir düzeye sahip olması nedeniyle, böyle olması mantıklıydı. *İlyada*'nın Akhilleus'u, Aias'ı ve diğer kahramanlarını şimdiden bilen bir oğlan çocuğu için, *Robinson Crusoe* ve *Nils Holgersson*'u* okumak bir çocuk oyuncağıydı. Ancak bu ortama sosyal uyum sağlamakta zorlanıyordu. Diğer çocuklar tarafından dışlanıp dışlanmadığını söylemek zor. Çocukların büyüklerden uzak dünyasında dışlama olduğunda, bunun derecesini kesinlikle belirlemek bugün bile pek mümkün değildir. Oysa, hem sınıf arkadaşları hem de çevresindeki yetişkinler, onun okuldaki ilk yılında pek mutlu olmadığını açıkça anımsıyorlar. Olof'la 19 yaşındayken söyleşi yapan askeri psikolog, onun çocukken "kendinden emin ve çokbilmiş" olduğu ve okul arkadaşlarını "dâhi çocuk gösterileriyle" kızdırdığı sonucuna varmıştı. Daha önceki okul arkadaşları da benzeri bir yargıda bulunmuşlardı.

Aslında babasını yeni kaybetmiş bu genç ve yetenekli oğlan çocuğunun, kendisini çevreleyen okul arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düşmemesi daha şaşırtıcı olurdu. Daha sonraları kendisi de, okula karşı ilgisiz olduğunu söyleyecekti: "Öyle olması gerektiği için gittim okula." Ama bu ilgisizlik, büyük olasılıkla dalga geçilme ya da dışlanma dolayısıyla duyduğu acıdan kaynaklanıyordu. Bilgi açısından, kendinden büyük arkadaşlarıyla aynı düzeyde ve çoklukla da onlardan daha ilerde olduğunu biliyordu ama arkadaşlarının entelektüel becerilerden daha çok saygı

---

* İsveçli Nobel ödüllü Selma Lagerlöf'ün bir masal kahramanı - ç.n.

gösterdiği sportif başarılarla da kendini göstermek istiyordu. Ufak olan cüssesiyle Beskowska'daki diğer çocuklarla boy ölçüşmesi zordu ama elinden geleni yapıyordu. Hatta Müsi'nin ödünü kopararak, dövüşmeyi öğrenmek için Narva Caddesi'ndeki boks kulübüne bile gidiyordu.

Yetişkin yıllarında, babasının ölümü ve okuldaki ilk yılları hakkında çok az konuştu. Çocukluğunda yaşadığı acılar, sıklıkla o yıllardaki fiziksel çelimsizliğine ilişkin sürekli yinelenen formüle uyduruluyordu, çünkü bedensel rahatsızlıklardan söz etmek, genellikle ruhsal acıları konuşmaktan daha kolaydır. Olof Palme gibi korunaklı bir soylu aileden gelen ve radikal bir sosyal reformcu olan Amerikan başkanı Franklin D. Roosevelt için sinir felcinin üstesinden gelmek, onun "şımarık zengin çocuğu" olmaktan çok daha fazla bir şey olduğunun kanıtıydı. Palme de ilk yılları hakkında şöyle yazacaktı: "Kesinlikle anımsadığım tek şey, küçük ve birbirinden bağımsız ayrıntılar. Kızgın bir kırmızı kumaş parçası, su damlacıklarının taş zemindeki monoton darbeleri, banyonun siyah-beyaz kareli zeminindeki güneş ışıltıları."

4. Bölüm

Hedefi Olmayan Adam

Eşek sıpasıyla ilişkiyi kaybetme.
ELISABETH PALME

Manzara kendi harabelerini dökerken
gerçeklik yaşlanır ve fal açar.
ERIK LINDEGREN

Geniş yapraklı ağaçlar arasındaki Sigtuna, Stockholm'ün kuzeyinden aşağıya, Mälaren'in* birçok koyundan birine doğru yuvarlanır gibi görünür. Dar sokakları ve 1700-1800'lerden kalma alçak ahşap evleriyle, resim gibi bir şehirdir bu. Sigtuna sakinleri uzun tarihlerinin büyük bir bölümünde, güneydeki devlet iktidarının Stockholm'üyle yirmi-otuz kilometre daha kuzeyde olan bilginin ve piskoposların Uppsala'sı arasındaki ölü bölgede yaşamışlardır. Stockholm'ün geçici bir ticaret istasyonundan öteye bir şehir olmadığı ve eski Uppsala'da Oden ve Tor'a** hâlâ kurban adandığı 900'lerin sonunda bu kentin yapılaşması, Hıristiyanlığın kuzeye doğru ilerleyişinde bir savunma kalesi olarak görev alacak biçimdeydi. Ülkenin ilk piskoposluklarından biri burada kuruldu ve Olof Skötkonung haç işaretli ilk İsveç madeni parasını burada bastı. Bu kahramanlık dolu Hıristiyanlık döneminin anısı Sigtuna'yı, 1900'lü yıllarda, manevi huzur arayan birçok İsveçli için sembolle yüklü bir yer haline getirmişti. Buraya bu nedenle ilk gelenlerden biri, yaşlı Olof Palme'ydi ve gürültücü modernlikten kaçmak için Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce gelip bu eski ve huzur verici kente yerleşmişti.

---

* Stockholm'ün çevresinde yerleşmiş olduğu içdeniz - ç.n.
** İskandinav mitolojisinin en önemli iki tanrısı - ç.n.

Genç Olof Palme, Sigtuna'ya iç huzuru bulmak için gelmemişti. Ama bir zamanlar amcasının yapamadığı gibi o da kendi açısından zamana ayak uyduramıyordu. Olof 10 yaşındayken, Müsi onu 1937 sonbaharında Sigtuna'daki yatılı liseye gönderdiğinde, daha çok geçmişten gelen değersiz bir eşya gibiydi. Babası ölmüştü, aile şirketinin üzerindeki kontrol kaybedilmişti ve Baltık'taki kökleri görünürde hiçbir yarar sağlamıyordu. Palme ailesi elbette varlıklıydı ve önemli bir kültürel sermayeye sahipti. Ama Olof'un Östermalm-Skangal-Ånga üçgeninde geçen, babaannesi Hanna ve Müsi'yle olan hayatı, başbakan Per Albin Hansson'un yönetimindeki sosyal demokratların yaratmakta olduğu Halkevi'yle uyum içinde değildi.

İsveç halkı, 1936 sonbaharındaki seçimde, önceki hükümet döneminde başlatılan refah politikasını coşkulu bir güçle onaylamıştı. Böylece, Olof Palme yönetimindeki sosyal demokratların 1976'da iktidarı ilk kez bir sağ koalisyona kaptırmasıyla kesintiye uğrayacak olan kırk yıldan uzun süren bir iktidarın temelleri atılıyordu. Müsi'nin Östermalm'deki kadın kolları şubesine üye olduğu Sağ Parti, 1936 seçimlerinin en büyük mağlubu oldu. Muhalefet partileri arasında sosyal demokratlara yönelttiği eleştirilerle öne çıkan Sağ Parti İsveçli seçmenler tarafından cezalandırılmıştı. Aslında Olof Palme'nin annesi, ironik bir biçimde, yeni hükümetin yapacağı –başta annelik yardımı ve aile politikası olmak üzere birçok alandaki– sosyal reform konularında son derece faaldi.

Olof'u Sigtuna'daki yatılı okula gönderme kararı önceden beri alışılmış bir şey değildi. Okul çağındaki çocukların evden ayrılması, varlığının bilincinde olan Palme ailesinin gelenekleri arasında yer almıyordu. Yatılı okul kültürü, İsveç'teki üst sınıflarda hiçbir zaman güçlü olmamıştı zaten. Taşralı gençler, okul bilgilerini artırmak ve sosyal birlikteliğe alışmak için genellikle bir yıl Halk Yüksekokulu'nda okurlardı. Ayrıca her şeyden önce İngiltere'den farklı olarak İsveç'te, gelişme çağındaki erkeklerin bir toplumsal elit oluşturmaları için terbiye edilmelerini sağlayacak yatılı okulların zorunluluğuna ilişkin yaygın bir anlayış yoktu. İsveç burjuvazisinin kendini yeniden üretmesinin temel direği devlet liseleriydi. 1800'lü yıllarda, İsveç'in büyücek bütün kentlerinde, yeni klasik stilde görkemli lise binaları yapılmıştı. Bu binalar, devletin kabulüyle, İsveç'teki yönetici sınıfı kaynaştıran çimentoyu oluşturan bir seçilmişlik duygusunu yansıtıyordu.

Stockholm'deki bir öğrenci için Norra Latin ya da Norra Real gibi devlet okulları ve ayrıca Beskowska ya da Carlssons gibi özel okullara karşılık, yatılı okulların kariyer açısından sağladığı fazla bir yarar yoktu. Buna karşılık çocukları yatılı okula göndermek için özel nedenler bulunuyordu: Yabancı ülkede görev, kırsal kesimde okul eksikliği, aile sorunları, bu okulların pedagojik değerlerine inanç. Olof'un 17 yaşındaki ağabeyini 1937 bahar döneminde Sigtuna'ya göndermek, babanın ölümüne ve Claës'in Beskowska'daki öğrenim sorunlarına bağlı olarak hemen alınmış bir kriz önlemiydi. Birkaç yıl sonra Olof'un da oraya gönderilmesi, temelini buradan alan bir karardı. Müsi, kadınların egemen olduğu evin terbiye ortamı için yeterli olmadığını anlamıştı, Olof'un kendisine örnek olacak erkeklere gereksinimi vardı. Belki de yalnız bir anne olarak yeterli olmadığını hissetmişti ve aile içinde daha önce bulunmuş olan geniş ilişki ağının yerini Sigtuna okulundaki yeni sosyal bağların alacağını umut etmişti. Evin dışında bir yere gönderilmek Olof için travmatik olsa bile anlaşılabilir bir seçimdi. Sıcak atmosferi orada yaşamak için, yatılı okul ortamının her zaman hoş olmasa bile, bir fide için etkili bir sera olduğu görülecekti.

***

Olof 1937 yazını Skangal'da geçirdi. Müsi'ye göre şehirde olduğundan tümüyle farklı, "pür neşeli" ve uyumluydu. Bunun Sigtuna'da okumaya başlama isteğine ya da korkutucu bir sonbahardan önce aileyle birlikte geçen yaz mevsiminden zevk almasına bağlı olup olmadığını söylemek zor. Ama Müsi, onun oldukça sokulgan olduğunu, son yıllardaki aksiliğinin sanki uçup kaybolduğunu not ediyordu. Sonbahardaki öğrenim yılının başında kendisini nelerin beklediği konusunda hepten hazırlıksız da değildi. Zamanının *Harry Potter*'ı olan ve bir İngiliz yatılı okulunda kalan İsveçli bir oğlan çocuğun serüvenlerini anlatan popüler Singleton kitaplarını okuyordu. İlk kitap Olof Palme'nin doğduğu 1927 yılında yayımlanmıştı ve "yaşına göre uzun olmayan ama gelişkin" 12 yaşındaki Gunnar Wigelius'un, ailesi tarafından bir İngiliz özel okul terbiyesi alması için nasıl İngiltere'ye gönderildiğini anlatıyordu.

Romanda akrabalar ve dostlar buna kararlı bir biçimde karşı çıkarlar. Bu İngiliz yatılı okulları, "arkadaşlarına eziyet etme" geleneğiyle dünyaca ünlüdür. Ancak Gunnar yetenekli bir sporcudur ve yavaş ya-

vaş arkadaşlarının saygısını kazanmaya başlar, kitabın sonunda da okul başkanlığına getirilir. Bu rolüyle, yatılı okulun, genç oğlan çocuklarındaki liderlik güdülerini geliştirmeleri için verimli bir ortam olduğunun vurgulandığı bir dizi zorlu sınavdan geçer. Eton'un oyun planlarıyla imparatorluk kazanılmıştır! Singleton kitaplarının 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki popülaritesi, önceleri Alman dostu olan İsveç burjuvaları arasında, Anglosakson kültüre dönüşün başladığına işaret ediyordu. Yatılı okullarda bir İngiliz havası vardı –okul kültürü ne kadar otoriter ve antidemokratik olursa olsun– ve bu Sigtuna'daki liseye de yansıyordu.

Ancak Sigtuna, pratikte geleneksel bir İngiliz özel okulu değildi. Olof Palme'ye 1937 Ağustosu'nun son günü Ängsbacken'deki öğrenci yurdunda kalacağı iki kişilik odadaki yatağı, masası ve dolabı gösterildiğinde, okulun da bu yeni gelen öğrenci gibi on yıllık bir geçmişi vardı. Yatılı okul, Birinci Dünya Savaşı sürerken kurulmuş olan ve halk eğitimini hedefleyen "yeni kiliseci" düşünce üretimi etkinliklerini temel alan Sigtuna Vakfı'nın bir uzantısıydı. Arka plandaki ideal, muhafazakâr ve milliyetçiydi. Vakfın kurucusu Manfred Björkquist, 1909'daki büyük grev yılında "Genç Kilise" denen hareketin lideriydi. Bu hareketin amacı, İsveç halkına yurtsever bir Hıristiyanlık ile ateizme, sosyalizme ve materyalizme karşı bağışıklık kazandıracak idealist bir hümanizm aşılamaktı.

Genç Kiliseciler aynı zamanda, İsveç devlet kilisesinin uyuklayan kendini beğenmişliğine karşı başkaldırıyorlardı. Björkquist, kürsüden vaaz vermek yerine yurttaşların ruhunu kazanmak istiyordu. Erken bir aşamada İsveç'in bir "Halkevi" olacağından söz ediyor ve halk hareketlerinin başarılarından esinleniyordu. Resmen 1937'de açılan Sigtuna Lisesi'nin, İsveç halkını ciddi bir Hıristiyanlıkta birleştirecek araçlardan biri olması düşünülmüştü. Björkquist, yeni okulunda az varlıklı ailelerden yetenekli ve sağlam karakterli gençlere bol miktarda yer ayırarak, geniş çaplı bir sosyal devşirme faaliyetini hedefliyordu. Kendi okulunu o zaman İsveç'te bulunan bir avuç seçkin yatılı okuldan, özellikle de Wallenberg'lerin finanse ettiği birkaç kilometre ötedeki Sigtuna okulundan ayrı tutmak istiyordu. Palme ve Wallenberg ailelerinin yolları yeniden çakışıyordu ve olageldiği gibi bunlardan birincisi kültürü, ikincisi parayı seçiyordu.

Ancak okul yönetimi, yaklaşık 300 öğrenciden yüzde 10-15'inin yoksul ailelerden gelen burs kazanmış yetenekli çocuklar olduğuna işaret

etse bile, üzerindeki üst sınıf damgası silinemezdi. Olof bu okula geldiği zaman, öğrenci başına yıllık ücret 2.000 kron idi. Bu da 1935'teki bir sanayi işçisinin yıllık ücretinin bir hayli üstündeydi.

***

İdeal ile gerçeklik arasındaki mesafe uzak görünse de yüksek hümanizm ve halk eğitimi ideali, okula yeni başlamış olan 10 yaşındaki çocuğun bakış açısından anlamsız değildi. Sigtuna Lisesi, "arkadaş terbiyesi"nin resmi olarak desteklendiği İngiliz geleneğine karşı kararlı bir biçimde tavır almıştı. Burada, bir-iki öğretmen, öğrencilere öne doğru eğilmelerini söyleyip, kıçlarına bir-iki sopa vursa bile, öğrenci liderleri ve ince hesaplanmış, törensel cezalandırma yöntemleri yoktu. Evlerinden gönderilmiş çok sayıda çocuğu iç içe bir ortamda bir araya toplamak, çatışmalara olduğu kadar hiyerarşik iktidar uygulamalarına da yol açar. 1930'ların başında okullarda ciddi bir "arkadaş eziyeti" vardı. Küçük öğrenciler "havalı oklar ve Mora bıçaklarının" hışmına uğramayacaklarından asla emin değildiler. Ancak Olof Sigtuna'ya geldiğinde, kurbanlardan birinin tanımlamasıyla bu organize "çocuk eziyeti" büyük ölçüde bastırılmıştı. Öğrenciler, yeni gelenleri çeşitli taciz ve şakalarla "vaftiz" etme geleneği oluşturmaya çalıştılarsa da okul yönetiminin etkin mücadelesiyle bu da ortadan kaldırıldı.

Bazı öğrenci yurtlarında küçük öğrencilerin büyüklerin ayak işlerine koşturulduğu İngiltere esinli bir gelenek olan "abilik sistemi"nin uygulandığı görülüyordu. İleri sınıflardayken Olof Palme'nin "abilik," yaptığı çocuk sonraları onun bu fenomenden çok rahatsızlık duyduğunu anımsayacaktı.

Olof Palme için Sigtuna, Beskowska'dan hem daha kötü hem de daha iyi olacaktı. Yatılı okul, Humlegården'deki burnu büyük liseden bambaşka bir kurumdu. Yatılı okulun, Gunnar Asplund'un Merkez Kütüphanesi* ve Ragnar Östberg'in Belediye Binası'yla** aynı dönemde, 1927'de yapılmış olan ana binası, Sigtuna'nın uç kesiminde, "çamların taçlandırdığı tepelerden birindeki" sarı cephesi ve mermer sütunlarıyla sert bir neoklasik stildeydi. Yüksek idealizm doğal çevreyle anlatılır: Soğuk rüzgârların kamçıladığı bir Kuzey Hellas'ı. Okul binası ve ilk dört öğrenci yurdundaki iç mekânlar, pahalı ama basit döşenmişti. Mobilya-

---

* Stockholm'ün mimarisi dünyaca ünlü kent kütüphanesi - ç.n.

** Stockholm'de Nobel törenlerinin de yapıldığı etkileyici mimarisiyle ünlü yapı - ç.n.

lar, sade zarafeti ve malzeme kullanışındaki mükemmelliğiyle ünlü İsveçli tasarımcı Carl Malmsten tarafından yapılmıştı. Burada fazla olan hiçbir şey yoktu. Ruh ve akıl merkezde olacaktı, beden ya da toplumsal konum değil. Bu da ölümcül ciddiyetteki kurucusunun anlayışına tamamıyla uygundu. Manfred Björkquist bazen, "Bu havai İsveç halkının kendine gelmesi için bir Romalı gibi intihar etmem mi gerekir?" diye düşünüyordu.

Olof Palme'nin kaldığı öğrenci yurdu Ängsbacken –girişinde kolonlar vardı– o çamlı tepenin yamacındaydı ve Mälaren'e bakan şahane bir manzarası vardı. Burada, çeşitli yaşlardan otuz kadar çocuk kalıyordu. Bunlar hem azarlayıp ceza vererek hem de ilgilenip avutarak uzaklardaki ebeveynlerin yerini tutan bir babalık ve bir de analığın gözetimindeydiler. Ekonomik durumlarına bakılmaksızın, merkezi olarak düzenlenmiş bir eşitlik içinde, cep harçlıkları okul tarafından verilerek yaşıyorlardı. Birlikte kahvaltı etmekten ayakkabı boyamaya ve akşamları zorunlu ödevlerin yapılmasına kadar günlük rutinler, kesin bir disiplin içinde yapılıyordu. Akşam yemeği öğleden sonra üçte veriliyordu ve çok bol değildi, özellikle savaş yıllarında yiyecekler karneyle alınırken. Öğrencilerin ailelerini ziyaret etmeleri için her ay bir hafta sonu izinleri vardı. Olof'un başladığı yıl, göğüs cebindeki Sigtuna amblemli (bir yay ve bir lir) kırmızı okul ceketi de kullanılmaya başlandı. Sert ve muhafazakâr bir ortamdı ama kendi içinde bir "Halkevi" eşitliği de vardı. Sigtuna okulunun ideali ve uygulaması, Per Albin Hansson'un 1928'de meclisteki ünlü Halkevi konuşmasında tanımladığı örnek toplum vizyonuyla çakışıyordu:

> Örnek evde ayrıcalıklı olanlara ya da itilenlere yer yoktur, ne üstün tutulanlar ne de üvey evlatlar vardır orada. Kimse kimseyi kendinden küçük görmez, kimse kimsenin sırtından yarar sağlamaya çalışmaz, güçlü olan güçsüzü ezmez ve eşyalarına el koymaz. İyi evde eşitlik, düşüncelilik, işbirliği ve yardımlaşma hüküm sürer.

1938'de işverenler ile işçi sendikası temsilcileri arasında Saltsjöbaden anlaşmasıyla sonuçlanacak olan ilişkilerin, on yıl kadar önce Sigtuna Vakfı'nda, Manfred Björkquist yönetiminde başlaması, hiç de tesadüf değildir.

***

Anneler, oğullarının kaydını yaptırıp onları bir erkek ve bir kadın yurt müdürüne teslim ettikten sonra öğrenci yurtlarını uzaktan gözlemleyebilecekleri özel bir misafirhaneye alınırlardı. Olof da bu okula yeni kaydedildiğinde muhtemelen Povel Ramel'in* üç sene önce aynı durumda yaşadığı duygularla sarsılmıştı: "Ruhun yabancı bir dünya karşısındaki yalnızlığı, (...) uyum sağlamak zorunda olmanın sancısı ve (...) yoğun ev özlemi."

Yine de ilk yıllar göreli olarak rahat geçti. Zamanın terminolojisine göre ortaokulun [beş yıllık bir okuldu -ç.] "iki-beş" denen ikinci sınıfına alınmıştı. Ängsbacken'e yeni gelen bu yetim çocuk, askeri cimnastik öğretmeni olan babalığıyla, buradaki katı crkck ortamında mutlulukla dolaşıp durdu; daha büyük olan öğrenciler özensiz giysileri ve lekeli ceketi nedeniyle onunla alay etseler de. Okul gazetesinde Ängsbacken'den rapor veren bu öğrencilerden biri, "Geçen haftanın bütün yemek listesini ceketinde hâlâ görmek mümkün" diye yazıyordu. Ancak, Sigtuna'nın, Olof için Beskowska ve Östermalm Sokağı'ndaki kasvetli havayı terk etmenin verdiği bir kurtuluş duygusunu içerdiği görülüyor.

Sorunlar 1939-1940 civarında, ortaokulun üst sınıflarına geldiği zaman başladı. On beş sınıf arkadaşından ne kadar küçük olduğunu düşünmek gerçekten de hayret vericiydi. Kimse 1927'de doğmuş olan (yılın ilk ayında olsa bile) Olof'la yaşıt değildi: Birisi 1923 doğumluydu, ikisi 1924, dokuzu 1925 ve ikisi de 1926. Ablası Carin'in ifade ettiği gibi, "Olof her zaman en küçüktü..." Kuşkusuz yaş çeşitliliğinin pedagojik bir değeri olabilir ama Olof Sigtuna'ya, 12-13 yaşındakilerin arasına 10 yaşında gelen tek çocuktu. Ve arkadaşları ergenlik çağının ortasındayken ya da bitirmek üzereyken onun bu döneme yeni girmesi durumu daha da kötüleştirdi. Olof'un diğer küçük çocuklardan daha fazla alay ve tacize maruz kalıp kalmadığı belli değildir.

Ne olursa olsun bu yıllar Olof için sancılı yıllardı. Bayram ve tatillerden sonra okula dönmek için Östermalm Sokağı'nı terk edeceği zaman karnına hep ağrılar giriyordu. Hayatının bu dönemindeki duyguyu kendisi "yabansılamak" olarak tanımlıyordu.

Olof, "ayrıksı" damgasını hiçbir zaman bütünüyle silkeleyip atamasa da –her zaman biraz bohem ve kendine özgü bir "dâhi çocuk" olarak

---

* 2007'de ölen çok yönlü sanatçı, şarkı sözü yazarı ve revü ustası - ç.n.

görülüyordu– lisenin son yılları uyumlu bir dönem olmuştu. Artık arkadaşlarına yetişmişti.

Oysa, Olof sosyal açıdan yeteneksiz biri değildi ve zamanla onu diğerlerinden uzaklaştıran böbürlenmeleri azalacaktı. Politikacı olarak, uzlaşmasız tartışma stilinin yanı sıra meraklı ve doğal olmasıyla, tanımadıklarıyla kolayca temas kurabilmesiyle kendini gösteriyordu. Bu sıkı yatılı okul ortamı, aynı zamanda bazı tavır ve karakter özelliklerinin hayat boyu kalıcı olmasını da sağlamıştı. Özensiz giyinme, pratik şeylere ilgisizlik, günlük hayatın gerekleri karşısında bir tür lakaytlık ona doğal geliyordu ve bu özellikleri onun stilinin bir parçası da oldu; özellikle başkalarıyla kurduğu ilişkilerde kendine bir yer edinince. Olof Palme, Sigtuna'da yetiştiği o sekiz uzun yılda, tehlikeli ya da tehdit edici bir etiket taşımadığı sürece, kolektivitenin, her türlü karşı koyuşu kabul edebileceğini öğrendi.

Okulun son iki yılında, kendisini okuldaki "liderler" arasında görüyordu. Belki abartılıydı bu yargı ama yakın arkadaşları vardı, kızlarla ilgilenmeye başlamıştı ve okulun dernek etkinliklerine de katılıyordu. Ängsbacken'de, evleri Ånga'dan çok uzakta olmayan Bertil Hökby ile aynı odada kalıyordu. Kendisi gibi o da edebiyatla oldukça ilgiliydi (daha sonra iki roman yazdı ve yayıncı oldu). En yakın dostu, bir başka öğrenci yurdunda kalan kendisinden iki yaş büyük Hans Wattrang idi. O da babasını yitirmişti. Caz dinliyor ve politika tartışıyorlardı; ayrıca ikisi de Amerika'ya ilgi duyuyordu. Wattrang'ın genç Olof'da en değer verdiği şey, onun bu disiplinli, iyi giyimli ve kibar davranışlı gençler arasında nadir bulunan bir şekilde, kendi kendisiyle dalga geçebilme özelliğiydi. Okulun erkek öğrencilerinin çoğu gibi Olof da 1940'ların başında açılan iki kız yurduna çeşitli bahanelerle gidiyordu. Elise Falkenberg isimli, kendinden üç sınıf aşağıda ve böylece aynı yaşta olan kıza kur yapıyordu. Son yılında, yasak bölgede, kız yurdundaki odalardan birinde, perdenin arkasına gizlenmiş halde yurt müdiresi tarafından yakalandı ve bu da hal ve gidiş notunun düşmesine neden oldu.

Sigtuna'da 25 kuruşa çikolatalı bisküviler alınabilcn bir kafe ile rahatsız sıraları ve eskimiş bir repertuvarı olan, yeşile boyalı ambardaki sinemadan oluşan sınırlı bir eğlence hayatı vardı. Son sınıf öğrencileri için, yiyecek sıkıntısının çekilmediği ve hâlâ geceleri reklam tabelaları ışıklandırılan Avrupa'daki çok az sayıdaki kentten biri olan Stockholm,

kırk kilometre ötede bir serap gibi çekiciydi. Caz düşkünü Sigtuna'lı gençler, Salle de Paris, Berzeliiterrassen ve Galleri Modern gibi yerlere girip çıkıyor ve Sam Samson ya da Seymour Österwall orkestralarını dinliyorlardı. Olof gerçekte cazı seviyordu ama aktör Thor Modéen'in gösteri yaptığı Hotel Atlantic'te, sabahın beşine doğru sert içkilerle biten bu abartılı başkent gece yolculuklarına katılmıyordu.

Ancak tatillerde arkadaşlarıyla birlikte oluyor, tiyatro oynuyor, çeşitli şakalara katılıyor ve her şeye rağmen çoğu insan için yorucu olan bu sıkı ortamda güzel vakit geçiriyordu. Yetişkin döneminde, dostlarıyla ve özellikle de işçi hareketi içinde, onun gelişme çağının tartışıldığı o en kötü yıllarda yeniden "arkadaş eziyeti"ni ve ruh daralmasını yaşadı. Tartışmalar kısmen bir üst sınıf çocuğunun bile sınıf mücadelesinde yara alabileceğini gösteriyordu. Yetişkinliğimizde, dış dünyanın hakkımızdaki yargısını manipüle etmek için, çocukluk anılarımızı seçerek kullansak bile bu, söz konusu anıların sahte olduğu anlamına gelmez. Olof Palme'nin daha sonra burjuva politikacılarına yönelik saldırgan tutumu, çoğu zaman gösteri biçiminde olsa da bir yanıyla gerçekti, çünkü en yetenekli oyuncu bile, sahnede dile getirdiği duyguları içindeki bir kaynaktan alır.

Singleton kitaplarının kahramanı Gunnar gibi o da sporda başarılar elde etmek için çok sıkı çalıştı. Palme'nin spora ilgisi erken başlamıştı. Daha 9 yaşındayken, 1936 Berlin Olimpiyatları'nı hayranlıkla izlemişti. Ånga'daki yaz tatillerinde kuzenlerinin ve diğer akraba çocuklarının katıldığı yarışmalar düzenlemeyi seviyordu. İleride yazar olacak olan Heidi von Born, yarışmalara katılması için onun kendisine yaptığı ısrarı baskı olarak algılıyordu: "Kendimi [bahçedeki] helaya kitleyip ağlardım. Olof, ben çıkana kadar kapıyı yumruklayıp dururdu."

Spor ilgisi Sigtuna'da azalmamıştı. Fizik yapısı uyumsuz olan Povel Ramel'e göre orada spor neredeyse "bir din"di. Palme'nin kendisinden bir-iki yaş büyük arkadaşlarıyla yarıştığı düşünülürse, beklenenin üzerinde başarılı sayılırdı. İyi bir kros koşucusuydu, masa tenisinde öne çıktı ve zamanla iyi bir *bandy** kalecisi oldu.

Yeterince ağır ya da uzun boylu olmamasının getirdiği zorluğu ve teknik yetersizliklerini hırs, sürat ve özgüvenle gideriyordu. Hayatın

---

* Buz hokeyine benzer bir oyun - ç.n.

hangi alanında olursa olsun, kaybetmekten nefret eden rekabetçi bir kişiliğe sahipti. Spora olan bu tutkulu ilgisi, onun o zor yıllardaki dışlanmasını ortadan kaldırmamıştı ama (erkekler arasındaki) ortak hayata girdiğinde saygı görmesini kolaylaştırmıştı. Bütün dinlerde olduğu gibi en önemli sınır, papazlar ile cemaat arasından değil, inananlar ile inançsızlar arasından geçiyordu.

Olof, kökeni ve koşulları gereği, arkadaşlarının çoğunun geldiği dünyada önemli olan hemen her şeyi yapmasını biliyordu. Ata binip avcılık yapabiliyordu, oldukça iyi bir sporcuydu, birçok dil konuşuyordu ve derslerini zorlanmadan hallediyordu. Onun problemi daha çok, küçük yaşına oranla gösterdiği bu yüksek performanstı. Olgunlaşmamış fiziği, savsaklığı ve umursamazlığı, önlerine koyulmuş sınıf idealine uymak için azimle mücadele eden birçok kişiyi tahrik ediyordu. Palme bir asi değildi, arkadaşlarının gözünde daha çok sinir bozucu birisiydi; elindeki armağanların değerini bilmek ya da anlamak istemeyen aykırı birisi. Kurallar ve kararlar karşısında alaycı bir tutumu ve yıkıcı bir duruşu vardı. Dış dünyaya nadiren açıkça meydan okuyordu ama iktidar karşısında abartılı bir saygısı ya da korkusu olmadığını çeşitli biçimlerde –giyinişiyle, geç kalmasıyla, müstehzi tebessümüyle– gösteriyordu. Okul döneminden askeri hayata kadar hemen her konuda yüksek notlar almıştı ama çoğunlukla da hal ve gidiş, disiplin ve beklenen davranışları göstermede düşük düzeyde kalmıştı. Çevresi tarafından sevgiyle gözetilen çocukluğunun pekiştirdiği, doğuştan gelen, çok gelişmiş bir özgüveni vardı.

Belki soylu kökeninin de bunda bir rolü vardı. Aristokrat özgüvenini burjuvalarınkinden ayıran şey, bireyin değerinin ilk elde "kim olduğu"yla belirlenmesidir, "ne yaptığı"yla değil. Oysa, özgüven çift yönlü bileylenmiş bir kılıçtır. Kendine güvenen kişi, genellikle kendisiyle pek meşgul olmaz, kendisini kanıtlama gereksinimi daha azdır, daha kolay tolerans gösterir ve diğer insanlara karşı saygılıdır. Ancak bu özgüven dış dünya tarafından kabul görmezse, Olof Palme'nin zorlandığı zamanlarda olduğu gibi, saldırganlığa ve abartılı bir gözü pekliğe dönüşebilir. Palme bu konuda hiç de yalnız değildi. Sigtuna'daki erkek öğrenciler, bir kadın gözlemcinin okul gazetesinde işaret ettiği gibi, genellikle aşırı kendini beğenmişlik ve güvensizlikten oluşan bir karışımı yansıtıyordu. Hepsi de kendisine, iç dünyasına ve onuruna o kadar düşkündü ki "başını kuma

gömüp en az çekici olan tarafını dışarıda bırakan korkmuş bir devekuşuna benziyorlardı."

Ancak yolunu şaşırmış çocukların sosyalleştirilmesi, tam da okulun en önem verdiği düşünceydi. Öğretmenler, yalnızca bilgi aktaran değil, genellikle evlerinden uzaklaştırılmış mutsuz çocuklar için sosyal sorumluluk üstlenen kişiler olduklarını da biliyorlardı. Ingmar Bergman'ın senaryosunu yazdığı *Hets* [*Kışkırtma* -ç.] filmindeki sadist okul müdürü Caligula'nın benzeri yoktu aralarında. Okulda dışarıdan görülen elitizminin karşıtı olan, şaşırtıcı bir eşitlikçi atmosfer vardı. Öğretmenler ile öğrenciler arasındaki ilişkiler kişiseldi ve eğitim büyük ölçüde öğrencinin gereksinimine uyduruluyordu. Okulun merkezinde eğitimden çok bilgi vardı. Olof Palme'nin dönem arkadaşlarından birine göre gerçekten "karneler etrafında aşırı bir dans" söz konusuydu ama yatılı okulun özel bir ruhu da vardı: "Sınavların başka okullardan daha kolay olması amaçlanmıyordu ama her öğretmen, öğrencilerini o kadar iyi tanıyordu ki, onlara yardım etmek için izin verilen ölçüde elinden geleni yapıyordu."

Palme'nin çok fazla yardıma gereksinimi yoktu. Ama son sınıftayken Ängsbacken'de yurt müdiresi olan Harriet Kuylenstierna, onun için bir tür anne haline gelmişti. Onun dostluk kurduğu John Persson adlı bir başka öğretmen de zamanla Palme'yle ilişkisini geliştirecekti. Genelde "*Jompa*" diye adlandırılan bu öğretmen, Sigtuna'ya Smedjebacken yakınındaki yoksul bir çiftlikten burslu olarak gelmişti ve mezun olduktan sonra burada öğretmen olarak kalmıştı. Sosyal demokrattı ve halk örgütlenmeleriyle çok sıkı ilişkisi vardı. Bu öğretmenin genç liseliyi sosyal demokrat yaptığı söylenemez ama bir tür halk hareketi idealizminin Sigtuna Lisesi'nin çamlı yamaçlarında yeşerebildiğini gösteren belirgin bir örnekti. İlginçtir, bu özel okul, Olof Palme'ye eşitlikçi bir kolektivizm ve sosyal idealizm konularında devlet liselerinin vereceğinden daha iyi bir model olmuştu.

* * *

Sigtuna Lisesi'ndeki eğitimin içeriği devlet liselerindekinden farklı değildi. Latince bölümüne giden Olof için yaptığı bu seçim, ölmüş diller karşısında yaşayan dilleri tercih etse bile ağırlık noktasının dilde olduğu anlamına geliyordu. Favori konusu ise bugünkü toplumbilimi de kapsayan tarihti. Öğrenciler zamanın ölçülerine göre genel bilgi alanında adamakıllı yoğun bir öğrenimden geçiyor, hem anadilde hem de yabancı

dilde yazma becerisi konusunda da iyi bir eğitim görüyorlardı. Olof, lise yıllarında Sophokles, Shakespeare ve Goethe'yi okudu. Edebiyat listesindeki daha modern yönelimi ise Hjalmar Söderberg, Sigfrid Siwertz ve Gustaf Hellström oluşturuyordu. Son yılda, ironi bu ya, *Kral Oidipus* piyesinde kör kâhini oynadı.

Okulda güncel konular için de izleme zorunluluğu olmayan kurslar düzenleniyordu. 1944'te sendikacı Ragnar Casparsson, bu kurslardan birinde İsveç işçi hareketini anlattı. Dördüncü sınıfa gidenlerin çoğu, tümüyle liseyi bitirme sınavlarına hazırlandıkları için konferansa gitmemişlerdi ama Palme, bu kursa devam edenlerden biriydi.

Öğretmenler, hümanizm ve ruhsal terbiyeden çok söz ediyorlar ama zamanın sorunlarına ilişkin görüş bildirmekten kaçınıyorlardı. Okulun değerleri, bu iki savaş arası dönemde muhafazakâr burjuvaların kontrolcü benliğini üst düzeyde yansıtıyordu. Hitler ve Mussolini desteklenmiyor, demokrasiyi kesintiye uğratmaya ve saatleri geri çevirmeye yönelik hiçbir özlem ifade edilmiyordu. Okul gazetesi 1936'da antisemitizme ve Almanya'daki Yahudi avına karşı sert bir eleştiri yayımladı. Ama Nazizme ve faşizme karşı mücadele çağrısı da yapmadı. Bismarck ve Hitler'i kıyaslayan bir başka yazıda, "Hitler'in değerlendirmesini yalnızca geleceğin Yeşilaycıları, tarafsızları ve tarihçileri yapabilir" deniyordu. Eğitimde politik angajman ve ideolojik çelişkiler değil, "hümanizm, akıl ve kişisel öğrenim" anahtar sözcüklerdi. Pratikte okulun öğrencilerinden bir kısmının 1930'lu yıllarda Nazi Almanyası'na rahatça büyük bir hayranlık duyabilmeleri anlamına geliyordu bu. Olof Palme'yle aynı dönemden bir öğrenci, İkinci Dünya Savaşı'nın başında yurt odalarında Alman askerlerini gösteren ne kadar çok resim olduğunu anlatıyordu: "Gösterişli üniformalar içinde, üzeri dalgalı miğferler ve gözlerde çelik mavisi bakışlar."

1930'lu yıllarda Hitler, Mussolini ve Franko'yu eleştirmek açık bir aykırılıktı. İspanya İç Savaşı'nda –Olof Palme'nin okuldaki ilk yılında tüm hızıyla sürüyordu– coşkuyla Cumhuriyetçiler'in tarafını tutan bir öğrenciye "Kalle Marx" adı koyulmuştu. Ne arkadan konuşanlar ne de kurbanlar "düşüncelerini ya da amacının ne olduğunu bilmedikleri için, ona yakıştırılan bu isim uzun süreli olmadı." Ancak yatılı okulda bir "kızıl"ın varlığı, okul yönetiminin, militan Nazizmi kabul etmediğini vurguluyordu.

1940'ta Norveç ve Danimarka'ya yapılan saldırılarla birlikte, Almanya'ya sempati hızla azaldı ve "İsveç çizgisi" denen İsveç demokrasisi ve tarafsızlığı çevresindeki ulusal birleşme, belirleyici tutum oldu. Olof'un İsveççe öğretmeni, Şubat 1941'deki bir konuşmasında özgürlük, adalet ve insanlığın, İsveç kültüründeki en büyük varlıklar ve hazineler olduğunu açıklıyordu. Ayrıca okulun kütüphanesinde, öğrencileri Vilhelm Moberg'in ateşli direniş romanı *Gecede At Sürme* ve yer alıyor ve Winston Churchill'in konuşmalarını okumaya teşvik eden çok sevilen Sigurd Fridén coğrafya öğretmeni olarak görev yapıyordu.

Bütün bunların ortasında, ergenlik çağındaki Olof Palme nerede duruyordu? Okulun resmi tutumuna uygun bir biçimde, daha çok kenarda. Daha önce politik açıdan aktif olan Palme ailesi, savaş yıllarında sessiz kalmıştı. Claës Palme, diğer kuzenleri gibi, ailenin geleneklerine bağlı olarak, Finlandiya'daki Kış Savaşı'na* gönüllü olarak gitmişti. Ancak 1939 yılı 1918 gibi değildi. Gerçi Finlandiya daha çoğunu umut etmişti ama İsveç halkının geniş desteğini alan bu gönüllülerle yetineceklerdi. Hanna Palme, tümüyle Ånga'yı çekip çevirmekle meşguldü, gelini hava saldırılarına karşı Östermalm'deki sığınakları organize ediyordu ve Baltıklı akrabaları için endişe ediyordu. Carin ise sosyal danışmanlık eğitimi alıyordu.

Okulda savaşa hazırlık talimatlarına uyuluyordu: Bir İsveçli susar. Ancak tarafların ve tutumların açık olduğu düz hatlı politika dünyasını bir yana bırakırsak, Olof Palme'nin entelektüel bir gelişme sürecinin orta yerinde bulunduğuna ilişkin açık işaretler vardır.

Bir yönüyle bu, onun ailedeki Alman mirasından uzaklaşıp Amerikan ve İngiliz kültürüne yönelmesiyle ifadesini buluyordu. Dostu Hans Wattrang'la Jack Teagarden, Louis Armstrong ve diğer Amerikalı caz müzisyenlerini dinlemesi elbette fazla tuhaf değildi. Caz 1940'larda Sigtuna'daki öğrenci yurtlarında da popülerdi. Olof'un okul yılları boyunca, öğretmenler ile öğrenciler arasında modern müzik dinlemek ve bu müzik eşliğinde dans etmek konusundaki savaş sürüp gitmişti. Okulun yüksek idealleri ise öğrencilerin oyun akşamları ve halk danslarıyla eğlenmesini öngörüyordu, sağlıksız ve erotik çağrışımlı popüler müzikle

---

* Tarihin en soğuk kışlarından birinin yaşandığı 1939 Kasımı'nda Sovyetler'in Finlandiya'ya saldırmasıyla başlayan savaş - ç.n.

değil. Yani caza ilginin kendisi, bir politik radikalizme işaret etmiyordu ama Amerikan popüler kültürü, yine de çoğunluğun Almanya'yla ilişkilendirdiği muhafazakâr eğitim idealleriyle çatışıyordu. Olof Palme ergenlik yıllarında ABD'den gelen eğlence kültüründe içkin olan demokratik anlayışla ilk tanışıklığını yaşamıştı.

Ondaki daha ideolojik tutum, özel ders ödevlerinin olduğu kadar tez konusunun da tümüyle İngiltere'ye odaklanmış olmasıdır. İlk kırk sayfa, Winston Churchill'e ayrılmıştı (ne yazık ki kaybolmuştur). Tezinin konusu –önceden belirlenmiş uzun bir liste içinden seçilmişti– "İngiltere Tarihinde Yeni Dönemdeki Kritik Durumlar"dı ve birçok bakımdan ilginçti. Her şeyden önce, İngiliz kültürü ve demokrasi geleneklerinden yana açık bir tavır alıştı bu. İngiltere tarihindeki kişisel özgürlük ve yasaya saygı kombinasyonu, Fransa'nın despotik olduğu kadar devrimci geleneğine karşı çıkartılıyordu. Bu tez, lise düzeyinde olsa bile, gelecekteki hitabet ustasının habercisiydi. 18 yaşındaki Olof Palme tezine II. Filip'le ve 1588'deki İspanyol armadasıyla başlar: "Bütün dünya İngiltere'nin sonunun geldiğini sanıyordu. Umudunu kaybetmeyen bir tek İngilizlerdi." Daha sonra İngiltere'nin savaşı kaybetmiş gibi göründüğü art arda gelen krizleri inceler ve 1940'ta Dunkirk'teki kurtarma hareketiyle bitirir. Konuyu ele alış biçimi basittir –konunun kendisi 1944 sonbaharında az çok belliydi– ama iyi işlenmiştir. Palme, fazla inandırıcı olma kaygısına düşmeden okuyucuya, bütün İngiltere'nin tarihini, Almanya'ya karşı sürmekte olan mücadelenin bir hazırlığı olarak gösterir. Tezi, A puanı alır.

Olof Palme, Alman kültürünün yoğun bir biçimde hissedildiği bir ortamda yetişmişti. Müsi, en azından İkinci Dünya Savaşı'na kadar çocuklarıyla kendi anadiliyle yazıştı. Bu 17 yaşındaki liselinin kafasının karışık olacağı ve o koşullar altında uluslararası politikadan uzak duracağı düşünülebilir. Sigtuna'daki atmosfer tam da günlük politikanın üzerinde yer alan bir yüksek eğitim idealini teşvik ediyordu. Ama Olof'un derslerin arasında kolaylıkla üstesinden geldiği bir dizi başka konu vardı. Örneğin daha 5 yaşından beri bildiği "Homeros kahramanları." Ama okulun son yıllarında dış sorunlara ve politikaya olan ilgisi giderek ön plana geçmeye başladı. İngiltere'yi tutmakla kalmıyor, bunu tereddütsüzce yapıyor ve erken aşamada hem duygusal hem de entelektüel planda geçerli bir gerekçelendirme yeteneği gösteriyordu. Gençliğinde devrimci Fransa'yı idealize eden ve sonra Wilhelm Almanyası'na yönelen Sven

Palme'nin saf kan torunuydu. Ailenin taşıdığı temel miras, öncelikle belli bir ülkeye duyulan sempatiyi değil, uluslararası politika sahnesinde aktif biçimde başvurulacak bir örnek arama geleneğini içeriyordu.

Anglosakson geleneğe yönelme bir başkaldırı değil, bir değişiklik arayışıydı. Olof Palme'de yatılı okul yılları boyunca herhangi bir radikalizm ya da politik ilgiye ilişkin belirgin bir işaret yoktu. Bir liseli olarak, okulda ve ailede egemen olan değerlerle uyumlu ölçüde birkaç politik inancı vardı. Ancak bunlar başka alternatif üretemediği için kullanmaya devam ettiği demode bir miras karakteri taşıyordu. Onun gerçek problemi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda yetişkin hayatına doğru ilerlerken onu sarmalayan boşluğu dolduracak temel bir hayat görüşü ve değerler sistemi bulmaktı.

* * *

İsveç kitap piyasası, İkinci Dünya Savaşı'nda rekorlar kırdı. Halk daha önce olmadığı kadar çok okuyordu ve eleştirmenler, kitap yayımlamanın çok kolaylaştığından şikâyet ediyordu. *Svenska Dagbladet*'de, "Kitapçıya giden yol gereğinden çok ulaşılabilir oldu" diye yazıyordu. Ancak şair Erik Lindegren'in 1942'de yayımlanan *Yolu Olmayan Adam* adlı kitabı pek fazla başarı sağlamadı. Kitaba dikkat çeken az sayıda eleştirmen, biçim ve içeriğinin okuyucu için zorlayıcı olduğunu ileri sürdü. Oysa, daha sonra şair, yeni bir kuşağın deneyimlerini ve sanatsal ideallerini dile getiren çağ açıcı birisi olarak alkışlandı. Lindegren, T.S. Eliot ve Lawrence Durrell'in yankısıyla İsveç şiirinde yeni bir akımı başlattı: Modern biçim, ironik ya da kötümser dokunuşlar ve varoluşsal, genelgeçer sorunlar. Artık incelmiş burjuva duygusallığına karşı kaba proleter sanatı ya da sınıf sorunları geçerli değildi. Büyük gerçekler soyunma odasına gönderilmişti; ne din, psikanaliz ve Marksizm ne de milliyetçilik dikkate değer yeni yanıtlar sunuyordu. Ortada kalan, kendi yarattığı ama kontrol etme olanağı bulamadığı şiddetli tarihsel güçlerle yüzleşmeye zorlanan, varoluşsal çıplaklığıyla insandı.

Fransa'daki Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi İsveç'te de 1940'lı yılların Lindegren'i, Karl Vennberg'i, Werner Aspenström'ü ve Ragnar Thoursie'si, yalnızca mümkün olmayanın görüldüğü aşağılara, hayatın sıfır noktasına yöneldiler. İnançlı komünistler ve gelenekçi muhafazakârlar, bunların eserlerini anlaşılmaz, nihilist, umut ve barıştan yoksun buluyorlardı. Öncelikle fırtınalı 1930'lu yılların biçimlen-

dirdiği kuşaklardan pek çok kişi, bu keskinleştirilmiş soyutlamalarda ve gerçeküstücü resim dilinde kendilerini buluyor ve bir anlam görüyorlardı. Eleştirmenlerin teslimiyet ve kaskatı bir kötümserlik gördüğü yerde, genç okuyucular çürümüş sorgulamaları süpürüp atan ve daha yapıcı bir hayat tarzının yolunu açan aydınlatıcı bir karamsarlık görüyordu.

Bunlardan biri de Olof Palme'ydi. Bu kuşağın önde gelen varoluşçu yazar ve şairleri, onun hayatı boyunca, günlük pragmatizmin üstüne çıkmak istediği her zaman, hem bir değerler bütünü bulmak hem de alıntılar yapmak üzere geri döndüğü edebiyat kaynağını oluşturacaklardı. Erik Lindegren'in zor anlaşılır şiiri, alıntı yapmak için bu ince politika hatibi tarafından bile pek fazla kullanılmadı ama Palme daha günlük dili olan iki şairi çokça kullandı: Karl Vennberg ve Ragnar Thoursie. Vennberg'e ün kazandıran 1944'te yayımlanmış olan *Samandan Meşale* adlı eserinden sık sık alıntı yaptı.

Småland'lı* yoksul çiftçi çocuğu olan 34 yaşındaki Vennberg, savaş sonrası dönemin edebiyat hayatında çok iz bıraktı ama lider konumundaki hiçbir İsveçli politikacı, yüreğinde –ya da kafasında– Olof Palme kadar onun şiirlerini taşımadı. Dışarıdan bakıldığında *Samandan Meşale*'deki teslimiyet ve kaderciliğin, sosyal demokrasinin Olof Palme'nin kariyer yaptığı 1950 ve 1960'lı çıkış yıllarındaki "elma yanaklı gelecek heyecanı" ve teknolojiye olan kararlı inancının tam tersi olduğu görülebilir. Vennberg, en ünlü şiirlerinden biri olan "Telefon Olsaydı"yı, bütün Batı uygarlığını mezara gömerek bitirir:

Ceset için vuruşacağız ama
gömme hakkı için
Batı kültürünün
kesilmiş el ve ayaklarını

Ancak kıyamet gününü andıran bu içerik, hem Vennberg'in sesinin hem de ironik ve hatta şakacı üslubun karşıtıdır. Şiirin tekrarlanan "kedi-fare" teması, çocuk tekerlemelerini anımsatır. Bir telefon olsaydı, bir hastaneyi arayabilecektik ve kimsenin veremeyeceği tavsiyeyi alacaktık, diye başlar ve sonra kara mizahla devam eder:

---

* Orta-güney İsveç'te coğrafi bölge - ç.n.

Bir sedyemiz olsaydı
ve doktor yardımına bir hizmeti dokunsaydı
hastayı sağlıklı kısmından kavrayacaktık
sağlıklı bir tarafı olsaydı eğer.
Altına otlar ve yastıklar koyacaktık
ve yükselmiş bir duruma getirecektik.

İsveç'in İkinci Dünya Savaşı'ndan ne kadar iyi sıyrıldığı –kimileri ne kadar utanmazca diyecekti– düşünülünce, yaratılan kıyamet havasının doğal olmadığı, hatta nerdeyse abartılı olduğu görülebilir. Kaldı ki Vennberg bir ideolojik dönmedolaba binmişti; kâh komünizmi düşlüyor, kâh Nazizmi yeni tür bir birlikteliğin taşıyıcısı olarak görüyordu ve arada nefes almak için İngiliz demokrasisini övüyordu. Ancak kötü bir politikacı iyi bir şiir olabilir. Tam da okuyucuların bombalarla yıkılmayan bir ülkede yaşıyor olduğu gerçeği, gerçekten felakete uğrayanlara yardım için kötümserliğin, ahlaki açıdan emredici bir biçimde yorumlanabilmesine yol açtı. Vennberg'in teslimiyetçilik ile öfkenin çarpıştığı günlük dilinde, şiir, eyleme çağıran bir rol oynar: Gerçekten telefon var, gerçekten doktor var, niçin bir şey yapmıyorsun? Sosyalizmin gürleyen kraterlerinden çok uzak, geleceğin politikacısı Olof Palme'ye çok iyi uyan, varoluşçulukla renklendirilmiş, yeni tür bir politik retorikti bu. Zamanla bu varoluşsal içerik de silinecekti ama Vennberg'in geliştirdiği o ironi ve günlük dilin nüanslarını yansıtma duygusu, Palme'nin, İsveç'in savaş sonrası dönemdeki politikacıları arasında en önde gelen retorikçilerden biri olmasına katkıda bulunacaktı.

Lise öğrencisi olarak, belgelenmiş şiir ilgisine rağmen yine de Olof'un, Vennberg'i ve kuşağının diğer şairlerini, ilk kez 1940'lı yılların ikinci yarısında, Umeå'da askerlik yaparken ya da Stockholm'de yüksekokul öğrencisiyken okumuş olması büyük ihtimaldir. Lars Ahlin'in, *Tåbb with the Manifesto* [Tab ve Manifesto -ç.] kitabını 1948 sonbaharında okuduğuna ilişkin bir bilgi bulunmaktadır. 1960'taki bir yazıda, "Aramızda yastığının altındaki *Samandan Meşale*'yle ergenlik çağından çıkanlar, Stig Dagermen'ın *Yılan*'ını yatakhanedeki dolaplarında gizleyenler ve *Tåbb*'la ilgili hukuk konuşmalarıyla uğraşanlar vardı" der. Ancak burada sözü geçen zamanın kesinliği pek önemli değildir; önemli olan şey, Olof Palme'nin, hayata açıldığı bu yıllarda, moderniz-

min ironik entelektüalizmine ve varoluşsal kopuş havasına olağanüstü açık olmasıydı.

Tarihçi Piers Brendon, 1930-1945 dönemini "Avrupa'nın karanlık vadisi" olarak tanımlar. Bu, kıtanın sürekli olarak karanlığa gömüldüğü ve en azından bir dünya savaşı ve halk katliamı olmaksızın yeniden ışığa çıkamayacağı bir dönemdi. Olof Palme bu karanlık vadide büyüdü. Hitler iktidara geldiğinde 6 yaşındaydı ve bu Nazi diktatörü Berlin'deki sığınağında intihar ettiğinde 18 yaşını doldurmuştu. 1940'lı yılların kuşağını biçimlendiren tayin edici politik olaylar –Nazizmin Almanya'daki zaferi, İspanya İç Savaşı ve Molotov-Ribbentropp Paktı– olurken, o daha bir çocuktu ama babasının ölümü ve Sigtuna'ya uzaklaştırılması, onda eski bir dünyanın daha iyi ve güzeliyle değiştirilmeden mezara girdiğini hissettiren güçlü bir içgüdüsel ruh hali yaratmıştı. Vennberg ve Thoursie, psikolojik planda, Olof Palme'nin geldiği aile kültürüne yansıyan kaybetme, boşluk duygusu ve yolunu şaşırmanın yerine geçen farklı bir hayat görüşü sunuyorlardı. Bu, dünya yangınından hasar görmeden çıkan bir ülkede büyüyen ve psikolojik açıdan güçlü olan bu genci, kötümserliğin ve teslimiyetçiliğin ele geçirdiği anlamına gelmiyordu. Tersine, bu modern söylem ve diyalektik hareket onu cezbediyordu. Yalnız değildi: Dilin, aklın ve bireysel azmin yardımıyla, büyük jestlere gerek olmadan, dikkatli bir mühendislik sanatıyla dünya yeniden kurulabilirdi. Bu, enerjik Sven Palme'nin torunu olan genç adama uyan, ama duygusal yenilgiler ve sosyal başarısızlıklarla da renklenen bir mesajdı. Olof Palme, geçmişte kalan bir oluşum döneminden geliyor gibiydi, ama telefonların bol olduğu bu yeni dünyaya çok uygun olduğunu gösterecekti.

***

16 Mayıs 1944 günü Olof ve otuz kadar öğrenci arkadaşı, dışarıya, Sigtuna Lisesi'nin sarı renkli ana binaları boyunca uzanan çakıllı yüksek meydana fırladılar. Öğretmenler ve devlet gözlemcileri denetiminde üç gün süren yorucu sözlü ve yazılı sınavları yeni bitirmişlerdi. Başarılı olamayan mutsuz öğrenciler, arka taraftaki zemine yakın pencereden çıkarak sessizce yamaçtan aşağıya, yurtlardaki odalarına seğirtmişlerdi. Başarılı öğrenciler başlarına beyaz keplerini takarak okul bahçesine koşmuşlar ve orada yüksek sesle çalan bir nefesli sazlar orkestrası ve tebrike gelen yakınları ile aile dostları tarafından karşılanmışlardı. Eski

öğrenci şapkaları, aşınmış dilbilgisi ve diğer okul kitapları pencerelerden dışarı fırlatılmıştı. Yeni mezun öğrenciler, çığlıklar ve kutlamalar arasında Sigtuna'nın dar anacaddesinde yürüyüş yapmışlardı. Okulun saygı duyulan ama pek de sevilmeyen rektörü Arvid Bruno, öğrencilere hitap etti ve onları İsveç'in şimdi "kaderin tayin edici noktasında" bulunduğu konusunda uyardı. Öncelikle "dış politikadaki durum"a işaret etmekten çok, "bütün ülkeyi kaplayan, her yaş grubu ve toplumsal sınıfı yıkıp geçen havailik dalgasından" duyduğu endişeyi dile getirdi. Bu havailikle mücadelenin, her şeyden önce bu eğitimli gençliğin, o beyaz şapkaları taşıma hakkını edinmiş kişilerin görevi olduğunu açıkladı.

Öğrenciler bunu daha önce de duymuştu. Havailikten endişe duymak, ağırbaşlı Sigtuna rektörünün devamlı dile getirdiği bir duygusuydu. Ama onun bu endişesi, başka gerekçelerle de olsa, o zamanın politikacıları, yüksek devlet memurları ve entelektüelleri tarafından da paylaşılıyordu. ABD ve İngiltere, Batı Avrupa'ya yapacakları, herkesin beklediği, ancak yalnızca planlamaya katılan az sayıda kişinin ne zaman ve nerede olacağını bildiği devasa Normandiya Çıkarması'nın hazırlıklarını yapıyordu. Nazi Almanyası'nın yakın bir gelecekte yenilgiye uğrayacağı açıkça görülüyordu ve gündemde, yeni bir barışçı dünyanın nasıl organize edileceği vardı.

Genel kanı, uluslararası ekonominin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda olduğu gibi, sonuçları kitlesel işsizlik ve politik istikrarsızlık olan bir durgunluk döneminden geçeceği yolundaydı. Günün sloganı, "Barış iyimserliğine uyarı" idi. Olof Palme'nin lise diplomasını aldığı sırada İsveç işçi hareketi de 1944 Mayısı sonunda bütün gücüyle Stockholm'deki *Folkets hus*'de [Halkevi -ç.] on yedinci kongre öncesinde savaş sonrası döneme ilişkin programının hazırlıklarını yapıyordu. "Barış gerçekleştikten sonra halkımızın yaşayacağı dünyanın, çok yeni bir dünya olması gerekmektedir" deniliyordu. Programın çıkış noktası, iki savaş arası dönemde uygulanan liberal piyasa ekonomisinin, sürekli yinelenen krizlerin ve savaşa yol açan kitlesel işsizliğin nedeni olduğuydu. Yeni bir barışçıl dünya, iş hayatının daha çok devlet tarafından yönetilmesini, yurttaşların güvenliğini sağlayan aktif bir refah devletini, aşırılıklara ve totaliter öğretilere kanmayacak demokratik bireyler yetiştiren bir eğitim sistemini gerektiriyordu. Planlı ekonomiyle ilgili en radikal düşünceler, burjuva partilerinin sert muhalefeti sonunda törpülense

bile, sosyal demokratların 1944 parti programı, Olof Palme'nin başarılı bir kariyer yapacağı toplumsal politikanın çerçevesini belirleyecekti.

Ne var ki, 1944 yazında, yukarıdaki sonuncu ifadeye işaret eden hiçbir belirti yoktu. Müsi, Olof'un velisi olan işadamı ve sağ politikacı Harald Nordensson'la birlikte, bu yeni mezun öğrenciye, *Svenska Dagbladet*'in spor sayfasında yazlık bir iş ayarlamıştı. Palme, 50 yaşındaki bu sabit fikirli, yüz hatları sert, iri cüsseli ve çevresinde büyük saygı uyandıran velisinden pek hoşlanmıyordu. Nordensson, savaş sonrası Stockholm'ünün zamanının gerisinde kalmış figürlerinden biriydi. Liljeholmen'deki* stearin fabrikasının müdürlüğünün yanı sıra, milletvekilliği yapan, Einstein'ın görelilik teorisi üzerine bilimsel yazılar yazan ve Kraliyet Drama Tiyatrosu'nun yönetim kurulu başkanı olan, yüzyılın başından kalmış çok yönlü, büyük bir şahsiyetti. Sorunlarından biri, Gunnar'ın henüz diğer kardeşler tarafından bilinmeyen evlilik dışı oğlu Sture üzerindeki sorumluluğu olabilirdi. Belki Nordensson, bilinçli ya da bilinçsiz olarak Sture'ye Palme ailesi tarafından yapılan bu haksız muamelenin yükünü Olof'a yüklüyordu.

Ne olursa olsun, küçüklüğünde büyükbabasına *Svenska Dagbladet*'in başmakalelerini okuyan Olof, meslek hayatına bu sağ gazetede başlayacağı için herhangi bir endişe taşımıyordu. Gazete geçen yüzyılda kurulmuştu ve kaynağında, Sven Palme'nin de bir parçası olduğu liberal renkli "Büyük İsveçlilik" vardı. Gazete, 1940'ların ortalarında eski Alman yanlısı kültürel tutuculuk ile moderniteye daha yönelik bir sağ çizgi arasındaki çatışmayı yansıtıyordu. Gazetenin genel yayın yönetmeni Ivar Anderson'un, milliyetçi ve askeri savunmayı teşvik eden bir milletvekili olarak, yerleşik bir geçmişi vardı, ama aynı zamanda başarılı bir gazetecinin demokratik hassasiyetine de sahipti. Palme ailesini o da tanıyordu ve gözü bu yetenekli ama kayıtsız yeniyetme gazetecinin üzerindeydi.

Olof'un ünlü spor muhabiri Birger Buhre'yle paylaştığı odanın bulunduğu gazetenin binası, Stockholm Merkez Garı'nın yakınındaki eski Klara semtinde, Karduansmakar Sokağı'ndaydı. Bu genç öğrencinin girdiği gazete dünyası, şimdiki profesyonelleşmiş medya şirketlerinin çok uzağındaydı. Günlük gazetelerin çok açık parti çizgileri vardı ve yazar

* Stockholm'de yakın zamana kadar endüstri bölgesi olan bir semt - ç.n.

Ivar Lo-Johansson'un başkent hayatını anlatan gözlemlerinden birinde vurguladığı gibi, ceket ve pardösü ceplerine sokulmuş sınıf belirteçleri rolünü oynuyordu. Ülkede özel bir gazetecilik eğitimi yoktu. Gazeteciler, kendi kendini yetiştirmiş gazeteci bozuntuları ile klasik eğitim görmüş üniversite mezunlarının karışımından oluşuyordu. Klara semti, bütün büyük gazetelerin, birçok küçük derginin, yayınevlerinin, ilan bürolarının ve grafik atölyelerinin topluca bulunduğu, Stockholm'ün Fleet Street'iydi.* 1950'de Klara'da, ülkedeki günlük gazete tirajının üçte birini oluşturan bir milyon civarında gazete basılıyordu.

Palme, 1940'ların ortalarında geldiğinde eski Klara, son dönemini yaşıyordu. Daha sonraki on beş-yirmi yılda gazeteler şehir dışındaki büyük bina komplekslerine taşınacak ve bu eski semt, çok katlı otopark yerleri, uluslararası büyük oteller ve politikacılar ile bürokratların kent sakinleriyle karşılaşmak zorunda kalmaksızın hareket edebilecekleri yeraltı tünelleri yapmak üzere yerle bir edilecekti. Restoranlara hemen hiç gitmeyen Olof, yeni meslektaşlarının bol içkili akşam yemeklerine katılmıyordu. Buna karşılık kısa bir sürede, gazetenin profiline uyan bir stil geliştirdi. Alanını genişleterek, spor servisinin dışında müziğe, sahne sanatlarına ve (SOJ - Sven Olof Joachim imzasıyla) yerel haberlere de yöneldi. Hatta gazetenin eğlence sayfasında (paralarının hepsi vergiye gittiği için ev alma olanağı olmayan genç bir çifti anlatan) maniler de yazdı.

Eleştirmen olarak ise kaplan pençelerini erken gösterdi. İlk kez yapılan İskandivya kadınlar arası akordiyon yarışması hakkında, "Sefalet bu akşam devam ediyor" diye yazıyordu, Çin Balesi'nden "fazlaca tombullar" diye şikâyet ediyordu, Harry Brandelius'un usandırdığını yazıyor ve yazar –başka bağlamlarda yollarının çakışacağı– Vilhelm Moberg'in bir vodvilini hiç de özgün bulmuyordu. Kendi kendini halkçı olarak nitelemeye karşı duyduğu antipati, daha çok bir reflieksti; aldığı elitist terbiyeden ve entelektüel eğiliminden kaynaklanıyordu. Bu tutumu, temelini belki okul yıllarındaki modern caz müziği için verilen mücadeleden ve Sigtuna okulunun ruhani oyun ve dans akşamlarına duyduğu antipatiden alıyordu. Ama bütün genç gazeteci yetenekler gibi, şefinin dikkatini çekmek için kendini göstermesi, farklı bir tarzda kışkırtıcı olması

* Londra'da 1980'li yıllara kadar gazetelerin idare binalarının toplandığı sokak. İngiliz basınını ifade etmek için sokağın ismini söylemek yakın zamana kadar yeterli olurdu - ç.n.

gerektiğini biliyordu. Tam da bu bağlamda Moberg'in piyesi için yazdığı eleştiri, biraz fazlaca başarılı oldu. Rejisörün, tiyatro müdürünün ve birçok başka kişinin şikâyetleri üzerine genel yayın yönetmeni Ivar Anderson, piyesi izlemeye gazetenin asli tiyatro eleştirmenini gönderdi. Olof ertesi gün gazeteyi açıp piyesle ilgili yeni eleştiri yazısını okuyunca kendisininkiyle taban tabana zıt olduğunu gördü: "Daha önce benzerini hiç görmemiştim: Bir gazete aynı piyes hakkında birbirinin zıttı iki eleştiri yayımlıyordu." Ama serbest gazeteci olarak 1950'ye kadar *Svenska Dagbladet*'te çalışmaya devam etti.

Gunnar Palme, ölümünden bir yıl kadar önce büyük oğlu Claës'e, onun geleceğine ilişkin isteklerini yazdığı bir kâğıt vermişti: Önce lise, sonra Skövde'deki süvari okulu ve son olarak hukuk eğitimi. Claës bu istekleri gönül rahatlığıyla yerine getirdikten sonra, ölen babalarından kalan bu mesajı anlatınca Olof, olağanüstü bir mutluluk duydu. Mesajın psikolojik olarak çifte etkisi vardı; kısmen, babanın oğulları üzerinde hâlâ koruyucu bir eli olduğu hissini yaratıyordu, kısmen de Olof'u henüz hazır olmadığı bir seçimden kurtarıyordu. 1944 Ağustosu'nda, gazetedeki geçici yaz işinden sonra Stockholm Yüksekokulu'nun hukuk bölümüne yazıldı. Claës Uppsala'da okuduğu halde onun neden özellikle Stockholm'ü seçtiği belli değil. Bunun en olası açıklaması, 18 yaşına gelince askerliğini yapmak üzere okula ara vermek zorunda kalacağı için Stockholm'den ayrılmamayı pratik bir çözüm olarak görmüş olmasıdır.

Nerede hukuk okuduğunun pek de önemli olmadığına ilişkin bir içgüdüsel sezgisinin olduğunu düşünmek de mümkün. Hayatı hakkında belirleyici bir karar almış değildi henüz. Müsi'yle oturduğu Östermalm Sokağı'ndan yürüyerek on beş dakika mesafedeki yüksekokulun Odenplan'daki salonlarında öğrenimine başladığında, aynı zamanda Rusça kurslarına da yazıldı. Sigtuna'nın okul gazetesi *Suum Cuique*, Olof'un hayattaki bu yüksek temposunu 1944 sonbaharında kehanet sayılacak bir yazıda şöyle anlatıyordu:

> Daha okul çağındayken dâhi bir çocuk olan genç Palme, aynı dönemde hukuk ve Rusça okuyarak, *Svenska Dagbladet*'te boks muhabirliği ve *jitterbugg** *uzmanlığı*

---

* Çift olarak yapılan hızlı, akrobatik bir dans - ç.n.

yaparak başarılarını giderek artan bir mutlulukla sürdürüyor ve ayrıca İsveç ordusunun hazırolda duran delikanlılar için düzenlediği şaşırtmalı soru yarışmalarında tam puan kazanıyordu. Bakalım bundan sonra ne gelecek?

***

Olof Palme, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden daha bir ay geçmemişti ki, 1945 Haziran ayı başında, 18 yaşındayken, kuzey şehri Umeå'da bulunan ünlü süvari alayı Norrland Dragonları'na yazıldı. Bu alayın, Polonya'ya karşı X. Karl Gustav yönetimindeki savaşta düşmanı büyük bir başarıyla durdurmasını zayıf bir biçimde anımsatan flaması, "Nowodwor 1655" sözcükleriyle dalgalanıyordu. 1945'te süvari olmak, daha sonra sosyal demokrasiye yönelen bir politikacı için tuhaf bir seçim gibi görülebilir. Ama arka planda kısmen Gunnar'ın vasiyeti bulunuyordu, kısmen de süvarilerin 1940'ların sonunda bir askeri kuvvet olarak lağvedilmesi henüz söz konusu değildi. Genelkurmay başkanının, İkinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde elde edilen deneyimlere dayandırdığı düşüncesine göre süvari birliklerinin, hâlâ "Kuzey İsveç'in ormanlarla kaplı yoksul arazilerinin savunmasında büyük bir önemi vardı."

Ayrıca süvariler, İsveç soylularının son mevzisiydi de. 1950'de subayların yüzde 70'i hâlâ "mavi kanlı"ydı. Umeå Dragonları'nın aristokratik karakteri, sıradan halkın yaşadığı Norrland'a [Kuzey İsveç -ç.] yerleştirildiklerinde biraz solgunlaşmıştı elbette. Ancak 1900'lerin başında, alaydaki sosyal hayat "rustik kuzey taşrasının önemli katkısıyla Maupassant ile epik Rus yazarlarının tuhaf bir karışımını yansıtıyordu." Bu durum Olof için herhangi bir sorun yaratmıyordu. Değerlendirme ölçütlerini biliyordu ve birçok subayın geldiği büyük çiftlik kültürüne bağlılık duyuyordu. Norrland'daki kış talimleri zorlayıcıydı ama askeri öğrenciler hayatı daha katlanılır kılacak araçlara da sahiptiler. İçlerinden birinin tanımladığı gibi "züppelik yapmak ve yakışıklı görünmek için" üniformalarını terziye diktiriyorlardı. Olof ve bir arkadaşı, hafta sonu izinlerini geçirebilmek için Umeå'da bir daire kiraladılar. Diğer bütün lise mezunu öğrenciler gibi o da bir öğrenci bölüğünde eğitim alındı. Askerliğini Palme'yle aynı zamanda yapan sanatçı Claes Bäckström, "ayak kokusu, cinsel sözcükler ve küfürlerle dolu" kaba ve merhametsiz bir dünya beklerken, iyi terbiye görmüş bu arkadaşlar

onu şaşırtmıştı. On beş aylık hizmet süresi, memleketlerindeki birliklere sevk edilmeleriyle son buldu. Palme'nin payına Stockholm'deki K1 birliği düştü. Östermalm Sokağı'ndaki evinden yürüyerek beş dakika süren bu birlikteki askerlik görevini Kasım 1946'da bitirdi.

Olof'un askerliği coşkuyla yapması hiç de şaşırtıcı değildi. Palme ailesinin İsveç ordusuyla güçlü bağları vardı ve Olof bu geleneği gururla sürdürüyordu. Kendi yetişme dönemi, 12 yaşından itibaren günlük bir gerçeklik olan İkinci Dünya Savaşı'yla geçmişti: Yiyecek karnesi, sığınaklara kaçma alıştırmaları, tayin edici çarpışmalarla ilgili cızırtılı radyo raporları, cephe hatları ve birlik konuşlandırmalarını gösteren özenle çizilmiş haritaların bulunduğu gri-siyah gazete haberleri. Kendi kuşağından arkadaşlarının çoğu gibi, askerliği bu tehditkâr dünyada değerli ve çok açık bir görev olarak görmüştü. Yatılı okulda geçen sekiz yıldan sonra ordudaki o kolektif erkek dünyasına psikolojik olarak da hazırlıklıydı. Sigtuna'daki başarılı geçen son yıllar, özgüvenini güçlendirmiş ve savunma durumunda her zaman arka planda bulunan cazibe ve liderlik yeteneğini öne çıkarıp cilalamıştı. Pratik arazi talimlerini başaran iyi bir askerdi, askeri strateji ve taktik derslerinde hayranlık topluyordu. Giyimi yatılı okuldaki gibi savruktu. Askeri psikolog onu şöyle tanımlıyordu: "Aslında subaylık yapmaya pek uygun değil, askeri formlardan hiç hoşlanmıyor ama bir de izlemesi gereken bir aile geleneği var." Arkadaşları, onun üniforma ve diğer teçhizatının düzgün olmasına gayret ediyorlardı. Bu zeki ama özensiz askerden, arkadaşları dışında pek az kişi hoşlanıyordu.

Komutanlarından bir kısmı, onu daha sonra hilekâr ve zeytinyağı gibi suyun üstüne çıkan biri olarak tanımladılar, ama kaynakların güvenilirliği sorunu burada yeniden ortaya çıkıyor. Bu subaylar, sosyal demokrat başbakan hakkında mı, yoksa o genç süvari hakkında mı konuşuyorlardı? Bazı arkadaşları, onun tartışma hırsından hoşlanmadıklarını anımsayacaklardı. Bu genç askeri öğrenci, çokça soru sorup öğrencilerin isteklerini dile getirdiği için daha başlangıçta, K4 birlik komutanı Albay Lagercrantz'ın (*Dagens Nyheter* gazetesinin gelecekteki kültür sayfası şefi Olof Lagercrantz'ın amcası) dikkatini çekmişti. Ancak Olof Palme, varlıklı bir aileden gelen ve entelektüel sorunlarla ilgilenen bir öğrenci olarak hiç de yalnız değildi. Kendisini iyi ve güvenilir bir arkadaş olarak anımsayacak olan iyi dostlar edindi. Daha sonra İsveçli seçmenleri nasıl

leyhinde ve aleyhinde ikiye ayırdığı düşünülürse, hakkında söylenen değişik yargılara şaşmamak gerekir. Askerlik döneminde Palme'nin, daha sonraki yıllarda dostluk ve sadakat ama aynı zamanda isyan ve kızgınlık da yaratan kişiliğinin çizgilerinin belirmeye başladığı görülüyor.

Umeå'daki askerliği sırasında Östermalm Sokağı'ndaki ev, az ya da çok dağılmış durumdaydı. Claës Nyköping'de mahkeme noterliği görevini yürütüyordu, Carin çeşitli hastanelerde danışman olarak staj yapıyordu, Müsi de Kızılhaç adına Almanya'da bulunuyordu. Küçük oğlunun yetişkinler dünyasına attığı ilk sarsak adımlar konusunda endişe duyan Müsi, Dortmund'dan Şubat 1946'da Claës ve Carin'e yazdığı bir mektupta onlara dokunaklı bir biçimde rica ediyordu: "Bizim eşek sıpasıyla ilişkiyi kaybetme." Onun bu endişesi pek de temelsiz değildi. O yaştakilerin çoğu gibi Olof da biraz hedefsizdi. Gunnar'ın dileğini yerine getirerek 1947'de Skövde'deki Harp Okulu'na yazıldı.

Burada, daha sonra Stockholm Üniversitesi'nde profesör olan psikolog Arne Trankell'in yönetiminde kapsamlı bir sınavdan geçti. Bunların arasında meslek seçimiyle ilgili bir dizi soru da vardı. Yorumcuların dediğine bakılırsa sınavı çok ciddiye almamıştı, insanı kolayca formüle eden o köşeli kategorilere ve bilgiçlik kokan sorulara sinirlenmişti. Ama her şeye rağmen okula girmek istiyordu ve yanıtlarının kendi değer yargılarını ve arzularını yeterince temsil ettiğini varsaymak için her türlü neden vardı. Avukatlıktan yüksek mühendisliğe 124 mesleği içeren uzun bir listede kesinlikle dışarıda bırakmak istediği hiçbir meslek yoktu. Üç meslek seçimini özellikle çekici buluyordu: Avukat, politikacı, diplomat. Diğer "düşünülebilir" meslekleri şunlardı: Genel yayın yönetmenliği (yeni bir Tingsten olmak istiyordu), endüstri yöneticisi, hukukçu, savaş muhabiri, doktor, opera şarkıcısı, personel müdürü, rantiye ("Neden olmasın!" diye, kenar notu düşmüştü), milletvekili, roman yazarı, spor gazetecisi, tiyatrocu, tercüman ve bilim insanı. Büyük bir şey olmak istiyordu ama bunun ne olduğu belli değildi.

Askerlik görevi boyunca kırışık ama kurala uygun üniforması içinde kayboluyordu. İsveç ordusunda bulunduğu süre içinde herhangi bir derin bağlılığı ya da inancı yoktu. Derneklere üye değildi, ne *Svenska Dagbladet*'te ne de başka gazetelerde belirgin bir yönü olan makaleler yazıyordu ve hiçbir politik ya da ideolojik tutuma sahip değildi. Politikayla ilgileniyordu –en önde gelen meslek seçimlerinden biriydi bu– ve

tartışmayı seviyordu ama bu bir fikre duyulan derin bir inançla aynı şey değildi. Ayrıca Skövde'de, artık demokrasi gereği askerliğini yapan bir yurttaş değil at yarışları, pırıltılı üniformalar ve askeri okul baloları gibi birçok şeyin olduğu bir hayatta gönüllü bir subay adayıydı.

"At pisliği ve azar"dan oluşan bir dünyada yaşayan erler için harp okulu öğrencileri, "nefret edilmesi ve hor görülmesi" gereken "amir ve askeri züppeler"di. Yedek subay eğitimi almak, artık daha önceki gibi bir sınıf göstergesi değildi. Bu eğitimin öğrenim ve gelecekteki emeklilik için uygun olan şartları, daha az varlıklı ailelerden gelen çoğu gence cazip geliyordu. Savaş, savunma kurumunu, geniş halk tabakalarına bağlamıştı. İsveç artık, askerlerin korumasında bir yoksul evi değil, savunmaya değer bir halkeviydi. Ancak halk arasında, İsveç subay topluluğuna karşı hâlâ bir kuşku vardı. Ivar Lo-Johansson, Stockholm takımadalarından biri olan bir adadaki savaş hazırlığı yıllarını anlatırken, orduya çağrılan erlerin, Nazi yanlısı olduğundan kuşku duydukları subaylarla ilgili nasıl listeler yaptıklarını ve savaşın başlaması durumunda bunları nasıl vuracaklarını betimler. Savaş yıllarında İsveç ordusundaki sağ eğilimin ve Nazi sempatisinin ne kadar güçlü olduğu, hâlâ araştırılmamış bir sorundur. Bu konuda anekdotlara dayalı birçok öykü vardır ama hiçbir önemli ampirik bilgi yoktur.

Olof'un bu dönem içinde "koyu mavi" olduğu ileri sürülmüştür, ama bu belirtilen zamanla uyuşmayan ve durumu pek aydınlatmayan bir düşüncedir. Hâlâ ailesinden aldığı muhafazakâr dünya görüşünü savunduğu için bir anlamda doğru olabilir. Çünkü Olof'un tutumunda, çevresinin egemen değerlerini paylaştığını gösteren yeterince kanıt vardı. Subaylık sınavında dile getirdiği toplumsal reformlara ilişkin görüşü, biraz daha sosyal liberal içeriği bulunan klasik liberalizm ile muhafazakârlık arasında bocalayan baştan sona burjuva bir karakterdeydi. Bu muhafazakâr Palme, mahkûm hayatının insanileştirilmesine ("daha fazla insanileştirilemez, yoksa çığırından çıkar"), Hıristiyanlık derslerinin kaldırılmasına, vergilerin yükseltilmesine karşıdır; oy kullanma yaşının 28 yaşına çıkarılmasını düşünebilir. Bu klasik liberal Palme, film sansürüne, göçmenlerle ilgili sert kurallara (kendisi bir göçmen çocuğuydu) ve ticareti engelleyici önlemlere karşıydı ama okulda cinsel eğitim verilmesi konusunda kararsızdı. Daha sosyal liberal olan Palme ise, yetenekli çocuklar için ücretsiz eğitim, çocuklu ailelere daha çok

destek ve taşrada daha iyi okullar istiyordu. Ama baştaki sosyal demokrat hükümete tümüyle karşı olduğunu da açıkça belirtiyordu. Olof Palme 20 yaşına yeni girmiş biri olarak, modern yönelimli bir sağcıydı.

Buna karşılık, içinde hareket ettiği çevrede "koyu mavi" –gece karası da denebilir– unsurlar da vardı. Skövde'de Olof'un *Svenska Dagbladet*'ten stajyer gazeteci olarak tanıdığı Lennart Hagman da vardı. Aralarında gazetenin dışında daha birçok ortak nokta vardı: Aileleri tanıdıktı, ikisi de babalarını kaybetmişti ve ikisi de hukuk okumuştu. Ancak aralarında tayin edici bir ayrılık da vardı. Daha sonra Merkez Partisi [köylülerin partisi -ç.] üyesi olan Hagman inançlı bir Nazi'ydi. 1934'te 13 yaşındayken Lindholm Nazileri'nin bir kolu olan Kuzey Gençliği'ne yazılmıştı ve bütün 1930'lu yıllar boyunca burada aktif olarak çalışmıştı. Güvenlik polisince hakkında araştırma yapılmış ve birçok temyiz davasından sonra "demokratik güvenilir"liğini onaylatmayı başarıp Borås'taki I15 birliğinde teğmen olana kadar yedek subay olması engellenmişti. Hagman ile Olof Palme'nin aile geçmişleri arasındaki farklılık bize çok şey söylüyor. Gunnar ve Müsi'nin burjuva Alman sempatisinin tersine, Hagman ailesi, aktif anlamda Nazi'ydi. Olof Palme ile Hagman arasındaki yakınlığın derecesi, daha sonraları muhtemelen Hagman tarafından abartılmıştır ama ahbaplık ettikleri ve daha sonra da birbirleriyle yazıştıkları tartışma götürmez. Ancak bir süre sonra Olof Palme için sorun yaratacak olan şey, Hagman'ın Nazi geçmişi değildi, onun ileride İsveç politik hayatında merkezi bir rol oynayacak olan Jönköping'den Birger Elmér isimli sosyal demokrat bir yedek subayla bir kerevit ziyafetinde tanışmasıydı.

***

Bir an için 1947 yazında 20 yaşında olan bu genç harp okulu öğrencisine ait resmi donduralım. Dış görünüş olarak, 1947'de İsveç'teki ortalama boy olan 174 santime nerdeyse tam uyan ince yapılı bir genç adam. Tarağa itaat etmeyen gri-sarı bir perçemi, keskin yüz hatları, keskin bakışlı mavi gözleri, kıvrık bir burnu ve nerdeyse kadınsı denebilecek biçimli dudakları vardı. Oldukça zayıf çenesi, düzgün olmayan dişleri ve fazla kıvrık burnuyla pek yakışıklı sayılmazdı. Ama bazı kadınlar onu çekici buluyorlardı. Yüzünden hayat fışkırıyor ve güçlü bir kişilik okunuyordu. Bazen dudaklarının kenarındaki hafif kıvrımla, hor görme ya

da çekici bir davet gibi yorumlanabilecek, ironik bir duruşu vardı. Başka zamanlarda bakışlarındaki samimi merakla ciddi bir görünüşteydi. Bazı açılardan doğrudan aleyhineydi bu görünüş, her şeyi keskin ve abartılıydı. Ancak başka bir perspektifle bakıldığında yüz hatları yumuşak ve açık, insanın biraz daha yakından tanıma ihtiyacı duyduğu, ilginç ve çekici genç bir adamdı.

Varlığındaki hiçbir şey onun, burjuva İsveç'in bazı kesimlerine gelecekte korku salacak işçi lideri olacağına işaret etmiyordu. 20 yaşına kadar seçtiği sınırlı hayat, ailesinin isteklerine fazlasıyla saygılıydı ve kendi düşünceleri politik yelpazenin sağında olsa bile oldukça gelenekseldi. Kibardı, dalgındı ama düşünceliydi ve çevresinden ya da ailesinden uzaklaşmaya gereksinme duyduğunu gösteren hiçbir işaret yoktu. Onun büyük ilgisi, askeri psikolog Trankell'e göre "olağanüstü olgun bir değerlendirme yeteneği" olan edebiyataydı. Aile gelenekleri onu sınırlayıcı şamandıralar olmamış, tersine, onu iskeleye bağlayan halatlar gibi fazlasıyla genç yaşta fırtınalı denizlere açılmasını engellemişti. Belki dikkatli birisi, onun kendi başına düşünme ve belli otoriteleri, saygı duyulan gelenekleri kabul etmeme hakkını savunan rahatsız edici rahatlıktaki kişiliğinde bulunan alaycı tavrı görebilirdi. Ve aile hakkında biraz bilgisi olan birisi, belki de o mavi gözlerin ardında Sven ve Henrik Palme'nin dinamizmi ve güçlü iradesinin ne kadarının saklı olduğunu merak edebilirdi.

İçinden geldiği koşullar, aldığı eğitim ve bir o kadar da yetenekleri, onun savaş sonrası İsveç'te yapmak istediği şeylerin hemen hepsini başarmak için büyük olanaklara sahip olduğunu gösteriyordu. Sekiz yıllık yatılı okulu ve iki yıllık subay eğitimini gerçekleştirmiş olması, yetişkin hayatı göğüslemek için yeterince güçlü olduğunun işaretleriydi. Gelecekte özel sektör ve devlet yönetiminde, akademik dünyada, gazetecilikte, politikada ve savunmada görülecek olan toplumsal elitin bir parçasıydı. Toplumsal tartışmalara olan ilgisi düşünüldüğünde, onun politikayı seçmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Entelektüel yapısı ve edebiyata olan ilgisi düşünüldüğünde, araştırmacı ya da gazeteci olarak kariyer yapsaydı da yine kimseyi şaşırtmazdı.

Politikacı olması durumunda sosyal demokrasiye karşı burjuvazi tarafına angaje olması doğal karşılanacaktı. Araştırmacı ya da gazeteci olsaydı, ondan toplumsal sorunlar karşısında daha mesafeli bir tutum

ve sert iktidar mücadelesine uzak belirsiz bir liberal kültür radikalizmi beklenebilirdi. Ama kimsenin öngörmediği oldu: Olof Palme, bir sosyal demokrat politikacı olarak, kısmen bu iki seçeneği bir araya getirdi. Geçmişine karşı işlediği yadsınamaz kabahat, ilk elde, entelektüel anlamda bir sosyal demokrat olmasından ibaret değildi; bu inancını aktif eylem ve iktidar politikasına yönlendirmiş olmasıydı. Şaşırtıcıydı bu, büyükbabasının adının Sven Palme olduğu unutulmuş muydu yoksa?

Olof, 20 yaşında aniden yeni ve beklenmedik bir adım attı: ABD'ye gitti.

5. Bölüm

Çıplak ve Kızıl

... bütün gece Nebraska ve Wyoming, sabahleyin Utah Çölü,
ve sonra muhtemelen akşama doğru
Nevada Çölü'nden süzülüp Los Angeles'a belirli bir zamanda gelmek,
beni nerdeyse planlarımı değiştirecek kadar etkiledi.
JACK KEROUAC

... bu Amerikalı savaş kuşağı, milyonlarca çiftçi, öğrenci
ve işçi, kendi canlılığının gücüyle, ileriye doğru belirli
bir zamanda, yolunu kaybetmiş Batı Avrupa'daki
geleneksel kültür taşıyıcı tabakaları
yönlendirecek ve onları biçimlendirici
bir rol oynayacaktır.
OLOF PALME

Olof Palme'nin ABD'yle ilk teması, Protestanlık bağlamında oldu. 20 yaşında bir mübadil öğrenci olarak Ohio'daki Kenyon Koleji'ne geldiğinde, oradaki sınıf arkadaşlarından biri, bu genç İsveçlinin oraya gelme nedeninin, büyükbabasının ülkesindeki önde gelen piskoposlardan biri olduğunu sanmıştı. Olası ki, bu arkadaşı, Olof'un ruhani olmaktan başka her şey olan sigorta direktörü Sven Palme'yle ilgili olarak söylediği bir şeyi yanlış anlamıştı.

Kenyon Koleji, İngiltere'deki Anglikan Kilisesi'nin ABD'deki karşılığı olan Episkopal kilisenin büyük etkisi altındaydı. Okul, daha 1820'li yıllarda Philander Chase isimli, Ohio'nun vahşi topraklarında eğitimli papazlara gereksinim olduğunu düşünen son derece çalışkan bir piskopos tarafından kurulmuştu. Kilisenin Doğu kıyısındaki yönetimi, bu okula karşı büyük bir direniş göstermişti. Batı'daki yeni Amerikalılara yönelik bir yeni papaz okulunun kilisede ayrışmaya yol açacağından

korkuluyordu. Ama Chase, bu projesi için İngiltere'den destek sağlamayı başardı. Karşılığında bu yeni okulun kendi adını taşıması kaydıyla zengin Lord Kenyon'dan büyük bir bağış aldı. Kilise zamanla kontrolü kaybetti. Papaz okulu, diğer birçok benzeri kurum gibi, başta Anglosakson Protestan kökenli gençlere Latince, Yunanca, İngilizce, matematik ve tarih öğreten bir *liberal arts college* olarak gelişti. Ancak yine aynı Episkopal çerçeve yaşamaya devam ettiği için. Papaz yetiştirmeyi sürdürüyordu. Olof Palme'nin zamanında okulun öğrencileri, kampusün ortasında yer alan The Church of the Holy Spirit adlı taş kilisede pazar ayinlerine katılmak zorundaydılar.

Olof Palme, Kenyon'a kendisine ABD'de okuması için burs veren Amerikan İskandinav Vakfı tarafından yerleştirildi. Bu kurum New York'ta 1910 yılında kurulmuştu ve İsveçlilerin ABD'de okuma ve pratik yapmalarını sağlamak için Stockholm'deki İsveç-Amerika Vakfı'yla işbirliği yapıyordu. Başlangıçta çoğunlukla doğa bilimleri, teknik ve iş hayatına yönelik eğitimler söz konusuydu. ABD'nin Avrupalılara tarih, edebiyat ve sosyal bilimler konularında sunacağı pek fazla bir şeyi olmadığı düşünülüyordu. Ancak 1940'ların sonunda değişik nedenlerle Amerika'ya gelmek isteyen İsveçlilerin buraya akını artmış ve bu kurum, aralarında Kenyon da olmak üzere birçok Amerikan koleji ve üniversitesiyle işbirliğine gitmişti.

Kolej, Amerikan ölçülerine göre saygın geleneklerine ve bir seçkin kolej olarak konumuna rağmen oldukça karışık bir geçmişe sahipti. Palme'nin anlaşılır bir biçimde *alma mater* [eski öğrenci -ç.] sadakatiyle ifade ettiği gibi "ABD'nin en iyi kolejlerinden biri" değildi. Okul 1800'lü yıllarda, başta ABD'nin on dokuzuncu başkanı Rutherford B. Hayes ve Lincoln'ün savaş bakanı Edwin M. Stanton olmak üzere, bir dizi önde gelen isim yetiştirmişti. Ama 1900'lü yılların ilk yarısı boyunca bir düşüş sürecine girmişti. Bu kısmen, yüzyılın başında ulusal basında kolejle ilgili çok olumsuz yayınlara neden olan korkunç bir olaya bağlıydı. Bir öğrenci bilinmeyen nedenlerle tren tarafından çiğnenmişti. Ya büyük bir içki partisinden sonra demiryolunun üstünde uyuyakalmıştı ya da bir öğrenci derneğine üye kabulüyle ilgili ters giden bir dinsel tören söz konusuydu. Gerçek hangisi olursa olsun, bu olayın yarattığı tepki, okulun öğrenci sayısının birkaç yıl içinde önemli ölçüde azalmasına yol açtı.

Yeniden yükseliş, 1939'da ABD'nin en önde gelen edebiyat dergilerinden olan *Kenyon Review*'in çıkartılmasıyla başladı. Derginin editörü, kolejde İngilizce öğretmenliği yapan Güneyli şair John Crowe Ransom idi. Ransom, "New Criticism" diye adlandırılan ve bir eserin tarihsel bağlam ya da psikolojik açıklama modelleriyle değil, daha çok metnin yapısıyla açıklayan etkin edebiyat akımının ardındaki ilgi çekici isimlerden biriydi. *Kenyon Review*'in sağladığı prestije rağmen, savaş yıllarının başlangıcında okula öğrenci çekme sorunu daha da büyüdü. Öğrenci sayısı yeniden azaldı. 1945 sonbaharında kampuste yalnızca 51 öğrenci vardı. Oysa, savaş bittiği zaman, askerden dönenlerin akın etmesiyle sorunlar çözülecekti. Bunlar, ABD Kongresi'nce 1944'te kabul edilen ve bugüne kadar uygulanmış en hırslı ve başarılı refah toplumu programlarından biri olan *GI Bill of Rights* uyarınca okullara alındılar.

Bu yasa, askerden dönenlere işsizlik ödeneği, ev edinmeleri ve iş kurmaları için destek sağlıyor ve her şeyden önce de kolej eğitimi giderlerinin ödenmesini öngörüyordu. Geleneksel Kenyon öğrencilerine kıyasla daha sıradan ailelerden gelen bu gençlerin okula akın etmesi, daha önceki papaz okulunda bir canlanma anlamına geliyordu. Bunların birçoğu Ohio'lu bölge çocuklarıydı, okuldakilerden birkaç yaş daha büyüktüler, bazıları evliydi, hatta okula karıları ve çocuklarıyla geliyorlardı. Bu durumda kolejin kapasitesi başlangıçta belirlenen 250 öğrencinin üzerine çıkartıldı. Palme'nin zamanında öğrenci sayısının 600'ün üzerine çıkmasını sağlayan bu eski askerler, geçici askeri barakalara yerleştirildiler.

* * *

Palme, Eylül 1947'de ilk kez Gambier kasabasının küçük tren istasyonuna indiğinde orada karşılaştığı Kenyon Koleji, beklediğin benzemiyordu. Arabayla gezilirken –o zamanın Gambier'inde hiç de sıradan bir taşıt değildi– yol boyunca bakımlı çimenleri, büyük meşe ağaçları, çınarları ve Oxford, Cambridge ve Avrupa'nın diğer ortaçağ bilim kurumlarını anımsatması için ABD'de *collegiate gothic* diye adlandırılan abartılı stilde yapılmış hayranlık verici taş binalarıyla uzayıp giden bir kampus görmüştü. Mısır ekili büyük arazileri ve dörtgen biçiminde beyaz çiftlik evleriyle tipik Amerikan eyaletlerinden biri olan Ohio'nun merkezine adeta havadan indirilmiş bir ortamdı bu. Kenyon'da eğitim gören bir yazar, burayı inanılmaz bir yer olarak tanımlıyordu: "Ohio'nun mer-

kezindeki bir tepede bulunan, çorak görünüşlü bir Appalach köyünü çevreleyen bir İngiliz üniversitesi."

Merkez kampus binasını ve büyük taş kiliseyi geçip yörenin banka, dükkân ve kafesiyle küçük anacaddesinde yürüdükten sonra, bir yıl boyunca kalacağı, ahşaptan yapılmış, ilkel, iç karartıcı iki katlı binaya, T-Barracks'a geldi. Askerden dönen öğrencilerin kalması için yapılmış barakalardan biriydi bu. Bir başka Kenyon öğrencisinin yazacağı gibi burası, erkek yurtlarının birçoğu gibi "kirli çamaşır, yere dökülmüş bira ve mastürbasyon" kokuyordu. Burada zamanın tipik kolejli görüntüsünü yansıtan bir kısım gençle karşılaştı: Kazınmış saçlar, beyaz deri ayakkabılar, *chinos* pantolon ve süveter. Yolculuğu boyunca değilse de, daha sonra İsveçli golf pantolonunun modası geçmiş zavallı bir giysi olduğunu ve bununla yeni arkadaşlarını eğlendirdiğini görmüştü. Muhtemelen o zaman bu ülkeyi ziyaret eden birçok kişi gibi o da Amerikalıların iyi beslenen ve sağlıklı insanlar olduğunu hemen fark etmişti. Yiyecek sıkıntısının ve karneyle alışverişin devam ettiği savaş sonu dünyasında ortalama bir Amerikalı günde 3 bin kalorilik yemek yiyordu.

Subay eğitimi alan ama tarafsız bir ülke olan İsveç'ten gelen Palme'den farklı olarak, bu gençlerin çoğunun arkasında birkaç yıllık savaş deneyimi vardı. Kenyon'da bulunduğu süre içinde en iyi dostları olacak iki kişi, Henry ("Hank") J. Abraham ile William ("Bill") Bulger de eski askerdi. Bir Alman Yahudi ailesinden gelen Abraham, 1937'de ergenlik çağındayken Naziler'den kaçmış, Amerikan piyade askeri olarak savaşa katılmış ve ailesi soykırımda öldürülmüştü. Bulger, General Motors'un merkezinin bulunduğu Michigan'ın Flint kentinde ağaç ticareti yapan bir aileden geliyordu. O da piyade askeriydi ama South Carolina'da yazıcı olarak görev yapmıştı.

O dönemde okulda tümüyle erkek öğrenciler vardı ama bu eski savaşçıların birkaçının ailesi de onlarla birlikteydi. Olof"un oturduğu barakadan, kolejin ilerideki *fraternity* (kardeşlik derneği -ç.) binaları görülüyordu. Bunlar, çeşitli öğrenci derneklerinin toplantılar düzenlediği, çoğunlukla yüklü miktarda içki tüketilen ve gizli törenlerin yapıldığı kasvetli yapılardı. Kenyon'a birkaç yıl sonra mübadil öğrenci olarak gelen Japon öğrenci gibi Olof Palme de bu derneklere hiçbir zaman üye olmadı ama muhtemelen T-Barracks'lara davet edildi: Karşılıklı tokuşturulan bir maşrapa bira ve "savaş öncesi, savaş zamanı ve savaş sonrası"yla

ilgili yoğun tartışmalar. O Japon öğrenci gibi belki Palme de, Amerikalıların o fazla samimi hallerine, özellikle de kampusün her yerinde hiç tanımadığı kişilerin kendisine neşeyle "*Hi*!" demesine şaşırmıştı. İsveç'e döndüğü zaman tanımladığı gibi; Amerikan gençliği "pratiktir, yayılmacıdır, kendi geleceğine inançla ve 'dünya, bizim onu almamızı bekliyor' şiarıyla ilerlemektedir."

O sert görünüşlü kolej binalarıyla T-Barracks'lardaki zorlayıcı olmayan öğrenci hayatı arasındaki karşıtlık yalnızca bir tane değildi. 1940'ların sonu, ABD'de ve Kenyon'da, hem yüksek ideallerin hem de kaba maddiyatçılığın zamanıydı. Savaş, Amerikan halkını, daha önce hiç olmadığı biçimde ırk ve sınıf farkı gözetmeksizin birbirine kenetlemişti. Siyahlar orduya entegre edilmeye başlanmıştı. "Savaşa bir zenci olarak gittim, bir erkek olarak geri döndüm" diyordu bir siyah astsubay 1945'te. Olof, koleji bitirdikten bir yıl sonra, tümüyle beyaz olan Kenyon'a ilk kez iki siyah öğrenci alınacaktı. Kadınlar savaş yıllarında çevrelerindeki sanayi işletmelerinde çalışmaya başlamışlar, toplumsal üretime katılma deneyimini ve bunun yanı sıra gelen özgüven duygusunu yaşamışlardı: Irving Berlin'in müzikali *Annie Get Your Gun*'ın 1946'daki prömiyerinde kadın başrol oyuncusu, söylediği şarkıda "Senin yapabileceğin her şeyin daha iyisini ben de yapabilirim" diyordu.

ABD'nin Nazizme ve faşizme karşı savaştan zaferle çıkmasının, kendi demokratik, açık ve eşitlikçi toplum yapısı sayesinde olduğu inancı çok güçlüydü. Birinci Dünya Savaşı öncesinde egemen olan izolasyonculuk ve uluslararası ilişkiler konusunda gösterilen isteksizlik tümüyle gerilemişti.

ABD'nin şimdi dünyanın lider demokrasisi olduğu apaçıktı ve artık aktif bir küresel rol oynayacaktı. Savaş döneminin sevilen başkanı Franklin Delano Roosevelt'in bıraktığı miras capcanlıydı. Onun liberal *New Deal** politikası hâlâ politik tartışmaların çerçevesini belirliyordu. Amerikan sendika hareketi savaş yılları boyunca rekor ölçülerde gelişmişti. 1945'te tarım sektörü dışındaki bütün işçilerin yüzde 35'i sendikalıydı. İsveç ölçülerine göre düşük bir örgütlenme düzeyiydi bu ama Amerika tarihinde işçilerin örgütlenmeyi bir yurtseverlik göstergesi olarak algıladığı bir dönüm noktasıydı da.

---

* Ekonomiyi canlandırmak için devlet desteğini içeren "yeni düzen" - ç.n.

Solcu müzik grubu Almanac Singers, 1942'de Amerikan oto sanayi işçileri sendikası United Auto Workers'ı (UAW) selamlamak üzere şu şarkıyı söylüyordu:

Asker üniforması içinde bizim işçiler
UAW'nin tanklarının üzerinde gidecek
Sendika içeri diyecek ve sen dışarı Hitler
İşte o zaman Berlin'de sendika olacak

İkinci Dünya Savaşı'nda kazanılan zafer, çoğu kişiye göre, ABD'nin önüne adaletsizlikleri giderme ve yeni, daha iyi bir toplum kurma görevini koyuyordu. Olof Palme'nin İsveç'e döndükten sonra durumu özetlediği gibi Amerikan savaş sonrası kuşağı, "fışkıran bütün canlılığıyla, içindeki maddi yaşama coşkusu ve nahif idealizmin bir karışımıyla" geriye dönmüştü.

Öte yandan Amerikalılarda şimdi kendi işlerine geri dönme, yani onlara birey olarak kendini gerçekleştirme ve hayata ayak uydurma şansı verilmesi konusunda güçlü bir istek de vardı. Bunların birçoğu savaş yorgunuydu. Amerikan toplumuna karşı kolektif sorumluluklarını yerine getirmiş olduklarını düşünüyorlardı; şimdi artık kendilerini ve ailelerini gözetmeleri gerekiyordu. Roosevelt'in 1932-1945 arasındaki başkanlık döneminde uyguladığı devlet müdahalesi ve refah politikasına karşı alttan alta süren güçlü bir hoşnutsuzluk da vardı. 1930'lu yılların krizi ve savaş ekonomisinin devletçe yürütülmesi zorunluluğu, bu direnci büyük ölçüde etkisizleştirmişti. Muhalefetin Amerikalı seçmenleri ikna etmek üzere ileri süreceği hiçbir alternatif yoktu. Ancak savaştan sonra Cumhuriyetçilerin ve daha geleneksel muhafazakâr güçlerin önü açılmaya başladı. Demokrat Harry S. Truman, daha sonra büyük Amerikan başkanlarından biri düzeyine çıkartılacak olsa da o zamanın önemli bir çoğunluğunca çok zayıf bir kart olarak görülüyordu.

Bu Missouri'li elbise tüccarı, Roosevelt'in dördüncü kez seçildikten yalnızca birkaç ay sonra, 1945 baharında ölmesi üzerine, başkanlığa konmuştu. Büyük şirketler, işadamları ve muhafazakârlar, *New Deal* politikasını tümüyle kaldırmak olmasa bile frenlemek istiyorlardı. Sendikaların çok fazla güçlendiğini ve devlet dairelerinin sosyalist çizgide daha da ileri gitmeyi hedefleyen Doğu kıyısındaki üniversitelerden gelen

liberal entelektüellerle dolduğunu düşünüyorlardı. Truman'ın 1948'deki beklenmedik zaferinden sonra –rakibi Thomas E. Dawey çantada keklik bir seçim kazanacağını hesaplıyordu– saatleri geri alma çabasından vazgeçildi. Roosevelt'in yeni çizgisi, Eisenhower ve Nixon gibi Cumhuriyetçiler tarafından sonraki on yıllar boyunca Amerikan refah modelinin temeli olarak kabul edilecekti. Ancak Roosevelt'in *New Deal* taraftarlarına saldırılar, gelişmekte olan antikomünizm sayesinde daha başka, daha sinsi ve başarılı biçimler kazandı. Antikomünizm, Olof Palme Kenyon'a geldiğinde daha kundaktaydı ama 1950'lerin McCarthyciliği ile coşacaktı. 1940'lı yılların sonunda, Amerikan tarihindeki geleneksel muhafazakâr "Amerikanizm" yeni bir yön bulma sürecindeyken, sol güçlerin hâlâ göreceli olarak güçlü bulunduğu bir geçiş dönemi yaşanıyordu.

Bu karşıt eğilimler, Kenyon Koleji'ne de yansıyordu. Öğretmen topluluğu, bir *liberal arts college*'den beklenebileceği gibi, oldukça liberaldi. Çoğu Ohio'daki Demokratların aktif üyesiydiler ve kimi görevleri vardı. Ama okulun elbette ki hiçbir politik çizgisi yoktu, her şeyden önce kendi geleneklerini yansıtan klasik eğitim idealini veriyordu. Öğrenciler arasında da herhangi bir güçlü politik aktivite yoktu. Dernek hayatı, her şeyden önce kolejin *fraternities*'indeki sosyal hayat ve buralarda ortaya çıkan sorunlar çevresinde dönüyordu: Aşırıya kaçan öğrenci şakaları, alkollü içki izni ve kızlarla erkeklerin kapıda kuyruk oluşturmasını sağlayacak balolar.

Kenyon tipik bir akademik okul olsa bile, burada sporun büyük bir yeri vardı. Amerikan futbolu elbette ki en önde gelen gösteri dalıydı ama 1947'de Avrupa futbolu oynamak için ayrı bir takım da kuruldu. Antrenör, Amerika'ya kaçan bir Baltıklı Alman fizikçiydi ve muhtemelen Olof'un dedesi kimya profesörü Woldemar von Knieriem'i tanıyordu. Olof Palme'nin dostu Abraham da bu takımda oynuyordu ve Palme'yi hızlı bir solaçık olarak anımsıyordu. Eğlence hayatı ve spora verilen bu büyük ağırlık, ABD'nin sivil koşullara geçişinin bir parçasıydı. Tam bu türden etkinlikler, savaşın bittiğine ve öğrencilerin –özellikle savaşa katılmış olanların– şimdi daha masum ve huzurlu bir dünyaya geri dönebileceklerine işaret ediyordu. 1960'ların öğrenci radikalizmine kıyasla, 1940'ların sonundaki kolej hayatı, Olof Palme'nin ifadesiyle bir "sera atmosferi" taşıyan, apolitik ve kayıtsız bir hayattı.

Ne var ki, bu kır okulu görüntüsünün altında kaynamalar vardı. Ne Kenyon ne de diğer kolej ve üniversiteler savaştan önceki gibi değildiler. Öğrencilerin birçoğu, Asya ve Avrupa'da savaşmış eski askerlerdi. Olof Palme gibi yabancı öğrenciler de kampus ortamlarının oldukça yaygın görülmeye başlayan unsurlarıydı. Amerika'nın izolasyon politikası kırılmıştı. Hem bireysel bazda hem de özel bir komite aracılığıyla başka ülkelerle öğrenci işbirliği bağlamında giderek artan uluslararası bağlantılar, koleje yansıyordu. Politika tartışılıyordu ve özellikle eski müttefik Sovyetler Birliği'ne karşı nasıl tavır takınılacağı sorusu hararetli tartışmalara neden oluyordu. Öğrenci gazetesi *The Kenyon Collegian*'da 1948 Martı'ndaki bir başyazıda, Sovyetler'e karşı atom bombası kullanılmasını öneren bütün düşüncelere karşı sert bir tavır alınıyordu: "Muhtemelen dünyanın büyük bir bölümünü kül yığınına çevirdiğimizi fark edecek ve buralardaki insanları barbarlığa ve umutsuzluğa iteceğiz. Bu noktayı iyi düşünün çocuklar, '*Drang nach Moskau*!' [Moskova'ya özlem -ç.] zamanı geldiğinde siz de orada olacaksınız!" Kenyon'a düzenli olarak konuşmacı konuklar –yazarlar, politikacılar ve kültür adamları– geliyordu. Bunların arasında Amerika'daki işçi sendikaları federasyonu American Federation of Labour'un başkanı ile aynı zamanda komünist olan (bu, öğrenci gazetesine kızgın bir okuyucu mektubunun gönderilmesine neden olacaktı) siyahi yazar Langston Hughes da vardı.

Palme'nin zamanında Kenyon'da kısa ömürlü bir sosyalist öğrenci derneği de olmuştu. Hiç de becerikli bir Marksist örgütlenme değildi bu. Beş üyesinden ikisi daha sonra papaz olacaktı. Marksizme sempatileri, politik olmaktan çok, idealist ve dinsel içerikliydi. Kenyon Koleji, 1940'ların sonunda radikalizmin kaynadığı bir kazan değildi. Ama etkilenmeye açık olanları teşvik edecek kadar yeterli bir politik tartışma da yapılıyordu orada. Uluslararası planda en çok tanınan Kenyon öğrencilerinden ikisi olan Olof Palme'yle Paul Newman'ın, 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'na karşı aktif bir tutumu paylaşmaları yalnızca bir rastlantı değildi. Kolejdeki 1947-1948 öğrenim yılında, T-Barracks'da komşu olarak birbirlerini tanımışlardı.

***

ABD, genç Olof Palme için, uzun erimde onu politikacı ve devlet adamı olarak biçimlendirecek, tayin edici bir deney olmuştu. Tabii

Stockholm'e döner dönmez hemen parti üyelik kartı alıp sokak başında ajitasyon konuşmaları yapmaya başlayan bir sosyal demokrat ya da sosyalist olmayacaktı. Ne Hank Abraham ne de Bill Bulger, İsveçli dostlarının politikaya atılacağını sanıyorlardı, tersine kendileri gibi akademik kariyer yapmasını bekliyorlardı. Bulger tarih profesörü, Abraham da anayasa hukuku profesörü olacaktı. Ama Olof, ailesi, Sigtuna okulu ve Harp Okulu tarafından biçimlendirilen politikaya, işçi hareketine ve sosyalizme ait yüzeysel ve önyargılı fikirleri kafasından ABD'de temizleyecekti. Bu fikirler, tek yanlı bir parti politikası anlayışıyla ya da kimi basit etiketlerle yer değiştirmedi. Ancak dünyayı ve dünya içinde kendi yerini görebileceği yeni ve farklı bir bakış geliştirdi: Yıllar boyunca temel hayat görüşünü yansıtacak olan bir Amerikan sol liberalizmi.

Olof Palme, ABD'ye açık ve arayış içindeki bir ruh haliyle gitti. Etkilenmek, teşvik edilmek ve yeni fikirler edinmek istiyordu. Savaş sonrası yıllarda Batı'ya giden çok kişiden yalnızca biriydi. İsveç, 1940'lı yıllarda Amerikan kültürüyle –her zaman hükümetiyle olmasa bile– uzun süreli ve güçlü bir aşk ilişkisine giriyordu. *Dagens Nyheter*'in genel yayın yönetmeni Herbert Tingsten bile 1947 sonbaharında Amerikan demokrasisini incelemek üzere ABD'ye gitti. Bu yolculuğu, daha sonra *ABD'deki Sorunlar* adıyla kitaplaştırılacak olan bir yazı dizisiyle sonuçlandı. Bu kitap, başlığına rağmen, ABD'nin savaş sonrası Avrupa'sına örnek olması gerektiğini anlatıyordu. Sonraki on yıllarda öğrenciler, yazarlar, gazeteciler, işadamları, politikacılar ve akademisyenler, akın akın Atlas Okyanusu'nu aşacaklardı. Hepsi de Amerikan dinamizmini, başarının getirdiği iyimserliği ve iyi bir hayatın eşitlik ve demokrasiyle birlikte olabileceği duygusunu tatmak istiyordu. Yüzeyselliğe ve maddiyatçılığa karşı eleştirel olabiliyorlardı ancak bu genelde, coşkulu bir deneyimin yanına çiziktirilmiş minik bir şerhten ibaretti. Olof Palme'nin durumunda, ABD'de okuma kararı, birçoğununkinden daha radikaldi.

Palme İsveç'e döndüğünde, Amerika deneyimlerini *Svenska Dagbladet*'te yazarken Almanya ve Amerika'yı örneklerle karşılaştıracaktı. Savaştan sonra Alman gençliği "yıkıma uğramış bir uygarlığa, korkunç ölçüde maddi ve manevi bir çözülmeye" geri dönerken Amerikan gençliği, yükselmekte olan ve her yanından hayatiyet fışkıran bir ülkeye geri dönmüştü. Palme'nin yeni *Drang nach Westen*'i gerçekte

genel olarak bütün İsveç, özelde ise elit tabaka için temsili nitelikteydi ama asıl çarpıcı olan şey, bu genç adamdaki güç ve iradeydi. Kendisini tereddütsüz ve endişeyle geriye bakmaksızın bu yeni olana, Amerikan çağının içine atmıştı. Stockholm'de yeni bir hayat için çocukluğun Kalmar'ını üzülmeden terk eden Sven ve Henrik Palme kardeşlerin izinden en üst düzeyde giden bir Palme'ydi.

Olof Palme, birçok Amerikalı öğrenciyi yaz okuluna devam etmeleri için Norveç'e getirdikten sonra şimdi yeniden New York'a dönen *Marine Jumper*'e* Göteborg'dan bindi. New York'u gördükten ve büyük olasılıkla yol boyunca "turistlik" yaptıktan sonra 1 Ekim'de başlayacak olan sonbahar dönemine yetişmek üzere zamanında Kenyon'a ayak bastı. Kenyon Koleji, Olof Palme için dış görünüşüyle son derece tanıdık bir ortamdı. 10 yaşından itibaren önce Sigtuna'da, sonra da askerliğini yaparken kolektif kurumlarda yaşamıştı. Aynı odayı paylaşmak, büyük salonlarda birlikte yemek yemek, bir grup genç erkekle birlikte toplumdan uzak yaşamak, onun için nerdeyse doğal bir yaşama biçimiydi. O ruhani kilise çerçevesi ve dinsel idealler, yabancısı olduğu şeyler değildi. Bu Amerikan kolejiyle Manfred Björkquist tarafından kurulan yatılı okul arasında birçok benzerlik vardı. Yine de Olof'un daha önce yaşamış olduklarıyla temelden bir fark vardı burada. Hayatında ilk kez tanınmayan, anonim bir kişiydi. Bir yabancıydı; özgür, sınıfsız, kendi fiyatını kendisi koyabilecek belirsiz bir mal. Ayrıca, kesinlikle büyük sosyoekonomik farklılıkları yansıtan ama miras alınan statü anlayışlarının çok az rol oynadığı bir toplumda bulunuyordu. Kenyon'a verdiği başvuru dilekçesinde, ilgi alanları arasında ata binme, avcılık ve yelkenciliği belirtmişti. Kolej yılları boyunca, daha çok aristokratik olan bu alanlardan hiçbiriyle ilgilenemeyecekti. Onun hakkında kimsenin herhangi bir önyargısı yoktu, ne idiyse ona göre yargılanacaktı. Bu, kişiliğinin değiştiği anlamına gelmiyordu. Olof Palme hakkındaki Amerikalı öğrenci arkadaşlarının yaptıkları tanımlamalar, birçok açıdan lise ve asker arkadaşlarının söylediklerini anımsatmaktadır.

Hızlı düşünme ve iyi konuşma yetileri, daha önce olduğu gibi Kenyon'da da güçlü bir etki yaratıyordu. Kenyon'un 1948 yıllığında

---

* Amerika'yla Avrupa arasında sefer yapan, başlangıçta Amerikan birliklerini Avrupa ve Büyük Okyanus'a taşımak için inşa edilen 12 bin tonluk bir Amerikan gemisi - ç.n.

hakkında belirtilen görüş "Zeki biri" idi ve dilin onun için bir engel olmadığı çok açıktı. Dostları onu keskin zekâlı ve özgüven sahibi olarak tanımışlardı. Kenyon'da onun zekâsına karşı olumsuz tepkiler de ortadan kalkacaktı. Amerikan kültüründe yetenekli olmak, kendine güvenmek ya da bir tartışmada ödünsüz olmanın, kişiye bir yük getireceği nadiren düşünülür. Olof Palme'nin yetiştiği üst sınıf çevrelerine de yansıyan seçkinlik yasasının burada esamesi okunmuyordu. Amerikalı dostları onu alçakgönüllü, düşünceli ve dost canlısı, kendi kendine yeterli olduğu halde üstünlük taslamayan ve burnu büyük olmayan birisi olarak görüyorlardı. Bir "*regular guy*" idi, ahbaplık etmesi kolay olan iyi bir arkadaştı. Onun biraz rahatsızlık verici espri anlayışından hoşlanıyorlardı. Örneğin, personelin kravat takmasını zorunlu kılan yemekhane yönetimiyle dalga geçmek için işe kravatlı ama gömlek giymeden gelmesi gibi.

Garson olarak çalışması, kendisini arkadaşlarının gözünde, olduğundan daha yoksulmuş gibi gösterme çabası anlamına gelmiyordu. Kur düzenlemesi, İsveç'ten yeterince para transfer etmesini engelliyordu ve aldığı bursa ek gelir sağlamak zorundaydı. Geçimini özel Almanca dersleri vererek de sağlıyordu. Böylece ABD yıllarını biraz marjinal yaşayarak geçirdi. Dostu Bill Bulger'in annesi onun için öyle endişeleniyordu ki, bir seferinde bu yoksul İsveçli öğrenciye evden battaniye getirmişti. Ancak ek işler yapmak Kenyon'da oldukça normal sayılıyordu. Örneğin, T-Barracks'daki öğrencilerin kirli çamaşırlarını toplayıp çamaşırhaneye götüren öğrenci, geleceğin Hollywood yıldızı Paul Newman'dı.

Yine de Palme, kısa süreli geçici konuk olması nedeniyle kolejdeki ortak hayatın bir hayli dışındaydı. Okuldaki sosyal hayatın merkezini oluşturan derneklere üye değildi ve kızlarla –kolejde bulunmayan ve yerel bağlantılar gerektiren– buluşma konusunda diğerleriyle aynı olanaklara sahip değildi. Sık sık düzenlenen okul balolarında arkadaşlarının flörtleriyle dans etmekle yetiniyordu. Ama Olof ve dostları, yakında bulunan Mount Vernon şehrindeki The Alcove isimli taşra cazibesi taşıyan restoranda büyük porsiyonlu ızgara et yiyorlardı. Bulger ailesinin Flint şehrindeki evleri de onun ABD yıllarında ikinci evi olmuştu. 1947'de hem sevgililer gününü hem de Noel'i onlarda geçirmişti ve 1948 yazında ABD'yi boydan boya kat eden uzun gezisini yaptığında iki kez yine on-

larda kalmıştı. Bulger ailesine daha sonra, teşekkür olarak İsveç'in Dala Atları* biçiminde iki şamdan hediye edecekti.

Sonraları Kenyon'daki zamanı, hayatının en iyi dönemlerinden biri olarak tanımlayacaktı. Bunun en önemli nedeni, belki de papaz okulu kültürüne rağmen Kenyon'un sunduğu varoluşsal özgürlük duygusunu yaşamış olmasıydı. Olof Palme, Amerika'daki savaş sonrası canlılık ve coşkuyu büyük bir iştahla içine sindirmişti. Hafta sonlarında yöre otobüsleriyle Ohio çevresini geziyor, özellikle yerel fabrikaları inceleme ziyaretleri yapıyordu. Haziranda diplomasını aldıktan sonra, savaş sonrası Amerika'sında üç ay sürecek olan yolculuğa çıktı. Otostopla ve Greyhound otobüsleriyle ülkenin o zamanki 48 eyaletinden 34'ünü dolaştı.

Tam olarak hangi rotayı izlediği belli değil. 1948 Haziran ayının başında Cumhuriyetçiler'in Philadelphia'daki parti kongresinde bulunduğunu biliyoruz; bu nedenle ilk olarak Ohio'dan doğuya, Pennsylvania'ya doğru gitmesi gerekir. Philadelphia'dan muhtemelen güneye gitti. Yolculuğu Mississippi'den geçti ve buradaki Laurel isimli küçük kentte, otobüsün en arkasında zencilerle birlikte oturduğu için şimşekleri üzerine çekti. Mexico City'de, uzunca süre halasının oğlu Ramón Palme'de kaldı. Temmuz ayının başında orada olması gerekiyor, çünkü ablası Carin, ondan Mexico City'yi temmuz ortasında terk ettikten kısa bir süre sonra yazılmış bir kart almıştı. Pratik beceriden yoksun Olof burada, ailenin nalbur dükkânında, malzeme deposunda çalıştı ve biraz İspanyolca öğrendi. İş arkadaşları onu, dile egemen olmamasına rağmen iletişim kurma yeteneği olmasından ötürü "konuşan gözleri olan çocuk" diye adlandırıyorlardı. Mexico City'den sonra batıya, Kaliforniya'ya gitmek üzere yeniden ABD'ye döndü ve orada babasının kuzeni olan Lennart Palme'yi ziyaret etti. Bundan sonra zikzak çizerek San Francisco, Salt Lake City, Detroit, Chicago ve Buffalo üzerinden Doğu kıyısına gitti. Muhtemelen İsveç'e kesin dönüş yapmadan önce, yolculuğunu bir kez daha Michigan'da Bulger ailesinin yanında konaklayarak tamamladı.

Hâlâ biraz parası vardı ve otel masraflarını azaltmak için geceleri otobüsle yolculuk yapıyordu. Bill Bulger'in annesi –onu bağrına bas-

---

* Atlarıyla ünlü Dalarna'da yapılan boyalı tahta atlar - ç.n.

mıştı– onun ABD'deki yolculuğun altından tek başına kalkamayacağından çok endişeleniyordu. Ancak Amerika yollarının bugüne göre daha güvenli olduğu bir zamandı. Özel araba kullanımı olağanüstü büyük bir gelişme gösteriyordu. 1945 yılında satılan yeni araba sayısı 70 bin civarındaydı. Ertesi yıl bu rakam iki milyonun üstüne çıkmıştı. Ancak altyapı henüz bu arabalara uygun ölçüde düzenlenmemişti. Birçok Amerikalı hâlâ otobüs ve trenlerle yolculuk yapmak zorundaydı. Ülke, Palme'nin yaptığı gibi, yollara koyulmak zorunda olan insanlarla doluydu. 1940'lı yıllar suç oranının, ABD'de hem savaş öncesi döneme hem de gelecekteki 1960'lı yıllara kıyasla rekor düzeyde düşük olduğu bir zamandı da. İş ve daha iyi hayat koşulları peşinde koşulan depresyon yıllarının anıları hâlâ canlıydı ve genellikle otostopçuları arabalara almak, bir öğün yemek ısmarlamak ve hatta belki geçici bir iş ayarlamak hâlâ çok doğaldı. Palme daha sonra *Svenska Dagbladet*'te çıkacak bir yazısında, otostopçuların da görevleri olduğunu anlatacaktı: Sigara bulundurmak ve her şeyden önce hoşsohbet olmak. Bu da her zaman o kadar basit değildi. "Stockholm'de hukuk okuyan birisiyle, Pulaski'li zenci şoförün arasında öyle muazzam bir ortaklık yoktu."

Bir yandan Olof, Amerika yollarında turlayıp ucuz hanlarında kalıp küçük dükkânlarda hamburger yerken, geleceğin kült yazarı Jack Kerouac adlı genç Fransız Kanadalı da aynı yollardaydı. 1947 ile 1949 yılları arasındaki bütün kıtayı kapsayan yolculukları, bir *beat* klasiği olan *Yolda* ile sonuçlandı. Bu kitapta coşkulu bir biçimde, yeşermekte olan tüketicilik ve maddeciliğin ötesinde büyük ve bilinmeyen şeyler peşinde koşan ilginç ve maceraya susamış insanlarla dolu, damar gibi atan bir ABD anlatılıyordu. Sal Paradise –Kerouac'ın kitaptaki adı– kısmen Olof Palme'yle aynı yollarda gitmiş olmalı ama yolları çakışmış olsa bile karşılaşmadıkları açık. Aynı akıcı üslupta olmasa bile, Kerouac'ın varoluşsal tutkusu, genişleyen iyimserliği ve yolların ritmi; Olof Palme'nin 1940'lı yılların ABD'sinde yollar boyunca yaşadıklarıyla ilgili tanımlamalarında çoklukla yer alıyordu. Olof, ABD'deki yolculuklarıyla ilgili anılarını anlatırken tutumluydu ama o zamanlar yazdığı bir mektupta, yolda rastladığı New York'a İngilizce öğrenmeye giden karnı ağrıyan Kolombiyalı bir kız çocuğuna nasıl yardım ettiğini anlatmıştı:

> Hiç parası yoktu ve dil bilmiyordu. San Antonio'ya gelince onu bir tuvaletede soktum, dışarı çıkıp cebindeki çok az pesoyu bozdurdum, biletini aldım, bagajını mühürlettim, sonra onu tuvaletten çıkardım ve otobüse bindirdim. On dolar para verdim ve şoföre kızın otobüs değiştireceği yeri söyledim. Eğer o kız New York'a gidemediyse benim hatam değil.

Buna rağmen Olof'un yolculuğu, Kerouac'ınkinden daha varoluşsal bir maceraydı. *Yolda,* aslında dostluk ve birliktelikten çok söz eder, özellikle de başkahramanın efsanevi avare gezgin Neal Cassady'ye olan hayranlığından. Buna karşılık Olof Palme, kendini bu yeni dünyaya istekle atan 20 yaşında bir İsveçli olarak "yolda" gerçekten yalnızdı. 1948 yazındaki bu yolculuk, Olof Palme'nin olağanüstü bir kişi olduğuna ilk işaretti. Daha sonra "Oraya buraya yolculuklar yapmak, olayları kendime göre algılamam konusunda tayin edici olmuştu" diye yazacaktı.

***

Onun yeni arayışlarında entelektüel çevre olarak Kenyon Koleji, aynı derecede önem taşıyordu. Bütün derslerden Amerikan sisteminde en yüksek not olan "A" almıştı. Seçtiği iki temel konu –*majors*– vardı: Siyaset bilimi ve ekonomi. Bunlar da o zaman için çok olağan konular değildi. Buna karşılık, dört yıllık Amerikan kolej diploması *Bachelor of Arts*'ı bazen ileri sürüldüğü gibi rekor bir hızla bir yıl içinde almadı. O zaman normal bir İsveç lise eğitimi, kolejlerdeki ilk iki yıla karşılık olarak hesaplanırdı. Bu da lise diplomalı bir İsveçlinin normalde koleje üçüncü sınıf öğrencisi, Amerikan terminolojisine göre "*junior*" olarak alınması anlamına geliyordu. Olof Palme, Sigtuna Lisesi'nden aldığı diplomanın İngilizceye özenle çevrilmesini de sağlamıştı ama Kenyon'un bu İsveçli yatılı okulu pek ciddiye almadığı görülüyordu. Buna karşılık subaylık eğitimi ve Stockholm Yüksekokulu'ndaki iki dönemlik hukuk öğrenimi, üç yıllık kolej eğitimine eşdeğer olarak kabul edilmiş ve Palme son mezuniyet yılında "*senior*" olarak devam etmek üzere okula alınmıştı.

Palme'nin eğitim programı her dönem için beş konuyu kapsıyordu ve bunların her biri için haftada dört saatlik ders görüyordu. Ana konular Amerikan tarihi, ekonomi, siyaset bilimi ve İngilizce idi. Amerikan tarihini okuması, tamamıyla Amerikan İskandinav Vakfı'na yaptığı başvuru uyarıncaydı. Buna karşılık Amerikan edebiyatı tarihi okuma planları programdan çıkmıştı. Mümkündür ki, Kenyon ona çok gelişkin İngiliz-

ce bilgisi gerektiren kurslara gitmemesini salık vermiş ve buna karşılık onu daha temel dil çalışmaları yapmaya yönlendirmiştir. Amerikan tarihi ve Amerikan devlet yapısıyla ilgili dersler daha bir önem kazandı. Seminerlerde Amerikan politikasıyla ilgili klasik sorulara ağırlık verdi: Anayasanın anlamı, Jefferson'un Cumhuriyetçileriyle Hamilton'un Federasyoncuları arasındaki mücadele, Jackson'cu demokrasi ve Amerikan parti sisteminin gelişimi. Palme'nin öğrenim yılı, Demokratlar ve *New Deal* politikasının geleceği için belirleyici olması beklenen 1948 seçim yılıyla çakıştı. Palme bahar ayları boyunca Amerikan politikasını canlı bir ilgiyle izledi ve okulun bitmesiyle birlikte Cumhuriyetçilerin Philadelphia'daki kongresine gitti. Sonbaharda İsveç'e döndüğünde, 21 yaşının gözü karalığıyla kendisini, gördüğü yükseköğrenim ve Amerikan yollarındaki uzun yaz yolculuğunun ardından, Amerikan politikasının uzman yorumcusu olarak görüyordu. Hâlâ bir gözü gazetecilikteydi ve kasım ayındaki başkanlık seçimi sonuçlarına ilişkin tahminler ve yorumlar yapıyordu.

Kısa bir sürede, kendi kendisini uzman yorumcu olarak ilan etmenin zararını gördü. Hem ABD'deki hem de diğer ülkelerdeki "her şeyi bilen"ler gibi Palme de Cumhuriyetçi Dewey'in Demokrat Truman'a karşı zafer kazanacağından emindi. Kasım başında, seçimden kısa bir süre önce sosyal demokrat *Aftontidningen*'de ironik bir biçimde, bu soğuk Dewey'den Philadelphia'dayken çok etkilendiğini yazıyordu: "Adamın bütün davranışları muazzam bir ustalıkla tasarlanmış, tam söylenmesi gerektiği kadar söylüyor, daha fazla değil, taktik açıdan sıkılması zorunlu sayıda el sıkıyor, ama fazla değil, bütün yapacakları ve söyleyecekleri becerikli parti taktisyenleri ve reklamcılardan oluşan bir kadro tarafından mükemmel bir biçimde düzenlenip yönetiliyor." Buna karşılık Truman "onurlu, sempatik ve insani" idi ama devlet adamlığı özelliklerinden yoksundu. Palme, burada ABD'de o zamanki genel anlayışı tekrarlıyor, Cumhuriyetçilerin zaferinin sonuçlarını da önceden görüyordu. Dewey, partinin en liberal kanadına dahil olsa bile, hâlâ var olan izolasyoncu güçlere ödün vermek üzere dış politikadaki sonuç, Marshall Planı'nın azaltılması olacaktı. İç politikada ise *New Deal* frenlenecekti. "Büyük finans fareleri masanın üzerinde dans edecek," işçi hareketine karşı yeni kontrol önlemleri alınacak, sosyal hizmetler kısılacak ve yüksek gelir gruplarına ciddi vergi indirimi uygulanacaktı.

Olof Palme, seçimin ertesi günü yayımlanmak üzere aynı temalı bir yazı daha hazırlamıştı. Başlangıcında, "2 Kasım'da 50 milyon seçmen, Amerika'nın politika tarihindeki 16 yıllık bir döneme son noktayı koydu... Demokrat Parti... yeniden doğan Cumhuriyetçi seçim makinesiyle yenilgiye uğratıldı" deniyordu. Bu makale hiçbir zaman yayımlanmadı. Truman, bütün ülkeyi dolaştığı ve Amerikan halkını Cumhuriyetçilerin kazanması halinde ne olacağı konusunda uyardığı yoğun bir seçim kampanyasıyla, kamuoyu yoklama kurumunun gözden kaçırdığı mucizevi bir güç sağlamıştı. Sınıf savaşı söylemini de bırakmamıştı. Cumhuriyetçiler "Wall Street'li gericilerdi", "kendi açgözlülüklerini tatmin etmek için ülkenin doğal kaynaklarının posasını çıkaracak kan emicilerdi." Palme iki hafta sonra Dış Politika Enstitüsü'nde yapacağı bir konuşmada, pişkin bir üslupla, Truman'ın "piyasa enstitüsünün, politika uzmanlarının ve zaferden emin olan Cumhuriyetçiler'in kehanetlerine rağmen" zafer kazandığını açıkladı; kendi yanlış öngürüsüne tek bir sözcükle değinmeden. Ancak genç bir adamın kendinden bu kadar emin olmasıyla dalga geçilebilse bile, Olof Palme'nin makaleleri, onun her şeye rağmen Amerikan politikasını iyi anladığını gösteriyor. Ayrıca bu yazılar o zamanın Palme'si hakkında bir hayli şey de söylüyor.

Gerçekte soğukkanlı bir siyaset bilimcisi rolüyle, politik hayvanın otopsisini yapar gibi hareket ediyordu. Oysa, birkaç şey apaçıktı. İlk olarak, Truman'ın devlet adamlığı nitelikleri olmadığını düşünse de Demokratlara sempati duymaktaydı. Yelpazenin daha dışında kalan başkan adaylarından söz ederken, –daha radikal Demokrat aday olan Henry Wallace gibi– sosyalistlerin Norman Thomas'ını da ciddiye almıyordu. Cumhuriyetçilerin zaferiyle birlikte *New Deal*'in katlanıp rafa kaldırılacağı tehdidinden hoşlanmadığını açıkça gösteriyordu. Bu açıdan, liberal Amerikan kolej ortamının tipik bir ürünüydü. İkinci olarak, dış politikaya büyük bir ağırlık veriyordu. 1930'lu yılların izolasyonuna geri dönüşü görmek istemiyordu, bunun yerine, ABD'nin Marshall Yardımı'na devam etmesini ve Sovyetler Birliği'ne karşı kesin bir tutum takınması gerektiğini düşünüyordu. Bu da, bilinen liberal Amerikan değerlerine aykırı değildi. Sağın suçlamalarına rağmen, Amerikan solunun büyük bir bölümünde komünizme karşı duyulan sempati çok azdı. Ülkedeki Stalinistler, ABD'deki ilerici refah politikası olanaklarına zarar veren Rus araçları olarak görülüyordu.

Son olarak, bu akademik analizcinin ardında, geleceğin politikacısı Olof Palme görülür. Amerikan politikasının açık fikirler yerine kişileri karşı karşıya getirme düşkünlüğüne sert eleştiri yapsa da politikacıların hedeflerine ulaşmak için nasıl davrandıklarına ve kendi kişiliklerini nasıl kullandıklarına hayranlık duymaktadır. Düzeltilmiş seçim analizinde özellikle Truman'ın enerjik final konuşmasını başarının önemli bir bölümü olarak not eder:

> Özel yapılmış treniyle altı haftalık bir zamanda ülkeyi baştanbaşa dolaşmış ve yaklaşık dört milyon insana hitap etmiştir. Truman, Dewey'in çekingen ve hiçbir şey söylemeyen kampanyasının tersine, mesajını halka doğrudan götürmüş ve Cumhuriyetçi Kongre'ye karşı yakıcı suçlamalarda bulunmuştur. Kendiliğindenliği, sosyal coşkusu, basit ve halktan kişiliği, görüldüğü kadarıyla ona normalde kayıtsız olan halk grupları arasında çok sayıda taraftar kazandırmıştır.

Truman'ın yılmak bilmez çalışması, her zaman istekli ve kararlı davranışı yücelten bir aileden gelen bu genç İsveçliye hitap etmişti. 1948'deki Amerikan seçimi, Palme'ye dilin politik bir araç olduğunu da öğretti. Kavgacı tartışma üslubunun tayin edici dürtüsünü buradan alıyordu. İsveç'teki politikaya kıyasla Amerikan seçim kampanyaları polemikçi, agresif ve hitabete dayalı idi. Olof Palme, ileride, Kenyon'u ziyaret eden bir senatörün, hitabetin politik araç olarak nasıl kullanılacağına ilişkin görüşüyle onu nasıl etkilediğini anlatacaktı. Muhtemelen bir zamanlar kolejde öğrenci olan Ohio'lu, ateşli, uzlaşmaz, rakibini ağır yenilgiye uğratmak için barutunu saklamaya gerek görmeyen liberal politikacı Stephen M. Young'du bu. Young, 1960'lı yıllarda Nixon rejiminin en kızgın muhaliflerinden biri olmuştu ve Palme'nin 1970'te İsveç başbakanı olarak Kenyon'u ziyareti sorgulanınca, Palme'yi savunmak üzere önde gelen bir politikacı olarak ayağa kalkmıştı. Palme'yi kolej seçiminde olduğu gibi politikada da izleyicisi olarak görmekte bir bakıma haklıydı denebilir.

* * *

Palme'nin ikinci ana konusu, onun gelişim süreci için önemli bir seçim olduğu görülen ekonomi oldu. Hocası, serbest düşünen ve Amerikan ölçülerine göre oldukça radikal bir kişiydi. Köşeli bir çenesi ve büyük gözlüğü olan, Paul M. Titus adlı, kendisinden önce yüksek eğitimle

tanışmamış orta-batılı bir aileden gelen kararlı bir adamdı bu. Hem babası hem de amcası lokomotif makinistiydi ve ailede koleje giden ilk kişi o olmuştu. Ohio'daki Kenyon'dan daha çok tanınan Oberlin adlı *liberal arts college*'de okudu ve oradan da ünlü Princeton Üniversitesi'ne geçip ekonomi doktorası yapmıştı.

Ekonomik krizin en derin olduğu 1933 yılında Kenyon'da göreve başlayan Titus'un bütün hayatı boyunca görüşlerine, kendi basit yetişme dönemi ve 1929 dünya krizinin deneyimleri yansımıştı. Bunların arasında 1900'lerin ilk on beş-yirmi yılında Amerika taşrasında görülen ve altına endeksli döviz kuru yerine ucuz kur öneren, büyük şirketlerle bankalara güçlü bir kuşku besleyen radikal popülizmden izler vardı. Demokrat Parti üyesiydi ve yerel okullar yönetim kurulunda yer alıyordu. Daha sonra, 1960 başlarında Ürdün hükümetine ekonomik danışmanlık yaptı ve kamu finansları konusundaki çeşitli araştırma komisyonlarında görev aldı. Kenyon'da 39 yıl boyunca sevilen ve sayılan bir öğretmen olarak çalıştı.

Öğrencilerine ideolojik bir önkabulü olmayan, çok yönlü ve eleştirel bir ekonomi eğitimi verme düşüncesi taşıyordu. Ekonomi eğitimindeki temel öğreti, Platon'un komünizmi ile Aristo'nun özel mülkiyet savunusunun karşılaştırmasıyla başlıyor ve Titus'un işaret ettiği gibi "Aristo'nun otoritesi otomatik biçimde veri olarak kabul edilmiyordu." Kursun daha ileri aşamasında Adam Smith ile Karl Marx, koşulsuz ve özgür bir kıyaslamayla irdeleniyordu. Konusu ekonomi olan bir üniversite dersinden de bu beklenirdi. Ama Marx ve Smith'i eşit mesafede tutmak, 1950'li yılların başındaki McCarthy'ci yıllarda Titus için bazı sorunlar yarattı. 1952 sonbaharında Kenyon'daki ekonomi hocaları, çok fazla radikal oldukları yönündeki suçlamalar karşısında savunma yapmak zorunda olduklarını gördüler. "Öğrencileri yalnızca Rusların belli bir sorunu nasıl gördüklerini düşünmeye teşvik etmekle ya da Marx'ın bazı değerli fikirleri olduğuna değinmekle komünist yardakçısı olunmaz" diyordu Titus. Kenyon'daki liberal gelenek güçlü olduğu için hiçbir zaman başına ciddi bir şey gelmedi ama diğer birçok solcu akademisyen gibi o da Amerikan tarihinin bu talihsiz döneminde sıkı baskı altında tutuldu.

Buna karşılık, asıl komünizm paranoyası, Olof Palme'nin öğretmeni olduğu yıldan sonra görülecekti. Titus'un öğrettikleri arasında iki şeyin,

geleceğin sosyal demokrat başbakanı için büyük anlamı olmuştu. Bunlardan birincisi, ekonomik sorunlara eleştirel düşünceyle yaklaşmaktı. ABD'de bulunduğu yıldan önce Palme'nin toplumsal ekonomi konusunda geleneksel burjuva görüşünün dışına çıktığına ilişkin hiçbir işaret yok: Daha küçük devlet, daha özgür iş dünyası. Titus'un bu genç İsveçli öğrenciyi sosyalist yapması da çok uzak olasılıktı. Palme, hayatının ileri bir döneminde, Kenyon'dayken bir sosyalist derneğe üye olduğuna ilişkin örtük bir anıştırmada bulundu ancak bunu doğrulayacak hiçbir belge yok. Onun zamanında gerçekten okulda böyle bir dernek kurulmuş ama okul gazetesine göre, bu derneğin toplam beş üyesinden hiçbirinin adı Olof Palme değildi. Buna karşılık, Titus'un Amerika'daki küçük Sosyalist Parti'nin temsilcisini davet ettiği seminere Olof Palme'nin de katılmış olması daha büyük olasılıktır. Okul gazetesindeki özete göre acımasız bir öyküye dönüşmüştü bu seminer. Hem Marksist teori hem de sendikacılık konusunda çok iyi donanımlı olan Titus'un öğrencileri, daha "*closed shop*" kavramını* bile bilmeyen bu genç sosyalistin, orada bulunma sürecini kısa tuttular.

Palme, Titus'un seminerlerinde, sosyalistlerle serbest piyasa taraftarları arasındaki entelektüel tartışmalarla da ilgilendi ve Avusturyalı ekonomist Friedrich Hayek'in sosyalizmi eleştiren *Köleliğe Giden Yol* adlı kitabıyla ilgili uzun bir ödev hazırladı. Kenyon'daki arşivlerde maalesef bulunmayan bu metin, Palme'nin daha 1948'de sosyal demokrat olduğunun kanıtı olarak nerdeyse mitolojik bir statü kazanmıştır. Bu metnin tümüyle eleştirel olduğu kesin. Titus'un savunduğu Sokratçı öğretim yöntemi açısından bakılırsa, başka türlüsü de düşünülemez. Palme'nin, Hayek'in kitabında sayfa kenarlarına düştüğü notlar da bu doğrultuda. Kitabın başlığına kurşunkalemle öyle ironik bir yorum ekledi ki, kitabın adı "*Köleliğe Giden Yol* ve İki Ekstrem Pozisyon Arasında Seçim" oldu.

Altını çizdiği satırlardan da anlaşılıyor ki, sosyal demokrat refah politikasını Nazizm ve komünizmle eşdeğer tutan Hayek'in keskin retoriğine yükleniyordu. Öte yandan Hayek'in merkezi tezlerinden bir başkasını kabullendiği de görülüyor. Bu da, modern demokrasiyi gerçekten tehdit eden şeyin, düşen hayat standartları ve ekonomik durgunluk olmasıdır. Bu, aslında orijinal bir görüş değildi, 1950 ve 1960'lı yıllarda

* İşe girmek için sendika üyeliğinin zorunlu olduğu işyeri - ç.n.

yaygın bir normdu. Ancak Olof Palme bu düşünceyi erkenden benimsedi ve daha ileride göreceğimiz gibi, olağanüstü bir entelektüel üslupla savundu. Kenyon, onda ekonomik doktrinlere yönelik ilgi uyandırmış ve daha geniş görüşlü ve açık tutumlu olmasını sağlamıştı. Bunu, Titus'un öğretim metotlarına artı bir not olarak düşmek gerekir.

Olof Palme'nin ekonomi seminerlerinden kazandığı ikinci ve önemli şey de, ABD'de bazen *industrial relations* olarak da tanımlanan iş piyasası politikasına duyduğu ilgiydi. Bu Titus'un araştırmacı olarak favori konusuydu ve Kenyon'daki başka etkinliklerde de kendisini gösteriyordu. Koleje sık sık sendika liderleri geliyordu ve hatta 1949-1950 yıllarında Paul Titus'un başkanlığında, sendikalar ile işverenler arasındaki diyaloğu iyileştirmeyi hedefleyen konferanslar düzenlenmişti.

Hank Abraham'a göre Palme, boş zamanları değerlendirme konusunda tuhaf bir tutumla, birçok hafta sonu tatilini Kenyon yakınındaki bir rulman fabrikasında geçirmişti. Bu büyük olasılıkla, Titus'un ekonomi derslerindeki ev ödevleriyle bağlantılıydı. Olof Palme, bitirme tezini de Amerikan oto sanayi işçileri federasyonu United Auto Workers hakkında yazdı. Yazın Amerika kıtasında yaptığı gezide UAW'nin efsanevi başkanı Walter Reuther'le General Motors'un Detroit'teki merkez binasında bir söyleşi de yaptı. Reuther çok kısa bir süre önce silahlı suikasta uğramış ve omuzundan yaralanmıştı. Ama Palme'ye göre bunu pek önemsemiyordu: "Kolunda kocaman bir bandajla oturuyor ve elindeki küçük lastik topu sıkıyordu. Ama uğradığı şiddet ve soruşturmalar konusunu bir omuz silkmesiyle geçiştiriyordu. Hayat devam etmek zorundaydı. Onu ilgilendiren şey gelecekti."

Bu vizyon sahibi işçi lideri, Detroit oto sanayisinde alet edevat üreticisi olarak iş hayatına başlamıştı ve gençliğinde kısa bir süre Sovyetler Birliği'nde çalışmıştı. 1930'lu yılların zorlu grevlerinde, Ford'un sarı sendikacı haydutları tarafından hırpalanmıştı. Dudağının ucundaki sigarayı dişleyen genelgeçer bir sendika ağası tipi değildi, tersine ciddi, hırslı ve entelektüel bir liderdi. Savaş yıllarında daha sosyal demokrat bir strateji için gençliğindeki sosyalizm sevdasından vazgeçmişti: Modern ve ilerici bir refah devleti yaratmak için Amerikan sendikaları öncülük yapmalıydı. Reuther'in istediği şey, Roosevelt'in *New Deal*'inin genel sosyal sigortalara doğru genişletilmesiydi. Ancak zaman ona karşıydı. 1940'ların son yılları, Amerikan iş piyasası tarihinin en çatışmalı

yıllarından olacaktı. Sonuçta, sözleşmeye bağlanan hastalık sigortası ve başta otomotiv sanayisi olmak üzere bir dizi işkolunda diğer hakları elde etme mücadelesinde göreceli olarak başarı sağlanmış olsa bile, sendika hareketi, politik güç kaybına uğrayacaktı.

Bu azimli ve entelektüel Reuther, Palme'ye hitap eden bir adamdı. Genç İsveçli, iki sigorta direktörünün oğlu ve torunu olarak, Reuther'in genel sosyal sigortalar konusundaki görüşlerini anlamakta hiç de zorluk çekmiyordu. Ama konunun onu muhtemelen çok daha fazla etkileyen bir başka boyutu daha vardı. Bu işçi liderinin perspektifine göre İsveç, iyi örgütlcnmiş işçi sınıfı harckctiylc vc özclliklc onun Amcrika'da da gerçekleşmesini istediği sendika-politika işbirliğiyle örnek bir ülkeydi.

Palme ABD'ye gelmeden önce İsveç işçi hareketine kayda değer bir ilgi göstermemişti. Ancak Paul Titus'un derslerinde ve Amerikan sendika hareketiyle karşılaştığında İsveç hakkında hayranlık ve saygıyla konuşulduğunun bilincine vardı. İsveç'te aldığı askeri eğitim ve savaşın dışında kalmış İsveç ordusundaki teğmen rütbesi, Büyük Okyanus'tan ve Normandiya'dan gelen savaş gazileriyle ahbaplıkta hiç de övünülecek şeyler değildi. İsveç'in tarafsızlığı, ülke için ne kadar yararlı olmuş olsa da, o dönemde yurtdışına çıkan İsveçliler için genellikle bir yük oluyordu. Muhtemelen, belirgin milli duyguları ve köklü askeri gelenekleri olan bir aileden gelen genç bir adam olan Palme için daha da belirgin bir duyguydu bu. İsveç'in refah modeli olarak alınan, sendikal hareketiyle tanınan ve hayranlık duyulan bir ülke olduğunu fark etmek, onun için olumlu bir keşif olmuştu. Olağanüstü bir tepki değildi bu. Burjuva karakterli birçok İsveçli, başka kültürlerle karşılaştıklarında, içlerinde İsveç sosyal demokrasisinden çok şeyin olduğunu fark ederler. Palme, ABD'de, o zamana kadar aldığı ayrımcı üst sınıf terbiyesinin verdiği kavrayışın dışında, İsveçli olduğunun daha geniş bir bağlamda bilincine vardı.

Toplumsal konulara ve ABD'deki işçi hareketine karşı yeni uyanan ilgisi, milliyetçi bir kendini gösterme arzusuna bağlı değildi. Aslında söz konusu olan, daha derinde yatan kendi geçmişiyle bir yüzleşmeydi. Olof Palme İsveç'te, sosyal demokrasinin güçlü egemenliğine rağmen, paradoksal olarak eşitliğin ve modernitenin talepleri karşısında, ABD'de bulunduğu zamandan daha korunaklı olarak yaşamıştı. Amerika'da, ailenin ve geleneksel üst sınıf kurumlarının oluşturduğu

koruyucu bir zırhın bulunmadığı, yetenek ve hevesin dışında bütün insanların eşdeğer kabul edildiği daha doğrudan bir demokratik günlük hayat kültürüyle karşılaştı. Kenyon'da, savaştan döndükten sonra kendilerine bir öğrenim şansı yakalamış genç işçi ve köylülerle, kıta yolculuklarında ise kendilerine daha iyi bir hayat kurmak isteyen her türden umut dolu Amerikalıyla karşılaşmıştı. Amerikan rüyası mistik olarak tanımlanabilirdi ama buradaki artı puan, rüyanın demokratik olmasıydı: Herkes katılabilir. Bu, yüksek burjuva çevreden gelen genç bir İsveçli için de geçerliydi. Tıpkı 1870'li yıllarda, Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik vaatlerinin çekiciliğine kapılan genç subay Sven Palme gibi, torunu da Amerikan Devrimi'nin hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının cazibesine kapılmıştı. Bunun etkisi çift yönlü oldu. Olof kişisel planda kendi kişisel olanaklarının ne kadar genişlediğini hissediyordu. Artık ailenin geleneklerine bağımlı değildi, kendisine köklerinin dışında bir gelecek seçmeyi düşünebilirdi. Hatta ABD'de bile kalabilirdi. Hiç olmazsa o zamanlar aklından geçmişti bu düşünce. Ağabeyi Claës'e göre Olof, daha büyük Amerikan üniversitelerinden birinde akademik araştırmaya başlamak istiyordu ama Müsi'den gelen yakarışlar onun İsveç'e geri dönmeye karar vermesini sağladı.

Ancak konunun daha politik bir yanı da vardı. Onun Avrupa'daki sınıflı toplumun katılaşmış yapılarından sıyrılması, birçok Amerikalının kendilerine verilen özgürlük ve olanaklardan yararlanamadığını görmesini de sağlamıştı. Kendi varoluşsal özgürlüğüne yönelik içgüdüsü, ona yeni biçimde bir sosyal bilinç veriyordu. Sınıflı toplum yapılarını görmek için ABD'ye gitmek, su almak için köprünün öbür tarafına geçmek gibi görülebilir. Ama kendi yaşadığımız ortamdan çekilip alındığımızda genellikle yeni perspektifleri kabullenmeye daha yatkın oluruz. Palme, daha sonraları, 1948 yazındaki yolculuklarında, özellikle Amerika'nın güneyinde gördüğü, zenciler arasındaki yoksulluğa ve sosyal sefalete sıklıkla göndermeler yapacaktı. Her şeyden önce beyaz Amerikalıların zencilere karşı aşağılayıcı tutumuna tepki gösteriyordu. Bu tutum, onda yeni uyanmış olan Amerikan eşitlik ve özgürlüğü karşısında duyduğu coşkuyu zedeliyordu. ABD, İsveç modeli konusunda gurur duymasını sağlamıştı ama ondaki taşralılığı da törpülemiş ve ona insanlığın evrensel durumunu da göstermişti.

Geçmişi ve 1953'te dönemin sosyal demokrat başbakanı Tage Erlander'in asistanı olarak politikaya tepeden inme girmesi nedeniyle, Olof Palme'nin işçi hareketine oportünist hesaplarla yaklaştığına ilişkin kuşkular her zaman üretilmiştir. Belli bir açıdan bu sorgulama, daha çok acıklı bir taşralılıktır ve bütün tavır alışların, maddi çıkarların bir sonucu olduğunun varsayıldığı tipik bir politika kültürünü betimlemektedir. Ancak Olof Palme'nin dünya görüşünün ve temel değerlerinin onun gençlik yıllarında nasıl bir gelişme gösterdiği sorusu, merkez bir sorudur, en azından bir siyasi fikre inanılıyorsa. Bu yüzden o da omuz silkerek geçiştiremezdi bu soruyu ve sosyal demokrasiye giden yolunu açıklayan bir dizi değişken ve pek de kapsamlı olmayan tanımlamalar yapmıştı. Bazen politik bilincinin gelişimine bir işaret olarak, çocukluğunda ya da gençlik yıllarındaki oldukça sıradan bir olayı alıp abartma gereksinimi duyuyordu.

Onu köşeye sıkıştıran muhabirlerin, sorularına gelen ayrıntılı açıklamaların tamamını dinlemek için gerekli sabrı göstermedikleri ve bu yüzden lafı kısa kestikleri söylenebilir. Ayrıca o bir politikacıydı; net ve basit resimler bulmak istiyordu. Bazen çocukluğundan adaletsizliği yansıtan bir anısını anlatıyordu, bir başka zaman sosyal demokrat maliye bakanı Ernst Wigforss'tan çok etkilendiği bir tartışmaya değiniyor ya da Kenyon'daki sosyalist toplantı gibi bir olayı abartıyordu.

Ancak kısa ve basit bir yanıt vermek için baskı hissetmediği, daha akla dayalı bağlamlarda, gelişimini olduğu gibi açıklıyordu. Politik tavır alışı, 1940'ların sonuyla 1950'lerin başında yavaş yavaş gelişmişti. "Herhangi bir Şam yoktu"* diye açıklıyordu Palme ve birdenbire uyanıp gerçeği görme öykülerine de inanmıyordu. ABD'de geçirdiği zamana, yazdığı tezlere, katıldığı tartışmalara ve kıtada yaptığı yolculuklar boyunca gördüğü orantısız yaşam koşullarına büyük ağırlık veriyordu.

İsveç'e dönüşünden altı ay kadar sonra *Aftontidningen*'de, İngiliz işçi hareketi teorisyeni Harold Laski'nin *Komünist Manifesto'ya ilişkin* kitabı hakkında bir yazı yazdı. Bu makalesinde, bir yıl öncesine kadar ondan beklenmeyen ama Kenyon'daki öğreniminin onda ne kadar güçlü etki bıraktığını gösteren bir şekilde, Marksizmin temel düşüncelerine ilişkin beğenilerini dile getiriyordu. Ancak iç politika alanında aceleci sonuçla-

* Aziz Pavlus Şam'a giderken bir görüm yaşar ve Hıristiyanlığa geçer - ç.n.

ra varmıyor, bunun yerine, daha çok, Laski'nin Leninizm ve Sovyet komünizmine yönelttiği, Marx ve Engels'in temel fikirlerini çarpıttıklarına ilişkin eleştirisi üzerinde duruyordu. Bu, İsveç sosyal demokrasisi için hiç de güçlü bir tavır alış değildi ama Olof Palme'nin 1948'de politik haritanın neresinde bulunduğunu gösteren açık bir belirtiydi: Liberalizm ile Sovyet komünizmini şiddetle eleştiren bir sosyal demokrasi arasındaki sınırda bir entelektüel. Makalenin belki de en ilginç yanı başlığıydı: "Laski ve Manifestosu." Bu başlık, Lars Ahlin'in 1940'lı yıllardaki romanı *Tåbb ve Manifesto*'ya anıştırma yapmaktaydı. Edebiyat hiçbir zaman, genç Olof Palme'nin politik gelişme sürecinden uzakta değildi.

* * *

Mayıs 1948'de, yaklaşık olarak Olof Palme'nin Kenyon Koleji'nde *Bachelor of Arts* diplomasını aldığı aynı zamanda, Brooklyn'den 25 yaşındaki bir Yahudi, İkinci Dünya Savaşı'nda Büyük Okyanus'taki bir adada bulunan Amerikalı askerleri anlatan ilk romanıyla edebiyatta sansasyon yaratıyordu. *Çıplak ve Ölü*, doğrudan ABD'deki *bestseller* listesine çıktı ve yazarı Norman Mailer, Hemingway'in, Dos Passos'un ve Steinbeck'in saygın mirasçısı olarak övgü aldı.

Aralarındaki kültür ve sınıf aidiyetleri mesafesine rağmen Olof Palme ile Norman Mailer arasında büyük benzerlikler vardı. İkisi de güçlü ve kalabalık ailelerden geliyordu, ikisi de erken yaşta dâhi çocuk ilan edilmişti, ikisi de kendinden emin retorikçi ve terbiye kurallarına korkusuzca meydan okuyan kişilerdi; hayatları boyunca da kökenleriyle ilgili klişeleşmiş anlayıştan uzak durmaya çalışacaklardı. Mailer'in açısından, "Brooklyn'li terbiyeli Yahudi çocuk" resmine karşı mücadele etmek söz konusuydu, Olof'un açısından ise "yüksek sınıftan küstah hazır yiyici" anlayışına karşı kendini savunması. Ancak benzerlikleri bundan daha da ileriydi. Farklı alanlarda kariyer yapmış olsalar da ikisinin de 1940'lı yılların sonunda dünyaya bakışlarında bir uygunluk vardı. Kısmen bir etkilenme söz konusuydu. Olof Palme, *Çıplak ve Ölü*'yü 1948 yazı ya da sonbaharında okudu ve çok etkilendi. Ancak Mailer'in romanını bu kadar benimsemesi, aralarındaki belirgin yakınlığa da işaret ediyordu.

Svenska Dagbladet, 21 Şubat 1949'da genç serbest gazeteci Olof Palme'nin bir yazısını yayımladı. Çıkış noktası *Çıplak ve Ölü*'ydü ve Mailer'in romanının içeriği, muhtemelen ilk kez İsveç basınında tartışı-

lıyordu. Palme, kitapta anlatılan, savaşın insanlık dışı hale getiren etkisini vurguluyordu: Askerler tek başına, öldürmenin vahşetine ve askeri emir-komuta ideolojisine karşı koyma gücünden yoksundur. Şahane arkadaşlıklar yaşamazlar, sıcak ortaklıklar yoktur, yalnızca acı ve bencil bir "hayatta kalabilme mücadelesi" vardır. Komutanın, savaşı daha bir üst planda yönetmeye yönelik düşünceleri de kof kuruntular olduğunu ele verir. Kâğıttan bir kaplanla savaşmışlardır. Korktukları Japon gücünün, aslında sıska ve hasta, ciddi bir tehlike oluşturmaktan uzak, küçük bir grup askerden oluştuğu anlaşılır. Zafer Amerikalı generalin parlak stratejisinin bir sonucu olarak gelmez, tersine, yetersiz ve sarhoş bir subayın, yanlışlıkla askerlerini düşman hattından geçirmesiyle, tesadüfen kazanılır.

Olof Palme'ye göre ABD'nin gücü, silkinerek savaşın korkunç izlerini atma becerisine ve yeniden köşedeki eczaneye, caz konserlerine ve eski işyerine gitmeye devam edebilmesine bağlıydı. Mailer'in romanı ne kadar gerçekçi olursa olsun, savaş sonrası kuşağı, bitkin bakış tarzını silkinerek üzerinden atmıştı, diyordu Palme. Bütün ülkeyi dolaşmış, toplumun bütün kesimlerinden insanlarla konuşmuş ve Amerikalıların yaraları kolay kapanan bir eti olduğuna tanıklık etmişti. Palme'nin bu makalesi, İsveç kamuoyunda açık ve anlaşılır bir bayraktı, üzerinde "Geleceği Amerika'da gördüm" yazıyordu. Aslında Amerika'daki savaş kuşağı nahifti ve "Avrupalının entelektüel gelişkinliğinden ve sorunları analiz edip doğru bağlamlarında görme yeteneğinden yoksundu."

Ama Amerikan gençliğinde yaşama coşkusu ve canlılık da vardı. Kendisini geçmişe gömmüyor, onu unutup ileriye bakıyordu. Palme, bu durumun özellikle maddi boyutunu da gözlüyordu. ABD'de üretim aygıtı işler durumdaydı, işadamları "kârlı savaş kontratlarıyla yüklüydü" ve kadınlar içinse "savaşın gerçekleri, sıcak dizlik örme aşamasını nadiren geçmişti." Kinayeliydi bu sözler ama Palme, Amerikan bayağılığı ve maddeciliğiyle ilgili sıradan önyargıları alıp tersyüz etmek istiyordu. Bu tavrında, özellikle Sigtuna okulunda beslendiği muhafazakâr idealizmden kesin bir uzaklaşma vardı. Toplumu ileriye götüren şeyler tutku, iyi bir hayat yaşama isteği ve toplumu etkileyebilmenin mümkün olduğunu görmekti, artan kötümserlik ve kasvetli uygarlık eleştirileri değil. Bu, onu çok ileriye götürecek olan ama aynı zamanda onu, 1960'lı yılların sonunda sosyal demokratların toplumu betonlaştırmasına ve kapitalist

yabancılaşmaya karşı çıkan yeni bir solun ortaya çıkmasıyla kırılganlaştıran bir tavır alıştı.

Palme *Çıplak ve Ölü*'yü her şeyden önce ABD'nin travmatik savaş acılarının üstesinden gelmede gösterdiği eşsiz beceriye gerekçe olmak üzere kullandı. Ancak Norman Mailer'in bu ilk romanı, *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'un güncellenmiş bir versiyonu değildi. Kirli realizmine, şiddete ve argo diline rağmen –yayınevinin yoğun reklam kampanyasında özellikle kullanılmıştı– bu genç yazarın arzusu, daha çok, herkesin herkese karşı savaştığı bir Darwinci dünyada bireyin, temel ahlaki normları nasıl ayakta tutabileceği sorusuyla boğuşan varoluşsal bir düşünce romanı, bir Amerikan *Savaş ve Barış*'ı yazmaktı. Olof Palme, kitabın bu boyutuna değinmiyor. Cephedeki askerlerden ve bütün operasyonu yöneten faşist General Cummings'den söz ediyor ama bu iki güç alanının ortasındaki tayin edici kişi olan Cummings'in emir subayı üsteğmen Hearn'ı es geçiyor.

28 yaşındaki Hearn, Orta-batı Amerika'dan, varlıklı bir aileden gelmektedir, mükemmel bir kolejde okumuştur ve Amerikan ölçülerine göre "aristokrat" bir karaktere sahiptir. Zeki bir snop ve iyi bir sporcudur, budalalık ve bayağılıktan nefret eder; Yahudiler, zenciler ve sendika liderleriyle ilgili aşağılayıcı budalalıklar kusan diğer subaylarla anlaşmazlığa düşer. Bir radikal olarak kabul görmek ister ama öte yandan da o iyi niyetli solun idealistliği ve nahifliğini kaldıramaz. Bir eleştirmenin ifade ettiği gibi Hearn, "liberal değildir, liberal olmak isteyen bir kişidir." General, onun saf hümanist inancını kararsızca ayakta tutma çabasıyla birlikte ona Nietzsche'vari bir hısımlık da duyduğu için, kısmen de kendisinin ne dâhi bir lider olduğunu anlayacak eşdeğer bir entelektüel onun kibrini okşadığı için üsteğmeni kanatlarının altında korumaya almıştır. Tam benim gibi, diyor General Hearn'a, sen gerçekten bir "reaksiyonersin":

> Kendini devraldığın mirastan kurtarmışsın ve sonra kendini daha sonra öğrendiğin her şeyden kurtarmışsın ve bunlar seni ezmemiş. Beni ilk önce etkileyen bu oldu. Hayata atılmış genç bir adam, yok olup gitmemiş, hastalık izni istememiş. Bunun bir başarı olduğunu düşünmüyor musun?

Cummings ise Hearn tarafından hem övülmekte hem de ilgi çekici bulunmaktadır. Generalin bir "canavar," iktidar delisi, narsist ve say-

gısız olduğunu görür ama çoğunlukta bulunmayan bir güç ve zekâ da görür onda. Şefinin liderlik yeteneğine, kendi rahatına duyduğu ilgisizliğe ve stratejik dehasına inanır. Kötü de olsa, kontrolü elinde tutan, dünyanın gizli mekanizmasını görebilen birisi olduğuna inanmaktadır. Sonunda bu faşist iktidar felsefesi ona da fazla gelir ve generalin çadırında, yere bir sigara izmariti atarak, çocuksu bir başkaldırıda bulunur. Cummings, bu karşı koyuşu yüzünden onu ezmek için elindeki bütün komuta gücünü kullanır. Hearn tayinini ister, cephe hattına gönderilir ve orada vurulur.

Çok kişi *Çıplak ve Ölü*'deki bu karanlık sonuçtan rahatsız olmuştur. Radikal eleştirmenlere göre roman bitmemiştir ve doyurucu değildir. Herkes kendisine göre başarısızlığa uğramıştır: Hearn vurulur, Cummings'in stratejik dehasının yaşlı bir adamın çarpık fantezileri olduğu ortaya çıkar ve askerlerden yaşama gücü en fazla olanlar ölür. Her şey tesadüfe bağlıdır, dünyada düzen yoktur. Norman Mailer'in puanı işte tam da budur: Her şey niyete bağlıdır, ne herhangi bir tanrı, ne de adalet vardır ama yine de insan olarak onurumuz ve hümanizm için mücadele etmemiz gerekmektedir. Hearn'ın Cummings'e başkaldırısının başarısızlığa uğraması, bunun ahlaki değeri için bir ölçü değildir. Tersine, önemli olan, bu genç üsteğmenin, Cummings'in faşist insan görüşünü reddederek kendi ruhunu kurtarmasıdır. Onu cezalandıracak, öldürülmesini sağlayacak iktidarı olsa bile general de gelişmeleri belirleyen gerçek rastlantıları başkaları kadar az yönlendirebilmektedir.

Birçok okuyucu gibi Olof Palme'nin de Hearn'ı yazarın kitaptaki liberal alter egosu olarak gördüğü belli. Ancak Olof'un durumunda muhtemelen bundan da öte bir şeydi bu. Kenyon'daki genç İsveçliyle üsteğmen Hearn arasındaki benzerlikler çok açık. Entelektüel yetenek, özgüven, sportif başarılar, varlıklı geçmiş, sunulmuş gerçekleri ve otoriteleri sorgulayan ve hafif rahatsız edici olan tutum, özgürleşme ya da ailenin geleneklerinden kopma duygusu, işte bütün bunlar, onları birleştirmektedir. Olof Palme, bilinçli ya da bilinçsiz, Hearn'ın moral açmazında kendini görüyordu muhakkak. İkisi de elit tabakaya girmelerini sağlayan bir kökene sahiptiler, ayrıca ikisi de başarılı kariyer yapacak, toplumun kesinlikle en yüksek noktasına ulaşacak koşullara sahiptiler. Palme savaşa katılmamış ve insanüstü fantezileri olan bir amirin etkisinde kalmamıştı ama kendi koşulları olduğu gibi içinde bulunduğu kurumlar da

güçlü bir elitist toplum görüşü edinmesine iyi bir temel oluşturmuştu. Palme, Mailer'in romanıyla ilgili yazısında Hearn'dan söz etmiyor olsa bile –ki bu da başka kanıtlar gibi bir kanıttır belki de– çıkardığı sonuçlar, bu Amerikalı üsteğmeninkilerle tümüyle aynı çizgidedir.

Sofistike Avrupalılardan farklı olarak, demokrasiyi, sıradan insanları ve basit Amerikalıları seçmektedir. Onlar iyi eğitimli ya da akıllı oldukları için değil, onlardaki o yaşama gücüne ve kendi geleceklerini yaratma hakkına inandığı için. Hearn'ın faşist generaline karşı tavır aldığı yerde, Palme, Nazi ideolojisinin bir sonucu olarak moral çöküntüye uğrayan Almanya'ya tavır koyar. Ancak bu, tanrısal adalet ya da tarihi yöneten yasalar gibi metafizik inançlara dayanmayan, varoluşsal bir seçimdir. Hearn ve Palme özgürlüğü seçerler ve özgürlüğü, gayet iyi bildiği gibi rastlantılar, karar alma gereği ve kesin garantilerin yokluğu izler. Burada kurmaca ve gerçeklik arasında ürkütücü bir uyum da söz konusudur. Hearn, Cummings'le anlaşmazlığı sırasında yanında savaştığı askerlerden birinin kurduğu tuzağa düşer ve ölür. Asker ilkel, zorba ve nefret dolu bir kişidir ve diğer askerlere, öldürmek ve ölmek seçimlerinin dışında başka moral değerler olduğuna dair anlık umutlar verdiği için bu aristokrat üsteğmenden nefret etmektedir.

6. Bölüm

Öğrenci Gibi Öğrenci

Politik tutum ve motifler, dost ve düşman arasındaki o özel ayrıma indirgenebilir.
CARL SCHMITT

Bir şeyler yapmamız gerektiğini hissediyorum.
OLOF PALME

Palme, 1948 Eylülü'nün sonunda soğuk ve yağışlı bir Stockholm'e geri dönmüştü. Humlegården'deki ağaçların yaprakları henüz dökülmemişti ama düşen ilk kırağı, yaprak uçlarına kırmızıya çalan sarı bir renk vermişti. Öldürülen Kont Folke Bernadotte'un bütün Avrupa'yı kapsayan havadaki bir onur yolculuğundan sonra İsveç topraklarına indirilen tabutuyla aynı günde, 21 Şubat Salı günü İsveç'e gelmişti. Gunnar ve Müsi'nin düğününde teşrifatçılık yapan Bernadotte, Ortadoğu'da Birleşmiş Milletler (BM) adına görev yaparken Yahudi bir terör grubu tarafından öldürülmüştü. Arabuluculuk görevi başarısızlığa uğramıştı ve BM'ye verdiği raporda, barışa ulaşılabilmek için gerekli koşulları tanımlıyordu: "Yahudi devletinin var olma hakkı herkesçe kabul edilmeli, mültecilerin geriye dönme hakkı olmalı, Kudüs sorunu çözülmeli ve Araplarla Yahudiler arasındaki ilişkiler bir daha hiç alevlenmeyecek biçimde düzenlenmeli."

Bernadotte, katı bir İsveç perspektifiyle, arka planda İkinci Dünya Savaşı'nın bulunduğu, ülkenin yarı gönüllü olarak yerine getirdiği bir görev için uygun bir kahramandı. Uzun erimde Dag Hammarskjöld'ün BM Genel Sekreterliği'ne getirilmesinin habercisi oldu –ve bunun devamı olarak Olof Palme'nin gelecekteki uluslararası çalışmalarının. Östermalm Sokağı'ndaki evin favori gazetesi *Svenska Dagbladet*'te kontun

tabutunun Bromma Havaalanı'nda nasıl karşılandığı ve Odenplan'daki Gustav Vasa Kilisesi'nde yapılacak büyük cenaze merasiminin nasıl planladığı ayrıntılı olarak yazıyordu. Gazetenin birinci sayfasının biraz daha aşağısında, Olof'un o an için nerdeyse hiç ilgi göstermediği ama gelecek üç yılını derinden etkileyecek olan bir haber de vardı. İki gün önce, İsveç'in öğrenci dernekleri federasyonu SFS, Paris'teki bir toplantıda Uluslararası Öğrenciler Birliği'nden çekilmişti. Gazetenin muhabiri, öğrenci kenti Cité Universitaire'de, Palme'nin sonraki yarım yıl birlikte çok yakın bir çalışma sürdüreceği iki genç İsveçli temsilci Willem Peppler ve Göran Waldau ile bir söyleşi yapmıştı.

Ancak Palme'nin iç dünyası henüz İsveç'te değildi. Mübadil öğrenciler için o büyük kültür şoku, genellikle yabancı kültürle karşılaştığı zaman değil, ülkesine döndüğünde ortaya çıkar. Yaşadığı şeylerle ve yeni perspektiflerle dolu olarak geri dönen kişi, ülkesinin ayrıldığı zamankiyle aşağı yukarı aynı durumda olduğunu keşfetmenin verdiği usanç duygusuna kapılır. Stockholm bir küçük kent değildi elbette. Kentin merkez kısımları bugünkünden daha da kalabalıktı ve dünyada kişi başına düşen sinema sayısının en yüksek olduğu kentti. Savaş yıllarında tarafsız kalınması Stockholm'e daha kozmopolit bir karakter vermişti. İsveç'in başkenti, savaşın ve ölümün hüküm sürdüğü bir dünyada mülteciler, diplomatlar ve gizli ajanlarla dolu restoranları, kafeleri ve gece kulüpleriyle ilginç bir canlılık içindeydi. Ama şimdi savaş bitmişti ve Stockholm yeniden taşra uykusuna dalıyordu. Bir kısım mülteci kalmıştı ama Palme'nin ABD yolculuğunda gördüğü etnik karışıma kıyasla kent hâlâ göze batar bir homojenlikteydi.

Amerikalı gazeteci William L. Shirer Stockholm'ü 1950'lerin başında ziyaret ettiğinde, yirmi yıllık sosyal demokrat yönetime ve elli yıllık halk hareketine rağmen sınıf bariyerlerinin hâlâ yüksek olduğunu yazıyordu. Sosyal hayattaki şekilcilik aynen devam ediyordu, özellikle içtenlikli olmayan konuşmalarda karşıdakine üçüncü tekil şahıs nitelemesiyle hitap etmek zorunluydu, unvanlarla ve ayırt edici İsveçli hitap kurallarıyla dolu bir hastalık gibiydi bu. Palmc, Alva vc Gunnar Myrdal'ın savaş yıllarında ABD'de esin verici konaklamalarından sonra not ettikleri gibi yurttaşlarının "daha az açık, insani ilişkilerinde daha cimri, kabuğuna daha çok çekilmiş, kişisel kıskançlığın daha çok olduğu" bir ülkeye dönmüştü.

Amerikan yollarındaki özgürlükten sonra Müsi'nin yanına, Östermalm Sokağı'ndaki o eski bekâr odasına dönmüştü. Carin de baba ocağında oturuyordu ve Olof, ablasıyla bu süre içinde çok yakındı. 30 yaşını biraz aşmış olan avukat ağabeyi Claës de sonbaharda Londra'da, deniz hukukunda uzmanlaşmış bir hukuk firmasında staj yapmış olsa bile, evden ayrılmamıştı. Noel'i kutlamak üzere zamanında İsveç'e dönmüştü. Böylelikle aile yeniden sevgiyle dolu olarak bir araya gelmiş olsa bile, Olof duraklamış bir gelişme duygusu hissediyordu içinde. Yorgun ve uyuşmuş bir durumdaydı, Kenyon'daki sıkı eğitimin yoğunluğu ve yaptığı yolculuklar, onu güçten düşürmüştü.

Hukuk öğrencisi olarak Stockholm Yüksekokulu'na da yeniden dönmüştü. Kenyon'daki canlı siyaset bilimi seminerlerinden sonra şimdi İsveç finans yasasını hatmediyor ve miras vergilendirmesi ve bu vergiden muaf olan nesnelerle ilgili yasalar üzerine çalışıyordu. Ev ile Kent Kütüphanesi'nin arkasında, Norrtull Sokağı 2 numarada bulunan Siyaset ve Hukuk Bilimleri Fakültesi arasında yeniden gidip gelmeye başlamıştı. Fakültedeki profesör ve doçentler, onun hukuk diploması almak için hâkim olması gereken ceza hukuku, medeni hukuk, idare hukuku ve diğer başka alanlarda üst perdeden ahkâm kesiyorlardı. İsveç'te yükseköğrenime hâlâ egemen olan klasik ideale göre öğrenciler eğitimlerinde büyük bir özgürlüğe sahiptiler. Onlara, "öğrenci elkitabının verdiğinin dışında başka yönergeler olmaksızın, münzevi biçimde kitap okumaları" salık veriliyordu.

Ayrıca Stockholm Yüksekokulu, Uppsala ve Lund'a oranla öğretmen başına düşen öğrenci sayısının hatırı sayılır çokluğuyla ciddi finansman zorluğu çekiyordu. Zorunlu görülen ölçüde konferanslara gidiliyor, ders kitapları okunuyor ve sınavlara giriliyordu. Amerikalı bir konuk öğrenci biraz şaşırarak, "Sınavdaki başarının, profesörün öğretmen olarak becerisiyle bir bağlantısı olmadığı düşünülüyor" diyordu. Hukuk öğreniminin ruhu da, öğrencilerin özgürlük, eşitlik ve demokrasiyle ilgili sonsuz ve büyük soruları Sokrat yöntemleriyle deşeledikleri Kenyon'dakine göre çok farklıydı. İsveç hukuk felsefesi, doğa kanunları ve metafizikle ilgili her şeye karşı katı biçimde tavır almayı yansıtıyordu. Yasalar eşitlik sağlamak için değildi, toplumsal yarar perspektifine göre neyin en iyi olduğuna dayanıyordu.

Sosyal açıdan da yetişme çağının büyük bir bölümünü içinde geçirdiği geleneklerin ağır bastığı kurumlardan bambaşka bir ortamdı bura-

sı. Maria Lang'ın, konusu Stockholm Yüksekokulu'nda geçen 1950'li yıllardaki popüler dedektif romanlarından birinde "Burada öğrenciler arasında hiçbir birliktelik, hiçbir başka milliyet, hiçbir saray balosu, hiçbir romantik atmosfer yoktu" deniyordu. Başkentin eğitim merkezi 1884'te kurulduğunda, bilinçli olarak kimliğini Lund ve Uppsala'daki eski üniversitelerin karşıtı olarak biçimlendirmişti. Bu yeni yüksekokul, iktidarın merkezinde bulunmasını bir erdem olarak görüyordu. Lund ve Uppsala, tarihsel miraslarıyla köhnemiş ve dibe çökmüş olarak kabul ediliyordu. Ivar Harry'e göre Stockholm öğrencileri "yaratıcılıktan yoksun, kibirli ve duygusuzdular." İdealleri bir ortaçağ manastır hayatı yaşamak değil, topluma uyum sağlamaktı. Öğrencilerin yarıdan çoğu, okulun yanı sıra bir işte çalışıyordu ve çoğunun sosyal hayatı yüksekokulun dışındaydı.

Ancak bir ayağı ile ulusal savunma konuları üzerinde yükselen öğrenci birliği, iyi bir olanak değildi. İlişki kurmak zordu, doğal varsayılan çok az sayıda buluşma yeri vardı ve öğrenciler büyük kent hayatının içinde boğuluyorlardı. Odenplan civarındaki bölge gerçekte pastaneleri, kitapçıları ve meyhaneleriyle bir öğrenci mahallesi oluşturuyordu ama Holländer Sokağı'ndaki Öğrenci Federasyonu'nun dışında belli bir toplantı yeri yoktu. Olof'un Stockholm'deki Amerikalı dostlarından biri olan siyaset bilimcisi John Bahr, "Rus tarzı 'serbest' aşk"la dolu büyük öğrenci yurtları beklerken, "yalnız, aşırı bireyci, çoğunlukla tek odalı evlerine kapanmış Stockholm'lü öğrenciler" bulmuştu.

Sorunların nedenlerinden biri konut yetersizliğiydi. Stockholm, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen on beş-yirmi yılda acil gelişme ağrıları yaşadı. Yeni doğan çocuk sayısı yüksekti ve nüfus gençti, Stockholm'lülerin yaklaşık yüzde 40'ı 30 yaşının altındaydı. Stockholm'lüler evlerinde banyo, ışık ve hava istiyorlardı. Nerdeyse hiç öğrenci konutu yoktu. Öğrencilerin nerdeyse yarısı, başkalarının yanında kirada kalıyordu, bütün kente yayılmışlardı ve sert ev sahibi teyzelerin sigara yasağı ve ziyaretçi alma hakkını şidddetle sınırlayan püritcn rcjimlcrinc tabiydiler. Sonuç, *Stockholms-Tidningen*'in ifade ettiği gibi biyolojik ihtiyaçları dışlayan bir öğrenci hayatı oldu. Akşamları sinemalar ve meyhaneler kapandığında, geriye kapı aralarında yaşanan aşk kalıyordu, "evsiz, açıkta bırakılmış, merdiven boşluğunun soğuk ışığıyla bölünmüş ve oradan geçmekte olanların hoş olmayan bakışları altında yaşanan büyük

kent aşkı." Yüksekokul öğrencilerinin yaklaşık üçte biri, Palme gibi ebeveynlerinin evlerinde kalmaya devam ediyorlardı. Geleneksel Avrupalı öğrenim özgürlüğü ve genel İsveç can sıkıcılığı ile kaynayan büyük kent ortamının oluşturduğu kombinasyon, yüksekokulu geleneksel üniversite ortamından daha çok, bir konferanslar kurumuna çevirmişti. Palme Sigtuna'dan dostu olan ve şimdi Stockholm Yüksekokulu'nda okuyan Hans Wattrang'a umutsuz bir ifadeyle, "Burada dolaşıyor, okuyor, okuyoruz, bizden hiçbir şey olmaz" diyecekti.

***

Stockholm Yüksekokulu'ndaki bu kişiliksiz atmosfer, Palme'ye uygun değildi. Bütün insanların bir şeye bağlantılı olma gereksinimi vardır ama o, paradoksal bir biçimde, çocukluğunun aile hayatından sosyal demokrat işçi hareketine doğru bireysel yeteneklerinin taçlanması için, sağlam dokuları olan sıkı birlikteliklere son derece bağımlıydı. Onu bu kasvetten kurtaran şey, *Svenska Dagbladet*'te Şubat 1949'da yayımlanan, Amerika deneyimlerini anlattığı yazısı oldu. Bu yazı, kendi bilgisi dışında, İsveç Öğrenciler Federasyonu SFS'ye bir başvuru belgesi olarak verilmişti. SFS yönetim kurulu, son toplantısında –Olof'un yazısı yayımlanmadan yalnızca birkaç gün önce– zahmetli bir atama sorunuyla boğuşmuştu: Federasyonun uluslararası ilişkiler komisyonuna bir sekreter bulmaları gerekiyordu.

SFS, ülkede bulunan bir düzine kadar üniversite ve yüksekokuldaki öğrenci birliğinin milli düzeydeki koordinasyon örgütüydü. Örgüt, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, öncelikle öğrenci değişimi, seyahatler ve yoksul ülkelerdeki öğrencilere destek yoluyla, İsveçli öğrencilerin yurtdışı bağlantılarını güçlendirmek amacıyla ortaya çıkmıştı. Öğrenciler arasındaki angajman gibi SFS'nin politik etkinliği de ilk on beş-yirmi yılda oldukça marjinaldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu resim değişti. Faşizmden çıkartılan derslerden biri, güçlü ve demokratik bir öğrenci hareketi yaratmanın önemiydi. Ancak burada bir tarihsel safra vardı. 1930'lu yılların sonunda öncelikle Uppsala Üniversitesi'ndeki çığırtkan ve gerici öğrenci kamuoyu, İsveç'in Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudilere sınırlarını kapamasını talep etmişti. Bu utanç –eğer suç değilse– savaşın ardından büyük bir ciddiyetle yükselen gençliğin uluslararası dalgasına eklenmek zorunda olan SFS'yi taşralı içe kapanıklık halinde zar zor tutuyordu. Çoğu İsveçli öğrenci liderinin politik idealleri saftı

ama karmaşık ve zaman gerektiren uluslararası ilişkileri özellikle minimalize etmek isteyen hatırı sayılır bir azınlık vardı.

Bu sonuncuların şikâyetleri belli bir nedene dayanıyordu. 1947-1951 yılları, Soğuk Savaş'ın en istikrarsız dönemiydi ve çatışmaların ateşi, uluslararası öğrenci hareketine de yansıyordu. Yönetim yalnızca nasıl bir tutum alınacağı konusunda anlaşmazlığa düşmüş değildi, ayrıca yıpranmıştı da. SFS'nin başkanı Bo Kärre, Palme'nin yazısını okuyunca soruna olası bir çözüm gördüğünü hemen anladı. *Dagens Nyheter*'de gazeteci olan ama 1940'lı yıllarda SFS'de aktif biçimde çalışan karısı Marianne'a "Bu delikanlıyla ilişki kurmamız gerekir" dedi. Bunlar, savaş sonrası mülteci sorunlarıyla, yardım ve değişim programı konularıyla uğraşmışlardı ve, Stockholm öğrencileri arasındaki uluslararası deneyine sahip bir çevreden geliyorlardı. Kärre, yönetimdeki arkadaşları SFS'nin yetkili denetçisi olan Bertil Östergren ve uluslararası komisyonun yorgun başkanı Willem Peppler'i aradı. Birlikte bu genç hukuk öğrencisiyle bir mülakat yapmaya karar verdiler. Peppler, Olof'u Östermalm Sokağı'nda ziyaret etti ve Müsi'nin ikram ettiği çayı içti. Buluşma, karşılıklı memnuniyetle sonuçlandı. Birkaç hafta sonra uluslararası bağlantılarına yazan Peppler, Palme'yi yeni sekreterleri olarak tanıtacak ve mayıs ayındaki yönetim kurulu toplantısında bu atama resmileştirilecekti.

Palme, bulunduğu çevre içinde yine en genci olacaktı, tam 22 yaşını doldurmuş olarak. Üç ustası da 20'li yaşların ortalarındaydılar ve üniversite diplomalarını almak üzereydiler. Aralarında çok farklılık vardı. Kärre, zayıf ve sert hatlı bir Stockholm'lüydü, sevecenliği ve hümanist idealizmi nedeniyle herkesin saygı duyduğu bir kişiydi. Daha sonra Sida'da dış yardım konusunda çalışacak ve Paris'teki öğrenci yurduna müdür olacaktı. Hukukçu Peppler'in annesi İsveçli, babası Hamburg'da tanınmış bir Alman avukattı. 1930'lu yıllarda Hitlerjugend'e [Hitler Gençliği Federasyonu -ç.] alınmamak için Almanya'yı terk etmişti. Peppler, uluslararası sorunlarla çok ilgiliydi ve SFS'den sonra Cenevre'de eğitim sorunlarıyla uğraşacaktı. Skåne'deki [İsveç'in güney ucundaki bölge -ç.] ana-babasının ilkokul öğretmeni olduğu bir çevreden gelmesine rağmen yüzeysel olarak Olof Palme'ye en çok benzeyen Bertil Östergren idi: Edebiyata ilgi duyan kararlı bir yedek subay, daha sonra akademisyenler örgütünün başkanı ve *Svenska Dagbladet*'te başyazar. Daha 20'li yaşlarındayken üzerinde bir orta yaşlı ağırlığı vardı ve 1950'li yılların

başında SFS'de Palme'yle birlikte en önde gelen politik organizatör olarak ortaya çıkacaktı. Öte yandan atak bir kişiydi de ve sıklıkla iş arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düşüyordu. Sonraları Palme'ye karşı şiddetli bir antipati gösterecekti.

Ancak 1949 baharında bu *triumvira*, dış ilişkiler komisyonu başkanına asistanlık yapabilecek –ve ileride başkanlığı üstlenecek– becerikli, angaje ve uluslararası deneyimi olan birisinin peşindeydi. Taleplerinin hepsi, fazlasıyla gerçekleşti. Olof Palme SFS'yi yalnızca uluslararası sahnede yönlendirici bir aktör yapmakla kalmayacak, bütün organizasyonun başkanı da olacaktı. Kendisi için bile şaşırtıcı bir şeydi bu. SFS liderleri çoğunlukla, geldikleri bölgelerin kuruluşlarına vc çeşitli türden öğrenci birliklerine bağlandıkları uzun bir yol kat ederlerdi. Parti politikasında nadiren aktiftiler ama çeşitli biçimlerde arkadaşlarının güvenini kazanmak zorundaydılar. Bunun nasıl yapıldığını Stockholm öğrencilerinin gazetesi *Gaudeamus*, Olof Palme'nin atanmasından hemen önce eleştirel biçimde tanımlıyordu. Holländer Sokağı'ndaki federasyon kafeteryasına giren birisi "herkese gülümseyecek ve mümkün olduğunca çok kişiyi selamlayacak," okul taksitlerinin kaldırılması konusunda yüksek sesle konuşacak "kız öğrencilerden birine kapıyı açacak," ve bir başka kıza da "elbisesi ya da saç tuvaleti konusunda" komplimanda bulunacaktı.

Palme'nin daha önce sorumluluk üstlendiği tek iş, Sigtuna okulundaki kültür derneğinin sekreterliğiydi. Ateşli bir taraftar değildi, hiçbir zaman kimi gruplara, kolektiflere ya da kliklere girmemişti, tersine, bağımsızlığını ve özgürlüğünü hırçın bir biçimde korumuştu. Buna karşılık, özel gruplaşmalarda bireyselliğini ortaya koymayı öğrenmişti ve insanların grup içinde nasıl davrandığını çok iyi biliyordu. Ayrıca, ABD'de geçirdiği zaman sosyal yeteneklerini geliştirmiş ve ona çevresindekileri hayatına çok sokmadan, açık olma sanatını öğretmişti. Ağırkanlı ve biçimci insanlar karşısında duyduğu can sıkıntısını gizlemekte hâlâ zorlanıyordu. Yeni arkadaşlarının çoğu onu, hırslı ancak kolay ahbaplık edilen, doğal bir genç adam olarak görüyorlardı. Bütün bunlar –yeni uyanmış Amerikancı Roosevelt liberalizmi ve geniş dil bilgisi kombinasyonuyla– onun SFS'nin önünde duran uluslararası sorunların çözümlenmesi için biçilmiş kaftan olduğunu gösteriyordu.

***

Uluslararası öğrenci hareketi, 1940'lı yılların sonunda Doğu ile Batı arasındaki giderek büyüyen çekişmede önemli bir platformdu. Yükseköğrenim, eğitimli yurttaşlardan daha iyi bir dünya kuracak donanımı olan yeni bir kuşak yaratacaktı. Öğrenciler kendilerini, en azından dünyanın yeniden barbarlığa düşmesini önleyecek yeni bir barış ve akıl çağının temsilcileri olarak görüyorlardı. Enternasyonalciliklerini, savaşın harap ettiği kıtada gönüllü işlerde çalışarak, örneğin Yugoslavya'ya gidip Bosna dağlarını aşan demiryolu inşaatına katılarak gösteriyorlardı. Genç İsveçli yazar Stig Claesson coşkuyla, "İnsan değeri yalnızca talep edilmeyecek, kazmayla kürekle kazanılacak" diye yazacaktı. Ama bu 4.300 yabancı gönüllü için yoğun biçimde ahbaplık yapacak zaman da vardı. "Sıkı çalışmalarına rağmen" diye yazıyordu bir İngiliz kızı Londra'daki *The Times* gazetesinde. "İskandinavlar güneşten bronzlaşmış bedenleri ve egzotik mayolu sarışın hoş kızlarıyla sanki deniz tatilindeymiş gibi görünüyorlardı." Geceler boyunca içki içiliyor, dans ediliyor ve geleceğe yönelik tartışmalar yapılıyordu.

Uluslararası öğrenci hareketi, başlangıç olarak, birleştirici bir barış gücü, bir tür BM gençlik versiyonu olabilecekmiş gibi de görülüyordu. 1945 Kasımı'nda 52 ülkeden 600 öğrenci delegesi, yalnızca birkaç ay önce işgalci Nazi iktidarından kurtulmuş olan Prag'da toplandı. Toplantı yerinin seçimi sembolik bir ağırlık taşıyordu. Çekoslovakya'nın 1938'de bölünmesi, çok kişinin gözünde savaşın gerçek başlangıç tarihiydi. Bu öğrenci konferansı, son on yıl içinde Prag'da yapılan ilk büyük uluslararası toplantı oluyordu. Moldau'nun kıyısındaki bu bin yıllık Orta Avrupa metropolü, bir kez daha savaşın toz-dumanından silkinmeye başlıyordu. Rus askerleri gibi müttefiklerin askerleri de Çekoslovakya'yı terk ediyorlardı. Vaclav Meydanı'nda 200 bin kişinin karşıladığı öğrencilerin şerefine sokaklar ve meydanlar zengin süslerle donatılmıştı. Konferansın ardındaki itici güçler İngiliz ve Çekoslovak gençlik örgütleriydi.

Toplantıda Çekoslovakya'nın başkentinde bir yıl sonra yeni bir konferans yapılması kararı alındı. 1946 Ağustosu'nda yeni bir uluslararası öğrenci örgütü IUS (International Union of Students) kuruldu. Örgüt barış için çalışacak, demokrasiyi destekleyecek, faşizme ve sömürgeciliğe karşı mücadele edecekti. Bunlar güzel kavramlardı ve savaş, takip ve baskının acısını çekenler için gerçek bir içerikleri vardı. Fransız gençlik

lideri Guy de Boysson, savaşta ölenlerin gençler olduğunu söylüyordu ve şimdi "onlar geleceğin dünyasında yerlerini talep ediyorlardı." Bu retorik aynı zamanda temelde yatan sorunları gizliyordu: IUS'nin poltika karşısında nasıl sınırlandırılacağı konusunda üyeler arasında bir görüş birliği yoktu. Birçok Batılı ülke, örgütün kesinlikle apolitik olmasını talep ediyor ve yönlendirici ilkenin *öğrenci gibi öğrenci* olması gerektiğini belirtiyordu. Yalnızca öğrenci hayatının kendi sorunlarına ilişkin konularla uğraşılacaktı: Eğitim, öğrenci değişimi, seyahatler, burslar, boş zamanların nasıl geçirileceğine dair sorunlar.

Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkeler, öğrencilerin hayatını onları çevreleyen toplumdan ayırmanın mümkün olmadığını ileri sürdüler (bunun öğrencilerin komünist kampla birleşmeleri anlamına geleceği açıktı). İki uca çekilip sivriltildikleri için iki pozisyon da saçmaydı. Bir yandan *öğrenci gibi öğrenci* gereğinden fazla dar anlamda tanımlanırsa IUS güçsüz bir hayırsever örgütü olacaktı. Güney Afrikalı siyah öğrenciler için ırkçılık politikası üst düzeyde bir eğitim sorunuydu ve sömürge olarak yönetilen ülke öğrencilerinin ulusal bağımsızlık talebi kadar tayin ediciydi. Öte yandan bu kavram gereğinden fazla geniş biçimde tanımlanırsa, ayrı bir öğrenci örgütü olmasının bir anlamı kalmayacaktı. İki tarafın da uzlaşmak ve ödün vermek için istek göstermesi gerekiyordu.

Eğer Doğu ve Batı arasında başlangıçta bir denge olsaydı örgüt iyi çalışacaktı. Ancak Doğu Bloku daha Prag'da 1946'da yapılan toplantıda kontrolü etkin bir biçimde ele almıştı. Komünist hareket, değişik türden örgütlerin kulis çalışmalarında, "birlik cephesi politikası" denen uzun bir deneyime sahipti. Bolşevizmin temel düşüncesi, kitleleri, sadık bir grup parti üyesi tarafından manipüle edilebilecek, geniş ama karmaşık örgütlerde toplamak idi. IUS'nin önemli noktalarına disiplin ve örgütlenme becerisi olan açık komünist temsilciler ya da "torpido" denilen ve daha etkin çalışabilmek için ideolojik aidiyetini gizleyen parti üyeleri getirildi. Bunlar genellikle ellerinde silahla Nazizme karşı mücadele etmiş ve öğrenci hareketi içinde büyük güven kazanmış cesur ve eylemci kişilerdi. Kesin inancın zafere ulaştırıcı gücüyle de doluydular. Bir İngiliz öğrenci lideri, "Komünistlerin her şeye yanıtı olduğu görülüyor" diye hatırlıyordu, "ve benim muhafazakâr sosyalizmimin, pek sosyalizm olarak tanımlanamayacağına giderek daha çok inanmaya başladım."

Komünistlerin elindeki koz, o zamanki adıyla "sömürge sorunu"ydu. İkinci Dünya Savaşı, Avrupalı sömürge iktidarlarının meşruluğundan geriye kalan her şeyi paramparça etmişti, özellikle Güneydoğu Asya'da. Japonlar buradaki yerli halkı zalimce ezmiş olsa bile, Batılı buyurganların kâğıttan kaplan olduklarını da göstermişlerdi. Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar, imparatorluğun muzaffer ordusundan kaçmak için rıhtımları doldururken, bunların eski tebaları düşmana teslim ediliyordu. Savaştan sonra özgürlük talepleri, bütün Güneydoğu Asya'da yankılanıyordu ve o eski sömürgeci efendiler otoritelerini yeniden kurmakta zorlanıyordu. Bağımsızlık hareketleri komünist olmaktan daha çok, milliyetçi ve sosyalistti ama buralarda Sovyetler Birliği, antisömürgeci büyük devlet olarak büyük bir prestije sahipti. Hindistan başbakanı Nehru'nun kısaca özetlemesiyle "komünizm kötü bir şeyse bile, sömürgecilik bundan sınırsız ölçüde daha büyük bir kötülüktü." Bu yüzden Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen birçok öğrenci liderinin IUS yönetimini güvenilir bir müttefik olarak görmeleri de doğaldı. Bu, Batılı öğrenci federasyonlarının muhalefet etme çabalarında sorunlar yaratıyordu. Bir İngiliz öğrenci lideri, "Sömürgecilik bizim Aşil topuğumuzdu" diye anımsayacaktı. "Bizim argümanlarımız pek inandırıcı gelmiyordu, hatta acınacak durumdaydı."

Batılı öğrenci liderleri, komünistlerin gayretli çabalarından habersiz değillerdi, bir kısmı onlara sempati duyuyor, bir kısmı da IUS'nin, Doğu ile Batı arasında anlayış ve işbirliğini sağlayacak bir araç olmasını umut ediyorlardı. Öğrenciler ve gençler olarak yeni bir savaşı önlemek üzere özel bir sorumluluk taşıdıklarına inanarak, onurlu bir duyguyla hareket ediyorlardı. Amerikalı bir öğrenci delegesi, IUS'nin kuruluşunda. "Başarısızlığa uğramamalıyız" diye sesleniyordu. Tarihin ironisi o ki, hem Batı hem de Doğu tarafındaki öğrenci hareketlerinin birçok aktörü, 1960'lı yılların barikatlarında yeniden görüleceklerdi. Çekoslovakyalı IUS politika sorumlusu Jiri Pelikan –Olof Palme'yi ezmeye çalışmıştı– 1968 Prag Baharı'nda Alexander Dubçek'in en yakın adamı olmuştu. Zehirler saçan Amerikalı antikomünist Al Lowenstein, daha sonra yurttaşlık hakları savaşçısı ve yorulmaz bir Vietnam savaşı karşıtı olarak öne çıkacaktı. Bu kişilerin gelişiminde, Soğuk Savaş'ın dışında daha olanaklı bir yol parıldamaktaydı. Ancak ilk yılların antifaşist birlikteliği ve ortak angajmandan sonra IUS, Sovyet dış politikasını bağnazca öven ve karşı

görüşte olan herkesi savaş kışkırtıcısı ve faşist olarak damgalayan bir konuma geldi.

Buna rağmen Batılı öğrenci örgütlerinin çoğu, ısrarla bu kuruluşta kaldılar. IUS ile ilişkilerini kesmeleri halinde, Üçüncü Dünya ülkelerindeki, her şeyden önce de Güneydoğu Asya'daki öğrenci hareketleriyle teması kaybetmeleri riski vardı. Ayrıca pratikteki öğrenci sorunlarıyla ilgili gündelik işbirliği de zorlaşacaktı. Ama her şeyden önce, kuyruklarını sıkıştırmış durumda IUS'yi terk etmeleri halinde uluslararası öğrenci hareketini parçalayanlar olarak görüleceklerinin farkındaydılar. İki dünya savaşından sonra, güçlü bir küresel öğrenci dayanışması düşüncesi vardı. Mühendislik öğrenimi gören ve nerdeyse apolitik olan Gallerli İngiliz öğrenci lideri Stanley Jenkins, "Başlangıçta Sovyet liderlerinin, bir kısım insanın ileri sürdüğü kadar kötü ruhlu olduklarına inanmanın zor olduğu düşüncesindeydim" diyordu.

* * *

Politik çizgi konusundaki tereddütlere rağmen SFS'nin yeni kurulmuş olan uluslararası öğrenci enternasyonaline katılacağı çok açıktı. İleride işverenler kuruluşunun genel başkanı olacak olan, o zamanki öğrenci federasyonunun dış ilişkiler sekreteri Curt-Steffan Giesecke, bu konuda çaba gösteriyordu. Kärre ile ikisi, 1946'da Prag'dayken kendi inisiyatifleriyle yeni öğrenci enternasyonalinin altına imza attılar ve bu karar sonradan İsveç Öğrenciler Federasyonu'nca onaylandı. İsveçlilerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve hemen delegelerinin kendi ülkelerinin dışişleri bakanlıklarınca yönetildiği bir büyük politika forumuna dönüşen öğrenci enternasyonali hakkında olumsuz deneyimleri vardı. İsveçliler her şeyden önce pratik konularda işbirliğiyle ilgileniyorlardı ve politizasyona yönelik eğilimleden hoşlanmıyorlardı. Takınılan sağduyulu sendikal tutum akıllıydı ama ne yazık ki SFS içinde, hiçbir sorunu kendilerini ilgilendirmeyecek ölçüde "politik" olarak gören devekuşu benzeri eğilimler de vardı.

Bu pragmatizm, Prag'daki Şubat 1948 darbesiyle parçalandı. Demokratik ama Sovyet yanlısı olan Çekoslovakya'da komünistlerin iktidarı almaları, Batı'da güçlü tepkilere yol açtı. Palme'nin gelecekteki dostu, sosyalizme sempati duyan ve Avusturya'da büyüyen işadamı Harry Schein, darbenin yapıldığı haftada oradaydı ve Nazilerin iktidarı alışlarıyla bu darbe arasındaki paralellikleri görmüştü. Komünist politi-

kada barış yanlısı bir çizgi bulmaya çalışmasına rağmen patırtılı hoparlörlerin, askeri marşların, nefretle dolu asık suratlı atmosferin ve "görünmeyen ama her an hissedilen iktidar şiddeti"nin içinde boğuluyordu. Sovyetler Birliği doğrudan karışmamış olsa da Stalin'in dış politikadaki saldırganlığının tayin edici bir kanıtı olarak yorumlanıyordu bu.

Komünistlerin iktidara gelmesinin IUS'yle hiç ilgisi yoktu. Ancak örgütün Prag'da bulunan sekreteryası, komünist rejimin Prag'daki öğrenci federasyonunu lağvetmesine ve Vaclav Meydanı'nda gösteri yapan öğrenci ve öğretmenlerin üzerine polis göndermesine karşı çıkmayı reddediyordu. IUS'nin yönetimindeki İngiliz tıp öğrencisi Tom Madden, "Yalnızca şaşkın oldukları için demokrasi karşıtı eylem yapan öğrencileri korumak bizim işimiz değildir" diye açıklama yapıyordu. Fakat, demokratik ülkelerden gelen öğrencilerin protestoları güçlüydü ve IUS'den derhal ayrılma talepleri geliyordu. İsveç'te de büyük bir kızgınlık vardı ve konu SFS'nin mart ayındaki Uppsala kongresinde tartışıldı. İsveçlilerin örgütü terk etme tehdidi Prag'daki yönetimi huzursuz etti. Bu nedenle İsveçlilerin bu duygularını yatıştırmak üzere Prag'dan gönderilen Madden, güneşli bir bahar günü Uppsala'ya geldi. Gdynia'da arabalı vapuru kaçıran bu İngiliz komünist, sakin ve zarif davranışlı, irikıyım genç bir adamdı. Durmaksızın sigara içip kederli bir ses tonuyla, İsveç'in IUS'yi terk etmesinin ne kadar üzüntü yaratacağını anlattı. Ama öğrenciler federasyonunun kongresinin yapıldığı Norlands Nation'da gülüşmelerle, sert kınamalarla ve konuşma zamanının sınırlanması talebiyle karşılandı. Bu güçlü duygular, aynı anda yüz kadar İsveçli yazarın, komünistlerin Çekoslovakya'da iktidarı alışlarına karşı ortak bir çağrı yayımlamalarından da özellikle etkilendi.

SFS'nin ağırbaşlı başkanı Bo Kärre, Madden'e Uppsala'da yapılan muameleden ötürü utanmıştı. Daha sonra Stockholm öğrencilerinin gazetesi *Gaudeamus*'da, delegelerin "somut tartışma yapmak yerine genel olarak komünizme karşı duygusal çıkışlar" yaptığını yazacaktı. Bu çatışma SFS yönetimi için zahmetli olmuştu. Gerçekte sekreteryanın Prag'daki tutumuna çok kızıyorlardı ama öte yandan da uluslararası öğrenci örgütü olarak IUS'nin henüz bir alternatifinin olmadığını da görüyorlardı. Palme'yi örgüte alan Willem Peppler, bir Amerikalı delegeye, İsveçli öğrencilerle ilgili şikâyette bulunarak bunların yalnızca araştırma yapmakla ilgilendiklerini, IUS'ye karşı yapıcı bir politikayı tartışmak is-

temediklerini söylüyordu. Çelişkiyi çözen şeyin tipik bir formalite olduğu görülüyor; üyelikten çekilmek için bir yıl önceden başvuru yapılması gerekiyordu. SFS örgütten ayrılma bildiriminde bulundu ama IUS'nin ciddi bir araştırma yapıp Prag'da ne olduğunu doyurucu bir biçimde açıklaması halinde kararını gözden geçireceği şerhini de ekledi.

Ancak, İsveçli öğrencilerin güçlü duygularını dile getirmek üzere, IUS'yle işbirliklerini tamamen ve o andan itibaren geçerli olmak üzere kesilmesine karar verildi. Psikolojik olarak anlaşılır bir önlemdi bu. Ama bunun, İsveçlilerin IUS içindeki diğer muhalif güçlerle işbirliği yapma olanağını ortadan kaldırdığı için yüksek bir bedeli de vardı. Diğer Batılı öğrenci örgütleri, İsveçliler gibi IUS'yle her türlü ilişkilerini kesecek kadar ileri gitmediler ve hatta İsveçlilerin tepkisini sadakatsizlik olarak gördüler. Ayrıca, daha önce aşırı sendikal bir tutum takınmış olan SFS'nin güvenilirliği de zedelenmişti. IUS'nin başkanı Joscha Grohman, İsveçlilere Nisan 1948'de yazdığı bir mektupta, "daha önce İspanya'daki, Yunanistan'daki ve sömürgeci baskı altında tutulan ülkelerdeki öğrencilere destek için yapılan eylemlere katılmayı reddeden SFS'nin, şimdi Çekoslovakya'nın iç politikası konusunda politik bir angajmana girmesine hayret ediyoruz" diyordu. Peppler'in muhalefeti birleştirme konusundaki yoğun çabalarına rağmen SFS ve bir kısım Batılı örgütler, ortak bir alternatif plan hazırlamaksızın IUS'yi terk ettiler. Batı'daki en önemli öğrenci örgütü olan İngiliz National Union of Students (NUS) üyelikten çekilmemişti. SFS ofsayta düşmüştü.

* * *

İşte Olof Palme, durum böyleyken resme dahil oldu. Göreve, SFS yönetiminin, Prag darbesinden sonraki artçı dalgaların ardından tutumuna açıklık getirmeye başladığı zamana denk gelen 15 Mart 1949'da başladı. Yönetim kurulundaki sağ bir klik –öncelikle Lund ve Göteborg'dan gelen destekle– bu uluslararası faaliyete son vermek istiyordu. Stockholm ve Uppsala'yla bağlantılı Kuzey İsveçli bir grup, SFS'nin, IUS'ye pek de sempati duymadan daha aktif bir politika izlemesini istiyordu. Bunların arasında Palme'nin ustaları Kärre ve Peppler de bulunuyordu. Peppler'in stratejisi hazırdı. O bir "Batı bloku" istemiyordu, sömürge ülkelerdeki öğrencileri de kapsayan dünya çapında bir örgütlenme istiyordu. Ancak bu "çok fazla çalışmayı" da gerektirecekti. İşte bu yüzden Olof Palme'yi örgüte aldı.

Bu yeni uluslararası sekreter, Noel sırasında, Peppler'le buluşmasından yalnızca birkaç hafta sonra, dostları Hans Wattrang ve John Bahr ile birlikte Çekoslovakya'ya gitti. Palme açısından bu hem tatil hem de iş gezisiydi. SFS ile IUS arasındaki uluslararası anlaşmazlığın koşullarını incelemeliydi. İlk durakları Varşova oldu. Orada Polonyalı öğrenci temsilcileriyle buluştuktan sonra her şeyin "korkunç karmaşık" olduğu sonucuna vardı. Ama asıl hedef Prag'dı ve orada Olof bir hafta boyunca Çekoslovak öğrencilerle görüşürken Wattrang ve Bahr, daha çok geleneksel turistik faaliyetlerde bulundular. Hatta bu ikisi günlük hayata girmek için daha ucuz bir otele taşındılar. Palme ise çalışmalarını sakince sürdürebilmek için görece daha lüks bir yerde kalmaya devam etti. Komünizme rağmen Habsburg monarşisinin görkemi, kristal avizeleriyle, barok stildeki devasa yemek salonlarıyla ve feodal hizmet geleneğiyle Prag'daki otellerin birçoğunda varlığını sürdürüyordu.

Prag'da geçirdiği Noel haftası, onun daha sonra "diktatörlüğün yardakçıları tarafından yönetiliyor" diyerek mahkûm edeceği bu rejim hakkındaki ilk deneyimi oldu. En çok öğrencilerle ilişkisi olduğu düşünülürse, eğitim sistemindeki Stalinist çizginin onda en büyük tepkiyi yaratmış olması pek de şaşırtıcı olmamalı. Karşılaştığı öğrencilerden biri, fabrikada çalışmanın daha iyi olduğunu söylüyordu. Çünkü işten sonra insan hiç olmazsa ne isterse onu okuyabilirdi. Ama üniversitede "günde on dört saat Marx'ı okumak zorundaydı."

Palme birkaç ay sonra *Svenska Dagbladet*'te Prag izlenimlerini yazarken, her şeyden önce Çekoslovakya'daki psikolojik iklimi öne çıkarıyordu. En kötü olanı, insanların kayıtsızlığı ve yorgunluğu ve "kişisel korkunun insanların düşünsel ve duygusal yönelimlerinde nasıl da baş faktör olduğunu görmekti."

Palme, içinden geldiği koşullar nedeniyle, komünizme karşı şaşırtıcı netlikte bir tepki geliştirmişti. Kenyon döneminde sosyal liberalizmle sosyal demokrasi arasında bir yerde duran bir politik dünya görüşüne yaklaşmaya başlamıştı. Komünizmle, onun ajitasyonunun temellerini ortadan kaldırmak için sosyal adaleti sağlayarak, antisömürgeci olarak ve toplumsal refah için politik reformlar yaparak kendi yarısahasında mücadele edilmeliydi. Çıkış noktası Amerikalı *New Deal* liberallerinden farklı değildi: Amerikan işçi hareketi içinde komünizmin etkisini kaldırmak için mücadele etmek ama bütün solu zan altında tutmayı he-

defleyen paranoyak komünist nefretine karşı da mücadele etmek ve bu bağlamda henüz nerdeyse hiç ilişki kurmadığı İsveç sosyal demokrasisine yönelik nefrete karşı durmak.

1948 baharında, henüz Kenyon'da öğrenciyken kolejin öğrenci gazetelerinden biri olan *The Advocate*'de Prag'daki darbe nedeniyle bir makale yazmıştı. Makaleye muhtemelen gazetenin redaksiyonu tarafından koyulan başlık, "Çekoslovakya gitti, İsveç'te neler oluyor?" idi. Alarm veren bu başlığa rağmen yazısında, komünizmin ideolojik hedefleriyle, Sovyetler Birliği'nin güvenlik politikasındaki çıkarlarını ayırt etmek gerektiğini ileri sürüyordu. Komünizmin ideolojik hedefleri, kitlesel işsizlik ve ekonomik kriz durumunda büyük bir tehditti ve bununla politik yollarla mücadele edilmeliydi – ancak komünist partilerini yasaklayarak değil. Kaldı ki, Palme'ye göre komünistler İsveç'te geriliyorlar ve iç politikada marjinal bir sorun oluşturuyorlardı.

Sovyetler Birliği'nin İsveç'e karşı askeri hedefleri söz konusu olduğunda, bu konunun, İsveç'in bugünkü tutumuna bakılarak değerlendirilmesi gerekir. Palme, "İsveç başbakanı Tage Erlander'in İsveç'in herhangi bir Sovyet baskısı altında olmadığına ilişkin söyledikleri gerçekse, o zaman, geleneksel tarafsızlık politikasından ayrılmak için hiçbir neden yoktur" diyordu. Yazının sonunda, sosyal demokrat hükümetin 1946'daki, İsveç'in büyük devlet ittifaklarına katılmadığı yönündeki açıklamasını alıntılıyordu. Palme, İsveç'in Marshall Planı'na yalnızca "açlık, yoksulluk, umutsuzluk ve kaosa yönelik olursa ve bütün politik vaatlerden kaçınırsa" katılmaya hazır olduğunu söyleyerek konuya açıklık getiriyordu. Bu konuda, Marshall Yardımı'nı bir tür uluslararası refah politikası olarak gören İsveç sosyal demokratlarının yanında yer alıyordu.

1949 baharında SFS'de göreve başladığında öğrenci hareketindeki uluslararası uyuşmazlıklara da bu tutumla yaklaşıyordu. Temel değerleri açısından Amerikan yanlısı idi, Amerikalı diplomat ve öğrenci temsilcileriyle kolayca ahbaplık ediyordu. Bu, yalnızca genel ideolojik terimler bakımından değil, Amerika'nın savaş yorgunu ve ekonomik olarak çökmüş bir Avrupa'yı yeniden inşa etmek için günümüz kuruna göre yaklaşık 200 milyar dolar yatırmasından ötürü de anlaşılır bir tutumdu. Ancak, Avrupalı öğrencilerin ABD dış politikasının aracı olmamaları konusunda da bir o kadar kararlıydı. Olof Palme, hayatı boyunca İsveç'in (ve diğer küçük devletlerin) çıkarlarını kollama konusunda güçlü bir

duyguya sahip olmuştu. İleride göreceğimiz gibi idealizm ile reel politikayı dengelemek pek de kolay değildi. *The Advocate*'deki makalesinde kendisinin de yazdığı gibi, "Geriye titiz bir tarafsızlık ve birleşik bir dünyaya inancın zamanımızda gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini görmek kalıyor." Ama Olof Palme, Finlandiya İsveçlisi büyükanne Hanna'nın mizacı ve Sven Palme'nin metodik soğukluğunun buluştuğu, romantik bir eylemciyle duygusallıktan uzak hesaplı bir taktisyenin olağanüstü bir karışımıydı. Bütün bu özellikleri aynı kişilikte toplayan, ahlakçı tutkuyu pragmatik sonuçla kombine etmeyi başaran parlak bir politikacıydı. Bu özellikleri arasında uyuşmazlık baş gösterdiğinde çelişkili ve tutarsız oluyordu. Retoriği bomboş yankılanıyordu ve politik hesapları manipülasyon ya da en kötü durumda kinizm yansıtıyordu.

1949 Paskalyası'nda Prag'da karşılaştığı genç Çek kızı Yelena Rennerova söz konusu olduğunda, Olof, duygu ve sağduyu arasında tereddütsüz doğru bir denge tutturmuştu. Onunla, Çekoslovak öğrenci hareketini incelerken, İsveçli bir tıp öğrencisi kanalıyla temas kurmuştu. Kız ona kentin görülecek yerlerini gösterirken bir yandan da Karls Üniversitesi'ndeki öğrenciler arasındaki durumu anlattı. Olayların tam içindeydi. Erkek kardeşi, darbe öncesinde demokratik öğrenci hareketinin liderleri arasındaydı ve şimdi Paris'te sürgündeydi. Olof Çek öğrencilerin durumundan çok etkilenmişti ve "gerekirse yardıma hazır" olduğunu söylemişti. Yelena, kendi adına bu genç İsveçlinin "kavrama ve hissetme yeteneğine" hayran kalmıştı. Kızın annesiyle beraber oturduğu, Valdstejnska uce'deki, hâlâ rahibe ve keşişlerin oturmakta olduğu bir manastırın karşısında bulunan eski ve hoş bir binadaki daireye birçok kez gitmişti. Prag'dan ayrıldığında, yanında sürgünde yaşayan dostlara gönderilmek üzere mektuplar vardı ancak o zamanda Yelena'yı Çekoslovakya dışına çıkarması söz konusu olamazdı. Fakat, Palme'nin ziyaretinden bir süre sonra gizli polis, ağabeyinin Fransa'daki antikomünist etkinliklerinden ötürü Yelena'yla ilgilenmeye başladı. Yelena kaygılı annesi tarafından ikna edilerek bu sevimli İsveçliye yazıp, kendisiyle bir sahte evlilik yapıp yapamayacağını sordu.

Olof ve Yelena, 21 Aralık günü, Prag belediye reisiyle yazışarak evlendiler (o sırada damat, Çek rejimiyle bambaşka bir biçimde mücadele ettiği Londra'da bulunuyordu). Evlilik son dakikada gerçekleşti. On gün sonra yabancılarla evli Çek kadınlarının ülkeyi terk etmeleri yasaklan-

dı. Yelena 1950 Şubatı'nda ağabeyiyle buluşabilmek ve tıp öğrenimine devam etmek üzere Paris'e gitti. Orada yabancı tıp öğrencileri için öğrenim koşullarının İsveç'te daha iyi olduğunu duydu. Olof'a yazdı. Olof da onun yardım görebileceği İsveçli tıp öğrencileriyle temas kurmasını sağladı. Yelena ağustosta Uppsala'ya geldi ve orada tıp öğrenimini tamamladı. Birkaç yıl sonra –1956– Olof, yeniden devreye girdi ve Çek yetkililerini, Yelena'nın annesine, kızını ziyaret etmesi için dış seyahat izni vermeye ikna etti. Yelena İsveç'te kalmaya devam etti. Olof Palme ile ailesini, yalnızca büyük bir destek olarak değil, "bütün ailemin en iyi dostları" diye niteliyordu.

Olof Palme için Yelena'ya yardım etmek, tipik bir tutumdu. Onun bir önceki yılda ABD ile Meksika sınırında hasta bir genç kıza nasıl sahip çıktığını zaten görmüştük. Kenyon'dan arkadaşları da aynı ölçekte olmasa bile, zor duruma düşmüş hanımlara yardım etmek gibi şövalye tutumunu içeren benzer öyküler anlatmışlardır. Bu romantik güdü, sonuç olarak, sıkça anlatılan aile tarihinde Gunnar'ın, Birinci Dünya Savaşı'nda yüzüstü kalan Letonyalı mülteci Elisabeth von Knieriem'i nasıl sahiplendiğine varacak kadar geriye gider. Müsi ile Yelena arasındaki paralellik apaçık: Despotik bir rejim tarafından baskı altında tutulan Doğu Avrupalı tıp öğrencisi genç kadın, kararlı davranan genç İsveçli tarafından kurtarılır.

* * *

Palme, 1949 Noeli'nden hemen önce gerçek çatışmaların içine düştü. İngiliz öğrencileri federasyonu, Batılı öğrenci örgütlerini, IUS'deki muhalefetin en iyi biçimde nasıl oluşturulabileceğini tartışmak üzere toplantıya çağırmıştı. Palme 16 Aralık Cuma günü Londra'daki Croydon Havaalanı'na indi. Kendisi gibi hukuk öğrencisi olan SFS'nin dış ilişkiler komisyonunun geçici başkanı Göran Waldau ile Londra'ya gitmişti. Gün boyunca kış güneşi oldukça uzun bir süre ışıldadıysa da bu iki genç adamı gri ve kasvetli bir şehir karşılamıştı. Londra'nın yüzde 30'u savaşta bombalanmış, 80 bin bina tümüyle harap olmuş ve 700 bin kadar bina da büyük hasar görmüştü. İngiliz hükümeti, savaş ertesinde, tüketim mallarının karneye bağlandığı, eğlence ve tüketimde ölçülü olmayı talep eden katı bir ekonomik tasarruf politikası uyguluyordu.

Haziran 1949'da, George Orwell'in kötümser kitabı *1984* yayımlanmıştı. Londra sakinleri, lahana çorbası kokan merdiven boşluklarında ve

yazarın geleceğin totaliter Londra'sı vizyonundaki binaların yıpranmış tuğla cephelerinde, kendilerini tanımakta zorluk çekmiyorlardı. Bu da elbette Orwell'in romanının, bir çağın yorumlanması olduğunu destekliyordu. Onun ruhu, komünizme karşı nasıl bir tutum takınacağı sorusuyla boğuşan, özellikle genç solcu idealistlerin oluşturduğu İngiliz öğrenci konferansının üzerinde de dolaşıyordu. Çoğunluk Orwell'in karamsar görüşünü paylaşmıyordu ancak Olof Palme, tüberküloz hastası bu İngiliz sosyalist gibi, karşılıklı anlayış olanağı konusunda aynı ölçüde umutsuzdu.

Palme ve Waldau, Londra'nın klasik üniversite ve bohem semti olan Bloomsbury'deki Royal Hotel'e yerleştiler. Görüşmeler pazartesi günü, Londra Üniversitesi'nin, halk arasındaki söylentiye göre Hitler'in işgal edilince İngiltere'deki Nazi hükümetine merkez olarak düşündüğü Senate House adlı *art déco* tarzındaki görkemli binasında başladı. Diğer İsveçli delegeler Bo Kärre ile Hans Håkansson da oraya geldiler. İsveç delegasyonunun stratejisini çizen, Uppsalalı fizikçi Håkansson idi. Ancak Londra'da sahneye çıkacak olan Olof Palme'ydi. İyi İngilizcesi ve retorik yeteneğiyle, her şeyden önce zaten yorgun olan delegeleri neredeyse bayıltacak uzun tartışmada İngilizlerin tutumunun önde gelen eleştiricisi oldu.

Durum karmaşıktı. Londra'da toplanan bu öğrenci temsilcileri arasında, komünistlerin IUS'ye egemen oldukları ve ayrıca çirkin bir oyun oynadıkları konusunda bir tereddüt yoktu. Ama bundan sonra görüşler ayrılıyordu. Bir bölüm, IUS dışında bir tür işbirliği yapılmasını tartışmaya hazırdı. İngilizler, İskoçlar ve Güney Afrikalılar ise var olan öğrenci enternasyonali içinde kalıp mücadeleye devam etmek istiyorlardı. İngilizlere göre, yeni bir Batılı öğrenci örgütü izole olacaktı ve en azından sömürge ülkelerdeki öğrenci hareketleriyle teması kaybedecekti. Bu yüzden konferans üyelerine, "IUS dünyanın bütün ülkelerindeki öğrenciler arasında mümkün olan son bağlantı zinciridir" diyerek, bir ayrışmanın, yalnızca dünyadaki uyuşmazlıkları artırma riskine katkıda bulunacağı uyarısında bulundular. İngilizler, taktiklerinde İsveçliler kadar kararlıydılar. SFS'yi ve diğer eleştirel Batılı örgütleri, reformları gerçekleştirebilmek için yeniden IUS'ye girmeye ikna etmeye çalışıyorlardı.

Buna karşılık Palme, SFS'nin, var olan öğrenci enternasyonalini arkada bırakıp yeni bir örgüt kurulması gerektiğine inanan çizgisini savunuyordu. Aslında ironik biçimde SFS ve İngiliz öğrenci birliği NUS,

tayin edici bir noktanın, IUS'yle ilişkilerin dışında birbirlerine pek de uzak değillerdi. İsveçliler, İngilizler gibi, öncelikle Üçüncü Dünya ülkelerinin öğrencilerinin örgütlerine katılmasını istiyordu. Palme, Kärre, Waldau ve Håkansson *öğrenci gibi öğrenci* ilkesinin yorumunda da İngiliz ev sahiplerine oldukça yakındılar. Palme "parti politikasından kaçınmak söz konusudur" diye açıklıyordu ancak son derece açıktı ki, bir öğrenci örgütü, derilerinin rengi yüzünden ayrımcılığa uğrayan ya da özgürce konuşma hakkı elinden alınan öğrencilerle dayanışmak zorundaydı. İsveç'in Londra'da birlikte muhalefet yaptığı diğer Batılı örgütlerin gündemleri daha dardı ve bunlar sömürge sorununa pek de ilgi göstermiyorlardı. "Atlantik Bloku" (İsveç, Norveç, Kanada, ABD, İngiltere) ile "Orta Avrupalılar" (İsviçre, Almanya, Avusturya, Belçika ve İtalya) arasındaki uyuşmazlıklar zamanla daha da belirginleşti. Ama Londra'da NUS ile SFS uzlaşmazlığın başı olarak görülecekti. Muhtemelen ilk ve son defa bir İsveçli örgüt, Batı dünyasının en ateşli antikomünisti olarak algılanıyordu.

1949 Noel akşamından bir gün önce Olof, Woburn Place'deki otelini evli bir erkek olarak terk ediyordu. İki gün önce Prag'daki Yelena Rennerova ile uzaktan evlilik yapmıştı. Yelena Çekoslovakya'dan ayrılmak üzereyken Olof İngilizleri yumuşatmayı başaramamıştı. Ama yine de kararlı çizgisi, anlaşılır gerekçelendirmeleri ve yoğun angajmanı güçlü bir iz bırakmıştı. Şimdi uluslararası öğrenci sahnesinin önde gelen aktörlerinden biriydi ve yakın gelecekteki yıllarda ona büyük yardımı olacak olan bir ilişkiler ağı içine girmişti. Burada özellikle, müthiş dürüst bir kişiliği gizleyen, yuvarlak ve aldatıcı bir çocuk yüzüne sahip olan Stanley Jenkins'in yönettiği NUS söz konusuydu.

Palme'den yedi yaş büyük olan Jenkins, Black Mountains yakınlarındaki Galler şehri Brecon'da oturan, ekonomik durumu oldukça zayıf, orta sınıf bir ailenin dokuzuncu ve son çocuğuydu. Müteahhit olan ve işten çıkıp eve gitmeden önce şehrin bütün *pub*'larını dolaşan babası, Stanley 14 yaşındayken ölmüştü. Yalnızca büyüme çağındayken babasının onunla bir kez konuştuğunu anımsıyordu ve o da oğlunu tanımak içindi: "Baksana, sen hangisisin?" Stanley'in eğitimi sınırlı oldu. Ancak sınıf farklarına rağmen Palme'yle Jenkins arasında bir dizi benzerlik vardı. İkisi de büyüme çağında hastalık geçirmişlerdi. Jenkins 8 yaşındayken tüberküloza yakalandı. Palme gibi o da nekahat döneminde iyi

bir okuyucu olmuştu. Sağlık sorunlarına rağmen, İsveçli örgüt arkadaşı gibi o da tutkulu bir sporcuydu ve Galler'in pinpon gençler takımına seçilmişti.

İkinci Dünya Savaşı araya girmeseydi, büyük olasılıkla Jenkins hayatını Brecon'da, belediyede yazı işlerinde ya da küçük bir bankada memur olarak sürdürecekti. Ama askere çağrıldı, subay eğitimine alındı ve Hindistan, Burma ve Malezya'da başarılı hizmetlerden sonra ordudan binbaşı rütbesiyle ayrıldı. Savaş hizmeti ona öğrenim bursu alma hakkını vermişti ve 1946 sonbaharında Cardiff Technical College'e başladı. Jenkins politikaya ilgi duymuyordu ve güçlü ideolojik ya da dinsel inançları yoktu. Ama iyi bir konuşmacı ve örgütleyiciydi ve Palme'yle birlikte, Batılı öğrenci örgütlerinin IUS'den ayrılmalarının ardındaki itici güç olacaktı. Bir sonraki yılda, bütün Doğu Avrupa boyunca tozlu tren koridorlarında, İngiliz ve İsveçli öğrencilerin IUS konusundaki ortak taktiklerini ikisi belirleyecekti.

Jenkins'in yanında ondan bir yaş büyük, on yıl havagazı tesisatı tamirciliği yapmış ve İşçi Partisi'nin sol kanadında aktif olarak çalışan Londralı öğrenci Bonney Rust ile Peppler gibi bir zamanlar Hitler Almanyası'ndan kaçan idealist felsefeci Ralph Blumenau vardı. Palme'nin, Amerikan politik yelpazesinin liberal kesiminden gelen ve ABD'deki yönlendirici azınlık grupları olan Katoliklerin, Yahudilerin ve siyahların temsilcilerinin egemen olduğu Atlantik'in öbür yakasındaki National Student Association of Amerika yöneticileriyle iyi ilişkileri vardı. Ayrıca bu öğrenci örgütlerinin dışında, öğrencilere yönelik, en başta kökleri Hıristiyan öğrenci hareketinde bulunan Cenevre'deki International Student Service gibi bir yığın uluslararası yardım örgütü de vardı. Palme'nin bu kuruluşların sekreteryalarıyla, başta İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikan öğrenci hareketindeki liderlerden biri olan Pennsylvania'lı siyah öğrenci Ted Harris'le çok dostane ilişkileri vardı. Bu grup içinde IUS'deki komünist egemenliğe karşı nasıl bir tutum takınılacağı konusunda çeşitli görüşler vardı (bunların bir kısmı CIA ajanı olacaklardı). Ama hepsi de politik olarak ortanın solunda bulunuyorlardı. Palme için onlar enternasyonalisttiler, özellikle SFS yönetimindeki, onun taşralı bulduğu muhalefetle kıyaslanınca.

* * *

Palme, 1950 Şubatı'nda, SFS'nin dış ilişkiler komisyonunda sekreterlikten başkanlığa yükseldi. Şimdi ülke içinde de SFS adına hareket etme zamanı gelmişti. Şair Karl Vennberg, Palme'nin ustası Bo Kärre'ye *Clarté* dergisinde saldırınca kendiliğinden bir vesile ortaya çıktı. Kärre, *Dagens Nyheter* gazetesindeki kısa bir söyleşide SFS'nin IUS'ye yönelttiği eleştirileri anlatmıştı. Bu, Vennberg'in onu "halk düşmanı çizgisinde duruyor" olmakla suçlamasına neden oldu. Vennberg, "Üçüncü Çıkış Noktası"nı savunan bir grup solcu aydın arasında yer alıyordu ve ülkede geçerli olan, Sovyetler Birliği'yle uzlaşmazlığa düşülünce hemen ABD'den yana olma eğilimini şiddetle elcştiriyordu. Yazısında İsveçli öğrencileri, ABD Başkanı Truman, Herbert Tingsten, felsefeci Ingemar Hedenius ve Güney Afrika'daki *apartheid* öncülüğünde, antikomünist bir haçlı seferi yürütmekle suçluyordu.

Vennberg'in saldırısı, SFS'yi Çekoslovakya'da komünistlerin iktidarı almalarıyla hızlanan Soğuk Savaş tartışmalarının içine çekti. Burada çelişkinin tarafları, Batı'nın güçlü ve etkin bir biçimde desteklenmesini talep edenler ile çeşitli nedenlerle tarafsızlık hakkını korumak isteyen yazar ve aydınlardan oluşan hetorojen bir topluluktu. Bu İsveç'e özgü bir tartışma değildi, Batı Avrupa'daki bir kısım kültür insanı, 1940'ların sonunda, Amerikan hegemonyası olarak kavradıkları durumlar karşısında tepki duyuyorlardı ama bu yüzden de Sovyetler Birliği'ne güçlü bir sempati beslemeleri gerekmiyordu. Amerika açısından, kendilerini destekleme konusunda gösterilen bu isteksizlik, burnu büyük Avrupalı nankörlüğünün zirvesi olarak görülüyordu. Amerikalı bir dışişleri memuru, "Fransa'da ya da İsveç'teki komünist olmayan varlıklı ve iyi eğitimlilerin... neden bir üçüncü yol aradıklarını merak ediyoruz" diyecekti. İsveç'te, Sovyetler Birliği'ne karşı Batı dünyasından yana açık tavır almış olan kamuoyu oluşturucuları ise merak etmekten öte çok kızgındılar ve "yarı komünistler" dedikleri bu kişilere şiddetle saldırıyorlardı. *Vecko-Journalen*'in ironik genel yayın yönetmeni Stig Ahlgren, "Yarı komünist olmak, tam komünist olmaktan daha iyi değil mi?" diye "düşünceli" bir biçimde sormuştu. Ona göre bu ikincisi, yeryüzündeki kötülüğün ete kemiğe bürünmüş temsilcisiydi çünkü.

Basında büyük ağırlığı olan günlük burjuva (hatta sosyal demokrat) gazetelerindeki Üçüncü Çıkış Noktası'nı mahkûm eden hava kışkırtıcıydı ve tartışmalar, tarihçi Alf W. Johansson'a göre daha çok "farklı

düşünenlere karşı polis saldırısı"na benziyordu. Fakat, Üçüncü Çıkış Noktası'nın savunucuları, güven sorunu yaşıyorlardı. Taraf seçmeme hakkını savunsalar bile, eleştirilerinin çoğu oldukça tek yanlı olarak ABD'ye yönelikti. Bunların tavırları, uluslararası gerçek durumun bağımsız bir analizini yapmaktan çok, büyüyen tek yönlü tartışma ortamına karşı tepkili, duygusal bir protestoydu.

Vennberg ve SFS arasındaki durum çifte ironi içeriyordu. Bu kısmen, son derece dengeli olan Kärre'nin, soğukkanlı bir savaşçı olmaktan düşünülemeyecek kadar uzakta olmasına ve kısmen de Palme'nin kendisini en hayran olduğu şairle polemik içinde bulmasına bağlıydı. Ama Palme, hem tartışmaya girme, hem de haksız yere emperyalistlerin uşağı konumuna getirilmiş olan dostu Kärre'yi savunma şansına sahipti. Vennberg, şiirlerini elinin beş parmağı gibi bilen ama özür bile dilemeden onun politik görüşlerini çürüten tanınmamış genç bir öğrencinin kendisine yönelttiği eleştirilerden şaşkınlığa uğramış olmalı. Gerçekte Palme, kısa bir süre önce Vennberg'in durumuyla ilgili detaylı bir eleştirel analiz yapan Stig Ahlgren'den bir kısım gerekçelerini ödünç almıştı.

Ahlgren gibi Palme de Vennberg'in "ödünsüz dürüstlüğünün ve temiz amaçlarının" yansıdığı temel duruşuna karşı saygılıydı. Ama Vennberg'in şiirsel ideallerini politik gerçekliğe uygulama çabaları karşısında acımasızdı. Palme, "Aşağılık bir gerçekliği yadsımak ve şiirde ütopik kaçışı salık vermek bir şeydir ama sorun, Vennberg'in bu gerçekliğe ulaşmış olmasına rağmen baş cephesi Batı'ya yönelik olan ıssız barikatını açarak kendi ilkelerini sokağa atmış olmasıydı" diyordu. Palme, Üçüncü Çıkış Noktası'nı, Batı ile Doğu arasındaki bir ilkesel olanak olarak yadsımıyordu. Ancak Vennberg'in yerel duygu kabarmaları içinde böylesi bir Üçüncü Çıkış Noktası oluşturmayı başaramamış olduğunu vurguluyordu. Tamamıyla, bölgesel planda hoşlanmadığı kişi ve olaylara duyduğu karşıtlık duygusu ve antipatiyle hareket ediyordu, özellikle de antikomünistliğiyle bilinen Herbert Tingsten ve onun *Dagens Nyheter*'deki iş arkadaşı felsefe profesörü Ingemar Hedenius'a karşı.

Palme, SFS'nin IUS'den ayrılmasının "temiz demokrasi talebine," ideolojik tavır alışa ya da Tingsten'in dümen suyunda gitmeye bağlı olmadığını, tersine, IUS'nin artık SFS tarafından uluslararası öğrenci işbirliği konusunda yönelttiği asgari talepleri yerine getirmemesine bağlı olduğunu vurguluyordu. Bunlar, öğrencilerin sosyal haklarının ve öğrenim ola-

naklarının iyileştirilmesi ve akademik özgürlükle ilgili temel haklarının korunmasıydı. Artık bir uzlaşma olmayacağı apaçıktı. Gerçek bir özgür öğrenci enternasyonali, nereden gelirse gelsin baskılara karşı çıkmalıydı: Doğu Avrupa'daki öğrencilerin insanlık dışı koşulları, Güney Afrika ve Amerika'nın Güney eyaletlerindeki üniversitelerde ırkçı baskılar ya da Kalküta'da üniversitenin nedensiz kapatılması. Palme, tatsız bir ifadeyle, Vennberg'e bunun bir sorumluluk konusu olduğunu işaret ediyor ve Gandhi'den alıntı yapıyordu: "... Yaşadığımız dünyaya karşı bütün sorumluluğumuzu üstlenmezsek, onun içinde yaşamaya da hakkımız yoktur." Palme, Vennberg'in kendi tuttuğu silahı kendisine çevirerek, varoluşçuluğun bir teslimiyet felsefesi olmadığını, tersine, daha sonra Sartre'ın ifade ettiği gibi "hümanizm" olduğunu gösterdi. Palme, edebiyat ile politika arasındaki çelişkinin çok açık bilincindeydi – ve kendisinin, şiirin sübjektif özgürlüğüne karşılık, eylemi, iktidarı ve etkileme olanağını seçtiğini vurguladı.

***

Öğrenci hareketi içinde demokratlarla komünistler arasındaki bir sonraki çatışma, IUS'nin Prag'da 1950 Ağustosu'nda yapılan büyük kongresinde yaşandı. Yaz başında Kore Savaşı patlamış ve dünyanın her tarafından barış gönüllüleri atom bombasına sahip olan ABD'yi etkilemeye yönelik Stockholm Çağrısı için imza topluyordu. Daha kongrenin açılışından bir hafta önce Çekoslovakya'nın başkenti bayraklar, bandroller, Stalin ve Çek komünist lideri Gottwald'ın portreleriyle donatılmıştı. Kongre, Prag'da 1891'deki dünya fuarı için yapılan Eyfel Kulesi'nin taklidinin bulunduğu parktaki devasa salonda yapıldı. Kongreye paralel olarak, sayıları 1.100'ü bulan katılımcılar için etkileyici spor ve kültür şenlikleri düzenlendi. Katılımcılar, Çekoslovak işçi sınıfının armağanlarıyla onurlandırıldılar: Kuzey Koreliler bir ambulans, Çinliler bisiklet, Arnavutlar radyo ve İsveçli Clarté delegasyonu alçıdan bir Lenin büstü aldılar.

IUS'nin başkanı Çekoslovak Joscha Grohman'ın yaptığı açılış konuşmasıyla, komünistlerin muhalefetle flört etmeye hiç niyetli olmadığı anlaşılmıştı. Marshall Planı'na, Yugoslav "faşistlerine" (Tito, Stalin'e karşı gelmişti) ve hâlâ IUS'nin yönetim kurulunda bulunan İngiliz öğrenci lideri Jenkins'e saldırmıştı. Grohman gün boyunca sürecek uzunluktaki

konuşmasında yeni başlamış olan Kore Savaşı'na değinince kongre salonu zafer çığlıklarıyla doldu. Komünistler "Kore'den çıkın" ve "emperyalizme ölüm" gibi coşkulu sloganlarla Kuzey Koreli delegeleri salonda omuzlarda taşıdılar. Başta "Angloamerikan emperyalistler" olmak üzere Batılı delegeler, oluşturulan bu havayı fiziksel olarak da tehdit edici buldular.

Ancak şimdi İngilizlerin IUS içinde kalıp mücadeleye devam etme stratejilerinin doğru olduğunu kanıtlamalarının zamanı gelmişti. İngilizler kongreye Stanley Jenkins'in başkanlığında on sekiz kişilik bir delegasyon göndermişlerdi. Jenkins kendisini muhtemelen Tennyson'un şiirindeki hafif tugayın komutanı gibi hissetmişti: Arkadaşlarını "acıkmış ölümün tehditlerine, uçurumun ağzına" sürmüştü. Palme'nin kısmen hayranlıkla, kısmen de kızgınlıkla söylediği gibi, bu Gallerli, "mazoşistliğin" sınırında gezen gerçekten cesur bir adamdı. Jenkins kongrenin ikinci günü nihayet komünist olmayan ilk delege olarak söz alınca doğrudan hücuma geçti. Barış adına yapılan bütün konuşmaların ikiyüzlülük olduğunu ileri sürdü. IUS'nin hiç de savaşa karşı olmadığını, tersine, komünist hedefli bütün savaş eylemlerini desteklediğini vurguladı: "Aynen dün Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması gibi yarın Doğu Almanya Batı Almanya'ya saldırırsa, IUS'nin bu savaşı destekleyeceğinden... emin olabiliriz." Konuşması yuhalamalarla ve ıslıklarla birçok kez kesildi ve konuşmasını bitirdiğinde sürekli bir eleştiri bombardımanına tutuldu.

Jenkins, başta Danimarkalı Stig Andersen olmak üzere Batılı delegelerin desteğini aldı. Ancak onun Danimarkalı öğrencilerin Stockholm Çağrısı'nı destekleyemeyeceğini de açıklayan çok daha dikkatli konuşması bile, faşizmle suçlanmasına ve bir İtalyan öğrenci tarafından bir şişeyle tehdit edilmesine neden oldu. Jenkins'in kahramanca çıkışı, komünistlerin IUS'yi demir pençelerle kavramaları karşısında etkisiz kalmıştı ama önemli bir sonuç yaratmıştı. İngiliz delegasyonu IUS'yi terk etme konusunda ikna olmuştu. SFS'nin İsveçli gözlemcisi Olof Palme için bu beklenen ve olumlu bir gelişmeydi. Stockholm'de mayıs ayında yapılan bir toplantıda, SFS'nin Prag'da yapılacak kongrede bulunması gerektiğini söylerken ilkesel olarak yeniden kuruluşun "kulislerde gerçekleşeceğini" öngörüyordu. Palme yine de bir kenarda durup Jenkins'in Stalinist liderlerle kahramanca mücadelesini izlemekten rahatsızdı. Bu genç

İsveçli, doğru pozisyonda bulunduğunu ve yapacağı şeylerin tayin edici olduğunu bilen bir gencin duyacağı bir güçle dolu olduğunu hissediyordu. Gözlemci olduğu için aktif olarak kongreye katılamıyordu ama yine de SFS adına konuşmacılar listesine alınması için amansız bir mücadele vermişti.

Bu da uygundu. Ama kongrenin sonunda Batı delegasyonunun ortak sonuç belgesinin hazırlanmasına katıldığında, kendisine verilen yetkiyi aşmıştı. Bunu SFS yönetim kuruluna verdiği raporda da itiraf etmişti. Yönetim kurulu üyeleri –belki de Palme'nin sabırsız yapısını sezdikleri için– IUS'nin tüzüğünü ya da faaliyetlerini etkileyecek konulara karışmaması için ona özenle talimatta bulunmuştu. Ancak Palme Batılıların ilk taslağını yalnızca sertçe eleştirmekle kalmamış, taslağın yeniden hazırlanması için Avustralyalı bir delegeyle birlikte çalışmayı da kabul etmişti. Kongreden sonra, eylül ayında Ånga'daki sakin çiftlik ortamında raporunu hazırlarken, görevinde niçin ileri gittiğini, günah çıkartıcı ayrıntılarla gerekçelendiriyordu: 1) IUS zaten antidemokratik idi, 2) Tayin edici bütün kararlar alındıktan sonra ekleme yapmıştı, 3) Yaptığı şey, teşekkür edip vedalaşmaktan ibaretti, 4) Muhalefet içinde birlik olduğunu göstermek gerekiyordu ve 5) İçeriğini güçlendirmek üzere ortak açıklamayı yeniden yazmak zorunda olduğuna göre, metnin altına imzasını koymayı da uygun bulmuştu. En ağır basanı son gerekçeydi. Palme'nin güçlü eylemci yanı, formalitelere gösterilen saygıya üstün gelmişti.

Batılı öğrenciler arasında lider konumunu bu kadar çabuk kazanması, onun politik liderlik yeteneğinin bir kanıtıydı. Palme, Jenkins'in yanı sıra IUS'den ayrılışın arkasındaki itici güçtü. Prag'daki kongrede, polisin pervasız gözetimi ve öğrenci odalarının aranması, Batılı öğrencilerin ilişki ağını daha da genişletmişti. Boş zamanlarda Amerikalı ve İngiliz öğrencilerle pinpon oynuyordu. Kendisini öğrenci politikasının karmaşık entrikalarına ve çocuksu taktiklerinin içine atarken hâlâ bir "büyümüş de küçülmüş" tutumu vardı. Östermalm'de annesiyle birlikte kalmaya devam ederken bir yandan kendisinin de ifade ettiği gibi "uluslararası işbirliği için koşuşturan bir seyyar satıcı" tavrıyla Avrupa'yı dolaşıyordu. Ama politik açıdan olağandışı doğal bir yetenek olduğunu da göstermişti. Onun Prag'daki etkin çalışması, IUS'ye alternatif bir çözüm bulma çalışmalarında İsveç'i doğal lider konumuna getirdi. Batılı fraksiyon Prag'dan ayrılmadan önce, aralık ayında Stockholm'de, Kuzey Av-

rupa ülkeleri öğrenci örgütlerinin düzenlenmesini üstleneceği ortak bir konferans yapılması konusunda mutabakata varılmıştı.

***

Palme'nin Prag'dan dönüşünün hemen ardından IUS kongresinde neler olduğu konusunda Clarté ile SFS arasında şiddetli bir tartışma başladı. Palme, birinci elden ilk kez yaşadığı komünist fanatizm ve kitle manipülasyonuyla gerçekten sarsılmıştı. Jenkins'in neyle karşılaşacağını tahmin ediyordu elbette ama bir Kuzey Korelinin konuşmacı kürsüsünde elinde bir bazukayı sallayacağı aklına gelmemişti. *Gaudeamus*'da kongredeki havanın ne kadar tehdit edici olduğunu sergilemek için elindeki bütün retorik malzemeyi kullandı. Tarzında hâlâ gençliğin aşırılığı vardı ve konuşması yüzde yüz etkinlik sağlamak için bilinçli seçilmiş dil cambazlıklarıyla doluydu, ancak dildeki ateşe ve gerekçelendirmelerdeki sağlamlığa diyecek yoktu. Stockholm'deki Amerikan elçiliği bu yazıyı İngilizceye çevirdi ve yazı daha sonra propaganda radyosu *Voice of America*'da yayınlandı.

Svenska Dagbladet'te yapılan söyleşi daha az başarılıydı. Orada muhalif delegelerin bir ara "... bazıları siyah olmak üzere çoğu, ağzı köpürecek kadar kendinden geçiren bir nefretle dolu" 700 kişi tarafından nasıl çember altına alındıklarını ballandırarak anlatıyordu. Prag'a giden Clarté delegasyonunun lideri Hans Göran Franck, Palme'yi ırkçı nefret spekülasyonu yapmakla suçlamakta gecikmedi. Haksızlıktı bu. Palme SFS içinde Güney Afrika sorununu sürekli gündeme getiriyordu. Ama ırkçılık suçlaması onu belki daha da aktifleştirmişti. SFS'nin bir sonraki toplantısında, *apartheid* rejimi tarafından bursları kesilen Witwatersrand Tıp Fakültesi'ndeki siyah öğrencilere ekonomik destek verilmesi gerektiğini savundu. Vurucu cümlelere ve edebiyattan alıntı yapmaya olan düşkünlüğünün, muhalifleri tarafından kullanılabilecek zayıflıklar yaratması sonraki yıllarda da çok kez başına gelecekti.

Ancak yalnızca duygularıyla hareket etmiyordu. Onun soğukkanlı hesaplar yapan tarafı, SFS'nin kesin çizgilerle çizilmesi gereken tayin edici bir noktaya geldiğini görüyordu. Şimdi yalnızca IUS'ye karşı değil, uzlaşma politikasını sürdürmek isteyen herkese karşı uzlaşmasız bir polemikle, gerideki yolları dönüşsüz bir biçimde kapatıyordu. SFS sonunda inisiyatifi ele almıştı ve İsveçli öğrencilerin oynanan oyunların ne olduğunu bilmelerinin zamanıydı. Daha sorunlu olan şey, Palme'nin ve

SFS'nin 1950 sonbaharında Stockholm'deki Amerikan elçiliğiyle geliştirdiği yakın ilişkiydi.

İsveçli öğrencilerin Amerikalı yetkililerle ilişkilerinin olması gerçekte tuhaf değildi, özellikle, savaşın hemen ardından Avrupa'daki eğitim alanında yapılan uluslararası işbirliğinin Amerikan parasıyla ne kadar çok finanse edildiği düşünülünce. Olof Palme, Bertil Östergren ve diğer SFS'lilerin Amerikan kültür ataşesi Robert Donhauser ile olan ilişkilerini iyi tutmaları için anlaşılır nedenleri vardı. Palme ayrıca IUS kongresinde tanıştığı bir Amerikalı öğrenciden, yeni bir öğrenci örgütü kurma konusunda Amerikalı organizasyonlardan ve yetkililerden destek sağlama olanaklarını araştırmasını rica etmişti. Palme, Marshall Yardımı'nda ağırlıklı bir yeri olan, Ford Vakfı ile yakın ilişkileri bulunan ve kendisi gibi Kenyon Koleji'ne gitmiş Paul Hoffman'la da ilişki kurdu. Stockholm Belediye Sarayı'nda verilen bir resepsiyondaki buluşmaları resimli olarak Amerikan dergisi *Life*'ta yayımlandı. Olof Palme, 1950 sonbaharında iyi işleyen uluslararası bir öğrenci işbirliği oluşturmak üzere bir çıkış yapmak için taşların çoğunu tersyüz etmeye hazırdı. Politika, istemekti.

Ancak her şeyin bir bedeli vardı. Prag Kongresi'nden sonra Robert F. Woodward isimli bir başka elçilik görevlisi, Palme'yle bir söyleşi yaptı. Washington'a gönderdiği rapora göre Palme yalnızca komünist olmayan bir uluslararası öğrenci enternasyonali kurmayı hedeflediğini anlatmadı – ki, bu da doğaldı. Woodward, Palme'den Prag konferansına katılan İsveçli Clarté'cilerin isimlerini vermesini de istedi. Amerika'dan ekonomik destek sağlamak konusunda onu tereddüte düşürecek herhangi bir şey olmasa bile genç öğrenci lideri için rahatsız edici bir durumdu bu. ABD'de bulunduğu dönemde, komünist avcılığının yöntemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmuştu. Şimdi Senatör McCarthy'nin yükseldiği dönemdi. Ancak Olof daha 1948'deki Kenyon zamanında komünist eğilimlerini açıklamaları için sert muameleye tabi tutulan Hollywood yıldızlarıyla ilgili raporları izleyebiliyordu. Palme, Woodward'la bozuşmak istemiyordu ama muhbirlik yapmayı da istemiyordu. Çözüm olarak, Woodward'ın büyük olasılıkla saptamış olduğu Franck ve önde gelen iki Clarté'cinin daha ismini verdi ama diğerlerinin isimlerini anımsamadığını ve onların önemsemeye bile değmez boş kafalılar olduklarını söyledi. Bu tam bir yalandı. Aslında SFS yönetim kuruluna, üyelerini tek

tek isimleriyle belirttiği Clarté delegasyonuyla ilgili ayrıntılı bir rapor vermişti ama Amerikalı diplomat bundan habersizdi. Palme 1948 sonbaharında, Amerikalı yetkililerle işbirliği yapmak ile Soğuk Savaş'ta bir satranç taşına dönüşmek arasındaki sınır çizgisini yalpalamadan düzgün tutabileceğine inanıyordu. Kazananın CIA olduğunu, ilk kez çok uzun zaman sonra, 1960'lı yılların ortasında, anlayacaktı.

***

Diğer SFS liderleri de, Stockholm Öğrenciler Konfederasyonu binasında Lucia kutlamalarından* hemen sonra yapılacak olan kongreyi coşkuyla planlama çalışmalarını yaparken, CIA'in konuya bulaşmış olduğundan habersizdiler. SFS'nin Drottninggatan'daki –genel olarak "Virane" diye adlandırılan– bol rüzgâr alan eski bir ahır olan merkezinde yoğun bir faaliyet vardı. SFS'liler Palme ailesinin daha sakince oturup konuşmaya olanak veren dairesinde de sıkça toplanıyorlardı. Olof, bazen dostlarını Ånga'ya da götürüyordu ve biraz da keyif alarak renkli ve güçlü kişiliği olan akrabalarıyla tanıştırıyordu. Ama orada esas olarak çalışıyorlardı. Olof Palme bir yandan Batılı öğrenci temsilcileriyle yoğun bir yazışma içindeyken, bir yandan da konferansla ilgili pratik hazırlıklarla uğraşıyordu: Vize, yolculukları düzenleme, ekonomik destek sağlama, otel rezervasyonları ve büyük bir bitiş partisi planlaması. Çalışma arkadaşları, onunla kahve pişirmeye ya da diğer pratik işlerin yapılmasına pek katılmadığı için atışırlarken, hiç olmazsa onun tembel olmadığını biliyorlardı. Şimdi geçmiş yıldaki yoğun çalışmalar nihayet meyve verecek ve dünya öğrencileri için IUS'nin dışında yeni bir işbirliği örgütü kurulacak gibi görülüyordu.

Ancak endişe konusu olan hâlâ İngilizlerdi. Jenkins, Rust ve Palme'nin diğer dostları, NUS'nin IUS'den çıkmasını başarabilecekler miydi? Konu, kasım ortasında Liverpool'daki bir konferansta ele alınacaktı. Pek doğal ki, Palme bu toplantının dışında kalmayı düşünemezdi. Yolculuğu talihsiz başladı. İngiltere'ye girişi engelleniyordu. Sonunda fırtınanın kamçıladığı Liverpool'a geldi. Buna karşılık İngiliz dışişleri, IUS'nin gönderdiği, İngilizleri yola getirecek dört ağır topun ülkeye girmesine izin vermedi. Bunların başında sert yapılı Çek Grohman ile ileride İtal-

* Hıristiyanlık öncesi dönemden kalan, Hıristiyanlıkla birlikte Noel kutlamalarının başlatıldığı 13 Aralık günü yapılan törenler - ç.n.

yan Komünist Partisi'nin liderliğini yapacak olan Berlinguer'in kardeşi Giovanni vardı. İngiliz yetkililerin tutumu, Jenkins'e yarar yerine zarar verdi. Anlaşılır nedenlerle, öğrenciler, dışişlerinin kongreyi yönlendirme girişiminden hoşlanmamıştı.

Jenkins, Liverpool Üniversitesi'nin öğrenci derneği lokalindeki toplantıyı güçlü bir konuşmayla açtı ve IUS'den kesin bir biçimde ayrılmayı önererek Palme'nin Londra konferansındaki analizini onayladı. Palme, Jenkins'in konuşmasını, sürpriz olmayacak şekilde "mükemmel" olarak tanımladı. Ama sıra oylamaya geldiğinde, çoğunluğun, kendi yönetimlerine karşı olduğu ortaya çıktı. Bunun ardında İngiliz ve Galler öğrencilerinde komünizme duyulan sempati yoktu. Konferans, Jenkins'in Prag'daki tutumunu onaylamıştı. Ancak birçok kişi için, bütün dünyayı kapsayan birleşik bir öğrenci hareketi düşüncesini terk etmek ve kendini Soğuk Savaş'ın yırtıcı rüzgârlarına bırakmak zordu. IUS'nin yönetimiyle yıllarca sonuçsuz kalan bir uzlaşma çabası göstermiş olan daha deneyimli liderlerle, öğrencilerin barış için uluslararası bir güç oluşturacağı düşüyle etkinlikleri daha yeni başlayan genç delegeler arasındaki uçurum çok büyüktü.

Palme'nin raporunda yazdığı gibi burada "yığınla çok genç, çok nahif ve dünyadan habersiz öğrenciler" vardı. Ama Jenkins ödün vermez kişiliğini bir kez daha gösteriyordu. Yönetimin çoğunluğuyla birlikte vetonun hemen ardından istifa etti: "Şimdi benim yürümemin mümkün olmadığı bir yolu seçtiniz" diye açıklıyordu. İngiliz Öğrenciler Konfederasyonu birden çözülme noktasına gelmişti. İki saat süren tam bir şaşkınlıktan sonra bir uzlaşmaya varıldı. Jenkins ve diğer yöneticiler, kurulan geçici yönetim kurulunda yer alırken, IUS'de kalıp kalmamayı belirlemek üzere bütün öğrenci derneklerini kapsayan ulusal çapta bir oylama yapılmasına karar verildi.

Palme memnun değildi. İngilizler ve İsveçlilerin ortaklaşa, Stockholm'de yönetimi alacaklarını umut ediyordu. Ama Jenkins'in arkadaşlarından tam bir yetki almaması durumunda, onur duygusu, onun yeni bir örgütlenme için aktif olarak çalışmasını önleyecekti. Palme son derece kötümserdi ve Stockholm'deki Amerikan elçiliği gibi gelişmeyi dikkatle izliyordu. İsveçlilerin stratejisi, mümkün olduğunca yükseklerde dolaşan politik tartışmalardan kaçınmak ve özellikle Üçüncü Dünya öğrencilerini desteklemek gibi pratik işbirliği konularına odaklanmaktı.

1950'nin Lucia kutlama günü civarında 21 Avrupalı ve Kuzey Amerikalı ulusal öğrenci kuruluşundan 68 delegasyon, sisli ve lapa lapa kar yağışlı Stockholm'e gelmeye başladı. Bunlar, Otel Regina ve Frälsningsarmé'nin [dinsel bir hayır kurumu -ç.] şehir merkezinde çalışan memurların Noel alışverişi için doldurduğu şehrin en büyük alışveriş caddesi olan Drottninggatan'daki oteline yerleştirildiler. İsveç sabah gazeteleri, bu iki otelin durmadan sigara içen ve hararetle tartışan yabancılarla dolu olduğunu yazıyordu. *Dagens Nyheter*, konferansı "demokratik değerlerin çevresinde bir aidiyet duygusuyla birleşen Batılı öğrencilerin ateşli bir manifestosu" olarak tanımlayan bir başyazı yayımladı. Bu, gerçekte tam da Palme ve SFS'nin hedeflediği bir çerçeve değildi.

Görüşmeler, 17 Aralık Pazar günü, Bertil Östergren'in temel hedefleri anlatmasıyla başladı. Başkan sıfatıyla SFS'nin resmi temsilcisiydi; Olof Palme ve Jarl Tranaeus da uzmanlar olarak delegasyona dahildiler. Palme tartışmalarda alçak bir profil göstermiş olsa bile, İsveç tarafındaki itici güçtü. IUS kendisini dış dünyanın temsilcisi olarak sevimsiz bir biçimde anımsatıyordu. İsveç Clarté'si toplantıyı protesto etti ve merkez yürütme komitesinden Giovanni Berlinguer, kendi kendine durumu düzeltme misyonu vererek Stockholm'e geldi. Bir basın toplantısında gizemli bir biçimde, "Kendine çekidüzen vermek için hiçbir zaman geç değildir" dedi. Ancak salondaki problem ilk elde İngilizlerdi. Aldıkları görev kısmen IUS'yle işbirliğini artırmayı talep etmek, kısmen de diğer öğrenci örgütlerini yeniden IUS'ye geri dönmeye ikna etmekti. Ama temel sorunda Olof Palme'yle mutabık olan Jenkins, üstüne düşeni ustalıkla yerine getirdi. IUS'yle işbirliği konusu beklemeye alındı ve üyeliğe yeniden birlikte dönme önerisi oylanarak reddedildi. İngilizler bu yenilgiyi pek fazla itiraz etmeden kabul ettiler. Muhtemelen Jenkins ve Palme gelişimin bu doğrultuda gitmesini birlikte planlamışlardı ve bunlardan ikincisi derin bir nefes alarak sonucu şöyle yorumluyordu: "Politik canavar şimdi barışçıl halde çekip gitti."

Ancak aceleci bir yorumdu bu. Yalnızca birkaç saat sonra bu canavar komünizme ve genelde Sovyet dış politikasına, özelde IUS'ye yönelik uzun ve şiddetli bir saldırıda bulunan Amerikalı genç delege Al Lowenstein kılığında yeniden geri geldi. Bu genç kuşkusuz uluslararası durumdaki gerilimden etkilenmişti. Kasım ayında Çin, Kore'ye girmişti. Bu kongreden bir gün önce başkan Truman ABD'de ulusal alarm hazırlığı

ilan etmişti. Lowenstein'ın Soğuk Savaş konuşması İsveçlilerin tam da kaçınmak istediği bir şeydi. Gelişmekte olan bu olası yeni öğrenci işbirliği, bir antikomünist Haçlı Seferi olarak görülmemeliydi. Amerikalı diğer delegasyonlardan derhal karşı darbeler aldı ve Lowenstein'ın konuşmasını resmi protokolden çıkarmak için ne yapılması gerektiği konusunda karmaşık bir tartışma başladı. Bu, en az İsveçlilerce de desteklenen aptalca bir düşünceydi ve IUS'nin propaganda şubesinin Lowenstein'ın hesapta olmayan parlamasını nasıl kullanacağı konusunda derin bir korkuya dayanıyordu. Ama konferansın gerçek dönüm noktasını oluşturan yine de bu oldu.

Çoğunluk, kendi delegasyonunun da destek vermediği bu genç Amerikalıya karşı bir tutum aldı. Böylece hem IUS'ye yeniden dönme önerisi reddedilmiş hem de Amerikan Soğuk Savaş propagandası savuşturulmuş oldu. Delegeler pratik tartışmalara girmek için şimdi kendilerini Üçüncü Çıkış Noktası konusunda oldukça güçlü hissediyorlardı. Onları yönetmek kolay değildi. IUS'de edindikleri Stalinist deneyimler, delegelerde klikleşme ve kulis politikası yapma konularında bir korku yaratmıştı. Saydamlık ve *fair play* [kuralına göre oynamak -ç.] konularında güçlü bir talepleri vardı. Ama İsveçlilerin ustaca manevrası Jenkins'in güçlü otoritesiyle bir araya gelince, tam olarak yeni bir rakip öğrenci enternasyonali yaratıldığı anlamına gelmeyen bir örgütlenme çözümüne ulaştılar.

Palme konferansın sonuna doğru, delegeleri sömürgelerdeki öğrencilere yapılan baskıları ciddiye almaya çağıran en heyecanlı konuşmalardan birini yaptı. "Sorun, onların Lowenstein'ın bir gün önce saldırdığı Sovyet emperyalizmini desteklemesi değil, ortaya koydukları korku, sefalet, açlık ve ölüm"le ilgili temel bilgilerin gerçek olması ve bizden aktif eylem talep etmesidir" diye açıklıyordu. Sonuçta yeni bir öğrenci konferansı (ISC) toplanmasına karar verildi. Bu kongre, uygulama çalışmalarının çeşitli ulusal öğrenci örgütleri arasında paylaştırıldığı ortak projeler konusunda karar verecekti: Seyahatler, öğrenci değişimi, sosyal sorunlar, boş zamanlar vb. Gerçekte biraz karmaşık ve belirsiz bir çözümdü bu ama yine de geçmiş yılların IUS ile ilgili bitmek bilmez havanda su dövmelerine kıyasla, ileri doğru atılan büyük bir adım olarak görülüyordu. Noel'den üç gün önce verilen kapanış yemeğindeki Noel sofrasında, sert içki ve şarkılar ile Batılı öğrenci liderlerini sonuçtan memnun edecek nedenler vardı.

İstediklerinin yarısını elde edebildiklerini biliyorlardı elbette. İyi işleyen bir uluslararası işbirliği bir tür önderlik gerektiriyordu. Bu da 1952'de yaratılacaktı. O zamanki kısaltmayla COSEC (*co-ordinating secretariat*) denen bir "koordinasyon sekreteryası," uluslararası öğrenci konferansları arasındaki faaliyetleri birleştirecekti. Merkez olarak Hollanda'da Leyden seçildi ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nca en iyi alternatif olarak görülmesine rağmen Palme "Hayır" deyince ilk başkanlığa İsveçli Jarl Traneus getirildi. Doğu ve Batı arasındaki ideolojik mücadelede açık bir tavır almaktan kaçınmak için, bir uzlaşı olarak, COSEC'nin belirsiz formu uygun bir çözümdü. Bu kurum oldukça başarılı oldu ve 1950'lerin ortasında yarısına yakını sömürge ülkelerden olmak üzere 50 kadar ulusal öğrenci örgütünü kapsar hale geldi. Öğrenci değişimi, burslar ve çeşitli biçimlerdeki sosyal desteği içeren program etkin olmuştu.

Ama COSEC, radikal öğrenci hareketlerini belirlemek, muhafazakâr ve Batı yanlısı olarak bilinen güçleri desteklemek yoluyla, Amerikan dış politikasının bir aracı haline de geldi. Bu faaliyet daha başlangıcından itibaren CIA tarafından finanse edildi ve bu kurumda çalışan Amerikalı öğrenciler tarafından yönetildi. CIA bağlantısı, radikal Amerikan dergisi *Rampart*'ta 1966'da yayımlanan ünlü bir ifşa edici röportajda ortaya kondu ve o tarihten sonra bütün Batılı öğrenci işbirliği faaliyetlerinin üzerine soğuk bir gölge düşürdü.

Bu konuda yazılmış birçok kitaptan birinin başlığını ödünç alırsak Palme, "kemanı çalanların kimler" olduğunun bilincinde miydi? Muhtemelen CIA'in ne kadar işin içinde olduğunu bilmiyordu. Onu ve diğer Batı Avrupalı öğrenci liderlerini kandırmak için sahte protokoller bile üretildi. Ancak Palme, COSEC'nin ABD'nin ekonomik desteğine bağımlı olduğunu da biliyordu. Onun gözünde bu, hiç olmazsa öğrenci hareketini dışarıdan yönetme girişimleri olmadığı sürece, çok da aykırı bir şey değildi. Her şey olup bittikten sonra bu tutum nahif görülebilir ama 20'sini biraz aşmış insanlara yöneltilebilecek, saflıktan daha kötü suçlamalar vardır. Kaldı ki, bu konuda yalnız da değildi. Bertrand Russel, Raymond Aron, André Malraux, Ignazio Silone, Arthur Koestler gibi önde gelen birçok Avrupalı entelektüel, bu Amerikan casusluk örgütünden para almışlardı. İsveç'te 1957'de Stockholm'deki Otel Malmen'deki CIA'in sponsorluğunu yaptığı bir konferansa Anders Ehnmark, Göran Palm, Vilgot Sjöman ve Tomas Tranströmer gibi genç yazarlar katıl-

mıştı. CIA –McCarthy'nin komünist avcılarından farklı olarak– Sovyet ideolojisine karşı etkin biçimde mücadele etmek için her şeyden önce komünist olmayan Batılı entelektüelleri desteklemek gerektiğini görüyordu. Eğer Arthur Koestler, kötü bir ortama düşme korkusunun, politik ahlakın bir işareti olmadığı, buna karşılık özgüven eksikliğini gösterdiği biçimindeki ifadesinde haklıysa, Olof Palme değinilen o son nitelik konusunda iyi donanımlıydı.

***

Palme, SFS'nin dış ilişkiler komisyonunun sorumlusu olarak bu ilk deney edinme yıllarında, geri kalan resmi hayatını tayin edecek olan temel politik karakter çizgisini –iyisiyle, kötüsüyle– göstermişti.

Öncelikle politikayla ilişkisinin, ideolojik olmaktan daha çok varoluşsal bir dayanağı vardı. Bu, inandığı temel değerleri ve düşünceleri olmadığı anlamına gelmez. Ancak bunlar pek de orijinal ve farklı şeyler değildi (ileride değinileceği gibi, bir amacın dışında). İnançlı bir demokrattı –ya da hiç olmazsa ABD'de oldu–, eşitliğe ve bireyin özgürlüğüne inanıyordu, Batılı aydınlanma ideallerine sıkı sıkıya bağlıydı, ekonomik büyümeyi ve adil bölüşüm politikasını hedeflenmesi gereken amaçlar olarak görüyordu ve *laissez-faire* [bırakın yapsınlar -ç.] liberalizmi kadar totaliter sistemlerden de hoşlanmıyordu. Onu Batı dünyasının sosyal liberal ana damarına yerleştiren bu amaç ya da değerlerden hiçbirini, ideolojik bir ilke düzeyine yükseltmeye hazır değildi. Genel tutumu itibarıyla, gerçekliğin, hedeflenen çeşitli amaçlar arasındaki uzlaşmalar ve hesaplamalardan oluştuğunu gören, tipik bir pragmatist idi. Bu açıdan ne 1950'li yıllarda bir Soğuk Savaşçı ne de 1970'li yıllarda sarsılmaz bir antiemperyalist ve sosyalist idi. Tersine, görüşmelerde uygun çözümler bulmak, ittifaklara girmek ve gerekli ödünleri vermek gibi klasik bir sosyal demokrat becerilerine sahipti ve bu yeteneklerini yeni uluslararası öğrenci örgütü yaratmak için yaptığı çalışmalarda defalarca göstermişti.

Buna karşılık, her bireyin belirli bir anda, haklı ve doğru olduğuna inandığı bir durumda tavır almak gibi kesin bir görevi olduğuna ilişkin güçlü inancı nedeniyle olağandışıydı: IUS asla iyi işleyen bir öğrenci enternasyonali olamazdı, ABD bombalayarak Vietnam'a demokrasi getiremezdi. Bu, savaş sonrası dönemin Fransız felsefesini okumanın sonucu değil, daha çok kişisel bir tavır alış, belki de varoluşçuluğun biçimlendirdiği psikolojik bir karakter çizgisiydi. Harry Schein'ın daha

sonra betimlediği gibi "nerdeyse tutkunluk derecesinde ahlakçı olan bir taktisyen" idi. Palme, genel olarak komünizmden hoşlanmadığı için ABD'nin yanında Soğuk Savaş'ın içine atılmaya hazır değildi ama SFS'nin uluslararası sorunlarını çözme göreviyle karşı karşıya geldiğinde birlikte kararlaştırılmış olan çizgiyi sağlam ve tutarlı biçimde sürdürmek üzere kendini borçlu hissetmişti. Bu bakımdan bir tür sanatçı doğası vardı. Yaptığı resmi şövaleyenin ortasına koyuyor ve bütün gücünü onun için harcıyordu.

İkinci olarak, bu odaklanma yeteneği yalnızca içgüdüsel değildi, ayrıca bilinçli bir tutumdu da. O bunu evinden, Palme ailesinin, isteğin gücüne olan güçlü inancından almıştı ve bunu bir slogana dönüştürecekti: "Politika, istemektir." Bunun ardında bir ölçüde soğukkanlı bir hesap ve tam da bu yoğun gayretle başarı kazanılacağı kavrayışı vardı. Bu yüzden bazı durumlarda, yalnızca yolu kapamakla kalmayan, ayrıca istek gücünü harekete geçirmek için bir nişan tahtası da oluşturabilen bir baş rakibe, bir kişiye, gruba ya da olaya odaklanmak zorunluydu: Komünist iktidar sahipleri, İsveçli burjuva politikacılar, Nixon yönetimi vb. Muhafazakâr Alman hukuk felsefecisi Carl Schmitt gibi, dost ve düşman arasındaki ilişkiyi, politikada merkez olarak görüyordu. Bu onun, çelişkileri uzlaşmaz ya da nefret yüklü olarak gördüğü anlamına gelmiyordu, tersine, sıklıkla rakiplerine mesafeli, hafif ironik bir bakışı vardı. Hiç olmazsa onların ne düşündüklerini anladığı sürece. Bu, onun özel hayatında belirgin özellikleri olan dostluk ve alçakgönüllükle uyuşmayan, az ya da çok profesyonel bir duruştu. IUS'nin Stalinist şefleriyle uyuşmazlıklarında hiçbir inatçılık ya da fanatizm yoktu, onları kötü ruhlu insanlar olarak değil ama gerçek bir öğrenci enternasyonali oluşturmak için uzaklaştırılması ya da zararsız hale getirilmesi gereken engeller olarak görüyordu. IUS'yle mücadelede uyuşmazlığın bu soğuk biçiminin yararı apaçıktı.

O saygıdeğer ama biraz donkişot davranışlı İngiliz Jenkins'ten farklı olarak, ödün vermeye hiç niyeti olmayan insanlarla uzlaşmaya varmak için alnını kanatacak tokuşmalarla zamanını boşa harcamıyordu. Bu iki Batılı öğrenci politika liderinden, daha sonra başarılı bir kariyere doğru ilerleyecek olan Palme'ydi. Jenkins, politik oyunlara ayak uydurma becerisinden yoksun olduğu için kendi kendini bitirecekti. Durumunu şöyle yorumlayacaktı: "Politikada başarılı olmak için ilkesel

konularda 'esnek' olma zorunluluğunu gördüm ve bu, benim aldığım Viktoriyen terbiyeyi törpülüyordu." Ancak ironi bu ya, diplomat oldu; Robert Frost'un "insanın bir kadının yaş gününü her zaman anımsamak ama yaşını hiçbir zaman anımsamamak zorunda olduğu" diye tanımladığı meslekti bu.

Üçüncü olarak, yukarıdaki akıl yürütmenin bir istisnası olarak, Palme'nin, zamanın ortalama sol liberallerinden ve sosyal demokratlarının çoğundan daha derin bir kavrayışa, daha güçlü bir kişisel inanca sahip olduğu bir nokta vardı: Ateşli enternasyonal angajmanı. Gerçekte, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyaya açılma özlemi, o zamanın genç öğrencileri arasında çok yaygın bir istekti. Genç radikal yazar Jan Myrdal 1950'li yılların başında alaycı bir biçimde şöyle yazıyordu: "O kadar çok kötü otelde kalmak ve o kadar çok 'ilginç' ve rüzgârın savurduğu yaratıkla karşılaşmak için nadiren bu kadar çok sayıda akademisyen aynı anda yurtdışına gitmiştir." Fakat, Olof Palme'nin girişimleri daha derinlikli ve daha çok katmanlıydı. Temelinde, ailenin kozmopolit gelenekleri ve dile olan ilgisi yatıyordu, çocukluğundan itibaren dar kafalı ulusal çerçevenin dışında düşünmek üzere terbiye görmüştü. Ama aileden gelen milliyetçiliğin anlamı konusunda sağlam bir kavrayışı vardı, özellikle, ailenin Rusya ile savaşta Finlandiya'ya yönelik gösterdiği güçlü dayanışmayla. Dünyaya, İsveç tarafsızlığını ve sömürge ülkelerin, bir zamanlar Finlandiya'nın yaptığı gibi, kudretli imparatorluklara kafa tutmasına duyduğu sempatiyi içeren bir küçük devlet perspektifinden bakıyordu. Son olarak da ABD'de bulunduğu dönem, onun idealizmini, küresel iktidarın içinden dünyanın nasıl görüldüğüne ilişkin bir reel politika kavrayışıyla renklendirmişti.

7. Bölüm

Eski Ülke

İnsanlar kendi koşulları hakkındaki açık bir fikirle her zaman uyuşmayan güçlü bir istekle ileriye yönelirler. Daha çok, yalnızca "geçerli olan başarmaktır" biçimindeki tek egemen duyguya sahiptirler.
İŞÇİ HAREKETİ'NİN KÜLTÜR RAPORU - 1952

Milliyetçilik, her şeyden önce saygınlığa geri dönüştür.
OLOF PALME

Paris, 1950'li yılların başında Avrupa'nın başkentiydi. Jean-Paul Sartre, Boulevard St. Germain ile Rue St. Benoit'nın köşesindeki Café de Flore'dan savaş sonrası dönemin enetelektüel tartışmasını yönetiyordu. Ormanlık banliyö Rocquencourt'daki NATO merkezinden *Vigilia Pretium Libertatis* –Özgürlüğün Bedeli Tetikte Olmaktır– parolasıyla Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele yönetiliyordu. Bütün dünyadan insanlar barlarda ve kafelerde iç içeydiler: Evine, "o klimalı karabasana" dönmek istemeyen Amerikalı askerler, komünizmden kaçan Doğu Avrupalılar, imparatorluğun kalbine sömürgelerden gelen tebaa, hayattan kuzeydeki yarımadalarındaki iç sıkıntısının sunabildiğinden daha fazla şey isteyen genç İskandinavlar. Paris'in yeniden canlanan eğlence hayatı, ünlü *joie de vivre*'i [yaşama sevinci -ç.], savaşın gölgesinde büyüyen yeni bir kuşak için bir mıknatıs gibiydi. Yazar Birgitta Stenberg, efsanevi İsveçli şair Paul Andersson'la birlikte Paris'te yaşadığı bohem hayatını çıplak bir biçimde yansıtan yazılarında, "Bu insan yığınlarını Champs Elysées boyunca sonsuz bir akıntı içinde yürürken görmek, dünyayı görmekti" diyordu.

1951 sonbaharında Olof Palme de Paris'teydi. Ama onu çeken bohem hayatı değildi. 24 yaşına geldiğinde geniş kaldırımlardan ve olağan-

dışı içki çeşitlerinden tahrik olmayacak kadar çok gezmişti. Bazen kural dışı davranıyor olsa bile, kötü alışkanlıklar içeren bu hayat, hedefleri olan Palme'ye göre değildi. İsveç Dışişleri Bakanlığı'ndan aldığı bir aylık bir bursla Fransızcasını geliştirmek için oradaydı. Çocukluğunda hoşlanmadığı mürebbiyeye rağmen –ya da belki onun yüzünden– bu dili, İngilizce ve Almancası kadar iyi değildi. Paris'teki hayatı yine de bir tür tatil gibiydi. Şimdi –nerdeyse– son üç yılın yoğun öğrenci çalışmalarından olduğu gibi hukuk derslerinden de tamamıyla kopmuş gibiydi. Kendisine, geleceği düşünmeye yer verecek olan, nefes alacak bir mola sağlamıştı. Ancak Palme, ne yaparsa yapsın, olayların merkezine düşecek tuhaf bir beceriye sahipti.

Bir süre tarihçi kuzeni Sven Ulric Palme'nin tanıdığı olan bir Fransız amiralin yanında, Lüksemburg Parkı çevresindeki binalardan birinde bulunan büyük bir dairede kaldı. De Gaulle'ün Özgür Fransız Güçleri'nde yer alan bu amiral, Rocquencourt'daki NATO merkezinde çalışıyordu. Bu Atlantik ötesi işbirliği kuşkulandırıcı kıvılcımlar saçıyor ve oturduğu dairede büyük bir anlaşmazlık içinde olan Fransız ve Amerikalı askerler buluşuyordu. Bunlarla yediği yorucu bir öğle yemeğinden sonra bir yakınına yazdığı alaycı bir mektupta, "İnsan, bir Atlantik ordusunu yönetmenin burun silmek kadar kolay olamayacağını anlıyor" diye yazıyordu. Dostu Bo Kärre de Fransa'daydı ve şimdi yeni kurulmuş olan Strazburg'daki Avrupa Konseyi'nde memurdu. Onunla ve karısı Marianne'la birlikte şehrin gece hayatını yaşıyorlardı.

Ayrıca bir rastlantı sonucu Paris'teki edebiyat hayatının merkezine de düşmüştü. William Stayron ve George Plimpton gibi genç Amerikalı yazarlar tarafından çıkartılan saygın dergi *Paris Review*'in yönetim merkezi, Amiralin Granciére Caddesi'nde oturduğu evin hemen yanında bulunuyordu. Bunlar toplantılarını, gürültüsüzce uyuşturucu satılan bir yer de olan, bahçe girişindeki Café Tournon'da yapıyorlardı. Palme için politika da hiçbir zaman uzakta olan bir şey değildi. Komünist Çekoslovakya'da sürmekte olan gelişmeyle ilgili nahoş bir anımsatmayla karşılaştı. SFS'nin temsilcisi olarak katıldığı bir Unesco toplantısında, kapsamlı bir temizlik sürecinin başlangıcını oluşturacak olan, Rudolf Slánký'nin Prag'da tutuklandığı haberi geldi. Palme bu haberi, aynı toplantıda bulunan Çekoslovakyalı IUS genel başkanına anlatınca adamın yüzü sapsarı kesildi.

Ancak Palme'nin kendi hesabına düşünmesi gereken birçok şey vardı. SFS'yle işi daha bitmiş değildi. Gelecek baharda, zorlu bir tam mesai gerektiren İsveçli öğrencilerin başkanlık görevini üstlenecekti. Ama 1951'de *curriculum vitae*'sini [özyaşamöyküsü -ç.] temizlemişti. Elçiliklere serbestçe girip çıksa ve Rus ve Amerikalı casuslarla ahbaplık etse bile, daha hukukçu adayı diplomasını almamış, henüz annesiyle birlikte kalan genç bir öğrenciydi. Stockholm Yüksekokulu'nda beşinci yılına doğru gidiyordu. Eğitimin dört buçuk yıl süreceği hesaplandığına göre bu da çok tuhaf bir şey değildi. Uluslararası görevlerinin arasına sınavları sıkıştırmış ve hatta bazı durumlarda dersleri için yolculuklardan vazgeçmişti. 1950'li yılların başında okulu bitirmemek, en azından önüne başarı hedefini koymuş olan Palme için bir alternatif değildi ancak sonra gelen ve istikbal vaat eden öğrenci politikacılar arasında giderek yaygınlaşacaktı bu.

Kaldı ki baba Gunnar'ın oğullarının öğrenimi hakkındaki dilekleri de arka planda hep duruyordu. Olof, Ekim 1951'de okuldaki son kursunu bitirmiş ve diploma için gerekli on beş kronu da yatırmıştı. 15 Aralık'ta Paris'te bulunduğu sırada, Stockholm Yüksekokulu'ndan hukukçu adayı unvanını almıştı. Aldığı karnede çok iyi şeyler yazıyordu. Örneğin medeni hukukta olduğu gibi idare hukukunda da "övgüye değer ölçüde iyi bir not" almıştı. Arkadaşlarının çoğu, örneğin geleceğin finans imparatoru Peter Wallenberg, bütün konularda kötü bir "geçer not"la yetinmişti. Palme Fransa'dan unvan hastası İsveç'e, mahkemede görev yapmamış genç hukukçular için kullanılan silik nezaket sıfatıyla, "noter" olarak döndü.

Geçen yılda başka yükümlülüklerini de yerine getirmişti. Yedek subay olarak yılın herhangi bir ayında askerlik yapması gerekiyordu. Bu yükümlülükte yalnız değildi, 1950'li yıllarda birçok öğrenci ve memur, İsveç savunmasında ekstra görev yapıyordu. Zorunlu askerlik görevlerini yaptıkları sırada, yedek subay olmaya özendirilmişlerdi, bu unvanın özellikle emeklilikle ilgili koşulları elverişliydi ve gençlerin çoğu savaş yılları boyunca esinlendikleri güçlü bir savaşa hazırlık görevi duygusu taşıyordu. Üstlenilen bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin, öğrenime geri dönüşte ve sivil kariyer söz konusu olduğunda, genellikle zahmetli olduğu ortaya çıkmıştı. Ama savunma, üst düzeyde öncelik verilen bir olguydu ve askeri yetkililer gibi, işverenler ve idari kuruluşlar da soruna

uygun çözümler bulmaya çalıştılar. 1950'li yılların başında askerlerin sivil toplumda aynı genişlikte yer aldığı bir başka Batılı ülke olduğu kuşkuludur.

O zamanın İsveç'i, tarihçi Tomas Roth'ın isabetli ifadesiyle, askeri-sanayi-yönetim kompleksine *sahip* değildi, bu kompleksin *ta kendisi*'ydi. İsveç, Avrupa'nın üçüncü güçlü hava kuvvetleriyle, bir milyon askeri harekete geçirebilecek ordusuyla, yetişkin nüfusun büyük bölümünü kapsayan gönüllü savunma örgütleriyle ve gelişkin bir savaş endüstrisiyle, hiç olmazsa kâğıt üzerinde, dünyanın askeri açıdan en donanmış ülkelerinden biriydi. Tarihindeki uzun süreli barışçı dönem düşünülürse, o zamanlar ülkede geçerli olan savaşçı moralin ne kadar yüksek olduğunu belirlemek zor. Ama İsveç'in sağlam bir savunması olması konusundaki politik ittifak nerdeyse yüzde yüzdü. İsveçliler, İkinci Dünya Savaşı'na katılma tehlikesini, şans ve dümen suyuna gitme kombinasyonuyla atlattıklarını biliyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı'nın deneyimlerinden çıkartılan sonuç, halkın yaklaşık dörtte biri öyle düşünüyor olsa bile, İsveç'in tarafsızlığını terk edip Batı ittifakına katılması biçiminde olmadı. Yurttaşların çoğunluğu, uygulamadaki kapalılığa rağmen tarafsızlık politikasının arkasında duruyordu. Belki de İsveç, tarafsızlığın yardımıyla savaşa girmekten kurtulduğu için pek şaşırtıcı değil bu. Tarfsızlık, daha sonra açıklanacak olan Soğuk Savaş boyunca Batılı devletlerle yapılan gizli savunma işbirliğine rağmen bir illüzyon değildi. Dostlardan biraz yardım geleceği hesaplanıyor olsa bile, İsveç'in tarafsızlığını kendi başına koruması için askeri açıdan güçlü olması doğrultusunda yüksek düzeyde bir istek söz konusuydu. Şu ya da bu doğrultuda verilecek ödünler hiç olmazsa politik bir seçim olacaktı. Yapılan kapsamlı silahlanma, askeri düşüncenin ve stratejik tehdit resimlerinin, İsveç halkının büyük bir bölümü tarafından hem daha önceki hem de sonraki zamandan çok daha geniş bir biçimde paylaşılıyor olmasını içeriyordu.

Palme kısa süreli askerlik görevini 1951 sonbaharının başında genelkurmay başkanlığının Palme ailesinin evine yürüyerek on dakika uzaklıkta olan Östermalm Sokağı'ndaki "Gri Ev"de bulunan istihbarat bürosunda yaptı. Burada bir buçuk ay boyunca, daha sonra gizlilik damgası vurulan, Batı Almanya'da komünizm konusunu, siyaset bilimi tezi olarak yazmak yoluyla çeşitli ilgi alanlarını birleştirebiliyordu. Skövdeli

tanıdıkları Lennart Hagman ve Birger Elmér'le yeniden ilişki kuracağı Gizli İstihbarat Bürosu'nda savaş masasına yerleştirilmişti. Bu zaman içinde sosyal demokrat başbakan Tage Erlander ile de ilk kez karşılaştı. Ancak bu karşılaşma görevdeyken olmadı, Uppsala'dan Stockholm'e giderken bir nedenden dolayı trende oldu. Stockholm'e vardıklarında başbakan bu genç politik öğrenciye Rosenbad'daki* lokantada *pyttipanna*** ikram etti. Burası Merkez Garı'na yakın, gazetecilerin ve politikacıların müdavimi olduğu, aşınmış deri kanepeleri, altın renkli sahte deriden yapılmış duvar kâğıtları ve masalarında külahlı lambaları olan bir meyhaneydi.

Erlander'le bu ilk karşılaşmanın Palme'de özel olarak başbakanlık binasına girme isteği uyandırması olası değil. Ama bu karşılaşma, zaman olarak onun işçi hareketine girmesine denk düşüyor. 1951 sonbaharında, Stockholm Yüksekokulu'ndaki sosyal demokrat öğrenci derneğine üye olmuştu. Pek aktif değildi ama böylece SAP'a [Sosyal Demokrat İşçi Partisi -ç.] sempati duyan bütün öğrencilerin yüzde 7'sini oluşturan o küçük gruba girmişti. Bu oportünistçe alınmış bir karar değildi, daha çok, beş yıl önce Kenyon Koleji'nde başlayan politik yeniden yönlenmenin doğal bir sonucuydu. Öğrenci sendikal hareketi içinde parti karnesi sahibi olmak doğrudan hiçbir avantaj sağlamıyordu. Ayrıca 1950'li yılların başında, sosyal demokrasinin başlangıçtaki canlılığını yitirdiği ve çok yakında bir hükümet değişikliğinin olacağı, yaygın bir kanıydı. İşçi Partisi 1933'ten beri iktidardaydı ama son yapılan 1948 alt meclis seçimlerinde popüler lideri Bertil Ohlin başkanlığındaki Halk Partisi oylarını çok artırmıştı ve sosyal demokratların egemenliğini ciddi olarak tehdit ettiği görülüyordu.

1951 sonbaharının sonlarında Granciére Caddesi'nde oturan bu genç İsveçli, vaatkâr bir karışımdı: Taze bir sosyal demokrat, gizli istihbarat örgütünde yedek subay, taze bir hukukçu, başarılı bir öğrenci politikacısı ve çok dilli coşkulu bir kişilik. Ama nereye gidiyordu? Paris'te bulunduğu süre içindeki faaliyetlerine bakılırsa, her şeyden önce İsveç devlet yönetiminde yurtdışı bağlantısı olan bir kariyer düşünüyordu, ya dışişlerinde ya da savunma bakanlığında. İsveç'in Paris büyükelçiliğin-

* Başbakanlığın olduğu mahalle - ç.n.
** Patatesle karışık jambon kızartması - ç.n.

deki askeri ataşesi nezdinde İsveç savunmasında olası bir kariyer yapmak düşüncesiyle stajyerlik kadrosu almak için ısrarlı girişimlerde bulundu. Ancak bir sorun vardı. Diplomatik kariyer yapma olanağını gözden çıkarmamıştı ve kurallara göre savunma ve dışişleri bakanlıklarına paralel olarak başvuruda bulunmak mümkün değildi. Palme, ordunun personel dairesine istisnai bir karar almaları için dilekçe verdi, ancak İsveç bürokrasisi çok katıydı. Her zaman yaptığı gibi, şimdi de önüne koyduğu hedefe ulaşmak için bütün azmini seferber etti. Başarısızlığa uğrayınca kayda değer bir kızgınlıkla, "Gerçekten ciddi şekilde tepem attı. Yalnızca kalem uçlarını sivriltmek, merdivenleri fırçalamak işleri de olsa, bu elçiliğe girmek için şeytanla dans etmeye hazırım" diye yardım istemek için genelkurmayda çalışan Hagman'a yazdı. O dönemde, İsveç devletinin hizmetinde askeri ya da diplomatik kariyer yapma yönündeki şiddetli isteği, daha sonraki ahlakçı, enternasyonalist ve silahsızlanma yanlısı politikacı resmiyle ters düşüyor görülebilir. Ancak bunlar, adı Olof Palme olan o olağandışı madalyonun iki farklı yüzüydü.

***

Palme 1 Mart 1952 tarihinde SFS'nin genel başkanlığına getirildi. Bu görevi almak için hiçbir tereddüt göstermemişti muhakkak. Hırslı bir genç adamdı ve verilen bu görev, onun SFS adına yürüttüğü bütün çalışmaların bir onayı anlamına geliyordu. Ama bu göreve hayır demesi de zor olacaktı. Bir öğrenci hareketi içinde görevlerin, elde bulunan daha deneyimli kadrolardan kişiler arasında el değiştirmesi kaçınılmazdı. Onu üç yıl önce SFS'ye alan Bo Kärre ve Bertil Östergren'in ikisi de, Palme'ninkine benzeyen kariyerleri sonucunda genel başkan olmuşlardı. Şimdi de onun sırasıydı. Uluslararası başarıları, kanıtlanmış çalışma kapasitesi ve bulaşıcı coşkusu, onun başkanlığını doğal hale getirmişti. Ona uyan bir liderlik türüydü bu. Örgüte sağlam bir sadakati vardı ve iyi işleyen bir takım çalışmasında kendi bireyselliğini ortaya koyabildiğinde çok iyi iş yapıyordu.

Gerçekte SFS, sendikal perspektifiyle, geleceğin politikacısı için uygun bir yetişme yeri değildi. 1950'li yılların öğrenci politikasının tarafsız olması gerekiyordu ve parti bağları olan öğrenci örgütlerinin ortaya çıkması 1960 sonlarını buldu. Öğrenci örgütü yöneticilerinin çok büyük bir çoğunluğu, daha sonra devlet yönetimi, mahkemeler, üniversiteler ve SACO [İsveç Akademisyenleri Merkez Örgütü -ç.] ve TCO [Memurlar

Merkez Örgütü -ç.] gibi akademik meslek örgütlerinde görev aldılar. Elbette ki bunların politik sempatileri vardı. SFS, sosyal demokrasiyle liberalizm sınırında bir yerlerde bulunan genç erkekleri, örneğin ileride bir Palme hükümetinde dışişleri bakanlığı yapacak olan Lennart Bodström'ü ya da kendi ülkesinde "moderniteyi ve çağdaşlığı temsil ettiği için" sosyal demokrasiye yönelmiş olan Finlandiya kökenli nüfuzlu siyaset bilimcisi Olof Ruin'i kendine çekiyordu.

Halk Partililer ya da Sosyal Demokratlar (ve istisnai olarak Sağ Partililer) olarak kendi aralarında boğuşsalar bile, başarıya, sağduyuya ve İsveç toplumunda demokrasinin artmasına dayanan ortak bir iyimser dünya görüşünü paylaşıyorlardı. Öğrenci hareketi çalışmaları sayesinde İsveç devlet aygıtının işleyişini iyi kavramış, Halkevi'nin müstakbel memur elitiydiler. Sosyal demokrasiyi, hem iki savaş arası dönemin muhafazakâr öğrencilerinden hem de başkaldıran 68 kuşağından farklı olarak, modernleştirici bir güç olarak kabul ediyorlardı. Kendilerini, sağduyuları ve sosyal reform çalışmalarıyla, o eski, muhafazakâr savaş öncesi toplumun artıklarını temizleyen, modernizmin asma bahçelerindeki yorgunluk bilmez işçiler olarak görüyorlardı. Olof Palme, bu devlet adamları, sendika liderleri ve profesörler arasında en çok parlayan ışıklardan biri olarak görülüyordu. SFS genel başkanının Stockholm Yüksekokulu'ndaki sosyal demokrat öğrenci derneğine girdiğini çok az kişi biliyordu. 1950'lerin başında bu genç öğrenci liderini, başarılı bir diplomat, BM görevlisi ya da genelde zayıf bir sosyal demokrat görüntü veren genel müdür olarak düşünmek zor değildi. Onun, eğitim politikasını önde tutarak meteor hızıyla politik bir kariyer yapacağını çok az kişi tahmin edebilirdi.

Bu genel başkanlık, Olof Palme'nin ülke içinde üstlendiği ilk gerçek görevdi. Her ne kadar SFS, İsveç halkının derinliklerinden fışkıran bir halk hareketi değilse bile, onu İsveç toplumsal hayatıyla yepyeni bir biçimde temasa geçirmişti. Bu göreve başladığında henüz İsveç Halkevi'nde halka oldukça yabancı bir yurttaştı. İsveç'teki günlük hayatla ilgili, en azından üretim hayatıyla ve halk hareketleriyle ilgili, derine inen deneyleri yoktu. Bu, sınıf sorunundan öte bir şeydi. İsveç'teki burjuva elitin büyük bir bölümünün her şeye rağmen, yerel bağlantıları ya da geniş sosyal tabakalarla teması sağlayan herhangi bir üretim faaliyeti sayesinde, İsveç'in verimli toprağına inen değişik uzunluklarda kökleri vardı.

Olof Palme'nin SFS yönetimi çevresinde, ilkokul öğretmenleri, papazlar, küçük memurlar, mühendisler ve toptancıların çocuklarından oluşan yoğun bir orta sınıf vardı. İsveç iş hayatına ilişkin tek somut deneyimi, gerçekte İsveç tarım tarihinin daha çok feodal boyutunu yansıtan ama genel İsveç taşra kültürünü çok az temsil eden Ånga'daki çiftlik ortamıydı. SFS elit bir burjuva örgütlenmesi olsa bile, Palme'nin genel başkanlığa seçilmesi, şans eseriymiş gibi görünüyor. Uluslararası alanda yaptığı manevraları, aynı ölçüde İsveç'teki savaş sonrası dönem ortamında yapmayı da başarabilecek miydi?

Ama Olof Palme, modern İsveç'in yaratılmasında itici güç olan bir aileden geliyordu. Dış gezilerinden döndüğü zamanlarda Stockholm'de dolaşırken, ailenin 1800'lerin sonundaki yoğun faaliyeti, her gün kendisini anımsatıyordu ona. Başta Kungsträdsgård Caddesi'ndeki Thule binası, Norrmalm Meydanı'ndaki MEA, Fred Sokağı'ndaki ipotek bankası, Djursholm, Villa kenti, Nybroplan'daki Kraliyet Drama Tiyatrosu, Östermalm'deki gıda hali, Helgeandsholmen'deki parlamento binası olmak üzere her yerde, Palme ailesinin bıraktığı izler vardı. Yeni bir başkentin nasıl gelişmekte olduğunu da görüyordu. Metro, Stockholm'ün merkezinden Tallkrogen, Stureby ve Vällingby gibi uzak banliyölere doğru kollara ayrılmaya başlamıştı. İş makineleri 1953 Eylülü'nde, Stockholm'ün görünüşünü radikal bir biçimde değiştirecek olan Hötorget'teki beş yüksek binanın yapılmasına zemin hazırlamak üzere kentin merkezine doğru ilerleyecekti. 1900'lerin başında Sven Palme ve diğer sosyal reformcular tarafından coşkuyla başlatılan refah toplumunun kurulması çalışmaları ulusal planda genişletilerek sürüyordu. 1946 yılında zorunlu sosyal sigorta konusunda prensip kararı alınmıştı. Ertesi yıl bütün çocuklar, yılda 260 kron genel yardım alma hakkına sahip oldular ve 1950 yılında bütün partiler, dokuz yıllık temel okulun, önceki bütün okul biçimlerinin yerini almasında mutabık kaldılar. Olof Palme, bu modernleşme sürecini yalnızca onaylamakla kalmayacak, 1950'lerin başında kimselerin düşleyemeyeceği ölçüde çok daha ileriye götürecekti.

* * *

Palme'nin geleceğe olan inancı, dikiz aynasında çok açık biçimde görülüyor. 1950'lerin ilk yılı, kapitalizmin tarihinde olağanüstü uzun bir ekonomik büyümenin başlangıç yılıydı. 1970'li yıllara kadar sürecekti bu. İsveç'te rekor yıllar denmişti buna, Fransızcada *les trente glorieuse* –otuz şahaser

yıl– denirken, İngilizler ve Amerikalılar tarafından da Altın Çağ olarak adlandırılıyordu bu dönem. Ancak o zamanın Avrupa'sında ve Amerika'sındaki insanlar, henüz refah, istikrar ve ekonomik büyümeyi içeren olağanüstü bir tarihsel döneme doğru yol aldıklarından habersizdiler. Onlar için hâlâ en çok, dünya savaşının yarattığı felaketlerden uzaklaşmak söz konusuydu. 1950'lerin başında Avrupa'da hâlâ birçok eşya karneye bağlıydı. İsveç'te kahve ilk kez 1951'de serbest bırakıldı. Oysa İngiltere'de bazı yiyecekler 1954'e kadar karneyle veriliyordu. Olof Palme'nin öğrenci lideri olarak 1949 ile 1953 yılları arasında dolaştığı Avrupa'da, insanlar hâlâ savaşın gölgesinde yaşıyorlardı: Tahrip edilmiş altyapı, eziyet veren savaş anıları, ölen aile fertleri ve dostların ardından duyulan acı. Bir Amerikalı gazeteci, "her şey çok azdı", diye yazıyordu: Her yerde ekmek yapacak un, gazetece basacak kâğıt, ekecek tohum, oturacak ev, ayakkabı için deri, kazaklar için yün, yemek pişirmek için gazyağı, çocuk bezi için pamuk, reçel için şeker, kızartma için yağ, bebeklere süt, temizlenmek için sabuna gereksinim vardı. Savaşın yıktığı Avrupa'ya kıyasla İsveç, 1940'lı ve 1950'li yıllar arasındaki geçiş döneminde bir "kır manzarası" idi. İsveç'te evler yerli yerindeydi, trenler işliyordu ve terhis edilmiş askerler geceleri ölümcül karabasanlarla uyanıp çığlık atmıyorlardı. Bir Hamburg gazetesi olan *Sonntagsblad*'da 1950'de çıkan "Tahrip edilmemiş bir ülkede yolculuk" adlı coşkulu röportajda, bolluktan yıkılan *smörgåsbord*'dan*, Stockholm'ün güzelliğinden, iyi düzenlenmiş hayat tarzından ve sosyal istikrardan övgüyle söz ediliyordu. Richard Llewellyn, İngiliz kamuoyuna hiç de keder taşımayan bir tonla "dükkânlar şahaser, İngiliz analarının altı yıldır düşledikleri her şeyle dopdolu" diye anlatıyordu. Belki savaşta yaşananlar o kadar korkunçtu ki, İsveç'teki refah, onları provoke etmiyor, tersine gelecek inancı veriyordu. *Daily Mail* de, "Savaştan önceki İngiltere gibi" diye yazıyordu "ama daha iyi" diye devam ediyordu. *Sonntagsblad*'ın muhabiri ise kendisini "Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki çocukluk günlerine" geri atılmış gibi hissediyordu. Ancak, İsveç'in komşuları, özellikle İsveç savaşın dışında kaldığı için bedelin bir kısmını ödemiş olan Norveç, daha az coşkuluydu. Savaştan sonraki yıllarda Norveç'e turist olarak giden İsveçlilerin arabalarına gamalı haç çiziliyor ve İsveçliler savaş komisyoncuları** olarak şiddetli suçlamalara uğruyorlardı.

---

* İsveç'e özgü, üzerinde çok sayıda yemeğin bulunduğu uzun ziyafet masası - ç.n.

** Savaşta "tarafsız" olan İsveç'in silah sanayiini beslemek üzere Almanya'ya demir-çelik sattığı biliniyor - ç.n.

Ama İsveçliler, savaştan etkilenmemiş değillerdi. Bir felaketi seyreden kişi, hayatın kalıcı olmadığını görür. Mülteciler, siyah harfli savaş manşetleri, karneye bağlanmış yiyecekler, uçak uyarıları, karartmalar, söylentiler, Alman askerlerinin İsveç üzerinden transit geçişleri, Norveç ve Danimarka'nın işgal edilmesi, Finlandiya'daki Kış Savaşı... Savaş tehdidini tarafsız İsveçliler de hissetmişlerdi. 1943'te doğan ve o barışçıl Hıristiyan şehri Jönköping'de büyüyen tarihçi Håkan Arvidsson, "Benim çocukluğum, yaşıtlarımınki gibi savaşın getirdiği yokluk, eziyet, korku ve umudun deneyimlerini anlatan öykülerle dolu olarak geçti" diyecekti. Savaşa girme tehlikesini atlatmanın verdiği tatmin, Nazi Almanyası'na yönelik ödün politikasının verdiği utanç duygularıyla karışıyordu. Savaşın hemen ardından, önceki sosyal demokrat başbakan ve dışişleri bakanı Rickard Sandler başkanlığındaki bir komisyonda iç hesaplaşma yapıldı. Yayımlanan beyaz kitaplar, uygulanan politikaları ilkesel olarak savunuyor olsa bile, özellikle İskandinav komşulara zarar verdiği için verilen ödünlerde çok ileri gidildiği doğrultusundaki özeleştirileri de içeriyordu. 1940'ların sonunda, bir ortak savunma birliği oluşturarak, İkinci Dünya Savaşı'nın parçaladığı İskandinav ortaklığını yeniden oluşturabilme umudu vardı.

Fakat, Nazi sempatizanlarıyla ve teslimiyetçi bürokrat ve politikacılarla ciddi bir hesaplaşma yapılmadı. Sadakatlerini sürdürmeyen bürokratların durumunu incelemek üzere 1946'da kurulan Yargılama Kurumu, önde gelen hiçbir Nazi'yi sorgulamadı ve kısa bir süre sonra da dağıtıldı. Hitler'e hayranlık belirten, önde gelen birkaç kültür adamı –en başta akademi üyesi ve edebiyat tarihçisi olan Fredrik Böök olmak üzere– kamuoyu önünde teşhir edildi. Daha silik figürler, hiç rahatsız edilmeden, Nazi geçmişlerini temizleyerek, hiçbir şey olmamış gibi kariyerlerine devam ettiler. Savaş yıllarının milli uzlaşma talebi hâlâ geçerliğini koruyordu. Çok kişi, İsveç'i 1939-1945 yıllarında yönetmiş olan geniş milli koalisyonun devam ctmcsini istiyordu. Herhangi bir İskandinav savunma birliği de gerçekleşmedi. İsveç tarafsızlık politikasının dar patikasında sallanarak ilerlerlemesini sürdürürken Danimarka ve Norveç, anlaşılır nedenlerle Atlantik Paktı'na girdiler.

1940'lı yılların kasvetli zihinsel havası da, nerdeyse 1950'li yılların ortasına kadar varlığını sürdürdü. 1940'lı yılların karamsar edebiyatı, henüz yerini belirgin bir yeni edebiyat akımına bırakmamıştı. Radyoda her

gün milli marş çalınıyordu ve sosyalist yazar Hans Granlid, "Evlerimizde hâlâ kahve değirmenlerimiz, Tanrı korkumuz ve şerefimiz var" diyordu. Bugün 1950'lerle bağlantılı düşündüğümüz geleceğe yönelik iyimserlik ve eğlence düşkünlüğünün çoğu, aslında 1950'lerin ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Dünya komünizm ve kapitalizm çatışmasına ya da tercih edilirse diktatörlük ve demokrasi çatışmasına göre kendisini organize etmeye zorlandığında faşizm ve Nazizm daha yeni yenilgiye uğratılmıştı.

Yeni sona eren dünya savaşının o kadar korkunç olması nedeniyle bunun bir daha tekrarlanmayacağı illüzyonunun, hiç olmazsa on yıl kadar yaşandığı 1920'li yıllardan farklı olarak, üçüncü dünya savaşı, hızla düşünülebilir bir gerçeklik oldu. Nagazaki ve Hiroşima'dan dört yıl sonra, Eylül 1949'da, Sovyetler Birliği ilk atom bombasını denemiş ve dehşet dengesi yeni bir politik gerçeklik olmuştu. Bir atom savaşı riskinin o zaman gerçekte ne büyüklükte olduğunu kestirebilmek zor ama Truman'ın, Çin'e girmek isteyen militan generali Douglas MacArthur'u 1951'de görevden alma kararı, dünya barışının ne kadar ince bir ipliğe bağlı olduğunu gösteriyordu. İsveç açısından en dramatik olay 1952 Haziranı'nda gerçekleşti. Önce bir Sovyet savaş uçağı, bir İsveç keşif uçağını Baltık Denizi üzerinde düşürdü ve üç gün sonra bu kaybolan uçağı arama uçuşu yapan bir başka İsveç askeri uçağı daha düşürüldü.

Catalina olayı –düşürülen ikinci uçağın tipi yüzünden böyle adlandırılmıştı– hükümet için ikircikli bir durum yaratmıştı. İsveç, Sovyet hükümetine sonuç vermeyen birkaç kızgın nota gönderdi. Halk Partisi ve Sağ Parti, İsveç'in sorunu BM Genel Kurulu'na götürmesini istediler. Sosyal demokratlar bunu reddetti. Rusların, İsveç'in Sovyet hava sahasını ihlal ettiği iddiasının yalan olduğu sonradan anlaşılmış olsa bile, düşürülen ilk uçağın Sovyetler Birliği üzerinde casusluk uçuşu yaptığı yadsınamaz. Ayrıca İsveç, Batılı ülkelerle gizli istihbarat alışverişinde bulunduğu için, tırmandırılan bir uluslararası anlaşmazlık, İsveç'in tarafsızlığının sorgulanmasına yol açacaktı. Burjuva muhalefet, İsveç'in tarafsızlığının Batı'ya eğilim anlamına geldiğinin anlaşılmasından çok fazla endişe duymuyordu. Sonunda, sosyal demokratların çizgisine geldiler. Ancak, İsveç'in Sovyetler'le bir sıcak savaş içinde olması, yurtdışında İsveç savunmasına ait olan resmi güçlendirdi. İngiliz ve Amerikan gazeteleri, kuzeydeki bu korkusuz tarafsız küçük devletin, Stalin'e kafa tutma cesaretini göstermesini coşkuyla yazıyorlardı.

1947 doğumlu yazar Göran Hägg, "Anımsadığım kadarıyla," diyordu, "çocukluğumda insanlar, 1950'li yılların sonuna kadar olan çocukluğumda, insanlar, daha sonraki yıllarda karşılaştıkları çevre sorunları, politik terör ve uluslararası krizlere oranla, iç ve dış tehditlerden daha çok korkuyorlardı." Nostaljik Halkevi idilini yansıtan resim, o zamanın temel paradoksunu gizlemekteydi: İyimserlik ve temelli çöküş tehdidi yan yana yaşıyordu. İnsanoğlu daha önce hiçbir zaman, yeryüzündeki bütün hayatı yok edecek bir savaş çıkartacak yeteneği göstermemişti ama Batı dünyasında hiçbir zaman o kadar çok insan, kendilerine iyi bir hayat kurma olanağına sahip oldukları ve bir dereceye kadar kendilerini gerçekleştirmeyi başaracakları inancını taşımamıştı. Ölüm kolektif ama hayat bireyseldi. Ortak endişe ve bireysel olanaklar söz konusu olduğunda İsveç, çok ilerlerdeydi.

Bir yandan İsveç'in savaş ertesi topluma giden yeni yolun öncüsü olduğuna ilişkin yadsınamayacak bir duygu vardı. 1930'lu yıllarda başlatılan ve uluslarası planda övgü alan refah projesi, 1939-1945 yıllarında yaşanan yok edici cehennemden sonra şimdi ilerlemesini sürdürüyordu. Başarılar, her zaman ileri sürüldüğü gibi İsveç'in savaştan sonra iyi işleyen bir üretim aygıtına sahip olmasına bağlı değildi. İsveç'teki refah, yüzyılın başından beri aşamalı olarak sürmüştü. Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki yaratıcı endüstri, su enerjisi ve tarafsızlık kombinasyonu, İsveç'i daha 1920'li yıllarda dünya lideri bir pozisyona getirmişti. İsveç ekonomisi, bu elverişli konumu nedeniyle 1930'lu yılların krizini göreceli olarak iyi atlattı ve dünyadaki en yüksek ekonomik büyümeyi sağladı. Savaştan sonra İsveç'in giderek artan refahı yalnızca konjonktür raporlarında değil, günlük hayatta da görülmeye başladı. Buzdolapları, otomobiller, bulaşık makineleri ve diğer sermaye gerektiren mallar, gerçekte halkın büyük çoğunluğunun henüz ulaşamayacağı bir uzaklıktaydı. Ama bunları düşlemek mümkün olmaya başlamıştı: Düşünce tarihçisi Ronny Ambjörnsson'un babasının 1950'lerin sonunda satın aldığı beyaz tekerlekli siyah Volvo PV444, "geçen arabalara atılan kaçamak bakışlarda çok daha önce başlamış bir fanteziydi." Birçok ev henüz tahta sandalyeler ve yıpranmış Alman Biedermeier marka koltuklarla döşeli olsa da String kitaplıkları ve yarasa diye adlandırılan koltuklar, modern İsveç tasarımcılığını sembolize ediyordu.

Politik istikrar da hayranlık vericiydi. Sosyal Demokrat Parti, 1948 ve 1952 seçimlerindeki zaferden sonra kesintisiz iktidarının otuzuncu yılına doğru ilerliyordu. İngiliz İşçi Partisi lideri Clement Attlee, İskandinavya'yı bir "sosyalist ütopya" ve İngilizler için savaş sonrası planlamalarda örnek olarak görüyordu. Alsas'lı sosyal demokrat Emile Eberhard, 1947'de Mulhouse'da seçmenlerinden, "Bana oy verin ve bütün dünya için bir örnek olan İsveçli orta yolunu destekleyin" diye oy istiyordu. ABD'deki nüfuzlu *New York Times*, sadık bir İsveç dostuydu ve yalnızca bu ülkenin savaş yıllarındaki jeopolitik konumunu anlayışla karşıladığını ifade etmekle yetinmedi, İskandinav sosyal demokrasisini de övdü: "Avrupa'da komünizme karşı bu tip sosyalizmden başka daha güçlü bir korunma yoktur." Marquis Childs'ın *Sweden - The Middle Way* adlı kitabı gibi kitaplar yoluyla daha 1930'lu yıllarda verilen bu örnek ülke rolü, şimdi bütün dünyadaki sosyal liberaller ve sosyal demokratlar tarafından korunuyordu.

Öte yandan, İsveç'te 1950'lerin ilk yılları, politik cansızlık ve gelecek korkusunu da yansıtıyordu. Politik tartışmalardan, ekonomik büyümenin kutsanmaktan çok, enflasyonu yükseltebileceği ve dış ticaret açığı yaratabilecek için bir sorun olarak görüldüğü izlenimi alınabilir. Ayrıca refah reformlarıyla ilgili birçok önemli karar, partiler arası politik görüş birliği içinde alındığı için politik çatışmalar, ya ekonominin teknik boyutlarında ya da skandallarda ve kişisel anlaşmazlıklarda görülüyordu. Yazar Stig Dagerman, sosyal demokratların coşkularını kaybettiğini yazıyordu: "Sinemaya gitmek yerine herhangi bir akşam toplantısına gidiyorlardı. Komşunun okuduğuna değil, başka bir gazeteye abone oluyorlardı. Bayrak gününde bayrak satın almıyorlardı. Buna karşılık 1 Mayıs'ta kırmızı bir çiçek alıyorlar ve bunu inanç olarak adlandırıyorlardı."

Kültür hayatı, programlı biçimde apolitikti. Daha sonra 1960'lı yılların en radikal toplum eleştirmenlerinden olacak olan Göran Palm, 1955'te şöyle yazıyordu: "Yazarlar, emirlere uymak için ya da yürüyüşlere katılmak için yaratılmamışlardır, onlar ilgilenecekleri problemi seçme ve kendi yollarında gitme özgürlüğünü özenle korurlar." Tehdit edici konular, gelecek düşlerinden daha ağır basıyordu ve Prag darbesinden sonra komünizm korkusu, tek başına olmasa da ve Amerikan McCarthy'ciliği kadar paranoyak olmasa da, kolektif aidiyet duygusu-

nun önemli bir birleştiricisiydi. Ama ülkenin güvenliğini ve yurttaşların yasal güvencelerini "tehdit eden" komünist ajanlar ve homoseksüel çeteler, basında düzenli olarak ifşa ediliyorlardı. Yazar Göran O. Eriksson, 1960'lı yıllarda, geriye dönüp savaş sonrası yılların biterek "barışın egemen olduğu" 1950'li yıllara baktığında, bu ideolojik hazırlığın 1955-1956'ya kadar sürdüğünü yazıyordu.

Yabancı gözlemciler de bu havayı, dükkânlardaki dolu raflar kadar göz kamaştırıcı bulmuyorlardı. İngiliz yazar Evelyn Waugh, 1940'ların sonunda İsveçlileri "yorgun ve kinik bir halk" olarak tanımlıyordu. Bu, büyük ölçüde İngiliz yanlısı olan İsveç gazetelerinin başyazılarında sitemli ve şiddetli bir protestoya neden oldu. Waugh'un yorumu oldukça dağınık ve belirsiz olsa bile, o zamanki İsveç refah devleti hakkındaki olumsuz görüşü temsil ediyordu. *Sonntagsblatt* bile –her zaman İsveçlilerin burjuva hayatına övgü yağdırırdı– kendisini bu yaşlanmış toplumsal sükûnetin gerçekten "yalnızca iyi bir şey" olup olmadığını "tanrıtanımaz" biçimde sormaya zorunlu hissetmişti. Amerikan dergisi *Time*, 1951'deki uzun bir makalede konuya doğrudan giriyordu. Yazar, Gamla stan'daki* *Den Gyldene Freden* meyhanesine yaptığı ziyaretten yola çıkıyor, burayı İsveçlilerin kendi "baskıcı sosyalizmleri" için ödedikleri fiyat metaforuyla anlatıyor: "Karanlık yeraltı mahzenlerinde, büzülmüş bir biçimde, önünde tatsız tuzsuz bir ev yemeğiyle, geri kalan bütün dünyadan kopuk oturmak." Stockholm "trajediler yaşanmayan" bir şehirdi ve İsveç'te hayat bir Amerikalının anlamakta zorluk çekeceği bir biçimde düzenlenmişti: "Sorun bu insanların özgür olmaması değil, bunların gereğinden fazla temizlenmiş ve kundaklanmış bir özgürlüğe sahip olması."

* * *

Sosyal demokrat Halkevi'ne benzeri bir eleştiri de 1950'lerin başında içerideki bir kısım entelektüel tarafından geldi. Bunların arasında en çok etkinliği olanlardan biri, yazar Vilhelm Moberg idi. Onun 1800'lerde Amerika'ya göçen İsveçlileri anlattığı destanı *Gurbetçiler* büyük sükse yapmıştı. Moberg, 1898'de Småland'daki [Orta-güney İsveç -ç.] bir köy evinde doğmuş ve zorluklar çekerek kendini yazar ve gazeteci olarak yetiştirmiş "turp gibi sağlıklı bir köylü çocuğuydu." Palme gibi o da

---

* Stockholm'ün şehir merkezinde bulunan en eski semt - ç.n.

erkenden ve coşkuyla okumaya başlayan birisiydi. 10 yaşında bütün İncil'i baştan sona, sayfa sayfa okumuştu. Ancak köylük yerde seçme olanağı Östermalm Sokağı'na oranla daha sınırlıydı ve çevresindekiler, elinde bir kitapla sırtüstü yatarak çok fazla zaman harcayan bu güçlü kuvvetli genç adama hoşnutsuz gözlerle bakıyorlardı. Småland'daki bir dizi yerel gazetede, düşük ücretli bir taze gazeteci olarak, günlük maniler ve fıkra yazıları yazmaktan polisiye röportajlar ve başmakaleye kadar gazetecilik biçimlerinin birçoğunda kendisini ifade yeteneğini geliştirdi. Palme'nin doğduğu yıl olan 1927'de çıkan romanı *Raskens*'le üne kavuştu.

Moberg, yazarlığının yanı sıra, polemiği seven çalışkan bir gazeteciydi de. Savaş yıllarında İsveç hükümetinin Nazi Almanyası'na ödün verme politikasını sertçe eleştiren entelektüeller grubunun içindeydi. Moberg'in toplum görüşü, yukarıdaki karar vericilere karşı güvensizlik ile klasik liberalizmden oluşan bir karışımdı. Parazit soylulardan, piskoposlardan ve devlet görevlilerinden büyük eziyet gören küçük toprak sahibi, kendi yağıyla kavrulan köylüleri övüyordu. *Gurbetçiler*'de bu ideal, Karl-Oskar Nilsson'un suratsız tipinde ifadesini buluyordu. Småland toprağıyla ve kast toplumuyla mücadelesi, ailesini özgürlüğe, Kuzey Amerika'ya götürmesiyle sonuçlanıyordu. Moberg, toplumsal sorunların tartışmacısı olarak, İsveçli birliktelik ruhuna ve yönetenler karşısındaki teslimiyete sinirleniyor; yurttaşları sürekli olarak rüşvetçi yüksek memurlara ve omurgasız politikacılara karşı uyanık olmaya çağırıyordu. 1950'li yıllarda kısmen ABD'de oturdu ve buradaki özgür yurttaşlar ile sözünü sakınmayan basının, nasıl yolsuzlukları araştırma ve iktidardakileri eleştirme cesareti gösterdiğini anlatan iyi örnekler sergiledi.

Moberg, refah politikasının kendisine karşı değildi. Gençliğinde Sosyal Demokrat Gençlik Hareketi'nin üyesiydi. İşçi hareketinin iktidara gelmesi, onun gözünde devletin, yönetenlerin bir aracı olduğu gerçeğini azaltmamıştı. Sosyal demokratlar, "Arka yoldaki kapılarının otoriter bir devlete yavaş yavaş açıldığı, bireyin yok edilip devlete yararlı bir objeye dönüştürüldüğü, devlet kapitalizmiyle işleyen bir toplumun temellerini sağlam bir biçimde kurdular" diyordu. Halkevi'nin birliktelik ruhuna yönelttiği saldırının en etkili cephanesini, 1950'lerin başında ortaya çıkan bir dizi hukuk skandallarından oluşturdu. Hukuksal çürüme diye adlandırılan bu olayların gelişimini izleyebilmek zor, ama temel öğeleri,

V. Gustav'ın homoseksüelliği, şantaj, polis baskısı ile savcı ve diğer yetkililerin politik olarak yönlendirilmeleriydi. Bu olaylar, sosyal demokrat hükümet için büyük bir baş ağrısı oldu ve güvenilir vatandaşlar ile önde gelen entelektüellerden oluşan bir araştırma komisyonu kurmak zorunda kaldı. Başbakan Tage Erlander, basının ortalığı kızıştırdığını düşünüyor, bundan çok rahatsız oluyor ve saf bir adalet duygusuyla hareket eden "şerefli bir Småland kurdu" olarak gördüğü Moberg'e saygı duyuyordu.

Burada kuşkuya yer vermeyecek kadar açık görülen şey, İsveç polisinin İkinci Dünya Savaşı boyunca davranışlarında pervasızlaşması; yüksek bürokratlar, politikacılar ve sarayla, yasadışı bir işbirliği içinde operasyon yapma alışkanlığı edinmiş olmasıydı. Yapılan en kötü uygulamalardan biri, şantajcılığından kuşkulanılan kişileri akıl hastanesine yatırmaktı. Yadsınamaz biçimde Sovyetler'i çağrıştıran bir olguydu bu. Ancak tartışmaların çoğu, özellikle bir yönüyle Amerika'daki komünist paniğini andıran homofobi içerikli olanları, histerikti. Homoseksüellikle ilgili görüşü *Kutsal Kitap*'la uyuşsa bile, Moberg kendi açısından, her şeyden önce Halkevi üyelerine medeni cesaret vermeye çalışıyordu. Hakkını talep etmek, yeni egemen sosyal demokratların önünde şapka elde selama durmamak, kolektivitenin çıkarlarının bireyin özgürlüğünün üstüne çıkartan birliktelik ruhuna karşı çıkmaya cesaret etmek önerilen yoldu: "Bireye yöneltilen yasal suçlar karşısında kalbinin derinliklerinde isyan duyan insanlardan oluşan... bir muhalefetten yoksunuz." Moberg, Olof Palme'nin okuduğu hukuk fakültesine egemen olan hukuk pozitivizmine iyi gözle bakmıyordu. 1953'te yazdığı karamsar gelecek yergisi *Eski Ülke*'de İdilya ülkesinin başkenti Flamonya'daki üniversitede bir profesöre, insanın verili hiçbir doğal hakkı olmadığını söyletiyordu: "Demokratik hukuk devletinde yurttaş için en iyi olan, herkes için en iyi olanla aynı şeydi."

Moberg, hukuksal çürümeye karşı mücadelesinde –hiç olmazsa başlangıçta– İsveç'in 1950'li yıllardaki en güçlü kamuoyu yaratıcısı olan *Dagens Nyheter*'in genel yayın yönetmeni Herbert Tingsten'in desteğini almıştı. Tingsten, keskin antikomünizmi nedeniyle genç kuşakların gözünde yanlış bir biçimde muhafazakâr bir sağcı olarak görülüyordu. Aslında o, sosyal demokrasiyle sosyal liberalizm arasındaki sınırda hareket eden klasik bir kültür radikaliydi. Yalnızca komünizme karşı değil, mo-

narşi, din, muhafazakârlık, ırkçılık ve aydınlanma felsefesinin eleğinden geçmeyen bütün bulanık ideolojilere karşı sofistike bir mizah ve tutkulu bir ateşle savaşıyordu.

1896'da doğan Tingsten, siyaset bilimcisi olarak parlak bir kariyer yapmış ve 1935 yılında Stockholm Yüksekokulu'nda profesör olmuştu. 1920'lerde liberal kökenli biri olarak sosyal demokratlara üye olmuş, savaştan sonra yeniden Halk Partisi'ne dönmüştü. *Dagens Nyheter*'e genel yayın yönetmeni olması, yalnızca gazetenin yalpalayan çizgisiyle değil, savaş boyunca bütün resmi İsveç kamuoyunda bulunan dümen suyuna gidici kapsamlı eğilimlerle de bir hesaplamayı içeriyordu. Erkenden faşizm ve Nazizimle ilgili uyarıda bulunmuştu, demokrasi ve liberal ilkelerin korkusuz savunmacısıydı. Çevresine bir dizi parlak gazeteci toplayarak *Dagens Nyheter*'i İsveç basınının kılavuz gemisi haline getirdi. Ancak o, dünkü savaşları sürdürmek için gazeteci olmamıştı. Başmakale yazılarını ve tartışma sayfasını platform olarak kullanarak bir tartışmadan diğerine geçiyordu: İsveç'in NATO'ya üyeliği için, İsveç Kilisesi'ne karşı cumhuriyet ilan etmek için ve gizli locaları kapatmak için.

Rakipleri onu "her tarafa su sıçratan ve etrafı ıslatan, küvetteki bir bebek" gibi görüyorlardı. Ancak kimse onun bilgi birikimini, karşı tarafın gerekçelerindeki zayıf noktaları bulma becerisini inkâr edemezdi. Beresi, papyonu ve tiz sesiyle İsveç'in resmi hayatında çok az kişinin kayıtsız kalabileceği ikonlaşmış bir figür olmuştu. Fakat, onun dominant duruşu yalnızca kişiliğine bağlı değildi. Paradoksal bir biçimde 1950'lerin İsveç'inde hem akıntıya karşı hem de akıntıyla birlikte gidiyordu. Genel liberal değerleri, zamanın ruhuyla tam bir uyum içindeydi. İsveç giderek laikleşiyor ve modernleşiyordu, komünizm marjinalleşmiş bir olguydu ve yola çıktığı aydınlanma ideallerine çok az sayıda entelektüel karşı çıkmak isterdi. Ancak Tingsten aynı zamanda İsveç uzlaşma mantalitesinin sınırlarının ötesinde somut taleplerle geliyordu. İnsanlar komünizme karşı idiyse İsveç Batı ittifakına katılmalıydı, Tanrı'ya inanılmıyorsa dine karşı mücadele edilmeliydi, insanlar monarşist değilse cumhuriyeti kurmak için çalışmalıydı.

Bu uzlaşmaz tutumunu eski partisi olan Sosyal Demokrat Parti'ye de yöneltiyordu. Tingsten sıklıkla, İsveç işçi hareketinin sosyalizm hedefini pratikte gönüllü olarak rafa kaldırdığını itiraf ediyordu. Ancak bu yetmemişti. 1940'lı yıllarda sosyal demokrat maliye bakanı Ernst

Wigforss'la yaptığı bir tartışmada "bir kişi Roma'da trene binmişse, Södertälje'de* trenden inmesinin ilginç olmadığını" açıklıyordu. Geçerli olan şey gidilen yön, program ve fikirlerdi. Sosyal demokratların refah toplumunu oluşturma çabalarını –İsveç halkının büyük bir bölümü gibi– desteklemesine rağmen, onlara karşı bütün sosyalist ve düzeysiz düşünceleri yok etmek için acımasız bir eleştiri yöneltiyordu. Aslında politik somut sorunlarla pek ilgilenmiyordu. Bu da gazetedeki bir kısım meslektaşını kızdırıyordu. Tingsten'in açısından önemli olan fikir mücadelesiydi; sahte ve tehlikeli düşünceler, pratikte uygulanmasalar bile, meşruiyetleri olduğu sürece geri gelebilirlerdi.

1950'lerde sosyal demokrasiye soldan Tingsten ve Moberg'inkiyle eşdeğerde bir saldırı gelmedi. İsveç Komünist Partisi 1944'te aldığı yüzde 12'lik oyla tarihsel bir yükseliş yapmıştı ancak Prag darbesinden sonra aldığı destek yarıya düşecekti. Örgütlü komünistler, 1950'li yıllarda fazlaca nüfuzu olmayan marjinal bir gruptu. 1950'li yıllarda pek tanınmayan ama 1960'lı yıllarda kamuoyu oluşturmak üzere büyük rol oynayacak olan genç bir yazar ilk kitabını 1953'te yayımlamıştı. Adı Jan Myrdal'dı ve Olof Palme gibi 1927'de doğmuş, Stockholm'de burjuva, ama fonksiyonel konfora sahip bir ortamda büyümüştü. Ebeveynleri, Palme'ninkilerden farklı olarak yeni sosyal demokrat elite dahil olan Gunnar ve Alva Myrdal idi. Myrdal, çocukluğunu, İsveç edebiyat tarihinde muhtemelen en çok tartışılan, iyi niyetli terbiye ideali ile duygusuz bir ebeveyn egoizmi arasındaki korkunç uçurumda yaşamıştı. Ancak Jan Myrdal, çocukluğunda ailenin taşındığı, villalardan oluşan burjuva banliyösü Bromma'da ebeveynlerine yöneltilen kışkırtıcı düşmanlığın hışmına da uğradı. Bundan temiz pak İsveç burjuvazisinde, faşizmin ve faşist düşüncenin, yüzeyin hemen altında yattığı sonucunu çıkardı.

Kuşağının birçok genç yazarı, Halkevi'ndeki tekdüzelikle boğuşuyordu. Avrupa'ya gitmek zorunlu bir ergenliğe geçiş ritüeliydi. Stockholm'lü genç yazar Pär Rådström 1952'de ironik bir biçimde "denize açıldığını" ve "dünyanın en büyük asfalt denizini" gördüğünü, "zencilerle konuştuğunu ve sarhoş olduğunu" yazıyordu. Ancak bu genç yazarlar, nadiren radikal sistem eleştirileri yapıyorlardı. Bunlar daha çok, ironik gözlem-

* Stockholm'ün otuz kilometre güneyinde, çoğunlukla Süryani göçmenlerin oturduğu kasaba - ç.n.

ciler ya da sakinlerinin *pilsner* ile *falukorv* [İsveç'in milli sucuğu -ç.] yerine *vino tinto* [kırmızı şarap -ç.] ve *pommes frites* [patates kızartması -ç.] yiyip içmeyi tercih ettiği, yeni kurulan konut bölgelerinde biçimlenmeye başlayan modern hayata kafa yoran varoluşçu sorgulayıcılardı. Myrdal, 1960'lı yıllarda fırtına hızıyla gelişen ve Olof Palme'yi büyük bir güçle ileriye iten, ancak şapkasını da sıkı sıkı tutmaya zorlayan Halkevi birlikteliğine yönelen eleştiriyi sezdi. Uluslararası gençlik hareketi adına Yugoslavya'daki demiryolu inşaatı yapımına coşkuyla katılmış ve ABD'nin atom bombası nedeniyle eleştirildiği Stockholm Çağrısı'nı da desteklemişti. Dediğine göre Halkevi'nin çekidüzen idealine uyum sağlamak üzere boşuna çaba göstermişti: "Diğerleri gibi yaşamak, taksitle mobilyalar almak, basit meyhanelere gitmek ve gerçekliğin var olduğunu unutmak."

Myrdal'ın Halkevi'ne yönelttiği eleştiri, Marksist kader inancıyla liberal kapitalist düzeni yansıtan uzlaşma politikasına duyduğu tiksintinin karışımına dayanıyordu. Tam da Palme'nin kuşağındaki SFS içinde aktif olan, sonra da genişleyen refah devletinde kariyer yapan genç öğrencileri oportünistler, ikiyüzlüler ve kendi kendilerini kandıranlar olarak teşhir ediyordu. 1950'lerde toplumdaki havayı, "Havalandırılmamış yatak çarşaflarından ve özenle yapıştırılıp sabitlenmiş pencerelerden gelen kültürün kulübe kokusu" olarak tanımlıyordu. Belki de sosyal demokrat retorikteki iyi niyetin arkasına gizlenen kendini beğenmişliği ve çıkarcılığı, sosyal demokrat bir evde büyüdüğü için maharetle yakalamasından ötürü yapıyordu bu tanımlamayı. Bir şiir kitabı yayımlatmak için yaptığı başarısız çabalardan çıkardığı sonuç, işçi hareketi ve ülkesi için yapabileceği en iyi şeyin, "susması ve mümkün olduğunca uzaklara gidip kaybolması" olduğuydu. Pek sustuğu söylenemez, ancak dünyaya açılıp uzun yolculuklar yaptı. Jan Myrdal yüzleşmek, özgünlük ve çıplak iktidar ilişkileri istiyordu – ki, bunu daha sonra Üçüncü Dünya'da bulduğunu sandığını söyleyecekti. Afganistan'a yaptığı bir yolculuktan sonra Batı dünyasının konforlu toplumunun kanlı, zalim ve şereften yoksun olduğunu yazacaktı: "Barbarlık... umalım ki, geleceğin habercisidir."

Halkevi'ne eleştiriler, daha yumuşak bir biçimde de geliyordu. 1940'ların sonunda İsveç'te geleceğin kültür politikasının nasıl biçimlendirileceği konusunda dikkatli bir tartışma ortaya çıktı. Tamamıy-

la yeni bir tartışma değildi bu. İsveç resmi hayatında Amerikalılaşma korkusu, moral açıdan sığlaşma ve yarı eğitimli yüzeysellik, yüzyılın başından beri konuşulmuştu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ından sonra esen sol rüzgârlar, kasırga gücüne ulaşmıştı. 1948 Eylülü'nde, nerdeyse tam Olof Palme'nin ABD'den dönüşünde İsveç'te savaş sonrası dönemin en büyük popüler kültür ikonunun ilk sayısı çıktı: *Vakvak Kardeş*. Oysa, eğlenceli hafif şeyler üretmek hiç de saf bir Amerikan yeteneği değildi. 1949'dan 1950'lerin ortalarına kadar Smålandlı küçük çiftçi Åsa-Nisse ve arkadaşı Klabbarparn'ı anlatan tümüyle İsveç yapımı filmler, ülkedeki sinemaları tıklım tıklım dolduruyordu. Åsa-Nisse, Moberg'in *Gurbetçiler*'indeki epik küçük çiftçisinin köylü karikatürüydü ve kırsal kesimdekilerin hayranlığını, kentli orta sınıfın ise tiksintisini uyandırmıştı.

Bir kısım halk hareketi idealistleri, işçi hareketinin sınıf mücadelesini kazandığını ama kültür savaşını kaybettiğini sanki fark etmiş gibiydiler. Maddi refah artmıştı ve SAP, hükümette emin bir biçimde oturuyordu ama duyular üzerinde egemenliğe sahip olanlar, Hollywood ve haftalık dergi yazılarıydı. Temel Marksist analizin tersine, maddi gereksinmeleri karşılanan işçilerin kültüre özlemi artmış görünmüyordu, buna karşılık ekonomik refah, maddi refah arzusunu ve ticari eğlence kültürünü doğuruyordu.

Bu ikilemi tartışmak isteyenlerden biri, işçi hareketinin Stockholm'deki arşiv müdürü Tage Lindbom idi. Lindbom bir yayıncının oğluydu ve 1938'de İsveç sendikal hareketinin tarihi üzerine doktora tezini vermişti. İsveç işçi hareketinde bulduğu manevi güce derin bir hayranlık duyuyordu: Sıcak bir ortaklık duygusu, yüksek idealler, zorlu çalışma ve gayretli kendi kendini yetiştirme çabaları. Ancak, savaştan sonra gelişmeye başlayan bu maddi bolluk toplumunda, idealizmin nereye varacağı konusunda da huzursuzdu. Sonraları düşünceleri modernizme çok karşıt bir yönde gelişecekti. Sosyalizmi eleştiriyordu ve son yıllarını yeni muhafazakâr İsveç çevrelerinde geçirmişti. Ancak 1950'lerde hâlâ umutluydu. Hollywood filmine ve cilalı haftalık dergilere yönelik ortalığı dumana boğan eleştirilerdeki anlamsızlığı görüyor, buna karşılık İsveç halk hareketi kültürünün yenilenmesini öneriyordu.

Bir kısım önerileri, sosyal demokrat kültür politikasına uyuyordu. Örneğin, tiyatroyu işçi sınıfı için daha ulaşılabilir kılmak isteyen

Skådebanan.* Fakat, onun baş düşüncesi olan –İsveç işçi hareketi maddi hedeflerine ulaşmıştı ve artık kültürel konulara konsantre olmalıydı– en iyimser deyimle, ilgisiz bir omuz silkmesiyle karşılandı. Başbakan Tage Erlander, Lindbom'un kültürel donanımı yükseltme düşleriyle ilgili duyduğu düş kırıklığı karşısında pek az anlayışlıydı ve "yurttaşların ruhsal hayatının merkezden yönetilmeye başlanmasını" kabul etmiyordu. Sosyal demokrasi, ekonomik büyümeyi sağlama yeteneğinden ve bunu adil bir biçimde dağıtmasından ötürü İsveç politik hayatını yönlendirmeye devam edecekti. Bu iktidar uygulamasında maneviyat ve eğitim ideali çok küçük bir rol oynayacaktı.

Olof Palme"nin geleceğe ilişkin olarak başkalarından fazla bir bilgisi yoktu. Ancak özgeçmişi, hareketli kişiliği ve uluslararası deneyimleri, savaş sonrası gelişimin dinamiklerini içgüdüsel olarak anlamasını sağlıyordu. Bu bir bakıma bazı deneyimler ve bilgilerden yoksun olmasına da bağlıydı. Moberg'in geldiği küçük mülk sahibi köylü sınıfına karşı hiçbir şey duymuyordu. Bunların dikkafalı bağımsızlık duygusu ve yönetenlerle somurtkan ilişkisi, onun aile geleneklerine tümüyle yabancıydı. Palme henüz genç bir gazeteciyken Moberg'in vodvillerinden birini *Svenska Dagbladet*'te acımasızca eleştirmişti. Bu Palme'yle Moberg'in dünya görüşlerindeki ayrılığın bir ön belirtisiydi. Palme, 1960'ta genç bir parlamenter olarak Moberg'in sosyal demokrat kolektivizmine saldırısının onu yalnızca esnettiğini söylüyordu ve "Geleceğin sorunu, özgürlük yaratmaktır. Kolektiften uzak değil, tersine, kolektifin içinde ve kolektif yoluyla" diyordu.

Buna karşılık daha geniş bağlamda Herbert Tingsten'in kültür radikalizmini ve liberal modernite inancını paylaşıyordu. Ancak *Dagens Nyheter*'in genel yayın yönetmeninden farklı olarak, iyi formüle edilmiş makalelerle rakiplere üstünlüğünü kanıtlamak yerine, gerçek hayatta politik değişim sağlayabilmek onu daha çok ilgilendiriyordu. Gerçekten de bir düşün politikacısı olacaktı, ama bileşimin politikacı yanı daha ağırlıklıydı. Onun açısından sosyal demokrasinin teorik gelenekleri sorun değil, eli yatkın olan biri için bir alet kutusuydu. Myrdal'ın Halkevi'ne yönelttiği Marksist eleştiriyi, kendisi başka bir politik anlayışa sahip olsa bile, entelektüel planda anlamakta zorluk çekmiyordu.

---

* Halka bilet temin eden resmi aracı kuruluş - ç.n.

Ama Myrdal'ın tersine, yalnızca bir burjuva evinde büyümemişti, ayrıca özgeçmişiyle güvenli bir özdeşleşme içindeydi.

Olof Palme'nin, burjuva kökenlerinden kopup sosyal demokrasiyi seçen Lindbom ile daha çok ortak yanı vardı. Ama Lindbom'un İsveç işçi hareketine duyduğu coşkunun muhafazakârlığa yönelen bir yüzü vardı. Önceki sosyal demokrat gençliğin yüce eğitim idealizminden etkilenmişti ve savaştan sonra egemen olan maddecilik, Amerikancılık ve bireycilik karşısında yabancılık duymuştu. Genç Olof Palme'nin işçi hareketine karşı artan ilgisi farklı bir öz taşıyordu. Sosyal demokrasinin öncü dönemine ve gençlik düşlerine ilişkin hiçbir deneyimi yoktu. 1950'lerin başında tam da Lindbom'un yabancılık duyduğu özellikler onu çekecekti: İlerleme isteği, genişletilmiş bir refah toplumundaki bireyin olanaklarına inanç, modernizmin peşine düşme ve bilimsel gelişme.

Palme'nin dünya görüşü, başka kaynaklardan çıkmış olsa bile, birçok sıradan İsveçli işçi ve memuru kapsayan çizgiyle daha çok örtüşüyordu. Halkevi sakinlerinin büyük bir çoğunluğu, kendisini ne özgürlüğü sınırlanmış ne de görünmez bir despotizmin pençesinde hissediyordu. Büyüyen İsveç devlet gücü karşısında bir rahatsızlık duyuyorlarsa bu, çevrelerindeki huzursuz dünya karşısında yurttaşlarını yeterince koruyamayacağı içindi. Henüz emekleme döneminde bulunan İsveç sosyologları, 1940'ların sonunda, iki İsveç endüstri bölgesi Katrineholm ve Huskvarna'daki, durumu incelemek üzere kapsamlı bir proje başlattı. *Endüstri Toplumunda İnsan* adlı araştırma, işçilerin ve memurların çok büyük bir çoğunluğunun, sınıflı toplum yok edilmiş olmasa bile, İsveç'i, "becerikli olanın ilerleyebildiği" bir ülke olarak gördüğünü ortaya koydu.

Araştırma, 1950'lerde egemen olan aile değerlerine kuvvetle bağlı, istikrarlı bir ortalama İsveç resmi veriyordu. Hem erkeklerin hem de kadınların ezici bir çoğunluğu, kadının yerinin "çocuklar küçük olduğu ya da okula gittiği sürece kesinlikle ev olduğu" ve çocuk terbiyesinde bazen dayak atmanın da olabileceği görüşündeydi. Ancak İsveçliler hiç de aile fanatiği değillerdi. Boşanmaya karşı hoşgörülü bir tutum vardı ve çocuk sayısının sınırlı olması tercih ediliyordu. Sosyologlar, genel olarak Katrineholm ve Huskvarna'da yaşayanların hayatlarından memnun olduklarını, ne büyük bir yabancılık ne de çaresizlik duyduklarını saptamışlardı. Bu açıdan şaşırtıcı bir sonuç vardı: Soru yöneltilenlerin çoğunluğu, insanların bir zamanlar daha mutlu olduğunu düşünüyor-

du. O eski ve zorlu zamanla ilgili bu olumlu görüş, muhtemelen, İsveç toplumsal dönüşümünün radikal kırılmalar ve travmatik felaketler olmaksızın gerçekleştiğinin bir ifadesiydi. İnsanlar kendilerini, geçmişte yaşamış olanlarla özdeşleştirebiliyorlardı ve önceki kuşaklarla aralarına radikal bir mesafe koymaları gerekmiyordu.

Palme, ABD'de bulunduğu süre içinde, ekonomik büyümenin ve maddi ilerlemenin, bir toplumdaki sosyal ilişkilerde ne kadar anlamı olduğunu anlamıştı. Özgürlük ve ilerleme, bireyin kararla yola koyulma, eskiyi arkada bırakma ve koşullarını iyileştirme olanakları olduğu zaman mümkündü. Palme, 1949 kışında *Svenska Dagbladet*'teki bir makalesinde, "Amerika toplumu 'Dünya bizim onu almamızı bekliyor' davranışıyla ileriye götürüldü" diye yazmıştı. Huskvarna ve Katrineholm sakinleri, Amerikan edasıyla, dünyanın ayaklarının altında bulunduğunu iddia etme cesaretini gösteremeseler bile, 1950'li yılların sunduğu yeni ve daha eşitlikçi olanaklar için duydukları coşkunun ardında benzeri bir iyimserlik vardı.

Kültür yozlaşmasını, kanunsuzluğu ya da Lindbom, Moberg ve Myrdal'ın uyardığı gizli Halkevi faşizmini pek umursamıyorlardı. Palme gibi onların da kendi kökenleriyle gerilimsiz –nerdeyse yüzeysel– bir ilişkileri vardı. Uğranan tarihsel zararlardan çok gelecek olanaklara odaklanma zamanıydı. Çözüm, ileriye doğru gitmekti, hayat yolculuğunu varoluşsal bir tavır alış haline getirmekti. Ve eğer devlet bu yolculuğu daha rahat ve güvenli kılarsa, onun genişleyen iktidarına bir itirazları olmazdı.

***

SFS, 1930'lardan beri İsveç Turizm Derneği ile birlikte Lappland'a* kış gezileri düzenliyordu. İsveç yaylalarında tatil yapmak henüz Güneyliler için oldukça lüks bir olguydu. Yol uzundu, kalınan yerler çok basitti ve her turda her zaman bir doktor bulunuyordu. Alpler'deki gelişmiş turizm endüstrisine kıyasla, İsveç yayla turizmi, zorlayıcı bir açık hava hayatı, esintili kulübe döşemeleri ve sobanın yanında kuruyan ıslak yünlülerin kokusu demekti. Birlikte söylenen şarkılar ve şömine başında Laponya topraklarındaki zorlu hayat üzerine yapılan konuşmalar da bu tatilin bir parçasıydı. Palme, yeni seçilmiş genel başkan

---

* Kuzeyde Laponların yaşadığı bölge - ç.n.

olarak, bu kış gezilerinin sorumlusu Halvar Sehlin tarafından gezilerden birine katılmaya teşvik edildi. Stockholm öğrencilerinden bir grup, 1952 Paskalyası'nda Devlet Demiryolları'nın ekstra olarak hizmetlerine verdiği bir trenle Vilhelmina'ya hareket etti. Buradan posta arabasıyla Saxnäs köyüne gelen Palme'nin grubu, kayaklarla bir gölü aşarak otuz kilometre gittikten sonra güneye bakan bir yamaca yayılmış yayla evlerinin olduğu Klimp Yaylası'na geldiler. Buradan Mars Yaylası'na turlar düzenlendi, "yokuş aşağı kıvrılan" slalomlar yapıldı. Ancak teleferik yoktu, yokuşları yürüyerek çıkmak gerekiyordu.

Kulübelerden birinde bir grup kız öğrenci kalıyordu. Bunlardan biri 21 yaşındaki kumral, yuvarlak yüzlü ve güzel gözlü hoş bir kız olan Lisbet Beck-Friis idi. Stockholm Üniversitesi'nde psikoloji okuyordu, bir çocuk ıslahevinde çalışmıştı ve soylu kökenine rağmen sosyal demokratlara sempati duyuyordu. Stockholm'de kısmen Olof'un olduğu çevrelerde de bulunuyordu ve daha önce karşılaşmışlardı. Ancak yayladaki bu buluşma, Palme'nin onun üzerine kahve dökmesine rağmen –belki de bunun sayesinde– daha yakın bir ilişkinin başlangıcı oldu. Olof Palme mahcuptu ve kötü dans ediyordu ama hedefe yönelen bir yapısı vardı ve eğlendirici konuşma sanatını iyi biliyordu. Geçmiş yıllarda, ciddi ilişkilere dönüşmese de birkaç genç kadınla flört etmişti. ABD ve Çekoslovakya'daki spontane yardım faaliyetlerinde de görüldüğü gibi, geleneksel protokol kuralları söz konusu olduğunda ağırbaşlıydı ve kadınlara karşı bir şövalye romantizmi taşıyordu.

Öte yandan Lisbet, mesleğinde kararlı hedefleri olan ciddi bir genç kadındı ve evleneceği erkeğin çocuk bakımıyla ve ev işlerini paylaşacak birisi olmasını istiyordu. Gelecek, bu konuda ona bir oyun oynayacaktı, ama kuşkusuz sosyal coşkuları ve kararlı hedefleri, 1952 kış/baharında, Klimp Yaylası'ndaki kulübede bu iki genç öğrenci arasındaki karşılıklı çekimde önemli bir rol oynayacaktı. Lisbet, Olof'un, çevresindeki diğer genç adamların çoğundan farklı olduğunu hemen görmüştü. Onun gelişme çağı, aristokratik gösterişlerle dolu olmaktan daha çok, normal burjuva bir ortamda olmuştu. Stockholm merkezindeki Nya Elementar'da* okumuştu. Babası Christian Beck-Friis başarılı bir elektrik mühendisydi. Zamanında Drottninggatan'da, Strindberg'in son günlerini geçirdiği apartmanın bir

* Yüksek statülü bir deneme lisesi - ç.n.

dairesinde oda kiralamıştı. Bu genç Beck-Friis, bazen kuşkusuz huzursuz edici bir duyguyla, yazarın, posta kutusu aralığından vahşi bakışlarla baktığını görebiliyordu. Lisbet'in annesi, Bolling adlı bir yönetici ailesinden geliyordu. Soylu ve burjuva karışımı aile yapıları, Olof ve Lisbet arasında bir ortak nokta oluşturuyordu. Taşrada ya da bir sanayi bölgesinde yetişen insanların birbirini kolayca anlamalarından daha dikkat çekici değildi bu. Ancak Olof'un durumundaki aile geleneğinin sürekliliği, ardında gözle görülür bir sapmayı gizlemektedir. Babası ve büyükbabası gibi o da soylu kökeni olan güzel bir genç kadına vurulmuştu ama bu kez kadının politik olarak solda bulunması anlamlı bir farklılıktı.

Bu ilişkinin evlilikle sonuçlanacağı çok açıktı. Bir kurum olarak evlilik, 1950'li yılların Batı kültüründe en üst noktaydı. Ne daha önce ne de daha sonra İsveç nüfusundaki evliliklerin oranı bu kadar yüksek olmuştu. Uygulanan sosyal politika ve yükselen refah düzeyi, her erkek ve kadın için aile kurmayı kolaylaştırmıştı. Boşanmalar istisnaydı ve kadınların çoğu iş dünyasının dışındaydı, ülkede ev kadınlarının tarihsel olarak en üst noktada olduğu dönemdi. Ayrıca, evlilikler sıklıkla erken yapılmaya başlamıştı; Avrupa köylü toplumunda yaygın olduğu gibi 20'li yaşların sonunda değil, başlarında. Bu genç ve demokratik evlilik, İsveçlilerin artık o eski kokuşmuş Viktoryen cinsel ahlakı silkeleyip üzerlerinden attıkları biçimindeki yaygın anlayışla el ele gidiyordu. Kamuoyunda aşk ilişkileri ve cinsellikle ilgili konuşmalar savaş öncesine kıyasla daha engelsiz yapılıyor olsa bile, cinselliğin, evliliğin kesin koşulu olmasa da doğal hedefi olduğunu öngören bir özgürleşmeydi bu.

Kadınların yükseköğrenim görmeleri doğal bir hale gelmişti ama ev ve çocukla ilgili birincil sorumluluğun onlara ait olması da bir o kadar doğaldı. Kadınların formel olarak geleneksel erkek iş alanlarına girmeye başlamasıyla, kadın sorununun çözüldüğü kabul ediliyordu. 1950'li yıllarda cinsiyet tartışmalarının en hareketlisinin, kadınların devlet kiliselerinde papaz olması konusunda yoğunlaşması, dönemin havasını biraz anlatıyor. Pratikte kadınların, erkeklerin alanlarına büyük ölçüde girmelerini kimse hesaplamıyordu. Yükseköğrenim için "yetenek rezervi" tartışmalarında, her şeyden önce erkek işçi çocukları merkezdeydi. Önde gelen araştırmacılara göre erkek çocukların ilgi alanı "pratik, teknik ve açık hava faaliyetlerine yönelikti" kızlar ise "evcimen, güzel, konuşkan, sosyal ve büro işlerine yöneliktiler."

1950'lerde Karlstad'daki akademisyen bir ailede yetişen bir kadın o zamanı şöyle anımsıyordu: "Erkek kardeşlerim ve ben aynı okullara gittik, aynı dersleri aldık. Bizden birer meslek edinmemiz bekleniyordu." Ama farklı olan şey, erkek kardeşlere, tartışmasız biçimde kariyer yapmaları ve bu temel üzerine aile kurmaları mesajı verilirken, ona "iyi bir koca bulması, ama her ihtimale karşı bir de meslek edinmesinin" öneriliyor olmasıydı. Üniversitelerde "nişanlanma kursları"ndan konuşuluyordu. Uppsala öğrencilerinin *Ergo* adlı dergisinde 1954'te çıkan bir karikatürde bir kız öğrenci, arkadaşına "Hukuk okumaya başladım ama onun nişanlı olduğu ortaya çıktı. Şimdi sıra İngilizcede" diyordu. Kadın hakları savunucuları, haksızlıkların gerçekten bulunduğu daha önceki dönemde vardı ama 1950'lerin İsveç'inde kadın ile erkek arasındaki eşitsizlikten konuşmak gerilimliydi ve psikolojik sorunları işaret ediyordu. *Dagens Nyheter*'deki fıkra yazarı Red Tops durumu şöyle özetliyordu: "Kadınlar eşit olacaklar ve biraz da dekolte."

1950'li yılların bu muhafazakârlığı içinde Lisbet Beck-Friis olağanüstü radikal ve bilinçliydi. Bir bakıma, Olof'la tanışmadan birkaç yıl önce babasını kaybetmiş olmasına bağlıydı bu. Christian Beck-Friis'in kızıyla sıcak bir ilişkisi vardı; o da babasının bilgi edinmek ve zor sorunları temeline inip çözmek konusundaki öğütlerinden etkilenmişti. Lisbet aslında hemşirelik eğitimi görmek istiyordu ama babasının ölümünden sonra felsefe ve psikolojiye ilgi duydu. Psikolojiye olan ilgisi de onu dönemin en radikal ortamlarından biri olan Stockholm'ün batısındaki Mälar Adaları'nda bulunan Skå-Edeby Çocuk Islahevi'ne götürdü ve orada 1952'de staj yaptı.

1947'de Mälaren kıyısındaki 1700'lerden kalma sarı renkli bir çiftlik binasının çevresinde kurulan çocuk köyü Skå, o dönemin çocuk eğitimiyle ilgili ilerici düşüncelerinin toplandığı yerdi. İngiliz ekolü Summerhill gibi, özgür eğitim deneyinden esinlenerek, zor, ceza ve suçluluk duygusu yüklemeye dayalı "siyah pedagoji"den uzaklaşılmıştı. Karizmatik çocuk psikoloğu "Skå-Gustav" Jonsson, hedefin, tek başına sorunlu çocuk yerine bütün aileye yönelmek ve güven verici, evdekine benzer bir terapi ortamı yaratmak olduğunu söylüyordu. Jonsson, suçluluk ve sosyal uyumsuzluğun kuşaktan kuşağa geçen, temelde yatan sorunlara bağlı olduğunu anlatan teorisinde kullandığı "sosyal miras" kavramıyla tanınıyordu. Geleneksel terbiye yöntemlerinin ve otoritelerin sorgu-

lanması, muhafazakâr çevrelerde rahatsızlık yaratmıştı. Stockholm'de 1948 Ocak ayında çoğu ilkokul öğretmeni olan 700 kişi bir protesto toplantısına katıldı ve "terbiyede tam özgürlüğün kötülük getirdiğini" açıkladı. Fakat, Skå-Edeby, zamanının rüzgârını arkasına almıştı. Liberal ve sosyal demokrat gazeteler, sütunlar dolusu coşkulu makaleler yazıyordu. Zamanın sol entelektüel kaymak tabakası, sosyal hizmetler alanında çocuk evinin çevresinde mevzilenmişti: Joachim Israel ve tanınmış çocuk psikoloğu olan karısı Miriam, Norveçli psikoanalizci Nic Waal, sosyal konulara angaje radikal doktor Gunnar Inghe. Jan Myrdal, Artur Lundkvist, Peter Weiss ve Gunnar Ekelöf gibi yazar ve şairler de bu özgürleştirilmiş yere ziyarette bulundular. Lisbet açısından Skå ve oradaki antiotoriter bakış açısı, geri kalan hayatına yansıyacak olan bir dönüşüm anlamına geliyordu. Stockholm Sosyal Hizmetler Kurumu'nda çocuk psikoloğu olarak, kentin 1960'lı yıllarda artan çocuk yuvaları faaliyetlerine Skå-Edeby'nün pozitif insan görüşünün yansıtılması için çok kararlı bir mücadele verdi.

* * *

Olof ve Lisbet'i bir araya getirecek olan o yayla gezisi, İsveç gençliğinin yükseköğrenim yapabilen yüzde dördü için henüz lüks bir tatildi. Ama Katrineholm ve Huskvarna'daki işçi ve memurlar gibi SFS'nin yeni genel başkanı da İsveç'in "yetenekli olanın kazandığı" bir toplum olmasını öngürüyordu. Palme, daha ABD'ye gitmeden önce, askeri psikoloji testinde genişletilmiş öğrenim olanakları için güçlü bir çaba göstermişti. Ancak bu "yetenekliler" kimlerdi ve bunlar daha belirgin olarak kendilerini nasıl göstereceklerdi?

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yükseköğrenimin bir sınıf ayrıcalığı olduğu kabul ediliyordu. İşçi sınıfı içinde bu konuda, özellikle de okumaya yatkın olanlar arasında, derin bir düş kırıklığı vardı. Sosyal demokrat ideolog Rickard Lindström'ün 1935'te yayımlanan yarı biyografik romanı *Uzaklık*'ın yetenekli ama yoksul kahramanı, kırgın bir biçimde, "Bir düzen olsaydı o liseye gönderilecekti ve tüccarın oğlu da pratik bir işe sokulacaktı" diye yorumda bulunacaktı. Ne var ki, sosyal demokratlar bu haksızlığa fazlaca müdahale etmemişlerdi. Kısmen bir öncelikler sorunuydu bu, ilk sırada, herkese ortak bir temel okul yaratmak geliyordu. Ancak buna "işçi sınıfının kendi yeteneklilerini kollayacağı" biçiminde ifadesini bulan başka bir karşı çıkış da vardı.

Bu parolanın ardında, şimdilerde kaybolmuş olan liberal eşitlik ideali yerine, daha çok, değişik toplumsal sınıflar arasında barışçıl birliktelik vizyonu yatıyordu. İşçi hareketi örgütlenmişti, politik iktidarı ele geçirmişti ve üniversite diplomalı ya da diplomasız, tam yol, toplumu değiştiriyordu. İnsanın kendi adına gönüllü eğitim çalışmasıyla, gelecekte kendi kapasitesini geliştirebileceğine ve bilgiye olan susuzluğunu giderebileceğine inanmak tümüyle de akıl dışı bir şey değildi. Yetenekli işçiler yükseköğrenime devam ederlerse onların değer yargıları da burjuvalaşacaktı ve böylelikle sosyal demokrasi kayba uğrayacaktı. Kendi eğitim etkinliklerini genişletmek ve yüksek sınıf çocuklarının Lund ve Uppsala'da oynamalarına izin vermek daha iyiydi.

İşçi hareketindeki başka hedefler gibi, paralel eğitim sistemi düşüncesi de İkinci Dünya Savaşı tarafından parçalandı. Kısmen ekonomik nedenler rol oynamış; 1930'ların üniversite mezunları arasındaki işsizlik, yükseköğrenimli işgücüne olan büyük taleple yer değiştirmişti. Sosyal demokrat eğitim bakanı Ragnar Edenman tarafından yaratılan bir kavram olan "yetenek rezervi," artık işçi sınıfının seçkin ham malzemesini oluşturamıyordu, bütün ulusa hizmet için gerekliydi. Ama bu yön değiştirme ideolojikti de. Yeni savaş sonrası toplum, bütün yurttaşları demokratik devlete olan sadakat konusunda da mümkün olabildiğince eşit kılan evrensel ve liberal ilkelere dayanmak zorundaydı. 10 Aralık 1948'de imzalanan insan haklarıyla ilgili BM deklarasyonu, "Meslek eğitimi ve teknik eğitimin herkes için geçerli olacağını ve yükseköğrenimin, yeterlilik derecesine göre herkese açık olacağını" açıklıyordu. 1948'deki seçim kampanyasında Sosyal Demokrat Parti'nin en etkili afişlerinden birinde, yeni mezun olmuş öğrencilere bakan üzgün bir işçi çocuğu resmi vardı ve şu mesajı veriyordu: "Yetenekli ama yoksul. Aynı şansı ona da verin." 1950'lerin başında yükseköğrenime daha çok katılımı konu alan bir inceleme raporunda, gösterilen ilgiye ve koşullara bağlı olarak hayat yolunu seçme özgürlüğünün, diktatörlükle demokrasi arasındaki ayırt edici farklılıklardan biri olduğu söyleniyordu.

Yükseköğrenimin bireysel bir hak olduğuna ilişkin bu yeni görüşe katılım özellikle öğrencilerin arasında yaygındı. Daha önce derneğe öncelikle geleceğin bürokratları ve profesyonel meslek adamlarından oluşan dışa kapalı bir birlik olarak bakılıyordu. Bunlar, kendilerini 1945'ten sonra antifaşizmin ve demokrasinin bir işareti olarak, daha çok sayıda gencin yükseköğrenim yapma olanağı bulması yoluyla etkinlik alanı bü-

yüyecek olan açık ve genişleyen bir elit olarak görmeye başlamışlardı. Yükseköğrenimin bir sınıf ayrıcalığı olarak devam etmesi, giderek akla uygun olmayan bir olgu olarak görülüyordu. 1945'te öğrencilerin yarısı burjuva ailelerden meydana gelen sosyal grup I'den, yaklaşık yüzde 40'ı küçük burjuvalardan oluşan sosyal grup II'den ve yalnızca yüzde 7,4'ü nüfusun yüzde 57'sini oluşturan işçi ve yoksul köylülerin mensup bulunduğu sosyal grup III'ten geliyordu. 1948'deki *Eğitimin Sosyal Araştırması* raporunda, "Sosyal grup III içindeki yeteneklilerin sayısının orantısal olarak sosyal grup II ve özellikle de sosyal grup I'dekinden çeşitli nedenlerle daha düşük olduğu düşünülebilse bile, bu durum, bu türden bir orantısızlığı haklı kılamaz" deniyordu. "Yüksekokullara daha çok işçi oğlu girmeli" diyordu başbakan Tage Erlander 1948'de, ama işçi kızlarının nereye gideceği sorusunu açıkta bırakıyordu.

SFS'nin taktiği, İsveç yüksekokullarını reforme etmek için sosyal demokrat devletle işbirliği yapmak oldu. SFS'nin talepleri; daha iyi eğitim, öğrenci alımında sosyal çevrenin genişletilmesi, daha çok öğrenci konutu ve öğrenciler için daha iyi ekonomik ve sosyal koşullardı. Şimdi vizyon, eski zamanların yıllanmış öğrencileri, borç seneti rezaleti ve odalarını kiraya veren suratsız teyzelere karşı, sosyal kökeni ne olursa olsun amacına uygun öğrenim gören ve modern konfora sahip, havadar ve ışıklı odalarda yaşayan modern öğrenciye yönelikti.

Uluslararası sorunlarda söz konusu olduğu gibi, temel çizgi, Olof Palme Mart 1952'de genel başkanlığa seçildiği zaman zaten böylece çizilmişti. Birçokları gibi o da 1950'lerin başında öğrenim kredisi değil, öğrenim maaşı, yani öğrenimleri boyunca öğrencilerin günlük masraflarını karşılayacak bir tür devlet desteği talep ediyordu. Öğrencilerin yaklaşık yarısı, ya bankadan ya da özel kişilerden aldıkları borçlarla yaşıyordu. Borç yükü uzun süredir, şairler tarafından bile dile getirilen, itiraf edilmiş bir sorundu:

Vicdansızca soyulmuşlar olarak adlandırılabiliriz
Fortuna* bize çok da dostane değildi
Yapraklar sararırken nasıl ödenir
öğrenim borcun?

---

* Şans tanrısı - ç.n.

Geleceğin İsveç Akademisi üyesi Johannes Edfelt, 1943'te böyle yakınıyordu. Palme'nin 1953'te sosyal demokrat düşünce dergisi *Tiden*'de açıkladığı çıkış noktası, öğrenci alımında sosyal çevre konusundaki çarpıklığa karşı mücadele etmekti. Eğitim geleneği olmayan ailelerden gelen öğrenciler, geleceği belirgin olmayan bir öğrenim için büyük borçların altına girmeyi istemiyorlardı. Politik yelpazenin sol tarafında görülen bir düşünceydi bu. Komünistler ve sosyal demokratlar öğrenci maaşı öneriyorlardı, Halk Partililer genel bir burs sistemi kurulmasını istiyorlardı ve Sağ Parti ile Köylü Federasyonu ise uygun bir devlet borcundan yanaydı. Palme SFS içinde başka konularda da radikal bir tutum göstermişti. Onun başkanlığı döneminde yeni kurulmuş öğrenci derneklerinin federasyona üyelikleri gündemde bulunuyordu. Bunlardan başlıcaları Stockholm'deki Sosyal Enstitü'yle yeni kurulmuş ama yerleşik üniversite ve yüksekokullar karşısında statüsü belli olmayan diğer yükseköğrenim kurumlarıydı. Karşı çıkanlar, bu okulların öğrencilerinin SFS'ye üyeliği hak edecek kadar akademik olmadığını ileri sürüyorlardı. Ama Palme kararlı ve başarılı bir çalışmayla bu derneklerin üyeliklerini sağladı.

* * *

Palme'nin SFS'deki süreci Mayıs 1953'te bir büyük finalle sona erdi. Yeniden öğrenci parlamentosunun zamanıydı. Uppsala'da yapılan Çekoslovakya'daki komünist darbesiyle ilgili fırtınalı tartışmaların üzerinden beş yıl geçmişti. Şimdi toplantı, termometrenin gölgede 30 dereceyi gösterdiği, sıcaktan gevşemiş bir Lund'da yapılacaktı. Açılış, eğitim ve kültür bakanı ile üniversite rektörünün konuşmalarıyla üniversitenin toplantı salonunda yapıldı. Başbakan da toplantıya katılacaktı ancak bir engeli çıkmıştı. Salonda 250 öğrenci delegesi ve en az o kadar da gözlemci vardı. Bunların arasında diğer ülkelerden öğrenci örgütlerinin temsilcileri de vardı ama orada özellikle İsveç'in kodamanları öğrencilerin çevresinde toplanmışlardı: Dekanlar, profesörler, politikacılar, sendika temsilcileri, halk hareketlerinden temsilciler, devlet memurları ve özel şirket temsilcileri.

Palme, açılış konuşmasıyla, çok az kişinin yapabileceği bir biçimde kongrenin ilkesel çerçevesini çizdi. Çıkış noktası olarak 1939'daki ünlü "Bollhus toplantısı"nı aldı. Bu toplantıda Uppsala Öğrenci Birliği, Alman Nazi rejiminden kaçan Yahudi doktorların İsveç'e sokulmaması-

nı talep eden bir karar almıştı. Palme'nin tartışmasız oyu –arzu edilen kesinlikte kazanılmıştı– uluslararası öğrenci dayanışmasının önemini gösteriyordu. SFS'nin geçmiş yıllarda uluslararası arenada yaptığı çalışmalar düşünülünce savunmacı bir tutum gibi görülebilir bu. Ancak öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, IUS'ye ya da Üçüncü Dünya'ya destek sorununa pek angaje değildi. Palme, iki savaş arası dönemde İsveç öğrencilerinde görülen reaksiyoner eğilimleri anımsatarak, hem uluslararası görev üstlenilmesine hem de yükseköğrenimin çok fazla demokratikleştirilmesine karşı çıkan sağı dışlıyordu. 1930'lu yıllarla karşıtlık, dinleyicilere SFS'nin modernizmin, gelişimin ve özgürlüğün taşıyıcısı olduğu yeni rolünün altını çizen onursuz geçmişi anımsatmıştı.

Palme'nin Lund'da 1953'te yaptığı konuşmadaki güç, onun dolaylı olarak, dinleyicilerin bilincine derinlerine dokunmasından geliyordu. Uluslararası öğrenci dayanışması, ülkenin savaş yıllarındaki zayıf mülteci politikası ve ideolojik uyum yüzünden birçok İsveçlinin duyduğu suçluluk duygusu konusunda da söz konusuydu. Savaş sonrası ilk yıllarda İsveç mülteci politikasını sorgulamak için gösterilen gayretli çabalar iz bırakmadan kaybolup gitmiş, aynı zamanda, mülteci düşmanı öğrenci politikasını yürüten öğrenciler, toplumda ilerleyerek başarılı kariyerler edinmişlerdi. Palme'nin çizdiği taslak, acı verici iç hesaplaşmaya ve sonu gelmez suçluluk tartışmasına bir alternatifti: İsveç'in ahlaki onurunu, insani yardım, demokrasi hareketlerine destek ve mültecilere aktif yardım yoluyla geri kazanmak. Konuşmasının satır aralarında yatan mesaj, İsveç'in yapacağı somut eylemler yoluyla suçluluk duygusundan kurtulmasıydı. Palme 1953'te Lund'daki bu konuşmasıyla, İsveç'in 1960 ve 1970'li yıllarda üstleneceği "dünyanın vicdanı" rolünün ana hatlarını çizmişti. Bu, geriye bakmaktan çok ileriye yönelmek isteyen ve 1950'lerin modernizm çabalarını coşkuyla onaylayan İsveç halkının büyük çoğunluğu gibi, Olof Palme'nin yapısına uyan bir tutumdu.

Uzun tartışmalardan ve geceleri de süren toplantılardan sonra, öncelikle Uppsala ve Stockholm'den destek alan ve öğrenci maaşını öneren taraf, daha genişletilmiş bir borçlanma sistemini savunan Lundlu öğrencilere galip gelmişti. *Stockholms-Tidningen* bunun İsveç toplumsal hayatında bir devrim anlamına geldiğini yazıyordu: "Öğrenime uygun bütün gençlik, yükseköğrenim için ekonomik ve coğrafik bir engele takılmaksızın aynı şansa sahip olacaktır." Daha sonra borçlanma sistemi,

öğrenim maaşı modelinin yerini almış olsa bile, Öğrenci Parlamentosu, Palme için bir zafer olmuştu. Kendisi de bu açılış konuşmasını o güne kadar yaptığı en iyi konuşmalardan biri olarak niteleyecekti. İstifa ettiği zaman, "Dört yıllık bir çalışmayla SFS'yi uluslararası çalışmada lider bir konuma getirdiği için" ve iç hedeflerde de bir birliktelik yarattığı için kutlanmıştı.

***

Olof Palme, Lund'daki Öğrenci Parlamentosu'ndan yalnızca bir iki hafta sonra, 2 Haziran'da, Stockholm Merkez Garı'ndan dünyaya açılmak üzere, gezgin bir öğrenci politikacı olarak, son kez ayrılıyordu. Batılı öğrenci enternasyonalinin sekreteryası COSEC'nin görevlendirmesiyle, yerel öğrenci örgütleriyle ilişkiler kurmak üzere üç ay sürecek bir Asya turnesine çıkıyordu. İlk durağı, örgütün Hollanda'daki Leyden'de bulunan merkeziydi. Burada göreviyle ilgili talimatları ve gideceği ülkelerdeki iletişim bilgilerini aldı. Birkaç gün sonra, Kıbrıs ve Bahreyn'de aktarma yapmak üzere Paris'teki Orly Havaalanı'ndan Bombay'a hareket edecekti. İki gün süren yolculuktan sonra, Hindistan'ın, merkezi Londra'dan örnek alınarak yapılmış olan bu milyonluk kentine inmişti. Tarih, İsveç'in kurulduğu gün kabul edilen 6 Haziran'dı ve Musonlar başlayalı birkaç hafta olmuştu.

Terleten bir tren yolculuğuyla güneye, bin kilometreden fazla uzaklıktaki Mysore'ye geldi ve burada, Kanada'nın yönlendirdiği öğrenci yardım örgütü olan World University Service'in (WUS) düzenlediği gelişim ve yardım konulu bir seminere katıldı. Konferansı son derece yorucu bulmuştu. Hindistan'da, daha sonra dolaylı yollarla CIA tarafından finanse edildiği ortaya çıkan WUS şubesinin yolsuzluğa bulaşmış ve atıl olduğunu görmüştü. Palme eve yazdığı mektupta sıkıntılı durumundan şikâyet ediyordu. "Her köşeden bir *passopper*'in [hizmetkâr -ç.] belirdiği Mihrace Koleji'nde korkunç bir lüks hayat" yaşamıştı ve reaksiyoner Hintli profesörleri, "portakal renkli kumaşlar içindeki budist rahipleri ve doğum kontrolüne karşı ajitasyon yapan Katolikleri" dinlemek zorunda kalmıştı. Bir fırsatını bulunca, Amerikalı bir antropologla birlikte bir orman köyünde kalmak üzere konferanstan kaçtı. 1947'ye kadar aynı adı taşıyan krallığın başkenti olan Mysore'de bir ayı aşkın bir süre nemli sıcaklara dayandı. Buna karşılık bazı Batılı delegeler bu havaya katlanamadılar. Palme, gönderdiği son raporda COSEC'nin gelecekte, As-

ya'daki iklime katlanabilecek güçte fizik kondisyonu olan kişileri seçmesi gerektiğini yazıyordu.

Temmuz başında nihayet yeniden yollara çıkabiliyordu. Geri kalan iki ay boyunca her zamanki yoğunlukla Güneydoğu Asya'da baştan başa dolaştı. Hint Yarımadası'nı bir uçtan bir uca gezdi; Kalküta, Bangalore, Madras, Benares ve Yeni Delhi'yi ziyaret etti. Burma, Seylan, Tayland ve Singapur'a bir iki günlük kısa turlar yaptı ve Endonezya'da iki hafta geçirdi. Öğrenci odalarında kaldı ama üniversitelerdeki resepsiyonlara ve elçiliklerdeki akşam yemeklerine de davet edildi. Mysore'de malaryaya yakalanmıştı ve Burma'ya geldiğinde bu hastalık yeniden nüksetmişti. Bu onu biraz frenlemişti; gezi raporunda kısaca "22 Temmuz: hasta" diye yazıyordu. Ancak daha ertesi gün Rangoons Üniversitesi'ndeydi ve on kadar Burmalı öğrenci lideriyle buluşmuştu. Gezisi boyunca bütün Güneydoğu Asya'da öğrencilerle, profesörlerle ve politikacılarla yüzlerce ilişki kurmuştu ve 1950'lerin başında bu bölgede hüküm süren sömürgecilik sonrası durum hakkında çok net bir fikir edinmişti.

Olof Palme'nin Asya gezisiyle ilgili COSEC'ye verdiği yaklaşık yüz sayfalık rapor, komünist olmayan yerel öğrenci örgütleriyle bir işbirliği başlatabilme olanakları konusunda pek iyimser değildi. Öğrenciler ve entelektüeller arasında komünizme duyulan sempati büyüktü. Sömürgeci mirası, Batı'ya karşı anlaşılır bir güvensizlik yaratmıştı. Bu nedenle cilalı bir retorikle Batılı değerleri anlatan bir antikomünist haçlı seferi başlatmak yapıcı olmayacaktı. Bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeler gibi sömürge olarak kalan ülkelerde Batılı vesayet olarak anlaşılan her şeye karşı büyük bir hassasiyet vardı. Olof Palme'yi, İngilizler tarafından yönetilmiş ve yönetilmekte olan ülkelerdeki eğitim sistemi de korkutmuştu. Öğretmenler, sanki öğrenciler İngiliz okullarında okuyorlarmış gibi ders veriyorlardı ve şaşkın durumdaki öğrencilere İngiliz İşçi Partisi'nin tarihini, devletleştirilmiş endüstrilerin geleceğini ve Bloomsbury Grubu'nun İngiliz edebiyatı üzerindeki etkisini anlatıyorlardı. Sonuç, mükemmel bir Oxford İngilizcesiyle İngiltere'ye karşı kükürt kokusu yayan patlamalarla açığa çıkan garip bir "nefret dolu aşk" olmuştu. Palme'nin raporu, COSEC'yi yöneten Amerikalı öğrenci liderleri (Palme'nin haberi olmadan onun gezisini CIA parasıyla finanse etmişlerdi) ile ortak anlayışı yansıtan bir tonda yazılmıştı: Roosevelt zamanından kalan liberal antisömürgecilik, "beyaz adamın yükü" konulu o eski kinik anlayışların karşısın-

da duruyordu. Ama Amerikalı öğrenci alaycılığının ardında –"Onların (Malezyalı öğrenciler) hiç olmazsa erotik aşk oyunlarıyla uğraştıklarını sanıyorum"– dünyayla ilgili bir İsveçli küçük devlet perspektifi vardı; büyük devletlerin küstahlığına maruz kalmış zayıf uluslarla bir tür doğrudan dayanışma.

Palme'nin umutlandığı ülke, canlı ve yapıcı bir öğrenci hareketini gördüğü Endonezya oldu. Endonezya gençliği, yabancılaşmış Hintli öğrencilerden –hiçbir bağlayıcılığı olmayan maneviyata ve kahvehanelerde uzun sohbetlere özel olarak düşkündüler– farklı olarak, bir ulusal yapılanma projesine aktif biçimde bağlıydı. Bu eski Hollanda sömürgesindeki gelişme, savaştan sonra Fransız ve İngiliz sömürgelerinde görüldüğünden daha farklı olmuştu. Hollandalılar, oldukça nahif biçimde, Japon işgali sona erince her şeyin eskiye döneceğine inanmışlardı. Ancak Japonların Ağustos 1945'te teslim olmasından hemen iki gün sonra milliyetçi lider Sukarno, Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etti. Hollanda, silahlı çatışmalar ve diplomatik görüşmelerin sonunda, 1949'da bu Güney Hint sömürgesini kesinlikle kaybettiğini kabul etti. Gerçi birçok Hollandalı burada kaldı ama bunların İngilizlerin eski tebaları üzerinde olduğu gibi ideolojik bir egemenlikleri yoktu. Hindistan ve Burma'da yaşadıklarından sonra Endonezyalıların özgüvenleri Palme'nin takdirini kazanmıştı. Öğrencilerin kurtuluş savaşında kendi askeri birliklerini kurmuş olması, onların güçlü pozisyonlarının önemli bir açıklamasıydı ona göre:

> O zamanın anıları hem öğrenciler arasında yaşıyor ve bu da genel bir üzere ve kendine güvenli bir duruşa yol açıyor, hem de öğrencilere büyük bir gururla bakan ve onlardan büyük beklentileri olan halkın genelinde yaşıyor. Öğrenciler de buna bir sorumluluk duygusuyla karşılık veriyorlar.

Palme'nin Endonezyalı ve Hintli öğrencilere karşı tutumundaki farklılık, onun uluslararası dayanışmasının temelinde olan bir çizgiyi açıklamaktadır. Kararlı ve eylem gücü olan bağımsızlık hareketleri onu çekiyordu ama sömürgeci baskının esiri olarak kendi durumuna narsist bir tutkuyla bağlanmış olan kafe entelektüellerinin durumunu anlamakta zorluk çekiyordu. Daha sonraları "milliyetçiliğin şu ya da bu ulusa duyulan basit coşkudan daha fazla bir şey" olduğunu açıklayacaktı: "Çün-

kü milliyetçiliğin kökleri, insanlar arasındaki o eski eşitlik kavramına dayanır – renk, ırk ve sınıf farkı olmaksızın.” Milliyetçiliğin gurur olduğunu söylüyordu – ve işte Endonezyalı öğrencilerdeki bu gurur onu etkilemişti. Sömürgeci davranışa ve vesayete duyduğu nefret, onu görünürde paradoksal bir duruma da düşürüyordu.

Baskı altındaki, yönetilen konumunu benimsemiş insanlarla birlikte olmakta zorlanıyordu; örneğin, İngiliz dostu Hintli öğrenciler. COSEC’nin “emperyalist” olarak nitelediği Güneydoğu Asya’daki komünist öğrenci hareketiyle nasıl mücadele edeceğini belirten önerisini yazarken içinde bu ikilemi duymuştu. Böylece Palme’nin varmış olduğu sonuç şu oldu: Uluslararası sorunları Asyalı öğrenci örgütlerinin içine taşımaya çalışmanın bir anlamı yoktur, bunun yerine onlara yalnızca daha iyi koşullar ve haklar konusunda yaptıkları çalışmalarda “teknik destek” verilmelidir. Bu bir Batılı yukarıdan bakış olarak algılanabilirse de 1900’lerin başında Fransız sosyalist lider Jean Jaurés’nin ifade ettiği türden bir sağduyu da sayılabilirdi: Biraz enternasyonalizm anavatandan uzaklaştırır, çok enternasyonalizm ise yeniden geriye götürür. Ayrıca bu, Palme ailesinin gelenekleriyle iyi uyuşan bir duruştu da: Pratik eylem gücü, güçlü bir ulusal savunma ve emperyalist büyük devletlerle uyuşmazlık içinde bulunan küçük uluslara destek verme.

***

Palme, henüz malaryadan kurtulup, uçakla Rangoon Üniversitesi’ne geldiği 24 Temmuz 1953 tarihinde, Genelkurmay Yazı İşleri Dairesi’nde göreve getirildiğine ilişkin resmi mesajı aldı. Paris’te kaldığı günlerden sonra gelecek kariyeri için seçim yapma konusuyla oldukça aktif biçimde boğuşmuştu. Öğrenci Parlamentosu’ndan aylar önce askeri istihbarat kurumuna verdiği dilekçe, aynı görev için başvuran tanıdığı Hagman, bir üst makama şikâyette bulununca incelemeye alınmıştı. Ama sonunda Palme’nin kapsamlı yurtdışı ilişkileri deneyimi olumlu bir sonuç vermişti.

Askeri alanda meslek seçimi –genelkurmayda dış ilişkilere yönelik olsa da– sıklıkla tuhaf ve ileride izleyeceği dünyanın vicdanı olan silahsızlanma politikacısı çizgisiyle uyuşmaz bulunmuştur. Ancak aslında bu, onun ilerdeki politik çalışmalarına yansıyacak dünya görüşüyle uyuşmuyor da değildi. Onun enternasyonalizmi, başlangıçtan sonuna kadar tümüyle reel politikayı içeriyordu, bu moral ve retorikte var olan gücü ölçmediği anlamına gelmiyordu. Hem savaş yıllarında yetişmiş bir

İsveçli genç olarak hem de Soğuk Savaş yıllarında uluslararası bir öğrenci lideri olarak, büyük devletlerin uluslararası arenada koşulları dikte etme iktidarı konusunda güçlü bir bilince sahip olmuştu. Palme daha 1948'de ABD'de Prag darbesiyle ilgili yazdığı makalede, sosyal demokrat tarafsızlık politikasının arkasında yer almıştı. Amerikalı okuyucularına bu tutumunu "Biz bir uluslararası bloklaşma politikasına girmeye zorlanmaya karşıyız ve bu yüzden güçlü bir savunmamız olması gerekir" biçiminde açıklamıştı.

Ancak Palme, savunma ve tarafsızlık söz konusu olduğunda, tamamen döneminin gerektirdiği biçimde hareket ettiyse de, bir başka alanda herkesten farklıydı. Çok az sayıda İsveçli, o zamanlar ulusal sorunun küresel plandaki anlamı konusunda bu kadar kapsamlı bir anlayışa sahipti. Belki bilinçli olmaktan daha çok içgüdüseldi ama Olof Palme için İsveç'in tarafsızlığıyla, öğrenci politikası yaptığı dönemde ilişki kurduğu bağımsızlık hareketleri arasında bir bağlantı vardı. Demokrasi, eşitlik ve sosyal adalete ulaşılabilen bir bağımsız ulus-devlet çerçevesinde bir anlamda milliyetçiydi. Bu Endonezya olduğu gibi İsveç için de geçerliydi. Bu anlayışta, büyükbabasının bağlandığı gizli bir "Büyük İsveç" düşüncesi vardı: İsveç askeri bakımdan güçlü olabiliyor ve tarafsızlığını koruyabiliyorsa, zayıf Üçüncü Dünya ülkelerinin Soğuk Savaş'ın süper güçleri tarafından baskı altında tutulduğu bir dünyada daha büyük bir rol oynayabilecekti. Bu düşünce bir uluslararası dayanışmayı da içeriyordu.

İsveç'i çıkış noktası olarak alıp, genç ve yoksul uluslar için etkin çalışmalar yapabilirdi. Elbette ki, 1953'te bağlantıları bu kadar açık görmüş olması biraz kuşkulu. Ancak, hakkında biyografi yazanlardan bir kısmının ileri sürdüğü gibi çok popüler bir kişilik olmasaydı, onun Jakarta ve Kalküta'dan kalkıp Östermalm Sokağı'ndaki Genelkurmaya girme doğrultusundaki ani fikir değişikliğini bir başka biçimde anlamak zordur. Palme hayatı boyunca, kısmen milliliğin bilgisiyle, kısmen de uluslararası politikayı etkileme özlemiyle doluydu.

Bu yorumu destekleyen bir başka olgu da İsveç devletinde hizmete başlamak yerine gerçekten de uluslararası kariyere devam etme olanağının bulunmasıydı. Dean Acheson'ın başını çektiği ABD Dışişleri'ne göre Olof Palme COSEC için ideal başkandı. 1952 yılında onu ikna etmek üzere birçok yoğun girişimde bulunulmuştu ama Palme, İsveç dışişleri ya

da savunma bakanlıklarında çalışma konusunda son derece kararlıydı. Bunun ardında bir nedenler bileşimi vardı. Bunların bir kısmı kariyere yönelikti. Yeterince uluslararası deneyim edinmişti ve belki Amerikalıların ona doğru uzattıkları kutsal şarapta bir bulanıklık olduğunu da hissetmişti. Bir kısmı da tümüyle kişiseldi. Stockholm'de, yakınında olmak istediği bir nişanlısı vardı. Ancak dünyaya giden yolun İsveç'ten geçmek zorunda olmadığını da muhtemelen anlamıştı.

8. Bölüm

Sihirbazın Çırağı

Gençler ve göçmen İsveçliler için çocukluğumda hüküm süren sosyal demokratlar ile burjuva seçmenler arasındaki yabancılığı bugün anlamak, herhalde mümkün değildir.

GÖRAN HÄGG

Boş bir odada masasının üzerine eğilmiş uzun boylu, savruk, aşırı yorgun bir adama rastladım. Başbakanın hangi odada olduğunu sordum. Ayağa kalktı, elini uzattı ve "Benim" dedi.

WILFRID FLEISHER

Sörmland'daki* Harpsund adlı büyük çiftlik, İsveç hükümetine işadamı C.A. Wicander tarafından verilen beklenmedik bir hibeydi. "Mantar Wicander," 1800'lerde Stockholm'ün Södermalm semtinde dünya çapında bir sanayi imparatorluğuna şişe mantarı üretmek için küçük bir atölye açmış taşralı bir bakkalın torunuydu. Wicander 1952'de Lizbon'da vefat etti ve vasiyetnamesi açıklandığında, Harpsund'daki azametli malikânesini, kuzey, doğu ve batıya bakan çevre binalarıyla ve göl kenarındaki iki kameriye ve çevresindeki parkla birlikte depo binasını, İsveç başbakanına bıraktığı görüldü. Çiftliğin 1.600 hektar ormanı ve tarlaları vardı ve binalarda Wicander'in yıllar boyunca topladığı çok miktarda sanat eseri, porselen ve diğer objeler bulunuyordu.

Örnek olarak, Buckinghamshire'daki Chequers Sarayı'nın, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz hükümetine armağan edilmesi alınmıştı. Bu bağış, hem kamuoyunda tartışmalara yol açtı hem de sosyal demokrat hükümete baş ağrısı yarattı. Akşam gazetelerinin yaklaşımı

* Stockholm'ün hemen güneyindeki bölge - ç.n.

olumluydu. *Expressen*, armağanı "hoş bir aranjman" olarak görüyordu. Kültürel anlamda radikal olan sabah gazetesi *Dagens Nyheter* ise hükümetin bu armağanı kabul etmemesini öneriyordu: "Bırakın, bu pek yüksek ve nezih buluşma yerini krallar, diplomatlar ve snop zenginler kültüre boğsun." Maliye Bakanı Per Edvin Sköld, devlet kasasına gelen bu ilaveyi memnuniyetle karşıladı ama Harpsund'un yalnızca başbakana sunulan bir lüks olarak değil, bütün hükümete verilmesi konusunda şartları manipüle etmeye çalıştı. Buna karşılık o zaman sosyal işler bakanı olan Gunnar Sträng, "herhangi bir lütuf" almak istemiyordu.

Başbakan ikircikliydi. Oldukça sade bir kişiliği olan Tage Erlander, oradaki hizmetçileri ve pahalı çay takımlarını düşünmekten rahatsız oluyordu ve "yoksul bir başbakan" için Harpsund'daki hayatın getireceği masraflardan endişe duyuyordu. Aynı zamanda daha iyi resepsiyon olanaklarının avantajını da görüyordu. İlk olarak 1876'da kurumlaşan başbakanlığın kendi dairesi yoktu. Anayasal geleneklere göre başbakan, icracı bir liderden çok, bir eşgüdüm sağlayıcı olarak kabul ediliyordu. Stockholm'deki Amerikan basın ataşesi Wilfrid Fleisher, Erlander'le 1953 sonbaharında bir söyleşi yaptığında, İsveç hükümet başkanının çevresindeki bayağılık onu şaşırtmıştı. Gamla stan'daki Mynt Meydanı'nda, izbe bir odada yalnız ve yorgun adamı bulana kadar başbakanlık dairesini arayıp durmuştu. Erlander'in kendisi, 1946'da önceki başbakanın odasına taşındığında nerdeyse şok geçirmişti. Eğitim ve Kültür Bakanıyken emrinde büyük bir bürokratik kadro vardı, şimdi bu yeni odasında yalnızca Per Albin Hansson'un* mektuplarını yazdığı bir daktilo bulunuyordu.

Üzerinde büyük bir baskı olan başbakan, Harpsund'un onun pozisyonunu güçlendireceğini hissediyordu. Kaldı ki, karısı Aina da bu konuda olumluydu. Aina, anlaşılır nedenlerle, Alvik adlı banliyöde iki oğullarıyla birlikte oturdukları üç odalı mütevazı bir kiralık dairede misafir ağırlamanın zor olduğunu düşünüyordu. Mayıs ayında Mantar Wicander'in armağanı parlamentoda oybirliğiyle kabul edildi. Erlander ailesi, ağustos ayında misafir ettikleri Tage'nin İngiliz dostu ve parti arkadaşı Herbert Morrison'la birlikte, Sörmland'daki bu Harpsund Çiftliği'nin açılışını yaptı. Birkaç hafta sonra Olof Palme Harpsund'daki

* Tage Erlander'den önceki sosyal demokrat başbakan - ç.n.

ziyaretçi defterine adını yazdığında, bu büyük çiftlik, stres altındaki sosyal demokrat başbakana İsveç üst sınıflarından gelen bu yeni armağanla [Palme] tamamlanmış oldu.

Erlander birkaç yıldır işin ehli bir asistan arıyordu. Birçok kanaldan Palme'nin adı da söz konusu edilmişti ama önerilen tek kişi olmaktan çok uzaktı. İki yıl önce Stockholm-Uppsala arasındaki trende karşılaşmışlardı ve öğrenci hareketi içindeki bu genç iyi bir izlenim bırakmıştı. Erlander 1953 yazında Palme'yle bir görüşme yapmaya karar verdi. Ancak Palme Asya gezisindeydi ve Erlander'in onunla temas kurup Harpsund'a davet etmesi sonbaharı bulacaktı. Erlander, birinci daire sekreterinin ne zaman geri döneceğini sormak üzere genelkurmaya sabırsızlıkla telefon etti. Palme 20 Eylül günü –Genelkurmaydaki görevine resmi olarak başlamasından yalnızca bir gün sonra– Erlander'in 19 yaşındaki oğlu Sven ve Londra'da görev yapan Vilgot Hammarling adlı bir diplomatla birlikte Flen'e giden trene bindi. Bu grup orada, batı kıyısındaki Varberg kentinde kayınvalidesini ziyaret edip bir konuşma yaptıktan sonra gelen başbakanla buluştu. Yazdan kalma bir gündü ve küçük bir sazanla sonuçlanan başarılı bir balık avından sonra yiyip içildi: "Sonradan yaptığımız şey [içmek -ç.], kendimi kötü hissetmeme neden oldu" diye pişmanlık duygusuyla günlüğüne yazacaktı Erlander. Akşam olduğunda Sven Erlander ve Palme Stockholm'e geri döndüler.

Erlander, Palme'yle ikinci buluşmasından sonra daha tereddütlüydü. Günlüğüne şöyle yazıyordu: "Çok zeki kuşkusuz, ama bir politikacıda olması gereken ahlaki karşı koyma gücüne sahip mi?" Yani, politikacı olmak "dünyadaki en ahlaklı meslekti." Erlander, akademik kuşkuculuğuna rağmen, çocukluğundaki etkin Hıristiyan terbiyenin izlerini taşıyor ve yüksek burjuva bir ortamdan gelen bu genç adamı eleştirel biçimde inceliyordu. Erlander'e yakın bir gazeteci, "Ondaki yukarıdan bakan tutum, hiçbir dini zaman kapsamıyordu. Herhangi birisinin cinsel ahlak, pornografi ve gençlikteki yozlaşma konularında kendisiyle yeni yeni konuşabildiği o zamanlarda başbakan, başka çevrelerden gelen diğer sosyal demokrat liderlerin anlamakta zorluk çekeceği ölçüde hassaslık gösteriyordu. Başbakan, Palme'nin genel olarak ahlakdışı bir hayat yaşamadığına emindi ama muhtemelen onun, ahlakı, Tanrı korkusu olan bir aile tarafından ruhuna kazılmış bir kural olmaktan çok, yaratılan sonuçlarla ilintili bir kavram olarak gördüğünü düşünüyordu.

Ancak bu enine boyuna inceleme, Erlander'in Palme'yi o andan itibaren bir politikacı olarak görmesine de bağlıydı. Sekreterinin sosyal demokrat olması bir koşul olsaydı bile bu, zorunlu olarak politik kariyerin yolunu açan bir şey değildi. Erlander'in önceki sekreteri bürokratlığı seçmişti. Başbakanlıkta ilk yılda Palme'yle paralel görevde çalışan bir başka genç sosyal demokrat, daha sonra siyaset bilimi profesörü oldu. Erlander'in Palme'yle ilgili başlangıçta yüksek beklentileri vardı. Ancak derinlemesine incelemeden sonra Erlander'le Palme, birinin nerede başlayıp diğerinin nerede bittiği anlaşılmayacak biçimde birbirleriyle kaynaşacak bir ekip oluşturacaklardı. Olağandışı bir işbirliğiydi bu. Buna en yakın tarihi paralellik, belki aynı dönemde Atlantik'in öbür yakasında bulunan süper güçteki senatör John F. Kennedy ile genç kardeşi Robert arasındaki işbirliğiydi, yoksa, bunun dışında dikkatli Erlander ile karizmatik Kennedy arasında en küçük bir benzerlik bile bulmak mümkün değildir.

* * *

Eylül 1953'te Erlander yedi yıldır başbakandı. Sosyal Demokrat Parti yönetimini ve İsveç'i insan kaybına uğratmadan İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkardıktan sonra Ekim 1946'da bir tramvay durağında kalp krizi geçiren "ulusun babası" Per Albin Hansson'un yerine beklenmedik bir biçimde bu Värmland'lıyı [İsveç'te coğrafi bölge -ç.] getirmişti. Hansson'un halkla kaynaşmış güçlü kişiliğine kıyasla Erlander zayıf bir politikacıydı: Gıcırtılı sese sahip, kayda değer nitelikleri ve deneyimi olmayan bir akademisyen. Erlander, başkanlığa seçildiği parti yönetim kurulu toplantısından sonra günlüğüne şöyle yazmıştı: "Korkuyorum, her zaman korkmuştum ve şimdi başkanlığı kabul etmemin nedeni, gerçekte gayretlilik ya da iktidar hırsı değil, gruptan korkmamdır."

1948 yılında parlamentodaki alt kamara için yapılacak seçimler öncesinde burjuva partileri rüzgârın kendilerinden yana olduğunu düşünüyorlardı. Seçim kampanyası, iki tarafın da ağır kişisel saldırıları ve keskinleşen sınıf savaşı retoriği nedeniyle sert geçiyordu. *Dagens Nyheter*'de gazetenin genel yayın yönetmeni Herbert Tingsten, sosyalist kötü yönetime karşı gürlüyordu: "Vatandaşlar bürokrasinin listelerinde birer rakama dönüşüyor. Sonunda bu toplumda yurttaşlık özgürlüğü de kaybolur. Çünkü eleştiri, muhalefet olur ve yönetilenleri huzursuz edeceği için yönetenlerin işini zorlaştırır." Sosyal demokrat bakanlar

eleştiri bombardımanına tutuldular, özellikle de Erlander deneyimsizliği ve genel olarak verdiği silik izlenim nedeniyle çok hücuma uğruyordu. Yeni kurulmuş olan Gallup Enstitüsü, sosyal liberal Halk Partisi için büyük bir zafer öngörüyordu. Fakat, toz duman yatıştıktan sonra zaferi Erlander'in kazandığı görüldü.

Erlander, 1946'dan 1969'a kadar toplam 23 yılla, demokratik bir ülkede en uzun süre iktidarda kalan başbakanlardan biri oldu. Gerçekte İsveç bu dönem içinde, savaştan kaçınabilmiş ve Avrupa'da İsviçre'den sonra kişi başına milli geliri en yüksek düzeyde olan, kolay yönetilir, istikrarlı ve uzlaşmaya yönelik bir ülke olmuştu. Mantar Wicander'in çiftliği, karşılıklı anlayışın bir sembolü haline geldi, Hükümet, Harpsund'da "Dodde" –finans kralı Marcus Wallenberg'in yakın çevresinde kullanılan aile içi adı– ve diğer İsveçli büyük şirket sahipleriyle buluşuyordu. Erlander daha sonra bu durumu şöyle yorumlayacaktı: "Genel olarak, savaş ertesi dönemin ilk politik kavgalarındaki ideolojik karşıtlıkları fark etmek zor."

Savaş ve çatışma dönemlerine kıyasla koşulların elverişli olduğu zamanlarda iktidarda kalmak daha zordur. Ekonomik büyüme ve istikrar beklentiler yaratır, yurttaşlar sabırsızlanır, deneme ve yenileme arzusu artar. 1950 yılının başlarında Batı Avrupa dünyasındaki sol hükümetler düştüler: Almanya'da Hıristiyan Demokrat Adenauer iktidarı aldı, Cumhuriyetçi Eisenhower ABD'de başkan oldu ve Winston Churchill Downing Street'e yeniden döndü. Sosyal demokrasi, yalnızca İskandinavya'da mevzilerini koruyordu. "1950'lerdeki yüksek konjonktür" diyordu İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm, "nerdeyse her yerde muhafazakâr sağ hükümetler tarafından yönetildi." Birçok kişi de İsveç sosyal demokrasisinin sihirli değneğinin sonunda kırılmasının kaçınılmaz olduğuna inanıyordu.

Fakat, Erlander nerdeyse mucizevi bir biçimde seçim üstüne seçim kazanmayı başardı. O, yeni bir toplumsal katmanın politik arenaya girişini temsil ediyordu: Yüzyılın başında halk hareketinin korumasında oluşan aşağı orta sınıf. Büyükbabası demirci ustasıydı, babası gençliğinde uyanış hareketinden etkilenmiş ve ilkokul öğretmeni olmuştu. Erlander Värmland'daki Ransäter kasabasında, tipik bir üç katlı, kırmızı, ahşap İsveç kulübesi olan, zangocun binasında büyüdü. Binanın arkasında 1600'lerden kalma bir kiliseyle, duvarla çevrili bir mezarlığın

görülebildiği akkavak ağaçları vardı. Evde hem radikal-liberal bir hava hem de aynı zamanda pietizmin sakin ama buyurgan moralizminin yansıdığı bir atmosfer egemendi. Özellikle ağabeyinin 18 yaşında ölmesiyle Tage'ye yönelik beklentiler büyümüştü. Annesinin, geleceğin başbakanı olacak oğluna kötü muamele yapan çocukları "Ona karşı davranışlarınızda dikkatli olun, o saygın biri olacak" diye uyardığı söylenir.

İsveç halk hareketi kültüründe yaygın olan sertlik ve hoşgörünün karışımı, öğrenim gayretini, politik hedefleri ve sosyal sorumluluk duygusunu geliştirmek için birebirdi. Bu niteliklerden hiçbiri genç Erlander'den uzak değildi. Karlstad Lisesi'nden diploma alıp üniversite eğitimine Lund'da devam ederek ailenin sınıf atlama sürecini tamamladı. Ekonomik krizin tam ortasında ve İsveç'i bu krizden çıkartmak için Sosyal Demokratlar'ın Köylü Federasyonu'yla tarihi uzlaşmaya gitmesinden bir yıl önce, 1932'de parlamentoya girdi. Savaştan kısa bir süre önce Sosyal İşler Bakanlığı'nda müsteşarlığa getirildi ve 1941 yılındaki nüfus araştırmasından sorumlu oldu. Bu araştırma Myrdal çiftinin 1934'teki *Nüfus Sorununda Kriz* çalışmasının zeminini hazırladı ve savaş ertesi dönemin sosyal politikalarının büyük bir bölümünün temelini oluşturdu. Bu "uzun, zayıf, biraz kamburca, genç milletvekili, soluk ve çok okumuş yüzüyle" büyük bir çalışma kapasitesi gösterdiği gibi, sosyal demokrasinin en merkezi konusu olan bu alanda büyük bir düşünce zenginliğine de sahipti.

1944'te danışman bakan olarak hükümete alındı, 1945'te eğitim ve kültür bakanlığına yükseltildi, bir yıl sonra da parti başkanlığı ve başbakanlığa getirildi. Bu hızlı kariyeri, onun yüksek çalışma kapasitesi ve yaratıcılığıyla kısmen açıklanabilirdi. Parti yönetiminin çabucak onun adı etrafında birleşebilmesi, onun fazla prestij sahibi olmayan kişiliğine de bağlıydı. Sosyal olarak biraz beceriksiz olsa da etkili bir çalışma ortamı yaratıyordu. Kamouyunda hemen görülmeyen bu nitelikleri, ölümünden sonra yayımlanan, hükümet yıllarını anlatan kapsamlı ve ayrıntılı günlükleri kanalıyla aydınlığa çıkmıştı.

Dış görünüşte sıradanmış izlenimi veren Erlander, bu günlüklerde politikanın Marcel Proust'u gibi ortaya çıkar: Olağanüstü duyarlı ve sürekli kendini gözlemleyen biri. Varoluş korkusuyla ve şikâyet nöbetleriyle aynı düzeyde olmak üzere, gelişmeleri doğru yorumlayabilmek ve doğru karar alabilmek için hem kendisinin hem de çevresinin zaaflarını

metodik biçimde gideren anlayış dolu bir zekâ, onda varlığını gösterir. Ona göre "insanların içinden ne geçtiğini anlamak her zaman zordur." Temel duruşu karamsardır: "Onun güzel çalışma odasında oturan bizler, mavi ve yumuşak halının üzerinde gidip gelirken ruh halini nasıl açığa vurduğunu görebiliyorduk" demiştir bir çalışma arkadaşı. "Önerisinin hafif bir yenilgiye uğramasıyla birlikte yavaş yavaş, dizlerini bükerek, olduğu yerde büzülerek her şeyin yerle bir olduğunu açıklıyordu." Erlander her zaman "olabilecek en kötü sonucu" hesaplardı diye tanımlayacaktı onu Olof Palme.

Ancak bu depresyon, büyük bir mutluluğa da dönüştürülcbilirdi. Karamsarlığın tam ortasında doğrulup, pantolonunu iyice yukarıya, koltuk altlarına doğru çekerek açıklıyordu: "Şimdi size şeytan hazretlerinin kendisini göstereceğim." İş arkadaşları söz konusu olduğunda onların zayıflıklarını duygusallıktan uzak gözlemliyordu. "Kararsızlık, ödleklik ve prestij ihtirası"nı, en azından kendisinin bu zayıflıklarla boğuştuğunu bildiği için, insanın dikkat etmek zorunda olduğu ağır handikaplar olarak görüyordu. Rakiplerinde hem işbirliği yapmak için ortak noktalar hem de tartışmaya enerji verebilecek karşıtlıklar arıyordu. Liseyi dışarıdan okuyarak bitiren ve Stockholm Yüksekokulu'nda hukuk doktorası yapan Kuzeyli küçük çiftçi çocuğu, kurnaz köylü lideri Gunnar Hedlund'la kolaylıkla ahbaplık ediyordu. Hedlund zayıf bir ideologdu ama parlak bir taktisyendi. Sosyal demokratlarla yaptığı anlaşma Köylü Federasyonu'nu 1951'de hükümet ortağı yapmıştı. Erlander, siyasi kariyerine Uppsala'daki öğrenci dünyasında sihirbaz olarak başlayan; neşeli, kısa boylu, kepçe kulaklı, olağanüstü halk adamı olan sağın lideri Jarl Hjalmarson'dan da hoşlanıyordu. "Jarlen" diye de adlandırılan bu sağcı lider, LO [İşçi Sendikaları Konfederasyonu -ç.] çevrelerinde dürüst bir toplusözleşme görüşmecisi olarak görülüyordu ama Erlander onu biraz nahif buluyordu.

Buna karşılık 1944'te Halk Partisi'nin başına getirilen ve 1967'ye kadar muhalefet yapan Bertil Ohlin'le yıldızı barışmamıştı. Keyifli olduğu zamanlarda sabah toplantılarında rakiplerini, öncelikle de favori kişisi olan Ohlin'i renkli biçimde karikatürize etmekten zevk alıyordu. Başbakan, konuşulanların orada kalacağını bildiği en yakın çevresinde, "Adam deli, tümden deli" diyerek neşeyle kahkaha atabiliyordu. Günlüğündeki saldırılar ise daha da zehirlidir. Halk Partisi liderinin, saldırganlığı ve

kendini beğenmişliğiyle nerdeyse hastalıklı bir coşkuyla alay eder. Erlander, 1953'te, "Başbakanlıktaki ilk yılımda Ohlin'in bana nasıl muamele yaptığını elbette ki unutamam" diye genç bir Halk Partisi milletvekiline açıklamada bulunuyordu: "Tingsten ve diğer geri zekâlıların beni 'sıfır' olarak nitelemesini anlayabilirdim, ama yetenekli bir kişi olan Ohlin'in o kadar küçümseyici ve aşağılayıcı tutumunu affetmem çok zor." Ohlin de kendi açısından, tartışma biçimini genellikle demagojik ve entelektüel onurdan yoksun bulduğu Erlander'den nerdeyse aynı ölçüde hoşlanmıyordu. Halk Partisi lideri, Erlander'den daha da renksiz ve mizahtan hiç anlamayan birisi olarak görülüyordu. Ohlin'in politikacı kızı Anne Wibble de, "Babam hiçbir zaman halka inmiş iyi bir konuşmacı değildi" diye itirafta bulunmuştu. Ancak Ohlin *fair play* konusundaki hassasiyeti yüzünden genel bir saygınlığa sahipti.

Aslında dışarıdan bakılınca Erlander ile Ohlin birbirleriyle karıştırılacak kadar benzerdiler. İkisi de Lund'dan gelen üniversite mezunlarıydı, politik hayata liberal olarak başlamışlardı, tartışmasız antikomünisttiler ve Keynesçi istikrar politikasıyla kapsamlı sosyal reformları savunuyorlardı. İsveç'te değil de başka bir ülkede olsaydılar, ya aynı partiye üye olacaklardı ya da en azından yakın işbirliği yapacaklardı. Danimarka Sosyal Demokrat Partisi lideri Jens Otto Krag, Ohlin'e yazdığı bir mektupta, "Rakip olmanız benim için bir paradoks" diyordu. Bir bakıma kişiliklerinde olağanüstü bir kimya uyuşmazlığı vardı. Erlander ve Ohlin birbirlerinin zaaflarını ve güçlü noktalarını görecek kadar birbirlerine benziyorlardı ama bunlara sinirlenecek kadar da farklıydılar. Ohlin, uluslararası başarıları olan bir bilim insanıydı ama kötü bir politikacıydı. Buna karşılık Erlander, gençliğindeki profesörlük hedefini terk etmiş, olağanüstü becerikli bir taktisyen ve tartışmacıya dönüşmüştü.

Ancak, Erlander'le Ohlin arasındaki çatışmayı yönlendiren şey, aralarındaki o psikolojik uyumsuzluk değil, Halk Partisi ile Sosyal Demokratlar arasındaki iktidar rekabetiydi. 1930'ların başından itibaren İşçi Partisi, politikada merkeze doğru yönelmiş, sosyalizasyon* hedefini terk

---

* Yazar burada "kamulaştırma"yı kast etmektedir. Ancak ileriki sayfalarda geçecek olan "sosyalizasyon" terimi, sadece kamulaştırmayla sınırlı değildir. En genel anlamda hizmetlerin ve dolayısıyla refahın yaygınlaştırılması anlamına gelmektedir ki bunun için her zaman üretim araçlarının kamulaştırılması gerekmez. İşverenlerin kârından daha yüksek vergiler alarak bu hedeflere ulaşmak, İsveç Modeli'ndeki önemli yöntemlerden birini oluşturur - ç.n.

etmiş ve daha çok bir "halk partisi" olmuştu. Bu dönemde Bertil Ohlin, kriz döneminde devletin ekonomiye müdahalesinin gerektiği düşüncesiyle, Keynes'inkine oldukça benzer makro ekonomik teoriler geliştirmiş (kimilerine göre bu İngiliz iktisatçıdan daha önce) ve Halk Partisi'ni sola yönlendirmişti. Ohlin, sosyal demokratlar gibi, etkin bir istihdam politikası ve kapsamlı bir sosyal reform çalışmasını öngörüyordu. Bu yüzden hem Erlander hem de Ohlin için politik çizgilerindeki farklılıkları ortaya koymaları bir zorunluluk olmuştu. Erlander kendi adına, İsveç'teki karşılıklı anlayış politikasının, partiler arasındaki sınırları sileceği düşüncesini "korkutucu" buluyordu. Ancak günlüğünde, sosyal demokrasi "sosyalizasyon sorununu halletmezse" bunun gerçekleşeceğini itiraf ediyordu. Erlander'in Ohlin'e saldırısını da bu sosyalizasyon perspektifinden okumak gerekir. Erlander, baş rakibini belirliyor ve politikanın kara deliğine düşmemek için içgüdüsel olarak bu çelişkiyi canlı tutmayı hedefliyordu.

1954 yazında *Se* dergisi –Amerika'nın bol resimli dergileri *Life* ve *Look*'u örnek almıştı– "Bizim Tage"yle uzun bir resimli röportaj yayımlamıştı. Röportajın başlığı yarı ironik, yarı ciddiydi. Erlander başbakan olduğunda aynı dergide "Bu Tage de kim yahu?" adlı bir röportaj çıkmıştı. Sosyal demokratların başbakanını İsveç halkının Tage'si yapmaktaki başarısı konusundaki soruya verilen yanıtlar ikiliydi. Ama bu "renksiz" Erlander'in göreviyle birlikte geliştiği ve kesin bir otorite haline geldiği su götürmezdi: "Çok kişi onun dostane olduğunu, pırıltılı bir ironik zekâyla dolu olduğunu ve parlak bir mizah gücüne sahip bulunduğunu söylüyor." Mizah ve dürüstlük, onun akademisyen görüntüsünü ve tartışmalarda "zehirli oklar fırlatma" düşkünlüğünü kapatmak için yeterli nitelikler değildi belki ama aşınmaya dayanıklı bir başbakan olduğunu göstermişti. Gazeteciler, Harpsund'da sandalla yapılan sazan avını ve Erlander'in kahvaltıda ne yediğini yazmanın daha ilginç olduğunu keşfetmişlerdi. 1960'ların başında o rakipsiz televizyon programı "Hyland'ın Köşesi"nde Värmland'lı şivesiyle hoş bir öykü anlatarak İsveçlilerin kalbine girince metamorfoz tamamlanmış oldu. Entelektüel ve zehirli replikleri olan Olof Palme'nin aksine ülkenin güven verici babası olmuştu.

* * *

Palme ilk yıl Erlander'in yanında yarım günlük bir işte çalıştı. Güneydoğu Asya yolculuğunda yakalandığı malaryanın izini taşıyan so-

luk bir yüzle, başlıca işyerleri olan Östermalm'deki Genelkurmayla, Helgeandsholmen'de parlamentonun hemen bitişiğindeki hükümet binasına Vespa motosikletiyle gidip geliyordu. Buruşuk trençkotu ve baştan savma bağlanmış ayakkabıları olan bu genç memur, annesi Müsi ve Carin ile birlikte Östermalm Sokağı'nda oturuyordu. 33 yaşındaki Claës, ana-baba ocağından çok kısa bir süre önce ayrılmıştı. Kardeşinin Güneydoğu Asya'ya gittiği yaz mevsiminde evlenmiş ve şimdi birkaç sokak ötedeki Valhalla Caddesinde oturuyordu. Olof serbest olduğu zamanlarda –pek sık olan bir şey değildi bu– Lisbet'le buluşuyor ve ara sıra da SFS zamanından eski arkadaşlarıyla görüşüyordu. Erlander için yaptığı ilk büyük iş hiç de heyecan verici değildi: 1953 sonbaharında Harpsund'daki tarım politikası konulu konferansta kayıt tutmak. Ama domuz fiyatları ve tahıl sübvansiyonları, işçiler ve köylüler arasındaki bir ittifaka dayalı bir hükümet için hiç de önemsiz sorunlar değildi.

Fakat, Palme için tayin edici olan şey, 26 yaşında, politik kariyeri için hiçbir şey yapmamış biri olarak, artık İsveç'teki devlet iktidarının mutlak merkezinde bulunuyor olmasıydı. Erlander, tıpkı Bo Kärre ve SFS yönetiminin 1949 kışında yaptığı gibi, bu genç adamın nasıl bir hazine olduğunu çok geçmeden anlayacaktı. Ve Palme açısından da bu konuda herhangi bir tereddüt söz konusu değildi. SFS'deki çalışmalarda pratik politikanın tadını almış, yeni durumlara ve değişen görevlere uyum sağlayabilen, becerikli bir takım oyuncusu olduğunu göstermişti. Devlet yönetiminde adım adım tırmanmak ile ülkenin başbakanına yardımcılık yapmak arasındaki seçim kolaydı. Daha tam oturmayan bir Söder* delikanlısı ağzıyla ifade ettiği gibi, "sonuç veren ufak tefek şeyler yapmaktan" keyif alıyordu.

Palme yeni işine kendisini tümüyle kaptırmıştı. SFS'de çalıştığı zaman sıklıkla üstlendiği işlerin içinde boğuluyordu ama 1953 yazından itibaren en yüksek vitese geçmişti ve artık hiçbir zaman frene basmayacaktı. Boş zamanlar ve sosyal ilişkiler ikinci planda geliyordu. Lisbet'e hayat planını kastederek, "Hafif bir bagajla yolculuk yapmak istiyorum" demişti. Bagajda karısı ve çocukları vardı. Aile onun için son derece önemliydi ama başbakanlıktaki ilk hareketli yıllarında evlilik biraz beklemek

* Stockholm'ün eskiden yoksul işçi mahallelerinin olduğu, şimdi daha çok okumuş, bohem kesimin yaşadığı güney semtleri - ç.n.

zorundaydı. Olof ve Lisbet'in nişanlılığı uzun sürdü ve Lisbet'in istediğinden daha çok zaman aldı. Claës Palme müstakbel karısıyla bir yıldan kısa bir süre içinde tanışıp evlenmişti ama Olof ve Lisbet için papazın huzuruna çıkmak dört yılı buldu. Lisbet'in evlilikle ilgili öne sürdüğü koşullardan biri, Olof'un her yıl tatil yapmaya söz vermesiydi.

Palme 1954 yazından itibaren Erlander'in yanında tam gün çalışmaya başladı. Bunun nedenlerinden biri, Erlander'in bütün Avrupa'daki sosyal demokrat liderlerle yapacağı bir dizi yoğun görüşmelerde Palme'nin yanında olmasına duyduğu gereksinimdi. Gündemin en başında Almanya sorunu yer alıyordu, başka bir deyişle, Avrupalı sosyal demokratların, Batı Almanya'nın ordu kurmasını ve NATO'ya üye olmasını destekleyip desteklemeyecekleri sorunu. Bu bağlamda ABD'yle olan ilişki de gözden geçirildi. Mayıs başında Fransızların Kuzey Vietnam'daki Điên Biên Phu Kalesi, iki aylık bir kuşatmadan sonra ulusal Vietminh kuvvetlerine teslim olmuştu ve Avrupalı sosyal demokratlar arasında, Fransızların sömürgeci hırslarını ABD'nin devralması endişesi vardı. İlk toplantı Skåne'deki Röstånga'da bulunan kır tesisinde yapıldı. Erlander, buraya Alman Sosyal Demokrat Partisi başkanı Erich Ollenhauer'i, Danimarkalı meslektaşı Hans Hedtoft'u ve İngiliz İşçi Partisi lideri Clement Attlee'yi davet etmişti.

Erlander ve Palme, Ollenhauer'de gördükleri, "Amerikalıların politik budalalıkları" nedeniyle, üçüncü dünya savaşının yakında başlayacağına yönelik nerdeyse histerik bir korkuyla yaptığı kehanet konusunda endişeliydiler. Buna karşılık Attlee, "keskin zekâlı" denecek, açık bir kafaya sahipti. Erlander ve Palme, Alman sosyal demokratların parti kongresine katılmak üzere temmuz ortasında Berlin'e uçtular. Erlander, bir selamlama konuşması yaptı, Başbakan Adenauer'le buluştu ve meslektaşlarıyla görüşmelere devam etti. Eylül ayının sonunda ikili, güneşli bir Londra'ya geldi. Burada görüşmelerin yanı sıra Chequers'de Winston Churchill'i ziyaret ettiler ve İşçi Partisi'nin, İngiliz sağlık sistemi National Health Service'i kuran Gallerli Auerin Bevan gibi ağır toplarıyla buluştular. Erlander, sekreterini Tower of London'a da götürdü: "Burada kral çocuklarının yastıkla boğuldukları kule onun özel olarak ilgisini çekmişti."

Palme daha önce Tower'de bulunmamış olsa bile, SFS'nin eski dış ilişkiler sekreteri olarak, Avrupa başkentlerinde kendini, ondan iki kat yaşlı olan yolculuk arkadaşından çok daha fazla evinde gibi hissediyor-

du. Erlander uluslararası sorunlarla ilgiliydi ama onun yakınında bulunmuş diplomatlardan birine göre, dünya politikasına "tümüyle İsveç çıkarlarıyla ilintili olarak" bakıyordu. Zorunlu olduğunu düşündüğü zamanlarda müdahale ediyordu, yoksa dışişleri bakanlığına büyük bir hareket serbestisi veriyordu. Ayrıca, yabancı dilleri okuma, kısmen de yazma konusunda iyi eğitim gören ama gerçekte bu dilleri hiçbir zaman konuşmamış olan bir kuşağın liseli öğrencilerinden biri olmanın etkisi altındaydı. Almanca ve İngilizceyle kendini ifade etme becerisi gösterememesini eziyet verici buluyordu. 1953 baharında ABD'ye yaptığı resmi ziyarette bakan arkadaşları onun pot kıracağından endişelendiklerinde, Amerikalıların onun acayip İngilizcesinden hiçbir şey anlamayacaklarını düşünerek sakinleşmişlerdi.

Erlander, Palme'de, uluslararası sorunları iyi bilen ve ayrıca tartışmalarda dille ilgili bütün nüansları kavrayıp, tam doğru çeviri ve formülasyonlarla destek verebilen bir çalışma arkadaşı bulmuştu.

Günlüğünde, bu toplantılarla ilgili notlarında, Palme'nin bir tercüman ve sekreterden çok daha fazla birisi olduğu ortaya çıkar. Birçok övgü dolu sıfatla anlatır bunları: Bu genç asistan "mükemmel"di ve "fevkalade becerikliydi." Ancak asistanın, bu uluslararası liderlerle ilgili görüşleri de vardı, özellikle sert eleştiriler yönelttiği Ollenhauer'le ilgili. Bu konuda da, Palme'nin katkılarına değinir: "Palme'nin istediği kadar ileri gitmedim elbette" diye hayıflanır günlüğünde.

Palme, kısa zamanda, Erlander'in, politikanın karmaşıklıklarını tartışabildiği güvenilir bir danışman olmuştu. Palme'nin başbakanlığa girmesi oldukça gözden uzak kalmıştı. Ancak daha sonra çevredekiler, bu genç yardımcının genellikle Erlander'in yakınında olduğunu keşfedeceklerdi; uzakta olduğunda da Erlander çok geçmeden onun nerede olduğunu sormaya başlayacaktı. 1950'lerde İsveç'in yönetildiği kasvetli binalarda Palme'ye, başbakanınkinin hemen bitişiğindeki oda verildi. Hükümet binası, isim olarak bir "meydan"da bulunuyordu ama aslında burası, Wilhelm tarzı görkemli parlamento binasıyla 1700'lerde yapılan ve kısa bir süre önce tahta oturan yaşlı monark VI. Adolf'un oturduğu kraliyet sarayı arasında yer alan ölü bir alandı. Bir zamanlar darphane olan kahverengi duvarlı hükümet binasının hiç albenisi yoktu. Bir tarafında arabalar cepheyi yalayarak geçiyorlardı, öbür tarafı da karanlık bir kanala bakıyordu. Burada anayasal bir sembolizm bulunur: Parla-

menter hükümetin arkasında yalnızca otuz-kırk yıl varken, parlamento ve kraliyet, İsveç tarihiyle derin bağlantısı olan kurumlardı.

Ama dış görünüşteki bu alçakgönüllülük, fonksiyonel rahatlıkla telafi edilmişti. Bakanlar, parlamento binasına ya da hükümetin haftada bir gün kralın danışma masasının çevresinde resmi toplantı yaptığı saraya, birkaç dakikada gidebiliyorlardı. Bakanlar ve onlara bağlı olan bakanlıklar henüz Mynt Meydanı'ndaki lokallere sığabiliyordu. Hükümet çarkı bundan daha büyük değildi. Bakanlar her gün saat birde, ayrı bir yemek salonunda sıklıkla geleneksel İsveç ev yemeklerinden oluşan ortak öğle yemeğinde toplanırlardı. Bu kadar yakınlık hoş bir hava yaratmak zorunda değildi ama İsveç politik hayatında daha önce deneyimleri olmamış genç birisi için gözlemlenebilir bir dünyaydı bu.

Palme, başlangıçta hâlâ Genelkurmayda görevli olduğu zamanlarda, sigara içerek akşamları ve geceleri çalışıyordu. Bazen dar bir kanepede, iyi yürekli bir odacının temin ettiği bir battaniyenin altında uyuyordu. Bu isyankâr perçemli, zayıf adam kızgınlık yaratabiliyordu ama çevresindekilerde babalık ve annelik duyguları yaratma becerisine de sahipti. Gerçek annesi, oğlu çok fazla çalıştığı için endişeliydi ve Erlander'in sekreterine telefon edip oğlunun ne durumda olduğunu sorabiliyordu. Palme konuşma metinleri yazıyor, notlar tutuyor, seçim bildirileri hazırlıyor ve genel olarak sürekli düşünceli olan başbakana tartışma arkadaşlığı yapıyordu.

Daha Eylül 1954'te doğrudan yayınlanan bir radyo tartışma programında Erlander'in yanında oturmuş ve kâğıt parçalarına yazdığı notları uzatarak ona yardımcı olmuştu. Erkenci olan Erlander, bazı sabahlar çalışma odasına girdiğinde, Palme'nin sabaha karşı tamamlayıp masasının üzerine bıraktığı bir konuşma taslağını bulabiliyordu. "Bunu Palme'yle konuşacağım..." sözleri, başbakandan giderek daha sık duyulan bir replik olmuştu. Buna karşılık Palme de Erlander'in tarzında konuşmaya başlamıştı. Bo Kärre Paris'ten ziyaret için geldiğinde, Gamla stan'da başbakanlığın bitişiğindeki klasik meyhane Cattelin'de öğle yemeği yediklerinde, dostunun edindiği dövüşken tartışma tarzına sinirlenmişti. SFS dönemindeki arkadaşları, Olof'un hırslı ve uzlaşmaz olduğunu biliyorlardı ama ondaki, Erlander'den aldığını düşündükleri öfkeli ve saldırgan tona yabancıydılar.

Aile fertlerinin bir kısmı da onun yaptığı kariyer seçiminden düş kırıklığına uğramışlardı. Şimdi 90 yaşını geçmiş olan Hanna, on sekiz to-

runu arasında "en yeteneklisi" olarak gördüğü Olof'a çok düşkündü. Ancak Olof, şimdi onun için bir üzüntü kaynağı olmuştu: "Ona verilen bütün büyük armağanları, ülkemizi mahvetmekte olanların hizmetine sunmasının yasını tutuyoruz." Fakat aile fertlerinin çoğunluğu, sosyal demokrat hükümetten hoşlanmasalar da onun başarılarından ötürü yine de gurur duyuyorlardı. Claës, bir mektubunda kardeşini çok sevdiğini söylüyor ve ekliyordu; "Ama umarım bu 33 yıllık *sosse** imparatorluğundan nihayet kurtuluruz." Olof, sosyal demokratlara katıldığı için annesinin "biraz üzüldüğünden" içten içe kuşkulanıyordu ama Müsi ve Carin, onu daha destekler gibi görünüyorlardı. Palme ailesiyle ahbaplık eden muhafazakâr gazeteci Gustaf von Platen'e göre, Olof'un sola angajmanı hakkında, "sanki bir rock grubunda elektronik gitar çalan oğula hafifçe göz yuman tonda" konuşuyorlardı. Olof ise kendi adına ailesi ve akrabalarıyla bozuşmak için hiçbir neden görmüyordu, tersine, röportajlarda bu konudaki sorular karşısında ailesiyle ilişkilerinin devamlılığını vurguluyordu.

Politika gazetecileri de bu genç hukukçunun başbakanlıktaki ilerleyişini fark etmeye başlamışlardı. 1956 baharında, hakkındaki ilk zehir dolu yazı, ironik olarak bir zamanlar büyükbabasının başmakale yazdığı *Aftonbladet* gazetesinde yayımlandı. Bu gazete büyük finansçının kardeşi Torsten Kreuger tarafından çıkartılıyordu, Halk Partisi'ne yakın bir çizgideydi ve daha sonra, aynı yıl, LO'ya satılacaktı. *Aftonbladet*'teki bu yazıya göre Palme, tartışmacı olarak bir tür "demagojik cazibeye" sahipti: "Konuşması, üzerine siyanür serpilmiş pamuk helva gibi. Ağzın içinde büyümez ama damakta bıraktığı zehir tadı kalıcıdır."

Hakkındaki yazılar giderek kötüleşecekti. Bir yıl sonra, Sağ Parti'nin ideolojik organı *Svensk Tidskrift*'te gazeteci Gunnar Unger tarafından Palme'nin şöyle bir portresi yapılacaktı: "Gri suratlı küçük bir adam, gri-sarı bir saç ve patlak, açık gri gözler... Başbakanlıktaki az ya da çok çıkarcı oportünist politika bekçileri arasında belki de en düşük seviyede olanı." Unger, kaleminin sivriliğiyle ünlü olsa bile, henüz bu kadar genç bir adama böylesine düşmanca saldırması olağandışıydı. Unger'i kızdıran "sınıf ihanetiydi." Yoksa işçi geçmişi olan sosyal demokratlarla ilgili olumlu şeyler yazabiliyordu. Bu saldırı Palme'nin çok ağırına gitti

* Halk arasında Sosyal Demokratlara verilen isim - ç.n.

ve öfkeyle, bunun ciddiye alınacak bir şey olmadığını söyleyen dostu Ingvar Carlsson'a saldırdı.

Palme'nin bu dönemde dikkatleri çekmesi, her şeyden önce onun Erlander'in 1956 Nisanı'nda Moskova'ya yaptığı resmi ziyarette oynadığı role bağlıdır. Başbakan ağır bir nezleye yakalanmıştı ve en az iki Sovyet doktoru tarafından istirahat etmesi talimatını almıştı. Herkesin şaşkın bakışları altında onun 29 yaşındaki sekreteri Palme, yalnızca kültür sorunları olsa bile, İsveç'i temsilen Kruşçev'le görüşmeleri sürdürdü ve hakkında "Erlander'in gölgesi", "Olof Usta"* ve "Gizli Beyin" gibi lakaplar dolaşmaya başladı. İsveç politik "faunasına" yeni tür bir "hayvan" girmiş gibiydi; görünürde emir alan bir memur ama gerçekte, hükümet başkanının güçlü *consiglieri*'si.**

İsveç bujuva muhalefeti Palme'yi tehlikeli görmeye başladı ve yabancı protokol şefleri, İsveç başbakanını misafir ettiklerinde Palme'yi masanın neresine yerleştirecekleri konusunda derin düşüncelere daldılar.

Erlander'in yanındaki hızlı kariyerinin, başlangıçtaki genelkurmayın dışişleri dairesindeki göreviyle bir bağlantısı olduğu doğrultusunda spekülasyonlar yapılmıştı: Hükümetle İsveç karşı istihbarat teşkilatı arasında bağlantı kuran bir rol mü oynuyordu? Genelkurmaydaki görevleri pek özel şeyler gibi görünmüyordu. Genel olarak yaptığı şey, uluslararası güvenlik politikalarını *New York Times* ve *Le Monde* gibi açık kanallardan, özel dergilerden ve dışişleri raporlarından izlemekti. Ancak konspirasyon teorilerine malzeme veren şey, Palme'nin 1947'de Skövde'de Lennart Hagman'ın tanıştırdığı Birger Elmér'le olan bağlantısıydı.

Bu yetenekli Elmér, koltuğunun altına birçok karpuz sığdırıyordu. 1919'da Jönköping'de Hıristiyan bir işçi ailesinde dünyaya gelmişti ve kendisini sosyal demokrat olarak tanımlıyordu. Lisbet Palme gibi o da psikoloji okumuştu ve hayatına araştırmacı olarak devam etmeyi düşünmüştü. Ama 1950 yılının başlarında yakalandığı çocuk felci sonucunda geçici olarak sakat kalınca daha pratik bir işte çalışmak istedi. 1951 sonbaharında, Palme Genelkurmayda yedek subaylığını yaptığı sırada Elmér, Dışişleri Dairesi Psikolojik Detay Müdürlüğü'ne getirildi. Palme onunla teması sürdürdü ve uluslararası öğrenci politikasıyla ilgili

---

* 1400'lerde yaşayan büyük reformcu Olaus Petri'ye verilen ad - ç.n.

** Özellikle İtalya'da büyük mafya babalarının sağ kolu durumundaki danışman - ç.n.

bilgiler aktardı. Elmér, 1950'lerin sonlarında, savunma endüstrisindeki komünist güvenlik risklerini izleme görevine başladı. İsveç Sosyal Demokrat Partisi içinde, işyerlerindeki komünistleri gözleme konusunda zaten bir ulusal izleme ağı bulunduğu için buradan personel temini doğal görünüyordu. Grupp B/IB olarak isimlendirilen bu yeni büro büyüdü ve 1965'te askeri istihbarat dairesi *T-konturet*'le birleştirildi. Olof Palme'nin de desteğiyle *T-konturet*'in önceki şefi Thede Palm görevden uzaklaştırıldı ve onun yerine sosyal demokrat Elmér getirildi.

Sosyal Demokrat Parti'nin politik rakip olarak komünistleri geriletme niyeti ile devletin ülkeyi dış güvenlik risklerine karşı koruma faaliyetinin iç içe girmesi 1973'te açığa çıkınca bu, genelde İşçi Hareketi (LO), özelde de Palme için çok sıkıntılı bir durum yaratacaktı. Ancak, gerçekte ne kadar derinlemesine karışmış olduğu bilinmese de Palme, 1950'lerin ortalarında coşkulu bir amatör istihbaratçı idi. Bu konuda çok spekülasyon, çok az kanıt var; kuşku duyanlar, casusların arkalarında iz bırakmamalarını olayın doğası olarak görüyor. Çok açık olan şey ise, Palme'nin casuslukla çok fazla ilgilenmesi ve Palme ailesine ev ziyaretleri de yapan Elmér'le kontağının olmasıydı. Bir Sovyet işgali durumunda eyleme geçecek olan gizli İsveç direniş hareketi *stay-behind*'le ilgili olarak oldukça iyi bilgilendiği de görülmektedir. Buna karşılık, bazen iddia edildiği gibi onun ajanlarla bağlantılarının, Erlander nezdindeki hızlı kariyerinde rolü olduğu, son derece kuşku götürür. 1950'li yıllar boyunca bütün İsveç yönetimi, güçlü bir savunma bilincine sahipti ve Erlander'in, gizli istihbarat kurumuyla temas kurmak için sekreterini kullanarak dolaylı yollardan gitmesine hiç gerek yoktu. Palme'nin yetenek ve başarı listesi, onun nasıl biri olduğunu gösteriyor. Kısacası, başbakanın gereksinmeleri için biçilmiş kaftandı.

Gençti, pervasızdı, kendisine karşı ironikti ama aynı zamanda da, –ailesiyle ilişkisinde ve öğrenci hareketi çalışmalarında daha önce gördüğümüz gibi– müthiş sadıktı. Erlander'in manevralar yapmak zorunda kaldığı entrikacı Sosyal Demokrat Parti kültürüyle ilgili hiç deneyimi yoktu ama bu başbakan açısından daha çok iyi bir olanak olarak görülüyordu. Çevresi, hareketin ne beklediğini sürekli anımsatan ama liderden ne beklendiğine değinmeyen partili arkadaşlarıyla çevriliydi. Palme, yapı olarak Erlander gibi analizciydi, muazzam bir çalışma kapasitesi vardı ve politika oyunundan keyif almasıyla ona benziyordu. Bu iki

adam da tartışmayı, sözlü atışmaları ve taktik manevraları seviyordu. Halk Partisi'nin Gunnar Helén'i bir televizyon tartışmasında çirkin bir numara yaptığı zaman, Erlander ve yardımcısı tarafından azarlanmayı beklemişti ama onlar kendisine olağanüstü dostane davranmış ve onun becerikliliğini övmüşlerdi. Helén o andan itibaren biliyordu: "Çevremde hiçbir şekilde boy ölçüşemeyeceğim siyasiler' vardı."

Erlander'in başarısı, belkide bir türlü rahatça arkasına yaslanamamasına bağlıydı. Ama bu sürekli düşünmenin bedeli, yalnızlık duygusu ve entelektüel izolasyondu. Erlander için, sosyal demokrasinin geleceği konusunda duyduğu endişeyi işçi kökenli bakan arkadaşlarıyla tartışmak zordu. Bunlar, basit bir işçi ailesinden çıkıp, kralın danışmanlığına yükselen bir kariyer yapınca kolayca oluşan bir özgüvenle doluydular. Kendi alanlarının derinliklerinden çıkıp Erlander'in karmaşık ve bazen de kasvetli düşünce dünyasına girmeye pek hevesleri yoktu. Erlander de bakanlarıyla mesafeli olmayı yeğliyordu. Sosyal Demokrat Parti sekreteri Sven Aspling, onun işçi çocuğu olmadığını ve bu yüzden kendisini ikinci planda kalan birisi olarak hissettiğini söylüyordu. Erlander'e gerekli olan, güvenilir, zekâsına saygı duyacağı, karşı görüş belirtme cesareti gösteren ama aynı zamanda da başbakana tümüyle sadık birisiydi.

Erlander'le Olof Palme arasındaki ilişki, baba-oğul kavramlarıyla tanımlanır. Bu yalnızca yarı yarıya doğrudur. Erlander'in babaca duygular taşıdığına hiç kuşku yoktu. Erlander'in iki oğlu vardı: Sven ve Bo. Palme bu tabloya dahil olduğunda Sven 19, Bo 16 yaşlarındaydılar. Günlüklerine bakılırsa Tage, oldukça uzaklarda olsa bile sevecen bir babaydı. Oidipus kompleksinin tam bilincindeydi ve oğulları konusundaki beklentilerini bastırmaya çalışıyordu. İki oğlu da akıllılık yapıp politikadan uzak durdular. Bo, endüstri bakanlığında müsteşar; Sven de optimetri profesörü ve Linköping Üniversitesi rektörü oldu.

Olof Palme, Erlander'in babalık duyguları için daha az karmaşık bir objeydi. Erlander, Palme'yi hep yakınında görmek istiyordu. Ona yapılan saldırı çok ağırına gitti ve onun politik kariyerini desteklemek için elinden gelen her şeyi yaptı. Palme'yi, az ya da çok kendi ailesinden birisi olarak görmeye başladı. 1954'teki Amerika ziyaretinde Los Angeles'e gittiğinde günlüğüne şöyle yazacaktı: "Aina ve oğlanların burada olmamaları ne yazık. Ayrıca Olof Palme'nin de. Böylesini hiçbir zaman birlikte göremeyiz."

Palme de kendi adına Erlander'i ölmüş babasının yerine koysaydı, olay elbette karmaşık bir psikodrama olarak gelişebilirdi. Ama Palme kendi kendine yeterliydi ve bu yaşlı adamdan ne teselli ne de otorite bekliyordu. İkisinin de yakın çalışma arkadaşı olan Sven Aspling, "Bu türden ilişkilere giremeyecek kadar bağımsız bir kişiydi" diyecekti. Palme, Erlander'e saygı duyuyor ve ondan hiç kuşkusuz çok şey öğreniyordu ama devam eden kariyeri boyunca hiçbir zaman baba figüründen bağımsızlaşmayla bağlantılı sorunlardan herhangi birini yaşamadı.

Erlander'in bu genç çalışma arkadaşıyla ilgili sıkça kullandığı hayranlık ifadeleri de ilişkileriyle ilgili bu çarpık resmi veriyordu. Palme'nin coşkusu, entelektüel canlılığı ve sadakatinin, Erlander'in kendisinde başbakan olarak çalışma gücü bulmasında tartışmasız tayin edici bir anlamı vardı. Fakat, Palme başbakanlığa İsveç sosyal demokrasisini yenilemek üzere hazır planla gelmemişti. İşe başladığında başbakanın temel yeterlik alanlarında tam bir çaylaktı: Ülkeyi ve o güçlü Sosyal Demokrat Parti'yi yönetmek. Palme'nin politikayla ilgili somut deneyimleri iki alanda söz konusuydu; uluslararası sorunlar ve İsveç eğitim politikası. Milletvekili olduğu ve politik kariyerine başladığı 1953 ve 1958 yılları arasındaki dönem onun öğrenme dönemiydi. Palme, sosyal demokrasinin yüzleşme ve işbirliği arasında hareket etmeye dayanan amfibik sanatını talim etti. Bir gün Erlander'i Ohlin'e karşı daha sert olmaya teşvik ederken ertesi gün işadamlarıyla daha yakın bir işbirliğinden şevkle söz edebiliyordu. Ancak politika piyanosunun bütün tuşlarını kullanma arzusunun ardında temel bir yönelim vardı: 1950'li yılların sosyal güvenlik ve sınıf politikası saplantısından çıkmak ve değişimi, moderniteyi ve bütün yurttaşlar için eşit hayat koşullarını hedeflemek.

Palme, her zamanki gibi, doğru zamanda doğru yerde bulunuyordu. Tıpkı, SFS'ye uluslararası öğrenci hareketinin gelişmesinin olağanüstü dramatik bir aşamasında girdiği gibi, İsveç iç politikasına da tayin edici bir esnada girmişti. Savaş ertesi dönemin en büyük anlaşmazlığı patlamak üzereydi: Bütün çalışanlar için genel bir zorunlu emeklilik (ATP) yasası çıkarılması konusundaki mücadele. Teknik açıdan karmaşık olan bu sorunun İsveç politik hayatında bu kadar merkezi bir duruma gelmesi tuhaf görünebilir; vatandaşlar arasındaki en büyük çatışmanın emeklilik düzenlemesi olduğu ülkeye ne mutlu denilebilir. Ama emeklilik reformu, o dönemin Batılı bir refah devletindeki en iddialı reformlardan biriy-

di. İsveç sosyal demokratları, Danimarkalı ve İngiliz parti dostlarından farklı olarak, hem işçileri hem de memurları kapsayan bir emeklilik teklifini ortaya koydular. Bu radikal teklif, iki hükümet krizine, kızışmış bir halkoylamasına, ekstra bir erken seçime ve sonunda 1958'de Erlander ve Sosyal Demokrat Parti'nin muhteşem bir zafer kazanmasına yol açtı. Hükümetin iç çevrelerine daha yeni girmiş genç bir stajyer için, modern İsveç politika tarihinde bundan daha öğretici bir dönemi düşünebilmek zordur.

* * *

Ancak, 1955 yılının olağanüstü sıcak yazında, politik anlayış birliğini parçalayan sorunun emeklilik olacağını öğrenselerdi, İsveçlilerin çoğu şaşıracaktı. Yılın tartışma konusu, Vilhelm Moberg'in kraliyete yönelttiği "İsveçlilerin arabaları sağdan mı, soldan mı, yoksa mizah dergisi *Grönköpings Veckoblad*'ın önerdiği gibi yolun ortasından mı süreceği" konusundaki saldırı ile halkı derinden etkileyen içki karnesinin kaldırılması sorusuydu.

1917'den beri İsveçlilerin sert içki satın almaları devlet kontrolü altındaydı. Reşit olan, edepli olan ve iş sahibi olan kişilere *motbok* denen aylık sert i

çki istihkakının ve alımının kaydedildiği mühürlü sayfalar içeren banka cüzdanlarına benzer bir kitapçık veriliyordu. Temel kontenjan, her üç ay için 16 litre idi ama 50. yaş günlerinde ve başka özel durumlarda Stockholm'deki Kontrol Sistemi tarafından ilan edilen ülke normları çerçevesinde bu miktar artırılabiliyordu. Buna karşılık, o zamanlar İsveç'te popüler bir içki olmayan şarap, cüzdana kaydedilse bile daha büyük miktarlarda temin edilebiliyordu.

1950'lerin başında kendisini aydınlanmış ve dünya için modern bir örnek olarak gören bir ülkenin yurttaşları için, içki tüketme hakkı konusunda gönüllü olarak devletin vesayetine girmek, utandırıcı bir durum haline gelmişti. İsveçliler de İngilizler gibi bir bardak viski alma hakkına sahip olamayacaklar mıydı, ya da Almanlar gibi bir kupa sert biranın keyfini çıkaramayacaklar mıydı? Üstelik tuhaf bir nedenle bira, Systembolaget'te* bile satılmıyordu, bunun yerine doktor reçetesi karşı-

---

* İsveç'te bugün hâlâ alkollü içkilerin satışı Systembolaget denen devlet tekelindeki mağazalarda yapılmaktadır - ç.n.

lığında eczaneden alınıyordu. Terazinin diğer kefesinde, Ultima Thule* sakinlerinin fırsat bulduklarında aşırı ölçüde imbikten geçirilmiş tahıl ve patates tüketmek yönünde talihsiz bir eğilimleri olduğu hakkında bir kolektif kabul bulunuyordu. Bratt Sistemi –*motbok*'un yaratıcısı doktor Ivar Bratt'ın adıyla anılıyordu– birçok İsveçliyi alkolizm nedeniyle yok olmaktan kurtarmıştı. Bu karneyi iptal etme kararı çok sancılı geçti, ama parlamentonun iki kamarasında da büyük çoğunlukla alındı. Kararın taşıyıcı gerekçesi, karnenin, vatandaşın en değerli şeyini, kişisel sorumluluk duygusunu elinden almasıydı. İroni bu ya, bu gerekçe, faaliyetinin temel fikri –gönüllü uzak durma– Bratt Sistemi tarafından tahrip edilen İsveç Yeşilay hareketi tarafından da kullanılıyordu.

Başlangıçta açıkça görülmese de emekli maaşı sorunu, 1930'lu yılların Halkevi'nden bir kopmanın sinyalini de veriyordu. İşçi sınıfında adaletsizliğin sürmekte olduğuna ilişkin artan bir memnuniyetsizlik vardı. Birçok işçi, ileri yaşlarında yalnızca mütevazı bir emekli maaşı alırken, memurların çoğunluğu bir tür ek emekli maaşı kapsamına alınmıştı. Devlet ve belediye memurları uzun zamandır ekstra emeklilik veren bir yasal hakka sahipti ve özel sektörde çalışan memurların, genellikle işveren tarafından ödenen kolektif emeklilik sigortaları vardı. Herkes, bu konuda bir şey yapılması gerektiğinde mutabıktı ve o yapıcı İsveç geleneğiyle, soruna uzlaşmacı bir çözüm bulunacağından kimsenin endişesi yoktu.

Üç ana alternatif vardı. Bunlardan biri, asgari emekli maaşını iyice artırmaktı. Bu, işçilere daha yaşanabilir bir yaşlılık sağlayacaktı ama memurlarla aralarındaki mesafeyi kapatmayacaktı. Bir başka çözüm, işverenleri ve sendikaları, türlü biçimlerde hem işçiler hem de memurlar için ek emeklilik konusunda sözleşme yapmaya teşvik etmekti. Ve son olarak, devlet ve belediye memurlarının yasal ek emeklilik hakkı bütün çalışanları kapsayacak biçimde genişletilebilecekti, yani zorunlu bir genel ek emeklilik oluşturulacaktı. Hiçbir parti, belli bir çözüm için kendini bağlamış değildi. Reform pahalıydı ve politikanın matematiği, sorumsuz manevralar yapamayacak ölçüde karmaşıktı.

21 Haziran 1955'te yirmi kadar sosyal demokrat sendikacı ve politikacı ağır top, aralarında emeklilik de olmak üzere, bir dizi güncel sorunu tartışmak için Harpsund'da toplandı. Olof Palme başbakanın

---

* Vergilius ve diğer Romalı yazarlara göre İskandinavya'nın Latincedeki adı - ç.n.

yanında oturuyor, notlar alıyor ve başbakana fikir veriyordu. Tartışmalar kargaşaya dönüştü. Durumu tıkanıklıktan kurtaran kişi, şaşırtıcı bir biçimde, Erlander'in Väsgöta bölgesinden geldiği yerin adıyla çağrılan Kinna lakaplı ticaret bakanı John Ericson oldu. Bu pragmatik yapılı tekstil işçisi, işçilerle memurlar arasında bir eşitlik yaratmanın zorunluluğunu belirtti. Aslında pek de militan olmayan bu ticaret bakanına göre, ATP bir politik yük olabilirdi ama haklı bir talep için mücadele etmek, ideolojik bir görevdi. Konferansta verilen bir dinlenme arasında Harpsund'daki parkta yürüyüş yapan Erlander ve Palme'nin Kinna'nın çizgisinin en doğru yol olduğu konusunda tümüyle mutabık oldukları görüldü: Sosyal demokratlar emeklilik sorununa radikal bir çözüm getirmek için çalışacaktı. Ama Erlander aynı zamanda, hükümetten gelen güçlü bir inisiyatifin, burjuva partilerini de muhtemelen peşine takabileceğine inanıyordu. "Bunların, her şeye rağmen" diyordu, "işçilerin memurlarla eşitlenmesi talebine karşı çıkması zor." Açık ki, o zaman, ATP'nin tayin edici bir sorun olduğunu görmemişti. 1970'lerdeki anılarında bu konferans ayrıntılı olarak anlatılırken, o zamanki günlüğünde çiziktirilmiş yalnızca bir not vardı.

Palme'nin, bu radikal çizgiyi izlemede Erlander'in kararına doğrudan müdahalesi, onun başbakanın güvenini ne kadar çabuk kazandığını göstermektedir. Ama parktaki yürüyüşün, aynı zamanda Palme'nin ATP sorununa bakışı konusunda yanıltıcı bir tarafı da var. Onun genç kafasına göre emeklilik sorunu, gerçekte önlem alınması gereken ama ideolojik açıdan hiç de ilginç olmayan, eskiden kalma bir mesele idi. Onu sosyal demokratlara çeken sosyal politika değil, eşitlik ve moderniteye olan inancıydı. Daha sonra ifade edeceği gibi hedef "insanların serbestçe gelişmelerinin önündeki engelleri kaldırmak, onlara kişiliklerini geliştirmek için şans vermektir."

Temelde 1940'ların sonundaki Amerikan toplumundaki dinamizmle ilgili yaşadıkları vardı: İyimserlik, gelecek inancı, tekniğin başarıları. Ama İsveç'te "güvenlik," 1930'lardan itibaren merkezde bulunan politik konseptti. Halkevi ideali –aslında Sağ tarafından lanse edilmiş ama sosyal demokratlar tarafından devralınmış– durağan bir toplumsal görüşe dayanıyordu. Olof Palme'nin kendi müzik zevki, 1940'ların cazıyla biçimlenmişti ve 1955 yazında İsveç politik hayatına dikkatli adımlarla girmesiyle Amerikalı rock öncüsü Bill Haley'in İsveçli gençleri, asi filmi

Onlara Sırtını Dönme'deki "Rock Around the Clock" ile teşvik etmesinin aynı zamana denk gelmesi, hiç de rastlantı değildi.

Per Albin'in "örnek ev"inde net olarak tanımlanmış toplumsal sınıflar arasında "eşitlik, düşüncelilik, işbirliği ve yardımlaşma" hüküm sürüyordu ama başkaldıran bir bireyin kendisini aile birlikteliğinden nasıl kurtaracağına ilişkin hiçbir açıklama yoktu. Yüzyılın başındaki bir sağcı 1950'lerin ortalarında yeniden hayata dönmüş olsaydı, ülkenin yirmi yıldır sosyalist işçiler tarafından yönetilmiş olduğuna inanmakta zorluk çekerdi. Muhafazakâr bir anlayışın değer verdiği bütün erdemler burada vardı: Toplumsal istikrar, belirlenmiş normlar, sağlam aile değerleri, özel teşebbüs, sınıflar arasında kesin sınırlar, el ve beyin emekçileri arasında işbirliği ve açıkça tanımlanmış cinsiyet ayırımı. Palme, bu muhafazakârlığı terk etmeyi istemişti. Elbette ki güvenliğin işçi sınıfı için işsizlik, hastalık ve yaşlılıkta merkezi bir rolü olduğunu görüyordu. Ancak onun gözünde bu savaş kazanılmıştı. Gelecek, insanların hayat şanslarını artırmak demekti: Eski toplumsal hiyerarşileri yıkmak, eğitim sistemini demokratikleştirmek ve devletin desteğiyle insanlara kendi hayatları üzerinde daha çok söz sahibi olma olanağı sağlamak.

Daha 1954 Ocak ayında, Harpsund'a ilk gidişinden yalnızca birkaç ay sonra, dostu Assar Lindbeck ile birlikte, sosyal demokrat öğrenci dergisi *Libertas*'da program içeren bir makale yayımladı. Daha sonra uluslararası planda en önde gelen iktisatçılardan biri olacak olan ve soyadını bir harf değişikliğiyle Lindbeck yapacak olan Lindbäck, 1953'te Uppsala Üniversitesi'ni bitirmiş ve hemen maliye bakanlığında işe alınmıştı. Mümkün olsaydı, Palme'den daha çok dâhi çocuk nitelemesini hak edecek ve ondan daha özgüvenli ve bilgiç olacaktı. Müziğe yeteneği vardı ve sanatçı olmak istiyordu ama kısmen yetişme koşullarının etkisiyle, kendisini refah devletinin ekonomisine adamıştı. Babası, 1930'lu ekonomik kriz yıllarında Umeå'da sosyal yardım danışmanıydı ve oğluna yoksulluğun koşullarına ilişkin çarpıcı bir duygu aktarmıştı. *Libertas*'daki makaleyi yazdıklarında maliye bakanlığında çalışıyordu. Palme'yle birlikte birkaç yıl boyunca bir ikili oluşturdular ve ikisi de 1950'lerin sonunda yeni kurulan banliyö Vällingby'e taşındılar.

Bu genç adamlar ne kadar yetenekli olsalar da bu ilk makalelerinde, oldukça açık bir gençlik kibri görülüyordu. Ancak makale, Palme'nin, sosyal demokrasinin uzlaşmacı politikası karşısındaki hoşnutsuzluğunu

gösteren, düş kırklığına uğramış radikalizmini ifşa ediyordu. Palme ve Lindbäck, "Bu total düşünce yoksunluğunu... politik ideolojisi haline getirmiş olan partinin toplumu taşıyan büyük bölümü"ne hücum ediyorlardı. Her şeyden önce, gelişmenin otomatik olarak bir sosyal demokrat düzene gideceğinden yola çıkan pasif bir "yazgı inancı" na karşı çıkıyorlardı. Palme açısından determinizmin bütün biçimleri yok edilmeliydi. Sosyal politika reformlarının toplumu sosyalist çizgide dönüştüreceği düşüncesine saldırdılar. Böylece, söylemde de olsa, sosyal demokrasinin emeklilikten, çocuk yardımından ve hastalık sigortasından daha fazla bir şey olduğunu ileri süren parti içindeki sol geleneğe katıldılar. Fakat, Lindbäck ve Palme'nin, toplarının hepsini ateşledikten sonra, süngüleri düşer: "Güncel politikada partiler arasındaki ilkesel ayrım çizgilerinin çekilmesi"ni talep ederek güçten düşmüş bir biçimde bitirirler makaleyi. Hem de bu ayrım çizgilerinin ne olabileceğine en küçük bir değinide bulunmayarak.

Son cümleler sorunlara yol açmıştır. Metnin taslağı, hiç olmazsa biraz daha vurucu, alternatif bir sonuçla biter: "İşverenler dünyasındaki iktidar ilişkilerine dokunulabilecektir" denir burada. Ancak, bu cümlenin üzerinin karalanmış olması, yenilikçi sosyal demokratlar için temel bir soruna işaret etmektedir. Bilindiği gibi sosyalizm, insanın insana kulluğunu yok etme mücadelesinde partinin gururlu köklerini yansıtan bir onur sözcüğü idi. Bu, hareketin tarihinin bir parçasıydı ve hiç de önemsiz olmayan bir parçaydı –Yaratılış Öyküsü olmadan İncil ne işe yarayacaktı ki? Ancak bu, şaşırtıcı ve bulanık bir kavramdı da. İsveç sosyal demokrasisi, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti düşüncesini reddetmiş ve piyasa ekonomisinin temel ilkelerini kabul etmişti.

Bu dönüşüm pahalıya mal olan deneyimlere dayanıyordu. Parti, sosyalizm doğrultusunu her gösterdiğinde seçmenler tarafından cezalandırılmıştı. 1930'lu yılların büyük başarıları, ilk kez, 1928 seçimlerindeki yenilgiden sonra sosyalizasyon politikasını terk ettikten ve bunun yerine Halkevi politikasını koyduktan sonra gelmişti. 1948'deki seçim kampanyasında, savaş yıllarındaki devlet yönetimini daha güçlendirme girişimi esaslı darbeler almıştı. Burjuva partileri hem 1928'de hem de 1948'de sosyalizasyon hedefini her ne kadar kaba bir biçimde abartmış olsalar da sosyal demokratların bu konuda ne kadar yara almaya açık oldukları görülmüştü. İsveç –ve İskandinav– sosyal demokratları,

özellikle Fransız ve İngiliz sosyalistlerinin başarısız ekonomik millileştirmelerine kıyasla, özel sektörü devletleştirme girişiminden vazgeçtikleri ve bunun yerine refahın genişletilmesine öncelik verdikleri için sıklıkla övgü almışlardır. Fakat, tayin edici olan şey niyet eksikliği değil, pragmatik uyum sağlama yeteneğiydi.

Palme-Lindbäck ikilisi, ertesi yıl sosyal demokrat düşünce dergisi *Tiden*'de yayımlanan daha uzun ve iyi işlenmiş bir makaleyle yeniden geri geldiklerinde, ikilem daha da büyümüştü. Bu makalede, düşünce tarzlarını daha somutlaştırmak için gerçekten övgüye değer bir çaba gösteriyor, sosyal politika konusundaki eleştirilerini daha ayrıntılı yapıyorlardı. Bu politikanın hâlâ oynayacağı önemli bir rol vardı ama "boydan boya toplumsal dönüşüm, özel sektör, iş hayatı ve eğitim sistemindeki kurumsal yapılarda" değişiklikleri gerektiriyordu. Ancak önerdikleri programın ibresi, açıkça genel sosyal politikaya yönelikti. Devletin eğitime ve bilimsel araştırmaya büyük yatırımlar yapması teklifi, gerçekten ileriye yönelikti ve özellikle Olof Palme'nin 1960'larda ana teması olacak olan güçlü toplum vizyonunu sezinletmekteydi.

Ama bir yanda vergi indirimleri ve toplumdaki zayıf gruplara yönelik destekler de teklif ediyorlardı: "Özürlüler, çalışma yetisi sınırlı olanlar, kronik hastalar, evli olmayan anneler, dullar, okuyan gençler, sanatçılar, evsizler ve toplumdaki diğer azınlıklar." Bir bakıma, bu da ileriye yönelikti. 1960'ların İsveç sosyal politikası, Halkevi'nin güvenlik yatırımlarının ulaşmadığı halk gruplarının üstüne güçlü bir ışık tutacaktı. Seçilmiş sosyal önlemlerle ilgili argümanlar, sosyal demokrasiye başarı getiren ve birkaç yıl içinde partiye ATP mücadelesinde büyük bir zafer sağlayan genel refah politikasıyla çatışıyordu. Palme ve Lindbäck, bu noktada Erlander'den çok Ohlin'e yakındılar. Halk Partisi liderinin ATP'ye karşı argümanlarından biri, eşitlik reformlarının işçi emekliliğinden daha önemli olmasıydı.

Palme ATP sorunundaki patlayıcı gücü yanlış değerlendirmişti. Ancak onu savunmak adına, 1950'lerin ortalarında çoğunluğun aynı yanılgıya düştüğü, söylenebilir. *Dagens Nyheter* 1955'teki Harpsund toplantısını yazdığında bu soruna son satırdan önce yer vermemişti: "Öğle yemeğinden sonra aralarında vergiler ve emeklilik de olmak üzere uzun erimli sorunlar tartışıldı." Sosyal demokrat yönetim emekliliği, müzakereler ve uzlaşmalar yoluyla çözülecek, temelde sosyal politikayla sınırlı bir

sorun olarak görüyordu. Halkoylaması sürecinde sosyal demokratların kampanya çalışmalarında öncü bir rol oynayacak olan militan milletvekili Nancy Eriksson, "Erlander ve hükümetteki daha birçok kişi, 1957 halkoylaması öncesinde bekleyip görmeyi seçmişlerdi" diyecekti. Ancak mücadele başladığında, ATP'nin tam da Palme ve Lindbäck'in tartışma yazılarında önerdikleri o yenilenmenin yolunu açan sorun olduğu ortaya çıktı. Erlander bunu daha sonra özeleştirel biçimde yorumlayacaktı: "Sosyal politikayla toplumun kurumsal değişimi arasına bir sınır çekilemez."

***

Erlander Harpsund toplantılarında hiç olmazsa bir burjuva partisinin ATP konusunda ödün vereceğini hesaplamıştı. Bu anlaşılır bir umutlanmaydı. Köylü Federasyonu, dostane tutumlu bir koalisyon ortağıydı ve İşçi Hareketi'nin sosyal politikalarına katılma konusunda köklü bir geleneği vardı. Sorun, köylülerin ve diğer küçük üreticilerin, tayine dayalı iş emekliliğinden kazanacakları fazla bir şeyin olmamasıydı. Halk emekliliğinin artması onların daha yararına olacaktı. Memurların desteğini alan Halk Partisi, işbirliği yapmak açısından bir başka olası partner idi. Ancak, bu liberal partinin, genel bir yasal düzenleme yerine gönüllü sözleşmeleri tercih etme riski vardı. Sosyal demokratlar, Harpsund'daki Haziran 1955 ilke kararına rağmen bu yüzden başlangıçta temkinli hareket ettiler.

Bunun yerine inisiyatifi alan, en azından emeklilik sorununun, Halk Partisi'ni iktidara yükseltecek bir kaldıraç olabileceği inancıyla Bertil Ohlin'in liderliğindeki Halk Partisi oldu. Bu kararın, bir felaket olduğu daha sonra ortaya çıksa da o sırada makul bir saptamaydı. 1950'li yıllar boyunca, sosyal demokratların egemenliğini yıkmak için daha iyi fırsat sağlayacak başka bir konuyu görmek zor. Ohlin bugün daha çok bir sosyal demokrat gibi görünse bile, sürekli genişleyen bir devlet aygıtı bedelini ödemeksizin sosyal reformlar isteyen büyük bir seçmen grubunu temsil ediyordu. Şansını denedi. Margaret Thatcher'ın dediği gibi, iktidar, elinde iktidar olmayanları yıpratır ve Ohlin'de bu yıpranma çok uzun sürdü.

1956'da parlamentonun ikinci kamarası için yapılan seçimler öncesinde, sosyal demokratların işçi emekliliği teklifine karşı Ohlin açık tavır aldı. Bu sorun seçim kampanyası boyunca baskın olmadı ama sonuç, yine de doğru yolda gidildiğini onaylıyordu. Sosyal Demokratlar yüzde

4 gerilemiş, Halk Partisi durumunu korumuş ve Sağ Parti oylarını artırmıştı. 1936'dan sonra ilk kez burjuva partileri meclisin ikinci kamarasında çoğunluğu almışlardı. İsveç Parlamentosu iki eşdeğer kamaradan oluşuyordu. Birincisi için dolaylı seçim, ikincisi için doğrudan seçim yapılıyordu ama demokrasinin kabulünden sonra, doğrudan seçim, hükümet kuruluşlarının çıkış noktası olmuştu. Köylü Federasyonu ile sosyal demokratlar arasındaki hükümet koalisyonu parçalanabilirse, işçi partisinin İsveç politikasındaki yirmi yıllık egemenliğin sonuna gelinmiş olacaktı. Bu aşamada sosyal demokratlar, ATP ile kendi kendilerini yok edecekleri bir araç yaratmışlar gibi görünüyordu.

Sosyoloji uzmanları da burjuvazinin geleceğini aydınlık görüyordu. Memurların nüfustaki payı giderek yükselirken, işçilerinki azalıyordu. Aslında tahminler, işçilerin 1960'ta da kıl payı farkla çoğunlukta olacağını gösteriyordu ama memurların İsveç nüfusuna oranı 1930'dan itibaren iki katına, yüzde 13'ten yüzde 27'ye çıkmıştı. Başka hiçbir sanayi ülkesinde memurların nüfus içindeki payı aynı büyüklükte değildi. İsveç bu alanda, ABD'yle birlikte zirvedeydi. Bu, Erlander'in tanımıyla "Haftalık Haber Marksistleri"nde ve öncelikle de yeni kurulan kamuoyu araştırma enstitüsü SIFO'nun başkanı olan toplumbilimci Hans Zetterberg'de iyimser bir hava doğmasına yol açtı.

Zetterberg, istatistik analizler yardımıyla, sosyal demokrasinin insanlarının çoğunun burjuva hayat tarzına yönelmesine bağlı olarak iktidarı kaybedeceklerinin önceden belirlenmiş olduğu tezini ileri sürüyordu. İnsanların arabası ve tekneleri vardı ve yemekte bira yerine şarap içmeye başlamışlardı. Zetterberg, Palme'yle yaşıttı ve o da ABD'den esinlenmişti. Columbia Üniversitesi'nde görevliydi ve Amerikan sosyolojisindeki son gelişmeleri yakından biliyordu. 1957 kışında haftalık haber dergisi *Vecko-Journalen*'de kapsamlı bir yazı dizisiyle ortaya çıktı. Bu aydın burjuva kesime hitap eden stilistik dergi, kralla yapılan röportajı hem sağdan hem soldan provokatif politik analizlerle kombine edebiliyordu ve Tage Danielsson'un* daha sonraki tarifine göre, Kraliçe Astrid'in kapakta sepya renkli bir portresi ile Oscar Wilde'dan zeki bir deyişi birleştirebiliyordu. Zetterberg'in yazı dizisi gençlik arasındaki suçluluktan cinselliğe kadar her şeyden söz ediyordu ama Erlander'i sinirlendiren

* Ünlü bir kabare ve film sanatçısı - ç.n.

şey, onun sosyal hareketliliğin işçi hükümetini düşüreceği yönündeki kendinden emin öngörüsüydü. Sosyal demokratlar, on yıllarca soldan gelen Marksist determinizme karşı mücadele etmişti, şimdi Zetterberg, tarihin ironisiyle onlara sağdan saldırıyordu.

Zetterberg'in varsayımları, aslında akla yatkın olmayan şeyler değildi. İstatistik araştırmalarla desteklediği çıkış noktası, halkın seçim sandıklarına gittiğinde, parti programlarının ve teknik konuların çok da büyük bir rol oynamadığı yönündeydi. Tayin edici olan şey, yaşanılan maddi refah düzeyi ile ailenin ve en yakın çevrenin değerleriydi. 1950'lerin İsveç'i, uzlaşı ve "ideolojilerin ölümü" konuşulmasına rağmen son derece bilinçli ve her şeyden önce de organize olmuş bir sınıflı toplumdu. Ülke çapındaki işçi sendikaları örgütü LO'nun 1,3 milyon üyesi vardı, memurlar sendikası TCO üyelerinin sayısı 300 binin üzerindeydi, yaklaşık bir milyon tüketici, kooperatiflerde toplanmıştı, bilgiye susamış 400 bin kişi yıllık kurslara katılıyordu, bir o kadar sayıdaki inançlı kişi serbest kilise hareketinde yer alıyordu ve alkol kullanmamaya yemin etmiş 300 bin İsveçli çeşitli Yeşilay derneklerinde etkindi. Sosyal demokrasi yalnızca politik parti olarak değil, ayrıca işçi sınıfındaki binlerce erkek ve kadının, hayatın her alanındaki beklentilerini taşıyan bir sosyal hareket olarak da dominant idi. Çocuklar izci hareketi Genç Kartallar'ın etkinliklerine katılıyordu; gençler gençlik hareketi SSU'da politika tartışıyor, kamp yapıyor ve flört ediyordu; tiyatroyla ilgilenenler Halk Evleri'nde piyes sahneliyordu; öğrenime ilgi duyanlar İşçi Eğitim Federasyonu'nun (ABF) kurslarına katılıyordu; ev kadınları kooperatifler birliği Konsum mağazalarından alışveriş yapıyordu; turistik gezi isteyenler işçi sınıfının seyahat bürosu Reso ile yolculuk yapıyordu; inançlı yaşlılar cenaze bürosu Fonus tarafından toprağa veriliyordu.

Ancak politik mücadelede sınıf duygusundan yararlananlar, en büyük başarıyı kazanan onlar olsa da, yalnızca sosyal demokratlar değildi. İsveç partileri, uluslararası açıdan abartılı ölçüde sınıf partileriydi. Köylü Federasyonu elbette ki köylüleri hedefliyordu ama kırsal kesimde yaşayan diğer kesimlere de hitap ediyordu. Sağ Parti, özel sektör ve yüksek bürokratlar için vardı. Halk Partisi, işçi, öğretmen, entelektüel ve küçük memur karışımıyla sınırları en belirsiz partiydi. 1950'lerde Stockholm'ün yeni kurulmuş banliyösü Tallkrogen'de yetişen yazar Göran Hägg, aile ve akraba toplantılarında politika konuşmanın tümüyle

yasak olduğunu anımsar –ilgisizlikten ötürü değil, tersine, karşıtlıkların son derece keskin olması nedeniyle tartışmak mümkün olamadığı için. Kooperatiflerin Konsum butiklerinde alışveriş yapmakla, özel butiklerden alışveriş yapmak arasındaki farklılık, Kuzey İrlanda'daki Protestanlarla Katolikler arasındaki kültürel sınırları anımsatıyordu.

Politik sınırlar, taşlaşmış hitap kurallarıyla da korunuyordu. 1950'lerde parti ve örgütlerin çoğunda karşılıklı "sen"li hitap bir norm olmuştu ama yabancı kişilerle konuşmalarda ikinci tekil şahıs yasağı varlığını sürdürüyordu. Ya "siz" denilecekti –ki, bu öncelikle sınıf hiyerarşisinde aşağıda yer alana yönelikti– ya da tuhaf ve dolaylı bir sıfat kullanılırdı: "Direktör, direktörün çantasını getirmemi ister mi acaba?" Aslında bu sınıf ortaklığı, ortak anlayış ruhu için bir önkoşuldu. 1930'ların Halkevi, bir liberal yurttaş idealine dayalı değildi, birbirine karşı saygılı, güçlü kolektifler arasındaki uzlaşmaya bağlıydı. Oyun alanı soğuktu ama belliydi de. Bir işletme sahibinin yabancı bir gazeteciye ifade ettiği gibi, "İsveç'teki işverenlerin güçlü sendikalardan yana olduğunu anlamak zorundasınız... Tutumumuzu belirleyebileceğimiz istikrarı veriyorlar bize."

Zetterberg'in tahmini, bu verili sağlam sınıf belirlemesiyle, inandırıcı görülüyordu. Oy kullanım davranışı sosyal grubu izlemeye devam ettiği için işçi sınıfının sırtından bir orta sınıf gelişseydi, iktidar değişikliği kaçınılmaz olacaktı. Ancak haftalık "haber Marksistleri" önemli bir şeyi gözden kaçırmışlardı. Sosyal demokratların iktidarı yalnızca işçi sınıfını maddi çıkarları doğrultusunda harekete geçirme becerisine dayanmıyordu. Parti, işçi sınıfı içindeki desteğini garantilemek ve aynı zamanda orta sınıfa çıkartma yapmak –ya da hiç olmazsa bir kısmını pasifize etmek için– konusunda iki yönlü bir yeteneğe sahipti. Sosyal demokratlar için, Konsum butikleri ve öğrenim kurslarına rağmen, halkı sınıf politikasının ötesinde, ulusu ortaklığa davet etmek bir zorunluluktu.

Sosyal demokrasi, iki savaş arası dönemde kendi değerinin bilincindeki bir ulusal harekete dönüşmüştü: 1 Mayıs gösterilerinde mavi-sarı bayraklar taşındı, antimilitarizm yerini savunma dostu bir tutuma bıraktı ve dahası, sosyal demokrat idealler İsveç tarihine bağlandı. Alva Myrdal, 1944'te aile politikasına ilişkin düşüncelerini içeren kitabı *Nation and Family*'nin uluslararası basına tanıtımını yaparken, İsveç'in neden sosyal reform çalışmalarını en önde götürmek için özellikle uygun olduğunu açıklıyordu: "İsveç, Norveç ve İzlanda'yla birlikte, Avrupa'nın

geri kalan kısmının tersine, köylülerin her zaman özgür olduğu ve feodalizmin hiçbir zaman tehdit oluşturmadığı bir ülkedir." Sosyal demokratların ulusu kucaklayan parti olarak inanılırlık kazanması, burjuva seçmenler arasındaki büyük gruplarda bulunan antisosyalist direnişi zayıflatmıştır.

Bu naftalin kokan milliyetçilik, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ömrünü tüketmişti. Nazizm ve faşizmden sonra aşırı coşkuyla bayrakları dalgalandırmak ve kendi ulusunun sağlam milli karakteri üzerine nutuklar atmak artık mümkün değildi. Ancak, birliktelik, hareket yönü ve toparlayıcı kavramlara olan gereksinim kaybolmamıştı. Tage Erlander, daha 1950'lerin başında Halkevi retoriğinin artık yeterli olmadığını görmüştü. Sosyal demokrasinin, partinin sosyolojik çekirdeğinin dışında, özellikle de orta sınıftan seçmen desteğini kazanmaya olanak veren yeni ve modern bir toparlayıcı vizyona gereksinimi vardı. Bir grup sosyal demokrat memurla yaptığı bir toplantıdan sonra günlüğüne, gerekli olan şeyin "bazı grup çıkarlarını öne çıkarmaksızın, daha gene vel radikal bir tutum" olduğunu yazıyordu. ATP, bu umuda bir yanıt olacaktı ve sosyal demokrasinin geleceğe yönelik politikasına bir model oluşturacaktı.

Fakat, başlangıçta bu o kadar açık değildi. Daha doğrusu, Ohlin ve daha birçokları, ATP'nin tam da Zetterberg'in sosyal gruplar arasında değişen iktidar dengesi analizini onaylayan sorun olacağına inanıyorlardı. Erlander 1955 Harpsund toplantısında burjuvaların, işçilerin memurlarla eşit haklara sahip olma talebindeki adalete karşı çıkamayacaklarından emindi. Değerlendirmesi doğruydu ama Halk Partisi, başka bir konuda, devletin müdahalesi konusunda, savaşı seçti. Ohlin'in karşı teklifi, devletin sendikalara ve işverenlere, gönüllü emeklilik sözleşmesi yapmaları için yalnızca tavsiyede bulunmasını içeriyordu. Tartışma adalet üzerine kurulsaydı sosyal demokratlar üstün durumda olacaklardı. Ama bunun yerine sorun, zorlamaya karşı özgürlük olsaydı, burjuvaların kazanma şansının büyük olduğu görülüyordu. Bir memur-küçük işletmeci-köylü koalisyonunun, bir devlet işçi emekliliği sistemine karşı çıkacağı hesaplanıyordu.

***

Erlander'in ATP'yi kabul ettirebilmesi için bütün taktik hünerlerini ve hassas ölçülerini kullanması gerekiyordu. Sosyal demokratlar, 1956 seçiminden sonra Köylü Federasyonu'yla olan koalisyonu yıkma tehdi-

di taşıyan bu sorun konusunda nasıl hareket edeceklerini bilemiyorlardı. Burjuva partileri 1957 kışında iş emekliliğinin bir halkoylaması için İsveç halkınının önüne getirilmesini talep ettiler. Sosyal demokratların görünürdeki ezeli iktidar hâkimiyetinden bezgin olan muhalefet, 1950 başlarından beri, İsveç anayasasında yazılı olan halkoylaması kurumunun genişletilmesine gayret ediyordu. Tarafsız bir ülke olan ve birçok bakımdan İsveç'e benzeyen ama daha yüksek dağları ve daha az sosyal demokratı bulunan İsviçre'yi örnek almışlardı. Ancak Erlander tereddütlüydü. Sorun teknik açıdan karmaşıktı ve sosyal demokrat çizginin kaybetme riski büyüktü.

1957 Martı'nda bir hafta sonu, Palme'nin hazırladığı olası tutum seçeneklerini içeren bir dosya üzerinde düşünmek üzere Harpsund'a gitti. Başbakanlık binasından bitkin adımlarla çıkmıştı ama pazartesi sabahı geri geldiğinde tipik bir Erlander dönüşümü gerçekleşmişti. Uçuşan bir neşeyle, yakın çevresindekilere, Palme'nin verdiği dosyada olmayan, tamamen yeni bir taktiği anlattı: Halkoylamasına evet, ama üzerinde çalışma yapılmakta olan yeni kurallara göre değil, eski kararlar uyarınca. Bu, seçim pusulalarına soruların nasıl yerleştirileceği konusunda hükümetin tek başına karar verebileceği anlamına geliyordu. Ohlin ateş püskürüyordu: Erlander "saygısız, ölçüsüz ve zorba" idi.

Seçmenler ATP'ye basit bir "evet" ya da "hayır" demek yerine üç seçenekten birini seçeceklerdi: 1) Ücretlilere yasal emeklilik hakkı (sosyal demokratlar ve komünistler), 2) Değeri devlet tarafından garanti edilen tümüyle gönüllü sigortalar (Köylü Federasyonu) ve 3- İş piyasasının tarafları arasında gönüllü sözleşmeler (Halk Partisi ve Sağ Parti). Böylece, artık basit bir dayatma ya da özgürlük sorunu söz konusu değildi. Adını Merkez Partisi olarak henüz yeni modernize etmiş olan Köylü Federasyonu, total gönüllülüğü savunan tek parti olmuştu. Sağ Parti ve Halk Partisi, toplusözleşme konusundaki uzlaşma teklifleriyle kendilerini bağlamıştı ve bu da Merkez Partisi'nin, yurttaşları gönülsüz bir emekliliğe zorlamak istedikleri için bu burjuva yandaşlarına karşı sert bir saldırıya geçmesine yol açtı. Aynı anda sosyal demokratlar taktik bir hamleyle tekliflerinde yalnızca gelirin en yüksek olduğu on beş yıla dayanan emeklilik hesaplaması yapılacak biçimde düzeltmeler yapıyorlardı. Bu da kariyeri boyunca iyi maaş artışı sağlamış memurlar için büyük ve iştah açıcı bir lokmaydı.

Halkoylaması, 13 Ekim 1957'de, uydu Sputnik'in, Sovyetler'in uzaydaki yarışmayı önde götürdüğünü göstererek Batı dünyasına korku salmasından bir hafta kadar sonra yapıldı. Seçim kampanyası yoğun olmuştu ve elbise satıcısının müşterilerini "eski pardösülerini emekliye ayırmaya" teşvik etmesi, gazetelerin ilan sayfalarını da dolduruyordu. Bu üç ayrı çizginin birbirlerine karşı mevzilendiği kapsamlı bir afiş savaşı başlamıştı. Sosyal demokratlar bütün zamanların en mükemmel grafikli afişlerinden birini yaratmışlardı. Yaşlıca, saçları kırlaşmış, yakışıklı bir işçi resminin altında "Madalyaya evet ama önce okkalı bir emeklilik" parolası yazıyordu. İşçi Hareketi'nin baş argümanının vurucu bir özetiydi bu. ATP, adalet ve güvenlik demekti. İşçi semti Södermalm'deki Eriksdal Salonu'ndaki bir toplantıda Halk Partisi adına konuşan bir profesör o kadar ağır eleştiri ve soru yağmuruna tutuldu ki, kürsüyü terk etmek zorunda kaldı. İşçiler bu yüksek memura, "Senin emeklilik hakkın varken neden bize çok görüyorsun bunu?" diye bağırmışlardı.

Ancak, sosyal demokratlar da savunmaya geçmek zorunda kalmışlardı. Erkek giysileri burada da taşıyıcı metafordu: "Bizi bir emekli kostümü giymeye zorluyorlar, uysa da uymasa da." Burjuvaların propagandasında böyle deniyordu. Sosyal demokratların elindeki koz, şimdiden zorunlu işçi emekliliği kapsamında bulunan devlet ve belediye memurlarıydı. Sosyal İşler Bakanı Torsten Nilsson'un ironik biçimde ifade ettiği gibi "Memurlar, göreceli olarak iyi bir emekli maaşı almak için yapılan baskıya uzun zamandır katlanmışlardır." Emeklilik konusu, sosyal demokratların totaliter iktidarını açığa vurmak için kötü bir seçimdi. Böylece, yurttaşlara daha çok seçme özgürlüğü yaratmak amacıyla, kamunun gelecekteki genişlemesinin temelleri atıldı.

Tekliflerden hiçbiri kesin bir çoğunluk sağlayamadı. Birinci çizgi –sosyal demokratların seçeneği– çoğunluk tarafından büyük bir başarı olarak kabul edilen yüzde 46'lık en yüksek oyu aldı. Ama ikinci ve üçüncü çizginin tarafları, çoğunluğun "dayatmacı çizgiye" karşı oy verdiğini ifade etti: Yüzde 15 Merkez Partisi'nin tam gönüllü çizgisini seçerken, yüzde 35 de toplusözleşme modelini desteklemişti. Ama ortak bir cephede yürüme becerisini gösteremedikleri için burjuva partilerinin kendi ayaklarına ateş ettikleri çok açıktı. Herbert Tingsten, ATP kavgasıyla Halk Partisi'ne biraz umutsuz bir destekte bulunmuştu. Ama halkoylamasından sonra bu konuda sosyal demokratların tarafına geçti

ve bunun sonucu olarak, *Dagens Nyheter*'in sahibi olan Bonnier ailesi tarafından genel yayın yönetmenliği görevinden alındı.

1958 baharında sosyal demokratların teklifi burjuva çoğunluğu tarafından reddedilince hükümet de istifa etti. Haziran başında yapılan erken seçim sosyal demokratlar için bir zaferle ve 58 sandalyeden 20'sini kaybeden Halk Partisi için ezici bir yenilgiyle sonuçlandı. sosyal demokratlar, komünistlerle birlikte ikinci kamarada bir sandalyeyle üstünlüğe sahiptiler. Ancak kamara başkanının oy hakkı olmadığı için ATP taraftarlarıyla karşıtları arasında bir "berabere" durum vardı. İki tarafın da 115'in üzerinde sandalyesi vardı ve bu da sonucun, muhtemelen bir kura çekilişiyle tayin edileceği anlamına geliyordu.

Dramatik bir biçimde sonuca varıldı. Göteborg'lu bir tersane işçisi olan Halk Partisi milletvekili Ture Königson, kişisel olarak Halk Partisi'nin teklifini tercih etmesine rağmen, emeklilik sorununun artık bir sonuca bağlanması gerektiğini düşünerek, oyunu geri çekeceğini açıkladı. Sorun onun parti arkadaşlarından gelen baskılara karş koyup koyamayacağına bağlıydı. 13 Mayıs'ta parlamentoda tartışmalar başladığında sonucun ne olacağı belli değildi. Ohlin, üç saat kadar sonra Halk Partisi grubu adına Königson'u mahkûm eden bir bildiriyi okudu. Kamara sessizliğe gömüldü. Bu, sosyal demokratların teklifinin kabul edileceği anlamına geliyordu. Ertesi gün, 14 Mayıs akşamı 20:22'de, nerdeyse üç yıl süren bu mücadele sona ermişti.

Belki de en isabetli yorumu, 1967'de parti başkanı olarak Ohlin'in yerini alacak olan Halk Partili Sven Wedén yaptı: "Her ülke, layık olduğu derecede sosyalizme sahiptir." Oylamadan sonra Königson'un Halk Partisi içindeki yolculuğu sona ermişti. Erlander ATP savaşındaki başarısı nedeniyle kutlanıyordu. *Svenska Dagbladet*'in karikatürcüsü Anders, arkada kulağına fısıldayan Olof Palme olduğu halde, başbakanı zafer arabasında dörtnala giderken çizmişti: "Beyim, unutma ki ölümsüzsün!" Daha sonra günlüklerinde ortaya çıktığı gibi Erlander'deki insanları horlayan eğilim düşünülürse, bu altyazı, belki çizerinin düşündüğünden daha fazla öngörülüydü. Ama yine de bir zaferdi bu. Erlander, Ohlin'le ilişkisinde belki politika oyununu okumakta üstün ve biraz da kinik bir beceri göstermişti.

Bu bağlamda Olof Palme, eşdeğerde bir partner olmaktan daha çok, uyanık bir öğrenci gibi görünüyor. Alternatif stratejiler için teklifler

geliştirmiş ve görüşmelerde muhalefetle kendi partisi arasındaki ilişkiyi sağlamıştı. Mart 1957'de parti yönetimine sunduğu ve daha sonra Erlander'in incelemek üzere bezgin bir biçimde Harpsund'a götürdüğü dosyada ATP sorunuyla ilgili bir dizi olası uzlaşma önermişti. Ancak bu durum, Palme'nin burjuvalarla pazarlık yapmak için herhangi bir özel taahhüt altına girme isteğini değil, bundan daha çok, Erlander'in Sokratçı çalışma yöntemlerini* yansıtıyordu. Başbakan bütün kapıları mümkün olabildiği kadar açık tutmaktan hoşlanıyordu. Erlander kendisine özgü biçimde Palme'nin, sonunda sosyal demokratların nihai zaferinde tayin edici olduğu da görülecek olan düşüncelerine dayanarak tamamıyla kendi stratejisini çıkarmıştı. Bu, başbakanın, asistanının ürettiği düşüncelerle politika yapma becerisi konusundaki alıştırmasıydı ve Palme, bu yöntemi daha 1960'ların başında, nerdeyse ATP kadar komplike bir sorun olan öğrenim yardımı sistemini reforme etmekten sorumlu olduğu zaman kendisi uygulayacaktı.

Ancak, işçi emekliliği sorununda gerçekte tayin edici olan şey, taktik incelikler değil, buna karşılık, sosyal demokrasinin, İsveç halkının büyük bir bölümünün uzun erimde, bütün çalışanları kapsayan bir devlet çözümünü cazip bulacağına ilişkin içgüdüsel sezisiydi. Bu duruşta, adaletin garantisi olan devlete, önceki sosyal politika alanındaki reformların devamına karşı güçlü bir geleneksel inanç vardı. Ama ileriye yönelik bir unsur da ortaya konmuştu: Modern ve değişebilir bir pazar ekonomisini net bir biçimde kabullenme. ATP, eski tarza uygun biçimde eşit değildi. Bir kısım sosyal demokratlar, politik başarılarına rağmen bundan hoşnut değillerdi. Şimdi "çalışma hattı" kesin olarak belirlenmişti. Sosyal demokratlara göre ücretliler, garantili devlet ATP'siyle iş piyasasında daha hareketli ve iş, mahalle, branş değiştirme konusunda daha istekli olacaklardı. Yapısal rasyonelleştirmeler ve işgücünün başka yerlere aktarılması kolaylaştırılacaktı. Şimdi refah projesi, geleneksel sosyal politik paylaşımın ötesine taşınmıştı. ATP, İşçi Partisi'nin gururu olan İngiltere'deki Ulusal Sağlık Sistemi'nden farklı olarak iş piyasasındaki adalet hakkında sorular uyandırdı. Bütün bunlar, İsveçlilerin, rekabete yönelik bir pazar ekonomisi toplumunda, kendi bireysel olanaklarını artırdığı takdirde, daha da genişleyen bir devleti kabul etmeye gönüllü olduklarına işaret ediyordu. Halk Partisi lideri, uzun erimde gerçekten

* Sorular yoluyla bilgiye/sonuca ulaşmak - ç.n.

haklı çıkacaktı. ATP çok masraflı oldu ve 1990'larda iptal edildi. Fakat, Ohlin'in meslektaşı John Maynard Keynes'in hep dediği gibi, uzun erimde "hepimiz ölüyoruz."

Palme, ATP savaşında genellikle Erlander'in yanında bir figür olduysa da bu süreç, aynı zamanda onun politikacı olarak sahneye çıkmasını da içeriyordu. Tage Erlander, Palme'nin bürokratik bir kariyere devam etmek için gereken yeteneğe fazlasıyla sahip olduğunu anlamıştı. Başbakan, 1957 ilkyazında Jönköping'deki bir parti arkadaşına mektup yazarak, Palme'nin milletvekili adayı olarak uygun bir sıraya yerleştirilmesini teklif etti. İkinci kamaradan farklı olarak, birinci kamara üyelerinin seçim bölgelerinde oturmalarını zorunlu kılan bir koşul yoktu. Bu da parti yönetimlerine, Stockholm'de oturan anahtar durumdaki ya da gelecek vaat eden adaylarını, ülkenin diğer bölgelerindeki listelere yazma olanağını veriyordu. Bu her zaman popüler bir şey değildi ama parti yönetimiyle iyi ilişkiler sağlaması açısından avantajları da vardı. Palme'nin İsveç parlamentosuna giriş biçimi, onun daha önceki kariyer adımlarıyla da uyuşuyordu. Önce doğrudan doğruya SFS yönetimine alınmıştı, sonra Erlander'in sekreteri olmasına karar verilmişti ve şimdi İsveç parlamentosunun birinci kamarasında milletvekiliydi – herhangi bir rakiple açık bir yarışma olmaksızın üyelerin ve seçmenlerin güvenini kazanmıştı.

24 Nisan 1958'de parlamentodaki ilk konuşmasını yaptı. Konu emekli maaşlarıydı, ancak Palme'nin ATP sorunuyla ilgili yorumu gelecekteki politik hayatının büyük bir bölümü için bir program açıklamasıydı da. "Nükleer enerji ve okullar, büyük havaalanları ve yollar, otomobiller, televizyonlar ve buzdolapları söz konusu olduğunda iyimser olunabiliniyor ama büyük bir güvence ve adalet sorunu söz konusu olduğunda, aniden çark edip geleceği iç karartıcı renklerle boyamak anlaşılır şey değil" diye açıklıyordu. Konuşmasında enerji temininden eğitim politikasına kadar tek tek bütün alanları ele aldı ve parlamento kararlarının gelecekteki ekonomik büyümeye olan inanca nasıl dayandırıldığını gösterdi. Geleceğe yönelik umutların nerede görüldüğü ise elbette ki sübjektif bir değerlendirmeydi. Ancak Palme, kendi payına bunun ne olduğunu biliyordu: "İnsanların ilgi alanları ve geleceğe yönelimlerinde" bir sınıf eşitlemesi zaten gerçekleşmişti ve şimdi politikanın görevi "bu sınıf eşitlemesinin sonuçlarını sosyal sigortalar alanına taşımaktı." Parlamentonun en genç üyesi olarak konuşmasını, gençliğin "dayanışma ve adalet duyguları"nın temsilcisi olduğunu vurgulayarak bitirdi.

9. Bölüm

Modernliğin Beyaz Ateşi

Sözcüğün yan tadı, bize demagog adını ilk taşıyan kişinin Kleon değil, Perikles olduğunu unutturmasın.
MAX WEBER

O dönemden kalan en güçlü izlenim, yine de teknolojik devrim tarafından yönlendirildiği görülen ekonomik yükselişin kapsadığı alandır.
ERIC HOBSBAWM

Palme'nin ilk parlamento konuşmasında işaret ettiği gibi, burjuva partilerinin, emeklilik sistemi ve diğer sosyal reformlar konusundaki kötümserliği, 1950'lerin sonunda bütün Batı dünyasına yansıyan gelecek inancına aykırıydı. İnsanlar, bir şeylerin kalıcı olarak gerçekten de daha iyiye doğru değiştiğine emin olmaya başlamışlardı. Muhafazakâr başbakan Harold McMillans'ın İngiltere'deki 1959 seçimlerinde kullandığı başarılı slogan, "Durumunuz hiç şimdiki kadar iyi olmamıştı" idi. Gayrisafi milli hasıladaki sürekli artış ve İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra dış ticaretteki gelişme, mutlu bir rastlantıdan çok bir norm olarak görülüyordu.

Ancak bilimsel ilerleme de gelecek inancı konusunda aynı derecede önemliydi. 1950'li yıllar gerçek bir teknik patlamayı içeriyordu. Yalnızca yeni keşifler değildi söz konusu olan, ayrıca, 1930'larda ya da savaş yıllarında yapılan buluşların endüstriyel uygulamaları da söz konusuydu: Televizyon, teyp, radar, jet motoru, transistör, bilgisayar, lazer. Bilimin gücünü en iyi gösteren sembol, iyisiyle kötüsüyle, atomları parçalayarak enerji elde etme becerisiydi. Ama atom bombası, günlük hayata yerleşmeye başlayan yeni tekniğe kıyasla, korkunç bir tehdit olarak henüz çok uzaklardaydı.

Olağan enfeksiyonlar gibi hayati tehlikesi olan hastalıklar da kapsamı artarak antibiyotik ve diğer ilaçlarla tedavi edilebiliyordu. Yedi yıl önce 5 bin İsveçlinin yakalandığı salgına yol açan çocuk felci virüsüne karşı 1957'de genel aşı yapımına başlandı. Uçaklar ve havaalanları İsveçlilerin günlük hayatına daha fazla girdi. 1955 yılında İsveç'ten Kanarya Adaları'na ilk *charter* seferi yapıldı. 1960'larda her yıl 65 bin İsveçli, *charter*'la tatile çıkıyordu. Yollardaki araba sayısı sürekli arttı, 1957'de İsveç'te bir milyon araba vardı ve İsveç bu rakamla, kişi başına düşen araba sayısı bakımından Avrupa'da ilk sırada geliyordu. ABD dışında hiçbir ülkede kişi başına düşen telefon sayısı İsveç'teki kadar yüksek değildi ve İsveç'teki elektrikli demiryolu ağı, dünyada en uzun olanıydı. 1956 sonbaharında İsveç televizyonu düzenli yayınlara başlamıştı ve bir yıl sonra ülkede 30 bin televizyon aracı vardı. Günümüz gözüyle refah toplumuna elbette tam ulaşılmamıştı. İsveçlilerin üçte bir hâlâ "bir oda, bir mutfak" evlerde oturuyordu. Evlerin yüzde 26'sı merkezi ısıtmadan, yüzde 36'sı buzdolabı ve yüzde 10'u musluk suyundan yoksundu. Ama dengeler değişmişti. Modernizm ve yüksek standart istisna değil, kuraldı artık.

İsveçliler süpermarketten alışveriş yapan, derin dondurucusu olan, termostatla ısınan ve araba kullanan bir halk olmuştu. Oxford'dan yeni mezun genç tarihçi Perry Anderson 1961'de İsveç'i ziyaret ettiğinde günlük hayatta kullanılan yüksek teknolojiden çok etkilenmişti. Telefonlar "bej renkliydi, sarkan lale biçimindeydi ve tüy hafifliğinde plastikten üretilmişlerdi." Günlük gazeteler otuz sayfa kalınlığındaydı ve yalnızca bunların dağıtımı için özel havaalanları vardı. Banliyölerde içinde "piliçten salatalığa kadar geometrik biçimlerde yiyecek" bulunan otomatlar ışıldıyordu ve demiryolu kafelerinde her masanın yanında parayla çalışan radyolar bulunuyordu. Anderson, İngiltere'de *New Left Review* adıyla yeni çıkan bir dergide İsveç hakkında iki uzun makale yazmıştı.

Yazıları çok olumluydu ama İsveç sosyal demokrasisinde çok fazla teknokratlık olduğu konusunda uyarıda bulunuyordu. Söyleşi yaptıkları arasında, sosyal refahın yalnızca "yoksulluğu önlemekle kalmayıp ayrıca iyi bir hayat standardını da garanti ettiğin açıklayan "genç senatör Olof Palme"* de vardı. Anderson, onu politikacı olarak olağandışı

* Birinci kamara üyeleri, İsveç basınında kimi zaman senatör olarak adlandırılıyordu. Palme, Anderson'la konuşmasında bu sıfatı kullanmış olmalı.

bulmuştu; açık sözlü, sahte onaycılıktan uzak ve çok zekiydi. Ama ona göre Palme'nin ideolojisi biraz maddiyatçıydı. Sosyalizm, yeni İngiliz solunun gözünde rasyonel planlama ve artan ekonomik büyümeden daha fazla bir şeydi. Bunlar, Marx'ın erken dönem ve daha hümaniter metinlerinden esinlenerek, her şeyden önce, modern sanayi toplumunun yarattığı yabancılığı ve çaresizliği eleştiriyorlardı. Fakat, bu Anderson'un Palme'nin kravatına –ham ipekten dikdörtgen modelli modern bir kravat– hayran olmasını ve benzerlerinden birkaç tane alıp İngiltere'ye götürmesini engellemedi.

Bir kısım İsveçli, Anderson'un endişelerini paylaşıyordu. Özellikle yazarlar ve sanatçılar, bu beyaz önlüklülerin iktidarı karşısında bir rahatsızlık duyuyordu. "Yeni teknik" adıyla *Stockholms-Tidningen*'de 1956 baharında bir tartışma yazı dizisi yayımlanan şair Werner Aspenström, makine çağının kendi sapıklığını yarattığını söylüyordu. Tartışmanın nedeni, otomasyonun insanlığı işsizleştireceğine ilişkin artmakta olan endişeydi. Aspenström her şeyden önce teknik gelişmenin kültürel etkileri konusunda endişeliydi ve İşçi Hareketi'nin ekonomik büyüme ideolojisini eleştiriyordu. Sosyalizm, mahrumiyet dönemlerinde düşünceye dayanıyordu ama şimdi maddiyatçılık almış yürümüştü. Sürekli artan hayat standartlarının dışında başka değerler de olduğunu söylüyordu: "Bütün bunlar çavdar kurabiyesinin eşitliğinin dondurmalı turtanın eşitliğiyle ve dondurmalı turtanın eşitliğinin reçelli bülbül dilinin eşitliğiyle değiştirilmesi anlamına mı geliyor?" Ne var ki, Aspenström'ün uygarlık eleştrisi, azınlık konumundaydı. *Stockholms-Tidningen*'deki tartışmaya katılanların çoğunluğu teknik gelişmenin ilerlemesinden yanaydılar. Olof'un tarih profesörü olan kuzeni Sven Ulric Palme de bunlardan biriydi ve ona göre bütün aileler yakında beş odalı dairelerde oturacaklardı ve gençlerin en az yüzde 50'sinin mühendislik okuması gerekirdi. Tek endişesiyse dönüşümün yeterince hızlı olmamasıydı. Hem İkinci Dünya Savaşı'nın felaketlerinden hem de 1970'lerin uygarlık eleştirilerinden rahat bir uzaklıkta olan 1950'li yılların sonu, muhtemelen 1900'lerin en teknik yanlısı dönemlerinden biriydi.

Akrabası olan abartılı tarih profesöründen çok daha ince düşünceli olsa bile Palme de tekniği savunuyordu. Hayatı boyunca konuşmalarında ve yazılarında dönüp dönüp "teknik gelişmenin ürpertici temposu"ndan söz edecekti. "İnsanın kendi dış çevresi üzerinde kurduğu kontrol, hiçbir

zaman şimdiki kadar büyük olmamıştır" diyordu. "Çalıştığı maddeyle ilişkisinde insanın konumu yüzyıllar boyunca bu kadar güçlü olmamıştır." Hem Erlander hem de Palme, araştırma ve geliştirme konularında işverenleri desteklemeyi, hükümetin bir görevi olarak görüyorlardı. Başbakan bir yandan "Wallenberg, Johnson ve bunların tayfalarının" hâlâ iktidarı ellerinde tuttuklarından şikâyetçi olabilirken, bir yandan da artan üretkenlik ve İsveçli işadamlarının buluş yeteneği karşısında hayranlık duyuyordu. Çok az şey, bir zamanlar fizik profesörü olmayı düşünen Erlander'i, yeni bir teknik uygulanan bir fabrikayı ziyaret etmek kadar mutlu ediyordu. Örneğin, Rausing kardeşlerin 1951'de Lund'da başlattıkları, zamanla dünya çapında bir konsorsiyuma dönüşen ve beş kıtada da üretim yapan ambalaj sanayi Tetrapak'ı ziyaret etmek gibi. Genç sekreteri de bu konuda onun kadar coşkuluydu ve ateşli bir biçimde, sanayicilerle işbirliğinin nasıl iyileştirileceği konusunda düşünce ve önerilerle geliyordu. Özellikle Stockholm'de 1955'te beş yüz politikacı, işadamı ve araştırmacının, geleceğin teknik olanaklarını tartıştığı Rigoletto konferansında.

Ancak Palme açısından teknik, toplumsal sorunlar için bir çözüm değil, uyandırmak istediği varoluşsal sorumluluğun bir önkoşuluydu. Modernlik kaçınılmazdı. Sorun, toplumun bunu nasıl kullanacağındaydı. Zaman zaman Marx'ı referans alıyor olsa da topluma yönelik görüşünün çıkış noktası, tarihin motorunun sınıf savaşı değil, teknik değişimler ve bilimsel buluşlar olmasıydı. İnsanın davranışlarını belirleyen hiçbir yasa yoktu, yalnızca bireyin hızla ilerleyen gelişmenin karşısındaki moral seçimi vardı. Görüş biçimi, mühendis Planertz ile Albert Camus'nün tuhaf bir karışımı gibi, teknokratik bir varoluşçuluğu yansıtıyordu. Bir yandan rasyonelliğin, planlamanın ve merkezileştirmenin ateşli taraftarıydı, öte yandan da bireyci modernizmin kutsal şarkısını söylüyordu. Palme, 1958'de parlamentoda, kendisini bilimsel ve ekonomik başarıların arkasına gizlemeyi istemediğinin altını çizdi, tersine, asıl olan sübjektif seçimdi: "Sorun, zamanımızın ve geleceğin toplumunda neyin en önemli ve en değerli olduğu konusunda, özellikle dc kılıçların çekildiği değerlerimiz alanındadır." Palme'nin politik açıdan orijinalitesi, onun tüketim toplumunu ve yeni tekniği, varoluşçu bir perspektiften kabul etmesiydi. O, daha sonra Norman Mailer'in John F. Kennedy'yi tanımlayacağı gibi, süpermarketteki *süpermen* idi.

Onun bilim ve tekniğe inancı, fazla nahif olarak tanımlanabilir. On yılı aşkın bir süre sonra, televizyondaki "Mosebacke Monarki" adlı popüler bir mizah programında, Olof Palme'yi andıran bir genç politikacı, tezahürat yapan bir halk yığını önünde ilan edecekti: "Lastik yataklarda geleceğe doğru yüzüyoruz!" Ancak Palme için geçerli olan, kendi savaşlarını seçmekti. Uygarlığı eleştirmek, onun gözünde, pasif ve steril bir tutumdu: "Hiçbir zaman bulunmamış bir cenneti yeniden yaratmak için genel olarak tekniği mahkûm eden kişiye hemen hiç anlayış gösteremem." Bilimin gücü, onun kafasındaki dünya görüşünün temel noktalarından biriydi ve yurttaşların 1789 devriminin temel ideallerini gerçekleştirme borcu olduğuna olan inancını ortaya koymasını mümkün kılan bir aksiyom idi: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik. Bu, sıklıkla onun moralist tavır ve eylem talebinin ana hattını oluşturacaktı. Marksist sınıf savaşı teorisinden ya da klasik liberalizmin bireyci coşkusundan daha derinlikli ya da daha yüzeysel değildi bu. 1960'lı yılların İşçi Partisi lideri Harold Wilson'un deyimini ödünç alarak söylersek, "teknolojinin beyaz ateşi"ne olan inancının, komplike bir gerçeklik karşısında diğer ideolojiler kadar yetersiz olduğu görülecektir. Ancak bu, politikacıların çizgilerini sürdürebilmeleri, argüman oluşturmaları ve verecekleri mesajları biçimlendirmeleri için gereksinim duydukları türden bir çıkış noktası oluşturuyordu.

***

Perry Anderson, Palme'yle buluştuğunda, Palme yalnızca bir senatör değil, ayrıca, bir iki yıldır aile reisiydi de. Olof 1956 yazında Lisbet Beck-Friis ile evlenmişti. Nikâhları, Gunnar Palme'nin Elisabeth von Knieriem ile Birinci Dünya Savaşı'nın tam ortasında Nyköping'deki Allhelgona Kilisesi'nde evlenmesinden kırk yıl sonra nerdeyse aynı günde kıyılmıştı.

Ebeveynlerinin Ånga'daki görkemli düğünlerine kıyasla Olof'unki alçakgönüllü bir merasim olmuştu. Genç çift önce Kopenhag'a gidip oradaki İsveç Kilisesi'nde nikâh kıydı. Yanlarında yalnızca en yakın aile fertleri bulunuyordu. Daha sonra yeni evli bir çiftle birlikte küçük bir Volkswagen ile İtalya'ya balayına gittiler. Müsi, yola çıkmadan önce yeni evli çifte Gunnar'ın, hayatın yalnızca "bir şeyler yapmaya duyulan ateşli özlemden" değil, ayrıca, "sevgi ve huzur, şefkat ve sükûnetten" de ibaret olduğuna işaret eden sözlerini anımsattı. Ne de olsa oğlunun ne

kadar hareketli olduğunu biliyordu. Palme, doğal olarak, İtalya yolculuğunda işini tümden unutabilmiş değildi, sonbaharda başlayacak olan seçim kampanyası için hazırlıklar yaptı. Ancak, politikacı olarak modernizm ve değişim için çabalarken Palme'lere ait aile duygusunu da miras olarak devralmıştı.

Olof ve Lisbet –şimdi üniversiteden yeni mezun psikologdu– İtalya'dan döndüklerinde Vasastaden'deki Rörstrand Sokağı 35 numaralı apartmanda iki odalı bir daire tuttular. Bir güney banliyösünde oturduğu için pek de tarafsız olmayan yazar Svante Foerster'e göre Vasastaden "çalıntı eşya ve eski giysiler" kokan ve sosyal yapısı biraz belirsiz bir semtti. Rörstrand Sokağı, bir ucunda İsveç Özgür Kilisesi'nin karargâhı olan Filadelfiya Kilisesi'yle böbürlenen, biraz Paris duygusu veren, cezbedici bir küçük burjuvalar sokağıydı. Östermalm Sokağı'na kıyasla orta sınıf bir sokak havası vardı burada. Olof ve Lisbet'in komşuları esnaf, memur ve öğrencilerdi. 1917'de devrim yapmak üzere Rusya'ya giderken Stockholm'den geçen Lenin, birkaç kapı ileride gecelemişti. Lenin, olağan kaba tavrıyla İsveçli Bolşevik sempatizanları "nahif bir ahmaklar güruhu" diye niteleyip azarlamıştı ve İsveçli sosyal demokratların gerçekte revizyonist olsalar da daha akıllı politikacılar olduklarını söylemişti.

Palme'nin parti arkadaşı Hjalmar Mehr sayılmazsa, 1950'lerin ortasında komşuları arasında hiçbir devrimci yoktu. Mehr, sosyal demokratların sol kanadına bağlıydı ve bir zamanlar ateşli bir Bolşevik olan ama yaşlanınca Stockholm belediyesinde başarılı bir politikacı olan Zäta Höglund'un eğitiminden geçmişti. *Svenska Dagbladet*'e göre Mehr, Kurt Eisner'in deli Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nde yerini bulacak bir devrimciydi ama onun bu yanı, bu muhafazakâr gazetenin onu "kızılamayacak kadar hoş bir insan" olarak görmesine engel olmuyordu. Mehr, Stockholm belediyesinin finans sorumlusu olarak, Stockholm'ün merkezindeki kapsamlı yeniden yapılaşmanın arkasındaki itici güçlerden biriydi. Mehr, daha sonraları sanki şehrin eski merkezinin yok edilmesinin tek sorumlusu –kimilerine göre de suçlusu– olarak gösterilmişti. Ama yurttaşlardan gelen baskı büyüktü. Stockholm'lüler modern dükkânlar, daha iyi ulaşım ve her şeyden önce daha büyük ve rahat daireler istiyordu.

Bu istek en az Palme çifti için de geçerliydi. İki kişi oldukları sürece, Rörstrand Sokağı'ndaki eski daire onlara yetiyordu. Oldukça merkezi bir yerdeydi de. Özellikle parlamentoyla başbakanlık arasın-

da çokça gidip gelen Olof için. Hem o hem de Lisbet doğma büyüme Stockholm'lüydüler ve yakın çevrede oturan dostları ve aileleri vardı. Olof sık sık Erlander'le birlikte yolculuklara çıkıyordu, bütün ülkedeki sosyal demokrat belediyeleri, kadın örgütlerini ve gençlik kulüplerini dolaşıyordu. Palme'nin ilk oğlu Joakim, ATP oylamasından sonra ve erken seçimin hemen öncesinde, Mayıs 1958'de doğunca daha büyük bir daireye taşınmak zorunda kaldılar. Bu genç ve çocuklu aile 1959 kışında, Stockholm'ün batısındaki, araba ya da merkezden kalkan metroyla yarım saatte ulaşılan bir banliyödeki Tornedal Sokağı'nda bulunan ve çimenli küçük bir bahçesi de olan sıraevlerden birine taşındı.

Bitişik küçük sıraevler, İsveçliler tarafından henüz bir tür kuşkuyla karşılanan oldukça yeni bir yerleşim biçimiydi. Sıraevler, kemikleşmiş sınıf modeline uymuyordu. Ne geleneksel şehir içi villaları gibi cakalı bir burjuvalıkları vardı ne de proleterlerin kentin dış sınırlarını çevreleyen el emeğiyle yapılmış, küçük kendi evleri gibiydi. Sıraevler eşit ve moderndi, "gerçek bir ev, yalnızca sahibinin oturduğu, merkezi ısıtma, gaz, su, kanalizasyon, elektrik ışığı ve ev sahibinin fazla büyük olmayan bir yatırımla temin edebileceği küvetiyle tam olarak modern bir ev." Olof'la Lisbet'in taşındığı bu bölge, modern mimarinin parlak bir örneği olarak görülüyordu. Çevre topoğrafyasıyla uyum içinde, ışıklı, kullanışlı ve rahat bir ev yaratmak için çok özen gösterilmişti. Zamanın tipik heyecanını gösteren, sosyal politikaya uygun ev döşemenin arkasındaki düşünce, Stockholm'ün yıkılmaya yüz tutan eski Klara semtinde bulunan bohem mahallesindeki sanatçıları, bu yeni banliyö bölgesine çekmekti. Buna ilgi duyan pek fazla sanatçı olmadı ama mimarlardan çoğu, kendileri gelip yerleştiler buraya.

Tornedal Sokağı bu yeni kurulan örnek toplum Vällingby'ün bir parçasıydı. 1954 Kasımı'nda havai fişekler, yetmiş beş bin ziyaretçi ve yeni açılan mağazalarda çocuklara verilen armağanlarla açılışı yapılmıştı. Bunu izleyen yıllarda, dünyanın her köşesinden politikacılar, belediye mimarları, şehir plancıları, hayran kalacakları ve istisnai olarak da gözü kara İsveç modernizminden ürkecekleri bu yeni şehir bölgesini tavaf ettiler – Amerikalı bir öğrenci şaşkınlık içinde, "Sanki nerdeyse bizden daha yüksek hayat standartlarınız varmış gibi gözüküyor" diye haykırmıştı. Vällingby, uyuyan bir şehir olarak değil, tersine, bir ortak merkez çevresinde işi ve konutu birleştiren bir "ABC toplumu" [yeni topluma başlangıç -ç.] olarak öngörülmüştü.

Bu modelin ardında tuhaf bir ortaçağ düşüncesi yatıyordu. Semt, bütün insani gereksinmelere yanıt verecek, dış dünyadan izole edilmiş bir yer olarak düşünülmüştü. Apartman ve sıraevlerin bileşimi olan konutlarla çevrili bir merkezi vardı ve burada da mağazalar, yiyecek dükkânları, güzellik salonu, sinema, kütüphane, sağlık ocağı ve okul bulunuyordu. Daha sonra da olası ruhani gereksinmeleri karşılamak üzere, ateş tuğlasından, tamamen işlevsel, kutu biçiminde yapılmış bir kilise inşa edildi. Apartmanlarda oturanlar için oldukça sıkı estetik kurallar vardı. Balkonlara asılacak gölgelik tenteler, desenli olmayacaktı. Ancak bu merkezi yönetimin yanı sıra, yüksek düzeyde sosyal hizmetler sunuluyordu. İlk yıllarda belediyenin konut kurumundan memurlar gelip kirli çamaşırları topluyor sonra da yıkanmış ve ütülenip katlanmış olarak geri getiriyorlardı. Dış mekân süslemeleri de zengindi ama modern ve soyut sanatı yansıtıyordu. “Kendimizi ilerici bir toplumun kurucuları olarak hissediyorduk” diyordu ilk taşınan öncülerden biri.

Fakat, yakın birliktelik düşü, gerçeklikle çarpıştı. Sabahları aile babaları Vällingby’ü terk ediyorlardı. Bir kısmı, sabahın erken saatlerinde “deri ceketleri ve içine sefertası yerleştirilmiş çantalarıyla” Spånga ve Blackeberg’deki mekanik atölyelerinde çalışmak üzere metroya gidiyordu. Bir kısmının da –Palme gibi– flanel takım elbiselerini giyip kravatlarını bağlamadan ve Stockholm’ün merkezinde bulunan bürolarına gitmek üzere arabalarına binmeden önce sabah gazetesini okumaya ve bir dilim marmelatlı sandviç yemeye zamanı oluyordu. Evde kalanlar ise, çocuklar, ev kadınları ve yakın bir yerde yarım gün çalışan kadınlar oluyordu. 1950’lerin sonunda çocuksuz kadınların çoğu çalışıyordu ama yalnızca bir çocuğu olan kadınların yarıdan biraz fazlası çalışma hayatına katılıyor, ikinci çocuk doğunca bu oran yüzde 28’e düşüyordu. Lisbet, çocukların daha küçük olduğu yaşlarda evden bisikletle gidilecek uzaklıktaki Vällingby merkezinde bulunan çocuk psikolojisi kliniğinde çalışıyordu. Palme ailesi, babanın var gücüyle mesleki kariyerine yatırım yaptığı, annenin kendi kariyeriyle aile gereksinmeleri arasındaki dengeleri sağlamaya çalıştığı, zamanın oldukça tipik bir yüksek öğrenimli ailesiydi.

ABC-kent, büyük şehirlerin yarattığı düşünülen yabancılık duygusunu yok etmek için kurulmasına rağmen, yeni kurulan banliyöler, daha ıssız ve soğuk atmosferli oldular. Ortak alanları kullanan olmadı. Herkes kendi çamaşır makinesini temin etti ve aileler bu modern dairelerinde, yeni

aldıkları televizyon cihazlarının karşısında mevzilendiler. Sanat tarihçisi Thomas Millroth'un anımsadığına göre anne ve babası "Tommy, Johnny, Leffe, Rågge, Bitte, Tobbe, İrene ve Per'in anne ve babalarını tanımıyordu." 1960'ların gençlik başkaldırısı biçimlenmeye başlamıştı. Bu modern mimarinin ıssız sokak aralarında akşamları toplanan Vällingby çocukları birbirlerine söz veriyorlardı: "Asla anne ve babalarımız gibi olmayacağız; televizyon karşısında oturup ahbaplık etmeden yaşamayacağız."

Eleştirel sesler de yükselmeye başlamıştı. Yazar Per Anders Fogelström, *Expressen*'de Vällingby'ün bir "beyaz varoş" olduğunu ileri sürüyordu. Abartılı bir ifadeydi bu ama, ABC banliyölerinde birlikteliğin gerçekleşmemesi, Palme ve diğer sosyal demokrat modernistlerin, sağlam bir toplumun yurttaşlar arasında yeni bir dayanışma ve aidiyet duygusu yaratacağı inancındaki zayıflığı gösteriyordu. Refah devletini genişletmenin, İsveç'teki insanlar arasındaki ilişkileri artırmak yerine, daha çok azalttığı görülüyordu. Yazar Pär Rådström, sonraki yıllarda Vällingby'ün ardından kurulan Stockholm'ün uzak bölgelerindeki bu yeni ABC-banliyölerindeki ıssızlığı, yumuşak bir ironiyle betimliyordu:

> 22 Ekim 1958'de yeni banliyö Södermossen'in açılışı yapıldı. Bu semt, Taş Devri'nden beri çeşitli nedenlerle iskân edilmemiş olarak kalan ve önceleri *södermossen* adıyla anılan bölgede kurulmuştu. Şimdi burada on tane onar katlı tek tek apartman, bir tane on iki katlı apartman, bir meydan, bir toplum merkezi, kiliseye dönüştürülebilecek bir sinema (ya da tersi), bir güzellik salonu, biri "özel" diğeri Konsum'a ait olmak üzere iki süpermarket vardı. Burada ayrıca, 1940'lı yılların başında Güzel Sanatlar Okulu'na gitmiş olan orta yaşlı bir hanım tarafından İspanyol ürünleri satılan bir dükkân da açılmıştı.

Ama bu banliyöler, gerçeklik planlanan ütopyayı yok etmesine rağmen –belki de bunun sayesinde– çok kişi tarafından seviliyordu. Günlük hayatta bu aydınlık daireler, o ışıldayan yeni banyolar ve Elektrolux marka buzdolapları olan mutfaklar, burada oturanların o güne kadar yalnızca düşlerinde gördükleri bir hayat kalitesini içeriyordu. İş kotarma yeteneği olanlar, Småland'daki Älmhult'tan IKEA gibi tuhaf isimli bir mağazadan posta yoluyla ucuz ve fonksiyonel mobilyalar da ısmarlayabilirdi. Vällingby merkezi, bütün Stockholm'den müşteri çeken ticari bir başarı haline gelmişti.

Arka plandaki bazı düşünceler, insanı diğerlerinden daha çok ihmal eden modernist görüşe ait olsa bile –Vällingby, havadan görülüp beğenilecek biçimde çizilmişti– planlamada sağlam bir hümaniter çizgi vardı. Bina gövdeleri mütevazıydı, özellikle 1960'lı yıllarda kurulacak olan "Milyon Programı"* bölgelerindeki beton yığınlarına kıyasla. Çevrede çok miktarda su ve zengin bir doğa vardı. Bölge gezi ve bisiklet yollarıyla doluydu. Orman içlerinde milletvekili Palme'nin, dönemin tipik bedeni saran pamuklu mavi tulumu ve beyaz başlığıyla "kır koşusu" yaptığı görülebiliyordu – o zaman henüz *jogging* yapılmıyordu. Buradaki, kentlilikten bilinçli olarak uzak duruş, kentleri hâlâ kuşkulu bir buluş olarak gören bu çiftçi halka hitap ediyordu.

Genç Palme ailesinin Vällingby'e taşınma kararının ne kadar ideolojik bilinçle alındığını bilmek zor. Aslında genç ve büyümekte olan bir ailenin, konut krizi yaşanan bir aşamada, cazip bir banliyö bölgesine taşınması hiç de garip değildi. Ancak Olof'un kardeşleri ve kuzenleri, her şeye rağmen, tek tük istisnalar hariç, Östermalm'de, Lidingö'de ve Stockholm çevresindeki bakımı giderek zorlaşan büyük çiftliklerinde kalmayı sürdürüyorlardı. Vällingby, yukarıya doğru sınıf atlamak isteyenler için doğal bir toplanma yeriydi, ama yüksek burjuva kökenli insanlar için, o kadar da uygun bir seçim değildi. Ancak genç sosyal demokratlar Olof ve Lisbet için Vällingby, ailesel kökenlerine ilişkin klişeleşmiş görüşleri silkip atabilecekleri doğal ortamıyla da modernliği ve sınıfsız yapıyı temsil ediyordu. Ayrıca Palme sülalesinde, politik muhafazakârlığına rağmen, 1800'lerde Djursholm semtini kuran Henrik'ten, 1930'ların başında Ånga'da modern bir yazlık kulübe yaptıran Gunnar'a kadar, bir modernist çizgi vardı. Gerçekte Vällingby'deki sıraev, Palme'nin babasının ebeveynlerinin 1890'larda salonlarını edebiyat akşamlarına açtıkları Kallio'dan aşağıya doğru giden bir sınıf atlamayı temsil ediyordu. Ama bu açık ve aydınlık Vällingby, bir zamanlar oy hakkı mücadelesi veren ilerici Sven Palme'ye Djursholm nasıl uyduysa, bu genç sosyal demokrat Palme'ye de o kadar uyan bir çerçeveydi.

* * *

Dünya, Hiroşima ve Nagazaki'den sonra, atom bombasının gücüyle ilgili dehşet verici bilgiyle yaşamıştı. Ama ilk kez 1950'lerin sonunda,

---

* Bir milyon kişilik yeni konutlar inşa etme programı - ç.n.

atom bombasına karşı gerçek anlamda kapsamlı bir protesto ortaya çıktı. Muhalefetin gelişmesi, her şeyden önce atom teknolojisini geliştiren Robert Oppenheimer ve Albert Einstein gibi önde gelen bilim insanlarının atom bombasına karşı çıkması nedeniyle yavaş olmuştu. Silah depoları büyüyordu ve her şeyden önce artan sayıda ülke, atom bombası üretme yolundaydı. 1950'lerde yalnızca ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere nükleer güçlerdi, ama özellikle de Gaulle'ün Fransa'sı olmak üzere bir dizi ülke, atom bombası programı geliştirmek üzere tam yol ilerliyordu. Amerikalı karamsar sanatçı Tom Lehler, atom bombasının yayılmasıyla ilgili *Who's next?* adlı mizahi şarkısında, arka arkaya ülkelerin ve sonunda Amerikan federe devleti Alabama'nın da nasıl atom bombası temin ettiğini anlatıyordu. İngiliz yazar Nevil Shute'un İsveç'te 1958'de yayımlanan *On the Beach* adlı romanının ardında da bu yayılma senaryosu vardı: Mısır'ın Londra'ya yalancı Rus uçaklarıyla atom bombası atması, Angloamerikan tarafının anında yanıt vermesine yol açar.

1958 kışında İngiliz Nükleer Silahsızlanma Kampanyası oluşturuldu. Kampanya zirvede olduğu dönemde 150 bin kişiyi Aldersmaston'daki atom bombası üretilen askeri merkeze doğru bir yürüyüşe geçirecekti. Birkaç ay sonra, en önde Per Anders Fogelström, Barbro Alving ve Sara Lidman gibi yazarlar olmak üzere, İsveç'in atom bombası sahibi olmasına karşı eylem grubu (AMSA) ortaya çıktı. Bu, 1961'e kadar esecek olan yoğun bir tartışma rüzgârının başlangıcı oldu ve resmi karar 1968'den önce alınmamış olsa bile o zaman sosyal demokratların bir İsveç atom bombasına hayır demesine kadar sürdü. Stig Ahlgren bu konuda *Vecko-Journalen*'de ironik bir biçimde, "Dünyada hiçbir şey bombadan önemli değildir" diye yazacaktı. "Hiçbir insan beyni bombaya bütün yanlarıyla hâkim olamamasına" rağmen gazete arşivlerindeki kupür zarfları "bombayla ilgili malzeme" doluydu.

İsveç'in atom bombası programının olması düşüncesi bugün o kadar tuhaf görünüyor ki savunma politikası açısından İsveç'in atom bombası üretmesini zorunlu bulan 1950'li yıllardaki muhalefete hak vermek nerdeyse mümkün değil. Ancak İsveç'teki atom bombası tartışmasınınn kökleri, İsveç'in İkinci Dünya Savaşı'nda içine düştüğü aşağılayıcı durumda yer almaktadır. Daha 1938'de –o zaman Münih'te büyük devlet garantilerinin değerinin ne olduğu görülmüştü– İsveçli politikacılar arasında, İsveç'in güçlü bir özsavunması olması konusunda büyük bir gö-

rüş birliği ortaya çıkmıştı. Ancak tarafsızlığın korunması, yalnızca büyük bir orduyu ve gelişkin bir hava kuvvetlerini değil, en gelişmiş silah sistemine sahip olmayı da gerektiriyordu. Bu açıdan atom bombasının, İsveç tarafsızlığının inanılırlığını ayakta tutabilmek için bir zorunluluk olduğu görülüyordu.

İsveç'in atom bombası sahibi olmasını savunanlar, İsviçre'nin de bir atom bombası programı başlatma düşüncesini tartıştığına işaret ediyorlardı. Tarafsızlık ve atom bombası, Soğuk Savaş döneminde bağdaşır şeyler olarak görülüyordu. Bunun ardında yatan mantık, atom bombasının sınırlı bir biçimde kullanılabileceği düşüncesine dayanıyordu. Bu tezi, öncelikle genç bir Alman kökenli Amerikalı olan Harvard profesörü olan Henry Kissinger ileri sürüyordu. Bu genç profesör taktik atom bombası tezinden kısa bir süre sonra vazgeçecekti, ama bu İsveçli atom bombası taraftarlarının bir "savunma" bombası konusundaki argümanlarını anlamak açısından tayin ediciydi. Hükümet içindeki tartışmalar, genelkurmay başkanının İsveç savunmasının nükleer silaha gereksinmesi olduğunu belirten bir rapor vermesi üzerine 1954'te başlamıştı. Dışişleri bakanı Östen Undén bu düşünceyi anında "çılgınlık" olarak niteledi. İsveç'in atom bombasına sahip olması savaş riskini azaltmayacak, artıracaktı.

70 yaşındaki uluslararası insan hakları uzmanı Östen Undén, kalın kaşları ve dalgalı uzun saçlarıyla İsveç hükümetinin saygın ve yaşlı bir üyesiydi. Rekor hızla, 31 yaşındayken profesör olmuş, 1917'deki ilk liberal-sosyal demokrat hükümette yer almış ve 1924-1926 arasında dışişleri bakanı olmuştu. Uluslararası hukukçu olarak bir dizi uzlaşmazlıkta aracılık yapmıştı. Bunlardan Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki bir sınır anlaşmazlığına getirdiği çözüm nedeniyle Bulgarlar ona teşekkürlerini ifade etmek için bir dağın zirvesine onun adını verdiler. Ödün politikasıyla utanılacak duruma düşen dışişleri bakanı Christian Günther'in yerini almak üzere İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümete çağrılmıştı. Bu nesnel ve mizahtan uzak ama prensip sahibi Undén, o vicdansız kabine politikacısı Günther'den sonra, makamın saygınlığını geri kazanmak için son derece uygundu. Ancak Undén de Sovyetler karşısında uysal olmakla suçlanacaktı.

1946'da Baltıklıları teslim konusundaki sorumluluğu o üstlendi. İsveç, o zaman Almanya'nın hizmetinde çarpışmış olan 167 Baltıklı askeri bilinmeyen bir yazgıyla Sovyetler'e iade etmişti. Undén, alınan bu hükümet

kararında yoktu ama bunu sadakatle savundu. Ona yöneltilen eleştiriler arttı: Sovyetler Birliği'ne karşı gereğinden fazla uysal, Batılı güçlere karşı gereğinden fazla tersti. Kaleminden kan damlayan muhafazakâr gazeteci Gunnar Unger, 1952'de Undén'in böyle davrandığını ironik bir biçimde yazıyordu: "Bize dostane yaklaşan büyük devletlerin hepsinin sağlam temellere dayanan kuşkularını üzerimizde topladık... Böylece İsveç tarafsızlık politikası idealine yaklaştığımızı söylemek gerekir." İsveç'in Roul Wallenberg konusundaki pasif tutumu da Undén imzasını taşıyordu. Ancak katı bir tarafsız olan Undén, 1950'lerin sonunda giderek BM'de küçük ulusların büyük devletler karşısındaki haklarıyla ilgilenecekti.

Atom bombası konusunda kendi çevresindekilerin çoğu Undén'e karşıydı. Kimi meslektaşlarının "böyle bir çılgınlığa" hiç de tam olarak karşı çıkmadıklarını dehşetle görmüştü. Kastettikleri arasında Erlander ve –adını tam olarak anmasa da– başbakanın genç sekreteri Olof Palme de vardı. Palme'nin o zaman ne düşündüğü hakkında gerçekte bir kanıt yok. Ancak daha sonra İsveç, "atom bombasına hayır" talebine karşı çıktığı için, onun da Erlander'le yaklaşık aynı çıkış noktasına sahip olduklarını varsaymak yanlış olmayacaktır. Atom bombası konusundaki olumlu tutumları, bir yerde, bilim ve araştırma karşısındaki genel coşkulu görüşün bir parçasıydı. Atom bombası tartışmaları sürerken İsveç, bir yandan da nükleer enerjinin barışçıl kullanım olanaklarını geliştiriyordu. İlk İsveç atom reaktörü, 1954 yazında, Stockholm'de Palme ailesinin Östermalm Sokağı'ndaki dairesinden hiç de uzakta olmayan Yüksek Teknik Okulunda, yerin dört kat altında çalıştırılmıştır. Nükleer enerji bir gereklilik olarak görülüyordu, elektrik tüketimi tepelere tırmanmıştı ve su enerjisi artık yetmiyordu. Ama daha tayin edici olan şey, İsveç'in atom bombası olmaksızın, savunma politikası açısından zayıf bir konuma düşme endişesiydi. Bu, sosyal demokrat atom bombası taraftarlarının yaygın çıkış noktasıydı ve Palme'nin bu anlayışı paylaşmadığına inanmamak için hiçbir neden yok. 1950'lerin birçok sosyal demokratı gibi, tarafsızlığı korumak için güçlü bir savunmanın gerekliliğine kesinlikle inanıyordu.

Ama 1950'lerin sonunda, İşçi Hareketi içindeki İsveç atom bombası konusundaki karşıtlıklar şiddetle patladığı zaman Olof Palme'nin öne süreceği gerekçe daha orijinaldi. İsveç savunma politikası açısından değil, dünyada o gün var olan durumdan yola çıkıyordu. İsviçre ve İsveç

gibi küçük devletlerin atom bombası yapması tehdidi, büyük devletlerin silahsızlanma görüşmelerini hızlandırmaları için kullanılacaktı. Bu uluslararası duruş, soruna öncelikle ulusal bir perspektiften yaklaşan atom bombası taraftarları arasında pek olağan değildi. Ancak bu boyut tartışmaya 1965 gibi geç bir tarihte eklenmiş ve o zaman radikal şair Lars Forssell *Dagens Nyheter*'deki bir makalesinde, "İsveç, atom bombası üretmek için potansiyel olanaklarımıza dayanarak, yalnızca Amerika ve Rusya'nın kendi silahlarını imha ettikleri takdirde, bizim bombadan vazgeçeceğimiz baskısını neden uygulamamıştır?" diye sormuştu. Bu, tipik bir Palme tarzı olan eylemci İsveç tutumuyla da uyuşuyordu. Taktiğin ne kadar gerçekçi olduğu sorgulanabilir, ama ne Sovyetler Birliği ne de ABD bir İsveç bombası düşüncesinden hoşlanmıştı. İsveç, silahsızlanmayı, iyi bir örnek olmak için değil, dünyanın bilimsel ve ekonomik açıdan en ileri ülkelerinden biri olma pozisyonundan yararlanmak için hızlandıracaktı. Tarafsızlık, anlaşmazlıktan korkmayı değil, hem gücü hem de barış isteğini ifade ediyordu.

Atom bombası sorunu sosyal demokraside bölünmelere yol açtı. Kadın kolları, 1956 baharında oybirliğiyle nükleer savunmaya karşı karar aldı. Sosyal Demokrat Gençlik Örgütü SSU içinde de hareketli bir tartışma sürüyordu. SSU'nun 1958 Ağustos ayında Stockholm'deki konser salonunda toplanan kongresinde, kadın kollarının izinde gitme doğrultusunda güçlü bir eğilim vardı. Kongrede, 1955'ten itibaren SSU'nun eğitim lideri olan Olof Palme de vardı. O yıl, SSU'nun Bommersvik'teki kurs tesislerinden kalkan bir otobüste, öğrenci federasyonunun başkanı Bertil Löfberg ile tanıştıktan sonra tesadüfen gençlik kollarının içine düşmüştü. Aslında Palme'nin parti gençlik koluyla ilişkiye geçmesi kaçınılmazdı. SSU'da, yaşlı parti arkadaşlarından daha meraklı, öğrenime ilgi gösteren ve tartışmayı seven, işçi sınıfından gelen genç erkek ve kadınlarla temas kurmuştu. Burada düşünce tarihinin derinliğini gösteren ve teori ile pratiği coşkulu bir biçimde birleştiren, aranılan bir kurs lideri ve konuşmacı olmuştu. Burjuva basını tarafından kariyerizmle suçlandığında SSU'nun Örebro şehri şubesi, onu "Hareketimiz içindeki birçok delikanlıdan biri ama belki de çoğumuzdan daha fazla bilgiye sahip" diye tanımlayacaktı.

SSU, önceki gençlik federasyonunun 1917'de partiden kopup komünistlerin eline geçtiğinde kurulmuştu. 1920'li yıllarda SSU, İsveç sosyal demokrasisinin en önde gelen iki entelektüelini yetiştirmişti: Nils Kar-

leby ve Rickard Lindström. Genç yaşta tüberkülozdan ölen Karleby, sosyal demokrasiye bağlılığı kadar da kararlı bir Bolşevizm düşmanıydı. 1926'da ölümünden hemen sonra yayımlanan *Gerçekliğin Karşısında Sosyalizm* adlı kitabı, onun bir tür vasiyetnamesi olmuştu. Bu Marksist determinizmle bir hesaplaşma ve pragmatik reformizmin savunusuydu. Dalarna bölgesinden bir hızar işçisi olan Lindström'ün, belki arkadaşı kadar teorik derinliği yoktu ama daha mahir polemikçi idi. Avusturyalı Marksist Otto Bauer'in işçi hareketi içinde ulusun rolüne ilişkin teorisinden çok etkilenmişti ve büyük bir tutarlılıkla sosyal demokrasinin bir ulusal hareket olduğunu açıklıyordu.

Lindström birçok biçimde, parti lideri Per Albin Hansson'un 1930'lu yıllarda geliştireceği Halkevi ideolojisinin ilk işaretlerini vermiştir. Lindström SSU içinde özellikle savunma düşmanlığına ve antimilitarizme karşı sert bir kampanya da sürdürmüştür. İşçi sınıfının oy kullanma hakkı olmadığı zaman anavatanın savunmasına karşı çıkmanın uygun olduğunu ileri sürüyordu ama demokrasinin zaferinden sonra, işçi sınıfının İsveç'i dış düşmanlara karşı korumaya hazır olması çok doğaldı. 1920'li yıllar boyunca rüzgâra karşı çarpıştı ama SSU, Hitler'in 1933'te iktidara gelmesiyle artan uluslararası gerilimlere bağlı olarak, silahlanmanın ve güçlü bir savunmanın sözcüsü oldu. Savunma heyecanı gerçi 1950'li yıllarda özellikle radikal bir pasifizmin etkisiyle oldukça durulmuştu. Ancak, atom silahları sorunu alevlendiği zamanlarda gençlik örgütünde hâlâ güçlü bir gelenek vardı.

Gençlik hareketi –ve Olof Palme– sarı ve mavi bir arka zeminin önünde kızıl bayrakların ve SSU'nun ambleminin bulunduğu bir sahnede tutumlarını açıklayacaklardı. Federasyon yönetimi, atom bombasına hayır denmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. İki ilkesel savunma çizgisi oluşturuldu. Bunlardan ilki, atom bombasına karşı olanları yeni pasifistler olarak tanıtmak ve sosyal demokrat gençliğin savunma yanlısı geleneğini öne çıkartmak. Bertil Löfberg, SSU'nun, "Ülkenin korunması gençliğin sorunudur" diye açıkladığı 1939'u hatırlatarak, "Şahane bir şey gerçekleşmiş... daha önce savunmayla ilgili sert savaşlarla sarsılmış olan bir gençlik örgütü, milli savunma yönünde açık ve olumlu tavır almıştı" dedi.

Yönetim kurulunun diğer üyeleri de Churchill'den alıntılarla, İkinci Dünya Savaşı'yla kıyaslamalar yaparak ve genel gerekçeler ileri sürerek

küçük devletlerin özgürlüklerini savunmak için hazır olmalarını söyleyerek onu desteklediler. Ne var ki, atom bombasına karşı olanların çoğu pasifist değildi. Bunlar konvansiyonel savunmadan yanaydılar ama atom silahlarına karşı verilen uluslararası mücadelenin, İsveç'in atom bombasından uzak durmasını gerektirdiğini söylüyorlardı. Stockholm'lü bir delege, "Nükleer silahtan uzak durma kararını erteleyemeyiz, bunun yerine atom silahlı bir dünyanın ortaya çıkmasını önlemek ve gelişmeyi daha barışçı bir yola yönlendirmek için elimizden gelen ne varsa yapmak zorundayız" diyordu. Dünyanın küçük devletlerinin atom silahı temin etmesi halinde silahsızlanma zorlaşacaktı.

Federasyon yönetiminin ikinci savunma çizgisi, bu gerekçeyi çökertmeye çalışmaktı. Sona doğru tartışmaya katılan Olof Palme'nin bu konuyu ele alması hiç de şaşırtıcı değildi. Palme, gençlik federasyonunda popülerdi ve yönetim onu büyük finale saklamıştı. Buradaki katkısı daha sonra, sanki parlak diliyle, militan nükleer silah karşıtlarıyla dolu bütün kongre salonunun fikir değiştirmesini, tek başına sağlamış gibi mitolojik bir havaya bürünecekti. Etkili bir konuşma yapmıştı ama büyük ölçüde diğer yönetim kurulu üyelerinin defalarca kullandığı gerekçelere dayanıyordu. Atom bombası karşıtları, küçük devletlerin en önemli gücünün moral örnekler olduğunu söylüyorlardı. "Ama" diye anımsatıyordu Palme, "savaşta ve silahlanmada dominant olan kötü kalplerdir. Moral olarak neyin gerçek olduğu çok da açık değil. Küçük bir devletin, örneğin denize doğru sıkıştırılmış İsrail'in yaşaması, başlı başına en yüksek düzeyde bir moral normdur." Ve bir başka küçük ülke olan İsveç, belki nükleer silah üreteceği tehdidiyle büyük devletleri görüşme masasına oturmaya zorlayabilirdi. Konuşmasını delegeleri, kendilerini iktidarsız İsveçli gençler olarak değil, hem sorumluluğu hem de iktidar olanakları olan uluslararası devlet adamları gibi görmeleri gerektiği doğrultusunda teşvik eden sözlerle bitirdi:

> Birisi sonuç olarak şöyle söyler belki: Bizler yalnızca gençlik kulübü üyeleriyiz. Devlet adamı değiliz... Böyle bir ilgi ve sorumluluk yüklenemeyiz. Yanlış. Elbette devlet adamıyız, Bräkne-Hoby'den ya da Lycksele'den ya da federasyon yönetiminden geliyor olsak da! Devlet adamıyız, çünkü fikirlerimizle insanları etkileyecek, fikirlerimize dayanarak toplumu değiştirecek ve fikirlerimize dayanarak dünyayı değiştirecek bir hareket içinde kenetlenmiş durumdayız.

Bu, nükleer silah karşıtlarının yorum önceliğinde hakları olduğu iddiasına meydan okuyan bir retorik ustalığı gösterisiydi. Palme, tartışmaya yeni bir moral boyut sokmuştu; katılımcıların en önde gelen görevi, vicdanlarını cilalanmış olarak korumak değil, uluslararası nükleer silah yayılımını durdurmak için ellerinden geleni yapmaktı. Bu akıl yürütmelerinin bir kısmını Alman sosyolog Max Weber'den almıştı. Weber, klasik tezi *Meslek Olarak Siyaset*'te gerçek bir politikacının asla yalnızca "kural olarak moralci" olamayacağını, başka bir dcyişlc, sonuçlarını dikkate almaksızın moral açıdan doğru hareket etmekle yetinmeyeceğini, söylüyordu. Amaç aracı haklı kılar, demiyordu. Böyle bir tutum aynı ölçüde aptalca olacaktı. Buna karşılık onun vurguladığı, bir politikacının moral olarak kimseye ait olmayan bir yerde yaşamak zorunda olmasıydı. "Kuralcı moral ve sonuca yönelik moral birbirlerinin kesin karşıtları değildir, tersine bunlar birlikte gerçek bir insanı –politikacı olarak hayati görevini üstlenebilecek insanı– yaratan tamamlayıcıdırlar" der. Palme SSU üyelerine tam da bunu söylemişti: Mekanik düşünmeyin, politikacı olun, sorumluluğunuzu yüklenin ve iki problematik duruştan birini seçmek zorunda olduğunuzu anlayın.

Doğruyu söylemek gerekirse, o günün galibi Max Weber olmadı. Palme öldürücü vuruşu yapmadan önce, delegeler günün büyük bir bölümünde federasyon yönetiminin argümanlarıyla bombardıman edilmişlerdi. Her şeyden önce Bertil Löfberg, atom bombası karşıtlığının, SSU'nun gelenekleriyle bağdaşmadığını göstermek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. İsveç'in İkinci Dünya Savaşı'ndaki iktidarsızlığı, Palme'nin delegelerden, moralin de araç gerektirdiğini anlamaları konusundaki uluslararası boyuttaki ricasının temelini oluşturuyordu. Bütün bunlar, askeri terimle söylemek gerekirse bir kuşatma, çember içine alma manevrasına benziyordu. Kongre, 123'e karşı 177 oyla, İsveç'in atom bombası üretimi konusunda tavır takınmama kararı aldı.

Böylece İşçi Hareketi zaman kazanmıştı. Erlander, SSU kongresindeki oylamadan bir gün sonra günlüğüne "Palme dün inanılmaz bir şey yapmış olmalı" diye yazmıştı, "... görülüyor ki, konuşmasıyla kongrenin atom silahı yapmaya karşı karar almasını önledi." Yine de Palme'nin tutumunun, Erlander'den gelen bir taktik sipariş olduğunu söylemek ona haksızlık olur. Sorun başbakanın genç sekreteri için de kişisel bir içerik taşıyordu. Rörstrand Sokağı'ndaki evlerinde, karısı nükleer silahlara kar-

şı bir tavır almıştı. Bir ara kucağındaki altı aylık oğulları Joakim'i ileriye doğru uzatarak, genetik ültraviyole ışını zararları için normal dağılım eğrisinin gerçekten ne anlama geldiğini Olof'a açıklamıştı. Ancak, nükleer savaşın korkunçluğu karşısında Palme'nin en derin inançlarından birisi yer alıyordu: Tarafsızlık politikası, bir yanda pasif olarak oturmak anlamına gelmez, tersine, uluslararası arenada aktif bir rol ile ortaya konur. Daha sonraları Lisbet'in etkisiyle, nükleer silahlar konusundaki görüşünü değiştirecekti. Ama 1958'deki SSU kongresinde, Palme'nin 1960 ortalarında Vietnam Savaşı'nda göstereceği dış politika etkinliğinin belirtilerini görmek mümkün. Normalde dış politika ve savunma politikasında sesini yükseltmediği, askerlerin söyleyeceği gibi "korunmada" olduğu için, 1958'deki tavrı kuşkusuz göze batmakta. Niçin böyle yaptığını bilmek zor. Muhtemelen bir bakıma öncelikler sorunuydu bu. Muazzam bir çalışma kapasitesi olsa bile, hem İsveç iç politikasını hem de Sosyal Demokrat Parti kültürünü bir iki yıllık bir zamanda öğrenmek bir Sisifos görevi gibiydi. Yabancı dil bilgisi ve uluslararası deneyimleriyle uygun bir fırsatta her zaman dış politikaya dönebilirdi.

Ama dış politika tartışmalarına katılmak için henüz hazır olmadığını anlamamış olması da bir sorundu. Hem Üçüncü Dünya'daki antisömürgeci hareketlere sempati duymak, hem de İsveç'te güçlü bir milli savunma gayreti göstermek gibi olağandışı bir pozisyonda bulunuyordu. 1953'teki Asya yolculuğundan sonra, Avrupa politikasının kapsamındaki sosyal demokrat antikomünizmin, sömürgeci geçmişlerinden kurtulmaya çalışan ülkeler için uygun olmadığı sonucunu çıkarmıştı. COSEC'ye verdiği raporda Güneydoğu Asya'daki öğrenci örgütlerini komünizmle mücadelenin içine çekmek yerine, onları kendi gereksinmelerinden yola çıkarak gelişmeye teşvik etmeyi öneriyordu. Ancak bu da, kendi ülkesinde ne yapabileceği sorusunu yanıtsız bırakıyordu. Ekonomik yardım sorununa angaje oldu ve 1960 başlarında bugünkü SIDA'nın öncülü olan uluslararası yardım kurumunun yönetim kurulunda bulundu. Ancak o hayır işlerinden daha çok aktif politik görevlerle ilgileniyordu. Gelişme yardımları insanı yardım olarak gösterilebilir ama Üçüncü Dünya'ya İsveç desteği, İsveç'in dünyada barışı yaratmak için yürüttüğü çabaların bir kısmı da olacaktır.

Sosyal demokratlar içindeki çatışmalar SSU kongresinden sonra da devam etti. Kasım ayında birliği sağlamak için Olof Palme'nin de içinde

bulunduğu bir çalışma grubu oluşturuldu. Sonuç, bir yıl sonra, 1959 sonbaharında tamamlanacak olan ve pratikte İşçi Hareketi'ni parçalanmaktan kurtaran bir belge oldu. Çalışma grubu "ağır basan nedenlerle İsveç atom silahına karşı" görüş bildirdiği için bu, hayır diyenlerin bir zaferi olarak görüldü. Ancak Olof Palme'nin Östen Undén'le görüşmelerinde nükleer silah konusundaki "genişletilmiş korunma" araştırmasına izin veren bir formülasyon oluşturması sayesinde, bir İsveç atom bombası için kapılar tamamıyla kapanmadı. Ancak bu fazla büyük bir rol oynamayacaktı. Bu konu artık bir sorun olmaktan çıkmıştı ve sosyal demokratlar, hayır demek için birleşme yolundaydılar. 1961 baharında nükleer silah taraftarlarının önde gelenlerinden biri olan önceki savunma ve maliye bakanının görüş değiştirdiği ortaya çıktı. Daha önceden, gürültüsüzce çark eden Erlander de şimdi İsveç atom bombasına kesinlikle karşıydı. 1961'de Erlander, dışişleri bakanı Undén'e Palme'nin de görüş değiştirdiğini bildirdi.

***

Olof Palme, 1959 yazında dünya boks şampiyonu olan Ingemar Johansson'a ya da bir yıl sonra Fellini'nin filmi *La Dolce Vita*'da Roma'daki Trevi Çeşmesi'nde yıkanan Anita Ekberg'e kıyasla sıradan bir İsveçli tarafından tanınmıyordu. Ama politikayla ilgilenenlerin çoğu onun kim olduğunu biliyordu. Başbakan 1956'da Moskova'da hastalanınca onun yerine hızır gibi ortaya çıkıvermişti ve ertesi yıl ATP konusundaki halkoylaması sırasında –televizyonda gerçek olarak ilk yayınlanan seçim– arka planda Erlander'e tüyo kâğıtları uzatırken görülmüştü.

Parlamentoya girmesi bir sinyal daha oluşturmuştu: Genç Palme, parti içinde geleceğin adamıydı. *Stockholms-Tidningen*, "Dinlediğimiz genç bir adamdı, 31 yaşıyla bütün parlamentonun en genci, net bir sesle ve taze sözlerle kuşağının şarkısını söylüyordu" diye yazacaktı. Bu sosyal demokrat gazetenin coşkusuna diyecek yoktu. Palme, sanki sözcükler onun "varlığının derinliklerinden" geliyormuş gibi konuşuyordu, normalde olduğu gibi raporlardan ve parti programından gelmiyordu bu sözler. Palme'nin becerikli bir hatip olduğu itiraf edilse bile burjuvaların gösterdiği coşku aynı büyüklükte değildi. Halk Partisi'nden bir milletvekili Palme'nin stilini övdü, bir başkası da "bir teneke kutunun merdivenden yuvarlanması gibi" kuru gürültü olduğunu ileri sürüyordu; tam bir utanmazlıkla Palme'nin konuşmasından aldığı bir benzetmeydi bu.

Daha iki yıl önce *Aftonbladet* siyanüre daldırılmış "pamuk helva"dan söz etmişti. Palme geri kalan hayatında sosyal demokrat alkış tufanları yaratacaktı ama demagoji ve manipülasyon yaptığını iddia eden ağır suçlamaları da kendisine çekecekti. Daha sonraki muhalifi sağcı politikacı Gösta Bohman, "Her şeyden önce gerçeği ve doğruyu bir yana bırakma yeteneğinden; hem ortak hem de karşıt duygularla bilinçaltına hitap etmesinden hem etkileniyor hem de korkuyorum" diye yazıyordu.

Sözcükler konusundaki hassasiyeti, Palme'nin kişiliğinin bir parçasıydı. Ergenlik yıllarında, edebiyata olan ilgisi, politik uyanışından önce gelmişti. Hayatının daha ileri bir aşamasında, filmci Vilgot Sjöman'a edebiyatın, onu politikaya götüren yol olduğunu açıklayacaktı. Kenyon'da coşkuyla "*speech*"i incelemişti ve 1948 yazında Truman'ın görünürde umutsuz olan yenilgi durumunu nasıl da bir dizi heyecanlı konuşmayla tersine çevirdiğini görmüştü. İsveç'e, sözcüğün iktidarıyla toplumsal değişimin sağlanacağı bir Amerikan inancıyla dolu olarak dönmüştü. Erlander'in yanındaki ilk yıllarında sık sık, "İnsan yalnızca ekmekle yaşamaz, tersine, öncelikle sloganla yaşar" derdi. Robert Louis Stevenson'dan ödünç aldığı bir aforizmaydı bu. Gerçekte her zaman, düşüncenin altta yatan kinizmine mesafe koymak için acele ederdi. Sosyal demokrasi, pek doğaldır ki, sloganlarla değil, fikirlerle yönetiliyordu. Ancak dostu Thage G. Peterson'un not ettiği gibi, kendi sözlerine de bayılabiliyordu: "Onu çok kereler, daha sert ifadeler ve daha güçlü cümleler aradığı zaman, oturup gülerken ve tebessüm ederken gördüm."

Palme edebi tutumu nedeniyle, maddiyatçı politikaya gösterilen körü körüne inanç ve İsveç politik hayatındaki retorik ve düşünce figürleri karşısındaki anlayışsızlık yüzünden derin bir düş kırıklığı duyuyordu. Daha sonra 1950'li yıllarda "kireç ve çimento nutuklarının" egemenliğinden şikâyet edecekti. Onun süslü ama yine de zarif stili –konuşma yaparken cümleciklerin özenle vurgulandığı– ve kompleks düşünceleri sade bir dille anlatma yeteneği, birkaç on yıl boyunca İsveç politik hayatındaki seviyeyi yükseltecekti. Bütün politikacılar gibi elbette onun da payına hiçbir esin vermeyen düzinelerle konuşma düşmüştür ve yoğun yapısı, hırsı, tartışmalarda kendi hedefine zarar vermiştir. Ancak onun kapsamlı ve daha iyi hazırlanmış konuşmaları, ayrı bir kategori oluşturur. Retorik uzmanı Kurt Johannesson'un işaret ettiği gibi, "ne önce ne de sonra hiçbir İsveçli politikacı Palme gibi konuşmamıştır."

Bu, Palme'nin orijinalliğiyle birlikte biraz da İsveçli politikacılar hakkında fikir verir.

Hiçbir engelle karşılaşmadan yüksek ve alçak düzeyler arasında, klasiklerden alıntılarla süslediği düşünce tarihi perspektifiyle günlük deyişler arasında samimi bir sadelikle hareket edebiliyordu. Metinleri gizli alıntılarla dopdoluydu. Nereden olursa olsun iyi bulduğu her formülasyonu ödünç alıyordu. Parlamentodaki ilk konuşmasında kullandığı ve sonra üzerinde çok konuşulacak olan "merdivenden yuvarlanan teneke kutu" benzetmesini, daha sonra Västerås'ta piskopos olan Sigtuna'daki öğretmeni Sven Silén'den almıştı. Birçoğu, okumalarının meyveleriydi elbette. Bir yerde Max Weber'in sosyoloji metinlerden alıntı yaparken bir başka yerde Henry Miller'in nefes kesen bir eserinden bir formülasyonu kullanıyordu. Ama amacı entelektüelleri etkilemek değildi. Edebi alıntılar, argümanların arasındaki varlığı hiç sezilmeden yer alıyor ve rahatsız etmeden bir temel oluşturuyordu. Gençliği nedeniyle dili fazla renkli kullanma eğilimi gösteriyordu ama zamanla çok iç içe girmediklerinde metaforların daha bir parıldadığını öğrendi.

Dile karşı Şairane bir duygusu –ya da aşkı– vardı onda ve sözcüklerin seçimi ile ritimlerine çok özen gösteriyordu. Konuşmalarında bürokratik itirazlar ya da patentli klişeler nadiren vardı ve gayretkeş bir edebi ya da iddialı tona da rastlanmazdı. Öte yandan retorikte coşku denen güçlü duygusu olmasaydı steril, soğuk bir stili olacaktı. Palme, demokrasinin duygusal inanç olmaksızın "gri ve sıkıcı" olacağını söylüyordu. Yaşlı kuşak politikacıların tamamen yabancısı oldukları moral ve varoluşsal sorunları ele alarak okuyucu ve dinleyicilerini etkiliyordu. Hareket halinde olan bir dünyanın resmini ortaya koyuyordu ve izleyicileri gelecek için tavır almaya zorluyordu. ABD'nin bugünkü başkanı Barack Obama ve ayrıca birçok başka karizmatik konuşmacı gibi, onun da dominant teması "değişim"di.

Ancak Protestan İsveçli düşünce dünyasındaki söz sanatının baskın yol göstericisi Matta 5:37'ydi: "'Evet'iniz 'evet, 'hayır'ınız 'hayır' olsun. Bundan fazlası Şeytan'dandır." Sloganlar propagandacı ve demagojikti ve fazlaca güzel sözler manipülasyon ve kandırma kokuyordu. Bunlar insanlara gerçekte istemedikleri şeyleri yaptırma becerisiydi. Gösta Bohman'ın Palme'den rahatsız olması, onun kullandığı "duygular" ve "atmosfer" gibi fenomenlerin, İsveç politik hayatında yeri olmadığını

düşünmesindendi. Belki biraz da haklıydı. Parlamentodaki meclis konuşmaları sanatı, 1800'lerden beri "retorik figürlerden yoksunluğun" belirlediği, ağır bir formel görüşme dilini yansıtıyordu. Kullanılan ton mütevazı, sunuş biçimi bürokratikti, bazen Per Albin'in, içinde iteklenmiş üvey çocukları olmayan ünlü "örnek ev" betimlemesinde olduğu gibi, pekiştirici bir resim kullanılıyor olsa bile bunlar istisnaydı. Sıklıkla görülmekte olan, retorikçilerin "soluk metaforlar" dediği klişeleşmiş ve standart ifadelere dönüşmüş bir dildi.

Palme'nin parlamentodaki ilk konuşmasından bir yıl sonra daha çok Jolo imzasıyla tanınan yazar ve gazeteci Jan Olof Olsson parlamento tartışmalarındaki ruhsuz düzeyi ironi damlalarına boğarak aktarıyordu. Parlamentodaki bir tartışma oturumundan sonra *Dagens Nyheter*'de "İsveç parlamentosu şakacı karakterdeki benzetmeleri pek sever. Önce Merkez Partisi lideri Gunnar Hedlund ortaya çıkıp bir gölde yüzdü ve daha sonra halk tarafından seçilmiş sevimli kişilerin hiçbiri, bu gölün karşı yakasına yüzemedi... Birkaç parti arasında hendek, başka partiler arasında bir göl vardı ve Bay Hedlund gölde bir süre Halk Partisi ve Merkez Partisi arasında yüzdü ama elbette sığ sulara geldiğini görünce geri döndüğünü söyledi, tıklım tıklım olan kamara gülmekten yerlere yatıyordu."

Parlamentonun kuralları üslup zarafetini ödüllendirmiyordu. Etkin çalışmak ve güzel konuşma sanatından uzak durmak, 1865'ten beri yol gösterici yıldızlardı. Sonuç veren uzlaşmalar, retorik başarılardan daha önemliydi. Çelişkiler resmi söz düellolarıyla değil, sonunda karmaşık sorunların uzlaşmaya varana kadar enine boyuna tartışıldığı politikacı ve dışarıdan atanan uzmanların oluşturduğu kapsamlı komite çalışmalarıyla çözülüyordu. Parlamento kamarasında halkın seçtiği üyelerin dağılımı, Fransız Devrimi'nin klasik sağ-sol yelpazesine göre değil, geldikleri coğrafyaya göre yapılıyordu. Tage Erlander, komünist lider Hilding Hagberg ile aynı sırada oturuyordu. Bu onların daha iyi uyuşmasını sağlamadı ama ideolojik yüzleşmelerdeki keskinliği azalttı. İsveç parlamentosunun diğer birçok parlamentodan farklı olarak karşı öneri ilkesini kullanması da uzlaşma ruhunu güçlendiriyordu. Buna göre, önce aşırı uç partilerinden gelen azınlık önerileri oylanarak reddediliyordu ve bunlar, daha sonra son oylamada karşı karşıya gelen daha büyük orta partilerin daha ılımlı önerilerine destek veriyorlardı. İsveç parlamento-

sunda kullanılan ton çok kibardı, ideolojik savaş alanından çok bir erkekler kulübü havasına uygundu. Parti duygusu, "rahatlamış yeniden rahat sivil hayata dönmek üzere görüşmelere girerken üste geçirilen bir üniforma" idi.

İsveç politik hayatı uzun süre kendisini bu düşük seviyeli kilise tutumuyla idare etmişti. Güçlü çıkar örgütleri, açık sınıf kimlikleri, toplumsal istikrar, görev düşkünü üst düzey memurlar ve ideolojik olarak sınırları belirgin politik partiler, pragmatik ve önceden beklenen kararlar için uygun bir zemin oluşturuyordu. Ancak 1950'lerin ortalarında teknik ve ekonomik gelişme, o eski toplumsal düzene yetişip geride bırakmıştı. Yurttaşların çıkarları artık geleneksel sınıf göstergelerine göre aynı titizlikte sınıflandırılamıyordu. O eski sadakat ilişkileri geçerli değildi. Ancak hızla ilerleyen bu modernlik karşısında nasıl bir tutum alınacağını anlatacak yeni kavramlar gerekiyordu. Olof Palme, yurttaşların yalnızca ekmek istediklerinden değil, sözcüklere de gereksinmeleri olduğundan emin olarak, dil alanındaki bu boşluğu doldurdu. Toplum saydam değildi: Politikacı olarak toplumsal bir değişim sağlamak isteniyorsa, dil, zorunlu bir araçtı.

* * *

Politikanın fikir tartışmaları ve güçlü duygulardan yoksunluğu da bir sağlık işareti olarak görülebilirdi. Demokrasinin başarısının hem 1950'li yıllarda hem de 1960'ların ilk yarısında, "ideolojilerin ölümünü" de getirdiği tezini hararetle savunan Herbert Tingsten böyle söylüyordu. Batılı demokrasilerde sosyalist partilerle liberal partiler arasında artık tayin edici herhangi bir farklılık kalmadığına işaret ediyordu. Elbette anlaşmazlıklar oluyordu ama bunlar daha çok yönetimsel anlamdaydı ve politikacıların kendi faaliyetlerini anlamlı gösterme gereksinmelerinden ötürü büyük kavgalara dönüştürülüyordu. Sosyal demokratlar, Tingsten'in fikir karşıtlıklarının öldüğüne dair açıklamasına yanıt vermekte büyük zorluk çekiyorlardı. Bir yandan onun doğruyu söylediğini hissediyorlardı. Sosyal demokrasi, ideolojik bagajındakilerin çoğunu yol boyunca boşaltarak bu güçlü konuma gelmişti. Bir yandan da Erlander'in günlüğünde yazdığı gibi politikada fikir uyuşmazlıklarının olmaması "korkutucu bir düşünce" idi.

Olof Palme, sosyal demokrasinin gelecek vaat eden üyesi olarak ideolojilerin öldüğü teorisini ele aldı. 1961 sonbaharında dikkat toplayan

bir radyo tartışma programında Tingsten'le karşılaştı ama daha 1955'te Sosyal Demokrat Gençlik Hareketi SSU'ya hazırladığı bir eğitim kitapçığında bu konudaki temel görüşlerini işlemişti. Palme, aslında sosyalizmle liberalizm arasındaki klasik çelişkinin artık tarihi rollerini bitirmiş oldukları anlayışını paylaşıyordu. Ona göre bu uyuşma gerçekte, sosyal demokrasinin çıkış noktalarını terk etmiş olmasından çok, sosyalizmin galip gelmiş olmasına bağlıydı. Ancak, Palme ve Tingsten, yarı yarıya boş ya da dolu olsa da masada bir bardağın durduğu konusunda mutabıktılar. 60 yaşındaki genel yayın yönetmeniyle 30 yaşındaki politikacı arasındaki belirleyici farklılık, gelecek konusundaydı. 1930'lu yılların biçimlendirdiği Tingsten için bu uyuşum, hiç olmazsa İsveç ve diğer Batılı demokrasilerdeki karanlık bir dönemin mutlu sonuydu. Genç ve sabırsız Palme açısından ise bu eski ideolojilerin çözülmesi, yeni uyuşmazlıklar ve çatışmaları birlikte getirecek olan yeni ve heyecanlı bir zamanın başlangıcıydı. Politik partiler arasında görüş birliği, durağan bir toplumu öngörür, diyordu Palme:

> Ancak toplum hızlı ve dinamik bir gelişme içindedir. Teknik ve ekonomik gelişme, insanların gereksinmeleri ve dilekleri, politik kurumları sürekli olarak yeni durumlar karşısında bırakır ve onlardan yeni etkinlik ve başarı çizgileri oluşturmalarını talep eder.

Hem Tingsten hem de Palme yanılacaklardı. O eski ideolojiler geri gelecekti. Önce 1960'lı ve 1970'li yıllarda Marksizm ve daha sonra 1980'li ve 1990'lı yıllarda liberalizm. Ama çok yakın bir vadede Palme haklıydı. Refahın artması yeni uyuşmazlık alanları yaratmıştı. Evet, iş piyasasının hareketli olmasının yararı konusunda bütün partiler mutabıktı ama pratikte liberaller, insanların iş değiştirmesini kolaylaştıran reformlara karşı çıkıyorlardı, bu da onların, devlet iktidarının sınırlandırılması konusundaki ideolojik inançlarına bağlıydı. Palme daha sonra Tingsten'den yarım ağızla bir kabul görecekti. Tingsten tartışma yeteneği konusunda onu sosyal demokratların 1930 ve 1940'lı yıllardaki önde gelen ideologu, maliye bakanı Ernst Wigforss'la kıyaslıyordu ve Palme'nin "taktik parti manevralarına" da parlaklık kazandıran bir coşkunluğa ve atılganlığa sahip olduğunu itiraf ediyordu.

Palme, Olympos'a yükseltilen ve İsveç iç politikasını cansız bulan Tingsten'den farklı olarak, hem fikirlerle hem de gerçekleştirilmesi

gereken "taktik parti manevraları"yla ilgileniyordu. Politika bir akademik seminer ya da incelikli bir gazete yazısı değil, değişim sağlayabilmek için bir yöntemdi. Sven Aspling'e göre Palme, "çeşitli görüş açılarını, gereken bütün biçimlerde, zaman içinde ileri ve geri giderek kombine ediyordu. İnsanlar anlıyor ve evet, adam haklı, diyorlardı." Palme sistematiği olan bir teorisyen değildi. Ardında binlerce makale ve konuşma metni bırakmış ama düşüncelerini toparlayan bütünlüklü bir eser bırakmamıştır. Onun gücü, verili bir durumda düşünce ve eylemi birleştirmekti ki, bu da her şeye rağmen bir politikacının önde gelen görevi olarak görülmelidir. Bu tutum, bir ideolojiyi yansıtmaktan daha çok, varoluşçu bir dizi yeni kavramla sonuçlandı. Başbakan ve onun konuşmalarını genç asistanı, her şeyden önce, büyük anlam kazanacak olan iki anahtar kavram lanse ettiler: Yükselen beklentilerin hoşnutsuzluğu ve güçlü toplum.

* * *

Doyurulmamış beklentilerin, geleceğin en büyük sorunu olacağı düşüncesi, ilk kez 1956 Ocak ayında, tam ATP sorunun alevlendiği zamanda, birinci kamaradaki bir konuşmasında sunulmuştu. Erlander bunu daha sonra "kendisinin en değerli konuşması" olarak tanımlayacaktı. Günlüğünde bundan çok memnundu ama her zaman olduğu gibi kendisinin en önde gelen eleştirmeniydi: "Yazık ki Palme metni 24 saat önce hazır etmemişti. Bu yüzden son kısım biraz gevezece ve biraz fazla dağınık oldu." Başbakan bu konuşmada, artan refahın, yurttaşların gelecek beklentilerinin sürekli artması anlamına geldiğini açıklıyordu. Politikanın görevi insanları artık yalnızca işsizliğe, hastalığa ve yoksulluğa karşı korumak değil; daha geniş konutlar, daha iyi arabalar, modern bir mutfak, daha iyi öğrenim, kısacası artan olanaklar ve daha büyük bireysel özgürlük konularındaki beklentilerine daha yüksek düzeylerde karşılık vermekti.

İşçi Hareketi'nin maddi standartları artırmak için propaganda yapması hiç de yeni bir haber değildi. Ama Erlander ve Palme, politikanın objesi olarak değişen ve geleceğe yönelik bir bireyden yola çıkıyorlardı. Tarih boyunca yoksullara sürekli eziyet etmiş olan tehditlere karşı onları korumak yerine, şimdi ekonomik büyümenin ve teknik başarıların sunduğu olanaklardan yararlanmak gerekiyordu. Bu da halkın geniş bir anlayışla benimsediği bir düşünceydi. Sosyolojik çalışmaların hepsi,

1950'lerin başındaki Katrineholm araştırmasının sonuçlarını doğruluyordu: İsveç halkının ezici bir çoğunluğu, hem kendileri hem de çocukları için sosyal ilerleme olanaklarının çok yüksek olduğunu görüyordu.

Palme ve Erlander, bilinçli ya da bilinçsiz, Amerikalı psikolog Abraham Maslow'a katılmışlardı. Bu psikolog yaklaşık on yıl önce bir insani gereksinme piramidi düşüncesini lanse etmişti. Burada insanlar önce yiyecek, ısınma ve korunma peşindedir, sonra sevgi, kabul görme ve kendini gerçekleştirme gibi daha iddialı talepler için gayret ederler. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Brooklyn'de yetişen ve Rusya Yahudisi kökenli birisi olan Maslow, solun toplumsal dayanışma çağrılarının cazibesine kapılmış ama onun özellikle liderlerinde bulunan otoriter çizgisinden rahatsızlık duymuştu. Bunun yerine insancıl kişilikler yaratan psikolojik koşullanmalar üzerinde düşünmeye başladı. Bir disiplin içinde öncelikle antisosyal davranışı açıklamaya çalışan özgün bir daldı bu. Maslow, toplumsal planlamanın hedefinin, psikolojik bilgiler ışığında mümkün olduğu kadar çok insanın kendini gerçekleştirebileceği bir toplum yaratmak olduğunu vurguluyordu.

Maslow'un teorileri 1950'lerde büyük yankı yarattı, özellikle de psikanaliz ve davranışçılık arasındaki kangren olmuş çatışmada bir üçüncü yol sunduğu için. "Yükselen beklentilerin hoşnutsuzluğu" düşüncesi, Erlander ve Palme'nin analizinde de aynı yaklaştırıcı biçimde işlev görüyordu. Kolektif güvence ve bireysel olanaklar arasında hiçbir içsel karşıtlık yoktu, toplumsal gelişimdeki çeşitli düzeyler söz konusuydu. Toplum 1930'larda insanların temel gereksinmeleri üzerine standartlaşmış anlayışlarla planlanmış olsaydı, günümüzün sosyal mühendisleri, daha kişiselleşmiş kendini gerçekleştirme koşulları yaratacaklardı. Planlanmış özgürlük tümden sorunsuz bir konsept olmasa da yükselen beklentilerin hoşnutsuzluğu düşüncesi, Erlander ve Palme'nin politik tartışmaya yaptıkları en özgün katkıdır.

Güçlü toplum, beklentileri karşılayabilmek için müdahaleci olmalıdır. Bir yandan, sosyal sigortalar, dinamik ve değişken bir iş piyasasına uyumlu olacaktı. Yani iyimserliğin bir tür paradoksal etkisi vardı. Geleceği planlama olanağı, kendi evini ve arabasını edinmek ve çocukların eğitimini sağlamak, hastalık ve işsizlik durumunda, yurttaşları topluma daha da bağımlı kılıyordu. Erlander'in ifadesiyle "sosyal politika araçlarıyla oldukça iyi korunmuş bir hayat düzeyini garanti etmek" söz ko-

nusuydu – bir başka deyişle, tazminat düzeylerini alıcının gelirine bağlayarak kriz durumlarında açıkta kalmayı önlemek söz konusuydu. Daha 1955 yılındaki hastalık sigortasıyla, 1940'lı yılların "bütün yurttaşlara aynı temel güvence" düşüncesi terk edilmiş ve tazminat düzeyleri iş piyasasındaki gelirlere bağlanmıştı. Adalet, artık aynı sonuç değil, aynı olanaklardı. Bu Erlander ve Palme'nin 1956'da netleştirdiği bir anlayıştı ve ATP başarısıyla onaylanmıştı.

Bir yandan da güçlü toplum, artan refah düzeyinden bütün yurttaşların pay alması için kültür, ulaşım, eğitim, sağlık ve boş zamanları değerlendirme konularında sosyal hizmetler sunmalıdır. Erlander 1956'daki konuşmasında, yurttaşların toplumdan yeni talepleri olduğunu vurguladı: "Toplumsal angajman, genellikle yurttaşların gereksinmelerini karşılamak için yeni kurumlar yaratmayı içerir. Sağlık sistemi, önleyici hekimlik, okul sistemi, vb. içindeki durum budur." Güçlü toplum, yalnızca bir sosyalist ilke olarak ileri sürülmedi, ayrıca refahtaki gelişmenin yarattığı bir rasyonel zorunluluk olarak görüldü.

Bu o dönemin gerektirdiği bir düşünceydi. Erlander'in konuşmasından birkaç ay sonra İngiliz İşçi Partisi politikacısı Anthony Crosland, *The Future of Socialism* adlı iddialı teorik eserde benzer düşünceleri tanıtacaktı. Daha önce, hava indirme birliğinde asker ve Oxford profesörü olan ve 1949'da İşçi Partisi'ne üye olan Crosland, kapitalizmin sorununun, ekonomik başarısızlığında değil, tersine, başarısında olduğunu söylüyordu. Devletleştirmeye ve ortak mülkiyete kapıyı açık bırakıyor olsa da en önemli şeyin, büyük kaynakların refah reformlarına ve öncelikle de işçi emekliliğine (ATP) yatırılması olduğunu belirtiyordu. Ama, tam da Palme ve Lindbäck'in 1955'te önerdiği gibi, genel bir refah politikası yerine, zayıf gruplara yardım için seçilmiş önlemlerin alınmasını istiyordu. Crosland'ın kitabı, Palme'nin doğru yolda olduğuna bir kanıttı.

Bu duygusu iki yıl sonra, 1958'de, daha da pekişti. O yıl uluslararası alanda etkin bir isim olan Kanada kökenli Amerikalı iktisatçı John Kenneth Galbraith, *bestseller* olan *The Affluent Society* adlı eseriyle geniş bir yankı yaratmıştı. Galbraith Avrupalı sosyalist geleneğin dışında yer alıyordu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Roosevelt için çalışmıştı ve Keynesçi ekonomi teorisinden çok etkilenmişti. Fazlasıyla sınırlı ulusal ekonomi düşüncesini eleştiriyordu. Popülerliğinin büyük bir bölümü, tarihi ve sosyolojik değişimlerin ulusal ekonomideki dogmaları niçin geçersiz kıldığı-

nı kolayca anlaşılır bir biçimde açıklama yeteneğine bağlıydı. Ona göre bu muazzam refah patlaması, oyun alanını temelli biçimde değiştirmişti. Şirketler artık yalnızca insanların en zorunlu gereksinmelerini karşılayarak yaşayamıyordu, bunun için çeşitli biçimlerde talep yaratmak zorundaydılar, özellikle reklam yoluyla. Bu yeni durumda devletin müdahale ederek özel tüketimi yavaşlatması ve büyümekte olan üretim fazlasını, yurttaşların nicel mal tüketiminden çok, hayat kalitelerini artıran eğitim, sağlık ve ulaşım alanlarında genel yarar sağlamak üzere kullanması gerekiyordu. Galbraith kitabında, "Ekonomisini başka ve daha yoksul bir dönemden kalma kurallarla yöneten zengin bir ülke (...) birçok mutluluk olanağını kaçırıp ve zor duruma düştüğünde, kendi durumunu yanlış anlamak yoluyla, kaçınılmaz olarak yanlış tedavi araçları seçecektir" diye yazıyordu. Devlet, artan satınalma gücünün, ekonomik kapasiteleri zorlamasına izin vermek yerine, yurttaşlar adına zorunlu tasarrufa gidecek ve genişleyen bir sosyal hizmet biçiminde bunu geri ödeyecekti.

Palme ve Erlander, güçlü toplum argümanları konusunda Galbraith'ın teorilerine hiç de bağımlı değillerdi. Ancak onun ulusal ekonomi uzmanı olarak ağırlığını da önemli bir destek olarak görüyorlardı. Özellikle de refahın gelişmesi devam edecekse, kamunun büyütülmesinin zorunlu olduğunu vurguladığı için. 1950'lerin sonunda giderek genişleyen bir devlete karşı direniş gösterenler, bütün yönlerden kuşatılmış durumdaydılar. İdeolojik açıdan sosyal demokratların zorunlu çözümü, burjuva partilerinin sözcülüğünü yaptığı gönüllülük seçeneğine karşı zafer kazanmıştı. Aynı zamanda artan ekonomik büyüme, tutumluluk ve devlet finanslarında ölçülü olma zorunluluğuna ilişkin geleneksel argümanı geçersiz kılmıştı. Ancak güçlü toplum ideolojisi, yalnızca artan devlet iktidarı konusunda burjuvazinin duyduğu kuşkuculuğa karşı zafer kazanmakla kalmadı, bu aynı zamanda, İsveç halk hareketine yansımış olan kendi başının çaresine bakma felsefesine kesin ölüm darbesini de vurdu.

1940'lı yıllarda refahı geliştirme konusunda, öncelikle o dönemin sosyal işler bakanı Gustav Möller tarafından temsil edilen alternatif bir model vardı. Onun vizyonuna göre devlet genel bir temel güvenceyi oluştururken, sendikalar ve diğer halk hareketi örgütleri, sağlık fonu, işsizlik destek fonu ve diğer sosyal yardım biçimlerini dayanışmacı olarak yöneteceklerdi. Ona göre, her şeyi devletin üstlenmesi durumunda halkla bağlantı yitirilecekti ve bürokratlar yönetir duruma gelecekti. Anders

Isaksson'un sözleriyle, sosyal demokratların ATP savaşındaki zaferinden sonra "pratikte refah politikasının yönüyle ilgili bütün ilkesel tartışmalar kesildi; devlet gelir güvencesini garanti etti, karşılıklılık ilkesi terk edildi, *Gesellsachft, Gemeinschaft*'ı aştı." Yurttaşlar şimdi tek başlarına, sivil toplumdaki çeşitli biçimlerdeki birlikteliklerle ilgili sorumluluklarından arınmış olarak, doğrudan ve ani bir ilişkiyle devletle karşı karşıya bırakıldı.

* * *

Palme, çoğu kişiden daha iyi konuşabilmesine rağmen, 1950'lerin sonunda dilini Stockholm'lü işçilerin argosuyla renklendirmeye başladı. Kendisini "kafası bozuk" hissedebiliyordu, "ufak tefek işleri vardı" ve "fazla çene çalmıyordu." Çevresindekilerin çoğu, göstermelik bir saygısızlık olarak gördükleri bu davranışa sinirleniyordu. Sosyal demokratların meclis grubundakiler, Palme'nin Sosyal Demokrat Parti'ye saygısızca "*partajet*" [eğlence partisi -ç.] demesinden rahatsız oluyordu. Burjuvalar da bu Östermalm'li genç adamı vasıfsız bir işçi gibi konuşmaya özenmekle suçluyorlardı ve onun böyle birisiyle elbette hiçbir zaman karşılaşmadığını doğal olarak ekliyorlardı.

Ancak, Palme'nin kentin güney kesiminde kullanılan argoya olan bu zaafı, 1950'lerin sonunda Batı dünyasını saran kültür devriminin bir parçasıydı. Moda eğilimleri, müzik ve dil, her şey, sınıf hiyerarşisinde yukarı doğru ilerliyordu: Üst sınıflar şimdi giderek alt sınıfları taklit ediyordu. Jeans pantolonlu işçi delikanlıları stil yaratıcısı oldular, Oxford'lu İngiliz gençleri Londra'daki East End'in işçileri gibi konuşmaya başladılar ve Amerika'nın siyah gettolarının müziği beyaz orta sınıf gençliğini fethetti. İsveç prensi Karl Gustav gibi finans hanedanı Wallenberg'in genç şehzadeleri de kısa bir zaman içinde belirgin Stockholm şiveleriyle toplumda şaşkınlık yaratacaklardı. Palme'nin sarsak ifade tarzı, onun proleter olmak isteğine işaret etmiyordu, buna karşılık onun, bu yeni zamana ait olduğunu bildiriyordu.

Onun bu "Güneyli delikanlılığı," o dönemde ne büyük bir özgüvene sahip olduğunu göstermektedir. Palme'yle söyleşi yapan *Industria* dergisinden bir gazeteci onun "tasasız, mutlu ve sorumsuz biri" olarak göründüğünü yazıyordu. Palme, gençliğin doğal güveniyle, burjuva basınındaki kendisiyle ilgili aşağılayıcı yorumları silkip üzerinden atıyordu. Ancak modernliği ve yeniliği temsil etme isteğinin İşçi Hareketi içinde

kabul göreceği de kesin değildi. Yarım yüzyıl sonra savunulacak pozisyonu olan birçok görmüş geçirmiş ve oldukça muhafazakâr emektar vardı. Özellikle İsveç işçi hareketinin zaman zaman oluşturduğu Bizans dünyasında hiç gezinmemiş bir kişi olarak, başbakanın sağ kolu konumunda olması hiç de tehlikesiz değildi. Başlangıçta en temel konuları, örneğin, ülkenin hangi bölgesinde sosyal demokrat bir yerel gazete yayımlandığı gibi konuları sora sora öğreniyordu.

Hükümette yalnızca bir kadın bakan vardı. Ulla Lindström adlı bu bakan, hâlâ özellikle kadınlara ait bir alan olarak kabul edilen tüketim ve dış yardım konularından sorumluydu. Egzantrik bir sağ politikacı olan Nils Wohlin'in kızıydı ve onu 1940'larda İsveç mobilya sanayisi konusunda bir araştırma yapmak üzere ticaret bakanlığına alan Gunnar Myrdal'ın koruması altındaydı. Burjuva kökeni ve kişiliğiyle –radikal, yetenekli ve azimliydi– Olof Palme'nin sosyal demokrasi içindeki kariyerinin ilk habercisiydi. Özellikle İsveç dış yardımını artırmak için çetin bir kavga vermişti. Fakat, kadınlar ne kadın dergilerinde ne de gazete başyazılarında, politikacı olarak henüz ciddiye alınmıyorlardı. "İsveç'in ilk müdiresi" basında hem görünüşüyle –bir "*valkyria*"*, "sarışın bir amazon" ve "hükümetin seksi kadını" idi hem de giyimiyle anlatılıyordu: "Lavaboda yıkanabilen, buruşmaz türden gri orlon elbise, sağlam ayakkabılar... güvenli bir duruş, iyi bir uykuyu işaret eden düz taranmış saçlar..."

Doğru cinsiyetten olsaydı bile, Erlander'in Gunnar Sträng, Torsten Nilsson ve Sven Andersson gibi ağırlıklı bakanlarıyla komplike işbirliğinin içine atılmak pek de kolay değildi. Palme ilk kez 1953 sonbaharında bunlarla karşılaştığında Sträng sosyal işler bakanı, Nilsson savunma bakanı ve Andersson da ulaştırma bakanıydı. Mizaçları farklı olsa bile hepsi de İsveç işçi hareketinin tipik ürünleriydi: Çalışkan, iyi okumuş, sonuca odaklı ve aşırı ideolojilerin kararlı düşmanları.

Nilsson ve Andersson, 1930'larda zorlu bir ideolojik okul olan SSU içinde aktiftiler. "Melek yüzlü duvarcı" diye adlandırılan Torsten Nilsson, Skåne'nin Nazi etkisindeki kırsal kesiminde, Nazizme karşı uzlaşmasız mücadelesiyle yerel bir ün kazanmıştı. Nazi lideri veteriner Birger Furugård'u kamuoyu önündeki bir tartışmada kuşkulu bir biçimde aşa-

---

* İskandinav Mitolojisi'nde kadın savaşçı - ç.n.

ğıya çekmesi, İşçi Hareketi içinde efsaneleşti: "Birisi söylemiş: Rafael'in ellerini kessen de yine aynı şeyi yapar. Ben diyorum: Furugård'un kafasını kessen de yine aynı şeyi düşünür."

Eğitim hareketi ABF içinde aktif olan Sven Andersson da Göteborg'da kriz yıllarında "çetin ceviz komünist avcısı" olarak adlandırılıyordu. Yerel Bolşeviklerin "onun adından, gece duyulan diş ağrısından daha çok nefret ettikleri" söylenirdi. Sträng'in hükümete giden yolu Tarım İşçileri Federasyonu'ndan geçmişti. Burada hem başarılı grevler yönetmiş hem de 1920'li yıllarda verdiği mücadeleyle komünistlerin nüfuzunu kırmıştı. Ergenlik çağındaki Sträng, 1950'lerin başında, "Lenin'in ve Branting'in* yazılarını okudum ve kendi kendime tartıp biçtikten sonra komünizmin uygun olmadığı sonucuna vardım... Bir İsveçli işçi" diye yazmıştı.

Palme başbakanlığa geldiğinde, bu kendinden emin ve nüfuzlu baylar, hareketli başbakana kıyasla daha ağır aksaktılar, ama kendilerini eğiten harekete karşı son derece sorumluydular. Torsten Nilsson belki aralarındaki en esnek, Erlander'in gönderdiği birçok işi üstlenmeye hazır olan kişiydi. 1955'te başlayan maliye bakanlığını uzun ve başarıyla sürdüren Sträng, birilerinin kendi bölgesine ayak basmasından hiç de hoşlanmayan bir "yalnız kurttu." Üçü arasında Sven Andersson, entelektüel kıvraklığı en çok olanıydı ama başbakana göre, bunun fazlaca fikir değiştirme düşkünlüğü olarak tanımlanabilecek bir yan etkisi vardı.

Erlander'e –ve daha da fazla, o savruk üst sınıf çocuğu Palme'ye– kıyasla işçi sınıfının bu oğulları, dış görünüşlerine çok özen gösteriyorlardı. Torsten Nilsson ve Sven Andersson, bakan olunca terzide dikilmiş kostümler giymeye başladılar. Andersson, başbakanın üzerinden dökülen kılığı, özellikle de sürekli belinden düşen pantolonları konusunda da tasalıydı ve onu da konfeksiyon giysilerinden vazgeçmeye ikna etmişti. Tıknaz olan Sträng, giysilerle daha az ilgileniyordu, ama onun yerine, sağlam ama bürokratik imalar ve tuhaf yabancı sözcüklerle dolu kendine özgü bir söylem geliştirmişti.

* * *

Palme, İşçi Hareketi içinde en güçlü desteği, kendisine Erlander kadar düşkün olacak parti genel sekreteri Aspling'de buldu. Ancak baş-

---

* 1920'lerde başbakanlık yapan İsveçli efsanevi sosyal demokrat lider - ç.n.

bakan geveze ve kararsız olarak gördüğü Aspling'e karşı kuşkuluydu. Ama bu genel sekreter, uzlaşmacı tutumuna rağmen bir acemi pehlivan da değildi. Alkolik bir babayla büyümüştü ve annesini korumak için 17 yaşında evin idaresini ele almıştı. İşçi basınında gazeteci olarak kariyer yapmış ve 1948'de diplomatik becerileri olduğu gibi sertliği de gerektiren bir mevki olan parti sekreterliğine seçilmişti.

Aspling, Palme'yle daha 1953 baharında, başbakanlıktan 15 dakikalık yürüyüş mesafesinde bulunan partinin Sveavägen'deki* merkez binasında karşılaşmıştı. Bu karşılaşma, SFS başkanının Güneydoğu Asya gezisinde ziyaret etmesi gereken kişilerin isim listesini partinin uluslararası sekreteri Kaj Björk'ten almak üzere Sveavägen'e geldiğinde olmuştu. Parti sekreteri olarak başbakanla yakın bir ilişki kurmak Aspling'in göreviydi ve başbakanın kendisine sekreter seçmesi de oldukça önemliydi. Palme'den çok etkilenen Aspling, onun İşçi Hareketi içindeki kılavuzu oldu. 1960'ların başında Palme'nin kendi yerine getirilmesini bile istedi: "Östermalm'li üst sınıf çocuğunun köyü ve taşrayı öğrenmesi onun için iyi bir okul olacaktı." Düşünceden öteye gitmedi bu, ama Palme, Aspling'in yardımıyla İşçi Hareketi'yle ilgili bilgi boşluklarını hızla doldurdu. Özellikle insan tanıma yeteneğinin önemini kavradı. Palme'nin 1986'daki ölümünden sonra, birçok sosyal demokrat yerel politikacı ve sendikacı, onun hem kendileri hem de bölgeleriyle ilgili bilgisine tanıklık edeceklerdi.

Palme'nin bu eski kurtların saygısını ve güvenini kazanabilmesi, kısmen onun insanları cezbetme yeteneğine bağlıydı. Ancak İsveç sosyal demokrasisinin üniversitelerden korkusu yoktu. Kendine güveni yerindeydi: İsveç işçi hareketi, kendi gücüyle, altı yıllık ilköğrenimi olan ve İsveç'i belediye çocuk sağlığı kurumlarından maliye bakanlığına kadar toplumun bütün düzeylerinde yetkinlik ve sorumlulukla yöneten binlerce becerikli erkek ve kadın yetiştirmişti. 1920'lerde parlamentodaki memurlar, milletvekillerinin beceriklilikleri puanlayarak eğlenmişlerdi ve İşçi Hareketi'ne sempati duymamalarına rağmen, sosyal demokrat milletvekillerinin burjuva meslektaşlarından üstün olduğunda birleşmişlerdi. Muhafazakârların, genel oy hakkı ve parlamentarizmin ayaklanmış çapulcu iktidarına ve kötü yönetime yol açacağı türünden korkuları, şimdi utandırıcı bir noktaya gelmişti.

---

* Palme'nin daha sonra öldürüleceği cadde - ç.n.

Ama bütün bu özgüvenin orta yerinde sosyal demokrasinin kendine bakışında bir zayıf nokta vardı: Basında burjuva egemenliği. Seçmenler, İşçi Hareketi'nin ülkeyi yönetme yetisine olan güvenini arka arkaya seçimlerdeki oylarıyla göstermelerine rağmen, tuhaf bir biçimde günlük sosyal demokrat gazetelere rağbet etmiyorlardı. İsveçliler, komşuları Norveç ve Finlandiyalılarla birlikte yalnızca Kıta Avrupası ülkelerine değil, ABD ve İngiltere'ye de kıyasla dünyada en çok gazete okuyan halklardan biriydi. Ülkedeki şehirlerin çoğunda bir sosyal demokrat ve bir de burjuva olmak üzere en az iki gazete çıkartılıyordu. Stockholm'lüler 1950 başlarında on iki günlük gazete arasında seçim yapabiliyorlardı. Bunlardan yalnızca bir tanesi, yalpalamakta olan *Morgontidningen*, sosyal demokrat idi. İşçi Hareketi, aynı anda Stockholms-Tidningen ve tabloid akşam gazetesi *Aftonbladet*'i 1956'da satın alınca durum geçici olarak daha iyi oldu. Fakat, uzun erimde yalnızca bunlardan ikincisi yaşadı. *A-press** diye adlandırılan gazetelerin sürekli ekonomik sorunları vardı. Tirajları azdı ve ilanlar –komplocu bir ifadeyle– ideolojik nedenlerle burjuva gazetelere gidiyordu. Buna karşılık, Halk Partisi'nin, özellikle başkentin iki büyük devi olan akşam gazetesi *Expressen* ile *Dagens Nyheter*'in sahibi olan Bonnier ailesinin desteğiyle basında sağlam bir konumu vardı. Öncelikle bu ikinci gazete, Londra'daki *The Times* ve ABD'deki *New York Times* gibi, kamuoyu tartışmalarında etkili bir pozisyon almıştı. Sosyal demokratların en büyük sorunu, nicel üstünlüğü alamamaktı. 1960'ta Halk Partisi oyların yüzde 17'sine ve gazete okuyucularının yüzde 45'ine sahipken, seçmenlerin yüzde 50'si sosyal demokratlara oy veriyor ve yurttaşların yüzde 20'si sosyal demokrat bir gazete okuyordu.

Sosyolojik çalışmalar, burjuva gazetelerini okuyan sosyal demokratların gerçekten de ideolojik açıdan zarar görmediklerini gösteriyordu. Bir sosyal demokrat genel yayın yönetmeninin küstahça ifade ettiği gibi, "burjuva gazeteleri, İşçi Hareketi'nin itici gücünün, rahatsızlık duymadan dalga geçilmesi mümkün olmayan bir hak talebi olduğunu hissetmektedir." Ama başbakanlık binasında o kadar tasasız olmak zordu. Erlander, burjuva basınının egemenliğinden çok rahatsızdı. Öfkeli günlük notlarından birinde, "Hitler, McCarthy, aynı *Dagens Nyheter*'deki teknik" diye yazıyordu. Sosyal demokrat gazetelerle ilgili düşünceleri olumlu değildi;

* 1990 başlarında iflas eden sosyal demokrat gazete konsorsiyomu - ç.n.

"Parti basınımızın olmaması çok yazık." İşçi Hareketi'nin "Bonniers basın ağacında asalak olan" yalnızca "tek hücreli bir embriyonu" vardı.

Bir bakıma söz konusu olan, iktidarın sorgulanması karşısında sürekli olarak gösterdiği hoşnutsuzluktu. Ancak, iktidar üzerindeki kesin hâkimiyeti bir kültürel egemenliğe dönüştürememe beceriksizliği, sosyal demokratların hiyerarşik bir sınıflı toplumda hâlâ mağlup durumda olma duygusunu besliyordu. Entelektüeller karşısındaki tutum ikircikliydi. Zaman zaman kültür çalışanlarıyla ilişkinin zayıflığına hayıflanıp ilişkilerin iyileştirilmesine çalışılıyordu. Torsten Nilsson, "vizyonu olan entelektüellerle vizyon yaratıcı ilişkiler" için gayret etti, ama bu, sendika kesimlerindeki daha ekonomi ağırlıklı sosyal demokratlarca itibar görmedi. Tage Erlander, Harpsund'da sosyal demokratlara sempati duyan yazarlarla toplantılar düzenledi. Ama daha sonra yazarların politikadan anlamadıklarından şikâyet etti. Palme'nin dostu Harry Schein, bu toplantıların birinden sonra, yazarların, muhtemelen politikacıların edebiyattan anlamadığından yakınarak eve döndüklerine işaret etti.

"İntelijansiya"ya ve İşçi Hareketi'nin çocukluk döneminde "estet kahkahacıları" diye aşağılayıcı bir biçimde adlandırılan entelektüellere karşı köklü bir kuşkucu gelenek vardı. Bunlar, radikal düşünceler ileri sürebilirlerdi ama güvenilmezdiler ve partiye sadakat güçleri yoktu. İsveç işçi hareketi, düşünce yapısı olarak çoğulcu ama örgütsel olarak sekterdi. Bir sosyal demokrat ne yapacak ve düşünecekse, hareketin içinde yapacak ve düşünecekti, dışarıda değil. Burada söz konusu olan ideoloji değildi. Sağ ya da sol sosyal demokrat, Yeşilaycı ya da içkici, Hıristiyan ya da ateist, savunma yanlısı ya da pasifist olunabilirdi, ama her zaman partinin aldığı kararlara uyulmak zorundaydı. Örgüt kuralları, bir yatılı okuldaki gibi katıydı. Parti içinde düzeyi ne olursa olsun herkes çağrılınca hizmete hazır olacaktı, güvenilirliğini yitirince istifa edecekti ve hareket içinde ne kadar kötü muamele görürse görsün da dışarıda sosyal demokrasiye asla saldırmayacaktı. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Malmö'de önde gelen sosyal demokrat yerel yönetim politikacısı olan Eric Svenning'in oğlu, gazeteci ve yazar Olle Svenning, babası hakkında şöyle yazıyordu: "Eric'in moral yaklaşımı, daha doğrusu talepleri sertti: İnsan kendisini örgütleyecekti, eğitim yapacaktı, sorumluluk alacaktı, politik hareketin bir parçası olacaktı."

Çoğu şey hakkında görüş ve düşünceleri olan genç bir adam için parti disiplini, tam olarak doğal bir şey değildi. Palme 1960'ların başında,

Aftonbladet'ten bir gazeteciyle yaptığı bir söyleşide, dış yardım konularında kendisinin üstünde olan Ulla Lindström hakkında birkaç eleştirel yaklaşımda bulununca, ciddi bir hata yaptı. Nahif bir biçimde *off the record* konuştuğunu sanıyordu ama onun hiç de övücü olmayan yorumları gazetede öyle bir biçimde yayımlandı ki, herkes bu sözlerin kaynağını anlayabiliyordu: "Oldukça yakında gireceği bakanlar çevresine doğru yürüyen bir milletvekili." Ancak bu olay bir istisnadır. Palme, daha erken bir aşamada kartlarını iyi oynaması gerektiğini anlamıştı. 1956'da Moskova'da o zaman *Expressen*'in muhabiri olan Hans Wattrang'la karşılaştığında, bu çocukluk arkadaşına ilişkilerinin sınırlı olması gerektiğini açıkladı. Başbakanın sekreteri, bir gazeteciyle çok fazla samimi olamazdı. Birçok kişi, Palme'nin en yakın çalışma arkadaşlarındaki o delikanlı ve özensiz konuşma tonuna tanık olmuştu. Ama o özel ilişkiye girdiği ve kendini teşhir ettiği çok nadirdi. Resmi hayatının dışında nefes aldığı tek gerçek yer, kendisinin ve bir o kadar da Lisbet'in korumayı öğrendikleri samimi aile alanıydı. Bunun dışında, günün 24 saati sosyal demokrat partiliydi.

Aristokrat kökeni ve güçlü özgüveni nedeniyle, sosyal kimliklerini, altlarındaki işçi sınıfından uzak durmaya dayandıran orta sınıftan insanların tersine, kendisini sosyal demokrat camia tarafından tehdit edilmiş gibi hissetmedi. Hayatı boyunca güçlü toplulukların baskısına uğramış, her zaman kendi kişiliğini ve düşüncelerini savunmayı başarmıştı. İdeolojik olarak değişim ve eskiden kopuş için çalıştığı görülüyordu ama ailesi ve parti söz konusu olduğunda görev ve sorumluluklarına ilişkin doğal bir duygusu vardı. Etkili bir kombinasyondu bu: Geleneksel form, radikal içerik.

* * *

Sosyal demokrasi, 1960 sonbaharındaki seçim öncesi, Palme ve Erlander'in önceki yıllarda geliştirdiği yeni ideolojik yönü kısmen pekiştirdi. Haziranda yapılan SAP'ın 21. kongresinde Marksist politikanın yerini güçlü toplumda artan bireysel seçim özgürlüğüne bıraktığı, yeni bir program kabul edildi. Partinin sol kanadı, bu yeni düşüncelerin çok fazla liberal ve sağcı olduğunu ileri sürdü. Parti programının yazılmasına katılmayan Palme ise kendi çıkış noktalarına göre, programın oldukça yetkin olduğunu düşünüyordu. Bu yeni programın gücü, nerdeyse Perry Anderson'un arzu ettiği türden hümanizmin bir nüansı olarak iyimserlik ve değişimi ön plana çıkarıyor olmasındaydı. Erlander bu yeni prog-

ramda "mutluluk kapıyı aralıyor" diyerek kongre delegelerini tahrik etmişti. İsveç sosyal demokrasisi, geleneklerinde olduğu gibi güvence ve adaletle uğraşıyordu. Mutluluk vaadi, bir anda bir küçük burjuva yaklaşımı ve tümüyle ütopik olarak algılandı. Sosyal demokrasinin seçim kampanyasındaki baş sloganı da muhafazakârlık ve gelecek umudunun bir karışımı oldu: "Güvenceyi dışlama; iyiyi daha da iyileştir."

Dışarıdan bakan birisi için mesajın ne olduğuna karar vermek zordu. Sovyet dergisi *Dünya Ekonomisi,* umutsuzca "Sosyal demokrasinin programı, kapitalizmi ortadan kaldırmaya yönelik değil" diye yorum yapmıştı. Ancak bu "göreceli refah"a bakarak "İsveç'in herhangi bir biçimde özel bir durumu olduğu" illüzyonunun özellikle gençlik arasında yeşerdiği anlaşılabiliyordu. Amerikan gazeteleri, sosyalizmin İsveç sosyal demokrasisi içinde "şimdi eskimiş olarak görünmesini" kutluyordu ama bu "yeni"yi tanımlamada belirgin bir zorluk çekiyorlardı. Oysa İsveç'teki seçmenler programı kabul etmişti. Seçim kampanyası, daha önceki yılların ATP konusunda yoğunlaşan gerilimine kıyasla biraz sönük geçmiş olsa da sosyal demokratlar yüzde 48'lik oyla rahat bir zafer kazandılar.

Buna karşılık seçim kampanyası, Olof Palme için kişisel olarak daha az başarılı geçti. Parti onu işçi sınıfının yeni beyaz umudu olarak ileri sürdü. Sonuç tam bir felaket oldu. Bertil Ohlin'le yaptığı bir televizyon tartışmasında her şey aksi gitti. Çok aceleci, saldırgan ve kendinden emin havası, ayrıca keskin yüz hatlarını yeterince yumuşatmayan bir makyajla daha da pekişmişti. Daha yaşlı ve üzerinde profesör ağırbaşlılığı olan Ohlin'e kıyasla, küstah bir üst sınıf çocuğu ile Fransız Devrimi günlerinden fırlamış bir iblisin karışımı gibi görünüyordu. Burjuva gazeteleri Palme'nin burada ne kadar itici ve hatta iğrenç olduğunu yıllarca yazacaklardı. Ama bir kısım sosyal demokrat da Palme konusunda hoşnutsuzca mırıldanmıştı. Parti önde gelenlerinden biri "seçim kaybedilmiş olsaydı onun yüzünden olacaktı" demişti: "Hatta Ohlin'in sempatik görünmesini bile sağlamıştı." Ama başlangıçta yapılan yanlış, Palme'yi oraya çıkartmaktı. Beş yıl boyunca hemen her gün, Erlander'den Ohlin'in insan ve politikacı olarak yetersizliklerini dinlemişti. Erlander'in genç bir adama aktardığı bu özel saygısızlık ve alaycılık, İsveç halkının hoşuna gitmemişti. Palme, Ohlin'le olan bu tartışmayı uzun bir süre kendisinin en büyük politik başarısızlığı olarak görmüştü. Ancak seçim sonuçları açısından bir anlamı yoktu.

10. Bölüm

Kennedy Tarzı

Yeni gerçeklikler daha yeniye, daha dışa ve daha içe yerleştirildi; dünya haritası renklendi ve o beyaz lekelerin yerini resimler aldı... Gelecek önümüzdeydi ve geçmiş bir anlam taşıyordu.

GUNILA AMBJÖRNSSON

Robert F. Kennedy iki paralel iz sürmüştü - moral içtepiler ve pragmatizm.

EVAN THOMAS

John F. Kennedy'nin 22 Kasım 1963'te öldürülmesi ABD'ye karşı küresel bir sempatisi dalgası yarattı. Sosyalist yazar Hans Granlid, Gamla stan'daki bir partiden Sollentuna'daki evine giderken Stockholm'ün akşam gazetelerinin kalın siyah puntolu manşetlerini görünce, "Acı, her şeyin üstüne simsiyah yayılmıştı, en dirençli faşistler ve ırkçıların dışında" diye söyleyecekti. Lise öğretmeni de olan Granlid, kendi adına, "Kennedy'nin özgürlük ve adaletle ilgili programı hakkında ev ödevlerinde o kadar güzel şeyler yazmış" olan öğrencilerini düşündü. Cinayetten birkaç gün sonra binlerce Stockholm'lü öğrenci, ellerinde meşalelerle Amerikan elçiliğinin Djurgården'deki modern bina kompleksine yürümüş ve ABD'nin "ırklar arasında barış ve eşitlik" için çalışmaya devam etmesi ve "bütün dünyaya gelecek için iyimserlik ve umut vermesi" umuduyla bir başsağlığı mektubu bırakmıştı. İsveçli gençlerin Amerikan elçiliğine bir sonraki yürüyüşlerinde verdikleri mesaj ise aynı ölçüde dostane formüle edilmiş olmayacaktı.

Cinayetten yaklaşık bir hafta sonra ABD'nin devlet mezarlığı Arlington'daki merasimde yas tutan Kennedy ailesine cumhurbaşkan-

ları, başbakanlar, dünyanın her köşesinden kral aileleri refakat etmişti: Başkan Charles de Gaulle, Almanya başbakanı Ludwig Erhard, İngiltere'den Prens Philip, Etiyopya imparatoru Haile Selasiye. İskandinavyalı başbakanlar da Virginia'nın yumuşak tepelerine yayılan kasım güneşi altında yürüdüler: Tage Erlander, Norveç'ten Einar Gerhardsen ve Danimarka'dan Jens Otto Krag. Merasimin bir yerinde İsveç'in en yeni bakanı, 36 yaşındaki Olof Palme de vardı. Burjuva gazetelerinin çoğu, başbakanın yol arkadaşı seçimi konusunda herhangi bir görüş bildirmeyi atlayacak kadar anın ciddiyetine kapılmış durumdaydılar. 1962'de açılan Stockholm'ün kuzeyindeki yeni uluslararası Arlanda Havaalanı'ndan zorlu bir kalkış yapmışlardı.

Erlander, Dallas'ta atılan kurşunlardan hemen sonra ölümle tehdit edilmiş ve kendisine beşten fazla koruma görevlisi verilmişti. Bu da programatik biçimde alçakgönüllü olan başbakanın, kendisi yüzünden onca zahmete katlanıldığı için hayıflanmasına neden olmuştu. Ama çok sık görüldüğü gibi Olof Palme söz konusu olunca bir köşeden homurdanmalar duyuldu. İsveç'i uluslararası önemli bir buluşmada daha yeni atanmış bir bakanın temsil etmesini uygunsuz bulan *Katrineholms-Kuriren* adlı liberal bir yerel gazete, "Neden Bay Palme?" diye soruyordu. Bu şeytan gülüşlü gençlik kulüpçüsü "oraya uymamıştı, yani bu türden bir uluslararası temsil görevi için gerekli kaliteleri henüz kendisinde doğru biçimde toplamamıştı."

Palme yalnızca bir hafta kadar önce bir ekstra konsey tarafından danışman bakan olarak atanmıştı. 18 Kasım günü, öğrenci frakını giymiş olarak, ailesiyle birlikte Vällingby'deki sıraevlerinden, 81 yaşındaki kral VI. Gustav Adolf'ün huzurunda, kralın evini korumak ve anayasanın gereklerini yerine getirmeye yemin etmek üzere Stockholm'deki saraya gitti. Yeni yemin, ilkeli bir cumhuriyetçi için doyurucu olmasa bile, 1958'de kaldırılan eski bakanlık yemininden daha iyiydi bu. Eski yemin, bakanların "hayatları ve kanlarıyla kraliyet ülkesini savunmaya ant içmelerini" talep ediyordu. Palme'nin ailesi –Lisbet, babaanne Müsi, 5 yaşındaki Joakim ve ayrıca 2 yaşındaki yeni üye Morten– konsey salonuna, sarayın eğlence dairesi *Appartements d'apparat*'nın bitişiğindeki bir yerden bakmışlardı. Atamanın ardından Palme, muhtemelen yatağının başucunda duran Eisenhower yönetimi hakkındaki *The Ordeals of Power* adlı kitabı okumaya devam etmek üzere Vällingby'deki ailesine geri

dönmeden önce, radyo ve televizyon söyleşileri yapıldı. Genç bakanın karısıyla –*Dagens Nyheter*'e göre "20'sinde bir öğrenci" gibi görülen 32 yaşındaki Lisbet– ve iki küçük oğlanla olan resmi karşı koyulamaz derecede hoştu. Palme'nin, oğullarıyla birlikte resmi, *Expressen*'in birinci sayfasında "Harika baba!" yazısıyla çıktı. Palme'nin birkaç ay önce basında hakkında pek iltifatkâr olmayan yorumlar yaptığı Ulla Lindström, bu gönül çelici sahne karşısında bütün kırgınlıkları arkada bıraktı: "Yuvarlak yüzlü karısı ve ikiz gibi benzeyen iki ufak oğlu aşağıdaki kapıdan bakarken, solgun yüzlü ve saçları kafasına özenle yapışık biçimde taranmış bir delikanlı, konsey salonunda yemin ediyordu."

Palme'nin kendi referans noktaları vardı. Konsey salonuna girdiği zaman yüzyılın başında nerdeyse bakan olacak olan büyükbabası Sven Palme'yi muhakkak anmış olmalı. Palme sülalesi kamu hayatına güçlü olarak yeniden dönmüştü. Olof'un kuzeni Sven Ulric Palme ülkenin en tanınmış tarihçilerindendi, büyük amcaoğlu Ulf Palme çok beğenilen bir aktör ve rejisördü. Ekonomik zenginlik çağı geçmişte kalsa bile Sven ve Henrik'in torunları sanat, bilim ve politikada yükselmişlerdi. Ama yeni atanan bakanın da ifade ettiği gibi, "İnsan politikayla uğraşacaksa yalnızca bakan olma duygusuyla yetinmemelidir." Bu içtenlikle belirtilmiş bir ifadeydi. Onun hedefleri bakanlığın da ötesine uzanıyordu.

Palme'nin, Erlander'in yanında göreve başlamasından sonra nerdeyse tam on yıl geçmişti. Bu zaman içinde hayranlık verici bir kariyer yapmış, evlenmiş, çocukları olmuş ve İsveç devlet yönetimiyle ve hükümeti taşıyan partisiyle ilgili öğrenmeye değer ne varsa çoğunu öğrenmişti. En sivri köşeleri törpülenmiş ve bütün insanlar gibi bazı konularda görüşleri değişmişti, örneğin atom bombası konusunda. Ama tayin edici bir değişimden söz edilemezdi, tersine, neredeyse göze batıcı bir sürekliliğe sahipti. Aynı iyimserliği ve enerjiyi sürdürüyordu, aynı temel hedeflere bağlıydı: İsveç toplumunu modernleştirmek ve devlet aygıtını kullanarak yurttaşların kendilerini gerçekleştirmelerini olanaklı kılacak eşitliği sağlamak.

Buna karşılık çevresindeki toplum daha fazla değişmişti. On yıllık istikrar ve refahtan sonra İsveçliler yeni düşünce ve teşviklere çok daha açık hale gelmişti. Geçen on yılın temkinli başlangıcına kıyasla, 1960'ların farklı olacağına ilişkin belirgin bir duygu vardı. Şimdi yetişkin yaşlara gelen savaş sonrası kuşağın arkasında 1950'lerin güvenliği ve ön-

lerinde gelişmekte olan bir ufuk vardı. Başbakan Erlander'in 1962'deki *Seçme Özgürlüğünün Toplumu* adlı kitapçıkta ifade ettiği gibi; "Yüksek düzeyde rasyonalize edilmiş bir üretim aygıtı, kamu için genişletilmiş bir temel yapılanma, bütün toplum katmanlarında güçlü bir ilerleme isteği, geleceği karşılamak için iyi bir temel oluşturur." Ya da yükselmekte olan kuşağın daha lirik bir biçimde belirttiği gibi; "Yeni gerçeklikler daha yeniye, daha dışa ve daha içe yerleştirildi; dünya haritası renklendi ve o beyaz lekelerin yerini resimler aldı... Gelecek önümüzdeydi ve geçmiş bir anlam taşıyordu."

***

Genç senatör John F. Kennedy'nin 1960 sonbaharında Amerikan başkanlığına seçilmesi, ABD'nin 1950'lerin muhafazakârlığını terk edeceğinin ve şimdi dünyayı ileriye doğru yönlendireceğinin işareti olarak kabul edilmişti. Kennedy'nin zaferi, 9 Kasım gecesi Demokrat Parti'nin sol kanadı tarafından New York'taki Waldrof-Astoria Oteli'nin balo salonunda izlenmişti. Orada İsveçli sosyal demokratlardan da coşkulu bir grup da vardı: Östen Undén, Ulla Lindström ve ayrıca LO ve TCO'dan birkaç sendika önde geleni. Lindström'ün zaferle ilgili yorumu şöyleydi: "Gençlik gayret etmek istiyordu" ve "onların fantezi gücü, Kennedy'nin iş ve fedakârlık gibi malzemeleri içeren acı çorbasından çokça gıda almıştı." Ona bağlanan umutlar yüksekti. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu, nükleer silaha sahip ülkeler arasındaki silahlanmayı ve Amerika'nın Güney eyaletlerindeki siyahlara tanınmayan yurttaşlık haklarını ele alacaktı. Önde gelen bir tarihçinin söylediği gibi Kennedy'nin "yüzyılın, önemi en fazla abartılmış politikacısı" olması pek muhtemeldi ama o 1960'ların başında iyimserliğin sembolü olmuştu.

ABD'ye karşı küresel planda kılavuz olarak düşünülebilecek başka bir alternatif yoktu. Sovyetler Birliği, 1956'da Macaristan'ı işgal ettikten sonra Batı'daki entelektüeller arasındaki büyük sempati kaybetmişti. İngiltere ve Fransa, sömürgeci geçmişleriyle onulmaz biçimde mahkûmdular. Cezayir'de 1954'ten beri süren başkaldırı Fransa'daki Dördüncü Cumhuriyet'in düşmesine yol açmıştı. Cezayir sonunda 1962'de bağımsızlığına kavuştu ama Fransızların, ulusal kurtuluş hareketini bastırmak için kullandığı yöntemler nefret uyandırmıştı. İsveç başlangıçta gözlemci bir tutum takındı ama giderek daha açık olarak sömürgecilik karşıtı yönde hareket etti. 1959'da BM'deki Cezayir halkının

kaderini tayin etme hakkıyla ilgili kararı onaylayan tek Batılı ülke oldu. Afrikalı psikiyatr Frantz Fanon, İsveççeye 1962'de çevrilen *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı kitabında, "Ulusal kurtuluş, ulusal yeniden doğuş, ülkenin yeniden halka iadesi –hangi tanımlamalar kullanılırsa kullanılsın ve nasıl yapılırsa yapılsın– sömürgeleştirme her şeye rağmen şiddete dayalı bir olgudur" der.

İsveç'te sömürgeleştirmenin şiddeti, Dag Hammarskjöld'ün Eylül 1960'ta Afrika'da, kuşkulu bir uçak kazasında ölmesiyle daha özel bir içerik kazandı. Hammarskjöld, 1953'te Palme'nin, Erlander'in sekreterliğine getirilmesinden yalnızca birkaç ay önce BM genel sekreteri olmuştu. İktisatçı olarak devlet yönetiminde parlak bir kariyer yapmış ve 1940'ların sonunda, parti üyesi olmamasına rağmen sosyal demokrat hükümette bakan olmuştu. Derin Hıristiyanlığı ve dinsel mistisizme yönelimiyle, işlevsel pragmatizmin egemen olduğu politik ortamda kendine özgü bir karakterdi. Hammarskjöld, başucunda Aquinolu Thomas ve Eckehart Usta'yla* ilgili kitaplar olan, Kuzey İsveç yaylalarında gezi yapmayı seven ve dünyadaki krizlerden uzaklaşmak için Yahudi mistik Martin Buber'i çeviren ciddi ve ahlakçı bir kişiydi. BM'de emrinde olan bir çalışma arkadaşı onu şöyle anlatıyordu: "Gözleri soğuk maviydi, düşmanlarının çelik sertliğinde diye tanımladığı gözlerinin korkutucu göründüğüne de tanık olduk." Onun dünya görüşüne göre politika, etik taleplere olduğu gibi hukuki normlara da tabi olmalıydı.

Bu donuk İsveçli devlet adamı göreve başladığında ona yönelik beklentiler fazla değildi. Ancak 1950'lerin ikinci yarısında BM'deki bir dizi uluslararası uyuşmazlıkta takındığı tutumla, özellikle Süveyş Kanalı krizinde BM'yi ortadan kaldırmak üzere olan Sovyetler Birliği'yle kavgaya tutuşmasıyla konumunu güçlendirdi. Kongo, eski sömürgecisi olan Belçika'dan bağımsızlığını yeni kazanmıştı ama bu ülke şimdi Katanga bölgesindeki ayrılıkçılığı körüklüyordu. Hammarskjöld bu duruma sert tepki gösterdi ve bir de Leopoldville'e yerleştirilecek olan İsveç avcı taburu olmak üzere bölgeye BM askeri güçleri gönderdi. Ancak hedef, başkaldırıyı şiddet kullanarak bastırmak değil, görüşmeler için koşulları hazırlamaktı. Sovyetler Birliği, Hammarskjöld'ün Kongo'nun başbakanı Patrick Lumumba'yı desteklemedeki isteksizliğini, onun Batılı

---

* Ortaçağda yaşayan Alman mistik filozof - ç.n.

güçlerin safında yer aldığı biçiminde değerlendirdi ve istifasını talep etti. Hammarskjöld görevinde kaldı ama Kongo'daki durum tam bir içsavaşa dönüştü. BM'nin aracılık gayretleri arttı ve Hammarskjöld Kongo'ya birçok kez gitmek zorunda kaldı. 17 Eylül 1961'de, onu Kuzey Rodezya'daki Ndola kentinde Katanga'nın lideriyle görüşmeye götüren İsveç mürettebatlı DC-3 uçağı düştü.

Hammarskjöld'ün ölümünün İsveç'teki tepkileri karışık oldu. Uppsala'daki ana kilisenin mezarlığına gömülürken dünya barışı için can vermiş bir kahraman olarak uğurlandı. Dışişleri bakanı Östen Undén bakanlar kurulunda ölüm haberini verirken sesi boğazında düğümleniyordu. Ama Eylül 1961'de New York'ta olan bakan Ulla Lindström, çabuk duygulanıveren Amerikan kamuoyunun münzevi yaşayan Hammarkjöld'ü aziz mertebesine yükseltmekte olduğunu görüp bir tür "dehşete düştüğünü" not etmişti. Bu, İsveçlilerin biraz laik ve maddeci mizacı için hazmı zor bir durumdu. Çevresinde hürmet uyandırsa bile, onun çağdışı hayat idealine ve koyu Hıristiyanlığına uyum sağlamak zordu. *Dagens Nyheter*'in sivri dilli kültür redaktörü Olof Lagercrantz 1963'te şöyle yazacaktı: "Hammarskjöld = İsa düşü, onu tutup gerçeklikten daha da uzaklara fırlatmadan önce öldüğü için bunun mutlu bir son olduğunu sanıyorum."

Ama Hammarskjöld'ün Kongo'daki dramatik ölümü ve İsveçli BM askerlerinin çabaları, İsveçlilerde sömürgeciliğin acı sonuçları konusunda daha yüksek bir bilinçlilik yarattı. Bundan daha değerli bir sonuç da, İsveç tarafsızlık politikasına, Palme'yi de güçlendirecek olan, daha aktif bir bakışın girmesiydi. Büyük bloklarının dışında kalmak, artık uluslararası arenadan bir kaçış değil, tersine, moral bir sorumluluk yüklenmenin işaretiydi. Dışişleri bakanı Undén, 1961'de, gelişmekte olan ülkelerin "moral ya da politik kınama riski olmadan bağımsız bir tarafsızlık politikası seçme hakkı vardır" diye açıklıyordu. "Bizim Kongo'daki oğlanlar" sözü –basında öyle deniyordu– 1964'e kadar kullanıldı. Katanga'daki kabilelerden birinin adı olan "*balubas*" sözcüğü, daha büyük bir kültürel kavrayışla olmasa bile İsveç diline yerleşti. Ancak, dünyadaki gelişmelerin içine çekilme duygusu birazcık daha artmıştı. Svante Foerster, 1964'te yayımlanan *Sınıf Mücadelecisi* adlı romanında bu yeni dönemin Södermalm'deki işçi mahallelerine nasıl sızdığını betimler: "Genç bir İsveçli, belki akşam teknik okula gitmeyi planlayan

bir üç adım atlayıcısı olabilir ama asla coğrafyacı, etnograf ya da Afrika tarihi doktoru olmazdı... Oysa şimdilerde beton gibi bir doğallıkta *balubas*, diyor. BM [Stockholm'de lüks bir mağaza -ç.] dermiş gibi aynı doğallıkta Kızılhaç diyor..."

***

1960 yılı civarında Batı dünyasının kültür hayatında da yeni akımlar ortaya çıktı. Fransa'dan hem İsveç'te 1959'da prömiyeri yapılan Truffaut'nun *400 Darbe*'sinin başı çektiği Fransız Yeni Dalga Sineması, hem de en önde gelen temsilcisi Alain Robbe-Grillet olan deneysel roman geldi. Başta dramaturglar John Osborne ve Arnold Wesker olmak üzere İngiltere'deki sınıflı topluma ve savaş sonrası dönemin aşırı titiz moralizmine saldıran "kızgın, genç adamlardan" yeni bir kuşak sahneye çıktı. Ancak en güçlü avangard dalga, modernizmin sert ve elitist ideallerine karşı çıkan pop sanatçıları, deneyselci müzisyenler, *beat* yazarları ve devrimci tiyatrocuların olduğu New York'tan gelecekti. Bir kısmı, konserve çorba kutuları, bayraklar, çizgi roman figürleri ve film yıldızları gibi popüler kültür motifleri kullanarak sanatı provoke etti. Bir kısmı da müziğin ne olduğuna ilişkin geleneksel anlayışları, enstrümanları parçalayarak ya da mutlak bir sessizlik sunarak sorguladı. Sanatçıyla izleyici arasındaki sınırların ortadan kaldıran ve bir tür çok yönlü sanatı betimleyen *happenings* denen için yeni bir kavram ortaya çıkmıştı.

İsveç kültürü 1950'lerde nerdeyse hiçbir uluslararası başarı elde etmemişti. Perry Anderson, *New Left Review*'deki yazısında entelektüel üretim dengesinin olumsuz olduğunu söylüyordu: "Biraz sosyal felsefe, hiçbir tiyatro, oldukça kötü edebiyat, hiçbir resim, hiçbir müzik; yalnızca Bergman'ın kuşkulu eserleri." Buna karşılık genel eğitim düzeyi göz kamaştırıcıydı: Yüksek kaliteli gazeteler, çok sayıda tiyatro salonu, kapsamlı bir yetişkin eğitimi. Bu İngiliz Marksiste göre İsveç, yaratıcı değil ama etkilenmeye açık bir toplumdu. İsveçli entelektüeller, yazarlar ve sanatçıların, özellikle ABD'den gelen yeni akımların etkilerine göreceli olarak açık olmalarının açıklaması bu olabilir. 1960'lı yıllarda İsveç kültür hayatındaki yeni düşüncelerin merkezi olan Stockholm'deki Modern Müze 1958'de açılmıştı. Uluslararası düzeyde en çok ünlenen sanatçı, 1961'de New York'a taşınan ve sanatçı Robert Rauschenberg'in Güney Manhattan'daki atölyesinde oturan Öyvind Fahlström oldu.

Genç yazar ve sanatçıların çoğu sosyal demokrat refah toplumuyla uyum içinde olduklarını hissediyor ve geneldeki demokratikleştirme eylemine sanatı mistik havasından kurtararak katkıda bulunmak istiyordu. Genç bir sanat yüksekokulu öğrencisinin 1960'ların başında tanımladığı gibi felsefe, hiçbir zaman "beklentileri karşılamak" ya da "bizi kuşatan gelenekleri ve yazılı olmayan yasaları izlemek" değildi. Ama herkes aynı coşkuyu göstermiyordu. Kültür sayfalarında, yeni romanın anlaşılmazlıkta rekor kırdığı anlatılıyordu ve akşam gazetesi *Expressen,* bu olanları kimseler durduramayacak mı, diye umutsuzca merak ediyordu. ABD'nin Victnam'da yürüttüğü savaşı ilk clcştirccck olan öndc gclcn işçi yazarı Artur Lundkvist, bu yeni deneyci hevesleri, "geç kalmış bir çocukluğun oyunları ve bohemliği" olarak damgalıyordu.

Gençlerin önyargılı orta yaşlıları kızdırması elbette bütün zamanların değişmez olgusudur. Ancak 1960'lı yıllarda özel olan şey, yeni düşünceler ile birlikte, eski değer ve yerleşik otoritelerin sorgulanmasının, elit kesimin müdahale alanının çok dışında yol almasıydı. Büyük çoğunluğu oluşturan ve yükseköğrenime devam etmemiş kişiler için iş olanakları çoktu. Ayak işleri görülen, bisikletli kurye, şoför, atölye işçisi, taşra mağazalarında yardımcı, kadın kuaförü ve hizmetçilere sınırsız bir gereksinme olduğu görülüyordu. Genç ve bekâr erkek ve kadınların giysilere, eşyalara, eğlenceye ve taşıt araçlarına harcamak için her zamankinden daha çok parası vardı. Gençler, İskandinavya kültüründe Kıta Avrupası'na oranla geleneksel olarak daha bağımsızdılar. Genç erkek ve kadınlar, çok uzun yıllar öncesinden kendi cinsellikleri ve eş seçimi konusunda göreceli olarak büyük bir kontrole sahiptiler. Şimdi bu eski köylü kültürünün kendi kurallarıyla oluşturduğu normlarla, ABD'den esinlenen ergenlik kültürü birleşiyordu ve bu, herkesin hoşuna gitmiyordu. Köylerdeki eski gençlik grupları; hamburger büfelerinin çevresinde toplanan, mopetlerini ya da motosikletlerini gazlayan ve yüksek sesle rock müziği dinleyen gürültücü gençlik çetelerine dönüşmüştü. 1960'ların başında İsveç'in ortalarındaki sanayi şehri Västerås'ta, bir demiryolu köprüsünün altında toplanan büyük bir gençlik çetesinden olan 13 yaşındaki bir kız çocuğu, "Geldiğimizi görenler yolun karşısına geçiyorlardı. Onlarla eğleniyorduk, onlara bakıp gülüyor ve biraz bağırıp çağırıyorduk. Ama hiç kimseye sarkıntılık etmiyorduk" diyordu.

Gençlik, yalnızca yetişkinler dünyasına sırtını dönmedi, ayrıca geleneksel gençlik örgütlerine olan ilgisini de yitirdi. SSU, 1930 ve 1940'lı yıllarda sayı olarak 100 binin üzerinde üyeyle Avrupa'nın en büyük sosyalist öğrenci hareketiydi. Kırsal kesimde ve küçük yerleşim yerlerinde ve özellikle inşaatlarda, fabrikalarda ve makine atölyelerindeki geleneksel erkek işçi mesleklerinde katılım hâlâ iyiydi. Ancak hareket, gelişmekte olan modern kent kesimlerinde mevzi kaybetmeye başladı. SSU, hem maddiyatçılık –eğlence, elbiseler, arabalar ve kafe buluşmaları– ve hem de beğeniye hitap eden şeylerin –etütler, okumalar ve seyahatler– artmasıyla devre dışı kaldı. Savaş sonrasında doğan ve şimdi ergenlik dönemine girmeye başlayan çocuklar, SSU'nun ifadesiyle "farklı"ydılar. SSU, bu gerileyişin nedeninin, gençliğin sosyal demokrasi karşısında daha olumsuz bir tutum takınmasına bağlı olmamasıyla avunabiliyordu. Politik görüşlere sahip olan gençler arasında sosyal demokratlara güçlü bir sempati duyuluyordu. Ama gençlik lokallerinde revüler sahnelemek ya da şiir okumaları yapmak o kadar cazip değildi artık. SSU'nun eğitim sekreteri Palme'nin inisiyatifiyle başlatılan, *Günümüzün Akşamları* adıyla yürütülen mektup kurslarının isimleri, içeriklerini açıkça yansıtıyor: "James Dean Kültü", "Boks Spor mudur?" ve "Parayla Cinsel İlişki."

Bu yeni dönemde müziğin merkezi bir yeri vardı. 1960'ların başında uluslararası sularda yapılan rakip korsan yayınların zorlamasıyla, Melodi Radyosu adıyla bir "hafif gramofon müziği" kanalı açıldı. Öresund'da [Danimarka ile İsveç arasında -ç.] *Cheetah* adlı küçük bir tekneden yayın yapan Radio Syd ile Baltık Denizi'ndeki *Bonjour* teknesi, Radio Nord adıyla güncel pop müzik, reklam anonsları ve reklam müziği pompalıyordu. "Demokrasi nedir?" ya da "Akdeniz'den İsveç'e ilkbaharın yolu" gibi kalite garantili klasik müzik ve halkı eğitici programlar artık radyo dinleyenleri doyurmuyordu. Pop müzikte Elvis Presley ve Tommy Steel gibi 1950'li yılların solo yıldızlarının yerini, henüz oldukça kısa saçlı ve gösterişli giysileri olan ve çevrelerinde var olan yetişkinler dünyasına karşı daha başkaldırıcı bir tutum takınarak kolektif ortaklık sinyalleri veren ve genç erkeklerden oluşan gruplar aldı. Modern Müze ile Melodi Radyosu arasındaki mesafe uzak olsa bile, ikisi de 1960'ların erken dönemine yansıyan kopuş atmosferinin bir parçasıydılar. Kültür eliti avangardizme, gençler de popüler kültürün demokratik çekimine kapılmışlardı ve her ikisi de 1950'lerin iyi düzenlenmiş sınıflı

toplumuna deneysel müzik, şiir ve sanat grubu Fluxus'un üyelerinden biri olan Bengt af Klintberg'in "her şey kendi yerine" ifadesiyle meydan okuyordu.

***

1963 sonbaharında Stockholm'deki yeni öğrencilerin tamamına yer sağlamak üzere, şehrin kuzeydoğusunda cam ve betondan ideal modüllerle Frescati Üniversitesi'nin kampus inşaatı projelendirilmişti. Ama eğitim faaliyetinin büyük bir bölümü, 1970'lere kadar şehir merkezindeki Odenplan çevresinde kalmaya devam edecekti. Öğrenci sayısının artmasıyla birlikte, öğrenci kültüründe nitel değişim de meydana geldi. 1950'li yılların öğrenci hayatını yansıtan içe kapalılık, dünyaya karşı yeni uyanan ilgiye dönüştü. Belirleyici sorun Güney Afrika'ydı. Öğrenci örgütleri *apartheid* rejimine karşı tavır aldılar ve ve üyelerini Capa Pilsner, Koo marmeladı, Roodeberg şarabı gibi Güney Afrika Cumhuriyeti mallarını almamaya teşvik ettiler. Giderek artan sayıda kişi, üniversite öğreniminden sonra BM'de görev almak istedi ve öğrenci derneklerinin dergileri Afrika, Latin Amerika ve Asya'yla ilgili röportajlarla dolup taştı.

Stockholm öğrenci derneği, genç Lars Hillersberg gibi pop sanatçılarının eserleriyle sergiler açtı ve yeni edebiyatla ilgili tartışmalar düzenledi. Kız öğrenciler (ve bir kısım da erkek öğrenci) kürtajın serbest olmasını talep etti ve Stockholm öğrencilerinin dergisi *Gaudeamus*, 1964 kışındaki bir sayının kapağına kucağında yeni doğmuş bir bebek bulunan genç bir adamın resmini "yeni erkek" tanımlamasıyla koydu. Bazıları, kız öğrencilerin file çoraplarla "rakam kızları" (revülerde bir sonraki skeci bildiren hafif giyimli kızlar) gibi dolaşmasındaki radikalliği sorgulamaya başlamış olsa da öğrenciler, yıllık karnavallarında cinsel özgürlük için mücadele taleplerini güçlendirdiler. 1963'teki karnaval, büyük bir Amerikan Cabriolet'sinin arkasına Anita Ekberg gibi kışkırtıcı uzanmış dekolte giyimli bir kızla birlikte, "*sex* ve *spex*"in* doruk noktası olmuştu. Bundan sonra, öğrencilerin karnavallarda sokaklardan geçişleri daha bir kontrollü oldu ve görünüşe göre erotizm yüklü "kız öğrenciler" sözcüğünü bütün başlıklarına sokmayı pek seven akşam basını bu gelişmeden pek hoşlanmadı.

* *Spex*: Tarihi opera ve tiyatroları kullanarak bir şeyle dalga geçmek - ç.n.

İşçi ya da küçük memur ailelerinden gelen ve genellikle zayıf omuzlarında ebeveynlerinin ağırbaşlılık, çalışkanlık ve başarılı bir sınıf atlama gibi ağırlık veren beklentilerini taşıyan öğrenciler için bu öğrenci kültürü, şaşırtıcı görünebiliyordu. İşçi sınıfından gelen ve geleceğin sol politikacılarından olan Annika Åhnberg, gençlerin kararsız olduklarını söylüyordu. Yükseköğrenime devam etmek, yalnızca işçi sınıfının bir zaferi değil, aynı zamanda "burjuva idealine uyum"du da. Ancak bu sınıfsal kopuş, eski sınıf belirteçlerini geride bırakıp alt sınıfa mensup gençlere, üst ve orta sınıflardan öğrencilerle yeni bir ortak öğrenci kimliğinde buluşma olanağını da veriyordu. Babasının yalnızca yedi yıllık halk okulu eğitimi olan Håkan Arvidsson 1960'ların ortasında Lund'a geldiğinde, başında şapka, sırtında ceket ve yeşil çuhadan bir paltoyla trenden indi. Ama çok geçmeden "bir şey ifade eden" herkesin kot ve kadife pantolon giydiğini fark etti: "Saçları uzundu ve görünüşlerine aldırış etmiyorlarmış gibi görünmek için büyük gayret sarf ediyorlardı." Aşağı orta sınıftan yukarıya doğru sınıf yolculuğu yapanlardan biri olan Göteborg Üniversitesi öğretim üyelerinden Ronny Ambjörnsson, bu "konformist konformizm karşıtlığı" konusunda kuşkuluydu. Ama o da entelektüel gençliğin yeni aksesuvarlarını benimsemişti: "Kaban, muğlak bir felsefe ve Kerouac'ın *Yolda*'sı."

"Politik angajman" ve "tavır alış," 1950'lerin programlanmış gibi duran katı apolitikliğinden sonra yalnızca öğrenciler arasında itibar görmüyordu. 1958'de kurulan "İsveç atom bombasına karşı eylem grubu," İsveçli yazar ve gazeteciler arasında da eylemliliğin artışının ilk işaretiydi. Dışarıdaki büyük dünyadaki edebiyat tartışmaları, özellikle ırkçı baskı ve sömürgeciliğe karşı eleştiri biçimine giriyordu. 1950'lerde Västerbotten'i [Kuzey İsveç -ç.] anlatan kitaplarıyla İsveçli okuyucuların beğenisini kazanan Sara Lidman 1961'de yayımlanan romanı *Ben ve Oğlum* ile Güney Afrika'daki sömürgeci egemen psikolojiyi mahkûm ediyordu. İki yıldan beri Johannesburg'da yaşayan Lidman, bir siyah muhalifle dostluğu yüzünden, –tahrik edici bir politikayla, ırklar arası aşk ilişkisini anıştıran bir ilişki– Güney Afrika yasalarına göre yargılandığı için İsveç gazetelerinin günlük malzeme konusu da oldu.

Entelektüellerin akıl dışı ve adaletsiz dünya düzenini değiştirmeye çalışmak gibi bir ahlaki sorumluluğu olduğuna ilişkin anlayış yaygınlaşmaya başladı. Ancak bunun politik eylemliliğe dönüşmesi, fazlaca

keskin "angajman" talepleri yüzünden henüz gerçekleşmemişti. Göran Palm, 1961 yazı sonunda *Expressen*'de, "Niçin ben yanacağım diye bütün ülke yansın ki?" diye dingin bir biçimde soruyordu. Sosyal demokrat refah politikasıyla dayanışma içindeydi, eşitlikçilik ve konformizmi eleştiren şikâyetlere yüz vermiyordu. Belki "daha şiddetli tartışmalar" ve "bireysel özgürlüğün daha artması" isteğinde bulunabilirdi ama bu, entelektüel doyum için tayin edici değildi. İsveç'te beklenen şey, maddi güvencenin ötesine geçmek ve kültürü demokratikleştirmekti.

1960'ların başında *Dagens Nyheter*'deki büyük kültür tartışması da ilk elde yazarlardan bir eylemlilik ve politik tavır alış istememişti. Buna karşılık, tartışmaları başlatan Björn Håkansson, biraz zor anlaşılır bir felsefi düzeyde moral "nankörlük" talebinde bulundu (tartışmanın bütünü genelde tam bu nitelemeyle, nankörlük tartışması olarak adlandırıldı). Bu kavramın kendisi gerilere, Karl Vennberg'in 1945'teki bir şiirine dayanıyordu. Yeni versiyonunda, insana ihaneti nedeniyle topluma yöneltilen bir şikâyet söz konusuydu. Hayat nankördü ve bu yüzden insan da nankör olmalıydı. Ancak hem eleştirmen hem de şair olan Håkansson'a göre nankörlük, bir varoluşsal başkaldırı değildi, değişimi bir hayat koşulu olarak kabul etme zorunluluğuydu. İnsana bakışta "otoriter, durağan ve katı moralist" olmak yerine "esnek, dinamik ve pragmatist moralist" olmayı öneriyordu. Håkansson'un hedefi, otorite inancıyla ve fanatik Yeşilaycılıkla hesaplaşmaktı. Fakat, kendisinin de belirttiği gibi bir sorun vardı; uyumluluk ve fonksiyonellik kendi başlarına onur duyulacak şeyler değildi. Franko diktatörlüğü ve Güney Afrika'daki *apartheid* rejimi de "nankör" olduklarını ileri süreceklerdi. Buradan, nankörlük ahlakının bir "lüks etiği" olduğu sonucu çıktı ki bu da, savaşta ve azgelişmiş ülkelerde kullanışlı değildi. Ama demokratik ve barışçı bir toplumda –siz onu Halkevi'nin İsveç'i olarak anlayın– "daha özgür ve daha dürüst bir ilişkiyi olanaklı kılabilir" ve "bilinçli, alçakgönüllü, nesnel ve sürekli tartışmaya hazır bir insan tipi" yaratabilirdi.

Håkansson'un ahlaki esnekliğinin ileriye mi, geriye mi yöneldiği açık değildi. Bir yandan entelektüellerin çoğu, dinsel kurumlara olduğu gibi, zaman ve mekân ötesine yüceltilen bir sonsuz sanat kavramına karşı eleştiride bulunabilirlerdi. Öte yandan da mutlak değerlerin ve ahlaki kuralların sağladığı üstünlüğü terk etmenin verdiği, rahatsız edici bir duygu ortaya çıkıyordu. Nesnellik ve uyanıklık, sanatçı niteliklerinden

daha çok bürokratik erdemlerdi. Yazarların toplumsal politika tartışmalarına girmesinin özel bir meşruluğu olduysa, bu tam da onların tayin edici moral ve varoluşsal soruları sorma becerisine dayanıyordu. Bu yeni entelektüeller, kırmızı şarap içmedikleri ve parktaki çiçekleri çiğnemedikleri, buna karşılık, çay içip çocukların altını değiştirdikleri için saldırıya uğradılar. Ancak, klasik sanatçı efsanesine mesafe almak da bu yeni yönelimin bir parçasıydı. Bu genç avangardlardan birisi daha sonra, "Biz özellikle sıradan kişiler olmak istiyorduk, bir refah toplumunda kendimizi vergi ödeyenlerle özdeşleştirmek istiyorduk, toplumsal tanımlarımızı ve yönelttiğimiz eleştirileri, bir katılım duygusuna, içeriden bakan bir perspektife dayandırmak istiyorduk" diyordu. Dönemin sanatçıları ve yazarları sosyal demokrasiye başkaldırmadı, tersine, daha çok onun sanat ve kültür idealini izledi – İşçi Hareketi'nin o güne kadar gösterdiğinden daha renkli ve fantezi dolu olarak. Başkaldırı, daha çok modernizmin elitçiliğine ve İsveç toplumunda hâlâ kalmış olan otorite inancına yönetildi. Bu, kültürel bir temel güvenceyi garanti etmek yerine, Maslow'cu bir ruhla, insanların yükselen beklentilerini karşılamayı hedefliyordu.

* * *

Zamanın yeni düşüncelerinin çoğu, İsveç kültür hayatında bir kurum olan *Bonniers Litterära Magasin* [Bonnier Edebiyet Dergisi -ç.] BLM'de tanıtıldı. Bu dergi, ülkenin en büyük yayınevinin sahibi, özellikle *Dagens Nyheter* ve *Vecko-Journalen* de olmak üzere ayrıca bir dizi gazete ve derginin de sahibi olan kudretli aile şirketi Bonniers tarafından 1932'de kurulmuştu. Mart 1960 sayısı, bütünüyle önceki ve sonraki sayılara benziyordu: Titiz bir modern tasarım, Ingmar Bergman ve Boris Pasternak gibi güncel yazarlar ve kültürel kişilikler üzerine iyi yazılmış makaleler ve ayrıca İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca yabancı romanlar hakkında cömert özetler. Ama bu sayıda daha olağandışı bir öğe de bulunuyordu: Edebiyatla politikanın ilişkisi üzerine milletvekilleriyle yapılmış bir anket. Çıkış noktası, büyük ATP reformuna şairler tarafından övgü düzülmemiş olmasıydı: Günün politikası, şairler için çok mu karmaşık ve teknik bir hale gelmişti?

Aralarında Olof Palme de olmak üzere anketi yanıtlayan politikacıların çoğu, şaşırtıcı olmayan biçimde, yazarların toplumsal sorunlara daha angaje olmalarını talep ediyordu. Komünist Hilding Hagberg,

"İşçi Hareketi'nin mücadelesi"yle ilgili daha çok edebiyat eseri görmek istiyordu, Merkez Partisi lideri Hedlund daha fazla politik fikir romanlarının yazılmasını dilediğini söyledi; Sağ Parti lideri Jarl Hjalmarson, biraz beklenmedik bir biçimde pasifist ve komünist sempatizan Romain Rolland'ı övdü. Palme'nin yanıtı göze batıyordu. Yalnızca en uzun yanıt olduğu için ve diğerlerine oranla klasik edebiyat kadar modern edebiyatı da iyi bildiği için değil, İsveç toplumunun hangi radikal dönüşümün tam ortasında olduğunu görmemeleri yüzünden yazarları eleştirdiği için.

Palme, daha sonra sosyal demokratlara, monarşi, devlet kilisesi ve birinci kamara konularında kendi ideallerine ihanet ettikleri için okkalı bir top atışına başlayan Vilhelm Moberg ile polemiğe girdi. Palme, Moberg'in yel değirmenlerine saldırdığını söylüyordu: "Yitip gitmiş yakıcı ilkesel sorunların, geçmiş zamanlara ateş eden yıkıcı yayınların yasını tutmaya neden yoktu." Gerçek sorun, yazarların, 1950'li yılların yaratmaya başladığı ve 1960'larla 1970'lerin tam içine daldığı "özel uygarlığı" yazmaktan kaçınmalarıydı: "Geçmiş zamanların insanları ve çocukluğun geçtiği çevreler hakkında olduğu gibi, Norrland'ın [Kuzey İsveç -ç.] seyrek nüfuslu arazileri, maden ve küçük endüstri bölgeleri ve taşra belediyelerindeki insanları canlı biçimde anlatan eserleri okuduk." Ama 1950'lerin edebiyatı, Rågsved ve Kortedala'daki [Stockholm'deki yeni banliyöler -ç.] üç odalı daireler konusunda duraklamış; süpermarketler, metro trenleri ve banliyö otobüslerinden kaçınmış ve modern iş kompleksleri ile hizmet birimlerine kuşkuyla bakmıştı. Palme "modern kolektif insan"ın, onun sosyopsikoloji ve piyasa analizlerinin ötesindeki insaniliğini betimleyen eserler istiyordu. Örneğin yazarların, "Halkevi'nin, yalnızca bazılarının durumu iyi olduğu için iyi düzenlenmiş olduğu biçimindeki illüzyonu parçalamayı büyük bir görev" olarak görebileceğini söylüyordu. Yazarlar zamanla hem Halkevi'ni hem de güçlü toplumu, verdikleri mesajlarla parçalayacaklardı ama 1960'ların başında Palme, birçok sanatçı ve yazardan daha radikaldi.

Palme bütün 1950'li yıllar boyunca zamanın önünde gidiyordu ama şimdi İsveç ona yetişmeye başlamıştı. O rekor hızla ulaştığı kariyer sayesinde politik iktidarın sahibi olurken, daha genç yurttaşlar, 1950'lerin kaygılı güvence arayışını arkalarında bırakmış ve daha iyimser, eylemci, enternasyonalci olmuşlar ve Amerikanlaşmışlardı. Palme, 1960 yazı sonunda, *Tiden*'de yazdığı kendinden emin ve ileri görüşlü uzun makale-

sinde, içine girilen on yılın, Batı dünyasındaki radikalizmin yenileşmesini de beraberinde getireceğini açıklıyordu. 1950'li yıllar muhafazakârlığın zamanıydı. Soğuk Savaş korku ve geleceğe yönelik güvensizlik yaratmıştı. Belsen ve Auschwitz, "bütün radikalizmin temel tonu olan sağduyu temelindeki başarıya olan iyimser inancı" yıkıma uğratmıştı.

Komünizm ve McCarthy'cilik ikilisi, "sağduyuya karşı birlikte bir başkaldırı" başlatmışlardı. Birçok ülkede sağ hükümetler iktidara gelmişti, solun duruma egemen olduğu Norveç ve İsveç gibi ülkelerde bile radikalizm zayıflamıştı. 1930'lu yılların hedeflerine –tam istihdam ve temel güvence– ulaşılmıştı ve geleceğe yönelik yeni vizyonlar formüle etme yetisi gösterilemiyordu. Ne var ki, muhafazakâr teorilerin tersine, artmakta olan hayat standartlarının, yeniden solu güçlendirecek olan bir iyimserlik ve gelecek inancı yaratmakta olduğu görüldü. Dünya, 1930'lu yıllardaki yeni bir ekonomi politikasının ortaya çıkmasına benzer biçimde, aynı türden bir sürecin içine girmişti. Bu, özellikle özel sektördeki bollukla, haykıran yoksulluk arasındaki karşıtlığın inkâr edilemez olduğu ABD'de sürmekte olan başkanlık seçimi kampanyasında apaçık görülüyordu. Palme, Demokrat başkan adayı Kennedy'nin, geniş biçimde oluşturulmuş reform programıyla Batı demokrasilerindeki "yeni canlılığı" temsil ettiğini açıklıyordu.

* * *

1960'lı yılların yükselen sol politikacılarının çoğu, İkinci Dünya Savaşı'na yetişkin olarak katılmışlar ya da bundan etkilenmişlerdi. Kennedy, Büyük Okyanus'ta bir torpidobotun komutanlığını yapmış bir kahramandı. 1964'te İngiltere başbakanı olan Harold Wilson, 1939'da Almanya ile savaş başlayınca, gönüllü olarak orduya başvurmuş ama İngiltere için hayati önemi olan kömür üretimini yönetmesinin daha uygun olduğuna karar verilmişti. Almanya'nın gelecekteki başbakanı Willy Brandt, Naziler 1933'te iktidara gelince ülkeden kaçmak zorunda kalmıştı ve önce Norveç'te, sonra da İsveç'te sürgün yaşamıştı. Avusturyalı meslektaşı Bruno Kreisky, faşist Dollfuss rejimi tarafından 1935'te vatan hainliğiyle yargılanmış ancak ertesi yıl serbest bırakılınca Brandt gibi İskandinavya'ya sürgüne gitmişti. Danimarkalı sosyal demokrat Jens Otto Krag, Almanlar ülkeyi 1940'ta işgal ettikleri zaman Kopenhag Üniversite'sinden yeni mezun olmuş bir siyaset bilimcisiydi ve savaş boyunca Danimarka Döviz Merkezi'nde çalışmıştı. Norveç'in

başbakanı Einar Gerhardsen Sachsenhausen'deki Alman toplama kampında kalmıştı. 1966'da sosyal demokratlar Finlandiya'da iktidarı aldıkları zaman maliye bakanı olan Mauno Koivisto, 15 yaşındayken, Finlandiya'nın Kış Savaşı'na gönüllü itfaiyeci olarak başvurmuş ve sonra Sovyetler Birliği'ne karşı devam eden savaşa piyade askeri olarak katılmıştı.

Olof Palme, 1960'lı yıllarda özellikle Brandt ve Kreisky olmak üzere, bu sosyal demokrat liderlerin çoğuyla yakın ilişkiler geliştirecekti. Ancak aynı zamanda bu grubun içinde bir "yabancı kuş" olacaktı. Palme, savaşı aktif olarak yaşamış olan diğerlerine kıyasla başka deneyimlere ve farklı bir mizaca sahipti. Kendini savaşın ve işgalin dışında tutabilmiş, tarafsız İsveç'ten geliyordu. Sosyal kökleri de onu uluslararası işçi hareketine egemen olan işçi ve memur çocuklarından ayırıyordu. ABD'deki öğrenim süresinde çok derinden etkilenmişti. Ayrıca dünyadaki diğer sosyal demokrat liderlerden yaklaşık on yıl kadar daha gençti. Onların dış dünyaya attıkları adımlar, baskı, işgal ve kızgın savaş içinde olmuştu. Buna karşılık Palme, 1940'ların ortalarında savaştan barışa doğru geçiş döneminde, arkasında endişe ve karanlık, önünde daha iyi bir dünya umuduyla biçimlenmişti.

Palme, 1960'lı yıllarda Batı dünyasının diğer yerlerinde ortaya çıkan başka türden politikacılara daha çok benziyordu. ABD'de Robert F. Kennedy, Fransa'da Jean-Jacques Servan Schreiber ve Kanada'da Pierre Trudeau. Bunlar gençtiler, ilericiydiler ve Palme gibi az ya da çok, ülkelerinin 1939-1945 yılları arasındaki savaş faaliyetlerinin dışında kalmışlardı. Robert F. Kennedy, Palme'den iki yıl önce 1925'te doğmuştu ve savaşa katılmak istemişti, ancak zaten bir oğlunu savaşta yitirmiş olan kararlı babası tarafından engellenmişti. Gazeteci ve politikacı Servan Schreiber, 1943 yılında, 19 yaşındayken de Gaulle'ün Özgür Fransa Güçleri'ne katılmıştı. ABD'de pilot eğitimi almıştı ama savaşa katılmaya zamanı olmamıştı. Trudeau, diğerlerinden daha yaşlıydı –1919'da doğmuştu– ama Fransızca konuşulan Quebec bölgesinden geldiği için, bu ayrılıkçı Fransız-Kanadalılar tarafından, kendilerini ilgilendirmeyen ve büyük devletler arasında bir hesaplaşma olarak görülen savaşa katılmamıştı. Kennedy ve Servan-Schreiber savaşmak istemiş ve Trudeau ile Palme de tarafsız olduklarını kabul eden çevrelerden gelmiş olsalar bile, dördünün de savaştan sonra kanıtlamak istediği bir şey vardı. Robert Kennedy'nin

babası, Roosevelt'i amansızca eleştiriyordu ve savaşın başlangıcında ABD'nin tarafsız kalmasını savunuyordu. Servan-Schreiber'in babası, de Gaulle'ün safına geçmeden önce Vichy Rejimi'nde General Pétain'in yönetiminde yüksek bir görevde bulunmuştu. ABD ve İngiltere'ye ilk elde sempatileri olmayan ailelerden gelen Trudeau ve Palme için tarafsızlığın, korkaklık ve kendine yeterliliği savunan bir milliyetçilik olmadığını göstermek bir zorunluluk olmuştu. Bunların dördü de 1960'lı yıllarda uluslararası sorunlarda ve özellikle de Vietnam Savaşı konusunda radikal bir tutum alacaklardı.

Ancak bunlar birbirlerine başka biçimlerde de benziyorlardı. Hepsi de toplumlarının en üst katmanlarında yer alan güçlü ailelerden geliyorlardı ve ülkelerinin elit okullarında öğrenim görmüşlerdi. Kennedy ailesinin kökleri gerçekte Boston'daki kimlik bilinci yüksek olan İrlandalı işçi kültürüne dayanıyordu ama modern Amerikan aristokrasisine benzeyen bir yapıya dönüşmek için bu etnik dayanışmadan da yararlanmıştı. Servan-Schreiber, nüfuzlu bir Parisli aileden geliyordu ve ABD'ye kaçtığı zaman en önde gelen teknik yüksekokula alınmıştı. Pierre Trudeau'nun babası Quebec'te varlıklı bir işadamıydı ve oğlunu Montreal'in en önde gelen Cizvit okuluna yerleştirmişti. Bunların hepsi de aristokrat radikaller olarak geliştiler, ayrıcalıklı ortamdan gelen, kendi toplumlarını modernleştirmek ve demokratikleştirmek isteyen genç adamlardı. Genç, yetenekli, karizmatik ve her şeyden önce de yenilik ve değişim vaat eden farklı politikacılardı. Bunlarda yüce bir idealizm ile teknokratik bir kibir, genellikle çelişkili bir biçimde birleşiyordu ve bu da seçmenlerde güçlü bir biçimde hem sempati hem de antipati yaratıyordu.

Her şeyden önce Olof Palme'yle John Kennedy arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Palme ailesindeki ilişkiler, gerçekte Kennedy klanına göre daha basit ve daha az karmaşıktı. Özellikle Robert –diğer kardeşleri gibi– oğulları adına çok büyük hırslara sahip babası Jo Kennedy ile boğuşmuştu. Bu açıdan Olof daha rahat olmuştu. Ancak Palme de, Kennedy de ailelerinin, kendini kanıtlama gereksinimi duyan küçük oğullarıydı ve Amerikan futbolu da olsa, tenis de olsa, yenilgiyi hazmedemeyen yoğun bir yarışmacı kişilik geliştirmişlerdi. Kennedy'nin eğitimi Palme'ninkinden daha zorlu geçmişti. Arkadaş edinmekte zorluk çekiyordu ve bir yatılı okuldan diğerine postalanıyordu. İkisinin de politik kariyerleri antikomünizme dayanıyordu: Palme'ninki uluslara-

rası öğrenci hareketi içinde, Kennedy'ninki ise 1960'larda radikalleştiği zaman savunmakta zorluk çekeceği bir ilişki olan Minnesota senatörü Joseph McCarthy'nin asistanı olarak. Bunun bir açıklaması, Palme gibi Kennedy'nin de muhtemelen iyi tanımlanmış düşmanlara duyduğu büyük bir gereksinmeydi. Kennedy daha sonra manik bir enerjiyle Amerikan mafyasıyla mücadeleyi ele alacaktı, özellikle de sendika ağası Jimmy Hoffa'ya karşı. Kavgacılıklarında öncelikli olan ideoloji değildi, varoluşsal bir kahramanlık idealini yansıtıyordu: İnsan, verili bir andaki eylemleriyle tanımlanıyordu. Kennedy, çantasında Albert Camus'nün okunmaktan yıpranmış *Yabancı*'sını taşıyordu ve Palme 1940'lı yılların şairlerini ezbere biliyordu. Ama ikisinde de, yüzleşme hırsının yanı sıra güçlü bir sadakat ve etkin bir işbirliği yapma yetisi vardı. Robert, kardeşi John F. Kennedy için aşağı yukarı Palme'nin Erlander için oynadığı rolü oynayacaktı: İktidarın bir kısım yükünü omuzlayan, tümüyle sadık bir danışman. İktidarın en tepesindeki çevrede görev yapmak, ikisi için de bağımsız bir politik kariyer yapmak için atlama tahtası oldu.

* * *

Ancak, Palme 1960'ların başında bir yabancı politikacıyla kıyaslandığında bu, henüz arka planda kalan bir figür olan Robert Kennedy değil, onun ağabeyi idi. John Kennedy gibi Palme de söyleşi ve röportajlarda klişe olarak belirtildiği gibi genç, modern ve kendinden emindi. Toplumda gençlik ve yenileşmeye olan istek büyüktü. Sosyal demokratlar 1960'ta kolay bir seçim kazanmışlardı ancak dinamik Kennedy'ye kıyasla 1901 doğumlu Erlander, yıpranmış yaşlı bir adam gibi görünüyordu.

Hükümet, sadık emektarlardan oluşuyordu. En yaşlı olanları, dışişleri bakanı Östen Undén 1886 doğumluydu, diğer ağır toplardan Savunma Bakanı Sven Andersson ile Maliye Bakanı Gunnar Sträng, 50-60 yaş arasındaydılar. İsveç politika sahnesine, 50'li ya da 60'lı yaşların başında olan parti liderleri egemendi: Halk Partisi'nin Bertil Ohlin'i, Sağ Parti lideri Gunnar Heckscher, Merkez Partisi'nin Gunnar Hedlund'u ve komünist Hilding Hagberg. Bunların hepsi –1962'de Hjalmarson'un yerine gelen Heckscher dışında– 1940'larda ya da 1950'lerin başında sahneye çıkmışlardı. Genç ve istikbal vaat eden erkek politikacıların nerdeyse hepsi, geleceğin Kennedy'si olarak ilan ediliyordu, hatta halk eğitimcisi, radyo gazetecisi olarak kariyer yapmış, sempatik ama muhasebeci görünüşlü liberal Gunnar Helén bile.

Retorik yeteneği, Vällingby'deki genç ailesi ve aritokratik kökeniyle Palme, talepler listesini Helén'den kuşkusuz daha iyi dolduruyordu. Ancak iktidara giden yolu o ana kadar karizmasıyla değil, bürokrasideki konumuyla geçmişti. Uluslararası angajmanı bilinmiyor değildi, ama birkaç yıl içinde o kudretli ve hayranlık duyulan ABD'ye kafa tutarak İsveç'in dış politikasını değiştireceğini kimse aklına getiremezdi. 1963'te hükümet üyesi olduğunda hâlâ en çok Erlander'in asistanı olarak tanınıyordu. Ayrıca hakkındaki "perde arkasındaki beyin" resmi 1961 kışındaki ateşli bir tartışmayla pekişmişti. Hükümet, Palme'nin, başbakanın çalışma arkadaşı olması nedeniyle, özel kalem müdürü olarak kişisel bir görev almasını önermişti – Erlander, bu inisiyatifin maliye bakanlığından geldiğini ifade etmişti. Olağanüstü beceriksiz bir çözümdü bu. Uygun olanı, Palme'nin Erlander'in müsteşarlığına getirilmesiydi. Ancak başbakanlık makamının böyle gözle görülür biçimde güçlendirilmesine karşı hükümet içindeki muhalefet hâlâ çok büyüktü. Bu yüzden bu atama, gerekçe göstermeksizin Ocak 1961'de açıklanan bütçe tasarısına sızdırılmıştı. Palme, özel kalem müdürü olarak atanacağını öğrenince küplere bindi. Bunun karşıtlıklara yol açacağını tahmin ediyordu.

Haklı çıktı. Gazeteciler, adalet bakanlığının personel kayıtlarındaki değişikliği hemen fark ettiler.* Burjuva köşe yazarları çılgına döndüler ve her şeyden önce konunun ekonomik boyutuna yöneldiler: Palme, milletvekili maaşının yanı sıra özel kalem müdürü maaşı da alacak ve yılda toplam olarak 70 bin kron kazanacaktı yaklaşık 180 bin lira ki bu adalet bakanının maaşından fazlaydı. Kullanılan üslup, göze batacak kadar agresifti. Tıpkı eski zamanların kralları gibi Erlander, favori adamlarından birine, "hepimizin küçük Olle'si, Bay Palme'ye" bir eyalet vermişti. Onun "altın çerçeveli bir kariyeri" vardı ve "maaş derecelendirme sisteminde kestirme yollardan" girmişti. Ama Erlander'in arkasındaki bu beyin "azgın kariyerist," bir "parti komiseriydi" ve "ekonomik spekülasyon" yapmak üzere sosyal demokratlara katılmıştı. "Bay Palme'nin sonbahardaki televizyon seçim tartışmasındaki iğrenç tutumu" da anımsatılıyordu. 1961'deki bu kampanya, Palme'ye karşı bir kısım burjuva seçmen grupları tarafından sürdürülecek ve bazen yüzeye çıkacak ama

* O zaman başbakanlık personelinin maaşları, adalet bakanlığının bütçesinde yer alıyordu - ç.n.

alttan giden bir akıntı olarak her zaman bulunacak olan, uzun süreli bir düşmanlığın başlangıcıydı. Palme'ye yöneltilen eleştiriler bazen nerdeyse hastalıklı bir duruma gelse bile, bu saldırıların hepsi de akıl dışı değildi. 1961'deki özel kalem müdürlüğü konusunda kopan kavga, makul ve nesnel bir polemiğin kişiye yönelik kışkırtıcı saldırıya nasıl dönüştüğüne tipik bir örnek oluşturuyor.

Parlamentodaki üslup daha terbiyeliydi ama orada da karşı çıkışlar olmuştu. İki Halk Partisi üyesi, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nün kadrosunun genişletilmesi sorununun, sürmekte olan yasa hazırlık çalışmalarına alınması gerektiğine ilişkin bir önerge verdiler. Erlander baskı altındaydı ve Palme'nin kendisi için ne büyük bir destek olduğunu ısrarla vurguluyordu. Fakat bu, kuşkulu olanları hiç de ikna etmedi. Halk Partisi yanlısı gazeteler *Expressen*, *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* Palme'ye yöneltilen şiddetli saldırıdan uzak durdu ve bunu nankörlük ve düzeysizlik olarak tanımladı. Sosyal demokrat gazete *Stockholms-Tidningen*'de, daha önce *Dagens Nyheter*'de çalışmış olan Kurt Samuelson, Palme'yi savundu ve saldırıları "bayağılık kampanyası" olarak damgaladı. Parlamentodaki direncin de zayıf olduğu görüldü. Birinci kamara, bu yeni özel kalem müdürü kadrosuna oybirliğiyle evet dedi ve ikinci kamaradaki 200 üyeden yalnızca 25'i hayır oyu verdi.

Bugün bütün bakanlıklarda çalışanların 4 bin kişi olduğu göze alınırsa, o zaman bunlardan 130'unun başbakanlıkta görevli olduğu düşünülürse, bir kişinin özel kalme müdürlüğüne atanmasının bu kadar direnişe yol açmasının absürd olduğu görülebilir. Ancak, 1960'ların başında bu türden atamaların parlamentoda tartışılması henüz tümüyle yersiz değildi. *Västernorrlands Allehanda* gazetesi, Palme'nin atanmasında ilkesel olarak rahatsız edici olan şeyin, "hükümetin, bir başka deyişle Sosyal Demokrat Parti'nin, bütün devlet yönetiminin oluşturduğu devasa aygıtı kendi hizmetine almış olması" olduğunu söylüyordu. Ancak, burada sorun burjuvaların gerçekten neye itiraz ettiğiydi: Hükümetin gücünün artmasına mı, yoksa hükümetin sosyal demokrat olmasına mı? Burjuva kesiminden birçok kişi, devlet aygıtının bir biçimde etkinleştirilmesinin gündemde olduğunu anlamıştı. *Expressen*, başbakanlık kadrosunun da enine boyuna genişletilmesi gerektiği yorumunu yapıyor ve Norveç'i örnek olarak gösteriyordu. Atamanın, sonunda parlamentodan minimal

bir direnişle geçmiş olması, çoğu kişinin, hükümet yönetiminin modernleşmesi gerektiğini anlamış olduğunu gösteriyor.

Palme'nin, iyisiyle kötüsüyle, İsveç'in geleceğini biçimlendirecek olan yeni tip bir teknokrat olduğu görülüyordu: Yetkin, etkili, özgüvenli, kafa tutmanın sınırında, geleneksel sınıf ve grup çıkarlarıyla bağlantısız. 1960 yılbaşını izleyen ilk günlerde yapılan "1960'lı yılların yükselen yıldızları" listesinde Palme "politikanın meteoru, burjuva olarak doğmuş, şimdi Erlander'in konuşan kulağı, gölgesi, avuntusu ve belki de veliahtı" olarak tarif ediliyordu. Modernlik ve değişim vaat ediyordu, ama belirsizlik ve istikrarsızlık da. Belki de bu nedenle burjuva gazeteleri, onun kendi parasal çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini belirterek kendilerini yatıştırmak istemişlerdi. Bu yüksek burjuva kökenli genç adamın söylediğiyle demek istediğinin aynı şeyler olduğu düşüncesi, çok endişe vericiydi.

Ayrıca onun sosyal kökeni de provokatifti. İlk planda gelen şey, bazen dendiği gibi, bir sınıf haini olması değildi. İsveç'in Palme'nin geldiği en üst burjuva katmanı, muhalefet partilerine yüzde 40-45 oranında oy veren yurttaşların yalnızca küçük bir kısmını oluşturuyordu. İsveç orta sınıfı, tarihsel olarak demokrasinin doğuşuna kadar ülkeyi yönetmiş olan eski bürokrasi elitiyle, 1930'lardan beri egemen olan sosyal demokrat işçi hareketi arasında sıkışmıştı. İsveç burjuvazisinin büyük bir bölümü için Palme kaybedilmiş bir oğul değil, bu grupların iki negatif olgusunun kombinasyonuydu: İşçi Hareketi'nin kolektif gücü ve yüksek burjuvazinin kibri. Köylüler, esnaf, ilkokul öğretmenleri, küçük memurlar ve öncelikle Köylü Partisi'ne ve Halk Partisi'ne oy veren diğerleri, Palme'nin geldiği çevrelerle ilişkili hiçbir aidiyet duygusu hissetmiyorlardı. Palme'nin sosyal kökeni sık sık ele alınıyordu. Bir liberal köşe yazarı, "Palme hakkında gerçekten ne biliyoruz?" diye soruyordu: "Östermalm'li yüksek burjuva çocuğunun besbelli usta bir polemikçi olduğundan fazla bir şey değil." Yukarıdan gelen modernite, aşağıdan tepki doğurma eğilimi taşır.

Ama her şey gözlemcinin gözüne takılmıyordu. Palme'nin polemikçi kişiliği de bir faktördü. İsveç politik hayatı, gerçekte Palme'den önce bir pazar okulu* değildi. Ohlin ve Erlander arasındaki tartışma tonu sıklık-

---

* Pazar günleri kilisede çocuklara yönelik eğitsel faaliyetler; uslu ve barışçı anlamda kullanılıyor - ç.n.

la sertti. Gazetelerin politik yorum ve kültür sayfaları da sert saldırılardan geri durmuyordu, özellikle de 1950'lerin başındaki kızgın hukuk skandalı tartışması boyunca. Bugün unutulmuş olan şey, Palme'ye yöneltilen saldırılardır. Parlamento tartışmalarında, onun gençliğiyle dalga geçmek, olgun olmadığını ve bir liseli gibi davrandığını ifade etmek, Sağ Parti'nin standart saldırıları arasındaydı.

Palme'nin tahrik edici yanı, onun kavgaya girişmesi değil, kavgadan açıkça zevk almasıydı. Palme'nin tartışmaya girme biçiminde, bir İsveçli duyarlılığı açısından, nerdeyse erotik bir huzursuzluk yaratan bir şeyler vardı. Kendi kullandığı sözcükleri duyarlı bir hazla emiyordu ve dudaklarında sürekli olarak keyifli ve alaycı bir gülümseme vardı. Genel politika oyunlarında ne kadar taktik ustalığı olsa da tartışmacı olarak olağanüstü nahifti. Bazen yarışma güdüsünün etkisiyle, izleyicilerde nasıl bir etki yarattığını düşünmeden kendi argümanlarının zevkine kapılıyordu. Palme, politik ortamdaki entelektüel düzeyi yükseltti ama onun ödünsüz tartışma stilinin bedeli, o zamana kadar Sosyal Demokrat Parti liderlerinin edindiği "halkın güven verici babası" konumuna asla gelememesi oldu.

***

Palme'nin özel kalem müdürü olarak atanmasına gösterilen şiddetli tepkilere kıyasla, 1963'te bakan olacağının ilan edilmesi, tam bir sevgi gösterisiyle karşılandı. Sosyal demokrat gazete *Dagbladet Sundsvall*'in Palme'nin "dört başı mamur bir eğitimci, aktif organizatör, yönetici ve fikir tartışmacısının olağanüstü başarılı bir karışımı" olduğunu yazması hiç de şaşırtıcı değildi. Ama burjuva gazetelerinin çoğu da pozitiftiler: "Palme biraz fazla genç bir militan ve ajitatör olsa bile yine de ondan adam olacaktı." Bu olumlu yaklaşım belki kısmen 1961'deki özel kalem tartışmalarından gelen vicdan azabına bağlıydı. Ama onun ne kadar olağanüstü bir kapasitesi olduğu da açıkça ortaya çıkmıştı. Bu onun 1961-1963 yıllarındaki çalışmalarıyla daha da güçlenecek bir izlenimdi. Her zaman başbakanın emrindeydi: Mektupları yanıtlıyor, gazetecilerle olan ilişkileri düzenliyor, araştırma raporlarını ve öneri metinlerini okuyor, giriş konuşmaları ve konferans metinlerini hazırlıyordu. Aynı zamanda parlamentoda bulunuyor, yasalar komisyonu, devlet yönetim komisyonu ve özel komisyonda çalışıyordu. İşçi Hareketi içinde çeşitli görevleri vardı: 1961'e kadar SSU'da çalışmıştı ve ayrıca İşçi Eğitim Federasyonu (ABF) yönetim kurulu üyeliği yapıyordu.

Ama öncelikle de bir yığın araştırma ve raporun sorumluluğu da ondaydı: Üç adet dış yardım faaliyetiyle ilgili, bir tane yetişkinler eğitimi, lise araştırmasıyla ilgili üç ara rapor ve ayrıca yükseköğrenimin finansmanıyla ilgili büyük yükseköğrenim araştırma raporu. 1963'te bakan olduğu zaman, 4 bin sayfalık on iki raporu imzalamıştı. Sosyal demokratların 1960'taki kongresinde gayrisafi milli hasılanın yüzde 1'inin yoksul ülkelere yardıma gitmesi hedefinin kararlaştırılmasından itibaren, İsveç dış yardım politikasının genişletilmesinin arkasındaki itici güçlerden biri olmuştu. Bugünkü SIDA'nın öncülü olan yeni kurulmuş Uluslararası Dış Yardım Kurumu NIB'nin yönetim kurulundaydı. NIB, saydamlığı olmadığı için nerdeyse anında sert eleştirilere hedef oldu. Cezayir'e yardım projesiyle ilgili bir şikâyete, yasaya aykırı olarak gizlilik damgası vurulmuş, konuyla ilgili işlemler kuşku uyandırıcı bir biçimde yapılmıştı. Palme, yönetim kurulu üyeliğine rağmen bu olaydan göreceli olarak sorunsuz çıkmıştı. Ancak Gunnar Myrdal'ın bir gazetedeki eleştirel tartışma yazısı üzerine NIB'yi resmen savunmuştu. 1963 yazında, eski Fransız sömürgesi olan Cezayir'in bağımsızlık ilanında İsveç'i temsil etmek üzere özel elçi olarak bu ülkeye gönderildi.

"Yeni kamara" adlı popüler bir televizyon programına katılarak resmi görüntüsünü iyileştirdi. Bu, parlamenterlerin güncel konuları tartıştığı bir paneldi. Beş katılımcıdan dördü geleceğin parti liderleriydi: Palme'nin dışında, Merkez Partisi'nin Thorbjörn Fälldin'i, Halk Partisi'nin Gunnar Helén'i ve komünist C.H. Hermansson. Palme kendi adına, Ohlin'le yaptığı tartışmadaki hatadan kaçınmaya konsantre oldu ve bu da biraz fazlaca evcilleşmiş ve temkinli görünmesine neden oldu. Televizyon tartışmalarının kendisi aslında fazla zaman almıyordu ama Palme'nin uzun ve geç saatlere kadar süren işgünleriyle sonuçlanan kapsamlı bir çalışma yükünün üzerine ekleniyordu.

Ama İsveç kültüründe sıkı çalışma, her zaman esinlendirici parlak zekâdan daha önde tutulmuştur. Olof Palme bu birinci özellik için yeterli kapasite göstermesi durumunda, belki ikinci özelliği yüzünden affedilebilirdi. 1960'ların başında çalışkanlık ve konu hâkimiyeti, her şeyin üstünde tutuluyordu. İnsanlara çocuklarının ne olmasını istedikleri sorulduğu zaman profesör, öğretmen ve mühendis cevabı en başta geliyordu. Gazetelerde ABD'deki Kennedy yönetiminin nasıl başarılı araştırmacılarla ve genel müdürlerle dolu olduğu coşkuyla rapor ediliyordu.

Vecko-Journalen 1960'ta Olof Palme'nin sosyal demokrat meslektaşı genç bakanlık müsteşarı Krister Wickman'ı ziyaret ettiğinde, İsveç'in bu "genç aslanı" üzerine lirik bir yazı yayımlamıştı. Yazar, Wickman'ın odasında "yetkinlik, yeterlik ve nesnelliğin ezici bir atmosferi"nin olduğunu açıklıyordu.

1961-1963 yıllarında Erlander'in keşfettiği bu hazineye olan parti içi talep çok yüksekti. Ticaret Bakanı Gunnar Lange, Palme'yi müsteşar olarak almak istiyordu, sosyal demokratların parti sekreteri Sven Aspling, kendisinden sonra bu göreve onun getirilmesini istiyordu, Dışişleri Bakanı Undén, onun bakanlık sekreteri olmasını istiyordu. Sosyal Demokrat Gençlik Kolları onun gençlik bakanı olmasını talep ediyordu. Ve parti basınında Palme'nin "kendi kanatlarıyla uçmasına izin verilmediğinden" yani hükümete giremediğinden şikâyet ediliyordu. Ama Erlander, Palme'yi sıkı tutuyordu.

Bunun ne kadar akıllıca olduğu da görülecekti. Palme, 1963 yazında yükseköğrenim araştırma raporunu bitirmekle uğraşırken, İsveç tarihindeki en büyük casusluk olayı patlak verdi. 20 Haziran sabahı, iki gizli istihbarat polisi, 58 yaşındaki Pilot Albay Stig Wennerström'ü, Helgeandsholmen ile Drottninggatan'ı birleştiren köprü üzerinde, dışişlerindeki işyerine giderken tevkif etti. Wennerström 1940'ların sonundan itibaren Rus gizli istihbarat örgütü GRU için çalışmıştı. Yarattığı risk, yalnızca İsveç savunmasına ciddi biçimde zarar vermiş olması değil, aynı zamanda Ruslara, ABD ile İsveç arasındaki gizli askeri işbirliğine ilişkin bilgiler de aktarmasıydı. Vatan hainliğine ilişkin motifler hâlâ karanlıktadır. Ne ideolojik sempati, ne ekonomik sıkıntı, ne karmaşık aşk ilişkileri, ne de İsveç toplumundan dışlanmışlık duygusu söz konusuydu. Wennerström, hava kuvvetlerinde subay olmasına rağmen uçmayı sevmeyen ama diplomatik resepsiyonlarda bulunmaktan hoşlanan, esnek olmayan ve kuralına göre davranan bir adamdı. Belki bir kendini beğenmişlik ve uluslararası büyük politikanın merkezinde yer alma duygusuna kapılmıştı. 1950 sonlarından itibaren hakkında kuşku duyulmuş olmasına rağmen, gizlilik damgası taşıyan bilgilere oldukça engelsiz bir biçimde ulaşabilmişti.

Hükümet için rahatsız edici olan şey yalnızca casusluğun kendisi değildi, ayrıca, bir dizi bakanın Wennerström hakkındaki kuşkuları uzun bir zamandır biliyor olması gerçeğiydi. Bu konuda savunma bakanı

1959'da, o zamanki dışişleri bakanı Östen Undén 1961'de, içişleri bakanı, adalet bakanı ve dışişleri bakanlığı görevine yeni başlayan Torsten Nilsson da daha sonraki yılda bilgilendirilmişlerdi. Ağırlıklı bakanlık görevi olup da herhangi bir bilgisi olmayan tek kişi, utandırıcı bir biçimde, başbakanın kendisiydi. Wennerström'e yönelik kuşkularla ilgili olarak iki kez bilgilendirilmek istenmişti ama bir defasında hastalanmıştı, ikinci kez de programın çok yoğun olması yüzünden bilgilendirme ertelenmişti. Muhalefet beceriksizlik ve yetersizlik şikâyetleriyle hükümetin üzerine atladı. Hükümet dağınıktı, bakanlar kendi başlarına buyruktu ve Erlander hiçbir şeyi kontrol edemiyordu. Wennerström'ün tevkif edildiğini İtalya'da Riva del Sol'da tatildeyken öğrenen başbakan, bilgilendirilmediği için çok sinirlenmişti: "Hiçbir meslektaşımın bu konuda ne yapılacağına ilişkin tavsiyeme gereksinme duymamasını hazmedemiyorum." Durumu kurtaran, her zamanki gibi Palme oldu.

Palme Gotland'daydı [Baltık Denizi'nde bir ada -ç.]. Birkaç yıldır yazlarını, Lisbet ve oğlanlarla birlikte, ana adadan dar bir boğazla ayrılan, peri bacaları ve Baltık'tan tarihi kalıntıların bulunduğu kıraç bir adacık olan Fårö'de geçiriyordu. Ingmar Bergman 1960'ta burada *Aynadaki Gibi* filmini çekmiş ve adanın coğrafyasından çok etkilenerek 1960'ların ortasında bu adada bir arsa alıp üzerine bir yazlık ev yaptırmıştı. Fårö, Palme ve Bergman'ın çekim gücüyle Stockholm'deki kültür ve politika elitinin bir kısmının toplandığı bir yer olmuştu. Ancak, 1963'te henüz elektrik, televizyon ve telefonun bulunmadığı ilkel bir kır hayatı geçerliydi burada. Palme ailesi, denize giriyor, ağ atıyor ve peri bacalarının arasında gezinti yapıyordu. Özel ve resmiyetten uzak bir hayattı bu. Olof kumsalda kısa ve paçaları ipliklenmiş bir şortla ve yıkana yıkana solmuş bir fanilayla dolaşıyordu. Ancak casusluk olayıyla birlikte Erlander'le en son durum hakkında görüş alışverişinde bulunmak için her gün telefonunu kullanmak üzere komşusuna gidiyordu. En büyük sorun, Wennerström'ün Östen Undén'e yakın olarak çalışmış olmasıydı ve bu da muhalefete, İsveç dış politikasının Sovyet çıkarlarının etkisinde kaldığını kinaycli bir biçimdc söyleme olanağını veriyordu. Palme'nin karşı stratejisi, Wennerström'le ilgili kuşkulardan kendilerinin de haberdar edildikleri halde tepki göstermediklerini ileri sürerek, burjuva parti liderlerine ortak sorumluluğu yüklemekti. Palme'nin karşı atağı, pek ikna edici olmasa da bir tür karışıklık yarattı ve Erlander üzerindeki

baskıyı azalttı. Daha sonraları Palme, o 1963 yazını "kara yaz" olarak niteleyecekti.

Belki de o kadar zahmete değmişti bu. Wennerström skandalı, Palme'nin hükümete girmesi için bir sıçrama tahtası olmuştu. Erlander'in asistanını hükümete almayı uzun zamandır düşündüğüne hiç kuşku yok. Ancak sorun, bunun nasıl ve ne zaman olacağıydı. Wennerström'le ilgili olarak hükümet içindeki bu kötü haber sirkülasyonunun yarattığı çözülme, Erlander'e ciddi bir probleme karşı anında önlem almak ve doğal bir biçimde Palme'yi 1963 sonbaharında terfi ettirmek için bir olanak sağlamıştı. Palme, danışman bakan olarak, hükümette bakanlıklar arası koordinasyonu sağlayacaktı. Ancak görevin kapsamı açık değildi, kendi başına mı davranacaktı, yoksa başbakanın hükümet içine uzanmış kolu mu olacaktı? Bu yeni görev, pratikte yaptığı işlerde hiçbir gerçek değişikliğe neden olmayacaktı. Erlander'in yakınında ve onun önemli olduğunu düşündüğü konular üzerinde çalışmayı sürdürdü.

* * *

Erlander'in Palme'yi hükümete çok çabuk almakta gösterdiği isteksizliğin ardında egoizmden daha fazla şeyler vardı. Gözdesinin yükseköğrenim araştırmasını başarıyla sonuçlandırması da zorunluydu. Finlandiya'nın dışında hiçbir ülkede komiteler ve çalışma raporları politik karar sürecinde İsveç'teki kadar büyük bir rol oynamamıştır. Bu komite etkinliği, pratikte parlamento iktidarını frenlemekte, hızlı yön değiştirmeleri, radikal değişiklikleri engellemekteydi. Kaynağı 1800'lere giden bu gelenek, İsveç ortak anlayış ruhuna katkıda bulunur. Araştırma çalışmasını yöneten kişi, aynı zamanda hem muhalefeti, hem ilgili kurumları ve hem de çağrılı uzmanları idare etmek ve ayrıca, hükümetin ve Sosyal Demokrat Parti'nin de çalışmalara desteğini sağlamak zorundaydı.

Eğitim sosyolojisi raporu, Palme'nin politik kariyeri için yalnızca yetkinliğini kanıtlamasında merkezi bir rol oynamıyordu. Yükseköğrenim yapma olanaklarını herkes için genişletmek ve üniversite ile yüksekokulları demokratikleştirmek, ulaşmak istediği İsveç toplumunun modernleşmesindeki eşitlik bağlamında stratejik anlamda tayin edici bir sorundu. Perry Anderson, 1961'de *New Left Review*'deki makalelerinde İsveç sosyal politikasına övgüler yağdırıyordu ama İsveç öğrenci örgütlerinde görülen üye yapısındaki sosyal çarpıklığa da son derece sert eleştiriler yöneltiyordu. İsveç üniversite ve yüksekokullarına kaydolanların yalnız-

ca yüzde 14'ünün işçi sınıfından gelmesi bir "skandal"dı: "Batılı kapitalist ülkelerin tipik sınıf karakteri İsveç'te varlığını sürdürmektedir... otuz yıldır yöneten sosyal demokrasi buna dokunmamıştır." Eğitim alanında sınıfsal eşitsizliğin İngilizlerce eleştirilmesi, biraz küstahça görülebilir ama Anderson'un bir kozu vardı. Onun daha radikal olan perspektifine göre, İşçi Hareketi, iktidar sorunuyla yüzleşmeliydi ve yalnızca var olan toplumsal çerçevede herkes için eşit olanaklar yaratmak için uğraşmamalıydı. İsveç sosyal demokratları'nın yaptığı gibi, sosyalizmden vazgeçilmiş ve sosyal eşitlenmeye yatırım yapılmış olsa bile, yine de yükseköğrenimdeki orta ve üst sınıfların geleneksel egemenliğini kıracak radikal bir eğitim politikasının üstlenilmesi gerekirdi. Palme de tam olarak bunun bilincindeydi. Onun güçlü bir devlet ve kendini gerçekleştirmiş bireylere dayalı geleceğin sınıfsız toplumu vizyonu, sosyal demokratların yükseköğrenimi açmasını ve toplumsal hareketliliği artırmasını öngörüyordu.

Palme'nin parlamentodaki ilk yıllarında ele aldığı konuların hepsi, eğitim sorunlarıyla ilgiliydi. Bu konuya hiç de tek başına angaje değildi. 1940'ların sonundan beri hem liberaller hem de sosyal demokratlar, İsveç eğitim faaliyetinde temelli bir yeniden yapılanma için güçlü biçimde çalışmışlardı. Dokuz yıllık "birleşik okul," 1962'de çıkan yasayla "temel okul" biçimine dönüştürüldü. Bütün ülkede şimdi okul çocukları, sabahları kırmızı ya da sarı tuğladan yapılmış aydınlık yemekhaneleri, tam donanımlı sınıfları ve büyük spor alanları olan büyük ve modern okullara gidiyorlardı. Halk okulları, yüksek halk okulları, yerel ortaokullar ve daha başka okul türlerinden oluşan bu karmaşık yamalı bohça tarihe gönderildi. Eğitim bakanı Edenman'a göre yeni okulun görevi "çocukları mümkün olduğunca mutlu etmek," küçük demokrat yurttaşlar yaratmak ve yalnızca üçüncü sırada olmak üzere onlara doğrudan ezberleyecekleri bilgiler aktarmaktı. Ancak bu yeni temel okul, pratikte bu kadar da radikal değildi. 1960'ların başında birinci sınıflar henüz sabah duası okuyorlar, cimnastik derslerinde disiplinli yedek subaylarca eğitiliyorlar ve Halland'ın [İsveç'te bir bölge -ç.] nehirlerini ezbere öğreniyorlardı.

Üniversiteler, birçok sosyal demokrat için, nasıl tavır alacaklarını tam olarak bilemedikleri yabancı ve bazen de korkutucu bir dünyaydı. Üniversite öğrenimi olanların, örneğin Tage Erlander gibilerin, çok

özenli buldukları akademik yetişme kültürüne karşı kalıcı bir sadakatleri vardı. Olof Palme, üniversite kurumunu içeriden biliyordu ama geleneklerine ve ideallerine karşı mesafeliydi. Araştırma ve bilimsel gelişme konularının ateşli taraftarlarındandı ama geleceğin kuşaklarını yetiştirmek söz konusu olduğunda, İsveç yüksekokullarının herhangi bir yetkinliği olduğuna inanmıyordu. Ama bu pek de garip değildi. Yükseköğrenimle ilgili gerçekten tek olumlu deneyimi, ABD'deki Kenyon Koleji'ndendi. Stockholm Yüksekokulu'ndaki hukuk dersleri fazla teşvik edici değildi. Bu dersleri yeni bir öğrenci enternasyonali oluşturmak için Avrupa'nın dört bir yanına gidip gelirken, üstünkörü idare edebilmişti. Daha 1953'te Lund'da yapılan öğrenci parlamentosu toplantısında, üniversitenin muhafazakârlığına iştahla saldırmıştı: "İnanç haline getirilmiş karmaşık gelenekler, yüzyılların iziyle büyük bir metafizik saygınlık mertebesine yüceltilmiş, ortaçağdan kalma bir örümcek ağı." Öğrenci bursları ve yüksekokulların organizasyonuyla ilgili parlamento tartışmalarında sık sık, modern toplumda üniversitelerin bağımsızlığının zamanını doldurduğu düşüncesine dönüyordu: "Daha önce hüküm süren, üniversiteleri yöneten ortaçağ tipi oligarşinin olduğu bir kır toplumunda yaşamıyoruz artık..."

Yükseköğrenim araştırması, eğitim bakanı Ragnar Edenman tarafından 1959 sonbaharında parlamentodaki dramatik ATP oylamasından birkaç ay sonra yürürlüğe kondu. Bunda açık bir sembolik olgu vardı. Sosyal demokrasi, emeklilik güvencesini parlamentodan çıkartmıştı ve şimdi eğitim ile gençlere yatırım yapma sırası gelmişti. Araştırma, başlangıç olarak teknik açıdan karmaşık olsa da, kolay uygulanabilir gibi görünüyordu. 1950'lerin sonunda, geri ödeme zorunluluğu olan borç değil, devletçe verilen öğrenci maaşlarının düşünülebilecek en iyi model olduğu konusunda tam bir konsensus vardı. Burjuvalar tarafından, özellikle de akademisyenler sendikası SACO tarafından nerdeyse bir adalet sorunu olarak görülüyordu bu. Toplumsal piramitte, onlarca yıldır refah reformları yoluyla, üst ve orta sınıflardan aşağıya doğru para aktarıldıktan sonra şimdi devletin orta sınıf için bir şeyler yapması zamanıydı. İşçi Hareketi de buna karşı değildi. Gerçekte, birçok işçi çocuğu asla üniversiteye gitmeyeceği için, ödenen vergilerle finanse edilen yükseköğrenimin "zenginler için bir refah olanağı" olduğu doğrultusunda bir anlayış vardı. Ama sosyal demokrat politikacılar, özellikle de Olof

Palme, devletçe ödenen öğrenci maaşını, öğrenim görmek isteyen işçi çocuklarındaki borçlanma korkusunu yenebilecek en iyi yol olarak görüyordu. LO da bu çözümün, üniversite mezunlarının daha yüksek maaş teleplerinde artık öğrenim borçlarını gerekçe gösteremeyecekleri biçimde bir yarar sağladığını düşünüyordu.

***

Fakat, hiç kimsenin hesaba katmadığı şey, öğrencilerin şimdiden oylarını ters yönde kullanmış olmasıydı. 1950'lerin ikinci yarısında öğrenci sayısındaki yüksek artış, hesapları değiştirmişti. Yurttaşlar, borç almak zorunda olsalar da okumak istiyorlardı. Öğrenci maaşı sisteminin maliyeti, makul ölçüleri aşma riski taşıyordu. Bu durumda çok açık bir çözüm vardı: Yalnızca gereksinimi olan öğrencilere maaş vermek ve varlıklı ailelerden gelen gençlerin masraflarını kendilerinin karşılamaları. Ancak İsveç sosyal politikası, çok vesayetçi olduğu ve bireyi aşağılayıcı olarak gördüğü için ardı ardına bütün alanlarda "gereksinme" kriterini kullanmayı terk etmişti. Desteğin evrensel bir hak olduğundan yola çıkılacaktı, yoksa hiç olmaması daha iyiydi. Burada reşit olmuş genç insanların ebeveynlerine bağımlılık konumuna düşmemesi, kısmen de okumak isteyen kadınların kocalarının gelirleri yüzünden öğrenim desteği almaktan mahrum edilmemeleri söz konusuydu. Araştırma çalışması yapılırken bir başka sorun daha keşfedildi. Bir inceleme, işçi sınıfından gelen çocuklar için sorunun, liseden üniversiteye atılan adım sürecinde değil, aşağı sınıflardan üniversiteye hazırlık aşamasındaki son yıllara geçişte yaşandığını gösteriyordu. Yani, sosyal hareketliliğin artması halinde, yalnızca üniversite ve yüksekokullardaki öğrencilerin değil, lise öğrencilerinin de ekonomik desteğe gereksinmeleri vardı. Bu da öğrenci maaşı finansmanını daha da zorlaştırıyordu ve Palme, borç modeline geri dönmeyi düşünmeye başlamıştı.

Bir dizi inceleme sipariş edildi ve araştırma raporunun kapsamı genişletildi. Palme, birkaç kez Erlander'e bu işte duyduğu sıkıntıdan şikâyet etti ama çalışmayı yürüten komite üzerinde kendinden emin bir kontrolü de vardı. Çevresine aynı düşüncede olan bir grup toplamıştı. Yedi üyeden altısının SFS'de geçmişleri vardı. Bunlardan ikisi de Palme gibi başkanlık yapmışlardı: Şimdi akademisyenler sendikası SACO'yu temsil eden Bertil Östergren ve yeni istifa etmiş olup halen komitede SFS'yi temsil eden Lennart Bodström. SFS içinde diğer görevlerde bulunmuş

üç kişi daha vardı: Hans Håkansson, şimdi Halk Partisi'ni temsil eden Håkan Berg ve memurlar sendikası TCO'dan Per-Erik Rönnquist. Ayrıca araştırmanın genel sekreteri Olof Ruin'in de SFS'de bir geçmişi vardı. Öğrenciler arasındaki "işçi arı" ise İsveç Ağaç İşçileri Federasyonu'nun başkanı Yngve Persson idi. Meslek kuruluşlarının araştırmada yer alması ve böylece temsilcilerinin başbakanlık binasına girip çıkmaları olağanüstü bir durumdu. Ama Palme ne yaptığını biliyordu. Sosyal demokrasi içindeki güçlü pozisyonuyla, komite üyeleriyle olan yakın bağlantılarıyla ve öğrenci sendikacılığı sorunlarıyla ilgili bilgisiyle, olabilecek direnişleri, araştırma çalışmalarının içine almanın daha yararlı olacağı değerlendirmesini yapmıştı. Ancak daha sonra bir sorun çıkacaktı: SACO ve Bertil Östergren.

Palme'yle Östergren, öğrenci maaşının bir biçimde uygulamaya konulması doğrultusundaki aynı çizgiyi paylaştıkları için, aralarındaki kişisel gerilim, başlangıç olarak pek fazla rol oynamıyordu. Ama Palme öğrenci borcuna doğru dönmeye başlayınca, Östergren'in eski SFS meslektaşına karşı hayat boyunca duyacağı derin düşmanlık keskinleşecekti.

Östergren'in Palme'ye olan antipatisi sınıfsal kökenli bir kuşkuculuğa dayanıyor olsa bile, bilgi ve öğrenim konusunda teknokrat görüşlü olduğunu görüyor ve bunu kişisel zayıflık olarak değerlendiriyordu. Östergren daha sonra, "Kendi öğrenimini çok kolayca elde etmiş olmasının Palme için bir yük olduğunu" yazacaktı. Östergren'in iliklerine kadar hissettiği şey, Palme'nin, eski eğitim sistemiyle, kendilerini toplumda yüksek bir pozisyona yükselten ve şimdi kendi ayrıcalıklarını telaşla korumakta olan hamarat ve bilgiç hocalara karşı duyduğu bir tür nefretti. Palme nesnel olarak haklıydı: İsveç üniversitesinin üzerini toz kaplamıştı ve reforme edilmesi gerekiyordu. Palme, geleceğin kitlesel üniversitesinin, mütevazı yönetim biçimlerine sahip olan eski elit üniversitenin altından kalkabildiğinden çok daha farklı bir yönetim biçimi gerektirdiğini görüyordu. Ancak Palme'nin modernleşme atılganlığı içinde anlamak istemediği –ya da boşverdiği– şey, demokratikleşmiş bir yüksekokul için akademik örümcek ağının da bir değeri olduğuydu. Üniversiteler, hem devletin hem de piyasa ekonomisinin dışında bir sivil toplumu, hem işadamlarının hem de sosyal demokratların coşkuyla katıldığı daha yüksek üretim avcılığının dışında duran bir başka alanı temsil ediyorlardı. Üniversiteleri ve akademisyenleri istemedikleri reformlara zorlamak,

onların özgüvenlerini yıkıyor ve uzun erimde akademik özgürlüğe zarar veriyordu. Bu da ironik bir biçimde üniversitenin ticaret ve piyasa düşüncesinin karşısında durma gücünü uzun bir zaman sonra azaltacaktı. Ama Palme'nin 1960'larda gördüğü şey, yükseköğretimin anatomisinin, hem eşitlik hedefinin hem de ekonomik gelişmenin önünde bir engel oluşturuyor olmasıydı.

***

Yeni öğrenci destek sistemi, 1964 yılında parlamentoda büyük bir direnişle karşılaşmadan onaylandı. Palme için büyük bir başarıydı bu. Haziran ayı başında, Palme'nin bakan olmasından altı ay sonra, sosyal demokratlar Stockholm'deki Halkevi binasında kongre yaptılar. Bu devasa fonksiyonalist saray, Hjalmar Branting ve Per Albin Hansson'un 1917'de Stockholm'ün sabırsız işçilerini reformların devrimden daha iyi olduğuna ikna ettikleri yüzyıl başından kalma binanın yerini almıştı. Sahnede, üzerinde "Yeni cesur hedeflere – Sosyal Demokrasinin 75. Yılı" yazan bir pankart asılıydı. Erlander, açılış konuşmasını, daha çok, başarılı bir "İsveç A.Ş." genel müdürünün verdiği rapora benzer bir biçimde yaptı. Verdiği bütün rakamlar yükselme gösteriyordu. 1960'tan bu yana üretim yüzde 20, sağlık hizmetlerine yatırım ise yüzde 54 artmıştı; lise öğrencilerinin sayısı 66 binden 100 bine çıkmıştı; bir milyon kişi yeni yapılan konutlara taşınmıştı; emeklilik maaşı 900 kron artmıştı vb. Palme'nin tipik "kireç ve çimento konuşması" diye adlandırdığı cinsten bir konuşmaydı bu. Palme ise bu kongrede öne çıkan bir rol oynamadı. Gerçekte kongrenin kabul ettiği faaliyet programını yazanlardan biriydi ama kürsüye yalnızca bir kez, yükseköğrenimle ilgili konuşmak üzere çıkmıştı. Ancak Palme, biraz gölgede kalan ama kariyerinde altı ay kadar önce bakanlığa yükseltilmesi kadar önemli olan bir adım atmıştı. Partinin kudretli merkez yürütme kuruluna yedek üye olarak seçildi ve böylece sosyal demokrasinin çekirdek kadrosuna resmen alınmış oldu.

Eylül ayındaki seçimde sosyal demokratlar, bir kez daha hükümet olmayı garantileyecek biçimde oyların yüzde 47'sini aldı ama yine de bir düş kırıklığı yaşanmıştı. Parti 1962'deki yerel seçimlerde çoğunluğu sağlamıştı. İzleyicilerin bıkmaya başladığı bir aktörler topluluğuyla yürütülen 1964 seçim kampanyası cansız geçti. Ohlin ve Erlander bir kez daha Stockholm'deki Vasa Parkı'nda klasik seçim düellosunda karşılaştılar. Ancak izleyicilerin ihanetine uğradılar. 1940'ların sonundaki ilk

düelloda 45 bin kişi toplanmasına karşılık şimdi yalnızca 3 bin izleyici gelmişti. Erlander, Ohlin'le 1962'de yaptığı tartışmadan sonra günlüğüne şöyle yazmıştı: "Belki de halk, birbirlerine dizginsiz bir nefretle saldıran ama yaşlı ve dişsiz oldukları için tamamen halsizleşen ve bu yüzden kötülüklerini ve rakibine zarar verme özlemini ifade etmekten fazlasına güçleri yetmeyen iki yaşlı moruğu artık görmek istemiyor."

Hasır şapkalar seçim mücadelesinde biraz ilginç ama öne çıkan bir rol oynadı. Genç Halk Partili Ola Ullsten 1962'de New York'taki valilik seçimini yerinde izlemiş ve o makamda oturan Cumhuriyetçi Nelson Rockefeller'in, onu izleyen ve seçmenleri cezbeden bir Dixi Orkestrası'yla eyaleti karış karış gezmesinden çok etkilenmişti. Ullsten, aktif biçimde seçmenlere gitmek düşüncesi gibi, orkestra edinme düşüncesini de ithal etmişti. Yalnız İsveç'te hasır şapkalar ABD'de olduğu gibi müzisyenlerin başında durmak yerine, gizemli bir biçimde genç Halk Partililerin kafalarına konmuştu. Tanınmış genç adayları lanse etmek bütün partilerin yeni özelliği olduğu için Halk Partililerin başlarındakiler bütün seçim kampanyası için bir amblem olmuştu. Bu yüzden bu seçimler daha sonra "hasır şapka seçimleri" olarak adlandırılacaktı.

Şapkalar işe yaramadı. Burjuva kanatta bir kargaşa hüküm sürdü. Sağ'ın yeni lideri Heckscher, çok kötü düşünülmüş bir girişimle ATP'yi yırtmak istemiş ve Merkez ve Halk Partililer tarafından uyarılmıştı. Skåne'de düş kırıklığı içindeki burjuva politikacılar, Yurttaşlar Birliği adıyla bir yerel seçim cephesi oluşturmak istediler ama muhalefet partilerinin genel merkezleri bu girişimi soğuk karşıladı. Pingst hareketiyle [bir dinsel akım -ç.] çok derin bağları olan, bazı muhafazakâr değerleri savunan yeni bir parti Hıristiyan Demokrat Topluluğu adıyla ortaya çıktı. Hükümet 1963'te Hıristiyanlık bilgisi dersinin eğitim programındaki yerinin azaltılmasını ve ayrıca adının din bilgisi olarak değiştirilmesini önermişti. İki milyon imzanın toplandığı bir protesto listesi, bazı Hıristiyan politikacıların İsveç'te bir dini parti kurulması için zamanın geldiğine inanmasına neden oldu. Ancak *Expressen* gazetesi Ağustos 1964'te bu yeni partinin milletvekili adaylarından birisinin Nazi geçmişi olduğunu açıkladı. Bu parti (KDS), yaklaşık yüzde 2,6'lık bir oranla yalnızca 80 bin oy aldı ve bu da parlamentoya girmesine yetmedi.

Seçim sonuçlarına sevinen tek parti, 1962'de hezimete uğrayan ama şimdi yüzde 5'in üzerinde oy alan komünistler oldu. Bunun başlıca

nedeni, kendinden önceki lidere kıyasla Moskova'dan daha bağımsız bir çizgide bulunduğu düşünülen yeni karizmatik lider Carl Henrik Hermansson idi. Sovyetler'in 1956'da Macaristan'ı işgal etmeleri, Avrupa'daki komünist partileri için büyük bir darbe olmuştu. İsveç Komünist Partisi, Danimarka'da önceki komünist lider Aksel Larsen'in 1960'ta bir sosyalist sol parti kurarak Danimarka Komünist Partisi'ni tasfiye etmesine benzer bir gelişmeden korkuyordu. Hermansson da Macaristan krizi boyunca eleştirel bir tutum içindeydi ama partide kalmıştı. Şimdi bunun ödülünü alıyordu. Kuzey İsveç'teki ocaklarda çalışmış bir maden işçisi olan daha önceki komünist lider Hilding Hagberg'in en önemli referansı Sovyet Komünist Partisi'ne artık zamanı geçmiş bir sadakatle bağlı olmasıydı. Hermansson ise, *Svenska Dagbladet*'in yazdığına göre cebinde diploması, bankada parası olan biriydi. Orta sınıftan geliyordu, üniversitede okumuştu ve televizyonda iyi izlenim bırakmasını sağlayan hoş ve yapmacıksız bir yapısı vardı. Ama Moskova'ya sadık kalma ya da inisiyatif kullanımındaki eksiklikler nedeniyle, sosyal demokratları zorlayabilecek bir genel sol parti yaratma beklentisini hiçbir zaman karşılayamayacaktı. Ama parti, onun döneminde, gelmekte olan soldaki yükselişten payını alabilmek için üzerindeki Stalin tozunu yeterli miktarda silkelemişti. Ulla Lindström, günlüğünde onun, Kuzey İsveç'teki askeri şehir Boden'deki subay karılarının bile ona oy vermesini sağlayacak kadar cazip olduğunu yazıyordu. Fakat, sosyal demokratlar hiç de o kadar etkilenmiş görünmüyorlardı. *Stockholms-Tidningen*'e göre Hermansson'un da kendisinden öncekiler gibi Sovyetler'e aynı derecede bağlı olduğunu göstermek için sıkı bir gözetim altına alınması gerekiyordu.

Sosyal demokrasi içinde Olof Palme, geleceğin en önde gelen ismiydi. Televizyondaki "Demokrasi ve Gelecek" adlı seçim tartışmasına onun gönderilme nedeni çok açıktı. 1964 Mayısı'nda SSU'nun Stockholm belediye binasındaki öğrenci kongresinin kapanış merasiminde yaptığı güçlü ideolojik konuşmayla İşçi Hareketi içindeki yerini sağlamlaştırdı. Konuşmasının başlangıcını da sonunu da, daha sonra en çok alıntı yapılacak olan bir formülasyonla bitirdi: "Politika, istemektir." Konuşmasında, o güne kadar olan politik kariyerini yansıtan temel fikirlerini parlak bir biçimde özetlemişti: Baş döndürücü teknik gelişme ve insanın varoluşsal sorumluluğu. Konuşma, mükemmel bir biçimde,

retoriğin klasik kurallarına göre kurgulanmıştı. Giriş bölümünde ideolojilerin öldüğü anlayışını ele alıyordu. Gerçekte "1800'lerin devasa düşünce yapıları... amansız bir gerçeklik tarafından düzeltilmişti." Komünist devletlerdeki çocuklar Marx'tan alıntılar döktürebilir, Amerikan endüstri kurumları özel sermaye kapitalizminin kutsal anlatısını vaaz edebilirdi. Genç sosyal demokratlara Björn Håkansson'un bir yıl önce *Dagens Nyheter*'de ısrarla savunduğu nankörlüğü tavsiye ediyordu: "Bizim yazgımız sürekli sorular sormak ve nesnel olarak yeniden sınamaktır, otoriteden kuşkulanmak ve otoriterlere inanmamaktır." Ve her zaman yaptığı gibi, taşlaşmış eski ideolojilerin karşısına değerleri ve duyguları çıkardı. Politika idealler ve ütopyalar olmadan yaşayamazdı. Burada, Berlin'de öğrencilere yaptığı konuşmada vizyoner ve hayalci olmanın zorunluluğunu anlatan Kennedy'den destek alıyordu. Konuşmasının daha sonraki bölümünde 1960'ların Güney Afrika'sına kadar baskının tarihine bir bakış yer alıyordu. Brecht'ten, Finlandiya İç Savaşı'nı anlatan roman üçlüsünün yazarı Väinö Linnas'a kadar, birçok edebi eserden örnekler alıyordu.

Daha sonra da klasik retoriğin temellerine göre kanıtlar bölümü, *argumentio*, geliyordu. Bu noktada iki temel tezini sunuyordu. İlk elde, bilimsel gelişmenin baş döndürücü temposu:

> Ekonomik başarının temposu o kadar hızlı ki, yirmi yıl sonra şimdiki kaynaklarımızı iki katına çıkartabiliriz. Bu gelişme, bize hayat koşullarını iyileştirme ve toplumdaki eksiklikleri ortadan kaldırma olanağı veriyor. Unutmayın ki, bu bize nihayet sınıflı toplumu ortadan kaldırma olanağını da veriyor. Ancak bu hedefe otomatik olarak varamayız. Bu noktada sürekli bir fikir ve çaba zorunludur.

Bunun ardından da "ikincisi":

> ... sosyalizm bir özgürlük hareketidir. Bizim hedefimiz özgürlüktür, ulaşabildiğimiz kadar, dış koşulların baskılarından mümkün olduğunca uzaklaşabildiğimiz kadar, her insanın kendi benliğini geliştirme özgürlüğü, bireye dilediği hayatı seçme özgürlüğü.

Bunlar Palme'nin daha Kenyon yıllarında biçimlendirdiği temel taşıyıcı düşünceleriydi. Bunlar, daha önce de belirtildiği gibi çok karmaşık değillerdi. Palme, aslında hâlâ Fransız Devrimi'nin platformunda duru-

yordu: Aydınlanma felsefesi ve sosyal eşitlik. Palme'deki bu idealin gücü daha dikkat çekiciydi. Mizaç olarak daha çok bir Jakoben'di. Eşitlik ve özgürlük yaratmak için devlet müdahalesi söz konusu olduğunda sonuna kadar gitmeye hazır ama toplumu sınıf savaşının kavramlarıyla görmeyen bir burjuva radikaliydi. Teknik iyimserliği ve geleceğe ilişkin fazlaca emin vaazlarının abartılı olduğu görülecekti, ama hâlâ geçerli olan onun geleceğe olan inancıydı, değişimi gerekçelendirmesiydi: Değişim: modernlik + eşitlik = özgürlük.

11. Bölüm

Song May'de Görüşürüz

Olof Palme bana yalnızlık, stil ve özdenetim konularında bir hayli şey öğretti.
HARRY SCHEIN

Daha sonra öğrencilerden biri bana radikalleşme süreciyle ne demek istediğimi sordu. Yanıtladım: "Siz yaklaşık olarak ortada bir yerde bulunduğunuzda, eğer sizin solunuzda bulunanların sizden daha doğru bir yerde olduğuna ilişkin doğal bir duygu hissederseniz, işte odur."
STEPHEN SPENDER

İsveçliler maddiyatçı ve sıkıcı bir halktır. Amerikalı gazeteci David Jennings, ABD'de 1968'de yayımlanan ve pek de ilginç olmayan kitabı *Sweden and the Price of Progress*'de bunu ileri sürüyordu. Ancak bunu yaparken bir kayıt koyuyordu: "İsveç hızla değişiyor, öyle bir hızla değişiyor ki, bu kitabı hemen yazıp bitirmezsem yazacak bir şey kalmayacağından endişe ediyordum." Öncelikle 1966-1967'de ortaya çıkan genç kuşağın farklı olduğunu düşünüyordu. Onların gözünde insanın değeri, araba, televizyon ve yazlık eve bağlı değildi. Havada, Stockholm için neredeyse "salınıyor" denebilecek, İsveçli olmayan bir canlılık vardı. Yazar, Vietnam göstericilerinin ABD nefretini tek yönlü buluyordu ama aynı zamanda evcimen İsveçli gençlerin bu kadar tutkulu bir politik angajman gösterebilmesine de hayran kalıyordu.

İsveç 1960'ların ortasında, zihinsel bir yapısal dönüşümün tam ortasında bulunuyordu. Liberalleşme, gerçekte modernleşme ve eşitlik konusunda tam bir ideolojik inancın bulunduğu, ama günlük hayatta henüz çok hantal ve konformist olan toplumda olağanüstü bir güçle

yerleşiyordu. Eski yasaklar, ahlak kuralları ve toplumsal gelenekler müthiş bir hızla ayıklanıyordu. 1965 sonbaharında alkol derecesi yüzde 3,6 olan "orta-sert" biranın bakkallarda satışı serbest bırakıldı. Uyuşturucu kullanımı, sağlık personeli ile bohemlerin öncülüğünde daha büyük bir gençlik kesimine yayıldı. En yaygın uyuşturucular, haşhaş, amfetamin ya da Güney Avrupa'da serbestçe satılan zayıflama preparatlarıydı. ABD'de 1960'ta lanse esilen ve İsveç'te henüz "koruyucu tablet" olarak adlandırılan doğum kontrol haplarının satışına 1964'te izin verildi. Bir gazetenin danışma köşesinde ilacın, birleşme öncesi hamile kalma korkusu duyan kadınların "cinsel hayata gösterdikleri isteksizliği" ortadan kaldırdığı ifade ediliyordu. Kürtaj henüz serbest değildi ama İsveçli kadınlar, tıbbi bir zorunluluk aranmaksızın hamileliğe son vermenin legal olduğu Polonya'ya giderek, bu konudaki katı yasayı çiğniyorlardı.

1965 baharında, isim yapmış İsveçli yazarların açık ifadelerle yazdıkları bir dizi seks kitabına başlangıç olarak *Aşk-I* yayımlandı. Bunların çoğunun edebiyat değeri vardı ama bunlar temelde, Rousseau'nun bir zamanlar tanımladığı gibi pornografiydi, "tek elle okunan" kitaplardı. İlk ciltlerinin yaklaşık 300 bin adet sattığı bir başarı sağlandı. Pornografi seks liberalleri tarafından inatla savunuldu. Öncelikle de güdüsel hayatın serbestliği için çaba gösteren genç Halk Partililer tarafından. Lund'daki liberal öğrenciler kulübü, İsveç bayrağına sarılmış ve kırmızıya boyanmış yarı çıplak bir kızla cinsellik içeren bir *happening* sahnelediler, Stockholm'de Liberaller İsveç tarihinde ilk kez resmi olarak pornografik film gösterdiler ancak ne olur ne olmaz düşüncesiyle 1930'lardan bir filmdi bu.

Bütün bu serbestlik talepleri (ensest ve pedofiliyi de kapsıyordu) bir karşı tepki doğurdu. Aşk kitapları sansasyon yaratırken 100 bin kadın İncil'in onurlandırılmasını, evliliğin yüceltilmesini ve "kamusal ahlakı koruyan Hıristiyan yasaların" çıkartılmasını talep eden bir dilekçeye imza attılar. Ağustos 1966'da birkaç bin Småland'lı Hıristiyan, "yaşayan bir kırsal kesim, Hıristiyan yaşama normlarının ve monarşinin korunması" için mücadele etmek için ülke çapında bir örgüt kurmak için Stockholm stadyumunda toplandı. Aynı yılın Noel'inde devlet televizyonu, tarihindeki en kötü halk gösterilerinden birine sahne oldu. Kızgın televizyon izleyicileri, halkın en sevdiği televizyon programı olan "Hyland'ın Köşesi"nde, aktör Per Oscarsson'un bir yandan cinsel bilgi

veren bir kitaptan yüksek sesle parçalar okurken bir yandan da striptiz yapmasını –yani, külotunu çıkartmasını– protesto ediyordu. Fakat her yeni provokasyonla birlikte direniş de zayıflıyordu.

İsveç aynı zamanda daha az resmi, daha değişken ve daha demokratik olmuştu. Eylül 1965'te *Dagens Nyheter* ve diğer birçok Stockholm gazetesi, evli olsun olmasın, bütün yetişkin kadınları "bayan" olarak adlandırmaya başladı. Yabancılara ya da amirlere "siz" diye hitap etmek ya da bu sözcüğü dolaylı hitaplarda kullanmak, modası geçmiş olarak değerlendirilmeye başlandı. 1967'de, giderek genişleyen Sosyal Hizmetler Dairesi'ne yeni atanan genel müdür, personelin kendisine "sen"le hitap etmesini isteyince sembolik bir değerler değişimi meydana geldi. Noel, Uzun Cuma ve Paskalya günlerinde film gösterme yasağı kaldırıldı. Pastanelerin ve sosisçilerin cenneti olan ülkede dikkatli bir biçimde yeni bir yemek kültürü tanıtılmaya başladı; önce Çin yemeği, sonra da pizza. Modanın sınırları daha bir genişledi ama hâlâ önemliydi. Londra'da Mary Quant tarafından yaratılan mini etek geldi, gördü ve yendi. Lisedeki yüksek sınıfların ağırbaşlı erkek öğrencileri için geleneksel bir simge olan klasik erkek şapkası kayboldu.

Sendikal hareket, 1965 yılında yabancı işçi akınının kurallara bağlanmasını talep edince, İsveç'in bir göçmen ülkesi olmaya başladığına ilişkin ilk gerçek anlayış da ortaya çıktı. O zaman İsveç'te 400 bin yabancı işçi vardı. Bunların bir kısmı savaştan sonra gelmiş mülteciler ya da 1956'dan sonra Macaristan'dan gelenlerdi. İşgücü göçü, öncelikle Finlandiya'dan ama İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'dan da olmak üzere sürekli arttı. Bu yeni gelenler, 1960 sonlarında "göçmen" kavramı yerleşmeden önce henüz "yabancılar" olarak adlandırılıyorlardı. Jennings, İsveç'i anlatan kitabında, özellikle ABD'de ırkçılığı hararetle eleştiren İsveçlilerin yeni komşularına ve iş arkadaşlarına karşı son derece önyargılı olabildiklerini hoşnutsuz bir ifadeyle belirtiyordu. Ancak 1965 Noel günü radyoda "biz ve yabancılar" konusunda konuşan Olof Palme, bunun kötü niyete bağlı olduğuna inanmıyordu: "Daha çok yabancı görülen şey karşısındaki mahcubiyettir bu; duygular ve davranışlar hakkındaki bilgisizlikten, belki en çok da rahatlıktandır." 1964'te Yunanistan'dan Stockholm'e gelen ve başlangıçta geçimini lokanta işçisi olarak sağlayan yazar Teodor Kalifatides'in açıklaması ise daha az iyimserdi. Ona göre İsveçlilerde, moral açıdan güçlü bir kendini üstün görme

gereksinmesi vardı. Hastabakıcı olmak istiyorlardı ve onlara hasta gerekiyordu. Pek görgüsü ve bilgisi olmayan yabancılar, baskıdan kurtarıldıkları ve İsveç'te işe alındıkları için müteşekkir olmalıydılar.

***

1960'lı yılların demokratikleşmesi bir başka fenomenle el ele gitmişti: Büyümekte olan bir merkezi yönetim. Olof Palme, 1966 sonbaharında Malmö'de beş yüz Güney İsveçli işadamına, "Rasyonel olmak, üreticiliği ve insanlığı birleştirmektir" diye açıklamada bulunuyor ve bunun da iş dünyasıyla toplum arasında yakın bir işbirliği gerektirdiğini ekliyordu. Ya da Jan Myrdal ve Rune Hassner'in iki yıl sonra, biraz da abartılı bir tonda yaptıkları toplumsal eleştiri filmi *Dolandırıcı Olayı*'nda belirttikleri gibi, "partilerin, örgütlerin ve işadamlarının ortak çalışmasıyla, işbirliğiyle ve ortak anlayışlarıyla, karşılıklı ve dürüst iletişim düzlemleri aracılığıyla yarattıkları bu yeni İsveç'te... o bağımsız, küçük insan merkezde yer alıyor." Ya tümüyle yeni görevlerle ya da küçük birimlerin birleştirilmesiyle, art arda yeni kurumlar oluşturulmaya başlandı: Devlet Planlama Kurumu, Doğa Koruma Kurumu, Trafik Güvenliği Kurumu, Sosyal Hizmetler Kurumu. Olof Palme'ye benzeyen genç erkekler gelip yeni büro şefleri, büro sekreterleri ve memurlar gerektiren yeni birimler oluşturdular.

Siyaset bilimi, iktisat ve hukuk okumuş, dört köşe gözlüklü ve poplin pardösülü hırslı genç adamlar, yeni bir devlet yöneticisi kuşağını oluşturuyordu. Çoğu işçi ve aşağı orta sınıf ailelerinden geliyorlardı ve 1950 sonlarıyla 1960 başlarında gelişen modernleşme gayretini yansıtıyorlardı. Piramitin tepesindeki büyümeye, hızla gelişen bir temel karşılık veriliyordu. 1960'lı yıllarda sağlık hizmetlerinde çalışanların sayısı iki misli artarak 200 bine, öğretmen sayısı yarı yarıya artarak 120 bine yükseldi. Bilime ve tekniğe karşı sarsılmaz bir inanç vardı. Palme Ağustos 1966'da üç yüz kadın dernek üyesine yaptığı konuşmada, "Mühendis olmalısınız" diyordu. Bundan iki ay önce "Kuzey Avrupa'da elektrik üretecek ilk nükleer santral"in Oskarshamn'da kurulması için ilk kazma vurulmuştu. Her yeni hafta, Maliye Bakanı Gunnar Sträng'in Nöbbelöv'de patatesten alkol elde eden dünyanın en büyük fabrikasının açılışını yaptığı ya da Avrupa'nın en modern margarin fabrikasının Karlshamn'da kurulduğu gibi endüstriyel başarılarla ilgili haberler geliyordu.

Verimlilik, anahtar sözcüktü. 1809'dan kalma anayasanın zamanını doldurduğu düşünülüyordu. Monarşinin gelecekteki rolünü de gözden geçirecek yeni bir anayasa çalışma grubu oluşturuldu. Büyük ölçeğe öncelik tanınıyordu. Devlet iç piyasada küçük şirketlere karşı büyük ihracat şirketlerini, küçük köylü yerine büyük çiftçileri ve kırsal kesim yerine kentleri gözetiyordu. Kentleşme politikası, özellikle Kuzey İsveç'ten olmak üzere kırsal kesimden işsizleri kentlere çekmek için ekonomik yardım yoluyla yürütüldü. Stockholm'de 1950'lerde başlatılan bina yıkımları dalgası daha da yükseldi. Stockholm, devasa bir inşaat alanına dönmüştü: Vinçlerin oluşturduğu bir ufuk çizgisi ile bir yığın temel çukuru. Yıpranmış Klara Mahallesi'nde küçük bir alana sığan 60 otel ve restoran, 70 matbaa ve 200 küçük fabrika ve atölye; yerlerini işhanları, bankalar, katlı otoparklar ve geniş caddelerden oluşan tümüyle yeni bir şehir topoğrafyasına bırakıyordu. Yazar Per Ander Fogelström'ün dediğine göre Stockholm "fayans kaplı tek ve dev bir pisuvar" olmak yolundaydı. Popüler hafif müzik şarkısı *Mutlu Sokak*'ta, her şeyin "çiğnendiği, yerinden çıkarıldığı, tahrip edildiği ve ırzına geçildiği" söyleniyordu. Ama kazı makineleri –sorumlu Stockholm politikacıları Hjalmar Mehr ve Joakim Garpe– ödünsüzdüler. Mehr, 1966 sonbaharında Stockholm'ün aslında çok küçük olduğuna işaret ediyor ve Londra ve Moskova'yı örnek olarak gösteriyordu. Kentleşme, ulusal ölçekte rasyonalleşme demekti. Bu dönüşüm daha sonra taşra şehirlerine de yansıdı ve buralardaki eski şehir merkezleri, yaya yolları ve beton mağazalarıyla modern alışveriş alanlarına dönüştü.

Merkezileşme, şehir planlaması ve endüstriyel büyük işletmecilik, elbette yalnızca İsveç'e özgü birer fenomen değildiler. Yeni solun *İncil*'i olacak olan Amerikan-Alman filozof Herbert Marcuse'ün 1964'te yazdığı *Tek Boyutlu İnsan*'da söylediği gibi, "gelişmiş ve gelişen sanayi toplumlarındaki egemenlik, yalnızca, modern sanayi uygarlığı için ulaşılabilir olan teknolojik, bilimsel ve mekanik güçleri harekete geçirebilme, organize edebilme ve bunlardan yararlanabilme yoluyla elde tutulabilirdi." Ama İsveç, en azından Olof Palme ve Tage Erlander, daha 1950'li yılların sonunda, gelecekteki gelişme konusunda hazır bir analize sahip oldukları için sınıflarının birincisi olmuştu. 1956'da gördükleri gibi, geleceğin en büyük zorlayıcı olgusu, "gelişmekte olan beklentilerin yükselen hoşnutsuzluğu"nu karşılamaktı. "Güçlü toplumun" bütün yurttaş-

lara maddi büyümeden yararlanmak için eşit olanaklar sağlamak üzere müdahale etmesi gerekiyordu. Ne Erlander ne de Palme, insanların daha fazla derin dondurucu ve araba sahibi olmakla, daha mutlu olacaklarına inanacak kadar nahifti. Bunun arkasında yatan düşünce, devletin, bireyin kendisini gerçekleştirmesi için kaynakları kullanıma hazır tutmasıydı. İnsanlar temel güvenceye ulaştıkları zaman, Maslow'un gereksinme piramitine göre eğitim görecekler, kültürel anlatma etkin olacaklar ve aktif toplum yurttaşları haline geleceklerdi.

Sıralanan bu son umutlar, düş kırıklığıyla sonuçlanacaktı. Ama devletin yurttaşları daha bağımsız ve özgür kılacağı düşüncesi, İsveç toplumundan güçlü bir destek alıyordu. Bunun tarihi kökleri, 1800'lerin liberal milliyetçiliğine uzanıyordu. Bu düşüncenin İsveç versiyonu, özgür köylüler ile güçlü devlet arasındaki birlik tarafından soyluların geri püskürtülmesi yoluyla ülke demokrasisinin gelişeceğini ileri sürüyordu. Sosyal demokrasi bu düşünceyi 1930'larda ele almış ve bunu, halk ile sosyal demokrat devletin, yeni egemenlere, kapitalistlere karşı birliği biçiminde yeniden tanımlamıştı. Palme ve Erlander'in güçlü toplumu, bir adım daha ileri gitti ve devletle birey arasındaki birliğin sözünü verdi. Bu, kolektif ideale ve üretim araçlarının devletleştirilmesine dayalı geleneksel bir sosyalizm değil, bir tür devlet bireyciliğiydi. Büyüyen kamu sektörü, yurttaşların yüksek gelir ve tüketimiyle finanse ediliyordu ve aynı zamanda şirket vergileri düşük düzeyde tutuluyordu. Devletin eğitim, sosyal sigorta, emeklilik, sağlık bakımı, öğrenim desteği vb. hizmetleri sunmasıyla birey, çevresiyle olan ilişkisinde büyük bir özerklik kazanacaktı. Akrabalara, ebeveynlere, hayır kurumlarına, işverenlere, halk hareketlerine, kiliselere ve diğer sivil toplum kurumlarına olan eşitsiz bağımlılığın yerini, belli bir kişiliği olmayan, evrensel ve kurallı yönetilen bir devlete bağımlılık alacaktı.

Birçok ülkede devlete olan bu güven bir nahiflik olarak görülüyordu. Ancak İsveç, 1800'lerin başından beri ne savaş, ne işgal, ne de altüst edici devrimler yaşadı. İsveç halkı, seçimlerde ardı ardına refah toplumunu kuran hükümetleri seçmiş ve devletin gelişmesi konusunda coşkulu görünmeyen partileri cezalandırmıştı. Erlander ve Palme de özellikle ATP oylamasından sonra ve ilerideki süreçte, güçlü toplum söylemiyle seçim sandıklarında onay almışlardı. Sürekli artan bir ekonomik büyümeyle –1964'te GSMH yüzde 7'yle rekor kırmıştı– stratejilerinin yenilmez ol-

duğu görülmüştü. Bir hoşnutsuzluk vardıysa, hiç olmazsa muhalefete göre bu, daha çok karşı tarafa yönelikti. Modernleşme yeterince hızlı gitmiyordu, daha çok ve daha büyük konutlara, daha iyi ulaşıma, daha yüksek eğitim olanaklarına ve daha çok televizyon kanalına gereksinim vardı. "Bireyin özgürlüğü toplumun özgürlüğüyle çatışmaz, tersine toplum sayesinde gelişir" demişti Palme 1960'ta ve birçok İsveçlinin bunu onayladığı görülüyordu.

***

1960 kuşağının başkaldırısı daha çok bir Batılı fenomen, rekor yılların yükselen beklentilerinin toplu bir sonucu olsa bile, bunun yerel akışı, ulusal koşullar tarafından belirleniyordu. Çek öğrenciler komünizme, onların İspanyol arkadaşları ise Franko'ya başkaldırmıştı, ABD'de Vietnam Savaşı ve ırk sorunu merkezi rol oynuyordu, Almanya'da yetişen kuşak için ebeveynlerinin Nazizmdeki sorumlulukları sorunu vardı ve Fransa'da öğrenci başkaldırısı, yoğunlaşan bir sınıf mücadelesiyle örtüşmüştü. İngiltere ve İskandinavya'da gençlerle yerleşik toplum arasındaki çatışma daha az şiddetli olmuştu ve militan bir politik içerikten çok kültürel bir nitelik taşıyordu. Ama bu ülkelerde yerleşik toplumun reaksiyonlarının yumuşak olmasına rağmen –belki de bu yüzden– toplumsal havada sert bir radikalleşme meydana geldi. Bu özellikle İsveç için geçerliydi, burada gençliğin ve entelektüellerin hoşnutsuzluğu, her şeyden önce sosyal demokratların gurur duydukları toplum inşasına yönelecekti. Bunlar daha fazla bireysel özgürlüğün yanı sıra Palme ve Erlander'in güçlü toplumunun sunabileceğinden daha sıcak bir birliktelik talep ediyorlardı.

Stockholm'lüler 1965 kışında, yeniyetme gençlerin kentin merkezi yerlerinde nasıl öbekler halinde toplandıklarını görüyorlardı: Merkez İstasyon'da, Kungsträdgården'deki Tetley Çay Bahçesi çevresinde ve Hötorget Meydanı'ndaki Konser Binası'nın merdivenlerinde. "*Mods*" ["modern"in kısaltılmışı -ç.], tuhaf giysileri, portatif gramofonları ve The Who, Pretty Things ve Downliners Sect gibi İngiliz pop gruplarının çığlık çığlığa müzikleriyle ilgi uyandırıyordu. "*Mods*" kavramı, İngiltere'den ödünç alınmıştı ve orada oldukça özel bir gençlik stilini yansıtıyordu. Bu, İsveç'te, yana atılmış kâkül, kadife ceket, beyaz kot pantolon ve çöl çizmeleriyle daha bir stili olan gençlerden, asker ceketli ve cimnastik ayakkabılı yeni ergenlere kadar herkes için ortak bir isim haline gelmişti.

Bunlar öncelikle Stockholm'ün güney ve batı banliyölerinde, özellikle Palme ailesinin de oturduğu Vällingby'deki yüksek binalarda oturuyorlardı. Thomas Millroth'un romanı *Vällingbyblues*'daki gençlerden biri, "Yalnızca zıbarıp uyunulan ve alışveriş yapılan bu ölü toprağı serpilmiş Vällingby'de en iyi şey, bu hayata destek olmak yerine oradan çıkmamız" diyordu. Saçlarını kesmeleri ve kendilerine iş bulmaları için aşağılayıcı sözler ve uyarılarla karşılaştılar. Hötorget'te Ağustos 1965'teki *mods* gösterileri ve kargaşasının tam nasıl başladığını bilmek zor –gençler, yaşlı bir adamın köpeğini onların üzerine saldığını ileri sürmüşlerdi– ama sonuçta, Stockholm'ün merkez semtlerinin büyük bir kısmı, üst üste iki gece boyunca atlı ve köpekli üç yüz polis tarafından kapatıldı. *Mods* kültürü, yerleşik yetişkinler toplumundan ve özellikle de geleneksel iş ahlakından kararlı biçimde bir mesafe alışı içeriyor olsa bile politik bir yanı yoktu. 1967'de prömiyeri yapılan *Bize Mods Diyorlar* adlı çok yankı yapan belgesel filmdeki başkaldıran genç çocuklardan biri, felsefi bir biçimde şöyle diyordu: "Biz ilk bireycileriz... Bu yüzden bizden nefret ediyorlar. Biz son sosyalistleriz."

Mods'un yanında bir başka şaşırtıcı yeni kuşak olgusu ortaya çıktı. Amerikan Kongresi, 1964 Ağustosu'nda, Tonkin Körfezi'nde ateş açıldığı yönündeki ifade üzerine, Kennedy'nin yerine geçmiş olan Lyndon B. Johnson'a, resmi savaş ilan etmeksizin Kuzey Vietnam'a saldırma yetkisi verdi. ABD'de ilk savaş karşıtı gösteriler aralık ayında yapıldı. 1965 Şubat ayı başında Stockholm Yüksekokulu'ndan bir grup öğrenci, Vietnam Savaşı'nı protesto etmek üzere Hötorget'te toplandı. Bunların çoğu "atom silahlarına, ırkçı baskıya ve askerliğe karşı yürüyüş yapmış eski ve deneyimli göstericilerdi" ama bahar ayları boyunca daha önce politik deneyimi olmamış birçok genç öğrenci giderek artan ölçüde bu harekete katılıyordu.

Aynı zamanda genç şair Göran Sonnevi, *BLM*'de "Vietnam'daki Savaş Hakkında" adlı şiirini yayımladı. Şiir büyük ilgi gördü. Sonnevi, İkinci Dünya Savaşı'nı anımsatan derin bir çaresizlik duygusunu yansıtıyordu. Şiir ilk elde Vietnam'ı anlatmıyor –gücü de buradaydı–, buna karşılık, insanların televizyon haberleri kanalıyla vahşi bir savaşa kendi gözleriyle tanık olduğu bir İsveç'i anlatıyordu: "... kimse bizi napalmle yakmıyor / feodal bir özgürlük için." Yaz başında İsveç'te, Vietnam'la ilgili olarak polisle ilk çatışma yaşandı. Clarté üyesi olan

iki genç tıp öğrencisi, "ABD'nin halka yönelik terörüne" karşı bildiri dağıtıyordu. Bu iki genç, bir tartışmadan sonra polis tarafından şiddetle tartaklandı. Polise göre, *mods* gibi bunlar da oradan geçenleri rahatsız etmişti. "Şiddetli karşı koymakla" suçlandılar ve hatta bunlardan birinin, 24 yaşındaki bir kadının, bir polisi ısırdığı bile iddia edildi. İrikıyım polisler karşısında tehdit oluşturan kadın resmi, pek de ikna edici değildi. *Aftonbladet*'te küçük polis memurlarını dişlerinin arasına alıp sağa sola savuran devasa bir göstericiyi gösteren bir yergi karikatürünün altında "Isırıcı Vietkong gorili, tıp öğrencisi Åse Halström" yazılıydı.

Hötorget'teki göstericilerin çoğunun, 1920'lerden beri komünistler ile sosyal demokratlar arasındaki mücadele karşısında tavır almadan Marksist radikal bir çizgi izlemeye çalışan Clarté'yle bağlantısı vardı. 1960'ların ortasında bu tavır için tarihi an gelmiş gibi görünüyordu. Belirsiz ama vaat dolu "yeni sol" diye adlandırılan bir şey, öğrenciler ve entelektüeller arasında yerleşiyordu. Bu kavramın kaynağı, sosyolog C. Wright Mills tarafından Amerikan Komünist Partisi'ne 1960'ta gönderilen eleştirel bir mektuptu. Ancak entelektüel nabız atışları öncelikle *New Left Review*'den geliyordu. Daha yakın sahada ise aynı zamanda kurulmuş olan ve Moskova'ya bağlı komünizm ile uykulu reformizmin arasında bir yer sunan Norveç ve Danimarka Sosyalist Halk Partileri bulunuyordu. Bunlar, katılaşmış dogmatizme karşı hoşnutsuzluk gösteren, ekonomik olmaktan çok kültürel faktörleri vurgulayan ve politik mücadelede, maliyeti işçi sınıfına yüklenmek üzere öğrencilerle entelektüellere merkezi bir yer veren, yeni ve karmaşık teorilere yol açtı. 1966'da İsveçli sol kanat sosyal demokratlar tarafından kaleme alınan sempatik ama sorunlara pek de açıklık getirmeyen *Yeni Bir Sol* isimli tartışma kitabında, "Yeni sol, sosyalist ve hümanist toplumu, insanın işinde, toplumsal hayatta, kültür ve özel hayat içinde kişiliğini geliştirebileceği toplumu, yabancılık duygusunun ve otoriter örgütlerin olmadığı toplumu hedeflemektedir" deniyordu.

Pragmatik İsveç'te, bu yeni solun sunduğu, Marx'tan daha sofistike okumalara olan ilgi sınırlıydı. Radikalizm, daha çok bolluğun yarattığı suçluluk duygusuna dayandırılıyordu. 1960'ların ortalarında bütün Batı dünyasında vicdan azabı eğilimleri arttı. Bir yandan giderek çok sayıda insan *la dolca vita* olmasa bile, hoş bir maddi rahatlık yaşayabiliyordu.

Öte yandan televizyonun etki gücü, Üçüncü Dünya'daki çile ve açlığın, kendi oturma odalarımıza girmesi anlamına geliyordu. Bu suçluluk duygusunun İsveç'te dış dünyadan daha büyük olup olmadığını kestirmek zor ama bu duygu, 1960'ların ikinci yarısında edebiyat ve sanat çevrelerinde büyük bir yankı yaptı. Bu dönem, dayanışmacı ve çok çalışkan bir halktan, küresel bir perspektifle kendini beğenmiş ve tüketici bir üst sınıfa dönüşmüş olmaya karşı, ezici bir tiksinti duygusunu ve mesafe alışı yansıtıyordu. Bu birçok açıdan sol bir hareket olduğu kadar bir uyanış hareketiydi de. İsveçlilerin suçluluk sorununa gösterdikleri Lutherci ilgi, kendilerinin başka birçok halktan daha zengin olmakla kalmayıp, ayrıca İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olmaları olgusuyla da ayrıca abartılıyordu. Kökleri katı bir köylü ahlakına dayanan bu halka, mutluluk ve zenginlik, huzursuz edici bir haksızlık gibi geliyordu.

Barajın kapaklarını açan kişi, uluslararası planda ilgi çeken *Bir Avrupalı Entelektüelin Çağdaş İtirafları** adlı kitabıyla Jan Myrdal'dı. Kitap, hem bir dostunun intiharı hem de Batı dünyasının Üçüncü Dünya'ya saldırısı karşısındaki pasif gözlemci rolüyle acımasız bir hesaplaşmaydı. Myrdal'ın kendi kendine yönelttiği ağır hüküm şuydu: "Suçum, kendi sorumluluğunu taşımamış olan bilincimdir." Myrdal kadar militan olmasa bile birçok İsveçli yazar, 1960'ların ikinci yarısında suçluluk konusunu derinlemesine ele alacaktı. Ocak 1965'te yazar ve İsveç Akademisi** üyesi olan Lars Gyllensten, refah toplumuna uyarlanmış biçimde On Emir'in yeni bir versiyonunu formüle etmişti. Bu yeni On Emir, İsveçlilerin haksız yere elde edilmiş refah duygusuna hitap ediyordu: "Birçokları, hak ettiklerinden daha iyi durumda. Onlardan biriysen, başkalarıyla paylaş. Yoksa hırsızlık yapmış sayılırsın." Düşünce tarihçisi Jens Ljunggren, 1960'larda politikada, sol entelektüellerin giderek "vaaz veren kurtarıcı figürler" gibi hareket etmesine yol açan bir duygusallaşma yaşandığını ifade ediyordu.

Göran Palm, bir yıl sonra *Haksız Bir Gözlem* adlı kitabıyla İsveç'in Batı dünyasının yaptığı haydutluklarda sorumluluğu olmadığı anlayışına saldırdığında, tipik bir biçimde kitabın ilk sayfasına İsa'nın Dağ Vaazı'ndan aldığı bir alıntıyı yerleştirmişti: "Ne mutlu yumuşak huylu

---

* Kitap Türkçeye *Hain Bir Avrupalının İtirafları* adıyla çevrildi - ç.n.
** Nobel ödülünü veren kurum - ç.n.

olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar." İnsanın televizyon karşısındaki bağlayıcı olmayan acıma duygusuna saldırdı: "Gerilla televizyon cihazından dışarı fırlayıp masamıza doğru gelince, masadaki tabak ve bardakları devirince ve kendi acısının nasıl hissedildiğini bize copuyla göstereceği tehdidinde bulununca, işte ilk kez o zaman bu acının bizim dünyamızda da bulunduğunu anlamaya zorlanırız."

Sven Delblanc 1967'de yayımlanan, kapitalizmin Marki de Sade'ın yatak odası felsefesinin bir uzantısı olarak gösterildiği *Gece Yolculuğunda* adlı kitabında, insanın kurban ya da cellat olmak arasında seçim yapmak zorunda olduğunu yazıyordu. Bu dönemin aykırı sesi, üzerine herhangi bir politik suçluluk duygusunu almayı reddeden Ingmar Bergman idi. Buna karşılık 1968'deki *Utanç* adlı filmiyle şiddet dolu bir dünyanın karşısında kendi dehşetini tanımlıyordu. Filmde ne kahramanlar, ne de doğru ya da yanlış taraflar söz konusuydu, yalnızca savaş ve hayatta kalmaya çabalayan korkak insanlar vardı. Bergman, hiç de şaşırtıcı olmayacak biçimde, politik bilinçten yoksun olmakla suçlandı. Bu, rejisörle 1968 kuşağı arasındaki birçok atışmanın ilki olacaktı.

Eleştiriler, yurttaşları yeni, güzel ve tertemiz bir dünyaya götürecek olan bu yeni dönemin yetenekli yöneticilerine de yöneldi. Merkezi rol oynayan bürokrat, kahramandan düzenbaza ya da hiç olmazsa suç ortağına dönüştü. İsveç bürokrasisinin toplumu planlı biçimde modernleştirmesi ile Amerikan savaş makinesinin üstün teknolojiyle Vietnamlı köylüleri demokratik antikomünistlere dönüştürme çabası arasındaki farklılık, bir tür farklılığı olarak değil, bir derece farklılığı olarak görülüyordu. Genç Vietnam eylemcileri, bürokratların sınandığı ve sıkça da yetersiz bulunduğu yeni ölçü konumuna gelmişti. Jan Myrdal, 1967'de çıkan *Ahlak Oyunları* adlı kitabında, kültür bakanlığındaki genç bir sosyal demokrat memurun, bir savaş karşıtı gösteriyle bağlantısını inkâr etmekte nasıl zorlandığını anlatır: "Daire başkanı biraz huzursuzdu. Senin Humlegården'de polisle çatışanların arasında olduğunu duymuş. Ama bunun bir yanlış anlaşılma olduğunu söyleyerek onu yatıştırdım." İsveç'i reforme etmek ve modernleştirmek artık gurur duyulacak görevler olmaktan çıkmıştı, tersine, ahlaki sorumluluktan kaçmak olarak algılanıyordu.

Doktorluk eğitimi görmüş ve 1960'ların en gözde yazarlarından olan P.C. Jersild, bürokratik antihümanizmin en önde gelen eleştirici-

si olmuştu. 1968'de yayımlanan *Domuz Avı* adlı kitabında, büyük bir enerjiyle domuz kesimini daha verimli hale getirmekle uğraşan hamarat bir memuru anlatır. Memur, yeni personel alır, yeni hayvan kesim araç gereçleri dener, Gotland'da bir deney merkezi kurar ve uluslararası ilişkiler geliştirir. Ancak Gotland'lılar ona karşıdır. Domuzların sinir gazıyla öldürüldüğü taşınabilir mezbahalar, düşünceleri daha bir kasvetli yöne çeker: "Bugün kuzey sektöründen gelen nihai rapor, kimyasaldan yüzde yüz arındırılmış." Büro müdürü, bütün doğru soruları yönelten mükemmel bir organizasyon insanıdır, bir soru dışında: Bütün bu domuzları kesmek neden gerekli?

Jersild, *Domuz Avı*'nı izleyen ve bürokrasi eleştirisi olan *Song May'de Görüşürüz* adlı kitabında başka türden bir memuru anlatır. Rolf Nyberg, politik bilinci olan bir psikologdur, yılda 70 bin kronla savunma bakanlığında işe girmiştir ve on aylık hapis cezası yerine, askerlik yapmayı seçen radikal bir pasifistten ahlaki olarak daha zayıf olup olmadığını düşünmektedir. İsveç ordusunda taban demokrasisi uygulayacak olan bir birimde çalışmaktadır. Ancak bütün bunların, Herbert Marcuse'ün "bastırıcı tolerans" dediği, sistemin kendisine meşruluk kazandırmak için bazı direnişlere izin verme alıştırması olduğu görülür.

* * *

Olof Palme, Bergman gibi, bir önceki kuşağa dahildi ve bu yeni akımların gerçekten de oldukça uzağında duruyordu. Kararlı bir antikomünistti ve hiçbir zaman Marksizm'in cazibesine kapılmamıştı. Muhtemelen hükümette Marcuse okuyan tek bakan oydu ama onu "tipik bir kafası karışık Alman filozofu" olarak görüyordu. Güçlü özgüveniyle yapacakları için yol gösterici olmak üzere hiçbir inanç sistemine gereksinmesi yoktu. Hem *mods* hem de genç entelektüeller için İsveç ıssızlığının özü olarak görülen Vällingby'deki banliyö hayatı, onun için modernliğin ve sınıfsızlığın hitap ettiği bir idealdi. Palme'deki varoluşçu yan, yeni solun uygarlık eleştirisini anlamakta zorluk çekmiyor olsa bile, onun faydacı düşünce yaklaşımı ve merkezciliğe olan inancı, bu yeni solun teknokrasi ve modern toplumdaki yabancılaşmaya yönelttiği en önde gelen hücumların hedefiydi.

Gençlik kültürü içinde yükselen ve gününü gün etmeyi öne çıkaran yaşama felsefesiyle Palme'nin elitizmi yansıtan modernizmi ve aristokrat

görev ahlakı bağdaşmıyordu. Suçluluk duygusuyla boğuşmak da ona göre bir şey değildi; bu dayanışmaya ve ahlaki sorumluluğa inanmadığı için değil, kendine eziyet etmek yerine eylemi tercih ettiği içindi. Eleştirmen ve müzisyen Leif Nylén'in deyişini kullanmak gerekirse Palme, ütopik duyarlılığının, Üçüncü Dünya'ya angajmanının ve toplumu değiştirme konusundaki radikal isteğinin verdiği güçle, "1960'ların sosyal demokratıydı."

Palme 1960'ların ortasında, gençlik içindeki yeni akımlar için, onlar adına ve onlar hakkında konuşmak söz konusu olduğunda en önde gelen İsveçli politikacı olarak ortaya çıktı. Biraz daha yüzeysel planda, farklı tarzı da söz konusuydu. Politika –Palme uyguladığı zaman– kişisel ve önceden kestirilemez bir etkinlik gibi görünüyordu. Kendine özgülüğü ve bağımsızlığı öne çıkaran bir dönemde, onun buruşuk kostümleri ve beceriksiz kravat düğümleriyle İsveç'in "en kötü giyinen on adamı"ndan biri seçilmesi olumsuz bir şey değildi. Her ne kadar iyi giyimi kadar keskin bir kalemi de olan gazeteci Marianne Höök, onun koyu renk kostümle birlikte kahverengi ayakkabılar giymesini kabul edilemez bulsa da moda karşıtı olmak da bir tarzdı. Palme, ayrıca 1965 Kasımı'nda o yıl içinde kurulan on bin pop grubundan biri olan Göteborg'daki Palmers'in şeref üyesi ilan edildiği için, hükümetin ilk pop bakanı olmakla övünebiliyordu. Ocak 1967'de 40 yaşını doldurunca, o kahverengi ayakkabılara rağmen coşkulu bir Palme taraftarı olan Höök, onun en nedensiz durumlarda bile tasasız, mutlu ve sorumsuz görünme gibi olağanüstü bir yeteneği olduğunu yazmıştı.

Vällingby'deki genç Palme ailesi, erkeğin de, kadının da çalıştığı ve çocuk bakımı sorumluluğunu paylaştıkları yeni eşitliğin medya vitriniydiler. 1960'ların ortalarında bir röportajdan diğerine, Lisbet'in çocuk psikologu olarak kendi kariyeri olduğunun ve Olof'un da ev işlerine yardım eden modern bir erkek olduğunun altı çiziliyordu. *Vecko-Journalen, Dagens Nyheter ve Aftonbladet*'teki fotoğraflı büyük röportajlarda, Palme'nin oğulları Mårten ve Joakim ile olan sıcak ilişkisi vurgulanıyordu. Evlilikte eşitliğe ilişkin verilen bu resim, bir bakıma illüzyondu. Palme, diğer birçok babaya kıyasla, daha çok ve daha uzun çalışıyor ve evden daha çok uzak kalıyordu. Ayrıca ev işlerinde de gayet beceriksizdi. Ama bu pırıltılı resimlerde bir içsel doğruluk payı da vardı. Palme'nin ifade ettiği gibi aile, çok sevilen ama zaman buldukça uğraşı-

lan anlamında onun "hobisi" idi, . Palme ailesinin bütün erkekleri gibi Olof da çocuklara düşkündü, yüksek sesle okumayı ve oğullarıyla futbol oynamayı seviyordu. Hakkında yayılan söylentiler arasında onu en çok yaralayanı, çocuklarını umursamayan kötü bir baba olduğu suçlamasıydı. Günlük hayatın aksamadan yürümesine çalışan Vällingby'deki çocuklu aile resmi, aristokrat Palme'yi daha halktan biri kılmak için de iyi bir yoldu. İşçi sınıfından gelen sosyal demokratlardan farklı olarak, kendi basit kökenini öne çıkaramıyordu. Buna karşılık, kendisini de zorlayan bir imajla, sevgi yüklü bir aile hayatını kombine eden modern bir orta sınıf kahramanı olarak ortaya koyuyordu – ya da medyanın bunu yapmasını sağlıyordu.

Ağlayan çocuklarını avutmak, Palme'nin erkekçe tutumunu neredeyse hiç zayıflatmıyordu. Gençti, radikaldi, konuşmasını biliyordu, pervasızdı ve her şeyden önce ister Che Guevara, ister James Bond olsun, kahramanların tarzına hayranlık duyulan bir zamanda özgüvenle doluydu. Birçok gazeteci, Palme'nin İsveçli politikacıları yansıtan geleneksel şablondan ayrılan yoğun kişiliğinin cazibesine giriyordu. *Svenska Dagbladet* bu konuda, "Basın ona bir fino köpeği gibi bağlı" diye yazacaktı. Gazetecilere insan gibi davrandığı için belki hiç de tuhaf değildi bu. Yemek kuyruğunda önünde duran gazetecilerle dostça bir tavırla ve eşitlik duygusu yayarak ahbaplık ediyor ve televizyondaki genç delikanlılarla senli benli konuşuyordu. Bir politika muhabiri, "Halkın Palme'ye ne kadar değer verdiğimizi anlaması için, öteki memurlara nasıl da yağ çekmemiz, tehdit etmemiz ve yardım ricasında bulunmamız gerektiğini bilmesini isterdim" yorumunu yapıyordu.

Her geçen gün biraz daha radikalleşen entelektüeller, onun düşüncelerini tartıp ifade etme biçiminde kendilerine ait bir şey buluyorlardı. "Hareketli, sağa sola girip çıkan, çabuk kızan, zarif ve her zaman eyleme hazır" diye yazıyordu *Dagens Nyheter*'in kültür şefi Olof Lagercrantz (Palme'ninkine benzer biçimde onun geçmişi de atlı sipahi subaylığı ve Finlandiya eylemciliğini kapsıyordu ve onunla ilgili nitelemelerinde muhtemelen kendi özelliklerini de sayıyordu). Palme 1960'lı yıllardaki eşitlik gereği "kültür işçisi" diye adlandırılmaya başlayan kişilerden yığınla mektup ve davetiye alıyordu. Yayıncı Per I. Gedin'e göre "İlginç yazarlar için daima zamanı vardı." Yunanistan'daki cuntaya karşı yapılan gösteri yürüyüşünde film yıldızı Melina Mercouri ile yan yana

yürürken görülmüştü. Herkes, zamanın sorunlarıyla ilgili olarak onun yorumlarını almak istiyordu. Stefan Jarl (*Bize Mods Diyorlar*) ve Vilgot Sjöman (*Meraklıyım-sarı*) gibi genç ve yükselmekte olan İsveçli filmciler onunla söyleşi yapıyorlardı. Dış dünyada da giderek ilgi uyandırıyordu. *New York Times*, onu 1967'de İsveç'in Robert Kennedy'si olarak ilan etti. Olof Lagercrantz gibi *Aftonbladet*'in kültür şefi Karl Vennberg de bu genç sosyal demokrata, özellikle Palme'nin politik konuşmalarının toplandığı 1968 baharında çıkan *Politika, İstemektir* (*Palme'nin Küçük Sarısı* diye de adlandırılır) kitabını tanıtırken övgü dolu sözler yağdırıyordu. 1950'lerin başındaki "üçüncü çıkış noktası" tartışmasındaki görüş ayrılıklarının unutulduğu görülüyordu.

Palme, 1960'ların Stockholm'ünde, aynı Sven Palme'nin 1880'lerdeki modern radikal çekiciliğine sahipti. Ancak Olof, büyükbabasından farklı olarak evinde büyük toplantılar düzenlemiyordu ve ahbaplık ettiği geniş bir çevresi de yoktu. Palme'yle yaşıt olan gazeteci Ulf Thorén, Palme'yi 40. yaş gününe davet etti ama sonuç alamadı. Thorén'in orijinal televizyon programı *Kırk Günde Bir*'de hep gösterilen bir parçada, bir kürsüde konuşan Palme'nin yoğun ayak hareketleri gösteriliyordu. Palme, ayak parmaklarının ucunda yükseliyor, ayaklarını bir sağa, bir sola kıvırıyor ve vücudunun dengesini sürekli değiştiriyordu. Palme, Thorén'in ısrarlı davetine değer vermiş ama uzak kalmayı yeğlemişti. 40. yaş gününü Vällingby'deki sıraevde yakın aile çevresiyle birlikte kutladı.

Kültür dünyasının Palme'ye gösterdiği coşkulu ilginin nedenlerinden biri, onun artık unutulmuş olan Finli yazar Hannu Salama'nın *Yaz Ortası Dansı* adlı kitabını 1965'te açıkça savunmasıdır. Kitapta çok sağlam bir stille ve realist bir biçimde kırsal kesimdeki bir grup Finli gencin çalıların arasında geçen hızlı cinsel ilişkileri ve sarhoş kavgalarıyla dolu eğlenceleri anlatılıyordu. Salama, kitaptaki sarhoş gençlerden birinin, İsa'nın, cinsel alışkanlıklarıyla ilgili görüşleri yüzünden Finlandiya'da kâfirlik suçlamasıyla yargılandı. Mayıs ayı başında Halk Partili Hıristiyanlar parlamentoda Salama'nın kitabının İsveç'te de toplatılmasını talep ettiler. Radikal kültür çevrelerinden, başta Olof Lagercrantz olmak üzere Halk Partisi'ne şiddetli saldırılar geldi. *Aftonbladet* provokatif biçimde Salama'nın kitabındaki o ahlakdışı bölümü yayımladı. Sürmekte olan "özgürleşme süreci"nin "1960'ların en önemli sorunlarından biri"

olduğunu düşünen Palme, zevkle bu tartışmaya katıldı. 1965 Mayıs ayının sonunda *Dagens Nyheter*'de bir sosyal demokrat olarak ifade özgürlüğünü savunmanın neden tayin edici olduğunu açıklıyordu:

> Toplumumuz, insanın talep ve beklentilerinin sonucu olarak giderek kolektifleşecektir. En azından bu yüzden, bireyin özgürlük sınırlarını genişletme olanaklarını ve bireylerin kolektif çerçevesinde kendi stilini kazanması ve yolunu belirlemesi hakkını tartışmamız önemlidir.

Kültürün, toplumun diğer kesimleriyle ilişkide serbest bir bölge olduğu düşüncesi, Palme'de sürekli tekrarlanan bir olguydu. Belki de kendisiyle yazar ve entelektüeller arasında yakın akrabalık bağları duyduğu içindi bu. Daha 1947'de yedek subaylık eğitimi için geçtiği psikoloji sınavında ifade özgürlüğünü kısıtlayan her türlü öneriye açıkça karşı çıkmıştı. 1960'ların ikinci yarısında bakan olarak sanatsal özgürlüğü –o zaman özgürlüğün sınırları provokatif sanatçı ve yazarlar tarafından cüretle deneniyordu– sansür, yargılama ve devlet müdahalesine karşı, tutarlı bir biçimde savunuyordu.

Palme'nin düşünce özgürlüğü konusunda aldığı tutum, her şeyden önce politikacı olarak kendisini kavrayışın bir kaynağıydı. Gazetecilik, araştırmacılık ve edebiyatçılık yerine politikayı bir meslek olarak seçmişti. Böylelikle entelektüel özgürlüğünü feda etmiş ama toplumda gerçek değişimleri gerçekleştirme olanağını kazanmıştı. *BLM*'de 1960'taki anket yanıtlarında şöyle yazmıştı:

> Bireysel topyekûn protesto, şairlere uyan insani bir davranıştır. Bu, mevcut toplumda ve tekniğin yardımıyla gelişmekte olan toplumda çalışan politikacılar için olanaksızdır.

Şiirin özgürlüğünü savunmak yoluyla, yetki ve iktidar sahibi biri olarak kendisinin gerçekliğe pragmatik uyumunu da meşru kılıyordu. Gerçekliğin katı yasalarına göre hareket etme yetisini kaybetmeden edebiyat ve felsefeden esinlenen bir sınır atlısı, benzersiz bir politikacıydı. Polonyalı felsefeci Leszek Kolakowski'den alıntı yaparak ütopyanın fonksiyonunun "ütopyanın, bu göz kamaştıran olanağa ulaşmak değil, ona doğru yönelmek" olduğunu söylerdi. Ancak bu fazla yüceltilmiş

olan tutuma, geleceğin mutluluk ülkesine daha somut bir inanç taşıyan gençler tarafından sert bir biçimde saldırılacaktı – ya da onlar, 1960'ların İsveç'indeki durumdan hoşnut değillerdi.

***

Palme'nin *Yaz Ortası Dansı*'yla ilgili yazısından yalnızca birkaç gün sonra, 1 Haziran 1965 günü, *Dagens Nyheter*'de şair Lars Forssell'in Vietnam Savaşı'yla ilgili bir makalesi yayımlandı. Forssell, Palme'yle aynı yaştaydı, onun gibi ABD'de okumuştu ve müşterilere *honey* deyip fincanlarına yeniden bulaşık suyu gibi bir kahve dolduran dostane Amerikalı garson kızlar hakkında şiirsel şeyler yazabiliyordu. Ancak şimdi Rus dışişleri bakanı Kosigin de öyle dediği için ABD'yi "emperyalist" olarak tanımlamanın neden yasak olduğunu merak ediyordu. Daha doğrusu, neden olduğunu elbette biliyordu, "insan, komünist olarak tanınmaktan korkuyordu." İsveç basını ve hükümeti, Amerika'nın yaptığı politik saldırılar söz konusu olduğunda "uysal" tutumuyla tanınıyordu. Forssell'in makalesi, haziran ayı boyunca sürecek olan yoğun bir tartışmanın başlangıcı oldu. İsveçlilerin korkusu ve mızmızlığı teması yeniden gündeme gelecekti. Yazar Folke Isaksson, Forssell'in yazısından bir hafta geçtikten sonra, "Kendimizi bağlamaktan korkuyoruz, ahlaki bir örnek oluşturmak ve ağırbaşlı bir tutum göstermekle yoğun bir biçimde meşgulüz" diyordu. "Çevremizdeki dünya kasılmalarla değişirken" tarafsız kalmak artık yetmiyordu. *Stockholms-Tidningen*, "İsveç ihanet ediyor" başlıklı bir başyazıyla Folke Isaksson'a arka çıkıyor ve İsveç'in Vietnam anlaşmazlığı konusunda ne zaman açık bir tavır alacağını soruyordu.

Palme sosyal demokrat gazeteciler Dieter Strand ve Gunnar Fredriksson'dan da olmak üzere şimdiden bu yönde öneriler almıştı. Gençlik arkadaşı Hans Wattrang da *Expressen*'de, Vietnam Savaşı'yla ilgili, dikkatli bir tonla eleştirel bir yazı yazmıştı. Yaz Ortası bayramından* sonra gazete tartışmalarının hızı kesildi ama ailesi yaz tatili için her zamanki gibi Fårö'deki kulübeye taşınırken Palme'nin düşünmesi gereken bir hayli şey vardı. Temmuz ayı boyunca yaz tatiline çıkacak olan dışişleri bakanı Torsten Nilsson'a vekâlet edecekti ve o ayın sonunda Hıristiyan Sosyal Demokratlar'ın kongresine konuşmacı olarak davet-

---

* Kuzey ülkelerinde 24 Haziran günü yaz ortası olarak kabul edilir. O gün resmi tatildir - ç.n.

liydi. Ahlaki pusulanın ibresi tartışmasız onu gösteriyordu. Kum tepeciklerinin ve çocuk oyuncaklarının arasında Vietnam Savaşı'yla ilgili bir konuşma hazırlığına başladı. Torsten Nilsson, Vietnam'ı birkaç ay önce, 1 Mayıs konuşmasında ele almıştı ama görüşmeleri özendirici genel geçer sözleri nerdeyse hiçbir tartışma yaratmamıştı. Somut olarak Palme de bundan ileri gidemezdi ama konuşmasını çok daha güçlü bir ahlaki öfke yansıtan bir retorikle biçimlendirebileceğini biliyordu. 1950'lerin başında Komünist Öğrenci Enternasyonali'ne karşı mücadelenin başına geçtiği SFS'nin kararsız durumundan farkı olmayan bu durumda öne çıkmamak, Palme'nin karakterine aykırı olacaktı.

"Kardeşlikler" diye adlandırılan Hıristiyan Sosyal Demokratlar, "ideolojik" bir konuşma yapması için Palme'yi özellikle davet etmişlerdi ama özel bir konuya değinilmemişti. Bunlar, saldırdıkları pornografi ve cinsel ahlaksızlık gibi ahlaki konularda "değerler alanında muhafazakâr" konumdaydılar ama başta dış yardım ve silahsızlanma konularında olmak üzere uluslararası sorunlarda genel olarak partiden daha radikal bir tutum içindeydiler. Kongre yeri olarak Stockholm'ün 170 kilometre kuzeyinde bulunan ve 1800'lerden beri İsveç işçi hareketinin kalelerinden biri sayılan sanayi ve liman şehri Gävle seçilmişti. Şehrin en ünlü oğlu Jo Hill diye de bilinen Joel Hägglund'du ve şehir sakinleri başarılı buz hokeyi takımlarını nasıl destekliyorlarsa, sosyal demokratların arkasında da aynı heyecanla duruyorlardı.

Kardeşlikler, 30 Temmuz sabahı –sabah duası yapıldıktan sonra– kongrenin açılışında Vietnam Savaşı'yla ilgili bir demeci kabul etmişlerdi. Aynı günün akşamında danışman bakan Palme'nin Boulogne Ormanı'nda –Parisli adı, bu işçi şehrinin kaldırabileceğinden daha fazla uçarılık vaat eden bir bölge– resmi bir konuşma yapması düşünülmüştü. Fakat, yağmur olasılığı, toplantının Halkevi'ne alınmasını gerektirdi. Palme, kötü havaya gönderme yaparak dikkatlice söze başladı. 1965 yazına damga vuran şey yağmur değil "dış dünyada giderek artan gerilim" idi. Dinleyicilere ABD Başkanı Johnsson'un iki gün önceki askeri birliklerin artırılma kararını dolaylı olarak anımsatıyordu.

Üçüncü Dünya'da sürmekte olan çatışmaların, Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik mücadelesinin bir devamı olduğunu keskin ama soyut bir dille tanımladı. "Demokratik sosyalizmin temel ahlaki değerleri, bize her durumda, ezenlere karşı ezilenlerin yanında, sömüren

efendilere karşı sefillerin ve yoksulların yanında yer alma görevi vermektedir." Pek de somut bir önerisi yoktu, bunun yerine yalnızca görüşmelerin zorunluluğu üstünde durdu. Vietnam'dan yalnızca konuşmasının bir yerinde açıkça söz etti: "Vietnam'ın köylerindeki köylülerin –elbette en çok Vietnam hakkında konuşuyorum– geleceğe ilişkin herhangi bir ütopyaları ve düşleri var mı, bilmiyorum." Ama bu, konuşmanın geri kalan kısmında, bu üslubu artık bırakmasının mümkün olmadığı, tayin edici bir söylem oldu. Palme, konuşmadan sonra yerel politikacı ve Kardeşlikler'den önde gelen birkaç kişiyle birlikte, sosyal demokrat yerel gazetenin genel yayın yönetmeninin verdiği bir akşam yemeğine katıldı. Atmosfer çok coşkuluydu ve "çok yeni ve politik tartışmalarımızda yön değiştirici" bir şey yaşandığı hissediliyordu.

Konuşma ilke olarak dışişleri bakanı tarafından da onaylanmıştı. Torsten Nilsson, Gävle'deki toplantıdan bir gün önce Gamla stan'daki Cattelin lokantasında öğle yemeği yerken Palme ve Erlander'le konuşma metnini gözden geçirmek üzere Stockholm takımadalarından birindeki yazlığından şehre inmişti. Başbakan ve dışişleri bakanının, konuşma metninde Vietnam'ın açıkça yer alacağının bilincinde olup olmadıkları belli değil. O tayin edici formülasyonun metne el yazısıyla eklenmiş olduğu görülüyor. Ancak Nilsson, bağımsız inisiyatifleri teşvik eden birisiydi. 1962'de bakanlığa başladığından beri dışişleri bakanlığında küçük çaplı bir kültür devrimi yapmıştı. Östen Undén uzun deneyimlerinin verdiği güçle, sıkı bir yönetim uyguluyordu ve önemli sorunların çözümünde görev dağıtımı yapmak konusunda isteksizdi. Buna karşılık Nilsson, birkaç bakanlık yapmış klasik bir sosyal demokrat bakan tipiydi, görev bölümü yapmaya alışıktı ve emrindeki personele güvenirdi.

Gävle'deki konuşmaya gelen tepkiler sert oldu. Burjuvalar tarafından Palme, dış sorunlara dayanarak iç politika yapmakla ve sola açık oylara göz kırpmakla suçlandı. *Svenska Dagbladet*, onun konuşmasının "radikal kültür çevrelerinden nahifçe döviz sallayanlara ve bildiri dağıtanlara iyi uyan bir metin olduğunu" yazıyordu. Bazı burjuva gazeteleri biraz umutlu bir dille, bunun bir tatil budalalığı olduğunu ve Erlander'in veliahtının kulağını çekerek önlem alacağını söylüyorlardı. Bertil Ohlin, Palme'nin Dış Politika Enstitüsü'nden ihraç edilmesini talep etti. Palme, daha sonra, sonbaharda *Aftonbladet*'teki bir makalesinde konuşması-

na gelen tepkileri değerlendirecekti: Pekin'in dümen suyuna gittiğine ve komünizmle flört ettiğine ilişkin suçlamalarla dolu "yüzlerce gazete kupüründen oluşan melankolik bir koleksiyona" sahipti. Ağustos ayının ortasında İsveç'in Washington'daki büyükelçiliğinin ikinci adamı, ABD dışişleri bakan yardımcısı tarafından davet edilip kendisine, İsveç'in görünüşe göre tarafsızlığını terk etmiş olmasından duyulan üzüntü bildirildi. Bundan birkaç gün sonra artık tatilden dönmüş olan Torsten Nilsson, hoşnutsuz bir ABD büyükelçisi tarafından ziyaret edildi. ABD, 20 Ağustos'ta Palme'nin konuşmasını resmi olarak yorumladı: "Umarız... İsveç hükümeti, Birleşik Devletler'in Vietnam'daki girişiminin bir askeri baskı olduğuna ve Vietkong'un sosyal adaleti temsil ettiğine inanmamaktadır." Lyndon Johnson için Palme'nin konuşması, büyük Avrupa devletlerinden duyduklarına kıyasla daha az sinirlendiriciydi. De Gaulle, ABD'nin dünya barışı için en büyük tehdit olduğunu açıklamıştı, önceki Almanya şansölyesi Adenauer, Vietnam'ın bir felaket olduğunu düşünüyor ve Harold Wilson, resmi olmasa da Kuzey Vietnam'ın bombalanmasını eleştiriyordu.

Stockholm'deki Amerikan elçiliği açısından İsveç dış politikası, huzursuz edici bir dönüş yapmıştı. Stockholm'deki Amerikan büyükelçisi Graham Persons, Amerika'nın Doğu kıyısı elitinden gelen klasik bir kariyer diplomatıydı. Onun 1961'de İsveç'e atanması, daha önce Laos'taki görevinde yaptığı kuşku verici işler nedeniyle hiç de coşku uyandırmamıştı. Birçok kişi, Laos'taki ABD yanlısı bir rejimin iktidarı alırken gerçekleştirdiği katliamdan onun sorumlu olduğunu düşünüyordu. Persons da kendi açısından, tarafsız olduğunu söyleyen bütün rejimlere karşı kuşkuluydu. İsveç'i 1967'de özellikle Palme nedeniyle ağır bir kırgınlıkla terk edecekti.

Bu İsveçli genç bakan, Gävle'deki konuşmasıyla, geleneksel solun çok dışındaki insanları da yüreğinden yakalamıştı. Birçokları sanki İsveç'in ahlaki onuru geri gelmiş gibi hissediyordu. Sven Lindqvist 8 Ağustos tarihli *Dagens Nyheter*'de "İsveç hükümetinin tartışmalarda merak edilen çıkış noktası, açık, tutarlı ve İsveç dış politikasında nadir görülen bir cesaretle formüle ediliyor" diye yorum yapacaktı. Eylül 1965'te yapılan bir kamuoyu araştırmasında, İsveçlilerin yüzde 42'sinin savaşa karşı, yalnızca yüzde 12'sinin savaş taraftarı olduğu görüldü. Uluslararası planda benzersiz rakamlardı bunlar.

Gävle konuşması, paradigmaları değiştiren bir rol oynadı. Palme, kimselerin daha önce duymadığı, sansasyonel yenilikte bir şey söylediği anlamına geldiği için değildi bu, öyle olsaydı, kimse onu anlamayacaktı. Bunun yerine, yaygınlık kazanmaya başlayan Vietnam anlaşmazlığının alternatif yorumunu kesin bir biçimde özetlediği içindi bu. Dışişleri bakanlığında, İsveç'in Pekin Büyükelçisi Lennart Petri, 1963 yazından beri, Kuzey Vietnam'ın bir Çin kuklası olmadığını, tersine, daha çok Yugoslavya tipi bir ulusal komünizmi yansıttığını ileri sürüyordu: "Milliyetçileri destekleyerek, Piong Yang ve Hanoi'deki hükümetleri Çin'den daha bağımsız politika izlemeye ikna ederek ve kendi ulusal taleplerini karşılayarak... barışçı bir gelişmeye katkıda bulunulabilir." Yetenekli bir geleneksel diplomat olarak tanınan Petri (iddiaya göre, yüksek şapkasıyla sığabilmek için elçiliğine büyük arabalar ısmarlamıştı), İsveç'in Kuzey Vietnam'la gayriresmi kanallar oluşturarak aktif bir rol oynamasını öneriyordu. İsveç'in Tayland büyükelçisi Jean-Christope Öberg tarafından izlenen Vietnam'dan dışişleri sarayına, ABD'nin artan zorlukları hakkında giderek karanlık raporlar geliyordu. Öberg Nisan 1964'te şöyle rapor ediyordu: "ABD Kuzey Vietnam'a bir topyekûn savaş açmazsa, savaşın sonunda kazanılabileceğine ilişkin bütün umutların sona ermiş olması gerekir."

Palme, Petri'nin raporlarını okumuştu (ama İsveç'in diplomatik inisiyatif almasını tavsiye etmiyordu) ve Gävle konuşmasını hazırlarken Öberg'le dışişleri bakanlığında görüşmüştü. Kendi geçmişinin etkisiyle o da Vietnam'ın komünizme karşı bir mücadele alanı olarak değil, her şeyden önce, bir ulusal çatışma olarak anlaşılması gerektiği düşüncesine olağanüstü açıktı. Öberg'e göre Palme, Gävle konuşmasının nerdeyse kelime kelime 1950'lerin başında Fransız Hindiçini hakkında yaptığı bir konuşmaya dayandığını ileri sürmüştü. Bununla 1953'te Sånga-Säby Halk Yüksekokulu'nda "Afrika ve Asya'daki kendi kaderini tayin eden ulusal hareketler" hakkında verdiği konferansı kastediyordu. Gävle'deki düşünceleri, 1953 yazında Güneydoğu Asya hakkındaki COSEC raporunda öne sürdüğü akıl yürütmelerle büyük bir benzerlik gösteriyordu. Orada çıkardığı sonuç, Asyalı öğrenci örgütlerini Soğuk Savaş'ın içine çekmenin anlamsızlığı idi. Onlar, bölgesel koşullarına göre ve özellikle de sömürgeci mirasıyla hesaplaşma içinde, taleplerini kendileri oluşturmalıydılar.

Milliyetçiliğin anlamı hakkındaki bu anlayış, Gävle konuşmasında ön planda yer alıyordu. Palme, konuşmanın başlangıcında, milliyetçilik ve sosyal adalet talebi arasındaki ilişkiyi açıklamak için büyük bir özen gösteriyordu. Batı dünyasında milli duyguların söndüğünü, bunun ya bir halk içinde doğal bir aidiyet duygusuna ya da –kötü durumda– dar görüşlü bir izolasyon ve diğer insanların koşullarını hissedebilme yeteneksizliğine dönüştüğünü açıklıyordu. Ama Asya ve Afrika'da milliyetçilik, hâlâ müthiş etkisi olan patlayıcı bir güçtü:

> Bu, son on yıllarda bir fırtına dalgası gibi ilerlemiştir, genellikle eski iktidar sahipleriyle mücadele ve anlaşmazlıklarla, genellikle insani çilenin sayısız kurbanlarıyla, bazen bize yabancı olan yöntemlerle. Ama her zaman, sonunda zafer kazanarak. İtici güçleri ve istekleri çok büyük olduğu için.

Milliyetçilik Üçüncü Dünya'da sosyal adalet talebi ile baskıya ve yağmaya karşı direnişin doğal biçimiydi. Palme, bununla "ve belki de onu destekleyerek yaşamayı öğrenmeliyiz" diyordu. Zamanla Üçüncü Dünya'da iktidara gelen bir kısım kurtuluş hareketlerini "destekleyerek yaşamak" daha sonra yeni ahlaki uçurumlara yol açacaktı, ama 1965'te bu, ABD'nin Vietnam'a müdahalesinin karşısında olmak için iyi bir gerekçeydi.

Palme antikomünizmin egemenliğine meydan okuyan teorik bir perspektif sunuyordu, böylece komünist olmayanların bile ABD'nin yine de demokrasi için savaştığı yolundaki söylemden vazgeçerek Vietnam Savaşı'nı eleştirmelerini mümkün kıldı. Yeni bir yol açmıyordu aslında. Vietnam halkının kendi kaderini tayin hakkı, birçok tartışmacı tarafından öne çıkarılmıştı. Bunların başında gelenlerden biri olan Sara Lidman, ABD'nin Vietnam'ı hangi hakla bombaladığını tutkulu bir biçimde soruyordu: "Ülkeyi tam bir kanunsuzluk içinde işgal ettiler." Ancak Palme, Üçüncü Dünya'daki çatışmalar üzerine genel bir teori oluşturarak konuyu daha büyük bir planda ele aldı. Kaldı ki Palme, İsveç hükümetinin üyesiydi ve bu da ayrıca bir anlam ifade ediyordu. Eğer Vietnam, Cezayir örneğinde görülen doğrultuda bir antisömürgeci çatışma konusu olsaydı, İsveç, Cezayir'in bağımsızlığının arkasında durduğu (ve kendi tarafsızlığını koruduğu) gibi aynı biçimde Vietnam'ın kendi kaderini tayin hakkını da destekleyecekti.

Palme, döneminin en dramatik askeri çatışması ile Üçüncü Dünya'daki, bloklar dışında kalmak isteyen ülkelere yapılan İsveç desteğinden doğan doktrini evlendirmiş ya da hiç olmazsa evlilik görüşmelerini başlatmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ağızda kötü bir tat bırakan "tarafsızlık" sözcüğü, semantik alanında –hiç olmazsa İsveç perspektifinden– biraz değişiklik gösterdi. Artık dayanışma, bağımsızlık ve cesaret gibi pozitif kavramlarla birleştirilebilirdi. Ancak bütün paradigma değişimlerinde olduğu gibi yeni kör noktalar ortaya çıktı. Palme ve birçok başka kişinin Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi konusundaki gerekçeleri, demokrasiye ilişkin görüşleri giderek göreceli hale getirecekti. Uzun erimde bu, Üçüncü Dünya'daki yurttaşlarına ne demokrasi ne de toplumsal gelişme sunan rejimlere artan bir İsveç desteği anlamına gelecekti.

* * *

Palme'nin sonraki görevi, herkesi şaşırtacak biçimde yollar, köprüler, posta, demiryolllları, havaalanları, televizyon kanalları ve diğer altyapı konuları oldu. Yaz aylarının ateşli Vietnam tartışmalarından sonra 1965'in karlı bir kasım günü ulaştırma bakanlığına atandı. Çok kişi onun eğitim bakanı olacağını ve böylece Erlander'in başbakanlığa gittiği yolu izleyeceğini sanıyordu. Uçaklar ve arabaların üzerinde bir tür modernlik pırıltısı olsa bile ulaştırmada ideolojiden çok teknik söz konusuydu. Birçok sorun gündelik ve ayrıntılı şeylerdi. Palme zamanında bakanlıkta çalışan yazar Hans O. Sjöström, *Bir Uzmanın Aşk Hayatı* adlı romanında bilgiç bir memurlar dünyasını betimliyordu. Burada memurlar, büyük bir enerjiyle "Kristiansand-Olseröd arasındaki yolcu trafiğini kaldırmak" (Ravlunda'ya bazı askeri taşımalar istisna olmak üzere) gibi konularla uğraşıyordu. Ama Palme, her zamanki coşkusuyla yeni görevlerine sarıldı. Müthiş bir tempoyla Volvo'nun yeni modellerini denedi; köprü, yol ve diğer yeni inşaatların açılışlarını yaptı. Bir keresinde aynı günde üç ayrı yolun açılış kurdelesini kesti. Personeli tarafından beğeniliyor ve iyi bir şef olarak görülüyordu.

Bazı büyük sorunlar vardı. Palme, medyadan sorumluydu ve bakanlığı süresinde radyo ve televizyonda reklam başlatılmasına karşı tavır aldı. Daha sonra İsveç radyosu ve televizyonunun ticarileşmesi düşüncesiyle mücadele etmenin "hayatında kamu yararı için çalıştığı en iyi yıllar" olduğunu söyleyecekti. Masasında parti politikası açısından so-

runsuz ama mantık açısından karmaşık bir konu vardı: 1967 sonbaharında uygulamaya koyulacak olan sağ şeritten trafiğe geçiş. Bu konuda uygulamayla ilgili herhangi bir sorumluluğu yoktu ama bir felaket olması halinde, bakan olarak hedefteki kişi olacaktı. İsveç'in dış dünyaya uymasını hedefleyen trafiğin değiştirilmesi, halkın ilgisi olmaksızın yukarıdan kararlaştırılmıştı. Bu uygulama, yeni merkezi bürokrasi için riskli bir sınav olacaktı.

İronik olarak sosyal demokratlar başlangıçta taşımacılığı ve ulaşımı kolaylaştırmak için en çok Sağ Parti ve işadamlarınca istenilen sağ trafiğe geçilmesi konusunda kuşkuluydular. Sorunun ne kadar büyük olduğunu söylemek zor. İngiliz arabalardan farklı olarak özellikle İsveç ürctimi arabalarda sürücü koltuğu soldaydı. Bir halkoylamasıyla sorunun çözümü hakkında fikri sorulan İsveç halkı, belli ki, bunun ciddi bir şey olmadığını düşünmüştü: 1955'te halkın yüzde 83'ü soldan sürmeye devam edilmesi yönünde oy kullandı. Birçok sosyal demokrat gibi Palme de sorunun halkoylamasına götürülmesine karşı olduğu için boş oy kullanmıştı. Ancak sağ trafik taraftarları teslim olmuyordu. 1963'te sorun parlamentoya taşındı. Parlamento halkoylaması sonucunu umursamadı ve bir açık oylamayla sağ trafiğe geçilmesi kararı alındı.

Bu geçiş uygulaması büyük ölçekli bir operasyon oldu. Yol işaretleri, trafik lambaları değiştirildi, refüjler ve kavşaklar, şehirlerin giriş ve çıkış yolları yeniden yapıldı. Birçok şehirde tramvay trafiği işletmeye kapatıldı, 2 bin otobüsün konstrüksiyonu değiştirildi ve ayrıca Rock-Boris İsveç halkına "Sağdan git İsveçlioğlu" müziğiyle işkence ederken kamuoyu kapsamlı bir aydınlatma kampanyasıyla bilgilendirildi. İsveçliler, o gün 10 bin polis ve askerle birlikte 100 bin gönüllü tarafından gözetildiler. Toplam masraf 600 milyon (bugünün 5 milyar kronu) oldu ve özel bir taşıt vergisiyle karşılandı. Her şey yolunda gitti ve 3 Eylül Pazar günü sabahı saat beşe on kala İsveç'teki araç trafiği durdu ve geri sayımla birlikte sağ şeritte akmak üzere yeniden başladı. Yollarda kitlesel ölümlere rastlanmadı, tersine kazalar azaldı. Ama başta ünlü sosyal demokrat Nancy Eriksson olmak üzere bu değişimin karşıtları, son âna kadar kanlı trafik kazaları falı açıyorlardı. Eriksson, aristokrat çocuğu Palme'den hiç hoşlanmıyordu ve bir şeylerin yolunda gitmemesi halinde Palme'ye karşı hiç de hoşgörülü olmayacaktı.

Kendine ait bakanlığı olan Palme çalışma arkadaşlarından oluşan kendi çevresini oluştururken, ulaştırma bakanlığında 27 yaşındaki memur Anders Ferm'e rastladı. Ferm'in şefinden çok daha aristokrat bir görünüşü vardı: Zarif bir bedeni, güzel yüz hatları ve gür dalgalı saçları olan bu adam Fransız sigaraları içiyor ve konfeksiyon giysileri içinde bile çok şık görünüyordu. Ama görünüş yanıltıcıydı. Ferm hayata beş kardeşle birlikte, su ve kanalizasyon bağlantısı olmayan tek odalı bir dairede başlamıştı. Çeşitli burslar, işler ve eğitimlerin kombinasyonu, onu İsveç sanayicilerine elit kadrolar yetiştiren Stockholm'deki özel Ticaret Yüksekokulu'na götürmüştü. Bu biraz zıtlıklar içeren geçmiş, dil yeteneği, iyi bir görünüm ve sakin bir kişilik kombinasyonu, onun Palme'ye güçlü bir destek olmasını sağladı. Ferm daha sonra sosyal demokrat yayınevi Tiden'in başına geçecek ve İsveç'in New York'taki BM büyükelçisi olacaktı.

Ancak 1960'ların ortalarında Palme'yle birlikte trenle ya da yerel parti delegelerinin sürdüğü arabalarla çeşitli toplantılara katılmak üzere bütün İsveç'i dolaştı. *Aftonbladet*'te çalışan gazeteci Dieter Strand, sıklıkla bu gezilere katılıyor ve Palme'yle Ferm'in taktik tartışmalarına hayran kalıyordu. Ferm "Palme'nin oğlanları" içinde en önde gelen memurdu ve Palme'nin başbakanla ilişkisinde olduğu gibi o da Palme'nin günlük işlerde en yakın çalışma arkadaşıydı. Ama bunlardan hiçbiri, Palme için, onun Erlander'le ilişkisindeki rolü oynamayacaktı. Palme, dışarıdan tecrit edilmiş danışmanlardan oluşan küçük bir çevreye bağımlı olmak istemiyordu. Bunun yerine, 1950'lerden beri kurduğu geniş ilişkiler ağına daha çok güveniyordu.

Dış çevresi, SFS zamanından tanıdığı ya da 1960 başlarında yükseköğrenim araştırma raporunun hazırlanmasında çalışan genç akademisyenlerden oluşuyordu. Siyaset bilimcisi Olof Ruin araştırma raporu çalışma grubunun sekreterliğini yapmış, daha sonra TCO başkanı ve dışişleri bakanı olacak olan Lennart Bodström de bu grupta öğrenci temsilcisi olarak bulunmuştu. Aralarındaki ilişki resmiydi ama bu eski öğrenci politikası aktivistleri, Palme'nin daha sonra sıkışık durumlarda yararlanacağı bir bilgi rezervini oluşturuyordu. Birçok bakımdan en merkezi olan diğer çevresi, Sosyal Demokrat Parti'ydi. Palme'nin burjuva eleştirmenleri, aristokrat geçmişinin, onu sosyal demokrat temele yabancılaştırdığını düşünmeyi pek isterler. Ama birçok sendika çalışanı ve

yerel planda aktif işçi, aristokrat tabakadan geldiği halde İşçi Partisi'ne böylesine sadakat ve coşkuyla bağlı olan bu genç adama bayılmıştı. Bağlıydı, meraklıydı ve isimlerle insan yüzleri konusunda güçlü bir belleği vardı. Birçok çalışma arkadaşı onun bir çocuğun adını ya da kimi önemli aile sorunlarını şaşırtıcı bir biçimde anımsadığına tanıklık etmişti. Yakın bir çalışma arkadaşının söylediğine göre "yerel Halkevleri'ni ve hangi salonda Per Albin ve Branting portrelerinin asılı olduğunu anımsıyordu." Palme, yeni fikirleri test etmek ya da önemli bir politik konuşmasının etkilerini ayarlamak için sık sık sosyal demokrat yerel politikacıları kullanıyordu. Gazeteler ve televizyon, Palme'nin kariyeri için önemliydiler ama 1966 ve 1968 seçim kampanyalarında ülkeyi dolaşıp sosyal demokrat seçmenlerin ve parti yetkililerinin sempatilerini kazanmasaydı parti başkanı olamayacaktı. Bir keresinde, gecenin geç bir saatinde bir tren istasyonunda, yanında okuyacağı bir şey olmaksızın oturduğunda, cep takvimini çıkartmış ve İsveç'teki 278 belediyeden 249'unu ziyaret ettiğini işaretleyerek zaman geçirmişti.

Çevresindeki bir başka grubu da politik olarak dayandığı gerçek temel olan Sosyal Demokrat Parti Gençlik Kolları oluşturuyordu. Bu gençlik federasyonu onu yıllar boyunca sadakatle destekleyecek ve Palme oradan bir dizi önemli çalışma arkadaşı seçecekti. Bunların arasında tekstil kenti olan Borås'tan gelen işçi çocuğu Ingvar Carlsson da vardı. İlk kez Palme, 1956'da öğrenim alanında yetkili denetçi olarak Borås'taki SSU kulübünü ziyaret ettiği zaman tanıştılar. O zaman nerdeyse 30 yaşında olan Palme ile 22 yaşındaki bu uzun ve zayıf delikanlı arasında hemen sıcak bir yakınlık oluştu. Carlsson, Lund Üniversitesi'nde siyaset bilimi okuyordu. Daha sonra, kariyeri boyunca Palme'yi izleyecekti: Erlander'e asistanlık, ABD'de ileri öğrenim, eğitim bakanı ve sonra da başbakan. Kökenlerindeki farklılığa rağmen Carlsson'un diğer birçoklarına oranla Palme'yle daha yakın bir ilişkisinin olması, belki onun da politikayı hem entelektüel hem de taktik planda görme yeteneğine sahip olmasına bağlıydı.

Palme'nin çevresindeki bir başka grup da bakanlıkta çalışanlar arasında bulduğu genç ve yetenekli bürokratlardı. Bunlardan biri, 1950'lerin ortalarında maliye bakanlığına giren Valfrid Paulsson'du. Babasının demiryolunda işçi şefi olduğu Kuzey İsveç'teki Lycksele'den geliyordu. Fincanlar dolusu kahve içen Paulsson, görünürde sınırsız çalışma kapa-

sitesine sahip bir iş tiryakisiydi. Daha sonra yeni kurulmuş olan Doğa Koruma Kurumu'nun kavgacı genel müdürü olarak ülke çapında ün salacaktı. Olof ve Lisbet, Paulsson ailesiyle Tornedal Sokağı'ndaki sıraevlerinde görüşüyorlardı. Daha önce sözü edilen ve artık Stockholm Üniversitesi'nde profesör olan iktisatçı Assar Lindbeck de bu yakın çevrenin içindeydi. Ancak Palme'yle yolları giderek ayrılacaktı ve 1970'lerin ortalarında, başta sosyal demokratların bir çalışanlar fonu oluşturulmasına ilişkin teklifi olmak üzere ekonomi politikalarında görüş ayrılığına düşeceklerdi. Paulsson'un uzlaştırma çabaları sonuç vermedi ve Palme'yle Lindbeck arasındaki ilişki 1975'te sona erdi.

Palme'ninki gibi Lindbeck'in ailesi de Palme'nin yeni yetenekler keşfedeceği genç ve hırslı sosyal demokratların toplandığı yer olan Vällingby'de oturuyordu. 1959 Mayısı'nda orada yakılan geleneksel bir gece ateşi çevresinde, adalet bakanlığında çalışan Carl Lidbom'la tanıştı. Bu boğuk sesli, üstünden sarkan kot takım elbiseli ve Fransızca telaffuzu mükemmel olan, utilitarizm yanlısı hukukçu, özellikle 1970'lerin tartışmalı terörizm yasası olmak üzere, onun hukuk konularında önde gelen danışmanı olacaktı. Lidbom'un Vasastaden'deki Vanadis Sokağı'nda bulunan büyük bir dairede yetişmesi çoğu kişinin yanlış biçimde, Palme'nin çocukluğunun da öyle olduğunu sandığı, aristokratik bir zorbalıkla geçmişti. Babası Gunnar Lidbom, yetenekli ama çocuklarını bambu kamışıyla döven, karısını terörize eden ve dış dünyaya karşı aşağılayıcı bir görüş geliştiren, psikolojik hastalığı olan bir idare mahkemesi hâkimiydi. Bu kâbus gibi çocukluk düşünülürse bu oğlan çocuğu, dış görünüşüyle babasının kendini beğenmiş tavrını almış olsa bile, iyi ve anlayışlı bir insan olarak gelişmişti. Palme onun bu kibirli sayılabilecek tavrından hiç de rahatsız değildi. Yakın dost oldular, Vällingby'den şehre aynı arabayla gittiler, bakanlıktakilerle ilgili dedikodu yaptılar ve çocukları hakkında konuştular. 1950'lerin kültür radikalizminden etkilenen ve film yönetmeni Vilgot Sjöman'ın lise arkadaşı olan Lidbom, 1961'de Sosyal Demokrat Parti'ye üye olmuştu. Ama her türlü vaazcı halk hareketi ahlakçılığından arınmış bir kişiliği olduğu için çoğu kişi onu bir teknokratik kariyerist olarak algılıyordu.

Bu, Palme'nin 1950'lerin başında katıldığı bir radyo tartışma programında tanıştığı Harry Schein için de geçerliydi. Schein, 14 yaşındayken 1938'de Avusturya'daki Nazizm'den var gücüyle kaçmıştı. Her zaman

yanında getirdiği tek şeyin, ceylan derisinden bir çift çizme olduğunu ifade ederdi. Kimya mühendisliği öğrenimi gördükten sonra Merkantila adlı, başarılı olacak bir mühendislik bürosu açtı. Aldığı bir patent sayesinde ekonomik hayatını garanti etti. Bu özgürlüğünden, uzmanlığı film olmak üzere sosyal demokrat bir kültür eleştirmeni sıfatıyla kabul görmek için yararlandı. 1960'ların ortasında İsveç Film Enstitüsü'ne genel müdür oldu ve daha sonra da işadamı geçmişi sayesinde devlet yatırım bankasının başına getirildi. Orta Avrupalı kökeni ve soğuk bir kinizme olan zaafı, bazen onu sosyal demokrat halk hareketinin moral değerlerinden ayırıyordu.

1956'da Bergman'ın oyuncularından Ingrid Thulin ile evlenmişti ve politik kimliğine pek de yakışmayacak biçimde Stockholm'ün zengin banliyösü Danderyd'de Edsviken'e* bakan yüzme havuzlu, "utanmaz" geniş açılı pencereleri olan bir ev satın almıştı. Kendisiyle yapılan söyleşilerde sosyalist olduğunu inkâr ediyordu. Hiçbir "izm"e bağlı değildi, yalnızca pragmatist idi. Ama yıkıcı radikal tutumuyla öncelikle dostları Ingvar Carlsson, Krister Wickman ve Olof Palme olmak üzere, İşçi Hareketi'ne çok sadıktı. Kendisini bazen trajikomik bir tarzda "saray soytarısı" olarak tanımlıyordu. Palme, belki de İsveç toplumu içinde sıradışı olma perspektifini paylaştıkları için ona önem veriyordu. Ahbaplıklarının en sık görülen biçimi, 1960'ların başından itibaren tenis oynamalarıydı. Schein'a göre Palme kötü bir mağlup ama iyi bir galip idi. Kaybettiği zaman kendisine kızıyor ve müthiş öfkeli oynuyordu. Ama kazandığı zaman "mutlu ve soyluydu" ve kazanmasının kendi iyi oyununa değil, Schein'in formunda olmamasına bağlı olduğunu söyleyerek lütufta bulunurdu.

Ama Palme, yakın çevresinde bile, başkasına göstermek istemediği kartları bedenine yapıştıracak kadar yakın tutarak oynardı. Saray adamları "krala" en yakın olmak için yarışıyorlardı ama gerçek, bunlardan hiçbirinin olmadığını gösteriyordu. Bu noktada klişe lafı kullanmaktan sakınmak zor: Yalnızlık, iktidarın ebedi yol arkadaşıdır. Palme, bazen tarihi yarışma sonuçlarıyla ilgili ansiklopedik bilgilerini açıklayarak ("Berlin 1936 Olimpiyatları'ndaki İsveç karışık yüzme takımında yer alanların adları neydi?") ya da eski İsveç türkülerini söyleme yeteneğiyle sürprizler yapabiliyordu ama nadiren kişisel alanını açıyor ya da kendi-

* Baltık Denizi'nin Stockholm'deki koylarından biri - ç.n.

siyle ve ailesiyle ilgili önemli şeyler anlatıyordu. Schein, onunla ilgili olarak Carl Lidbom'dan Ingvar Carlsson'a kadar bütün dostlarının onayladığı biçimde şu sözleri söylemişti: "Yüzeysel planda çok açık, ama temel duygusal planda hem çekingen hem de içine kapalı." Çevresini, iktidara ulaşması için birçok bakımdan ona yardımcı olan yetenekli, çok çalışkan ve oldukça yürekli insanlardan oluşturmuştu. Ancak Lund'daki öğrenci arkadaşlarıyla ilişkisini sıkı tutan Erlander'den farklı olarak, politik olmayan hiçbir dostu yoktu. Ailesi hayatındaki tek gerçek özel dünya, politikadan uzak durup dinlenebildiği tek yerdi. Bu nefes alabilme aralığını yaratan Lisbet'ti. Kocasını ısrarcı iş arkadaşlarından olduğu gibi, peşini bırakmayan dostlardan da koruyordu. Tatillerini, özellikle de Olof'a oğullarıyla birlikte olma olanağı veren, ulaşımı zor olan Fårö Adası'nda geçirmelerini titizlikle sağlıyordu.

Lisbet ayrıca kocasına hangi "oyun arkadaşları"nın zararlı olduğu konusunda güçlü bir duyguya sahipti. Schein, onun biraz anaç bir göz yummayla kabullense bile, kendisini ahlaki açıdan zayıf biri olarak gördüğünü hissediyordu. Ancak Lisbet, Olof'un çevresinde sosyal bir sahne oluşmasını ne önleyebilirdi ne de bunu istiyordu. Palme ailesi, 1960'ların ortalarında birkaç kış, Paskalya haftasını Norveç'teki Dovre'de eski tarz bir yayla otelinde geçirmeyi âdet edindi. Oraya Palme'nin İşçi Hareketi içinde en önemli kılavuzu olan Sven Aspling ve karısıyla birlikte gittiler. Dovre'de bazen İsveç'in İkinci Dünya Savaşı'ndaki tutumu hakkında ne düşündüklerini söylemekten kendilerini alamayan Norveçli sosyal demokratlarla ahbaplık ettiler. Palme, Lisbet'in denetiminde slalom yapmayı da öğrendi, bir kayak yıldızı olmasa bile yokuşlardan aşağıya inmeyi becerebiliyordu. Daha sonra kayak tatillerini, ileride Palme'nin maliye bakanı olacak olan Kjell-Olof Feldt ve eşi de olmak üzere başka genç sosyal demokratların da gelmeye başlayacağı Idre'ye aktardılar.

***

Palme'nin şimdi kendi bakanlığının olması, onun hiç olmazsa biçimsel olarak Erlander'in gölgesi olmaması anlamına da geliyordu. Artık gayriresmi olarak, sosyal demokrasinin merkezindeki yedi kişinin yanında sekizinci kişi olarak görülüyordu: Tage Erlander, Maliye Bakanı Gunnar Sträng, Dışişleri Bakanı Torsten Nilsson, Savunma Bakanı Sven Andersson, 1962'den beri sosyal işler bakanı olan Sven Aspling, onun ye-

rine parti genel sekreteri olan Sten Andersson ve LO başkanı Arne Geijer. Erlander, gelecek yıllarda da Palme'nin desteğine gereksinim duyacaktı. İsveç sosyal demokrasisi için 1966 yılının bir *annus horribilis* [felaketler yılı -ç.] olduğunu söylemek abartılı olur ancak bu yıl partinin geleneksel kendine güven duygusunu sarsacak bir dizi tatsız sürprizlerle geçti.

Daha 1965 yılında İşçi Hareketi'nin nerdeyse otuz yıldır ilk kez iktidarı kaybettiği Norveç'ten endişe verici sinyaller gelmişti. Mart 1966'da Danimarkalı sosyal demokratlar da yerel seçimlerde büyük bir gerileme gösterdi. Tek ışık pırıltısı, bahar aylarındaki seçimlerden güçlenerek çıkan Sosyal Demokratlar'ın Köylü Partisi'yle koalisyon hükümeti kurduğu Finlandiya'dan geldi. Ama Finlandiya'daki politik görüntü, İskandinavya'nın geri kalan kısmından farklıydı. Hem Norveç hem de Danimarka'da yeni sosyalist partiler ilerleme gösteriyorlardı. Bu, İskandinav politik hayatında, sosyal demokratların solunda, komünist olmayan bir partiye yer bulunabileceğine işaret ediyordu. Bu açıdan İsveç'teki yeni Komünist Parti lideri Hermansson bir endişe konusuydu. Moskova'yla yollarını ayırıp Norveçli ve Danimarkalı sol partilerin İsveçli karşılığı o mu olacaktı?

Ancak, en büyük tehdit her zaman olduğu gibi burjuva muhalefetiydi. Sonradan bakıldığında, sanki İsveç sosyal demokrasisinin 1932 ile 1976 arasında birbiri ardına bütün seçimleri kazanmasının apaçık olduğu ortaya çıkabilir. Ama bu başarı aslında uzun süreli bir dizi zayıf zafere dayanıyordu. Bu uzun iktidar döneminde aldığı oylar yalnızca istisnai olarak yüzde 50'nin üstüne çıkmış, normal sonuçlar ise yüzde 46-48 arasında olmuştu. Sosyal demokrasinin yine de seçimleri birbiri ardına kazanması, kısmen burjuva kesiminin parçalanmış olmasına ve kısmen de partinin seçmen kamuoyundaki değişimleri okuyabilme gücüne bağlıydı. Bu hassas okuma yeteneğinin en iyi temsilcisi, belki de kendine fazlaca güveni olan birçok sosyal demokrat'tan farklı olarak, partinin kırılganlığının son derece bilincinde olan Tage Erlander'di.

Ne var ki, 1966 sonbaharında parti, bu sihirli gücünü yitirmiş gibi görünüyordu. İsveçliler 18 Eylül günü, belediyeleri ve il idarelerini kimlerin yöneteceğini belirlemek üzere seçim sandıklarına gittiler. Bu seçimler parlamentodaki birinci kamaranın bileşimini de etkilediği için ulusal bir karaktere sahipti. Burjuva kesimi, özellikle Sağ Parti lideri Gunnar Heckscher'in 1965'te istifa etmesi ve onun yerine saç modeli Kennedy'ninkine inanılmaz

biçimde benzeyen, 40 yaşındaki hukukçu Yngve Holmberg'in gelmesiyle, uzun zamandır ilk kez ortak hareket ediyordu. Buna karşılık Erlander olağanüstü kötü bir iş çıkardı. En büyük budalalığı seçim öncesi televizyon sorgulamasında bir soruya verdiği yanıt oldu: "Sayın Erlander, genç bir çift evlenmek istiyor ama kalacakları bir yer yok ve sizden tavsiye istiyorlar. Nasıl yanıt verirdiniz?" Başbakan biraz tereddütlü olarak onların konut kuyruğuna girmelerini önerdi. Soruyu yönelten gazeteciler onun yere düşmüş bir boksör gibi geri sayımda olduğunu anlayıp soruda direndiler: "Tavsiyeniz bu mu, sayın başbakan?" Yanıt, tam bir sessizlik oldu.

Sccim sonuçları bir felaketti. Burjuva partileri oyların yüzde 49,4'ünü, sosyal demokratlar ise 1928'den sonra en kötü sonuç olan yüzde 42,3'ünü alırken komünistler de yüzde 6,4 ile oy oranlarını yükselttiler. Eğer bu, ikinci kamara için bir olağan seçim olsaydı, derhal bir iktidar değişikliğiyle sonuçlanmış olacaktı. Ancak yerel seçimler yalnızca birinci kamara üyelerinin üçte birini değiştirdiği için seçimin hemen ardından parlamentodaki durumu görmek zordu. Bu sonuç, hükümet politikasının onaylanmadığı biçiminde yorumlanabilirdi ve bu da bir erken seçimi gerektirebilirdi. Başlangıçta Erlander de böyle düşünüyor gibi görünüyordu. Seçim gecesi televizyonda konuştuğunda –Palme de orada kulisteydi– bir "deprem" gerçekleştiğini ve ikinci kamara için erken seçimin yolunu açtığını itiraf etti. Fakat, birkaç gün sonra Palme ve merkezdeki diğerleriyle yaptığı toplantıdan sonra soğukkanlılığı geri gelmişti. Yenilgiye rağmen kısmen, birinci kamaradaki üye değişikliğinin sosyal demokratların lehine olduğu ve kısmen de seçmenlerde erken seçim konusunda pek büyük bir istek olmadığı görülüyordu. Bu durumda 1968'deki parlamento seçimlerine kadar toparlanmak üzere iktidarda kalmak daha iyiydi. Burjuva partileri, Erlander'in istifa etmemesi yüzünden duydukları kızgınlıkta ölçülüydüler. Buna karşılık, umutla 1968'i bekliyorlardı.

Burjuvaların pasifliğinin temelinde 1958'deki ATP yenilgisinden sonra özgüvenlerini yitirmeleri yatıyordu. Sağ Parti, Merkez Partisi ve Halk Partisi'nin durumu, gerektiği anda savaşma gücünü gösterememek ve İsveç halkının sonunda oylarıyla sosyal demokratları iktidardan düşüreceği biçimindeki tuhaf bir kaderciliğin karışımını yansıtıyordu. Palme 1967 yazında Aftonbladet'teki üç büyük makalesiyle muhalefete sataşmaktan kendini alamadı. Sosyal demokrasinin cesaretsizliğe kapıldığını

ve bu başarısız seçimden sonra kendisini sorguya çektiğini itiraf etti. Ama sonra en sinir bozucu edasıyla, muhalefetin gafletin pasifizmine yakalandığını ileri sürdü. 1968 seçimleri öncesinde yanlış bir adım atmak korkusuyla herhangi bir konuda tartışmaya girmeye cesaret edemiyorlardı: "Hükümetin gökteki ayı yere indirmeyi önermesi halinde orta partilerin, bazı tereddütlerden sonra hiç olmazsa bir yıl boyunca denemek için buna katılacaklarına dair bir his var içimde." Palme matador gibi davranıp burjuva boğasını kızdırmak istiyordu.

Ama bunun da bir bedeli vardı. Sosyal demokratlar arasında önde gelen hedef olarak medyada peşinden koşulan bir av oldu. 1967 yılının yazında ve sonbaharında Palme hakkında, küstahça davrandığını ya da iktidarını değişik biçimlerde kötüye kullandığını ileri süren bir dizi yazı yayımlandı. Ulaştırma bakanı olduğu için iddia edilen bütün bu ufak tefek suçlar trafikle bağlantılıydı. Bunların bir kısmı anlaşılmaz ölçüde sıradan şeylerdi. Bunların arasında, onun bir kondüktöre kendisi için özel bir vagon bağlama emri verdiği ve yanlış park ettiği için *neredeyse* ceza yiyecek olduğu gibi şeyler vardı. En ciddi suçlama ise 1967 Ağustosu'nda, bir arabalı vapura yetişmek için Gotland Adası'ndaki bir askeri birliğin komutasını ele almış olduğuydu.

Bu öykünün arkasında Palme'nin Visby'deki* şehir otelinde Tage ve Aina Erlander'le birlikte akşam yemeği yemiş olması yatıyordu. Fårö'deki yazlık eve giderken, bir dizi askeri araca yol vermeleri için durdurulmuşlardı. Fårö'ye geçen son arabalı vapur kalkmak üzereydi ve Palme yolu kapatan direği kaldırmaları için oradaki askerlerle ağız dalaşına girdi. Sonunda, son askeri aracın da geçtiğini görünce, izin almayı umursamadan arabasını sürdü. İki gün sonra, ülke çapında bütün gazetelerde Palme'nin bir askeri geçit noktasından uyarıya rağmen izinsiz geçtiği haberi veriliyordu. Askerlere göre Palme küstahça davranmıştı ve "Ben Ulaştırma Bakanı Palme'yim ve buradan geçeceğim" demişti. Palme bu sözleri inkâr etti. "Ahmak askerler" gibi bazı uygunsuz şeyler söylemişti ama bakan olarak değil, "sıradan bir sivil olarak bürokratik bir karar vericiye kızmıştı."

Palme'nin askeri zihniyet konusunda bazı iyi seçilmiş sözler söylemiş olması, "komutayı ben alıyorum" gibisinden büyük laflar etmesinden

---

* Gotland'ın en büyük şehri - ç.n.

daha olasıdır. Ancak bu ikinci olasılık, yeni zamanın kendini beğenmiş sosyal demokrat efendisi olan Palme resmine daha iyi uyuyordu elbette. Palme kendisini ciddi olarak hakarete uğramış hissetti ve kendi yorumunu kanıtlamak için büyük bir enerji sarf etti. O askerleri ve *Aftonbladet*'ten bir gazeteciyi Fårö'deki kulübesine davet etti. Kumun üzerine dizilen oyuncak arabalar yardımıyla arabalı vapura giden yolda ne olduğu konusunda uzlaşmaya çalıştılar. Palme hiçbir hata yapmadığında ısrar etti. Ertesi gün gazetelerin birinci sayfaları ulaştırma bakanının, oğullarının oyuncak arabalarını kumda nasıl dizdiğini gösteren resimlerle süslendi.

* * *

Ne var ki, Palme'ye saldırmak, burjuva partileri için iktidara giden yolu açmıyordu. Onların temel problemi, İsveç'te sosyal demokrat olmayan kesimlerin dağınıklığıydı. Kapitalist elit, sosyal demokrat dönem içinde eşsiz bir iktidar pozisyonuna ulaşmıştı. Ülkedeki şirketlerden yüzde 4'ü, bütün çalışanların yüzde 40'ını istihdam ediyordu. En önde Wallenberg hanedanı olmak üzere "on beş aile" olarak tanınan bu elit grup, sosyal demokratların merkezileştirme politikasından yararlanmıştı. İşadamları arasındaki lider kesimlerin yüzde 90-95'i, İsveç'in burjuva partilerince yönetilmesini görmeyi çok arzu etse bile –bunlar Sağ Parti ve Halk Partisi'ne hatırı sayılır ekonomik destek sağlıyorlardı– bağlılıkları yine de yarı gönüllüydü. Bu, Wallenberg ve diğer büyük şirketlerin, bazen ima edildiği gibi, bir sosyal demokrat hükümeti tercih ettiği anlamına gelmiyordu. Sosyal demokratlar aslında sosyalisttiler ve o görkemli Sträng de daha sosyalist biriyle değiştirilebilirdi. Ancak, iktidar değişikliği bu aşamada gündemi aşağılara çekebilirdi.

Orta sınıfların İşçi Hareketi'ne bakışı da ikircikliydi. Erlander'in zamanında sosyal demokrasi, Merkez Partisi'nin ve büyük köylülerin taleplerine açıktı ve bu da Merkez Partisi lideri Hedlund'un, Sağ Parti ve Halk Partisi ile birlikte Sosyal Demokratlar'a karşı gönülsüz bir muhalefet yapmasını sağlıyordu. Buna karşılık güçlü sendikaları ve büyük şirketleri kollayan bir politikaya karşı çıkmakta zorluk çeken küçük üretici ve esnafta bir hoşnutsuzluk vardı. Bir müteahhit, düş kırıklığıyla büyük sermayenin Harpsund'a gittiğini ama "özgür işletmeciler arasında en büyük grubu temsil eden küçük işletmecilerin oraya asla davet edilmediklerini" söylüyordu. Ücret gelirine bağımlı ve statü konusunda

daha duyarlı olan profesyonel orta sınıf da "güçlü toplum"la ilişkisinde ikircikliydi. Geçen on yıl içinde akademisyenlerin hem maaşları hem de toplumdaki nüfuzu artmıştı. Kamu sektörünün, özellikle de eğitim sisteminin genişlemesi, akademik işgücüne yüksek bir talep yarattı ve bu da maaşları artırdı.

Fakat, yükselen beklentilere koşut olarak, giderek artan sayıda kişi de bunun bir bedeli olduğunu fark etmeye başladı: Öncelikle yüksek gelirli tabakayı zorlayan artan bir vergi baskısı. Ayrıca eğitim patlaması, üniversite mezunlarının toplumdaki pozisyonunda bir değer yitimi anlamına gcliyordu. Ortak güçlc kazanılan şcy, bircyscl özgüvcn alanında kaybediliyordu. İşçilerin güvencesine odaklanmış olan 1950'lerin Halkevi, eski bilgi burjuvazisine meydan okumamıştı. Ancak, sosyal demokrasinin, herkes için eşit olanaklar yaratma yönelimi, oyun alanını önceden görülmeyecek biçimde değiştiriyordu. Akademisyenler sendikası SACO, 1966 seçim kampanyasının son aşamasında, bin civarında lise ve üniversite öğretmeninin greve gireceğini ilan etti. Anlaşmazlık ekim ayında tırmandırıldı ve özellikle de öğrenci örgütlerinin yoklama yaptığı ve kendi kendilerine öğrenim çalışması örgütlediği haberleri, basında büyük bir yer tuttu. *Vecko-Journalen*'in söyleşi yaptığı Stockholm'deki Norra Latin okulundaki bir öğretmen, lise öğrencilerinin grevden etkilenmeyeceklerini söyledi: "Orada bilindiği gibi elit öğrenciler var." Burada başbakanın karısı Aina Erlander'in "gönülsüz" olsa da greve gitmesi ilginç bir resimdi.

Öğretmenler grevi, sosyal demokrasi için aynı anda hem bir başarı hem de bir meydan okumaydı. Bir yandan akademisyenlerin sosyal demokrat dünya görüşünü benimsediğinin ve çıkarlarını gözetmek için kolektif olarak örgütlenmek ve hatta grev yapmak zorunda kalan sıradan maaşlı çalışanlara dönüştüğünün bir işaretiydi. İşçi Hareketi için, doçentlerin ve lise öğretmenlerinin kürsüden aşağı inerek grev kırıcıları ve diğer sendikal dayanışma konularında gürültü koparmalarını görmek müthiş tatmin ediciydi. Bir yandan da şimdi Palme'nin SFS'den eski arkadaşı Bertil Östergren tarafından yönetilen akademisyenler sendikası SACO'nun, toplumsal sorumluluk hissetmede işçi ve memur sendikalarından daha isteksiz olduğunu göstermişti. 1966'daki toplusözleşme görüşmeleri bütün işkolu düzeyinde oldukça sert geçmiş ve yalnızca akademisyenler greve gitmişti. Okullardaki grev, sosyal demokrat eşit-

lik politikasına karşı gelişmekte olan hoşnutsuzluğun ilk uyarı işaretiydi ve elitlerin başkaldırması da denebilirdi buna. Gelecek yıllar boyunca, kendilerine iyi bir gelecek sunulan öğrencilerden, göreceli olarak yüksek ücret alan maden işçilerine kadar çok farklı grup, merkezileştirilmiş eşitleme politikası ve bürokratik insan görüşüne karşı isyan bayrağını yükseltmişlerdi. O zaman çok az kişi bunu umursamıştı ama gerçek oydu ki, öğretmen grevinin arkasında Clarté gibi bir sol örgütün olması, kutsal olmayan birliklerin zamanının geldiğine işaret ediyordu.

***

1965 Kasımı'ndan beri Stockholm'den on polis, ABD'nin Djurgården'deki elçilik binasını vardiyalı olarak beklemişti. Fakat, yararı olmadı. 1967 Ocak ayında bir cumartesi sabahı –Palme'nin 40. yaş gününden bir gün önce– bir eğlenceden evine dönmekte olan 26 yaşındaki bir öğrenci, oradan geçerken elçiliğin pencere camlarından çoğunu kırdı. Sekiz ay hapis cezasına çarptırıldığı mahkemede, camları kırma nedeni olarak Amerika'ya duyduğu nefreti gösterdi. Sokaklarda şiddetli çatışmalar yaratan öğrenci ve gençlerin daha radikalleştiği ve özellikle Vietnam Savaşı'yla ilgili olmak üzere daha devrimci bir dilin kullanıldığı yeni bir yıla uygun bir girişti bu.

Palme'nin Vietnam sorunu konusunda sosyal demokratlarla 1965'te sağladığı yakınlık, şimdi uzaklarda kalmıştı. İnisiyatif ve coşku, 1966'da yerel Güney Vietnam'daki Ulusal Özgürlük Cephesi Vietkong ile dayanışma grupları oluşturarak örgütlenmeye başlayan genç militanlara geçmişti. Bu gruplar 1967 Ocak ayı başında Stockholm'de toplandıklarında, 1965'te Hötorget'teki ilk göstericilerden biri olan Sköld Peter Matthis, "Vietnam halkıyla gerçek bir dayanışmaya giren bir hareketin de zorunlu olarak devrimci olması gerekir" demişti. Dayanışma gruplarının oluşturduğu birlik (DFFG), ABD'nin koşulsuz olarak Vietnam'ı terk etmesini ve İsveç'in Vietkong'u ve Kuzey Vietnam'ı diplomatik olarak resmen tanımasını talep etti.

Üniversite kentlerinde hareketin belkemiğini Clarté'ciler oluşturuyordu ama bu sorun, bütün ülkedeki gençleri etkilemişti ve bu yepyeni bir şeydi. Stockholm'ün güney banliyölerinden birinde yaşayan bir posta memurunun 15 yaşındaki kızı, televizyonda gördüklerinden galeyana gelerek Ağustos 1965'te bir şiir yazdı: "O Vietkongluydu, ormanlarda savaşıyordu / ama Amerikalılar şehirde barlarda oturuyordu / ve birkaç

dolara onun karısını satın alıyordu..." Bu kız, birkaç ay sonra ABD elçiliğinin önündeki gösterilere katılacak ve ertesi yıl da Farsta'da* yeni kurulan Vietnam dayanışma grubuna girecekti.

Okullarda ve küçük yerleşim yerlerinde acemice başlayıp giderek militanlaşan ve özgüven kazanan yerel gruplar oluşturuldu ve eğitim seminerleri düzenlendi. Kuzey İsveç'teki küçük bir kasabadan DFFG'ye gelen bir mektupta "Karin (kız kardeşim) ve ben nisan ayında Vietnam hakkında minik bir broşür yaptık. Teksir edip çoğalttık. Ben broşürleri okulda dağıttım ve Martin de yardım etti" diye yazıyordu. Aktivistler başlangıçta sosyal demokrat hükümete karşı kuşkuluydular. Stockholm'deki hareket, Palme'nin Gävle konuşmasını, fazla ABD yanlısı görünmediği ve İsveç tekelci sermayesinin aracı olma rolünü gizlediği için hükümet açısından olumlu görüyordu. Sosyal demokrasiye yöneltilen eleştiriler fırtına hızıyla gelişecekti. 1967 bahar ayları boyunca her ayın ilk cumartesi günü, Vasagatan'da bulunan US Trade Center'in önünde dağıtılan bir bildiride "İsveç hükümeti o kadar satılmış ki, İsveç-ABD dış ticaretini korumak için kendisi sustuğu gibi, kendi halkını da susturmak istiyor" deniyordu.

Sosyal demokrat hükümetin inisiyatifi ne kadar kaybettiği, 1967 baharında Stockholm'deki Halkevi'nde yapılan Vietnam Savaşı'yla ilgili Russel Mahkemesi bağlamında açıkça ortaya çıktı. 1960 başlarında İngiliz felsefeci ve pasifist Bertrand Russel'ın inisiyatifiyle kurulan halk mahkemesi, Amerika'nın Vietnam'da işlediği savaş suçlarıyla ilgili yaptığı araştırmaların sonucunu açıklayacaktı. Başlangıçta Paris'te yapılması planlanan toplantı, de Gaulle tarafından engellenmişti. Halk mahkemesi son dakikada Stockholm'e aktarıldı. Kendisine bu karar bildirildiğinde Adenauer'in cenaze merasiminde bulunmak üzere Almanya'da olan Erlander, hemen bir Amerikan elçisi tarafından ziyaret edildi. ABD, mahkemenin iptal edilmesini istiyordu. Erlander, bu isteğin ifade özgürlüğü ilkeleri ve İsveç yasalarıyla bağdaşmadığını söyledi. Ancak resmi olarak Amerikan televizyonlarına bu halk mahkemesinden hoşlanmadığını da söyledi. Bu da İsveç'teki bazı çevrelerde bir özür dileme biçiminde yorumlandı.

Bu, sosyal demokrasinin bütün kademelerinde protestolara yol açtı. Aralarında Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Amerikalı siyah ak-

* Stockholm'ün güney banliyölerinden - ç.n.

tivist Stokely Carmichael ve pasifist Dave Dellinger'in de bulunduğu mahkeme üyeleri, medya kuşatması altındaki Stockholm'e geldiler. İsveç gazetelerindeki, İsveçlilerin yeniden buldukları ahlaki omurgayla alay eden Amerikalı gazetecilerden yapılan alıntılar, mahkemeyi eleştiren İsveçlileri güçlendirdi, savunanları ise sinirlendirdi. Demokratik Birlik denen yarı faşist grup, Halkevi'nin önünde gösteri yaptı ve bir ara bir Vietnam militanına copla saldırdı. Amerikan elçiliği Grand Hotel'de pek de akıllı sayılmayacak karşı bir konferans düzenledi. Savunmada görevli bir İsveçli subay da manasız bir abartıyla konferansa katılmıştı. Halk mahkemesinde misket bombası, napalm ve fosfor bombalarıyla yaralanmış olan Vietnamlılar da konuştular.

Erlander'in İsveç'te ifade özgürlüğü olduğunu belirtmesi ve gerisine karışmaması gerekirdi. Bunun yerine, 95 yaşındaki Russel'a mektup yazıp telgraf çekerek, mahkemenin Stockholm'e alınmaması konusunda ricada bulundu. Onun bu tavrı, mahkemeye bir tür meşruluk kazandırıyordu. Bu durumda Palme'nin nasıl davranacağını bilmek zor. Bir şey yapmadan beklemeyi yeğlemesi büyük ihtimaldir. Buna karşılık sadakatle kestaneleri ateşten indirdi. Mahkemenin bütün hızıyla devam ettiği 1 Mayıs'ta yaptığı konuşmada bu eylemin yapay karakterini eleştirdi –ABD peşinen mahkûm edilmişti– ve daha sonra *Aftonbladet*'teki bir yazısında Erlander'in tutumunu savundu. Öte yandan mahkemenin –Sartre'ı da kapsayan– makul bölümünü övdü ve İsveç'in ifade özgürlüğüne arka çıktığını vurgulayıp puan topladı.

Aynı şeyi mayıs sonunda, politikacıları köşeye sıkıştırmak üzere davet edilen tanınmış gazetecilerin bulunduğu *Meet the Press* adlı bir Amerikan söyleşi programına katıldığında da yineledi. Palme, uluslararası durumu tartışmak üzere ABD'deki stüdyo ile doğrudan bağlantılı Cenevre'deki konferansa katılan altı kişiden biri olan Amerikalı senatör William Fulbright ile birlikteydi. İsveç gazetelerinin bildirdiğine göre Ulaştırma Bakanı Palme, Chesterfield sigaraları, United Airlines, Humphrey Bogart ve Audrey Hepburn'lü film ilanlarının çerçevelediği bir ortamda İsveç'in pozisyonunu mükemmel İngilizcesiyle savunmuştu. Burada, Erlander'in bir ay önceki beceriksiz özür dileyişine olan karşıtlık çok belirgindi. Durum, İsveç hükümetinin arada kalmadığını gösteriyordu, şimdi geçerli olan, Vietnam konusunda inisiyatifi almaktı.

* * *

1967 yılı yalnızca gösterileri ve politik tartışmaları yansıtmıyordu. Bahar aylarında Stockholm'de Latince "hayat için" anlamına gelen *pro vie*'den kaynaklanan "provies" adlı bir gençlik grubu ortaya çıktı. Bunlar, kasıtlı bir nahiflikle sokak tiyatrosu oynadılar ve performans gerçekleştirdiler. Bahar mevsimi, *The Summer of Love* diye adlandırılacak olan olağanüstü sıcak bir yaza evrildi. Bu fenomen her şeyi gül pembe gören nostalji severlerce abartılmış olsa bile, o yıl gençlik kültürü, bir zafer duygusuyla yoğrulmuştu: Gençler, yerleşik toplumun dışında, kendi alternatif yaşama biçimini bulmuş, konformizm karşıtı, uzun saçlı bir enternasyonalin bir parçasıydılar. İsveçli *Mods*, hippilere dönüşmeye başladı. Belki bu, yaşama tarzında çok fazla bir değişim anlamına gelmiyordu ama biraz felsefi yenilenme ve biraz daha renkli giysiler vardı artık.

Henüz en uzlaşmaz fenomenler genel bir gençlik başkaldırısının içinde yer alıyordu: Cinsel özgürlük ve Vietnam militanlığı, uyuşturucular ve Marksizm, şiddete hayır felsefesi ve devrimci romantizm, avangard resim ve ticari pop müziği, sosyalizm ve radikal bireycilik. Dönemin masum çoğulculuğu, Vilgot Sjöman'ın 1966 ve 1967'de çevrilen filmleri *Meraklıyım-sarı/mavi* ile hayata veda etti. Bunlar, Bergman'ın az kişi ve mekân içeren psikolojik dramaları ile gelecekteki toplumsal gerçekçiliğin belgesel stili arasında bir yerde duran, İsveç tarihinin en olağandışı ve özgün film projeleriydi.

Stockholm'ün güney mahallerinden birinde yaşayan bir işçi ailesinin çocuğu olan Sjöman, film projesini 1965'te oluşturmaya başladı. Birkaç taşıyıcı düşüncesi vardı ama bunlar daha kesin belirlenmemişti. Onun daha önce Lars Görling'in *491* adlı romanından uyarladığı filminde başrolü oynayan genç, güzel ve yetenekli sanatçı Lena Nyman, bu projede onun alter egosu olacak, nahif ve meraklı bir biçimde sokağa çıkıp İsveç gerçekliğini sorgulayacaktı. Çıkış noktası, yazar ve doktor Lars Gyllensten'in Ocak 1965'te *Expressen*'de yazdığı On Emir'deki mesajlar olacaktı. Bunun dışındaki düşüncesi, filmin, çekimler sırasında yönetmen, film ekibi ve oyuncuların işbirliğiyle doğaçlamayla geliştirilmesiydi. Pratikte Sjöman'ın filminde cinsellik ve politikayla ilgili kendi görüşleri baskın olacaktı ama bu açık çalışma biçimi, *Meraklıyım* filmlerine izleyicinin güven içinde arkaya doğru yaslanmasını olanaksız kılan, önceden tasarlanmamış bir karakter vermişti. Belgesel, kurguyla

karıştırılıyor, yönetmen ve film ekibi birdenbire ortaya çıkıp öykünün akışı içinde yer alıyordu ve rol karakterlerinin adları onları oynayan oyuncularınkiyle aynıydı.

Filmin motor gücü, Stockholm'ün yıpranmış dairelerinden birinde babasıyla birlikte oturan Lena'dır (Lena Nyman). Başlangıçta Lena, daha çok meraklılık kavramına vücut veren alegorik bir figürdür. Stockholm'de dolaşıp insanlara sınıflı toplumun neden zorunlu olduğunu, neden bazılarını diğerlerine oranla çok daha fazla para kazandığını ya da neden diktatör Franko'nun İspanya'sına tatile gittiklerini sorar. Ancak Lena serbest aşka da inanmaktadır. Araba satan, geleneksel ama yakışıklı bir genç olan Börje'ye (Börje Ahlstedt) rastlar ve onunla kraliyet sarayının önü dahil olmak üzere ilginç yerlerde seks yapar.

Olof Palme'nin de filmde yer alması büyük gürültü kopardı ve ahlakçı muhafazakârların onu pornografik bir filmde oynamakla suçlamasına neden oldu. *Kilise ve Halk* dergisi, okuyucularını "Tanrı'nın onları Palme'den koruması için dua etmeye" teşvik etti. Ama bu ona hiç zarar vermediği gibi, sosyal demokratların en radikali ve öncüsü durumunu güçlendirmesine katkıda bile bulundu. Ancak sonradan bakıldığında bu kısa ömürlü tartışma, onun *Meraklıyım*'da oynadığı merkez role gölge düşürmüştür. Gerçi filmde onunla sıraevlerinde, çevresinde Lisbet ve çocukları varken yapılan söyleşi yalnızca birkaç dakikalıktı. Ama Sjöman filmi 1965'te planlamaya başladığı zaman üçüncü bir çıkış noktası vardı: Proje, "genç bir sosyal demokrat renk taşıyacak, yaşlı sosyal demokrat kuşağa muhalefeti olan genç sosyal demokratların değerleriyle bağlantılı olacaktı." Palme'nin özel konumu, filmde bir dizi farklı biçimde ortaya konuyordu. Onunla söyleşiyi Lena değil (Palme'yi can sıkıcı buluyor) doğrudan Sjöman'ın kendisi yapıyordu. Söyleşi Lena'nın genç kız başkaldırısının tersine, iki yetişkin arasındaki saygılı ve yoldaşça bir üsluba sahipti. Palme, Sjöman'ın çizgisine koşut düşen bir mesajı iletme olanağını bulmuştu: Evet, bir sınıflı toplumda yaşıyoruz, sosyal demokrasi henüz yolun sonuna ulaşmamıştır, ama gerçekten ısrarlı bir gayretle eşitliğe ulaşabiliriz.

Filmde Palme'nin yanı sıra aynı ölçüde idealize edilen yalnızca bir başka kişi daha vardı: Martin Luther King. King, idealine uygun yaşamayı başaramasa da Lena'nin favorisiyken Sjöman'ın açıkça örnek aldığı kişi ise Palme idi.

Seks sahneleri, *Meraklıyım*'a olan uluslararası tepkileri önemli ölçüde etkiledi. Film Norveç ve Finlandiya'da kesinlikle yasaklandı ve ABD'de skandal oldu. İsveç'teki tartışmalarda az sayıda muhafazakârdan gelen şiddetli tepkilere rağmen pornografi sorunu aynı ölçüde merkezi bir rol oynamamıştı. Sjöman, giderek radikalleşen toplumsal havada, daha çok politik nahiflikle suçlanmıştı. Kendi kompleksleriyle mücadele eden, kendiyle meşgul bir püritendi ve herhangi ciddi politik bir konu yerine teşhircilikle uğraşıyordu. "Düzüşme komünizmi"nin zamanı geçmişti. Filmde politik bilinç yoktu, Lena çok fazla nahifti ve günün toplumsal angajmanı olan gençliğini temsil etmiyordu. Bunlar, Sjöman'ın kendisiyle dalga geçen tavrını görmeyen köşeli hükümlerdi. Ancak genelde eleştirmenlerin tutumu iyi niyetliydi. Bu inisiyatifinden ötürü yönetmenin sırtı sıvazlanıyordu. Marjinal de olsa *Clarté* gibi daha radikal sol yayınlardaki ton daha hoşnutsuzdu: "Yoldaşlar, ülkenin neresinde ortaya çıkarsa çıksın Vilgot'un sosyal demokrat pisliğini açıklamak önemli... Kahrolsun ABD emperyalizmi ve yandaşı: Olof ve Vilgot!"

***

Sağ trafiğe geçişten bir gün sonra, 4 Eylül 1967 günü Erlander, Palme'nin, Ragnar Edenman yerine eğitim bakanlığına getirileceği haberini sızdırdı. Biraz sürpriz oldu bu. Palme her ne kadar sosyal demokrasinin önde gelen eğitim politikacılarından biri olsa da birçok yorumcu, onun ulaştırma bakanı olmasını, şimdilik bu alanın dışında tutulduğu biçiminde değerlendirmişti. Başbakan, gazetecileri kandırdığı için memnuniyetle gülümsüyordu.

Eğitim politikası, sosyal demokrasinin eşitlik politikasının eksenlerinden biriydi ve demiryolları ile otobanlardan çok daha başka konuları içeriyordu: Sınıf, bilgilenme, insan değeri ve düşünce özgürlüğü. Yönetilecek olan gruplar, öğretmenler, öğrenciler, araştırmacılar gibi iyi eğitimli ve iyi konuşan kişilerdi. Bunlar da üniversite ve yüksekokulları, eleştirel düşünce ve insani bilgilenmeyi korumak yerine işgücü yetiştirme ve işe yerleştirme merkezlerine dönüştürdüğü iddiasıyla sosyal demokrat eğitim politikasını protesto etmeye başlamışlardı. Eğitim bakanlığı 1950'lerin başında bir avuç personelle durumu idare etmişti ama 1967'de bu sayı yetmişe yükselmişti. Bakanlık, Gamla stan'daki Mynt Meydanı'nın karşı tarafında eskiden bir sigorta şirketine ait olan yeni binasına taşınmak üzereydi. Palme'nin şimdi büyük ama ıssız bir

makam odası vardı. Büyük bir masası ve üç telefon hattı da olan oda kraliyet sarayına, parlamento binasına ve geçen yıllar boyunca sıkışık mekânlarında barındırdığı çeşitli bakanlıkların şimdi teker teker yeni yerlerine taşındığı başbakanlığa bakıyordu.

Palme, sonunda hükümette en çok istediği görevi almıştı. Hükümetteki en merkezi görevlerden biriydi bu. Özellikle yüksekokul öğrencilerindeki şiddetli sayı patlaması açısından bakılırsa. Ayrıca eğitim sisteminin kalan kısmı da yeniden gözden geçiriliyordu. Palme'nin Erlander'e yakın danışmanlık yapmaya devam etmesiyle birlikte, aynı anda ele alması gereken çok şcy vardı. Bu da Palme'ye pek de karizmatik olmayan Sven Moberg adlı bürokratın bakanlık danışmanı olarak verilmesiyle çözüldü. Bu kişi partide "İspanya İç Savaşı'ndan beri" vardı ve 1958'den beri eğitim bakanlığında çalışıyordu. Daha sonra emrindeki memurlar onu, kendisini "Merhaba, benim adım Sven" diye tanıttığı için "Merhaba Sven" diye adlandıracaktı. Moberg, yükseköğrenim için doğrudan sorumluluğu yüklendi ama kararları kimin verdiği konusunda bir kuşku yoktu. Palme'nin eğitim bakanlığına atanması, şimdi onun sosyal demokratlara soldan giderek yoğunlaşarak yöneltilen iki eleştiri alanında, Vietnam Savaşı ve eğitim politikasında, en önde gelen İsveçli politikacı konumunda olması anlamına geliyordu.

1968 seçim yılıydı ve sosyal demokrasinin, seçim sandıklarında 1966'nın tekrarını görmek isteyen zaferden emin bir burjuva muhalefetiyle, İşçi Hareketi'ni ideallerine ihanet etmekle suçlayan genç bir sol hareket arasında sıkıştığı görülüyordu. Sosyal demokrasi hassas bir denge oluşturmak zorundaydı. Bir yandan gençlerden gelen sinyalleri aldıkları konusunda radikal ya da radikalleşmiş seçmenleri ikna etmek, bir yandan da orta kesimde bulunan seçmenleri korkutmamak zorundaydı. Vietnam Savaşı ve eğitim politikasında inanılırlığı olan bir sosyal demokrat politika yaratması halinde Palme'nin politik pozisyonu hem parti içinde hem de dışında olağanüstü güçlenecekti. Başarısızlığa uğraması halinde, pekâlâ sosyal demokrasinin 36 yıl sonra ilk kez seçimleri kaybetmesinin günah keçisi olabilirdi.

1967 sonbaharındaki durum tam tamına böyle görünmüyordu elbette. Ama eğitim bakanlığının zorlu bütçe çalışmalarının tam ortasında birdenbire hasta olması Palme için bir tür talihsizlik içinde talih olmuştu. Yapışkan grip, yüksek ateş, boğaz ağrısı ve böbrek sorununa dönüş-

müştü. 1953'te Erlander'in yanında çalışmaya başladığından itibaren bir gün dahi hastalık izni almamıştı. Doktorlar ondaki eski malaryanın alevlendiğinden kuşkulandı. Roslagstull'daki salgın hastalıklar hastanesine yatırıldı ve burada yapılan antibiyotik tedavisi iyi sonuç verdi. Hastanede kaldığı üç hafta onun günlük iş akışından uzaklaşması anlamına geliyordu. Dostu Harry Schein ona hastanede okuyacağı kitapların seçimiyle ilgili iyi tavsiyelerde bulundu ve Palme bu dinlenme döneminde o yılın en çok tartışılan kitapları hakkında iyi bir fikir sahibi oldu.

20 Aralık günü –hastaneden çıkmasından iki gün önce– polis ve Vietnam göstericileri arasında İsveç'te o zamana kadar görülen en şiddetli çatışma meydana geldi. Norra Bantorget'in [Kuzey Demiryolu Hattı Meydanı -ç.] yakınındaki Halkevi'nde yapılan kalabalık bir toplantıdan sonra Amerikan elçiliğine giderek protestoların dile getirilmesi planlanmıştı. Fakat, gösteri izni alınmamıştı. Buna rağmen göstericiler eylemlerini gerçekleştirmek isteyince polis çok sert bir biçimde müdahale etti. Sonuç, aralık ayı karanlığında Kungsgatan ve Strandvägen'de [merkezdeki anacaddeler -ç.] binlerce göstericiyle üç yüz polis arasında uzun süren bir mevzi savaşı oldu. Aralarında Jan Myrdal da olan kırk Vietnam eylemcisi, Amerikan elçiliğine varamadan yakalandılar. Göstericiler, polisi cop ve kılıç kullanarak büyük bir şiddet uygulamakla suçladılar ki, bu hiç de olasılık dışı görünmüyor. İsveç polisi, büyük ölçüde, halk kitlelerini kontrol etme konusunda fazla bilgisi olmayan eski askerlerden oluşuyordu. Bir yıl içinde yeni teknikler geliştirilecekti ancak 1967 Noeli'nde Vietnam Savaşı'yla ilgili çatışmaların yeni bir aşamaya girdiği hissediliyordu. Şair Petter Bergman, bu yeni havayı *BLM*'deki bir şiirinde özetliyordu:

İsveç benim önceleri sandığım gibi idiyse:
Biraz hantalca iyi niyet, bir çaba
Bir iyi toplum denemesi:
Atların, kamçıların ve copların ne işi vardı peki orada
Güvene asla yer yok artık
O doğal vatan duygusuna da.

12. Bölüm

İsveç Başbakanı

Radikal, radikal, radikal ol... çok fazla radikal olma.
WALT WHITMAN

Palme dehşet içinde.
TAGE ERLANDER

1968 Nisan ayında İsveç sinemalarında gösterilen *Sandık* adlı filmdeki bir skeçte, "Sosyal Grup-3 içindeki dostlarımızın kalmasına olanak var mı?" deniyordu. Filmin yapımcıları, 1960'lı yılların en popüler İsveçli komedyenleriydi. Kariyerlerine 1950'lerde öğrenci *spex*'çileri olarak başlamışlardı ve *Mosebacke Monarki* adlı hafif absürd radyo programıyla üne kavuşmuşlardı. Başlangıçta ne o kurnaz Doğu Gotland'lı Danielsson ne de neşeli Skåneli Alfredsson'un politikaya özel bir ilgisi vardı. Ama 1960'lı yıllarda giderek keskinleşen bir sol eleştiri kabere gösterilerine de sızmıştı. Danielsson, *Sandık*'ta 1968 parlamento seçimlerinde beklenen burjuva zaferi karşısında taraf değiştirmeye çalışan bir sosyal demokratı oynuyordu. Partiye inancı az olan bir arkadaşına, "Ben her zaman dindardım, birkaç yıl önce bir vaftizde de bulunmuştum" diyordu. Sonra porno dergilerini temizleme zorunluluğu da vardı artık: "Benimkileri al, ben evde temizliğe başladım." Son olarak da yatak odasında bulunan Olof Palme portresinden kurtulmaya çalışıyor ve onun yerine öğrenci şapkalı veliaht prens Karl Gustav'ın bir resmini asıyordu.

15 Eylül 1968'deki parlamento seçiminin uzun süreli sosyal demokrat iktidarın sonu olacağı anlamına geldiği, hiç de aykırı bir görüş değildi. Solun yükselişine rağmen –ya da bu yüzden– Batı dünyasındaki birçok yurttaş, seçim sandıklarına gelince, radikal bir toplumsal değişime karşı tavır almıştı. Devrimler yılı 1968, Danimarka'da bir burjuva hükümeti-

nin kurulmasıyla başladı. Nisan ayında, Batı Almanya'da sosyal demokrat parti SDP ciddi oranda gerilerken, Neo-Nazilerin Baden-Württemberg eyaletinde oyların yüzde 10'unu alması, bütün dünyayı şoke etti. Bir ay sonra İngiltere'de iktidarda olan İşçi Partisi, yerel seçimlerde tam bir fiyaskoya uğradı. Fransa'da, mayıs ayındaki grev ve karışıklıklardan bir buçuk ay sonra, de Gaulle'cüler, Komünistler ve Sol Birlik karşısında büyük bir galibiyet kazandılar. Finlandiya'da ekim ayındaki yerel seçimlerde komünistler büyük bir yenilgiye uğradı ve sosyal demokratlar biraz gerilerken, geleneksel Köylü Partisi kazanan parti oldu. Son olarak kasım ayı başında Cumhuriyetçi Richard Nixon, başkanlık seçimini kazandı.

Bu sağ dalga içinde İsveç sosyal demokratları, 1940'tan sonraki en iyi seçim sonucuna ulaştı. Kesin bir çoğunluk sağlanarak oyların yüzde 50,9'u aldılar; bu 1966'ya göre yüzde 8'lik bir artış demekti. Halk Partisi ve Komünistler en çok kaybedenlerdi. Sağ, biraz geriledi ve oyunu artıran tek sağ parti, geleneksel olarak sosyal demokrasiye en yakın parti olan Merkez Partisi oldu. Artık kariyerini zaferle bitirebilecek olan Erlander de dahil olmak üzere herkes için bir sürpriz olmuştu bu. Aslında son seçim araştırmalarına göre sosyal demokratlar arayı güçlü bir biçimde kapatmışlardı. Ama seçimlerden birkaç gün önce Hans Zetterberg'in başında olduğu kamuoyu araştırma enstitüsü SIFO, bunun yeterli olmayacağını ve İsveç'in bir iktidar değişikliğiyle karşı karşıya olduğunu tahmin etmişti. Burjuva gazetelerinin politika sayfalarında büyük mutlulukla bakanlıklar dağıtılmıştı.

Seçim sandıklarının o pazar akşamı kapanmasından üzerinden henüz bir saat geçmişken sosyal demokratların büyük bir galibiyet kazandığı anlaşılmıştı. Halk Partisi'nin genel başkanı Sven Wedén, seçim gecesi gazetecilerden gizlendi. Komünist Hermansson, düş kırıklığı içinde, seçmenlerin İsveç'in Kızılordu tarafından işgal edilecek ülkelerin başında olduğuna inandığını söyledi. Buna karşılık sosyal demokratların ABF binasındaki seçim karargâhında zafer sarhoşluğu vardı. Karanfiller, kırmızı güller ve krizantemlerle dolu bu modern döşenmiş büyük salon, parti önde gelenleriyle olduğu gibi, genç SSU üyeleriyle, Tage Danielsson gibi ünlü oyuncularla ve Monica Zetterlund ve Monica Nielsen gibi şarkıcılarla da tıklım tıklım dolmuştu.

Erlander, kendisini çevreleyen fotoğrafçıların ve coşkulu taraftarlarının ve hakkında belgesel yapan bir film ekibinin ortasında duruyordu.

Palme ağzında bir sigara ve yüzünde büyük bir tebessümle ortalıkta dolaşırken Maliye Bakanı Gunnar Sträng, bilinen suratsızlığıyla herkesi şaşırtıyordu. Konuklar bira içiyor, jambon, patates ve tava yiyor ve çeşitli yerlere yerleştirilmiş televizyon kameralarının önünden geçerken diğer partilerin karargâhlarındaki görüntüler karşısında alaycı yorumlar döktürüyorlardı. Sosyal demokratlar yalnızca burjuva partileri karşısında zafer kazanmamış, ayrıca komünistleri de ezip geçmişti. Komünistlerin seçim karargâhı da ABF binasındaydı ve bu da bazı SSU üyelerine birkaç basamak aşağıya inip, onlara sekiz sandalyeden beşini kaybettikleri için "tebriklerini sunmak" gibi parlak bir fikir vermişti. Bunu izleyen boğuşmada bir genç yaralandı.

Zafer herkesten çok Palme'nin eseriydi. Partinin 1966'daki beklenmedik tökezlemesinden sonra müthiş gayretli bir çalışma göstermişti. Sosyal demokrat seçim görevlilerine çalışma hedeflerini vermiş ve burjuva partilerindeki zayıf noktalara dikkatlerini çekmişti. 1966 seçimlerinden birkaç ay sonra Ulla Lindström, "Palme'yi politik koordinatörlüğe, bir tür başbakan yardımcılığına getirme hedefi giderek netleşiyor" diyecekti. Palme tartışma yazıları yazdı, ülkenin her yanını dolaştı ve sürekli medyada göründü. Sağ, Palme'nin abartılı olarak teşhir edildiğinden şikâyet etti ve bunun üzerine *Aftonbladet,* Mart 1968'de onun televizyonda hangi sıklıkta göründüğü konusunda bir araştırma yaptı. Buna göre Palme, bir ay içinde beş haber programında, bir spor tartışmasında, bir kilise tartışmasında, bir trafik programında ve Ingmar Bergman'la tiyatro konusunda tartıştığı bir eğitim programında yer almıştı. İsveç'te o zaman yalnızca bir televizyon kanalı olduğu düşünülürse (ikinci kanal TV2, Aralık 1969'da başlatıldı) çok etkileyici bir sonuçtu bu. Ancak LO'nun gazetesi okuyucularına Palme'nin televizyonda çok mu fazla göründüğü sorusunu yöneltince, yanıt yankı yaratan bir "hayır" oldu. Coşkulu bir taraftar "Palme'yi özellikle renkli televizyonda görmek isterdim, kırmızı bir kravatla" diyerek düşüncesini belirtmişti.

Dagens Nyheter'in politika yorumcusu Sven Svensson'un seçimlerden bir gün önce formüle ettiği gibi Palme, "en inançlı taraftarları büyük başarı için ateşlemek üzere devasa bir çalışma gerçekleştirmişti." 1966'dan kalan yenilgi havası onun sayesinde tersine dönmüştü. Palme şimdi Sosyal Demokrat Parti içinde en önde gelen genel başkan adayıydı ve bununla birlikte başbakan olma yolundaydı. SIFO başkanı Hans Zet-

terberg, fazlaca sübjektif bir biçimde, beklenmedik çoklukta komünistin oyunu aldığı için, tahminlerin tutmamasının nedeni olarak Palme'yi gösteriyordu. Bu yarı yarıya gerçekti. Palme muhakkak radikal seçmenleri cezbetmişti. Ama geçen bir yıl boyunca, hem mayıs ayındaki öğrenci huzursuzlukları sırasında hem de Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgalini mahkûm eden parlak konuşmasıyla, komünizmle aralarına kesin bir sınır da çizmişti. Ve eğer İsveçli sosyal demokratlarda bir belkemiği vardı ise, hem sola hem de sağa karşı cesurca savaşa tutuşan bir liderin arkasında birleşmeleri gerekirdi. Svensson, "Onun parti içindeki konumu hiçbir zaman bu kadar sağlam olmamıştı" diyordu.

***

Dokuz ay önce, 1968 Şubat ayı başında, sosyal demokratların merkez yürütme kurulu, başbakanlıktaki toplantı odasında toplandığında tümüyle başka bir hava esiyordu. Hjalmar Mehr, Vietnam meselesinin gerçek bir patlayıcı madde olduğunu açıkladı. Gençlik elden gidiyordu, her şeyden önce de burjuva kökeniyle bağlarını koparan ama sosyal demokrasiyi sollayıp radikal sola yanaşan öğrencileri kaybediyorlardı. Stockholm'de Södermalm'in işçi mahallerinde yetişmiş, karizmatik bir külhanbeyi ve ince bir taktisyen olan, partinin 45 yaşındaki genel sekreteri Sten Andersson, partinin yaşlılara fazlaca önem verdiğini düşünüyordu. Bütün bir genç kuşağı kaybetme riski söz konusuydu. Ulla Lindström, gösterilere katılmasalar bile birçok kadının savaşa karşı olduğuna işaret etti. Bunların karşısında yer alan kişi, biraz şaşırtıcı biçimde Palme'nin ustası Sven Aspling oldu. Ona göre küçük bir gürültücü genç grubu yüzünden konu çok büyütülüyordu. Ancak Torsten Nilsson, sosyal demokratların "bu seçim kampanyasında 'gençliğin başkaldırısını' yakalamak ve kendi hareketimize kanalize etmek için bir çıkış yolu bulması gerek" diye açıkladığında çoğunluk onu destekledi.

Sorun, Vietnam Savaşı'nın, sosyal demokratlar için doğal bir konu olmamasındaydı. SAP, 1917'den beri, iç politikadaki başarılı politik reformlar yoluyla komünizmi ve diğer sol muhalefeti baskı altında tutmuştu. Erlander'in vurguladığı gibi "Sosyal demokrasinin devasa zaferleriyle bile bu ülkede Vietnam sorununu çözemeyiz." Ne Maocu öğrenci komünizmi ne de geleneksel Komünist Partisi –1967 baharında adını Sol Parti-Komünist (VPK) olarak değiştirmişti– sosyal demokrasiye işçi sınıfı içinde duyulan güçlü güvene tehdit oluşturabilirlerdi. Fakat, Viet-

nam sorununda, radikal sol, genç seçmenler arasında ahlaki bir üstünlüğe sahipti. Bu gençler, seçmen yaşı 21'den 20'ye indirildiği için 1968'de rekor çoğunluktaydılar.

Sosyal demokrasi, Vietnam sorununu şimdiye kadar çifte bir stratejiyle yürütmüştü: Bir yandan ABD'ye karşı yeter dozda bir eleştiri, bir yandan da barışı sağlamak için aktif bir diplomasi. Dengeleri korumak çok da kolay olmamıştı. Amerikan hükümeti, İsveçli sosyal demokratların içten bir barış istemekten çok, iç politikayı gözeterek hareket ettiğinden kuşkulanıyordu. İsveç, olası bir barış arabulucusu olarak sahnede yalnız da değildi. O yıl içinde Washington'da bin civarında barış önerisi gözden geçirilmişti. Ancak ABD sıkışmış durumdaydı ve kapıların hiçbirini kapatmak istemiyordu. Hanoi'den Stockholm aracılığıyla bir sinyal geleceği düşüncesiyle İsveç kapısını da açık tutuyordu.

Erlander'in, Russel Mahkemesi'nin İsveç'in barış çabalarını tehdit ettiği yolundaki sözleri gerçekdışı değildi –hiç olmazsa sübjektif olarak. Palme'nin Gävle konuşmasından sonra dışişlerinin Gustav Adolf Meydanı'ndaki ünlü sarayında yoğun bir diplomatik faaliyet sürmüştü. Torsten Nilsson, Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk'la görüşmek üzere birçok kez ABD'yi ziyaret etti. Aynı zamanda Kuzey Vietnam'la gayriresmi ilişki yolunu açmaya çalıştı. Nilsson'un çabaları ne kadar gayretli olsa da nahifliğe varan bir iyi niyetli düşünceyi yansıtıyordu. 1967 sonbaharında ABD'ye gittiğinde, Kuzey Vietnamlıları, İsveç'in arabulucu kanal olarak ABD'nin güvenini kazanmış olduğuna inandırmak için başkan Johnson'la bir görüşme gerçekleştirmeye çalıştı. Bu girişim Amerika açısından küstahça bir girişim olarak karşılandı. İsveç hükümetinin ABD eleştirisiyle solu tatmin etmek ve aynı zamanda Torsten Nilsson'un Beyaz Saray'da çekilmiş basın fotoğraflarıyla sağı yatıştırmak istediği apaçıktı.

Ancak sosyal demokratlar, iktidarı otuz yıldır başparmaklarını karınlarının üzerinde yuvarlayarak elde tutmamışlardı. Diplomatik manevralar nasıl gelişirse gelişsin, Vietkong dayanışma hareketinin artan nüfuzunun durdurulması bir zorunluluktu. Bu yönde ilk inisiyatif tam 1968 yılı başında, İsveç Vietnam Komitesi'nin (SKfV) kurulmasıyla alınmıştı. Bu geniş şemsiye örgüt, otuz kadar sendikayı, kiliseleri, kadın örgütlerini, gençlik hareketlerini ve diğer sivil kuruluşları kapsıyordu. Yönetim kurulu, aralarında yazar Folke Isaksson ve *Dagens Nyheter*

gazetecilerinden Barbro Alving'in de bulunduğu araştırmacılar, yazarlar ve diğer saygın kişilerden oluşuyordu. SKfV, fikir olarak Vietnam dayanışma grubu militanlarının 1965'teki başlangıç platformunda yer alıyordu: ABD Vietnam'ı terk edecekti ve 1954 Cenevre Anlaşması'na saygı gösterilecekti.

Ancak o günden sonra Mekong'dan çok sular akmıştı. Vietkong şimdi mevzilerini ilerletmişti ve hükümetin Kuzey Vietnam'ı ve Güney Vietnam'daki geçici devrimci hükümeti tanımasını talep ediyordu. Bu yeni örgütün kurulmuş olması, gerçekte Vietkong yanlılarının para kumbaraları ve teksir makineleriyle yaptığı yorulmak bilmez çalışmalarının meyve verdiğini gösteren bir belgeydi. Ancak genç militanlar açısından sosyal demokratların Vietnam hareketini yukarıdan kontrol etmek için gerçek bir çabaydı da. Bu girişim, "Eski pasifist liberal klik, 1968 seçimleri için SAP'ın Vietnam etkinliklerini yönetmek üzere hükümet partisi tarafından satın alınmıştır" diye, laf dolandırılmadan ifade edilmişti.

70 yaşındaki Gunnar Myrdal'ın başkan olmasıyla durum iyileşmedi. Kâğıt üzerinde zekice bir satranç hamlesiydi bu: BM'de görev yapmış, uluslararası kabul görmüş ve sosyal demokrat hükümette bakanlık yapmış bir bilim insanı. Ancak Myrdal hiçbir zaman yetenekli bir politikacı olmamıştı. Yapısı bir entelektüel uzmanınki gibiydi: Donanımlı, parlak zekâlı ama kendini beğenmiş ve benmerkezci. Ayrıca bagajında, Vietkong dayanışma hareketi içinde dominant entelektüel güç olan oğlu Jan biçiminde bir "Oidipus draması" da vardı. Gunnar Myrdal bu yeni rolünde hemen Vietnam dayanışma militanlarına karşı "şaşkın beyinler" ve Amerika düşmanları tanımlamalarıyla şiddetli bir saldırıya geçti. Gençliğin güvenini kazanmak amacını güden bir örgüt için hiç de başarılı bir başlangıç olmamıştı bu. Mizaç olarak babasının oğlu olan Jan Myrdal, yanıt vermekte gecikmedi ve babasını, savaş yıllarında Naziler'le işbirliği yapan Belçikalı sosyalist Hendrik de Man ile kıyasladı. Diğer sol entelektüeller de patlayacak kadar öfkelenen Gunar Myrdal'a saldırdılar. Objektif olarak haklı olduğu noktalar vardı. Örneğin, Vietnam Savaşı'nın kapitalist sistemin mantıklı bir devamı olduğu tezinin sorgulanması gibi. Ancak "şişinen profesör" edası sosyal demokrat açıdan bir felaketti, özellikle bunu genç kızlara yöneltince. Vietkong dayanışma hareketiyle saldırgan ağız dalaşı hiçbir yere varmamıştı. Torsten Nilsson'un sözleriyle eğer hükümet "gençliğin başkal-

dırısını kendi hareketi içinde kanalize" edecekse, uluslararası arenada inisiyatif ve otorite göstermesi gerekiyordu.

***

Palme, SKfV'nin kuruluşuna doğrudan karışmamıştı. Ama bu konuda sosyal demokratların en önde gelen ismiydi. Onun bu konumunu bir gazeteci "fahri Vietnam bakanı" olarak tanımlamıştı. Böylece, bu yeni örgütün 21 Şubat akşamı Vietnam Savaşı'nın protesto edildiği meşaleleli yürüyüşle başlatılan ilk büyük resmi gösterisinde tartışmasız, baş konuşmacı oydu. Bu eylemin ardındaki düşünce, ABD'ye yöneltilen eleştirileri ifade etmek için yumurta atmak ve bayrak yakmaktan daha demokratik ve saygı uyandırıcı biçimler de olduğunu göstermekti. İşin ironik yanı, bu meşaleli yürüyüş, ABD'yi o güne kadar olmuş bütün gösterilerden çok daha fazla sinirlendirecekti.

Yaklaşık 5 bin kişi, saat yedi civarında, Palme'nin 3 yaşındayken bakıcı kız tarafından gezdirildiği, 1700'lerden beri var olan karla kaplı pastoral şehir parkı Humlegården'de toplandı. Kısa yürüyüş, Normalm Meydanı ve Liman Caddesi üzerinden geçerek 1967 sonbaharında hazır edilen ve Londra'daki Hyde Park Corner gibi yeni bir kamusal alan olarak düşünülen Sergel Meydanı'nda son buldu. Çevrede ezici bir modernizm vardı. Kuzeye doğru Hötorget'teki beş gökdelen yer alıyor ve meydanın güney kısmında Stockholm'ün inşaatı sürmekte olan cam ve betondan oluşan yeni kültür sarayı görülüyordu. Dini ve sendikal örgütler ve barış eylemcilerinin yanı sıra, Sağ Parti dışında bütün partilerin gençlik örgütleri de yürüyüşe katılmıştı. İlk sıralarda otuz kadar sosyal demokrat milletvekili, konvoyun sonunda da Vietkong dayanışma militanları yürümüştü.

Bunlar, başlangıçta bu gösteriyi boykot etmeyi düşünmüşlerdi. Ama o gün Vietnam'ın Moskova büyükelçisi Nguyên Tho Chan'ın da yürüyüşe katılacağı belli olunca boykot mümkün olamazdı artık. Taşıdıkları pankartlar onay görmemişti ve sosyal demokrat hükümete karşı slogan atıyorlardı. Biraz haksız bir biçimde, "Palme; 20 Aralık'ta ne yapıyordun?" diye bağırıyorlardı. Bununla, Noel'den önce Palme, Roslagstull Hastanesi'ne yatarken meydana gelen şiddetli gösterileri kastediyorlardı. Palme'nin radikalizmi, sol için başlı başına sinir bozucu bir problemdi. Komünist Parti'nin gençlik kolları VUF'un Sergel Meydanı'nda dağıttığı bildiride, "Palme, paltosunu esen rüzgâra göre çevirir" yazıyordu.

Fakat, gösteri komitesi, akıllılık yapıp bunlara müdahale etmedi. Ertesi günkü gazeteler, sosyal demokratlarla radikal Vietnam göstericilerinin kavga ettiği kargaşa resimleriyle dolu olsaydı, yapılan eylem başarısız olacaktı.

Chan'ın gerçekten niçin Stockholm'de olduğu belli değil. Gerçi İsveç'in Pekin'deki büyükelçisi Lennart Petri tarafından kendisine önceden Stockholm'ü ziyaret etmesi için bir davet iletilmişti. Ancak Moskova'dan Stockholm'e büyük gürültülerle geldiğinde, ne bir barış talebi ne de başka bir politik inisiyatifi olduğu görüldü. Fakat bu, medyada hareketli spekülasyonlara engel değildi. Chan, saraya bakan Grand Hotel'de kalıyordu ve saray da o sırada Amerikalı işadamı John D. Rockefeller'i ağırlıyordu. Bu da taraflar arasında gizli görüşmeler sürdüğü izlenimi yaratıyordu. Bu yüzden, gösteriyi düzenleyenler açısından Chan'ın yürüyüşe katılımı bir "Vay canına" tepkisi oldu. Chan ilk sırada Gunnar Myrdal, Barbro Alving –ve İsveç eğitim bakanı Olof Palme'yle– yan yana yürüdü. Birkaç gün içinde Palme ve Chan'ı kürk şapkalar içinde, ellerinde meşalelerle İsveç'in şubat karanlığında gösteren resimler, başta ABD olmak üzere dünyanın birçok yerine yayılmıştı. Bu kısa boylu Vietnamlının yanında Palme 1.74'lük boyuyla olağanüstü uzun görünüyordu.

Sergel Meydanı'ndaki gösteri, İsveç'te başlangıçta güçlü ve etkili bulunmuş ama hiçbir biçimde olağandışı karşılanmamıştı. Aynı akşam İsveç televizyonunda 1967 Ağustosu'ndan beri süren İngiliz yapımı *Forsyte Efsanesi* dizisinin son bölümü gösterilmiş ve ülke nüfusunun üçte biri olan 2,5 milyon kişi tarafından rekor sayılacak bir oranda izlenmişti. Gazetelerde, John Galsworthy'nin 1900'lerin başını yansıtan romanından uyarlanmış dizinin Soames, Fleur ve diğer kahramanlarını canlandıran oyuncular hakkındaki yazılardan geçilmiyordu. Vietnam gösterisiyle ilgili kapsamlı sonuçlar, ilkin iki hafta sonra, 9 Mart günü radyonun akşam haberlerinde, ABD'nin daha önce diplomatik deneyimi olmayan ve gerçekte Teksaslı bir işadamı olan Stockholm'deki büyükelçisi William Heath'ı geri çağırdığının açıklanmasıyla ortaya çıktı.

Hükümet, Heath'ın geri çağrıldığını biliyordu. Büyükelçi ABD'ye dönmeden önce Erlander'i Gamla stan'daki başbakanlık binasında ziyaret ederek Palme'nin, "ABD'nin düşmanı olan ve İsveç'in resmen tanımadığı bir ülkenin resmi bir temsilcisiyle yan yana yürüdüğü" için şikâyette

bulundu. Heath, elçiliğin altı metre uzunluğundaki Cadillac'ı ile dışişleri sarayına gelmiş ve Torsten Nilsson'a, hükümette Mr. Palme gibi birisi olduğu sürece, bunun ABD ile İsveç arasındaki ilişkilere zarar vereceğine işaret etmişti: "İnsan bir dostunu mahkûm edip aynı zamanda onunla dost kalamaz." Amerikalılar resmen uyarıda bulunmadan haberi basına verdiği için İsveç hükümeti gafil avlanmıştı.

Eğitim bakanı bir okulu ziyaret ediyordu, dışişleri bakanlığı Torsten Nilsson'u koruyordu ve cuma akşamı gazeteciler başbakanın evine telefon etmeye başladığında Aina Erlander, Tage'nin nerede olduğunu bilmediğini söylüyordu – hcnüz masumiyetin geçerli olduğu o zamanlarda, başbakanın ev numarası telefon kataloğunda bulunuyordu. Cumartesi günü Palme, Jönköping'de gazetecilerin takibine uğradı ve aynı gün öğleden sonra Stockholm'e döndüğünde doğrudan televizyon binasına gitti. Ancak geri adım atmayı reddetti: Üst perdeden, "Bir an bile pişmanlık duymuyorum" dedi. Bütün mart ayı boyunca hem medyada hem de parlamentoda karşıt görüşler giderek arttı. *Svenska Dagbladet*'te, birçok burjuva gazetesinin politika sayfalarında yankılanan bir görüş olarak, Erlander hükümetinin "anlayışsızlıkla, düşüncesizlikle ve iç politikaya yönelik oy kazanma peşinde koşarak" İsveç'in tarafsızlığına zarar verdiği ileri sürülmüştü. Normalde oldukça Palme dostu olan *Dagens Nyheter*, ani bir dönüş yaparak Palme'nin başbakan olması halinde, İsveç'in Finlandiyalaşacağı ve Moskova'nın çıkar alanı içine gireceği falcılığı yaptı.

Sonradan Palme, bunu rastlantısal bir olay olarak niteleyecekti. Chan'ın gösteriye katılacağı hakkında bilgisi yoktu. Ama yürüyüş kolunda karşı karşıya gelince sırtını dönmesinin mümkün olmadığını söyledi. Bu onun tutumunun iç mantığını bütünüyle açıklayan bir tanımlamaydı ama tam anlamıyla doğru değildi. Palme ve sosyal demokrat hükümet aslında o gün Chan'ın yürüyüşe katılacağı konusunda bilgilendirilmişlerdi. Böylece Russel Mahkemesi'nde olduğu gibi yeniden sıkıntılı bir biçimde ortada kalınmıştı. Eleştiriler daha sonra, hükümetin neden daha becerikli bir manevra yapamadığı noktasına yöneldi. Bazıları, Palme'nin Vietnam elçisinin biraz uzağında yürüyebileceğine işaret etti.

Ancak Erlander'in Russel Mahkemesi'nde hadise yaratan tutumu, işte tam da böyle bir kıvırtmaydı. Yalnızca iki seçenek vardı: Ya tam geri çekilme ya da tam hücum. Bunların dışındaki her şey hükümete bir şey kazandırmayacağı gibi, iki tarafı da hoşnutsuz kılacaktı. Palme, Erlan-

der ve salı günü başbakanlıkta toplanan danışmanları verilmesi zor bir karar bekliyordu. Savaşta olan bir ülkenin diplomatıyla birlikte gösteri yapmak olağanüstü provokatif bir davranıştı. Palme için bile. İçlerinden biri biraz budalaca o gün hastaneye sevk almasını önerince hemen geri çevirdi bunu: "Ama hasta değilim ki!" Kürk şapkasını başına geçirdi, yapacağı konuşma metnini çantasına koydu, partiyi kurtarmak ve kendi politik kariyerini riske etmek üzere, Gamla stan'daki başbakanlık binasından dondurucu şubat karanlığına çıktı.

Bu, onun yalnızca partiye bağlılıkla ve iç politika hesaplarıyla hareket ettiği anlamına gelmez. Bu, daha çok onu 1950'lerin başında uluslararası öğrenci örgütünün Stalinist yönetimiyle bütün uzlaşmaları reddetmeye götüren aynı içgüdünün bir ifadesiydi. Vietnam Savaşı'yla ilgili görüşmeler için bazı temeller vardıysa, İsveç, en azından bunları bulmayı başaramamıştı. Ocak ayı sonunda ABD'de savaşa karşı muhalefet artarken Vietnam'da Tet Saldırısı başlamış ve Vietkong güçleri Saygon'a girmişti. Bir hafta kadar sonra, Güney Vietnam'ın en yüksek polis şefinin tutsak edilmiş bir Vietkong subayını Saygon'daki bir sokakta nasıl gaddarca öldürdüğünü gösteren fotoğraflar, bütün dünyada nefret uyandırmıştı. Savaşa son vermek isteniyorsa, en etkin yol, ABD'ye karşı protestoları yükseltmekti.

ABD'nin Palme'nin meşaleli yürüyüşüne karşı gösterdiği sert tepki, sosyal demokrasinin Vietnam sorunundaki tutumunu keskinleştirdi. Vietkong dayanışma hareketi içindeki militanların çekirdek kadrosu hükümeti hâlâ baş düşman olarak görüyordu. Ama 21 Şubat'tan sonra Palme'ye yönelik "ABD emperyalizminin uşağı" biçimindeki suçlamalar, bu sekter grubun dışındakilerce tuhaf olarak algılanıyordu. Vietkong dayanışma hareketi tarafından idealize edilen Kuzey Vietnam'da İsveç hükümeti, tutumundan ötürü kutlanıyordu. Ancak iç politika sahnesinde bunun bir bedeli vardı. Mart ayı sonunda *Expressen* tarafından yaptırtılan bir kamuoyu yoklamasına göre İsveçlilerin yüzde 49'u, Palme'nin Kuzey Vietnamlı büyükelçiyle birlikte yürümesinin yanlış olduğunu düşünüyordu. Sosyal demokratlar bu anket sonucunu güvenilmez bularak ellerinin tersiyle itelediler. Fakat anket, İsveç halkının Vietnam Savaşı'yla ilişkisi konusunda önemli bir boyutu yakalamıştı. Vietkong'a ve Vietnam halkına duyulan sempati, beraberinde komünizme karşı artan bir yakınlık yaratmamıştı.

***

Buna karşılık sol eylemciler açısından Vietnam, daha büyük bir ideolojik perspektife eklemlenmişti. Onların gözünde savaş, modern sanayi toplumunun halk direnişiyle karşılaştığı zaman yaratabildiği zulüm ve vahşeti resmediyordu. Benzeri eğilimler barışçı bilinen İsveç'te de vardı. Sosyal demokratların sermayeyle işbirliği, anonim bir büyük işletme toplumu oluşturmuştu ve burada yurttaşlar ruhsuz çarkın dişlilerine, tüketimle uyuşturulmuş ve kendi gerçek insanlığıyla teması kopmuş varlıklara indirgenmişti. Özellikle Olof Palme'nin eğitim bakanlığında yeniden yapılandırmakta olan eğitim politikası reformları, kapitalist kârlılık düşüncesinin ve devlet bürokrasisinin merkezileştirilmesinin tipik bir ifadesi olarak görülüyordu. Öğrenci liderlerinden Anders Carlberg'e göre, sermaye ile İşçi Hareketi arasındaki kutsal olmayan işbirliği, İsveçli üniversite mezunlarını proleterleştirmeyle tehdit ediyordu: "Yükseköğrenimli işgücüne yönelik talebin çok artması, üniversite mezunlarının işlerini, geleneksel olarak işçi sınıfının yaptığı işler olarak bilinen işlere giderek daha çok benzetecektir."

Bir yerde haklıydı. İşçiler sanayi kapitalizminin başlangıcıyla birlikte, üretim sürecinde çeşitli biçimlerde kendilerini insanlık dışı hale getiren rasyonelleşmeye tabi tutulmuşken, İsveç üniversiteleri 1800'lerden beri az ya da çok herhangi bir reformdan geçmemişti. Temel ilke, lise diploması alan herkesin, üniversitede okumaya hak kazandığı biçimindeydi. Öğrenciler de kendi başlarına okuyacakları konuları seçiyor ve kendi belirledikleri hıza göre okuyorlardı. Aslında belli bir eğitim vardı ama ilke olarak sistem, belirlenmiş kaynakça listelerini temel alarak okula gitme zorunluluğu olmayan bireysel öğrenime dayanıyordu. Araç gereç ve yol göstericilik gerektiren tıp ve teknik eğitim bunun istisnasıydı ve bu yüzden de sınırlıydı.

Sosyal demokratlar 1950'lerin ortalarında hâlâ o eski yapının korunabileceğine inanıyorlardı. 1955'te yapılan üniversite araştırması, büyük ölçüde eski bilgilendirme idealinden yola çıkıyordu. Hak kazanan herkes serbestçe okuyacaktı. Parlamento "otomatik" denilen kararı aldı. Devlet, öğrenci sayısının artmasına bağlı olarak, yeni öğretmenler atamak üzere üniversitelere ve yüksekokullara gerekli kaynakları aktaracaktı. 1960'ların ortasında otomatiğin kontrol edilemez giderlere yol açacağı endişesi büyüktü.

Bütün bu eğitimli insanlar için bir iş piyasası olsaydı büyük bir sorun olmayacaktı. Ama İsveç, Latince diplomasının bir bankada ya da

petrokimya sanayisinde iyi bir işe girmek için yeterli belge olarak kabul edildiği İngiltere değildi. Akademik eğitimli bir proletaryaya sahip olma korkusu, eskiden beri İsveç'in sürekli sorunuydu. Daha 1930'lu yıllarda devlet, yükseköğrenimli ama işsiz kişilerin ne yapabileceği konusunda endişeliydi. Görülen en açık çözüm, tıp ve mühendislik eğitimindekine benzer sınırlamalar getirmekti. Ancak hâlâ bunun bireysel seçme özgürlüğüne çok fazla müdahale olacağı kabul ediliyordu. Kaldı ki, yeni ve zahmetli bir soruna da yol açacaktı bu: Yeni sistem içinde yeri hazırlanmamış, sayıları artan onca liseli nereye gidecekti?

Bunun yerine 1965'te parlamentoda sosyal bilimler fakültelerinde sabit öğretim programlarının geçerli olmasına ilişkin ilke kararı kabul edildi. Bu, sosyal bilimler eğitiminin hâlâ açık olduğu ama seçme özgürlüğünün azaldığı anlamına geliyordu. Öğrenciler koşulları ve yapıları daha net belirlenmiş çeşitli programlardan birini seçmeye zorlanacaktı. Özellikle de mezun olan öğrenci sayısı, belirlenen bir süre içinde artırılacaktı. Bu öneriyi geliştirmek üzere 1966 kışında "Üniversite Yönetim Kurumunun Sabit Eğitim vb. İçin Çalışma Grubu" gibi manasız bir isimle özel bir çalışma grubu oluşturuldu. Grubun (UKAS diye adlandırılacaktı) önerisi, sosyal bilimler temel öğreniminin üç yıl olmasını, öğrencilerin 34 sabit program arasında seçim yapmasını, düzenli olarak sınav yapılmasını ve bu öğrenim temposunu izleyemeyen öğrencilerin elenmesini öngörüyordu.

Solcu öğrencilerin gözünde bu öneri yalnızca kötü değil, her şeyi insanlık dışı bir biçimde piyasada alınıp satılabilen mallara indirgeyen baskıcı kapitalist sistemi gösteren mükemmel bir semboldü. Bu radikal öğrenciler, modernleştirici bir devlet iktidarına karşı geleneksel ayrıcalıklar için vuruştuklarının bilincindeydiler. Ama sorun da buradaydı. Marcuse'ün işaret ettiği gibi, özgür olmayanlar, tehdidi algılayamazlar, direnişi özgür olanlar yapabilir. Ütopik bir gelecekte, sevgi dolu bir birliktelik ve bireysel özgürlük serabı ışıldıyordu, mevcut sosyal demokrat refah devletinde yalnızca soğuk bir devlet bürokrasisi ve rasyonel bir yalnızlık bulunuyordu. Bu karma ekonomik refah toplumunun neyle değiştirilmek istendiği henüz belli değilse de –proletarya diktatörlüğü, anarkosendikalist kolektif ya da bir ortaçağ köylü toplumu– bu radikal öğrenciler, yürürlükteki düzenin haksız ve insanlık düşmanı olduğunda mutabıktılar.

UKAS'la mücadelede, demokratik yollarla seçilmiş bir işçi partisi tarafından yürütülen reformların karşısına, üniversite özerkliğinin –Palme buna "örümcek ağı" diyordu– savunulması çıkartıldı. Otuz yıldır sosyal demokrasiye sağdan saldırmaya çalışan burjuvazinin çocukları, tarihin bir ironisi olarak şimdi ona soldan hücum ediyordu. Ancak bu, öğrenci başkaldırısındaki sosyalist öğenin bir vitrin süslemesi olduğu anlamına gelmez. Öğrencilerin savunduğu şey, muhafazakâr profesörlerin özgürlüğü değil, üniversitenin var olan toplumun dışında, eleştirel düşüncenin merkezi olduğuna ilişkin düşünceydi. Üniversitede politik etkinlikte bulunma hakkını, yönetimde öğrenci temsilcileri bulunmasını, ders planları ve kaynakça listeleri üzerinde söz hakkını talep ediyorlardı. Birçok üniversite hocası açısından, sürekli sorgulandıkları ve burjuvaca beyin yıkaması yaptıkları yönünde düşmanca suçlamalarla karşılaştıkları, zorlayıcı bir zamandı bu. Hedef –genel devrimci karmaşa içinde oldukça gerçekçi görülüyordu– öğrencilerin, iktidarı hem profesörlerden hem de devlet bürokratlarından almasıydı. Ancak iki cepheli savaşı kazanmak zordu. Solcu öğrenciler, yükseköğrenimin demokratikleştirilmesi konusunda önemli başarılara ulaşacaklardı ama bunun bedeli, daha da artan bir devlet yönetimi olacaktı.

***

İlkbahar aylarında Stockholm Üniversitesi'ndeki gerginlik daha da artacak, Odenplan çevresindeki mahallelerde bu gerginlik daha da yaygınlaşacaktı. Gelişmelerin merkezinde Stockholm öğrencileri birliği vardı. Lokalleri, hâlâ Olof Palme'nin 1950'de yeni öğrenci enternasyonalini oluşturduğu Holländer Sokağı'ndaydı. Bu birlik, 25 bin üyesi, altı milyon kronluk bütçesi, kendi gazetesi ve tam kadrolu birkaç personeliyle, İsveç'in en büyük öğrenci örgütüydü. Palme'nin zamanından farklı olarak şimdi öncelikle solda olmak üzere öğrenci partileri vardı. Sosyal demokratlar, komünistler ve bağımsız sosyalistler 1967'de Sol Birlik'i kurmuşlardı ve liberallerle –Halk Partisi'nde yönetime muhalif radikaller– birlikte yönetimdeki çoğunluğa karşı muhalefetteydiler. Yönetim hâlâ politik tarafsızlığı ve *öğrenci gibi öğrenci* ilkesini savunuyordu, ancak solun, öğrenci birliğinin uluslararası sorunlarda tavır alması konusundaki ısrarlı talepleri, tarafsız partilerin giderek açık burjuva partileri gibi görünmesine neden oldu.

Dış dünyadan da giderek artan yoğunlukta ayaklanma, protesto ve gösterilerle ilgili haberler geliyordu. Martin Luther King'in 4 Mart'ta öl-

dürülmesinden sonra Amerika'daki büyük şehirlerin merkezlerinde siyahların oturduğu bölgeler barut fıçısına döndü. Almanya'da 11 Nisan'da öğrenci lideri Rudi Dutschke, oğlu Che-Hosea'ya ilaç almaya giderken sağcı bir militan tarafından vurulup yaralandı. Karizmatik Dutschke, şubat ayında Stockholm'ün güneyinde bulunan Medborgarhuset'te* bir toplantıya katılmıştı. Toplantıda UKAS'ı ele alarak Almanya'daki benzer tepkici reform önerileriyle kıyaslamıştı: Hedef üniversiteleri fabrika, öğrencileri de sendika budalası haline getirmekti. Öğrencilerin Varşova, Budapeşte ve Prag'da komünist rejime karşı açık protesto gösterileri yaptığına ilişkin giderek artan sayıda haberler de geliyordu. Nisan ayı sonunda polis, yakınlardaki Harlem'de bir inşaat projesini protesto etmek amacıyla öğrencilerin yönetim binasını işgal etmeleri üzerine New York'taki Columbia Ünüversitesi'ne saldırdı. Birkaç gün sonra, 3 Mayıs'ta, Fransız polisi Sorbonne Üniversitesi'ne saldırdı. Bu, Paris'teki Quartier Latin'deki şiddetli sokak çatışmalarının başlangıcı olacaktı. İsveç'te de öğrenciler, İsveç ile Rodezya arasında Skåne'deki Båstad'da oynanan Davis Cup tenis maçlarını durdurmak isteyince hem polisle hem de yerel bir karşıt grupla çatışmışlardı. Bir kısım öğrenci taş ve demir çubuklarla saldırırken polis cop, su püskürten tanklar ve gözyaşı bombası kullanmıştı.

Bütün bunlar olurken UKAS'ın teklifi tartışılıyordu. Resmi sunum, 3 Nisan'da Üniversite Yönetim Kurumu'nun (UKÄ) lokallerinde Stockholm Öğrenci Birliği temsilcileri ve sorumlu bakan Palme ile Moberg'in katılımıyla yapıldı. Öğrenci Birliği, reform teklifinin önemli olduğunu düşünüyordu ama bu aşamada kimse teklifin devrimci bir potansiyel taşıdığını anlamış görünmüyordu. UKÄ, mart ayı başında, uygulamanın eylülde başlayacak yeni döneme erteleneceğini açıkladı. Bu da Öğrenci Birliği'nin son karar verilmeden önce konunun genişçe tartışılmasını içeren öncelikli talebini karşılıyordu. Öğrenci Birliği, "Şimdi öğretmenler ve öğrenciler nefes alabilirler" diyordu. İddialı bir program yapıldı: Özel bir UKAS sekreteri atandı, bilgilendirme sergisi açıldı, telefonla yanıt servisi oluşturuldu ve nisan ayı sonunda Holländer Sokağı'ndaki yemek salonunda bir açık oturum düzenlendi.

Mayıs ayı başında tartışmalar yeniden ciddi bir biçimde hızlandı. 5 Mayıs'ta solcular, birliğin UKÄ'in teklifini reddetmesini talep ettiler. Birlik üst organında dokuz saat süren yoğun bir toplantı yapıldı. Böylelik-

* Büyük toplantıların yapıldığı Yurttaşlar Evi - ç.n.

le gelecekteki uzlaşmazlığın hatları da belirlenmiş oldu. Güven duyulmayan birlik yönetimi aslında UKAS'ı eleştiriyor ama devlet iktidarının çizdiği çerçeveyi kabul ediyordu. Sol, ideolojik temellere dayandırarak teklifin meşruluğunu reddetti. Rasyonalleştirmenin hedefi daha insani ve demokratik bir toplum yaratmak değil, tekelci kapitalizmin vasıflı işgücü gereksinmesini karşılamaktı. Bu da var olan düzenin devrimci bir eleştirisiyle UKAS'a karşı mücadele verilmesini içeriyordu.

***

24 Mayıs Cuma günü –de Gaulle'ün halkoylaması yapılacağını ilan ettiği ve Paris'in çatışmalarla yeniden karıştığı gün– solun öğrenci kulübü, UKAS'ı tartışmak için Holländer Sokağı'nda genel bir toplantı düzenledi. Orada hazır bulunanlar, Öğrenci Birliği'nin binasını işgal etme kararı aldı. Havada illegal bir etkinlik yapma düşüncesi esiyordu. Tam o sırada çıkan *Gaudeamus*'un son sayısındaki başlık "Öğrenci başkaldırısı sürüyor... Palme endişeli" biçimindeydi. Gazetenin iç sayfalarında öğrenciler "UKAS reddedilene kadar üniversiteyi işgal etmeye" teşvik ediliyor, bunu da kızıl bir Maocunun değil, İsveç'in liberal öğrenci birliği başkan yardımcısının yapması isteniyordu.

Sınırı aşma, yasak bir şeyi yapmış olma duygusu heyecan vericiydi. Ama hedefin devrimci olduğu henüz çok belli değildi. Birlik binasının çatısına kızıl bayrak asmak önerisi geri çevrildi. İşgalciler bunun yerine ilk iş olarak –belki de başlangıçtaki gerekçeleri buydu– Olof Palme ve Sven Moberg'in birlik binasına gelip onlarla UKAS'ı tartışmalarını istediler. Talep, eğitim bakanlığında mayıs sonunda SFS parlamentosunda yapacağı UKAS konulu konuşmasını hazırlamakla meşgul olan Palme'ye akşamüzeri sosyal demokrat öğrenciler tarafından ulaştırıldı.

İş tiryakisi olan Palme için bile olağanüstü yoğun bir dönem yaşanıyordu. Bir hafta önce Lisbet, çiftin üçüncü oğulları Mattias'ı doğurmuştu. Bakıcı kız, Vällingby'deki evde Mårten ve Joakim'e bakarken Lisbet hâlâ Karolinska Hastanesi'nde yatıyordu. Palme'nin gecenin bir saatinde kızgın sol öğrencilerden azar işitmek için birlik binasına gitmesi hiç de akıllıca bir şey değildi. Ama o meydan okumalardan kaçmayan biriydi. Yarışmacı içgüdüsüyle, kendi temel alanı olan eğitim politikasından hükmen mağlup sayılmak üzere geri çekilemezdi. Kaldı ki, 1963'teki öğrenci desteği araştırması bağlamında yöneltilen sert saldırılardan sonra, öğrencilerden gelen direnişe alışıktı.

Holländer Sokağı'na gitmesini gerektiren daha önemli bir neden de vardı. Sosyal demokrat hükümet sol radikal gençlikle bir biçimde diyalog kurulması zorunluluğuna giderek daha çok ikna olmuştu. 1967'de Stockholm'deki Sokak huzursuzlukları, koruma ve gözleme için üç milyon krona, verilen zararlar olarak yarım milyon krona mal olmuş ve polisin 100 bin saat fazla mesai yapmasına yol açmıştı. Özellikle mayıs ayı başında Båstad'da meydana gelen kargaşa, İsveç'teki çatışmaların Kıta Avrupası'ndaki düzeye yaklaştığını belirten ciddi bir alarm olarak algılanmıştı. Her şey taşkınlık içinde geçmişti. Göstericilerin kararlılığı yeni boyutlara ulaşmıştı. Rodezya maçından önce, "Patlayıcı maddeler dışında her türlü aracı kullanacağız" demişlerdi. Polis, olması gerektiğinden daha basiretsiz olduğunu göstermiş, özellikle sivil gözlemcilerin etkisi altında kalan Skåne eyaleti emniyet müdürü, göstericilerin helikopterle gelip maçı bombalayacağına inanmıştı. Ayrıca yerel halktan insanlar, göstericilere şiddetle saldırmışlardı.

Palme ciddi biçimde endişeliydi. 1968 kışında onun geleneksel olarak iyimserlik taşıyan konuşma ve yazılarına yeni ve daha karanlık bir ton sızmıştı. Hastanede kaldığı sürenin izleri görülüyordu. Hem İsveçli sol entelektüel Sven Lindqvist hem de "zenci lider" olarak Martin Luther King'in militan ardılı Stokely Carmichael'den etkilenmişti. Palme durumu, "yeryüzünde zaman geç olmaya başladı" diye açıklıyordu. 1967 bütün dünyada krizlerin ve umutsuzluğun yılı olmuştu. "Çalışma yöntemleri olarak diyalog, karşılıklı konuşma ve barış içinde bir arada yaşama sallantıdaydı ve belki de göçüp gidecekti." Üçüncü Dünya'da yoksulluk ve aşağılanmadan doğan nefret ve şiddet söz konusuydu. Zengin sanayi toplumlarındaki büyüyen toplumsal ayrışmalar, toplumsal dayanışmayı ortadan kaldırabiliyordu. Hatta bütün dünyaya kapsayacak yeni bir faşizm dalgasının yükselme riski olduğu konusunda uyarıda bulunuyordu. Bu endişe yaratıcı perspektifte, Mynt Meydanı'ndan yalnızca bir yürüyüş mesafesi uzaklıkta bulunan birkaç hoşnutsuz öğrenciyle görüşmek üzere bu Stockholm baharında sokağa çıkmak pek de büyük bir adım sayılmazdı.

Ancak Palme'nin UKAS konusunda öğrencilere sunacağı hiçbir şey yoktu. İsveç yüksekokul sisteminin modernleştirilmesi onun için can alıcı bir konuydu. Bu, onun düşündüğü iyi toplumun gerektirdiği eşitliği ve ekonomik büyümeyi sağlayacaktı. Palme, bu reformun, büyük sermaye tarafından sipariş edildiği düşüncesini, daha önce bahar aylarında "boş

kuruntu" olarak nitelemişti: "İş piyasasının taleplerini göze almadan eğitim sisteminin herhangi bir planlamasını yapmaya çalışmak, liberal kapitalizmin ta kendisidir." Onun, Tage Erlander'in bir ay kadar sonra Lund'da kızgın öğrencilerin önünde kullandığı dostane tonu kullanması da olanaksızdı: "Bana Lund'da devrim olduğunu söylemişlerdi..." Erlander bu sözlerle kendisine sataşanların silahını elinden almıştı. Bu, kısmen bir kişilik sorunuydu ve kısmen de öğrenci birliğinin lokalindeki hava, böylesi hafiflikleri kaldırmayacak kadar gergindi. Palme, öğrencilerin lokalinde yoğun bir kuşkuyla ve onun mücadele içgüdüsünü kamçılayan sert eleştirilerle karşılandı.

Öğrenci Birliği lokalinin işgalcileriyle çatışmaya girmek, genç olmasıyla kariyer yapmış olan ve gençlik adına konuşmuş olan Palme için sarsıcı bir duyguydu. Bunlar, onun 1960'ların başında SSU'da kurs hocası olarak ders verdiği coşkulu işçi çocuklarından tamamıyla farklıydılar. Palme, çok uzun bir zaman sonra artık iyi bir sosyal demokrat olmuş olan Carlberg'e o gün müesses nizamın temsilcisi olarak onların karşısında bulunmasının kendisinde tuhaf bir duygu yarattığını söyleyecekti. Gençlik radikalizmine genel olarak anlayış gösteren Palme, kendisiyle bu genç öğrenciler arasındaki çatlağın ne kadar büyük olduğunu anlamamıştı. Onun aristokratik özgüveniyle Sosyal Demokrat İşçi Hareketi'ne olan sarsılmaz sadakatinden oluşan karışım, bu orta sınıf öğrencilerini yansıtan çelişki ve hoşnutsuzlukla tam bir karşıtlık içindeydi. Palme için politikanın hedefi, hayatın anlamını bulma çabası değil, mümkün olduğunca çok insana, bunu kendi başlarına yapma olanağını sağlamaktı. Ancak bu sosyal demokrat proje, öğrencilere hayatın derinlemesine anlamını vermekten yoksundu.

68 hareketi, bazen iddia edildiği gibi ilk elde, muhafazakâr ve yüksek burjuva ailelerden gelen ve ebeveynlerine başkaldıran öğrencilerden oluşmuyordu. Eylemcilerin çoğu, aslında toplumsal angajmanı ve dayanışmayı teşvik eden liberal değerlere sahip orta sınıftan geliyorlardı ve ebeveynlerinin kendi ideallerinin sonuçlarına katlanmada gösterdikleri isteksizlik ya da beceriksizlikten hoşnutsuzlardı. Demokrasinin oyun kurallarına, parlamenter yöntemlere ve yasalara uymaya yapılan göndermeler, onların gözünde yeni bir toplum yaratmanın ahlaki sorumluluğundan kaçmaktı. Bu radikal öğrenciler, tutku ve angajmanlarıyla o günün ruhunu tanımlayacaklardı ama Stockholm'ün 25 bin öğrencisi

içinde, çoğunluk olmanın çok uzağındaydılar. 1968 baharında yapılan bir araştırma, çoğu burjuva partileri içinde olmak üzere öğrencilerin yalnızca yüzde 9'unun politik eylem içinde yer aldığını gösteriyordu. Yani sayıları, genel olarak sol güdümlü olduğu bilinen kurumlardakiler kadar bile değildi. Yalnızca pedagoji öğrencilerinin yüzde 36'sı 1968 seçimlerinde sosyalistler* lehine oy kullanmıştı.

Fakat, Öğrenci Birliği lokali, 24 Mayıs akşamı sola aitti. Palme, başlangıç olarak tartışmayı, sabit öğrenim programlarıyla ilgili teklifi savunmaya odaklandırdı. Ancak Carlberg, konuyu hemen değiştirerek sistem eleştirisine girdi. Ona göre Palme, öğrencilerin Wallenberg'in ve büyük sermayenin iktidarda olduğu kapitalist bir topluma uyum sağlamasını istiyordu: "Bu rezil topluma kim uyum sağlamak ister ki dinine yandığımın? Sorun burada işte." Palme, çok uygun biçimde kendi reformist toplum görüşünü ve "barışçıl toplumsal dönüşüm yöntemi"ne olan inancını savunarak yanıt verirken, izleyicilerden gelen kızgın bağırışlarla sözü kesildi; "Bitir lafını! Kısa kes!" Bunun üzerine parladı ve işgalcilere haddini bildirdi:

> Bir keresinde Prag'daki öğrenci kongresinde söz aldığımda bağırıp çağırarak beni susturup "Stalin" diye tezahürat yapmışlardı... Siz iktidar konusunda ne kadar çok konuşursanız konuşun, eğer demokratik bir yönetim biçiminin korunması söz konusuysa ben, İsveç halkının ezici çoğunluğunu temsil ediyorum.

Palme'nin, bir zamanlar politik kariyerine başladığı öğrenci lokalinde hortlayan bir komünizmle karşılaşınca 1950'li yıllardaki anılarıyla coşması hiç de şaşılası değildi. Ancak genç öğrenciler karşısında etkisiz kalan bir argümandı bu. Soğuk Savaş sloganları, vurucu gücünü yitirmişti. Birlik binasını işgal edenler kendilerini Stalin'le ve eski Sovyet komünizmiyle özdeşleştirmiyordu. Daha sonra bir öğrenci, Palme'nin konuşmasından sonra huzurun bozulduğunu söyleyecekti: "Başkanı olmayan, konuşmacı listesine de gerek bulunmayan tam bir toplantı demokrasisine geçilmeye başlandı."

Palme, kızgınlıkla davranmış olsa bile, tam isabet kaydetmişti. Öğrencilerin yeni ve daha iyi bir toplum düşleri, onları totaliter bir düşünce

---

* 1980'lerin ortalarına kadar sosyal demokratlara sosyalistler deniyordu - ç.n.

biçimine götürecekti. Birlik lokali işgalinin gidişatı, daha sonraki günlerde, İsveç solunun gelecek on yıl içindeki açık ve barışçı bir patlamadan izole olmuş bir sekterliğe doğru gelişiminin hızla geriye çevrilmiş bir versiyonu olacaktı. Palme'nin oradaki konuşmasından sonra işgal hızla radikalleşti. Cumartesi günü birlik binasının çatısına kızıl bayrak çekildi ve "İsyan haktır" diye ilan eden bir bildiriden 30 bin adet basıldı, aynı slogan birlik binasının cephesine de renkli harflerle yazıldı. İşgalcilerden altı yüz kadarı, akşamüzeri dışarı çıkıp Stockholm'ün merkezinde ne yapacağını bilemeden gezindi. İlk niyet, işçi sınıfını devrime katılmaya teşvik etmek üzere Södermalm'e yürüyüş yapmaktı. Göstericiler Kungsträdsgården'e geldiler, ancak oradan Gamla stan'a bağlantıyı sağlayan köprü kapatılmıştı. O gün orada olan şair Göran Sonnevi, "Her yerde polis, radyo arabaları, engeller, huysuz atların bokları ve havada bahar vardı" diye yazacaktı. Göstericilerin yarı gönüllü bir çabayla Gustav Adolf Meydanı'ndaki Opera'ya girmeye çalışması bir pencerenin kırılmasıyla sonuçlandı. Devrimciler daha sonra *Aftonbladet*'in binasının önünden geçtiler, bir ara Stockholm Merkez Tren ve Metro İstasyonu'nu işgal etmeyi düşündüler, Norra Bantorget'te biraz dinlendiler ve saat 10'u biraz geçtiğinde, süngüsü düşmüş bir halde birlik binasına geri döndüler. Bundan sonra da işgalin büyüsü bozuldu. Pazar günü Demokratik Birlik'ten karşı göstericiler, Hayalet Parkı'nda toplandılar ve polis bu kez hâlâ dayanmakta olan işgalcileri koruma pozisyonu aldı. Pazar akşamı, işgalden vazgeçildi ve içeride kalan göstericiler uygun bir sıra düzeninde Enternasyonal'i söyleyerek dışarı çıktı.

Birlik binasının işgali, İsveç toplumunun tamamınca mahkûm edilmişti. Sağdan sola bütün gazetelerin politika sayfalarında bu uygunsuz eyleme karşı mesafe alınmıştı. Okuyucu sayfaları, şımarık zengin öğrencilere yöneltilen öfke dolu yazılarla dolmuştu. O hafta sonu boyunca denizde yelken yapmış olan C.H. Hermansson'dan karaya çıkar çıkmaz, Carlberg'in VPK'dan ihraç edilip edilmeyeceği konusunda demeç vermesi talep edildi. Buna karşılık bütün bu olaylar, Palme açısından bir başarı konusu daha oldu. Hak edilmemiş değildi bu. Hem çekinmeden tartışmak üzere öğrencilerin lokaline gitmiş, hem de onları azarlayacak medeni cesareti göstermişti. Tıpkı Robert Kennedy'nin, "Politikacı yanlış izleyicilere doğruyu söylemeye cesaret edebilmelidir" dediği gibi, o da öğrencileri pohpohlamayı reddetmişti. Palme, şimdi yaşlı sosyal demok-

ratlara, yalnızca burjuvalara karşı mücadele etmekle kalmayan, ayrıca sol ile sınırları da açıkça çizen birisi olduğunu göstermişti. Ama bu enine boyuna düşünülmüş bir davranış değildi. Palme, daha çok öğrencilerle çatışmaya girmekten sarsılmıştı birlik binasında karşılaştığı demokrasiye saygısızlığa sıklıkla değinecekti. Onun aşamalı toplumsal reformlara olan iyimser inancıyla, solcu öğrencilerin teknokratik toplumsal gelişmeye dayalı uygarlık eleştirisini yansıtan hoşnutsuzluğu arasında bir gedik açılmıştı. Bu eleştiri Palme'ye ilerideki yıllarda da yöneltilecekti, ama politik yelpazenin öteki cephesinden.

İşgalci gençleri mahkûm edenler korosunun orta yerinde, Carlberg'in İsveç burjuvazisine yol gösterdiğini anlayan birisi vardı. *Vecko-Journalen*'in genel yayın yönetmeni Gustaf von Platen'in hiçbir sol-devrimci eğilimi yoktu. Ancak görgülü burjuvazinin medya armadasının kaptan köşkünden işgalcilere beklenmedik bir destek verdi. İşgali ağız birliğiyle alaya almanın rahatsız edici olduğunu söylüyordu. Gençlerin içinde bulunduğu yabancılaşma duygusunun temelinde büyük bir gerçeklik yatıyordu. Refah toplumu fazla pragmatikti ve aklın kurallarına bağlanmıştı: "Politika makinesi, müesses nizam dışında kalanların etkileyemediği iyi yağlanmış bir deve dönüşmüştür." Daha sonra *Svenska Dagbladet*'in genel yayın yönetmeni olan ve her gün sosyal demokrat kodamanlar ile tokuşan von Platen için birlik binasının işgalinde önemsenmesi gereken bir "değerli boyut" vardı. Başkan Mao'nun *Kızıl Kitap*'ta yazdığı gibi, "bir eğilim başka bir eğilimi gizleyebilir."

* * *

Båstad'daki kargaşadan ve birlik binasının işgalinden sonra, İsveç'teki iç politika hayatının üzerine bir yaz sakinliği yayıldı. Haziran ayının ortasında sosyal demokratların kongresi yapıldı. Sonbahardaki seçim kampanyası öncesinde yılın sloganı olarak "Deneyim ve Yenileşme" belirlenmişti. Farklı nitelikleri temsil edecek olanlar bir yanda Erlander ve Sträng, öbür yanda da geleceğin kişilikleri Olof Palme ve Krister Wickman'dı. Kongre bu son iki isme sahnede en çok yer verecek biçimde düzenlenmişti. Danışman bakan olarak 1967'de hükümete giren iktisatçı Wickman, eczanelerin devletleştirilmesini öngören bir teklifle konuşmasına başladı. Birkaç gün sonra da Palme'nin ilkokullarla ilgili reform planını sunma sırasıydı. Ne Palme'nin ne de Wickman'ın teklif-

leri radikal bir dönüşüm öngörüyordu ama atağa kalkmış bir reform isteğinin sinyallerini veriyordu.

Politik drama, İsveç'in sınırları dışında devam ediyordu. 5 Haziran sabahının erken saatlerinde Robert Kennedy, Los Angeles'teki Ambassador Hotel'de Ürdünlü Sirhan Sirhan tarafından vurularak öldürüldü. Kennedy kısa bir süre önce Kaliforniya'daki ön seçimi kazanmıştı. Bu da onu, Demokratlar'ın başkan adaylığında Hubert Humphrey'in baş rakibi durumuna getirmişti. Kennedy'nin politikası, Vietnam Savaşı'na ve büyük sermayeye yöneltiği sert eleştiriyle, Amerika tarihindeki en radikal politikalardan biriydi. Çoğu kişiyi coşturmuştu ama Palme'ye benzer biçimde, yalnızca görüşleri nedeniyle değil, kişiliğiyle de sert bir antipati rüzgârı yaratmıştı. Kendini beğenmiş, ne yapacağı belli olmaz ve oportünist olarak görülüyordu. Uzlaşmacı bir politikacıdan çok, çatışmacı bir politikacıydı. Onun ölüm haberi Palme'ye Kopenhag'da ulaştı ve Palme, Danimarka gazetelerine Kennedy ailesiyle 1963'teki buluşmasını anlattı. Bu cinayet Avrupa'da Amerika'daki seçim kampanyasına olan ilgiyi azalttı. Şimdi geriye hiç de ilginç olmayan Richard Nixon ile Johnson'un başkan yardımcısı ve Tage Erlander'in eski dostu Hubert Humphrey arasındaki seçim kalmıştı.

Ancak değişim konusundaki umut, Avrupa'da ve özellikle de Çekoslovakya'da yeşermeye devam ediyordu. Gerçi Sovyetler Birliği homurdanıyordu ama nisan ayında soğuk görünüşlü Slovak parti sekreteri Alexander Dubçek'in oluşturduğu "İnsan Yüzlü Sosyalizm" adlı reform programı başarıya ulaşacak gibi görünüyordu. Bütün dünya, bu küçük Çekoslovakya ile Sovyet yönetimi arasındaki karşılaşmayı heyecan içinde izliyordu. Bu gelişmelerin tam ortasında Rus hükümeti başkanı Aleksi Kosigin ile kızı Ludmilla, 14 Temmuz'da İsveç'e geldiler. Arlanda Havaalanı'ndan saraya kadar kortej boyunca sıralanmış kızgın göstericiler tarafından karşılandılar. Ancak resmi karşılamada kusur yoktu: Haga Sarayı'na yerleşme, kralla öğle yemeği, konserve fabrikasına endüstri ziyareti ve Harpsund'da zorunlu kayıkla kürek turu. Kosigin, Batı Almanya'nın rövanşistliğinden ve yeni Nazizm'inden şikâyet etti ve Stockholm belediye sarayındaki öğle yemeğinde, Çekoslovakya'daki sosyalist düzenin sürdürüleceğinin altını çizdi.

Bu söylem muhalefete, öncelikle de Halk Partisi'nin lideri Sven Wedén'e biraz fazla küstahça geldi. Vietnam Savaşı nedeniyle ABD ile iyi

ilişkiler riske edilmişti ama Sovyetler söz konusu olduğunda hâlâ İkinci Dünya Savaşı'ndaki slogan geçerliydi: "İsveçli, kaplandır!"* Erlander ve Palme, hiç de aykırı olmayacak biçimde, birçok Batılı ülkenin Çekoslovakya konusunda Rusya'ya karşı sessiz kalmayı seçtiğini açıkladılar. Ama her zaman olduğu gibi Erlander, Wedén'e karşı sert davranarak onu İsveç tarafsızlığını tehlikeye atmakla suçladı. Burjuva partilerini dış politika konusunda beceriksiz olarak nitelemek sosyal demokratlar için denenmemiş bir taktikti. Ancak Wedén ve Halk Partisi, geri çekilmeyip *Expressen*'de yanıt verdiler. Çekoslovakya konusu, partilerin afiş asmalarının serbest bırakıldığı 17 Ağustos'ta resmen başlayan seçim kampanyasında bir tartışma konusu olma yolundaydı. Bu konuda iki taraf da pek tutarlı değildi. Halk Partisi ve Sağ Parti'nin, Sovyetler'e karşı resmi tavır alma talebi, bunların ABD'nin Vietnam'da sürdürdüğü savaşa karşı İsveç'in daha az eleştirel tutum alması dilekleriyle hiç de iyi uyuşmuyordu. Ama sosyal demokratların yeni edindikleri diplomatik hassasiyet de Palme'nin yarım yıl önce Chan ile birlikte yürümesiyle uyuşmuyordu.

Bu pek yapıcı olmayan tartışma, 21 Ağustos sabahı, Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgal ettiği haberiyle kesildi. Erlander, haberi sabah 4:30'da Torsten Nilsson'dan aldı. Gün boyunca İsveç toplumunun her yerinden protestolar yağdı. Başpiskopos, kiliseleri kapılarını açık tutmaya çağırdı; Jimnastik Federasyonu, Doğu Almanya ile olan milli karşılaşmaları iptal etti ve aralarında daha önce Amerikan büyükelçiliğinin camlarını kıran kişi de olmak üzere giderek artan sayıda kişi, nefretlerini belirtmek için Sovyetler'in Östermalm'deki Villa Sokağı'nda bulunan büyükelçiliği önünde toplandı. Akşam olduğunda bütün ülkede 100 binin üzerinde insan gösterilere katılmıştı. Bir Amerikalı gazete muhabirine göre, "katılan kişi" ile ölçüldüğünde, İsveçlilerin tepkisi dünyadaki en büyüklerden biriydi. Muhtemelen abartılı bir ifadeydi bu ama Vietnam Hareketi, İsveçlilerin politik görüşlerini kamuoyunda açıkça ifade etme tutumunu, kuşkusuz etkilemişti.

21 Ağustos akşamı, bütün İsveç, organize bir biçimde, sağdan sola, sokakları ve meydanları doldurmuştu. Bazı yerlerde bütün politik par-

---

* Burada ironik bir kelime oyunu var. "Kaplan" ve "susar" sözcüklerinin okunuşları aynı olduğu için slogan "İsveçli, susar" biçiminde de okunabilir. Yani Rusya karşısında kaplan kesilen İsveçli, tersine, çenesini tutan birisi olarak da yorumlanabilir - ç.n.

tiler birlikte yürüyüş yaptılar ama Stockholm'de sosyal demokratlar ve muhalefet ayrı protesto gösterileri düzenlediler. Stockholm'deki Sovyet elçiliğinin önünde ilk gösterileri yapanların arasında Anders Carlberg başkanlığındaki Sol Gençlik Federasyonu vardı ama Göteborg'da herhangi bir Sovyet temsilciliği bulunmadığı için, kızgın göstericiler aynı federasyonun lokallerine saldırıyordu. Politik puanların hem ölçülü, hem de daha az ölçülü yollarla toplanmaya çalışıldığı bir akşamdı bu. C.H. Hermansson, işgali şiddetle eleştirdi ancak inanılır olması için belki biraz aşırıya kaçtı. Sağın lideri Yngve Holmberg, Slovakyalı politika görevlisi Aleksander Dub ek'in de komünist olduğunu unutarak, komünizme karşı gösterileri, solun Kuzey Vietnam'a desteğiyle kıyasladı. Sovyetler'e karşı hiçbir sempatisi olmayan Vietkong destek grubu açısından Çekoslovakya'nın desteklenmesi gerektiği apaçıktı. Ancak işin kötüsü, Kuzey Vietnam hükümeti, Doğu Avrupa'da düzenin yeniden yerine getirilmesi nedeniyle Sovyetler Birliği'ni övüyordu.

Palme, Malmö'deki Halk Parkı'nda 20 bin kişiye konuştu. Az sayıda kişi gibi, o akşam çok geride kalmış olan kişisel deneyimlerine dönüyordu: "Kişisel olarak Stalinizmin terörünü ilk kez Çekoslovakya'da yakından gördüm." 1950'deki öğrenci kongresini, öğrencilerin geceleri gizli polisten kaçarak nasıl gizlendiklerini anlattı. Ama İsveç sosyal demokrasisine dikkatleri çekmeyi hedefleyen iki ayrı puanı da vardı. Bunlardan birincisi, Ernst Wigforss'tan yaptığı bir alıntı yardımıyla, demokrasi ve insan haklarına bakışlarında, sosyal demokrasi ile komünizm arasındaki sınırı açıklığa kavuşturmaktı. İkincisi ise, dolaylı da olsa Vietnam ile Çekoslovakya arasındaki bağlantıyı vurgulamaktı. İsveç "kesin ve tutarlı bir tarafsızlık politikası uygulayan küçük bir ulustu." Ancak bu, sesiz kalmaya mahkûm olduğu anlamına gelmiyordu. Tersine tarafsızlık, "küçük ulusların ulusal bağımsızlık hakkını, dış ülkelerin müdahalesi olmadan kendi politikalarını ve geleceklerini biçimlendirme hakkını savunma görevini" veriyordu kendilerine. O akşam Palme, sahnede hiç de yalnız değildi. Onun sesi, Bütün İsveç'tekilerden yalnızca biri idi. Ancak diğerlerinden farklı olarak, İsveç dış politikasında tutarlı bir çizgi olduğunun altını çiziyordu: Dünyanın her yerinde, küçük ülkelerin kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda ilkesel bir tavır alıştı bu. O zaman az kişi fark etmişti ama, Palme'nin o ağustos akşamı yaptığı konuşma, hem biçim hem de içerik olarak bilinçli bir biçimde şubat ayında Sergel

Meydanı'nda yaptığı Vietnam konuşmasını model almıştı: "ABD/Sovyetler, Vietnam halkının demokratik haklarını / Çekoslovak halkının sosyalist haklarını... savunmak istediklerini ileri sürüyorlar."

Çekoslovakya krizi, sosyal demokratların 1968'deki seçim zaferinin önemli bir açıklaması olarak belirtilir. Bununla, geleneksel deneyimler sonucu, dış politika krizlerinin her zaman iktidardaki hükümetlerin işine yaradığı kastedilir. Muhakkak bir kısım kararsız seçmen, şimdi dünya sallantıdayken, burjuvaların değişim talebeni karşılık sosyal demokrasinin istikrarını seçmişti. Ama İsveç'te Çekoslovakya'ya verilen kitlesel destek, 1960'larda gelişen dış politika çizgisinde daha aktif bir tavır alışı açıklamaktaydı: İsveç, küçük ülkelerin bağımsızlığı için sesini yükseltecekti. Palme'nin dışında hiç kimse bu mesajı bu açıklıkla formüle etmemişti.

* * *

1960'ların başından beri partinin veliahtı olarak gösterilen Palme, 1966'da asla parti lideri olamazdı. Erlander seçim yenilgisinden sonra istifa edecek olsaydı –ki hoşnutsuz sosyal demokratlar arasında bu yollu homurtular duyuluyordu– partinin yeni başkanı olarak Gunnar Sträng seçilecekti. Bu yetkin ve pedagojik maliye bakanının, İsveç halkı nezdinde muazzam bir politik güven birikimi vardı. Buna karşılık Palme, çok genç kabul ediliyordu. Önceki eğitim sekreterinin arkasında tam tekmil duran SSU bile, onun zamanının henüz gelmediğini anlamış ve Erlander'den görevde kalmasını istemişti. Palme'yi SSU kadar kayıran Erlander de aynı sonuca varmıştı. Seçimden hemen sonra istifa etseydi, bu Sträng'li bir geçici çözüme yol açacaktı. Buna karşılık birkaç yıl daha parti başkanı olarak kalması halinde, Palme olgun bir aday olacaktı.

Ancak parti içinde Erlander'in kendisinden sonra gelecek başkanı belirlemesine karşı bir direnç vardı. 1960'ların ortasından itibaren Palme'ye alternatif olarak başka iki aday hakkında da konuşuluyordu. Bunlardan biri, Småland bölgesindeki Ljungby'den gelen, fırıncılık yapmış 49 yaşındaki Rune Johansson'du. Hareket içinde geniş ilişkileri olan usta bir yöneticiydi ve 1957'den beri içişleri bakanlığı yapıyordu. Gür kaşlarıyla halktan biri olarak klasik bir Per Albin tipiydi. Diğeri ise Skåne'li, bir zamanlar halk bahçelerinde cambazlık yapmış zarif, beyaz saçlı ve iyi konuşan tarım bakanı Eric Holmqvist idi. Ancak kendisi parti lideri olmaya pek hevesli görünmüyordu. 1967-1968'e doğru ne o

ne de Johansson güçlü adaylar olarak kabul ediliyordu. Onların yerine Palme'nin hükümetteki bakan arkadaşı Krister Wickman'ın yıldızı parlamaya başlamıştı.

Eylül 1968'deki mutlak seçim zaferinden sonra durum radikal bir biçimde değişmişti. Erlander artık bayrağı dorukta tutmuş biri olarak çekilebilirdi, aynı zamanda Palme de partinin gönlünü kazanmıştı. Geçen yıl boyunca ardı ardına birçok liderlik sınavı vermişti: Vietnam, Öğrenci Birliği binasının işgali, Çekoslovakya. Seçim kampanyasında, partinin ilan kampanyalarında merkezde olma rolünü çok iyi yerine getirmişti ve İşçi Hareketi'nin toparlayıcı gücü olarak hareket etmişti. Bütün dedikodu sütunlarında ve anketlerde Erlander'in parlatılmış ardılı olarak gösterilmişti. Artık belirgin bir rakibi kalmamıştı. Holmqvist ve Johansson, yoklukları çok da hissedilmeden silinip gitmişlerdi.

Yeni yıldız Wickman da sahneden silinmişti. "Deneyim ve değişim" adlı ilan kampanyasında, Palme'yle birlikte lanse edilmesi bumerang etkisi yaratmıştı. Eylül ayı başında partilerin genç yetenekleriyle televizyonda yapılan büyük bir tartışma programında sürekli hücumda olan Palme'nin yanında sessizce oturmuştu. Wickman hakkındaki hükümler, hem sosyal demokrat hem de burjuva basınında çok olumsuz olmuştu. Kendi ana konusu olan ekonomik sorunlar İşçi Hareketi için merkezi rol oynasa da politikacı olarak yeterli bir yetkinlikten yoksun olduğu açıktı. Palme'ye karşı olanlar şimdi umutlarını yalnızca 62 yaşındaki Sträng'e bağlayabilirlerdi. Bazıları, eğitim bakanının henüz çok genç olduğunu ve olgunlaşması için daha birkaç yıl beklemesi gerektiğini kabul ediyordu. Ancak Sträng'in arkasında, Palme'nin adaylığına daha çok ilkesel açıdan karşı çıkanlar da toplanmıştı.

Erlander 1969 sonbaharında yapılacak kongrede başkanlıktan çekileceğini bildirdi. Sorun –en azından Palme için de– o zamana kadar daha bir yıl beklenilecek olmasıydı. Bu, İşçi Hareketi için yeni bir tarihi durumdu. Daha önceki iki parti lideri değişimi çabuk gerçekleşmişti, fazlaca tartışmadan ya da dışa vurmadan, bir şaşkınlık ortamında yapılmıştı. Hjalmar Branting'in 1925 kışında ölmesinden sonra, Per Albin Hansson partinin yeni güçlü adamı olarak ortaya çıkmadan önce birkaç aylık bir fetret devri yaşanmıştı. Onun da 1946'da bir tramvay durağında ani ölümü üzerine Tage Erlander, parti yönetimi tarafından, İşçi Hareketi'yle herhangi bir örgüt içi tartışma yapmaksızın parti başkanlı-

ğına getirilmişti. Ama şimdi ilk kez parti içinde lider değişimi, gereklerine uygun bir biçimde yapılacaktı. Demokratiklik açısından bir başarıydı bu. Palme, parti başkanlığına geldiğinde, hem Per Albin Hansson hem de Erlander'e oranla partinin derin kökleriyle daha sıkı bir bağlantısı vardı. Erlander başkan seçildiğinde ne kadar tanınmamış birisi olduğu düşünülürse, parti içinde yapılacak bir tartışmadan başarıyla çıkabileceği kuşkuludur.

Ancak bu çok uzun süren süreç, Palme için psikolojik olarak yıpratıcıydı. İktidar hırsını inkâr etmek, İsveç'te dahil politik kültürlerin çoğunda iyi bir nitelik olarak görülüyordu. Ama bu Palme'nin durumunda daha da zorunluydu. Karşıtları onu zaten iktidar âşığı azgın bir kariyerist olarak görüyorlardı. Herhangi bir biçimde parti liderliğine severek gelmek istediğini belirtmiş olması halinde ciddi bir saldırıya uğrayacaktı. Ne kadar olasılık dışı gelse de aynı kalıplaşmış sözcükleri tekrar tekrar yineledi: "Hayır, Erlander'in yerine geçmek istemiyordu ama gerçek bir sosyal demokrat olarak her zaman partinin emrindeydi." Seçim zaferinden yalnızca bir hafta sonra Erlander'i ziyaret etti ve parti başkanlığını devralmayı istemediğini açıkladı.

Söylediği bir bağlamda içtenlikliydi. 1969 sonbaharında ne pahasına olursa olsun başbakan olmayı istemiyordu. Eğitim bakanı olarak düşüncelerini gerçekleştirmek üzere var gücüyle çalışıyordu. Geleceğin üniversitesini biçimlendirmek üzere öğrencilerle ve profesörlerle sert bir çatışmanın ortasında bulunuyordu ve geri adım atmaya hiç niyeti yoktu. Hükümet, UKAS'la ilgili tartışmalar sürerken, üniversitelerin ve yüksekokulların topluma uyum sağlamaları konusunda daha ileri gidecek olan U 68 adlı bir çalışma başlatmıştı. Ancak Palme, iyi bir taktisyen olarak öğrencilerle diyaloğun zorunlu olduğunu düşünüyordu ki bu da sosyal demokrasinin bahar aylarındaki huzursuzluklardan sonraki genel tutumuydu. 1968 Ekimi'nde UKAS'ta küçük bir değişiklik yapılmasını kabul etmeye karar verdi. "Palme'nin UKAS'ı" anlamına gelen PUKAS adlı yeni bir çalışma grubu oluşturuldu. Şiirden hoşlananlar da bir MJUKAS'tan* söz etmeye başladılar.

Ancak Palme, elbette Sosyal Demokrat Parti başkanı ve başbakan olmayı istiyordu. Onun yarışmacı güdüleri, iktidar isteği, sorumluluk

* "Yumuşakça" anlamına gelen kelime oyunu - ç.n.

duygusu, modernleşme ve ilerlemeye olan inancıyla başka türlüsü de mümkün değildi zaten. Hükümet başkanıyla doğrudan ilişki içinde on beş yıl boyunca İsveç'teki iktidarın en doruk noktalarında çalışmıştı. Erlander adına, danışmanı olarak, binlerce kez oturup belli bir sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin kafa patlatmıştı. Kendi kişiliğinin kurbanıydı; angajmanı, yetkinliği ve retorik becerisiyle tıpkı 1953'te SFF'te olduğu gibi kendisini vazgeçilmez kılmıştı. Partiye hayır, demesi ya da 1975'e kadar beklemenin kendisi ve ailesi için daha uygun olacağını söylemesi mümkün değildi. O güne kadar kendisine verilen bütün görevleri sadakatle yerine getirmişti ama şimdi kendi duygularının da kabardığı bir durumdaydı: Hem eğitim bakanı olarak devam etmek hem de parti başkanı olmak istiyordu. Kendi kendini köşeye sıkıştırmış olması, liderliği kimin alacağı sorunu söz konusu olur olmaz Palme'yi huysuzlaştırıyordu. Erlander, onun "dehşete düştüğünü" sanıyordu ama onun yerine "düş kırıklığı" daha doğru bir tanımlama olacaktı.

Ona karşı gerçek bir muhalefet yoktu. Düşünülebilecek ikinci aday olan Gunnar Sträng, parti başkanı olmak istemiyordu. Ama, hükümetteki yerini güçlendirmek için durumdan yararlandı. Aslında Ocak 1969'da parti başkanlığıyla ilgili talebi olmadığını söyleyerek meydanı Palme'ye bırakmıştı. Ancak birkaç ay sonra sosyal demokrat düşünce dergisi *Tiden*, onun artık yaşlı ve yorgun olduğundan şikâyet edince çok gücendi ve istifasını vermek istedi. Sträng, *Tiden*'deki o başyazının kendisine karşı Palme tarafından yönetilen bir kampanyanın bir parçası olduğundan kuşkulanmıştı ama yanılıyordu. Partinin genel sekreteri Sten Andersson, bütün ikna gücünü kullanarak bu suratsız maliye bakanını yumuşatmaya çalıştı. Sträng sonunda yatıştı ama bir koşulla: Palme de onu maliye bakanı olarak kamuoyu önünde destekleyecekti.

* * *

Sosyal Demokrat Parti'nin 24. kongresi 28 Eylül Pazar günü öğleden sonra, Stockholm'deki Halkevi'nde başladığında, uluslararası konukların listesi göz kamaştırıcıydı. Batı Avrupa ülkelerinin hepsinin önde gelen sosyal demokratları oradaydılar: İskandinavya, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Avusturya. Şeref tribününde Üçüncü Dünya'daki bağımsızlık hareketlerinden aralarında Mozambik'ten Frelimo, Güney Afrika'dan ANC ve Vietnam'dan Vietkong'un da yer aldığı on kadar temsilci de bulunuyordu. Konuklar onu izleyen haftada, dünyadaki en etkili

politika makinelerinden birinde, mükemmel düzenlenmiş bir parti lideri değişimine tanıklık edeceklerdi. Çiçeklerle süslenmiş podyumun arkasında partinin yeni sloganı bulunan bir pankart asılıydı: "Artan eşitlik," üzerinde aynı anda hem ulaşılan hem de gelecekteki reformları anımsatıyordu. Kongre, tıklım tıklım dolu bir salonda orkestranın *Pomp and Circumstance*'ı çalmasıyla başladı.

Tayin edici bütün kararları alacak olanlar, 26 bölgeden gelen 309 erkek ve 41 kadın delegeydi. Bunlar partinin belkemiğini ve parti yönetimiyle partinin 900 bin üyesi (ülke nüfusunun yüzde 12'si) arasındaki bağlantıyı oluşturuyorlardı ve yaş ortalamaları 45'ti. Bir kısmı sıradan işçiydi ama çoğu işyeri temsilcisi, yerel gazete yayın yönetmeni, sendika görevlisi, yerel politikacı olarak çalışıyor ve çeşitli halk hareketlerinde* yer alıyordu. Sosyal demokrasinin sınıfsal profilini kaybetmekte olduğunu vurgulamak için, basında sadece 99 delegenin ücretli işçi olduğu bilgisi veriliyordu. Ama diğer delegelerin de çoğu işçi ailelerinden geliyordu. Bunlar ilkokuldan sonra ergenlik çağında işe başlamıştı ve daha sonra öğrenimlerini İşçi Hareketi içinde, yüksekokullarda ya da eğitim kurslarında tamamlamışlardı. Adları genellikle Kurt, Tore ve Rolf'tü ve yüzde 90 oranında erkekti. Çoğunluğu Palme'den yaşlıydı ve 40-50 yaşları arasındaydı. Bunlar aile ve çocuk sahibi, düzgün ekonomileri ve pragmatik mizaçları olan istikrarlı insanlardı. Ülkenin sağlıklı mali yapısı ve kendi durumları açısından her şey için teşekkür etmeleri gerektiğine inandıkları İşçi Hareketi'nin sadık üyeleriydiler.

Birçok burjuva gözlemci açısından, bu gayretli ve becerikli işçilerin üst sınıftan gelen Olof Palme'yi lider olarak seçmeleri anlaşılmaz bir şeydi. *Svenska Dagbladet*, sosyal demokrat kongre üyelerinin aldatılmakta oldukları konusunda endişeleniyordu. Lenin'in uyarısı anımsatılıyordu: Tek gerçek sosyalistler, işçilerdir – entelektüellerin ve üst sınıfların arkasında potansiyel hainler gizlenebilir. Birçok yerde, partide aslında Palme'nin seçilmesine karşı, Sträng kendisine savaş açmadığı için su üstüne çıkmayan güçlü bir muhalefet olduğu anlayışı –bugün de yaşamaya devam eden– vardı. Palme ve Sträng, 1960'ların sonunda sosyal demokrasi içindeki tayin edici ayrılık çizgilerini açık bir biçimde temsil ettikleri

* İsveç'te 1800'lerin ortalarından itibaren çok önemli siyasi roller üstlenmiş, günümüzün sivil toplum kuruluşlarına denk düşen kitle kuruluşları - ç.n.

için bir bakıma doğruydu bu: Bir yanda gençlik, akademik eğitim ve radikalizm, bir yanda da deneyim, işçi kökeni ve uzlaşma. Parti liderinin değişimi öncesi, daha muhafazakâr olan sosyal demokratlardan, aralarında *Dala-Demokrat*'ın genel yayın yönetmeni Gösta Skoglund'un da olduğu bir grup tarafından, Palme'ye karşı bir direniş gündeme gelmişti. Skoglund, 1968 seçimlerinden sonra, Palme'yi örnek göstererek, partinin işçi sınıfıyla bağlantısı olmayan akademik eğitimli kişiler tarafından ele geçirilmekte olduğu uyarısını yapmıştı. Fakat, bu gazeteci, önde gelen kadrolar içinde bu konuda oldukça yalnız biriydi. Sosyal demokrat köşe yazarlarının çoğu Palme'nin arkasında duruyordu.

Yüzeyde görülmeyen Palme karşıtı hareketin ne kadar güçlü olduğunu bilmek zor. Sendikal hareketin kuşkucu olduğu ileri sürülmüştür, ama açık olan tek şey, LO yönetiminin, önceki Tarım İşçileri Federasyonu'nun temsilcisi Gunnar Sträng'i parti başkanı olarak istememesiydi. LO başkanı Geijer, belki Palme konusunda da pek hevesli değildi ama, LO açısından sendikal deneyimi olmayan genç bir adamın başbakan olması, bütün toplusözleşme inceliklerini ezbere bilen bir sendikacı kurdun olmasından daha iyiydi. Palme ayrıca İsveç İnşaat İşçileri Sendikası'nın başkanı ve parti merkez yürütme kurulu üyesi olan dostu Knut Johansson'dan da ateşli bir destek görüyordu. Palme'nin gençliğine ve eğitimli görünüşüne duyulan kuşku, onun kişiliğine karşı gösterilen coşkunun gölgesinde kalıyordu. Hiç kuşku yok ki, Palme parti lideri seçimi öncesinde, her şeyden önce *Aftonbladet*'ten Dieter Strand ve *Expressen*'den Lars Svedgård gibi dostane tutumlu gazetecilerden destek almıştı. Bunlar Palme'yi ülke içindeki bütün gezilerinde izlediler ve onun halkla ne kadar kaynaşmış olduğunu, insanlarla nasıl kolay bir ilişki kurabilme yeteneği olduğunu ve sıradan insanların sorunlarını hemencecik nasıl kavradığını vurgulayan coşkulu röportajlar yazdılar. Çizdikleri bu Palme resmi abartılı ve taraflı olsa da havadan gelmiş değildi. Palme, bütün karizmatik politikacılar gibi bir bakış, bir tokalaşma ve birkaç sözle ilişki yaratma yeteneğine sahipti.

Palme'nin, tam da dışarıdan bakan birçok kişinin rahatsız edici bulduğu özellikleri –öncelikle saldırganlığı ve taktik ayak oyunları– bir aidiyet gereksinmesine hitap ettiği için parti içinde birçokları tarafından seviliyordu. İsveç'teki geç endüstrileşme nedeniyle işçi sınıfı, İngiltere, Kuzey Almanya ve Belçika'da görülen sosyokültürel ortaklığı hiçbir

zaman geliştirememiş, sınıf aidiyeti, organize olmuş sosyal demokrat hareketle birlikte doğmuştu. Barlar ve komşu buluşmalarından çok, Halkevleri ve sendikalar doğal toplanma yerleri haline gelmişti. Sınıf kavramının kültürel olmaktan çok politik içerik taşıması demokratikleşme sürecini kolaylaştırdı. İşçiler, yüzlerini toplumun geri kalan kısmına döndüler ve diğer gruplarla uzlaşma ve ittifaklara girdiler.

Ama bu, işçilerin birlikteliklerini gösterdikleri merkezi arenanın politika olduğu anlamına da geliyordu. Palme'nin bu saldırgan üslubu sosyal demokrasinin bu yanına hitap ediyordu. Politik olarak aktif olmayan kişiler –işçi sınıfı içindekiler de– genellikle onun kullandığı alaycı tondan, kızgınlıktan ve yukarıdan bakıştan rahatsız oluyordu ama birçok aktif sosyal demokrat, parti ve işçi sınıfı adına savaştığı için onu seviyordu. İsveç işçi hareketi çoğunlukla sağduyulu, pragmatik ve uzlaşmacıydı. Ama bütün bu uyumluluğun içinde zaman zaman incelmiş biçimlerde kendisini gösteren bir sınıf nefreti de vardı: Burjuvaziyle dalga geçme, ona sataşma ve onu aşağılama; kültüre ve bilgiye sahip olma iddiasına rağmen pek de ahım şahım olmadığını ona gösterme ihtiyacı.

Sorun, ideoloji, radikalizm ya da sosyalizasyon talebi değil, bütün politikalarda olan, alttan yatan o ilkel ve irrasyonel dalgalardı: Bizim takım sizinkinden daha iyi. Ve çok az kişi bu mesajı Palme gibi iyi ifade edebilirdi. Onda burjuva partilerinin ortaya sürdüğü yedek subaylara, şirket yöneticilerine, doçentlere ve hukukçulara doğuştan gelen bir saygı olmadığı gibi, "pardon" bile demeden onları ince ince doğruyordu. Bir bakıma bir mizaç sorunuydu bu. Çocukluğundan beri iddiali formülasyonları ve yoğun tartışmaları seviyordu. Ama taktik bir yanı da vardı; bunun birçok sosyal demokrat kalbe giden yol olduğunu biliyordu. Hareketin hizmetine sunduğu mücadele iradesi, parti kadrolarının gözünde sosyal demokrat ideallerin gücünü kanıtlayan bir armağandı. Onun üst sınıftan geliyor olması, bu açıdan, yük olmaktan çok, bir avantajdı.

Elbette kongredeki parti delegelerinin parti başkanından polemikçi bir mücadele neşesi dışında beklediği şeyler de vardı. Ancak 1969 yılı olağanüstü önemliydi. Sosyal demokrasi, 1960'ların sonunda kendisini soldan sıkıştırılmış hissediyordu. Sonradan konuşulacak olan bir "sosyal demokrat hegemonya"nın varlığına ilişkin bir duygu hissedilmiyordu. Hem sağdan gelen geleneksel muhalefete hem de yeni sol dalgaya karşı iki cephede verilen savaşı yürütmek için Erlander, Sträng ve yaşlı kuşak

sosyal demokratlardan farklı bir lider gerekiyordu. Palme, 1968 seçim kampanyasında, hem sağa, hem de sola karşı savaşa tutuşma becerisini kanıtlamıştı. Gunnar Sträng'in parti kongresinde 1 Ekim sabahı söylediği gibi, "Elde, istenen bütün niteliklere sahip genç bir adam ve bir kısmına sahip yaşlı bir adam varsa, ibre genç olanın seçilmesi gereğini gösterir." Birkaç saat sonra da yeni parti başkanını seçme zamanı gelmişti. 1800'lerin şairi Erik Gustaf Geijer'den yüksek sesle okunan şiirlerden, piyano ve çelloyla Chopin'in *Devrim Etüdü* icrasından sonra Palme'nin eski dostu ve inşaat işçilerinin lideri olan Knut Johansson söz aldı ve seçim hazırlık komitesi adına Palme'yi başkan adayı olarak gösterdi. Palme, kongre tarafından saat 14:30'da oybirliğiyle başkan seçildi.

Palme'nin sosyal demokratların parti başkanlığına getirildiği ve başbakan olacağı uluslararası haber oldu. Dış basında Palme hakkında şimdiden, gelmiş geçmiş bütün İsveçli politikacılardan daha çok yayın yapılmıştı. İsveç yanlısı *New York Times,* daha 1968 sonbaharında Palme'nin muhtemelen Erlander'den sonra başbakan olacağına dikkatleri çekmişti. Bu Amerikan gazetesi onu "Mr. Palme hem kışkırtıcı düşünceleri hem de hızlı ve keskin zekâsı nedeniyle genellikle tahrik edicidir" diye tanımlıyordu. Palme'yle, parti başkanı seçiminden altı ay kadar önce, Nisan 1969'da İngilizce konuşan dünyanın büyük bir bölümünde gösterilen *The David Frost Show* adlı İngiliz televizyon programında bir söyleşi yapılmıştı. Aslında papaz olmayı düşünmüş olan Frost, Palme gibi, 1960'lı yılların ortaya attığı yeni tür bir kamusal kişilikti. Zekiydi, becerikliydi, karşı konulmaz her İngiliz gibi bilgi küpüydü (Cambridge'den edebiyat diploması vardı). Zamanın önde gelen kişileriyle yarı şaka yarı ciddi söyleşiler yapıyordu.

Palme, Frost'un seçtiği ilk kişi değildi. Tage Erlander, Ingmar Bergman ve Wallenberg kardeşlerden biriyle söyleşi yapmayı ummuştu. Ancak Palme, zamanı olan ve böyle bir söyleşi için istekli görünen tek kişiydi. Zafer kazanan bir seçim oldu bu. Söyleşi İsveç'te gösterildiği zaman, izleyiciler, gerilimsiz ve Frost'un iyi niyetli sorularına mükemmel bir İngilizceyle yanıt veren bir Palme'yle karşılaştılar. Onun mesafeli ama yine de kişiliğini yansıtan tarzı, bu İngiliz program yapımcısından pek de farklı değildi. Lisbet'in yıllar süren söylenmelerinden sonra kötü görünen dişlerini düzelttirmiş olması ve yüzündeki dikkat çeken beni aldırtması hiç de fena olmamıştı. *Svenska Dagbladet*'ten sinirli homurtu-

lar gelmiş olmakla birlikte eleştirmenlerin çoğu, Palme'nin iyi bir sınav verdiğini düşünüyordu. Frost'un söyleşisi, Palme'nin uluslararası yıldız kalitesine sahip olduğunu teyit etmiş ve o zamana kadar olacakların önceden bilinebildiği İsveç politikası, aniden daha heyecan verici hale gelmişti. Tage Erlander de kendi açısından, Palme'nin söyleşide laf arasına İsveç maliye bakanı Sträng'le ilgili birkaç övücü söz sıkıştırmayı başarmasına sevinmişti. Sträng'in beklediği şey, Palme'nin bu şekilde saygıyla diz çökmesiydi. Erlander, artık devir teslimin tamam olduğunu düşünüyordu.

Palme'nin partinin yeni başkanı olarak seçilmesi, her ne kadar bütün dünya basınında yer aldıysa da o yine de Kuzey Avrupa'daki küçük bir tarafsız ülkede bir politikacıydı. En çok ilgi, İsveç'in geleneksel yakın çevresinden geldi. Alman dergisi *Der Spiegel*, parti başkanlığı seçiminden önce yayımladığı uzun Palme söyleşisini, İsveç halkının onu başbakan olarak seçmemesi durumunda aklından zoru olması gerektiğini yazarak bitirmişti. Palme seçilince, Danimarka'da radikalliğiyle bilinen *Politiken* gazetesi, iki sayfalık büyük haberini, biraz tuhafça bir başlık olan "Palme –Kuzey'in Napolyon'u" adı altında verirken, *Berlingske Tidende* ile *Information*, Palme'nin çatışma yaratacağı konusunda uyarıda bulunuyordu. Norveç'teki *Aftenposten* Erlander'in Palme'den daha iyi olduğunu yazarken, *Morgonbladet* şimdi İsveç'in "Avrupa'nın hasta adamı" olduğunu ilan ediyordu. Kuzey ülkelerinin dışında ilgi daha sınırlıydı. Gerçi Fransa'da *Le Monde*, Palme'ye tam sayfa ayırmıştı ama İngiliz gazetelerinde yalnızca kısa köşe yazıları vardı. ABD'de *New York Times* olumlu yaklaşırken *Washington Post* İsveç'in tek parti devleti haline gelebileceği uyarısında bulunan daha eleştirel bir makale yayımlamıştı. Palme, parti başkanlığı seçiminden birkaç hafta sonra Amerika'daki "Face the Nation" ve "The Huntley-Brinkley Raport" adlı televizyon söyleşi programlarına katıldı. Bunlardan daha ilginç bir olay da Palme'nin bir İspanyol haftalık dergisi tarafından Fidel Castro, Samuel Beckett, Eddy Merckx ve Wernher von Braun'un yanı sıra "yılın adamı" adayları arasında gösterilmesi oldu.

Andy Warhol'un New York'taki Times Square'da on beş dakikalık ışıklı panosu kadar olmasa da daha önceki sosyal demokrat parti başkanı değişikliklerine kıyasla uluslararası basına konu olmak açısından emsalsiz bir yükselişti bu. Dünyada fark edilmek istemeyen, çekingen,

uzlaşmayı ve işbirliğini her şeyin üstünde tutan İsveçliler, birdenbire başlarında uluslararası hedefleri olan, mücadeleci bir lider bulmuştu. 42 yaşındaki Palme'yi seçerek Avrupa'nın en genç başbakanına da sahip olmuşlardı. Harold Wilson, Willy Brandt ve Georges Pompidou gibi meslektaşları 50-60 yaşları arasındaydılar. 1960'lı yıllar İsveçlileri daha cesur, daha meraklı ve daha az şaşırtıcı yapmıştı. Ancak bu, eski toplumsal sözleşmenin ve uzlaşmaların iptali anlamına da geliyordu. Palme'nin başbakan olarak yöneteceği ülke, artık onun kariyer yaptığı sakin ve durgun su değildi. Onu iktidara götürmüş olan güçler, şimdi de onu başbakan olarak zor sınavlardan geçirecekti.

13. Bölüm

Demokratik Sosyalist

Sosyalizm sınıflı toplumun bağlarından kurtulmak anlamına gelir.
OLOF PALME

Her yurttaş aynı anda hem birbirinden tam bağımsız olacak ve tam anlamıyla devlete bağımlı olacaktır.
JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Erlander'in başbakanlık döneminin uzun olmasının arkasındaki sır, savunmacı bir kötümserlik ve sınırsız bir sabırdı. Krizlerin çoğunda nerdeyse mazoşist bir duyarlılıkla kaygı duymuştu. Bu bağlamda Erlander ile Palme arasında bir devamlılık söz konusu değildi. Özellikle entelektüel şakacılık ve taktik inceliklere olan düşkünlük gibi bir dizi benzer özelliğe rağmen bu iki başbakan temelde birbirlerinden çok farklıydılar. Erlander, iktidarda kalabilmek için değişimi seçmiş olan, görevine sadık bir yöneticiydi. Palme, değişimi sağlayabilmek için iktidara gelmeyi seçmiş radikal bir idealistti. 1969 Eylülü'nde, Halkevi'nde parti başkanlığına seçilmeyi kabul ettiğini belirtmek üzere sahneye çıktığında hava elektrikliydi. Sosyal demokrat kongre üyeleri, onun partiyi ve ülkeyi yeni ve öngörülemeyen yollara götüreceği beklentisi içindeydiler.

Ama hangi yollardı bunlar? Zamanın büyük ideolojik sorusunun sosyalizm mi, kapitalizm mi olduğu düşünülüyordu. 1970 baharında cinnet geçirmekte olan bir hukuk öğrencisi, Uppsala'daki Profeten adlı barın önünde tüfekle ateş ederek bir kişiyi öldürüp beş kişiyi yaralamadan önce, “Bu bir devrimdir! Politik görüşünüz nedir? Yanıtlamak için üç saniyeniz var!” diye bağırmıştı. Palme başbakan olduktan sonra

Sven Svensson'un *Dagens Nyheter*'de sorduğu soru da temelde aynıydı: "Olof Palme için en hassas olan politik soru, sermaye sahiplerinin üretim araçları üzerindeki nüfuzudur. Sosyalizm, üretim araçlarına devletin sahip olması; kapitalizm, bunların özel ellerde bulunması demektir." Ancak sosyal demokratların kavramların içeriklerini tanımlamaktan kazanacağı pek bir şey yoktu. İktidarı uzun süre elde tutmanın koşulu, partinin seçmenleri, piyasa ekonomisini ve özel mülkiyeti kaldırmadan da eşitlik ve sosyal adalete ulaşılabileceğine ikna etmeyi başarmaktı.

Bu bağlamda Palme klasik bir sosyal demokrattı. Yeni seçilmiş parti başkanı olarak, sosyal demokratların "insanların günlük hayatlarından doğan talepleri karşılamak zorunlu olduğu zaman, piyasa ekonomisine müdahalede tereddüt etmeyeceğini" gür bir sesle söylemişti. Öğrenci başkaldırısından bir yıl sonraydı bu. Ancak Palme, en önemli politik sorunun, üretim araçlarının mülkiyeti olduğunu düşünen bir Marksist değildi. Onun insanların bireysel seçme özgürlüğünü artıran "güçlü toplum" düşüncesi, verimli ve rekabete dayalı bir özel sektör öngörüyordu. Kendi temel değerlerini betimlemek için "demokratik sosyalizm" kavramını kullanıyordu. Bu, demokratik araçlarla hem ulusal hem de uluslararası planda sosyal adalet ve eşitliği yansıtan bir toplumsal yapıya ulaşmaktan başka bir anlama gelmiyordu. "Demokratik sosyalizm" İşçi Hareketi'nin davetlerine giderken giydiği en iyi kostümdü, gerçi gardırobun en uzak köşesinde asılıydı ama oradan çıkartılıp atılması hiçbir zaman söz konusu olmayan bir giysiydi. Bu kavram, her şeyden önce 1932 ile 1949 yılları arasında maliye bakanlığı yapmış olan ve aynı zamanda bu dönem içinde partinin en büyük ideoloğu olarak kabul edilen efsanevi sosyal demokrat Ernst Wigforss'a bağlanıyordu. Wigforss'un parti içindeki güçlü konumu aslında ironik biçimde onun yürekli, pragmatik ve nesnel bir maliye bakanı olmasına bağlıydı. Buna karşılık ideolojik analizleri bulanık ve kavranması zordu. Daha çok, günlük politikada birtakım tatsız özel tavırlar almayı gerektirmeksizin, bir başka toplumsal düzen düşlemeyi anlatan pazar ayini vaazlarıydı bunlar.

Palme, 1969'da Halkevi'nde, beklenti içinde olan delegelere, sosyal demokrasinin gelecek on yıl içinde, İsveç toplumunda daha derinleşen demokrasi ve giderek artan eşitlik için çalışacağını açıklamıştı. "Şimdi karar sürecine katılma hakkı talepleri artıyor. İşyerlerinde, okullarda, mahallelerde, ekonomik hayatın genelinde..." Uluslararası planda da

sosyal demokratların, Üçüncü Dünya'daki ulusal bağımsızlık için mücadele veren ülke ve hareketleri destekleyeceğine işaret ediyordu. Bunlar, Palme'nin politik düşünce ve eylemlerinin çekirdeğini oluşturuyor ve aile ile iş hayatındaki ilişkileri de kapsayan genel eşitlik hedefinin eğitim politikasına eklenmesiyle birlikte kimi zaman dış politikayla eğitim politikasını içeren bir "Palme karışımı" olarak nitelendiriliyordu. Başbakanlık yapacağı gelecekteki yedi yıl boyunca –1976'ya kadar– dikkat çekici bir biçimde hedeflerini gerçekleştirecekti. İsveç dünyanın en eşitlikçi ülkelerinden biri oldu: Gelir farklılıkları azaldı, kadınlar iş hayatına katıldı, çocuk bakımı ve diğer sosyal hizmetlerin kapsamı artırıldı, eğitim düzeyi yükseltildi, işyerlerindeki demokrasi güçlendirildi. İsveç, özellikle Üçüncü Dünya politikaları olmak üzere dış politikada son birkaç yüzyıldır olmadığı kadar etkinleşti. Bu tutumunu, Batı Avrupa'da hâlâ kalmış olan diktatörlüklerdeki demokratikleşmeyi destekleyerek de göstermişti.

* * *

Ancak 1969-1970 kışında, Avrupa'nın en genç başbakanının ilk yılında iktidarda kalıp kalmayacağı kuşkulu görünüyordu. Kuzey İsveç'teki maden alanlarında 9 Aralık'tan şubat ayı başına kadar nerdeyse iki ay boyunca, İsveç sosyal demokrasinin 1960'lar boyunca getirdiği hemen her şeye meydan okuyan bir korsan grev yaşandı. Anlaşmazlık, LKAB şirketinin kutup enleminin 130 kilometre kuzeyinde küçük bir yerleşim yeri olan Svappavaara'daki maden ocaklarının vinçli kamyon atölyesindeki oturma greviyle başladı. Bir gün sonra grev, Kiruna ve Malmberget gibi büyük maden bölgelerine yayılmıştı. 11 Eylül günü, maden limanı Luleå da dahil olmak üzere LO'ya bağlı bütün maden işçileri greve gittiler: Toplam 4.700 kişi. Daha sonra, yerel işçi liderlerinin daha esnek olmaları ve uzlaşma konusunda görüşme yapmaları halinde grevin daha erken bir aşamada durdurulabileceği ileri sürüldü. Bu iddia gerçek olabileceği gibi geçersiz olması da muhtemeldir.

Svappavaara'da işverenin işçi sorunlarına duyarlılığı tümüyle yok olmuştu. LKAB'nin Kuzey İsveç'te sosyal sorumluluğu olan bir şirket olarak gururlu bir geçmişi vardı. Şirketin efsanevi genel müdürü Hjalmar Lundbohm, 1900'lerin başında Kiruna'da hastanesi, özenle seçilmiş mimarisi olan konut alanları, su şebekeleri, yolları, kilisesi ve papaz konutuyla örnek bir toplum yaratmıştı. Lundbohm, İngiliz

ütopyacısı Robert Owen'ın New Lanark'ta kurduğu ve elverişli iş koşulları, aydınlık ve hijyenik konutlar, iyi okullar ve zengin bir kültürel ortam sağlayarak daha iyi ve daha mutlu işçiler yaratmayı hedefleyen deneysel toplumundan esinlenmişti. Kiruna gelişirken, o küçük vahşi doğa köyü Svappavaara da sadece orman işçilerinin çalıştığı, tarım ve diğer yerleşim yerlerine uzak kalan bir mahrumiyet bölgesi olarak kalmıştı. Ancak LKAB, 1950'lerin sonunda burada maden çıkarmaya başladı. Şirket okul, alışveriş merkezi, yeni konutlar, daha iyi ulaşım olanakları, kısacası modernizm ve refah vaat etti. Belki de bunları yaptığı da sanıldı.

Sara Lidman, grevden bir yıl önce, röportaj kitabı *Maden Ocağı*'nda "İnsan, elinden gelse, Svappavaara'daki aralık ayında çıkan sessiz ve kızıl ay hakkında *blues* şarkıları söyleyebilirdi" diye yazmıştı. Maden sahasına Vietnam'la ilgili konuşma yapmaya gelmişti ama maden işçileriyle yaptığı konuşmalardan sonra öyle etkilenmişti ki, maden ocaklarındaki ağır koşullar ile LKAB'ye ve işçilerin çalışma zamanlarını kontrol eden personele duyulan hoşnutsuzluk hakkında yazmak zorunda hissetmişti kendisini. İsveç solu, grev başlayınca maden işçilerinin, sosyal demokratların reformistliğine karşı başkaldırının başına geçtikleri biçiminde yorumlamıştı. Onlara göre Öğrenci Birliği binasının işgaline geç gelen bir proleter katılımdı bu. Ve maden işçileri yadsınamaz bir sınıf bilincine sahipti. Maden alanlarında işçi radikalizmi önce sendikalizm ve sonra da komünizm biçiminde her zaman güçlü olmuştu. Evlerde Kuzey İsveçli ruhani uyanış vaizi Laestadius'unkinin yanında Stalin portreleri de asılıydı. Güney İsveç'ten farklı olarak, buralarda orta burjuva kesimi zayıftı. İşçiler ve şirket yönetimi, aralarında tartışılacak herhangi bir teklif olmaksızın karşı karşıya duruyorlardı.

Ancak sosyal demokratlar ne kadar korksa, aşırı solcular ne kadar umutlansa da, grevin ardında gizli bir komünist gündem yoktu. Aslında bu anlaşmazlık, 1960 sonları ve 1970 başlarında bütün Avrupa'yı etkileyen genel grev dalgasının bir parçasıydı. İyi geçen çok sayıda yıl, büyük beklentiler yaratmış ve işsizlik rekor derecede azalmıştı. Maden işçileri grevini hem yasal hem de yasadışı başka sendikal çatışmalar izleyecekti. Bunların arasında akademisyenlerin sendikası SACO, Şubat 1971'de büyük bir grev başlatacaktı. Kiruna'daki uyuşmazlık genel bir sosyalist başkaldırıya yol açmadıysa da eski kuşak sosyal demokratların

artık geçmişte kaldığını sandıkları türden sınıflı bir toplumda yaşadıklarını tekrar ortaya çıkardı. Gunnar Sträng, 1969 sonbaharında Västerås kentindeki Aros Fuarı'nda Sara Lidman'a saldırmıştı: "Sara Lidman'ın *Maden Ocağı*'nın LKAB'deki koşulları yansıtmadığını tereddüt etmeden söyleyebilirim..."

Problemin bir kısmı, İşçi Hareketi'nin Kuzey İsveç'teki bu büyük maden şirketinde sorumluluğunun olmasındaydı. Başlangıçta şirketin yarısı devlete, diğer yarısı da özel Grängesberg şirketine aitti. Ancak hükümet 1956'da Grängesberg'in hisselerini satın almak opsiyonundan yararlandı. Bunun en ateşli taraftarlarından biri yeni sosyal demokrat olmuş Olof Plame'ydi. Palme, 1955'te SSU'nun gazetesi *Frihet*'te LKAB'nin sosyalizasyonu hakkında uzun bir makale yazmıştı: "LKAB konusunda konuşulması gereken şey, bütün toplum açısından önemli bir doğal kaynaktan daha planlı biçimde yararlanılmasını mümkün kılan olumlu bir inisiyatiftir."

Ancak grev, LO ve Maden İşçileri Federasyonu'na da yöneltilmişti. 1930'lu yıllardan beri oluşturulan "İsveç Modeli"nde yürürlükteki sözleşmeye saygı, köşe taşlarından biriydi. İsveç iş piyasası, 1970'lerin başına kadar dünyanın en barışçıl olanlarından biriydi. İsveç 1967'de iş piyasasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle, kişi başına 0,05 işgünü kaybına uğramıştı. Bu rakamın ABD'de 271,4 ile 84,3 idi. Maden işçileri, izinsiz greve giderek yalnızca kendi yerel sendika temsilcilerine değil, federasyon yönetimine de karşı çıkmışlardı. Bu hoşnutsuzluk yeni bir şey değildi. Maden 12 –yerel sendikaya böyle deniliyordu– her zaman bir hayli güneyde bulunan Dalarna'daki sendika merkez yönetimine karşı kuşkulu olmuştu. Gerilimin bir nedeni, LKAB ile Orta İsveç'teki maden ocakları arasındaki kârlılık farkıydı. Maden İşçileri Federasyonu, küçük maden şirketlerinin yok olmaması için eşit bir ulusal ücret düzeyi tutturmaya çalışıyordu. Bu da LKAB çalışanlarını, şirketin büyük kârlar sağlamasına rağmen taleplerini bekletmeye zorluyordu. Böylece bu izinsiz grev, bu sendikal dayanışma stratejisine meydan okuyor ve İsveç iş piyasasındaki geleneksel istikrarı sabote ediyordu. Palme parlamentoda "Bir toplumsal birliktelik oluşturulmalı ki, bir sözleşmenin bir sözleşme olduğuna güvenilebilmeli" diyecekti.

Ne var ki, sosyal demokratlar ve LO yönetimi, bu görüşe destek bulmakta zorlanıyordu. Maden işçilerinin grevi birçok İsveçlide hemen

sempati yarattı. İsveçlilerin kendilerini anlamalarında, tarihsel olarak Kuzey İsveç'le ilgili özel bir ütopik ışık söz konusuydu. Kuzey İsveç sınır bölgesiydi, İsveç'in Amerika'sıydı, sınıflı toplumdan kaçmak ve hayatlarını yeniden kurmak için insanların göç edebileceği bir yerdi (Laponların orda olmaları hesaba katılmıyordu bile). Sara Lidman *Gruva*'da şöyle yazıyordu: "Kızların başörtülerinin altında kocaman kurdeleler var, erkekler Gröndal'de [Stockholm'de bir banliyö -ç.] olduğu gibi aynı marka araba sürüyorlar, çocuklar *Vakvak Kardeş* okuyor ve dondurma dileniyorlar. Ama herkes benim bilmediğim bir dil kullanıyor, sanki İrkutsk'taymışım* gibi hissediyorum." Bir başka İsveçli kadın yazar, Nobel ödüllü Selma Lagerlöf, 1900'lerin başında "yeni ve daha önce gördüklerinden çok farklı bir ülke"ye geldiğini sanmıştı. Kuzeyliler diğer İsveçlilere kıyasla daha sade, doğaya yakın, daha özgün ve dürüst görünüyorlardı. Bu özellikleri, bugün hâlâ telefonla satışlarda Kuzeyli lehçesinin büyük avantaj olarak kabullenildiği gerçeğini yansıtıyordu. Genel sol dalga olmasaydı madenciler grevi, Lappland'da yerel bir olay olarak kalacaktı. Ama şimdi Güney İsveç'ten Kiruna'ya gazeteciler akın ediyordu. Özellikle yayına yeni başlamış olan devlet kanalı TV2 madenciler grevini kendine tek vazife edinmiş ve Sara Lidman'ı ücretli uzman yorumcu olarak tutmuştu. İki kanalın toplam 25 personeli oradaydı ve onları Stockholm ile Kiruna arasında götürüp getiren iki uçak kiralanmıştı. Palme, Sosyal Demokrat Parti'nin yönetim kurulu toplantısında "Her kanalda bir maden işçisi çıkıyor ve iş hayatının ağır şartlarını anlatıyor" diyecekti.

Ne kadar rahatsız edici olsa da sosyal demokrat hükümet ve onun yeni başkanının, bu durumda yapabileceği çok fazla bir şey yoktu. *Aftonbladet*'ten Dieter Strand, Palme'yle Ocak 1970'te görüştüğünde "Kafasındaki ilk şeyin grev olduğuna kuşku yok" diye bildirecekti: "Kendisine ve hükümetine 'dayatılan eylemsizliğin' verdiği rahatsızlıkla konuşuyor." Palme'nin iş piyasası ve sendikal uyuşmazlık konularıyla ilgili ne deneyimi ne de derinlemesine bilgisi vardı ve bu yetersizliğini başlayan grevin hemen ardından verdiği kafası karışık demeçlerle açıkça göstermişti. Ama yine de Kiruna'ya gitmek ve "işçilerle tartışmaya tutuşmak" istiyordu. Anders Ferm, Ingvar Carlsson ve diğer yakın çalışma

* Sibirya'daki en büyük kentlerden biri - ç.n.

arkadaşları, onu kuzeye kalkan ilk uçağa atlayıp gitmekten alıkoydular. Onun içindeki, yüzeyin hemen altında bekleyen Polonyalı atlı subayı, hücumun en iyi savunma olduğunu söylüyordu – tıpkı 1968 Mayısı'nda işgalci öğrencilerle tartışmaya gittiği gibi. Sendikal uyuşmazlıklarla ilgili bir şeyler bilen, babası grev liderliği yapmış Ferm ile diğer danışmanlarının, Palme ile maden işçileri arasındaki medyatik karşıtlıktan duydukları korkunun nedenini anlamak zor değil.

Ferm ve diğer danışmanların önceden göremediği şey, Palme'nin Kiruna'ya gitmeme kararının ardındaki psikolojik sonuçlardı. O, meydan okuma karşısında gerilemeyen, yarışmacı karakterli bir insandı. İlk kafa karışıklığından sonra LKAB greviyle ilgili toplanan ne kadar bilgi varsa, hepsinin üzerine atladı. İsveç tarihinde önceki grevleri inceledi ve Norra Bantorget'te LO merkezine yakın olan İşçi Hareketi arşivinden 1920 ve 1930'lu yıllara ait malzeme getirtti. Nerdeyse takıntı durumundaki bu ilgi dışarıdan fark edilmedi ancak parti içi konferanslarda sendikal taktikler konusunda yaptığı uzun özetlemeler katılmacıları hayrete düşürüyordu. Bir süre sonra, "Kiruna'ya gitmem gerekmez miydi" sorusu Palme'nin içini kemirmeye başladı. Danışmanlarını dinlemek yerine kendi sezgilerini dinlemesi gerektiğini düşündü. Maden işçileri grevi, Palme'nin özgüveninde, öğrenci başkaldırısının neden olduğundan daha ciddi bir yara açmıştı.

Ancak bu yalnızca Palme için geçerli değildi. Madenciler grevi, bütün sosyal demokrat yönetimde, İsveç'teki işyerlerinde bir radikalleşme yaratacağına ilişkin abartılı bir korku yarattı. Grev sona erdiğinde –57 gün sürdü ve yüzde 15'lik ücret artışı ve sabit ücret sözü alınmasıyla sonuçlandı– İsveç iş piyasası yasal düzenlemelerinde kapsamlı bir dönüşüm çalışması başlatıldı. 1930'lardan beri İsveç Modeli'nin temel taşlarından biri, iş piyasasının işverenler ve sendikalar arasında gönüllü uzlaşmalarla düzenlenmesiydi. Ancak 1960'lı yıllarda artan sayıda kişi, devletin işçileri korumak için daha aktif olarak müdahalesini savunmaya başlamıştı. Maden işçileri grevi, emek ve sermaye arasındaki uzlaşmazlığa devletin müdahale etmesine karşı direnişi büyük ölçüde ortadan kaldırmıştı. 1970 ile 1976 yılları arasında iş hayatını demokratikleştirmeye ve sendikaların konumunu güçlendirmeye yönelik uzun bir dizi reform gerçekleştirildi: Daha yaşlılar için iş piyasasında daha iyi haklar (1971), şirket yönetimlerinde işçi temsilciliği (1972), artırılmış iş

güvenliği (1973), artırılmış kadro garantisi (1974) ve çalışanların güçlendirilmiş ortak karar hakkı (1976). Devletin iş hayatındaki yetkilerinin artırılması konusunda hiç tereddüdü olmayan Palme bu çalışmaları etkin bir biçimde sürdürüyordu. İşyerinde demokrasi konusuna 1970'lerin ilk yıllarındaki sendikal huzursuzluktan çok daha önce, her zaman İsveç'tekinden daha zayıf olan sendikal hareketin ve solun ABD'de yasal düzenlemeler için sesini yükselttiği 1940'ların sonlarında, Kenyon'da hocası Paul Titus'la "endüstriyel ilişkiler" okuduğu dönemde içten bir ilgi göstermişti. 1970'lerdeyse İsveç'te bu yeni politika, emek ve sermaye arasındaki tarihsel hassas dengeyi bozmuştu. İşverenler şimdi sosyal demokratlara ve Palme'ye karşı derin bir kuşku duyuyorlardı.

* * *

Palme, Kiruna'ya gidemeyince ABD'ye gitmeye karar verdi. Amerika'nın Güney Vietnam'da yürüttüğü savaşa karşı yöneltiği eleştiriden geri dönmek gibi bir niyeti yoktu. Ama Nixon oradaki Amerikan askeri sayısını azaltmaya başladığı için geçen yıl boyunca Vietnam konusunda sessiz kalmıştı. Sonbaharda da İsveç solunun Amerikan düşmanlığına ilişkin açık vurgulamalar yapmıştı. Kasım ayında Malmö'de yüzlerce işadamına yaptığı konuşmada İsveç'te "Amerika'ya gerçek bir sempati" olduğunu açıklamış, Amerikalılardaki gelecek vizyonunu övmüş ve şair Carl Sandburg'dan alıntı yapmıştı: "Evet, halk, evet!" Sovyet basınında, Palme'nin ABD'den gelen ekonomik baskılara boyun eğmek üzere olduğu konusunda spekülasyonlar yapıldı.

Palme, Noel'den birkaç gün önce, maden işçileri grevinin tam ortasında, 1970 Haziran ayında Kenyon Koleji'nden şeref doktorasını almak üzere ABD'yi ziyaret edeceğini bildirmişti. 1967'den beri SSU'nun başkanı olan Bosse Ringholm, gençliğin Palme'nin tutumunu anlamakta zorluk çektiğini söyledi. İkinci Dünya Savaşı sırasında yetişmiş olan kuşağa kıyasla şimdiki yeni kuşak hiçbir zaman ABD'yi "umut verici" olarak algılamamıştı. Bu ilkesel anti-Amerikancılık, ABD'nin yeni büyükelçisinin Nisan 1970'te İsveç'e gelişinde yapılan karşılamada daha açık bir biçimde görüldü (bu makam William Heath 1968 baharında İsveç'i terk ettiğinden beri boştu). Yoksul bir bahçıvanın oğlu olan ve güçlü bir ırkçılığın yansıdığı bir dönemde göz kamaştırıcı bir kariyer yapan Jerome Holland, öfkeyle karşılandı. Büyükelçi Stockholm'de 29 Nisan'da yeni Amerikan kültür merkezini hizmete açarken Vietnam yanlısı mili-

tanlar yumurta attılar ve savaş karşıtı siyah bir Amerikalı asker kaçağı ona "*house nigger*"* diye bağırdı.

Ancak Vietnam Savaşı'nın dehşeti, diplomatik uyuşmazlıkları gölgede bırakıyordu. Holland'a yönelik tacizlerden yalnızca bir iki gün sonra, 1 Mayıs'ta Amerikan birlikleri Kamboçya'ya girdiler. Savaşın böylece tırmandırılması, ABD'de o zamana kadar olan en büyük ve şiddetli gösterilerin yapılmasına yol açtı. Mayıs ayı boyunca ABD'de 450 üniversite ve yüksekokulda dört milyonun üzerinde öğrenci protesto gösterisi yaptı. 4 Mayıs'ta Ohio'da Kent State Üniversitesi'nde askerler dört öğrenciyi vurdular. Birkaç gün sonra New York'ta 200 kadar güçlü kuvvetli inşaat işçisi, Wall Street'te gösteri yapan gençleri tartakladı. Öğrenciler, Greenvich Village'ın kalbindeki New York Üniversitesi'ndeki pencerelerden birine, "Hepimizi öldüremezler" yazılı bir pankart astılar.

İsveç'in başbakanı bu ikiye bölünmüş ülkeye 3 Haziran günü geldi. Bu yolculuk İsveç basınında büyük bir ilgi gördü. *Aftonbladet*'in birinci sayfasındaki resimde Palme, 8 yaşındaki oğlu Mårten'le Vällingby'deki sıraevlerinin küçük bahçesinde futbol oynarken görülüyordu ve resmin altında "Palme hayatının en çetin maçı için antrenman yapıyor" yazıyordu. Palme, Amerikan basınında ziyaretinin özel olduğunu altını çizdi ve "herhangi bir mesaj vermeyeceğini" söyledi. Bunu yapması gerekmiyordu aslında, çünkü Palme'nin kendisi bir mesajdı; tarafsız bir ülkenin Vietnam Savaşı'na karşı sesini yükselten genç başbakanı. Bahar aylarında ABD'deki muhafazakâr başyazarlar ve köşe yazarları, Kenyon Koleji onu davet etti diye şikâyet etmişlerdi: "Dostlarımızı ve müttefiklerimizi desteklemek yerine Kenyon Koleji, İsveç başbakanına şeref doktorası unvanı vermeyi seçiyor. Yazık ki, Ho Şi Minh öldü, yoksa ona da bir tane verirlerdi." Daha önce Volvo arabalarını ve diğer İsveç mallarını boykot eden Amerikan liman işçileri federasyonunun başkanı Teddy Gleason, Palme'ye karşı gösteri yapmak üzere Ohio'ya otobüs seferleri organize edeceklerini açıkladı. Ancak Kenyon yönetimi, hiç de korkmuş değildi. Amerikan solu, akademik özgürlüğü savundu. Senatör William Fulbright, Palme'nin gerçek bir ABD dostu olduğunu ve Beyaz Saray'ın onun akıllı tavsiyelerine kulak vermesi gerektiğini ilan etti. Yazar ve si-

---

* ABD'de kölelik döneminde beyaz köle sahibinin evinde çalıştığı için beyazlarla özdeşlik kurmaya çalışan zenci kölelere, tarlada çalışan kölelerin verdiği aşalağıyıcı isim, "ev zencisi"- e.n.

yaset bilimcisi Michael Harrington, İsveç başbakanının "Amerikalıların hayranlık duyması gereken türden bir adam olduğunu" açıkladı.

Yolculuğa alışılmışın dışında Lisbet de katılmış ve New York'a sade bir gri elbiseyle, alçak topuklu kahverengi ayakkabılarla ve beyaz çoraplarla inmişti. Amerika'nın başkentinde, sosyal sorunlu çocukların olduğu bir çocuk yuvasını ziyaret edecekti. Kafilede Anders Ferm, Palme'nin basın sekreteri Berit Rollén ve büyük bir grup da gazeteci vardı. Palme, Washington'un dışındaki Arlington'da bulunan büyük savaş mezarlığına giderek Kennedy kardeşlerin mezarlarına çiçek koydu. Amerikan Dışişleri Bakanı William Rogers'la kararlaştırılmış bir toplantısı da vardı. Palme, bunun on beş dakikalık bir nezaket ziyareti olacağını sanıyordu ama toplantı saatlerce sürecek ve en çok da Vietnam'dan konuşacaklardı. Palme, Washington'daki National Press Club'da konuşma yaptıktan sonra, 5 Haziran Cuma akşamı Ohio'nun başkenti Columbus'a uçtu ve oradan da Kenyon'a geçti. Palme çifti geceyi Kenyon rektörünün evinde geçirdi.

Palme, Kenyon'un dışında Ohio'da tümüyle yabancıydı. Onun fahri doktora alması hakkında yerel bir gazete "İsveç kralı Kenyon'da konuşma yapacak" başlığı altında bir haber vermişti. Ancak kızgın liman işçilerinin oraya doğru yola çıktıklarını belirten haberler endişe yarattı. Kafalarında kaskları olan inşaat işçilerini mayıs ayında Wall Street'te genç öğrencileri hırpalarken gösteren resimler hâlâ hafızalardaydı. Kenyon'un yakınındaki Mount Vernon'un yerel şerifi Ralph D. Peairs, "Ne olacağını bilmiyoruz ama hazırlıklı olmayı düşünüyoruz" demişti. Kolej, bahar aylarındaki şiddetli öğrenci ayaklanmasının oldukça dışında kalmıştı ama şimdi çatışmalar ABD'nin bu sakin köşesine de ulaşmış gibi görünüyordu. Peairs, yakın çevredeki yerel yönetimlerden 60 üniformalı ve 15 sivil polis getirtmişti. Aldığı önlemler, ayrıca Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nca gönderilen altı güvenlik görevlisi tarafından denetleniyordu ki bu da Ohio şerifini kesinlikle memnun etmemişti.

Kenyon'un yeşillikler içindeki kampusünde cumartesi günü öğleden sonra yapılan törenin kendisi bir düş kırıklığı yarattı. Yaz tatili başlamıştı ve törene yalnızca elli kadar öğrenci gelmişti. Gösteri çağrısına uyan yüze yakın liman işçisi, slogan atarak ve yuhalayarak Palme'nin konuşmasını birkaç kez kesti ama bir süre sonra otobüs yolculuğunun yorgunluğu ve yaşlı kolej binalarının yaydığı barışçıl hava baskın çıkmıştı. Göstericiler çimenlere oturup bira içtiler. Birkaçı da yaz sıcağında

uykuya daldı. Palme, konuşmasını üzerinde kolejden aldığı yassı doktor kepi ve akademisyen cüppesiyle yaptı. İsveç başbakanı, Vietnam Savaşı hakkında konuşmadı –hiçbir zaman amaç olmamıştı bu– bunun yerine, devletin refah politikasının bireysel hakları, örneğin özürlüler için, nasıl sağlamlaştıracağını anlattı. Palme tam formundaydı. Liman işçileriyle ağız dalaşı yapmış ve törenden sonra ilgi gösteren öğrencilerle tartışmıştı. Bir gazeteci öğrencilere Palme'yle ne konuştuklarını sorduğunda "seks ve Vietnam" diye yanıtlamışlardı.

Palme, ABD gezisinin geri kalan kısmını, Washington ve New York'ta söyleşilere katılarak ve konuşmalar yaparak geçirdi. Amerikan televizyonundaki bir dizi söyleşi programında, keyifle ve büyük bir sabırla İsveç'in tutumu hakkında bilgi verirken üzerinde devlet adamlığını yansıtan ağırbaşlı gri kostümü ve buna uygun kravatı vardı: "Tıpkı Berlin Duvarı'nı, Çekoslovakya ve Macaristan'ın işgalini protesto ettiğimiz gibi Vietnam Savaşı'na da karşıyız... Ben ve İsveç halkının ezici bir çoğunluğu, Amerikan halkına karşı derin ve gerçek bir dostluk duymaktadır... Tekrar ABD'de olmak şahane bir duygu, en iyi anılarım, Kenyon'da bulunduğum zamandan kalma..." Palme, David Frost'la bir kez daha söyleşi yaptı, bu daha çok, iki eski dostun yeniden bir araya gelmesi gibi bir şeydi. Gazeteciler Vietnam konusundan bıkınca, zevkle, okuyucular açısından daha ilginç bulunacak olan Palme'nin *Meraklıyım-sarı* filmindeki rolünü ele aldılar. Diğerlerinden ayrılan, farklı bir davranıştı bu. Palme, Washington'daki The Women's National Democratic Club'da 1960'lı yılların başında İsveç'teki aile politikası tartışmalarının özünü ustalıkla kapsayan "erkeğin kurtuluşu" konulu ayrıntılı bir konuşma yaptı.

Son akşam, İsveç'in BM büyükelçisi Sverker Åström'ün verdiği akşam yemeğinde geçti. Lisbet, hem Gunnar Myrdal hem da Dag Hammarskjöld ile birlikte çalışmış olan ünlü Amerikalı siyah diplomat Ralph Bunche'ın yanına düşmüştü. Bunch ciddi biçimde hastaydı –ertesi yıl ölecekti– ve kendi oğlu da aralarında olmak üzere birçok siyah gencin katıldığı Vietnam Savaşı nedeniyle duyduğu acıyı anlattı. Yemekten sonra Olof ve Lisbet, gelecek kongre seçiminde aday olacağı yeni açıklanmış olan genç siyah politikacı Andrew Young için düzenlenen partiye gittiler. Toplantı, İsveç delegasyonunun kaldığı Pierre Oteli'nin eğlence salonunda yapıldı. Lena Horne ve Harry Belafonte şarkı söylediler ve

Palme çifti Martin Luther King'in dul eşi Coretta ile ahbaplık etti. Palme, "ABD'de şimdiye kadar katıldığım en şahane şey" diye açıkladı o geceyi. Kendisinin ironik biçimde "yurtdışında özel bir piknik" olarak tanımladığı geziden sonra 12 Haziran'da Stockholm'e döndüler. Gerçekte Nixon'la buluşmamıştı ama buna karşılık Amerikalı savaş karşıtı kamuoyunun beğenisini kazanmış ve aynı zamanda İsveç basınından da iyi not almıştı. Eylül ayında, *Aftonbladet* ne düşünürse düşünsün, sosyal demokrat parti başkanı olarak gireceği ilk seçimi kazanmak gibi daha zor bir maç vardı önünde.

* * *

Yaklaşmakta olan seçimle ilgili sorun, yalnızca sosyal demokratların denenmemiş bir parti başkana sahip olmasında değil, aynı zamanda seçim sisteminin de temelden reforma tabi tutulmuş olmasındaydı. 1865'te kurulan eski iki kamaralı meclis yapısı, yıllar süren incelemeler ve partiler arasındaki karmaşık görüşmelerden sonra tarihe karışmıştı. Seçmenler 20 Eylül 1970 günü İsveç tarihinde ilk kez, doğrudan seçimle 350 temsilcilerini seçeceklerdi. Hükümet süresi dört yıldan üç yıla indirildi ve aynı zamanda parlamento, il idaresi ve belediye seçimlerinin aynı günde yapılacağı ilan edildi. Uzun iktidar dönemlerinde, birinci kamaradaki taşıyıcı çoğunluk sayesinde –bu kamaranın bileşimi daha önceki belediye ve il idaresi seçimlerine dayanıyordu– birçok kez iktidarda kalmayı başaran sosyal demokratların işini zorlaştıran bir şeydi bu.

Sosyal demokratlar için bir başka endişe de, paradoksal biçimde, muhalefetin parçalanmış ve hedefsiz olmasıydı. Sağ Parti –şimdi adını değiştirmiş ve Muhafazakâr Derleniş Partisi [Moderata Samlingspartiet] olmuştu– gözlerinin çevresindeki halkalar giderek kararan ve Kennedy'ye giderek daha az benzeyen başarısızlığa uğramış parti başkanı Yngve Holmberg ile artık sahne ışıklarına çıkma zamanının geldiğini hisseden perde arkasındaki Gösta Bohman arasındaki iç çekişmelerden ötürü büyük yara almıştı. Halk Partisi'nin başkanı Sven Wedén, 1968 seçim yenilgisinden sonra sağlık nedenleriyle istifa etmiş ve onun yerine 1960'ların ikinci yarısında politikadan uzaklaşmış olan Kronoberg bölge valisi Gunnar Helén gelmişti. Helén çok sempatik bir insandı ama olağanüstü başarısız bir parti başkanı olacaktı. Yalnızca sonsuzluk makinesi Gunnar Hedlund –parti başkanı olarak yirminci yılını dolduruyordu– liderliğindeki Merkez Partisi keyifle ilerliyordu. Bu parti ilk kez

1968 seçimlerinde oyların yüzde 16'sını alarak en büyük muhalefet partisi konumuna gelmişti.

Ancak sosyal demokratların 1968'deki büyük seçim zaferi, burjuva partilerini cesaretsizliğe sürüklemişti. Güçlü muhalefet, sosyal demokrat vurdumduymazları harekete geçirme eğilimi gösteriyordu. O yüzden yavaşça süzülüp, kendi becerileri yerine halkın hoşnutsuzluğunu kullanarak hükümet binalarına girmek daha iyi olacaktı. Basında, burjuva partilerinin "keçe terlikle ses çıkarmadan ortalıkta dolaştığından" söz ediliyordu. Bu durum, genelde sosyal demokratlar için, özelde de hazırcevaplığını ve retorik yeteneğini tam anlamıyla kullanabilmek için açık bir direnişe gereksinimi olan Palme için bir sorundu. Palme haziran ayında bina tamir-bakım işçilerinin kongresinde yaptığı bir konuşmada, "İşçiler durumun nazik olduğunu hissedince gidip oy verirler" demişti. Ama muhalefetin tehlikesiz, kararsız ve parçalanmış olduğu görülünce, çok kişi oy kullanmak zorunda olmadığını düşünmeye başlamıştı.

Öte yandan partiler arasında çok da büyük bir uyuşmazlık alanı yoktu. Palme, 1968 seçimlerinden sonra Marksist-Leninistlerin ve belki bir kısım Sağ Partilinin dışında herkesin "konuşmasını iyi bilen sosyal demokratlar" haline geldiğini ifade etmişti. Sosyal demokratların seçim kampanyasında yürüttüğü, evli çiftlerin ayrı ayrı vergilendirilmesini ve yüksek gelirlilere yüksek vergi uygulamasını içeren "yüzyılın vergi reformu" zayıf bir direnişle karşılaşmıştı. Kiruna'daki grev, iş piyasasında bütün yerleşik yapı üzerinde bir şok dalgası yaratmış ve işyerlerinde daha fazla demokrasi ve karara katılım hakkı gereksinimiyle ilgili geniş bir kamuoyu yaratmıştı. Ancak politik ateşkes de başka yöne dönmüştü. Vietkong yanlıları büyükelçi Holland'a yumurta atmış olsalar bile Palme vakur bir devlet adamı gibi davranmış ve Amerikalılara dostane bir biçimde İsveç'in Vietnam'la ilgili tutumunu açıklamıştı.

1970 yılında politik angajman da çok yoğun olmamıştı. Amerika'nın bağımsızlık günü olan 4 Temmuz'da yapılacağı ilan edilen Amerika karşıtı bir gösteri kargaşaya yol açacağa benziyordu. Ancak Sergel Meydanı'ndan Amerikan elçiliğine doğru yürüyüşe geçen dört-beş bin kişi, daha çok tatil kutlayıcılarını andırıyordu. Vietnam gösterileri rutin haline gelmişti. Gun-Britt Sundström, *Koca* adlı, 1970 başlarında Stockholm öğrenci çevrelerindeki bir aşk öyküsünü anlattığı romanın-

da, "Şimdilerde Amerikan elçiliğine doğru bitmek tükenmek bilmez bir akın var. İnsanlar daha eve gelmeden dönüp oraya gidecek gibi" diye yazmıştı. Devrimci eğilimler modayı da etkilemişti. Paris'teki modaevlerinin dikte ettiği maksi etekler, ülkedeki mağazalarda satılmadan kaldılar çünkü kadınlar mini eteklerinden vazgeçmeyi reddettiler. İsveçliler en çok, temmuz ayındaki sanayi tatilinde Stockholm'de ısının on dereceye kadar düştüğü berbat havadan şikâyetçiydiler –İngiliz pop grubu Mungo Jerry'nin yaz işkencesi *In the Summertime*'ın müzik listelerinde birinci sırada olmasının nedeni belki de buydu. Başbakan kendi adına temmuz ayının başında tatile çıktı ve ailesiyle buluşmak üzere rüzgârlı ve yağmurlu bir havada Fårö Adası'na gitti. Aynı diğer seçim yıllarında yaptığı gibi, tatildeyken, seçim öncesinde kendi taraftarlarını ateşlemek için *Aftonbladet*'te yayımlanan iki büyük makale yazdı.

Sonunda ağustos ayında seçim kampanyasına hız kazandıran şey, kısmen ekonominin hızlanan nabzı ve kısmen de Erlander'in eski dostu Gunnar Hedlund ile Palme arasındaki kişisel uyuşmazlık oldu. 1970 yazında İsveç'te ekonominin çarkları biraz hızlıca dönmüş, fiyatlar uyarıcı bir hızla yükselmişti. Gazeteler her gün süt, tereyağı ve et fiyatlarının nasıl yukarıya fırladığını gösteren tablolar yayımlıyordu. Aynı zamanda İsveç kronu yurtdışına akmaya başladı ve bu da faizlerin yükselmesine yol açtı. Bunların toplam sonucu pahalı para ve pahalı mal oldu. Bu da düşük gelirlilere, başka bir deyişle sosyal demokrat seçmenlere zarar verdi. Hükümet az çok bir telaşla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez olarak, ağustos ayı sonunda fiyatları dondurdu. Merkez Partisi buna, faizleri düşürme vaadiyle karşılık verdi. Sosyal demokratlar, İsveç kronunun uluslararası piyasalardaki sallantılı durumunu göz önüne alarak onların bu tutumunu tam bir sorumsuzluk olarak niteledi.

Sosyal demokratların parti genel sekreteri tarafından biçimlendirilen planına göre 70 yaşındaki Hedlund'la tartışmayı Sträng yürütüyordu. Ona göre Palme, Erlander'in eski dostuyla kapışması halinde kaybeden taraf olacaktı ve bu değerlendirmenin gerçekten de doğru olduğu ortaya çıktı. Ama kurnaz Merkez Partisi lideri Palme'yi tanıyor ve onun kaçmaktansa kötü kılıç kullanmayı tercih edeceğini biliyordu. Hedlund, seçimden bir buçuk hafta önce, 10 Eylül'de Erlander'e açık bir mektup yazarak Palme'nin ancak bir dönem muhalefette kaldıktan sonra yeterince iyi bir parti başkanı olacağını belirtti. Saçma bir laftı bu ama Palme, rad-

yoda küçük bir tartışma programı için gelen meydan okumayı geri çevirememişti. Kısa süren polemikte Palme, İsveç işçi hareketinin "Hedlund'un hakaretinin hesabını vereceğini" açıkladı. Palme'nin gerçekte söylemek istediği şey, yalnızca Erlander'in Merkez Partisi liderine gösterdiği özel saygının artık sona erdiğini vurgulamak olsa bile sözleri hoşa gitmeyen bir iktidar gösterisiydi ve nerdeyse Sovyetik bir ton içeriyordu.

Palme kötü bir seçim kampanyası yürüttü. Gergindi, sinirliydi ve kaybedeceğinden emindi. Bu, onun gayret etmediği anlamına gelmiyordu. Tersine, her zamankinden daha çok çalıştı. Çılgın bir tempoyla gezip 215 seçim toplantısına katılıp 200 bin kişi önünde konuşma yaptı. Olağan duruma aykırı olarak bir kez dostu Ingvar Carlsson karşısında sabrı taştı. Carlsson seçimler konusunda tümüyle kötümserdi ve ne yapılabileceğini tartışmak üzere başbakanlıkta kendi inisiyatifiyle bir kriz toplantısı düzenlemişti. Palme, özellikle kendi durumunu da yansıttığı için bu kara tablo karşısında küplere bindi. Seçim sabahı Palme, Erlander, Ferm ve Aspling, Stockholm Merkez Garı'nın karşısındaki Kontinental Oteli'nde –gece treniyle Göteborg'dan yeni gelmişlerdi– kahvaltı ederlerken oldukça suskun bir hava vardı. "Bu seferki kötü giderse 1973 seçim kampanyası yarından itibaren başlar" dedi Palme.

Seçim gecesinde gelen ilk sonuçlar da sosyal demokratlar için tam bir felaketi gösteriyordu. Sosyal demokratların seçim merkezinde bulunan bir gazeteci, yılmayan tek kişinin Palme olduğunu belirtiyordu. Diğer parti önde gelenleri "can sıkıntısıyla jambonlu patates tavalarını kurcalayıp düş kırıklığıyla seçmene ulaştıramadıkları politik mesajlar hakkında söyleniyorlardı." Oy sayımı bittiğinde seçmenin Palme'yi cezalandırdığı görüldü ama iktidarda kalmaya devam edecekti. Sosyal demokratlar yüzde 46,4'lük bir sonuçla 1968'e kıyasla çok gerilemişti ama oyları, Erlander'in 1946'daki ilk seçim sonucundan binde 2 daha yüksekti. Seçimden zaferle çıkan Merkez Partisi'ydi ama Palme, Sol Parti-Komünist'in 17 sandalyesi sayesinde başbakanlığa devam edebiliyordu. Bir politika muhabirinin özetlediği gibi, baş rakibin arka arkaya çıkarttığı üç iyi maça rağmen İsveç liginde liderliği sürdürmek gibi bir şeydi bu.

* * *

Palme 1970 seçiminden sonra hükümette ciddi değişiklikler yapmadı. Kabinesinde hâlâ Sträng, Andersson ve Nilsson gibi emektarların etkinliği vardı. 1969 sonbaharında başbakanlığa getirildiğinde üç yeni ba-

kan atamıştı: Kendi ardılı olarak eğitim bakanlığına atadığı Ingvar Carlsson, danışman bakanlığına atadığı Vällingby'li komşusu Carl Lidbom ve Herman Kling'in yerine adalet bakanlığına getirdiği Lennart Geijer. 60 yaşındaki Geijer hukukçuydu ve 1966'dan beri hükümette danışman bakanlık yapmıştı. İki büyük hedefi vardı: Mahkûmlara daha insani koşullar sağlanması ve cinsellikle ilgili daha liberal bir yasal düzenleme yapılması. Zarif, Skåne'ce konuşan ve ince puro içen, ince bıyıklı ve soylu bir kişilik olan Geijer, bu iki alanda son derece radikal birisiydi. Bütün hapis cezalarını kaldırmak ve nerdeyse her türlü cinsel etkinliği serbest bırakmak istiyordu.

İlk yıllarda Palme'nin, Gunnar Sträng'in hükümetine başbakan olarak atandığı biçiminde sürekli yapılan bir şaka vardı. Abartılıydı bu ama özellikle parti başkanlığı seçimindeki ayak oyunlarından sonra maliye bakanı, yadsınamayacak sağlamlıkta bir pozisyona sahipti.

Sosyal demokrasinin en önde gelen kaynağı, ülkenin sorunlarını çözmekte seçmenlerin onlara gösterdiği güvendi ve kimse bu güvenle Sträng'in oturaklı yapısı ve karmaşık formülasyonları kadar özdeşleşemezdi. Sosyal demokratların 1970'teki seçim kampanyasındaki afişlerinde Sträng'in resminin altında "Fiyat artışlarına karşı kontrollü bir ekonomiyle mücadele edilecek; işsizlikle değil" yazıyordu. Verilen mesaj, iddialı reformlar değil, sorumlu bir yönetimdi.

Palme bu ilk yıllarda ekonomik istikrarı maceraya sokacak bir şeyi ne yapabilirdi ne da yapmak istiyordu. Erlander'in netleştirdiği gibi başbakanın görevi "ülkeyi ve partiyi ayakta tutmaktı." Bu da Sträng'le iyi geçinmek anlamına geliyordu. Maliye bakanı, Palme'den söz ederken çok az kişinin kullanma cesaretini gösterdiği bir kısaltmış biçim olan "Olle" [İbrahim yerine "İbo" demek gibi -ç.] diyerek, bu ast-üst ilişkisindeki yerini kamuoyu önünde gösteriyordu. Sträng'in deneyimlerine gerçek bir saygı duyan Palme, kişisel planda onun bu amcalık gösterilerine tahammül ediyordu. Ayrıca o ve diğer genç sosyal demokratlar maliye bakanının, 1970'lerin başındaki kemerleri sıkan, sert ekonomi politikası karşısında rahatsızlık duyuyorlardı. Dostu ve Sosyal İşler Bakanı Sven Aspling'in arabasıyla başbakanlıktan Vällingby'deki evine giderken Sträng'i çekiştiriyorlardı. Palme, aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden bir keresinde nerdeyse istifa etmek üzereymiş. Başbakan ve diğer genç bakanlar daha genişleyici bir ekonomi politikası izlemek is-

tiyorlardı ama Sträng devlet kasasını sıkı sıkıya tutuyor ve diğer yaşlı bakanlardan destek alıyordu. Anlaşmazlıklarının ne kadar büyük olduğu konusunda farklı görüşler olsa da açıkça görülen şey, Palme'nin geri adım atmak zorunda kalmasıydı. Sven Delblanc 1971'de yayımlanan *Trampa Vatten* adlı gözlemlerini yansıtan günlüğünde ironik bir biçimde "'Bay Olof soylu ve iyi yürekli, çok şeyler yapmak istiyor, ah, bir de şu Sträng olmasaydı' diye fısıldıyordu ona inananlar" diye yazmıştı.

Gamla stan'daki başbakanlık binasında bir zamanlar Erlander'in gençlerinin oturduğu sigara dumanlı lokallerde şimdi yeni kuşaktan genç erkekler ve tek tük kadınlar vardı. Palme'nin çevresinin çekirdeğinde ikisi de hükümet üyesi olan Carl Lidbom'la Ingvar Carlsson ve ayrıca başbakanlıkta onun hemen ardından gelen çalışma arkadaşı Anders Ferm bulunuyordu. Lidbom, Palme'nin en önde gelen hukuk danışmanıydı ve 1970'lerin başında kabul edilen çok sert antiterör yasalarını olduğu gibi radikal aile hukuku sistemini de o hazırlamıştı. Palme'ye en yakın bakan Ingvar Carlsson'du. Palme'nin onun değerlendirmelerine sınırsız güveni vardı ve bu da bazen sorunları tartışmak ve başbakandan tavsiye almak isteyen bu uzun ve sıska Borås'lıyı sinirlendirebiliyordu. 1960'ların ortalarından beri birlikte oldukları Ferm, onun hâlâ en yakın çalışma arkadaşıydı: Konuşma metni yazarı, danışman, Palme'nin başbakanlığı öncesine kıyasla başbakanlıktaki işlerin şimdi tatsız ve rutinlerden ibaret olduğunu düşünse bile her işi kotaran kişi. Palme 1950'lerin ortasında göreve başladıktan sonra genişletilen bu başbakanlık binasında bunların çevresinde, genç ve hırslı bir dizi memur da vardı. Ferm'in yanında tarım bakanlığından gelen ve biraz ketum olan sosyal demokrat memur Jan O. Karlsson vardı. Karlsson, İşçi Hareketi içinde yetişmişti ve genellikle bu hareketin övündüğü yanlarına karşı oldukça saygısız bir tutum içindeydi. Palme, Karlsson'un yeteneklerine ve iğneleyici espri anlayışına değer veriyordu ama ona, 1970'teki radyo tartışmasında Hedlund'a sertçe saldırmayı talihsizce salık verdiği için biraz da kuşkulu yaklaşıyordu. Palme'nin çevresindeki çekirdekte yer alan tek kadın, onun *Veckans Affärer* dergisinden transfer ettiği basın sekreteri Berit Rollén'di. Ama burnundan kıl aldırmayan ve gereğinde şefine kafa tutabilen bir kadındı bu. Bir Amerikan gazetesi onun "sekiz köşeli gözlüğü ve kahverengi pantolon-ceketiyle Palme hükümetinin resmi olmayan kibrine uyduğunu" yazmıştı.

Palme'nin çevresi, parti başkanına giden yolu bloke eden saray soytarılarına sinirlenen sosyal demokrat meclis grubu başta olmak üzere, dışarıdan kendini beğenmiş ve kinik olarak görülüyordu. Meclis grubunda Palme'nin hiç selam vermediğinden ve genellikle dalgın olduğundan şikâyet ediliyordu. Ancak merkezi yer tutan ve liderin dikkatini çekmek için yarışan çeşitli gruplar arasında çelişkilerin ortaya çıkması kaçınılmazdı. Bütün iktidar sahipleri gibi Palme'nin de rahatsız edici kişileri uzakta tutacak, zahmetli durumlarda destek olup teşvik edecek ve arada bir –gerçekten gerektiğinde– karşı çıkma cesaretini gösterecek sadık iş arkadaşlarına gereksinimi vardı. Kaldı ki, güvenilir ve zeki genç iş arkadaşlarının önünde bazen İşçi Hareketi içindeki entelektüel ufku sınırlayan ahlakçı vaazcılıktan uzakta kalıp rahatlayabiliyordu.

Ama Palme kendi tutumuyla da meclis grubuyla olan ilişkilerin kötü olmasına katkıda bulunuyordu. Görev gereği ahbaplık, onun en kötü yanıydı. Boş konuşmalar yapmayı beceremiyor, yorucu insanlara ilgi duyuyormuş gibi numara yapmakta zorlanıyordu. Aile yemeklerinde ev sahibi hanımlar, Olof Palme'nin üç sandalye ötede oturan ilginç birisiyle hoş bir sohbete dalmak için yanına yerleştirilen hanımla ilgilenmemesinden endişe edebiliyorlar ve aynı biçimde parlamento restoranındaki öğle yemeği kuyruğunda karşılaştığı sosyal demokrat milletvekilleri, onun sanki kendilerini hiç görmemiş gibi davrandığını hissedebiliyorlardı. Bu mahcubiyet ya da kibir –genellikle aynı paranın iki yüzüdür– onun başka bağlamlardaki sosyal olma yeteneği ile hiç bağdaşmıyordu. Çalışma arkadaşlarına karşı düşünceliydi ve onların aile sorunlarıyla ilgileniyordu. Yabancı insanlara karşı da tamamıyla korkusuzdu. Sabırlı çalışma arkadaşları, bir meydan ya da sokakta karşılaştığı bir seçmen ya da herhangi bir kişiyle giriştiği yoğun tartışmalara son vermesi için onu genellikle çekiştirirlerdi. Ancak büyük özgüven sahibi insanların çoğunda olduğu gibi, prestije zaafı vardı.

Şef olarak formaliteye meraklı değildi, kolay ulaşılabilirdi, kendi odasında ya da başka bir odada yarı uzanmış durumda fikir cimnastiği yapmayı severdi. Bir çalışma arkadaşından gelen iyi bir fikre övgü yağdırabildiği gibi orantısız çıkışlar ve saldırganlıktan şiddetli bir biçimde rahatsız da olabilirdi. Güney Vietnam'daki Trang Bang köyünde Amerikan saldırısıyla ağır yanık yaraları alan 9 yaşındaki kız çocuğu Kim Phúc'un resimleri 1972 Haziran ayının başında yayımlandığında,

çevresindekiler, Palme'nin şiddetli tepkisi karşısında şoke olmuşlardı. Palme, duygularını tam anlamıyla açık bir biçimde göstermişti: Palme sinirden zıp zıp zıplarken Ingvar Carlsson bir ara "Bizim başkan tenis topu gibi" demişti.

Palme'nin bu dar çevresi, gece gündüz çalışıyor, kahve ve sigara içiyor, sürekli yeni düşünceler ve keskin formülasyonlar peşinde koşuyor, muhalefetteki politikacıları olduğu kadar önde gelen sosyal demokratları da çekiştiriyordu. Palme toplantı başkanı olarak sistemli ve sabırlı değildi. Uzun törenleri olan İsveç dernek hayatının günlük rutinlerine hiçbir zaman talim etmemiş, tersine, nerdeyse her zaman kendinden emin uzmanların oluşturduğu kapalı çevreler içinde yer almıştı. Kendisine yöneltilen kişisel eleştirileri kabullenmekte de zorluk çekiyordu. Kendisine karşı çıkıldığı zaman gözlerinin "buz mavisi" olduğunu, bu rahatsız edici duyguyu yaşayanlar söylemişlerdir. Bağımsız danışmanları olmasını istemesine rağmen kendisine dosdoğru mesaj verildiğinde bundan öyle rahatsız olabiliyordu ki, sonraki günlerde onunla görüşmek bir hayli zahmetli olabiliyordu. Ayrıca insanların kendisine ihanet ettiğini anlayınca intikamcı bir eğilim gösteriyordu. 1968'de Palme'nin yakın dostu ve ustası Sven Aspling'den parti genel sekreterliğini devralan Sten Andersson, başbakanın çok dominant ve çabuk parlayan biri olduğunu düşünüyordu. Anılarında yazdığına göre "çalışma arkadaşları onu, telefon tellerine konmuş serçeler gibi yalnızca başlarıyla onaylıyorlardı." Andersson'a göre Palme'yle arasındaki çelişki, farklı kökenlerinin olmasına bağlıydı. Palme yönlendirmek ve yönetmek üzere terbiye edilmişti. Kendisi ise, "otoriteleri müstehzi bir biçimde sorgulama şeklinde açığa çıkan proleter aşağılık kompleksi" taşıyordu. Belki de böyleydi. Ama bu iki Stockholm "bitirimi" Andersson ve Palme birbirlerine oldukça benziyordu: Hazırcevap, ilgi çekici ve kurnaz; bu da aralarındaki gerilimi azaltmak yerine daha çok artırmıştı.

Palme, başbakanlığa çekidüzen vermek için Şubat 1971'de yeni bir müsteşar atadı: Thage G. Peterson. Bu müsteşar, başbakanı çevreleyen aklıevvel entelektüellerin tersi bir insandı: Gösterişli olduğu kadar özenli de olan bir halk hareketi militanı. Småland'ın yoksul bir ailesinden geliyordu ve Halkevi hareketi içinde yetişmişti. Gelecek yıllarda başbakanlık binasındaki genişleme, etkinleşme ve politikleşme faaliyetini yönetecekti. 1976'da seçimler kaybedilince ayrıldığı başbakanlıktaki

personel sayısı, 14'ü politik işlerle görevli olmak üzere 24'e yükselmişti. Peterson kendisini "kakımlar arasına düşmüş bir kedi" olarak tanımlıyordu. Esnek olmamasına rağmen –ya da bu yüzden– kişilikliydi ve kişileri, olayları değerlendirme yetisi güçlüydü. Peterson, Palme'ye çekidüzen vermek için nerdeyse bir baba sorumluluğu yüklenmişti. Özellikle onun verilen saatlere uymasını sağlıyor, Sergel Meydanı'nı mekân tutmuş alkoliklerce ya da Lycksele'den gelmiş bir sosyal demokrat delege tarafından konuşmak üzere oyalanmasına izin vermiyordu. Palme'nin yanında göreve getirildiğinde Sven Aspling, Peterson'a zaman zaman Olof'un kostümlerine ve ayakkabılarına göz atmasının iyi olacağını söylemişti. O da bunu yaptı ve hatta başbakanlıktaki personelin de en kötü görünen yanlarını iyileştirdi. Yayıldıkça yayılan Carl Lidbom'u yola getirdi ve Palme'nin çalışma arkadaşlarından oluşan belli tayfasıyla değil de sosyal demokrat milletvekilleriyle yemek yemesini sağladı. Palme, zaman zaman Peterson'un abartılı koruyuculuğundan rahatsız olsa da bu sadık çalışma arkadaşına değer veriyordu.

Palme'nin bu en dar çevresinden büyük bir sadakat beklemesinin arkasında psikolojik bir açıklama vardı. 1970'ten itibaren ona yönelik kişisel saldırılar yeni ve saldırgan bir boyut almıştı. Bir kısım burjuva gazeteciler 1950 ve 1960'lı yıllarda ona karşı sert yayınlar yapmış olsalar da yine de maskesiz ataklar söz konusuydu. Ama başbakan olduktan sonra, Palme'yi dengesiz, yargılama yetisinden yoksun ve hasta birisi olarak sunan sinsice bir söylenti kampanyası başlatıldı. İyi eğitimli ve iyi haber alma kaynakları olan insanlar bile akşam yemeği ziyafetlerinde onun uyuşturucu bağımlısı olduğunu, kendisine akıl hastanesinde elektroşok tedavisi yapıldığını, Rus ajanı olduğunu, çocuklarını terk ettiğini ileri sürüyorlardı. Son derece dürüst olan Halk Partisi genel başkanı Gunnar Helén, bu türden konuşmalar olduğu zaman hoşnutsuzluğunu gösterecek biçimde kalkıp masadan ayrılırdı. Daha fazla insan bu kişilikli davranışı göstermiş olsaydı, İsveç'te sosyal demokrat olmayan çevrelerin birçok bölümünü kasıp kavuran Palme nefreti yatıştırılabilecekti. Köylüler domuz yavrularına "Lisbet" ve "Olof" adlarını taktılar. Büyük bir şirketin antetli kâğıdıyla Palme'yi manik bir yalancılıkla suçlayan nefret dolu bir mektup zinciri dağıtıldı ve başbakanlık binasına "komünist pezevenk, artık günlerin sayılı" türünden nefret mesajları gönderildi. En düşmanca spekülasyonların bir kısmını besleyen şey, Palme'nin annesi Müsi'nin

1960'ların sonunda Stockholm'ün batı bölgesindeki Beckomberga'da bulunan büyük akıl hastanesine yatırılmış olmasıydı. Annesi depresyon geçiriyordu ve kendisiyle iletişim kurmak çok zordu. Ama Palme, mümkün olan sıklıkta, sabahları Vällingby'deki evinden çıkıp başbakanlığa gitmeden önce onu ziyaret ediyordu. 1971 yılının başında geç bir akşam vakti dayanma gücünü yitirmişti. Thage G. Peterson'un odasında kanepeye yarı uzanmış durumda tavana bakarak annesini anlatmıştı ona. Peterson şöyle anımsıyordu o konuşmayı: "Olof müthiş mutsuz ve üzgün görünüyordu. Başlamış konuşmamızı sürdürmekte zorluk çekmiştim." Elisabeth Palme, ertesi yıl, 82 yaşında ölmüştü.

Dedikoduların böyle saldırganca yayılması kısmen politik hazımsızlığın ifadesiydi. Erlander'in veliahtını başbakan yapmayı başarması ve bu başarılı devir teslimin 1970 seçimlerinde seçmenler tarafından kutsanması, bazı burjuva çevrelerinde yüzlerine inmiş bir tokat gibi hissedilmişti. İsveç onların gözünde tek parti devletine dönüşmüştü. Ancak politik hoşnutsuzluk, Palme'ye yapılan saldırılardaki bu görülmemiş nefreti açıklamak için yeterli değil. İsveç toplumu gibi saldırganlığın bastırılmış olduğu bir toplumda bireylere karşı sert tepki göstermek, toplumsal olarak kabul görmeyen bir davranıştır. Bunun istisnası, bu bireylerin, olağanüstü bir beceri ve başarıyla bir toplumsal sözleşmeyi yırtmaları halinde söz konusudur. O zaman grubun kolektif olarak tatlı ve haklı bir intikam almaya yönelmesi birdenbire meşru hale gelir...

* * *

1970-1971 yıllarında iç politika biraz sallantılı olsa da Palme dış politikada komutayı öyle bir ele almıştı ki, daha önceki hiçbir sosyal demokrat başbakan öylesini yapmamıştı. Gösta Bohman, yeni başbakanın "iç dış politika" yaptığından, başka bir deyişle, dış politikayı seçim taktiği hesaplarıyla yönlendirdiğinden şikâyet eden küçük bir kitap çıkartmıştı. Kitabın ilk cümlesi şöyleydi: "Başbakan Olof Palme çok seyahat etti..." Palme tartışmasız hiperaktif idi. Bütün Avrupa'yı dolaşmıştı, ABD ve Sovyetler'i ziyaret etmişti ve aynı zamanda Kuzey ülkeleri hükümet başkanlarıyla görüşmeler yapmıştı. Sanki İsveç'in onlarca yıllık yalıtılmışlığını gidermek istiyordu. Sonuç, gerçekte karışık nitelikler taşıyacak ama İsveç uluslararası arenada birdenbire yeni bir irade gücü ve yetkinlikle ortaya çıkacaktı.

Palme 1970 baharında –Kenyon ziyaretinden önce– Fransa, İngiltere ve Batı Almanya'ya gitmişti. Londra'da Harold Wilson'la buluşmuştu. İngiliz basını tarafından, onun Kanada'nın ilgi çeken başbakanı Trudeau'dan "daha modern" olduğu açıklanmıştı. Paris'te mükemmel Fransızcasıyla göz kamaştırdı ve pek de orijinal olmayacak biçimde "İsveç'in Kennedy'si" olarak ilan edildi. Ancak en sıcak duygularla Batı Almanya'da karşılandı ve Willy Brandt'ın gerçek partneri olarak kabul gördü. İkisi de başbakanlığa nerdeyse aynı zamanda, Ekim 1969'da gelmişlerdi ve Avusturya başbakanı Bruno Kreisky –iktidara 1970'te gelmişti– ile birlikte yeni sosyal demokrat liderler olarak İskandinav-Cermen kökenli parlak bir *triumvira* kurmuşlardı. Brandt ve Kreisky, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İskandinavya'da siyasi mülteci olarak bulundukları için ve Norveççe ile İsveççe konuşuyorlardı. Palme, İsveç'te Almanca konuşulan bir aile içinde yetişmişti. Önde gelen bir sosyal demokrat, anılarında Palme'nin Avrupa'da yaptığı bu gezilerden dönüşündeki tutumunu biraz küçük gören bir ifadeyle şöyle yazmıştı: "Bu büyük demokrasilerin liderleriyle eşit koşullarda ahbaplık edebilme düşüncesinin verdiği açık bir hayranlıkla..."

Palme, ABD seyahatinin hemen ardından Haziran 1970'te Moskova'ya da gitmiş ve Rus hükümet başkanı Kosigin ile buluşmuştu. Burada ABD'de olduğundan daha dostça karşılandı. Kortej yolu boyunca üzerinde "Hoş geldiniz İsveç'in başbakanı Olof Palme" yazılı kırmızı pankartlar asılıydı. Willy Brandt, Batı Almanya'nın Doğu Almanya, Polonya ve Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkilerde yumuşama girişimlerini başlatmıştı ve bu "Doğu politikasıyla" 1971 yılının Nobel Barış Ödülü'nü alacaktı. Palme, Brandt'ın yakın dostu olarak Moskova'da sondaj yapmış ve daha sonra Batı Almanya şansölyesine izlenimlerini rapor etmişti. Seçimlerden sonra, ekim ayında, bu kez, kuruluşunun 25. yılı kutlamalarında BM Genel Kurulu'nda konuşma yapmak üzere yeniden ABD'ye gitmişti. Palme, burada küçük ülkelerin ve halkların cesur temsilcisi tutumuyla, özellikle Güney Afrika'daki sömürgecilik konusunda olmak üzere büyük devletlere sert eleştirilerde bulundu. Romanya'nın diktatörü Çavuşesku'dan, Hindistan'ın Indira Gandhi'sine ve Zambiya'nın devlet başkanı Kenneth Kaunda'ya kadar ABD ve Sovyetler'le ters düşmüş bir dizi devlet başkanı tarafından tebrik edildi ve sırtı dostça sıvazlandı.

Ancak onun bu yıllardaki en önemli çalışmaları, İsveç'in en yakın komşularıyla ilişkileri konusunda oldu. Başbakan olduktan yalnızca birkaç hafta sonra, Ekim 1969'da dört Kuzey ülkesi başbakanı, Stockholm'deki Haga Sarayı'nda ağırlanacaktı. Bu grubun en genci olan Palme, Norveçli meslektaşı Merkez Partili Per Borten'e, Finlandiya'nın sosyal demokrat başbakanı Mauno Koivisto'ya ve Danimarka'dan liberal Hilmar Baunsgaard'a, "Kuzey şansını yitirmenin trajik olacağını" açıkladı. Kastettiği bu şans, bir yıl önce tanıtılan, Kuzey ülkeleri arasında bir gümrük birliği ile tarım ve diğer ekonomik konularda işbirliği yapma planıydı. Palme, SFS zamanındaki diğer İskandinavyalı öğrenci örgütleriyle olan çok sıkı ilişkileri nedeniyle komşu ülkelerde nasıl düşünüldüğünü iyi biliyordu.

Bu dört hükümet başkanı da Nordek adıyla önerilen işbirliğinin, Kuzey ortaklığını sağlamlaştırmak için yapılan ilk deneme olmadığını biliyordu. Bu düşünce gerilere, 1800'lerdeki İsveç, Norveç ve Danimarka'yı birleştirmek isteyen İskandinavyacı harekete kadar gidiyordu. İskandinav halklarının kardeşliği için birçok güzel nutuk atılmış ve bolca kadeh kaldırılmıştı o zamanlar. Fakat Danimarka 1864'te Almanya'yla savaşa tutuşunca ve yardım için yüzünü İsveç'e dönünce bu coşku ciddi bir biçimde zayıflamıştı. Yardıma koşan çok az sayıdaki kişiden biri, tipik olarak, Kalmar'dan Olof'un büyükbabası, Sven'in ağabeyi üsteğmen Axel Palme idi ve savaşa gönüllü olarak katılıp yaralanmıştı. Bu Kuzey düşü yaşamaya devam edecekti ama gerçeklikten çok öğrenci toplantılarında ve törensel yemek davetlerinde. Coğrafi merkez çekim güçleri daha baskındı. Finlandiya, Rus ilgi alanı içindeydi; İsveç, Doğu ve Batı arasında tarafsız kalmaya çalışıyordu; Danimarka'nın güneyinde güçlü komşu Almanya vardı ve Norveç'in Batı'ya, İngiltere'ye yönelik geleneksel ilişkileri vardı.

Bu nedenle Kuzey ülkeleri başbakanları, 1969-1970 yıllarında deneyimlerin bilinciyle bu Kuzey işbirliği konusunda alçak sesle konuşmuşlardı. Öncelikle ekonomik ve pratik avantajları vurgulamışlardı ama arka planda projeye enerji veren, ama aynı zamanda onu batırma tehdidini de içeren iktidar politikalarının bakış açısı yatıyordu. Daha entegre olmuş bir Kuzey, hem Sovyetler Birliği karşısında daha güçlü ayakta duracak hem de günümüzdeki AB'nin öncülü olan AET karşısında daha iyi pazarlık yapma konumunda olacaktı. Palme, Danimarkalılarla birlikte

bütün gücüyle bu projenin içine daldı. Norveç ile Finlandiya ise daha temkinliydi. Ancak kamuoyunda olumlu bir yaklaşım vardı. Özellikle Finlandiya'da seçmenlerin çoğunluğunun, geliştirilmiş bir Kuzey işbirliği konusunda büyük umutları vardı.

Fakat Sovyetler açısından Finlandiya'nın politika ufkunun birkaç derece Batı'ya doğru taşınması kabul edilemezdi. Önce bir Rus diplomat, Norveç dışişleri bakanlığıyla güvene dayalı olarak yapılan bir konuşmada hoşnutsuzluğunu açıkça dile getirdi. Finlandiya cumhurbaşkanı Kekkonen 1970 Şubatı'nda Moskova'yı ziyaret ettiğindc Sovyct yönctimi, Nordek konusunda duydukları büyük huzursuzluğu ifade etti. Ancak Finlandiyalı kurnaz devlet başkanı bu gelişmenin zaten farkındaydı. Bir ay kadar önce sosyal demokrat başbakan Mauno Koivisto'ya, Nordek görüşmelerinden zararsızca çekilmek üzere manevra yapmasını tavsiye etmişti. Ona yazdığı mektupta, "Konunun en önemli yanı, Nordek'in çökmesi halinde bunun suçunun Finlandiya'ya değil, AET'yi tercih edenlere yüklenmesidir" demişti. Koivisto, İsveçli meslektaşından pek hoşlanmıyordu. Daha sonra onun hakkında, "Palme'nin uluslararası politika konusundaki vaazcı tutumu bana yabancıydı" diye yazacaktı. Ancak gururlu Koivisto, Kekkonen'in kızgınlığı pahasına, Palme'yle kartları açık oynadı.

1970 Nisanı'nda Kuzey işbirliğinin gerçekleşmeyeceği belli olmuştu. Palme derin bir düş kırıklığı içindeydi. Bir Finli diplomata, projeyi "iki iktidar blokuna karşı bir Kuzey bağımsızlık açıklaması" olarak gördüğünü söylemişti. Palme, politik kariyeri boyunca, kendi sülalesine bunca sorun yaratan Finlandiya ve Baltık ülkelerine odaklanmaktan kaçınmıştı. Ama 1969-1970 yıllarında ailesinin ruhu adına Finlandiya ile İsveç'i yakınlaştırmak için ciddi bir çaba göstermişdi – amcası Olof Palme'nin 1918'de Tammerfors'da hedeflediğinden daha eşit koşullarda olsa bile. Bir söyleşide, Nordek başarısızlığının "hayatında başına gelen en büyük politik yenilgi" olduğunu söyleyecekti.

* * *

Nordek'in çökmesiyle birlikte İsveç'in AET'yle sürmekte olan görüşmeleri odakta yer almaya başladı. İşçi Hareketi'nin, 1957'de AET adıyla yeniden yapılandırılan, kömür ve çelik birliği biçimindeki Avrupa işbirliği karşısındaki tutumu, geleneksel olarak zayıftı. İsveç sosyal demokratları gerçekte ilkeli serbest ticaret taraftarıydılar. İsveç büyük ölçü-

de ihracata bağımlı bir ülkeydi ve ticaretinin yüzde 70'ini Avrupa'yla yapıyordu. Ancak AET, İsveç'in tarafsızlığıyla bağdaşmayan Atlantik Paktı'na bağlantısı olan, politik açıdan kuşkulu bir proje olarak görülüyordu. Ayrıca İsveçli sosyal demokratlar, AET ülkelerinin çoğunu yönetmekte olan Hıristiyan Demokrat partilerle pek bir ideolojik ortaklık da hissetmiyordu. Kıta Avrupası'nın dört "k" tarafından yönlendirildiği söyleniyordu: Konservatizm (muhafazakârlık), kapitalizm, kolonyalizm ve Katoliklik. Gunnar Myrdal, 1962'de yayımlanan bir kitabında, AET'nin İsveç'teki toplumsal örgütlenmenin çok daha ilkel bir biçimini oluşturduğunu söylüyordu. Demokrasi, Protestan ülkelerde daha açık, istikrarlı ve verimliydi, öncelikle de İskandinavya'da ve Anglosakson ülkelerde. İsveçli Sosyal Demokrat Kadınlar Federasyonu da kendi adına, AET dışında kalmak için eşitlik sorununun, tarafsızlık kadar önemli bir neden olduğunu düşünüyordu.

Tage Erlander, 1961 Ağustosu'nda Metal İşçileri Kongresi'nde, en çok tarafsızlık açısından AET üyeliğine karşı açık bir tavır almıştı. Erlander'in kongredeki konuşmasının önemli kısımlarını Olof Palme yazmıştı. Ama onun AET karşısındaki kuşkuculuğu, diğer birçok sosyal demokrattan farklı olarak, uluslararası işbirliğine karşı ilgisizlik değildi. Onun için bu bir karşılıklı tartma sorunuydu: AET ortaklığı hangi koşullar altında İsveç için ve kendi politik idealleri için yarar sağlayabilirdi? 1960'ların sonunda AET, İsveç'in üyeliğini mümkün kılacak bir yöne doğru gider gibi görünüyordu. De Gaulle'ün Fransa'yı NATO işbirliğinden geri çekmesi nedeniyle AET ile askeri Batı ittifakı arasındaki bağlantı artık o kadar güçlü değildi. Palme, bunun tersine Avrupa'nın, ABD ve Sovyetler arasında denge unsuru olan üçüncü bir blok olma olanağını görüyordu. Aynı zamanda AET'de bulunan federalizm hedefi, yani artan bir devletlerüstülük, Fransa tarafından frenlenmişti. İşbirliği daha çok devletlerarası olmaya yönelmişti.

Palme'nin AET içindeki ağırlıklı aktör olan Willy Brandt'la yakın ilişkileri belki daha çok rastlantısaldı ama oldukça anlamlıydı. Palme, uluslararası arenada kendisini güçlü hissediyor ve Avrupa'daki komşuluk ilişkilerinde bir rol oynamak istiyordu: "Konuşulan eğilimler var: İskandinavya'yla, Üçüncü Dünya'yla ilgileniyoruz ama Avrupa'da ne olup bittiğini tam olarak bilmiyoruz. Biz Avrupalıyız ve gelecekte de Avrupa politikasında bir rol oynamalıyız." 1970'teki kamuoyu yok-

lamaları halkın yüzde 59'unun AET üyeliğine olumlu baktığını gösteriyordu ve sosyal demokrat seçmenler arasında da bu konuda çoğunluk vardı. Palme, üyelik görüşmelerine hazırlık olarak bir dizi önlem de almıştı. 1970 Mayısı'ndaki gençlik federasyonunun kongresinde AET'ye karşı kuşkulu olan SSU'lu öğrencilere Avrupa işbirliğinin yeni bir aşamaya doğru ilerlediğini açıklıyordu. Geleneksel blok politikası yok olmak üzereydi ve bu noktada yeni bir şey yaratılmasına İsveç'in de katılma olanağı vardı. Özellikle Brandt'ın Sovyetler Birliği karşısındaki yeni tutumunu vurguluyordu: "Almanya'nın Doğu politikasındaki değişim, savaş sonrası Avrupa'sında olan en önemli şeylerden biridir." Haziran 1970'te diplomat Sverker Åström'ü, AET konusunda İsveç'in başmüzakerecisi atadı. Seçimden sonra da AET'ye kuşku duyan ve yorgun düşmüş olan ticaret bakanı Gunnar Lange'nin yerine, maliye bakanlığında yıldızı yükselen ve Avrupa işbirliğine olumlu yaklaşan genç Kjell-Olof Feldt'i getirdi.

Ancak de Gaulle'ün 1969'da istifasının, İsveç'in olanaklarına vurulan ölümcül darbe anlamına geldiği görüldü. Bu inatçı Fransız devlet başkanının yoldan ayrılmasıyla AET, savunma işbirliği ve artan devletlerüstülüğe yeniden hızla yönelmeye başladı. 1970 sonbaharında Belçikalı dışişleri görevlisi Étienne Davignon, AET'nin savunma politikasıyla ilgili sorunlarda işbirliğini biçimlendirmeyi öneren bir rapor sundu. Şubat ayında, üye devletler arasında ekonomik ve mali birliği öneren Werner Planı geldi. 1970 baharında İsveçlilerde AET'ye karşı yönelen olumlu görüşün bir serap olduğu görüldü. Görünürdeki yüzeyin altında, Hıristiyan Demokrat Avrupa'ya ve AET'nin arkasında olduğu düşünülen piyasa ideolojisine karşı derin bir kuşku yatıyordu. 1970 sonu ile 1971 başında AET'ye karşı olumlu olanların oranı yüzde 31'e düşmüştü. Palme'nin, böyle olumsuz bir halkoyu karşısında kendi isteği doğrultusunda hareket etmesine olanak yoktu. Ulusal bağımsızlığın bir köşesinden yara alacağı korkusunun, Avrupa'da İsveç'in nüfuzunu artırmaya çalışması için duyulan istekten çok daha büyük olduğu görüldü. Özellikle Gunnar Sträng ve Torsten Nilsson, AET'ye girilmesine karşı dev bir birlik oluşturmuşlardı. Maliye bakanı, İsveç devletinin İsveç ekonomisi üzerindeki kontrolünü elinden kaçırması riski taşıyan her türlü fikre karşıydı, dışişleri bakanı da tarafsızlığı yaralayabilecek her şeye kuşkuyla bakıyordu.

Palme 12 Mart'ta yaptığı bir konuşmada, İsveç'in AET'ye üyelik olanağının kesinlikle gündemden kalktığını söyledi. Bunun en önde gelen nedeni Davignon Raporu'yla Werner Planı'ydı ama arka planda, çok sayıda ağırlığı olan sosyal demokratta bulunan genel kuşku vardı. Yalnızca bir yıl önce üyeliği öneren Palme için bir yenilgiydi bu. Şimdi AET, İsveç gündeminden çok uzun bir süre için çıkartılmıştı. Çok şey, Palme'nin havlu atmadan önce AET'yle görüşmeleri oldukça ilerlemiş bir düzeye getirmek istediğine işaret etmektedir. Palme, serbest ticaretin ateşli bir savunucusuydu, AET'ye üyelikte büyük ekonomik yararlar görüyordu ve İsveç'in Norveç'le birlikte AET'yi daha büyük bir sosyal sorumluluk alma yönünde etkileyebileceğine inanıyordu. Terazinin öbür kefesinde ise İsveç'in hem iç hem de dış politika açısından egemenliği vardı. Ancak Palme için kıyaslamalar geçerliydi, birçok sosyal demokratın AET konusunda duyduğu içgüdüsel korku değil. Uluslararası öğrenci hareketinde yer aldığı zamandan beri, uluslararası arenada etkinlik sağlamak için riskler almak gerektiğini biliyordu. Palme'nin bu aşamadaki duygularını en iyi biçimde muhtemelen sol radikal müzik grubu Gunder Hägg'in 1971 yılında söylediği AET hakkındaki ironik şarkısı dile getirecekti: "Hayır, akşamın son dansında şansını dene / Masumiyetin ışıltısını nerdeyse kaybedecek / Acı bir avuntu / Yaşlılığın sonbaharında / Kimse yok artık senin sesinle ilgilenecek."

* * *

Sosyal demokratların 1972'deki parti kongresi öncesi *Aftonbladet* "Palme'nin zor yılları" başlıklı büyük bir yazı yayımladı. Bu, onun 1969'dan itibaren hükümetteki dönemini konu alıyor ve iç politikada karşılaştığı birçok sorununun ayrıntılı bir listesini içeriyordu. Sanki parti başkanlığına getirildiği zaman ona yöneltilen büyük beklentiler şimdi parçalanmış gibi görünüyordu. Onun Nordek'te olduğu gibi AET'de de başarısızlığa uğraması kamuoyu açısından pek önemli değildi. İsveç'in 1971 sonbaharında düşen bir konjonktürün içine girmesi ve hâlâ çıkamamış olması kendisini daha çok hissettiriyordu. Aslında bu geri gidiş günümüzün ölçüleriyle oldukça yumuşaktı. Ancak düzenli dönen motor birazcık kesintili ses vermeye başlarsa huzursuzluk baş gösterir. Yüz bin kişi işsizdi, bütçe açığı tahminlerin üstünde çıkmıştı ve özel tüketim uzun yıllar boyunca ilk kez azalmıştı. 1972 baharında yüksek gıda fiyatlarına karşı çeşitli gösteriler yapıldı ve Stockholm'ün

banliyölerinden Skärholmen'de bir grup ev kadını süt ve sığır eti boykotu başlattı. Sergel Meydanı'nda altı bin kişi gösteri yaparak "Fiyatlar artıyor – Palme susuyor" diye slogan attı. Ev kadınları Palme'yle görüşme talebinde de bulundular. Çalışma arkadaşlarının çoğunun ona bu hoşnutsuz ev kadınlarının isteğini kesinlikle geri çevirmesini tavsiye etmesine rağmen, Palme her zamanki gibi kendisini eleştirenlerle göz göze gelmeyi görev bilmişti.

Ama parti, genç liderini böyle görmek istemiyordu. 1968'deki büyük seçim zaferinden sonra partide bastırılmış bir sosyalist atılım beklentisi vardı. Palme defalarca "eşitliğin 1970'li yılların temel çizgisi olacağını" açıklamıştı. Ama şimdiye kadar bu doğrultuda herhangi bir çaba göstermemişti. Palme bunun tersine, hem parti içindeki hem de dışarıdaki solu tahrik edecek biçimde, refah devletindeki ücret farklılıklarını ve eşitsizlikleri iki ayrı inceleme ve 16 ara raporla özenle ortaya koyan "düşük gelir araştırması"nı rafa kaldırtmak durumunda kalmıştı. Palme, bu araştırmaya sık sık atıfta bulunsa bile bu çalışmanın bilimsel olmadığı ve kasıtlı bir tek yönlülük içerdiği konusunda bazı eleştiriler gelmekteydi. Araştırma, özellikle 1930'lu yıllardaki görüşlerinden yola çıkarak toplum kurma çalışmasının az ya da çok başarıyla sona erdirildiğini düşünen Gunnar Sträng ve diğer yaşlı sosyal demokratları sinirlendirmişti. Thage G. Peterson'a göre temmuz ayı başında İçişleri Bakanı Eric Holmqvist'in araştırmayı durdurduğu haberi kendisine ulaşan Palme çok hiddetlendi. Palme'nin bu planlardan haberinin olmaması pek olası değil ama Peterson'a göre, ailesiyle birlikte Fårö'de olan Palme hemen onu aradı ve "Şimdi bu işi devralmaya hazır ol bakalım" diye bağırdı. Palme'nin gerçekten kızgın olsa bile, yaveriyle birazcık dalga geçmiş olması da mümkün. Her ne olursa olsun, Peterson Gotland'daki yazlık evinden arabasına atlayıp Fårö'ye gitti. Palme için özellikle sinir bozucu olan şey, bu araştırmayı 1970 seçim afişlerinde kullanmayı bizzat kendisinin önermiş olmasıydı. Bu kararı artık yırtıp atamazdı ama araştırmayı yürütenlerden biri olan Per Holmberg'i birkaç hafta sonra Almedalen'de kürsüye davet ederek* onlara verdiği desteği vurgulamak için elinden gelenin en iyisini yaptı.

* Palme, geleneksel olarak seçim kampanyasını Gotland'ın bu büyük parkında başlatıyordu. Partisi bu geleneği hâlâ sürdürmektedir - ç.n.

Sosyal demokrasinin beton politikasına karşı eleştiriler de artıyordu. Palme, gelişmekte olan çevreci harekete karşı bir kısım jestler yaptı ama onun kalbi daha çok istihdam ve ekonomik büyüme için çarpıyordu. 1970 sonbaharında tüketici kooperatiflerine ait olan petrol şirketi OK'ya, kızgın çevrecilerin muhalefete rağmen Bohus vilayetindeki Brofjorden'de rafineri kurma izni verdi. Başlangıçta Norrland'daki Vindelälven'de yürütülen tartışmalı genişletme çalışmasını da savunmuş, ama Sosyal Demokrat Parti'nin içine de derinlemesine girmiş olan yoğun eleştiriler sonucunda geri adım attı. 1971 baharında bu kez başkaldırma sırası Stockholm'lülere gelmişti. Şehir sakinleri bina yıkımlarından bıkmışlardı ve Kungsträdgården'de bir metro çıkışına yer açmak için karaağaçların kesilmek istenmesini protesto ediyorlardı.

Sarayın karşısında bulunan Kungsträdgården [kral bahçesi -ç.], bir zamanlar kral ailesinin özel mülküydü ama 1700'lerden beri kamuoyuna açıktı ve birçok kafe ve restoranla şehrin en popüler parklarından biri haline gelmişti. Ağaçların kesilmesinin planlandığı 12 Mayıs gecesi birçok genç eylemci ağaçların üzerine gerdikleri hamaklara ve tahtadan yaptıkları uydurma kulübeciklere mevzilenmişlerdi. Bunlara hem [zengin semti -ç.] Östermalm'li yaşlı bayanlardan hem de kafalarında kask olan militan anarşistlerden destek gelmişti. Yakındaki lüks meyhane Operakällaren'de yazar ve revü sanatçısı Kar de Mumma, müşterileri çıkıp gençlerle birleşmeye davet etti. Hemen arkadaki Gustav Adolf Meydanı'nda bulunan Kraliyet Operası'nın korosu dışarıya fırlayarak gençlerin yanına koştu. Politikacıları destekleyen tek grup, bu uzun saçlı tipleri alaşağı edip ağaçları bizzat kendilerinin keseceğini söyleyen sokak serserileriydi. Bu yoğun direniş karşısında teslim olan parklar ve bahçeler idaresi, konuyu yeniden belediye mali işler müdürü Hjalmar Mehr'e ve belediye binasındaki sosyal demokrat çoğunluğa havale etti.

Sosyal demokratlar hoşnutsuzlukları zararsız hale getirmekte kesinlikle ustaydılar. Ancak bunu yapmak için de günlük sorunları kendi perspektifi içine yerleştirebilen açık bir ufkun olması gerekiyordu. Palme, sosyal demokrat politikaya ileriye yönelik, yalnız gelecek seçim için değil, bütün 1970'li yıllar için daha somut ve açık bir yön vermek zorundaydı – aşağı yukarı Erlander'in 1950'lerde ATP konusunda yaptığı gibi. Ama hangi tarafa yönelecekti? Solda sosyalizasyon için bağıran genç bir kuşak, sağda ise ekonomik verimliliğe zarar verebilecek kapsamlı

toplumsal denemelere karşı çıkan yaşlı bir kuşak vardı. Çelişkiyi çözme biçimi tipikti. Zordu ama Palme'nin gözünde manasız olan kapitalizmle sosyalizm arasında seçim yapma meselesini şöyle yanıtladı: Kadınlar.

* * *

1960 sonları ve 1970 başlarında İsveçli geleneksel ev kadınları topluluğu (aslında tam anlamıyla da geleneksel değildi), hızlı bir çözülme içindeydi. 1966'da bütün kadınların yüzde 66'sı ev kadınıydı, 1968'de bu oran yaklaşık yarıya düşmüş, 1974'te yüzde 27 civarına inmişti. Kadınlar artan bir tempoyla çalışma hayatına akın ediyorlardı. 1968 ile 1972 yılları arasında kadın işgücü, başta sağlık ve koruma sektörü olmak üzere 170-180 bin kişi civarında arttı. Ne var ki kadınların evlerden dışarıya çıkması, çocuk bakımının aynı tempoda geliştiği anlamına gelmiyordu. 1965 ile 1970 yılları arasında çocuk yuvalarının kapasitesi, mütevazı bir rakamla 12 binden 30 bine yükselmişti. İsveç, 1970'lerin başında çocuklara kimin bakacağını merak eden hoşnutsuz kadınlarla doluydu:

> İnsan günümüzün toplumunda küçük çocuk annesi olarak hesaba katılmıyor. Tersine, görünen o ki, bu seçimi yaptı diye insana sanki aklı başında değilmiş gibi bakılıyor... Bununla birlikte kadın, çocuk doğurmak üzere yaratılmıştır... Toplumun, babalar ve annelerin yarım gün çalışmaları için çocuk yuvalarında yeteri sayıda yer sağlaması gerekir. İki uç arasında sıkıştığımıza inanıyorum. Ortada bir yerdeyiz. Çünkü toplum artık ev kadınına yer olmayan bir gelişme göstermiştir.

Ancak kadınlar yalnızca çocuk yuvalarında yer sıkıntısı olduğu için hoşnutsuz değillerdi. İş hayatına başladıklarında, erkeklerden daha düşük ücret ve daha kötü çalışma koşullarıyla karşılaştılar. 1972'de Avesta demir işletmesinde çalışan bir kadın, sendikanın gazetesi *Metallarbetaren*'e kızgın bir mektup yazdı:

> Avesta demir işletmesi altı yıl önce kadın işçi almak üzere ilan verdi. Başvurdum ve soğutma bandı bölümünde işe alındım. Başlangıçta hem teknik hem de çevre açısından her anlamda acemiydim elbette. Herkes erkek işçilerle aynı hak ve sorumluluklara ve ücrete sahip olduğumuzdan söz ediyordu. Ama... haklar yalnızca bir ütopya. Ben, erkek olsaydım bana verilecek olan, benim hakkım olan bir iş istedim. Ama bu olmayınca hepsi birbirinden boş binlerce açıklama işittim.

Kadınların evden dışarıya akını bütün 1960'lı yıllar boyunca sürdü. Asıl dengeyi bozan ve İsveç'i Batı Avrupa'da ev kadınlarına en az destek veren toplumlardan biri haline getiren şey, 1971'de parlamentoda kararlaştırılan büyük vergi reformuydu. O tarihe kadar eşlerin gelirleri birlikte vergilendiriliyordu. Bu, kadının çalışmaması halinde, erkeğin onun temel vergi indirimini kendi beyannamesine aktarabilmesi nedeniyle, ailenin daha az vergi ödemesi anlamına geliyordu. Ama kadın dışarıda çalışmaya başlayınca, onun geliri kocasınınkinin üzerine eklendiği için aile, daha yüksek vergi ödemek zorunda kalıyordu. Şimdi, vergiler bireyselleştirilmişti ve bu da eşlerin ayrı ayrı, nerdeyse birbirlerinden tamamen bağımsız olarak vergi ödemesi anlamına geliyordu.

Vergi reformu, İsveçlilerin aile hayatında 1960'larda gerçekleşen dönüşümün sadece bir yanıydı. Evliliğin yalnızca ekonomik değil, duygusal temeli de değişikliğe uğradı. 1950 sonlarında ve 1960 başlarında evlenen genç İsveçliler kendilerinin de anne ve babaları gibi hayat boyunca sürecek bir sözleşme yaptıklarından emindiler. Ancak 1960'lı yıllarda yurttaşların duygusal doyum konusundaki talepleri arttı. Artık evlilik bir zorunluluk değildi. 1966 ile 1973 yılları arasında nikâh sayısı 61 binden 38 bine düşerken boşanmaların sayısı 10 binden 16 bine yükseldi. Birçok kişi evlilik dışı birlikte yaşamaya başladı ve bu o kadar olağan bir olgu haline geldi ki, bunun için özel bir kavram gelişti: "*Sambo.*" Batı dünyasında benzersiz bir fenomendi bu. Çocuk doğumları azaldı ve iki savaş arası dönemin düzeyine indi. Ancak kimse "nüfus konusunda kriz var" diye alarm vermedi. Genel can sıkıntısı ve yenilik özlemi gibi basit nedenlerle boşanmak, toplumda kabul görüyordu.

Evlilik kavramındaki statü kaybının cinsel devrimle bir tür bağlantısı vardı. 1970'lerin başında son muhafazakâr ahlaki barajlar da yıkılmıştı. İçgüdülerin tatminine yönelik hayatın her biçimi artık kabul ediliyordu. Okuyucuların *Expressen*'deki cinsellik danışmanları Inge ve Sten'e, arkası dikişli çoraplardan ve tül iç eteklerden tahrik olduklarını yazmaları gibi birçok şey doğal ve masumane karşılanıyordu. Cinsel arzuyu yaşayabilmenin önündeki nerdeyse bütün engelleri kaldırma hedefi gayet radikaldi ve bu, Adalet Bakanı Geijer'in 1972'de yeni bir cinsel suçlar inceleme kurulu oluşturmasına temel olan pedofili ve ensesti de kapsıyordu. Bu dönemde pedofiliyle ilgili çalışma grubu "çocukların cinsel hakları" konusunda çalışıyordu. Per Wästberg'in dönemin en çok

övgü alan roman üçlüsü *Sudan Saray, Havanın Taşıdığı ve Humuslu Toprak*'ın merkezinde iki kardeş arasındaki ensest ilişki yer alıyordu.

***

Boşanmalar, çocuk bakımı ve düşük ücret sorunu, 1970'li yılların başında en çok konuşulan konulardı. Ama bunlar, en azından İşçi Hareketi içinde merkezi yer tutan politik sorunlar olarak kabul edilmiyordu. Palme'nin eşitlik ve kadınların hoşnutsuzluğu sorunlarının, sosyal demokrasi için ATP'nin ve memurların 1960'larda oynadığı harekete geçirici rolü oynayacağına inanması mümkündür. İşçi Hareketi 1969'da ayrı vergilendirme modelinin arkasında durmuş olsa bile, cinsiyet rolleri alanında genel olarak geride kalmıştı. Halk Partisi, aile hukukunun modernleştirilmesi, çocuk yuvası sayısının artırılması ve geleneksel cinsiyet rolleri düşüncesinin değiştirilmesi konusunda çok daha açık bir kadın yanlısı bakışa sahipti. 1970'lerin başında Muhafazakâr Partililer de kadın sorunlarını ciddi bir biçimde tartışmaya başladılar. 1972'deki parti kongrelerinde erkek ve kadınlar arasındaki eşitlik sorunlarını ele alan on önerge tartışılmıştı.

Palme hemen komutayı ele aldı. 1972 Eylül ayı başında, Sosyal Demokrat Kadın Kolları kongresinde, ironi bu ya, kendisinin eskiden beri hiç uzlaşamadığı kongre başkanı Nancy Eriksson'un huzurunda erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizlik konusunda etkili bir konuşma yaptı. Eriksson şimdi olağanüstü coşkuluydu: "Kadınlar kolu parti başkanımızla çok hoş, nerdeyse samimi denebilecek bir ilişki içinde." Palme'nin Kadınlar Kolu kongresinde eşitlik üzerine konuşması, kimsenin kaşlarını kaldırmasına neden olmadı: "Bir parti lideri Kadınlar Kolu kongresinde kadın sorunlarını konuşmayıp da ne konuşacak?" Ancak bunun, bir aydan kısa bir süre sonra yapılacak olan parti kongresi için bir genel prova olduğu görüldü. Palme, kongredeki konuşmasında kadın sorununu temel eksen olarak seçen tarihteki ilk sosyal demokrat parti başkanı oldu. Tıpkı 1965'te Gävle'deki Vietnam konuşmasında olduğu gibi Palme'nin cesareti, söylediği sözlerde değil, birçok politikacının ele almaya cesaret edemediği konuyu gündeme getirmesinde yatıyordu:

> Birisinin ev kadını olmasını ne isteyebiliriz ne da yasaklayabiliriz. Birisinin ev erkeği olmasını ne isteyebiliriz ne de yasaklayabiliriz. İki insanın ev işleri ve çocuk bakımı konusunda birlikte karar vermesini ne isteyebiliriz ne de yasaklayabiliriz. Ancak

tekrar eve dönebileceği ve geçiminin başkasınca sağlanması gerekebileceği gerekçesiyle kadının sürekli olarak iş piyasasında arka planda kalması, daha düşük ücret alması, daha az iş güvencesine sahip olması, daha kötü eğitim görmesi bizim adalet ilkelerimizle uyuşmamaktadır ve önemli olan da budur.

Palme'nin Parti Merkez Yürütme Kurulu'na yedek üye olarak seçildiği 1964 yılı kongresinde eşitlik konuları ilk defa ciddi olarak tartışılmıştı. Sosyal Demokrat Kadın Kolları tarafından sunulan bir raporda "kadının kocaman sözcüklerle anlamlı bir hayat olarak tanımlanan şeydeki görevlerini ve işlerini, kişi ve birey olarak koşulları, olanakları, doğuştan yetenekleri ve dilekleriyle bağımsız bir seçimle gerçekleştirmesi özgürlüğü" vurgulanmıştı. Ama konuya ilgisizlik bayıltıcı ölçüdeydi. Halkevi'ndeki 600'e yakın katılımcının yüzde 95'ini oluşturan erkek kongre delegeleri, hiçbir şey söylemeden kibarca konuşmayı dinlemişlerdi. Tartışmalara yalnızca kadınlar katılmış ve Palme de dahil parti liderlerinden hiçbiri, soruna bir yorum yaparak gereken değeri vermemişti. Şimdi, yalnızca sekiz yıl sonra, başbakan ve parti genel başkanı, eşitliğin İşçi Hareketi için öncelikli bir sorun olduğunu açıklıyordu. Palme'nin konuya verdiği yön, aileyi bir çelişkiler arenası olarak devre dışı bıraktı ve kadının çalışma hayatındaki konumunu odağa oturttu. Ama böylece de cinsiyet ve sınıf sorunlarını, İşçi Hareketi'ni harekete geçirecek biçimde birleştirmeyi başardı.

Bu yalnızca bir taktik değildi, ayrıca bir inancı da yansıtıyordu. Daha ABD'ye 1970'te yaptığı ziyarette, Amerikan Kadın Dernekleri Federasyonu toplantısında, cinsiyetçi rol dağılımı tartışmalarını çok iyi izlediğini gösteren "erkeğin kurtuluşu" adlı bir program ortaya koymuştu. Biraz gölgede kalmış olsa da kadın sorununu 1960'ların başından itibaren izlemişti. Düşüncelerinin birçoğunu gazeteci Eva Moberg'in, Fredrika-Bremer Federasyonu'nun dergisi *Hertha*'da 1961'de yayımlanan ateşli polemik yazısından almıştı. Eva, ironik biçimde, Vilhelm Moberg'in kızıydı ve onun radikal bireyciliğini kadın sorununa taşımıştı. Yazısının başlığı "Kadının Koşullu Özgürlüğü"ydü ve zamanın tipik anlayışı olan, kadının bir erkekle eşdeğerde toplumsal yurttaş ve aynı zamanda anne olduğu biçiminde "iki rolü" olduğunu ileri süren anlayışa karşı çıkıyordu. Bunun, pratikte kadının ilk elde hep bir cinsel varlık olarak görülmesi, birey olarak ise yalnızca BM İnsan Hakları Beyannamesi'nde

yazılı haklardan yararlanabilen ikinci planda bir insan olarak değerlendirilmesi anlamına geldiğini söylüyordu. Anne sevgisi, tarihte en çok sömürülmüş duyguydu: "Çocuğun hakkıyla ilintili bir birey olduğu için kadının hakkını savunmak, onu asosyal, doğal olmayan, kadınsı olmayan, insanlık dışı biri olarak görmekle aynı şeydir." Çözüm, çocukla ilgili ağır sorumluluğun anneler, babalar ve toplum arasında eşit olarak paylaşılmasındaydı.

Moberg'in yazısı canlı bir tartışmaya yol açtı. Birçok kişi bunu yalnızca ev kadını sistemine bir müdahale olarak görmekle kalmadı, ayrıca ev kadınlarına yöneltilen kötü niyetli bir saldırı olarak da kabul etti. Bu tepkinin bir nedeni, Moberg'in çıkış noktasının sosyalist değil de liberal olmasıydı. O, kadının tam özgürlüğü talebinin yalnızca uygun bir ideolojik temeli olduğunu söylüyordu: "Bireyin özgürce gelişme olanağı için liberal talep." Aile varlığını sürdürecekti –çocuk yuvası terbiyesine kesinlikle karşıydı– ama eşitlikçi bir kuruma dönüştürülmeliydi. Eşlerin ikisi de çalışacaktı, kadın ekonomik olarak erkeğe bağımlı olmayacaktı ve aile, çocuk bakımı için toplumdan destek alacaktı. Bu, birçok sosyal demokrat için yeni ve yabancı bir programdı. Sınıfsal olarak toplumsal eşitliği sağlamak için yasaların ve devlet iktidarının kullanılması çok açıktı ama kadını şimdiki analık rolünden kurtarmak için aynı araçların kullanılması henüz ufukta görülen bir şey değildi. Moberg'in radikal bireyciliği, İsveç işçi sınıfı tarafından 1900'ler boyunca benimsenen ev kadını normuyla çatışıyorsa da İşçi Hareketi'ni onun yönüne doğru iteleyen başka güçler vardı. Hem sanayi hem de gelişmekte olan devlet sektörünün şiddetle işgücüne gereksinmesi vardı. Bu gereksinmenin bir kısmı İtalyan ve Yunanlı işçi ithal edilerek giderilebilirdi ama kadınların da çalışma hayatına girmeleri bir zorunluluktu. Bu da iyi bir konumda olan küçük bir liberal grupla sosyal demokratlar arasında dinamik bir ittifaka yol açacaktı. Bu ittifak, "Grup 222" adıyla Olof Palme'nin başbakanlığı sırasında İsveç'in 1970'li yıllardaki kapsamlı eşitlik reformlarının temel hatlarını çizecekti: Eşlerin ayrı vergilendirilmesi, ana-babalık sigortası ve çocuk yuvalarının sayısının artırılması.

Grup 222, Şubat 1964'te 40 yaşına yakın yetenekli ve karizmatik bir kadın olan Annika Baude tarafından kurulmuştu. Baude, ekonomik konular hakkında partiler arası bir diyalog yaratmayı amaçlayan ve 1948'deki planlı ekonomi tartışmalarının tam ortasında bir düşün-

ce örgütü olarak kurulan İş Hayatı ve Toplum Eğitim Birliği'nde (SNS) çalışıyordu. Baude, konuyla ilgilenen değişik kesimlerden gelen kişileri içeren bir ilişki ağı kurmak istiyordu. Şubat 1963'te kitabı *Kadınların Hayatı ve İş* hakkında konuşmak üzere Olof ve Lisbet Palme'yi akşam yemeğine davet etti. Bir yıl sonra, Bromma'da Alviksvägen 222 numaradaki (grubun adı olacaktı) evinde kadınların daha kalıcı bir biçimde özgürleşmesi için ne yapılması gerektiğini tartışmak üzere toplanan değişik çevreleri temsil eden kişilerle bir grup kurdu. Bu ilk toplantıya katılan kadınlardan biri toplantıyı sonradan şöyle anımsayacaktı: "Bromma'ya gitmek üzere metroya bindiğimizde içimizdekilerden çoğu küçük grubumuzda Olof Palme'nin de... arka planda yer aldığını bilmiyordu." Bu "küçük grup" liberaller ve sosyal demokratların karışımından oluşuyordu. Yalnız bir kişi, doktor Sköld Peter Matthis, komünist olduğu söylentileri yüzünden gruba sokulmamıştı. Öncelikli iki konuları vardı: Ayrı vergilendirme, yani erkeğin ve kadının gelirlerinin evli olsalar bile ayrı ayrı vergilendirilmesi ve çocuk yuvalarının sayısının artırılması.

Grup 222'nin çalışmaları, 1960'ların sonlarında medyanın daha çok itibar ettiği devrimci retoriğin gölgesinde kaldı. Ancak yarattığı etki, İsveç refah devletinde bu konuda görülen kıpırtılardan çok daha büyüktü. Mütevazı bir derecede de olsa, Grup 222 birçok biçimde 1900'lerin başında kurulan ve fikirleriyle İşçi Partisi üzerinde büyük etki bırakan İngiliz entelektüel grubu Fabian Derneği'ne benziyordu. Alviksvägen'de 1964'te temeli atılan bireyci aile politikası, İsveç'i daha geleneksel yönelimli Avrupa'nın büyük bir bölümünden radikal bir biçimde ayıracaktı. Kızgın bir sağ eleştirmenin sonradan ifade ettiği gibi: "İsveç politik hayatının en başarılı kampanyalarından biri, ev ekonomisinin gelirlerinin sosyalizasyonu yoluyla kamu sektörünün yayılmasına ve yaygınlaşmasına yol açtı... İlişki ağının nişan tahtası geleneksel aileydi, birlikte vergilendirme en önde gelen nefret odağıydı ve ev kadını *voodoo* bebeğiydi..."

Annika Baude'nin Şubat 1963'te Olof ve Lisbet Palme'ye verdiği akşam yemeğinin, bu grubun oluşmasında ne kadar rolü olduğuna karar vermek zor. Ancak Vällingby'deki Stockholm Çocuk Kulüpleri nezdinde çocuk psikolojisi danışmanı olarak çalışan bir kadın ile kuşağının gelecek vaat eden genç sosyal demokrat politikacısı olan bir erkekten oluşan ideal Vällingby çiftinin hazırlık çalışmalarına katılmış olması, projeye en azından sembolik bir güç kazandırmıştı. Olof'un durumunda yine o

bildik örneği görmek mümkün. Uluslararası angajmanı 1940'ların sonunda başlamıştı ama ilk kez 1960'ların ortasında politik bir içerikle ortaya çıkmamıştı. SFS başkanı olarak 1950'lerin başında öğrenim desteği reformlarıyla uğraşmış ve 1960'ların başında genç bir milletvekili olarak bu konuya geri dönmüştü. Gelmekte olan büyük sorunları önceden görmek, onları bir "düşünsel çekmeceye" koymak ve kesin sonuçlara ulaşabileceği bir pozisyona gelince önceden edindiği bilgi ve coşkuyu seferber etmek gibi bir yeteneğe sahipti. Kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik sorunu söz konusu olduğunda bu da onun *modus operandi*'si [yöntemi -ç.] oldu.

Palme'nin eşitlik konusunda etkilenmeye açık oluşu, onun annesi, kız kardeşi Carin ve büyükannesi Hanna'dan oluşan güçlü bir kadın çevresi içinde terbiye edilmesiyle açıklanır. Kadın çalışma arkadaşları ve tanıdıklarının çoğu, o zaman için olağandışı sayılan bir biçimde, onun kendilerine eşit davrandığına tanıklık etmişti. Yakın bir kadın çalışma arkadaşına göre, "Kökeni ve aldığı terbiye gereği, kadınları bağımsız ve eşdeğerde insanlar olarak görmesi onun için tamamıyla doğal bir şeydi." Berit Rollén onun gerçekte "diğer oğlanlarla" daha özel bir ortaklığı olduğunu, ama yine de kadınlara karşı olağanüstü önyargısız bir tutumu olduğunu söylemişti. Ayrıca güçlü mesleki beklentileri ve erkeklerle kadınların eşit olduğu konusunda net görüşü ve ciddi tavrı olan bir kadınla da evlenmişti. Lisbet Palme, çocuk psikolojisi, okul, çocuk yuvası sorunları ve aile politikası konularında kocasını elbette ki büyük ölçüde etkilemişti. Ancak, pratik işlerde bunu başaramamıştı. "Palme, ev işi nedir, hiç bilmezdi" diyordu Berit Rollén. Ona göre "bu tür işlerde koca bir sıfırdı ve evde hiç sorumluluk almazdı."

Palme'nin eşitliğe ilgisi aslında yalnızca onun genel eşitlik tutkusunun bir parçası olarak anlaşılabilir. Biraz soyut ve aristokrat tavrıyla, ister sömürgeci baskı, ister iş hayatındaki adaletsizlikler, isterse aile içinde eşit olmayan ilişkiler olsun, her türden insani bağımlılığa karşı uzlaşmasız bir karşı koyuşu vardı. Dünya görüşü onu, objektif analizci Karl Marx'tan çok, duygusal Jean-Jacques Rousseau'ya götürüyordu. Bu Fransız filozof gibi o da bağımlılığı, insanın özgürlüğü ve özgünlüğüne karşı bir tehdit olarak görüyordu. Onun gözünde uluslar gibi bireyler de egemen ve bağımsız olacaklardı, onun iç ve dış politikası arasındaki

temelde yatan bağlantı işte buydu. 1972'deki parti kongresinde yaptığı konuşmada sosyalizmin "sınıflı toplumun bağımlılığından kurtuluş" anlamına geldiğini açıklamıştı. Toplum –pratikte devlet demekti– birey olarak yurttaşın özgürlük alanını genişletmeyi hedefleyecek ve ona artan seçme özgürlüğünü verecek, diyordu. İşte bu "seçme özgürlüğü" Palme için merkezi bir kavramdı. "Şu gevşek liberal seçme özgürlüğü lafları" değil, eşitliğe dayanan bir seçme özgürlüğünü vurguluyordu. Ona göre ayrıcalıklı azınlık her zaman seçme özgürlüğüne sahip olmuştu, sosyal demokrasinin görevi bu özgürlüğü, halk çoğunluğuna yaymaktı. Palme demokrasinin idealinin "bağımsız ve aynı haklara sahip yurttaşlar" olduğunu söylüyordu.

İroninin açıkça görülmesi için zaman geçecekti. Korsan grevler ve çalışma hayatındaki uzlaşmazlıklar biçimindeki artan sınıf savaşı bir yandan İsveç'i dünyaca ünlendiren karşılıklı anlayış ruhunu parçalarken, Palme'nin liderliğinde başka bir İsveç modeli ortaya çıkıyordu. Per Albin'in ataerkil Halkevi, görünürde bağımsız, sınıfsız ve eşit yurttaşlardan oluşan bir ülkeye dönüşmüştü. Palme, 1969 ile 1976 yılları arasındaki ilk başbakanlık döneminde bir dizi tayin edici eşitlik reformunu hayata geçirdi: Eşlerin birlikte vergilendirmesi sisteminin iptali ve pornografinin yasallaşması (1971), kadın temsilcilerin sayısını artırmak üzere eşitlik delegasyonu oluşturulması (1972), liberalleştirilmiş boşanma yasası ve ailedeki yetişkinler arasındaki nafaka zorunluluğunun kaldırılması (1973) ve ana-babalık sigortası (1974). Ev kadınlığı yok oldu ve çocuk yuvalarının sayısı artırıldı. Yuvaların kapasitesi 1975 ile 1985 yılları arasında 72 binden 330 bine çıkarıldı. Yüksekokul ve üniversitelerde okuma olanakları ciddi biçimde genişletildi. Bunların fiyatı, elbette giderek artan vergiler ve giderek artan devlet etkinliği oldu. 1960'ta İsveç'teki vergi baskısı OECD ülkeleri ortalamasından bir puan fazlayken, 1970'te yüzde 10, 1980'de ise nerdeyse yüzde 15 daha fazlaydı ve İsveç'in gayrisafi milli hasılasının yarısı kadardı.

Vergilerle ilgili şikâyetler geldiyse de eşitlik reformları pek büyük bir direnişle karşılaşmadı. Ev kadınının sevgiyle terbiye eden ve sosyal birliktelik yaratan kişi olarak rolünü savunanlar oldu. Täby'den [Stockholm'de bir banliyö -ç.] iyi bir konuşmacı olan ev kadını Brita Nordström'ün yönettiği Aile Kampanyası, eşlerin ayrı vergilendirilmelerini protesto etti. Nordström, tam da vergi reformunun retoriği-

ni yansıtan bağımsızlık, bireycilik ve özgürlük kavramlarına yapılan vurgulamayı eleştiriyordu. "İnsani birliktelik söz konusu olduğunda ailenin çözülmesi, yurttaşları gerçekten özgürleştirdi" diyor ve devam ediyordu: "Ama devlete bağımlılığın nedeniyle özgür olamazsın. Belki özgürlükle kastedilen bu değildir." Çocuklar için kurumsal ve sağlıksız ortamlar olarak yuvalara karşı yaygın bir eleştiri de vardı ve bu eleştiri, en azından küçük çocuklar ve çok büyük çocuk grupları bağlamında destek buldu.

Ancak eşitlik reformlarına karşı Brita Nordström'ün yaptığı türden daha ideolojik içerikli eleştiriler, büyük bir tartışma açılmasını başaramadı. Belki bu, değişikliklerin biraz renksiz bürokratik yapısına ve yıllarca süren araştırma çalışmalarını yürüten uzmanlarca hazırlanmış olmasına bağlıydı. Medya daha çok, hâlâ sosyalist devrim umutlarını koruyan radikal soldan gelen uyarılara ve çalışma hayatındaki işverenler ve sendikal hareket arasındaki uzlaşmazlıklara konsantre olmuştu. Ancak 1970'li yılların toplum politikası, İsveç toplumundaki temel değer yargılarını da yansıtıyordu. Protestanlık ve göreceli eşitlik içeren köylü kültürü karışımı ve yurttaşların devlete olan büyük güveni, reformların çoğunun doğal ve mantıklı bir biçimde ortaya çıkmasını sağladı.

Muhafazakâr Amerikan sosyoloğu David Poponeo, 1988'de bireyciliğin, İsveç'te dünyadaki başka her yerden daha çok yol kat ettiğini ifade ediyordu. Aileyi ayakta tutacak olan kurumsal bağlar kalmamıştı artık: Ebeveynin çocuklar üzerinde otoriteleri yoktu, çocuklar ve gençler ebeveynlerine karşı ekonomik olarak bağımlı değillerdi, eşler yasal olarak özerktiler ve yaşlılar devletin bakımı altındaydılar. Olof Palme için bu gelişme bir sorun değildi: "İnsanlar, böylece kontrol edemedikleri ekonomik çıkar ilişkilerine bağımlılıktan kurtuluyorlar, hayat koşullarını biçimlendirmekte olan toplumda, onların dışında hiç kimse iktidarın sahibi değildir." Ya da Rousseau'nun iki yüz yıl önce ifade ettiği gibi: "Her yurttaş aynı anda diğer bütün yurttaşlardan tamamen bağımsız ve tamamen devlete bağımlı olacaktır."

Palme, sonbaharda iç politikada yürütülen bu atılgan eşitlik konusundan sonra, Aralık 1972 sonunda yeniden dış politikadaki kızgın havanın içine düştü. Noel akşamından bir gün önce bütün kariyeri boyunca en büyük tartışmayı yaratan bir çıkış yaptı: ABD'nin Kuzey Vietnam'da

yaptığı yoğun bombardımanlarla Nazi toplama kampı Treblinka'da 700-900 bin kişinin gazla öldürülmesini kıyasladı.

ABD, bu saldırısını 18 Aralık'ta başlatmıştı. Yüzlerce B-52 (İkinci Dünya Savaşı'nın uçan kaleleri), Hanoi, Haiphong ve Kuzey Vietnam'daki diğer hedeflerin üzerine toplam yirmi bin tondan fazla bomba attı. Korkunç bir tahribat yaratılmış ve bütün dünyada buna karşı büyük gösterilerde, gazetelerin iri puntolu manşetlerinde çok öfkeli bir tepki gösterilmişti. ABD'nin en yakın müttefiklerinden de bir o kadar eleştiri gelmişti. Avustralya'nın başbakanı ABD'yi mahkûm etti, Kanada parlamentosu olay karşısında duyduğu nefreti ifade etti, Norveç'in başbakanı bombardımanı insanlık tarihinin utanç lekeleri arasında tanımladı ve Danimarka da sert eleştirilerde bulundu. İsveç de hızlı ve açık bir biçimde tepki gösterdi. 19 Aralık'ta, Torsten Nilsson'un yerine dışişleri bakanı olan Krister Wickman, ABD'nin gözükara ve vahşi savaş yöntemlerini eleştirdi. Sonra da yapılması gerekeni yaptığı düşüncesiyle Noel'i kutlamak üzere ailesiyle birlikte Afrika'ya gitti.

Ancak Palme "Vietnam konusunda üst dışişleri bakanı" olarak bir açıklama yapma gereksinimi duydu. Uzunca bir süre hazırlandı, bir dizi çalışma arkadaşıyla ve özellikle Willy Brandt ile Bruno Kreisky başta olmak üzere yabancı meslektaşlarıyla görüşmeler yaptı. Anders Ferm, bir konuşma metni taslağı hazırlamakla görevlendirildi. Palme bu taslağı temel alarak, Noel hazırlıklarının ortasında Vällingby'deki evinde kısa ve yoğun bir metin yazdı. Bu metni Alva Myrdal ve Tage Erlander'e okudu, onaylarını aldı ve önerdikleri küçük değişiklikleri yaptı. Metni 23 Aralık sabahında Vällingby'den telefonla radyoya okudu ve bu konuşma öğlen üzeri yayınlandı. Bu konuşma kısa ve çarpıcıydı. Bombardımanın "bir tür işkence" olduğunu söyleyerek başlıyor ve barış görüşmelerindeki durumla ilgili kısa bir bilgi veriyordu. Ondan sonra Nixon'u çıldırtacak ve uluslararası tartışma yaratacak olan kısım geliyordu. Bombardımanın daha önce Guernica, Oradour, Babi Yar, Katyn, Lidice, Sharpeville ve Treblinka'dakilerle kıyaslanabilir bir suç olduğunu söylüyordu Palme. Metni ağır ve vurgulu biçimde okuması, öfke ve acı duygularını güçlendiriyordu.

Treblinka'nın yanı sıra bu altı kitle katliamından üçü –sakinlerinin hepsinin 1944'te SS'ler tarafından öldürüldüğü Fransız köyü Oradour, Ukrayna'da 1941'de 33 bin Yahudi'nin öldürüldüğü derin bir vadi olan Babi Yar ve Reinhard Heydrich'in öldürülmesinin intikamı olarak 200

Çek'in öldürüldüğü Lidice– Naziler tarafından yapılmıştı. Palme aslında ABD'yi isim vererek Nazi Almanyası'yla kıyaslamamıştı ama retorik olarak kullandığı tutum bu duyguyu yaratıyordu. Amaç yaralamak, karşı tarafa sözle zarar vermekti. Metin büyük bir özenle hazırlanmıştı ve Palme, çeşitli sözcük ve kavramların yaratacağı etkiyi iyi biliyordu. Nazizm şimdi olduğu gibi o zaman da kötülüğün en uç noktasını oluşturuyordu. *Apartheid* sistemi, Sovyet komünizmi ve Franko rejimlerinin hepsi korkunç kötülüklerin sorumlusuydular ve en uçta yer alıyorlardı ama yine de açıklanması olanaklı bir derecedeydiler. Ancak Nazizmi ve soykırımını tartışmaya sokmak, Amerika'nın yürüttüğü savaşın, aydınlanmış ve laik bir toplumun saf kötülüğe çok yaklaşmış olduğunu ileri sürmekle aynı şeydi.

Amerika'nın tepkisi 1965 ve 1968'in tekrarı oldu ancak bu kez daha hızlı bir tempo ve daha sert önlemlerle. Nixon, Florida'daki Key Biscayne'de tatildeydi ve Palme'nin konuşmasıyla ilgili olarak sonradan bilgilendirilmişti. Ancak ailesi Naziler'den kaçmış olan başkan danışmanı Henry Kissinger çok sert bir tepki gösterdi. Diplomatik ilişkilerin derhal dondurulması için emir verdi. Amerikan saatiyle öğleden sonra (İsveç'te Noel akşamından bir önceki akşamın geç saatleri) İsveç'in büyükelçisi Hubert de Besche, Amerikan Dışişleri'ne çağrıldı, kendisine Amerikan elçisinin Noel tatilinden sonra İsveç'e geri dönmeyeceği bildirildi ve yeni atanmış olan İsveç büyükelçisi Yngve Möller'in Amerika'ya istenmediği söylendi. Amerikalılar, iki dost ülkeden birinin, diğeri için Palme'ye benzer ifadelerde bulunduğu bir başka örnek anımsayamadıklarını söylediler. Geleneklere uyan ama korkusuz bir diplomat olan Besche, Amerikalılar Palme'nin sözlerine öfkelenmişlerse, İsveçlilerin de ABD'nin Vietnam'ı bombalamasına öfkelendiklerini söyledi.

Olayların akışı buraya kadar açıktı. Buna karşılık, dramın sonrasına ilişkin olarak, Palme'nin tepkisi konusunda çeşitli yorumlar bulunuyor. İsveç dışişlerine ve Palme'ye 23 Aralık akşamının geç saatlerinde ya da Noel sabahı ulaşan sert ve hızlı Amerikan tepkisi, Palme'nin Vällingby'deki sıraevinden Nixon'a bir kez daha kişisel bir mektup yazmasına yol açtı. Bu mektuptaki ton, radyo konuşmasındakinden çok farklıydı. Şimdi Amerika'nın demokrasi ideallerine teşekkür borcunu belirtiyor ve bombardımanın durdurulmasını rica ediyordu. Kimilerine göre bu, Palme'nin Amerika'nın bu kadar sert tepki göstereceğini öngö-

remediğinin bir kanıtıydı ve panik içinde İsveç-ABD ilişkilerinde kurtarılabilecek ne varsa kurtarmaya çalışma çabasıydı.

Palme'nin gayreti elbette ki tartışılamaz, yoksa Noel'i kutlamak isteyen üç sabırsız oğlu ve karısıyla çevrelenmiş biçimde oturup Nixon'a mektup yazmazdı. Ancak onu harekete geçiren korku değil, sonuca yaklaşmış olduğu, Nixon'a ulaştığı duygusuydu (daha sonra bunun bir hayal olduğu anlaşılacaktı). Nixon'u etkilemek istiyordu ama İsveç ile ABD arasındaki diplomatik ilişkileri kurtarmak için değil, bombardımanı durdurmak için istiyordu bunu. Palme'yi kendine aşırı güven duymakla ve nahif olmakla suçlamak mümkündür ama asla korkaklıkla değil. Tıpkı 1950'de Stockholm'de Öğrenci Birliği'ndeki uluslararası öğrenci kongresinde dediği gibi: "Sadece bir şey yapmamız gerektiğine inanıyorum."

Palme'nin ABD'ye saldırısına gelen tepkiler karışık oldu. Herkes onun iğneleyici dilini alkışlamasa da İsveç'teki politik yelpazenin büyük bir bölümünden tam bir destek aldı. Bazı başyazılarda, özellikle muhafazakâr basında Palme'nin bombardımanı, Nazizmin toplama kamplarıyla kıyaslaması konu edildi. Meşru ve gayrimeşru kıyaslamalar arasında ayırım yapmak için kavram alıştırmaları başladı. *Svenska Dagbladet* ve *Upsala Nya Tidning*, Amerika'nın bombardımanının Coventry ve Dresden'deki bombardımanla, belki Hiroşima ve Nagazaki'dekilerle de kıyaslanabileceğini ama savunmasız insanların kasıtlı olarak imha edildiği Katyn, Lidice ve Treblinka ile kıyaslanamayacağını yazdılar.

Palme'nin demeci ABD'de elbette öfkeye yol açtı. Bir senatör, Palme'nin Amerikan karşıtlığından fazlasıyla usanmış olduğunu açıkladı. Ama Nixon rejimini eleştiren Amerikan kongre üyelerinden de oldukça kapsamlı bir destek geldi. Nazilerle kıyaslamaya kimse övgü yağdırmadı ama yine de Beyaz Saray'ın aşırı güç kullandığı ifade edildi. *Washington Post* ve *New York Times* da İsveç'i savundu. İskandinav ülkelerinde de tepkiler genelde olumluydu... *Le Monde*, Palme'nin geniş bir muhalefet adına konuştuğunu yazdı, Brüksel'deki *Le Peuple* ABD'nin bombardımana son vermesini talep etmeye cesaret edemeyen Avrupalı hükümetleri eleştirdi. Batı Almanya'daki gazeteler, anlaşılır nedenlerle, Palme'nin Vietnam Savaşı'nı Yahudi soykırımıyla kıyaslaması karşısında daha eleştirel bir tutum aldılar. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, "can sıkıcı tiradlar" diye yazdı, *Süddeutsche Zeitung* Palme'nin Pekin ve Moskova'yı geride bıraktığını belirtti.

Burada yadsınamayacak bir öngörü söz konusuydu. Hiçbir Avrupalı politikacı, Vietnam'daki Amerikan felaketinin kapsamını bu kadar erken ve bu kadar açık olarak görmemişti. Ama şimdi muhalefet ona yetişmişti ve kendi pozisyonunu korumak için daha etkin araçlar kullanması gerekiyordu. Ama aynı oranda bir kızgınlık da söz konusuydu. Diplomasinin ve görüşmelerin zamanı geçmişti. Savaşa son vermenin tek yolu olarak ABD'nin Vietnam'dan çıkması için yorulmaz bir muhalefet çalışması yapmak kalmıştı. Bunun doğru bir analiz olduğu uzun eriınde görüldü. Vietnam Savaşı, ABD vc Güncy Vietnam rejiminin askeri yenilgiye uğramasıyla sona erdi. Kısa erimde, [Palme'nin] Noel konuşması, onun adına 1972 yılının başarıyla bitmesi anlamına gelmişti. Birkaç renksiz yıldan sonra hem içeride hem de dış politikada inisiyatifi yeniden ele geçirmişti.

14. Bölüm

"Başkaları Karalıyor, Biz İnşa Etmeyi Sürdürüyoruz"

Her zaman kurallara uymuyor, ama içi hayat dolu. Ve hayat dolu insanlar oldukça dünya için umut da var.

PAUL AUSTER

Yere yatın… Parti başlıyor!

JAN ERIK OLSSON

1973 yılı Olof Palme için tayin edici oldu. Başbakan olarak ilk yılı, çoğu kişiyi düş kırıklığına uğratmıştı. Bu genç ve yürekli politikacı, Sosyal Demokrat Parti aparatı tarafından ezilmiş gibi görünüyordu. "Sorumlu bir politikacıdaki bu kişilik yarılması biraz endişe verici" diye yazmıştı Sven Delblanc *Trampa Vatten*'de: "Bir yanda çelikten bir iradesi olan büyük liderimiz, öte yanda bakanlık binasının koridorlarında yolunu şaşırarak dolanan, türlü yaramaz kişiler ve karanlık güç sahiplerince kendisine saygısızca davranılmasına izin veren iktidarsız ve iyi niyetli hükümdarımız." 1973 sonbaharında Palme'de yeni ve daha önce gizli kalmış yanlar ortaya çıktı. Hükümet Stockholm'deki Normalm Meydanı'nda gaddar bir rehin alma olayının içine çekildiğinde, bu dalgın fikir politikacısı, birden son derece etkili ve soğukkanlı bir lider olduğunu gösterdi. Buna benzer bir biçimde, İsveç'in gizli haber alma örgütü IB'yi ifşa eden gazetecilere çok sert davranarak entelektüel sola karşı sürpriz yaptı. İki politik blok arasında tam bir denge durumunda sonuçlanan 1973 seçiminden sonra bu sert hesaplaşmacı politikacı, usta bir işbirliği yaratma mühendisine dönüştü. Palme, hayranlarının bir kısmına pek de hoş gelmeyecek biçimde, istikbal vaat eden bir genç olmaktan, sonuca yönelen sert bir politikacı olmaya doğru adım atmıştı.

Ancak 1973 yılı, başka bakımlardan, 1960'lı yılların geleceğe duyulan pembe güveninden ayrılmak anlamına da geliyordu. *Svenska Dagbladet* 1973 sonbaharında kıyamet habercisi gibi, "Üçüncü dünya savaşı dışında hiçbir felaket, dünyanın büyük bölümündeki insanları aynı güçte etkileyemez" diyordu. Binlerce kişi işsiz kalacak, ulaşım duracak, insanlar buz tutmuş evlerde üşüyecekler ve borsalar çökecekti. Bunların hiçbiri gerçekleşmedi ama Ortadoğu'daki Ekim Savaşı'ndan sonra OPEC'in koyduğu petrol ambargosu, Batı dünyasına, petrolün nasıl olup da Arap ülkelerinin kumlarının altında kaldığını düşündürdü. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisine yansıyan istikrarın bozulmakta olduğunu gösteren başka uyarı sinyalleri de gelmekteydi. ABD, 1971 yazında Vietnam Savaşı'nın masraflarının ağırlığı nedeniyle Amerikan dolarının artık altın karşılığında basılmayıp döviz piyasasında serbest dalgalanmaya bırakılmasına karar vermişti. Bu karar, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen bitiminde, ABD'nin Doğu yakasındaki Bretton Woods adlı tatil kentinde kararlaştırılan sabit döviz kurları sistemine vurulan ölümcül bir darbe anlamına geliyordu. Huzursuzluk 1973 yılında kapsamlı döviz spekülasyonları, devalüasyonlar ve düzeni yeniden sağlayabilmek için uluslararası konferanslar toplama çırpınışlarıyla doruğa yükseldi.

Yükseliş yıllarının 1950'lerin başında yeni başlamakta olduğundan kimsenin haberdar olmaması gibi, bu dönemin 1970'lerin başında sona erdiğini de kimse görmemişti. O zamanın bakış açısıyla petrol krizi ve dövizle ilgili huzursuzluk, aslında açık olan gökyüzünde bir endişe bulutuydu. Ekonomi hâlâ gelişiyordu ve iş bulmak kolaydı. 1971-1972'deki duraklama geçici bir olgu olarak algılanıyordu. Bütün dünyayı yeniden bir yüksek konjonktür dalgası sardı ve bu dalga, İsveç'te yükseliş yıllarının sonu olan 1974'te doruk noktasına ulaştı. Radikal Fria Pro Tiyatrosu'nun şarkısı "Haydi Gel," ironiyle de olsa o mutlu yılları yansıtıyordu: "Delikanlım, eğlenmek ve zengin olmak mı istiyorsun / O zaman Volvo'nun araba fabrikasına çalışmaya yollanıyorsun." 1960'lı yılların genç iyimserliği, 1970'lerin ortalarına kadar sürdü. Trenle Avrupa turu biletleri ilk kez 1972 yazında satılmaya başlandı. *Interrail* denen bu bilet türü, 26 yaşın altındaki gençlere bir ay boyunca Avrupa'daki tren hatlarının çoğunda ucuz yolculuk yapma olanağını sağlıyordu. 1970'li yılların ilk yarısında her yaz yaklaşık 20 bin İsveçli genç, daha önce

1950'li yıllarda daha çok öğrenciler ve entelektüellerin yaptığı bu bilgilenme gezilerine katıldı.

Kot pantolon en yüksek moda oldu. Stockholm'lüler cumartesi günleri, yalnızca merkezdeki gazete satıcılarının ve Vietkong yardım sandıklarının önünde sıkış tıkış kuyruğa değil, Birger Jarl Caddesi'ndeki konfeksiyon mağazası Gul&Blå'nun önünde yeni moda kot pantolonları almak için bekleyen gençlerin oluşturduğu, kıvrılarak uzayan kuyruğa da girmek zorunda kaldı. 1973 başında, 8 Ocak günü çok ilgi gören Amerikan pornografik filmi *Deep Throat*'ın Hollywood sinemasında prömiyeri yapıldı. Aynı yılın ilkbaharında ABBA, *Ring Ring* parçasıyla İsveç'in Eurovision yarışmasındaki temsilcisi seçildi. Bu, pop müziğin geleneksel İsveç hafif müziğini arkada bıraktığına bir işaretti. ABBA yarışmada üçüncü oldu ama ertesi yıl hit şarkıları *Waterloo* ile yarışmayı kazanacaktı ve böylece İsveç'i uluslararası pop müziği sahnesinde başarılı bir "yeni yıldız" yapacak olan gelişmeyi başlatacaktı. Aynı yaz Södertälje'den* 17 yaşında Björn Borg adlı uzun saçlı ve hiç tanınmayan bir genç, beklenmedik biçimde Wimbledon'da çeyrek finale yükseldi. Ve sonbaharda McDonald's 26 Ekim'de, Stockholm'deki Kungsgatan'da ilk hamburger restoranını açınca İsveçlilerin yemek alışkanlıkları radikal bir biçimde değişti.

Fakat, bu hızla gelişen popüler kültür, direniş de yarattı. ABBA, birçokları tarafından ticari bir paçavra olarak görüldü. İsveç *Waterloo* zaferinden sonra 1975'te Eurovision yarışmasına ev sahipliği yaptığında, radikal sanatçıların katıldığı alternatif bir "festival" düzenlendi. Göteborg'lu topluluk *Nationalteatern* "Bizim kendi şarkımız var, onların canı cehenneme"yi söyledi. Ertesi yıl İsveç televizyonu, eskimiş bir yarışma biçimi olduğu gerekçesiyle Eurovision festivaline katılmama kararı aldı. Elit sporları ve özellikle çocuklarının antrenmanlarını okuldan daha fazla önemseyen Södertälje'deki Rune ve Margareta Berg gibi ebeveynler sertçe eleştirildiler. Daha önce pornografiyi hiç olmazsa olası bir cinsel özgürleşme biçimi olarak görmüş olan feminizm, *Deep Throat*'a karşı tutum aldı. Grup 8'in dergisi *Kadın Bülteni*'ndeki analizde, "Porno endüstrisi, görsel açıdan bütünüyle tecavüzdür" deniyordu.

---

* Stockholm'ün 30 kilometre güneyinde Türkiyeli Süryani göçmenlerin yoğun olduğu kasaba - ç.n.

Yeni açılmış olan McDonald's, Amerikan kültür emperyalizminin bir sembolü oldu. David Bowie, Gary Glitter ve başka yeni İngiliz artistleri, parıltılı ve yozlaşmış modalarıyla eleştirildiler. Şimdilerde unutulmuş olan Stockholm'lü *trubadur* [hak ozanı -ç.] Ragnar Borgendahl "Yüksek tabanlıyla dolaşan daha zor yürür" şarkısını söylüyordu. Bu tür eleştirilerin arkasında, kültürel kalitenin, politik bilincin, ahlaki özgünlüğün ve sosyal ortaklığın değerini vurgulayan bir sol kültür bulunuyordu.

İsveç toplumunda 1967-1968'de yükselen sol dalga, gerçekte 1970'lerin ortasında sönmeye yüz tutmuş ama buna karşılık daha derinlere inmişti. Bu dalgadan sonra her şey biraz nemlenmiş ve bazı yerlerde geniş ama hareketsiz su birikintileri kalmıştı. On yıl süren çelişkilerden sonra 1950'lerin liberal uzlaşmacı tutumunun yerini şimdi Marksist doğrultuda birleşmek almıştı. *Dagens Nyheter*'in önceki genel yayın yönetmeni Herbert Tingsten'in işaret ettiği gibi, sanki İsveçliler aynı anda birden fazla şey düşünemezmiş gibi görünüyordu. Bu, radikal solun İsveç'te politik açıdan özel olarak güçlü olduğu anlamına gelmez. Sol Parti-Komünist, Fransa ve İtalya'daki halka dayalı büyük komünist partilerine kıyasla, 1917'den beri yüzde 5'lik oyuyla oldukça istikrarlı bir çizgi göstermişti. Yazar Rita Tornborg, 1974'te *Hansson ve Goldman* adlı romanında "Sıradan insanlar Karl Marx'ı ya da Kirkegaard'ı okumaz ve İsveç Radyosu'nda çalışmaz" diye anımsatıyordu. İsveç'i farklı kılan şey, daha çok, sağ entelektüel çevrelerden bir karşı çıkışın olmamasıydı. 1073'te ölen Herbert Tingsten İsveç'e özgü "tek konuya odaklanma" mantalitesinden her ne kadar şikâyet etmiş olsa da, 1950'li yıllardan beri muhafazakârlığın ve gelenekçiliğin her biçimine *Dagens Nyheter*'den yönelttiği kültür radikalizmiyle yüklü parlak saldırılar sonucunda yeni solun egemen olduğu ortamı bizzat kendisi hazırlamıştı. Bunun sonucu olarak, sulandırılmış ve tarihten kopuk bir Marksizm, üniversitede, kültür dünyasında, gazetecilerde ve liselerdeki teorik eğitim bölümlerinde okuyan öğrenciler arasında, direnç görmeden hükmetmeye başladı.

Ancak 1970'ler dogmatizmden daha fazlasını da içeriyordu. Geleneksel kurumların dışında farklı yaşam biçimleri arayışı içinde olan gençler için bir özgürlük vardı. Ulf Lundell, 1976 ilkbaharında yayımlanan romanı *Jack*'ta işçi sınıfından gelen genç bir adamın sınıflı toplum, politik başkaldırı ve daha çok Amerikan *beatnik* kültüründen esinlendiği kendi romantik idealleri arasında yolunu bulmaya çalışmasını anlatmıştı.

Jack, iş bulmak için herhangi bir sorunla karşılaşmıyordu, asıl mesele kadrolu işlerden kaçınmaktı...

***

Gerçekte maskelenmiş politik partiler gibi çalışan kültür hareketleri de vardı. 1972'de çıkmaya başlayan *Folket i Bild/Kulturfront* [resimlerle halk/kültür cephesi -ç.] dergisi, 1963'te Bonniers tarafından satın alınıp biraz açık saçık bir röportaj dergisine dönüştürülen İşçi Hareketi'nin saygın edebiyat ve röportaj dergisi *Folket i Bild*'i özel olarak örnek almıştı. Yayın merkezi Haga Parkı ile kuzeye giden E4 karayolu arasında terk edilmiş bir ilkokulda bulunan bu yeni dergi, başlangıçta herkese açık gibi görünüyordu. İsveç'in önde gelen yazarlarından bir kısmı bu dergide yazıyordu ve derginin kendi araştırmacı gazetecisi Jan Guillou'nun imzasını taşıyan yüksek kalitede röportajlar dergide yer alıyordu. Fakat, sonradan birçok aktivist ve dergi çalışanının Maocu KFML'ye (1973'ten sonra İsveç Komünist Partisi - SKP oldu) yakın olduğu görüldü. Guillou da parti üyesiydi ama dergide esen püriten havaya zor katlanıyordu. Derginin yazı işleri müdürü Greta Hofsen'in mason gömleğinin altında bir çilekeş olduğundan kuşkulanıyordu.

1973 ilkbaharında, 3 Mayıs'ta büyük olay patlak verdi. *FiB/Kulturfront*, şans ve becerinin karışımı olarak Genelkurmayda, Palme'nin dostu Birger Elmér'in başkanlığında 1950'lerin başından beri sürmekte olan gizli istihbarat faaliyetini keşfetti. Muhabirler Jan Guillou ile Peter Bratt'a göre IB,* iki türlü gizli faaliyette bulunuyordu: İsveçli sol militanları izlemek ve başta İsrail'in Shin Beth'i ve hatta CIA olmak üzere Batı dünyasının gizli istihbarat kurumlarıyla işbirliği içinde gizli operasyonlar yapmak. IB'nin, hükümetin ve Genelkurmayın bir kısmı tarafından hiç bilinmeyen, Östermalm civarındaki birçok lokale dağıtılmış, masumane görünüşlü paravan faaliyetlerin arkasına gizlenmiş yaklaşık yüz kadar memuru vardı. İsveç'in özellikle Finlandiya'da da gizli operasyonlar düzenlediği doğrultusundaki bilgiler, bu komşu ülkede kızgınlık yaratacaktı.

O sırada ABD'de sürmekte olan Watergate skandalıyla paralellik çok açıktı. Ancak burada önemli bir unsur eksikti: 17 Haziran 1972 gecesi Demokrat Parti'nin Watergate Hotel'deki üssünde polisin açık bir bi-

---

* Bu kısaltma, röportajda "enformasyon bürosu" olarak geçiyordu ama aslında "İleti, Birger" anlamına geliyordu. Parlamentodaki savunma komisyonunda bundan "özel faaliyet" diye söz edilecekti.

çimde yakaladığı beş kişi gibi, "parmakları reçel kavanozunun içindeyken" yakalanan ajanlar. IB olayı, bir skandal olarak daha çok, gizli ve anayasaya aykırı bir İsveç istihbarat kurumuyla ilgili resmin bütününü ele veren küçük parçacıklardan oluşuyordu. Problem ayrıca iki gazetecinin ortaya çıkardığı malzeme içinde baş konunun ne olduğu konusunda anlaşamamasıyla daha da büyüdü. Bratt, Guillou'nun IB'nin, –bir cinayetten Elmer'in sorumlu olduğu iddiasındaki gibi– yurtdışındaki faaliyetleriyle ilgili ağır suçlamalarından hoşlanmamıştı. Gulliou da daha sonra Bratt hakkında, "IB'nin ülke içi faaliyetini, sızma faaliyetini ve yasadışı fişlemelerini, IB'nin özel ve gizli dış politikasından daha ciddi buluyordu" diye yazacaktı.

Dergide çıkan ilk röportajın ertesi günü, 4 Mayıs'ta, Savunma Bakanı Sven Andersson, *FiB*'de verilen bilgileri kesin bir dille yalanladı. Bundan uzun bir süre sonra Devlet Güvenlik Hizmetleri Komisyonu, Guillou ve Bratt'ın verdiği bilgilerin büyük ölçüde doğru olduğunu bildirecekti. Palme, bu aşamada IB olayının tamamıyla dışında durdu. İlk röportajlarda özel olarak onu hedef alan hiçbir şey yoktu; elbette ki ülkenin başbakanı ve bu tür faaliyetlerden en sorumlu kişi olduğunun belirtilmesi dışında. Bratt ve Guillou, birkaç hafta sonra buna işaret etmişlerdi: "Ve Olof Palme'nin sessizliği –bu yazı yazıldığında yirmi gündür sürüyordu– ilginç olmaya başlamıştır." Buna karşılık başsavcı Carl-Axel Robèrt, hukuk müsteşarıyla görüştükten sonra, IB personelinin ceza gerektirecek herhangi bir suç işleyip işlemediğini araştırma kararı aldı. İsveç hukukunun makineleri işlemeye başladı ve IB olayı, bir skandal olarak uykuya daldı. Norstedt Yayınevi, Guillou'nun IB olayıyla ilgili kitap yayınlama önerisini geri çevirdi; olay "uçup gitmişti."

Ancak 22 Ekim günü yeni ve sansasyonal bir gelişme oldu. Peter Bratt, Stockholm'ün merkezinde İsveç gizli istihbarat kurumu Säpo tarafından yakalandı. Aynı dakikalarda güvenlik polisleri Lund'da, Guillou'nun bir divanda uyuduğu daireye girdiler. Polis *FiB/Kulturfront*'un Haga'daki okul binasında bulunan merkezine de baskın yaptı ve yığınlarca belgeyi siyah plastik torbalara doldurdu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir gazete merkezine yapılan ilk baskındı bu. Başsavcı –işin tuhafı tam da daha önce IB olayını soruşturan Carl-Axel Robèrt– Guillou ve Bratt'ın İsveç'in savunmasına zarar veren bilgileri dolaylı olarak ifşa ettiklerini ileri sürerek Stockholm'deki ön mahkemece 6 Kasım'da tutuklanmala-

rını sağlamayı başardı. Bratt ve Guillou, bir casusluk suçuyla tutuklandıklarından ötürü şaşkındı.

Palme bu aşamada ortaya çıkmak zorundaydı. Mayıs ayından beri onun savunma bakanı Sven Andersson tek başına bütün eleştirilerin hedefi olmuştu. Ayrıca pek çok kişi bu iki gazeteci için açılan davanın arkasında hükümetin olduğundan kuşkulanıyordu. Palme'nin kendisi, kararlı bir biçimde başsavcıyı teşvik etmediğini söylüyordu. *Aftonbladet*'te, bunun İsveç anayasasına aykırı olduğunu vurguluyordu. Kısa bir süre önce Nixon'un Watergate savcısı Archibald Cox'u görevinden aldığı ABD'den farklı olarak İsveç'teki savcılar ve mahkemeler politik sistemden bağımsızdılar. Dolayısıyla hükümetin teşvik etme olasılığının pek mümkün olmadığı görülmekteydi. Geriye Palme'nin dava açılması konusunda ne düşündüğü sorusu kalıyordu. Bundan hoşlanmamış olduğunu gösteren bir neden, bu olayın, kendisi ve hükümeti hakkında büyük bir olumsuz yayına yol açmış olmasıdır. Robèrt'in 22 Ekim'deki kararını öğrenince, "Şimdi işler sarpa saracak" dediği söylenmektedir. Birkaç hafta sonra "Akşamları açık" adlı televizyon programında Palme, "gerçekte bu tartışmaları başlatan kişinin savcı Robèrt" olduğunu söyledi. Palme, aslında bu davranışın "tutarlı" olduğunu ve görevini algıladığı biçimde yapan savcıyı eleştirmediğini de ekledi ama bunu söylerken, sanki tersini düşünüyormuş izlenimini verdi. Buna karşılık, dava açılmasına temel oluşturan yasanın gözden geçirilmesi konusunda istekli olduğu işaretini verdi.

Palme'nin konuyla ilgili hükmü, kısmen Guillou ile Bratt'ın belki de hassas bir noktaya, onun idealist sol entelektüellerle olan ilişkisine dokundukları düşüncesiyle bulanıklaşmıştı. Palme'nin Karl Vennberg ile daha 1950'lerdeki ilk tartışması, kendi varoluşsal sorumluluk ahlakı ile fazlaca ütopik bir toplumsal eleştiri arasındaki gerilimi açığa çıkarmıştı. Okuyan ve düşünen Palme, radikal yazar ve gazetecilerden etkileniyordu. Politikacı Palme, onların fazlaca gerilimli ve gerçekçi olmayan dünya görüşü tarafından dışlanıyordu. Entelektüllerin tepkisi ise tam tersiydi: Onun keskin formülasyonlarını ve net analizlerini seviyorlardı ama iktidar olma isteğini, dünyada gerçek değişimler yaratma kararlılığını anlayamıyorlardı. Palme tarafından 1974'te kültür müsteşarlığında görev almak üzere atanan yazar P.O. Enquist, bir gün birkaç bardak şarap içtikten sonra ona neden kendisini seçtiğini sormuştu. Palme ona "soğukça baktı" ve yanıtladı: "*Ord och Bild*'de bir denemeni okumuş-

tum, sporla ilgili yazmıştın. Kendin de spor yapmışsın. O zaman senin diğer bütün İsveçli yazarlar gibi tam anlamıyla önyargılı olmadığını anladım."

Bratt ve Guillou'nun ekim ayında tutuklanmaları, bütün İsveç'te bir anda gösterilerin yapılmasına neden oldu. Stockholm'de Sergel Meydanı'nda toplanan yedi bin kişi, bu politik mahkûmların serbest bırakılmasını talep etti. Guillou, Långholmen'deki hücresinde cezaevinin önünde toplananların yüreklendirici bağırışlarını duyuyordu. İsveçli entelektüellerin tepkisi de sert oldu. Palme'ye 1960'lı yıllarda hayranlık duyan Karl Vennberg, *Aftonbladet*'te, "Artık insan İsveç'te kusmadan bir daha eline seçim pusulası alabilecek mi?" diye soruyordu. Vennberg, 1969 yılbaşında 1970'li yılların en önemli sorununun, solun kendi düş kırıklığıyla nasıl başa çıkacağı olduğunu yazmıştı. Şimdi yanıt açıktı: Olof Palme'ye saldırarak. Belki kaçınılmazdı bu. Palme yeni bir politika ile ilgili umutları ateşlemiş ama ve şimdi sıradan bir politikacı olduğunu göstermişti. Anders Clason, *Nerikes Allehanda*'da, "İktidarın merkezinde olmasına rağmen yine de çoğu kez iyi niyetli ve teşvik edici bir tutumla iktidarın düşmanı ve zorbalığın muhalifi olduğunu ikna edici bir biçimde göstermeyi başaran o açık, hareketli, huzur kaçırıcı Olof Palme bugün nerede?" diye yazacaktı. Oysa *FiB/Kulturfront*'un saldırdığı Palme, başına kürk şapkasını geçiren ve herkesin gözü önünde Kuzey Vietnamlı diplomatla yan yana yürüyerek Nixon'a kafa tutan Palme'yle aynı kişiydi.

Ancak, Palme'ye duyulan düş kırıklığı abartılı olsa bile, Guillou ile Bratt'ın tutuklanmasına karşı yapılan protestolar yerindeydi. İsveç, uzun ve güçlü ifade özgürlüğü geleneğiyle gurur duyardı. Ama şimdi yetkililer, toplumsal eleştiri yapan bu iki gazeteciye karşı sıradan suçlularmış gibi dava açarak 1766'dan kalan Basın Özgürlüğü Kararnamesi'ni umursamamışlardı. IB hakkında ne düşünülürse düşünülsün, İkinci Dünya Savaşı'ndaki özgürlük kısıtlamaları ve 1950'lerin başındaki hukuk skandallarını anımsatan çağrışımları uyandırıyordu. Palme'nin en ağırına giden eleştiri, Günter Grass, Max Frisch ve üç başka Alman yazarın, Guillou ve Bratt'ın tutuklanmalarını, Nazilerin Carl von Ossietzky'i susturmasıyla, Sovyet yetkililerinin Soljenitsin'i taciz etmesiyle ve Nixon rejiminin Pentagon raporunu ifşa eden Daniell Ellsberg'e saldırısıyla kıyaslayan açık mektuptu. Ancak Palme'nin yanıtı kararlıydı:

İsveç'in bir istihbarat kurumu vardır. Böylece halkımızın ve ülkemizin güvenliğini artırmak için açık olduğu kadar gizli biçimlerde de bilgi toplamaya yönelik bir faaliyette bulunduğumuzu itiraf ediyorum. Biz küçük bir ulusuz. Biz bağımsız kalmak ve kendi politikamızı uygulamak istiyoruz. Büyük devletlerin karşısında özgür olmak istiyoruz.

***

Palme'nin 1973 sonbaharında, IB olayı dışında düşünmesi gereken çok şey vardı. Seçim kampanyası olağanüstü karmaşık olmuştu. Gerçi iyi başlamıştı. Dinlenmiş ve güneşte yanmış olarak 22 Haziran'da Visby'de yaptığı atak bir konuşmayla kampanyayı önceden başlatmıştı. Son haftalarını Fårö'de oğullarıyla futbol oynayarak, sahilde yürüyüş yaparak ve enerji politikasıyla ilgili metinler okuyarak geçirmişti. Sıcak suyu bulunmayan, helası dışarıda bulunan, mutfağı aynı zamanda oturma odası olan ve üç küçük ranzada yatılan bu evde ilkel koşullarda yaşıyorlardı. Yazlık hayatları özenli ritüellerden oluşuyordu; Palme her yıl aynı giysileri giyiyor, her zaman komşularından birine bir şişe sert içki götürüyor ve çalışmadığı zamanlarda fal açıyordu. Oğullarına yüksek sesle kitap okumayı da seviyor ve bunu saatlerce sürdürebiliyordu. Bunlar daha çok kendi çocukluğunun klasikleri Jules Verne, Charles Dickens ve Alexandre Dumas idi. Repertuvara giren tek çağdaş eser Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* idi. Yakın çevrede giderek artan sayıda yazlık kiralayan önde gelen politikacı ve sosyal demokrasi sempatizanı bürokrat olsa da ahbap görüşmeleri sınırlıydı. Bunların arasında örneğin Posta İdaresi Genel Müdürü Ove Rainer, TCO'nun başkanı Lennart Bodström ve dostu Ingmar Bergman'da misafir olan Harry Schein vardı. Bunlar, Palme çiftini nadir de olsa yemeğe ya da bir pikniğe davet etmeyi başarıyordu ama çocukların arkadaşlarının dışında Palme ailesini çok az kişi ziyaret ediyordu.

Palme'nin Visby'deki konuşması oldukça sertti. Ekonomik, politik ve medyatik iktidar (gazetelerin çoğu burjuvalarındı) tek elde toplanacağı için bir burjuva seçim zaferinin, İsvcç toplumundaki dengenin bozulmasına yol açacağını ileri sürdü. Argümanı son derece kuşkuluydu ama kesin bir hedefi vardı: Demokratik açıdan iktidar değişikliğinin zorunlu olduğu düşüncesine karşı çıkmak. Bu akıl yürütme, sosyal demokratları çok sinirlendiriyordu. Seçmenlerin herhangi bir partiye sürekli güven göstermesi nasıl antidemokratik olabilirdi ki? Böylece 1973 seçim kam-

panyasının gündemi belirlenmişti: İktidar değişikliği sorunu. Sosyal demokrat sloganlardan ikisi, "Güvenceye oy ver" ve "Başkaları karalıyor, biz inşa etmeyi sürdürüyoruz" biçimindeydi. Ayrıca muhalefetin yurtsever olmadığı ve biraz da demokrasi zafiyeti çektiği de vurgulanacaktı.

Ancak seçim kampanyaları ciddi olarak başlamak üzereyken her şey birden duruverdi. İlk önce kral VI. Gustav Adolf, 18 Ağustos'ta, Skåne'deki yazlık sarayı Sofiero'da şiddetli karın ağrılarıyla hastalandı. Sofiero'daki gül bahçelerinin arasında yazlık beyaz takım elbisesiyle zarifçe dolaşan neredeyse 90 yaşındaki bu ince uzun kral, büyük bir hızla yakında bulunan Helsingborg'deki hastaneye kaldırılmıştı. Hastanın yatağından sürekli sağlık raporu ileten koca bir basın ordusu oluştu. Bu da İsveçli gazetecilerin, 90 yaşındaki bir adamın ölmekte olmasında sansasyonel bir yan bulduklarına ilişkin tuhaf bir izlenim veriyordu. Ancak bu yılmak bilmeyen habercilik, yaşlı monarkın tebaası içinde ne kadar popülaritesi olduğunu da yansıtıyordu. 21 Ağustos'ta TT Haber Ajansı'nın telefon servisi, halk tarafından kralın sağlık durumuyla ilgili son bültenleri öğrenmek için açılan 28 bin telefonla rekor kırdı.

Normalm Meydanı'ndaki banka soygununun ölmekte olan kralla bir bağlantısı yoktu ama bu iki olay da basında iç içe girmişti: Büyük bir gazeteci kitlesi, uzun ve belirsiz bir bekleyiş, sürekli bültenler, spekülasyonlar ve sonunda ani bir bitiş. Tüfekli bir adamın Kreditbankens'in merkez şubesine girip tavana bir el ateş ederek "Yere yatın... Parti başlıyor!" diye bağırmasıyla gelişen uzun süreli kuşatma 23 Ağustos Perşembe günü sabahı 10'da başladı. Adam, bir an süren şaşkınlıktan sonra dört kişiyi rehin alarak kendisini bankanın kasa dairesine kilitledi. Boşanmış, iki çocuk babası, hafif suçlardan sabıkası olan soyguncu Jan Erik Olsson, banka memurlarını serbest bırakmak için üç milyonluk bir fidye verilmesini, ünlü gangster Clark Olofsson'un serbest bırakılarak Normalm Meydanı'na getirilmesini ve ayrıca kendisine hız yapan bir arabanın sağlanmasını şart koştu.

Hükümet bu talepleri kabul etti ama rehinelerin de aynı arabaya binmesi şartını reddetti. Bu zaman içinde Normalm Meydanı polisler, gazeteciler ve barikatların arkasında merakla toplanan yığınla izleyici tarafından kuşatılmıştı. İsveç'te bu günler boyunca nerdeyse her şey durmuştu. Basında Helsingborg'daki hastane penceresiyle Normalm Meydanı'ndaki kum torbaları arasında kesintisiz olarak haber geçiliyordu.

Palme, başbakanlık binasında, makam odasının arkasındaki küçük bir odada uyuyordu. Gündüzleri yasaları uygulayıp düzeni sağlamak polisin göreviydi ama Olofsson'un serbest bırakılması talebiyle birlikte hükümet de olayın içine çekilmişti. Başbakanlıktan, anayasanın bakanlıklar yönetimini, yani bürokratların halledeceği tekil olaylara hükümetin karışmasını yasakladığı vurgulandı. Ancak bu, emniyet genel müdürü Carl Persson'un, hükümetle Normalm Meydanı'ndaki polis yönetimi arasındaki haber akışını sağlamak üzere başbakanlıkta kamp kurmasını engellemedi. Durumun politik bir içeriği vardı. Bir yıldan fazla bir süre önce Adalet Bakanı Lennart Geijer, Bulltofta'daki uçak korsanı Hırvatların talepleri karşısında boyun eğmişti. Bir rehin alma olayında daha boyun eğmek, genel bir moral bozukluğuna yol açacaktı. Gunnar Sträng rehine olayının tam ortasında bir seçim toplantısından sonra başbakanlığa geldiğinde, halk arasında oluşan genel tepkinin, "Öldürün alçakları!" olduğunu rapor etmişti.

Palme, kendisini baskı altında hissediyor olsa da bu durum ona uygundu. Emniyet genel müdürüne göre Palme, Bulltofta olayında kontrolü tam olarak elinde tutmuştu: "Dinledi, karar verdi ve bir kere karar verince onların arkasında durdu... Asla kendisini olayların akışına teslim etmedi." Palme, şimdi de aynı sakinlikle hareket ediyordu. Soyguncu, Palme'yle yaptığı bir telefon konuşması esnasında kadın rehinelerden birini öldürmekle tehdit etti ve sonradan yarıda bırakacağı sıfıra kadar geri sayışa geçti. Palme "bu noktada hiç tereddüde düşmedim" diyecekti daha sonra: "İki deliyi tabancayla silahlandıran, emirlerine bir araba ve üç milyon veren ve iki masum kişiyi rehine olarak onlara bırakan bir toplum, özünde hastalıklı bir toplumdur." Eğer sonuç bankanın kasa dairesinde meydana gelen bir kan gölü olsaydı, Palme'ye ve hükümete çok yoğun eleştiriler yöneltilecekti. Kasa dairesinde rehin bulunan kadınlardan birinin yaptığı telefon konuşmasında Palme'ye söylediği gibi: "Bu durumu değiştirmeye çalışın. Çünkü yakında seçim var, Olof'çuk... Gerekirse oyumu da veririm ama buradan çıkarın beni..."

Bu dramatik olayın beşinci günü, 28 Ağustos'ta Palme, Stockholm emniyet müdürüne Olsson ya da Olofsson'a ateş eden polislerin kovuşturmaya uğramayacaklarını bildirdi. Bu, hükümetin olayı kısa sürede sonuçlandırma isteğinin bir işaretiydi. Aynı akşam polis kasa dairesine göz yaşartıcı gaz püskürttü, saat ona yirmi kala Olsson'un ellerine kelepçe

vurulmuştu. Bütün bunlar, bir gazetenin tanımıyla, "bir gala gecesi" gibi tamamıyla aydınlatılmış olan Normalm Meydanı'nı tıklım tıklım dolduran gazetecilerin gözü önünde olmuştu. Palme olay yerindeydi ve bankanın yönetim odasında masanın yanında ayakta durarak gazetecilerle söyleşti ve polislere konuşma yaptı. Bu olay tam seçim kampanyasının ortasında olduğu için Palme'nin Normalm Meydanı'nda ortaya çıkması, eleştirilere neden oldu. Yazar P.O. Enquist *Expressen*'de başbakanın seçim konuşması yaptığını yazdı, Gustaf von Platen *Vecko-Journalen*'de olayların bitişini bir yatak odası komedisine benzetti: "İçeriye polislere kişisel olarak teşekkür etmek üzere bizim iş bitiren başbakanımız girdi ve söylediğine göre, oraya televizyon kameralarının ve mikrofonlarının yerleştirilmiş olduğunu şaşkınlık içinde fark etti!" Ama bütün bu dram kanla son bulsaydı Palme, günah keçisi olacaktı. Orada bulunup mutlu sonu kutlaması belki hiç de olağandışı değildi. Ayrıca Palme politikacıydı da ve bu bağlamda sorunları vardı. SIFO'nun kamuoyu yoklamaları, sosyal demokratlara yüzde 41-42 civarında bir destek ve burjuva blokuna ise açık bir çoğunluk sağlanacağını gösteriyordu. Hem Sağ Parti hem de Merkez Partisi –iki büyük muhalefet partisi– 1970 seçimlerinden itibaren yeni, güçlü ve karizmatik liderlere de sahipti: Gösta Bohman ve Thorbjörn Fälldin.

* * *

Muhafazakâr Derleniş Partisi lideri Yngve Holmberg'i 1970 sonbaharındaki kıyasıya iktidar savaşından sonra yenilgiye uğratan 62 yaşındaki Gösta Bohman, başlangıçta riskli bir seçim gibi görünüyordu: Uzun ve zayıf, sağın her zaman parti liderlerinde olmasını tercih ettiği dostane ve babacan havadan yoksun, yanık tenli yaşlı bir adam. *Sydsvenska Dagbladet* muhafazakârların şimdi "izolasyon yoluna" girdiklerini ve "Olof Palme gibi liberal sosyal demokratlarla, Gunnar Helén gibi liberallerin işbirliği çabaları gösterdiği" demokratik çerçeveyi terk ettiklerini yazdı.

Ancak sosyal-muhafazakâr olmaktan çok, klasik liberal olan Bohman, ne zaman savaşa gireceğini ve ne zaman uzlaşmaya yöneleceğini bilen güçlü bir parti başkanıydı. "Yeni bireycilik" söylemi ve güçlü devlet ile merkezi iktidara yöneltiği, 1960'ların öğrenci başkaldırısının renklerine hafiften bulanmış eleştiriyle İsveç sağına cesaret vererek 1980'lerdeki yeni liberalizmin temelini oluşturdu. Özenle, kendisini büyük şehre yeni gelmiş inatçı bir deniz aslanı gibi tanıtıyordu. Aslında

Stockholm Ticaret Odası'nda kariyer yapmıştı ve yanık tenli denizci görüntüsünü Stockholm açıklarındaki takımadalardan Sundskär'deki yazlık evinde kazanmıştı. Güneşte kavrulmuş denizci imajı iyi bir politik kimlikti: Sert, bir akademisyen gibi konuşmayan bütün ince parti taktiklerinden uzak. Bu pek çok sosyal demokrat seçmeni ikna etmedi belki ama Yngve Holmberg'in yarattığı talihsiz "elden düşme araba tüccarı" imajını dağıttı.

Thorbjörn Fälldin, Gunnar Hedlund'un Haziran 1971'de isteksiz de olsa çekilmesinden sonra Merkez Partisi başkanlığına gelmişti. 1928 doğumlu olan Fälldin, Palme gibi 1958'de parlamentoya girmişti. Kramfors'a yakın Ångerman Nehri'nin kıyısındaki Ådalen'de altı-yedi ineği ve iki atı olan küçük bir köy evinde doğup büyümüştü. Nehrin süzülerek geçtiği güzel vadi birçok şairi esinlendirmişti ama 1930'ların İsveç'inde işçilerle köylüler arasındaki şiddetli sınıf çatışmalarına da sahne olmuştu. Thorbjörn'ün babası, yerel bir köylü hareketinin üyesiydi ve yerel işçi sendikalarıyla çatışmış, bu da yöredeki işçi ailelerinin Fälldin ailesinin ürünlerini boykot etmelerine yol açmıştı. Ådalen'de 1930'larda olanlar İsveç'teki en sert çelişkilerdendi. Endüstri bölgelerine süt satmayı reddeden militan köylü hareketinin temsilcisi Çiftçiler Genel Federasyonu ile bunların blokajını kırmaya çalışan örgütsüz köylüler arasında yumruk yumruğa çatışmalara neden oluyordu.

Genç Fälldin, okumak istiyordu ama babasına yardım etmek için okula gitmekten vazgeçmek zorunda kalmıştı. Daha sonra 1950'lerde birçok İsveçlinin yaptığı gibi Mektupla Eğitim Enstitüsü'nden lise diplomasını aldı. Politikaya ilgisi, kırsal kesim gençlerinin yoğun dernekçilik çalışmaları içinde başladı. Parti yönetimi tarafından seçilen Palme'den farklı olarak, parlamentoya girişi bir rastlantı sonucunda oldu; seçim listesinde, seçilmek için yeterli olacağına kimsenin inanmadığı bir yerdeydi. Ancak parlamentoya girince politik bir yetenek olduğunu gösterdi. Özellikle televizyona uygun olduğu, yukarıda bahsedilen ve Palme, C.H. Hermansson ve Gunnar Helén'le birlikte katıldığı "Yeni Kamara" adlı tartışma programında ortaya çıktı.

Merkez Partisi 1950'li yıllarda sosyal demokratların İsveç'i modernize ve rasyonalize etmek, kentlileştirmek için en yakın işbirliği yaptığı partiydi. Bu sürecin yararı, Merkez Partisi'nin, büyük tarım işletmelerinin iyi gelirler ve elverişli koşullar elde etmesini garanti eden tarım

ve bölge politikalarında ciddi bir etkinlik kazanması oldu. Zararı ise, binlerce küçük çiftçinin, küçük üreticinin ve diğer kırsal kesim insanlarının artık kendilerini geleneksel yollarla geçindiremiyor olmasıydı. Kırsal kesimden kentlere göçler oluyordu. 1950'li yıllarda İsveçlilerin yaklaşık yarısı, nüfusu iki binin altındaki kasaba ve köylerde yaşıyordu. 1970'te bu oran yüzde 30'un altına düşmüştü. Bu son yirmi yılda kırsal kesimin nüfus kaybı, 1,3 milyon kişiyi bulmuştu. Merkezileşme ve kentleşmeye karşı hoşnutsuzluk, yalnızca seyrek nüfuslu bölgelerde değil, yeni oluşan orta sınıfta da artıyordu.

Yeni akımlar, işçiler ve köylüler arasındaki eski ittifakın çatlamasına neden oldu. 1968 seçimleri boyunca Hedlund, sosyal demokratlardan uzaklaşıp daha açık bir biçimde bir muhalefet lideri olarak hareket etmişti. Fälldin'in seçilmesi, yollarının sosyal demokratlardan uzaklaştığını daha da açık olarak göstermişti. Stockholm'deki merkez bürokratlarına karşı kırsal kesim insanları için mücadele veren dik duruşlu ve Erlander'in eski ortağı Hedlund'a kıyasla, sosyal demokrasinin dizine oturmaya daha az istekli birisi olarak görülüyordu. Ayrıca 1.90 boyuyla, küçük piposuyla ve aklı başında tutumuyla onurlu küçük çiftçi resmini ete kemiğe büründürüyordu. Zaman zaman "ülkedeki suskun ve ağırkanlı insanların partisi" olarak tanımlanan Merkez Partisi'ne uyuyordu Fälldin. Sayıları giderek artan ve sosyal demokrat merkezileşmeye ve işlevsel sosyalizme karşı giderek kuşku duymaya başlayan seçmenlere de uyuyordu.

Hem Bohman hem de Fälldin, kendilerinden önceki liderlere göre daha zorlu rakiplerdi. Yeni muhafazakâr lider, Palme gibi ideolojik çatışmalara yatkındı ve teslim olmuyordu. İç politika alanında sosyal demokratların bulanık sosyalleştirme retoriğine sert bir biçimde karşı çıktı. Dış politikada her zaman bu görevini gereğince yerine getiremedi ama Palme'ye meydan okuma gücünü göstermesi bile muhafazakârların moralini güçlendirici bir gerçeklikti. Fakat, Bohman, başa çıkılabilecek bir kişiydi. Palme, bu muhafazakâr liderin temsil ettiği sağ ideoloji ile büyümüştü. Bir vesileyle, "[Burjuvalar], onların nasıl düşündüklerini bildiğimi bilirler" demişti.

Fälldin, çok daha başka bir şeyi temsil ediyordu: Halkçı ama sosyal demokrat olmayan gerçek İsveç. Dizel Mercedes süren, konfeksiyon işi giysili pratik erkeklerin ve büyük çiçek desenli elbise giyen, elleri çatlak kadınların olduğu bir dünya; köylüler, küçük üreticiler ve diğer kırsal

kesim insanları. Bunlar mülkiyet hakkının prensipli savunucularıydılar, ahlaki geleneklere bağlıydılar ve şirketlerin sağcılığına olduğu kadar sendikaların solculuğuna karşı da aynı ölçüde kuşkuluydular. İşçi Hareketi'nden pek farklı olmayan halk hareketi kültürünü yansıtıyorlardı. Birbirlerini destekliyorlar, köylü hareketinin sayısız örgütlerinde organize oluyorlar, eğitim kursları düzenliyorlar, köy yaşamını koruyorlar ve Afrika'daki misyoner faaliyetini anlatmak üzere gelen Luther Yardım Örgütü'nü kibar bir biçimde dinliyorlardı.

Fälldin o sakin, Kuzeyli tarzıyla konuşmaya başlayınca, süt kasaları, kilimleri ve marmelatlı arpa lapasıyla kaybolmuş bir dünyayı, insanların içindeki kırsal kesim hayatını yeniden uyandırıyordu. Sosyal demokratların daha da zararına olacak biçimde onun retoriğindeki bu çekim gücü, kırsal kesimin dışındaki büyük bir alana da uzanıyordu. Merkez Partisi, örtük bir biçimde, köylülerle sınırlı zayıf bir parti olmaktan, ülkenin hızla modernleşmesi karşısındaki hoşnutsuzluğa dayanan bir düşünce hareketine doğru evriliyordu. Geleceğin merkeziyetçilikten arınmış toplumuyla ilgili ütopik vizyonlar formüle etmeye çalışan parti gençlik örgütü CUF'un üyeleri, şaka yollu "Åsa-Nisse Marksistleri"* olarak tanımlandılar. Her zaman partinin kendisi olmasa bile Merkez Partisi'nin soruları araştırmacılar, sanatçılar, gazeteciler ve entelektüeller için giderek çekici olmaya başladı.

* * *

Birçok yorumcu, daha sonraları, 1973 yılı seçim kampanyasıyla ilgili bezgin bir duyguyu vurgulamışlardır. Politik rekabet, kralın hastalığının ve Normalm Meydanı'nda yaşanan olayların ışığında çirkin ve seviyesiz görünüyordu. Ancak, seçim mücadelesi, renkli üç parti lideriyle ve açık ideolojik çelişkilerle 1970'ten çok daha canlı geçti. Normalm Meydanı'ndaki dramın sona ermesinden bir-iki gün sonra, 30 Ağustos günü, Palme'yle Bohman, Göteborg'daki Scandinavium spor salonunda, on bin kişilik bir izleyici kitlesinin önünde tartıştılar. Islıklar, patırtılı alkışlamalar ve konuşmacılara yöneltilen aşağılayıcı yorumlarla gerilimli bir hava vardı. Bir hafta sonra, Fälldin ile Palme arasında, gazetelerin tam tamına boks terminolojisiyle söylediği "yılın maçı" Malmö'deki şehir tiyatrosunda yapıldı.

---

* Åsa-Nisse, komik bir İsveç öyküsünün başkahramanıdır - ç.n.

İki parti lideri arasında geçecek olan birçok düellonun ilki olan bu tartışmada, sosyal demokratları bütün 1970'li yıllar boyunca huzursuz edecek olan görüntünün temeli atılmıştı. Palme daha enerjik ve atılgan olmasına rağmen Fälldin, izleyicilerin daha büyük sempatisini kazanacaktı. Tartışmayla ilgili bir alıntıda Palme'nin hızlı ayak oyunları yapan, Fälldin'in ise uzaktan dövüşen bir boksör olduğu söyleniyordu. Birçok sosyal demokrat, Fälldin'in yavaşlığı ve tutuk haliyle, istemeden bir sempati topladığını düşünüyordu. Parti sekreteri Sten Andersson, televizyon karşısındaki kanepelerinde oturan sıradan İsveçlilerin, Palme yakın dövüşe başlayınca Fälldin'e acıdıklarını söylüyordu. Bu analiz, ister üst sınıfların Östermalm'inden ister işçilerin Söder'inden gelsin, kentli sosyal demokratları birleştiren tipik bir aşağılamaydı. Onların anlamadıkları şey, Merkez Partisi liderinin onlardan daha becerikli bir taktisyen olmasıydı. Genç bir askerken yedek subay okuluna alındığında, askeri birliğin en yüksek zekâlısı seçilmişti. Ayrıca köylü hareketi içinde amatör tiyatrocu olarak bir dizi komedide oynamıştı. Palme'nin temposuna ayak uyduramayacağını biliyordu. Bu yüzden bilinçli olarak tempoyu yavaşlattı ve izleyicilere kırsal kesimdeki günlük hayatla olan bağlantısını anımsatmak için daha pratik konuları tartışmaya çalıştı. Rakibinin çok hızlı, çok ateşli ve çok iyi formülasyonlarla konuşmasını sağladı. Palme, Fälldin'i tartışmalarda hiçbir zaman yenilgiye uğratamayacaktı, belki de temelde söz konusu olan şey yöntem değil, kişilikler olduğu için.

Fälldin ve Bohman, parti liderleri olarak haber konusu olmayı da seviyorlardı. Gazeteciler, Bohman'ın adadaki yazlığına ve Fälldin'in Ångermanland'daki köy evine davet ediliyorlardı. Bunlar Palme'nin Vällingby'deki sıraevinden daha farklı, ideal görüntüleri yansıtan ortamlardı. Palme'nin evi birkaç yıldır gazetecilere tümüyle kapalıydı. Bu, kısmen Palme'nin başbakan olmasına bağlıydı. Palme, 1970'lerin başında akşamları telefonun fişini çekmeye başlamak zorunda kalmıştı. Numarası (370989) hâlâ telefon kataloğunda bulunuyordu ve tanımadığı kişilerden gelen günde ortalama elli telefonu yanıtlıyordu. Aynı zamanda ailesi tehdit edilmeye başlamış ve bunun üzerine aileyi korumak üzere korumalar görevlendirilmişti. O güne kadar merdivenin altındaki tahta pabucun içine koyulan yedek anahtar, bahçedeki kanepenin arkasında daha güvenli bir yere taşındı.

Ancak gazetecilere karşı bu kontrollü tutum, Lisbet'in durumunu da yansıtıyordu. Yaptığı çok az sayıdaki açıklamalardan birinde, "Olof basınla ilişkisinde işbirliğine değer veriyordu, ben ise mesafeye" demişti. Çamaşır, hokey sopaları, kaybedilen ders kitapları ve ara öğünler gibi akla gelecek her şeyle birlikte 15, 12 ve 5 yaşındaki üç hareketli oğlan çocuğunun, baş sorumluluğunu taşıyordu. Evleri de daha büyüktü şimdi. 1969'da Mattias'ın doğumundan kısa bir süre sonra aile, Tornedalsgatan 18'den, aynı bölgede bulunan Lövångersgatan 31 numaradaki çok daha büyük olan benzer bir sıraeve taşınmıştı. Aynı zamanda Lisbet, yarım gün de olsa meslek hayatına yeniden başlamıştı. Çocuk ve Gençlerin Psikolojik Bakımevi'nde psikolog olarak çalışıyordu ve Batı Stockholm bölgesindeki beş bin anaokulu çocuğunun akıl sağlığından sorumluydu. Çalıştığı haftalarda 1960'ların ortalarında Milyon Programı bağlamında kurulan ve kuzeyden göçen İsveçlilerin, Finlilerin, Yunanlıların, Türklerin ve o zamanki Yugoslavların yaşadığı Tensta-Rinkeby banliyösüne gidip geliyordu. Danışman olarak çalışıyor olsa bile işi –gerek duyulduğunda psikolojik destek sağlıyordu– en azından bir başbakan eşi olarak oldukça zorlayıcıydı. 1970'te bir Norveç gazetesiyle yaptığı söyleşide şöyle diyordu: "Kendisini tanıdığımdan beri kocam nerdeyse çifte işgünüyle çalışmıştır... Bu nedenle işgünümü kısaltarak dört saate indirmek zorundaydım... tamamıyla ev kadını olmuş olsaydım, tümden izole edilmiş yaşayacaktım." Basının anaokulu sorunlarına ilgisini çekmek için başbakan eşi olma pozisyonunu kullanma konusuna pek de yabancı değildi. Fakat, bu tür yayınların bedeli yüksekti: Gazeteciler, çocuk bakımıyla ilgili birkaç baştan savma sorunun hemen ardından hızla Palme ailesinin ev hayatına yönelik sorulara geçiyorlardı.

Öte yandan sosyal demokratlar açısından Palme'nin 1973 seçimlerinde biraz arkada kalması yalnızca olumsuz değildi. Çalışma arkadaşları onun kendisini fazla gösterdiğinden endişeleniyorlardı. Bu yüzden burjuvazinin yeni halkçılığını karşılamak için Gösta Bohman'la da tartışan Gunnar Sträng ileri sürüldü. Ancak Palme hiç de kötü bir seçim kampanyası yapmadı. *Dagens Nyheter* arka planda dursa bile, seçim kampanyasının baş aktörünün o olduğunu yazıyordu: "Hayaletlerle çarpışan bir Hamlet mi o? Ya da lacivert kostümüyle insanların arasına giren ve sokaklarda insanların arasında yalınayak dolaşan bir adam mı?"

* * *

Seçimin yapıldığı 16 Eylül Pazar günü ağır ve kasvetli oldu. Bir akşam önce saat 20:35'te İsveç'in, Göta ve Vende'nin kralı VI. Gustav ölmüştü. Yas tutan binlerce kişi, ölen kralın torunu, 27 yaşındaki XVI. Karl Gustav'ı karşılamak üzere Stockholm'deki sarayın önünde toplanmıştı. Bunlar tezahürat yapıp geleneksel *Kral Şarkısı*'nı söylediler. Suyun öte yakasındaki Skeppsholmen'den ve ülkenin her köşesinden top sesleri yükseliyordu: Önce ölen kral için 21 pare, sonra genç kral için bir pare. Palme ölçülü bir biçimde iyimserlikten söz ediyordu: Sosyal demokratlar 1970'te yokuşu rüzgâra karşı çıkmışlardı, şimdi ise "rüzgâr arkalarındaydı."

İlk önce burjuvaların 174'e karşı 176 sandalyeyle ucu ucuna bir zafer kazanacağı öngörülüyordu, sonra oranlar 173'e karşı 177 ile sosyalistlerin lehine döndü. Kesin seçim sonuçları pazartesi günü öğleden sonra açıklanabildi. Sosyal Demokratlar oyların yüzde 43,6'sını almışlardı. 1932'den beri aldıkları en kötü sonuçtu bu. VPK, küçük bir artışla yüzde 5,3'e ulaşmıştı. Merkez Partisi seçmenlerin yüzde 25'lik desteğiyle bir seçim rekoru kırmıştı, Muhafazakârlar yüzde 11'den yüzde 14'e ilerlerken Gunnar Helén ve Halk Partisi, yüzde 16'dan yüzde 9'a gerileyerek ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bu da 175 burjuva sandalyesine karşı 175 sol sandalye ile tam bir eşitlik anlamına geliyordu.

Yeni tek meclisli parlamento için sevimsiz bir fiyaskoydu bu. Parlamentoda böylesine bir ölü noktaya gelineceği kimsenin aklına gelmemişti. Erken seçim mümkündü ama bunu gerçekleştirmek aylar alacaktı. Ayrıca Thorbjörn Fälldin'in işaret ettiği gibi, politikacıların yaptığı bir hata yüzünden yurttaşları yeniden seçim sandıklarına gitmeye zorlamak tatsız bir şeydi. Erken seçimin alternatifi ise, her iki bloktan birisinin hükümet kurması ve vetoların eşit olması halinde sorunun kura yardımıyla çözülmesi idi. Burjuva partileri, "seçim rüzgârı"nın onlardan yana esmesi nedeniyle ahlaki açıdan hükümeti kendilerinin kurması gerektiğini ileri sürüyordu. Ne var ki İsveç meclisinde, mevcut hükümeti yıkmak için mecliste çoğunluk sağlanmasını gerektiren "negatif parlamentarizm" yürürlükte olduğu için Palme hükümeti yıkılmadan kalabilirdi. Bu konuda Palme kararlı biçimde, "Kavga gürültü olacak, istifamızı isteyecekler, ama iktidarda kalmayı sürdüreceğiz" demişti.

Tarihi açıdan elbette ki sosyal demokratlar için kötü bir seçim sonucuydu bu. Ama bundan çok daha kötü de olabilirdi. Hatta dış dünyayla

kıyaslandığında parlak bile sayılabilirdi. İsveç'in en yakın komşularında oy avcılığı yapan hoşnutsuzluk partileri, sosyal demokrat seçmenlerin içine derinlemesine sızmışlardı; Danimarka'da Mogens Glistrup önderliğindeki Framstegspartiet (İlerleme Partisi) kanalıyla, Norveç'te de başında Anders Lange'nin olduğu aynı isimli bir parti yoluyla. Bu seçimlerin sonuçları çok tahrip edici oldu. Norveç'teki, İsveç'tekinden birkaç gün önce yapılan parlamento seçimlerinde sosyal demokratlar yüzde 11 civarında gerilemişti ve parti başkanı Trygve Bratteli, ucu ucuna iktidarda kalmayı başarmıştı. Daha sonra sonbaharda ve aralık ayında Anker Jørgensen başkanlığındaki Danimarkalı sosyal demokratlar, oyların yalnızca yüzde 25'ini alarak tarihi bir yenilgiye uğradılar. Bu açıdan Palme seçim sonucundan içten içe memnundu. Başbakan olarak bu kadar kısa bir süreden sonra çıkıp gitmek ona ağır gelecekti.

* * *

Sosyal demokratların 44 yıllık kesintisiz iktidarının son dönemi şaşırtıcı bir biçimde başarılı oldu. Eldeki verilere göre öbek öbek toplanmakta olan kara bulutları fark etmek kolay: Çalışan Fonları'yla ilgili LO tartışmaları, nükleer santrallere karşı artan muhalefet ve sosyal demokratlarda uzun dönemli iktidarın yarattığı kendini beğenmişliğin halk üzerinde yarattığı genel isteksizlik. Ancak 1971 ve 1972 gibi zorlu yıllara kıyasla Palme'nin 1973-1976 hükümet dönemi başarılı oldu. Bu dönemin büyük bir bölümünde konjonktür iyi gitti ve hükümet, parlamentodaki sıkıntılı durumun üstesinden, beklenenden daha iyi geldi. İsveç hükümeti, 1975'te ekonomiyi iyi idare ettiği için OECD'den övgü aldı, Haziran 1976'da bile *International Herald Tribune*'deki İsveç ekonomisiyle ilgili bir makalede, "Dünyadaki durgunluğa rağmen bir ülke mucize yaratıyor" deniyordu.

Antik Yunan'da kura çekmek, demokrasinin en mükemmel biçimi olarak kabul görmüş olsa da modern İsveçliler, rastlantıyla yönetilmeyi onursuzluk olarak görüyorlardı. Bütün partiler bu başarısızlığa uğramış anayasa reformundan sorumlu olduğu için erken seçimden ya da politik sorunların kura yardımıyla çözülmesinden kaçınmak için uzlaşmaya varma konusunda güçlü bir ortak eğilim vardı. Palme uzun bir süredir Sosyal Demokratlar ile Halk Partisi arasında bir ittifak kurmayı istiyordu. Önündeki bilinen örnek, 1950'lerin başında, burjuva partileri arasında en küçüğü ve dost yaklaşımlısı olan Köylü Federasyonu'yla

birlikte hükümet kurarak sosyal demokrat iktidarı korumayı başaran Erlander'di. Yirmi yıl sonra şimdi Halk Partisi aynı pozisyona gelmişti: Sosyal demokratlarla birçok değeri paylaşan küçük bir merkez parti. Erlander için Hedlund, Halk Partisi'nin Ohlin'ine karşı mücadele edebileceği bir müttefikti, Palme için ise Gunnar Helén, Fälldin'e karşı mücadelede aynı rolü oynayabilecekti belki.

Kişiliğe bağlı uygun koşullar vardı zaten. Palme, kendisinden on yıl daha yaşlı Halk Partisi lideriyle iyi anlaşıyordu. Sörmland'daki bir öğretmen ailesinden gelen Helén'in radyocu olarak uzun bir kariyeri vardı. Örneğin 1945'teki barış gününü Kungsgatan'dan o rapor etmişti. Bugün için artık hiç akla getirilmeyen bir akademisyen politikacı tipiydi. Kuzey dilleri konusunda doktora yapmış ve 1920'lerin şairi Birger Sjöberg hakkında tez hazırlamıştı. Sınırsız bir bilgi birikimi, bitmeyen bir enerjisi vardı ve ister Stockholm'de, ister New York ya da Tunus'ta olsun her gün koşuyordu. Ancak karizmatik bir ışıktan yoksundu. Kibar eleştirmenler onun için, "Özenle seçilmiş sözcük püskürteci" derlerdi. Palme de öfkeli olduğu zamanlarda ona "beyinsiz medyatik" derdi. Yıllar boyunca Helén'e karşı, özellikle *Yaz Ortası Dansı* 1965 tartışması sırasında hem alaycı hem de horlayıcı bir tutumu olmuştu. O zaman, bu radikal Halk Partili, kendisini partinin ahlakçı kanadını savunmakla görevli görmüştü. Ancak Palme, özellikle eğitim ve dış politika konularında olmak üzere, kendisine birçok konuda yakın bulduğu bu sol liberal Halk Partisi liderine temelde değer veriyordu. Helén de kendi adına genç Sosyal Demokrat Parti liderine hayranlık duyuyordu: "Çok daha yetenekliydi, yalnızca İsveç'in en zeki insanlarından biri değildi, ayrıca taktisyen olarak da müthiş yetenekliydi." Aralarındaki aidiyet duygusu muhtemelen, Fälldin ile Palme arasındaki yabancılaşma duygusundan çok daha fazlaydı. Bu son ikili arasında hiçbir zaman bir iletişim söz konusu olmamıştı. Fälldin, Palme'nin ilgisiz ve soğuk olduğunu düşünüyordu. Hayatının sonraki yıllarında, "Beni daha değersiz gördüğünü sanmıyorum" diyecekti. Oysa Palme, Merkez Partisi lideri karşısında şaşkınlığa uğruyordu.

Palme, 1973 Noeli'nden bir hafta on gün kadar önce bir akşamüzeri Helén'i aradı. Bu ilk işbirliği daveti değildi. Daha 1966'da o zaman Småland'da bölge valisi olan Halk Partisi liderine bir mektup yazmış ve iki parti arasındaki işbirliğinin olasılıklarını konu etmişti. O akşam

Helén, daha sonra Stockholm Kültür Sarayı olacak olan Sergel Meydanı'ndaki cam ve beton konstrüksiyonlu yapının dokuzuncu katındaki odasında geç saate kadar çalışmıştı. Helgeandsholmen'deki meclis binasındaki yeni inşaat nedeniyle parlamento geçici olarak buraya taşınmıştı. Burada Palme, ziyaretçi koltuğuna oturarak Halk Partisi'nin bir koalisyon varsayımı hakkında ne düşüneceğini sordu. Bunun yalnızca bir sondaj olduğunu söylemişti Palme. Kendisi en çok liberallere yakınlık duyuyordu ama partisi içinde böyle bir işbirliğine karşı sert muhalefet olduğunu da biliyordu. Konuyu daha fazla geliştirmeden önce, Halk Partisi'nde de karşılıklı bir ilgi olup olmadığını bilmek istiyordu. Helén, sosyal demokratlarla bir koalisyon hükümeti kurmalarının onun için mümkün olmadığını açık bir biçimde söyledi. Burjuva partileri arasında birlikte hareket etme düşüncesi yayılıyordu ve sosyal demokratlarla pazarlığa başlaması halinde seçmenlerin Halk Partisi'ni cezalandırması olasılığı vardı.

Sonuçta Halk Partisi, somut konularda sosyal demokratlarla uzlaşmalara girdi ama hükümet ortaklığını reddetme konusunda da ısrarlı davrandı. Palme ve Helén parlamentoda iyi bir işbirliği geliştirdiler. Palme, onun bazen tribünlere oynamak zorunda kalmasını oldukça büyük bir anlayışla karşılıyordu. Palme, sosyal demokratlara kamuoyunda yaptığı bir saldırıdan sonra ona sormuştu: "Gerçekten gerekli miydi bu?" Helén kararlı bir biçimde yanıtlamıştı: "Evet, gerekliydi." Bu iki parti lideri arasındaki işbirliği 1974'te Haga Uzlaşması'na yol açtı. Sosyal demokratlar ile Halk Partililer, burada orta gelirlilere vergi indirimi, emeklilik yaşının düşürülmesi ve enflasyona karşı daha sıkı önlemler alınması konularında anlaşmaya vardılar. Halk Partisi'yle uzlaşmalar erken seçimi tehdidini ortadan kaldırdı. Ancak politik ortama, Halk Partisi gibi kendisini merkezde gören Merkez Partisi tarafından da istikrar kazandırıldı. Bu parti sosyal demokratların en yakın müttefiki olma geleneksel rolüylc, burjuva muhalefetinin yeni lideri olma rolü arasında yalpalıyordu. 1975'te gerçekleşen bir sonraki Haga-2 Vergi Anlaşması'na Fälldin de katıldı.

Palme'nin Halk Partisi'yle koalisyon oluşturma çabalarında başarısızlığa uğraması, kimi zaman ustası Erlander'de bulunan sezgi yeteneğinden yoksun olduğuna bir kanıt olarak yorumlanmıştır. Ancak o zaman liberaller ile sosyal demokratlar arasında bir hükümet koalisyo-

nu yapılması için gereken olanaklar yoktu. İki kesimde de bu konudaki direnç çok fazlaydı. Seçmen desteğinin giderek azalmasına rağmen 1960'lardaki sol dalga, sosyal demokratları radikalleştirmiş ve mücadele hırsını artırmıştı; Fälldin "sağ kafeste" oturuyorsa Palme de "sol kafeste" oturuyordu. Burjuva kesimindeki huzursuzluk o kadar artmıştı ki bu üç muhalefet partisi, bir iktidar değişikliği sağlayabilmek için tahterevallide en aşağıya inmeye bile hazırdı. Bu yüzden Palme'nin parlamentodaki blok politikasını parçalayabilmesi, iç politika açısından büyük bir başarıydı ve Erlander'den aldığı derslerin boşa gitmediğinin belgesiydi. Haga Uzlaşmaları, iyi giden ekonomi ve parlamentodaki başarılı manevraların toplamı, hem mecliste hem de Sosyal Demokrat Parti içinde Palme'nin politik otoritesinin güçlenmesine yol açtı. İç politika sahnesinde, 1960'ların başından beri sürdürdüğü devlete dayalı eşitlik ve cinsiyet eşitliği programına devam edebiliyordu.

* * *

Cinsiyet eşitliği konusu, tipik olarak seçim kampanyasında pek de büyük bir rol oynamamıştı. Palme'nin İsveç politik hayatında gerçekten farklılık yarattığı bu konu, nadiren seçim kampanyalarında sloganlara ve keskin formülasyonlara dönüşebilen açık ve basit çelişkiler yaratmıştı. Ama Palme, 1973 seçiminden sonra hükümette yaptığı büyük değişiklikle, kadın sorununda sözden eyleme geçti. Beş yeni bakan atamıştı ve bunlardan üçü kadındı: Gertrud Sigurdsen, Anna-Greta Leijon ve Lena Hjelm-Wallén. Ancak hükümetteki bu gözü pek değişiklikler, kasım ayı başında Bratt ile Guillou'ya dava açılmasıyla kopan gürültünün ortasında açıklandığı için medyada pek yer tutmadı. Palme, bu yeni atamalar sırasında 50 yaşındaki deneyimli bir kadını hiç de önemsiz olmayan dış yardım bakanlığına getirmiş –Sigurdsen–, gelecek vaat eden iki genç kadına da bakanlık vermişti. Bu belki bugün pek önemli görülmeyebilir ama o zamanın İsveç'inde atılmış etkili bir adımdı. Kadınlar devlet dairelerindeki personelin yalnızca yüzde 17'sini oluşturuyordu ve otuz dokuz bakanlık müsteşarından yalnız biri kadındı. Yerel yönetimler düzeyinde belediye yönetimlerinde 5 kadın ve 304 erkek başkan bulunuyordu. 15 kişilik LO yönetim kurulunun hepsi erkekti. 1972'de yapılan Sosyal Demokrat Parti kongresindeki 350 delegeden ancak yaklaşık 50 kadarı kadındı.

Yeni çalışma bakanı Anna-Greta Leijon, sigara tiryakisi, dişli ve yetenekli Güneyli bir kadındı. Babasının bekçilik yaptığı Batı Södermalm'deki hapishane adası Longholmen'de büyümüştü. Çok zor bir çocukluk geçirmişti. Babası alkolikti ve ona hem fiziksel şiddet uygulamış hem de cinsel tacizde bulunmuştu. Ama annesinin yardımıyla bir kız lisesine gitmiş, sonra da 1960 başlarında Uppsala'da üniversite eğitimine başlamıştı. Onunla ilk kez 1957'de Malmskillnad Sokağı'ndaki dans kulübü Sunside'da, Yeşilaycıların düzenlediği bir baloda karşılaşan bir erkek arkadaşı, "Berbat ön ismine rağmen hayatımda gördüğüm en güzel şeylerden biriydi" diye yazmıştı. Leijon'un kariyeri, Yeşilaycıları gençlik kolu SSUH'den –burası geleceğin politikacıları için bir tür fidelik gibiydi– Uppsala'daki öğrenci birliği ve sosyal demokrat öğrenci derneği Laboremus yoluyla 1960 sonlarında İş Piyasası Genel Müdürlüğü AMS'de memurluğa kadar ilerlemişti. 1972'de Palme'nin müsteşarı Thage G. Peterson, onu yeni kurulan Eşitlik Delegasyonu'na almıştı. Başbakan başlangıçta biraz tereddütlüydü; Leijon'un "keskin görüşleri olan iflah olmaz bir solcu kız" olduğundan kuşkulanmıştı.

Eğitim bakanı olan Lena Hjelm-Wallén de Leijon gibi 1960'ların başındaki Uppsala'lı öğrenciler çevresindendi. Babası bir akıl hastanesinde baş sağlık memuruydu ve sosyal demokrat yerel politikacıydı. Başkaldırı yılı olan 1968'de parlamentoda, öncelikle eğitim konularında aktif olacağı ikinci kamaraya seçildi. Başlangıçta Halk Partili olan Birgitta Dahl da aynı arkadaş çevresindendi. Babası liberal bir yüksekokulda dekandı. 1960'ların başında Laboremus'a üye olmuş ve Lena Hjelm-Wallén'le aynı tarihte parlamentoya girmişti. Sosyal demokratlar 1982'de yeniden iktidara geldiklerinde sanayi bakanlığına getirilecekti.

1930'ların sonlarında ve 1940'ların başında doğan Leijon, Hjelm-Wallén ve Dahl, yeni kuşak sosyal demokrat kadın politikacıların oldukça tipik temsilcileriydiler. Eski kuşak erkek işçi politikacılardan son derece farklıydılar: Modern, üniversite mezunu, eşit, özgür ve sorgulayıcıydılar. Anna-Greta Leijon yeni atanmış bir bakan olarak bu durumu daha sonra şöyle açıklıyordu:

> 34 yaşındayım ve moda gereği eteklerim dizkapaklarımın üzerinde, saçlarım uzun ve ince metal çerçeveli gözlüklerim var. 7 ve 9 yaşında olan çocuklarımla yalnız yaşıyorum. Kendimi garantiye almak için, AMS'deki bölüm müdürlüğü görevimden aldığım iznin devam etmesi için talepte bulunuyorum.

Arka planda, genel olarak işçi ya da alt orta sınıflardan geçiş söz konusuydu. Fırtına gibi gelen bu modern ve genç sosyal demokrat kadınlar, İsveç halk hareketleri kültürü, Yeşilaycı dernekler, halk yüksekokulları ve eğitim kursları tarafından biçimlendirilmişlerdi. Çoğu kez anne ve babaları aktif sosyal demokratlardı ve değer yargılarını sınıf atlayan kızlarına aktarmışlardı. Bu geçmişleri genellikle büyük bir kazançtı; burada hayat deneyimi, sağlam bir birliktelik, engellere ve krizlere rağmen İşçi Hareketi'ne sarsılmayan bir bağlılık söz konusuydu. Ancak üniversite öğrenimi, onları işçi sınıfından alıp sosyal açıdan hem altlarındaki hem de üstlerindeki insanlarla ilişkilerini dengelemek zorunda kaldıkları, daha güvenliksiz orta sınıf yapısına götürmüştü.

Erkek egemen bir çevrede kadın olmaları durumlarını zorlaştırıyordu. Hjelm-Wallén'in durumunda bu, başlangıçta bir bakan olarak kendisini kabul ettirmekte zorluk çekmesi anlamına geliyordu. Leijon daha gözü pekti, saygı uyandırmıştı ama kendisini acımasızca yormuştu. Göçmen bakanı olarak 1976 yazında Karolinska Hastanesi'nin kadın-doğum bölümünde, doğum sancılarının arasında sınırdışı etme kararlarına imza atmıştı. Palme'nin öldürülmesinden sonra başbakandan ve diğer hükümet üyelerinden cinayetin sırrını çözme konusunda gelen baskılar, adalet bakanlığı görevini terk etmesiyle sonuçlanacaktı. Buna karşılık hükümet üyeliğine daha ileri yaşta getirilen Birgitta Dahl, bakan olarak daha talihli bir dönem geçirdi ve kariyerini meclis başkanı olarak sona erdirdi.

Palme, bu genç kadın bakanları desteklemek için elinden geleni yaptı. Özellikle Leijon anahtar kişiydi. Daha erken aşamada kadın sorunlarına angaje olmuştu. Yeni doğum yapmış bir kadın olarak AMS'ye memur atandığında kocasıyla birlikte onlara 1964'te Järfälla'da bir daire verilmişti. Burası da Stockholm'ün diğer birçok banliyösü gibi müthiş bir hızla gelişti; yeni konut inşaatları yapılıyor, İsveç'in başka yerlerinden, Finlandiya'dan ve başka ülkelerden yeni kiracılar buraya akın ediyordu. Buradaki belediye sosyal demokratlar tarafından yönetilmesine rağmen çocuk yuvası yoktu. İktidarda olanlar, Leijon'a göre "evinde ev kadını olan ya da ev kadını olmasını isteyen" eski kafalı türden kişilerdi. AMS'te çalışma hayatındaki kadınların sorunlarıyla ilgili çalışmalar yürütmüştü. Şimdi kadın sorunlarını Järfälla'da da ele almıştı. Buradaki Sosyal Demokrasi Derneği'nin yönetiminde kadınlar için kontenjan isteyerek çevresindekileri şoke etti. Yerel politikacı oldu ve yeni çocuk yuvaları

inşa edilmesini sağladı, aynı zamanda İsveç Enstitüsü’nün görevlendirmesiyle “İsveç’te eşitlik” konulu bir kitap yazdı. Çalışma bakanı ve devlet eşitlik delegasyonunun başkanı olarak hem SAP hem de LO’da eşitlik sorunlarının tartışılması onun görevi oldu.

Palme, geçen dönemden kalan bir dizi alandaki reform çalışmalarını sürdürmeye de devam etti. 1974 yılında eski analık ücretinin yerine hem anayı hem de babayı kapsayan genişletilmiş bir ana-babalık sigortası getirildi (genelde baba, sigortadaki kendi payından ananın lehine vazgeçebiliyor olsa bile). Aynı yıl içinde boşanma durumunda, ebeveyne çocukların bakımını paylaşma olanağı da sağlandı. Ertesi yıl, çoğu kişinin uzun süre tereddütlü olduğu ama şimdi genel destek kazanmış bir yasal değişiklikle kürtaj serbest bırakıldı. Palme genellikle fazla sabırsız olmakla suçlanmıştır ama kürtaj sorunu, onun da tartışmalara yol açan reformları gerçekleştirebilmek için zamanın olgunlaşmasını bekleyebileceğini göstermektedir. 1930’lardan kalma eski kısırlaştırma yasasının son kalıntıları da yok edildi. Bu Palme’nin daha 1950’lerin sonunda ele aldığı bir konuydu. Bu reformların toplam etkisi, yurttaşların kendilerini yeniden üretme yetenekleri üzerindeki iktidarlarını artırırken, devletin müdahale olanaklarını azaltmak yönünde oldu. 1975 yılında okul öncesi eğitim yasası çıkarıldı. Buna göre bütün belediyeler, 6 yaşındaki çocuklara eğitim vermeye zorunlu kılındılar.

1973-1976 hükümet döneminde daha önce değinilen, çalışanların işverenlere karşı durumlarını güçlendiren yasalar çıkarıldı. Bunların başında iş güvenliği (LAS) ve işyerinde kararlara iştirak (MBL) yasaları geliyordu. Aynı zamanda yükseköğrenimin yeniden yapılandırılmasına devam edildi. 1968 yılındaki üniversite araştırması, Ingvar Carlssson’un yönetiminde sürdürülerek 1977’de kapsamlı bir reformla sonuçlandırılacaktı. Eski mezuniyet biçimleri değiştirildi (sonradan yeniden uygulanacaktı), bütün eğitimler genel bir çizgide piyasa gereksinmelerine göre düzenlendi ve aynı zamanda politikacıların yüksekokulların yönetimini kontrol etme olanağı artırıldı.

İsveçlilerin çoğu bunların hepsini bir özgürlük kazancı olarak görüyordu. İş piyasasıyla ilgili yeni yasalar, çalışanların durumunu güçlendirmişti – çalışanlar hem temelli bir iş güvenliği ve işlerini beklenmedik bir biçimde kaybetmeleri durumunda yönelecekleri kapsamlı bir sosyal korunma ağı edinmişlerdi. Kadınlar kendi bedenleri üzerinde karar

verme hakkını kazandılar, rahatsız edici bir erkeğe bağımlı olmaksızın kendi hayatlarını sürdürebilme olanakları arttı ve işe girebilmelerini kolaylaştıracak çocuk bakımı olanaklarına kavuştular. Yeni kitlesel eğitim sistemiyle gençlerin yükseköğrenim görme olanakları arttı. Öğrenci alımında sosyal çevre çarpıklığı giderilmiş olmasa bile, öğrenci sayısının artması, işçi ailelerin çocuklarının giderek artan sayıda akademik eğitim yapmaya başlaması anlamına geliyordu. Erkeklerse ataerkil iktidarlarını kaybediyor olsalar da ekonomik açıdan yük olmadan ya da sosyal açıdan çok fazla damgalanmadan evliliğe son verme konusunda ve ebeveyn sorumluluğuyla ilgili daha fazla özgürlük kazandılar. Ama bireyselleşme, devlet iktidarının artışı anlamına da geliyordu. Yurttaş birçok alanda aileye, akrabalara, komşulara, işverene, kısacası insanlara daha az bağımlı hale gelmiş ama o oranda da devlete bağımlı kılınmıştı.

* * *

Olof Palme ve diğer sosyal demokratlar, iktidarın merkezileşmesini herhangi bir sorun olarak görmüyorlardı. Tersine, onlar, hedeflenen eşit toplumu gerçekleştirmek için devletin yeterince iktidara sahip olmamasından endişe ediyorlardı. Bu alanda eski yasalar ve yönetmelikler ciddi engeller oluşturabiliyordu. Palme'nin en yakın hukuk danışmanı Carl Lidbom'a göre "yasalara hastalıklı bir saygıyla yaklaşılmamalıydı":

> Biz yasayı, demokrasinin özgürlük idealinin herkes için gerçek olduğu ve bireyin yaşamının bütün alanlarını kapsadığı bir toplum yaratmak için kullanmak istiyoruz. Herhangi bir konuda adaleti temin etmek üzere on yıl, yirmi yıl içinde eski dönemlerin yasalara bakışını kesinlikle terk etmezsek o noktaya ulaşamayız...

Hukuk pozitivizminin kendisi, sosyal demokratlar için özel bir anlam taşımıyordu. İsveç hukuk sisteminde doğal hukuk, hiçbir zaman önemli bir yer tutmamıştı. Burada yasalar, insanın doğuştan gelen tartışılmaz haklarının ne kadar olduğu sorusundan çok, yasa ve adalet önünde eşitliğe yönelikti. İkisi de 1950'li yıllarda Stockholm Yüksekokulu'nda öğrenim gören Palme ve Lidbom, birçok kişiden daha uzun bir süre, politikanın hukuka üstünlüğü düşüncesini savunmuşlardı. Hukuk, toplumun üzerinde sonsuza kadar sallanan bir olgu olarak görülmese bile, saygı duyulması için yasaların bir tür kalıcılığının ve istikrarının olması gerekirdi. Yüz yıllık yasalar yapma hedefi gerçekçi değildi ama Lidbom'un

öngördüğü gibi yasalarda sürekli değişiklik yapılması da keyfiliğe yol açtı. Lidbom'un en çok eleştirilen yasalarından birisi, 1973'te kabul edilen kuşkulu yabancıları sınır dışı etmeye olanak sağlayan "antiterör yasası"ydı. Baader-Meinhoff örgütünün Stockholm'deki Batı Almanya elçiliğine 1975 Nisanı'nda yaptığı başarısız saldırısından sonra bu yasa çok uygun düşmüştü ve hükümet hayatta kalabilen ancak ağır yaralanan teröristleri sınır dışı etmişti. İsveç hukuk sisteminin olaya el koyması yerine Palme, Batı Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt'e telefon edip, Batı Almanya yetkililerinin RAF üyelerini teslim almaya istekli olup olmadıklarını sormuştu. Alman sosyal demokrasisinin yetiştirdiği soğuk bir lider olan Schmidt, "memnuniyetle" diye yanıtlamıştı. Böylece İsveçli sorumlu doktorların protestolarına rağmen yaralı bir teröristin, Hanna Krabbe'nin teslimi gerçekleştirildi. Bir hafta sonra ağır yaraları olan Siegfried Hausner adlı bir terörist daha Batı Almanya'ya gönderildi ve bir süre sonra orada öldü.

Hukuk ile politika arasındaki çelişki, İsveç'i 6 Haziran 1974'te yeni bir anayasa kabul etmeye götürecek olan çalışmalarla iyice keskinleşti. Hedef, 1809 anayasasından kalma tarihi tortuları mümkün olduğunca temizleyip atmaktı. İlk önemli adım, daha 1970'te İsveç parlamentosundaki belediye ve il meclisi seçimlerine dayalı bir bileşim olan üst kamaranın kaldırılmasıyla atılmıştı. Ancak yeni anayasayı hazırlayanların bilgeliği, 1973'teki seçim sonucunda iktidarla muhalefetin eşit sayıda sandalye elde etmesiyle başarısızlığa uğramıştı.

Yeni anayasayla ilgili tartışmalarda kendine aşırı güvenin başka işaretleri de vardı. Hazırlık çalışmasındaki en tartışmalı konu, monarşinin durumuydu. İsveçliler temelde kraliyet saraylarına pek düşkündüler (halen de düşkündürler). 1950'lerden bugüne kadar bu konudaki rakamlar oldukça sabit. Yurttaşların yaklaşık yüzde 70'i bir kralın ya da kraliçenin olmasını isterken yalnızca yüzde 15'i devletin başında bir cumhurbaşkanı görmek istiyor. Ancak bu cumhuriyetçi azınlık, daha çok konuşma yeteneği yüksek ve iyi eğitimli olan gruplarda yer almaktadır. 1950'lerin ortasında *Bu Yüzden Cumhuriyetçiyim* adlı tartışmalı kitabı yazan ve 1973'te ölen Vilhelm Moberg, uzun süre İsveç'in önde gelen antimonarşisti idi. Moberg, yumuşak ve popüler bir kişi olan Kral VI. Gustav Adolf'e karşı ajitasyon yapmaya çalışmanın işe yaramayacağını görüyordu. Ama monarşinin zayıf noktasının her zaman tahtın devir

tesliminde olduğunu da biliyordu. Genç bir veliaht –ve şimdi özellikle kralın sempatik ama entelektüel açıdan pek de parlak olmayan ve "küçük prens" olarak da adlandırılan torunu Karl Gustav söz konusuydu– yaşını almış ve deneyimli bir kralda bulunan otoriteden ve ışıltılı kişilikten yoksundur. Bu nedenle cumhuriyetçiler, VI. Gustav Adolf'ün ölümünden sonra Bernadotte hanedanının tahttan indirilmesi için propaganda yapma yolunu seçti.

Bu gelişmeler, 1971 yazındaki "Torekov" denen uzlaşmayla sonuçlandı. Önde gelen parti temsilcileri Güney İsveç'teki zenginler için bir sayfiye yeri olan Torekov'da toplanmışlar ve monarşinin geleceğini kararlaştırmışlardı. Çözüm, iktidar ve iktidarın sembollerinin tümüyle ayrıldığı postmodern bir düzen oldu. Yeni anayasanın 1974'te kabul edilmesiyle kral, politik süreçten tümüyle uzaklaştırılmış oldu. Artık hükümet kurmayacak ya da hükümet toplantılarına katılamayacaktı. Palme, bir kalem hareketiyle cumhuriyete geçilebilir, diye övünmüştü o zaman. Devlet başkanı olarak kralın rolünün, yalnızca "bir süs" olarak kaldığını açıklamıştı. Palme, gerçek iktidardan uzak bir monarşinin, zamanla halk nezdinde meşruluğunu yitireceğine inanıyordu. Ancak denklemin bir başka yönünün de olduğunu görmemişti. Parlamenter demokrasi, yerine herhangi bir başka temsil biçimi getirilmeksizin, en güçlü sembollerinden birinden yoksun bırakılmıştı. Uzun erimde politik sistem, artan bir güvensizlik ve politikacıların ciddiye alınmamasıyla zedelenirken bu iktidarsız kral, popülerleşecek ve ilgi çekecekti.

Palme'nin monarşi konusundaki tutumu, onun demokrasinin işlevselliğine duyduğu aşırı inancın sıradan bir örneğidir. Asıl ciddi tartışma, yeni anayasayla yurttaşların özgürlük ve haklarının nasıl korunacağı konusundaydı. Sosyal demokratların bu konudaki yaklaşımı, devlete karşı ileri sürülebilecek hakların önemli sosyal reformları zorlaştıracağı gerekçesiyle, genel olarak olumsuzdu. Buna karşılık Muhafazakârlar ve Halk Partisi, bu konuda ortadaydı. Sosyal demokratlar onlardan yeni anayasaya koyulmak üzere iş, konut ve sosyal güvenlik hakkı gibi pozitif hakların altına imza atmalarını talep edip buna karşılık negatif özgürlükleri –yurttaşın devlet iktidarına karşı korunması– kabul ettiler. Sonuçta ne potizif, ne de negatif haklar anayasa koruması altına alınabildi.

Aleyhte herhangi bir gürültü kopmadı ama 1973 yılı içinde bu yeni anayasa teklifine karşı hem sağdan hem de soldan eleştiriler geldi. Jan

Myrdal, bu yeni anayasa için "öyle bir biçimde yazılmış ki, çabuk bir kararla İsveç'i bir gecede yurttaşlık hakları ve kişisel özgürlüğün kaldırıldığı bir polis diktatörlüğü haline getirmek mümkün olabilir" diye yazdı. Palme'nin SFS'den tanıdığı Danıştay başkanı Gustaf Petrén'in görüşü aynı sertlikte değildi ama o da bu yeni anayasaya Avrupa Konseyi'nin öngördüğü insan haklarının aynen yazılmasını önerdi. Böylece İsveçli yurttaşlara, İsveç devletini İnsan Hakları Mahkemesi'ne şikâyet etme olanağı sağlanacaktı.

Arka planda elbette ki politik gerekçeler vardı. Soldaki birçok kişi, burjuva hak ve özgürlüklerine yalnızca taktik nedenlerle sahip çıkmıştı; sosyalizm yerleştikten sonra artık bunlara gereksinim duyulmayacaktı. Burjuvalar açısındansa politik iktidarın sınırlanması, sosyal demokratları bloke etmenin alternatif biçimiydi. Solun da, sağın da amaçları kötü niyetli olsa da Palme'nin ve sosyal demokratların politik iktidara yönelik kontrol mekanizmalarının her türüne karşı olan yoğun direnişleri, şaşırtıcı derecede dar görüşlüydü. Politik sistemin istikrarı için en büyük garantinin yurttaşların güveni olduğu söyleniyordu ve Palme'nin 1973 Haziranı'nda yurttaşların hak ve özgürlükleriyle ilgili olarak parlamentodaki bir tartışmada ifade ettiği gibi, burada önemli bir ilke vardı:

> Tarih, eğer toplum insanların güvencelerini ve refahını gözetme becerisini gösteremezse, demokrasinin kolayca bozulacağını ve krize gireceğini öğretmektedir. Demokratik bir toplum, demokrasinin temel koşulları olan adalet ve eşitlikle uyum içinde olan bir politikayı gerçekleştirebilmelidir.

Fakat, bu ilke konusunda çok ileri gidildi. Örneğin sosyal demokratlar, yeni yasa önerilerinin anayasaya uygunluğunu saptamak için bir yasa komisyonunda incelenmeye alınma zorunluluğuna karşı çıktılar. Yasa komisyonu, ABD ve Almanya'daki gibi bir anayasa mahkemesi biçiminde değil, yalnızca görüş bildiren bir kurum olarak düşünülmüştü; son söz her zaman hükümetindi. Sosyal demokratlar, yasa komisyonunun incelemelerinin de gönüllü olmasını istiyorlar, yani yasa tasarısının incelenmesi kararını hükümete bırakıyorlardı. Olof Palme, yasa komisyonu incelemelerinin zorunlu olması halinde, bunun "bürokratların ve mahkemelerin İsveç'ine" geri dönüş olacağını –ve "bunun, hem İşçi Hareketi hem de Köylü Hareketi gibi halk hareketlerinin bir zamanlar

ayaklanmasına neden olan şey" olduğunu– söylüyordu. Bu yarı yarıya doğruydu. İsveç işçi sınıfının iktidarın şiddetli baskıları olmaksızın demokratikleşmeyi biçimlendirebilmesinden çok önceleri İsveç'in bir hukuk devleti olmasına da bağlıydı.

* * *

Harald Edelstam, eski "bürokratların İsveç'i"nden geliyor ama rapor yazmaktan nefret ediyor ve rutin işlerden pek hoşlanmıyordu. Babası prenses Louise'in yanında yüksek görevli memur olan 60 yaşındaki bu İsveçli diplomat, pahalı tüvit kostümler giymeyi tercih eden, antika eşya toplayan kadın avcısı bir züppeydi. Dışişleri bakanlığındaki yaşıtları tarafından biraz aptal olarak görülürdü. İnsan olarak günlük ilişkilerinde ne olursa olsun (bu konudaki görüşler çok farklıdır), baskı altında kaldığı zamanlardaysa şaşırtıcı bir tutum sergiliyor, kahramanlıklar yaratan bir özellik gösteriyordu: Zayıflara empati, fiziksel cesaret ve sarsılmaz bir özgüven. Kariyeri boyunca İsveç dışişlerinin mensuplarından talep ettiğinin çok üzerinde bir etkinlik gösterdiği yolunda bir rivayet vardı. Ancak Edelstam devrimci de değildi. 1972 sonbaharından itibaren Şili'de görevliydi ve İsveç elçiliğinde düzenlediği resepsiyonlara katılanlara göre, ülkenin sosyalist başkanı Salvador Allende'ye karşı eleştirel bir tutumu vardı. Buna rağmen, Pinochet rejiminin en önde gelen karşıtlarından olacaktı.

Çelişki, askeri darbeden bir gün sonra, ordu güçleri İsveç elçiliğinden iki bina ötede olan Küba elçiliğini kuşattığı zaman, 12 Eylül 1973'te başladı. Oturduğu elçilik konutunda silah seslerini duyan Edelstam, askerlerin arasına girerek sorumlu komutana gitti ve Kübalı meslektaşıyla görüştürülmesini talep etti. İsveç elçisi, ertesi gün boyunca da askeri cuntayla, Kübalı diplomatların Şili'den çıkmaları için bir serbest geçiş kanalı oluşturulması konusunda anlaşmaya varmayı başardı. Bu arada İsveç'i Küba ve Şili'nin koruyucusu olarak ilan etti. Kübalıların ayrılmasından sonra Küba elçilik binasına İsveç bayrağını çektirdi, orasının artık İsveç toprağı olduğunu ilan etti ve şaşırıp kalmış olan Şilili askerleri oradan çıkarttı. Bu zaman zarfında çoğunluğu kadın ve çocuk olan bir grup insan iltica etmek üzere İsveç elçiliğinin önünde toplanmıştı. Edelstam'a göre "yürek parçalayan bir görüntüydü" bu. "Bunların çoğu, komşularının coplarla dövülür ya da akrabalarına vurulur, tekme atılır ya da kurşun sıkılırken bakmaya zorlanmışlardı." Latin Amerika'da darbe ve

benzeri durumlarda komşu ülkelerin elçiliklerine iltica başvurusunda bulunma hakkı anlamına gelen bir *Salvoconducto* geleneği vardı. Bunun İsveç elçiliği için geçerli olmamasına rağmen Edelstam, daha sonra zengin bir yaratıcılık ve büyük bir kişisel cesaretle çeşitli biçimlerde Şili dışına çıkaracağı bu mültecileri kabul etti.

Tam da bu inisiyatif alıcı ve inatçı Edelstam'ın 1973'te Şili'de temsilci olması İsveç'in tutumunu tayin edici olmuştu. Ne var ki, onun davranışı bir politik boşluk içinde oluşmamıştı. Edelstam, kendisinin karar yetisinden yoksun olduğunu düşünen karşıtlarının bulunduğu İsveç dışişlerinde, hükümetten destek almıştı. Dışişlerinde onu destekleyen başta Dışişleri Bakanı Krister Wickman ve henüz dışişlerinde görevli olan ancak bir süre sonra Palme'nin dışişleri danışmanı olarak başbakanlık bünyesine geçecek olan Pierre Schori olmak üzere etkin güçler vardı. Arka plandaysa Vällingby'deki sıraevinden geceleri yürüttüğü telefon görüşmeleriyle Edelstam'ın tutumunu onaylayan Palme vardı. Ama aynı derecede önemli olan şey, İsveç diplomasisinin ahlaki söyleminin, 1950'lerdeki temkinli tarafsızlıktan 1970'lerde genişleyen ve aktifleşen bir duruşa evrilmiş olmasıydı. İngiliz gazetesi *The Times* 1970'te yayımlanan bir makalede "İsveç, şimdilerde tarafsızlığını, arkasına gizlendiği koruyucu bir duvar olmaktan çok dünyadaki gelişmelere daha çok karışmak için bir başlangıç noktası olarak kullanıyor" deniyordu.

Bu yeni yönelim sorunsuz değildi. İsveç küçük bir ülkeydi ve moral baskıdan başka baskı araçlarından yoksundu. Edelstam, birkaç ay sonra diplomasiyi tümden terk etmiş ve askeri cunta tarafından *persona non grata* ilan edilmişti. Onun yerine geçen elçi Kaj Groth, rejim tarafından aranan insanları kurtarma çalışmasına devam edebilmek için son derece dikkatli davranmaya zorlanmıştı. Ancak Şili konusundaki bu atak tavır alış –İsveç, Avrupa'da askeri darbeyi en sert eleştiren ülke olmuştu– İsveç halkının yükseliş yılları boyunca geçirdiği zihniyet değişimini yansıtıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundaki, temkinli ve çekingen hal, yerini yeni bir özgüvene, belki İsveç'i "dünyanın vicdanı" olarak görmeyen ama eskisinden çok daha aktif bir tutuma bırakmıştı. Birçok kişinin gözünde bu yeni İsveç politikası tutarsız, hatta oportünist idi. Moskova'daki İsveç büyükelçiliği, 1970 sonbaharında Nobel Edebiyat Ödülü'nü Soljenitsin'e vermeyi reddedince gelen eleştiriler çok yoğundu, hatta normalde İsveç dostu olan *New York Times* bile eleştirenler ara-

sındaydı. İsveç, ABD'ye karşı kükreyen bir fare gibi görünüyordu ama Sovyetler'e karşı gıkını çıkarmaya bile cesareti yoktu.

Fakat bütün tutarsızlığına ve kendinden menkul haklılığına rağmen bu yeni tutum, olumlu bir değişim anlamına geliyordu. 1950'lerin yalıtılmışlığının yerini ilgi, açıklık ve dünyada daha aktif davranma isteği almıştı. ABD'ye karşı sesini yükselten Palme ya da Şilileri askeri cuntadan kurtaran Harald Edelstam görüntüsü, bu yeni resme karşılık veriyor ve İkinci Dünya Savaşı'nda yürütülen ödüncü politikanın yarattığı usancın hiç olmazsa birazını temizliyordu. İsveçlilerin daha aktif bir dış politika özlemi Olof Palme tarafından yaratılmamıştı. Ama kimi İsveçlilerin biraz fazla acı bulduğu baharatlarla onu servis eden Palme'ydi. Üçüncü Dünya'daki bağımsızlık hareketlerine verilen destek, onsuz asla bu kadar açıklıkla ifade edilmeyecek ya da resmi politika olarak bu kadar kararlı sürdürülmeyecekti. Burada onun özellikle 1972 Noeli'nde yaptığı ve ABD'nin İsveç'le ilişkileri eksi derecelere kadar dondurmasına yol açan konuşma söz konusudur.

Bu "donmuş yıllar," İsveç'le ABD arasındaki Vietnam Savaşı'yla ilgili diplomatik çatışmaların son perdesi oldu. O vahşi ama anlamsız bombardıman kampanyasının ardından 1973 Ocak ayı sonunda ateşkes anlaşması yapıldı ve ABD birliklerini geri çekmeye başladı. Gerçekte savaş devam ediyordu ancak Güney Vietnam, ABD'nin desteği olmadan tutunamadı ve 30 Nisan 1975'te son Amerikan diplomatları helikopterle yurtdışına çıkartılırken, Vietkong ve Kuzey Vietnam ordu birlikleri Saygon'a girdi. Savaşı resmen ilk eleştirenlerden biri olan Olof Palme, haklı çıkmıştı – bunu Henry Kissinger, Walter Mondale ve diğer Amerikalı politikacılar da itiraf edeceklerdi. Ancak 1973-1974'te Nixon hâlâ iktidardaydı ve ABD'yi resmen eleştirdiği için Olof Palme'yi ve İsveç'i cezalandırmaya kesin kararlıydı.

Palme konuşmasını yaptığında, daha önce 1972'de Stockholm'ü terk eden Amerikan elçisi Jerome Holland'ın yerine bir başkası atanmamıştı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, hoşnutsuzluğunu açık biçimde göstermek için, o sırada Noel'i kutlamak için geçici olarak ABD'de olan, Stockholm'de maslahatgüzarlık yapan elçilik müsteşarı John Guthrie'ye ocak ayında İsveç'e dönmeme talimatını verdi. Ayrıca Washington'da Hubert de Besche'nin yerini alacak olan yeni İsveç büyükelçisi Yngve Möller'in ABD'de görev yapmasına izin verilmedi. İsveç ilişkileri yumuşatmak için bir kısım temkinli girişimlerde bulundu. Daha 1973 Ocak

ayında bombardıman durdurulup ateşkes ilan edildiğinde Palme, Anders Ferm aracılığıyla Henry Kissinger'le bir haberleşme kanalı oluşturmaya çalıştı. Başarı sağlanamadı ama aynı yılın sonbaharında, ekim ayındaki Kuzey Ülkeleri Konseyi toplantısında daha önce belirtildiği gibi İzlanda'daki Amerikan üslerinin kalmasına ilişkin girişimde bulundu. Ancak Palme ve Wickman, İsveç'in geri adım attığı biçiminde yorumlanabilecek resmi bir davranışta bulunma konusunda da dikkatliydiler. İlişkilerin kilitlendiği bir gerçeklikti. Ne Nixon ne de Palme geri adım atıyordu. Kissinger'e göre Palme'nin Naziler'le karşılaştırması "sızlayan bir yirmi yaş dişi" Nixon'un içine gibi oturmuştu.

Ancak ABD'deki İsveç dostu senatörler –özellikle "İsveç eyaleti" Minnesota'lı Hubert Humphrey– İsveç'le ilişkileri normalleştirmesi için Nixon'u etkilemeye çalıştı. Tayin edici dönüm noktası, şaşırtıcı bir biçimde Kissinger'in Eylül 1973'te dışişleri bakanlığına atanmasıyla geldi. Palme'nin Noel konuşmasına içerlemişti gerçekte ama aynı zamanda dış politikada katı gerçekçiliğin sözcüsüydü ve geleneksel diplomatik ilişkilerin kopartılması konusunda sınırlı bir coşkuya sahipti. Kasım ayı sonunda, Washington'u ziyaret eden İsveç dışişlerinden üst düzey bir yetkiliyi dostane bir biçimde kabul etti. Aynı zamanda Amerikan Dışişleri'ndeki memurlar yeni bakanlarını İsveç'in barışmak için bazı jestler yaptığı doğrultusunda bilgilendirmişlerdi. Özellikle de daha Amerika yanlısı olarak algılanan gedikli Sven Andersson'un ekim ayı sonunda Krister Wickman'ın yerine dışişleri bakanlığına getirilmesi de iyi karşılanmıştı. 1974 Ocak ayında Nixon da yumuşamış ve Kissinger'den gelen ABD ile İsveç arasında karşılıklı büyükelçi kabulü teklifini onaylamıştı.

Fakat, son dakikada yeni bir sorun ortaya çıkmıştı ve ironik bir biçimde Şili askeri darbesinin İsveçli kahramanı Harald Edelstam imzasını taşıyordu bu. 1974 Şubatı'nın sonunda, Nixon karşıtı kongre üyeleri, sendikalar ve diğer kuruluşlar tarafından Washington'da düzenlenen büyük bir sempozyumda ABD'nin Şili'deki darbeye karışıp karışmadığı araştırılacaktı. Pinochet rejiminin vahşi saldırılarını yaşayan ve anlaşılır nedenlerle ABD'ye karşı son derece eleştirel olan Edelstam toplantıya tanık olarak davetliydi. Amerikan Dışişleri, bu İsveçli diplomatın neler söyleyeceği konusunda endişeliydi ve bu da hem Sven Andersson'un hem de Palme'nin ABD'yle ilişkilerin yumuşama sürecine çomak sokmaması için Edelstam'ı uyarmalarına yol açtı. Ama Şilili silahlı askerlere

meydan okuyan bu "siyah karanfil," İsveçli politikacı ve memurlardan gelen baskılara pek de aldırış etmedi. Edelstam, basına yaptığı açıklamada dışişleri bakanlığının "içi geçmiş ve burjuvalaşmış tipler" tarafından yönetildiğini söyledi ve hükümeti kendisini susturmaya çalışmakla suçladı. Şili sempozyumuna rağmen ABD, mart ayı ortasında başkan Nixon'un İsveç'e yeni bir büyükelçi atamak istediğini bildirdi. Vietnam Savaşı hâlâ sürmekteydi ve ABD ile İsveç arasındaki ilişkilerin tümüyle normalleşmesi için birkaç yıl daha geçmesi gerekecekti. Ama prensip olarak bu büyük anlaşmazlık 1974 baharında sona ermişti.

Palme'nin Vietnam sorununu yönetme biçimi büyük bir başarıydı. İsveç, onun yönetiminde ABD ile İsveç arasındaki ilişkiler ciddi bir zarar görmeden, Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesi için tutarlı ve güçlü bir biçimde tavır almıştı. ABD'ye yöneltilen eleştiriler, yalnızca o an için dramatik ama uzun erimde sonuç yaratmayan sembolik tavırlara neden olmuştu. Daha sonra yapılan bütün araştırmalar, ticaretin ve gizli askeri işbirliğinin bütün bu dönem içinde normal akışında gittiğini göstermiştir. Ne Amerikan ne de İsveç hükümeti, iki ülke arasındaki derin ilişkileri kesmeyi istememişti.

Bu akıl yürütmeye karşı çıkıp Palme'nin işlerin böyle yolunda gideceğini *bilemeyeceği* söylenebilir. Kimileri, sonuç başarılı olsa bile, onun saldırgan ve sert dili nedeniyle gereksiz riskler aldığını ifade ediyor. Bu perspektife göre, yalnızca Vietnam'daki savaşla ilgili görüş hakkını kullanmak için İsveç'in güvenlik politikasını maceraya atmak sorumsuzluktur. ABD, askeri işbirliğine son verseydi İsveç, Sovyetler Birliği karşısında zayıf duruma düşecekti. Ama bunun karşıtı eleştiriler de var. Aslında Palme gerçekte herhangi bir risk almadan ABD'yle sahne arkasında farklı biçimlerde pazarlık yaptığı için, onun Vietnam konusundaki tutumu, olumlu bir etkisi olsa bile, içten değildi. Onun İsveç halkını ve hatta onun nezdinde özel türden temiz kalpli ve değişik bir politikacı gören uluslararası hayran kitlesini kandırdığı söylendi. Bu iki perspektifte de bıçak sırtı bir gerçeklik bulunmaktadır. Palme, yadsınamaz biçimde kendi çıkarı için fazlaca kurnaz olabilirdi. Yalnız burada sorun, onun bu niteliği olmaksızın uluslararası politikaya atılmaya cesaret edip edemeyeceğidir. Başka hangi İsveçli politikacı aynı anda hem Nixon'u hem Kissinger'i hem de Kuzey Vietnam hükümetini dengede tutmayı becerebilirdi ki?

* * *

1970'lerin ilk yarısında Palme'nin dış politikasının, Vietnam Savaşı'ndan çok daha fazla şeyi kapsadığı da iyice ortaya çıktı. Büyük devletlerin Üçüncü Dünya üzerindeki etkisine karşı çıkan küçük ve tarafsız bir ülke için uygun bir dönemdi. ABD, 1975'te Güneydoğu Asya'da sinir bozucu bir geri çekilmeyle sonuçlanan tarihi bir yenilgiye uğramıştı. Güney Afrika'da bir dizi kurtuluş hareketi, sömürge rejimlerine ya da ırkçı diktatörlüklere karşı mücadele ediyordu. Eski Portekiz sömürge imparatorluğu yıkılmıştı ve bu 1974'te Portekiz'de demokratik bir devrime yol açmıştı. İspanya'da yaşlanmış olan Franko'ya ve Yunanistan'da askeri cuntaya karşı muhalefet giderek güçleniyordu. 1974-1975 yılları, "halkların baharı," eski çürümüş diktatörlüklerin yıkıldığı, sömürgelikten kurtuluşun yaşandığı yeni bir dönem oldu. Aynı zamanda silahsızlanma görüşmeleriyle birlikte Soğuk Savaş'ın gerginliği azaldı. Terör dengesi MAD –"*mutually assured destruction*"*– bir üçüncü dünya savaşı olmayacağını garanti eder gibi görünüyordu. Bütün bunlar, İsveç'e Üçüncü Dünya'daki ilişkilerini genişletmek üzere daha büyük bir alan kazandırdı. İsveç'in genç başbakanının, bu yıllarda, küresel sahnede olan her şeyin içinde yer aldığı görülüyordu.

İsveç'teki Güney Afrikalı ülkelerle dayanışma hareketlerinin kökleri, 1950'lere dayanıyordu ve hem sosyal demokratları hem de liberalleri kapsıyordu. Palme, daha SFS başkanıyken Güney Afrika'daki *apartheid* rejimine karşı mücadele için para toplamıştı. Geçen yıllar boyunca birçok Afrikalı politikacı İsveç'i ve İskandinavya'yı ziyaret etmiş ya da burada eğitim görmüştü. Genellikle "pozitif" ırkçı, yani Afrikalı ziyaretçilere sırf derilerinin rengi nedeniyle iyi nitelikler atfettiğini düşündükleri İsveçlilerin herhangi bir sömürgeci miras taşımaması, onlar için önemliydi. İsveç, 1969'da olarak Güney Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine destek vermeye başlayan ilk Batılı ülkeydi: Güney Afrika'daki ANC, Zimbabwe'deki Zanu/Zapu, Angola'daki MPLA, Mozambik'teki Frelimo ve Namibya'daki Swapo. 1994 yılına kadar bu desteğin toplamı dört milyar kron [yaklaşık bir milyar TL -ç.] olacaktı ve bunun 1,7 milyarı doğrudan bağımsızlık hareketlerine gitmişti. Palme, Mozambik'in başkenti Maputo'daki bir akşam yemeğinde boşuna bir "fahri özgürlük

* İki tarafın da topyekûn yok oluşu karşılıklı biçimde garanti etmesi. MAD şeklindeki kısaltma, aynı zamanda "çılgınlık" anlamına da gelir - ç.n.

savaşçısı" olarak nitelenmemişti. İsveç'ten gelen yardım, büyük devletlerden gelenlerden farklı olarak, hamilik içermiyordu. Olof Palme, bu Afrikalı politikacıları Marksizmin doğru bir yol olmadığına ikna etmeye çalışmıştı ama bunun dışında, bağımsızlık hareketlerinin seçimlerine de saygılı olmuştu.

İsveç ayrıca Portekiz sömürgelerine sınırı olan ve "cephe devletleri" denen Tanzanya ve Zambiya'ya da yardım ediyordu. Palme 1971 sonbaharında, 1950'lerden beri *apartheid* rejimine karşı mücadeleyi destekleyen yazar Per Wästberg'in de bulunduğu bir delegasyonla birlikte bu ülkeleri ziyaret etti. Varlığı Güney Afrika ve Rodezya'yı sinirlendirebilecek olan Wästberg'in delegasyona alınması, Palme'nin fikriydi. Karşılama görkemli oldu. Havaalanıyla Zambiya'nın başkenti Lusaka arasındaki yolun kenarlarına yirmi bin kişi dizilmişti ve Palme'ye kentin hayvanat bahçesinden, onun adını taşıyan bir aslan yavrusu hediye edilmişti. Tanzanya'da hükümet partisi TANU'nun İsveç sosyal demokratlarıyla 1960'ların başından beri ilişkisi olan Julius Nyerere tarafından karşılandı. Palme, bu ülkenin başkenti Darüsselam'da Afrika ve Üçüncü Dünya konusundaki tutumunu belirleyen bir konuşma da yaptı. Kötü niyetli olmak istenirse, onun İsveç refah devletini Afrika ülkeleri için bir model olarak ileri sürdüğü söylenebilir. Ancak onun vurgulamak istediği şey, İsveç'in Batı dünyasında zengin bir ülke olmasına rağmen, bu zenginliğin tarafsızlık, eşitlik politikası ve yeni bağımsızlaşan yoksul ülkelerin güvenilir dostu olmasına bağlı olmasıydı. Palme, tarafsız ülkeler arasındaki yakın işbirliğinin, büyük devletler ABD ve Sovyetler Birliği'ne karşı bir güç dengesi oluşturacağına işaret ediyordu. Sonraki yıllarda özellikle BM'deki sağlam bir tutumla bu vaatlerini fazlasıyla yerine getirdi. İsveç özellikle yeni bir ekonomik düzen konusunda BM'de sıklıkla Üçüncü Dünya ülkelerini destekledi.

Askeri darbe, Edelstam'ın etkinliği ve İsveç'e iltica eden Şilili politik eylemciler akını da Latin Amerika'yı odağa oturtuyordu. Palme adına bu ilgi, 1973 seçiminden sonra Anders Ferm'in yerine Pierre Schori'yi başbakanlık danışmanlığına atadıktan sonra daha da arttı. Bu yüz hatları sert, uzun, sarışın ve mavi gözlü Schori, başbakanlığa geldiğinde 35 yaşındaydı. Bir İsveçliyle evli ve dili Fransızca olan İsviçreli babası, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce Malmö'de bir otel açmıştı. Schori, Çinli aşçılar, Mısırlı göbek dansözleri ve Doğu Avrupalı mülte-

cilerle dolu olan bu kozmopolit ortamda büyümüştü. Stockholm'deki öğrencilik yıllarında, özellikle Latin Amerika olmak üzere uluslararası sorunlara ilgi göstermişti. 1973'te Palme'nin yanında çalışmaya başlamadan öne, hem Sosyal Demokrat Parti yönetiminde hem de dışişleri bakanlığında görev yapmıştı. Ayrıca Fransız, İspanyol ve Latin Amerikalı entelektüellerle çok köklü ilişkileri de vardı. Palme gibi o da son derece karşıt tepkiler toplama eğilimi gösteriyordu. Dostları onu cazip, cömert, utangaç ve yetenekli buluyorlardı; karşıtları ise onu burnu büyüklükle, soğuklukla ve eleştiriye tahammülsüzlükle suçluyorlardı. Muhtemelen bunların ortasında bir yerde bulunan Jan Guillou, onu karşılaştığı "en analizci ve hızlı düşünen insanlardan biri" olarak tanımlıyordu.

Schori, başbakanlıkta gündemdeki Avrupalı sosyal demokatlarla ilişkilerden, Vietnam ve Güney Afrika'ya kadar, dış politikayla ilgili bütün konularla çalışıyordu. Palme'nin konuşma ve makalelerinin Üçüncü Dünya basınına ulaşmasını sağlıyordu. Latin Amerika konusundaki uzman bilgileriyle Palme'nin ilgisini bu kıtaya yönlendirdi. Bu da 1975 yazında Latin Amerika'ya dikkat çeken bir yolculukla sonuçlandı. Başlangıç noktası BM'nin Mexico City'de yapılan büyük Kadın Konferansı idi. 1975 yılı, BM tarafından uluslararası kadın yılı olarak ilan edilmişti. Palme, burada kadının özgürlüğü ve yoksulluk arasındaki ilişkiyle ilgili etkileyici bir konuşma yaptı. Bu arada 1948 yazında nalbur dükkânında çalışmış olduğu akrabası Ramón Palme'yi de ziyaret etti. Lisbet'le birlikte Mexico City'deki İsveç kolonisinin düzenlediği resepsiyondan kaçıp, Ramón Palme'nin ailesiyle birlikte hoş bir akşam geçirdiler. Mexico'dan Venezuela'ya geçti ve seyahatini Küba'ya yaptığı ziyaretle sona erdirdi.

Castro'yla buluşma Palme için etkili bir olay oldu. Bu iki lider yaşıttılar –1975'te 48 yaşındaydılar– ve üst sınıf bir aileden gelip radikal ulusal liderliğe giden benzer bir sınıf değiştirme yolculuğu yapmışlardı. Küba, Latin Amerika'da İsveç'ten yardım alan tek ülke oldu. Çok açık ki bu ülkenin lideri Palme'yle yakın bir ilişki kurmuştu. Sovyetler Birliği'ne bağımlılığından tam bir mutluluk duymayan Küba rejiminin, İsveç'le iyi ilişkilerin, Avrupa'da sosyal demokratlarca yönetilen diğer ülkelerle de daha yakın bir ilişkiye yol açacağını umut etmiş olması hiç de olanaksız değil. Palme 1969'da parti başkanlığına seçildiğinde Castro çok gösterişli bir tebrik telgrafı göndermişti ve şimdi resmi ziyaretinin başarılı olması için de gayret sarf etmişti. Koşullar iyi görünüyordu. 1970 ortalarında

birçok İsveçli, Küba'yı Latin Amerika'nın geri kalan kısmında egemen olan askeri rejimler karşısında umut verici bir alternatif olarak görüyordu. İsveç delegasyonu Olof ve Lisbet, dışişleri bakanlık sekreteri Sverker Åström, Pierre Schori, iş piyasası bakanı Anna-Greta Leijon ve bir dizi bürokrat ile yazar Sven Lindqvist ve aktris Bibi Andersson'u kapsıyordu.

28 Haziran Cumartesi günü Castro, Palme'nin devasa bir portresiyle süslü Havana Havaalanı'nda onları karşıladığında bunaltıcı bir sıcak vardı. Havana'ya kadar olan yol, küçük İsveç bayrakları sallayıp "Pal-me, Pal-me" diye tempo tutan binlerce insanla doluydu.

Palme, Küba'yı ziyaret eden ilk Batılı hükümet başkanıydı ve Castro'dan yoğun bir ilgi görüyordu. Havana'da cumartesi akşamı bir resepsiyonla başlayan resmi ziyaret boyunca durmaksızın tartıştılar. Küba liderinin sözlerinin etkisini artırmak üzere sık sık işaret parmağını Palme'nin karnına bastırdığı görülüyordu. Pazar günü Palme ve kafilesi, 1953'te Küba devriminin başlatıldığı Moncada Kışlası'na götürüldü. Burada yaklaşık yüz bin insan bekliyordu. Bunların bir kısmı muhakkak oraya önceden götürülmüştü ama birçoğu da belirgin bir biçimde coşkulu ve ilgiliydi. *Dagens Nyheter*'in muhabirine göre Castro "neşeli bir Noel Baba" gibi tebessüm ederek kalabalığı hareketlendirdi. Bundan sonra Palme konuşmaya başladı ve topluluk içinde bir uğultu duyuldu: "İspanyolca konuşuyor!" Aslında İspanyolca konuşmamıştı. İspanyolcayı bir miktar anlıyordu gerçi ama bu konuşmasını daha önce talim etmişti. Yirmi dakika uzunluğundaki konuşmasında Küba'da yaratılan büyük sosyal ilerlemeyi övdü ve Amerika'nın engelleme çabalarını eleştirdi. Söylemi olağanüstü radikaldi. Belki Castro'nun henüz taşımakta olduğu karizmadan ve Küba sosyalizminden etkilenmiş olduğu içindi bu. Bu övgünün içine yerleştirilmiş bir eleştiri de vardı. "Sosyalist toplum, yukarıdan emirlerle yaratılmaz, toplumdaki yurttaşların çalışması içinde organik olarak gelişmelidir."

Bu, demokrasi için alınmış açık bir tavır değildi. Palme, ülkesini daha yeni kurtarmış devrimci rejimlerin karşısına çok sert taleplerle çıkılamayacağını düşünüyordu. Bir Fransız gazeteciyle yaptığı söyleşide, insanın tarihi çıkış noktalarını ve hareket yönlerini görmesi gerektiğini açıklamıştı: Sosyal ilerleme oldu mu ve gelişmenin demokrasi yönünde olabileceği umudu var mı? İki politik mahkûmun salıverilmesi için Castro'yu ikna eden Palme, muhtemelen Küba'da bu doğrultuda bir gidiş olduğu-

nu düşünüyordu. Bu, uluslararası ilişkilere gereğinden çok ahlaki bakan görüşün karşı kutbu olarak, her zaman ortaya çıkacak olan, tamamıyla meşru bir reel politikanın çıkış noktasıdır. Sorun, daha çok, demokratik olmayan bir rejimin doğru yolda olduğuna nasıl karar verileceğindedir. Gösta Bohman'ın, Palme'nin ülkeye dönüşünde yazdığı bir tartışma yazısında işaret ettiği gibi, "Devrimden sonra dereceli yumuşama, Başbakan Palme'nin yaptığı söyleşilerde ima ettiği gibi gerçekleşmemiştir." Şimdi, 1970'lerdeki demokratik gelişme konusundaki umutların birçok yerde başarısızlığa uğradığı açıkça görülmektedir. Amerika'nın Küba'ya karşı uyguladığı blokaj her zaman için utanç vericiydi ama bu, günümüz Küba'sının 1975'e göre daha demokratik ya da sosyal açıdan daha gelişmiş düzeyde olmamasını affettiremez. Ve Küba yine de tek hâkimi Robert Mugabe'nin İsveç hükümetinden büyük destek aldığı ve İsveç'te misafir olarak ağırlandığı Zimbabwe'ye kıyasla meltem gibidir. Yazar Per Wästberg'in de içinde olduğu İsveçli Af Örgütü grubu, Ian Smith rejimince hapiste tutulduğu yıllar boyunca Mugabe'yi desteklemiş ve Mugabe 1977'de İsveç'e resmen davetli olduğunda ev sahipliğini Halk Partili dış yardım bakanı Ola Ullsten yapmıştı. Rodezya'daki ırkçı rejime karşı mücadeleyi desteklemek yanlış değildi. Ancak demokratik karakter yoksunluğunu gereğinden fazla görmezlikten gelmek söz konusu olduğunda, bunun düşünülmesi de gerekiyordu.

Ancak Palme, Batı dünyasıyla Üçüncü Dünya'daki yeni rejimler arasında köprüler kurmak istiyordu. Küba'dan döner dönmez Pierre Schori'yle birlikte Kissinger ile Castro arasında bir toplantı düzenlemek üzere coşkulu bir görüşmeler süreci başlattı. Bu konudaki inisiyatif aslında Batı Alman dergisi *Der Spiegel*'den gelmişti. Herhangi bir toplantı gerçekleşmedi ama ABD ile Küba arasındaki ilişkileri normalleştirme çabası övgüye değerdi. Kjell Östberg'in de Palme biyografisinde belirttiği gibi, onun iyi uluslararası bağlantılara sahip olması, İsveç'le Üçüncü Dünya arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlenmesi gibi önemli bir sonuç da yaratmıştı. Yalnızca dış yardım değil, İsveç iş dünyası için kârlı işler de söz konusuydu. Palme, nereye giderse gitsin, İsveç'in ticari çıkarlarının artırılması konusunda son derece aktifti. Örneğin 1975'teki Küba delegasyonunda Uddevalla Tersanesi'nin pazarlama müdürü de vardı ve bu müdür diğer İsveçli gemi yapımcılarından farklı olarak Amerikan blokajına rağmen Küba'yla ticaret yapmak istiyordu. *Veckans Affärer*

1974'te, "Palme tarafından biçimlenen İsveç dış politikası, Doğu ülkelerinde, Arap dünyasında, gelişmekte olan ülkelerde İsveç iş dünyası için büyük bir kazanım olmuştur" diye yazacaktı. Ancak Palme'nin uluslararası ilişkileri diğer bağlamlarda da yararlı olacaktı. Vietnam Savaşı nihayet sona erdiğinde Kissinger, bu İsveçli politikacıyı Üçüncü Dünya'ya açılan önemli bir kanal olarak görüyordu. Palme, 1975'te Latin Amerika'ya giderken New York'ta Kissinger'le buluşmuştu ve bir sonraki yıl da Amerikan dışişleri bakanı Stockholm'e gelmişti. Bu iki eski uzlaşmaz politikacı, ortak uluslararası angajmanlarında birbirlerini bulmuşlar ve dostluğa benzer bir ilişki geliştirmişlerdi. Bir keresinde Kissinger hastanede yatarken Palme onu telefonla arayıp hatrını sordu. Bu, Nixon'un eski danışmanını çok duygulandırdı. Palme'nin 1986 Martı'ndaki cenaze töreninde Kissinger, onun Batılı değerlerin en iyilerine sahip olduğunu ve bunları savunduğunu açıklamıştı: "Nerede barış tehdit altına girdiyse ya da haklar gasp edildiyse, ya da özgürlükler tehlikedeyse –Ortadoğu'da, Orta Amerika'da, Güney Afrika'da– ya da nükleer silahlar tartışıldıysa, Palme tartışmaların başını çekmişti..."

Fakat, Palme'nin uluslararası konumu yurtiçinde pek bilinmiyordu. İsveç'te onu Thorbjörn Fälldin ile nükleer enerji tartışması yaparken görmeye alışık olan insanların bir kısmı, onun Üçüncü Dünya'daki popüleritesinin abartılı olduğundan kuşkulanıyorlardı. Kimileri de bunun düşüncesinden bile hoşlanmıyordu. Küba yolculuğundan sonra Gösta Bohman onun "İsveç'te kalıp enflasyon sorununu ele alsaydı daha iyi olacağını" söylemişti. Ama 1975'te Latin Amerika yolculuğuna katılan İsveçli gazeteciler, Palme'ye yapılan karşılamalardan nerdeyse şaşkına dönmüşlerdi. *Dagens Nyheter*'in politika bölümünden Sven-Erik Larsson, "Ziyaret ettiğimiz ülkelerde Palme'nin ne kadar iyi tanındığını ve önemsendiğini gösteren bütün kanıtlar bizi şaşırtmıştı" diye yazıyordu. Larsson, yurda döndükten bir hafta sonra yazdığı "İsveç İçin Palme" adlı uzun bir yazıda, "Üçüncü Dünya ülkelerine hitap eden, onun kendi düşünceleridir" diyordu: "Küçük devletler, süper güçlerin kendi başları üzerine pazarlık yapmaları riskini anlatan Palme'yi dinliyorlar. Gerginliğin azalmasının uzun erimdeki bedeli, adaletin rafa kaldırılması olamaz."

Avrupa'da AET ve Nordek başarısızlıkları, Palme'nin bu politik gelişmeye katılma olanaklarını önleyici bir etkiye sahipti. Buna rağmen yine de hayranlık verici bir etki yaratmıştı. Bunun önemli bir nedeni,

ona Merkez Avrupa sosyal demokrasileriyle anında ilişki sağlayan Willy Brandt ve Bruno Kreisky'yle olan yakın ilişkisiydi. 1975 yılında sosyal demokrat yayınevi *Tiden*, Brandt, Kreisky ve Palme arasındaki 1973'te sosyalizmle ilgili mektuplaşmaları yayımladı. Hükümet başkanları arasındaki yayımlanmayı amaçlayan yazışmalar, oldukça zor ve iddialı bir daldır ve bu kitap da bunun istisnası sayılmazdı. Ancak, biraz fazla titizce yapılmış formülasyonların arkasında entelektüel bir tutku, geleceğe taşıyan fikirler üretme hedefi vardı. Bu noktada Brandt'ın da ifade ettiği gibi Palme'nin, hem Brandt'ın hem de Kreisky'nin geldiği Marksist ortama bir hayli yabancı olduğu ve onun daha çok, "Anglosakson geleneklerle" bağlantısı bulunduğu çok açık. Ancak Palme-Brandt-Kreisky ekseni, Avrupa'da Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da varlığını sürdürmekte olan diktatörlüklerdeki demokratik sosyalistler için önemliydi. Mário Soarez, Felipe Gonzales ve Andreas Papandreou gibi geleceğin sosyal demokrat liderleri için özellikle Palme ve Brandt, kendi ülkelerinin muhafazakâr ve otoriter mirasıyla her bakımdan çatışan, modern sosyalist tipini temsil ediyorlardı.

Palme, özellikle Portekiz'deki demokratikleşme sürecinde merkezi bir rol oynadı. Portekiz'deki köhnemiş faşist rejim, 25 Nisan 1974'te bir grup liberal ve radikal subay tarafından yıkılmıştı. Halk Lizbon sokaklarında bunu kutluyor ve askerlerin tüfek namlularına karanfiller sokuyordu. Fakat durum kritikti ve Batı Avrupa'yla ABD'de, komünistlerin ya da bir tür sol radikal cuntanın iktidarı ele geçireceği konusunda büyük bir endişe vardı. Özellikle Batı Alman sosyal demokratları olmak üzere Avrupalı sosyal demokratlar, Mário Soarez liderliğindeki Portekiz Sosyalist Partisi PSP'yi destekliyorlardı. Darbeden birkaç hafta sonra Sten Andersson, yeni rejimin temsilcileriyle görüşmek üzere Lizbon'a gitti. Sonbaharda Palme ilk yabancı başbakan olarak Portekiz'i ziyaret etti. Palme, Lizbon havaalanına geldiğinde, rakip bir başka sosyal demokrat parti İsveç delegasyonunu kuşatma altına aldığı için büyük bir kargaşa yaşandı. Palme kurtulmayı başardı ama Sten Andersson arabasıyla kalabalığın ortasından çıkamadı ve kitlesi arabanın tepesine vurup bayraklar sallayarak büyük bir coşkuyla sosyal demokrasinin Portekiz'deki gerçek temsilcilerinin Soarez değil, kendileri olduklarına onu ikna etmeye çalıştıklarına tanık oldu. Fakat, İsveç sosyal demokratları, Soarez'de karar kılmışlardı. Palme, 1975 yazında

Stockholm'de Portekiz'e destek için gösterişli bir toplantı düzenlendi ve Harold Wilson'dan François Mitterrand'a kadar Avrupa'daki bütün sosyal demokrat liderler takımı toplandı. Palme birkaç hafta sonra cebindeki bu büyük temsil gücüyle Kissinger'le buluştu. Portekiz'deki çalkalanma, burada bir komünist iktidar değişikliğinden korkan ABD için huzur kaçırıcı bir durum yaratmıştı ama ABD, Vietnam'dan sonra demoralize olmuş durumdaydı. Kissinger konuşmaya Hindiçin'in artık tarih olduğunu ve bu konuda kavgaya gerek kalmadığını söyleyerek başladı ve Palme'yc Portckiz'lc ilgili sorular sordu. Hem soldan hem de sağdan gelecek darbe riskleri konusunda uyarıda bulundu ama Şili'dekine benzer bir gelişme riskinin daha büyük olduğunu ifade etti. Ancak öyle olmadı. Sosyal demokrat çalışmaların başarılı olduğu görüldü. Birkaç yıl içinde Portekiz, Batı birliğinin içinde istikrarlı bir parlamenter demokrasi olmuştu.

İsveç, 1974'ten itibaren Ortadoğu sorunuyla ilgili tutumunu değiştirmeye başladı. Palme, tamamen kendi kuşağındaki diğer birçok sosyal demokrat gibi, İsrail için tutkulu bir coşku duyuyordu. İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki karşıtlıklar uzun zamandır o ülkelerin kendi işi olarak görülüyor, Arap tarafının İsrail'i tanıması ve görüşmelere başlaması talep ediliyordu. Ama artık giderek soruna, Filistinlilerle İsrail'in aynı topraklarda hak iddia ettiği bir ulusal sorun olarak bakılmaya başlandı. Bu, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün görüşmelere taraf olarak kabul edildiği anlamına gelmiyordu; FKÖ, çoğu kişinin gözünde her zaman bir terör örgütüydü. Palme hâlâ İsrail'i destekliyordu ama Filistinlilere olan sempatisi belirgin biçimde artmıştı. 1974'te Cezayir'e yaptığı bir ziyarette FKÖ lideri Yaser Arafat'la buluştu.

15. Bölüm

Cennette Kış

Ya şimdi ya da asla olduğunu
anlamıştı ve o, aslayı seçti.
P.G. WODEHOUSE

Entelektüel anlamda bin dokuz yüz yetmişler bütün
bin dokuz yüzlü yılların en bunaltıcı on yılı idi.
TONY JUDT

Baba, dinle! Kızı bu eski usül bağırışla, 20 Eylül 1976 Pazartesi sabahı saat üçte, Muhafazakâr Parti başkanı Gösta Bohman'ı uyandırdı. Pencereden giderek yaklaşan ayak sesleri geliyordu. Bohman bu sonbahar gecesinde balkona çıktığında, iki polis tarafından eşlik edilen bir grup gencin, Östermalm'deki Villa Sokağı'nda, Olof Palme'nin çocukluğunun geçtiği evden bir taş atımı uzaklıkta, kendilerine doğru geldiğini gördü. Muhafazakâr Gençlik Federasyonu MUF üyesi gençler, sosyal demokratları 43 yıl sonra başbakanlık binasından uzaklaştıran parti liderlerini selamlamak istiyorlardı. Bohman'a tezahürat yapıp milli marşı söylemeye başladılar: "Ey eski, ey özgür" ve kapalı ama günün anlamına uyan mısralarıyla devam ettiler: "Sen olduğunu biliyorum ve ne idiysen öyle kalacağını biliyorum."

65 yaşındaki bu sağcı lider yeniden uyumakta zorluk çekti. Daha sonra "Başarma duygusu muazzamdı ve inanılmaz bir şey gibi hissediliyordu" diye yazacaktı: "Bu kadar yılın çırpınışından ve kırılan umutlarından sonra hedefe ulaşılmıştı. Nihayet İsveç'in bir burjuva hükümeti olacaktı." Seçimin ertesi günü *Expressen*'in derin bir duyguyu yansıtan başyazısının başlığı da "Nihayet, nihayet, nihayet" idi. Ezici bir zafer değildi bu. Seçim zaferi, sosyal demokratların yüzde 1 ve Sol

Parti Komünistleri'nin binde 5 oy kaybına dayanıyordu, daha fazlası gerekmemişti. Burjuvalar arasında kazançlı çıkan, oyları yüzde 13,9'dan yüzde 15,6'ya yükselen muhafazakârlardı. Halk Partisi'nin oylarındaki azalma da Kasım 1975'te Gunnar Helén'in yerine geçen yeni lider Per Ahlmark yönetiminde durmuş ve oran yüzde 9,4'ten yüzde 11,1'e yükselmişti. En büyük burjuva partisi olan Merkez Partisi'nin oyları, çok az bir gerilemeyle yüzde 25,1'den yüzde 24,1'e düşmüştü. Bohman zaferin, burjuva partilerinin mükemmel bir seçim kampanyası yapmış olmalarına bağlı olduğunu düşünüyordu; "her şey başarıyla sonuçlanmıştı."

Sosyal demokratlar için her şeyin başarısızlıkla sonuçlandığı da söylenebilir. Palme, o yılın başında seçim kampanyasında iş piyasasını, işletme demokrasisini ve aile politikasını ön plana çıkarmayı istemişti. Bunlar, ileriye yönelik reformların yürütüldüğü, İşçi Hareketi için sağlam alanlardı. Ama bunların yerine parti içi skandallar, uygun olmayan vergi yasaları, nükleer enerji ve Çalışan Fonları gündeme yerleşmişti. Bunlar sosyal demokrasi için ve her şeyden önce de Palme için iyi değildi. Gunnar Sträng'in alanı olan vergi politikasını etkilemesi zordu. Nükleer enerji konusu, ekonomik büyümeye ve teknik ilerlemeye olan temel inanca meydan okuyordu. Çalışan Fonları daha çok sendikalist karakteriyle, onun açısından cehennemden gelen bir teklifti.

1975 yazındaki kamuoyu yoklamalarının iyimserlik veren rakamlarından sonra sonbaharda sorunlar başlamıştı. 5 Ekim'de Finlandiya Sosyal Demokrat Partisi'nin mali işler yetkilisi, karısı ve yanlarındaki bir kadın, Arlanda Havaalanı'ndaki rutin kontrolde 194 bin [yaklaşık 52 bin lira -ç.] kronu yasadışı olarak İsveç'ten çıkarmak isterken yakalandılar. Aynı gruptan bir kişi, cebinde elli bin kron tutarındaki banknotlarla Helsinki'ye gidecek uçağa binmeyi başarmıştı. Bu paralar İsveç ve Batı Alman sosyal demokratlarından gelmişti ve Finlandiyalı kardeş partiye iletilecekti. Amaç, Sovyetler'in desteklediği komünistlerle çekişen Finlandiyalı sosyal demokratlara yardım eli uzatmaktı. Batı Almanya'da bulunan Palme, paraların CIA'den geldiğini yalanlamak zorunda kalmıştı. Ancak Finlandiyalı parti yetkilisinin neden "üstünde paralarla Arlanda'ya koşturduğunu" açıklamakta zorluk çekmişti.

1976'da yılbaşının ilk günlerinde akşam gazeteleri, Nakliye İşçileri Federasyonu başkanı Hasse Ericson'un, hafta sonlarında Kanarya Adaları'na tatile gittiğini ortaya çıkardı. Gerçi Franko bir yıl önce ölmüş-

tü ama İspanya hâlâ bir diktatörlüktü. Nakliye İşçileri Federasyonu'nun da üye olduğu LO, bir yıl kadar öncesinden beri İspanya'ya karşı bir turizm boykotu yürütüyordu. Ericson'un İsveç işverenlerine ait bir tesiste kalması ve biletlerinin uçak şirketi Scanair tarafından ödenmesi, duyulan öfkeyi daha da artırmıştı. İspanyol direniş hareketiyle ilişki kurduğunu söyleyerek zayıf bir özürde bulundu ama bu şişman nakliye işçileri başkanının mayolu fotoğrafları, sendika ağalığının ve yolsuzluğun resmini seçmenlerin gözüne sokmuştu. Palme onu adamakıllı azarladı: "Bu yaptığın kötü bir davranış" dedi kızgın başbakan, "bu davranışınla İşçi Hareketi'ni yaraladın."

Astrid Lindgren, İşçi Hareketi'yle herhangi bir örgütsel bağı bulunmadığı halde, İsveç sosyal demokrasisine yakındı. Småland'da kestaneler, karaağaçlar ve ıhlamurlarla çevrili, kırmızı kulübeleri olan bir papaz evinde büyümüş ve küçük bir kasaba olan Vimmerby'de ortaokul diploması aldıktan sonra sekreterlik öğrenimi görmüştü. Erkek kardeşi yıllarca Merkez Partisi milletvekilliği yapmıştı ve kız kardeşlerinden biri köylü basınında gazetecilik yapıyordu. Kitaplarının başkahramanları da genellikle tarım kesiminden ya da memur çevrelerinden geliyordu. Ama 1930'lu yıllarda Moa Martinson, Ivar Lo-Johansson ve Jan Fridegård gibi işçi sınıfı yazarlarının etkisiyle sosyal demokrat olmuştu. 1976 kışında yeni bitirdiği *Madicken ve Haziran Yokuşu'nun Pims'i* adlı kitabında tuhaf bir biçimde, İşçi Hareketi'yle doğrudan bağlantılı nadir karakterlerinden biri görülür: *Arbetets Härold* gazetesinin akıllı, dost canlısı ve adaletli genel yayın yönetmeni olan Madicken'in babası.

Ama Astrid Lindgren şimdi, sosyal demokratların onun kazançlarına biraz fazlaca el koyduklarını söylüyordu. *Expressen*'deki yazısında şahıs firması sahibi olarak edindiği her gelirden yüzde 102 gibi kabul edilemez bir oranda vergi ödemeye zorlandığını yazdı. Bu garip düzenleme, 1975'teki İkinci Haga Uzlaşması'ndan sonra işveren vergilerinin çatısı kaldırıldığında ortaya çıkmıştı. Bu yazının masumane ama aynı zamanda da ideolojik kurnazlık taşıyan başlığı "Monismanien'de Pomperipossa" idi. Masal cadısı Pomperipossa, İsveç'in en önde gelen masal anlatıcısının ta kendisiydi ve Monismanien ise, Kenne Fant'ın 1974'te yaptığı ve geleceğin İsveç'ini bir tek parti devleti olarak betimleyen *Monismanien 1995* adlı bilimkurgu filmine bir göndermeydi. Astrid Lindgren sosyal demokrasiye çok kızmıştı ama aynı zamanda burjuva

partileriyle bağdaştırılmak da istemiyordu. Seçim kampanyası sürecinde muhafazakârlardan, dağıttıkları *Expressen* yazısının bazı kısımlarını içeren 180 bin bildiriyi geri toplamalarını talep etti.

Hükümet, bir yanlışlık olduğunu itiraf etmek yerine savaşı seçti. Sträng, yazının *Expressen*'de çıktığı gün yapılan hükümet toplantısında şişinerek, "İnsan Astrid gibi çok para kazanıyorsa çok vergi ödeyecektir" demişti. Palme, insanın kazandığından daha çok vergi ödemeye nasıl zorlandığını anlamakta güçlük çekiyordu. İçerlemiş bir biçimde maliye bakanına diğer bakanların önünde, "Bunun mümkün olmadığını kavrayamıyor musun?" dedi. Ancak Sträng bakanların çoğunluğunun desteğini sağlamıştı, Palme teslim oldu. Bu uysallığın felaketle sonuçlanacağı görülecekti. Maliye bakanı, ölümcül bir kibirle tartışmaya daldı ve o gün parlamentoda yazıyı, "Kamçılayıcı bir edebi beceriyle vergi politikasının labirentleri konusundaki derin bilgisizliğin enteresan bir kombinasyonu" diye niteleyerek üstten bir dille devam etti: "Ama Astrid Lindgren'in böylesi konuların üstesinden gelmesini de beklemiyoruz doğrusu."

Fakat Astrid Lindgren ayak direyecek ve Sträng karşısında, kazandığı gelirlerden daha fazlasını vergi olarak devlete ödemeye zorlanmasındaki saçmalığı kanıtlamayı başaracaktı: "Gunnar Sträng masal anlatmayı öğrenmiş gibi görünüyor ama hesap yapmaya aklı yetmiyor! İşlerimizi değiştirseydik daha iyi olurdu." İsveç hükümeti bir anda hem yeteneksiz hem de iktidar hastası olarak ortaya çıkıvermişti. Bu da kamuoyu yoklamalarının sonuçlarında görüldü. Nisan ayında seçim yapılsaydı burjuva bloku oyların yüzde 53'ünü, sosyal demokratlar, yüzde 38'ini alacaklardı. Sonunda Palme, hükümet içinde komutayı aldı, vergi kurallarının değiştirilmek zorunda olduğuna karar verdiğini açıkladı ve bunun tartışmaya açık olmadığını da vurguladı: "Size sormuyorum." televizyonda da Astrid Lindgren'in haklı olduğunu itiraf etti.

* * *

Hükümetin kâbusu devam ediyordu. Pomperipossa yazısından bir ay kadar sonra, 22 Nisan 1976'da Ingmar Bergman, vergi dairesiyle anlaşmazlığı yüzünden İsveç'i terk edeceğini bildirdi. Ocak ayı sonunda iki sivil polis, Nybroplan'daki Kraliyet Drama Tiyatrosu'nun resepsiyonuna gelip o anda Strindberg'in *Ölüm Dansı*'nın provalarını yöneten 58 yaşındaki yönetmenle konuşmak istediklerini söylediler. Sekretere göre içlerinden biri, "Umarım gelir, yoksa sizin için hoş olmaz" demişti.

Bergman gelince emniyet binasına götürüldü ve orada saatlerce sorguya çekildi. Aynı zamanda hem evinde hem de işyerindeki odasında arama yapıldı, pasaportuna el konuldu ve yurtdışına çıkma yasağı getirildi. İsveç vergi yetkilileri için şaşırtıcı biçimde Bergman'ın alıkonulması bir anda dünya haberi oluvermişti. Ancak ekonomik suçlar 1970'lerin ortasındaki İsveç'te gündemin en üstünde yer alıyordu. Projektörler özellikle kapsamlı dış ticareti olan şirketlere yöneltilmişti.

Ingmar Bergman, Astrid Lindgren gibi halkın sevgilisi değildi. İsveçlilerin çoğu onun filmlerini melankolik ve zor buluyordu. Sol çevrelerde de popüler değildi. Bir avuç insan –başlıca bir banka direktörü ve bir papaz– onu resmen destekledi ama bu kişiler o dönemin ruh haline kadar ilgisiz insanlardı ki, Bergman'ın durumuna yarardan çok zarar verdiler. Şanslıydı ki, Astrid Lindgren onun yanında yer aldı. *Aftonbladet*'teki bir başyazıda Bergman'ın probleminin, "müşterisinin vergi ödememesi için doğal olarak vergi kaçakçılığı ve başka manipülasyonlara yönelen" bir grup parazit vergi danışmanına başvurmuş olması olduğu belirtiliyordu. Gunnar Sträng, vergi kurallarının "kültür insanları" için de geçerli olması gerektiğini açıkladı. Alıkonulmasından birkaç gün sonra Bergman ve avukatı hakkında sahte beyanname vermekten ve sahte olmasa bile beyannameyi özensiz doldurmaktan dava açıldı.

Daha sonra gelişme beklenmedik bir yöne girdi. Birkaç hafta sonra, şubat ayında cumhuriyet başsavcısı, Bergman hakkında dava açan savcının değiştirileceğini bildirdi. Yoğun bir tartışma başladı: Acaba hükümet mi duruma müdahale etmişti, yoksa açılan dava sağlam temellerden yoksun muydu? Görevi devralan yeni savcı, mart başında, dava açılmasına gerek görülmediğine karar verdi. Daha sonra ilk savcıya görev hatası yaptığı gerekçesiyle uyarı verildi ve Bergman tümüyle suçsuz ilan edildi. Fakat, Palme ve hükümet açısından bu zayıf bir teselliydi. Ingmar Bergman, polis tarafından alınıp götürüldükten sonra derin bir bunalıma girmiş ve hastaneye yatırılmıştı. Bu süreç içinde, vergi dairesindeki memurların, dava düşmüş olmasına rağmen onun yakasını bırakmayacaklarını ima etmelerinden sonra, İsveç'i terk etme kararı olgunlaştı. Bergman *Expressen*'de, "Nerdeyse üç aydır felç olmuş ve çaresiz bir durumda yaşadım" diye yazmış ve eklemişti: "Benimle uğraşmaya devam edeceklerini fark edince birdenbire sinirlerim boşaldı ve ardından iyileştim. Bu yüzden bir filmin hazırlıkları ve çekimini yabancı bir dil-

de yapmak için bir başka ülkeye gidiyorum." Bu karara uluslararası alanda müthiş bir ilgi gösterildi. Bergman eşiyle birlikte Paris'e uçtu ve orada büyük bir medya kalabalığı tarafından karşılandı. İsveç, yaşayan ve dünyaca en çok tanınan sanatçısını yurtdışına kaçırmayı başarmıştı.

Bu süreç içinde Palme, gazete söyleşilerinde vergi davasına değinmeden Bergman'la dostluğunu ima etmişti. Başbakan ve yönetmen, birkaç ay önce, Noel gününde ortak dostları Harry Schein'ın Danderyd'deki villasında buluşmuşlardı. Palme ailesinin Noel geleneklerinden biri, Olof ve oğlanlardan birinin dost ve akrabaları dolaşarak çikolata kutuları dağıtmalarıydı. O yıl Schein'ın evine gittiklerinde, ister rastlantı, ister gizlice düzenlenmiş bir buluşma olsun, Bergman da oradaydı ve Palme'nin 1973 seçim kampanyasında Malmö'de Fälldin'le yaptığı tartışmadaki başarısına olağanüstü övgüler yağdırdı. Palme, Normalm Meydanı'ndaki olaylar nedeniyle o tartışmaya iyi hazırlanamadığını söyleyince yönetmeni, başbakanı kendi oyuncularının da senaryoyu çok fazla okumadıkları zaman daha iyi olduklarını söyleyerek teselli etmişti.

Bu konuşmalar ne kadar hoş olursa olsun, polis bir ay kadar sonra Dramaten'e ağır adımlarla girdiğinde Palme bir şey yapamamıştı. Nisan ayında Bergman'ın ülkeyi terk edeceği haberi gelince başbakanın öfkesi patladı. "Karanlığın ve kederin günü" diyecekti o gün. Ayrıca bunun politik sonuçları da vardı. Endişesini, "Bu, seçim öncesi partinin tabutuna vurulan çivi olabilir" diye açıklıyordu. Bergman ise başbakanı sahte bir dost olarak görüyordu. Bergman, gazetecilerle söyleşilerinde sıklıkla kendisini sosyal demokrat olarak tanımlıyordu. "İsveçli Saltsjöbad ruhundan; tamamıyla karşıt görüşte olan insanların uzun bir masa etrafında sonu gelmeyen saatler ve günler boyunca oturması ve sonunda müthiş kalıcılığı olan gerçek bir uzlaşmaya varması"ndan hoşlandığını söylemişti. Şimdi İsveç'ten kaçarken Palme ve sosyal demokratların insanları küçümseyici, kinik ve maddiyatçı olduklarına emindi. Hollywood'a yaptığı kısa bir ziyaretten sonra Münih'e yerleşti ve kentin iki büyük tiyatrosundan bir olan Residenztheater'de yönetmen oldu. 1980'lerin başına kadar İsveç'te yeniden bir etkinlikte bulunmayacaktı.

Birçok kişi Bergman ve Lindgren'in protestolarında bir vergi devriminin başlangıcını görmek istiyor olsa da sorun, yüksek vergilerin kendisi değildi. İsveçliler vergi ödemeyi pek sevmiyorlardı ama temelde genel refahı sürdürebilmek için yüksek vergilerin zorunlu olduğuna inanıyorlar-

dı. Öte yandan, vergi sisteminin fazlaca bürokratikleştiği ve denetiminin zorlaştığı doğrultusunda bir hoşnutsuzluk da vardı. Yurttaşlar, Sträng'in "vergiler herkes için eşit oranda geçerlidir" görüşünü paylaşıyordu kuşkusuz. Ama sistem, bir yandan daha yüksek bir ilerleme, bir yandan da müthiş cömert vergi indirimi olanaklarıyla kısır döngüye girmişti. Kurallar şimdi öyle karmaşık bir hale gelmişti ki, maliye bakanının kendisi bile bunları kavrayamaz durumdaydı. Ingmar Bergman'a karşı kişisel bir kan davası açan memurlar dikkate alınırsa, bu kuralların ayrıca kişisel arzuya göre yorumlanabileceği de görülüyordu. Aslında tek tek memurların ne yaptığı konusunda hükümet kınanamazdı, hatta daha sonra savcı uyarılmıştı. Ancak İsveç devlet yapısında hüküm süren anlayışın baş sorumlusu, 43 yıl boyunca iktidarı elinde tutan sosyal demokratlardı. Ayrıca bu olayda birçok İsveçlinin gördüğü şey, küstahlık, şişinme ve üsten bakma idi; bunlar, Bergman'ın peşine düşen memurlarda ve Astrid Lindgren'le ilgili aşağılayıcı sözler eden Gunnar Sträng'de vücut buluyordu.

***

Eğer İsveç sendikal hareketi ani bir sola dönüş yapmasaydı, sosyal demokrasi belki bu vergi skandallarının üstesinden gelecekti. Astrid Lindgren'in yaptığı çıkışın ertesi günü, 11 Mart'ta, LO yönetimi, elliden fazla çalışanı olan bütün şirketlerin, kârlarının yüzde 20'sini kolektif biçimde sahip olunan Çalışan Fonları'na aktarmasını öngören bir teklif sundu. Bu teklif hiç beklenmiyordu. Teklif, LO iktisatçısı Rudolf Meidner'in, 1975 yaz sonlarına doğru bir tartışma kitapçığı olarak sıradan bir başlıkla, *Çalışan Fonları* adıyla kamuoyuna sunulan araştırma metnindeki temel düşüncelere dayanıyordu. Yazar amacının ne olduğunu gizlemiyordu: "Sermaye sahiplerinin ellerinden, sahip olmanın verdiği güçle uyguladıkları iktidarı almak istiyoruz." Bu teklif o zaman medyada bir gürültü koparmıştı. *Dagens Nyheter* 27 Ağustos tarihli sokak afişinde "İsveç'te devrim" diye yazmıştı. Ama teklif, şimdi daha karmaşık bir bürokratik inceleme süreci içine girmişti. LO yönetiminin onayı yalnızca bir ön aşamaydı. Çalışan Fonları'nın herhangi bir biçimde gerçek olması için gelecek haziran ayındaki LO kongresinden, gelecek Sosyal Demokrat Parti kongresinden ve sonunda da daha ilerdeki bir gelecekte parlamentodan geçmesi gerekiyordu. Birçok kişi, o zamana gelindiğinde sosyalizmin büyük ölçüde sulandırılmış olacağını sanıyordu.

Çalışan Fonları teklifi, bir bakıma dönemin radikal havasını yansıtıyordu. Ama doğrudan biçimde sendikal bir temeli de vardı. Sendikal hareket, 1960 sonlarında, İsveç Modeli'nin temel vidalarından olan dayanışmacı ücret politikasında bazı acil sorunlarla karşılaşmıştı. "Dayanışma ücreti politikası," toplu görüşmelerde ulusal bir ücret düzeyinin belirlenmiş olduğu anlamına geliyordu. Fakat bunun bir sonucu, az ya da çok arzulanmayacak biçimde, verimliliği düşük şirketlerin iflas etmesi oldu. Sorunlar, boşta kalan işçileri daha verimli şirket ve bölgelere yerleştirecek aktif bir iş piyasası politikasıyla çözümlendi. Başarılı ihracat firmalarında ise durum tersineydi. Buralarda dayanışma ücreti politikasının, ücretleri bastırarak yüksek kâr marjları sağlayan bir etkisi vardı. Yükseliş yıllarında ücret görüşmelerinin fazla talepte bulunmadan yürütülme zorunda kalınması, bu işyerlerinde hoşnutsuzluğu artırmıştı. 1969-1970'teki büyük maden grevi ve bunu izleyen sözleşme görüşmelerindeki uzlaşmazlık krizi dalgaları, İsveç sendika hareketindeki dayanışmanın sallantıda olduğunun işaretleriydi.

LO'nun 1971'deki kongresi toplandığında, dayanışma ücreti politikasının bir iç patlama yapacağı endişesi büyüktü. Bunu önlemek için şirketlerin fazla kârlarının çalışanlara nasıl aktarılacağını belirlemek üzere bir araştırma grubu oluşturulmuştu. Bu sorunu çözme görevi, 60 yaşına yaklaşmış ve uzun yıllardır LO'nun araştırmalar biriminin başkanlığını yapmış olan Rudolf Meidner'e verilmişti. Meidner şimdi İsveç sendika hareketinin kalesi olan ve bütün "minik Papa"ların* oradan geçmiş olması nedeniyle bazen saygılı bir biçimde "Vatikan" diye adlandırılan Norra Bantorget'te kişisel bir araştırma görevi almıştı. Meidner sendikacı olarak, politikacı Palme kadar orijinal bir insandı. Almanya'daki Breslau'da (şimdi Polonya'daki Wroclaw) bir Yahudi ailesinde doğmuştu ve Naziler'in iktidarı ele geçirmesinden sonra 1933'te dramatik koşullar altında İsveç'e kaçmıştı. 1937'de Stockholm Yüksekokulu'ndan mezun oldu ve 1945'te LO'da işe alındı. Sendika hareketinin ekonomik araştırmacısı olarak Gösta Rehn ile birlikte 1950'li yıllarda dayanışma ücreti politikasını geliştirdi. Alçakgönüllü, ciddi görünüşlüydü, özenli bir memur örneğini yansıtıyordu. Sigara ve içki içmiyordu, özel haya-

* Önemli mevkilerde bulunan ve kendini Papa gibi kudretli gören eski küçük memurlar için ironiyle kullanulan bir deyim - ç.n.

tında en çok ormanda mantar topluyordu. Kamuoyunda görünmekten hoşlanmıyor ve kendisini her şeyden önce başkalarının tavır alacağı teklifler hazırlayan bir uzman olarak görüyordu.

Ama *Vecko Journalen*'deki bir söyleşide belirtildiği gibi Meidner'in "naylon gömleğinin altında bir volkan vardı." Gençliğinde Naziler'in Wiemar Cumhuriyeti'ndeki yükselişlerinde yaşadıkları, bütün hayatına yansıyacaktı. Birçok İsveçli meslektaşının çok doğal bulduğu toplumsal istikrarı, o tamamıyla kırılgan buluyordu. Kitlesel işsizliğin ve ekonomik kaosun nerelere varabileceğini yaşamıştı ve bu sağgörüsünü İsveç'teki tam istihdam ve sendikal dayanışmayla ilgili çalışmalarında değerlendirmişti. Bu ampirizmiyle, birçok İsveçli sosyal demokrattan farklı olarak, ne kadar kısıtlanmış olursa olsun, özel mülkiyeti işçi sınıfının şakağına yöneltilmiş bir tabanca olarak gören bir Marksistti.

1971'de Çalışan Fonları'yla ilgili araştırma görevini Meidner'den başkası almış olsaydı, muhtemelen dişe dokunmayan bir teklif çıkacaktı ortaya. Başta Almanya ve Danimarka olmak üzere Avrupa'daki bir dizi ülkede sendikal hareketler, 1970'lerin başında teknik yenilemeleri ve yapısal rasyonelleşmeyi kolaylaştıracak bir tür branş fonları oluşturulmasını düşünmüşlerdi. Ama bunların hiçbiri, fonların özel sektörü ortadan kaldırmak için kullanılmasını aklından geçirmemişti. Meidner Mopenhag, Münih ve Viyana'daki ziyaretlerinde planlarını anlattığı zaman dinleyenleri hayretler içinde bırakmıştı. İsveç'te yapılan tartışmalarda da Harry Schein gibi kimi tartışmacılar, özel sektörü denetlemek için bir çeşit toplum fonları önermişlerdi. Fakat hiç kimse Meidner'in, özel mülkiyetin zaman içinde ortadan kaldırılmasını içeren bir fon sistemi teklif edecek kadar ileri gideceğini düşünmüyordu.

Nakliye İşçileri Federasyonu başkanı Hasse Ericson gibilerinin yaptığı gibi Meidner'i Doğu devleti sosyalizmi ile suçlamak, onun düşünsel hedefini yanlış anlamak demekti. Onun düşünceleri daha çok sendikalist ya da "gille-sosyalist"ti.* Aslında işyerlerinde işçi komitelerinin kurulmasının sözcülüğünü yapanlardan değildi ancak önerdiği yapıya göre toplumsal ekonomi için tayin edici iktidar –ve sorumluluk– devletin değil, sendikal hareketin elinde olmalıydı. Geçen yarım yüzyılda İşçi

---

* İngiltere kökenli, sendikalizmle devlet sosyalizminin karışımını içeren eski bir teori, bir tür endüstriyel sosyalizm görüşü - ç.n.

Hareketi'nin devlet iktidarını kontrol etmesine dayanan bütün başarılı toplumsal reformların yapıldığı bir ülke olan İsveç'te öne sürmek için tuhaf olduğu kadar cesur da bir düşünceydi bu. Ve belki daha da korkutucu olan İsveç'in, İşçi Hareketi'nin refah çalışmalarının ötesine geçerek daha atak sosyalist hedefleri ifade ettiği anda genel seçimleri kaybettiği ya da ciddi olarak gerilediği bir ülke olmasıydı.

Seçmenlerin hepsi Çalışan Fonları'na olumsuz yaklaşmıyordu; SIFO'nun1975'te yaptığı kamuoyu yoklamasına göre İsveçliler iki eşit gruba ayrılmış durumdaydı. Bunların yarısı sendikal hareketin fazla iktidar sahibi olmasından yakınırken, diğer yarısı da tersini düşünüyordu. Aslında bu keskin duygularla kıyaslandığında yurttaşların devletle ilişkisi daha az gergin ve daha bütünseldi. Merkezileşmeden, velayetten ve tepeden bakan bürokratlardan şikâyet ediliyordu elbette ama temelde devlete büyük bir güven söz konusuydu. İsveç halkı 1950'lerden beri, bütün seçimlerde iktidarı sivil toplumdaki çeşitli türden menfaat gruplarına –örneğin sendikalara– vermektense, kendisinden uzak mesafede ve nötr olan bir devlete vermeyi yeğlemişti. Erlander ve Palme'nin "güçlü toplum"larında başarıya ulaşmalarının bir nedeni de buydu.

* * *

Fakat, sendikaların ufkunda durum böyle görülmüyordu. LO, 1975 sonbaharında Çalışan Fonları'yla ilgili kendi içinde bir görüş yoklaması yapmıştı. Bu çalışma, yalnız üyelerin yüzde 1'ini oluşturan aktif sendika görevlilerine yönelik olsa da bunların yüzde 90'ı bulan çoğunluğu, Meidner'in teklifine "evet" demişti. Artan hayat standartlarıyla ve ekonomik sistem olarak kapitalizme karşı artan karşıtlıkla geçen uzun bir dönemin sonunda, İşçi Hareketi'nin mevzilerini ileriye çekmesi gereksinimi vardı. Bir ankette, "Şirketlerin hangi biçimde yönetileceğine işçilerin karar verme hakkının kabul edilmesiyle... gerçek demokrasinin dayandığı bir temel yaratılabilir mi?" deniyordu. LO, nerdeyse 1,7 milyon üyesiyle huzursuz bir devdi. Başka hiçbir ülkede sendikal harekete bu kadar geniş katılım yoktu. 1975'te çalışan bütün İsveçlilerin yaklaşık yüzde 75'i sendika üyesiydi ve bu rakam diğer İskandinav ülkelerindeki sendikalaşma oranından önemli ölçüde, Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerden ise kıyaslama yapılamayacak kadar yüksekti. Bu durum LO açısından, binlerce kadrolu personel ile gayrimenkul ve sermaye biçiminde olağanüstü büyük kaynaklar anlamına geliyordu.

LO yönetimi Mart 1976'da örgütteki coşkulu havadan etkilenmiş olarak Meidner'in teklifini destekleyince sonbaharda yapılacak olan parlamento seçimlerinin öncesinde politik tansiyon da yükselmişti. Uluslararası düşen konjonktür hissedilmeye başlanmıştı. Bahar ayları boyunca şirket iflasları ve temel endüstri kollarında, özellikle de çelik endüstrisinde büyük zarar haberleri gelmeye başladı. Ayrıca, vergi konusundaki tatsız olaylar, İsveç burjuvazisinde güçlü duygular yaratmıştı. Popüler olduğu kadar zararsız da olan sahne sanatçısı Lasse Berghagen, akşam gazetelerinde, artık bir burjuva seçim zaferine gönül verdiğini açıklamış ve Pomperipossa'yla ilgili ajitatif bir şarkı söylemeye başlamıştı. Palme'yle Bohman mayıs ayı başında ilk seçim tartışmasını yaptıklarında muhafazakâr lider, sosyal demokratları karma ekonomiyi terk edip tam bir sosyalizm uygulama isteğiyle suçladı.

Tayin edici karar, LO'nun haziran ayının ortasında Stockholm Halkevi'nde yapılacak olan kongresinde alınacaktı. Aynı zamanda Kral XVI. Carl Gustaf ile 1972 Münih Olimpiyatları'nda karşılaştığı, tercümanlık eğitimi görmüş Brezilya kökenli Alman Silvia Sommerlath arasındaki düğünün de günü yaklaşıyordu. Düğünün, LO kongresinin bitiş günü olan 19 Haziran'da yapılması planlanmıştı. 1.200 polis görevlendirilmişti, çiçekçiler sarayın ısmarladığı altı bin menekşeyi toplamakla meşguldü ve İsveç'in yeni kraliçesini kutlamak üzere televizyonda ABBA'nın "Dancing Queen" şarkısı çalıyordu. Ancak bu kraliyet başkentindeki kralcı coşkunun tam ortasında, Norra Bantorget'te uzun zamandır görülmedik güçte bir sosyalizm havası esiyordu. LO kongresinde verilen önergelerin yüzde 10'u devlet yönetiminde planlı ekonomiyi öneriyordu. Kongre, Stockholm'de 12 Haziran'da yağmurun çiselediği rüzgârlı bir havada toplandığında Çalışan Fonları konusunda da büyük bir coşku olduğu görülüyordu. Oylamadan sonra delegeler kendiliğinden ayağa kalkıp Enternasyonal Marşı'nı söylemeye başladı. Delegelerden birçoğu daha sonra bu yüzden pişman olacaklardı. Bu şarkıcılardan Göteborg'lu yerel politikacı delege Göran Johansson, kısa bir süre sonra Çalışan Fonları'nı "felaket" olarak niteleyecekti. O güne kadar kimsenin tanımadığı memur Meidner, günün kahramanı olmuştu. Eve gelip karısına kongreyi anlatırken gözleri yaşlarla doluydu.

Palme, sendikal hareketin Meidner'in teklifi çevresindeki coşkulu birleşmesinde gafil avlandığını iddia ediyordu. "Benim en aşırı fantezimin

elvereceğinden de fazla ileri gittiler" diyordu. Ama geçen yılda oldukça açık sinyaller gelmişti: Ağustos ayında Meidner'in araştırmasına gelen tepkiler, sonbaharda sendikanın coşkuyla yanıtlanan görüş yoklaması ve mart ayında LO yönetiminin şaşırtıcı olumlu tutumu. Daha sonraları Palme'nin büyük hatasının, 1975'te ya da 1976 başlarında LO'yu frenlememesi olduğu ileri sürülecekti. Ama böyle bir çatışmaya girmek için donanımlı değildi. Kiruna grevinden sonra sendikal hareketle ilişkisindeki özgüveni yara almıştı. Bu tek tek konularda sesini yükseltemediği anlamına gelmiyordu. LO, bir ara hükümeti eleştirdiğinde LO'nun basın sözcüsüne telefon ederek İsveç'i kimin yöneteceğini merak ettiğini sormuştu: "LO mu, yoksa hükümet mi?" Ancak apaçıktır ki, LO'nun içişlerine karışmaktan geri duruyordu. Bunun yerine LO'nun yeni başkanı Gunnar Nilsson'un teklifi zararsız kılacağına inanma yolunu seçti. 1971'de Arne Geijer'in yerine gelen Gunnar Nilsson'un birçok olumlu yanı vardı ama iç çatışmaların üstesinden gelmekte zorlanıyordu. Fon teklifi karşısında kendi kuruluşunda gösterilen coşkuyu bastıramamıştı. Ayrıca Palme'yle arasındaki ilişki de kötüydü; Palme onun kaypak tutumunu anlamakta zorlanıyordu.

Öte yandan Palme'nin pasif tutumu, entelektüel açıdan fon teklifini ciddiye almamasına da bağlıydı. Palme ve Meidner tamamen farklı düşünüyorlardı. Kendilerine göre ikisi de radikaldiler ancak oldukça farklı gelenekler içinde. Meidner, akademik eğilimli bir Alman Marksist, Palme ise iyimser bir modernist idiler. Toplum, ekonomi ve politika ilişkileri hakkındaki görüşleri 180 derece farklıydı. Palme, özel mülkiyet hakkının önemli ölçüde kısıtlanmasını düşünebilirdi, en azından bu konudaki kapıları kesinlikle kapatmayı istemiyordu. Onun 1970'lerdeki konuşmalarında piyasa ekonomisini sert dille eleştiren ve gelecekte bir tür plan ekonomisini ya da ekonomide devlet yönetimini talep edeceğini anıştıran tehdit edici ifadeler bulmak zor değil. Ancak onun yaklaşımında bu tip müdahaleler, yalnızca evrensel ölçülere sahip oldukları zaman meşruydular: Adalet sağlamak, eşitliği artırmak ve yurttaşın birey olarak konumunu güçlendirmek.

Ayrıca zor yoluyla el koymayı, bir hedeften çok tehdit olarak görüyordu. İş dünyası sosyalizmin zincir şakırtısıyla disipline edilmeli ama zincire vurulmamalıydı. Meidner'in önerdiği gibi mülkiyet hakkını spesifik bir grup yurttaştan alıp başka bir gruba aktarmak onun gözünde saçma

bir düşünceydi. Palme daha 1975 yazında Meidner'in düşüncelerinin "büyük bir şirket egoizmine" yol açacağını ileri sürmüştü. Sendikal hareketin görevinin "mülkiyet hakkı"na değil, "iş hakkı"na sahip çıkmak olduğunu söylüyordu. Şirketlerin ve kârlarının yönetilmesi, kontrol edilmesi ya da en kötü halde el konulması gerekirse, bunu toplum, devlet yapacaktı, sendikal hareket değil. Palme Meidner'in teklifinin yansıttığı sistem düşüncesine karşı da hiç anlayışlı değildi. Bir keresinde ironik bir kompliman yaparak, bu teklifin "biçimsel açıklığı ve nesnel güzelliğe" sahip olduğunu söylemişti. Palme teklifte asla gerçek bir politik nitelik görmüyordu, açık ya da güzel ama zorlu ve dağınık bir oyundu bu.

Çalışan Fonları, seçim öncesinde politik "limbo"ya* düştü. Parti, bu konuda ilk kez 1978'deki kongresinde kesin bir tutum alabilecekti. Palme gibi Gunnar Nilsson da konuyu seçim kampanyasının dışında tutmak için elinden geleni yaptı. Palme, seçim öncesinde üzerindeki baskılar artınca, "Bu noktada kendimi serbest bırakıyorum... bu soruyu çalışmayı yapanların analiz etmesi gerekir" diye fazla aydınlatıcı olmayan bir yanıt verdi. Ancak muhalefetten gelen baskı devamlı artıyordu. Burjuva partileri, aslında 1970'lerin ilk yarısında bilinçli olarak İşçi Hareketi'nin fon tartışmalarını uzaktan izlemişti. Bugün sanılacağı gibi tam da oportünistçe değildi bu bekleyiş. Kârın paylaşılması düşüncesinin kendisi, temelde John Stuart Mill'in sözcülüğünü yaptığı liberal bir düşünceydi. Halk Partisi de 1950'lerden beri bir tür kâr paylaşımı sistemi oluşturulması için çaba göstermişti. 1974'teki ilk Haga Uzlaşması bağlamında Gunnar Helén, Çalışan Fonları konusunda devletin bir araştırma komisyonu kurmasını önermiş ve bu, biraz tereddütten sonra sosyal demokratlar tarafından kabul edilmişti. Şimdi kurtulmaları için bir sıçrama tahtası olmuştu bu. Palme, sıkışık durumlarda, eski Stockholm politikacısı Mehr yönetimindeki bir komisyonun konu üzerinde çalışmaya başladığını söylüyordu.

LO kongresi Meidner'in radikal modelinin arkasında durunca burjuva partilerinin eleştirilcri gidcrck artmıştı. Ama müdahaleleri henüz dikkatliydi, en azından daha sonra gelecek olanlara kıyasla. "Çalışan Fonları" kavram olarak henüz olumlu bir söylem havası taşıyordu. Burjuva par-

* Kimi teologlara göre cehennemin sınırında olan, vaftiz edilmemiş bebeklerin ruhlarının beklediği yer - ç.n.

ti liderleri, bunun yerine, genel sosyalizasyon eğilimlerine karşı eleştiri yöneltiyorlardı. Thorbjörn Fälldin sert bir atağa kalkarak, sosyalizmin, İsveçlilerin hak ve özgürlüklerinin ortadan kaldırılacağı anlamına geldiği uyarısında bulundu ama Çalışan Fonları'na değinmedi. Palme, bu saldırılar karşısında kendini ya da partiyi herhangi özel bir model ya da çözüme bağlamadan, Meidner'in kullandığı yöntemi savunmaya çalıştı. 1976 Eylülü'nde parti liderleriyle radyoda yapılan görüşmelerden birinde, sosyal demokratların hedefinin, "iş hayatının demokratikleştirilmesi dışında Çalışan Fonları aracılığıyla, toplumsal kaynakların kullanıldığı planlı yapıyla ekonomiyi demokratikleştirmek" olduğunu ifade etmişti. Çalışan Fonları'nı sistem değiştirici bir reform olarak değil de diğer birçok araçtan birisi olarak göstermesi kayda değerdir.

* * *

Çalışan Fonları'nın seçim kampanyasında sınırlı bir rol oynadığı daha sonra görülecekti. Aslında Meidner'in teklifine karşı çıkmayı en önemli konu olarak gören küçük bir grup seçmen vardı. Genelde enerji politikasını ve özelde de nükleer enerjiyi tayin edici bulan grup çok daha büyüktü. Geleceğin enerji kaynakları konusundaki savaş, İsveç politik hayatında, sağ-sol ekseninde dramatik bir biçimde patladı. Özellikle nükleer enerji, İsveç'te kendi özel politikacısını bulan bir konu oldu: Oturaklı köylü Thorbjörn Fälldin. Nükleer enerjinin 1970'lerde güncel olduğu diğer bütün ülkelerde, buna direniş en çok parlamento dışından gelmişti. Ama İsveç'te burjuva muhalefet partilerinin en büyüğü, nükleer santralin mümkün olan en kısa zamanda kapatma talebinin arkasında yer aldı.

İsveç nükleer santrallerin kurulması, Palme'nin kariyeriyle paralel olarak gelişmişti. İsveç'in ilk reaktörü, yaklaşık olarak Palme'nin Erlander'in yanına sekreter olarak atandığı aynı zamanda, Kasım 1954'te işletmeye alındı. Stockholm'ün biraz güneyindeki Studsvik'te kurulan sonraki reaktör, Palme'nin 1960 yılında daire başkanı olmasından çok kısa bir süre önce yüklendi. Stockholm'ün banliyösü Farsta'ya 1970'lere kadar elektrik verecek olan Ågesta nükleer reaktörü, Palme 1963'te bakan olduğu zaman işletmeye alındı. Bu denemelerden sonra nükleer reaktörler hızla arttı. 1960'ların ortalarında üç büyük nükleer santral projelendirildi ve süreç içinde Palme'nin başbakanlığı döneminde işletmeye alındı. 18 Mayıs 1972'de İsveç'in ilk büyük nükleer santralinin Småland'daki Oskarshamn'da açılışı yapıldı. 90 yaşındaki monark

VI. Gustaf Adolf, nükleer enerjiyi "korkulan enerji krizinden kurtuluş" olarak tanıtan bir konuşma yaptı. 1975'te nükleer enerji toplumuna geçiş, Skåne'de Barsebäck, Halland'da Ringhals 2 ve Oskarshamn 2'nin devreye alınmasıyla kesinleşti. Endüstri sektörüyle yoğun bir işbirliği yapıldı. Devlet ve sermayenin (daha doğrusu Wallenberg ailesinin) birlikte sahip olduğu ASEA nükleer şirketi, İsveç sahilleri boyunca uzanan doğal alanlardaki o karakteristik gri sandıkların* kuruluşunu Amerikalı Westinghouse firmasıyla birlikte gerçekleştirdi.

Palme 1960'lardaki diğer birçok politikacı gibi nükleer enerjinin ateşli savunucularındandı. İlerlemeye ve insanın doğayı kontrol etme yetisine inanç, onun düşünce dünyasına hitap ediyordu. Bilimin ve endüstrinin başarılarında üstesinden gelinmesi gereken aykırı yanlar olduğunu itiraf ediyordu. Daha 1960'ların ortasında, sosyal demokrat tartışmacı Hans Palmstierna'nın 1966'daki yankı yaratan kitabı *Talan, Açlık, Zehirleme*'den etkilenerek çevre sorunlarıyla ilgili uyarıda bulunmuştu. Ancak "eskiden her şey daha iyiydi" lafına inanmadığını da açık olarak vurguluyordu. Sonuçlarını umursamadan atıkları doğaya bırakmanın sorun olmadığı anlayışını şaşkınlıkla karşılıyordu. Ona göre bunun nedeni, eski köylü toplumunun "henüz kendimizi kurtaramadığımız" mirası olan dolaşım döngüsüydü. Palme, "Buna karşılık ulusal ekonomi planında, çevre tahribatının, var olan muhasebe tekniğinde 'dış maliyet' olarak gizlenen gerçek bir toplumsal maliyet olduğunu öğrenmek zorundayız" diyordu. Teknolojik gelişme, artan bir ekonomik büyümenin koşullarını yaratıyordu ve bu da radikal bir eşitlik politikasını uygulamayı mümkün kılıyordu. Çevre sorunlarının yanıtı, daha iyi ve daha temiz teknolojiydi.

1970'lerin başında nükleer enerjinin anının geldiği düşünülüyordu. Su enerjisi kadar petrol enerjisi de sorunlu enerji kaynakları olarak görülüyordu. 1973'teki petrol krizi, ithal edilen enerjiye bağımlılığın ne kadar tehlikeli olduğunu, bütün açıklığıyla vurguluyordu. Ancak nükleer enerjiye bakış artık değişmeye başlamıştı. 1972'de İsveç'teki bir dizi çevreci grup –Björn Gillberg'in Çevre Merkezi, Yeryüzünün Dostları ve Alternatif Şehir– atık sorunu ve kazalar konusunda uyarılarda bulun-

* Burada nükleer santrallerdeki yapıların uzaktan gri renkli sandıklar gibi göründüğünü anlatan bir kelime oyunu yapılıyor - ç.n.

muştu. Parlamentoda da eleştirel sesler yükselmeye başlamıştı. Gündem dışı bir tartışmada bir Merkez Partili, Sosyal Demokrat Sanayi Bakanı Rune Johansson'u, atık sorununu hafife almakla suçladı. 1973'te bu tartışma, büyük ölçüde plazma fizikçisi Hannes Alfvén sayesinde, yeniden ve daha ciddi planda geri geldi. 1970'te fizik alanında Nobel ödülü almış olan bu uluslararası üne sahip araştırmacı, beyaz saçlı ve ahlaki sorumluluğa sahip bilim insanı tipinin sembolüydü. Tartışmalara katılmak gerektiğinde hiçbir zaman tereddüt etmiyordu. 1960'ların ortasından itibaren zamanının büyük bir bölümünü Kaliforniya Üniversitesi, San Diego'da geçirmişti. Kaliforniya'daki üniversite ortamında gelişmekte olan çevre hareketiyle ilişkiye geçti. ABD'nin Batı kıyısındaki radikal öğrencilerin düşünceleri, Hannes Alfvén sayesinde, doğrudan İsveç'teki parti politikalarına aktarıldı. Alfvén 1973'te Merkez Partisi'nin Luleå'daki spor salonunda gerçekleştirilen genel kurulunda bir konuşma yaptı. Merkez Partisi üyesi de olan Nobel ödüllü Alfvén, bilim insanı otoritesi, coşkulu ve kırılgan, ince sesiyle nükleer enerji konusunda uyarılarda bulundu. Dinleyiciler ve özellikle de parti başkanı Thorbjörn Fälldin, bu konuşmadan derin bir biçimde etkilendiler. Nükleer enerji, İsveç köylü hareketi ideolojisinin iki temeliyle bağlantılıydı. Tarım hayatını ideal olarak gören çiftçiler ve diğer insanlar için radyoaktif atık problemini gelecek kuşaklara aktarmak ciddi bir ahlaksızlıktı. Fälldin'i en çok etkileyen nokta bu olmuştu. Ama nükleer enerji, merkezileşmenin aykırı yanlarına mükemmel bir pedagojik örnek de oluşturuyordu. Toplum, nükleer enerji yatırımlarıyla birkaç yüksek teknolojili tesise bağımlı kılınıyordu ve buralarda olacak bir kaza, hem ulusal bir çevre felaketi hem de acil bir enerji krizi anlamına gelecekti.

Bu, Merkez Partililerin hepsinin nükleer enerjiye karşı mücadeleyi partinin ana sorunu yapmaya hazır olduğu anlamına gelmiyordu. Ama partinin daha gelenekçi kanadı için, tarihi görevinin nükleer enerjiyi durdurmak olduğuna ikna olmuş bir parti liderine ve özellikle gençlik örgütü olmak üzere aşağıdan gelen baskıya karşı koymak zordu. Fälldin, o zamanki parti programının izin verdiğinden daha da ileri gitti ve nükleer enerjinin tamamen durdurulması gerektiğini söyledi. Parlamento 1975 baharında nükleer enerjinin geleceği hakkında karar alırken –aynı zamanda Barsebäck, Ringhals ve Oskarshamn'daki üç reaktör yükleniyordu– Merkez Partisi (ve Sol Parti-Komünist) santral sayısının artırılmasına

karşı oy verdi. Fälldin şimdi inisiyatifi ele almıştı ve parti içindeki muhalifleri kararlara uymak zorundaydı. Merkez Partisi'nin bir burjuva hükümet koalisyonunda yer alması için yeni nükleer santral kurulmaması koşulunu bir ültimatom biçiminde ortaya koydu. Bu sözünü 1976'daki seçim kampanyası boyunca daha da vurgulayarak yineleyecekti.

Sosyal demokratlar, kendi içlerinde yaşadıkları tereddütten sonra nükleer enerji yatırımlarının genişletilmesi gerektiği sonucuna varmışlardı. 1974'te yapılan bir iç yoklama, 45 bin katılımcıdan yüzde 20'den fazlasının atom enerjisine doğrudan karşı ve yüzde 60'tan fazlasının da tereddütlü olduğunu gösterdi. Parti yönetimi 1975 Şubatı'nda Sundsvall'de, İsveç'in 1985'te toplam on üç nükleer reaktör olması kararı etrafında birleşti: Bunlardan beş tanesi zaten faaliyetteydi, altı tanesi nerdeyse işletmeye alınmaya hazırdı ve iki tanesi için de inşaat izni bekleniyordu. Palme kısmen geceleri Lövånger Sokağı'ndaki evlerinde yazdığı bu kararı gerekçelendirmek için büyük bir çaba harcamıştı. Gerekçeler çok netti: Petrole bağımlılığı azaltmak, nehirleri kurtarmak ve endüstrinin elektrik gereksinmesini garanti etmek. Riskler bulunduğunu itiraf ediyordu ama birçok uzmanın kaza riskinin çok az olduğunu düşündüğünü vurguluyordu.

***

Nükleer enerjinin 1976 seçim kampanyasında Palme için büyük bir sorun olmadığı görülüyordu. Nükleer enerji yatırımlarını sürdürmek için parlamentoda güvenilir bir çoğunluk vardı. Muhafazakârlar tam bir destekle sosyal demokrasinin on üç tesisinin arkasında dururken Halk Partisi, işlemekte olan ya da kararı zaten verilmiş bulunan mevcut on bir tesisin yeteceği düşüncesindeydi. Parlamento mayıs ayı sonunda sosyal demokrat enerji planını onayladı. Palme, Fälldin'in yeni tesisler kurulması için hiçbir biçimde işbirliği yapmayacakları doğrultusundaki giderek sertleşen açıklamalarını, Merkez Partisi liderinin bunları ciddi olarak söylemediği biçiminde değerlendiriyordu. Halk Partisi ve Muhafazakâr Parti'nin enerji sorununda ödün vereceğine inanıyordu.

Palme hem haklıydı hem de yanılmıştı. Fälldin, Nisan 1976'da parlamentoda nükleer enerji konusunda "uzlaşmayı" düşünmediğini söylerken muhtemelen samimiydi. Fakat bu ahlaki inanç, politika oyunlarındaki olası sonuçların analizine değil, içten gelen bir duyguya dayanıyordu. Birçok seçmen, bunu şerefliliğin işareti olarak kavramıştı.

Merkez Partisi liderinin çevresinde küçük çaplı bir kişi kültü oluşmuştu. O, yeni bir Per Albin Hansson, "halkın babası" ya da daha önce benzeri hiç görülmemiş, yeni türden bir alternatif politikacıydı. Belirsiz vaatlerde bulunmak ve kaypak formülasyonlar kullanmak yerine akarsu gibi berraktı: "Nükleer enerji kurulması için asla işbirliği yapmayacağım." Fälldin'in lehine söylenebilir ki, muhtemelen zamanın, kendisinin yararına çalışacağını hesaplıyordu. Nükleer enerji karşıtlığı bütün partilerde artmaktaydı. Palme'nin kavrayamadığı bir politika yapma biçimiydi bu.

Palme'ninki daha çok pragmatist bir ahlakçılıktı. Gençliğinden beri Max Weber'in, profesyonel bir politikacının hedefine nasıl ulaşacağı sorusundan asla kaçamayacağı anlayışını benimsemişti. Bu, onun bazen aşırı taktikçi olmasına neden olmuştu. Tartışmalarda, bir durumla ilgili olarak tavır almadan önce düşünülebilecek çeşitli sonuçları nasıl yıldırım hızıyla aklından geçirdiği görülebiliyordu. Hem amacı hem de aracı her zaman açıklayabilme çabası, Fälldin'in, İsa'nın "Dağ Vaazı"nın politik bir rehber olduğu inancından daha az namuslu değildi. Ama alınan politik tutumun gelecekteki sonuçlarını her zaman öngörebileceğine inanmak da aşırı bir cüret, nerdeyse küstahlıktı.

Fälldin, Palme'ye kıyasla daha bir insani ve sempatik görünüyordu: "İşte buradayım ve elimden başka bir şey gelmez" der gibiydi. Kızgın sosyal demokratlar açısından, Nietzsche'nin sözleriyle ifade edersek fazlasıyla insaniydi. Erlander'e atfedilen kötü bir alıntıya göre, "Fälldin o kadar yeteneksiz ve kabaydı ki, seçmenler onda kendilerini görüyorlardı." Ve Merkez Partisi lideri, Palme'ye kıyasla hiç tartışmasız, bir taktisyen bile değildi. Öyle ki, temel inancına sıkı sıkıya sarılmak için az ya da çok gerçeğe dayalı bütün itirazları göz ardı ediyordu. Çoğu kişi, Palme'nin profesyonel politikacı tavrı karşısında onu canlandırıcı bir alternatif olarak görüyordu. Darwinci bir eleme süreci sonunda, Olof Palme'yi yenilgiye uğratacak burjuva parti lideri tipini ölçüp biçerek yaratmış gibiydi.

Nükleer enerji, seçim kampanyasında Fälldin'in zafer kozu olmuştu. Ayrıntılar teknik açıdan karmaşıktı ve birçok seçmen için anlaşılmazdı ama ilkesel yönleriyle varoluşsal gerçek apaçıktı ve insanlığın geleceğinden söz ediyordu. Önde gelen sosyal demokratlardan bir kısmı ciddi olarak endişeliydiler. Erlander, Palme'ye enerji konusunu seçim kampanyasının dışında tutmak için bir halkoylaması önermesini salık verdi.

Ünlü kültür çalışanları, enerji sorununun doğrudan halka iletilmesi için bir komite oluşturdular. Ancak Palme, halkoylamalarından hoşlanmıyordu ve nükleer enerjinin sosyal demokratlardan çok burjuva partileri için büyük bir sorun olduğunu –ya da olması gerektiğini– düşünüyordu. Ancak yanılıyordu. Hesaba katmadığı şey, burjuvaların rejim değişikliği konusunda kararlı olmalarıydı. Halk Partisi, Muhafazakâr Parti ve bir o kadar da işveren örgütü SAF'ın İsveç'te nükleer enerjiyi tümüyle durdurmaya hiç niyeti yoktu aslında. Ama özellikle Gösta Bohman'ın burjuva koalisyonunu ayakta tutma konusundaki inatçı çabaları sayesinde iç çatışmalar gizlenmişti. Yoksa hiç de esnek olmayan Bohman, seçim yılı boyunca tam bir lastik adama dönüşmüştü. 1976 Mayısı'nda *Svenska Dagbladet*'teki "Esnek Nükleer Enerji Hattı(m)" adlı yazısında bütün bu sorunun, Barsebäck II'nin yüklenmesiyle ilgili kararın alınacağı 1978 yılına kadar ertelenmesini ima etti. Muhafazakârların bu yumuşaklığı, seçim yılının uzunca bir bölümü için yeterli olmuştu.

Fälldin, 6 Eylül'de önceki açıklamalarından daha da ileri giderek, bir burjuva hükümetine katılması için koşulunun, bütün nükleer santrallerin 1985'te kapatılması olduğunu söyledi. Buna karşılık Bohman, ister atom enerjili ister atom enerjisiz olsun, sosyal demokrat hükümeti devirmeye kesin kararlıydı. Fälldin ve Per Ahlmark'la temas ederek, burjuva koalisyonunun bütünlüğünü yansıtan resmin tehlikede olduğu uyarısında bulundu. Bir hayli manevradan sonra, 18 Eylül Cuma günü yapılan sonuncu parti liderleri tartışmasının ardından üçünün yeniden aynı fotoğrafta görünmelerini sağlayacaktı. Ahlmark son ana kadar çırpınmış ve fotoğraf karesine sanki tesadüfen girmiş gibi bir izlenim yaratmaya çalışacaktı.

Seçim kampanyasının sonuna doğru, aralarında Lars Gyllensten ve Artur Lundkvist* de olmak üzere bir kısım yazar, nükleer enerji karşıtı safta yer almıştı. Palme'nin bunların müdahalesine karşı duyduğu kızgınlık uzun süre devam edecekti. 1984 gibi geç bir tarihte bile, Meksika'daki bir kültür festivalinde yaptığı konuşmada, tercümanının, Latin Amerikalı entelektüeller arasında en tanınmış kültür adamı olduğunu belirtmesine rağmen Artur Lundkvist'ten söz etmeyecekti. Affetmeyişi anlaşılır bir şeydi belki. 1976 Palme için ağır bir yıl olmuştu. Önce Lind-

* Nobel Edebiyat Ödüllerini veren İsveç Akademisi üyeleri - ç.n.

gren ve Bergman, sonra da akademi üyeleri Gyllensten ve Lundkvist, sanki İsveç'in kültür eliti tamamen sosyal demokrasiye karşı tavır almış gibi görünüyordu. Çocuk kitapları yazarı Max Lundgren'in seçim öncesinde İşçi Hareketi'ne bağlılığını açıklamasının ne ölçüde bir teselli olduğunu tayin etmek zor.

Tayin edici seçim düellosu, 1 Eylül'de Göteborg'daki Skandinavium'da oldu. Havadaki gerilim, on bin izleyiciden yarısının hep bir ağızdan "Palme, Palme!" ve diğer yarısının "Tobbe! Tobbe!" diye bağırmasıyla yükselmişti. Palme teknik açıdan daha iyi olan tartışmacıydı ve nükleer enerjinin dışındaki konularda Fälldin'den çok puan almıştı. Hükümet sorunu söz konusu olduğunda sertçe yüklendi: "Burjuva kardeşlerimize söylemek kolay: Görüşümüz önünde dize gelin." Sözdizimi mantığındaki zayıflıklara rağmen Merkez Partisi liderinin doğallığı televizyon ekranlarını kaplıyordu:

> Eğer bu senin inancınsa Olof Palme, eğer gelecek kuşaklara nükleer enerji toplumunu verirken onlara daha iyi bir toplum bırakıyorsan, eğer bu senin inancınsa, o zaman ayağa kalk ve söyle. Senin inancını, onurunu, ahlakını sorgulamıyorum, yalnızca bilmek istiyorum, bunu söyleyecek inancın var mı?

Sten Andersson, Scandinavium'daki tartışmadan sonra Palme'nin Fälldin'le bir daha tartışmaması için elinden geleni yapacaktı. Parti liderinin kazanması için hiçbir olanak görmüyordu. Bunun ardından Palme, Halk Partisi, Muhafazakârlar ve işadamları bir kenarda dururken nükleer enerjiyi tek başına savunmak durumunda kaldığı için çok kızgındı. Ayrıca, seçimlerden yalnızca birkaç hafta sonra bu ahlakçı Fälldin, İsveç politika tarihindeki en büyük ihanetlerden birine imzasını atarak Barsebäck II'nin yüklenmesini kabul edecekti. Palme öfkeli bir biçimde, Merkez Partisi'nin sözünden dönmesinin, politikacıların saygınlığına zarar verici bir tehdit olduğuna ve yurttaşların demokrasiye olan inançlarını yıktığına işaret etti. Kızgınlığı çok anlaşılır bir şeydi. Dürüst hareket etmiş ama güvenilmez olarak suçlanmıştı; Fälldin seçmenlere yalan söylemiş ama onların güvenini kazanmıştı. Bunun açıklaması, nükleer enerjiden daha önemli olan başka bir gündemin bulunmasıydı. Burjuva partileri 44 yıl sonra ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmeye karar vermişti. Palme, Thorbjörn Fälldin'in coşkunluğu ve Gösta

Bohman'ın kurnazlığıyla saf dışı edilmişti. Hoş bir şey değildi ama onun politik kapasitesine ulaşmak için yırtınıp didinen en az iki burjuva parti lideri gerekmesinden onur duyması gerekirdi.

* * *

"Hangi sorunları terk etmek en zoru?" Palme, 20 Eylül günü öğleden sonra Sergel Meydanı'ndaki parlamento binasına giderek meclis başkanına istifasını vermek üzere başbakanlıktan çıktığı zaman *Dagens Nyheter*'den bir gazeteci ona bu soruyu sormuştu. İstifa edecek olan başbakan "istihdam ve demokrasi sorunları" diye yanıt verecekti. Ama Helgeandsholmen'e doğru uzanan sokakta bir hayli ilerlemişken döndü ve bağırdı: "Ve aile politikası. Unutma bunu!"

Palme'nin seçim kampanyasındaki problemlerinin iyi bir özetiydi bu. Sosyal demokratlar, aile politikası alanında büyük hedeflerle ortaya çıkmıştı. Ana-babalık sigortasının yedi aydan on iki aya uzatılacağını vaat etmişlerdi ve kadınların erkek egemen mesleklere alınması için baskıyı artırmak istiyorlardı. Kontenjan uygulaması, düşünülebilir bir yol olarak önceden masaya getirilmişti ve Palme, eşitlik konusunda ilerleme kaydetmek için burjuva partileriyle yeni bir görüşme turu daha önermişti. Fakat, bunların hepsi nükleer enerji ve Çalışan Fonları'nın gölgesinde kalmıştı. Seçim sonuçlarıyla ilgili araştırmaya göre seçmenlerin, seçim kampanyasının başında aile politikasına gösterdiği ilgi büyüktü. Ama seçim günü geldiğinde, seçmenler hangi partiye oy vereceklerini tayin ederken ana-babalık sigortası, çocuk yuvaları ve benzeri sorunlar derecelendirme listesinin çok altlarına düşmüştü. Palme'nin sorunu –hakkındaki çatışmacı politikacı söylentisine rağmen– aslında göreceli bir uzlaşma sağlanmış olan sorunlarda iyi olmasıydı. Aile politikasında hem büyük bir vizyona hem de politik inisiyatife sahipti. Ama burjuva partileri, onun karşısına pek de şaşırtmayacak biçimde, kırılgan olduğu konularda çıktılar: Nükleer enerji ve Çalışan Fonları.

Ancak Palme yine de tam yenilmiş sayılmazdı. Sten Andersson, seçim gecesi yapılan televizyon söyleşisinde neşeli görünmesi için onu teşvik etmişti. Bu abartılı teşvik çok fazlaydı. Palme her ne kadar içgüdüsel bir yarışmacı olsa da bu onun kendini yıllardır hazırladığı bir yenilgiydi. 1970'te ya da 1973'te kaybetmiş olsaydı bir felaket olacaktı. Şimdi deneyimliydi ve hem parti hem de hükümet üzerinde komuta ondaydı.

Kendisi için önemli olan birçok reformu meclisten geçirmişti, özellikle de eşitlik, eğitim ve işyeri demokrasisi konularında. Onun döneminde İsveç hem Üçüncü Dünya'daki sömürgeciliğe karşı bağımsızlık hareketleriyle güvenilir bir ortaklık kurmuş hem de uluslararası politikada Avrupa'da kalan diktatörlüklerin kararlı düşmanı olarak yer kazanmıştı. Astrid Lindgren ve Ingmar Bergman'la ilgili vergi skandalları zahmetliydi ama Danimarka ve Norveç sosyal demokrasilerine kıyasla İsveçli sosyal demokratlar yine de durumu iyi götürmüşlerdi. İsveç'te Mogens Glistrup ya da Anders Lange'nin temsil ettiği türden vergi indirimi vaadinde bulunan hoşnutsuzluk partileri ortaya çıkmamıştı. Ayrıca Lindgren ve Bergman'a yapılan küstahça davranış karşısındaki hoşnutsuzluk, en çok onun istifa eden maliye bakanına zarar vermişti. *Dagens Nyheter*'de politik karikatürler çizen Martin Lamm, seçimlerin ertesi günü kendine göre net olan yenilginin nedenini açıklıyordu: Olof Palme'nin üzerine oturmuş dev bir Gunnar Sträng resmi. Çoğu kişi, 1976'yı, seçmenlerin Olof Palme hakkındaki hükmü olarak görmek istemişti ama aslında geçen yıllardaki birçok politik hata Sträng'in eseriydi. Sorun, genç başbakanın radikalizmi değil, yaşlı maliye bakanının doğru hüküm verme yoksunluğuydu.

İsveç'teki iktidar değişikliği uluslararası haber olmuştu. Stockholm'de bulunan iki yüz yabancı gazeteciden biri şöyle diyordu: "Palme kazanmış olsaydı ufak notlar yazacaktık. Buna karşılık şimdi, İsveç halkının sosyalist vesayet toplumuna başkaldırdığı temasını işleyen uzun yazılar yazıyoruz." *Wall Street Journal*, neşeyle, "İsveçliler nihayet sosyalistleri şutladı" diye yazmıştı. *Le Monde*, "İsveçliler sosyal demokratlara hayır dedi. Çünkü bu teksesli partinin, toplumu emri altına alma biçimi, kabul edilemez netlikle ortaya çıkmaya başlamıştı" diye açıklama yapıyordu. İngiliz *Financial Times*, daha doğru yaklaşıyordu: "İsveç Modeli yerli yerinde. Yalnızca tamire verilmiş durumda." Aslında 1976 seçimi, 1932'den beri yapılan seçimlerin birçoğuna son derece benziyordu: İktidar için iki eşit büyüklükte blok yarışmış ve bunlardan biri kıl payı farkla kazanmıştı.

Farklılık, 44 yıldan bu yana ilk kez, kazanan tarafın Sosyal Demokrat İşçi Partisi olmamasıydı. Bunun dışında genel olarak her şey aynıydı. Sosyal demokratlar hâlâ en büyük partiydi. Seçim kampanyasının son aşamasında güçlü bir atak yaparak oyların yüzde 42,7'sini almışlardı. Burjuva partileri bölünmüş ve seçim kampanyasında aşağı yukarı sosyal

demokratların yürüttüğü politikayı uygulamayı vaat etmişlerdi. Thorbjörn Fälldin, yeni hükümetin ilk basın konferansında "Bizim bu masanın çevresinde oturduğumuz nasıl kesinse, yaşlılar ve hastalarla olan dayanışma da aynı kesinlikte sürmeye devam edecektir" demişti. Yeni hükümet, Üçüncü Dünya'ya destekten istihdam politikasına kadar her alanda, önceki hükümetin politikasını izleyecekti. Büyük vergi indirimlerini ve devlet bürokrasisinde kısıtlamaları umut eden seçmenler de düş kırıklığına uğrayacaklardı. Burjuva hükümeti döneminde artan KDV ve başka vergiler biçiminde yeni ve ağır ekonomik yükümlülükler geldi ve aynı zamanda devlet memurlarının sayısı 50 bin artış gösterdi. Burjuva partileri 1982'de iktidarı bıraktıkları zaman devlet memurlarının sayısı 431.307'yle rekor düzeydeydi.

İktidar değişikliğinin kendisi de dramatik beklentilere karşılık veremedi. İsveç'te iktidara gelen partilerin, kendi adamlarını işe almak için devlet memurlarının işine son verme hakkını içeren Amerika'daki "*spoils system*" gibi bir gelenek yoktu. Ancak o uzun sosyal demokrat iktidarı döneminde, özellikle artık politik tarafsızlığından söz edilemeyecek olan bakanlık sekreterliği gibi yeni bir grup politik memur ortaya çıkmıştı. Kırk ile elli kişiden oluşan bu gruptakilerin çoğu, istifa etmelerinin zorunlu olduğunu düşünmüşlerdi –bunlar sadık sosyal demokratlardı ve bir burjuva hükümetin emrinde çalışmayı düşünemezlerdi. Bu gelecekteki iktidar değişiklikleri için önemli bir gelenek ve vakur bir izlenim yarattı. Sosyal demokratların uzun süreli iktidarlarına rağmen İsveç demokrasisi hâlâ iyi işliyordu.

Buna karşılık daha düşük düzeylerde direnç odakları ortaya çıkmıştı. Yeni kurum ve yönetimlerin çoğu –örneğin Tüketici Kurumu ve İş Piyasası Dairesi– sosyal demokrasinin inisiyatifiyle kurulmuştu ve buralarda İşçi Hareketi'yle dayanışma içindeki memurlar çoğunluktaydı. Seçim yenilgisinden sonra bunların birçoğu yakalarında kırmızı bir rozet taşımaya başladılar. Bu belki uygunsuz bir protesto gösterisiydi ama yine de oldukça zararsızdı. İleride Sosyal Demokrat Parti sekreterliği yapacak olan Marita Ulvskog gibi bazıları, burjuva seçim zaferini bir tür "darbe" olarak görmüşlerdi. Bunlar, ülkenin hakkaniyetli yöneticisi geri dönene kadar tahammül etmeyi öncelikli görevleri olarak görüyorlardı. Ayrıca bazı kurumlardaki orta dereceli müdürler, kendileriyle çalışabilmek için sosyal demokratlara sadakatin zorunlu bir referans olduğunu deklare

etmişlerdi. Bunlardan daha masum olanı ise, başbakanlık telefon santralinde çalışanların, Olof Palme'nin eksikliğini hissedeceklerini söylemeleriydi. Bunlardan birisi, "Eşitlik söz konusu olunca başbakanımızdan daha ileri giden yoktur" demişti.

Hem Palme hem de parti yönetimi, SAP'ın dünyanın en iyi muhalefet partisi olması için kararlıydılar. İsveç sosyal demokrasisi, uzun ve kesintisiz zaferlerden sonra yenilgiye uğramış bir futbol takımı gibiydi, şimdi nihayet o eski rekoru üzerinden silkeleyip yenilerine yönelebilecekti. Thage G. Peterson, sosyal demokratların muhalefetteyken nasıl göründüğünü incelemek üzere Norveç'e gitti. Geri gelince iyi araştırma kaynaklarına sahip olmanın önemini vurguladı. Bunun sonucu "on iki" oldu. Parlamentonun on ikinci katında Peterson ve Ingvar Carlsson tarafından yönetilen, yetkinliklerinden mahrum kalmamak için önde gelen bazı başbakanlık çalışanlarının görevlendirildiği bir düşünce üretme grubuydu bu. Açıktır ki Palme, sosyal demokratların bir muhalefet partisi gibi düşünmesini istemiyordu. "Ülkeyi yönetmesi için Fälldin'e yardım edeceğiz" diyordu. İktidarın kaybedilmesi geçici bir rastlantı olarak görülüyordu ve kısa bir zamanda önlemi alınacaktı.

Tarih, 1930'lardan itibaren kurulan ilk burjuva hükümetine karşı merhametli olmadı. İktidar sosyal demokratların elinden alındığı andan itibaren güzel günler sona erdi. Daha 1976 baharında ekonomik durum hızlı bir biçimde kötüleşmeye başlamıştı. İhracat firmalarının sipariş defterleri boş sayfalarla doluydu, kârlar düşüşe geçmişti ve büyüme ciddi biçimde durmuştu. Ama o zamanlar hem hükümet hem de muhalefet bunun normal bir konjonktürel düşüş olduğunu ve yeniden yükselişe geçeceğini sanıyordu. Hiç kimse Fälldin, Bohman ve Ahlmark'ın hükümeti açıklamalarından yalnızca birkaç ay sonra ekonominin dibe vurmasına hazırlıklı değildi.

1977 yılında İsveç ekonomisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez geriledi. Gayrisafi milli hasıla yüzde 2 oranında azaldı. İsveç endüstrisinin büyük bölümü sendelemeye başladı. Devletin önemli "sağmal ineklerinden" LKAB büyük zarara uğramıştı. Tersane endüstrisi düşüşe geçmişti. "Japonya ve Güney Kore rekabeti bizi öldürüyor" deniliyordu. Burjuva hükümeti, yaz ayları boyunca şimdi İsveç'teki tekne yapımının çoğunu devralmış olan devlet tersane işletmesi AB Svenska Varv'a

çaresizce para yağdırmıştı. Norbotten'deki [Kuzey İsveç -ç.] devlete ait çelik işletmesi NJA'nın yüzlerce milyon kronluk kaybı vardı ve hükümeti bu bölgeye kapsamlı bir yardım yapmaya zorlamıştı. Bir zamanlar Halkevi'nin yurttaşlarını giydiren tekstil devi Algots iflas etmişti. Bu şirketin 1950'lerden beri ünlü sloganı "Algots de, yeter!" şimdi karamsar bir içerik kazanmıştı. İsveç endüstri tacının elması olan Volvo, Kuzey Amerika'daki otomobil piyasasında büyük satış sorunları yaşamaya başlamıştı. Dış ticaret açığı alarm verecek biçimde arttı. Hükümetin çözümü devalüasyon oldu. 1977 boyunca önce mart ayında, sonra da ekimde olmak üzere kronun değeri iki kez düşürüldü. Toplam yüzde 18'i bulan devalüasyon İsveç ekonomisinin rekabet gücünü artırdı ama ithal mallarını pahalılaştırdı, İsveç ekonomisinin güvenilirliğini azalttı.

Bazı ülkeler diğerlerine kıyasla çok daha büyük zararlar gördülerse de –özellikle İngiltere ve İskandinav ülkeleri– 1970'lerin krizi, Batı dünyasında genel bir olguydu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve Kuzey Amerika, teknik üstünlüklerinden aldıkları güçle, diğer ülkelerin ulaşamayacağı büyüklükte bir ekonomik ilerleme göstermişlerdi. Bu yıllarda dünyadaki sanayi üretiminin dörtte üçü Batı dünyasında gerçekleşmişti. Ancak 1970'li yıllarda Avrupa'daki geleneksel temel üretim sektörleri olan maden, tersane, çelik, tekstil, kimya büyük sorunlarla sarsılmaya başladı. Kullanılan teknoloji, genellikle sanayileşmenin daha erken aşamasında bulunan ülkelere kıyasla eskimişti ve ücretler yüksekti. Milyonlarca istihdam kaybı yaşandı ve işsizlik oranının yüzde 10'a kadar çıkması olağanlaştı. Ulusal hükümetler az ya da çok çaresiz durumdaydılar. Keynesçilik artık işlemiyordu. Kapsamlı ekonomik teşvik önlemleri, artık yeni istihdam yaratmıyordu. Stagflasyon gelmişti, yani aynı anda yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik oluyordu.

1970'lerin krizi, 1930'lu yıllardaki büyük krize kıyasla hafif olmuştu gerçi. Bütün 1900'lü yılları kapsayan uzun erimli bir perspektifte ekonomik büyüme rakamları bile pek düşük değildi. Avrupa ülkelerinin gayrisafi milli hasılaları ortalama yüzde 1 ya da 2 oranında artmıştı. Ancak 1970'lerdeki yetişkinlerin çok azı 1930'lu yılları anımsıyordu ve herkes, 1960'ların altın yıllarıyla ilgili taze bir belleğe sahipti. Artan işsizlik, büyük fiyat artışları ve büyüyen bütçe açığı, seçmenler için yeni ve korkutucu bir manzara gösteriyordu. İşverenler kârlarını garanti etmek, sendikalar ücretleri korumak ve seçmenler de istikrar ve güvenli bir ge-

lecek istiyorlardı. 1970'lerin ikinci yarısı, Batı dünyasındaki parti rengi ne olursa olsun, hükümetlerin büyük çoğunluğu için bir kâbus gibi oldu. İngiltere'de James Callahan'ın İşçi Partisi hükümeti 1979'da, ABD'de Demokrat başkan Jimmy Carter 1980'de, Fransa'da muhafazakâr başkan Giscard d'Estaing 1981'de ve Batı Almanya'da Helmuth Schmidt başkanlığındaki sosyal demokratlar 1982'de düştüler.

Palme, muhalefetteyken ekonomik kriz konusunda burjuvaların sorumluluğunu büyük bir tartışma konusu haline getirdi. Fälldin, Bohman ve Ahlmark'ın 1976'da "donatılmış bir sofraya oturduklarını," sonra da obur bir biçimde gövdeye indirip İsveç kilerini boşalttıklarını ileri sürdü. Bu talihsiz metafor, bütün dönem boyunca politik tartışmalarda inatla var olacaktı. Yüzeysel planda doğruydu bu. Fälldin, 1976 Ekimi'nde başbakan olarak göreve başladığında, devlet finansmanı, burjuva yönetimi dönemindeki derin dengesizlik halinde değildi, derli topluydu. Oysa 1980'lerin başında İsveç'in uluslararası kredi notunun sallantıda olduğu doğrultusunda uyarılar gelecekti. Bu her zaman sağlam finansmanlarıyla övünmüş olan bir ülke için yüz kızartıcıydı. Fakat, sosyal demokratlar da muhtemelen aynı duruma düşeceklerdi. Rekor büyüklükteki bütçe açığı, burjuva hükümetin işsizlik rakamlarını aşağı çekmek için ödediği fiyattı. Sanayiye verilen kapsamlı destek, yoğun meslek eğitimi ve iş güvenliği yasası sayesinde istihdam göreceli olarak yüksek olmaya devam etti. Resmi işsizlik oranları yüzde 3-4 civarındaydı. Gizli işsizlik muhakkak daha yüksek idiyse bile bunlar yine de uluslararası ölçülerde hayranlık verici rakamlardı.

* * *

Burjuvaların iktidara gelmesiyle birlikte sarsılan yalnızca İsveç ekonomisi değildi. Şimdi 1960'lardan beri İsveç'e egemen olan sosyal kolektivizm ve radikal eşitlik coşkusu da çözülmeye başlamıştı. Tarihsel bakımdan iyi zamanlar sola, kötü zamanlar da sağa yarar. Ancak fikir tartışmalarında, hiç olmazsa demokratik devletlerde döngüsel bir hat da vardır. Bir perspektif gündemi yeterince yönetince, karşı tepki oluşur. İsveç'te de böyle olmuştu ama bu durum havanın hemen sağa döndüğü anlamına gelmiyordu. Daha çok sağlam bir fikrin, öteki fikrin yerini almaya hazır olmadan ses verdiği tarihi anlardan biriydi.

Birçoğu için belki de daha çok 1960'ların genel başkaldırı ruhundan bir uyanış olarak görülüyordu bu, hiç olmazsa ahlaki alanda. 1965'ten

beri bakkallarda satılan ve bütün bir kuşağı alkolikleştiren orta sertlikteki biranın satış izni 1977 baharında kaldırıldı. Sigara bir halk sağlığı problemi olarak görülmeye başladı ve Palme, 1978'de özellikle de çocuklarından işittiği şiddetli azardan sonra günde otuz adet içtiği sigarayı bıraktı. Ensesti suç olmaktan çıkartmayı, cinsel birliktelik yaşını düşürmeyi ve ırza tecavüz cezalarını azaltmayı hedefleyen, 1972'de başlatılan "cinsel suçlar araştırması," sessiz bir biçimde çöp sepetine atıldı. İbre daha çok öbür tarafa kayar gibi görünüyordu. 1976'da fuhuş ve seks ticareti konusunda bir tartışma patladı. Stockholm'ün çok sayıda randevu evleri ve seks kulüpleriyle "dünyanın seks başkenti" olduğu ileri sürülüyordu. 1980'de yapılan bir devlet araştırmasına göre, aslında cinsel özgürlüğün doruğa ulaştığı 1970'lerin başından bu yana seks ticaretinin kapsamında azalma olmuştu. Ancak büyük sabah gazetelerinin küçük ilanlarında kadınlar "sağlık ve vücut bakımı" isimli başlıklar altında çeşitli biçimlerde masaj hizmetleri sunuyorlardı ve bunlar çoğunlukla kınanmayacak fuhuş biçimleri ve hayatın gerçekliği olarak görülüyordu. 1960'ların uyuşturucu konusundaki hoşgörülü yaklaşımı da karşıt yöne dönmüştü. Birçok tartışmacı –özellikle de eski bağımlılar– yalnızca uyuşturucu satanlara değil, kullananlara karşı da artık sert önlemler alınmasını talep ediyordu. Avrupa'nın en katılarından biri olacak olan bir uyuşturucu politikasının temelleri atılıyordu.

On yıldır geleceği söylenen kapitalist kriz nihayet geldiğinde, parlamento dışı sol da sendelemeye başlamıştı. Yazar Lars Åke Augustsson 1978'de, "Maocu hareket içinde geçen on yıldan sonra dersimi almıştım" diye yazacaktı. "SKP'nin broşürünü bir işçiye gizlice vermeye çalışırken" kendisini gülünç hissetmişti. Oturup tereddütlerini formüle etmeye başlayınca uzun bir liste olmuştu: Stalin'i savunmak, Çin'i idealize etmek, sosyalizmdeki demokrasiden ve ifade özgürlüğünden yoksunluk, İsveçli işçilerin komünizm yerine sosyal demokrasiyi bilinçli olarak seçtiklerini anlamama isteği ve parti içinde sekter ilişkiler. Sonraki yıllarda daha birçok kişi onun ayak izinden gidecekti. Kimileri temkinli bir biçimde baba ocağı sosyal demokratlara geri döndüler, daha araştırmacı karakterdekiler mistisizme ve ruhaniliğe yöneldiler ve ayrıca bir başka grup da sosyal demokrasiye olan öfkesini yenemediği için hafiften sağa yönelerek yeni liberal bir pozisyona kaydı. Küçük komünist grupların kaybolmaya başlıyor olması pek bir şey ifade etmiyordu. Daha tayin

edici olan şey, genel sol perspektifin karakter değiştirmesiydi. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan genç ve radikal yazarların birçoğu şimdi yeterli güce ve olgunluğa ulaşmışlar, hatta halkın sevgilisi olmuşlardı. Bunlar, politik tutumları değişmemiş olsa bile şimdi göze batar derecede geçmişe, tarihe dönmüşlerdi. Toplumsal eleştirilerini, tartışma ve yorumdan çok, epik anlatılar biçiminde dile getirmekteydiler.

Bireycilik ve özgürlük kavramları –ya da hiç olmazsa antikolektivizm– giderek belirgin idealler olarak, sağ ve sol akademik dünyaya da yerleşmeye başlamıştı. "Yeni liberalizm" ve "postmodernizm" kavramlarını çok az sayıda kişi duymuştu, üstelik bu terimlerin daha sonradan kazanacakları anlama pek de benzemeyen biçimlerde. Ama daha burjuva hükümetinin iktidardaki birinci yılında yeni liberal ve postmodern düşünceler, İsveç'teki entelektüel tartışmalarda oldukça açık bir biçimde kendini göstermişti. Aralık 1976'da Stockholm'deki Konser Salonu'nda Alfred Nobel anısına Nobel Ekonomi Ödülü, Amerikalı iktisatçı Milton Friedman'a verildi. Bu iktisatçı, ödülü ekonomik teorileri nedeniyle almıştı. Ödülün ona verilmesinin gerekçesinde, "Tüketim analizine ve monetarist tarih ve teoriye katkısının yanı sıra istikrar politikasının karmaşasını aydınlattığı için" deniyordu. Ama Friedman aynı zamanda bir "*liberter*"* idi ve bireyin özgürlüğünün, yalnızca ekonomik değil, etik nedenlerle de her zaman devletin çıkarlarından önce gelmesini zorunlu görüyordu. Ekonomik teorileri 1980'lerde Reagan Amerikası'nda ve Thatcher İngilteresi'nde önemli bir rol oynayacaktı. Ancak belki de daha önemlisi, Friedman'ın, devlet müdahalesinin her biçimini, hem ekonomi hem de yurttaşların özgürlüğü için zararlı bulan daha katı ve klasik bir liberalizme geri dönüşü başlatmış olmasıydı. Bu idealizmin –ütopizm de denebilir– önemi, sosyal liberal/sosyal demokrat refah toplumuna meydan okuyacak devrimci bir potansiyele sahip olmasındaydı.

1977'de Fransız eğitim sosyoloğu Pierre Bourdieu'nun eserlerinin ilk İsveççe çevirisi yayımlandı. Kıta felsefesi –hele de Fransız olanı– 1960 ve 1970'li yıllarda İsveç'te hiç de aranan şeyler değildi. Belki Claude Lévi-Strauss'ın sosyal antropolojisiyle ilgili bir şeyler biliniyordu ve 1970'lerin başında Michel Foucault'nun ilk yapıtlarından bazıları İs-

---

* Bireyin özgürlüğü lehine devletin küçültülmesini, hatta kaldırılmasını öngören yeni liberalizm - ç.n.

veççeye çevrilmişti. 1960'ların başında İsveç'te yaşamış olan Foucault, refah devletinin yüceltilmiş baskı mekanizmalarından hoşlanmıyordu. Toplumun normatif iktidarını, onun egemen değerleri içselleştirmemizi ve kendi özgürlüğümüzü parçalamamızı sağlayan gücünü ifşa ediyordu. Bourdieu, benzer biçimde zihinsel yapıların anlamına yönelmişti. Postmodern sol, toplumsal iktidarı ekonomik ilişkilerin tayin ettiği görüşünden ayrılmanın ilk işaretlerini vermişti. Bourdieu, insanların sınıfsal konumunun, kendi tanımına göre "kültürel sermaye" tarafından tayin edildiğini ileri sürüyordu. Toplumu yöneten sosyal kodlara hâkim olunca, iktidar ve para edinebilmek de söz konusuydu.

* * *

Olof Palme 3 Ocak 1977'de 50 yaşını doldurdu. Kendisinden beklendiği gibi, abartılı bir kutlama istememişti. Ama 50. yaş günü İsveç'te kolayca atlanamayacak önemli bir dönüm noktasıydı. Bu yüzden Palme, kendini kutlama etkinlikleri arasında buluverdi. Güne elli kadar komşuyla birlikte yenilen bir kahvaltıyla başlandı ve bunun ardından Lisbet'le birlikte Sosyal Demokrat Parti'nin Svea Caddesi'ndeki genel merkezinde vazolar, kâseler ve benzer hediyeyle gelen yüzlerce partili arkadaşı için verilen kahve ve kurabiyeli bir resepsiyonda hazır bulundu. Daha sonra da Halkevi'nde Anker Jørgensen [Danimarka başbakanı], Trygve Bratteli [Norveç başbakanı], Kalevi Sorsa [Finlandiya başbakanı], Willy Brandt [Batı Almanya şansölyesi] ve Bruno Kreisky'nin [Avusturya başbakanı] de aralarında bulunduğu kalabalık tarafından kutlandı. Sonraları Hjalmar Mehr'e "yaş günü kutlamalarından çok korkuyordum" diye yazacaktı.

Palme şimdi neredeyse yetişmiş iki oğlan çocuğu olan orta yaşlı bir adamdı. En büyük oğlu Joakim 18 yaşındaydı ve kentin merkezinde, Stockholm bölgesindeki entelektüel ailelerin çocuklarını cezbeden ve deneysel bir okula dönüştürülen eski bir okul olan Norra Latin lisesine gidiyordu. Sonbaharda Uppsala'daki tercümanlık okulunda askerliğini yapacaktı. 15 yaşındaki Mårten, Vällingby'de dokuzuncu sınıfa gidiyordu ve sonbaharda o da Norra Latin'e başlayacaktı. 8 yaşındaki Mattias, Nälsta okulunda ikinci sınıfa gidiyordu ama sıraevler çevresinde iyi oyun arkadaşları edinmiş olan ağabeylerinden farklı olarak, yakındaki villa bölgesinden, ebeveynleri bazen Palme'ye karşı olumsuz bir tutum takınan çocuklarla oynamak zorundaydı. Aile boş zamanlarını açık

hava etkinlikleri ve sporla geçiriyordu. Hafta sonlarında sıklıkla küçük bir kulübede kaldıkları Bommersvik'e gidiyorlardı. Burada ormanda geziyor, mantar topluyor ve sosyal demokratların eğitim tesisinde kalan Tage ve Aina Erlander'le buluşuyorlardı. Olof formunu oğullarıyla birlikte koşarak ve Harry Schein'la tenis oynayarak koruyordu. Yıllar içinde giyim tarzı düzelmemişti. Tüketim kooperatiflerinin satış mağazası Domus'tan aldığı safari kostümüyle dolaşabiliyordu ve LO'yla yapılan bir toplantıya takım elbise ve yağmurlukla gidebiliyordu. Yedikleri konusunda, giydiklerinden biraz daha dikkatliydi.

Seçim yenilgisi onu frenlememişti. Lisbet ve oğlanlar, onu muhalefet yıllarında Vällingby'deki sıraevde, başbakanlığı sırasında gördüklerinden daha fazla görmüyorlardı. İktidarı kaybetmesi iç politikadaki yükünü azaltmıştı gerçi ama bunun yerine uluslararası yükümlülüklerini artırmıştı. Özellikle, uzun zamandır uyumakta olan Sosyalist Enternasyonal'in komutasını, Willy Brandt ve Bruno Kreisky'yle birlikte 1976'da alınca birdenbire canlanan çekici bir güç haline gelmişti. Biraz rastlantısal olmuştu bu. Seçimi yeni kaybeden Palme'nin ve iki yıl önce Batı Almanya şansölyeliğinden istifa eden Brandt'ın bol zamanları vardı. Ama aynı zamanda uluslararası gelişmeler de Sosyalist Enternasyonal için yeni bir durum yaratmıştı. Batı Avrupa'da kalan diktatörlükler –Yunanistan, İspanya, Portekiz– demokrasiye doğru ilerlemekteydi ve bu ülkelerdeki işçi hareketleri, dışarıdan güçlü bir desteğe gereksinim duyuyorlardı.

Sosyalist Enternasyonal, şimdi Brandt'ın başkanlığında, Kreisky ile Palme'nin başkan yardımcılıklarıyla ve Londra'da daha da güçlendirilmiş bir genel merkezle, uluslararası sahnede önemli bir aktör olmuştu. Kreisky ve Brandt'la işbirliği, Palme için teşvik ediciydi ama bu, aynı zamanda onun kendi mağrur küçük devlet milliyetçiliğinin, Brandt'ın Batı Alman çıkarlarıyla uyuşmak zorunda olduğu anlamına geliyordu. Bu, İsveç sosyal demokrasisinin bağlantısızlık hedefinden, Batı Alman sosyal demokrasisinin süper güçler arasında yumuşama talebine doğru çok az hissedilen ama hiç de önemsiz olmayan bir pozisyon değişimi demekti. Ancak çalışmaları Avrupa'yla sınırlı değildi. Üçlü liderlik küresel bir görev bölüşümü de yaptı: Kriensky Ortadoğu'yu üstlendi, Brandt Latin Amerika'yı ve Palme de Afrika'yı. Angola, Namibya, Zimbabwe ve Mozambik'teki bağımsızlık hareketlerine verilen destek, birçok bi-

çimde Palme'nin daha önce Vietnam'la ilgili politik tutumunun yerini alacaktı. Ama sonraları Güney Afrika onun önde gelen ilgi alanı olacaktı ve ANC ile, öncelikle de Oliver Tambo'yla ilişkileri daha da yoğunlaşacaktı. Tambo, Nelson Mandela'yla birlikte önde gelen ANC liderlerinden biriydi ve *apartheid* döneminde Londra'da etkinlik gösteriyordu. Telefon edip yardıma gereksinimi olduğunu söylediği zaman Palme, elindeki bütün imkânları ona vermeye hazırdı. Palme Kasım 1977'de Kaliforniya'daki Stanford Üniversitesi tarafından yeni oluşturulan barış ödülünü alarak, bir kez daha uluslararası çalışmalarının değerini somut olarak görüyordu.

Muhalefette bulunması, üzerindeki medya baskısını da azaltmıştı. Fakat, o hâlâ Olof Palme'ydi ve İsveç'in en büyük partisinin lideri ve önceki başbakandı. Bu da onu sürekli olarak enteresan bir medya konusu yapıyordu. Amerikalı artist ve oyuncu Shirley MacLaine 1977 Mayısı'nda Stockholm'e konuk olarak geldiğinde Palme, onunla televizyon programı "Akşamları Açık"ta İsveç politikası konusunda konuşmak üzere davet edildi. 1970'lerin başında New York'ta tanıştıklarından beri birbirlerini tanıyorlardı. Hitchcock'un 1955'teki filmi *The Trouble With Harry* ile üne kavuşan ve Billy Wilder'in 1963 yapımı filmi *Sokak Kızı İrma* ile Oscar adayı olan bu 42 yaşındaki aktrisin, politikaya tutkulu bir ilgisi vardı. ABD'de bir sosyal devrim olacağını umut ediyor ve İskandinav refah devletlerinin dünya için bir örnek olduğunu düşünüyordu. 1972'de Demokrat başkan adayı George McGovern'in başarılı olmayan seçim kampanyasında çalışmıştı. Onun problemlerinden birinin karizmadan yoksunluk olduğunu söylemişti. Belki de bu yüzden Olof Palme'den o kadar etkilenmişti. Daha sonra onunla bir ilişkisi olduğunu ileri sürecekti ama onun Şarlman'ın hayata yeniden dönmüş hali olduğuna ve ölümünden sonra onun ruhuyla sohbet ettiğine de inanıyordu!

Palme, onunla kuşkusuz ahbaplık etmişti. Bundan en azından MacLaine'in otobiyografik kitaplarından birinde söz ediliyor. Bu kitapta Olof Palme'nin özellikle kürsüde konuşurken yaptığı ayak hareketleri olmak üzere, onun bazı özelliklerini açıkça taşıyan Gerry isimli bir İngiliz politikacı anlatılıyor. Kitaptaki belki en ilginç olan şey Gerry ile MacLaine arasında geçen politikayla tiyatro arasındaki benzerlikler konulu konuşma; bu bir derecede Palme'nin 1975 Noeli'nde Bergman'la yaptığı konuşmaya benziyor. Fakat MacLaine'in kurgusal sevgilisine

bir dizi başka politikacının da adı verilecekti. Bunların başında İngiliz İşçi Partisi üyesi Michael Foot ile Avustralya'nın önceki dışişleri bakanı Anrew Peacock gösteriliyordu. Palme ise herhangi bir ilişkiyi reddediyordu: "Aynı televizyon programına çıkıp daha sonra birkaç kez daha buluşmamız, öyle bir ilişki kurulması anlamına gelmez..."

***

Palme'nin ilk muhalefet yılında üzerinde en çok düşündüğü konu Çalışan Fonları'ydı. 50. yaş gününden sonra, daha önce sözü edilen Mehr'e yazdığı bir mektupta, "Şimdi öyle bir noktaya geldim ki, Çalışan Fonları konusunda ciddi olarak korkmaya ve düşünmeye başlıyorum" diycekti. En yakın çevresindekilerin hepsi aynı tanıklığı yapıyordu: Palme, Çalışan Fonları'na inanmıyordu. Sadık danışmanı Thage G. Peterson'a, parti başkanının partisine karşı çıkması durumunda ne olacağını sordu. 1987 baharında, bir vesileyle gerçekçi olmayan bir düşünce aklına geldi: Hükümetin, sendikaların yasa yoluyla şirket yönetimlerinde yüzde 50 oranında temsilini içeren Batı Alman sistemini uygulaması halinde, LO'nun Çalışan Fonları'ndan vazgeçmesi.

Ama LO yönetimi bu fikre çok soğuk bakmıştı. Tuhaf olanı, Palme'nin, önerisinin geri çevrildiğini anlamamış olmasıydı. LO'nun kalesinde asansörle aşağı inerken, Rudolf Meidner'i şaşırtarak, sendikal hareketin olumlu tutumu karşısındaki sevincini anlatıyordu: "Düşünsene, LO yönetimi bu öneriyi kabul etti." Meidner'e göre asansörde bulunan diğer kişilerin ona karşı çıkmaya yüreği elvermemişti: "Palme her şeyi yanlış anlamıştı. LO yöneticilerinin kendilerini ifade etme tarzını anlamamıştı." Palme'nin önerisine hem LO hem de parti içinden gelen eleştiriler tümüyle yıkıcıydı. Sonunda teslim oldu ve 1978 sonbaharındaki parti kongresinde, yarı ya da tam gönüllü olarak LO'nun önerisinin arkasında durup kararlı bir biçimde, "Çalışan Fonları'nı hayata geçireceğiz" dedi. Şimdi isteksizlik ya da kuşku sinyalleri vermiyordu artık. Sanki Çalışan Fonları'na gerçekten inanıyormuş gibi görünüyordu: "Çalışan Fonları'yla ilgili yapıcı bir çözüm, 1980-1990 yıllarında İsveç'in kazançlı bir ekonomik ve sosyal gelişme sağlaması için tümüyle tayin edicidir." Ancak fonların kesin olarak nasıl biçimlendirileceği konusunu boşlukta bırakmıştı. İktidar ve mülkiyet sorunlarını arka plana alıp İsveç sanayisine sermaye yaratmak açısından fonların ne kadar önemli olduğunu ön

plana çıkardı. Gunnar Sträng'in dediği gibi, fonların uygulamaya konması için köprünün altından çok sular akması gerekecekti.

Bir parti lideri, bazen kamuoyuna uymak zorundadır. Birçok politikacı, tarihteki Romalı komutan örneğinde kendisini görebilir ve savaş alanını çılgınca terk eden askerlerinin önüne geçerek, kaçışa kendi yönetiminde düzenli bir geri çekilme izlenimi vermek isteyebilir. Palme, kariyeri boyunca hem yönetebileceğini hem de kamuoyunu izleyebileceğini göstermişti. Politikanın acemisiyken ATP'ye karşı kuşkuluydu ama daha sonra bunun içerdiği potansiyeli anlamıştı. Vietnam sorununda önde gitmiş ve cesur kararlar almıştı. İsveç'in AET'ye üyeliği söz konusu olduğunda hem parti içinde hem de dışındaki kamuoyunun kendisine karşı olduğunu kabul etmişti. O zamanki muhtemelen tümüyle doğru olan yargısı, AET'ye olumlu bir yaklaşımla partiyi yanına alamayacağı idi. Ama şimdi seçmenler muhtemelen onun yanındaydı. Fon teklifi, İşçi Hareketi için bir bumerang riski taşıyordu. Bir taktik analizin –dürüst oportünizm– fonları ortadan kaldırma sonucuna götürmesi gerekmiyor muydu? LO'nun enformasyon müdürü, Çalışan Fonları'yla ilgili enformasyon çalışmaları için tam yarım milyon kronluk yatırım yapılacağını gururla anlatınca Sten Andersson, alaycı bir biçimde Wallenberg, Bonnier "ve diğer küçük adamlar"ın karşı bir kampanya için ne kadar yatıracağını düşünüp düşünmediklerini merak etti. Eğer Palme, arkada yatan fikrin kendisinin kötü olduğu düşünülüyorsa o zaman fonları durdurmaya çalışmak ahlaki bir görev değil miydi?

Açıktır ki, Palme bu düzlemde düşünüyordu. Ama sonunda LO'ya kafa tutmamayı seçti. Bunun olası bir açıklaması, sinirlerinin bu defa ona ihanet etmiş olmasıydı. Sendikal hareketle savaşa cesaret etmek için konunun kendisine yeterince odaklanmadı. Böyle bir çatışmada sınıfsal kökeni ve İsveç iş hayatıyla ilgili olağan deneyimsizliği ortaya çıkacaktı. Kimse açıkça değinmemiş olsa bile sanki odanın tam ortasında duran pembe bir fil kadar açık bir şeydi bu. Bu, çekişmeye giremeyeceği –ve danışmanlarının ya da yakın çalışma arkadaşlarından hiçbirini teşvik edemeyeceği– bir örgüt içi uyuşmazlıktı. Son çözümlemede yalnız bir insandı ve bu da belki onun bazı tuhaf politik oyunlarını açıklamaktadır. Çalışan Fonları, parti yönetiminde belirgin bir isteksizlik yarattı ama Palme'nin danışmanlarından hiçbirinin buna karşı açık bir tavır alma cesareti yokmuş gibi görünüyordu. Thage G. Peterson daha sonra-

ları onu şöyle köşeye sıkıştıracaktı: "Eğer LO o kadar hantal olmasaydı! Eğer parti yönetimindeki bizler o kadar korkak ve ödlek olmasaydık!" Bu, parti lideri olarak Palme'nin durumunu oldukça iyi anlatıyor. Bir keresinde Sven Aspling'in belirttiği gibi sosyal demokratlar, onun büyük bağlantıları görüp rotayı çizmek ve "bütün görüş açılarını zaman içinde ileri ve geri yönlendirerek herkesi harekete geçirecek biçimde derleyip toplayan" sihirli yeteneğine bağlıydı. Palme bir bakıma kendi liderlik tarzının kurbanıydı.

Sonunda muhtemelen soğukkanlı bir taktik değerlendirme yaptı. LO'yu dize getirseydi bile Çalışan Fonları'nı medyanın yazı masası çekmecelerine yeniden geri sokmak zor olacaktı. Sert bir iç mücadele, daha çok fonların toplumsal bir tehlike oluşturduğunun onaylanması olacak ve birçok seçmeni kaçıracaktı. Onun radikalizmi, Meidner'inkinden farklı yapıda olsa bile yine de seçmenlerin gözünde ikisinin aynıymış gibi gözükme riski büyüktü. O zaman cesurca ideolojik mücadeleye girmek ve İşçi Hareketi'nin mücadele ahlakını kurtarmak ve aynı zamanda fonları uzun bir görüşmeler süreci içinde sulandırmak daha iyiydi. Bunun başarılı bir strateji olduğu görülecekti.

* * *

Ancak fonların bir politik bedeli de vardı. İsveçli işadamlarının bakış açısından bunlar, hırçın bir sosyalist saldırının doruk noktasını oluşturuyordu. Bugün, eldeki somut verilerle bakıldığında, piyasa ekonomisine yöneltilen bu saldırı belki çok da korkutucu görünmüyor. Ama İşçi Hareketi, 1930'larda yaratılan İsveç Modeli'nden 1960'lardan beri giderek uzaklaşmıştı. Hükümet, taraflar arasındaki gönüllü anlaşmalara güvenmek yerine, işçi istihdamı koşullarını, karara katılma hakkını ve işyerlerindeki diğer iktidar faktörlerini düzenleyen yasalar çıkartma yoluna gitmişti. İşadamları, devletin artık tarafsız olmadığını, tersine, iktidarını taraflardan birini, yani sendikal hareketi kollamak için kullandığını söylüyordu. İşçi Hareketi'nin bu doğrultuda giderek İsveç iş dünyasını sosyalistlcştirmcsi riskinin havada asılı olduğu görülüyordu.

Palme'nin İsveç kapitalistleriyle olan ilişkisi karmaşıktı. Palme ve Wallenberg aileleri, 1800'lerin ortalarından beri işbirliğinde ve rekabette iç içe girmişlerdi. Halk Partisi'ne yakın olan Volvo Genel Müdürü Pher G. Gyllenhammar, 1960-1970'li yıllarda Palme'ye yoğun bir hayranlık duymuştu. Bu ikisi ahbaplık etmiş ve birlikte Stockholm'de Gam-

la stan'daki caz kulüplerine gitmişlerdi. Ancak bu genç sosyal demokrat başbakana kimse Tore Browaldh kadar düşkün olamazdı. Bu filozof eğilimli ve edebiyata ilgili bankacı, Palme'yle işadamları arasında iyi ilişkiler oluşturulmasını kendi hayatının en büyük görevi olarak görüyordu. Başbakan olunca onun hakkında "Palme, yeteneklerine hayranlık duyulması gereken bir kişidir ve ben onu kişisel olarak güçlü angajmanları olan birisi olarak kavramışımdır" diye yazacaktı. Browaldh, Palme'nin ekonomi politikasının Erlander'inkinden daha radikal olmasını bekliyordu ama bu konuda o kadar da endişe duymuyordu. "Kimilerinin öngördüğü gibi" bir kaos yaşanmayacaktı.

Bu güçlü finans baronları, Palme'nin kişiliğinden endişelenmeyecek kadar özgüvene de sahiptiler. Genel görüntüye göre yönetici ve bankacılar –özellikle de Gyllenhammar ve Browaldh kadar başarılı değillerse– Palme'ye karşı son derece kuşkuluydular. Palme bir vesileyle bir SAF [İsveç İşverenler Federasyonu -ç.] kongresinde konuşma yaptığında takım elbiseli dinleyiciler tarafından yuhalanmıştı. Bu kısmen onun nasıl düşündüğünü anlamamalarına bağlıydı. Bazı yöneticilerle daha samimi bir toplantıdan sonra Palme'nin bayağı bir konuşma yaptığı ve çirkin şeyler anlattığı söylentisi yayılmıştı. Aslında Palme, yöneticilerin eşitlik konusunda çok ileri gidildiği yönündeki ifadelerine karşı çıkmak istemiş ve Kraliçe Victoria'nın zifaf gecesiyle ilgili anekdotu anlatmıştı: Victoria ertesi sabah Prens Albert'a, "Sıradan insanlar için de mi böyle bu?" diye sorar ve prens bunu doğrulayınca bağırır: "Sıradan insanlara çok bu!"

Ama Çalışan Fonları olmasaydı bu kuşkuculuk tamir edilebilecekti. İşverenler Federasyonu'nun üzerine bir iktidarsızlık duygusu çökmüştü. Bunların çoğu, SAF'a yakın olan araştırmacı Carl Johan Westholm'ün birkaç yıl sonra ifade edeceği düşünceleri paylaşıyordu:

Piyasa ekonomisinin büyük eksikliği kendisini otomatik olarak savunmamasıdır. Merkezi planlama toplumunun gücü, onun günlük sorunlarla ilgili karar verme mekanizmasının, merkezi planlamayı ve onun ideolojisini sistematik ve kesintisiz olarak savunması ve genişletmesidir.

Bu akıl yürütme oldukça topallıyor. Piyasa ekonomisi, zaten özellikle bize hangi olanakları sunduğunu sürekli anlatan reklam akışıyla kendini savunmaktadır. Fakat, burada önemli olan nokta, işadamlarının kendilerini zayıf ve baskı altında hissetmeleridir. Kamuoyunda inisiyatifi tekrar ele geçirmek için piyasa dostu ve sosyalizm karşıtı kamuoyu

oluşturma kampanyalarına büyük paralar yatırıldı. SAF, 1977'de biraz mahcup bir biçimde "Özel teşebbüs – İsveç için iyi" temasıyla bütün ülke çapında büyük bir kampanya yaptı. İki yıl sonra reklam yapımcıları, mesajı daha cilalamışlardı: "Yatırımı kendine yap." Bu, şöhretlerin de kullanıldığı müthiş başarılı bir propaganda kampanyası olmuştu. Çalışan Fonları'yla mücadele baş görev haline gelmişti – "LO ve SAP'ın önerisinin yol açacağı gelişme, birey olarak insanı korkutuyor" teması geçerliydi. 1976'da İşverenler Federasyonu başkanlığına gelen Curt Nicolin, piyasa ekonomisi için "sistem savunması"na geçmenin zorunlu olduğunu söylüyordu. SAF, şimdi iletişimciler, araştırmacılar atıyor, okullarda enformasyon etkinliklerini artırıyor ve kendi yayın faaliyetini oluşturuyordu. 1978'de sol ve İsveç refah devletiyle ilgili eleştirel yaklaşımla araştırmalar yapmak üzere düşünce grubu Timbro kuruldu. Timbro'nun etkinlikleri 1980'lerde bariz olarak fark edilecekti.

***

Palme'nin sorunları varsa, Fälldin'in daha da kötü sorunları vardı. 1977 kışında ekonomik kriz; iflaslar, devalüasyon ve KDV artırımıyla ciddi bir biçimde kendini gösterdi. Hükümet, aynı koşullar altında sosyal demokratların yapacağından daha az olmayan sanayi desteği dağıtmasına rağmen yine de "acımasız" olarak algılanıyordu. Hükümet, başta L.M. Ericson'un devlet yatırım fonları tarafından finanse edilen Blekinge'deki fabrikasını kapatmasını önlemek üzere yeterince baskı uygulamadığı için sert eleştiriler aldı. *Aftonbladet*'e göre, Per Ahlmark çalışma bakanı olarak Olofström'e yaptığı ziyareti L.M. Ericson işçilerine neşeli bir biçimde, "Başarılar!" diyerek bitirince, onun bu aşağılayıcı tutumu iri puntolu manşetlere ve suçlamalara neden oldu.

Fälldin 1978'in başında dayanamadı ve istifa edeceğinden söz etmeye başladı. Bardağı taşıran son damla *Aftonbladet*'in pazar ekinde yayımlanan alaycı bir mizahtı. Bu 1971'de Palme'ye yöneltilen saldırılardan pek farklı değildi: Karikatürde, merkez yönetimi, çıldırmış parti başkanını özel bir akıl hastanesine yatırmıştı ve başkana yatıştırıcı iğne vurulmaktaydı.

Fälldin buna çok içerledi. Bütün sağduyusuna karşılık bu akşam gazetesini dava etmeye karar verdi. Yaklaşık yirmi yıldır benzeri saldırılara uğrayan Palme kadar tahammül gücü yoktu. Tahammülsüz ve hırçın olan ama iktidar hırsına pek de sahip olmayan Halk Partisi lideri Per

Ahlmark, yalnızca iki yıl sonra parti başkanlığından istifa etmeye karar verdi. Yerine biraz renksiz bir sol liberal olan Ola Ullsten getirildi. Hükümet etrafında kopan fırtına sosyal demokratlara yaradı. Kamuoyu yoklaması rakamları yükseldi. 1978 sonbaharında Palme yüzde 50'nin üzerinde desteğe sahipti.

Seçimlere bir yıldan az bir zaman kala burjuva koalisyonu çöktü. Fälldin, nükleer enerjiyle ilgili bir iki hafta yoğun bir biçimde süren ve uyuşmazlıkla biten tartışmalardan sonra istifa etti. Manevralar çok karmaşıktı ve politik, teknolojik, jeolojik (reaktör artıklarının İsveç dağlarının altına gömülmesi sorunu) boyutları vardı. Ama en çok iki yıl önce Barsebäck'in yüklenmesini kabul ettiği halde şimdi Forsmark'taki ilk reaktörün devreye alınmasını reddeden Fälldin'e dayanıyordu. Böylece sosyal demokratlar çok avantajlı bir konuma geldiler. İlkesel olarak iki akla uygun seçenek vardı: Erken seçim ya da Halk Partisi başkanlığında bir azınlık hükümeti (bu, sosyal demokratların düşünebileceği tek burjuva hükümeti biçimiydi). Erken seçim talebine karşı iki gerekçe vardı. İlk olarak LO, ekonomik durumun istikrar ve iyi işleyen bir hükümet gerektirdiğini düşünüyordu. İkinci olarak, bir erken seçim talebi, sosyal demokratların rekor düzeyde kamuoyu desteği olmasından ötürü, çekişmekte olan burjuva partilerini muhtemelen birleştirecekti. Ancak parti yönetimindeki ve meclis grubundaki birçok kişi, burjuvaların kestanelerini ateşten çekmeye karşıydı. Eğer bir Halk Partisi hükümeti kurulacaksa, hiç olmazsa burjuva partilerinin biraz terlemesi gerekirdi. Sten Andersson, burjuva partilerini parlamentoda bir erken seçim oylamasını bloke etmeye zorlayarak gerilim yaratmanın gerekli olduğunu söylüyordu. Burjuvaların Palme'nin önünü açmaya cesaret edemedikleri seçmenler tarafından anlaşıldığında, işte ilkin o zaman, bağışlarcasına liberallerin azınlık hükümeti kabul edilecekti.

Bu, muhtemelen en zekice taktikti. Ama Ola Ullsten daha ilkbaharda Palme'nin olası bir Halk Partisi azınlık hükümetine karşı tutumunu araştırmıştı. Bu iki parti lideri iyi anlaşıyordu. Palme, Ullsten'i, önceki Halk Partisi lideri Per Ahlmark'tan farklı olarak güvenilir bir sol liberal olarak görüyordu. Göreceli basit aile ve hayat koşullarından gelen Ullsten'in Sosyal Demokrat değil de Halk Partili olması birçok bakımdan bir rastlantıydı. Görüşmeler parti arkadaşı Carl Tham –sonra sosyal demokrat olacaktı– ve sosyal demokrat Hjalmar Mehr tarafından

yürütülmüştü. Ne Ullsten ne de Palme, açıkça inisiyatif alarak olumsuz duruma düşmek istediği için görüşmeler çok karmaşık gidiyordu. Ama Amarantan Oteli ve Opera Restoranı'ndaki bir dizi öğle yemeğinden sonra Mehr, koşul olarak ileri sürmeseler bile, Sosyal Demokratlar'ın, Muhafazakârlar'ın bulunmadığı bir Halk Partisi hükümetinin aleyhine oy vermemeyi düşünebileceklerini açıkladı. Palme için bu tarihi fırsattı. Böylece hem Muhafazakârlar ile Halk Partisi arasına bir takoz koyacaktı hem de istikrarlı bir hükümet altyapısı için zorunlu bulduğu sosyal demokrat-liberal koalisyonu için geleceğe yönelik olanak yaratmış olacaktı. Sosyal demokrat meclis grubunun karar vermesinden bir akşam önce Palme ve Ullsten, şimdi Stockholm valisi olan ve sarayın yakınındaki Tessin köşkünde oturan Gunnar Helén'in odasında viski soda içiyorlardı. Palme, Ullsten'le görüşmelere girerek "tatsız bir risk" aldığını düşünüyordu. Parti içinde ona karşı hem Çalışan Fonları konusunda hevesli olmadığı için hem de "Halk Partisi'yle gizli dolapları" yüzünden güvensizlik vardı. Palme, sosyal demokratların 1979 seçimlerinde yüzde 1-2 oranında oy kaybedeceğini ama parlamentoda bir kaostan kaçınmak için bunu kabul etmeye hazır olduğunu söylüyordu. Ullsten'in yaptığı bu fedakârlık nedeniyle kendisine ne kadar teşekkür borçlu olduğunu vurgulamak istiyordu, günü geldiğinde bu borcu kurala bağlayacaktı.

Palme, parti meclis grubundaki direnişe rağmen kendi çizgisini onaylattı. Sorunun liberallerle flört etmek olmadığını vurgulayan Sträng'den sağlam bir destek aldı: "Halk Partisi'ne duyduğumuz yufka yüreklilikten yapmıyoruz bunu. Bırakalım, yöneteceğiz diye ölsünler." Ama gerçekten de söz konusu olan buydu. Palme geleceğe yönelik stratejik bir yatırım yapmak istiyordu; tıpkı Erlander'in 1950'li yıllarda Köylü Federasyonu'yla koalisyon kurarak, sosyal demokratların küçük oranlarda seçmen kaybı karşısında bağışıklık kazanmasını sağladığı gibi. Sosyal demokrat meclis grubu, 12 Ekim 1978'de nasıl tavır alınacağı konusunda yedi saat tartıştı. Sonunda karşı oy kullanmayarak bir Halk Partisi hükümeti kurulmasına olanak sağlama kararında uzlaşıldı. Palme akşama doğru telefon edip sabırsızlıkla bekleyen Ole Ullsten'e "Tamamdır, şimdi başbakan oluyorsun" dedi. Parlamentodaki oyların dağılımı tuhaftı: Yeni hükümet için yalnızca 39 evet oyu çıktı, 66 kişi karşı oy vermiş, diğerleri de ya oy kullanmamış ya da oylamaya katılmamıştı.

Fakat, İsveç anayasası, bir teklifin geçmemesi için milletvekili tam sayısının bir fazlasını öngördüğü için Ullsten başbakanlığa seçilmiş oldu.

Bu sonuca karşı tepki, İşçi Hareketi içinde, özellikle Stockholm dışında olmak üzere çok sert oldu. Palme ve parti yönetimi, oylarını kullanmayıp Halk Partisi'ne hükümet kurmanın yolunu açtıkları için ağır biçimde eleştirildiler. Sten Andersson haklı çıkmıştı. Sonuç muhtemelen yine aynı olacaktı ama sosyal demokratların, kapıyı terbiyeli bir biçimde açıp Ulssen'i içeri buyur edeceklerine biraz itişip kakışmaları gerekiyordu. Bu Palme'nin parti içinde yaşadığı en büyük güven krizi olmuştu. Oldukça marjinal de olsa bazı yerlerde istifası istendi. Kış aylarında kamuoyu yoklamaları partinin oylarının ciddi olarak düştüğünü gösterdi. Önce şubatta yüzde 3'lük bir azalma ve sonra da martta sertçe bir düşüş. Sonbaharda kazanılması beklenen zafer, şimdi aynı olasılıkta görünmüyordu. Palme, devlet adamı bakışıyla gelecek için gerekli gördüğü istikrarlı bir liberal-sosyal demokrat ittifakı girişiminden pişman olmaya başlamıştı.

Palme'nin 1978 yılı içinde parti içindeki iki yenilgisi –Çalışan Fonları ve Halk Partisi'yle anlaşmaya karşı hoşnutsuzluk– parti başkanı olarak pozisyonu ne kadar güçlü olursa olsun, partinin daha güçlü olduğuna yönelik açık bir anımsatmaydı. Bütün kariyeri boyunca hem takım oyuncusu hem de solo artist rolünü başarıyla kombine etmişti: Onun bireyciliği kolektife güç vermişti ama kendisi de kolektiften ve güçlü organizasyondan beslenmişti. Şimdi hem sendikal hareket hem de parti, yumruklarını sıkmış ve parti başkanına nerede duracağını göstermiş, o da buna uymak zorunda kalmıştı. Palme dayanıklı bir politikacıydı. Yenilgilerden ders çıkardı ve parti içi kamuoyunu daha iyi izler oldu. Bu, onu ve sosyal demokratları 1980'li yıllarda yeni başarılara götürecek bir stratejiydi ama aynı zamanda onu politikacı olarak daha az orijinal yapacaktı.

* * *

1979 ilkbaharında Palme'nin bir başka büyük problemi, seçim kampanyası öncesinde sürpriz biçimde hızlı bir sonuca ulaştı. Amerikan eyaletlerinden Pensilvanya'daki Harrisburg kentinin yakınındaki Three Mile Island nükleer santralindeki reaktörlerden birinde 27 Mart günü bir arıza olmuştu. İlk önce her şey teknisyenlerin kontrolü altında görülüyordu ama 30 Mart Cuma günü bir radyoaktif gaz kaçağı ortaya çıktı ve yetkililer nükleer yakıtın erimesi riski olduğunu açıklamak zorunda

kaldılar. Panik içinde kaçışan insanların –ve orada kalan insanların– görüntüleri şimdi bütün dünyada gösteriliyordu.

Görüntüler, Vällingby'deki evlerinde televizyon karşısında bir cuma akşamı geçirmekte olan Palme ailesine de ulaştı. Birçok İsveçli aile gibi onlar da bu felaketten müthiş etkilendi. Uzun süre uyumayıp tartıştılar. Lisbet, bu olayın nükleer enerjinin güvenilir olmadığını gösterdiğini söylüyordu. Olof için ise bunu söylemek o kadar kolay değildi. Yıllar boyunca nükleer kaza olasılığının mümkün olmadığını kendisine garanti eden uzmanlara inanmıştı. Ama şimdi o inanılmaz olan şey sonunda gerçekleşmişti. Cumartesi günü kararı hazırdı: Sosyal demokratlar nükleer enerji konusunda bir halkoylaması önereceklerdi. Thage G. Peterson'la yoğun telefon konuşmalarından sonra bu mesaj İşçi Hareketi'nin en üst yönetimine yayılmıştı. Pazar günü öğleden sonra Bommersvik'i ziyaret ederek Erlander'in onayını da aldı. 3 Nisan Salı günü Parti Merkez Yürütme Kurulu, teklifin arkasında yerini almıştı. Ertesi gün sosyal demokrat meclis grubu ve parti yönetimi de kararı onayladı. Gunnar Sträng ve bazıları, Harrisburg'da tam olarak ne olduğunu anlamak için kararın ertelenmesini istediler. Ama Palme kararlıydı. Seçim kampanyası başlamak üzereydi ve sosyal demokratlar bazı inceleme komisyonlarının raporlarını bekleyecek olursa, nükleer enerji konusunda parti içi bütünlüğün sağlanması zor olacaktı. Halkoylaması masanın üzerini temizleyecek ve böylelikle "başka sorunlar işlem görme şansını bulacaktı."

Palme böyle kararlı biçimde hareket ettiği zamanlarda onun moral inancı ve taktik değerlendirmeleri uyum içinde olurdu. Bir yandan bu felaketten, diğer yandan Lisbet'in ve yakınındaki diğer kişilerin ileri sürdüğü gerekçelerden gerçekten etkilenmişti. Bir yandan da burada, partinin seçim kampanyası öncesi bütünlüğünü tehdit eden bir sorundan kurtulmak için çok avantajlı bir fırsat olduğunu görmüştü. Bir başka bağlamda kendisinin de ifade ettiği gibi: "Dramatik durumlar, genellikle bizlerin kolektif olarak tavır alma gücünü göstermemizi gerektirir." Sosyal demokratlar, halkoylaması teklifiyle nükleer enerji konusundaki politik inisiyatifi yeniden ele almışlardı. Diğer partiler, hatta muhafazakârlar da, hemen onları izlediler ve 3 Nisan Çarşamba günü parlamentoda halkoylamasını halka götürmek üzere bir ilke kararı alındı. Palme tarafından yürütülen bu tempolu akış, o günün tarihe "deli çarşamba" olarak geçmesine neden oldu. Böylece büyük ve karmaşık bir sorun, sonbahardaki parlamento seçimleri öncesinde ortadan kaldırılmıştı.

16. Bölüm

Geri Dönüş

Başarı, coşkuyu kaybetmeden bir felaketten
diğerine gitme becerisidir.
WINSTON CIIURCHILL

Sanki Heine'nın şiirindeki yaşlı askerler gibi.
Atlar kişnemeye ve toplar gürlemeye başladığında ayağa
kalkıp cepheye gitmenin zamanıdır.
OLOF PALME

Palme, 1979'daki parlamento seçimlerinden iki gün önce, 14 Eylül günü SSU'nun Stockholm'den bir saatlik bir mesafede olan Sörmland'daki eğitim tesisi Bommersvik'teydi. O günün akşamı televizyondaki parti liderleri arasındaki büyük tartışmaya katılacaktı. Ama şimdi bu serin eylül havasında bir yürüyüşe çıkmıştı. Tam Bommersvik tesislerinin dışına çıktığında, yol arkadaşlığı etmek isteyip istemediğini soran gazeteci Dieter Strand'la karşılaştı. "Bir süre birlikte gidebiliriz" diye yanıtladı Palme. Rüzgâr altında Yngern Gölü boyunca yürürlerken üzerinde kot elbise olan Palme, seçim kampanyasının son haftasındaki duygularını anlatmaya başladı. Uyuma zorluğu çekiyordu ve uyku ilacı alıyordu. Geceleri sosyal demokratların seçim kaybedeceğinden emin olarak defalarca uyanıyordu. Lisbet'le bu endişeyi analiz ediyorlardı: Sinir bozukluğu muydu bu, yoksa daha derin bir sezgi miydi? Ve sözünü, eğer seçim sonucu eşit olursa, ekonomik durum göz önüne alındığında burjuvaların kazanmasının daha iyi olacağını söyleyerek bitirdi. Nükleer enerji konusunda yapılacak halkoylaması erken seçime yol açacaktı ve o zaman sosyal demokratlar geri dönecekti. "O zaman yeneceğiz onları!" diye bağırmıştı.

Sansasyonaldi bu. Bütün seçim kampanyası boyunca Palme'nin, kaybetmesi halinde istifa edeceği spekülasyonları yapılmıştı ve 52 yaşındaki Sosyal Demokrat Parti lideri için "olmak ya da olmamak" söz konusuydu. Ağustos ayı ortasında *Dagens Nyheter*'in manşetinde "Seçim kaybedilirse Palme istifa edecek" diye yazıyordu. Sten Andersson'un yaptığı, düşünmeden yapılan özensiz bir yorum olsa bile sosyal demokratların en merkez çevrelerindeki inancı yansıtıyordu bu. Palme'nin konuşma metinlerini yazan Kjell Larsson –seçim kampanyası süresinde Anders Farm'ın yerine vekâleten geçmişti– yalnızca bir hafta önce Strand'a, bir yenilgi halinde şefinin istifa edeceğine inandığını itiraf etmişti. Strand, bir gece Norrköping'de muhafazakâr gençlerle dolu bir otelin barının dışında, Kjell Larsson'u sosyal demokratların kaybetmesi halinde ne olacağı sorusuyla sıkıştırmıştı. Metin yazarı sonunda, "O zaman Olof hemen başkanlıktan çekilecektir" demişti. Ve şimdi Palme, sonuç ne olursa olsun başkanlığa devam edeceğini açıkça deklare ediyordu.

Strand normal koşullar altında hemen *Aftonbladet*'e telefon edip elinde birinci sayfa haberi olduğunu bildirirdi. Ama seçim kampanyasının başında Palme'yle bir anlaşmaya varmıştı. Seçimden önce hiçbir şey yazmamak kaydıyla kampanya boyunca Sosyal Demokrat Parti liderine istediği an ulaşabilecekti ve parti içi bütün toplantılara katılabilecekti. Bu politikacı ve gazeteciler arasında yaygın olarak görülen anlaşmaların bir çeşidiydi. Gösta Bohman'ın turne otobüsündeki kurala göre, gazetecilerin yazacaklarını önceden söyleyerek uyarmaları koşuluyla muhafazakâr lider her türden soruya yanıt veriyordu.

Strand'ın röportajları *Aftonbladet*'te ve sonradan da *Yine Palme* adıyla kitap halinde yayımlanınca Palme'nin Alva Myrdal, Gunnar Sträng ve diğerleri hakkındaki küfürlerini ve özensiz yorumlarını anlattığı için Strand'a muhakkak itirazları olmuştu. Ama Strand'ın onun seçim kampanyalarını yansıtan birlikteliği ve yoğunluğu hiç kimsenin yapamayacağı biçimde anlattığını biliyordu. Hiçbir parti lideri, seçim kampanyasını Palme'nin yaptığı biçimde belirli noktalarla kurumlaştırmamıştı: Temmuz sonunda Almedalen, ağustosta Güney İsveç'te büyük bir miting, ağustos sonu/eylül başında hayvanat bahçesi Kolmården'de aile eğlencesi, seçimden önceki son pazar günü Borlänge'de ve Gävle'deki Furuvik Parkı'nda devasa toplantılar, son olarak da Göteborg'daki Götaplatsen'de final. Turne hayatını seviyordu; küçük İsveç kasabala-

rında seçmenlerle buluşma, otobüste gazetecilerle politikacılar arasındaki ağız dalaşı, kıvrımlı ve dar yollarda gece yolculukları, otel barlarında geç saatlerde yiyecek atıştırma, otel odasında viski dolu diş fırçası bardağı, buruşmuş sigara paketleri, evi araması için gelen telefon mesajları ve bütün bunların altında yalnızca sert bir mücadele ve şiddetli iktidar hırsının yarattığı nabız gibi atan bir yoğunluk. Seçim kampanyalarının öncesinde Heinrich Heine'nin şiirindeki askerler gibi, "Atlar kişnemeye ve toplar gürlemeye başladığında ayağa kalkıp cepheye gitmenin zamanıdır" derdi. Strand, bu mükemmel "saray yazıcısı," bunu anlamıştı.

***

Palme'nin sezgileri doğruydu. Sosyal demokratlar seçimi kaybetti. Oyların birbirine çok yakın olacağı konusunda da haklı çıkmıştı. Burjuva partileri 175, sosyal demokratlar ve komünistler 174 sandalye kazanmışlardı. Aslında seçim gecesi gelen ilk hesaplamalara göre sosyalist blok kıl payı önde gidiyordu. Ancak henüz yabancı ülkelerde kullanılan 20 bin civarındaki oy sayılmamıştı. Bu grup genelde burjuvalara oy verirdi. *Aftonbladet*'in kibarca yazdığı gibi "seçim sonucunu vergi kaçakçıları tayin ediyordu." Seçimden bir gün sonra bütün oyların sayımı tamamlanınca burjuvaların 5 bin oy fazlasıyla kazandıkları kesinleşmişti. Özellikle muhafazakârlar sansasyonal bir biçimde oylarını artırmıştı. Ullsten hükümeti istifa etti ve burjuva partileri yeniden hükümet pazarlığına oturdular. Yeni bir üçlü koalisyon hükümetinin kurulması için üç hafta geçti. 11 Ekim 1979'da Fälldin başbakanlığa seçildi ve ertesi günü hükümet üyelerini tanıttığında, Gösta Bohman'ın yeniden maliye bakanlığına ve de Ola Ullsten'in de –her ne kadar başbakanlığa devam etmek istediyse de– başbakanlıktan sonra gelen en prestijli bakanlık olan dışişleri bakanlığına getirildiği görüldü.

Palme 18 Eylül sabahı, formalite olarak meclis başkanını ziyaret etti ve sosyal demokratların yeni hükümetin kurulması konusundaki görüşlerini iletti. Ona göre en büyük burjuva partisi olarak muhafazakârların hükümeti kurması gerekirdi. Ama bu hiç de gerçekçi değildi ve Palme aslında gerçekçi olmasını da beklemiyordu. 1976'dan farklı olarak bu seçim yenilgisi Palme'nin çok ağırına gitmişti, yüksek sesle yakınıyor ve Fälldin'e üç yıl daha katlanamayacağını söylüyordu. Ama ringde iplere yaslanmaktan da bir tür varoluşsal haz alabiliyordu. Meclis başkanını ziyaret ettikten sonra yardımcısı Thage G. Peterson'a telefon edip bir-

likte sabah kahvesi içmeyi teklif etti. Peterson, şefinin bu kadar keyifli olmasına şaşırmıştı. Seçim yenilgisinden sonra beklenen bir şey değildi bu: "Neşeli bir Sosyal Demokrat Parti lideriyle oturup kahve içiyormuş gibiydim." Shirley MacLaine'in otobiyografi kitabındaki politikacı Gerry'nin film yıldızına ifade ettiği gibi: "Kaybettiğim zaman bunu bir meydan okuma gibi alıyorum. Bu bana mücadele etme isteği veriyor ve o zaman her şey bir anlam kazanıyor." Palme, yıllar sonra Norman Mailer'e New York'taki bir resepsiyonda rastladığında *Çıplak ve Ölü*'den yaptığı bir alıntıyla kitabın yazarını şaşırtmıştı: "Olaylar tam bir felaketle bittiğinde insanların duyduğu bu sevinç..."

Yenilginin bir nedeni, ekonomideki belirsiz durumdu. 1979'un başında iyiye gidiş nihayet başlamış gibi görünüyordu. Birçok rakam yükseliş gösteriyordu: İsveç gayrisafi milli hasılası yüzde 4'lük güçlü bir artış yapmış, ihracat gelirleri yükselmiş, yatırımlar artmış ve işsizlik gerilemeye başlamıştı. Ama mart ayında Batı dünyası, İran'daki devrim nedeniyle yeni bir petrol krizine girdi. Ekonomideki iyileşme frenlendi ve sonbaharda yapısal krizin geçmediği açıkça ortaya çıktı. Sosyal demokratlar iyimserlikle kötümserlik makasına girmişlerdi. Seçim vaatleri, ne seçmenleri coşturacak yeterli ekonomik gelişmeyi ne de onların kriz bilinçlerine hitap edecek kemer sıkma programlarını içeriyordu. Daha önce Palme hükümetinde ticaret bakanlığı yapan, şimdilerde Gunnar Sträng'in yerini almaya hazırlanan Kjell-Olof Feldt'in işaret ettiği gibi, sosyal demokratların ekonomi politikasına sağlamlık kazandıracak daha uzun erimli bir programa gereksinme vardı.

Daha geleneksel hatalardan biri, bir sosyal demokrat konut uzmanının, 1979 yazında müstakil konut kredilerine ödenen faizlerin vergi beyannamesinden düşürülmesinin sınırlandırılması doğrultusunda teklif getirmesi oldu. Aslında makul bir düşünceydi bu. İsveç vergi sistemi garip bir yönde gelişmişti: Bir yandan aşırı yüksek vergi aygıtları, öte yandan gayrimenkul alımlarında aşırı cömert faiz indirimi. Devlet müstakil konut sahiplerinin faiz giderlerini dengeliyordu; bunlar konut vergisi ödemiyorlardı ve ayrıca pratikte yüksek enflasyon tarafından karşılandığı için krediyi amorti etmeleri gerekmiyordu. Bunun sonucu, bu konutların sahiplerinin evlerinde neredeyse bedavaya oturmaları olmuştu. Eğer indirimler yalnızca yüksek gelirlilere yaramış olsaydı herhangi bir sorun olmayacaktı. Ancak Gunnar Sträng'in ifade ettiği gibi, "bu evlerin

sahipleri bizim insanlarımız"dı. Bu avantajlı indirimler ve yüksek enflasyon sayesinde bütün bir işçi ve küçük memur kuşağı, kendi evlerinde oturma düşünü gerçekleştirebilmişlerdi. Çok aileli konutların aleyhine olarak, küçük konut üretiminde dev bir patlama yaratılmıştı.

Yükseliş yıllarının Milyon Programı'nda yeni üretilen bütün konutların yalnızca üçte biri küçük konutlardı. Ama 1977-1985 döneminde küçük konutlar, bütün yeni konutların üçte ikisini oluşturuyordu. 1970'li yılların tartışmaları ideolojik olarak kırmızı renkli olabilirdi ama bu on yılın gerçek sosyal dönüşümü, İşçi Hareketi'nin büyük bir bölümünün kendisine villa, Volvo, vovve ["havhav" yani köpek -ç.] edinme olanağını bulması olmuştu. Genellikle sosyal demokrat olan bu yeni ev sahipleri, indirim hakkına sınırlama getirilmesi konuşmalarından çok huzursuz oluyorlardı. Konut sorununda derinlemesine bilgisi olmayan Palme, bir televizyon soruşturmasında pot kırarak durumu daha kötü hale getirdi. Sosyal demokratların teklifinin, yüksek gelirli küçük bir grubu hedef aldığını belirtti ve ev sahiplerinin büyük bir çoğunluğunun zarara uğramayacağı garantisini verdi. Ama böylece indirim hakkının yarı yarıya sınırlandırılmasının uygun olacağını da söylemiş oluyordu. Fakat, kendisine Stockholm'deki yıllık faiz giderlerinin 73 bin kronu bulduğu bildirilince dürüst ama talihsiz tepkisi, "Evler bu kadar pahalanmış mı? Hiç haberim yoktu" oldu. Bu tepkinin ikinci bölümü, daha sonra Hasse Alfredsson'un bir skecinde, çeşitli politikacıların "hiiiç haberinin olmadığı" somut konularda bilgilendirilmesini yansıtan bir deyim haline gelecekti.

Ancak sosyal demokratların seçim yenilgisinin diğer hepsini gölgede bırakan bir nedeni vardı: Palme, 1978 sonbaharında Halk Partisi azınlık hükümetinin kurulmasının yolunu açmıştı. Bu karar, sosyal demokrat seçim kampanyasına onulmaz biçimde zarar vermişti. Macke Nilsson'un *Aftonbladet*'te belirttiği gibi, "Sosyal Demokrat parlamento grubu 12 Ekim 1978 günü saat 18:11'de aniden Halk Partisi azınlık hükümetine iktidar yolunu açınca, İşçi Hareketi'nin en güçlü bölümlerinin ciğerlerindeki havanın nasıl boşaldığı nerdeyse işitiliyordu." Ülkenin çeşitli yerindeki birçok sosyal demokrat için Palme ve parti yönetiminin Halk Partisi'yle flört etmesi anlaşılamaz bir şeydi. Parti içindeki hava sönüktü. Parti sekreteri Sten Andersson'a göre "Olof Palme parti lideri olarak sert biçimde sorgulanıyordu." Şöyle diyordu Andersson: "Åbo'daki temsilciler konferansında endişe verici biçimde hoşnutsuzluk homurtuları vardı

ve temsilciler, kendi aralarında Olof'un yerine kimin gelmesi gerektiğini tartışıyorlardı." Eğer sosyal demokratlar bir burjuva partisiyle işbirliği yapacaklarsa bunun Merkez Partisi olması gerektiği söyleniyordu. Onlarla uzun süredir ortak bir gelenekleri vardı. İki parti de halk hareketlerinden çıkmıştı ve sıradan çalışan insanlardan oluşuyordu. Halk Partililer ise daha çok memur, öncelikle de öğretmendiler ve bunlar gerçekte gerekli bir meslek grubuydu ama genellikle azarlamak ve kendilerini diğerlerinden daha üstün görmek eğilimindeydiler. Sıradan taraftarlar için Palme'nin Helén ve Ullsen'le iyi ilişkileri kavranılmaz bir şeydi.

***

Gerçekte felaketler elbette ki nadiren neşe yaratır. Palme'nin Peterson'la sabah kahvesi içerken keyifli olması, durumun ilk önce sandığı kadar çaresiz olmadığını görmesindendi. Soğukkanlı bir durum analizi, 1979 seçim kampanyasında sosyal demokratları sarsan birçok sorunun, ya geçici bir karakter taşıdığını ya da giderilebilecek şeyler olduğunu gösteriyordu. Ve Palme her şeyden önce muhafazakârların başarılarının, paradoksal görünse de sosyal demokratlar ve kendisi için son derece iyi olduğunu anlamıştı. İdeolojik planda bulanık olan nükleer enerji konusunda Fälldin'le on yıldır çamur güreşi yaptıktan sonra açık ve anlaşılır bir düşman figürü biçimlenmeye başlamıştı.

İlkbaharda Margaret Thatcher, İngiltere başbakanlığına seçilmişti. Bu Grantham'lı bakkal kızı –Fransa Başkanı Mitterand'a göre "Caligula'nın gözleri ve Marilyn Monreo'nun dudakları" na sahipti– bir anlamda, baştanbaşa yerel bir fenomendi. İngiliz İşçi Partisi, İsveçli sosyal demokratlardan farklı olarak İngiltere'yi modernize etmeyi başaramamıştı. İngiltere devleti; ülkenin yerel yönetimleri, asırlık ayrıcalıkları ve militan sendikalarıyla cezbedici ama yıkıcı bir biçimde hantal olan yamalı bohçası karşısında çok zayıftı. İngilizler, ülkedeki resmi hizmetlerin çoğunun işlemez olduğu zahmetli 1978-1979 kışından sonra nizam-intizam istiyorlardı. Thatcher ve Tory Partisi, özgürlük adına bütün konuşmalara rağmen bu hizmeti fazlasıyla verdi; sendikaları ezdi, yönetimi merkezileştirdi ve daha etkin bir devlet aygıtı yarattı.

Ama yeni seçilen bu İngiliz başbakanının, güçlü bir liberal mesajı da vardı. Bireyin kendi başının çaresine bakmayı öğrenmesi ve kapsamlı bir devlet koruma ağına bağımlı olmaması gerektiğini özellikle vurguluyordu. Yalnızca sosyal demokrat refah politikasına değil, ayrıca sosyal

muhafazakârlık ve sosyal liberalizmin uzun geleneğine de, yani temeldeki ideoloji ne olursa olsun kendi ailemizin dışındaki insanlara kolektif olarak arka çıkma sorumluluğumuz olduğunu ileri süren bütün yönelimlere de saldırıyordu. Thatcher bu korkusuzluğu ve uzlaşmaz tutumuyla İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa'da oluşturulan sosyopolitik konsensusu bozmuştu. Birdenbire refah devletinin temel ahlaki önkoşullarını sorgulamak mümkün olmuştu. Sağdaki birçokları için, 1968'de sol sempatizanların yaşadığına benzer kurtarıcı bir fikir ortamı yaratmıştı bu.

Başlangıçta İsveç sağı oldukça serinkanlıydı. Thatcher ile benzeştirilmek, aşağı yukarı Doğu Avrupa sosyalist devletleriyle özdeşleştirilmek kadar kötü bir şeydi. Ayrıca İsveçli muhafazakârlar da geleneksel sosyal muhafazakârlıktan yeni liberal pozisyonlara doğru bir yönelim içindeydiler. Bu özellikle muhafazakârların, 1970'li yıllarda refah devletine karşı eleştirileri giderek sertleşen gençlik kolları için geçerliydi. Bohman, MUF içinde de açık liberal profili nedeniyle son derece popülerdi. 1970'lerin başından beri, artan bir kişisel sorumluluk üstlenmeyi ve refah devletinin geriletilmesini içeren "yeni bireycilik" konusunda propaganda yapmıştı. 1979 ilkbaharında dama taşları yerli yerine oturmuştu: Thatcher'ın seçim zaferi, iş piyasasındaki İsveç Modeli'nin çöküşü, İsveç İşverenler Federasyonu'nun yeni uyanan ideolojik angajmanı ve yeni liberal düşünce kuruluşu Timbro'nun bu sıralarda faaliyete geçmesi. Muhafazakârlar, 1958'den bu yana şimdi ilk kez oyların yüzde 20,3'üyle en büyük muhalif burjuva partisi olmuştu. Bir önceki seçime göre yüzde 5'lik bir artıştı bu ve Bohman'ın parti lideri olduğu 1970'ten sonra muhafazakâr seçmen sayısının iki misline çıktığını gösteriyordu.

Bohman, burjuva politikacılar içinde Palme'ye en çok benzeyeniydi. Büyük bir özgüveni vardı, gazetecilerle ahbaplık ederken kendini açıkça ortaya koyma cesaretini gösteriyordu ve aynı zamanda hem ideolojik hem de taktik davranabiliyordu. Parlamentoda yan yana oturan Palme ve Bohman özel ilişkilerinde oldukça iyi anlaşıyorlardı. Sağcı lider, sıra komşusunun neşeli, esprili, ilgi çekici ve açık olduğunu söylüyordu, politika söz konusu olmadığı sürece. Palme, Bohman'a karşı aynı ölçüde olumlu değildi ama diğer rakipleriyle, özellikle de Fälldin'le ilgili yargılarıyla kıyaslandığında Bohman'a saygı duyduğu apaçıktı. Ancak bu, politik tartışmalarda birbirleriyle büyük bir öfkeyle kapışmalarını engellemiyordu.

Bohman 1979 seçim kampanyasında, Palme'ye o yıl içinde İsveç'e gelen, tekne mültecileri denen Vietnamlılara ilgi göstermediği için de sert biçimde saldırdı. Daha Kuzey Vietnam'ın 1975'teki zaferinin hemen ardından, komünist rejimin sert baskıları yüzünden bir iltica akını başlamıştı. Yaklaşık bir milyon kişi, mahkemeye çıkarılmaksızın tutuklanmıştı ve 165 bin kişinin tutuklu kamplarında öldüğü hesaplanıyordu. Ancak, 1979 kışında Çin'le olan kısa savaştan sonra mültecilerin sayısı çığ gibi arttı. Her şeyden önce Çin kökenli Vietnamlılar, etnik tacizden kaçmak için güvensiz küçük teknelerle denize açıldılar. İsveç hükümeti, ilkbahar aylarında 250 mülteci teknesini kabul etme kararı almıştı. Bunlardan ilk 48'indeki mülteciler, nisan ayının başında Kuzey Skåne'deki Perstorp'a yerleştirilmişti. Burada İsveççe öğrenip iş piyasası kurslarında eğitim göreceklerdi. Bohman, İsveç'teki Vietnam tartışmalarında son sözü söyleme olanağını kullanmamazlık edememişti. Vietnamlıların barındığı mülteci kampını ziyaret etti ve Amerikalılar gibi kucağında küçük çocuklarla pozlar verdi. Aynı zamanda Kuzey Vietnam'ı desteklediği ve bu rejimin kendi yurttaşlarına uyguladığı sert politika karşısında sessiz kaldığı için Palme'ye sert biçimde saldırdı:

> Parlamentoda Vietnam için daha çok para talep etmiştin. İsveç'in, sürgüne gönderilen yüz binlerce insandan küçük bir kısmının daha kabul etmesine karşı çıktın. Bütün politik hayatın boyunca dünyada olan başka olaylara kıyasla orada olanlar karşısında sessiz kaldın.

Ok hedefini bulmuştu. Sosyal demokrat medya, küplere bindi ve Bohman'ın mülteci sorununu "iç politika malzemesi" yaparak kişisel bir saldırıda bulunduğunu ileri sürdü.

Fakat Bohman'ın ahlaki üstünlüğü kısa ömürlü oldu. Palme'ye benzer biçimde fırsatını bulunca şiddetle saldırmaktan kaçınmıyordu ama bazen beyniyle dili arasındaki mesafe gereğinden fazla kısa oluyordu. Bohman, seçimlerden birkaç hafta önce *Dagens Industri* gazetesindeki bir söyleşide, dış yardım gereksinmesinin neden abartılı olduğuna ilişkin sonradan çok kötü bir ün kazanacak bir açıklama yaptı: "Güneşli ülkelerde bizimkiler gibi pahalı evler yapmak gerekmez. Oralarda teneke barakalarda yaşayıp ağaçlardan muz toplayabilirler." Vietnam eleştirisi yüzünden kızgın olan Palme, bu budalalığı didik didik edecekti

elbette. Bohman kendi açısından, düşünmeden söylenmiş sözlerinden Palme'nin ölçüsüz bir biçimde yararlandığını düşünüyordu. Palme ise muhafazakâr liderin bu söylediklerini inanarak ifade ettiğine inanmamış, tersine, onun bulanık suda balık avladığından kuşkulanmıştı.

Palme, seçim kampanyası boyunca hızı artan sağ rüzgârı giderek daha iyi hissediyordu. Thatcher ve Batı Alman muhafazakâr politikacı Franz Josef Strauss'un öncü oldukları yeni bir sağ enternasyonalden söz etmeye başladı. Bugün tasarlayabileceğimizden daha büyük bir değişiklikti bu. Merkez Partisi, 1970'lerin büyük bir kısmında İşçi Hareketi'nin baş düşmanıydı ama şimdi muhafazakârlar en büyük meydan okuyucu olarak görünüyordu. Palme'nin seçimlerden hemen önce Bommersvik'teki o rüzgârlı günde Dieter Strand'a dediği gibi –belki sağ rüzgârın sertlik derecesini küçümsemişti– ikinci dönemde muhalafet lideri olarak aynı hatayı yinelemeyecekti.

* * *

Ancak yeni parlamento seçimi için yer tutmaya başlamadan önce hem o hem diğer parti liderleri, seçim kampanyasından sonra arkalarında bıraktıkları kalıntıyı ortadan kaldırmak zorundaydılar: Nükleer enerji. 1979 ilkbaharındaki Harrisburg kazasından sonra Sosyal Demokrat Parti'yi minik bir manevrayla bir başka yöne döndürürken sezgisel bir tepkiydi bu. Halkoylaması kararı o "deli çarşamba" gününde çok hızlı verilmişti. Ayrıntılar sonbahardaki seçimlerin sonuna bırakılmıştı. Şimdi bu noktaya gelinmişti. Ve İsveç'in 1957'deki ATP seçiminden sonraki ilk halkoylamasının nasıl uygulanacağı konusundaki belirsizlik büyüktü.

Nükleer enerji karşıtları erkenden örgütlenmişti. Merkez Partisi ve Sol Komünist Parti tarafından desteklenen "Nükleer Enerjiye Hayır" adlı kampanya bir halk hareketiydi ve nükleer enerjiye karşı uluslararası hareketin neşeli sarı güneşinin sembolünü taşıyordu. Müzik konserleri, kitle toplantıları ve yürüyüşler düzenleniyordu. 1979 seçiminden birkaç hafta önce Barsebäck ile üniversite şehri Lund arasındaki yürüyüşe on bin kişi katılmıştı. Bunların çoğu, buradaki İsveç nükleer tesisinde bir kaza olunca Kopenhag'ın nasıl etkileneceği konusunda endişeler taşıyan Danimarkalılardı. Evet tarafında ise tam bir kargaşa vardı. İşadamları, nükleer enerjiyle ilgili olumlu bir resim yaymak için büyük paralar harcayarak etkin bir kampanya başlattılar. Ancak nükleer enerji lehinde olan politik partiler, ortak bir tutumda birleşmekte zorluk çekiyor-

lardı. Kasım ayında halkoylamasının tarihi saptandı: 23 Mart 1980. Aralık ayının ortasında parlamentodaki beş partinin yöneticileri çeşitli seçeneklerin nasıl formüle edileceğini tartışmak üzere masaya oturdular. Halkoylamasıyla ilgili, Palme'nin çok iyi bildiği sorun, soruların nasıl sorulacağıydı. "Evet" oyu, 11, 13 ya da sınırsız sayıda tesis anlamına mı gelecekti? Aynı biçimde "hayır" oyu sürmekte olan santral inşaatlarının durdurulması mı demekti, yoksa var olan santrallerin çalışmalarının durdurulmasını da mı kapsayacaktı?

İşte bu aşamada Palme'nin "özel problem çözücü"sü Ingvar Carlsson ortaya çıktı. Carlsson, parti 1976'da muhalefete düştüğünden beri, sosyal demokratların enerji politikası sorumlusuydu. Palme'nin ona güveni nerdeyse sınırsızdı. Hayatın daha ilerideki bir döneminde, 1985'teki parti içi bir eğlencede Palme, Carlsson'u şaka yollu Stalin'in "en zor ve merhametsiz görevleri" üstlenen en becerikli çalışma arkadaşı, Politbüro üyesi Lazar Kaganoviç'e benzetti. Carlsson'un ne kadar merhametsiz olduğunu bilmek zor ama o halkoylaması kararının, İsveç sosyal demokrasisini yepyeni ve tarihsel bir durumla karşı karşıya bıraktığını düşünüyordu. Çoğu kişinin yaptığı gibi bunu, 1957'deki ATP halkoylamasıyla kıyaslamanın tamamen yanlış olduğu kanısındaydı. O zaman parlamentodaki partiler ayrı ayrı farklı çizgileri savunmuşlardı: Sosyal demokratlar birinci çizgi, Köylü Federasyonu ikinci çizgi ve Sağ Parti ile Halk Partisi üçüncü çizgi. Şimdi sosyal demokratlar da dahil birçok partide bu konuda derin görüş ayrılıkları vardı. Durum, 1971'de Norveç'te Avrupa Topluluğu üyeliği konusunda yapılan halkoylamasına daha çok benziyordu. O zaman bu oylama öncesi yapılan kampanya, Norveç işçi hareketinde uzun süreli ve kırıcı çatışmalara yol açtığı için durum şimdi Palme ve Carlsson için son derece endişe vericiydi. Carlsson, sonbaharda Norveç'e bir ziyaret yaptı ve hem evet hem de hayır tarafında yer almış olan, önde gelen sosyal demokratlarla söyleşiler yaptı. Sonuçlar tartışmasızdı. AT'ye olumlu bakan parti yönetimi, kendi tabanında AT'ye kuşkulu yaklaşanlarda dehşetli bir öfkeye yol açacak biçimde, özellikle sağ partiyle bir işbirliği yapmak gibi bir dizi ölümcül hata işlemişti. İsveç sosyal demokratları, Muhafazakâr Parti'yle ne olursa olsun ortak bir oy pusulası hazırlamaktan kaçınmak gerektiğini görmüştü.

13 Aralık Perşembe günü Sergel Meydanı'ndaki parlamentoda nükleer enerjiyle ilgili halkoylaması görüşmeleri başladığında durumun sa-

nıldığından daha zor olduğu ortaya çıktı. İlk gün pratik sorularla geçti. Ingvar Carlsson cuma sabahı nükleer enerji konusunda LO'nun "çalışanlar çizgisi" adlı teklifini tanıtınca iş ciddiye binmeye başladı. Bu çizgiye göre İsveç'te en fazla on iki reaktör bulunacaktı ve bunlar da en fazla 25 yıl faaliyette olacaktı. Bunların teknik açıdan güvenli çalışma ömürleri bu kadar, yani 25 yıl olarak hesaplanmıştı. Sosyal demokratlar ile muhafazakârlar bu noktaya kadar aynı çizgide bulunuyorlardı. Ancak LO birkaç nokta daha eklemişti teklifine. Öncelikle su enerjisi ve nükleer enerjinin "toplum mülkiyetine" geçirilmesiyle ilgili bir-iki formülasyon söz konusuydu ve Bohman için bunların hazmı çok zor şeyler olacağı umuluyordu. Fakat, Bohman hedeflerine uyan durumlarda son derece esnek olabilirdi. Muhafazakâr lider, Carlsson'u ve Palme'yi şaşkına çevirerek LO'nun koşullarını tek tek kabul etti. Hatta nükleer enerjinin toplum mülkiyetine çevrilmesi formülasyonunu bile. Buna karşılık su enerjisi söz konusu olduğunda tereddütlü davranmıştı.

Toplantıya öğle yemeği için ara verildi. Palme ve Carlsson, LO yetkilileriyle görüştü. Herkes Bohman'ın bu olumlu tutumu nedeniyle huzursuzdu. Sosyal demokratların nükleer enerji oylamasında işverenler ve muhafazakârlarla birlikte hareket ettiği görülünce LO üyelerinin çoğu şiddetle itiraz etti. Ayrıca Merkez Partisi ve Komünistler, "evet" tarafını işadamları ve sendikal hareket arasında mesleki bir ittifak olarak gösterecekti. Palme, toplumsal mülkiyetle ilgili formülasyonların İşçi Hareketi için geri adım atılması mümkün olmayan önemli bir ilkesel sorun olduğunu deklare ederek öğleden sonraki tartışmaları başlattı. Düşmanın önüne eldiven atmak da işe yaramadı. Sanki Bohman LO'nun bütün tekliflerini kabul etmeye hazırmış gibi görünüyordu. Yalnızca bir konuda açık bir itirazı vardı: Uzun erimde büyük su barajlarının toplum mülkiyetine geçirilmesi. Ancak Carlsson, sosyal demokratların, su enerjisi konusunda anlaşamadıkları için nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasında muhafazakârlarla ortak oy pusulası kullanmayı reddetmesi halinde, bütün İşçi Hareketi'ni gülünç duruma düşürcccğini görmüştü. Ortak bir oy pusulasının kabulü kaçınılmaz gibi görünüyordu. Ama şimdi Bohman, sosyal demokratları müthiş rahatlatacak biçimde aniden korkup geri çekilmek istemişti. Teklifi partisinin meclis grubundan geçirmek zorunda olduğunu açıkladı. Günün görüşmeleri sona ermişti ve Palme Brandt Komisyonu'nun bir toplantısına katılmak için Londra'ya gitti.

Görüşmeler ertesi gün başladığında –cumartesi günü– Bohman yeni bir taleple geldi. Nükleer enerji mülkiyetinin topluma devredileceğine ilişkin formülasyon, araya "büyük ölçüde" sıkıştırılarak yumuşatılacaktı. Sıradan bir şeymiş gibi görünüyordu bu ama Carlsson'a yetmişti. Şimdi dışarı çıkıp, anlaşmaya varılmış olduğunu ama Bohman'ın partisinden gelen eleştiriler üzerine bunu değiştirmeye çalıştığını söylemek mümkündü. 17 Aralık Pazartesi günü İsveç halkı, nükleer enerjiyle ilgili oylamada üç çizgi olacağını öğrenmişti. Bohman, sosyal demokrasiyi yaralamak için bulunmaz bir olanağı kullanmamıştı. Ama bunun bedeli yüksek olacaktı. Kısmen, yeni edindikleri ideolojik güçle LO'nun enerji sosyalizminin arkasında durmak, muhafazakârlar için aşağılayıcı olacaktı. Kısmen de tıpkı Palme ve Carlsson gibi bir muhafazakâr-sosyal demokrat ortak oy pusulasıyla nükleer enerjiye "evet" çoğunluğunu sağlamanın zor olacağını Bohman da görmüştü. Sosyal demokratlar, oy pusulalarındaki kesin ifade biçimine bakılmaksızın, yeni bir orta yol seçeneği, sert ve karşıt "evet" ve "hayır" sözcükleri arasında bir uzlaşma yaratmışlardı –ve bu da *lagom** ülkesinin yurttaşlarına hitap eden bir şeydi. Birçok öfkeli eleştirmenin işaret ettiği gibi, bunun nedenlerinden biri, kuşkusuz parti içindeki parçalanmayı önlemekti. Ama halkoylaması, "hayır" diyen seçmenlerin çoğunlukta olmasına rağmen "evet"çilerin parlamentoda egemen olması nedeniyle sürdürülemez bir parlamenter durum yaratma riskini de taşıyordu. Sonuçlarının sorumluluğunu "halkın" değil de parlamenterlerin taşıması nedeniyle, halkoylamalarının temsili demokrasiyle bağdaşması genel olarak zordur. Palme işte bu nedenle hayatının büyük bir bölümünde halkoylamalarına ilkesel olarak karşı çıkmıştır. Bu açıdan Ingvar Carlsson, yalnızca Sosyal Demokrat Parti'yi değil, İsveç'i de Palme'nin Harrisburg'dan sonraki yalpalamalarının sonuçlarından kurtarmıştı.

Üçüncü çizgi, yalnızca en aktif taban kampanyasına sahip değildi, ayrıca birçok önde gelen kültür adamından da destek görüyordu. En aykırı olanı da ülkenin en önde gelen ve tek devlet tiyatrosu olan Kraliyet Drama Tiyatrosu'nun da nükleer enerjiye karşı tutum takınmasıydı. Ancak devlet televizyonu ve radyosunun objektifliğe ve tarafsızlığa sahip çıkması konusunda da şiddetli bir tartışma yapılıyordu. Birinci çizginin coşkulu kampanya çalışanları vardı ama en çok yönetici ve atom tek-

* İsveçlilerin dünyaca ünlü sözcüğü: Orta karar - ç.n.

nisyenlerinin oluşturduğu bir topluluk olarak görünüyordu. İkinci çizgi, özellikle LO'nun ve SAP'ın seçim aygıtının emrinde olması sayesinde en başarılı olanıydı. Bahar aylarında yürütülen kampanya, birinci çizgiye karşı gereken uzaklıkta durmak zorunluluğu olduğundan, partinin kendisi için bir tür denge sağlama eylemi olmuştu. Norveç'teki deneyim düşünülerek üçüncü çizgiyi destekleyen sosyal demokratlarla açık bir çatışmaya girilmek istenmiyordu. Özellikle kadınlarla.

Nükleer enerjiye bakışta cinsiyetin etkisi öne çıkıyordu: Taraftarları arasında erkekler, karşıtları arasında kadınlar çoğunluktaydı. Önde gelen kadın sosyal demokratlar arasında Alva Myrdal, Inga Thorsson ve Maj Britt Teorin, erkenden üçüncü çizgiye oy vereceklerini açıkladılar. Palme, özellikle Myrdal'ın çıkıp kamuoyunda resmi açıklama yapmasına gocunmuştu: "Alva her zaman meleklerle birlikte şarkı söylemek ister" demişti. Ama oylar sayıldıktan sonra, ikinci çizginin yüzde 39,1 ile kazandığı görüldü. Hemen ardından yüzde 38,7 ile üçüncü çizgi ve daha sonra da yalnızca yüzde 18,9'la birinci çizgi geliyordu. Palme oylamayı sosyal demokratların Svea Caddesi'ndeki genel merkezinde Gunnar Sträng ve Sten Andersson'la birlikte televizyondan izlemişti, Sonuç kesinleşince derin bir nefes alabilmişti. Carlsson'un 1979 sonbaharındaki seri ayak oyunları, nükleer enerjiyle ilgili halk oylamasını sosyal demokrasi için bir zafer ve Palme için kişisel bir başarı haline getirmişti. Şimdi Palme için 1982 seçimleri öncesinde inisiyatifi yeniden ele almak zamanıydı.

***

Palme'nin uluslararası yetkinliği, seçim kampanyalarında kâğıt üstünde sosyal demokratların en sağlam kozlarından biriydi. Ancak muhalefetteki ilk yıllarında bu alandaki üstünlüğünü kullanacak fazlaca bir olanak bulamamıştı. Vietnam Savaşı 1975'te sona erdikten sonra İsveç dış politikasında büyük ölçüde bir uzlaşma hüküm sürmüştü. İlk Fälldin hükümetinin dışişleri bakanı Karin Söder, 1976 sonbaharında BM Genel Kurulu'nda konuşma yaptığında "hem doğudaki hem de batıdaki zengin ülkelerin, dünyada yeni bir ekonomik düzen kurulması düşüncesinin gerçekleştirilmesi için dayanışma sorumlulukları olduğunu" söylemişti. Halk Partisi ve Merkez Partisi, etkinlik sağlamaması için muhafazakârları dışişleri bakanlığından uzakta tutuyorlardı. Vurgusu azalmış olmasına rağmen –özellikle Küba'yla ilgili olarak– Üçüncü Dünya'daki bağımsızlık hareketlerine destek olma sözüne sadık davranılı-

yordu. Burjuva hükümeti, 1979'da İsveçli firmalara Güney Afrika'da yatırım yasağı getirdi. İsveç daha önce ilke olarak yalnızca BM Güvenlik Konseyi'nce alınan boykot kararlarına katıldığı için şaşırtıcı ölçüde radikal bir karardı bu. İkinci Fälldin hükümetinde dışişleri bakanı olan Ola Ullsten, Ian Smith'in Rodezya'daki beyaz rejimi 1979'da çökünce Palme'ye göze batacak kadar benzer biçimde "Halkların özgürlük özleminin, ne kendi diktatörleri ne de büyük devletlerin stratejileri tarafından bastırılamayacağı bir kez daha görülmüştür" demişti.

Ancak 1979-1980 yıllarında meydana gelen iki büyük değişiklik Palme'yi yeniden olayların merkezine yerleştirecekti. Bunlardan biri, yeni Soğuk Savaş'tı. 1979 Aralık ayının başında, Carter ve Brejnev'in Viyana'da ikinci SALT silahsızlanma anlaşmasını imzalamalarından yalnızca beş ay sonra, NATO "çifte karar" denen bir karar aldı: Batı Avrupa'ya 572 yeni Cruise füzesi daha yerleştirilecek ve Sovyetler Birliği'yle orta erimli füzeleri kaldırmak üzere yeni görüşmeler başlatılacaktı. Moskova küplere bindi ve ABD'yi stratejik üstünlüğe ulaşma isteğiyle suçladı. Amerikan nükleer silahları, Sovyetler Birliği'ne hem Kuzey Amerika'dan hem de Batı Avrupa'dan saldırabilirken, Sovyetler yalnızca okyanus ötesi füzelerle saldırabilecekti. Bu akıl yürütmede haklılığı ne olursa olsun Sovyetler, kısa bir süre içinde 1979 Noeli'nden iki gün sonra Afganistan'ı işgal ederek inanılırlığını yitirdi. Carter, 1980 yazında Moskova'da yapılacak olan Olimpiyat Oyunları'nı boykot etmekle tehdit etti.

Palme, bu iki ülke arasında doğan yeni soğuk iklime erkenden tepki gösterdi. Daha nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasından önce Barsebäck ve Oskarshamn'dan söz etmek yerine, nükleer silahların yayılmasına öncelik vermişti. Bir nükleer savaş riskinin yeniden ortaya çıktığını görmüştü. 1960'ların başından farklı olarak, atom bombası konusundaki görüşünde tereddüt yoktu. İsveç'in çeşitli yerlerindeki toplantılarda nükleer savaşın yaratacağı sonuçları tarif etti:

> Hayatta kalanlarda büyük yanık yaraları olacaktır, bunlar kör olacak ve başka ağır yaralar alacaklardır. Birçok kişinin hayatı asla bir daha düzelmeyecektir. Büyük çoğunluğun acil tedaviye gereksinimi olacaktır. Gıdaya, başlarını sokacak bir yere, giysiye ve suya gereksinimleri olacak ama bunların hiçbirini bulamayacaklardır. Yaşadıkları toplum, kelimenin tam anlamıyla yoktur artık.

Dieter Strand, oldukça kötümser konuşmalarından birinden sonra Palme'ye yakında bir üçüncü dünya savaşının gerçekten çıkma olasılığı olup olmadığını sorduğunda yanıtı şöyle oldu: "Durum korkunç." İnsanların umutlarını harekete geçirmekle kariyer yapmış Palme'den gelmesi açısından olağanüstü karamsar bir görüştü bu. Fakat, onun yeni uyanmış olan barış politikası, yalnızca dünyadaki değişen durumun bir sonucu değildi. Muhalefet yıllarında Sosyalist Enternasyonal'deki çalışmaları, onu Willy Brandt ve diğer NATO üyesi ülkelerin sosyal demokrat liderlerinin yaşadıkları ikilem konusunda bilinçlendirmişti: Onların Batı ittifakının içinde olmaları nedeniyle silahsızlanma konusunda inisiyatif almaları zordu. Palme, 1977 sonbaharında Sergel Meydanı'ndaki geçici parlamento binasındaki çalışma odasında 90 yaşındaki İngiliz İşçi Partili politikacı Philip Noel-Baker tarafından ziyaret edilmişti. Baker, Cemiyet-i Akvam'ın kuruluşunda bulunmuş önde gelen bir barış girişimcisiydi ve 1959'da Nobel Barış Ödülü'nü almıştı (ayrıca 1912 Stockholm Olimpiyatları'nda İngiltere adına yarışmıştı). Noel-Baker, Inga Thorsson, Hans Dahlgren ve Pierre Schori'nin önünde Palme'yi barış için bir şey yapması konusunda teşvik etmişti. Ayrıca Sosyalist Enternasyonal 1978 Kasımı'nda Helsinki'de başarılı bir silahsızlanma konferansı düzenlemişti ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin temsilcileri örgütün tarihinde ilk kez olarak bu toplantıya katılmışlardı. Sosyalist Enternasyonal, şimdi kendisini barış ve silahsızlanma konularında özel yetkisi olan bir tür küçük BM gibi görmeye başlamıştı. Ve pusulanın iğnesi bir kez daha Palme'yi gösteriyordu: Tarafsız İsveçli olarak inisiyatif için en uygun kişi oydu. Schori, konuyla ilgili olarak şefi için şöyle diyecekti: "Reddedemeyeceği bir teklif."

Palme, nükleer enerjiyle ilgili halkoylaması yapıldıktan sonra harekete geçti. 1980 baharında silahsızlanmayla ilgili uluslararası bir çalışma grubu kurmak üzere çalışmaya başladı. Brandt Komisyonu gibi Palme'nin Silahsızlanma İçin Tarafsız Komisyon'u da, sorunları analiz edip yapıcı öneriler gctirccck olan serbest bir düşünce kuruluşu olacaktı. Göreceli olarak bağlantısız ve merkezi yer tutan politik kişilerin komisyonda toplanması düşünülüyordu. Palme, bu kişilerin arasında Vietnam Savaşı'nı tırmandıran ancak sonradan daha başka ve daha iyi çözüm yollarına ulaşan önceki ABD Savunma Bakanı Robert McNamara'yı düşünüyordu. McNamara bu isteği geri çevirdi ama buna karşılık

Carter'ın önceki dışişleri bakanı Cyrus Vance komisyonun üyesi oldu. Onun komisyona katılımı, Kuzey Amerika uzmanı olan Sovyet Merkez Komitesi'nin güvenlik danışmanı Georgi Arbatov tarafından dengelendi. David Owen, "Olof, komisyonun başarısının, komisyona Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nden nüfuzlu kişilerin alınabilmesine bağlı olduğundan emindi" demişti. Palme, bu anlamda beklenenin de üstünde başarılı olmuştu. Vance gerçi fazlasıyla saldırganlaşan Amerikan dış politikasıyla anlaşmazlığa düşmüştü ancak ABD'nin güvenlik politikasıyla ilgili çevrelerde hâlâ iyi ilişkileri olan önemli bir aktördü. Palme ve Schori, Arbatov'u güvenlik komisyonuna göndermeleri için Rusları ikna etmeye karar verdiklerinde, bu seçimin bu kadar isabetli olacağını beklemiyorlardı.

Sovyet yönetimiyle ilk temas Moskova'da 1980 Mayıs ayında kuruldu (nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasının hemen ardından). Palme ve Schori, Nazi Almanyası'na karşı zaferin yıldönümünün kutlandığı 8 Mayıs günü Moskova'ya geldiler. Stereo radyosunda Rasputin'le ilgili bir pop müzik parçasının yükseldiği bir limuzin arabayla, doğrudan Merkez Komite'nin Moskova merkezindeki binasına götürüldüler. Geldiklerinde Politbüro üyesi olan Ponomaryof isimli bir eski tüfek, onlara "Arbatov meselesi tamamdır" mesajını verdi ama Palme, Brejnev'le görüşemeyecekti.

Arbatov 1933'te Karadeniz kıyısında doğmuş, İkinci Dünya Savaşı'nda topçu subayı olarak savaşmış ve daha sonra akademik kariyer yapmıştı. 1970'lerin başındaki yumuşama politikasında rol almıştı ve Afganistan'ın işgali konusunda kuşkuları vardı. Ama kısa süre içinde yıldızı yeniden parlayacaktı. Arbatov, Kasım 1982'de Sovyet Komünist Partisi genel sekreterliğine gelen önceki KGB şefi Yuri Andropov'un himayesindeydi. İktidarda kaldığı kısa süre içinde Stavropol'lü hemşerisi gelecek vaat eden bir genç yoldaşını Politbüro'ya soktu: Mihail Gorbaçov. O da 1985'te genel sekreterliğe getirildiğinde Arbatov'u uluslararası politika danışmanı olarak miras almıştı. Arbatov son yıllarda Palme Komisyonu'ndaki Batılı politikacılarla ilişkilerini geliştirmişti.

Komisyondaki kalan on dört sandalye zengin ülkelerle gelişmekte olan ülkelerden eşit sayıda üyelerle dağıtılmıştı. Etkileyici bir gruptu bu. Batı Almanya'dan Willy Brandt'ın Doğu politikasının mimarı olan ve 1970'lerin başında Doğu ve Batı Almanya arasındaki tayin edici an-

laşmaların yapılmasını sağlamış olan sosyal demokrat Egon Bahr vardı. Palme, Norveç'ten henüz göreceli olarak az tanınan ama ertesi yıl başbakanlığa getirilen ve Palme kadar başarılı bir uluslararası kariyer sahibi 40 yaşını yeni tamamlamış Gro Harlem Brundtland'ı komisyona almıştı. 1960'larda Latin Amerika'da silahlanmanın yayılmasına karşı sözleşme yapılmasını gerçekleştiren Barış Ödülü sahibi Alfonso Garcia Rables Meksika'yı BM'de temsil etmişti ve silahsızlanma çalışmaları konusunda büyük deneyime sahipti. Bir başka ağır top, 1990'larda Balkan Savaşı'nda arabulucu olarak önemli rol oynayacak olan genç ama İngiltere dışişleri bakanlığı bile yapmış olan David Owen idi. Afrika'yı temsil edenler arasında Tanzanya'dan, BM'de diplomatlık ve sonra da başbakanlık yapmış olan Salim Ahmed Salim vardı. Komisyonun merkez bürosu Viyana'da açılmıştı ve sekreterliğe Anders Ferm getirilmişti. Komisyonun uzmanlarından biri, Palme'nin ilk kez New York'ta İsveçli diplomat Rolf Ekéus'un yanında tanıştığı, 30 yaşındaki İngiliz iktisat tarihçisi Emma Rotschild idi. Rotschild, o ünlü bankacı aileden geliyordu ve Palme gibi olağanüstü bir yetenekti. 15 yaşındayken, ilk genç kadın olarak Oxford Üniversitesi'ne alınmıştı. 1967'de bu ünlü İngiliz üniversitesinden mezun olduktan sonra Amerika'nın Doğu kıyısına taşınmış ve Massachusetts Institute of Technology'de iktisat öğrenimini sürdürmüştü. 1970'li yıllarda serbest yazar olarak *The New Yorker* ve *The New York Review of Book* dergilerinde yazmıştı. Rothschild, yalnızca Palme'yle değil, onun bütün ailesiyle dost oldu. 1980'li yılarda İsveç Barış Araştırma Enstitüsü SIPRI'nın yönetim kurulunda yer aldı. Kentin merkezi Gamla stan'da bir daire aldı ve İsveççe öğrendi. Bunu, Palme'lerin çevresindeki birçok kişiden farklı olarak Lisbet'in onunla İngilizce konuşmayı reddetmesi sayesinde başarmıştı. Rothscild, Palme için görüş alışverişinde bulunduğu, önemli bir kişiydi. Palme'nin entelektüel yanını canlı tutuyor ve sıklıkla onun bilmediği, az tanınan akademik dergilerdeki makalelerden söz ederek onu şaşırtıyordu. Palme, yönetim merkezindeki Ferm ve uzmanlardan biri olan Emma Rothscild ile birlikte komisyonda gereksindiği desteği bulmuştu.

Komisyon, 1980 ile raporuna son biçiminin verildiği 1982 yılları arasında Viyana, Moskova, Mexico City, Paris, Tokyo, Londra, New York ve Stockholm gibi büyük dünya kentleri arasında gidip gelerek on iki toplantı yaptı. Komisyondaki en zorlu anlaşmazlık, ironik biçimde

Batılı üyeler arasında çıkacaktı. Üyelerin tavır almaları gereken merkezi tekliflerden biri, Orta Avrupa'da nükleer silahlardan arındırılmış bir koridor oluşturulmasıydı. Bu noktada bir tarafta Batı Alman Egon Bahr ile karşı tarafta Amerikalı Cyrus Vance ve İngiliz David Owen arasında uyuşmazlık çıktı. Bunlardan daha çok NATO yanlısı olan son ikisi, aslında dar bir koridor açılmasını düşünebilirlerdi ama bunun koşulu, NATO'nun Varşova Paktı'nın üstün olduğu konvansiyonel silahlarda eşit konuma gelmesiydi. Buna karşılık Bahr, konvansiyonel silahlarla ilgili güç dengesine bağlı kalmadan, nükleer silahtan arındırılmış daha büyük bir bölge konusundan ısrar ediyordu. Bahr, daha 1968'de Orta Avrupa'da iki Alman devletini, Polonya'yı, Çekoslovakya'yı ve Benelüks devletlerini kapsayacak tarafsız bir alan yaratılmasını önermişti. Bahr silahsızlanmayı yalnızca genel olarak arzu edilen hedef değil, ayrıca iki Alman devletinin birleşmesine giden bir yol olarak da görüyordu.

Palme ve meslektaşları dünyayı dolaşıp görüşmeler yaparken bir yandan da Avrupa'daki barış hareketi yeniden canlanmıştı. Birkaç bin İskandinavyalı kadın, 1981 yazında "Nükleer silahtan arındırılmış bir Avrupa" sloganıyla Kopenhag'dan Paris'e bir yürüyüş yaptı. Hedef, Hiroşima'nın bombalandığı tarih olan 6 Ağustos'ta Paris'in sokaklarında olmaktı. Ancak Paris'e geldiklerinde Fransız yetkililerince şehre girmelerine izin verilmedi. Başkanlığa yeni seçilmiş François Mitterand'ın yanında olan Palme, duruma müdahale etti ve sonunda sayıları 6 bine ulaşmış olan göstericiler, protesto eylemlerini Fransa'nın başşehrinde sonlandırabildiler. Ertesi yıl benzeri bir yürüyüş Minsk'e yapıldı ve bu olay, Sovyet yetkililerinin Batılı göstericilerle ilişki kurmaya çalışan iki barış eylemcisini tutuklamasına yol açtı.

En güçlü barış hareketleri Batı Almanya ve İngiltere'de ortaya çıktı. İngiltere'de 1960'larda nükleer silahlara karşı hareketi yürütmüş olan Campaign for Nuclear Disarmament (CND), genç eylemcilerin katılmasıyla 1970 sonlarında yeniden güç kazandı. Bu genç barışseverlerden birisi de Lancashire'deki bir maden işçisi aileden gelen ve gelecekte AB'nin dışişleri bakanı olacak olan Catherine Ashton idi. Üniversiteye girebilmiş, bitirip İşçi Partisi'ne yazılmış ve 21 yaşındayken CND üyesi olmuştu. Bu yeni barış hareketinin en çok ses getiren eylemlerinden birisi, Eylül 1981'de Londra'nın güneyinde Berkshire Kontluğu'ndaki Greenham Common Havaalanı'nın yakınında kurdukları "Kadınların Barış

Kampı" olmuştu. Direniş Batı Almanya'da da yoğun olmuştu. 1979'da çevreci Alman Yeşiller Partisi kurulduğu gibi, sosyal demokrat sol da yeni füzelere karşı tavır almıştı. Alman işçi hareketinin içindeki parçalanma, Helmut Schmidt'in 1982'de şansölye olarak görevinden inmesine neden oldu ve bu da Hıristiyan Demokrat Helmut Kohl'e iktidarın yolunu açtı. Ekim 1983'te 300 bin kişi, Bonn'da nükleer silahlara karşı gösteri yaptı. Konuşmacılardan biri Willy Brandt idi. Yeni uzun menzilli füzelerin yerleştirilmesine karşı açılan kampanyaya toplam 2,7 milyon Batı Alman imza atmıştı.

Palme, Falkland Savaşı'nın hemen ardından 23 Haziran 1982'de komisyonun raporu *Common Security*'yi BM Genel Kurulu'na sundu. Silahsızlanmayla ilgili özel oturum, New York'ta, Manhattan'daki Beşinci Cadde'de yüz binlerce insanın yürüdüğü dev bir barış gösterisiyle beraber, görkemli bir biçimde başlamıştı. Katılımcılar arasında şimdi Palme'yle beş yıl önceki buluşmasının sonucunu görebilen Noel-Baker de vardı. Ancak bir ay süren sonuçsuz görüşmelerden sonra BM'nin 1978'deki toplantısında gelinen noktadan ileriye gitmeyi başarmanın mümkün olamayacağı açıkça ortaya çıkmıştı. Yine de komisyonun sonuç belgesi Palme kalitesinin parlak bir örneğiydi: Avrupa'daki olası bir nükleer savaşın sonuçlarını soğukkanlı biçimde ortaya koyan nesnel bir eğitici/öğretici nitelik, insanın sağduyulu davranacağı umudunun esinlendirdiği bir söylem ve önlemlerle ilgili somut önerilerde bulunan bir gerçekçilik. Palme giriş kısmında, hedeflerden birinin, yeni barış hareketine destek verilmesi olduğunu açık bir biçimde vurguluyordu. Umudunu "nükleer savaş endişesinin daha önce hiçbir zaman görülmemiş uluslararası manifestosu" olan bu "yaşayan güce" bağlıyordu.

Ama rapor, önlemlerle ilgili birçok teklifle birlikte ilgili hükümetlere ve BM'ye de yönelikti. Bunlardan en vurucu olanı, biraz değiştirilmiş olsa bile Bahr'ın 1960'lardaki önerisine dayanıyordu: Bir yanda Batı Almanya ve diğer yanda Doğu Almanya ve Çekoslovakya olmak üzere iki tarafın sınırlarında 150 kilometre genişliğinde nükleer silahtan arındırılmış bir bölge oluşturmak. Palme'nin de girişte belirttiği gibi sorun, komisyonun faaliyette olduğu son iki yılda politik gelişmenin tam tersi yönde olmasıydı. Jimmy Carter'dan sonra 1981 Ocak ayında Amerikan başkanı olan Ronald Reagan'ın, "Şer İmparatorluğu"nun tehditleri karşısında silahlanmayı azaltmak konusunda hiçbir niyeti yoktu. Ame-

rikan savunma harcamaları rekor düzeylere çıktı ve sürekli olarak yeni silah sistemleri geliştirildi. Reagan 1983 ilkbaharında "Yıldız Savaşları" denen planını açıkladı. Bu, ABD'nin sürpriz bir Sovyet saldırısına karşı korunmasını garanti eden gelişmiş bir uydu savunmasıydı. Ronald Reagan'ın bu saldırgan silahlanma politikasının, 1980'lerin sonunda birçok gözlemciyi şaşkınlığa uğratarak komünist Doğu Avrupa devletlerinin çökmesine yol açan bir neden olduğu görülecekti. Az sayıda Sovyet uzmanının o zaman bildiği şey, 1970'lerin yapısal krizinin, sosyalist ekonomiyi tümüyle çökerttiğiydi. Aslında Batı, Helmut Schmidt'in dolandırmadan söylediği gibi "nükleer silahlı Yukarı Volta"da* silahlanmaya karışmış durumdaydı.

Bu durum, Palme Komisyonu'nun silahsızlanmayla ilgili gerekçeli raporunun yanlış olduğu anlamına gelmez. Ne Reagan ne de Palme, 1980'lerin başında Sovyet ekonomisinin bu kadar çürümüş olduğunu biliyordu. İkisi de Demir Perde'nin uzun bir süre daha devam edeceğini varsayıyordu. Belki Batı dünyasının Sovyetler Birliği'yle nasıl başa çıkılacağı konusunda oldukça parçalanmış olması da talihli bir tarihsel rastlantıydı. Bir yandan Amerikan silahlanması sosyal ve ekonomik çöküşü hızlandırmış, bir yandan da Avrupa'daki barış hareketi Sovyetler'deki elite Batı'nın müdahalesi olmadan sosyalizmin liberalleştirilmesinin tamamıyla mümkün olduğu yolunda sakinleştirici bir mesaj vermişti. Ronald Reagan ve Mihail Gorbaçov, 1986'da İzlanda'da yanlarında Georgi Arbatov olmak üzere silahsızlanma görüşmelerine oturduklarında, Palme Komisyonu'nun yaptığı çalışmaya eğilebilmişlerdi.

Ancak, sonradan bakınca bir başka problemin apaçık olduğu ortaya çıkıyor: Silahsızlanma çalışmasıyla, komünist ülkelerdeki sivil haklar için artan mücadele arasındaki çelişki. Çekoslovakya'daki Charta 77 ve Polonya'da 1979'da kurulan İşçi Savunma Komitesi KOR gibi gruplar, yeni tür muhalefeti oluşturuyordu. Birçok Doğu Avrupa ülkesinde, özgürlük ve demokrasiden yoksun olmasına rağmen, evrensel insan hakları konusunda güçlü bir anlayış vardı. Bu, Hıristiyanlığın geleneklerinde verili olarak bulunuyor, rejim muhalifi liberal hümanistlerce övülüyordu ve belki daha da tayin edici bir biçimde, komünist yasalarda bile genel-

* Batı Afrika'da 1984'ten bu yana adı Burkina Faso olan eski Fransız sömürgesinin adı - ç.n.

likle gönülsüz de olsa yer alıyordu. Rejimler insan haklarını tümüyle hiçe saymış olsalar bile yeni yurttaş hakları hareketlerine ideolojik olarak müdahale etmekte zorluk çekiyorlardı. Muhalif hareketleri zan altında tutmak için faşizm ve Batı Alman rövanşizmi gibi geleneksel suçlamaların artık hiçbir etkisi olmuyordu. Buna karşılık, Polonya işçi devletinde işçilerin savunma komitesi kurmaya gereksinim duyması, gelişmelerin etkili bir ironik yorumu oldu ve ertesi yıl, 1980'de bunu, daha provoke edici bir eylem olan özgür sendika olan Dayanışma'nın kuruluşu izledi.

Ne Vaclav Havel, ne Adam Michnik ne de Doğu Avrupa'daki diğer yurttaşlık hakları savunucuları nükleer savaş istiyordu. Ama onların bakış açılarından, Greenham Common'daki kadınlar, özgürlük için pek de büyük bir umut vaat etmiyorlardı. Olof Palme kayıtsız değildi ama durum karmaşıktı. Daha önceleri uluslararası istikrardan çok, ulusal bağımsızlık ve sosyal değişime öncelik vermişti. Şimdi, bir nükleer savaş tehdidi karşısında, kolektif güvenliğin diğer her şeyden daha önemli olduğunu düşünüyordu. Ona göre yumuşama, Doğu ile Batı arasında artan bir güvene ve daha fazla ilişkiye yol açacaktı. Bu gelişme, zamanla demokratikleşme sürecini hızlandıracaktı. Bu strateji bütün Batı dünyasındaki liberaller gibi sosyal demokratları da kapsıyor ve ABD, Sovyetler Birliği ve hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri tarafından 1975'te imzalanan Helsinki Deklarasyonu'na dayanıyordu. Ancak buradaki sorun, sözleşmenin harcında bir karşıtlığın yer almasıydı: Bir yandan bir ülkenin iç işlerine diğerlerinin karışması yasaklanıyordu, öte yandan da deklarasyona imza atan bütün ülkeler temel insan haklarına saygı göstereceklerdi.

İsveç sosyal demokratlarının bu çelişkiye getirdikleri çözüm, Dayanışma'yı gerçek bir sendika olarak görmek oldu. LO, 1980-1981'de Polonyalı Dayanışma'yı, iki büyük matbaa kurulması için bir milyon kronun üzerinde yardımda bulunarak destekledi. Ama LO, aynı zamanda Polonyalı işçilerin bütün politik ve toplumsal dönüşüm hedefleyen eylemlerden uzak durması gerektiğini düşünüyordu. Örneğin LO'nun sekreteri Rune Molin, politik bir örgütlenme olduğu için "yanlış anlamalara yol açabilir" düşüncesiyle KOR ile hiçbir ilişki kurulmayacağını söylüyordu. Palme 1981 sonbaharındaki parti kongresinde Polonya konusunu ele aldı ve "Polonya halkının temel sendikal ve politik haklar için verdiği mücadeleye" büyük bir sempati duyduğunu açıkladı. Ama öte yandan da dikkatliydi ve dış dünyanın Polonya'daki uyuşmazlıklara

karışmaması gerektiğinin önemini vurguladı. 13 Aralık 1981'deki askeri darbeden sonra, daha açık konuşarak tutuklanan KOR üyelerinin serbest bırakılmasını talep etti.

Palme, Dayanışma Sendikası'nı Batı ve Doğu Alman ilişkilerine bir tehdit olarak gören Brandt ve Kreisky'den farklı olarak Polonyalı işçileri ve muhalifleri destekliyordu. Birkaç yıl sonra, 1984'te İsveçli sosyal demokratlarla Polonyalı demokrasi eylemcileri arasında yapılan bir toplantıda Polonyalılar, İsveç başbakanından Polonya'daki her türden muhalefetle ilişki kurmayı reddeden Batı Almanya sosyal demokratlarına, kendileri hakkında olumlu şeyler söylemesini rica ettiler. Ancak Palme'nin tutumu, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Vietnam ve Çekoslovakya konusundaki çıkışlarına kıyasla yumuşaktı. Palme'nin en güçlü taraflarından biri, iki büyük devletin karşısında olağanüstü kararlı bir biçimde küçük uluslardan yana tavır almak olmuştu. Hatta 1950'lerin sonunda İsveç'in ulusal bağımsızlığını garanti etmek için İsveç'in atom bombası yapmasına bile hazırdı. Şimdiyse, Doğu Avrupa devletlerinde gelişmekte olan direniş hareketleri karşısında mütereddit bir tutum içindeydi. Çünkü kısmen bunlar silahsızlanmayı engelliyordu, kısmen de Brandt ve Kreisky'ye sadakat göstermesi gerekiyordu.

***

Silahsızlanma, Palme'yi uluslararası sahneye süren iki büyük görevden birisiydi. Kasım 1980'de Ferm, Viyana'daki Palme Komisyonu'nun yönetim yapısını oluştururken, büyük bir görev teklifi geldi: BM genel sekreteri Kurt Waldheim, Palme'nin İran ve Irak arasında barış için arabuluculuk yapmasını istiyordu. Bu iki ülke arasındaki savaş bir aydan fazla bir zaman önce 22 Eylül'de, Irak uçaklarının İran havaalanlarına saldırmasıyla başlamıştı. Ülkeyi tek hâkim olarak 1976'dan beri yöneten milliyetçi Irak diktatörü Saddam Hüseyin, İran İslam Devrimi'ni kendi ülkesine ihraç edeceğinden korkuyordu. Zengin petrol yatakları olan Basra yakınındaki Kuzistan bölgesini de Irak sınırlarına almayı hedefliyordu. Ama İran ordusu bu işgal hareketini geri püskürtmeyi başardı. Çatışma, Birinci Dünya Savaşı'nı anımsatan korkunç bir hortlaklar savaşına dönüştü: Belirlenmiş cepheler, kazılmış siperler, dikenli teller, hardal gazı ve mayınlanmış alanlar. Ne Bağdat'taki milliyetçi Baas rejiminin ne de Tahran'daki İslami rejimin, savaşı bitirmek için acil bir ne-

deni yoktu. Savaş, iki ülkede de vatanseverlik duygularını besliyor ve iktidar sahiplerinin yerini sağlamlaştırıyordu. Sonuç, iki ülkenin sekiz yıl boyunca kan gölüne dönmesi ve yarım milyon insanın ölümü olacaktı.

Palme kısa bir süre önce o bölgedeydi. 1980 Mayıs ayının sonunda Palme ile Avusturya'dan Bruno Kreisky ve İspanyol sosyalist lider Felipe Gonzales, Sosyalist Enternasyonal'in temsilcileri olarak İran'ı ziyaret etmişlerdi. Palme, İsveç'e döndüğünde, o zaman bir yılını doldurmuş olan İslam devrimi hakkında umutlu bir rapor vermişti. Gerçekte ülkenin anayasasındaki dini kayıtların çıkartılmasını talep ediyordu ama İran'ın özgürlük ve demokrasiye doğru ilerlediği konusunda genel bir iyimserliği de ifade ediyordu. Bu yanıltıcı umutlar, kısmen İran'daki devrimin başlangıçta demokrasiye doğru küresel hareketin bir parçasını oluşturuyor gibi görünmesine bağlıydı. 1979 garip bir yıl olmuştu. Dünyadaki en azılı diktatörler ardı ardına kaybolmuştu: İran'da CIA'in desteklediği Muhammed Şah Rıza Pehlevi, Kamboçya'daki halk katili Pol Pot, Uganda diktatörü kaçık Idi Amin, Rodezya'daki ırkçı Ian Smith, Nikaragua'nın yolsuzluğa gömülmüş başkanı Somoza, Orta Afrika'daki kana susamış zalim kral Bokassa ve Güney Kore'nin güçlü adamı Park Chung Hee. 1970'li yıllar, dünyanın gelecek yıllarda daha çok özgürlüğe ve barışçı koşullara doğru gittiği doğrultusundaki büyük umutlarla sona ermişti.

Waldheim'in teklifi, Palme'nin İran Devrimi'yle ilgili görece iyi niyetli yorumlarıyla bağlantılı mıydı, söylemek zor. Ancak genel sekretere göre Palme'nin adı, Güvenlik Konseyi'ndeki bütün üyeler tarafından kabul edilebilecek tek isimdi. Bu da çevresinde reddetmesini tavsiye eden çok sayıdaki kişiye rağmen, onun bu göreve hayır demesini olanaksız kılıyordu. Bu görev az ya da çok umutsuz görünüyordu. Anders Ferm, Palme Komisyonu'nun Viyana'daki merkezinden aramış, "Sorumluluk alıp almadığın milletin umurunda değil, önemli olan sonuç" demişti. Buna karşılık Sosyal Demokrat Parti Merkez Yürütme Kurulu, oybirliğiyle onun evet demesini önerdi. Merkez Yürütme Kurulu üyeleri, Palme'nin çağın en büyük çatışmalarından birinde BM'nin güvenilir arabulucusu olarak medya tarafından izlenmesinin partiye hiç de zarar vermeyeceğini düşünüyordu. Bu kararın arkasında ilk elde çok büyük sayıda seçmen kazanma düşüncesi yoktu, daha çok seçim öncesinde yerel militanların moralini yükseltmek istiyorlardı. Önde gelen sosyal demokratlar, parti kadrolarının kendi kozmopolit liderlerini yerel burjuva liderlerle kıyas-

layarak ne kadar tatmin olacaklarını biliyordu. Ama bu, elbette sosyal demokrat yönetimin Palme'ye, onun yokluğunda herhangi bir saray darbesi olmayacağını bildiren bir sadakat açıklamasıydı da.

Görevin tam da bütün kötümserlerin tahmin ettiği gibi tümüyle olanaksız olduğu görülecekti. Resmi olarak Palme "arabulucu" değildi. Bu sözcük İranlıların kulağına hoş gelmiyordu. Bunun yerine "Genel Sekreterin Özel Temsilcisi" unvanı kullanılıyordu. Palme kısa sürede ekibini oluşturmuştu. İsveç dışişlerinden Göteborg'da işçi mahallesinde doğmuş, sosyal demokrasiye sempati duyan ve yetenekli bir genç diplomat olan Jan Eliasson'u almıştı. Eliasson, Washington'da görevliydi ve Palme'yle uzun uçak yolculuklarındaki zamanı Amerikan iç politikası konusunda bilgi yarışması yaparak geçireceklerdi. Palme kasım ayı ortasında uluslararası çalışma arkadaşlarıyla BM'nin New York'ta, East River'deki gökdeleninde buluştu. Ardından bütün ekip 20-24 Kasım 1980 tarihinde sürecek olan görüşmeler için ilk Tahran ve Bağdat turuna çıktı. Palme hem Irak hem de İran hükümetleri tarafından karşılandı ve savaş başladığından beri Basra Körfezi'nde mahsur kalan 63 tankerin serbest bırakılmasını sağladı. Ama bundan sonra bir gelişme olmadı. Palme kısaca, "Barış için politik bir istek şimdilik yok" dedi. 1981 ve 1982 yıllarında bölgeye dört kez daha gitti. Zaman zaman sanki bir çözüme yaklaşır gibi göründü ama son anda işler hep geri tepti; ya taraflardan biri çekildi, kilit bir politikacı iktidardan düştü ya da öldü. Palme 1982 sonbaharından itibaren arabuluculuk görevini pratikte Eliasson'la bölüşmüştü. Ama resmi olarak Şubat 1986'daki ölümüne kadar hâlâ "Genel Sekreter Özel Temsilcisi" idi. Bu da ölüm nedeninin Ortadoğu'da aranması gerektiğine ilişkin bir dizi spekülasyona yol açacaktı.

Palme'nin 1980'lerin başında üstlendiği iki büyük uluslararası görevin, uygulanmasının mümkün olmadığının ortaya çıkması tipiktir. Dünya düzeni 1960'lardan sonra temelli bir değişim geçirmişti. O zamanlar başlıca uyuşmazlıklar Batı dünyasıyla Üçüncü Dünya'daki bağımsızlık hareketleri arasındaydı. Bu uyuşmazlıklar bir bakıma hâlâ Latin Amerika'daki bir dizi ülkede, Güney Afrika'da ve hatta kendine özgü olarak İran İslam Devrimi'nde varlığını sürdürüyordu. Ancak başka uyuşmazlık boyutları da ortaya çıkmıştı. ABD, artık tek emperyalist büyük devlet olarak görünmüyordu. Yeni soğuk savaşı kim başlatmış olursa olsun Sovyetler Birliği'nin daha saldırgan bir biçimde davrandığı bir gerçek-

likti. Üçüncü Dünya'da da farklı ideolojik akımlar birbirlerine karşı gelmeye başlamıştı. İran ile Irak arasındaki savaşta İslami köktendinciler, otoriter laik milliyetçilere karşıydı. Bunlar yalnızca insan haklarına değil, insan hayatının kendisine karşı da aynı ölçüde kayıtsız davranan iki gruptu.

Ama Palme için bu uluslararası görevler varoluşsal bir gereklilikti. Yabancı olanla yerel olan arasındaki karşıtlıklardan esinleniyordu. Hakkında ilk biyografiyi yazan Björn Elmbrant'ın akıllıca ifade ettiği gibi Palme tam da "sıradan ile görkemli ve uluslararası ile yerel arasındaki karşıtlıkları olan bir hayatı seviyordu. Hayat iki tarafa da yöneliyordu. Paris ya da Moskova'daki bir görüşmeden gelir gelmez hemen Kuzey İsveç taşrasındaki küçük bir sosyal demokrat belediyede yapılan toplantıya gitmek ona esin veriyordu. Ama dünyanın uzak köşelerindeki yerlerden İsveç'le haberleşmek de onu esinlendiriyordu. İran-Irak Savaşı'nın arabulucusu olarak arka planda silah sesleri duyulurken Tahran'dan İsveç'e telefon edip Thorbjörn Fälldin'in son numaralarını tartışabiliyordu."

***

Palme'nin büyük politikayla ilgili görevleri İsveç'te saygı uyandırıyordu. Ama omuz silkme ya da açık eleştiriyle de karşılanıyordu. 1970'lerin sonunda İsveç, dış dünya karşısındaki taşralı pozisyonuna geri dönmüştü. Bunun bir nedeni artık tavır almanın o kadar kolay olmamasıydı. ABD çekildikten sonra Hindiçin'deki gelişme kargaşa içindeydi: Kamboçya'da sosyalizm adına halk katliamı, Vietnam ile Çin arasında savaş ve binlerce mülteci. Bu arada uzun süredir devam eden kriz İsveç toplumunda da karşıtlıkların artmasına yol açmıştı.1980'de iş piyasasında İsveç tarihinde 1909'daki büyük grevden sonra en büyük anlaşmazlık baş göstermişti. Nisan başında –nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasından bir hafta sonra ve aynı zamanda Palme Moskova'dayken– İsveç İşverenler Federasyonu 750 bin LO üyesi işçiyi kapsayan bir lokavt ilan etti. Taraflar, anlaşmanın çok uzağındaydılar. İşverenler, ücretlerin artırılması için hiçbir olanak olmadığını ileri sürerken LO yüzde 11,3'lük artış talep ediyordu. 2 Mayıs'ta anlaşmazlık kesinleşti. Büyük şehirlerde toplu taşımacılık durdu, havaalanları kapandı, radyo ve televizyonda yalnızca kısa haberler okundu. Anlaşmazlık on gün sürdü ve İsveç'in artık iş barışının kutsal ülkesi olmadığının altını çizdi.

İşçi Hareketi içinde parti başkanının dünyayı daha az dolaşmasını ve İsveç'te daha çok bulunmasını isteyen eleştiriler geliyordu. Bir dizi burjuva gazetesi, Palme'nin İran ve Irak'a ilk gezisinden sonra birçok sosyal demokratın, önceki Sosyal Demokrat Yerel Yönetimler Bakanı Hans Gustafsson'un yeni parti başkanı olmasını istediğini yazdı. Bu sosyal demokrasiyle gerçek bir bağlantısı olmayan bir teklifti. Palme'nin buna yorumu öldürücü olmuştu: "Hans'a yazık, burjuvalar onu Muzorewa yapmışlar." Siyah piskopos Abel Muzorewa –İsveç'te çok az kişinin bildiği– Rodezya'da beyaz ırkçıların başkan adayıydı. Ancak burjuva basını abartmış olsa bile parti içinde bir eleştiri söz konusuydu. Palme'ye karşı her zaman kindar olan *Dala-Demokraten* Palme'nin istifasını talep ederken, bir başka yerel sosyal demokrat gazete liderliğin paylaşılmasını önermekle yetinmişti. Palme kendisini eleştirenlere öfkeyle yanıt verdi: "İnsanlar ve uluslar arasında dayanışma ve işbirliği yapma isteği olmayan nasıl bir partidir bu? Küresel iktidar mücadelesinde egoist ve şovenist konumuna düşen, önyargılı, fikir ve vizyondan yoksun bölgesel bir hareket."

İsveçliler 1981 sonbaharında İsveç'le dışarıdaki büyük dünya arasındaki uzaklığın öyle çok da büyük olmadığını gördüler. 28 Ekim Cumartesi sabahı, Blekinge Takımadaları'nda bir vizon çiftçisi, oturduğu adanın koyunda bir denizaltının karaya oturmuş olduğunu fark etti. Sert bir rüzgâr esiyordu ve gemide Sovyet bayrağı dalgalanıyordu. İlişkiye geçtiği Karlskrona'daki yerel deniz kuvvetleri birliği, bu habere hiç de inanmayan bir subayı konuyu incelemek üzere oraya gönderdi. Blekinge kıyılarındaki Gåsfjärden'de sahile vurmuş bir balina gibi yatan bu geminin gerçekten de bir Sovyet denizaltısı olduğu saptanınca, dışişleri bakanı Ola Ullsten, Sovyet büyükelçisini çağırtıp muhtemelen 1950'lerin başındaki Catalina olayından sonraki en sert protesto metnini deklare etti. 1980'den itibaren "çeşitli türlerde denizaltıya benzer şeyler olduğu belirtilen" raporların sayısı artmıştı ama İsveç deniz kuvvetleri bunların yabancı denizaltılar olup olmadığını ve ayrıca kimliklerini saptamayı başaramamıştı. Ama şimdi Ruslar suçüstü yakalanmışlardı.

Ertesi hafta çok dramatik oldu. Gelişmeler Blekinge'deki yerinde, bütün dünyadan gelen büyük bir basın ordusu tarafından izlendi. İsveçli avcı birlikleri, soğuk sonbahar rüzgârları altında çevredeki koylarda manevra yaparken Sovyet hücumbotları da İsveç sınırının hemen bitişiğinde devriye geziyordu. Bir ara Sovyet gemilerinin, denizaltıyı kurtar-

mak için İsveç karasularına girdiği sanıldı. Sorunla ilgili yerinde ve akıllı davranan Fälldin'e bu haber gelince, sert bir emir vermişti: "Sınırları koruyun." Bereket versin ki, sahte bir alarmdı bu. Birkaç gün sonra Başbakan Thorbjörn Fälldin, bir basın toplantısında U-137'nin muhtemelen nükleer silah taşıdığını açıklayınca durum daha da ciddileşti. Sovyetler, İsveçli uzmanların denizaltıya girmelerine izin vermedi ama suçlamaları da yalanlamadı. Denizaltı 6 Kasım günü serbest bırakıldı ve Kaliningrad'a doğru yola koyuldu. Ama Sovyetler ile İsveç arasında kızgın nota alışverişi devam etti. Noel'den kısa bir süre önce Moskova, İsveç askeri personelinin yol harcamaları ve harcırahlarını da içeren denizaltıyı kurtarma masrafları için 5,2 milyon kronluk bir fatura aldı. Bir bakıma, sanki eski bir sivil savunma filminden alınmış gibi komikti bu. Denizaltının "viski sınıfı"* dahil olması da bu komedi duygusunu güçlendiriyordu. Ama Kuzey Avrupa'daki askeri gerilimin arttığını gösteren ciddi bir anımsatmaydı da.

Bu Sovyet tacizine karşı tepki sert olmuştu. Çok az sayıda İsveçli, Sovyet yönetiminin, U-137'yi İsveç karasularına talihsiz bir manevranın yönlendirdiği doğrultusundaki açıklamasına inanmıştı. Palme de tıpkı Fälldin gibi, durumun ciddiyetinin tek başına davranmayı değil, milli birliği gerektirdiğini düşünüyordu. Sovyet denizaltıları, İsveç kamuoyunda sürekli oynayan bir dizi film halini almıştı. Kısmen İsveç kıyıları boyunca sürekli ama sonuçsuz denizaltı avına ilişkin raporlar, kısmen de herkesin olası Sovyet tacizlerinin merkezinde kendisini gördüğü bir dizi politik kavga biçiminde. Sağ, kısmen Sovyet denizaltılarının yarattığı huzursuzluktan yararlanıyordu. Geleneksel Rus düşmanlığı ve silahlanma isteği yeni bir rönesans yaşıyordu. Endişeli Småland'lılar, deniz kuvvetlerinin bir denizaltı avcısı satın alabilmesi için para toplama kampanyası açtılar. Ancak U-137, Baltık'ın Avrupa'nın uç sınırlarında yer alan barışçı bir köşe değil, nükleer silahla dolu askeri bir uyuşmazlık alanı olduğunu da açık bir biçimde anımsatmıştı. Bu açıdan Palme'nin silahsızlanma ve güvenlik alanındaki uluslararası çalışmaları yeni bir önem kazanmıştı. İsveçli diğer politikacılardan çok önceleri, savaş riskinin daha çok arttığını o görmüş ve buna karşı bir şeyler yapmaya çalışmıştı.

---

* Sovyetler Birliği'nin 1949-1958 arasında farklı kategorilerde ürettiği denizaltı sınıfına Batı'da verilen ad - ç.n.

Artık hiç kimse onun uluslararası çalışmalarının İsveç'teki durumla ilgisi olmadığını söyleyemezdi. Sorun yalnızca bunun nasıl olacağıydı.

* * *

U-137'nin kaptanı için, bir takımadalar grubu içinde bütün her taraftan görünecek biçimde karaya vurduğunu fark etmek bir kâbus olmalı. Ama birçok İsveçli için bu, düşünebilecek en güzel doğa senaryosuydu. Hiç olmazsa yazar ve rock sanatçısı Ulf Lundell'e göre: Sanatçı, Sovyet denizaltısının karaya vurmasından aşağı yukarı bir yıl sonra 1982 sonbaharında söylediği olağanüstü popüler şarkısı "Açıklar"da, "En çok açıklarda olmaktan hoşlanıyorum, denize yakın oturmak istiyorum..." diyordu. Belki o da İsveç takımadalarındaki U-137 resminin uyandırdığı baskı altında bulunma duygusundan etkilenmişti: "En çok barış ve özgürlük içinde olmaktan hoşlanıyorum, hem bedenim hem ruhum için. Kimse yakınıma gelmediği ve içeri kapatmadığı için..."

Lundell, 1980'lerin başında İsveç'teki yeni romantik havanın tipik bir temsilcisiydi. 1960 ve 1970'li yılların sivri politik talepleri, giderek heyecansız ve boğucu şeyler olarak görülüyordu. Genç edebiyat eleştirmeni Mats Gellerfelt, 1980'de *Jakobs Stege* adlı dergide İsveç'teki yerleşik kültür tartışmalarına ateş püskürüyordu: "Gelin, dile dayalı vizyoner bir gizem yaratalım, bir, iki, yüz *Finnegans Wake* yaratalım. Ödlek olmayalım. Sanatın sanat olduğunu itiraf edin! Sözcüğün sözcük olduğunu itiraf edin! Gelin zaman hakkında, hayat ve ölüm hakkında konuşacak kadar edepsizleşelim." Az sayıda kişi, Gellerfelt ve Joyce'la birlikte yüksek modernizmin barikatlarına çıkmaya hazırdı, ama daha önce dışa yönelik olan birçok yazar, şimdi iç tarafta ne olduğuyla ilgilenmeye başlamıştı. Fakat, o küçük dünya hakkında yazmak sıklıkla "kişisel olan politiktir" kıstasıyla haklı gösteriliyordu. Sven Lindqvist, 1960'ların başından beri İsveç'i ve dünyayı bir sol sosyal demokratın penceresinden gözlemlemişti. Ama 1981'de *Bir Sevgilinin Günlüğü* adlı kitabıyla okuyucularını şaşırtmıştı. Yazarın kendisini ele verdiği bu kitap, ergenlik döneminde tuttuğu notlara ve o döneme ait mektuplara dayanıyordu. Ertesi yıl Jan Myrdal, Alva ve Gunnar Myrdal'ın hiç de keyifli olmayan "örnek sosyal demokrat evinde" büyüme yıllarını yansıtan üçlemesini yazmaya başladı. Myrdal'ın yazarlığı hep güçlü bir otobiyografik içerik taşımıştır ama *Çocukluk* adlı birinci kitap, uluslararası çapta ünlü ebeveynleriyle ve Halkevi'nin soğuk sosyal mühendislik sa-

natının o buz gibi aklıyla ödünsüz bir hesaplaşmaydı. Bir başka açıdan kitabı, eşlerin birbirleriyle çok meşgul olmalarından ötürü çocuklarını duygusal olarak ihmal ettikleri bir psikolojik dram olarak da görmek mümkündü.

Ne olursa olsun, rasyonalite ve katı politik bilinçlilikle olan hesaplaşma, fantezinin ve masalsı anlatının yeniden önemsendiğini gösteriyordu. Astrid Lindgren'in *Aslan Yürekli Kardeşler* kitabı 1970'lerin başında çıktığında, bir kısım İsveçli edebiyat eleştirmeni, öyküdeki "bundan sonraki hayat" üzerine yarı dinsel bakışı sorgulamışlardı. Ama onun 1981'deki son kitabı *Haydut Kızı Ronja* büyük bir tezahüratla karşılanacaktı. Herkes hayat dolu Ronja'nın ormandaki yabani kadın cinler, gri cüceler ve diğer masalsı yaratıklarla dolu özgür hayatını anlatan bu fantezi dolu öyküyü sevmişti. Dönemin en popüler sözcüklerinden biri "uydurmaca" idi ve şimdi kulağa tamamen güzel geliyordu. Ancak kurgusal dünyalar ve başka gerçekler sadece İsveç'e özgü değildi. George Lucas'nın *Yıldız Savaşları* adlı destansı uzay filmi dünyayı fethederken, kültür dünyası Latin Amerika'nın başta Gabriel Garcia Márquez olmak üzere "büyülü gerçekçiliği"ne övgü yağdırılıyordu. Márquez, 1982'de Nobel ödülü aldı.

Dönemi yansıtan bir başka özellik de ebedi kötülük ve iyilikle ilgili düşüncelerin geri gelmiş olmasıydı. Bu, her zaman sosyal temelli politikalardan vazgeçildiği anlamına gelmiyordu. Ama toplumsal çelişkilerin betimlemeleri, on yıl önce düşünülemeyecek olan bir porsiyon metafizikle tatlandırılıyordu. Üst sınıf yalnızca soğuk, duygusuz ve çıkarcı değildi, daha derin bir anlamda kötü ve sadistti.

Ama kötü olan yalnızca üst sınıf değildi. Yeni tür bir toplumsal eleştiri, sosyal demokrat refah devletinin de kalpsiz ve soğuk olduğunu ileri sürüyordu. Daha önceki bölümde gördüğümüz toplumsal mühendislik sanatını ve merkezileşmiş planlama gayretlerini yermek, 1960 ve 1970'lerin radikal yazarları Jan Myrdal, P.C. Jersild ve Lars Gustafsson için ağırlıklı bir temaydı. Ancak bu eleştiri bir sosyalist damgaya sahipti. Sorun olan devletin kendisi değil, onun kapitalist düzeni kabul etmesiydi. Şimdi sağdaki düşünürler ve tartışmacılar, piyasa ekonomisinin, refah devletinin ileri sürülen insanlık dışılığının, insani tek alternatif olduğu tezinin ileri sürmeye başlamışlardı. İşadamlarının yayınevi Ratio, 1980'de Fransız iktisatçısı ve gazetecisi Henri Lepage'ın *Yarın*

Kapitalizm adlı kitabını yayımladı. Kitabın özgünlüğü, solun toplumsal eleştiri tonunu kullanarak piyasa ekonomisini bir ütopik seçenek olarak sunmasıydı.

Birkaç yıl sonra, 1979 ve 1981 yılları arasında burjuva hükümetinde ticaret bakanlığı yapan muhafazakâr iktisat profesörü Staffan Burenstam Linder, *Kalpsiz Refah Devleti* adlı kitabını yayımladı. Refah devletiyle ilgili büyük yanlışın, söz verdiği şeyi, yani güvenceyi sunamaması olduğunu ileri sürüyordu:

> Sosyal güvence için devasa harcamaları ve programlarıyla refah devletinin tam ortasında bir sosyal sefalet hüküm sürmektedir. Artan suç, uyuşturucu ve alkol tüketimi, stres, intihar, aşağılama, çocuklara eziyet ve kadınlara şiddet, ailelerin parçalanması, kişinin birey olarak ön plana çıkmayıp yığının bir parçası olması, yalnızlık ve yabancılık, talan ve saygısızlık, ürkütücü hale gelen günlük hayatın parçaları olmuş durumda.

Bu tanımlamalar, Herbert Marcuse'ün *Tek Boyutlu İnsan*'ından çıkmış gibiydi. Ancak Burenstam Linder'in çözümü sosyalist devrim değil, "refah devleti"nin karşıtı olan ve piyasa ekonomisiyle yurttaşlar arasında gönüllü dayanışmaya dayanan bir "refah toplumu" idi. Devlet, sivil toplumda insanlar arasında hayırseverlik ve birliktelik sağlanması için geri plana kaydırılacaktı. "Piyasa ekonomisi insana, hem ruhsal hem de sosyal refahı –ve özgürlüğü– için gerekli hayat koşullarını edinebilmek üzere seçme özgürlüğü ve gerçek olanaklar sağlar" diyordu. *Kalpsiz Refah Devleti*, Reagan ve Thatcher'ı iktidara getirmiş olan Anglosakson sağ dalganın şimdi İsveç'e de ciddi olarak geldiğini gösteren birçok belirtiden biriydi. Sağcı düşünce kuruluşu Timbro, 1978'den itibaren artan sayıda tartışma kitapları, araştırma raporları ve hatta tam bir piyasa ekonomisi savunuculuğu yapan bir-iki roman da yayımlamıştı. Genellikle taze ve tahrik edici kabul edilen liberal düşünceler de gazetelerin tartışma sayfalarında ve parlamentoda giderek daha büyük yer tutmaya başladılar. Özellikle Chicago Üniversitesi ve diğer Kuzey Amerika üniversitelerinde geliştirilen anti-Keynesçi ekonomiler lanse edilmeye başlandı. Tartışmalarda monetarizm, "kamu tercihi kuramı" ve mülkiyet hakkı okulu gibi yeni kavramlar ortaya çıkmaya başladı. Daha sonraki yıllarda Gary Becker, James Buchanan, Ronald Coase gibi araştırmacıla-

ra bir dizi iktisat ödülleri verilmesiyle sonuçlanacak olan bir entelektüel havai fişekti bu.

Fakat İsveç refah devletine sağdan saldırmanın tıpkı soldan hücum etmek kadar etkisiz olduğu görüldü. İsveçlilerin çoğunluğu kişisel olmayan, etkin olan ve uyuşturucuyu, intiharları, stresi ve ailenin parçalanmasını ahlaki açıdan sorun yapmadan sosyal hakları veren bir devlet istiyordu. İsveç refah devletine verilen destek, savaş sonrası yıllarda İsveç monarşisine verilen destekle yaklaşık aynı yoğunluktaydı. Hatta 1970'lerin ikinci yarısında, düşük konjonktür ve burjuva hükümeti döneminde bu konudaki coşku artmıştı bile. 1970'te, "Bu ülkede sosyal reformlarda o kadar ileri gidildi ki, devletin bundan böyle yurttaşlara verilen ekonomik yardım ve destekleri artırmak yerine azaltması gerekir" ifadesini onaylayan İsveçlilerin oranı, yüzde 40'ı oluşturacak kadar saygıdeğer bir azınlığı oluşturuyordu. İsveç'in sağ dalgaya kapıldığı düşünülen 1980-1981 yıllarında bu oran yüzde 20-25'e kadar düşmüştü. Sosyal politikanın birçok yönüne verilen destek ezici büyüklükteydi. 1980'lerin başında yurttaşların yüzde 70'i ila 90'ı (bölgelerdeki kesinliğe bağlı olarak) devletin ve belediyelerin emeklilik, sağlık ve eğitimle ilgili harcamalarını azaltmaması gerektiğini düşünüyordu. Yüzde 30 ile 60 arasındaki bir oran, ayrıca yaşlı bakımı, sağlık, çocuklu ailelere yardım, bilimsel araştırma ve istihdama yapılan harcamaların artırılması gerektiğini düşünüyordu. Azaltılması istenilen tek şey, genel sosyal refahın dışında kalan muhtaç kişilere verilen kira yardımı ve sosyal yardım gibi destekler ile devlet ve belediye yönetim harcamalarıydı. İsveçliler bütün yurttaşlar için çok cömert koşullar sağlanan bir refah devleti istiyordu ama özellikle bürokratlar ve çoğunluk için yük oluşturan özürlü insanların dahil olmayacağı biçimde.

Bu yeni düşünceler, çiftlik soylularının ve Östermalm'li bayanların partisi olduğu resmini bir türlü üzerinden silkinip atamayan Muhafazakâr Parti için bir entelektüel aşı olmuştu. Bu yeni sağ entelektüellerin evrensel bir mesajı vardı: Refah devleti yalnızca ekonomik olarak etkisiz değil, ayrıca bir sosyal yaradır. Ardı ardına ödüller alan ekonomiye ilişkin yeni görüşler ve kapitalizmin ahlaki üstünlüğüne duyulan yeni inancın oluşturduğu kombinasyon, muhafazakârlara yeni ve daha gururlu bir pozisyon sağlamıştı. Bu, iktidarın burjuvaların tarafına kayması anlamına geliyordu. Halk Partisi'nin sol liberalizmi, 1970'li

yılların büyük bir bölümünde düşüşe geçmişti ve Merkez Partisi, Mart 1980'deki nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasından sonra en can alıcı konusundan olmuştu. Şimdi muhafazakârların, sosyal demokratların baş muhalifi olduğu açıktı. Bu da ironik bir biçimde bütün 1970'li yıllar boyunca burjuva koalisyonunu ayakta tutmak için sabırla bir mühendis gibi çalışan Gösta Bohman'ın kendini çok önemsemesine yol açtı.

* * *

Arkada bıraktığı nükleer enerjiyle ilgili halkoylamasından sonra ikinci Fälldin hükümetinin geleceği oldukça iyi görünüyordu. Şimdi burjuva partileri nihayet o büyük ortak sorunu ele alabilirlerdi: Vergileri azaltmak. Bu, İsveç politik hayatında klasik sağ-sol sorunuydu. "Özgürlük" ve "eşitlik" gibi belirsiz kavramlar, bu sorunda somut ve anlaşılabilir bir içerik alıyordu. Sosyalist politika yüksek vergiler anlamına geliyordu, burjuva politikası da düşük vergiler. 1979'daki seçim kampanyasında özellikle muhafazakârlar ve Halk Partisi vergi indirimleri vaat etmişti. Bunları gerçekleştirmenin zor olduğu görüldü. 1979 sonbaharından itibaren ekonomik büyüme hızla geriliyordu. 1980'de Fälldin, devlet harcamalarını garanti edebilmek için vergileri sekiz milyar kron gibi rekor bir rakamla artırmak zorunda kalmıştı. Ancak 1981 kışında hükümet, yine de vergi dilimlerindeki ilerlemeyi ve marjinal vergiyi –yurttaşların kazandıkları son yüz kron için ödedikleri vergi– azaltmak için karar verdi. Burjuvalar, kimsenin 120 bin krona kadar olan gelirlerinden yüzde 50'den fazla marjinal vergi ödemeyeceği bir tavan oluşturmak istemişti (bugün 320 bin kron civarında).

Ama burjuva cephesinde bir çatlak da vardı. Merkezdeki partiler, Sosyal Demokrartlar'ı da kapsayan bir anlaşma yapmak istiyorlardı. Ancak muhafazakârlar, yeni kazandıkları liderlik rolüyle ve yeniden uyanan özgüvenleriyle, sosyal demokratlarla uzlaşmaya ilkesel olarak karşıydı. Gösta Bohman kuşkuluydu ve sosyal demokratların "hükümetin zorunlu gördüğü önlemleri engellemek ya da zorlaştırmak için kendilerine uzatılan elden yararlandığını" düşünüyordu. Vardığı ve parti örgütüne deklare ettiği sonuç, muhafazakârların, aynı görüşte oldukları durumlarda bile, hiçbir zaman sosyal demokratlarla uzlaşmayacağıydı. Ama hükümet 1981 Şubat ayı başında marjinal vergi yapılandırmalarıyla ilgili tasarısını sunduğunda Fälldin ve Ola Ullsten'in, sosyal demok-

ratları görüşmeye çağırmalarına karşı çıkamadı. Bir uzlaşma için uygun koşullar vardı. Bu aşamada sosyal demokratlar da vergi sisteminin ciddi bir biçimde gözden geçirilmesi gerektiğini görmüşlerdi. Pomperipossa ve diğer tatsız vergi olaylarından sonra Sträng'in otoritesi yaralanmıştı.

Ekonomik konularda sosyal demokratların yeni sözcüsü olarak ortaya çıkan Kjell-Olof Feldt, marjinal vergiyi azaltmak gerektiğini görmüştü. Feldt, kısa boylu, yumuşak sesli, sakin bir adamdı ve Kuzey İsveç'te yalnız yaşayan annesinin yanında zor koşullar altında büyümüş ama öğrenimini sürdürüp liseyi bitirmişti. 1950'lerin başında öğrenimine devam etmek için Uppsala'ya geldiğinde politikaya karşı oldukça ilgisizdi. Nerdeyse dalgın bir biçimde sosyal demokrat öğrenci kulübü Laboremus'ta bulmuştu kendini ve sonra da maliye bakanlığında. Politika yorumcuları daha 1960'ların ortalarında onun "Palme hükümetinde maliye bakanı olacağını" tahmin etmişlerdi. Kalemi sivriydi ve yetenekli bir polemikçiydi ama bir politikacı olarak çok tutkulu değildi. Erlander'in onunla ilgili yargısı "bir köpek gibi akıllı" olmuştu. İdeolojik sorunlara karşı zayıf ilgisi ve retorik cambazlıklardan uzak durmasıyla Palme'nin tam bir karşıtıydı. İktisatçı olarak, öncelikle partinin büyük bir bölümünün, refahı devletin değil de özel girişimciliğin yarattığını anlamadığından endişeliydi.

Ancak sosyal demokratlar, marjinal vergileri gözden geçirmeye yönelmiş olmalarına rağmen merkez partilerle fazla muhabbete girmek istemiyorlardı. Parti içinde, yönetimin 1978'de Ola Ullsten'i desteklemesiyle ortaya çıkan büyük hoşnutsuzluğun gölgesi hâlâ dolaşmayı sürdürüyordu. Özellikle de Palme'ye karşı. Taraflar, bahar ayları boyunca, Sergel Meydanı'ndaki parlamentoda hükümetin toplantı salonunda hiçbir sonuca ulaşamadan dört kez toplandılar. Ancak 24 Nisan Perşembe günü bir uzlaşmaya varılır gibi olduğu görüldü. Ertesi sabah görüşülecek bir taslağın hazırlanması görevi Halk Partisi'nden Rolf Wirthén ile Kjel-Olof Feldt'e verildi. Feldt, o akşam yoğun tartışmalardan sonra son önerisini Wirthén'e vererek Nacka'daki evine gitti. Gece saat biri geçtiğinde Wirthén telefon etti ve küçük bazı düzeltmelerle sosyal demokratların önerisini kabul ettiğini söyledi. Feldt de hemen telefona sarılıp henüz yatmamış olan Palme'yi aradı ve burjuva partilerinin bütün koşulları kabul ettiğini söyledi. Ya da nerdeyse öyleydi. Wirthén'in öneriyi Gösta Bohman'a onaylatıp onaylatmadığı belli değildi çünkü.

Onaylatmamıştı. Gerçi Fälldin'e, "Muhafazakârların liderinin olan bitenle ilgili olarak bilgilendirilmesi gerekmez mi" diye sormuştu ama başbakan bunun gereksiz olduğunu söylemişti. Bohman cuma sabahı öneri hakkında bu bilgiyi alınca küplere bindi. Wirthén ve Feldt'in uzlaşması kabul edilirse muhafazakârların hükümeti terk edeceğini söyledi. Fälldin "Bundan tam haberim yoktu" demişti ama elbette ki vardı. Gösta Bohman dolambaçlı konuşan biri değildi. Saat ona doğru sosyal demokratlarla görüşmeler yeniden başladı. Palme sabırsızlanıyordu – Cenevre'deki bir silahsızlanma toplantısına gidecekti– ama Fälldin bir uzlaşmaya varılmasını o kadar istiyordu ki, Palme'ye onu hükümetin uçağıyla göndermeyi önerdi. Birkaç görüşme turundan sonra Palme, Fälldin ve Ullsten anlaşmaya vardılar. Bohman son derece hoşnutsuzdu ama hükümet arkadaşlarıyla açıkça anlaşmazlığa düşmek istemiyordu. Böylece "şahane gece" diye adlandırılacak gelişmelerin sonuna gelinmişti. Bu kavram, Wirthén'in gecenin nasıl geçtiğini soran bir gazeteciye "Şahane!" demesiyle yaratılmıştı.

Nerdeyse iki haftalık bir kargaşadan sonra kesin sonuç ortaya çıktı. Sosyal demokratlarla marjinal vergiler konusundaki uzlaşma sürüyordu ve muhafazakârlar öfkeyle hükümeti terk etmişti. Sosyal demokratlar için müthiş bir zaferdi bu. Bir bakıma hak etmemişlerdi bunu. Palme ve Feldt, görüşmelere burjuva hükümetini parçalamak amacıyla başlamamışlardı. Daha çok hükümet kendi kendini yok etmiş gibi görünüyordu. Ancak geriye gidersek o şahane gece, Palme'nin Halk Partisi'yle 1978'deki flörtünün bir sonucuydu. Bu flört, kısmen onun Halk Partisi nezdinde şimdi fazlasıyla olumlu sonuç veren kişisel bir güven yaratmasını sağlamış, kısmen de muhafazakârlarla merkez partileri arasında, 1979 seçimlerindeki başarıdan sonra sağın zafer sarhoşluğuna bağlı olarak, uçuruma dönüşen bir çatlak yaratmıştı.

* * *

Fälldin, 22 Mayıs 1981'de Gösta Bohman'ın pasif desteğini alarak Ola Ullsten'le birlikte üçüncü hükümetini kurdu. Halk Partili ve Merkez Partili bakanlar, muhafazakârları dışladıktan sonra biraz daha başları dik olarak gitmeye başladıkları halde, bu yeni merkez hükümetinin 1982 sonbaharındaki seçim gününe kadar giden yolu eziyetli olacaktı. Ekonomik durum hızla kötüleşti. 1981 yılı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en kötü yıllardan biri oldu: Ekonomik büyüme sıfıra yaklaştı,

işsizlik arttı ve İsveç'in kredi notu uluslararası bankalarca sorgulanmaya başladı. Parlamentodaki burjuva çoğunluğu, devlet harcamalarının finansmanı için zorlu bir tasarruf programını uygulamaya koydu. Hastalık sigortasında hastalığın ilk günü için ödeme kaldırıldı (daha önceleri bu ilk gün için de tazminat ödeniyordu), işsizlik tazminatı azaltıldı ve yüksek enflasyona rağmen emekli maaşları donduruldu. Bu politika, sosyal liberal merkez partileri için kamuoyundaki etkisi açısından tam bir felaket oldu.

Durum Palme için çok elverişliydi. Ekonomik krizler ve hükümet krizleriyle geçen altı yıldan sonra seçmenler burjuva partilerinden usanmıştı. Aynı zamanda sosyal demokratlar da muhalefet yürütmek için nihayet etkin bir yol bulmuşlardı. Palme, seçim yenilgisinden sonra sosyal demokratların yükseliş yıllarındaki ekonomik büyümeye dayalı bir politikayla seçimlere giremeyeceğini anlamıştı. Aralık 1979'da partinin ekonomik çizgisini yeniden belirlemek üzere Ingvar Carlsson, Kjell-Olof Feldt, LO'dan Rune Molin ve Stockholm İl Meclisi'nden yetenekli genç politikacı Leni Björklund'dan oluşan özel bir kriz grubu kurmuştu. Çıkış noktası, İşçi Hareketi'nin ekonomik durumun ciddiyetini küçümsemiş olmasıydı. Özellikle Kjell-Olof Feldt, İşçi Hareketi'nin artık "güzel armağanların partisi" olmayı sürdüremeyeceği tezini savunuyordu ve bunun yerine rotanın, iş dünyasındaki yapısal sorunlarla mücadeleye çevrilmesi gerektiğini söylüyordu. Bu da özellikle "sanayi üretimi"ndeki verimliliğin artırılması, başka bir deyişle, mülk sahiplerinin kârlarının yükseltilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Feldt'in işaret ettiği gibi çalışanların fedakârlık yapmaları istendiğinde "iş dünyası" yerine "sanayi" demek, her zaman daha iyiydi. Kârın gayrisafi milli hasıladaki oranının 1970'li yıllarda yüzde 30'dan 15'e düştüğünü vurguladı. Belirlenen parola biraz sıkıcaydı, İsveç "çalışıp tasarruf ederek krizden çıkacaktı."

Kriz grubu, İşçi Hareketi içinde genel bir övgüyle karşılanmadı. Önceki sosyal demokrat bakanlardan biri grubun görüşlerini SAF politikası olarak tanımladı, LO başkanı Gunnar Nilsson, bunların "budalalık" olduğunu söyledi. Parti içi eğilim yoklaması yapmak üzere üyelere iş saatlerinin artmasını ve hastalık parasıyla emekli maaşlarından geçici kesintiler yapılmasını kabul edip edemeyecekleri sorulduğunda kızgın tepkilerle karşılaşıldı. Feldt, kendi seçim bölgesi Dalarna'daki, günde beş vardiya çalışmanın ne demek olduğunu tarif eden ve buna ayrıca

sekiz saat daha eklemenin ne anlama geleceğini anlatan bir kâğıt fabrikası işçisinden azar da işitti. Bunun üzerine pazar ekonomisini koruduğu apaçık olan önerilerini geri aldı. Ancak parti 1981 sonbaharındaki kongreyi topladığında, birçok üye, aktif bir reform çalışmasına geçmeden önce ekonomiye çekidüzen verilmesi gerektiği düşüncesini kabul etmişti. Buna karşılık son biçimi verilen program "İsveç için gelecek" adıyla sunulduğunda, kriz grubunun tasarruflarla ilgili daha ayrıntılı açıklanmış önerileri metinden çıkarılmıştı. Feldt, "Ekonomik Krize Karşı Program" gibisinden daha sert bir başlık koyulmasını istemiş ama parti sekreteri Sten Andersson tarafından engellenmişti.

Kriz Programı, seçim kampanyasında iyi iş gördü. İlk olarak, sosyal demokratlar, burjuva hükümetin kesintilerini eleştirirken kendileri muhtemelen daha da iyi ekonomik önlemlerle geldikleri için popülizm yapmamışlardı. İkinci olarak Kriz Programı, zorluk çıkartmış olan Çalışan Fonları'nı nötralize eden bir nitelik kazanmıştı. Feldt'e göre, kriz grubu düşüncesini 1979 Eylülü'nde doğuran ana nedenlerden biri de buydu: "Stockholm'e geri döndüğümüzde yaptığımız konuşmalardan birinde (Palme'nin) bir strateji, Çalışan Fonları'nı bir yük olmak yerine avantaja çevirmenin bir yolunu aradığı görülüyordu." Kriz Programı, ideolojik açıdan başlangıçtaki fon teklifiyle tamamıyla çatışıyordu. Ama Feldt, fonların sosyalist hedefler olmadan, daha tarafsız yatırım fonlarına dönüştürülmesini istiyordu. 1981 kongresinde Palme ve Feldt, fonların her şeyden önce piyasa ekonomisini daha iyi işletmenin bir yolu olduğunu vurguladılar. Fakat, bir kısım delege fonları hâlâ hücum amaçlı bir teklif olarak görmek istiyordu. Skåne'li bir delege "Palme, radyo ya da televizyondan bir gazeteci fonlarla ilgili bir soru sorduğunda korkak bir fare gibi davranıyor" demişti. Ama kongre, sonunda fonlarla ilgili yeterince bulanık bir karar aldı. Bu karar Palme'yi ve parti yönetimini bağlamıyor ve diğer tarafla, yani burjuva partileriyle bir diyaloğun yolunu açıyordu.

Bu da Palme'nin seçim öncesi taktiğiyle tam örtüşüyordu. 1982'de bilinçli olarak önceki seçim kampanyalarına göre daha yumuşak bir çizgi seçmişti ve karşılıklı anlayıştan, el sıkışmaktan söz etmişti. Seçim kampanyasının son aşamasında Kalmar'daki bir seçim düellosunda Fälldin'le karşılaştığında herkesi şaşırtacak biçimde rollerin değişmiş olduğu görüldü. Fälldin sert ve saldırgan, Palme yumuşak ve anlayışlıydı. Palme adına başarılı bir düello olmamıştı bu. Daha sonra sosyal demok-

ratlar Fälldin için, çizgi romandaki yeşil renkli dev "Hulk" yakıştırmasını yapacaklardı. İsveç'teki bu seçim kampanyasını izleyen Alman yazar Hans Magnus Enzensberger, her şeyin doğal olmayan bir sakinlikte geçtiğini yazıyordu: "Seçimden önceki günlerde İsveçlilerin seçim kampanyalarına muazzam bir sabırla ayak uydurmalarına ve konuşmacıların Stoacı nezaketine çarpılmıştım." Ama taktik, sosyal demokrat açıdan etkili olmuştu. Palme'nin yeni yumuşak tutumu, Kriz Programı'nın Per Albin Hansson'un ulusu birleştirdiği ve ülkeyi depresyondan çıkarttığı 1930'lu yıllara yapılan anıştırmayla uyum içindeydi. Bu mesaj, sosyal demokratların 1930'lardan sonra ilk kez İsveç bayrağını seçim afişine koyarak vurgulanmıştı. Ve ayrıca 1970'ten beri afişlerde kullanılmamış olan Palme'nin portresi de mesajı güçlendiriyordu. Parti liderlerinin televizyonda yaptığı tartışmada Palme'nin son cümlesi şuydu:

> Evet, demokratik sosyalistim, herkese oy hakkını sağladığı zamanki Branting gibi, sosyal güvenceyi ve ATP'yi genişlettiği zamanki Erlander gibi. Düşünceli olmak ve insanlar arasında dayanışma demektir bu.

Ama birçoklarına göre Palme yine de ülkenin babası olma özelliklerinden yoksundu. Enzensberger onun için, "Ülkenin babası ağırlığını doğuştan taşımıyordu fazla entelektüeldi, fazla hareketliydi, sadakat duyulması için fazla büyük şehirliydi" diyecekti.

Seçim kampanyası, Sosyal Demokrat Parti kongresinin Çalışan Fonları'nı uygulama kararından ve İsveçli işverenlerin 1948'deki planlı ekonomi tartışmalarından sonraki en büyük politik kampanyayı açmasından etkilendi. Oldukça bayağı bir kampanya idi bu. SAF, gazete ilanları, afişler, broşürler ve sinema reklamlarıyla Çalışan Fonları'na karşı propaganda yapacak olan bir Amerikan reklam firmasıyla anlaşma yaptı. İşletmeciler Federasyonu tarafından görevlendirilen hafif giyimli gençler, yazın plajları dolaşarak fon karşıtı malzeme dağıttılar. Amaç sosyal demokrat hükümeti önlemek idiyse, başarısızdı. Seçmenler burjuvaların parçalanmışlığından bıkmıştı, işsizlik ve refah sistemindeki kısıtlamalar yüzünden endişeliydi. Bütün 1980'li yıllar boyunca sürecek olan kampanya uzun erimli olarak daha başarılıydı. Fona karşı koyuş Sosyal Demokrat Parti yönetimini –teklife hiçbir zaman ısınamamıştı– bu konuda karar verileceği zaman daha dikkatli hareket etmeye götürmüştü.

19 Eylül 1982'deki seçim gününde sosyal demokratların oy oranı sansasyonel değildi: Yüzde 45,6. Buna karşılık iki blok arasındaki uzaklık 1968'den sonra en büyük noktaya gelmişti. Halk Partisi gibi Merkez Partisi de gerilemişti. Muhafazakârların başarısı, 1981 sonbaharında 70 yaşındaki Gösta Bohman'ın yerine gelen genç Stockholm'lü Ulf Adelsohn'un yönetiminde devam etmişti. Palme olağanüstü mutluydu. Seçim gecesi, Stockholm'deki Halkevi'nde zafer sarhoşluğu yaşayan kitleye, "Bu akşam sosyal demokrat olmak ne muhteşem!" diye seslendi. Nihayet büyük ve kesin bir zafer kazanmıştı. 1976'dan beri 44 yıl boyunca seçim kaybetmiş ilk sosyal demokrat liderdi. Şimdi 1932'den beri iktidara tekrar gelen ilk sosyal demokrat liderdi.

Ancak İsveç ve dünya, onun 1976'da başbakanlığı bırakmasından bu yana değişmişti. O zamana kadar politik hayatının büyük bir bölümünde öncelik verdiği konuları gerçekleştirebilmişti: Sosyal eşitlik, cinsiyet eşitliği ve büyük devletlere karşı küçük ülkelere destek. Şimdi iktidara yeniden geldiğinde gündem değişmişti. İç politika alanında inanmadığı bir teklifin arkasında durmak zorundaydı: Çalışan Fonları'nı yürürlüğe sokmak. Dış politika alanında kolektif güvenlik ve silahsızlanma onun gündeminin birinci sırasındaydı. Bu soruna derinlemesine girmiş olmasına rağmen yine de sadece ona ait bir konu değildi bu. İlgi alanları İsveç İşçi Hareketi'yle her zaman örtüşmeyen Batı Alman sosyal demokratlarıyla takım çalışması yapması gerekiyordu.

17. Bölüm

Mozart Kardeşler

Bir kitaptaki fantezi bir şahıs değil, bütün iç çatışmalarıyla birlikte bir insandı – ama muhteşem bir insan.
CONRAD FERDINAND MEYER

Kelebek gibi uçar, arı gibi sokarım.
MUHAMMED ALİ

1970'lerde doğan iki İsveçli genç komedyen, çocuklarının ülkesini "DDR-İsveç" olarak isimlendirmişti. Doğu Almanya'da durumun gerçekte ne olduğu düşüncesiyle bakıldığında elbette rahatsız edici bir abartmaydı bu. Ama yine de doğru olan bir şey vardı. İsveç, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuyla 1980'li yıllar arasında yüksek düzeyde bir düzenliliği ve önceden görülebilirliği yansıtıyordu. 1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başında uzun sürelerle İsveç'te yaşayan İngiliz Andrew Brown "Palme döneminde geleceğin hem kaçınılmaz hem de büyük ölçüde anlaşılır olduğu biçiminde yaşanan duyguyu yeniden yaratmak çok zor" diye anımsayacaktı. Hans Magnus Enzensberger 1982 seçimleriyle ilgili röportajında yarı hayran, yarı ürkmüş olarak, "Sosyal demokrasinin gerçekten de... teokrasiden Bolşevizme kadar birçok rejimin uğrunda yok olup gittiği bir işi başardığı görülüyor: İnsanı ehlileştirmek" diyordu.

İsveç'in parti politikası, Batı dünyasındaki en hantal alanlardan biriydi. Bazı isim ve program değişikliklerine rağmen parlamentoda 1950'den beri aynı beş parti yer almıştı. 1970'li yıllarda Norveç ve Danimarka'daki Glistrup ve Lange'nin partileri gibi "hoşnutsuzların partileri" İsveç'te görülmemişti. Özel sektörde de süreklilik benzerliği şaşırtıcı, hatta endişe uyandırıcıydı. IKEA'nın dışında yeni bir büyük İsveç firması çıkmamıştı. Ekonomi hâlâ Alfa Laval, L.M. Ericsson, Volvo, SKF

ve ASEA gibi firmalar tarafından yönlendiriliyordu. Yalnızca iki televizyon kanalı ve bütün ülkeye yayın yapan üç radyo kanalı vardı ve bunlar devlete aitti. Derneklerin İsveç'i, sağlıklı tombul yanaklarıyla varlığını sürdürüyordu. Bazı örgütler zayıflamış olsa da –örneğin Yeşilaycılar– buna karşılık sendikalar ve spor kulüpleri gibi başka örgütler daha güçlenmişti. Örgütlü sosyal demokratların sayısı her zamankinden çoktu. Bu, bir sendikaya üye olan kişinin otomatikman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne de üye olmasına bağlıydı. Buna kolektif bağlantı deniyordu. Sosyal demokratlar 1982'de yeniden iktidara geldiklerinde politik partiler, büyük firmalar ve sivil toplum örgütleri, birlikte İsveç'i yöneten demir üçgeni oluşturuyorlardı.

Örgütler duruyordu ama bir şeyler değişmişti. İsveç 1950'lerin başından itibaren olağanüstü eşitlikçi, demokratik ve uluslararasılaşmış bir ülkeydi. Refah yılları boyunca bütün Batı dünyası benzeri bir dönüşümden geçmiş olsa bile bu süreç İsveç'te daha radikal ve ödünsüz gelişmişti. İsveç, Olof Palme zamanında, durağan ve hiyerarşik bir sınıflı toplum olmaktan çıkıp, dünyanın en eşitlikçi toplumlarından birine dönüşmüştü. Ücret ve maaş farklılıkları azaltılmış, 1980'lerin başında İsveçlilerin gelir düzeylerindeki farklılık tarihteki en az noktaya inmişti. Kıyaslanabilecek birçok ülkeye oranla sosyal hareketlilik de artmıştı. Bu da daha çok sayıda kişinin, küçük basamaklarla sınıf atlamasına yol açmıştı. İsveç, ekonomik eşitlenmeye paralel olarak aşırı serbest hale gelmişti. Olağanın üzerinde yapılmış türden işleri ve görevleri yansıtan gözle görülür sembollerin nerdeyse hepsi –madalyalar, nişanlar, sıfatlar, diplomalar– iptal edilmişti. Ingvar Carlsson 1982'deki seçim zaferinden sonra gazetecilerle başbakan yardımcısı olarak yeni göreviyle ilgili yaptığı söyleşide, insanlar arasına mesafe koyduğu için unvanlardan hoşlanmadığını belirtti. Eşitlik kadınlar ve erkekler arasında da geçerliydi ve İsveç'te özel olarak "*jämställdhet*" [cinsiyet eşitliği -ç.] kavramıyla ifade ediliyordu. Bu da büyük bir değişimdi. İsveç 1950'li yıllarda 1,4 milyon ev kadınıyla hiç de feminizmin öncüsü olarak ön plana çıkmış değildi. 1985'te ise ev kadınlarının sayısı yalnızca 200 bin idi ve İsveç, çalışan kadınların oranının en yüksek olduğu ülkeydi. Çocuk yuvaları, İsveç toplumunun doğal öğelerinden biri olmuştu. Gerçekte kimsenin bir şey söylemesine gerek kalmadan çocukların ailenin dışında sosyalleştirilmesinin iyi olup olmadığı tartışması sona ermiş, bunun yerine yuvaların

ne kadar özel ya da resmi olacağı konusunda tartışmalar yapılmıştı. Cinsiyet eşitliğine dayalı aile politikası, bir İsveç modeli olarak ortaya çıkmıştı.

Ülkedeki fiziksel çevre de kapsamlı bir modernleşmeye uğramıştı. 1980'lerin başındaki o büyük yıkıp yapma dalgası sona ermişti. Stockholm'ün merkezi, trafik yükünü kaldıracak geniş yollarla, modern işyeri kompleksleriyle yeni ve çelik parlaklığında bir bölgeye dönmüştü. Bu radikal müdahaleler, 1970'lerin sonunda Avrupa'daki diğer büyük şehirlerin merkezlerinde görülen köhneleşmeyi engellemişti. Merkezde yoksulların, öğrencilerin ve göçmenlerin ucuza oturabildiği modern olmayan daireler yoktu artık. Bunun yerine göçmenler, Milyon Programı'yla kurulan Rinkeby, Tensta ve Alby gibi banliyölerde toplanmışlardı. Mülteci alımının artması, belki 1950'lerin Halkevi'ne göre en büyük değişikliklerden biriydi. O dönemde İsveç'teki yabancı uyruklu insan sayısı 230 bin civarındaydı. 1984'te bu rakam yarım milyonluk artışla 730 bin olmuştu.* En büyük grup hâlâ İskandinav ülkelerinden, özellikle de Finlandiya'dan gelenlerdi. Onları Yugoslavya, Almanya, Yunanistan ve Polonya izliyordu. Ülkede 75 bin Asyalı, 25 bin Latin Amerikalı ve 14 bin de Afrikalı vardı. Büyük şehirlerde göçmen yığılmasını engellemek için yeni gelen mülteciler, 1985'te "Bütün İsveç İlkesi" ile ülkenin her yöresine dağıtıldılar. Bu uygulama, birkaç yıl içinde uluslararası planda da büyük ilgi uyandıracak olan Skåne'deki Sjöbo adlı küçük kasabada büyük bir yabancı düşmanlığına dönüşen protestolara neden olacaktı.

İnsanların günlük hayatındaki bütün bu değişimler, sonunda kurumların iktidarını da zayıflatacaktı. Gerçi İsveçlilerin çoğu hâlâ, vergilerle finanse edilen ortak refah düşüncesini destekliyorlardı. Ancak giderek artan sayıda kişi, resmi tekelleri sorgulamaya ve seçme özgürlüğünün artmasını talep etmeye başladı. Burnu büyük yetkililere karşı eleştiriler arttı. Bu hoşnutsuzluk en mükemmel ifadesini "Puda sandığı" kavramında buldu. Bu, 1983 kışında Stockholm'deki Sergel Meydanı'nda duran kontrplaktan yapılmış bir sandıktı ve İsveç'in en kuzey bölgesindeki Yukarı Torneå ile Armasjärvi arasında taksicilik yapma hakkını geri al-

* Bu yıllarda İsveç'in nüfusu 8 milyondu. Yani yaklaşık her on kişiden biri yabancıydı - ç.n.

mak için açlık grevi yapan kızgın ve üşüyen bir taksi şoförüne ev görevi yapıyordu. Aynı zamanda Sosyal Hizmetler yetkililerince belirsiz nedenlerle korunma altına alınmış çocuklarla ilgili şiddetli bir tartışma başladı. Hem İsveç'te hem de yabancı basında İsveç'in bir "Çocuk Gulag'ı" olduğundan söz ediliyordu. Bu kısmen her zaman var olan bir burjuva eleştirisiydi ama şimdi yeni liberalizmle birlikte yeni bir ifade zenginliği kazanmıştı. Sosyal demokrasi içinde de çoğu kişinin "güçlü devlet"e dönüştüğünü düşündüğü "güçlü toplum"a karşı kuşkular gelişiyordu. Sosyal demokrat gençlik hareketi içinde halk hareketleri [sivil toplum örgütleri -ç.] bir alternatif olarak gösteriliyordu: İnsanlar buralarda sorunlarını çözebilir, gönüllü işbirliği ve dayanışma içinde merkezi bürokratlar olmaksızın gereksinmelerini karşılayabilirdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarının aktif Nazi düşmanı olan 70 yaşındaki liberal gazeteci Harald Wigforss, İsveç'in sağlıklı bir anarşi esintisine kapıldığını düşünüyordu: "Her yerde endişeyle, yetkililere güvensizlikle, taban hareketleriyle, yurttaş inisiyatifleriyle, kaçak işlerle, sendika içi muhalefetle, partiler içinde uyuşmazlıklarla... karşılaşılıyor." Refah devletine yöneltilen bu artan eleştirileri karşılamak, Palme ve sosyal demokratların 1980'lerdeki büyük uğraşısı olacaktı.

* * *

Sosyal demokrat hükümet 8 Ekim 1982 Cuma günü göreve başladı. Olof Palme sabah 9:00'da parlamentoda hükümet bildirisini okudu. Koşullar olağanüstü dramatikti. İsveç gazetelerinin manşetlerinde siyah puntolu iki büyük haber yarışıyordu: Stockholm takımadalarında yabancı denizaltı avı ve kronun yeniden devalüe edileceği söylentisi. Hükümet bildirisi sertti ve hüküm sürmekte olan kriz ortamında ulusal birliğe çağrıda bulunuyordu. Kralla öğle yemeği yendikten ve konuşmalar yapıldıktan sonra bakanlar nihayet bakanlık binalarına yerleşebildi. Palme, kendi payına adımlarını Klara Mahallesi'ndeki Rosenbad'da bulunan yeni çalışma odasına doğru yöneltmişti.

Fälldin hükümeti, bir yıl önce Mynt Meydanı'ndaki gri duvarlı eski başbakanlık binasını terk ettiğinde bu gösterişli binaya taşınmıştı. Rosenbad daha kullanışlıydı. 1900'lerin başında bir İtalyan rönesans konağına benzetilerek yapılmıştı ve eski Klara Mahallesi'nde yıkılmaktan kurtulan az sayıdaki yapıdan biriydi. Sokağın karşı tarafında Sheraton'un devasa otel kompleksi hiçbir Stockholm'lüyü memnun etmeyen muaz-

zam bir modern dolap gibi duruyordu. Biraz daha ilerde, bir otomobiller kenti olduğunu anımsatırcasına Stockholm'e dikilmiş azman bir anıt görüntüsündeki Fil adı verilen otopark binası vardı. Ancak betonların altında anılar duruyordu. Palme'nin yeni çalışma odasından bir taş atımı uzaktaki Karduansmakar Sokağı 11 numarada bir zamanlar *Svenska Dagbladet*'in binası bulunuyordu. Palme'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda gazeteciler ve bohemler arasında meslek hayatına ilk adımını attığı yer burasıydı. Ve hemen hemen otuz yıl önce bir zamanlar bir sonbahar günü Erlander, Rosenbad'ın zemin katında bulunan restoranda Palme'ye jambonlu patates tava ikram etmişti.

Şimdi bütün bina devlete aitti. Yeni restore edilmiş ccphcnin kumtaşından cephesi edepsiz bir pembelikle ışıldıyordu. Riddar Koyu'na bakan muhteşem bir manzarayla birlikte her şey zevkli biçimde modernleştirilmişti. Başbakanın odası öncekinin en az iki katı daha büyüktü. Palme gazetecilere, "Fena değil, şimdi burada oturmaya alışacağım" demişti ama kendisini orada rahat hissedemiyordu. Masasında duran huş ağacı kaplamalı komplike telefon donanımını kullanmasını asla öğrenemeyecekti. Önemli görüşmeleri sekreterinin telefonundan yapıyordu. Eski başbakanlık odasında, Erlander'le görüş alışverişinde bulunurken ya da acele bir şekerleme yaparken sık sık uzandığı kanepeyi özlemle anıyordu. O zamandan kalma bir kısım çalışma arkadaşı da benzeri bir ezik duygusallık yaşıyordu. Ama çoğu kişi için bunlar, geçmişteki altın çağa yapılan gizemli göndermelerdi. Şimdi Erlander'in eski bakanlarından hiçbiri –Sträng, Nilsson, Andersson– artık hükümette değildi. Çevresinde yeni kuşak çalışma arkadaşlarıyla tartışma götürmez duayen bir Palme vardı.

Yaz boyunca elinde sarı bir not defteriyle dolaşmış ve hükümeti için notlar almıştı. Ama birisi hükümetle ilgili planlarını sorunca, "önce seçimi kazanmalıyız" yanıtını vermişti. Yeni bakanları açıkladığı zaman, bunların güvendiği çalışma arkadaşları, İşçi Hareketi içinden politik açıdan özenle seçilmiş kişiler ve ayrıca tümüyle kendi kafasına göre dışarıdan aldığı birkaç kişinin karışımından oluştuğu görülüyordu. Ingvar Carlsson başbakan yardımcısı oldu, Kjell-Olof Feldt zaten beklenen maliye bakanıydı ve Lena Hjelm-Wallén ile Anna-Greta Leijon eğitim ve çalışma bakanlıklarına atandılar. Palme'nin kişisel yardımcısı Thage G. Peterson sanayi bakanı olmuştu. Partiden aldıkları arasında Sten Andersson sosyal işler bakanı ve Dalarna bölgesindeki işçi kalesi Borlänge'yi

uzun süre demir pençeyle yönetmiş olan ilkokul öğretmeni "Kızıl" Börje Andersson da, özellikle namına uygun görüldüğü için savunma bakanı olmuşlardı. Norrland'dan, gelecek vaat eden ve kendisine büyük umutlar beslenen genç Bo Holmgren, kuvvetler ayrılığı ve kooperatif özerk yönetimleri savunuyordu. O da kamuoyunda giderek artan merkezi bürokrasiye karşı hoşnutsuzluğu giderici çözümler bulacağı düşüncesiyle yerel yönetimler bakanlığına getirilmişti. Palme 1973'e oranla cinsiyet eşitliği konusunda büyük bir ileri adım atmadı ama üç kadın bakan daha atadı. Bunlardan Birgitta Dahl enerji bakanı oldu. En çok ilgi çeken şey, sosyal demokrat olmayan iki kişiyi hükümete almasıydı. Rastlantı bu ya, bunlar da tatillerini Fårö'de geçiriyorlardı: Adalet bakanlığına getirilen Ove Rainer ve sarayın karşısındaki Arvfursten Konağı'nın zarif salonlarında bulunan dışişleri bakanlığına getirilen TCO başkanı Lennart Bodström.

Palme 55 yaşındaydı ve hâlâ bakanlarının çoğundan daha gençti. Ancak ne iç politikada ne de uluslararası politikadaki deneyimleri konusunda hiçbiri onunla yarışamazdı. Adamakıllı güçlü belleği 1950'lerin başına kadar uzanıyordu. İç politikada Ohlin ve Hjalmarson'dan beri burjuva politikacıların hepsiyle tek tek kapışmıştı ve 1960'ların başından beri büyük reformların çoğunda yer almıştı. 24 yıl parlamento üyeliği, 13 yıl hükümet üyeliği ve yedi yıl da başbakanlık yapmıştı. 1940'ların sonundan beri uluslararası arenada aktif olarak bulunmuş, Churchill ve Kruşçev ile buluşmuş, başkan Kennedy'yi gömmüş, Nixon ve Kissinger'le kavga etmişti. Willy Brandt ve Bruno Kreisky'yle yakın dosttu, İspanya'nın genç lideri Felipe Gonzales'in örnek aldığı kişi, Üçüncü Dünya'nın Indira Gandhi ve Julius Nyerere gibi liderlerinin saygı gösterdiği politikacıydı. Kore Savaşı'ndan İran İslam Devrimi'ne, ATP'den Çalışan Fonları'na kadar olayların merkezinde bulunmuştu.

* * *

Göreve yeni başlayan hükümetin en önemli işi, ekonomik krizi çözmekti. Beş yıldır süren enflasyon, işsizlik ve şirket iflasları şeklinde izlerini bırakmıştı. Konjonktür dönemlerinin dalga boyları daha derinleşmiş ve bütçe açığı alarm verecek bir hızla büyümüştü. İşsizlik rekor düzeye ulaşmıştı ve ücretler enflasyona ayak uydurmakta zorlanıyordu. Ekonomik sorunlar, açık biçimde geleneksel Keynesçi istikrar politikalarının çok ötesinde önlemler gerektiriyordu. Birazcık kötümser bir Norveçli gazeteci, durumun İsveçliler için ağır olduğunu söylüyordu: "İdeal İsveç

toplumu, bütün diğerleri gibi bir ülke olma yolunda." 1930'lu yılarda kapitalizm ile sosyalizm arasındaki İsveçli Orta Yol'u üne kavuşturan Marquis Childs, 1970'lerin sonunda İsveç'e geri döndü. Onun *Sweden – The Middle Way on Trial* (1980) kitabında çıkardığı sonuç, İsveçlilerin adalet ve eşitliği ne kadar seviyor olsa da yüksek hayat standartlarını daha da çok seviyor olmasıydı. Ona göre İsveçliler, bu radikal eşitlik politikasını terk edip Orta Yol'a geri döneceklerdi.

Ülke içinde de o eski güzel günlerin kendiliğinden geri gelmeyeceğine ilişkin sezgiler artıyordu. Sorun yalnızca çözümün nasıl göründüğündeydi. ABD ve İngiltere'de yeni ekonomi politikası egemen olmuştu: Düşük vergiler, kuralların esnetilmesi, özelleştirmeler, kapsamlı işsizliğin kabul edilmesi ve talebi artırmak yerine iş ve mal arzını artırmaya odaklanmak. İsveçli sosyal demokratlar bu yolu izlemek istemiyordu. Ama aynı zamanda klasik Keynesçiliğin (burjuva hükümetlerince de 1976-1982 arasında uygulanmıştı) artık sonuç vermediğini görüyorlardı. Fransa'daki –İsveç'te hiçbir zaman iyi bir örnek olarak görülmemiş bir ülke– yeni sosyalist rejim, tam o sıralarda krizden çıkmak için yatırımlar yapmaya çalışıyordu. Tahminler vaatkâr görünmüyordu.

Palme için yeni bir durumdu bu. Hayatında ilk kez arka cebinde bir reform programı yoktu – yalnızca ekonomik krizi durdurmak görevi vardı şimdi. O güne kadar onun politika uygulamaları ekonomik büyümeyle birlikte yürümüştü. Daha SFS başkanıyken 1953'te, arkadaşlarını korkutarak bütçeyi çift katına çıkartıp üyelik aidatlarını artırmıştı. Sosyal demokrat politikacı olduğu zaman, en önde gelen kaynaklarından biri gelecekten umutlu olmaktı. Burjuva partiler devlet finansmanları için endişelenirken Palme, politikacıların artmakta olan refahı yurttaşlar arasında daha iyi ve eşit biçimde dağıtma konusunda yeterince yaratıcı olmamaları yüzünden endişeleniyordu. Şimdi o ve hükümeti zorlu bir öncelik tercihi sınavıyla karşı karşıyaydılar. Sosyal demokratlar Thatcher-Reagan çizgisini seçmeyi düşünmeseler bile belli alanları teşvik etmek için bazı araçların serbest bırakılması isteniyorsa birçok başka alanda kısıntılara gitmek zorunda kalınacağını kabul ediyorlardı. Palme, iyi işleyen bir piyasa ekonomisine olan gereksinme konusunda sağlıklı bir tutum içindeydi. Bunun, uygulamak istediği eşitlik politikasının bir koşulu olduğunu biliyordu. 21 yaşında bir öğrenci olarak Friedrich Hayek'in *Köleliğe Giden Yol*'unu okuduğu zaman –kitap şimdi refah

devletine yeni müdahalenin ana kaynağıydı– eleştirel cümlelerden birinin altını çizmiş ve kenara onaylayıcı anlamda "DİKKAT!" diye yazmıştı: "Modern demokrasinin üstesinden gelemeyip çöktüğü şey, hayat standartlarını düşürme zorunluluğu ya da hatta ekonomik gelişmedeki uzun süreli durgunluktur."

Yeni hükümet göreve başlamadan bir hafta kadar önce 28 Eylül günü, Kjell-Olof Feldt, Olof Palme, Ingvar Carlsson, Thage G. Peterson ve partinin çekirdek kadrolarından birkaç kişi daha kriz politikasını tartışmak üzere Bommersvik'te toplandılar. Müstakbel maliye bakanı Feldt, üç alternatif uygulama planı sundu. Birincisi "genişleme alternatifi," ikincisi "kemerleri sıkma alternatifi" idi ve üçüncüsü dramatik bir tanımlama olan "The Big Bang" adını taşıyordu. Büyük patlama, yatırımları ve üretimi teşvik etmek ve iç talebi azaltmak anlamına geliyordu. Feldt, bununla İsveç ekonomisini ciddi bir devalüasyonla şoke edip yeniden harekete geçirmeyi anlattığını söylüyordu. Feldt'in önerisi kabul edildi. Onu izleyen günlerde Feldt'in en yakın çalışma arkadaşları, kronun yüzde 20 oranında devalüe edilmesinin dışında, genel olarak fiyatların dondurulmasını, ekstra vergi indirimlerini, devalüasyon kârlarını daha adaletli dağıtmak için çalışanlar fonu ve "İsveç malı al" sloganını içeren bir kriz programı hazırladılar. Feldt, bu planlarını 6 Ekim sabahı Arlanda'da diğer İskandinav ülkelerinin maliye bakanlarına açıkladığında gelen tepkiler olumsuz oldu. Kronun belli bir oranda devalüe edileceği bekleniyordu ama Danimarkalılara göre yüzde 20'lik bir oran "tam bir felaket"ti, Norveçlilerin yorumu "İskandinav işbirliğinin bugüne kadar karşılaştığı en büyük darbe" biçiminde oldu. Finlandiya merkez bankası genel müdürüne göre de "saldırgan bir İsveç politikası"ydı bu. Feldt yüzde 16'ya geriledi ama bunun dışında bir korkusu yoktu. Bütün devalüasyonların en büyüğü bu devalüasyon olacaktı.

Arlanda'daki toplantıdan sonra İsveç'in kronun değerini düşüreceği bilgisi dışarıya sızdı. O sabah İsveç bankalarının kambiyo bölümleri kapatıldı ve ertesi sabah hükümetin kesin açıklaması geldi. Devalüasyon İsveç'e dış dünyada popülarite kazandırmadıysa da Feldt'in düşündüğü sonucu verdi. Bu kısmen sosyal demokratların şanslı olmasına bağlıydı, sıklıkla olduğu gibi. Uluslararası konjonktürün 1982 yılında dibe vurduğunu kimse fark etmemişti ve şimdiden yükselişe geçmişti. 1983 yılında Batı dünyası, 1960'lardan sonra ilk kez kesintisiz bir yüksek konjonktür

dönemine geçecekti. Ekonominin sancısızca yeniden düzelmesi, İsveçlilerin ilk aylarında Palme hükümetine olan güveninin büyük olmasına bağlıydı. İşadamları da burjuva yönetimindeki yılların karmaşasından sonra sosyal demokratların geri gelmesinden memnundular. Şimdi yine sükûnet ve düzen başlayacaktı. Feldt en az Sträng kadar akıllı ve yetkin görünüyordu. Hükümet daha önce yapılsa hoşnutsuzluk yaratacak olan kısıtlamaları yapmak üzere bu olumlu havadan yararlandı. Alınan ilk kararlardan biri, önceki yıllarda verimsiz firmalara para pompalamış olan "sanayi acil hattı"nı kapatmak oldu. Feldt devlet harcamalarını kısıtlama çalışmasına da başladı. Sosyal demokrat bakanlara, on yıllarca bütçeleri hep büyük ölçeklerde artan bakanlık harcamalarının azalması gerektiğini kabul ettirmek zordu. Ancak hedef Thatcher İngilteresi gibi devletin geriye çekilmesi değildi. Bazı harcamaların artmasına izin verildi. Örneğin Anna-Greta Leijon'un yönetimindeki çalışma bakanlığı, gençler arasındaki işsizliği azaltmak için ödenek aldı. İsveç sosyal demokratları bunu, Tony Blair, "New Labour" [Yeni İşçi Partisi -ç.] kavramı olarak lanse etmeden 15 yıl önce "Üçüncü Yol" olarak tanımlayacaklardı.

* * *

Palme, genç bir öğrenci olarak 1948'de Kenyon'daki *The Advocate* dergisinde, Sovyetler Birliği'nin İsveç'e bir tehdit oluşturup oluşturmadığını soruyordu ("Czechoslovakia Gone – What about Sweden?"). O zaman yanıt hayır idi. Palme, Erlander'in ve sosyal demokrat hükümetin, bu komünist süper devletin "ilgi alanlarının başka yöne çevrili olduğu" yargısını paylaşıyordu. Ancak yanıtın bir koşulu vardı: "ABD'de ciddi bir ekonomik kriz patlak verir ya da güç dengesini değiştirecek başka bir gelişme olursa" diyordu "o zaman durum tamamen farklı olacaktır." 1980'lerin başında güç dengesini bozacak bir şey olmuş gibiydi ve Sovyetler, ilgisini şimdi tam da İsveç'e yöneltmişti.

1981 sonbaharındaki "*whiskey-on-the-rocks*"ın, yani U-137 sınıfı denizaltının Karlskrona'da karaya oturmasından beri İsveç, denizin altından gelecek tacizlere karşı hazırlıklarını artırmıştı. Hükümetin tam Fälldin'den Palme'ye geçiş döneminde, 1 Ekim 1982'de genelkurmay, Stockholm takımadalarının güney bölümünde bir denizaltı uyarısı aldıklarını açıkladı. Deniz kuvvetleri, birkaç gün sonra bu yabancı teknenin Hår açıklarındaki Musk Adası'nda bulunan deniz üssünün bitişiğinde hapis kaldığını düşünüyordu. Denizaltı avına, günlük gazetelerde

gemi personelinin boğulmak üzere olduğuna ilişkin spekülatif yazılarla dolu sayfalarca yer verildi, muhtemelen esir alınacak denizcilerin muhafaza edileceği barakaların resimleri yayımlandı ve gemiyi batıracak olan "Malin" ve "Elma" adlı İsveç bombalarının kesit görüntüleri çizildi. Stockholm'lüleri denizaltı ateşi sardı, şehrin içindeki Ström kanalında, Lidingö semti kıyılarında ve diğer merkezi yerlerdeki sularda periskop görmeye başladılar. 5 Ekim günü Fälldin hükümeti, kuşkulanılan denizaltının yara alması riskini de göze alarak, bombaların kullanılması için yeşil ışık yaktı. Bu aşamada Moskova'dan gelen açıklamada İsveçlilerin denizaltı avcılığının Sovyetler Birliği'ne zarar vermeye yönelik bir propaganda blöfü olduğu ileri sürüldü. Birkaç hafta sonra, İsveç karasularında herhangi bir tacizin meydana geldiğini gösteren belirgin bir kanıtın olmaması nedeniyle aramalara son verildi.

Palme, 1981 sonbaharındaki denizaltı krizi boyunca kamuoyu önünde Fälldin'in sırtını sıvazlamamış olsa da, onun Sovyetler'e karşı kararlı politikasını sessizce desteklemişti. İsveç'in bağlantısızlığı, kendisinin uluslararası arenada hareket etmesi için bir önkoşuldu. Eğer bu inandırıcı olmazsa –İsveç "sınırı aşmamayı" beceremezse– İsveç'e uluslararası sahnede sesini duyurma olanağı veren bu bağımsız pozisyon yok olacaktı. Ama aynı zamanda büyük bir sorun vardı: Palme'nin silahsızlanma mücadelesindeki özel rolü. Palme Komisyonu, raporunun son biçimini Haziran 1982'de sunmuştu ve sonbahardaki seçim zaferinden sonra komisyonun Soğuk Savaş'ın yeniden alevlenmesini önlemek için yaptığı çalışma devam ediyordu. Palme açısından burada ikili bir rol söz konusuydu. Bir yandan İsveç başbakanı olarak Sovyet yönetimine karşı sert olması, bir yanda da barış temsilcisi olarak Sovyetler Birliği'yle ABD'yi görüşme masasına oturmaya zorlaması gerekiyordu. Çoğu kişi, Palme'nin denizaltı tacizlerini şiddetle protesto edeceğine ve aynı zamanda Kremlin'deki liderleri dikkatlice ikna edeceğine inanmakta zorluk çekiyordu.

Sorunlar nerdeyse hemen başladı. İsveç hükümeti Aralık 1982'de, Orta Avrupa'da boydan boya 300 kilometre genişliğinde nükleer silahtan arınmış bir bölge oluşturulmasını öngören uluslararası bir teklifle geldi. Bu fikir Palme Komisyonu'nun raporundan alınmıştı. Doğu Bloku öneriye olumlu yaklaşırken Batılılar soğuk bakmışlardı. Varşova Paktı, silahsız bölgenin genişliğini iki misline çıkartmak istiyordu ve bu da bü-

tün Batı Almanya'da taktik nükleer silahların tamamen yasaklanması anlamına geliyordu. Gösta Bohman'ın sekreteri ve yakında da damadı olacak olan Muhafazakâr Parti milletvekili Carl Bildt, Palme'ye şiddetle saldırdı. Bu konuda *Dagens Nyheter*'de, "Hükümetin barış politikası, Sovyetler'in temel düşüncelerini kucaklayan, dayanakları kötü ve çekincelerden fazlasıyla yoksun bir sözcükler dizisidir" diye yazacaktı.

Dagens Nyheter, 1983 Şubatı'nda Batı Alman Egon Bahr'ın, Batı Almanya'daki silahsızlanma tartışmalarını canlandırmak için, teklifini planlandığından daha önce sunması için Palmc'yi tcşvik cttiği hakkında bilgiler yayımladı. Ancak gazete bu iddiayı asla kanıtlayamadı. Ama Bahr ile yakın işbirliği Palme için yine de sıkıntılı bir durumdu. Bu Batı Almanyalı, komisyonun Orta Avrupa'da büyük ve nerdeyse koşulsuz olarak nükleer silahtan arınmış bir bölge yaratma konusunda en ileri gitmek isteyen üyesiydi. Buna karşılık Amerikalı Cyrus Vance ve İngiliz David Owen, geleneksel silahların azaltılmasıyla bağlantılı olarak daha küçük bir koridor açılmasından yanaydılar. Sonuç belgesi özenli bir uzlaşma olmuştu. Ama şimdi, teklif İsveç hükümeti tarafından sunulacağı zaman, bunun en önemli bölümlerini Bahr'ın yazdığı görülmüştü. *Dagens Nyheter*'in muhabirine göre, Doğu Bloku'na yönelik konvansiyonel silahların azaltılması talebi, Bahr'ın metinde yaptığı düzeltmeden sonra kaybolmuştu. Palme, muhabirin teklifi anlamadığını ileri sürdü. Cümleler o kadar esnek ki, bugün bile kimin haklı olduğuna karar vermek zor. Teklifin Varşova Paktı tarafından onaylanması ve NATO tarafından geri çevrilmesi bir gerçeklikti, bu da Owen ve Vance'dan çok Bahr'ın görüşlerini yansıtıyordu. Buradan edinilen izlenim, Palme'nin dış politikasının Batı Almanya tarafından yönetildiğiydi. 1981'deki denizaltı olayından sonra Sovyetler Birliği'ne karşı daha sert bir tutum talep eden muhafazakârlar çok kızgındılar.

Palme, birkaç hafta sonra, mart ayının ortasında karşı saldırıya geçti. Parlamentonun dışişleri komisyonundaki tartışmada muhafazakârları NATO'nun dümen suyunda gitmekle suçladı ve "İsveç'in güvenlik politikası için bir güvenlik sorunu" olduklarını söyledi. Amacı, 1981 sonbaharında Gösta Bohman'ın yerini almış olan muhafazakâr lider Ulf Adelsohn'la bir tartışmaya girmekti. Adelsohn daha önce Stockholm belediyesinin başarılı mali işler sorumlusuydu. Belediye Sarayı'nda partiler arasındaki oldukça huzurlu havaya alışıktı ve parlamentodaki

sert tutum, özelikle de Palme'nin sertliği karşısında şoke olmuştu. Belki muhafazakârların sandığındaki en keskin bıçaklardan biri değildi ama dürüst, sorumlu ve saygın bir politikacıydı ve daha sonra vali olarak verdiği hizmetler nedeniyle Stockholm'lüler tarafından çok takdir edilecekti. Fakat, Palme onun önceli Gösta Bohman'dan çok farklı bir tip olduğunu görmek istememiş ya da görememişti. Tarafların güçlerinin eşit olmadığı maçlar, tartışmaların amacından uzaklaşmasına yol açıyordu. Bu daha 1982 Aralık ayında, sosyal demokratların parlamentoda bir gece vakti komünistler'le –ilk kez sosyal demokrat hükümeti düşürmekle tehdit etmişlerdi– ter dökücü bir uzlaşmaya vardıkları zaman başlamıştı. Adelsohn da kıyıdan tartışmaya katılmıştı. Palme sinirlenmiş ve muhafazakâr lider için tıslayarak "yabancı kuş" demişti. Palme'nin metaforları çok parlak olabiliyordu ama bazen –bu olayda olduğu gibi– tuhaf ya da kabaydı. Adelsohn 1800'lerde Polonya'dan göçen bir Yahudi ailesinden geldiği için, bu saldırı, biraz da kötü niyetle Yahudi düşmanlığı olarak yorumlanabilirdi. Adelsohn bu görüşte değildi ama Palme hakkında son derece büyük bir düş kırıklığına uğramıştı. Günlüğünde, "Palme'nin belki benden nefret ettiği ya da beni küçümsediği ya da muhtemelen bunların bir bileşimi iddia ediliyor" diye yazmıştı. Başka bir yerde de, "Bilmiyorum, bu adam gerçekten bir sır. Ancak bugün mecliste seviyesizdi" diye yazacaktı.

Palme, birkaç ay sonra, mart ayında Adelsohn'la dış politika konusunda tartışmak istediğini bildirdiğinde Adelsohn Finlandiya'ya gitmeyi seçti. Muhafazakârlar onun yerine, henüz görece tanınmamış olan Carl Bildt'i gönderdiler. Bu 33 yaşındaki milletvekili, parti liderinden farklı olarak güvenlik politikasıyla ilgili sorunlara hâkimdi. Babası subaydı ve bu soylu Bildt ailesinin geçmişinde bir başbakan, bir İsveç Akademisi üyesi ve bir general vardı. Bildt 1949'da Halmstad'da doğmuştu –(r) sesini yuvarladığı biraz inatçı Halland şivesini orada edinmişti– ama gelişme çağının büyük bir bölümünü Stockholm'de, Östermalm'de geçirmişti. Palme'ye benzer bir biçimde o da çok erken yaşta entelektüel yetkinliğe ulaşmıştı ama boş zamanlarında daha sınırlı ilgi alanları vardı: Spordan uzak ama uçaklarla kurşun askerlere düşkündü. Okul yıllarında bir "kukla-bürokrat" –başka bir deyişle öğrenci örgütü SECO'da görevli– olmuştu. Östra Real lisesini bitirdikten sonra Stockholm Üniversitesi'ne girdi ve öğrenci birliği politikasına katıldı. Mayıs 1968'de Öğrenci

Birliği'nin merkezindeydi ve başkan Anders Carlberg'i devirmek için hafızalara kazınacak bir girişimde bulundu. Konuşmacı kürsüsünden ölümcül ciddiyetli devrimci gençlere biraz klasik öğrenci mizahıyla saldırmıştı: "Marksist bir temelde durduğunuzdan çok fazla söz ediyorsunuz. Ama benim mavi [sağcıların rengi -ç.] montumun üzerinde kimin durduğunu bilmek isterdim." Öğrenci politikacılığından Muhafazakâr Parti'ye kaydı ve 1970'lerde parti içinde yıldızı hızla parladı.

1980'lerin başında politikayla ilgili çevrelerin dışında tanınıyor olsa bile, daha çok kavgacı bir öğrenci temsilcisi tipi olarak algılanıyordu. Ancak 16 Mart 1983'te parlamentoda korku duyulan sosyal demokrat başbakanla başa çıkarak politik çıkışını yapmıştı. Bu kısmen Palme'nin, Adelsohn'un kaçışından sonra formunu kaybetmesine bağlıydı. Başbakan, muhafazakâr liderin orada olmamasını gereksiz yere fazla büyüttü ve onu "palyaçoluk yapmakla" suçladı – bu, birkaç yıl önce İsveç akşam gazetelerinin büyük bir sevinçle üstüne atladığı, Adelsohn'un bir Filipin gece kulübünde bambudan eteklikle dans etmesine yapılan bir göndermeydi. Palme saldırgan ve ciddiyetten uzak bir görüntü verirken Bildt sükûnetini koruyordu. Bu genç muhafazakâr, başbakana "rrr"lı lehçesiyle çıkış yaptı ve sözcükleri daha özenle seçmesini ve parlamentodaki meslektaşlarını "güvenlik riski" olarak göstermemesini söyledi.

İsveç'in denizaltı sorunuyla ve Sovyetler Birliği'yle nasıl başa çıkacağı sorusu hâlâ ortadaydı. Palme'nin başbakan olarak yaptığı ilk işlerden biri, üçü sosyal demokrat ve ikisi burjuva üyesi olan bir denizaltı komisyonu kurmak oldu. Askeri konularda sosyal demokrat temsilcilerden çok daha fazla bilgisi olan Carl Bildt'in burjuvaların temsilcilerinden birisi olması, sonucu muhtemelen etkilemişti. Komisyon, çalışmalarının sonucunu Nisan 1983'te sunduğu zaman, kesin kanıtlar olmamasına rağmen gerçekten de "Varşova Paktı'na bağlı olan denizaltıların, başka bir deyişle Sovyet denizaltısının" söz konusu olduğunu belirtiyordu. Daha sonra hükümet içinde denizaltıların gerçekten Sovyetler'e ait olup olmadığı konusunda bir kuşku olduğu görülmüştü. Özellikle Dışişleri Bakanı Bodström kuşkular taşıyordu ve hükümetin kendisinin ayrıca bir analiz yapmasını istiyordu.

Denizaltı sorunu Palme'yi zor bir ikilem içine soktu. Uluslararası barış arabulucusu olarak rolünün önkoşulu, İsveç'in tarafsız bir ülke olarak Soğuk Savaş'ın dışında bulunmasıydı. Ancak denizaltı komis-

yonunun vardığı sonuçlar doğru idiyse, İsveç'in Sovyetler'e sert bir eleştiri yöneltmesi ve belki de silahlanmaya başlaması da zorunluydu. Muhafazakârlar, öncelikle de Carl Bildt, iç politika arenasında, anavatanı savunma konusundaki kararlılık zafiyeti gösteren her işareti yok etmeye hazırdı. Palme, tıpkı 1968'deki gösteride Vietnamlı diplomatla yan yana yürümüş olduğu gibi politik olarak hiçbir orta yol olmadığını anlamıştı. Aslında denizaltı komisyonunun sonuç formülasyonlarından memnun değildi. Özellikle de bunları kamuoyuna açıklanmadan önce etkileyecek herhangi bir olanak bulamadığı için. Ama o da denizaltıların Sovyetler'e ait olduğuna emindi. Daha sonra parti yönetimine "Bu Sovyet denizaltı tacizleri, belki de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşadığımız en ciddi dış politik durumdur" diyecekti. Bu nedenle sert bir karşılık vermeyi seçti. Bodström'ün birkaç gün daha bekleyip hükümetin kendi analizini yapması teklifini geri çevirdi. Bir gecikme yalnızca denizaltı komisyonunu hiçe saydığı izlenimini verecekti. Savunma Bakanı Anders Thunborg, son derece sert bir protesto notası yazmakla görevlendirildi. 26 Nisan günü Sovyetler'in büyükelçisi Boris Pankin, Palme'nin Rosenbad'daki çalışma odasına çağrıldı. Normal koşullarda bu tür protesto notaları dışişleri bakanlarının eliyle verilirdi. Durumun ciddiyetini vurgulamak için, Catalina olayından sonra ilk kez başbakan bu işi üstlenmişti. Protestonun içeriği açıktı: "Tacizler, uluslararası kurallara karşı ciddi bir suç oluşturmaktadır... Bunlar, amaçlı ve yasadışı olarak, İsveç karasularını inceleme girişimi olarak yorumlanmaktadır."

Bunun dışındaki her şey politik açıdan delilik olacaktı. Sulandırılmış bir protesto, çifte bir yanlış olacaktı ve hem Moskova'da herhangi bir etki yaratmayacak, hem de Carl Bildt'in ekmeğine yağ sürecekti. Ancak durum, başbakanı muhafazakârlara karşı daha dostane olmaya yöneltmemişti. Carl Bildt, denizaltı komisyonu raporunu nisan ayının ortasında teslim eder etmez ABD'ye gitti ve orada savunma ve dışişleri bakanlıklarındaki önde gelen memurlarla görüşmeler yaptı. 20 Mayıs'ta Dışişleri Kurulu toplandığında Palme, Carl Bildt'le ilgili onun "Washington yolculuğunu" ima ederek memnuniyetsizliğini gösterdi. Yerinde bir eleştiriydi bu. Daha denizaltı raporunun mürekkebi kurumadan, denizaltı komisyon üyelerinden birinin İsveç güvenlik politikasını görüşmek üzere ABD'ye gitmesi pek iyi görünmüyordu. Palme, Dışişleri Kurulu'na ve onun o zaman 37 yaşında olan başkanı Kral XVI. Karl Gustaf'a yaptığı

konuşmada “Bunu bir olay haline getirmek istemiyorum ama hükümetin denizaltı komisyonu üyeliği yapmış olan bir muhalefet temsilcisinden bazı talepleri olabileceğini vurgulamak istiyorum” demişti. Dışişleri Kurulu, geleneksel olarak, dış politikadaki ulusal birlikteliği vurgulamak için Stockholm’deki sarayda toplanıyordu. Konu orada kapanabilirdi. Ama Palme’nin bu paylaması basına sızınca Bildt son derece sinirlendi. Palme’yi “nerdeyse bir ortaçağ intikam duygusu” taşımakla suçladı ve “Bu Palme’nin beni susturmak için gösterdiği alçakça bir çabadır” dedi.

Palme, şimdi Bildt’in bütün sınırları aştığını düşünüyordu. Çalışma arkadaşlarından bir kısmının tereddüdüne rağmen bu muhafazakâr politikacının yaptığı bu sert saldırıyı kınayan bir hükümet bildirisi yayınlanmasını sağladı. Palme’nin gözünde, sorunun bir kişiler arası kavga değil, bir ilke sorunu olduğunu göstermek için bütün hükümetin bunun arkasında durması önemliydi. Bildt’in alçaklık ve ortaçağ intikamı gibi sözleri kuşkusuz düşüncesizlikti. Ayrıca o bağışlamasız Palme, 1969’daki bir olayı unutmamıştı. O zaman, sağcı gençliğin Stockholm’deki bir dergisi, Palme’yi hasta ve delirmiş olarak gösteren bir karikatür yayımlamıştı. Palme, bu yayının arkasında Bildt’in olduğunu sanıyordu. Ama Palme’nin öfkesi anlaşılır olsa bile, bütün hükümetin bir milletvekilini kınaması da iyi bir görüntü vermiyordu. Sanki Bildt herhangi bir biçimde bir devlet başkanını yok etmeye teşebbüs etmiş gibiydi. Bu da Muhafazakâr Parti yönetiminin ve meclis grubunun başlangıçta başına buyruk tutumuna karşı kuşkulu olmasına rağmen Bildt’in arkasında durmasına neden oldu. Bütün sosyal demokrat hükümet tarafından sert bir saldırıya uğramanın, genç ve gelecek vaat eden bir muhafazakâr politikacı için bir yük olması gerekmezdi. Bir sosyal demokrat milletvekilinin belirttiği gibi, “Palme’nin şiddetli tepkisinin sonucu Bildt, kamuoyu önünde çok daha çabuk tanınmıştı.”

Bildt, olgunlaşmış politikacı ve başbakan olarak sosyal demokrat öncelinden oldukça farklı olduğunu gösterecekti. Ama Bildt, 1983 baharında onun bir sağ versiyonu olarak görülüyordu. Bunu Anders Ferm şöyle özetleyecekti: “Öğrenci politikacılığından gelen Östermalm’li gencin tartışma becerisi yüksek, dünyaya ilişkin aynı ilgileri var ve kendi analizlerini yapıyor.” Belki bu, Palme’nin Bildt’e duyduğu antipatiyi besleyen bir faktördü. Ama çelişki, temelde politikti. Palme barış arabulucusu ve İsveç ulusunun savunucusu olarak ikili gündemini yürütebilmek

için mücadele ediyordu. Sorun Palme'nin bu sert kişilik saldırısında, kaybeden kişinin kendisi olduğunu anlamamasındaydı. Bildt, kendisine gülünmesine tahammül eden genç bir horozdu ama İsveçlilerin çoğu, başbakanlarından daha sakin ve ağırbaşlı bir davranış bekliyordu, özellikle huzursuzluğun olduğu bir zamanda. Ferm şefi ve dostu Palme'yi yatıştırmak için elinden geleni yaptı: "Aptallık ediyorsun. Bu polemiğe girmemelisin. Bırak, bunu başkası yapsın."

Denizaltı dramının son perdesi 1983 Aralık ayında oynandı. *Svenska Dagbladet*, İsveç hükümetinin bahar aylarında Sovyet tacizlerini protesto ederken çift yönlü oynadığını ileri süren bir yazı yayımladı. Yanıt olarak, şimdi İsveç'in BM büyükelçisi olan Anders Ferm'in New York'ta iki Rus diplomatına hükümetin denizaltı komisyonunun vardığı sonuçlara inanmadığını söylediği gösteriliyordu. Aslında Ferm, Palme tarafından yalnızca, Sovyet parti yönetiminin protestodan haberdar olduğu konusunda emin olmak için görevlendirilmişti. Gazetenin verdiği bilgi sansasyon yarattı. Palme'nin karşı çıkışı beklenmedik bir biçimde oldu. Canlı yayınlanan bir televizyon programında Anders Ferm'in Ruslarla yaptığı konuşmayı rapor eden mektubunu kamuoyuna okudu. Mektupta Palme'nin Rusları bir denizaltıyı batırmakla tehdit ettiği ve "su yüzeyinde cesetlerin yüzdüğünü görme riskimiz var" dediği görülüyordu. Palme'nin, mektubun tamamını okumadığı anlaşılınca kavgaya bir tur daha eklenecekti. Ama bu sorun da ortadan kalktığında *Svenska Dagbladet* ve muhafazakârların anlamsız bir şey yaptığı açıkça ortaya çıkacaktı. Tıpkı Fälldin gibi Palme de "sınırları tutmuştu."

İsveç karasularında gerçekten Sovyet denizaltıları bulunmuş muydu, yoksa İsveç genel bir histeriye mi kurban gitmişti sorusu, uzunca bir zaman tartışılıp duracaktı. Buna inanmayanlardan biri olan Dışişleri Bakanı Lennart Bodström, 1985 kışında *Dagens Nyheter*'den birkaç gazeteciyle sohbet ederken bunu itiraf edince kendisi için talihsiz bir şey yapmış olacaktı. Muhalefet küplere bindi ve istifasını istedi. Nerdeyse vatan haini olarak görülüyordu. Adelsohn'a göre "İsveç ordusunun İsveç sınırlarını yabancı askerlere karşı savunma çabalarını gülünç duruma düşürmüştü." Ama Rainer olayından sonra dışarıdan atadığı ikinci bakanı görevden almayı hiç de istemeyen Palme, dışişleri bakanına tam destek verdi. Burjuva partilerinin güvenlik konusunda bütün köprüleri yıktığını söylüyordu: "Bir hükümet değişikliği... İsveç'i barış konusun-

da ciddi bir tehlikeye sokmak demektir..." Daha sonra yapılan birçok araştırma sonucunda komisyonun kanıt malzemelerinin fazlasıyla kötü olduğunun ve eksiklikler taşıdığının ortaya çıkmasıyla Bodström'e onuru iade edildi. Ama 1982-1983 yıllarında Palme de dahil olmak üzere, olayda merkez rol oynayan birçok aktör, denizaltı komisyonunun vardığı sonuçlara güvenmenin zorunlu olduğuna emindiler.

***

1980'li yıllar, para kazanma sanatıyla daha coşkulu bir ilişki anlamına da geliyordu. "Kâr" ve "kazanç" gibi sözcükler saygınlık kazandı. Gaddar petrol milyoneri J.R. Ewing'in kahraman olduğu *Dallas* dizisinin, İsveç televizyonundaki prömiyeri 30 Ocak 1981'de yapıldı ve onu izleyen yıllarda İsveç'in en popüler dizisi oldu. Gençler için 1983'te yayınlanmaya başlayan *Fame* dizisi vardı ve eğlence dünyasında nasıl kariyer yapılacağını anlatıyordu. Başarı, doğru dinsel inancın da bir işareti olmuştu: İsveç'i fırtına gibi Eurovision şarkı yarışmasına götüren Carola Häggkvist, kariyerini yukarıdan Tanrı'nın yönettiğini söylemekten bir an için bile çekinmedi.

Kamuoyunda yeni tür bir kapitalist türemişti. Bunlar çeşitli alanlar arasında hızla aktarılan çok büyük miktarda paraları kontrol ediyorlardı. Bunların arasında en önde gelenlerden biri, Kol&Koks gibi silik bir ismi olan iflasın eşiğindeki bir ithalat firmasını 1970'lerde Beijerinvest adıyla başarılı bir yatırım firmasına dönüştürmüştü. Çalışma odasında provokatif bir kafa tutma gösterisi olarak, içi parayla dolu plastik bir kadın gövdesi heykeli bulunduruyordu. 40 yaşında, uzun saçlı Jan Stenbeck isimli birisi, kız kardeşleriyle uzun süren bir iktidar mücadelesinden sonra babalarından kalan orman ve çelik sanayi imparatorluğu Kinnevik'i devraldı. Kısa bir zaman içinde Kinnevik'i İsveç'in en büyük basın şirketine dönüştürdü. Ama bu yeni kapitalistlerin belki en göze batanı, 1960'larda Mısır'dan İsveç'e gelen ve Ultuna Tarım Üniversitesi'nde araştırmacı olarak kariyerine başlayan Refaat El-Sayed idi. 1981 yılı başında yeterince borç para toplamayı başarmış ve Strängnäs'te kapanma tehditi altında olan Fermenta adlı bir penisilin fabrikasını satın almıştı. Elektrolux'ten aldığı borçla bir dizi ilaç firması daha satın aldı. Hisse senetlerinin değeri arttı ve El-Sayed milyarder oldu, hiç olmazsa kâğıt üzerinde. İşe sıfırdan başlayan bir göçmen delikanlının başarı masalıydı bu. Ekonomiye kilitlenmekten ve baş döndürücü ticaretten hoşlanma-

yanlar da vardı. *Svenska Dagbladet*'te Cajen takma adıyla günlük maniler yazan şair Caj Lundgren 1983 yılını şöyle özetleyecekti: "Yalnızca finans şirketi görüyorum şimdi / ve hisse senedi alımı ve fon teklifi / ve hesap açığı ve örtme tekniği."

Bu açıdan bakıldığında o zamanın İsveç'ini, sosyalizmin demirci ocağına düşmekte olan bir toplum olarak görmek zor. Ama 4 Ekim 1983'te, Stockholm'ün merkezinde Çalışan Fonları'nı protesto etmek için toplanan 75 bin insan tam da bunun huzursuzluğunu yaşıyordu. İsveç tarihinin en büyük gösterisini yapan ve Vietnam gösterisini gölgede bırakan bu muazzam kalabalık, biraz nemli ve sıcak sonbahar havasında Humle Parkı'ndan parlamentoya yürüdü. Småland'dan gelen bir grup küçük işletmeci "Fonlar: Mükemmel suç!" yazılı pankartlar taşıyordu. Önde gelen sendikacılardan biri durumu hoşnutsuz bir ifadeyle "Yöneticiler, parası ödenmiş iş saatleri içinde, küçük insanları ezmek için toplanmışlar" diye açıklayacaktı. İroni bu ya, o eski Meidner fonları çok uzun zaman önce tarihe gömülmüştü. Onların yerini sosyal demokratların haziran ayında kabul ettiği oldukça güdük bir fon teklifi almıştı. Palme, bu teklifi ikinci el arabalar satan birisi gibi sunmuştu: "Bu, piyasa ekonomisine göre birbirine rakip beş fonu içeren küçük bir tekliftir." Fakat, yararı olmadı. Fonlar, burjuva partileri için hâlâ seçmenleri harekete geçirmek ve sosyal demokratların değerini düşürmek üzere kullandıkları mükemmel bir araçtı. Birçok göstericiden birisi de Olof Palme'nin ağabeyi Claës idi ve Mynt Meydanı'nda polisin koyduğu paravanların en önünde duruyor ve başbakan pencereye çıkıp kendini göstermeyi reddettiği için kitlenin, "Korkak Palme! Korkak Palme!" diye bağırıp tempo tutmasından hiç de rahatsız olmamış görünüyordu.

Sosyal demokratlar, bu yoğun protestolara rağmen Çalışan Fonları'nı 1983 Noel akşamından birkaç gün önce nihayet meclisten geçirdiler. 4 Ekim gösterileri gibi bu da bir simgeler politikasıydı. Bu aşamada geri dönüş yapmak İşçi Hareketi için çok fazla moral bozucu olacaktı. Palme ve Feldt, fonları iyisiyle kötüsüyle bir zafere götürmüşlerdi. Maliye bakanı, parlamentodaki oturma sırasına İşçi Hareketi içindeki havayı yansıtan kafiyeli iki satır yazmış ve bu bir fotoğrafçının teleobjektifine yakalanmıştı: "Çalışan Fonları bok mu bok / onları buraya kadar taşıdık, laf yok!" Ama bu fonlar Meidner'in başlangıçtaki devletçi sosyalist düşüncesinden ışık yılı kadar uzaktı. Yine de bu LO iktisatçısı, küçük bir

tazminat alacaktı. Bu küçültülmüş fon teklifinin 1983'te kabul edilmesinden birkaç hafta önce, hükümet tarafından profesörlüğe getirilmişti.

* * *

4 Ekim gösterileri, başarılı kriz politikasına rağmen sosyal demokrat hükümeti sarsan güvensizliğin yalnızca bir parçasıydı. Palme hükümeti 1983-1984 yıllarında birçok yönden sert saldırılara uğramıştı. İsveç toplumundaki çelişkilerin genel düzeyi yükselmişti. 1960'ların sonunda ne kadar devrimci söylem olsa da insanlarda temel bir güvence ve iyi niyet çizgisi vardı. Söylenen aşırı şeylerin çoğu, birçok yurttaşın demokrasiye ve gelişmeye sarsılmaz inancı olduğu için söylenebiliyordu. 1980'lerin başında ütopyalar gerilemiş ve geleceğe güvensizlik ile iktidara karşı kuşku daha büyümüştü. Bu özellikle iktidardakilerin daha sıkı gözlemlenmesi anlamına geliyordu. Aslında politikacıların karıştığı çeşitli türden "olaylar" bütün savaş sonrası dönemde sürekli yer alan bir görüntüydü. Ancak gazeteciler daha bağımsız ve saygısız olmuşlardı. Ayrıca sürek avı yapma konusunda daha da istekliydiler. Bu da onların yaptıkları açıklamalarla, politik sonuçları zorlama olanaklarını artırıyordu.

Palme, bunu 1983 sonbaharında Çalışan Fonları tartışmasının son aşamasına gelindiği zamanda son derece acımasız biçimde yaşadı. Sosyal demokrat *Aftonbladet* gazetesi 1 Kasım günü, Adalet Bakanı Ove Rainer'in vergi planlamasıyla uğraştığını, başka bir deyişle, yalnızca vergi ödememek amacıyla hisse senedi alıp sattığını açıkladı. Bir yıl içinde 2,4 milyon kron kazanmıştı ama bunun yalnızca yüzde 10'unun vergisini ödemişti. Rainer yasaya aykırı bir şey yapmamıştı ama onun bu davranışı, İşçi Hareketi'nin ahlaki değerleriyle çatışıyordu: Bir sosyal demokrat bakan, özellikle zengin olmamalıydı, eğer zengin idiyse, hiç olmazsa çok vergi ödemeliydi. Rahatsız edici bir durumdu ama henüz bir felaket değildi.

İşte o zaman, Palme'nin eski hasımlarından biri, Nancy Eriksson, gölgelerin arasından sahneye çıktı. Şimdilerde emekliydi ama o kadar hiddetlenmişti ki, *Aftonbladet*'te bir tartışma yazısı yazdı. Eriksson'a göre Rainer'in vergi planlaması "ideallerimize hakaretti." Rainer'e gelen baskılar o kadar arttı ki, artık bakanlıkta kalması mümkün değildi. Palme'ye gelince, adalet bakanının hisse senedi alışverişinden pek bir şey anlamamıştı ama bütün bu durumu tiksindirici buluyordu. Çalışma arkadaşlarını haksız ve abartılı suçlamalara karşı savunmak, Geijer

olayında olduğu gbi, onun için bir onur sorunuydu. Kaldı ki Sosyal Demokrat Parti üyesi olmayan Rainer'i bakanlığa kendisi getirmişti. Daha 1978'de Ola Ullsten'e bir Halk Partisi hükümetinin yolunu açacaklarını bildirdiği zaman ona, bakan olarak Posta İdaresi Genel Müdürü Ove Rainer'i düşünmemesini, kendisinin onun için bazı planları olduğunu söylemişti. Şimdi 9 Kasım 1983 günü akşamı, Rosenbad'da basın toplantısı yapmak ve Rainer'in istifa edeceğini bildirmek zorunda kalmıştı. Ancak, gazetecilere karşı olağanüstü haşin olan Palme, adalet bakanına karşı olan güveninin "ciddi ve dürüst bir insan olarak tam olduğunu" vurgulamıştı. Bunun altını çizmek için hükümet ertesi gün Rainer'i Anayasa Mahkemesi üyesi olarak atamıştı. Ancak bir hafta sonra Rainer'in vergi planlamasının, göründüğünden çok daha kapsamlı ve kuşkulu olduğu ortaya çıktı. Yeni görevinden kendisi çekildi. Palme günah çıkardı ve Rainer'e inanmakla hata yaptığını itiraf etti. Ama aynı zamanda politika hayatında güvenin zorunlu olduğuna işaret etti: "Politika cephesindeki otuz yıl, bana insanlara güvenmeyi öğretti... Her düş kırıklığına uğradığımda sonsuza kadar kuşkucu durumuna düşmek istemiyorum." Şimdi bazı sosyal demokrat gazeteler Palme'yi, Rainer'i önce şiddetle savunduğu, sonra da sırtından bıçakladığı için eleştiriyordu.

Fakat, iş Rainer olayıyla bitmemişti. İsveç toplumunda nerdeyse herkesin herkesle savaştığı Hobbes'çu* bir durum hüküm sürüyor gibi görünüyordu. Komünistler efelenmeye başlamış ve hatta hükümeti devirmek için burjuva partileriyle işbirliği yapmak tehdidinde bulunmuştu. Halk Partisi ve Merkez Partisi, Palme ve Feldt'in 1981 baharındaki "şahane gece"de anlaşmaya vardıkları büyük vergi reformunu yırtmaları nedeniyle kendilerini ihanete uğramış hissediyorlardı. İşçi Hareketi içinde sağ diye nitelenen başbakanlık bürokrasisi ile hoşnutsuzluğu giderek artan sendikal hareket arasında "güllerin savaşı" başladı [Gül, sosyal demokratların amblemidir .]. Hükümet, 1 Mayıs konuşma kürsülerinde olduğu gibi LO'nun gazetesindeki başyazılarda, az ya da çok açık ifadelerle sağ politika izlemekle suçlanıyordu. Feldt'in kriz politikasının tamamen arkasında duran Palme de kendi payına düşeni almıştı. LO başkanı Stig Malm –Gunnar Nilsson'un yerine yeni geçmişti– 1984

* Thomas Hobbes: 1600'lerin ünlü İngiliz filozofu. Doğadaki güç yasalarının insanlar için de geçerli oduğunu savunuyordu - ç.n.

baharında, Volvo Genel Müdürü Pehr G. Gyllenhammar'ı ücret artışı taleplerine karşı direnmesi için çok fazla teşvik ederek toplusözleşme görüşmelerine müdahale ettiği için Palme'yi azarlayacaktı. En çok ileri giden, muhtemelen İsveç'in şimdi bir "sosyal demokrat hükümete" gereksinimi olduğunu söyleyen Stig Malm olmuştu. Palme'nin başbakan olarak son yıllarında, genel olarak kemerleri sıkma politikasından memnun olmayan işçilerle çatışması, giderek olağan bir hale gelecekti. Ancak bu, Per Albin Hansson'un zamanından beri sosyal demokrat başkanların görev tanımlamaları içinde yer alıyordu. Eleştiriler nadiren kişiseldi ve Palme eleştirileri genellikle gocunmadan karşılıyordu.

Daha ağır olanı, şimdi en çok sağdan gelen nefret dolu ya da politik yelpazede soldan sağa geçerken bu hareketlerinin merkezine Palme'ye karşı kinlerini oturtan kişilerden gelen saldırılardı. Doğu Avrupa'ya kırk bin traktör gibi bir sürü tuhaf düşünceleriyle birlikte Palme'ye de odaklanan son derece itici bir örgüt olan Avrupa İşçi Partisi de [EAP] bunların arasındaydı: "İsveç halkı, bir deli, ruh sağlığı bozuk bir katil tarafından yönetilmektedir..." diyorlardı. EAP, 1985 kışında, Stockholm'ün sokaklarında kalın bir bildiri dağıttı. Palme'nin ailesinden söz ediyordu bu. Özellikle de onun Alman akrabaları Knieriem'lerin Nazilerle kapsamlı işbirliğini anlatıyordu. Suçlamaların başında, Olof'un dedesi kimya profesörü Woldamar von Knieriem'in, Nazi ideoloğu Alfred Rosenberg'i öğrencisi olarak sınıfına alması geliyordu. Çıkarılan sonuçlar komik olsa bile, EAP'nin, muhtemelen gizli istihbarat teşkilatında çok iyi kaynakları olduğu apaçıktı. EAP mensupları sıklıkla Stockholm'ün merkezinde durup propaganda bildirilerini dağıtıyordu. Sabahları Rosenbad'a erken giden Palme'nin basın sekreteri Kjell Lindström, EAP mensuplarının yakınlarda olduğunu görünce başbakana telefon edip onun işe başka bir yoldan gelmesini sağlıyordu.

Alf Enerström adlı doktor ve onun aktris karısı Gio Petré, gazetelerde sık sık tuhaf ve Palme'nin kişiliğine saldıran ilanlar yayımlattılar. Bir başka saplantılı Palme düşmanı, iflah olmaz Nazi ve dolandırıcı Carl Göran Edquist idi. Kariyerine daha 1931'de komünist gazete *Ny Dags*'ın binasına silahlı saldırı yaparak başlamıştı. Savaş yıllarında SS'lere üye olmuş ve 1960'larda İsveçli aşırı sağcıların ve Nazilerin hukuk temsilciliğini yapmıştı. Kendi yayımladığı kitabı *Gaspedilen Ülke*'nin ilk sayfalarından birinde bir Palme resmi vardı ve orada Palme, "İsveç halkının son

yirmi yılda nasıl hasta bir topluma dönüştüğünün göstergesi" olarak tanıtılmıştı. Edquist'in bu kitabı, İlk Mahkeme tarafından Palme'nin katili olarak hüküm giyen ancak Üst Mahkeme tarafından serbest bırakılan alkolik suçlu Christer Pettersson'un evinde de vardı. Palme'ye karşı 1970'lerin başında yürütülen fısıltı kampanyaları ne kadar utanç verici olsa da bunlar, görünüşte akıl sağlığı tamamıyla yerinde olan kişiler tarafından uygulanmıştı. Ama 1980'lerin başında sanki İsveç'teki politik şaşkınlık ve psikolojik yetersizlik içinde bulun bütün insanlar, Palme'nin onların hoşnutsuzluğunun temel nedeni olduğu sonucuna varmışlardı.

Kamuoyundaki normal konuşmalar çerçevesinde bile Palme düşmanı görüşleri içeren geniş bir söylem birikimi vardı. Yazar Lars Gustafsson, "Palme'den son yıllarda gerçekten nefret etmeye başladığını" ilan etmişti. Onun dostu Jan Myrdal, kısa ve öz olarak başbakanın "itin biri" olduğunu açıklıyordu. Halk Partisi'nin önceki genel başkanı Per Ahlmark, Palme'nin ahlaki ve entelektüel açıdan bir harabe" olduğunu söylüyordu. Burjuva gazetelerinin başyazılarında Palme'ye genellikle politik eleştiriler yöneltiliyordu ama bazen kışkırtıcı kişisel saldırılar da öne çıkıyordu. Liberal *Sundsvalls Tidning* gazetesinin kültür şefi Curt Bladh, 1982 Aralık ayında –Palme'nin Adelsohn'u "yabancı kuş" olarak tanımladığının ertesi günü– Palme'nin gençliğinde İsveç politika hayatında taze bir nefes olduğunu yazmıştı örneğin, ama şöyle devam ediyordu: "Palme, bir zamanlar İsveç politikasının yol gösteren yıldızıydı... Bugün o bir trajedidir... İktidarı elinde tutmayı temel amaç edinmiş bir insandır... Kötü bir politikacıyı resmetmektedir... İticidir ve can sıkıcı bir palyaçodur." Diğer eleştiriciler, tersine, Palme'nin zaman içinde hiç de değişmediğini düşünüyorlardı. Finlandiya İsveçlisi yazar Marianne Alopaeus 1983'te çıkan *İsveç'in Çarptığı* adlı kitabında onun için, "Ebediyen çocuksu liseli... çalışkan bir öğrenci ve arsız" diye yazmıştı.

Palme'nin taraftarlarının ve çalışma arkadaşlarının bir kısmı da onun yıllar geçtikçe daha vakur ve ulusun babası olmaya yakışır davranması gerektiği düşüncesini paylaşıyorlardı. Onun o zararsız Adelsohn'un kişiliğine saldırısı ve genç Bildt'e karşı gösterdiği öfke, artık bir "politik mücadele heyecanı" olarak değil, daha çok "kızgın bir iktidar sahibinin sorgulandığı için gösterdiği hiddet" olarak algılanıyordu. Ama o üslubunu değiştirmeyi istemiyordu ve bunu yapamıyordu da zaten. O politikayı çelişkiler olarak görüyordu: Karşıtlıkların netleştirilmesi

ve kavranılabilir biçime sokulması gerekirdi. Onun yalnızca dostluk ve düşüncelilik yansıtan yanlarını tanıyan eski dostları, ona muhaliflerine neden o kadar sert hücum ettiğini sorduklarında, sosyal demokrat seçmenlerin ondan beklentilerinin bu olduğu yanıtını veriyordu. Ama şimdi 60 yaşına yaklaştığında, bunun bütün gerçeği yansıtmadığı apaçıktı. Bütün hayatı boyunca politik adrenalinin akması için açık düşman resimlerine bağımlı olmuştu. Mücadelesinin bir parçasıydı bu, rekabetin zorunlu bir unsuruydu; boksör Muhammed Ali'nin rakiplerini küfürler ve aşağılayıcı kafiyeli sözlerle kızdırması gibi bir şeydi.

Fakat, uzun erimde pahalı bir taktikti bu. Halk Partisi lideri Gunnar Helén gibi bazı yüce gönüllü muhalifleri onun hücumlarını çabucak unuturlardı. Ama başkalarının beynine bu saldırılar, kazınır ve ömür boyu sürecek bir öfke yaratırdı. Başbakan olarak yeniden iktidara geldikten yaklaşık bir yıl kadar sonra eski dostu ve sık sık kapıştığı arkadaşı Bertil Östergren'in kendisiyle ilgili bir kitap yazacağını öğrenmişti. Bunun çok eleştirel bir portre olacağını anlamıştı. Palme ve Östergren daha 1950'lerde SFS'de kapışmışlardı ve 1963'te yapılan öğrencilerle ilgili sosyal araştırma bağlamında şiddetli bir uyuşmazlığa düşmüşlerdi. Ancak Palme, Östergren'in kendisiyle iki kez söyleşi yapmasını kabul etmişti ve ayrıca daha 1953 yılında Erlander'in yanına gittiğinde sosyal demokrat olduğunu kanıtlamak için Stockholm Üniversitesi'ndeki sosyal demokrat öğrenci derneğine üyelik kartını bulmak için oldukça zaman harcamıştı. Östergren'i bir yıl kadar sonra ölmeden önce hastanede ziyaret de edecekti. Lisbet ve oğulları, onun kendisine zarar vermek istediği apaçık olan bir kişiye neden bu kadar yardım ettiğini merak etmişlerdi. Ama o, bunun bir onur meselesi olduğunu ileri sürmüştü.

1984'te Timbro Yayınevi'nden *Olof Palme Kimdir?* adlı kitap çıktığında, en olumsuz bölümlerin Östergren'in kişisel yargılamalarının olmadığı –bunların çoğu eleştirel olsa bile–, tersine, Olof Palme'nin deforme olmuş bir çifte kişilik olduğuna ve kendi içine kök salamamış bir insan olduğuna ilişkin baştan sona kinayeli yakıştırmaların sıralandığı satırlar olduğu görüldü. Onun ölümünden çok sonraları da onu eleştirenler tarafından yinelenecek olan bir suçlamaya karşı savunma yapmak olanaksızdı: Bir kişi geçmişine sadık, yozlaşmamış bir insan olduğunu nasıl kanıtlar? Palme'yi insani olmaktan çıkartan bu eğilimde, Olof Palme'ye karşı sosyal kabul görmüş bir antipatiyle saldıranlarla,

aşırı grupların ve psikolojik dengesi bozuk kişilerin kaba nefreti buluşuyordu. Palme'nin politikasına karşı olan anlaşılabilir bir kızgınlık, bir insan olarak ondan tamamen uzaklaşmaya dönüşüyor; Palme toplumsal ortaklığın dışına yerleştiriliyor ve tuhaf, şeytani bir figür olarak ortaya konuyordu. Bu nefretin gerçekten nereden geldiği, hâlâ çözümlenmemiş ve rahatsız edici bir İsveçli sosyopsikolojik sorun olarak görülüyor. P.O. Enquist, Östergren'in kitabıyla ilgili *Tiden*'de yazdığı yazıda, burjuvazinin Palme'yi anlamakta neden o kadar zorluk çektiği üzerine akıl yürütüyordu: "Belki de işin sırrı, Palme'nin, aslında burjuvazinin her zaman rüyasını gördüğü, uzun zamandır tam aradıkları toparlayıcı lider olmasıdır. Ama o, bir gün gençliğinde başka bir yolu seçmişti ve böylece baş düşman olmuştu." Ama sorun, bunun daha derinlere inip inmediğindeydi. Palme'nin birey olarak politik değişimler gerçekleştirebileceğine olan inancının, birçok İsveçli için varoluşsal bir kafa tutma olduğu görülüyordu.

Sosyal demokratlarda ise Palme'ye yöneltilen bütün eleştirileri patolojik bir nefret işareti olarak görme eğilimi de vardı. İşçi Hareketi'nin Stockholm'deki arşivinde başbakanlıktan gelen ilginç bir döküm vardı. Burada 1983 yılı boyunca başbakan hakkında yazılıp söylenenlerin listesi vardı. Bu toparlamayı yapan çalışma arkadaşı, kişisel saldırıyla ülkenin en kudretli politikacısına yöneltilen normal eleştirileri ayırma becerisini gösterememiştir. Burada Palme'yi "başkanlık yönetimi" uygulamakla suçlamak –ki, iktidar uygulaması konusunda tamamen anlaşılır bir eleştirel yorumdur– ile Östergren, Gustafsson, Ahlmark ve Myrdal gibi kişilerin sert kişisel saldırıları eşdeğer tutulmuştur. O zamanlar anlaşılması gerçekten zor bir Palme nefreti vardı ancak Palme'nin politikasından hoşlanmayanların çoğu ona nefret duymuyordu.

* * *

Palme'nin çalışma arkadaşları ve dostlarının oluşturduğu, onlardan destek aldığı bir sadık çevresi de vardı. Hükümette öncelikle Ingvar Carlsson vardı. Sarsılmaz sakinliği ve içten mahcubiyeti, onun da Palme gibi bir fikir politikacısı ve mahir bir taktisyen olduğu gerçeğini gizliyordu. Bunların arasında şimdi sanayi bakanı olan Thage G. Peterson da vardı. 1983'ten beri BM büyükelçisi olan Anders Ferm, bu görevi nedeniyle başbakanla çok yakın ilişki içindeydi. Pierre Schori dışişleri bakanlığı müsteşarı olmuştu. Jan O. Karlsson 1982'den beri tarım

bakanlığında müsteşardı ve konuşma metinlerini yazan Kjell Larsson şimdi bir reklam firmasında çalışıyordu. Harry Schein sigara ve viski içmeye, çevresine iğneli laflar saçmaya ve Palme'yle düzenli olarak tenis oynamaya devam ediyordu. Carl Lidbom mükemmel Fransızcasını kullanma olanağı bulduğu ve genel olarak hayatından memnun olduğu Paris'te büyükelçiydi. Eski çalışma arkadaşlarından bazıları –öncelikle Ferm ve Jan O. Karlsson– 1970'lerden beri "emekliler" adıyla bir ilişki ağı kurmuşlardı ve keyif verici toplantılar yapıyor, özellikle seçim kampanyalarında Palme'ye yararlı tavsiyelerde bulunuyorlardı. Başbakanın yerleşik parti yapısının dışında danışmanlardan oluşan bir özel çevresinin olması çok sorunsuz değildi ve bu grup özellikle Sten Andersson'da kuşku yaratıyordu.

Palme iktidara yeniden geldikten sonra kişisel kurmay grubunu da yenilemişti. 1982'de Rosenbad'a taşındığında muhalefet yıllarında onun basın sekreterliğini yapmış olan Hans Dahlgren'i de yanına almıştı. Ulf Larsson ve Odd Engström müsteşarlıklar aldılar. Palme'yi 1950'lerin SSU zamanından beri tanıyan iyi örgütlenmeci Larsson, Thage G. Peterson'un *major domus* [kralın en büyük memuru -ç.] fonksiyonunu üstlenmişti. Peterson gibi o da Palme'nin çevresinde istikrar yaratmak için gereksinim duyduğu güvenilir, kompetan ve biraz renksiz türden bir kişiydi. Värmland'lı Engström daha canlı bir kişilikti ve daha çok fikir tartışmalarıyla ilgileniyordu. İşçi sınıfından gelen bir sosyal demokrat olmak için olağanüstü büyük çaba gösteriyordu: Jung psikoanalizi. Palme, Engström'den hoşlanıyordu ama o şefine karşı biraz mesafeliydi. Onun yerine 1984'te sanayi bakanlığında görevli hem mühendislik hem de iktisat eğitimi olan Ulf Dahlsten geldi. Dahlsten son iki yılda Palme'yle çok yakın çalışacaktı. Onun büyük ilgisi ve sık sık Palme'yle konuştuğu şey, İsveç'in endüstri sonrası topluma nasıl geçeceği sorusu idi: "Konuyu ciddiye alan az sayıda insandan biri gibi görünüyordu." Buna karşılık şefi de onunla liderlik felsefesini paylaşıyordu. Dahlsten'e öncelikle, yalnızca tek bir danışmana bağımlı olmamak gerektiğini açıklamıştı; Nixon'un yanlışı tamamen Haldeman'a bağımlı olmasıydı.

Dışarıya karşı iyi korunuyor olsa bile politikanın dışında da bir hayatı vardı Palme'nin. 1983 kışında –denizaltı krizinin tam ortasında– Lisbet, artık 14 yaşında olan en küçük oğulları Mattias ve 23 yaşındaki Mårten

ile birlikte Vällingby'deki sıraevden Västerlång Sokağı'nda [şehrin merkezindeki Gamla stan'da -ç.] bir çatı katına taşınmışlardı. 24 yaşında olan Joakim, Lövånger Sokağı'ndaki sıraeve yerleşti. İki büyük oğlu da Stockholm Üniversitesi'nde okuyorlardı: Mårten istatistik ve iktisat, Joakim iktisat tarihi ve sosyoloji okuyordu. Mattias henüz Vällingby'deki ortaokula gidiyordu ve her gün şehir merkezinden oraya gidip geliyordu. 1984 sonbaharında Södra Latin'de [şehir merkezinde bir lise -ç.] okumaya başladı (Norra Latin 1982'de kapanmıştı). Södermalm'deki Sosyal Hizmetler Dairesi'nde çalışmaya başlayan Lisbet de, Olof da o uzun yolculuklardan kurtuldukları için memnundular. Palme, bir ara hayatının ne büyüklükteki bir bölümünün Vällingby'e giden Bergslag yolunda arabada geçtiğini hesaplamıştı. Akşamları hâlâ eve geç geliyordu ama Olof, Lisbet ve Mattias'tan oluşan bu küçük ailenin –Mårten 1984'te kendi evine taşınmıştı– şimdi birlikte daha çok zamanı oluyordu. Akşamları kâğıt oynuyorlardı ve Olof'la Mattias, Lisbet'in evde olmadığı günlerde çıkıp dışarıda yemek yiyorlardı. Fårö'deki yaz tatilleri hâlâ favorileriydi ama Palme çifti, 1979 seçiminden sonra Girit Adası'ndaki küçük bir köye gitmişlerdi. Oradaki coşkulu bir işadamı, cunta döneminde muhalefete verdiği desteğe teşekkür etmek için Palme'ye bir ev bağışlamak istemişti. İsveç başbakanı bu armağanı alamazdı ama Olof ve Lisbet 1982 seçiminden sonra da Girit'e gittiler.

Aile çevresinde Palme'nin Karolinska Hastanesi'nde sosyal danışmanlık yapan ve doktor Åke Nilzén ile evli olan dört yaş büyük ablası Carin de (Catharina) vardı. Olof ve Carin çocukluklarından beri birbirleriyle yakın bir ilişki içinde olmuşlardı, edebiyat ve şiir üzerine çok konuşurlardı ama hiçbir zaman politika konuşmamışlardı. Aynı samimiyette olmasa bile ağabeyi ve onun ailesiyle de görüşüyordu. 65 yaşındaki Claës Palme için de, Sosyal Demokrat Parti başkanı olan küçük kardeşine nasıl davranacağına karar vermesi o kadar kolay değildi. Claës Palme iyi bir avukattı ama 1970'lerin sonunda meslektaşları arkadan vurup, avukat bürosunu iflasa sürükleyerek onu ortaklıktan çıkarınca ağır bir sarsıntı geçirmişti. Kardeşi gibi onun da iğneleyici bir tarafı vardı ve üst sınıf küstahlığına sinirlenebiliyordu. Ancak bu sınıf içinde kalan bir eleştiriydi; İşçi Hareketi'ne hiçbir politik sempatisi yoktu. Lisbet'in 1981'de 50. yaş günü, Lidingö'deki modern ve sevimsiz Rönneberga eğitim tesislerinde bir akşam yemeğiyle kutlanırken, ona

kökeninden aldığı güçle bu kutlamayı Riddarhuset'te* yapabileceğini söylemekten kendini alamamıştı. Ancak hem Olof hem de Claës, aileye karşı güçlü bir bağlılık duygusuyla bağlıydılar ve kriz zamanlarında birbirleriyle dayanışma içindeydiler. Palme'nin Çekoslovakya'dan kurtarmak için 1949'da evlendiği ve şimdi ailesiyle birlikte Lidingö'de oturan Yelena Zetterström de aile çevresi içindeydi. 1980'lerde zaman zaman Stockholm'de yaşayan Emma Rotschild de Palme ailesine yakındı. Bazen onlarla birlikte kayak ve buz pateni yapmaya gidiyordu ve Joakim, ABD'de okuduğu zaman onun Boston'daki dairesinde kalmıştı.

Aile çevresi yalnızca resmi dünyadan uzaklaşılan bir yer olarak önemli değildi. Olof Palme, en yakınlarından düşünce ve esinler de alıyordu. Öncelikle karısı, hem ilke kararları almakta hem de stratejik seçimler yapmakta onun en önde gelen danışmanıydı. Lisbet'in kocasından daha radikal olduğu ve onu sola doğru çekmeye çalıştığı doğrultusunda yaygın bir görüş vardır. Ancak söz konusu olan şeyin, daha çok kadın ve erkek bakış açıları arasındaki bir diyalektik ya da profesyonel politikacı ile profesyonel psikolog perspektifleri arasındaki farklılık olduğu söylenebilir. Lisbet onu atom bombası ve nükleer enerji konusunda etkilemiştir. Bu alanda onun gelecek kuşaklar adına duyduğu endişe, kocasının teknik iyimserliğinin azalmasını sağlamıştır. Çocuk terbiyesi, çocuk yuvaları ve aile sorunları konularında onun eşitlikle ilgili tutumunu, kadın ve çocukları da kapsayacak biçimde genişletmiştir. Lisbet, güçlü moral duygusuyla, etik açıdan sorunlu kararlar eşiğinde de kocasının kontrol istasyonu olmuştur. 1980'lerin başında iki büyük oğulları Joakim ve Mårten artık yetişkin kişiler olmuşlardı. Palme baba olarak anlayışlı ve dinlemesini bilen bir kişiydi. Hiçbir zaman oğullarına neyin doğru ve gerçek olduğuna ilişkin ders verme gereksinimi duymamıştı. Ancak oğullarının yükseköğrenim seçimleri, onun akademik ilgi alanlarına yakındı. Onlarla politik hayatında mümkün olmayan en önkoşulsuz biçimde tartışmalara girebiliyordu. Bu, iktisat tarihi araştırmacısı olan, 1980'lerde Massachusetts Institute of Technology'de doçentlik yapan ve Paris'teki École des hautes études en sciences sociales'de de ders veren Emma Rotschild için de geçerliydi.

* * *

---

* Şehrin merkezinde soyluların ortaçağdan bu yana toplantı yeri olarak kullandığı görkemli yapı - ç.n.

Feldt, 1984 Ocak ayında, devlet finansmanlarında yedi yıldır durmaksızın sürmekte olan kötüleşmeden sonra bütçe açığının nihayet azalmaya başladığını gururla bildirmişti. Ancak zorlu bir yolculuktu bu. Uygulanan sıkı bütçe disiplini, diğer bakanlar arasında çok büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştı. Maliye bakanıyla kızgın meslektaşları arasındaki çatışmalar artık rutinleşmişti. Thage G. Peterson gibi Anna-Greta Leijon zaman zaman Feldt'e ateş püskürüyor, ya istifa etmesi için tehdit ediyor ya da zor durumlarını Palme'ye anlatıyorlardı. Kimileri kemerleri sıkma politikasının kavram olarak burjuvaziye ait olduğunu söylüyordu. Konut Bakanı Hans Gustafsson, "Resmi harcamaları kısıtlamak hiçbir zaman bir sosyal demokrat görev olmamıştı" diyecekti. Feldt de oldukça ateşli bir mizaca sahipti ve o da onları azarlıyordu. Bu yıllarda bakanlık kapıları çok kez hızla çarpılmıştı. Feldt, bütün bu uzlaşmazlıkların üstesinden gelmek için Palme'den tam bir destek istedi ve aldı da.

Palme, ekonomiye boşverilebileceğine inanan sosyal demokratlara tahammül edemiyordu. Bütçeyi disipline etme işinin muhalefete bırakılması düşüncesi ona tamamen yabancıydı. Feldt ile etkin bir ikili oluşturuyorlardı. İkisi de vuruşkandı, radikal tutum alıyorlardı ve çok okumuşlardı. Ancak birçok yetenekli insan gibi Feldt de emir altına girmekte zorluk çekiyordu. Maliye bakanlığında altı yıl çalışmıştı –"hayatımdaki en mutlu zaman"– ve bütçe çalışmasının "bir şeylerin olduğu, bir şeylerin çözümlendiği hükümet politikasının göbeği" olduğunu düşünüyordu. Hiç de yanlış bir yaklaşım değildi bu, özellikle 1980'lerin başında. Feldt ve onun maliye bakanlığındaki genç çalışma arkadaşları, İsveç'i krizden kurtarmak için gece gündüz yırtınıyorlardı. Sorun, onun başbakanının desteğine gereksindiğini bilmesindeydi ve aynı zamanda bu bağımlılığın kelepçeleri onun özgüveninde yarıklar açıyordu. Palme, İsveç'i krizden çıkararak büyük bir iş başardığı için Feldt'e karşı çok uyumlu ve sabırlıydı. Ancak bir vesileyle, fazla ileri gitmemesi için onu uyarmıştı. Feldt'in kendisine "maliye bakanıyla başbakanın başlıca ekonomik hedefler konusunda dayanıştıklarını" anımsatması üzerine Palme dikkatli bir uyarıda bulundu: "Benim başbakan olarak seni maliye bakanı olarak destekleme görevim yüzde 95 ama senin maliye bakanı olarak beni destekleme görevin yüzde 100." Fakat, Feldt bu imalı uyarıyı kaçırmış görünüyordu ya da umursamamıştı.

Her ne olursa olsun, 1984 Haziranı'nda *Feldt İle Konuşmalar* adlı kitap çıkınca uyuşmazlık patladı. Feldt altı aydan beri iki gazetecinin kendisiyle söyleşi yapmasına izin vermişti. Daha önceki sosyal demokrat politikayla açık bir hesaplaşmayı sunmuştu böylece. Eleştirilerinin klasik liberal düşüncelerden açıkça etkilenmiş olduğu görülüyordu. Ayrıca oldukça somut şeyler söylüyor ve özel çocuk yuvaları gibi bir dizi kışkırtıcı reform önerisiyle geliyordu. Ama bu süre içinde ne yaptığını Palme'ye anlatmamıştı. Bu yaptığının sadakatsizlik olduğunu biliyordu: "Bir hükümet üyesinin ve parti merkez yürütme kurulu üyesinin görevi, resmi bir tartışmayı kışkırtmak değildir... Bu kuralı, mevkimin ve pozisyonumun bana verdiği otoriteden doğrudan yararlanarak, halkın beni dinlemesini sağlamak gibi basit bir amaç için çiğnedim. Bu başına buyruk davranışımdan ötürü kimilerinin beni affetmeyeceğini biliyordum."

Kitabın çıktığı akşam geç saatte başbakan telefondaydı. Bir cumartesi günüydü ve Feldt, 1979'dan beri Stockholm'ün merkezinden başlayan yıllık maraton koşusuna katılan karısıyla birlikte Nacka'daki evindeydi. Palme'yle havadan sudan ve maratondan konuşan karısı telefonu ona verdi. Palme son derece açıktı. Feldt sadakatsizdi, güvenilirliğini yitirmişti, boktan şeyler konuşmuştu, partiye zarar vermişti. Baskıya gitmeden önce okuması için kitabı ona vermesi gerekirdi. Feldt bu top atışı karşısında ses çıkarmamış ve ertesi gün buluşmayı teklif etmişti. Ama tam da o pazar günü Harry Schein'ın Danderyd'deki evinde yıllık bahçe partisi vardı. Feldt, alkol almış durumdaki bir başbakanla yüzleşeceği için biraz endişeliydi ama yine de öğleden sonra Rosenbad'da buluşmak üzere sözleştiler. Ancak Palme, Feldt'ten kaçınmış görünmemek için Schein'a gitmekten vazgeçmişti. Bu da onun ne kadar kızgın olduğunu anlatıyordu. Öğleden sonra Rosenbad'a geldiklerinde Feldt savunmasını yaptı. Ona göre eğer Palme basılmadan önce kitabı okumuş olsaydı kitabın içeriğine suç ortağı olacaktı. Şimdi bu durumda, bu "sağ sapmalardan" kendini uzak tutabilirdi.

Ama Palme kızgındı. Çünkü maliye bakanının başına buyrukluğunun, parti içinde bir parçalanmayı kışkırtma riski vardı. İsveç, o zamana kadar Danimarka ve Norveç'te ortaya çıkan sol sosyalist tipteki partilerden uzak durmuştu. Gerçek tehlikenin ne kadar büyük olduğu tartışılabilir ancak Palme, gözlerinin önünde yüzde 10-15 seçmen sempatisi toplayan ve sendikaların desteğini alan yeni bir sol parti görü-

yordu. Başbakan olarak "partinin ve ülkenin bütünlüğünü korumak" zorundaydı. Aslında Feldt'in görüşlerinin çoğunu paylaşıyor ve belki bu da onun kızgınlığını artırıyordu. Anglosakson sağ dalgaya karşı tutumu genel olarak karmaşıktı. ABD ve İngiltere'deki tartışmaları son derece yakından biliyordu ve Thatcher ile Reagan'ın reformlarını dikkatle izliyordu. Okul, sağlık ve yaşlıların bakımı alanlarındaki özelleştirme eğilimlerinin hiçbirinden hoşlanmıyordu. Feldt'in kitabına karşı bu kadar kızgınlık göstermesinin nedenlerinden biri, onun özel çocuk yuvası tartışmasının yolunu açmış olmasıydı. Bu, Palmc'nin "Kentucky Fried Children"* unvanını verdiği bir olguydu. Palme, muhaliflerinin özellikle işaret ettiği gibi, devlete çok güveniyordu.

Ancak, doğru sektörlerde uygulanması halinde serbest rekabetin, gelişme ve refah için zorunlu olduğunu da düşünüyordu. Ayrıca, temelde toplumla ilgili bireyci bir yaklaşımı vardı. Güçlü devletin amacı, bireyin seçme özgürlüğünü artırmak ve yaşama olanaklarını daha adil olarak yaygınlaştırmaktı. Piyasa bunu daha etkin biçimde yapabiliyorsa devlet tekeline hiç de gereksinim yoktu. Bir yandan yeni liberalizmle mücadele ederken, bir yandan da yeni müsteşarı Ulf Dahlsten'le artan rekabet ve resmi sektörde etkinlik ve seçme özgürlüğüyle ilgili daha açık ve deneyselci bir tartışma yürütüyordu. Ama hiç olmazsa şimdi, Sosyal Demokrat Parti lideri olarak bu tür konularda yüksek sesle düşünemiyordu. Feldt'in suçu, Palme için mümkün olmayan özgürlüğü kullanmış olmasıydı. Maliye bakanına karşı öfkesi zamanla azalacaktı ama ikisi arasındaki güven, hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktı.

* * *

Palme'nin parti liderliği rolünü fikir tartışmalarına atılma arzusuyla birleştirmekte çektiği zorluk, Eylül 1984'te yapılan parti kongresinde açıkça görüldü. Açılış konuşmasına –ki, Tanzanya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında hazırlamıştı– krizle başarılı mücadeleyi anlatarak başladı. "Kireç ve çimento nutukları"nı hiçbir zaman sevmediği için rakamlar sıralamaktan kaçınmıştı. Ama burjuva yıllarıyla şimdiki durum arasındaki farkı göstermek için zengin resimli örnekler verdi: "Burjuva yıllarındaki gerileyişten sonra 1984 yılı... 1974'teki rekor sanayi üretim

---

* ABD'de var olan özel çocuk yuvaları zincirini bir endüstriye benzeterek yaptığı gönderme - ç.n.

düzeyini aşan ilk yıl olmuştur." Elbette önlem alınması gereken diğer sorunlara, özellikle de gençler arasındaki işsizlik ve enflasyona ilişkin uzun bir listesi de vardı. Sosyal demokratlar rahat bir nefes alamıyordu. Çünkü, yakında seçim vardı ve başarılı kriz politikası düşünülürse iyi olması gereken kamuoyu yoklama sonuçları hiç de iç açıcı değildi. Ancak mesaj açık ve güçlüydü: "İsveç doğru yolda." Bu, kongrenin de resmi sloganıydı.

Bu, denizaltı tehdidi için de geçerliydi. Palme, kongrede daha sonra güvenlik politikasını ele aldığında, İsveç'in Sovyetler'le ilişkisinin, İsveç karasularının taciz edilmesi nedeniyle gergin olduğunu açıkladı: "Bu olayları protesto etmek için hiç tereddüt etmedik. Ulusal egemenlik ve uluslararası hukukla ilgili sorunlarda ödün vermeyiz. Süper güçler karşısında boyun eğmeyiz." Hatta Vietkong'un ABD'ye karşı savaşından bile bahsetti: "İsveç, büyük devletlerin gözünün içine bakmaya cesaret etmelidir. Tıpkı süper güç Amerika'nın küçük bir halka karşı haksız bir savaş yürüttüğü Vietnam sorununda olduğu gibi."

Ancak 1984 yılı kongresindeki çok uzun olan açılış konuşmasının büyük bir bölümünü yeni liberalizme yönelttiği ayrıntılı eleştiriler oluşturuyordu. Bu bölümün büyük kısmı, 1950'lerin "güçlü toplum" düşüncesine geri dönüşe ayrılmıştı. İnsanlara gerçek seçme özgürlüğünü garanti etmek için devlet –kamu sektörü– gerekliydi. Sosyalizm hâlâ bir özgürlük hareketiydi: "Biz sosyal demokratların hedeflediği şey, bütün yurttaşlara hayat projelerini gerçekleştirmeleri için olanak sağlayan bir toplumdur." Ancak şimdi bu söyleme, daha geriye doğru bakış, deyim yerindeyse, savunmaya geçen bir tutum sızmıştı. Kamu sektörü, doğru bir biçimde yönetilmesi gereken ortak bir zenginlikti: "Sosyal demokrasinin politikasında, bizim için büyük bir kazanım oluşturan sarsılmaz bir yan vardır. Bizim kendi kimliğimiz vardır ve onunla gurur duyuyoruz." İdeolojik mücadele isteği veren güçlü bir konuşmaydı bu. Fakat, 1950'li ve 1960'lı yıllardaki konuşmalardan farklı olarak ileriye doğru hareket eksikliği vardı. Zaten kazanılmış özgürlükleri savunmak belki onurlu bir şeydi ama bir "özgürlük hareketi"nin, insanlara kendilerini gerçekleştirmeleri için yeni olanaklar vermesi de gerekiyordu. Muhafazakârlık Palme'nin mizacına uymuyordu.

Kongre tarafından sunulan, şiddet içeren video filmlerine sansür konulmasını isteyen öneriye karşı şaşırtıcı biçimde sert bir tavır alması, bel-

ki de ondaki bu iç çelişki nedeniyle olmuştu. İsveç'te 1911'den beri bir devlet film sansürü bulunmaktaydı ama video film kasetleri 1980'lerin başında herkesin elinde dolaşmaya başlamış ve böylece yaş sınırından ve yasaklardan kaçabilmişti. Delegelerden biri, "İşçi Hareketi'nin yönettiği benim belediyem Östhammar'da kadınlar lokalinde ve sosyal demokratlar derneğinde video şiddetini tartıştığımızda, göze batacak çok sayıda kişi, ergenlik çağındaki çocuklarının –bazı durumlarda daha da küçük çocukların– yaşadıkları korkunç şeyleri anlattılar" demişti ve eklemişti: "Bu filmlerin yok edilmesi konusunda büyük bir birlik var!" Bu, hiç de kongrede ele alınan büyük sorunlardan biri değildi ama Palme, sansür talebi oylanarak kabul edilince çantasını alıp öfkeyle salonu terk etti. Daha sonra da kongrenin seçim hazırlık komitesine, video sansürü nedeniyle, parti başkanlığına devamını kongrenin kararına bıraktığını bildirdi. Kjell-Olof Feldt şefinin delirdiğinden kuşkulanmıştı, çünkü bu tümden önemsiz bir kültür sorunuydu. Elbette ki Palme'nin tepkisi abartılıydı. Ama onun video sorunundaki karara karşı duyduğu öfkeyle açılış konuşmasında yeni liberalizme yaptığı saldırı arasında açık bir bağlantı vardı. Onun açısından sansür konusundaki ahlaki talep, güçlü devletin bireysel özgürlüğün arkasında durduğu gerçeğine gölge düşürme riski taşıyordu. Daha 1965'te *Yaz Ortası Dansı* ile ilgili tartışmalarda işaret ettiği gibi, "toplumumuz, insanların talepleri ve beklentilerinin bir sonucu olarak giderek kolektifleşecektir... Bu yüzden tek tek bireylerin özgürlük sınırlarını genişletme olanaklarını tartışmamız önemlidir."

Palme'nin sorunu, Ingvar Carlsson'un sunduğu *Gelecek Halkın Ellerindedir* adlı geleceğe ilişkin tartışmalı raporu sosyal demokratların kongresine sunduğu zaman çok daha açık bir biçimde görüldü. Palme'nin konuşmasına karşılık, atak bir rapordu bu. Palme gibi Carlsson da devletin hedefinin yurttaşların seçme özgürlüğünü artırması olduğu görüşünden yola çıkıyordu. Ancak ondan farklı olarak bunun İsveç'te her zaman böyle olmadığını ima ediyordu: "Kamu sektörü çerçevesinde okul, sağlık bakımı ve çocuk yuvası seçme özgürlüğünün genişlemesi gerekmektedir. Bu seçme özgürlüğü, okulların ve çocuk yuvalarının pedagojik ve diğer yönelimleri açısından artan bir çok yanlılığa bağlanmaktadır." Aslında hâlâ "piyasa güçleri ve kâr motifi"nden uzak duruluyordu ama kamu hizmetlerinin çeşitlendirilmesine doğru bir açılım da açıkça görülüyordu. Carlsson düşüncelerinde ayrıca sosyal demokrasinin yabancısı

olduğu bir kavramı kullanıyordu: Vatandaşlık. Kapitalizmin, yalnızca biçimsel hakları olan zayıf bir vatandaşlığı öngörmesine karşılık, sosyal demokrasinin "vatandaşlığın anlamını derinleştirmek" istediğini söylüyordu başbakan yardımcısı. Carlsson'un, Sosyal Demokrat Parti'nin gençlik kollarındaki, devlete olan abartılı inanca eleştirel yaklaşan ve yurttaşlara daha büyük bir anlamda "kendi iktidarlarını" vermek isteyen düşünce akımlarından etkilendiği açıktı. Ancak, program kongrede tartışıldığı zaman, önde gelen iki SSU üyesi, geleceğin dışişleri bakanı Anna Lindh ve geleceğin parti başkanı Mona Sahlin tarafından fazla temkinli olduğu için eleştirilmişti.

Çok sayıda eleştiren vardı. Birçok sosyal demokrat tarafından "vatandaşlık" bir burjuva kavramı olarak görülüyordu. Bir delegenin anlayışına göre "bu, insanın kulağına, sanki vatandaşlar topluluğu ya da benzeri bir şey gibi geliyordu." Palme de dahil, sosyal demokrat politikacılar nadiren vatandaşlar hakkında konuşmuşlardı. Bunun yerine daha çok halk ya da "toplumdaki insanlar" kavramını kullanıyorlardı ya da kavramları daha da netleştirip "maden işçileri" ya da "yöneticiler" diyorlardı. "Seçme özgürlüğü" kavramı da Palme'nin 1950'den beri sosyal demokrat sözcük hazinesine katmaya çalışmasına rağmen şaşırtıcı bir biçimde birçoğu tarafından bir burjuva ifade olarak algılanıyordu. Bir delege Ingvar Carlsson'u "sağ güçlerin önünde diz çökmekle" suçladı: "Burada sözü edilen seçme özgürlüğü, güçlünün seçme özgürlüğüdür, güçlünün bizlerin ortaklaşa kurduğu şeyi sahiplenme hakkıdır. Hangi ebeveynler kendi haklarını talep edecektir, çocuklarının belli bir okula ve belli bir pedagojiyle belli bir çocuk yuvasına gitmesini talep edecektir?" Palme *Gelecek Halkın Ellerindedir* konusunda sessiz kaldı. Yenileşme fikirlerini lanse etmek için o günün yanlış bir zaman olduğunu düşünüyordu. Seçmenlerdeki hava tutucu ve yenileşme düşmanıydı. Sosyal demokratlar 1985 seçim kampanyasını, statükoyu savunarak kazanacaklardı.

***

1985'te İsveç'teki hava da geleceğe olan iyimserliği yansıtmıyordu. Kamuoyu yoklamaları yurttaşların daha kötü zamanların geleceğine inandığını gösteriyordu. Erken emekli olanların sayısı alarm verici bir hızla artmıştı. Mezarlıklar müdürlüğü, savaşın hemen ardından doğan kişilerin 2000'li yıllarda ölmeye başlamasıyla birlikte mezar yeri sıkın-

tısı çekileceğini rapor etmişti. Bağışıklık yetmezliği hastalığı olan AIDS'e yalnızca bir avuç İsveçli yakalanmasına rağmen liberal sabah gazetesi *Dagens Nyheter*'in başyazısında bir salgını önlemek için temel yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin kurban edilmesinin gerekip gerekmediği tartışmaya açılıyordu.

Ama İsveç sağında geleceğe inanç yüksekti. 1985 yılında yapılan kamuoyu yoklamalarında muhafazakârlar yüzde 30'un üzerinde bir rekor düzeye ulaşmışlardı. İsveç'in iki parti sistemine gitmekte olduğu spekülasyonları yapılıyordu. Adelsohn, seçimden altı ay önce günlüğüne, "Nerdeyse her şey bizim yönümüzü işaret ediyor" diye yazacaktı. Şimdi burjuva tarafının doğal başbakan adayı olmuştu. Hem Merkez Partisi'nin hem de bu partinin lideri, eski "ben"lerinin gölgesi durumundaydılar. Yaklaşık yüzde 25 oyla en büyük burjuva partisi olmaktan şimdi yüzde 10-15'lik bir düzeye gerilemişlerdi. Ayrıca Fälldin, ülsere yakalanmıştı ve seçim kampanyasının büyük bir bölümünde hastalığı nedeniyle aktif olamamıştı. Bir zamanların en büyük muhalefet partisi olan Halk Partisi'nin kamuoyu yoklamalarında görülen desteği yüzde 4-5'lere düşmüştü. Ama yine de muhafazakârlara giden yüksek rakamlar, sosyal demokratlara karşı burjuva partilerine büyük bir üstünlük veriyordu.

Fakat, muhafazakârlar aşırı bir kendine güven hastalığına tutuldular. Tıpkı bir zamanlar Marksist solun kendi ideolojik inancına kurban olması gibi. Her şey aynı yönü gösteriyordu: Keynesçilik ölmüştü ve yeni klasik ekonomi, uluslararası akademik dünyada zafer yürüyüşünü başlatmıştı. Sendikal hareket geriye çekiliyordu: Thatcher İngiliz maden işçilerini, Reagan da ABD'li havaalanı kontrol kulelerini yenilgiye uğratmıştı. Timbro ve Ratio yayınevlerinin sağanak gibi yayımladıkları kitapçıklar, refah devletinin kendi ağırlığı altında ezileceğini gösteriyordu. Elbette seçmenler de artık sosyal demokrat vesayet toplumundan kurtulma zamanının geldiğini anlayacaklardı. Giderek artan sayıda zaferden emin muhafazakâr, şimdi bir "sistem değişikliği" olacağını ilan ediyordu. Ama İsveç halkı 1970'lerin başında ne kadar az devrim istiyorduysa 1980'lerin ortasında da o kadar az sistem değişikliği istiyordu. Yüksek vergiler, düşük vergiler, daha büyük devlet, daha küçük devlet; bu türden sorular tartışılabilirdi. Ancak, ideali ister Thatcher İngilteresi'nden, ister Honecker'in Doğu Almanya'sından getirilsin, tamamıyla yeni bir "sistem" uygulama düşüncesi, huzur kaçırıcıydı. Sosyal demokrat ve

muhafazakâr adaylar, 1985 Nisan ayının ortalarındaki ilk seçim tartışmalarında karşılaştıklarında, sosyal demokratlar iyi organize olmuş bir biçimde muhafazakârları bu "sistem değişikliği" sözüyle tam anlamıyla ne demek istediklerini açıklamaya zorladılar. Bunların çoğu bunu anlaşılacak bir biçimde yanıtlayamıyordu. Muhafazakârlar savunuya geçtiler ve kamuoyu yoklamalarında gerilemeye başladılar.

Bir başka ve vizyonu daha geniş bir parti lideriyle bu gelişme belki geriye döndürülebilirdi. Ancak sempatik ve hayatı seven Adelsohn bir entelektüel değildi. Seçim kampanyası boyunca parti yönetiminden gelen talep yüzünden kendini baskı altında hissetmişti. Seçimin ertesi günü, günlüğüne isyankâr bir biçimde şöyle yazacaktı: "Daha fazla rol tarifleri alıp (Edmund) Burke hakkında ideolojik konuşma yapmayı düşünmüyorum, tersine, daha çok kendi söylemek istediklerimi söylemeyi düşünüyorum." Ancak ona Stockholm politikacısı olarak çok uyan bu daha hafif stil, ulusal planda bir felaket olmuştu. Adelsohn birbiri ardına yanlış notalara basıyordu. Bir ziyaret sırasında Forsmark'taki nükleer santralde bir reaktör havuzunda yüzmesi orada hazır bulunan gazetecilerin hoşuna gitmişti ama Palme'nin muhafazakâr liderin bir "palyaço" olduğuyla ilgili suçlamalarını güçlendiriyordu. Bundan daha da ciddi olanı, Adelsohn'un, "Güney Afrika'daki o zavallı zenciler" demesi –sonra da öfkeli bir biçimde "galiba insan İsveç'te 'zenciler' diyemez" diye eklemişti– ve Trelleborg'de bir polis karakoluna yaptığı ziyarette, daha sıkı bir mülteci politikası uygulanması gerektiğini söylemesiydi. Bu türden demeçleri, yalnızca solda değil, merkez partilerinde de büyük bir kızgınlık yarattı. Liberallerin lideri olarak 1983'te Ole Ullsten'in yerine geçen Bengt Westerberg, Adelsohn'a sert eleştiriler yöneltti. Halk Partisi'nin lideri ayrıca pazar ekonomisini heyecanla savunmasına rağmen sistem değişikliğine şiddetle karşı çıkıyordu. Yoksa, oldukça sade konuşan Halk Partisi lideri, muhafazakârların silahla tehdidi altında bile genel refahtan vazgeçmeyeceğini açıklıyordu.

Seçim sonucu, Palme'nin politik hayatının bir döngü biçiminde gittiğine olan inancını doğrulamıştı. 1985 baharında Amerikalı tarihçi Arthur Schlesinger'le tarihin dalga hareketleriyle ilerlediğine ilişkin bir yazışması olmuştu. O sırada *The Cycles of American History* adlı kitabını yazmakta olan Schlesinger, tarihte yaklaşık on beş yıllık aralıklarla, radikal ve muhafazakâr dönemler arasında bir sarkaç hareketi olduğunu

söylüyordu. Bu şemaya göre, 1960'lar, 1970'lerdeki muhafazakâr dalganın izlediği radikal bir zirveydi. Ancak Palme'yi öncelikle ilgilendiren şey, bu Amerikalı tarihçinin –John F. Kennedy için çalışmıştı– değişimin rüzgârının yeniden 1980'lerin sonunda esmeye başlayacağını öngörmüş olmasıydı. Bu, Palme'nin kendi değerlendirmeleriyle de uyuşuyordu. Dalga hareketi teorisini Ulf Dahlsten'le tartışmıştı:

Sonuç belliydi. 1985 seçim kampanyasında değişimlerden hiç hoşlanmayan bir İsveç'te mücadele verilecekti. İşte o zaman, "Yalnızca biz birazcık değişiklik yapalım, her şey iyi olacak" mesajını içeren bir programla gelmek, başarısızlığa mahkûmdu.

Bu nedenle devletteki ycnilcşmcyle ilgili bütün konuşmalar ileriye, Schlesinger'ci şemaya göre radikal ve değişime yatkın bir karakter taşıyan 1988 seçimlerine ertelenmişti. Sosyal demokratlar 1985'teki propagandalarda, parti liderinin kongre konuşmasındaki yönlendirmeleri izlemişlerdi: Yeni liberalizme ve refah devletinin muhafazakârca savunulmasına karşı sert saldırı. Mayıs ayında başbakanlıktaki bir örgüt içi analizde, "Seçim kampanyasının sistem değişikliğinden söz etmesini sağlayabilir miyiz?" deniyordu. Bir başka yerde de, "İktidarımızı devam ettirmeyi mümkün kılacak muhtemel bir seçim sonucunu yaratabilir miyiz?" sorusu yer alıyordu. Sinemalarda oynatılan bir dizi reklam filminde, gelecekteki insani saygıdan ve şefkatten yoksun toplum gösteriliyordu: Yerde çiğnenen emekliler, kayıtsız bakıcılar tarafından tekerlekli hastane yataklarıyla tıklım tıklım dolu salonlarda paket gibi oradan oraya savrulan insanlar. İsmiyle belirtilen herhangi bir parti yoktu ama herkes sistem değişikliğinin kastedildiğini anlıyordu. Ama aynı zamanda yeni akımlarla da bir parça flört ediliyordu. Özellikle dikkati çeken bir reklam afişinde, spor arabasında Dalmaçyalı köpeği ve bir çift su kayağıyla oturan ve ülkenin ekonomisine çekidüzen verilmesini istediği için sosyal demokratlara oy vereceğini söyleyen genç bir adam görülüyordu.

Arkadaki strateji başarılı olduysa da Palme kendi adına iyi bir seçim çıkaramamıştı. Gerçi 1982'de daha sakin yürüttüğü kampanyaya kıyasla şimdi çok sayıda toplantı ve konuşma yapmıştı. Bu arada da sayının artmasıyla azalan kaliteyi yükseltmeye çalışmıştı. İlke olarak Fälldin'in halk adamlığı ve Bohman'ın keskin dilinden yoksun olan Adelsohn'la ciddi bir sorun yaşamaması gerekiyordu. Ama Palme ve Adelsohn 28 Ağustos'ta Västerås'tan yayınlanan bir televizyon programında tartış-

tıklarında sonuç şaşırtıcı bir biçimde eşit durumdaydı. Sonradan yapılan bir kamuoyu yoklamasında, birçok izleyicinin, ikisini de fazla saldırgan ve slogancı bulduğu görülmüştü. Palme, 1982 seçim kampanyasında kullandığı biraz sakin ve "ülkenin babası" üslubuna devam etseydi muhtemelen bundan çok kazançlı çıkacaktı. O zaman daha yumuşaktı ve sosyal demokratların "ellerini uzattığını" ve bir ortak anlayış aradıklarını vurgulamıştı. İsveçlilerin dostane ama kararlı bir ataerkil kişiliğe olan özlemleri, sınırlardaki yabancı denizaltılar ve şahlanan bütçe açıklarıyla dolu geçmiş yıllara göre hiç de azalmamıştı.

Ama Palme, muhtemelen ülkenin babası olma rolünü üstlenmek istememişti. O iki nedenle politikacı olmuştu. Bunlardan birincisi idealistlikti: Dünyaya müdahale edip insanlar için değişimler gerçekleştirebilmek ve onların hayatlarını daha iyileştirmek için saf bir tutku duyuyordu. İkinci neden biraz daha narsist idi: Her zaman yarışma duygusu taşıyor ve tartışmalardaki rakiplerine karşı, kamuoyu yoklamalarındaki, seçim ve taktik manevralardaki yetkinliğini ölçmeyi seviyordu. Ülkenin babalığına yükseldiği zaman bunların hiçbirine olanak bulamayacaktı. O zaman onun görevi, daha çok, başkalarının yeni fikirlerle gelmesini teşvik etmek ve sonra da bu fikirlerin sonucu olarak ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek olacaktı. Belki bu ülkenin babası rolünün kendisinde sahte bir şeyler görüyordu. Mücadele arzusu ve öfke patlamaları, iyisiyle kötüsüyle, onun duyguları tarafından yönetilen bir insan olduğuna işaret ediyordu. Bunun içinde ince bir ironi vardı. Onu eleştirenlerin çoğu, onun doğal olmadığını söylüyordu ama bir biçimde hepsinden de dürüst bir politikacıydı. Ne var ki, burada sorun, böyle bir davranışın görkemli bir programı ve onu hedefleyenlerin insani zaaflarını haklı kılabilecek ileriye yönelik bir vizyon gerektirmesidir. Ancak o 1985 seçimlerinde statükoyu savundu. Bu yaptığından sonraları memnun olmamış ve gereğinden fazla savunmacı olduğunu düşünmüştü.

28 Eylül 1985 günü akşamı oy sayımı bittiğinde muhafazakârların yüzde 21'lik bir sonuçla ciddi ölçüde gerilediği ve parlamentoda iki sandalye kaybettiği görüldü. Sosyal demokratlar, 1981'e kıyasla yüzde 1'lik bir gerilemeyle oyların yüzde 45'ini almıştı. Parlak bir sonuç değildi bu ama yine de iktidarda kalmaya yetmişti. Merkez Partisi yüzde 10'luk bir felaket sonuçla, 1950'lerdeki seçmen desteği düzeyine geri dönmüştü. Seçimin büyük galibi, Södertälje'den bir nalburun oğlu olan ve temel

tıp dersleri aldıktan sonra iktisat eğitimi görmüş olan Bengt Westerberg idi. Halk Partisi'nin yaklaşık yüzde 6 olan seçmen desteğini son haftalar içinde yüzde 14'lük bir sonuca ulaştırmıştı ki, medya bu artışı "Westerberg etkisi" olarak niteleyecekti. Seçmenler onun nesnel ve polemikçi olmayan tarzını beğenmişti ve ayrıca o da *hem* piyasa ekonomisini *hem de* refah devletini savunmuştu.

***

Palme'nin sönük seçim kampanyası, kısmen yazın çok ağır geçmesine bağlıydı. 21 Haziran 1985 günü Tage Erlander 84 yaşında Stockholm'deki Huddinge Hastanesi'nde ölmüştü. Palme, bir gün önce bu eski ustasını tam o günlerde toplantısı olan Sosyalist Enternasyonal'den getirdiği selamlarla ziyaret etmişti. 1 Temmuz günü Erlander'in tabutu kortej eşliğinde Stockholm'de boydan boya geçtikten sonra, ebediyen dinlenmesi için bir zamanlar doğmuş olduğu Värmland bölgesindeki Ransäter'de son yolculuğuna uğurlanmıştı. Cenaze yürüyüşü, Adolf Fredrik Kilisesi'nin bahçesindeki Hjalmar Branting'in mezarından başlatılmış ve sonradan Svea Caddesi'nde, ülkenin başbakanının ileride, yalnızca altı ay sonra vurulacağı yerden geçilerek aşağıya Kungsgatan'a yönelmiş ve oradan da Norra Ban Meydanı'ndaki Halkevi'nde son bulmuştu. Ne cenaze marşı çalınmış ne de siyah elbiselerle yürünmüştü, her şey eski başbakanın isteği doğrultusunda yapılmıştı. Palme, Halkevi'nde bir konuşma yaptı. Konuşmanın ilk taslağını Anders Ferm yazmış ve Palme, ailesiyle Fårö'de yaz tatiline giderken Gotland vapurunda metni gözden geçirip son biçimini vermişti. Mattias'a göre babası daha önce hiçbir zaman o kadar üzgün ve yorgun görünmemişti. "Şimdi yalnız kaldın" demişti Lisbet. Erlander için yaptığı konuşma Palme'nin en iyi konuşmalarından biri olmuştu. Aynı anda hem bu iki adamın ortak ideolojilerinin bir özeti ve hem de yakın bir dost için yapılan övgü dolu bir vedaydı bu: "İnsanların zaafa düşmemesi için toplumun güçlü olmasını söylemiştin. Senin için güçlü toplum, hiçbir zaman insanların hayatını yöneten devlet görevlileri ya da bir ekonomik üst iktidar anlamına gelen bir kavram olmadı..."

Palme, 1985 yazında birkaç yeni olay daha yaşayacaktı. Bunlardan biri İsveçli silah üreticisi Bofors'la ilgiliydi ve büyük ahlaki sorunlar yaratmıştı ama onu çok fazla endişelendirmemişti. Alfred Nobel tarafından satın alınıp modernize edilen Karlskoga'daki eski demir işletme-

lerinde 1800'lerden beri top üretiliyordu. Yıllar boyunca iyi bir pazar edinilmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndaki birçok topçu çatışmalarında iki tarafta da 40 mm'lik Bofors otomatik topları kullanılmıştı. Bu şirket, savaş sonrası dönemde İsveç'in güvenlik politikasında stratejik bir rol oynamıştı. İsveç bağlantısız ülke olarak güvenilirliğini koruyacaksa güçlü bir silah endüstrisine sahip olması bir zorunluluktu. Ancak yalnızca kendi ordusuna satmak, Bofors'un verimli olması için yeterli değildi. Bu yüzden devlet, bu Värmland'lı silah üreticisine uluslararası pazarda yardım etmek için elinden geleni yapıyordu. Aslında Tage Erlander'in daha 1950'lerin sonunda koyduğu kesin prensipler çerçevesinde lisans almak zorunluluğu vardı. Bunlara göre, alıcı ülkeler her şeyden önce dış çatışmalar içinde bulunmayacaktı ya da ülke içinde içsavaş yaşanmayacaktı. Bu iki mükemmel koşula rağmen yine de geriye iki sorun kalıyordu. Bunlardan biri, silahın zamanla kullanılması eğiliminin olmasıydı ki, bu da satıcı nezdinde ahlaki bir sorumluluk yaratıyordu. İkincisi ise, uluslararası silah endüstrisinin dünyanın en yolsuzluk yapılan sektörlerinden biri olmasıydı. Diğer birçok silah satıcısı gibi Bofors da büyük siparişler alabilmek için rüşvet dağıtıyordu.

Bofors olayı, İsveçli Barış ve Uluslararası Uyuşmazlıklar Derneği'nin bu şirketi, İsveç silah ihracatı yasasını çiğneyerek Bahreyn ve Dubai gibi hiç de demokratik olmayan ülkelere hava savunma robotları satmakla suçladığı 1984 Mayıs ayında başlamıştı. 1985 Mayıs ayı sonunda –seçim kampanyasının bütün yoğunluğuyla sürdüğü zamanda– Bofors'ta görevli bir mühendisin rüşvet olayını kamuoyu önünde ifşa etmesiyle medyanın baskısı arttı. Aynı zamanda Bofors, Hindistan'a yapılacak dev bir ağır top satışını sonuçlandırmakta zorluk çekiyordu. Hükümet kolaylık sağlamak için ihracat kredisi ve ekonomik destek vaat ederek elinden geleni yapıyordu. Ayrıca Palme, Yeni Delhi'deyken bu konuyu Hindistan'ın başbakanı Rajiv Gandhi'yle ele almış, bu da tümüyle normal karşılanmıştı. Önde gelen bütün İsveçli politikacılar (belki komünistler hariç) yurtdışı gezilerine çıktıklarında İsveç silah endüstrisini pazarlıyordu. Adelsohn kısa bir zaman önce Kanada'daydı ve İsveç toplarını hararetle övmüştü. Daha sonra, Palme'nin ölümünden sonra, Bofors'un Hindistan'dan aldığı siparişle ilgili rüşvet verdiği ortaya çıkacaktı. Bu, Hindistan'da büyük bir politik skandal yaratacak ve Rajiv Gandhi ile Kongre Partisi'nin 1989'da iktidarı kaybetmesine yol açacak-

tı. Palme'nin hava savunma robotlarının el altından satılmasını ya da Hindistan'a rüşvet verilmesini onayladığına ya da teşvik ettiğine ilişkin hiçbir iz yoktur.

Ancak, 1985 yazında Ortadoğu'ya kaçak silah satışına ilişkin tartışma, Palme Komisyonu'na ve hükümetin silahsızlanma çalışmalarının üstüne ciddi bir gölge düşürdü. Palme, İsveç'in atom bombası yapmasının gündemde olduğu 1958'de SSU'nun kongresinde mahir bir biçimde lanse ettiği reel politikaya dayalı ahlak anlayışını şimdi de yineleyebilecekti: Silahsızlanacak olanlar, küçük barışçıl ve tarafsız devletler değil, süper devletlerdi. Ancak bu, büyük pedagojik bir çalışmayı gerektirecekti. Birçok insan içgüdüsel olarak silah satıp aynı zamanda silahsızlanmak için çalışma yapmayı çifte ahlak standardı olarak görme eğilimindedir. Palme, bu komplike sorundan kaçınarak, ironik biçimde kendi yerine 1970'lerde İsveç silah ihracatını aktif olarak eleştiren Dış Ticaret Bakanı Mats Hellström'ü öne sürmüştü. Başbakan seçim öncesinde hangi konularda mücadele vereceğini elbette seçmek zorundaydı. Ama dışişlerinde bu olaya karışmış bulunan görevlilerden biri olan Carl Johan Åberg, İsveç'in silah ihracatını daha aktif olarak savunabileceğini düşünmüştü. Ona göre Palme'nin "birçok durumda dara düşen ülkelerin tarafsız İsveç'ten silah satın almasının, silah ticaretini kendilerini çeşitli politik bağımlılık ve bağlantılara zorlayacak ülkelerle yapmak zorunda kalmasından daha iyi olduğunu açıklaması gerekirdi."

Harvard olayı, silah ihracatına kıyasla havadan sudan bir şeydi. Palme 1984 Nisan ayında bu ünlü Amerikan üniversitesinin hukuk fakültesinde bir konuşma yaptı. Çalışma hayatını düzenleyen yasalarla ilgili araştırmalar yapan ve Amerikan devlet memurları sendikası AFSCME'den konuşma yapmak üzere tanınmış kişileri getirtmesi için bağış almış bir enstitü tarafından davet edilmişti. Örneğin ondan sonra gelen yıllardaki konuşmacılardan biri Al Gore idi. Palme, orada İngilizce versiyonuna ulaşılabilen ve bugün bile onun fikirlerinin en iyi biçimde toplandığı belge olarak kabul edilen en parlak konuşmalarından birini yapmıştı. Harvard ona bu konuşmanın telif hakkı olarak beş bin dolar ödemek istedi. Palme'nin yaptığı konuşmaların karşılığında para alma âdeti olmadığı için bunu geri çevirdi. Ama bir biçimde –önerinin Palme'den mi, yoksa Harvard'dan mı geldiği belli değil– telif hakkını, Stockholm Üniversitesi'nde sosyoloji doktorası yapmakta olan 25 yaşındaki Joakim Palme'ye verilen kişisel

bir bursa dönüştürmek fikri ortaya çıktı. Amerikalılar açısından bunda hiçbir tuhaf yan yoktu. Özel üniversitelerin kendi uygunluk kriterlerine göre öğrenci almak ve burs vermek konusunda büyük olanakları vardı. Joakim, 1984 sonbaharında, tanınmış araştırma okulu John F. Kennedy School of Government'te konuk öğrenci olmuştu ve 1978'den beri Harvard'a yakın Massachusetts Institute of Technology'de doçentlik yapan Emma Rothschild'in evinde kalıyordu. Joakim, siyasal bilgiler öğreniminin yanı sıra Harvard'daki sosyoloji enstitüsünde araştırma çalışması yapıyordu. Daha sonra başarılı akademik kariyerine devam edecek ve Uppsala Üniversitesi'nde siyasal bilgiler profesörü olacaktı.

Bu konuyu biçimsel olarak bir "olay" haline getiren şey, Palme'nin Harvard'dan gelen bu telif hakkını, ertesi yılın mayıs ayında doldurduğu vergi beyannamesinde göstermemiş olmasıydı. Bunun ölümcül bir hata olduğu görülecekti. Palme, vergi beyannamelerinin İsveçli gazeteciler tarafından didik didik incelendiğini bildiği için bu konuda daha ocak ayında bir hukukçudan görüş almıştı. Bu hukukçu, ona bursa dönüşmüş olan bu telif hakkını beyan etmesi gerekmediğini söylemişti. Bu tavsiyenin büyük sonuçları olacaktı. Joakim'in bursuyla ilgili dedikodular, Palme'yi IB olayı nedeniyle muhtemelen hiçbir zaman affetmemiş olan Jan Guillou'nun kulağına gelince, karşılık vermek için eline bir fırsat geçtiğini anlamıştı. Yaz ortasında, tam seçim kampanyasının yeniden başlatılacağı zamanda, Palme'nin müsteşarı Kjell Lindström, başbakanın "Natti Natti" adlı bir canlı yayın programında "gizli bir konuk"la söyleşi yapması için İsveç Radyosu'yla anlaşmaya varmıştı. Palme 25 Haziran günü Visby'deki Sosyal Demokrat Parti karargâhından –o gün daha önce Almedalen'de seçim konuşması yapmıştı– İsveç Radyosu'na bağlandığında bu gizli konuğun Jan Guillou olduğu görüldü. Birkaç beylik başlangıç sözünden sonra Palme'nin "vergiden muaf herhangi bir ek gelir" sağlayıp sağlamadığını sordu ve o da buna olumsuz yanıt verdi. Bunun üzerine Guillou hemen Harvard konusuna girdi ve Palme'nin orada konuşma yaptığını ve Joakim'in burs aldığını kesin bir dille söyledi. Palme bunu reddedemezdi. Daha sonra öldürücü darbe geldi: "Bir telif hakkı yerine dört-beş bin kron değerinde bir kazanç sağladın yani…" Palme biraz çekingence yanıtladı: "Hayır, hiçbir kazanç sağlamadım, hiçbir şey almadım." Bu biçimsel olarak doğruydu ama temeldeki hukuki sorudan kaçınmıştı.

Mattias Palme, o gün Visby'deydi ve babası müsteşarıyla birlikte parti binasından çıktığında dışarıda bekliyordu. Evde hiçbir zaman sesini yükseltmemiş olan babası, ateş püskürüyordu. Harvard olayı, daha sonra uzun bir süre medya kazanlarında fokurdamayı sürdürecekti. Vergi kuralları gerçekte açık değildi ve çok az kişi, Palme'nin kasıtlı olarak vergi kaçırdığından kuşkulanıyordu. Ancak çeşitli vergilerden usanmış birçok İsveçli için işte bütün bu belirsizlikler, vergi yasalarının ne kadar içinden çıkılmaz bir kargaşa haline geldiğinin işareti olmuştu. Ama bu, birbirlerine –üyelerinin çocuklarını prestijli Amerikan üniversitelerine gönderme ayrıcalığı gibi– değişik biçimlerde olanaklar sağlayarak yardım eden uluslararası elitin bir parçası olarak Palme ailesiyle ilgili bir resim sergileme fırsatı da yaratmıştı. *Svenska Dagbladet*, "Bizdeki bu vergilerle" diyordu, "çocuklarına kaliteli bir uluslararası eğitim almaları konusunda yardım edebilmek için insanın ya varlıklı olması ya da iyi ilişkilerinin bulunması zorunludur." Palme'ye karşı genellikle olumlu bir tutumu olan gazeteci Björn Nilsson, İsveç üniversitelerinin endüstrileşmesinde en sorumlu olan politikacının, oğlunu geleneksel akademik idealleri olan Harvard Üniversitesi'ne göndermesinin göze battığına işaret ederken birçok akademisyende var olan bir kızgınlığı ifade ediyordu. Ancak bu bir azınlığın görüşüydü. Birçok kişi için vergi sorunu –aşk ve cinsellikten daha büyük tutku yaratan bu ebedi İsveç konusu– konunun merkeziydi. Palme'ye en çok eziyet veren şey, olayın tam da onun en yakınlarını etkilemesiydi. Medyadan gelen saldırılara karşı tahammülü büyüktü ama Guillou, onun en zayıf noktasını yakalamıştı, ailesini koruyamama duygusu.

* * *

Palme'nin 1985 sonbaharında parti başkanlığından istifa etmeyi düşünmeye başladığı konusunda oldukça yaygın bir kanı var. Politik hayatın merkezindeki onca yıl ve onca sert saldırılar onda iz bırakmıştı. Ayrıca Lisbet de, özellikle Gamla stan'daki evlerinin dışında, bir grup çığırından çıkmış EAP üyesinin saldırısına uğrayınca, bunun bedelinin çok fazla olmaya başladığını hissetmişti. İsveç halkı, seçim öncesindeki son televizyon tartışmasında rengi solmuş ve yorgun bir başbakan görmüştü. Rahatsız edici şeylere odaklanıp onları yok etme becerisinin de onu terk ettiği görülüyordu. Bir çalışma arkadaşıyla bambaşka bir konuda yaptığı konuşmanın ortasında birden Harvard konusuyla

ilgili konuşmaya başlayabiliyordu. Onunla söyleşi yapan gazeteciler, ansızın onun bambaşka düşüncelere dalmış olarak pencereden dışarıya baktığını fark ediyordu. Ayrıca bir yıl önce BM mülteci komiserliği görevine mesafeli bir ilgi göstermişti. Bu görev Danimarkalı Poul Hartling'in istifasından sonra 1 Ocak 1986'da boşalmış olacaktı. Oysa Palme ailesinde mülteci sorunlarına olan ilgi, Müsi'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Baltık üzerinden kaçışından, kendisinin Çekoslovakya'dan çıkartmak için Yelena Rennerova'yla yaptığı sahte evliliğe kadar derinlere iniyordu.

Fakat, Palme'nin 1985 seçimlerinden sonra geleceği nasıl gördüğünü söylemek zor. Bazı önde gelen sosyal demokratlara gelecek parti kongresinden sonra istifa edeceğine ilişkin "koşulsuz" bir mesaj verdiğiyle ilgili bilgiler var. Ama bu pek de olası görünmüyor. Çünkü her şeyden önce politikanın önceden kestirilemez bir alan olduğu düşünülürse, böyle bir söz vermek akıllıca bir şey değildir. Kaldı ki, kendisiyle ilgili başka bütün alanlarda o kadar ketum olan bir kişinin yabancısı olduğu bir şeydi bu. Feldt'le Rosenbad'da 1984 yazında kavga ettiği zaman, ağzından 1985 seçiminden sonra istifa etmeyi düşündüğü lafı çıkmıştı ama bu göstermelikti. Tage Erlander sık sık istifa etmeyi düşünmüş ama başbakanlığa 23 yıl devam etmişti. Palme de döngüsel anlayışına bağlı olarak 1988 yılının daha radikal bir reform programı için çok uygun bir fırsat olacağına inanıyordu.

Gücünün daha ne kadar yeteceği konusundaki görüşler de farklı. Kjell-Olof Feldt, anılarını içeren kitabı *Bütün O Günler*'de Palme'yle ilgili olarak nerdeyse trajik bir Hamlet figürü yaratmıştı. Eski maliye bakanına göre Palme'nin davranışı patolojik bir sınırdaydı. Bir toplantının ortasında birdenbire bir flüt çıkartıp çalar gibi yapmıştı. Bir başka zaman –Feldt, İsveç finans piyasasında kuralların esnetilmesine ilişkin son derece tartışmalı planını sunduğu sırada– Palme yalnızca ona doğru bir el işareti yaparak, "Tamam, tamam, ne isterseniz yapın" demişti. Ancak burada kaynakla ilgili bir sorun olduğu çok açık. Palme'nin Feldt ile ahbaplığında aklının bambaşka yerlerde olması, onun maliye bakanının sadık olmadığını ve kendi başına buyruk olduğunu düşünmesine bağlıydı. Ama hiç kuşkusuz ki, genelde yorgundu ama belki de ek olarak, kendisini kuralların esnetilmesi konusunda nerdeyse oldubittiye getiren maliye bakanından da usanmıştı.

Nerdeyse diğer bütün kaynaklar, Palme'nin son zamanları hakkında daha olumlu bir resim veriyorlar. Onun eylül-ekim aylarında yorgun olduğu konusunda geniş bir ortak görüş olsa da Feldt ve onun sadık yardımcısı Klas Eklund'dan başka kimse Palme'nin psikolojik olarak çökmekte olduğunu düşünmüyor. Ona en yakın çalışan kişi olan Ulf Dahlsten, Palme'nin depresyonunun, kasım ayında, mülteci komiseri olmamaya karar verdikten sonra geçtiğini belirtiyor. Ayrıca Palme'nin düşünce üretme konularıyla son derece ilgilendiğini ve kamu sektöründe yenileşmeyle ilgili sürekli konuştuğunu ileri sürüyor. Emma Rothschild, onunla yaptığı, Reagan, Thatcher ve yeni liberalizm konusundaki hararetli tartışmalarla ilgili olarak benzeri bir resim çiziyor. Palme'nin son zamanlarda, BM'de üst düzey bir görev almaktan çok, fikir tartışmalarına angaje olmayı istediğini söylüyor. Onun açısından politik manzara her zamankinden çok daha açıktı. Nükleer enerji, politikanın gündeminden çıkartılmıştı ve Çalışan Fonları, 1970'lerden kalma tatsız bir kalıntı olmayı sürdürse bile yakında zararsız duruma gelecekti. "Partiyi ve ülkeyi ayakta tutmaktan" iyice usanmıştı. Şimdi yeniden başlangıç noktasına geri dönmüştü: Kenyon'da Paul Titus'un seminerlerinde tartıştığı devlet, piyasa ve birey sorunları. O zaman Amerikan dostları onun akademisyen, belki iktisat profesörü olacağını sanıyorlardı.

Palme'nin içinde, politikacının yanı sıra uçakta, trende ya da toplantılarda durmaksızın okuyan ve toplumbilimdeki son gelişmeleri izleyen bir araştırmacı, meraklı bir insan vardı. Schlesinger'in dalga hareketi teorisinin gerçekleşmesi halinde 1980'lerin sonları, entelektüel tartışmalara angaje olmak için mükemmel bir zaman olacaktı. Bu yoruma karşılık gerçek şu ki, Palme bütün hayatı boyunca düşünce yerine eylemi seçmişti. Makaleler yazmış, konuşmalar yapmış, entelektüel tartışmalara katılmıştı ama dostları ve çalışma arkadaşlarından gelen teşviklere rağmen, muhalefet yıllarında bile kendisini toparlayıp düşüncelerini sistematik bir biçimde sıraladığı bir kitap yazamamıştı.

Ancak birçok şey, Palme'nin 1986 yılı başında, içine girdiği bunalımdan çıkmakta olduğuna işaret ediyordu. Kasım ayında ilk torunu, Joakim'in kızı Joanna doğmuştu. Bu onu çok sevindirmişti. Aile fertleri Noel boyunca Gamla stan'daki dairede toplanmışlardı ve yılbaşında da Harpsund'a gitmişlerdi. Orada bir dizi ziyaretçiyle karşılaşmıştı. Bunların arasında olan Thage G. Peterson, onun formda olduğunu düşünmüştü.

Feldt bile, yılbaşı dönüşünde onun eski haline kavuşmuş olduğunu itiraf etmişti: "Bunalımı ve kendi kendine acıması kalmamıştı... Şimdi tamamen politikaya konsantre olmuştu." 1986'nın başında büyük sürprizler de olmamıştı. Sovyetler Birliği'yle ilişkiler ve ekonomik kriz gündemi belirlemeyi sürdürüyordu. Nisan ayı içinde Moskova'yı ziyaret etmesi planlanmıştı ve onu eleştirenler, onun Sovyet yönetimine karşı yeterince sert bir tutum almaya cesaret edemeyeceğinden kuşkulanıyorlardı. Bir grup deniz subayı ona karşı tavır aldı ve onu nerdeyse vatan hainliğiyle suçladı: Bir denizci binbaşı, "İsveç'in artık kendi egemenlik alanında kontrolünün kalmadığını" ileri sürdü.

İşçi Hareketi içinde de hükümetin kemerleri sıkma politikasına karşı yer yer homurtular yükseliyordu. Aralık ayında bir dizi sendika, hükümetin politikasına karşı "Dala İsyanı" denen protestonun altına imza atmıştı. Ocak ayı başında sosyal demokrat parlamento grubu, hükümetin işsizlik sigortası tazminatını düşürme teklifini durdurmuştu. Aynı ayın sonunda Nässjö'deki bir grup Sosyal Demokrat Parti yönetimine karşı açıkça başkaldırmıştı. Palme, normal olarak saldırının en iyi savunma olduğunu düşünürdü. Småland'a [Nässjö bu bölgededir -ç.] gidip hoşnutsuz parti arkadaşlarıyla yüzleşti. Onların şikâyetlerini dinledi ama istifa etme planı olmadığını açıkladı. "On yıl önce de istifamı istemiştiniz ama bakın, yine de buradayım" dedi, "ancak istifa etseydim karım bundan elbette memnun olurdu" diye de ekledi.

Fakat işyerlerindeki hoşnutsuzluk dalgasının tayin edici bir karakteri vardı. 1986 yılı başında dünya, genel olarak uzun süredir olduğundan daha aydınlık görünüyordu. Ekonomide yapısal sorunlar olsa bile yüksek konjonktür sürmekteydi. Sovyetler Birliği'nin yeni lideri Mihail Gorbaçov'dan umut verici açıklık ve yumuşama sinyalleri geliyordu. *Stadsanställd* gazetesinin genel yayın yönetmeni Ingvar Ygeman'la 28 Şubat'ta Rosenbad'da yaptığı söyleşide, "1986 olanakların yılı" diye açıklamada bulunmuştu. Memnun bir başbakan olarak İsveç'in uzun zamandan beri ilk kez ekonomik olarak güçlü bir duruma gelmiş olduğunu ileri sürdü. Enflasyon düşmeye başlamış, reel ücretler artmıştı ve eşitlik reformları için yeni alanlar açılmıştı. Ve uluslararası buzlar çözülmüştü: "Uluslararası durum aydınlanmıştır. Güvensizlik, erken bir bahar sabahındaki sis gibi kaybolmaktadır..."

* * *

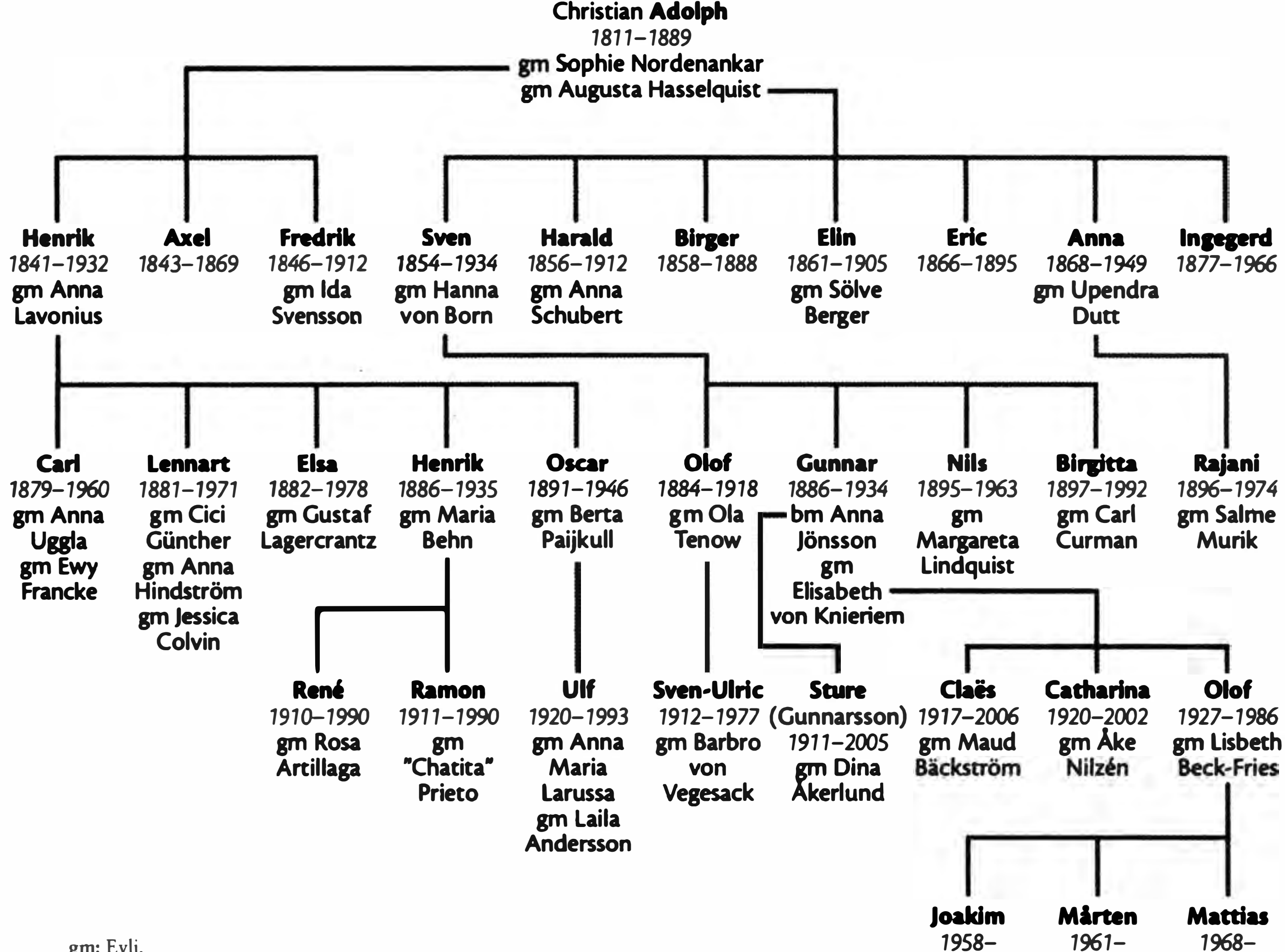
Bu söyleşiden bir saat kadar sonra Lisbet kocasına telefon edip o akşam sinemaya gitmeyi önerdi. Olağandışı bir şeydi bu. Ama günlerden cumaydı ve Palme'nin hafta sonu için hiçbir resmi programı yoktu. Ayrıca Stockholm'de okullar kış tatiline girmişti ve oğulları Mattias Fransa'da kayak yapmaya gitmişti. Başbakan saat altıyı biraz geçe Rosenbad'daki çalışma odasından çıktı ve Gamla stan'daki evine doğru yürüdü. Hava eksi 2-3 derece ve rüzgârlıydı. Palme yalnızdı. Normalde kendisini bekleyen iki koruma görevlisini öğleden sonra evlerine göndermişti. Palme çifti, akşam yemeğinden sonra metroyla Svea Caddesi'ndeki Grand Sineması'na gittiler ve orada Mårten Palme ve kız arkadaşı Ingrid'le buluştular. Seyredecekleri filmin adı *Mozart Kardeşler* idi, İsveçli film ve tiyatro yönetmeni Suzanne Osten tarafından yapılmıştı. Filmin bir hafta önce prömiyeri vardı ve iyi eleştiriler almıştı.

Sinemadaki birçok kişi Palme'yi tanımıştı. Genç bir kadın onun üzerine atlayıp kültür politikası üzerine tartışmak istedi. Palme kaçınarak yanıt verdi. Cuma akşamıydı ve onun hafta sonu tatiliydi. Ama o, ilerici müzik grubu Mavi Tren'in üyesi gazeteci Leif Nylén'i tanımıştı. Daha önce birkaç kez karşılaşmışlardı. Nylén onun kendisini mahcupça başıyla selamladığını görür gibi oldu ve sokulup rahatsız etmemek için o da başıyla hafif bir selam verdi. Belki de bu, Mavi Tren'in bazı parçalarının Palme'ye karşı oldukça iğneleyici olmasından kaynaklanıyordu. Salona geçtiklerinde Palme, Memurlar Federasyonu TCO'nun enerjik başkanı Björn Rosengren'le ortak konularda konuşmaya başladı ve Lisbet'in "şşşt" diye uyarmasıyla sustu. Film başladı.

Mozart Kardeşler, sanatsal yaratıya doludizgin bir övgüydü. Peter Shaffer'in piyesi *Amadeus*'tan (Milos Forman tarafından 1984'te filme alınmıştı) esinlenmişti ama yine de özgün bir filmdi. Filmin başkahramanı, Mozart'ın Don Juan'ını Stockholm Operası'nda gelenek dışı bir biçimde sahnelemek isteyen şeytansı rejisör Walter'dir. Başlangıçta herkes ona karşıdır: Orkestra, sanat yönetmeni, kendini beğenmiş yıldızlar. Herkes kaygıyla kendi pozisyonunu kollamakta, sendikal ilkelere, operanın geleneklerine ve zorlama entelektüel yorumlara gönderme yapmaktadır. Ancak Walter oyuna hayat vermek ve tutkuyla doldurmak için çabalamaktadır. Bu dirençli topluluğu ikna etmeye çalışır, tehdit eder, flört eder ve sonunda her şey yerli yerine oturur. Ama oyun, etkileyici bir başarı kazanınca bunun arkasında Walter'in fikirlerinin

olduğunu herkes unutur. Opera şarkıcılarından biri, "O daha çok bir organizatördü" der ve son sahnelerden birinde bu yalnız yönetmenin bir koridorda yürüyerek yavaşça kaybolduğu görülür.

Rosengren, filmden sonra Palme çiftini arabasıyla evlerine götürmeyi düşünmüştü ama karısı fazla içlidışlı olmamak için onu caydırmıştı. Olof ve Lisbet, sinemada bir süre daha kalarak Mårten ve kız arkadaşıyla konuştular. Saat on biri çeyrek geçiyordu, metroya doğru yürümeye başladılar. Sinemanın olduğu tarafta bir metro girişi olmasına rağmen, herhangi bir nedenle Adolf Fredrik Kilisesi'nin önünden, Svea Caddesi'ni arşınlayarak karşı tarafa geçtiler. Resim malzemeleri satan büyük bir mağazanın önünde, metro girişine birkaç metre kala arkalarında bir adam belirdi. Adam iki el ateş etti. Kurşunlardan biri Palme'nin sırtına isabet etti. Diğeri Lisbet'i sıyırarak geçti. Katil, koşarak Tunnel Sokağı'ndan, Malmskillnad Sokağı'na çıkan merdivenleri tırmandı ve cinayet yerinden kayboldu. İsveç'in en tanınmış uluslararası politikacısı, hayatı boyunca yaşadığı şehrin kalbinde ölmüştü – çocukluğunun geçtiği evden bir kilometreden daha az mesafede, Sosyal Demokrat Parti'nin Svea Caddesi'ndeki merkez binasından birkaç yüz metre ötede, yaklaşık otuz yıldır evli olduğu kadının yanında.

gm: Evli.
Soyağacı, Erik Palme'nin verdiği taslağa göre Stig Söderlind tarafından yapılmıştır.

Çevirmenin Notu

İsveç'e otuz yıl önce geldiğimde, Türkiye'den tanıdığım İranlı dostum S. ile karşılaştım. On yıldır İsveç'teydi. Bana İsveç'i anlatmasını isteyince başından geçen bir olayı anlattı. Doğa aşığı İsveçliler sonbaharda sarı, turuncu ve kırmızının binbir nüansını görmek üzere sırt çantalarını yüklenerek kuzeydeki yaylalarda bir ya da iki haftalık geziye çıkarlar. Günde 15-20 km yürüdükten sonra geceleri buralardaki ahşap kulübelerde konaklarlar. Bu kulübelerde her zaman süt, meşrubat, çay, kahve bulunur. Gezginler, sabah yola çıkmadan önce oradaki deftere bunlardan ne kadar tükettiklerini ve orada kaç gece kaldıklarını yazarlar. Bir hafta sonra adreslerine fatura gelir. S. ve İsveçli karısı da böyle bir gezi yaparlar. Bir akşam uzun bir yürüyüşten sonra girdikleri bir kulübede kendilerinden önce gelmiş orta yaşlı bir çift olduğunu görürler. Adam oturun, der, size bir yorgunluk kahvesi yapayım. Daha sonra çıkınlarını açıp ortak bir akşam yemeği yerler. S.'nin itirazlarına rağmen adam bulaşıkları da yıkar. Sabah kalktıklarında ayrı yönlere gideceklerdir. Birbirlerinden hoşlanmışlardır. Stockholm'de de görüşme dileğinde bulunurlar. S., iş adresini ve telefon numarasını yazıp adama verir. Adam, kendisini bulmanın çok kolay olduğunu söyler. Çalışma Bakanlığına gel ve ismimi söyle, seni hemen bana gönderirler, der. Adamın bakan olduğunu anlayan S., telaşla hazırola geçip ceketini iliklemeye çalışır. Oysa üzerinde ceket yoktur.

Daha sonra tanıştığım Türkiyeli arkadaşlarım, sokakta karşıdan bisikletle gelen bir kadını ya da az ötemizde üzerinde bir gömlek ve kot pantolonla yürüyen bir adamı gösterip bunların bakan olduklarını söylemişlerdi bana.

Aradan beş yıl geçtiğinde, 1986 şubatının son gününde, dünyanın en önde gelen bu "açık toplum"unda, bir gece karısıyla birlikte sinemadan

çıkıp evine doğru yürüyen başbakan Olof Palme, arkalarında birden beliren bir adamın sırtına bir el ateş etmesiyle orada ölür. İki yüz yıldır savaşmamış ve şiddet yüzü görmemiş İsveçliler hâla bu cinayetin şokunu yaşamaktalar. İsveç, artık eski İsveç değildir.

Okumayı kolaylaştırmak için kitapta yer alan İsveç toplumunun yapısına, geleneklerine ve ”siyaset yapma kültürü”ne özgü bazı kavramların açıklanması gerekiyor. Ama bundan önce dünyada sosyal demokrasi sözcüğüyle ve ”İsveç tipi sosyalizm” kavramıyla nerdeyse özdeşleşmiş olan Olof Palme'nin partisi hakkında biraz bilgi vermeliyim.

Tam adı ”İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi” olan parti, 1889'da kuruluyor. On yıl kadar sonra kurulan işçi sendikaları merkez örgütü LO ile ortak etkinlikler yapıyor. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Avrupa'daki işçi sınıfı hareketlerinde ortaya çıkan parçalanıp bölünmeler, İsveç'teki partiye de yansıyor. 1917'de partiden kopan üyelerin bir kısmı komünist partisini kuruyor.

Demokratik yollarla sosyalizme ve sınıfsız topluma ulaşılacağına inanan Sosyal Demokratların başlangıçta iki ana hedefi var: sekiz saatlik işgünü ile genel ve eşit oy hakkı. Bu hedefler,1919 ve 1921 yıllarında gerçekleşiyor. Daha sonra Parti, 1933'den 1976'ya kadar 44 yıl boyunca kesintisiz olarak iktidarda kalıyor. İsveç sosyal demokratlarını bütün dünyadan ayıran ve onlara devlet aygıtını kullanarak refah toplumunu kurma olanağını veren de işte bu. İktidarı uzun süre elde tutma başarısı, Parti'nin seçmenleri, piyasa ekonomisini ve özel mülkiyeti kaldırmadan da eşitlik ve sosyal adalete ulaşılabilineceğine ikna etmesine bağlı. Burada 1925'den 1946'ya kadar parti başkanlığı yapan Per Albin Hansson'un geliştirdiği “Folkhemmet” in kilit kavram olduğunu görüyoruz. “Halkevi” anlamını taşıyan bu kavramla, sıradan insanlara yöneliniyor ve her evde geçim sorunu çözülmüş, dışlanmayan, onurlu, çalışkan, topluma aidiyet duygusuyla bağlı, alçakgönüllü insanların yaşadığı bir İsveç tanımlanıyor. 1938 yılında işverenlerle sendikal hareketin aylarca süren görüşmelerden sonra vardığı bir dizi anlaşma, bugün hâlâ İsveç ekonomisini, çalışma hayatını ve buna bağlı olarak sosyal ve kültürel yapıyı yönlendirmektedir. Görüşmelerin yapıldığı yerden adını alan bu “Saltsjöbad” anlaşmasında “ortak anlayış politikası” kavramı ortaya çıktı. Buna göre tarıma çok elverişli olmayan ülkenin ekonomisini güçlendirmenin ve buna bağlı olarak halkın refahını artırmanın tek

yolu olarak yüksek teknolojiye dayalı sanayi mallarının üretilip ihraç edilmesinin zorunlu olduğu saptandı. Ancak dünya piyasalarındaki devlerle rekabet edebilmek için, ortak bir özveriyle en kaliteli malların üretilmesi ve paylaşılacak pastanın sürekli olarak büyütülmesi gerekiyordu. İşçiler, işte bu anlaşmalarla ve bunlara zamanla yapılan eklerle bugün de geçerli olan ücretli hastalık izni, analık izni, iş güvenliği gibi temel güvenceleri, daha o zaman kazanmışlardı. Hansson'un topluma vaat ettiği insanca yaşama koşullarını sağlayan "Halkevi" hedefine ulaşılmıştı.

Hansson'dan sonra gelen Tage Erlander (başbakanlığı 1946-1969) ve onun İsveç ve dünya siyasetine kazandırdığı Olof Palme (başbakanlığı 1969-1976 ve 1982-1986) döneminde, artık görece ekonomik refaha ulaşmış olan İsveç toplumunda daha çok demokrasi, sınıf eşitliği ve cinsiyet eşitliğine yönelik hedefler gündeme getirilmiş ve bu konularda bir dizi reformlar yapılmıştır.

Bunların başında Palme'nin 1971'de gerçekleştirdiği vergi reformu gelmektedir. Devrim niteliği taşıyan bu reformla kadın erkek eşitliği doğrultusunda büyük bir adım atılmıştır. Palme, cinsiyet eşitliğini bir sınıf politikası olarak parti kongresinde sunmuş ve burada alınan ve daha sonra yasalaşacak olan kararla, ekonomik özgürlüğe kavuşan kadının birey olarak günlük hayat pratiğinde sosyal ve ideolojik açıdan bağımsızlaşmasının yolunu açmıştır. Cinsiyet eşitliğini vergi reformuyla sağlamak, yalnızca İsveç'te gerçekleştirilebilecek bir fenomen olsa gerek.

Bu dönemde özellikle ortaya çıkan bir kavram "refah devleti"dir. Bu kavramın arkasında, "refah toplumunu yaratacak olan devlettir" anlayışı, yani İsveç usülü bir devletçilik yatmaktadır. Uygulanan politikalara göre üretim araçları devletleştirilmedi ama vergi yoluyla devlet güçlendirildi. Bu güçlenen devlet aracılığıyla bireyin temel hakları güvence altına alındı. Böylece Erlander ve Palme'nin formüle ettileri "güçlü toplum" modeli yaratıldı. Buna göre güçlü toplumun, bütün yurttaşlara maddi büyümeden yararlanmak için eşit olanaklar sağlamak üzere ekonomiye müdahale etmesi gerekiyordu. Devlet, bireyin kendisini gerçekleştirmesi için kaynakları kullanıma hazır tutacaktı. İnsanlar temel bir güvenceye ulaştıkları zaman, eğitim görmek isteyecekler, kültürel etkinliklere katılacaklar ve toplumun aktif yurttaşları olacaklardı.

Bu, bir tür devlet bireyciliğiydi. Büyüyen resmi sektör, yurttaşların yüksek geliri ve tüketimiyle finanse ediliyordu ve aynı zamanda şirket

vergileri düşük düzeyde tutuluyordu. Devletin eğitim, sosyal sigorta, emeklilik, sağlık, öğrenim desteği, vb. hizmetleri sunmasıyla birey, çevresiyle olan ilişkisinde büyük ölçekte bir özgürlük kazanacaktı ve böylece akrabalara, ebeveynlere, hayır kurumlarına, işverenlere, halk hareketlerine, kiliselere ve diğer sivil toplum kurumlarına bağımlı olmaktan kurtulacaktı.

Burada Palme'nin "toplumsal sorumluluk" kavramına geliyoruz. Palme hep "teknik gelişmenin ürpertici temposu"ndan söz etmiştir. "İnsanın kendi dış çevresi üzerinde kurduğu kontrol, hiçbir zaman şimdiki kadar büyük olmamıştır" diyordu. Ancak Palme açısından teknik, toplumsal sorunlar için bir çözüm değil, uyandırmak istediği varoluşsal sorumluluğun bir önkoşuluydu. Modernlik kaçınılmazdı. Sorun, toplumun bunu nasıl kullanacağındaydı. Zaman zaman Marx'a referanslar yapıyor olsa da topluma yönelik görüşünün çıkış noktası, tarihin motorunun sınıf savaşı değil, teknik değişimler ve bilimsel buluşlar olduğuydu. Burada hızla ilerleyen gelişme karşısında bireyin moral seçimi söz konusuydu. Palme'nin bu yaklaşımı, teknokratik bir varoluşçuluğu yansıtıyordu. Berggren'in dediği gibi "bir yandan rasyonelliğin, planlamanın ve merkezileştirmenin ateşli taraftarıydı, öte yandan da bireyci modernizmin kutsal şarkısını söylüyordu."

İlk bakışta paradoksal gibi görünse de bireyleşme, devlet iktidarının artışı anlamına da geliyordu. Yurttaş, güvenli bir hayat yaşayabilmek için ödüne ve bağımlılığa dayalı ilişkilerden kurtulmuş ama aynı oranda devlete bağımlı kılınmıştı.

Olof Palme bugün yaşasaydı, sanırım bu tür bağımlılığı, "pozitif ayırımcılık" kavramına benzer bir biçimde "pozitif bağımlılık" olarak tanımlayabilirdi. O bağımlılığı, insanın özgürlüğüne ve özgünlüğüne karşı bir tehdit olarak görüyordu. Onun gözünde uluslar gibi bireyler de egemen ve bağımsız olmalıydı. 1972'deki parti kongresinde yaptığı konuşmada sosyalizmin, "sınıflı toplumun bağımlılığından kurtuluş" anlamına geldiğini açıklamıştı. Toplum –pratikte devlet, demekti bu- birey olarak yurttaşın özgürlük alanını genişletmeyi hedefleyecek ve ona artan seçme özgürlüğü verecek, diyordu. Bu "seçme özgürlüğü" Palme için merkezi bir kavramdı. Ama o, muhafazakâr liberallerin kapitalizme hizmet eden tüketimi teşvik anlamına gelen "seçme özgürlüğü" nün tersine, eşitliğe dayanan bir seçme özgürlüğünü vurguluyordu. Ona göre

ayrıcalıklı azınlık her zaman seçme özgürlüğüne sahip olmuştu, Sosyal Demokrasinin görevi bu özgürlüğü kitlelere yaymaktı. Palme, demokrasinin idealinin " bağımsız ve aynı haklara sahip yurttaşlar" olduğunu söylüyordu.

İsveç'teki siyaset kültürü terminolojisine yerleşmiş kavramlardan biri "İşçi Hareketi", bir diğeri de "İşçi Partisi"dir. Kitapta sıklıkla geçen bu kavramlarla sendikalar federasyonu LO ile Sosyal Demokrat Parti kastedilmektedir.

İeveç siyasi tarihinde çok eskilere dayanan "halk hareketleri" önemli bir yer tutmaktadır. Zamanımızın sivil toplum kuruluşlarının öncülleridir bunlar. Özellikle 1800'lerin ikinci yarısından itibaren toplumsal hayatı yönlendirecek olan bu kurumların başında içkiye karşı olan Nykterhetsrörelsen (Yeşilay Hareketi) gelmektedir. Bunun yanı sıra Väckelserörelse (Uyanış Hareketi) denilen bağımsız kilise hareketi de bu geleneğin önemli bir parçasıdır.

İsveçliler için "toplum mühendisleri" denir. Nüfusun çok fazla olmaması ve ülkede çok uzun bir dönem boyunca ekonomik ve politik istikrarın bulunması, toplumda çeşitli projelerin denenmesine, modernizasyon ve refah toplumuna yönelik labarotuvar çalışmalarının yapılmasına olanak sağlamıştır. Durulan politik zemin ve bakılan ideolojik pencereye bağlı olarak ne kadar göreceli ve tartışmalı olsa da demokrasi, eşitlik, özgürlük ve bağımsız birey gibi kavramların politika kültüründe ve günlük hayatta içselleşmiş olduğu günümüz İsveçini yaratanların en başında yer alan Olof Palme'yi okumak, bir bakıma sosyal demokrasinin tarihini okumak gibi. Bu açıdan bu kitabın Türkiye'de demokratik bir sol muhalefetin güçlenmesine katkıda bulunmasını, yeni bakış açıları getirmesini ve esin kaynağı olmasını dilerim.

Turhan Kayaoğlu

Kaynakça

Abrahamsson, Bengt, *Mina minnen av Öyvind Fahlström,* [B. Abrahamsson], Göteborg, 2001.

Ackroyd, Peter, *London: the biography,* Chatto & Windus, Londra, 2000.

Adelsohn, Ulf, *Partiledare: dagbok 1981-1986,* Gedin, Stockholm, 1987.

Ahlin, Per & Bergstrand, Mats, *Den godhjärtade büffeln: en bok om Carl Lidbom,* 1. baskı, Jurist-förl., Stockholm, 1997.

Ahlmark, Per, *Den svenska atomvapendebatten,* Aldus/Bonnier, Stockholm, 1965.

Ahrne, Göran, Roman, Christine & Franzén, Mats, *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrit-ming av Sverige f ran 50-tal tili go-tal,* gözden geçirilmiş 2. baskı, Korpen, Göteborg, 2000.

Alfredsson, Karin & Baude, Annika (red.), *Visionen om jämställdhet,* 1. baskı, SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle), Stockholm, 1992.

Alm, Martin, *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel: svenska berättelser om USA åren* 1900-1939, Nordic Academic Press [distribütör], Diss. Lund: Univ., Lund, 2002.

Alopaeus, Marianne, *Drabbad av Sverige,* Bromberg, Stockholm, 1983.

Alsterdal, Alvar, *Tage Erlander,* Forsberg, Malmö, 1968.

Ambjörnsson, Ronny, *Mitt förnamn är Ronny,* Bonnier Alba, Stockholm, 1996.

Anderson, Caleb J., Caleb J Anderson: *Palmes okände rädgivare: en samman- ställning av Caleb* 1. *Andersons viktigaste artiklar*, Dagens Nyheter, Stockholm, 1997.

Andersson, Ingvar, *Sveriges historia,* 5. baskı, Natur och Kultur, Stockholm, 1960.

Andersson, Lars M., *En jude är en jude är en jude: representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930*, [yeni baskı], Nordic Academic Press, Lund, 2000.

Andersson, Rainer, *Vad gjorde du i Finland, far?: svenska frivilliga i inbördes- kriget 1918*, 2. baskı, Sahlgren, [Otalampi], 1999.

Andersson, Sten, *I de lugnaste vattnen,* Tiden, Stockholm, 1993.

Andersson, Sven, *På PerAlbins tid,* Tiden, Stockholm, 1980.

Antman, Peter & Schori, Pierre, *Olof Palme: den gränslöse reformisten,* Tiden, Stockholm, 1996.

Amstberg, Karl-Olov & Björklund, Anders (red.), *Blåckfisken: om tillvarons tolkning, sunt fornuft och psykologins utbredning*, Carlsson, Stockholm, 1987.

Arvidsson, Claes, *Ett annat land: Sverige och det långa yo-talet*, Timbro, Stockholm, 1999.

Arvidsson, Claes, *Olof Palme: med verkligheten som fiende,* Timbro, Stockholm, 2007.

Arvidsson, Håkan, *Vi som visste allt. minnesbilder från 1960-talets vänster- rörelse*, Atlantis, Stockholm, 2008.

Aspling, Sven & Lagercrantz, Arvid, *Med Erlander och Palme: Sven Aspling berättar for Arvid Lagercrantz,* 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 1999.

Augustsson, Lars Åke & Hansén, Stig, *Maoisterna: en historia berättad av några som var med,* Ordfront, Stockholm, 1997.

Auster, Paul, *Dårskaper i Brooklyn,* [yeni baskı], Månpocket, Stockholm, 2006.

Axelsson, Christina, *Hemmafrun som försvann: övergången tili lönearbete bland gifta kvinnor i Sverige 1968-1981*, Univ., Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1992.

Baldwin, Peter, *The politics of social solidarity: class bases ofthe European welfare state 1875-1975*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1990.
Bedoire, Fredric & Thullberg, Per, *Stockholms universitet 1878-1978*, Stockholms kommunalforvaltning, Stockholm, 1978.
Bengtsson, Håkan A., *Vägval: idéutvecklingen i SSU*, Sveriges social- demokratiska ungdomsförb. (SSU), Stockholm, 1992.
Berger, Tore (red.), *Blå tågets sångbok: 80 sånger samt Resan till Danmark* , Brustna hjärtans förl., Vaxholm, 1974.
Berggren, Anne Marie, *Likhet eller särart - kvinnorörelsens politiska dilemma*, *yayımlanmamış müsvetteler.*.
Berggren, Henrik & Tragårdh, Lars, "Visions of Autonomy: Preludes to the Swedish Welfare State" i H Mattsson och S-O Wallenstein (red.), *Swedish Modernism: Architecture, Consumption, and the Welfare State*, Black Dog Publishing, Londra, 2010.
Berggren, Henrik & Trågårdh, Lars, *Är svensken människa?: gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*, Norstedtss, Stockholm, 2006.
Berggren, Henrik, Den framåtvanda ängeln - nationalism och modernitet i Sverige under 1900-talet", Wilhelm, Almqvist, Kurt & Glans, Kay, *Den svenska framgångssagan?* adlı kitabından, Fischer & Co., Stockholm, 2001, s. 71-85, 2001.
Berggren, Henrik, "Jag hör Amerika sjunga", Whitman, Walt, *Demokratiska perspektiv*, h:ström - Text & kultur, Umeå, 2006.
Berggren, Henrik, "När vi nästan avskaffade kungen" i Hultén, Eva-Lotta (red), *För Sverige i tiden*, Atlas, Stockholm 2003.
Berggren, Henrik, *Seklets ungdom: retorik, politik och modernitet 1900-1939*, Tiden, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1995.
Berggren, Håkan, *Forsta försvar. diplomati från ursprung till UD*, Atlantis, Stockholm, 2008.
Berggren, Håkan, "Nationalist i det nya riket. Politikern S.A. Hedin debuterar", *Samfundet Örebro Stads- och länsbiblioteks vänners meddelande XXVIII*, Örebro 1961.
Berggren, Per Gustaf, *Kalmar stad och dess historia*, 2. baskı, AppeltofFts bokh., Kalmar, 1936.
Bergkvist, Sven O. & Mellin, Dan, *I Klarabohemernas vårld*, Carlsson, Stockholm, 1993.
Bergman, Ingmar, *Laterna magica*, Norstedts, Stockholm, 1987.
Bergman, Ingmar, *Persona; Vargtimmen; Skammen; En passion*, PAN/Norstedts, Stockholm, 1973.
Bergman, Ingmar, *Scener ur ett äktenskap*, Norstedts, Stockholm, 1973.
Bergstrand, Mats, *Ullsten. Sveriges statsministrar under 100 år*, Bonniers, Stockholm 2010.
Bildt, Carl, *Hallänning, svensk, europé*, Bonnier, Stockholm, 1991.
Bjereld, Ulf, Johansson, Alf W. & Molin, Karl, *Sveriges säkerhet och vårldens fred: svensk utrikespolitik under kalla kriget*, Santérus, Stockholm, 2008.
Björk, Gunnela, *Olof Palme och medierna*, 1. baskı, Boréa, Umeå, 2006.
Björnsson, Anders, *I kunskapens intresse: SACO:s första sex decennier*, Carlsson, Stockholm, 2007.
Black, Conrad., *Franklin Delano Roosevelt: champion offreedom*, ist ed., *Public Affairs*, New York, 2003.
Blanck, Dag, *Sverige-Amerika stiftelsen: de första sjuttio åren 1919-1989*, Stift., Stockholm, 1989.
Bodström, Lennart, *Mitt i stormen*, 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2001.
Boëthius, Bertil, Hildebrand, Bengt & Nilzén, Göran (red.), *Svenskt biografiskt lexikon*, Stockholm, 1918-.
Bohman, Gösta, *Allgemeine Orientierung über Shopping Centers in Schweden*, Stockholm, 1960.
Bohman, Gösta, *Inrikes utrikespolitik: det handlar om Vietnam*, Geber, Stockholm, 1970.
Bohman, Gösta, *Maktskifte*, Bonnier, Stockholm, 1984.
Bohman, Gösta, *Så var det: Gösta Bohman berättar*, Bonnier, Stockholm, 1983.

Borell, Klas, *Disciplinära strategier, en historiesociologisk studie av det professionella militärdisciplinära tänkesättet*, 2. [gözden geçirilmiş] baskı, Militärhögskolan, Stockholm, 2004.
Boréus, Kristina, *Hogervåg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*, Tiden, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1994.
Born, Eric von, *Den siste lantmarskalken: [Viktor Magnus von Born]*, Söderström, Helsingfors, 1962.
Brandt, Willy, Kreisky, Bruno & Palme, Olof, *Brev och samtal*, Tiden, Stockholm, 1976.
Brandt, Willy, *Minnen*, Bergh & Bergh, Unterägeri, 1990.
Bratt, Bengt, *Hem till byn: detta är en prosaversion av TV-serien Hem till byn. [1]*, B. Wahlström, Stockholm, 1972.
Bratt, Peter, Gyllensten, Lars, Ofstad, Harald, Samuelsson, Kurt & Carlberg, Anders (red.), *Kan vi lita på demokratin?: intervjuer med Anders Carlberg, Lars Gyllensten, Harald Ofstad, Kurt Samuelsson*, Stockholm, 1969.
Bratt, Peter, *Med rent uppsåt. memoarer*, Bonnier, Stockholm, 2007.
Brendon, Piers, *Den mörka dalen. Panorama över* 1930-taiet, TPB, Enskede, 2003.
Browaldh, Tore & Nilsson, Frans, *En bok om och till Gunnar Sträng*, Tiden, Stockholm, 1981.
Browaldh, Tore, *Gesällvandring*, Norstedts, Stockholm, 1976.
Brown, Andrew, *Fishing in Utopia. Sweden and the Future that Disappeared*, Granta, Londra, 2008.
Bärmark, Jan, *Självförverkligandets psykologi: ett centralt tema i Maslows tänkande*, Natur och Kultur, Stockholm, 1985.
Campbell, James, *Exiled in Paris: Richard Wright, James Baldwin, Samuel Beckett and others on the Left Bank*, Scribner, New York, 1995.
Carlberg, Anders & Tamas, Geliert, *Där kärleken kallnar - breder laglösheten utsig*, Tiden, Stockholm, 1995.
Carls, Lina, *Våp eller nucka?: kvinnors högre studier och genusdiskursen 1930-1970*, Nordic Academic Press, Diss. Lund: Univ., Lund, 2004.
Carlsson, Ingvar, *Urskuggan av Olof Palme*, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 1999.
Carlsson, Sten & Rosén, Jerker, *Svensk historia 2, Tiden efter 1718*, Esselte studium, Stockholm, 1980.
Carlsson, Sten, *Bonde - präst - ämbetsman: svensk ståndscirkulation från 1680 till våra dagar*, [gözden geçirilmiş yeni baskı], Prisma, Stockholm, 1962.
Carlsson, Sten, Comell, Jan & Grenholm, Gunvor, *Den svenska historien. 9, Industri och folkrörelser, 1866-1920*, Bonnier, Stockholm, 1968.
Carlsson, Sten, *Yrken och samhällsgrupper. den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1968.
Carlstoft Bramell, Anna-Karin, *Vilhelm Moberg tar ställning: en studie av hans journalistik och tidsaktuella diktning*, Carlsson, Diss. Lund: Lunds universitet, Stockholm, 2007.
Cederberg, Ann, *Stil och strategi i riksdagsretoriken: en undersökning av debatt- språkets utvecklingi den svenska tvåkammarriksdagen (1867-1970) = Style and strategy in parliamentary rhetoric: a study of the development of the lang- uage used in debates in the Swedish bicameral parliament 1867-1970*, Institutionen för nordiska språk, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1993.
Childs, Marquis William, *Sweden: the middle way on trial*, Yale Univ. P., New Haven, 1980.
Childs, Marquis William, *Sweden: the middle way*, Yale Univ. Press, New Haven, 1936.
Claesson, Stig, *Berättelse från Europa*, Bonnier, Stockholm, 1956.
Claesson, Stig, *Döden heter Konrad.*, [yeni baskı], Cavefors, Staff anstorp, 1971.
Claesson, Stig, *Samtal på ett fjärrtåg*, Bonnier, Stockholm, 1972.

Classon, Sigvard, *Vagen till ATP: en berättelse om den allmånna tjänste- pensionens tillkomst*, Försäkringskasseförb., Stockholm, 1986.
Collmo, Arne & Hammarström, Ingrid (red.), *Kalmar stads historia 3, Från iyoo-talets stad till det modema Kalmar*, Kulturnämnden, Kalmar, 1984.
Connikie, Yvonne, *60-talets mode,* Bokfabriken fakta, Malmö, 1995.
Croner, Fritz, *Tjänstemännen.,* Rabén & Sjögren, Stockholm, 1963.
Cronqvist, Marie, Sturfelt, Lina & Wiklund, Martin (red.), *1973 en träff med tidsandan,* Nordic Academic Press, Lund, 2008.
Dagerman, Stig, *Bränt barn,* Norstedts, Stockholm, 1948.
Dahlsten, Ulf, *Nirvana kan vanta,* Forum, Stockholm, 2001.
Dahlström, Edmund, *Tjänstemännen, näringslivet och samhället. en attitydundersökning*, Stockholm, 1954.
Dahlström, Eva (red.), *Doris, Snoddas och alla vi andra: berättelser från 50-talet,* 1. baskı, Folkrörelsernas arkiv i Örebro län i samarbete med Liv i Sverige, Örebro, 1994.
De Geer, Carl Johan, *Jakten mot nollpunkten: [en roman om mig själv]*, Bonnier, Stockholm, 2008.
De Geer, Gérard, *Sveriges andra stormaktstid: några ekonomiska och politiska betraktelser*, Bonnier, Stockholm, 1928.
De Geer, Jonas & Lindbom, Tage (red.), *Vänbok tili Tage Lindbom,* Norma, Skellefteå, 1999.
De Geer, Louis F. G., *Singleton: Skildringar från en engelsk public school, Bonnier*, Stockholm, 1929.
Delblanc, Sven, *Nattresa: roman,* Bonnier, Sthlm, 1967.
Delblanc, Sven, *Trampa vatten: prosaprodukter,* Författarförl., Göteborg, 1972.
Ebbinghaus, Bernhard & Visser, Jelle, *Trade unions in Western Europe since 1945,* Macmillan, Basingstoke, 2000.
Edquist, Carl G., *Land du förskingrade: en bok om svensk samtidshistoria, Mimer*, Stockholm, 1979.
Eisenstadt, Marvin (red.), *Parental loss and achievement,* International Univ. Press, Madison, Conn., 1988.
Ekdahl, Lars, *Mot en tredje väg: en biografi över Rudolf Meidner,* Arkiv, Lund, 2001-2005.
Ekecrantz, Jan, Olsson, Tom & Widestedt, Kristina (red.), *Nittonhundra- femtiofem: journalistiken och folkhemmet,* Univ., Journalistik, medier och kommunikation (JMK), Stockholm, 1995.
Ekengren, Ann-Marie, *Olof Palme och utrikespolitiken: Europa och Tredje världen*, 1. baskı, Boréa, Umeå, 2005.
Eklund, Klas, Palme. *Sveriges statsministrar under 100 år*, Bonniers, Stockholm 2010.
Ekström, Per Olof, *Den blomstertid nu kommer, roman,* LT, Stockholm, 1951.
Elmbrant, Björn, *Faildin,* Fischer, Stockholm, 1991.
Elmbrant, Björn, *Palme,* Författarförl. Fischer & Rye, Stockholm, 1989.
Elmbrant, Björn, *Stockholmskärlek: en bok om Hjalmar Mehr,* Atlas, Stockholm, 2010.
El-Sayed, Refaat & Hamilton, Carl, *Refaat El-Sayeds memoarer. Makten och ärligheten,* [yeni baskı], PAN/Norstedts, Stockholm, 1991.
Englund, Karl, *Försäkring ochfusioner. Skandia, Skåne, Svea, Thule, Öresund: 1855-1980 = [From Skandia to the Skandia group, 1855-1980]*, Försäkrings AB Skandia, Stockholm, 1982.
Englund, Karl, *Skandiamän och andra försäkringsmän 1855-1970: femtio biografiska studier*, [Försäkrings AB Skandia], [Stockholm], 1993.
Enquist, P. O. (red.), *Sextiotalskritik: en antologi,* Norstedts, Stockholm, 1966.
Enquist, P. O., *Ett annat liv,* Norstedts, Stockholm, 2008.
Enzensberger, Hans Magnus, *Ack Europa!: iakttagelser från sju länder med en epilog från år 2006*, Norstedts, Stockholm, 1988.
Eriksson, Nancy, *Nancy: Nancy Eriksson minns,* Bonnier, Stockholm, 1985.

Erlander, Tage (red.), *Arvet från Hammarskjöld,* Gummesson, Stockholm, 1961.
Erlander, Tage, *Dagböcker,* Gidlund, Hedemora, 2001-.
Erlander, Tage, *Sjuttiotal,* Tiden, Stockholm, 1979.
Erlander, Tage, *Tage Erlander.* 1901-1939, 7. baskı, Tiden, Stockholm, 1976.
Erlander, Tage, *Tage Erlander.* 7940-1949, Tiden, Stockholm, 1973.
Erlander, Tage, *Tage Erlander. 1949-1954,* [yeni baskı], Tiden, Stockholm, 1989 [1974].
Erlander, Tage, *Tage Erlander. 1955-1960,* Tiden, Stockholm, 1976.
Erlander, Tage, *Tage Erlander. 1960-talet. samtal med Arvid Lagercrantz,* Tiden, Stockholm, 1982.
Erlander, Tage, *Valfrihetens samhälle,* Tiden, Stockholm, 1962.
Esaiasson, Peter, *Svenska valkampanjer 1866-1988,*1. baskı, Allmänna förl., Diss. Göteborg: Univ., Stockholm, 1990.
Falck, Gunnel, *Svappavaara 350 år,* Skrivarcirkeln i Svappavaara hembygds- förening, Svappavaara, 2004.
Fant, Kenne, *Monismanien: ettskådespel om frihet i 3 akter,* Norstedts, Stockholm, 1974.
Feldt, Kjell-Olof, *Alla dessa dagar, i regeringen 1982-1990,* Norstedts, Stockholm, 1991.
Feldt, Kjell-Olof, *Det blev ingen storväst min barndom och uppväxt,* Ekerlid, Stockholm, 2002.
Feldt, Kjell-Olof, *Min väg tili Politiken,* Ekerlid, Stockholm, 2005.
Fest, Joachim, *Hitler, en biografi,* [Uppdaterad utg.], Fischer & Co, Stockholm, 2008.
Fleisher, Wilfrid, *Sweden: the welfare state,* John Day, New York, 1956.
Florin, Christina & Johansson, Ulla, *Dar de härliga lagrarna grcf : kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914,* Tiden, *Stockholm, 1993.*
Florin, Christina & Nilsson, Bengt, *Något som liknar en oblodig revolution": jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen,* Jämställdhetskom- mittén, Univ., Umeå, 2000.
Foerster, Svante, *Klasskämpen,* Rabén & Sjögren, Stockholm, 1964.
Folcker, Bror (red.), *Villastaden 100 år,* Samf. Djursholms forntid och framtid, Djursholm, 1989.
Fors, Mats, *Svarta nejlikan: Harald Edelstam - en berättelse om mod, humanitet och passion,* Prisma, Stockholm, 2009.
Forser, Tomas & Tjäder, Per Arne, *Tredje ståndpunkten: en debatt från det kalla krigets dagar,* Cavefors, Staffanstorp, 1972.
Franzén, Nils-Olof, *I Sverige underforstå världskriget: undan stormen,* [yeni baskı], Bonnier, Stockholm, 2001.
Fredriksson, Bert (red.), *Sveriges förenade studentkårer under 40 år,* Studentbok, Stockholm, 1961.
Fredriksson, Gunnar (red.), *Olof Palme,* Norstedts, Stockholm, 1986.
Freedland, Michael, *Shirley MacLaine,* Salem House, Manchester 1986.
Fri- och rättigheter - om ej annat stadgas i lag: om förslaget tili ny svensk grundlag. 1, FiB-juristerna, Solna, 1973.
Frost, David, *An Autobiography. Pi, From congregations to audiences,* Harper Collins, London, 1993.
Frykman, Jonas, *Ljusnande framtidl: skola, social mobilitet och kulturell identitet,* Historiska media, Lund, 1998.
Fulbrook, Mary (red.), *Europe since 1945,* Oxford University Press, Oxford, 2001.
Furhammar, Leif, *Filmen i Sverige: en historia i tio kapitel,* [genişletilmiş ve güncelleştirilmiş baskı], Bra böcker i samarbete med Filminstitutet, Stockholm, 1998.
FurhofF, Lars & Hederberg, Hans, *Dagspressen i Sverige,* Aldus/Bonnier, Stockholm, 1965.
Fälldin, Thorbjörn, *En bonde blir statsminister,* Bonnier, Stockholm, 1998.
Fölster, Kaj, *De tre löven: en myrdalsk efterskrift,* [yeni baskı.], Bonnier, Stockholm, 1993.
Fölster, Kaj, Gustafsson, Stig & Winai Ström, Gabriele (red.), *Annika Baude: pionjär f ör jämställdhet,* TCO, Stockholm, 2007.
Galbraith, John Kenneth, *Överflödets samhälle,* Tiden, Stockholm, 1959.

Gathorne-Hardy, Jonathan, *The public school phenomenon, 597-1977,* Hodder & Stoughton, Londra, 1977.
Gedin, Per I., *Förläggarliv,* Bonnier, Stockholm, 1999.
Gedin, Per I., *Litteraturens örtagärdsmästare: Karl Otto Bonnier och hans tid*, Bonnier, Stockholm, 2003.
Gibbon, Edward, *The decline and fall ofthe Roman empire*, Dell, *New York 1963.*
Goethe, Johann Wolfgang von, *Faust,* Natur och Kultur, Stockholm, 1999.
Gradvall, Jan, *Tusen svenska klassiker, böcker, filmer, skivor, tv-program från 1956 tili i dag*, Norstedts, Stockholm, 2009.
Granlid, Hans O., *Upptrappning: övningar i livskonst,* 1926-1969, *Rabén & Sjögren, Stockholm, 1988.*
Graves, Robert & Hodge, Allan, *The Long Week-End. A Social History of Great Britain 1918-1939,* Four Square Books, London, 1940.
Greenslade, Thomas Boardman, *Kenyon College. Its Third Half Century,* Kenyon College, Gambier 1975.
Greider, Göran, *Rudolf Meidner. skärvor ur ett nittonhundratalsliv*, Atlas, Stockholm, 1997.
Grönqvist, Vivi-Ann (red.), *Manfred Björkquist: visionär och kyrkoledare: visionary and church leader*, Artos, Skellefteå, 2008.
Guillou, Jan, *Ondskan,* Norstedts, Stockholm, 1981.
Guillou, Jan, *Ordets makt och vanmakt: mitt skrivande liv,* Piratförlaget, Stockholm, 2009.
Gummesson, Jonas, *Olof Palmes ungdomsår, bland nazister och spioner*, Ekerlid, Stockholm, 2001.
Gunnemark, Kerstin, *Ung på 50-talet: om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*, Bilda, Stockholm, 2006.
Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (red.), *Tidningarnas Klara,* NORDICOM-Sverige, Göteborg, 2000.
Gyllenhammar, Pehr G., *Aven med känsla,* Bonnier Fakta, Stockholm, 1991.
Görling, Lars, *491:* roman, Bonnier, Stockholm, 1962.
Hakelius, Johan, *Bertil Ohlin och välfärdsstaten*, Timbro, *Stockholm, 1994.*
Hall, Thomas (red.), *Rekordåren: en epok i svenskt bostadsbyggande,* 1. baskı, Boverket, Karlskrona, 1999.
Hamilton, Carl, *Absolut: historien om flaskan,* Norstedts, Stockholm, 1994.
Hamilton, Hugo E. G., *Dagböcker. [2], 1917-1919,* Norstedts, Stockholm, 1956.
Hammar, Filip & Wikingsson, *Fredrik, Två nötcreme och en moviebox: hisnande generaliseringar om vår uppväxt i DDR-Sverige*, Bonnier fakta, Stockholm, 2003.
Hansen, Lars-Erik, *Rickard Lindström: Per Albins folkhemsvisionär?,* 1. baskı, Hjalmarson 8c Högberg, Stockholm, 2007.
Hansson, Per Albin, *Från Fram tili folkhemmet: Per Albin Hansson som tidningsman och talare*, Metodica press, Solna, 1982.
Harenberg, Bodo & Söderberg, Margareta (red.), *Krönika över 20:e århundradet,* Bonnier, Stockholm, 1988.
Harrie, Ivar, *Tjugotalet in memoriam,* 2. baskı, Geber, Stockholm, 1938.
Haste, Hans, Olsson, Lars Erik & Strandberg, Lars (red.), *Boken om Olof Palme: hans liv, hans gärning, hans död,* Tiden [İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi işbirliğiyle], Stockholm, 1986.
Havighurst, Walter. *Ohio. A History,* University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2001.
Hedberg, Olle, *Dan fore dan:* roman, 2. baskı, Norstedts, Stockholm, 1948.
Heidenstam, Verner von, *Verner von Heidenstams samlade verk. D. 19,* Nya *dikter*, Bonnier, Stockholm, 1944.
Helén, Gunnar, *Alltför många jag: memoarer,* Bonnier, Stockholm, 1991.
Hellberg, Lars, *Det nye Sverige: "folkhemmet" i krise,* Cappelen, Oslo, 1981.

Hellström, Hans, *Student i Stockholm 1896-1996*, Stockholm, 1996.
Henningsen, Bernd (red.), *Skandinavien och Tyskland:* 1800-1924- *möten och vänskapsband*, Nationalmuseum, Stockholm, 1997.
Henriksson, Gunnar & Askaner, Sune, *Vision och verklighet: Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk 1926-1980: Sigtunaskolan humanistiska läroverket 1980-2000: historik*, 1. baskı, Sigtunaskolan humanistiska läroverket, Sigtuna, 2001.
Herrström, Gunnar, *1927 års skolreform en studie i svensk skolpolitik 1918-1927*, Svenska bokforlaget, Diss. Uppsala: Univ., Stockholm, 1966.
Hobsbawm, Eric J., *Ytterligheternas tidsålder. det korta 1900-talet: 1914-1991*, Rabén Prisma, Stockholm, 1997.
Hofrén, Manne, *Barometern 1841-1966 blad ur en 125-årig tidnings historia*, Barometern, Kalmar, 1966.
Holländer, Paul (red.), *Understanding anti-Americanism: its origins and impact at home and abroad*, Ivan R. Dee, Chicago, 2004.
Holmberg, Carl, *Längtan till landet civilisationskritik och framtidsvisioner i 1970-talets regionalpolitiska debatt*, Historiska Institutionen, Univ., Diss. Göteborg: Univ., Göteborg, 1998.
Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen & Branzén, Karl, *Väljarna och kärn- kraften*, Liber Förlag, Stockholm, 1977.
Holmberg, Åke, *Sverige efter 180g: politisk historia under 150 år*, Svenska bokforlaget (Bonnier), Stockholm, 1959.
Holmgren, Ola, *Emigrant i moderniteten: Vilhelm Mobergs mansfantasier*, B. Östlings bokforlag Symposion, Eslöv, 2005.
Huldt, Bo & Misgeld, Klaus (red.), *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik: från Branting till Palme*, 1. baskı, Utrikespolitiska Institutet, Stockholm, 1990.
Håkanson, Björn, *Kärlek i Vita huset; dikter 2.8.64-10.5.67*, Bonnier, Stockholm, 1967.
Hägg, Göran, *Stora retorikboken*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2004.
Hägg, Göran, *Välfärdsären: svensk historia 1945-1986*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2005.
Högberg, Staffan, *Stockholms historia. 2, Småstaden. Fabriksstaden. Storstaden*, Bonnier Fakta, Stockholm, 1981.
Isaksson, Anders, *Ebbe: mannen som blev en affår*, Bonnier, Stockholm, 2007.
Isaksson, Christer, *Palme privat i skuggan av Erlander*, Ekerlid, Stockholm, 1995.
Isling, Ake, *Kampen för och mot en demokratisk skola. 1, Samhällsstruktur och skolorganisation = [Social structure and school organization]*, Sober, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1980.
Jacobsen, Roy, *Trygve Bratteli en fortelling*, Cappelen, Oslo, 1995.
Jansson, Birgitta, *Trolösheten: en studie i svensk kulturdebatt och skönlitteratur under tidigt 1960-tal = The problem of disenchantment a study of the Swedish cultural debate and literatüre of the early 1960s*, Univ., Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1984.
Jarl, Stefan & Lindqvist, Jan, *Dom kallar oss mods*, Aldus/Bonnier, Stockholm, 1968.
Jenkins, David, *Sweden and theprice ofprogress.*, Coward-McCann, New York, 1968.
Jersild, P. C., *Grisjakten: roman*, Bonnier, Stockholm, 1968.
Jersild, P. C., *Vi ses i SongMy*, Författarförl., Stockholm, 1970.
Johannesson, Kurt, *Svensk retorik: från medeltiden till våra dagar*, [yeni baskı], Norstedts, Stockholm, 2005.
Johanson, Gösta, *Maktkampen 1902-1915: Karl Staaff som politisk ledare*, Ekerlid i samarbete med Karl Staaffonden, Stockholm, 1997.
Johansson, Alf W., *Herbert Tingsten och det kalla kriget: antikommunism och liberalism i Dagens Nyheter 1946-1952*, Tiden, Stockholm, 1995.
Johansson, Anders L., *Gunnar Sträng. Landsvägsagitatorn*, Tiden, Stockholm, 1992.

Johansson, Hilding, *Folkrörelser,folkstyre,folkhem,* Sober, Stockholm, 1993.
Johansson, Mats, *De svarta åren: minnenfrån andra sidan,* Timbro, Stockholm, 1998.
Josefsson, Sven-Olof, *Året var 196 & universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund,* Historiska Institutionen, Univ., Diss. Göteborg: Univ., Göteborg, 1996.
Josephson, Olle, *Ju: ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige,* 2. baskı, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2005.
Judt, Tony, *Postwar. a history ofEurope since 1945*, Penguin Press, New York, 2005.
Järvenhag, Carina, *F.d. Beskowska skolan,* Folkuniversitet, Stockholm, 1999.
Kallifatides, Theodor, *Utlänningar,* Bonnier, Stockholm, 1970.
Kamprad, Ingvar & Torekull, Bertil, *Historien om IKEA Ingvar Kamprad berättar för Bertil Torekull,* Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1998.
Kekkonen, Urho, *Mina brev 1956-1975*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1977.
Kerouac, Jack, *På drift,* Rabén & Sjögren, Stockholm, 1959.
Kihlberg, Leif, *Folktribunen Adolf Hedin: för frihet och rättvisa åt menige man*, Bonnier, Stockholm, 1972.
Kilander, Åke, *Vietnam var nâra: en berâttelse om FNL-rörelsen och solidari- tetsarbetet i Sverige 1965-1975*, Leopard, Stockholm, 2007.
Kiruna: ioo-årsboken, Kiruna kommun, Kiruna, 2000.
Klintberg, Bengt af, *Svensk fluxus = Swedish fluxus,* Rönnells antikvariat, Stockholm, 2006.
Klinth, Roger, *Göra pappa med barm den svenska pappapolitiken 1960-95,* 1. baskı, Boréa, Diss. Linköping: Univ., Umeå, 2002.
Kluge, P.F., *Alma Mater. A College Homecoming*. Kenyon College, Gambier 1998.
Koivisto, Mauno, *Grannar, frändskap ochfriktion*, Atlantis, Stockholm, 2008.
Kotek, Joel, *Students and the Cold War*, Macmillan, Londra, 1996.
Krassén, Patrick & List, Erik, *60 år av radikalism Liberala studentforbundets historia 1947-2007*, Liberala studenter, Stockholm, 2007.
Kreisky, *Bruno, Skiftande skeden: minnen från fem årtionden*, Tiden, Stockholm, 1988.
Kullenberg, Annette, *Palme och kvinnorna,* Brevskolan, Stockholm, 1996.
Kurlansky, Mark, *1968 de gränslösa drömmamas år,* Ordfront, Stockholm, 2005.
Källberg, Sture, *Rapport från medelsvensk stad: Våster ås*, PAN/Norstedts, Stockholm, 1969.
Källström, Staffan, *Värdenihilism och vetenskap: Uppsalafilosofin i forskning och samhällsdebatt under 1920- och 30-talen = The Uppsala school of philosophy and its influence on science and public debate during the igios and 1930s*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Univ., Göteborg, 1984.
Kärre, Marianne & Kärre, Bo, *Åk till Paris : Svenska studenthemmet i Cité internationale universitaire: 1931-2001*, [B. Kärre], [Nacka], 2001.
Lagercrantz, Henric Gson, *Att tjäna sina sporrar,* [Förf.], [Mölnbo], 1978.
Lagercrantz, Olof, *Ett år på sextiotalet,* Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1990.
Lagerlöf, Karl Erik, *Den unge Karl Vennberg,* Bonnier, Diss. Göteborg, Stockholm, 1967.
Lahger, Håkan, *Proggen: musikrörelsens uppgång och fall*, Atlas, Stockholm, 1999.
Lang, Maria, *Inte flera mord!.,* 5. baskı, Norstedts, Stockholm, 1951.
Larsen, Alex Frank, *Anker, mennesket, magten, meningerne,* 1. udg., 1. opi., Gyldendal, København, 1999.
Larsson, Sven-Erik, *Bertil Ohlin: ekonom och politiker*, Atlantis, Stockholm, 1998.
Larsson, Sven-Erik, *Mellan Palme och Bohman: liberala strategier,* Bonnier Alba, Stockholm, 1992.
Larsson, Sven-Erik, *Regera i koalition: den borgerliga trepartiregeringen 1976-1978 och kärnkraften*, Bonnier, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1986.
Larsson, Ulf, *Olof Palme och utbildningspolitiken,* 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2003.

Larsson, Ulf, *Sveriges regeringar 1840-2001,* Regeringskansliet, Stockholm, 2001.
Leijon, Anna-Greta, *Alla rosor ska inte tuktasl,* Tiden, Stockholm, 1991.
Lejonhufvud, Christer, *Stockholmarnas 60-tal,* Trafik-Nostalgiska forlaget, Saltsjöbaden, 2008.
Lennerhed, Lena, *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet,* Norstedts, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1994.
Lewenhaupt, Tonie & Lewenhaupt, Claes, *Tidens tecken: kvinnans klåder i förhållande tili sin omgivning: 1890-1986*, Wiken, Helsingborg, 1988.
Lidman, Sara, *Gruva,* [yeni baskı], Aldus/Bonnier, Stockholm, 1969.
Lidman, Sara, *Jag och min son:* roman, Bonnier, Stockholm, 1961.
Lidman, Sara, *Samtal i Hanoi,* [yeni baskı], Aldus/Bonnier, Stockholm, 1967.
Lifvendahl, Tove, *Gösta Bohman: hjälten och myten*, Timbro, Stockholm, 2000.
Lindbom, Tage, *Arbetarrörelsen och kulturen,* ABF, Stockholm, 1947.
Lindegren, Erik, *mannen utan väg: dikter,* [Seelig], Stockholm, 1942.
Linderborg, Åsa, *Socialdemokraterna skriver historia: historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*, Atlas, Diss. Uppsala Univ., Stockholm, 2001.
Lindquist, Per, *Det klyvbara ämnet: diskursiva ordningar i svensk kärnkrafts- politik 1972-1980*, Sociologiska Institutionen, Univ., Lund, 1997.
Lindqvist, Sven, *Myten om Wu Tao-tzu.*, Bonnier, Stockholm, 1967.
Lindström, Rickard, *Klyftan.*, Frihet, Stockholm, 1935.
Lindström, Ulla, *Och regeringen satt kvarl: ur min politiska dagbok 1960-1967*, Bonnier, Stockholm, 1970.
Linna, Väinö, *Högt bland Saarijärvis moar,* [yeni baskı], Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1968.
Ljunggren, *Jens, Inget land för intellektuelle 68-rörelsen och svenska vänsterintellektuella*, Nordic Academic Press, Lund, 2009.
Lo-Johansson, Ivar, *Dagbok från 20-talet,* Corona, Lund, 1974.
Lo-Johansson, Ivar, *Soldaten: självbiografisk berättelse*, Bonnier, Stockholm, 1959.
Lundberg, Lars, *Bilder av Bildt. om livet före Rosenbad*, Legus, Stockholm, 1994.
Lundberg, Svante, *Sextioåttor. studie av en politisk generation,* B. Ostlings bokförl. Symposion, Stockholm, 1993.
Lundell, Ulf, *Jack:* roman, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1976.
Lundell, Ulf, *Sömnen:* roman, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1977.
Lundell, Ulf, *Vinter i paradiset*: roman, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1979.
Lyttkens, Alice, *Leva om sitt liv. D. 2, Tjugotalet - omvälvningarnas tid: 1920-1930*, Bonnier, Stockholm, 1978.
Löfgren, Claes J. B., *Fredsknektarna: FN-svenskarna i Kongo 1960-64,* Fischer, Stockholm, 1990.
Löfgren, Orvar (red.), *Hej, det år från försäkringskassanl: informaliseringen av Sverige*, Natur och Kultur, Stockholm, 1988.
MacLaine, Shirley, *Ut på yttersta grenen,* AWE/Geber, Stockholm, 1983.
Magnelia, Paul Francis, *The International Union of Students.*, Diss. Genéve, Menlo Park, 1967.
Maier, Charles S., *Recasting bourgeois Europe: stabilization in France, Germany, and Italy in the decade after World war I*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1975.
Mailer, Norman, *De nakna och de döda:* roman, [yeni baskı], Natur och Kultur, Stockholm, 2003.
Malm-Andersson, Ingrid, *Olof Palme: en bibliografi,* Kungl. bibl. Stockholm, 2001.
Mann, Thomas, *Buddenbrooks: enfamiljsförfall*, Bonnier, Stockholm, 2005.
Mannheimer, Carin, *Rapport om kvinnor,* Bonnier, Stockholm, 1969.
Mannoni, Maud, *Separation och utveckling: om brist, begär, språk och skapande*, Norstedts, Stockholm, 1987.
Manso, Peter, *Mailer. his life and times,* Viking in conjunction with Simon & Schuster, London, 1985.

Marcuse, Herbert, *Den endimensionella människan: studier i det avancerade industrisamhällets ideologi*, Aldus/Bonnier, Stockholm, 1968.

McCullough, David G., *Truman,* Simon & Schuster, New York, 1992.

Mellbourn, Anders, *Bortom det starka samhället: socialdemokratisk förvalt- ningspolitik 1982-1985*, Carlsson, Stockholm, 1986.

Meurling, Per, *Tage Erlander.*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1953.

Micheletti, Michele, *Det civila samhället och staten: medborgarsammanslut- ningarnas roll i svensk politik*, 1. baskı, Fritze, Stockholm, 1994.

Millroth, Thomas, *Vällingby: en tidsbild av vikt*, Almlöf, Stockholm, 2004.

Millroth, Thomas, *Vällingbyblues: en roman om Christer Göransson*, Inferi, Bollnäs, 1984.

Misgeld, Klaus, "Olof Palme, CIA och Polen: källkritiska funderingar kring en osannolik historia", *Arbetarhistoria.,* 2009 (33):1-2 (=129-130), s- 29-33, 2009.

Misgeld, Klaus, "Solidaritet med Solidaritet: den svenska arbetarrörelsen och demokratirorelsen i Polen kring 1980 , *Arbetarhistoria.,* 2006 (303:4 (=120), s. 24-31, 2006.

Moberg, Vilhelm, *Det gamla riket,* Bonnier, Stockholm, 1953.

Molin, Björn, *Tjänstepensionsfrågan: en studie i svensk partipolitik,* Akademiförl., Diss. Göteborg: Univ., Göteborg, 1965.

Morgan, Austen, *Harold Wilson,* Pluto Press, London, 1992.

Müller, Jan-Werner, *A dangerous mind: Carl Schmitt in post-war European thought,* Yale University Press, New Haven, Conn., 2003.

Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar, *Kontakt med Amerika,* Bonnier, Stockholm, 1941.

Myrdal, Alva, *Nation and family: the Swedish experiment in democratic family and population policy*, Kegan Paul, London, 1945.

Myrdal, Jan, *En barndom i tre avsnitt,* Norstedts, Stockholm, 1992.

Myrdal, Jan, Hassner, Rune & Strömholm, Christer, *Fallet Myglaren,* PAN/ Norstedts, Stockholm, 1967.

Myrdal, Jan, *Moraliteter,* Norstedts, Stockholm, 1967.

Myrdal, Jan, *Rescontra: utdrag ur avräkningsbok f ör personliga conti*, Norstedts, Stockholm, 1962.

Myrdal, Jan, *Samtida bekännelser av en europeisk intellektuell*, Norstedts, Stockholm, 1964.

Människan och nutiden: [betänkande], Tiden, Stockholm, 1952.

Möller, Tommy, *Svensk politisk historia 1809-1975*, 2. [rev.] baskı, Studentlitteratur, Lund, 2005.

Möller, Yngve, *Sverige och Vietnamkriget. ett unikt kapitel i svensk utrikes- politik*, Tiden, Stockholm, 1992.

Nationalekonomiska foreningen 1877-1927 minnesskrift, Stockholm, 1927.

Nilmander, Urban & Ahlborn, Kenneth, *Mods: Stockholm 1964-1967,* 1. baskı, Ordfront Galago, Stockholm, 1998.

Nilsson, Carl-Erik, *Ett centerparti och dess hovdingar,* Nerthus, Stockholm, 1998.

Nilsson, Lars, *Historisk tätortsstatistik. D.* 3, *Stockholm i siffror 1850-2000*, Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholm, 2002.

Nilsson, Mats, *Bengt Westerberg,* Ekerlid, Stockholm, 1995.

Nilsson, Torbjörn, *Mellan arv och utopi: moderata vägval under 100 år, 1904-2004*, Santérus, Stockholm, 2004.

Nilsson, Torsten, *Utanför protokollet,* Tiden, Stockholm, 1986.

Norrback, Märtha & Klinge, Matti (red.), *Finlands historia 3*, Schildt, Esbo, 1996.

Nycander, Svante, *Makten över arbetsmarknaden: ett perspektiv på Sveriges 1900-tal*, 1. baskı, SNS förl., Stockholm, 2002.

Nylén, Leif, *Den öppna konsten: happenings, instrumental teater, konkret poesi och andra gränsöverskridningar i det svenska 60-talet*, Sveriges allmänna konstfören., Stockholm, 1998.

Nyström, Vilhelm, *Sven Palme,* Stockholm, 1920.

Oberoende kommissionen för nedrustnings- och sakerhetsfrågor, *Gemensam säkerhet. ett program för nedrustning: rapporten från Den oberoende kommissionen för nedrustnings- och såkerhetsfrågor [under ordförandeskap av Olof Palme],* Tiden, Stockholm, 1982.

Olivecrona, Karl, *The present status of legal philosophy in Sweden.*, Roma, 1953.

Olsson, Jan Olof, *1914,* [yeni baskı], Bonnier, Stockholm, 1996.

Ortmark, Åke, *Maktspelet i Sverige: ett samhällsreportage,* Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1967.

Ossowska, Maria, *Bourgeois morality,* Routledge & Kegan Paul, Londra, 1986.

Palm, Göran, *En orättvis betraktelse.,* 4 baskı, Norstedts & Söners förlag, Stockholm, 1967.

Palm, Göran, *Ett år på LM,* Författarförl., Göteborg, 1972-1974.

Palm, Thede, *Några studier till T-kontorets historia,* Kungl. Samf. för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, Stockholm, 1999.

Palme, Catharina, *Somrarna på Skangal,* Nordiska museet, Stockholm, 1999.

Palme, Claës, *Fragment, [minnen],* Holkudden, Stockholm, 2003.

Palme, Olof & Palme, Gunnar, *Släkten Palme intill år 1815: försök tili en genomförd skildring afen skånsk borgare- och prästsläkts öden genom fem släktled.* [1], Text, [s.n.], Uppsala, 1917.

Palme, Olof, *Att vilja gå vidare,* Tiden, Stockholm, 1974.

Palme, Olof, *En levande lAlja,* Tiden, Stockholm, 1987.

Palme, Olof, *Finland: Af Proteus,* Uppsala, 1917.

Palme, Olof, *Förnyelsel: sorgespei i tre akter,* Idun, Stockholm, 1908.

Palme, Olof, *Med egna ord: samtal med Serge Richard och Nordal Åkerman*, Bromberg, Uppsala, 1977.

Palme, Olof, *Palme själv: texter i urval,* Tiden, Stockholm, 1996.

Palme, Olof, *Politik är att vilja,* Prisma, Stockholm, 1968.

Palme, Olof, Socialdemokratin och kommunister na, Stockholm, 1966.

Palme, Olof, *Solidaritet utan gränser. tal och texter i urval*, Atlas, Stockholm, 2006.

Palme, Olof, *Sveriges utrikespolitik: anföranden,* Tiden, Stockholm, 1984.

Palme, Olof, *Till minnet af Olof Palme: ord om och afhonom, samlade för hans barn*, Uppsala, 1918.

Palme, Sven, *Anförande vid Thules bolagsstämma den 75 april 1932 då han lämnade befattningen som verkställande direktör*, Hæggstrom, Stockholm, 1932.

Palme, Sven, *Det liberala partiet och framtiden: föredrag inom föreningen Heimdal den 12 maj 1908*, Uppsala, 1908.

Palme, Sven, *Försvaret främst. tal,* Stockholm, 1914.

Palme, Sven, *Lifförsäkring och krig,* Stockholm, 1914.

Palme, Sven, *Lifförsäkrings-aktiebolaget Thule 1873-1898: festskrift vid bolagets tjugofemårsjubileum*, Haeggström, Stockholm, 1898-1900.

Palme, *Sven, Några ord om våra dagars lifförsäkringsväsende: tre föreläsningar vid Stockholms handelshögskola hösten 1910*, Stockholm, 1911.

Palme, *Sven, Staten och försäkringsväsendet. tre föreläsningar vid Försäkringsföreningens utbildningskurser för försäkringstjänstemän mars 1917*, Stockholm, 1917.

Palme, Sven, *Ställningar och förhallanden i Finland: två föredrag,* Fritze, Stockholm, 1891.

Palme, Sven, *Sverige och Finland just nu.,* Stockholm, 1924.

Palme-Dutt, Anna, *Det högsta idealet, svenskt original,* Stockholm, 1902.

Patterson, James T., *Grand expectations: the United States, 1945-1974*, Oxford Univ. Press, New York, 1996.

Peppler, Willem, *Speglingar,* Triangle, Stockholm, 2006.

Perkin, Harold James, *The origins of modern English society, 1780-1880,* Routledge & Kegan Paul, London, 1971 [1969].

Persson, Lena & Ambjörnsson, Gunila (red.), *Folkhemsprinsessorna: om att växa upppå 50-talet,* 1. baskı, Hammarström & Åberg, Johanneshov, 1987.
Peterson, Thage G., *Olof Palme som jag minns honom*, Bonnier, Stockholm, 2002.
Peterson, Thage G., *Resan mot Mars: anteckningar och minnen,* Bonnier, Stockholm, 1999.
Petrén, Gustaf, *Medborgaren och rättsstaten: artiklar och uppsatser*, Timbro, Stockholm, 1991.
Pettersson, Otto Alexius, *Facer och profiler för den svenska försäkringsverlden: anteckningar under en io:årig verksamhet inom försäkringsväsendet. Häfte 1, Facer och profiler från den svenska försäkringsvärlden*, Svensk assurans- tidning, Stockholm, 1892.
Pettersson, Otto Alexius, *Sven Palme.*, Stockholm, 1894.
Pleijel, Hilding, *Ungkyrkorörelsen i Sverige: en historisk konturteckning*, Gleerup, Lund, 1937.
Popenoe, David, *Disturbing the nest.family change and decline in modern societies,* Aidine de Gruyter, New York, 1988.
Proust, Marcel, *På spaning efter den tid som flytt 3, Kring Guermantes, 8/9.* tus., Bonnier, Stockholm, 1982[1966].
Radwanski, George, *Trudeau,* New York, 1978.
Ramel, Povel, *Följ mej bakåt vägen: Povel Ramels livstycken,* [yeni baskı], MånPocket, Stockholm, 1993-.
Rasmusson, Ludvig, *Fyrtiotalisterna,* Norstedts, Stockholm, 1985.
Rauscher, Deanne & Mattsson, Janne, *Makten, männen, mörkläggningen: historien om bordellhärvan 1976*, Vertigo, Stockholm, 2004.
Roth, Thomas, *Försvar för folkhem och fosterland: den svenska krigsmakten under det kalla kriget - en essäistisk översikt*, 1. baskı, Försvarshögskolan, Stockholm, 2007.
Ruin, Olof, "01of Palme" i Boëthius, Bertil, Hildebrand, Bengt 8c Nilzén, Göran (red.), *Svenskt biografiskt lexikon,* Svenskt biografiskt lexikon, Stockholm, 1918.
Ruin, Olof, *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946-1969*, Tiden, Stockholm, 1986.
Ruin, Olof, *Statsministern: från Tage Erlander tili Göran Persson*, Gidlund, Hedemora, 2007.
Ruin, Olof, *Studentmakt och statsmakt, tre studier i svensk politik*, Liber Förlag, Stockholm, 1979.
Ruin, Olof, *Sverige i min spegel: minnen och anteckningar från ett halvsekel*, 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2000.
Runeberg, Johan Ludvig, *Fänrik Ståls sägner,* [yeni baskı], Fabel, Stockholm, 1991.
Rustow, Dankwart A., *Thepolitics of compromise: a study of parties and cabinet government in Sweden*, Princeton Univ. Press, Princeton, N. J., 1955.
Rådström, Pär, *Att komma hem,* Janus, Hargshamn, 1982.
Râdström, Pär, *Pär Rädström: texter,* Norstedts, Stockholm, 1983.
Salomon, Kim & Blomqvist, Göran (red.), *Det röda Lund: berättelser om 1968 och Studentrevolten,* Historiska media, Lund, 1998.
Salomon, Kim, *En femtiotalsberättelse: populärkulturens kalla krigifolkhems- sverige*, Atlantis, Stockholm, 2007.
Salomon, Kim, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Rabén Prisma, Stockholm, 1996.
Sandström, Allan, *Finlands fribetsväg: igij-1918,* Libris, Örebro, 1992.
Sartre, Jean-Paul, *Orden,* [yeni baskı], Bonnier, Stockholm, 1987.
Saunders, Frances Stonor, *Who paid the piper?: the CIA and the cultural Cold War*, Granta, London, 1999.
Sax, Ulrika, *Vällingby: ett levande drama,* Stockholm, 1998.
Schein, Harry, *Makten,* Bonnier, Stockholm, 1990.
Schein, Harry, *Schein,* Bonnier, Stockholm, 1980.
Schlesinger, Arthur Meier, *The cycles of American history,* Houghton Mifflin, Boston, 1986.
Schmidt, Werner, *C-H Hermansson: en politisk biografi,* Leopard, Stockholm, 2005.

Schmitt, Carl, *The concept ofthe political,* University of Chicago Press, Chicago, 111., 1996.
Schori, Pierre, *Dokument inifrån: Sverige och storpolitiken i omvälvningarnas tid*, Tiden, Stockholm, 1992.
Schöier, Staffan & Wermelin, Stefan, *Hasse &Ğ Tage: Svenska ord* & *Co: saga & sanning,* Bonnier, Stockholm, 2005.
Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*, 1. baskı, SNS förl., Stockholm, 2000.
Segerstedt, Torgny T., *Människan i industrisamhallet,* Stockholm, 1952-1955.
Segerstedt, Torgny T., *Studentrevolt: vetenskap och framtid,* Bonnier, Stockholm, 1968.
Seilström, Tor, *Sweden and national liberation in Southern Africa,* Nordic Africa Institute (Nordiska Afrikainstitutet), Uppsala, 1999-2002.
Shirer, William L., *The challenge of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark and Finland in our time*, Little, Brown, Boston, 1955.
Siwertz, Sigfrid, *Eldens återsken,* Bonnier, Stockholm, 1916.
Sjöberg, Birger, *Fridas visor och andra dikter,* [yeni baskı], Bonnier, Stockholm, 1996.
Sjöström, Hans O., *En sakkunnigs kärleksliv: [en roman]*, Gidlund, *Stockholm, 1977.*
Sjöström, Hans O., *Klassens ljus: [eller Hurman hamnar i arbetarregeringen]*, Norstedts, Stockholm, 1987.
Skilsmässor och separationer, bakgrund och utveckling, Statistiska centralbyrån (SCB), Örebro, 1995.
Smythe, George Franklin, *Kenyon College. Its First Half Century,* Kenyon College, Gambier 2001.
Sonne, Lasse, *NORDEK: a plan for increased Nordic economic co-operation and integration 1968-1970*, Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki, 2007.
Spekke, Arnolds, *History of Latvia: an outline,* Jumava, Riga.
Spender, Stephen, *De unga rebellernas år,* PAN/Norstedts, Stockholm, 1969.
Stenberg, Birgitta, *Kärlek i Europa: Stockholm, Paris, Cannes, Stockholm, Capri, Rom*, Norstedts, Stockholm, 1981.
Stenius Aschan, Marina (red.), *UKAS och samhället. en sammanställning av dokumentationen kring och kritiken av UKAS-förslagets första del*, Aldus/ Bonnier, Stockholm, 1968.
Stiernstedt, W. Gordon, *Henrik Palme: en biografi,* Författares bokmaskin, Stockholm, 2003.
Stolpe, Sven, *Olof Lagercrantz,* Askild & Kärnekull, Stockholm, 1980.
Strindberg, August, *Samlade skrifter. D. 13, Dikter på vers och prosa; samt Sömngängarnätter på vakna dagar*, Bonnier, Stockholm, 1987[1913].
Strindberg, August, *Samlade skrifter. D. 5, Röda rummet. skildringar ur artist- och författarlivet*, Bonnier, Stockholm, 1987[1912].
Strömstedt, Margareta, *Astrid Lindgren: en levnadsteckning,* Rabén & Sjögren, Stockholm, 1977.
Sundelin, Anders, *Fallet Wennerström,* Norstedts, Stockholm, 1999.
Sundström, Gun-Britt, *Maken: en forhållanderoman,* Bonnier, Stockholm, 1976.
Svallfors, Stefan, *Svenskarna och välfärdspolitiken: opinionstrender 1970-93*, TCO, [Stockholm], 1994
Svallfors, Stefan, *Vem älskar välfärdsstaten?: attityder, organiserade intressen och svensk välfärdspolitik*, Arkiv, Diss. Umeå: Univ., Lund, 1989.
Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias, *Tusen år av invandring: en svensk kulturhistoria,* i. baskı, Gidlund, Stockholm, 1992.
Svedgård, Lars B. & Rehnberg, Gun, *Palme: en presentation,* Rabén & Sjögren, Stockholm, 1970.
Svegfors, Mats, *Dag Hammarskjöld: den förste moderne svensken*, Norstedts, Stockholm, 2005.
Svegfors, Mats, Hjertqvist, Johan & Fröroth, Gunnar (red.), *Timbro.20.nu: tre inlägg om en 20-årig tankesmedjas insatser och uppgifter,* Timbro, Stockholm, 1998.
Sven Palme: 1854-IQ14, Thule, [Stockholm], 1934.

Svenning, Olle, *Lojaliteten min far(s)*, Fischer, Stockholm, 1995.
Svenska dagbladets årsbok, Svenska Dagbladet, Stockholm, 1924-1964.
Svensson, Olle, *Maktspel synat, på Erlanders, Palmes och Carlssons tid*, Norstedts, Stockholm, 1994.
Svensson, Per, *Dramatpå Narrmalmstorg 23 till 28 augusti 1973*, Bonnier fakta, Stockholm, 2003.
Söderberg, Tom, *Två sekel svensk medelklass från gustaviansk tid till nutid*, Bonnier, Stockholm, 1972.
Tennyson, Alfred, *Dikter i urval*, Norstedts, Stockholm, 1902.
Therbom, Göran, *Between sex and power, family in the world, 1900-2000*, Routledge, London, 2004.
Thomas, Evan, *Robert Kennedy: his life*, Simon & Schuster, New York, N.Y., 2000.
Thorsell, Staffan, *Sverige i Vita huset*, Bonnier fakta, Stockholm, 2004.
Thunberg, Anders (red.), *Strejkem [röster, dokument, synpunkterfrån en storkonflikt]*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1970.
Timm, Mikael, *Lüsten och dämonerna: boken om Bergman*, Norstedts, Stockholm, 2008.
Tingsten, Herbert, *Från idéer till idyll: den lyckliga demokratien*, [çoğaltılmış yeni baskı], PAN/ Norstedts, Stockholm, 1967.
Tingsten, Herbert, *Mitt liv. 2, Mellan trettio och femtio*, Norstedts, Stockholm, 1962.
Tingsten, Herbert, *Mitt liv. 3, Tidningen* 1946-1952, Norstedts, Stockholm, 1963.
Tingsten, Herbert, *Mitt liv. 4, Tio år 1953-1963*, Norstedts, Stockholm, 1964.
Tjerneld, Staffan, *Det romantiska 20-talet.*, Norstedts, Stockholm, 1963.
Tjerneld, Staffan, *Hundra år på Ostermalm*, Höjering, Stockholm, 1984.
Tjerneld, Staffan, *Stockholmsliv: hur vi bott, arbetat och roat oss under 100 år*, [yeni baskı], Norstedts, Stockholm, 1988.
Tjerneld, Staffan, *Wallenbergs*, Bonnier, Stockholm, 1969.
Tonåringen och framtiden, Gumælius/Gummessons, Stockholm, 1961.
Tomborg, Rita, *Hansson och Goldman*: [roman], Bonnier, Stockholm, 1974.
Torvinen, Taimi, *Sven Palme och Finland*, Kulturfonden för Sverige och Finland, [Esbo], 1988.
Trenter, Stieg, *Eld i håg*, 22.-23. tus., Bonnier, Stockholm, 1950.
Tragårdh, Lars, Welfare State Nationalism: Sweden and the Specter of Europe i Hansen, Lene & Wæver, Ole (red.), *European integration and national identity. the challenge of the Nordic states*, Routledge, London, 2002.
Unger, Gunnar, *Profiler, karakteristik och karikatyr*, Natur och Kultur, Stockholm, 1966.
Wasson, Ellis Archer, *Aristocracy and the modern world*, Palgrave Macmillan, Basingstoke [England], 2006.
Weber, Max, *Vetenskap och politik*, Korpen, Göteborg, 1977.
Vegesack, Thomas von, *Stockholm 1851: staden, människorna och den konservativa revolten*, Norstedts, Stockholm, 2005.
Vegesack, Thomas von, *Utan hem i tiden: berättelsen om Arved*, Norstedts, Stockholm, 2008.
Vennberg, Karl, *Halmfackla: dikter*, Bonnier, Stockholm, 1944.
Verksledningskonferensen, Palme, Olof, Holmberg, Bo & Wickbom, Sten, *Förnyelse -förändring i offentlig sektor. Tal*, [Civildep.], [Stockholm], 1985.
Westerström, Jenny, *Klara var inte Paris: bohemliv under två sekler*, Carlsson, Stockholm, 2006.
Wibble, Anne, *Två cigg och en kopp kaffe*, Ekerlid i samarbete med *Veckans affärer*, Stockholm, 1994.
Vietnam i svensk pressdebatt sommaren 1965, Verdandi, Uppsala, 1965.
Viktorov, Ilja, *Fordismens kris och löntagarfonder i Sverige*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Stockholm, 2006.
Vinterhed, Kerstin, *Gustav Jonsson på Skå: en epok i svensk barnavård*, Tiden, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1977.

Wästberg, Per, *Carlssons skola 1871-1971: en minnesskrift*, Bonnier, Stockholm, 1971.
Wästberg, Per, *Luftburen.*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1969.
Wästberg, Per, *Östermalm,* Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1974.
Zachrisson, Birgitta & Alandh, Tom (red.), *Berättelser om Palme,* Norstedts, Stockholm, 1996.
Åberg, Anders, *Tabu: filmaren Vilgot Sjöman,* Filmhäftet, Diss. Lund: Univ., Lund, 2001.
Åberg, Carl Johan, *Berättelser från 1900-talet,* Atlantis, Stockholm, 2006.
Åhnberg, Annika, *Isprinsessa,* 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 1999.
Åkerman, Nordal, *Apparaten Sverige: [samtal med beslutsfattare i politik, ämbetsverk, företag],* Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1969.
Åman, Valter, *Repor i färgen,* Timo, Stockholm, 1982.
Åsard, Erik (red.), *Politikern Olof Palme,* 1. baskı, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2002.
Åström, Sverker, *Ögonblick från ett halvsekel i UD-tjänst,* Bonnier Alba, Stockholm, 1992.
Öberg, Jean-Christophe, *Varför Vietnam?: ett kapitel i svensk utrikespolitik 1965-1970*, Rabén & Sjögren, Stockholm, 1985.
Öberg, Sture, *Befolkningsstruktur och urbanisering,* Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet, Lund, 1970.
Öhman, Ivar (red.), *Tage Erlander i närbilder,* 1. baskı, Liber Förlag, Malmö, 1986.
Öhman, Meta, *Vardagen som forsvann: Djursholms-bilder och annat från seklets början*, Dictum, Stockholm, 1976.
Östberg, Kjell, *I takt med tiden: Olof Palme 1927-1969*, Leopard, Stockholm, 2008.
Östberg, Kjell, *När vinden vätide: Olof Palme 1969-1986*, Leopard, Stockholm, 2009.
Österman, Torsten, Wikman, Anders & Bernow, Roger, *Svenskarna och oljekrisen: ett samarbetsprojekt mellan: FSI, Forskningsgruppen församhälls- och informationsstudier [SĞ] SR/ PUB, Sveriges radio, Avdelningen för publik- och programforskning*, [Beredskapsnämnden f. psykologiskt försvar], [Stockholm], 1974.
Östling, Johan, *Nazismens sensmoral: svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Atlantis, Diss. Lund: Lunds universitet, Stockholm, 2008.

Dizin

I. Oscar 23
II. Filip 66
III. Alexander 22
VI. Gustav Adolf 3, 50
X. Karl Gustav 75
XI. Karl 36
XVI. Karl Gustav 426, 461

1649 Paskalyası 126
1905 Rus Devrimi 36-37
1912 Stockholm Olimpiyatları 505
1936 Berlin Olimpiyatları 61, 318
1952 Paskalyası 170
1968 Prag Baharı 120
1972 Münih Olimpiyatları 461

AB 389, 474, 508
ABBA 411, 461
ABD (Amerika Birleşik Devletleri) 125, 127, 129-133, 137, 140, 142,45, 159, 161, 165-66, 169-70, 173, 182, 189, 195-96, 210, 220, 229, 232, 239, 251, 255, 258, 261-62, 269-71, 273, 277-78, 282, 286, 291-93, 297-98, 307-308, 310-12, 316, 325-27, 330, 337-42, 353, 354, 356, 364, 371, 374-78, 387-88, 391, 399, 404-408, 410, 413, 415, 437, 440-44, 447, 449-50, 466, 476, 481, 504-506, 510-11, 515, 535, 537-38, 542, 555, 558-59, 562
ABD Dışişleri (bkz. Amerikan Dışişleri Bakanlığı)
Åberg, Carl Johan 568
ABF (İşçi Eğitim Federasyonu) 211, 249, 276, 334-35
Åbo 495
Abraham, Henry (Hank) J. 86, 89, 91, 102
Acheson, Dean 182
Ådalen 421
Adelsohn, Ulf 528, 539-41, 544, 550, 562-64, 567
Adenauer 189, 195, 310, 326
Adolf Fredrik Kilisesi 566, 575
AET 389-93, 448, 483
Af Örgütü 447
Afganistan 165, 504, 506
Afrika(lı) 259, 261, 264, 311-12, 405, 423, 443-44, 480, 507, 531
AFSCME 568
Aftenposten 364
Aftonbladet 15, 21, 198, 238, 251, 253, 299 303, 305, 309, 315, 321, 323, 327, 335, 351, 361, 372, 375, 378, 380, 393, 415-16, 455, 486, 492-93, 495, 547
Aftontidningen 97, 105
Ahlgren, Stig 131-32, 229
Ahlin, Lars 69, 106
Ahlmark, Per 452, 469, 474, 476, 486-87, 550, 552
Ahlstedt, Börje 329
Åhnberg, Annika 265
Aias 51
Akdeniz 263
Akhilleus 51
Åland 29
Albert (prens) 485
Alby 531
Aldersmaston 229
Alfredsson, Hasse 333, 495
Alfvén, Hannes 466
Algots 475
Allende, Salvador 438
Allhelgona Kilisesi 39, 223
Alman Kadet 21
Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP) 195, 334
Alman Yeşiller Partisi 509
Almanac Singers 88
Almanya 3-4, 8, 14, 18, 21-22, 28, 30, 37, 40-44, 64-66, 77, 110, 116, 129, 189, 230, 256, 269, 297, 310, 326, 346, 359, 389, 392, 437, 458-60, 531

Almedalen 394, 492, 569
Älmhult 227
Alopaeus, Marianne 550
Alpler 169
Alsas(lı) 159
Alvik 186
Alviksvägen 401
Alving, Barbro 229, 338
Amarantan Oteli 488
Ambassador Hotel 353
Ambjörnsson, Gunila 255
Ambjörnsson, Ronny 158, 265
American Federation of Labour 90
Amerikan Devrimi 104
Amerikan Dışişleri Bakanlığı 142, 182, 376, 406, 440-41
Amerikan İskandinav Vakfı 84, 96
Amerikan Komünist Partisi 299
Amin, Idi 513
AMS (İş Piyasası Genel Müdürlüğü) 229, 431-32
AMSA 229
Amt 40
ANC 359, 443, 481
Andersen, Stig 134
Anderson, Ivar 72, 74
Anderson, Perry 220-21, 223, 253, 261, 280-81
Andersson, Bibi 446
Andersson, Börje 534
Andersson, Margareta 34
Andersson, Paul 147
Andersson, Sten 320, 336, 359, 381, 385, 424, 449, 470-71, 483, 487, 489, 492, 495, 503, 526, 533, 553
Andersson, Sven 248-49, 272, 319, 414-15, 441
Ånga 14, 32, 39-40, 43-46, 54, 60-61, 65, 135, 138, 154, 223, 228
Ångerman Nehri 421
Ångermanland 424
Angloamerikan 134, 229
Anglosakson 18, 56, 67, 84, 391, 449, 520, 558
Angola 443, 480
Ängsbacken 56, 58-60, 63
Antuna Çiftliği 30
apartheid 131, 136, 264, 266, 406, 443-44, 481
Appalach 86
Appartements d'apparat 256
A-press 251
Aquinolu Thomas 259
Arafat, Yaser 450
Arbatov, Georgi 506, 510
Arbetets Härold 453
Argus 39
Aristo 100
Arlanda 452, 536
Arlanda Havaalanı 256, 353, 452
Arlington 255, 376
Armasjärvi 531
Armstrong, Louis 65
Arnavut 133
Aron, Raymond 142
Aros Fuarı 371
Arvfursten Konağı 534
Arvidsson, Håkan 156, 265
ASEA 465, 530
Ashton, Catherine 508
Aspenström, Werner 67, 221
Aspling, Sven 201-202, 243, 249-50, 278, 319, 336, 381-82, 385-84, 484
Asplund, Gunnar 57
Astrid (Kraliçe) 210
Åström, Sverker 377, 392, 446
Asya(lı) 90, 178-79, 181, 187, 236, 264, 311-12, 531
Atlantik 130, 148, 188
Atlantik Bloku 129
Atlantik Paktı 156, 391
Atlas Okyanusu 91
ATP 202, 205, 208-210, 213-18, 225, 237, 243, 245, 247, 254, 267, 282, 286, 296, 321, 395, 398, 483, 499-500, 527, 534
Attlee, Clement 159, 195
Augustsson, Lars Åke 477
Auschwitz 269
Auster, Paul 409
Avesta 396
Avrupa Konseyi 148, 437
Avustralya 135, 405, 482
Avusturya(lı) 7, 101, 121, 129, 233, 269, 317, 359, 388, 479, 513

B-52 (uçak) 405
Baader-Meinhoff örgütü 435
Baas rejimi 512

Babi Yar 405
bachelor of arts 96, 106
Bäckström, Claes 75
Baden-Württemberg 334
Bagge, Gösta 4
Bağdat 512, 514
Bahr, Egon 507-509, 539
Bahr, John 114, 124
Bahreyn 178, 567
Balkan Savaşı 507
Baltık 4-5, 23, 36-37, 41-44, 54, 65, 89, 230, 279, 302, 390, 517, 571
Baltık Denizi 28, 157, 263, 279, 318
Bang, Trang 384
Bangalore 179
Barış ve Uluslararası Uyuşmazlıklar Derneği 567
Barometre 6
Barsebäck 465-66, 487, 499, 504
Barsebäck II 469-70
Basın Özgürlüğü Kararnamesi 416
Basra 512
Basra Körfezi 514
Båstad 346, 348, 352
Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü 274
Batı Afrika 509
Batı Almanya 134, 150, 195, 334, 353, 388, 407, 435, 452, 476, 479-80, 506, 508-509, 512, 539
Batı Avrupa 71, 83, 131, 142, 189, 359, 369, 397, 449, 480, 504
Baude, Annika 400-401
Bauer, Otto 233
Bauhaus 46
Baunsgaard, Hilmar 389
Bavyera Sovyet Cumhuriyeti 224
Beauvoir, Simone de 326
Becker, Gary 520
Beckett, Samuel 364
Beck-Friis, Christian 170-72
Beck-Friis, Lisbet (bkz. Palme, Lisbet)
Beckomberga 387
Beijerinvest 545
Belafonte, Harry 377
Belçika 129, 259, 338, 361, 392
Belsen 269
Benares 179
Benelüks devletleri 508
Bengt af Klintberg 264
Berg, Håkan 284
Berg, Margareta 411
Bergen-Belsen 43
Berggren 582
Berghagen, Lasse 461
Bergman, Ingmar 51, 63, 261, 267, 279, 301-302, 318, 328, 335, 363, 417, 454-57, 470, 472, 481
Bergman, Petter 332
Bergslag 554
Berkshire Kontluğu 508
Berlin 1, 8, 70, 88, 195, 288
Berlin Duvarı 377
Berlin, Irving 87
Berlingske Tidende 364
Berlinguer 139
Berlinguer, Giovanni 139-40
Bernadotte 23
Bernadotte hanedanı 436
Bernadotte, Folke 39, 43, 111
Berzeliiterrassen 61
Besatz 40
Besche, Hubert de 406, 440
Beskowska (Özel Lisesi) 49-50, 52, 55, 57, 59
Bevan, Auerin 195
Beyaz Ordu 24-26, 28
Beyaz Saray 337, 375, 407
Beyazlar (bkz. Beyaz Ordu)
Biedermeier 158
Bildt ailesi 540
Bildt, Carl 2, 539-44, 550
Bildt, Nils 2
Birger Jarl Caddesi 411
Birinci Dünya Savaşı 2, 20-22, 26, 29-30, 32, 37, 41, 53, 56, 71, 87, 115, 121, 127, 155, 158, 185, 223, 244, 512, 571, 580
Bismarck 21, 64
Bjärka Säby Çiftliği 10
Björk, Kaj 250
Björklund, Leni 525
Björkquist, Manfred 56, 58, 92
Black Mountains 129
Blackeberg 226
Bladh, Curt 550
Blair, Tony 537
Blekinge (Takımadaları) 486, 516
BLM (bkz. *Bonniers Litterära Magasin*)
Bloomsbury 128
Bloomsbury Grubu 179

Blumenau, Ralph 130
BM (Birleşmiş Milletler) 111, 118, 153, 174, 231, 258-60, 264, 315, 338, 377, 444-45, 505, 507, 509, 512-14, 544, 552, 571-72
BM Genel Kurulu 157, 388, 503, 509
BM Genel Sekreterliği 111
BM Güvenlik Konseyi 504
BM İnsan Hakları Beyannamesi 399
Boden 287
Bodström, Lennart 153, 283, 315, 417, 534, 541-42, 544-45
Bofors 566-67
Bogart, Humphrey 327
Bohman, Gösta 238-39, 387, 420, 422-25, 447-48, 451-52, 461, 469-71, 474, 476, 492-93, 497-99, 501-502, 522-24, 528, 539-40, 564
Bohus 395
Bokassa 513
Bollhus toplantısı 176
Bolling 171
Bombay 178
Bommersvik 232, 480, 490-91, 499, 536
Bonjour (tekne) 263
Bonnier 483
Bonnier ailesi 216, 251
Bonniers 252, 267, 413
Bonniers Litterära Magasin (BLM) 267, 298, 306, 332
Borås 79, 316, 383
Borg, Björn 411
Borgå 11-12, 24
Borgendahl, Ragnar 412
Borlänge 492, 533
Born ailesi 11-12, 23
Born, Hanna von (bkz. Palme, Hanna)
Born, Heidi von 61
Born, Viktor von 23-24
Borten, Per 389
Bosna 118
Boston 271, 555
Boström, E.G. 17
Boulevard St. Germain 147
Boulogne Ormanı 308
Bourdieu, Pierre 478-79
Bowie, David 412
Boysson, Guy de 119
Böök, Fredrik 156
Bräkne-Hoby 234
Brandelius, Harry 73
Brandt Komisyonu 501, 505
Brandt, Willy 269-70, 365, 388, 391-92, 405, 449, 479-80, 505-506, 509, 512, 534
Branting, Hjalmar 12, 18, 50, 149, 285, 316, 357, 527, 566
Bratt Sistemi 204
Bratt, Ivar 204
Bratt, Peter 413-16, 430
Bratteli, Trygve 427, 479
Braun, Wernher von 364
Brecht 288
Brecon 129-30
Brejnev 504, 506
Brendon, Piers 70
Breslau 458
Bretton Woods 410
Brofjorden 395
Bromma 164, 401
Bromma Havaalanı 112
Brooklyn 106, 244
Browalhd, Tore 485
Brunkeberg Meydanı 13
Bruno, Arvid 71
Buber, Martin 259
Buchanan, James 520
Buckinghamshire 185
Budapeşte 346
Buddenbrook, Thomas 15
Buffalo 94
Buhre, Birger 72
Bulger, William Bill 86, 91, 93-94
Bulltofta 419
Bunche, Ralph 377
Burke 563
Burma 130, 179-80
Buz Denizi 27
Büyük Almanya 41
Büyük Devrim 14
Büyük İsveç 18, 27, 43, 72, 182
Büyük Okyanus 92, 103, 106, 269

Café de Flore 147
Café Tournon 148
Caligula 63, 496
Callahan, James 476
Cambridge 15, 85, 363
Campaign for Nuclear Disarmament (CND) 508

Camus, Albert 67, 222, 272
Capa Pilsner 264
Cardiff Technical College 130
Carlberg, Anders 343, 349-52, 355, 541
Carlsson, Ingvar 199, 316, 318-19, 372, 381, 383, 385, 433, 474, 500-503, 525, 530, 533, 536, 552, 560-61, 585
Carlssons 55
Carter, Jimmy 476, 504, 506, 509
Casparsson, Ragnar 64
Cassady, Neal 96
Castro, Fidel 364, 445-47
Catalina 157, 516, 542
Cattelin 197, 309
Cemiyet-i Akvam 505
Cenevre 116, 130, 327, 524
Cenevre Anlaşması 338
Cezayir 258, 277, 312, 450
Champs Elysées 147
Chan, Nguyên Tho 339-41, 354
Charta 77
Charter 220
Chase, Philander 83-84
Cheetah 263
Chequers Sarayı 185, 195
Chesterfield 327
Chicago 94
Chicago Üniversitesi 520
Childs, Marquis 159, 535
Chopin 363
Churchill, Winston 65-66, 189, 195, 233, 534
CIA 130, 138, 142-43, 178-79, 413, 452, 513
Cité Universitaire 112
Cizvitler 271
Claesson, Stig 118
Clarté (dergi) 131
Clarté 133, 136-38, 140, 298-99, 325, 330
Clason, Anders 416
Coase, Ronald 520
Columbia Üniversitesi 210, 346
Columbus 376
Common Security 509
Coretta (Martin Luther King'in eşi) 378
COSEC (Coordinating Secretariat) 142, 178-79, 181-82, 236, 311
Coventry 407
Cox, Archibald 415
Crosland, Anthony 245
Croydon Havaalanı 127
Cruise (füze) 504
CUF 423
Cumhuriyetçi Kongre (Amerika'da) 99
Cumhuriyetçiler (Amerika) 88-89, 94, 97-98
Cumhuriyetçiler (İspanya) 64
Cummings 108-10
Curman, Birgitta (Palme) 14, 26, 30, 38, 42, 44
Curman, Karl 30

çalışan fonları 427, 452, 457-61, 463-64, 471, 482-86, 488-89, 526-28, 534, 546-47, 572
Çarlık Rusyası 23, 26
Çavuşesku 388
Çekoslovakya 35, 118, 120-26, 129, 131, 133, 148, 170, 176, 336, 353-57, 377, 508-510, 512, 555, 571
Çiftçiler Genel Federasyonu 421
Çin Balesi 73
Çin(li) 133, 140, 157, 293, 311, 444, 477, 498, 515
Çocuk ve Gençlerin Psikolojik Bakımevi 425

D'Estaing, Giscard 476
Dagbladet Sundsvall 276
Dagens Industri 498
Dagens Nyheter 76, 91, 116, 131-32, 140, 162-63, 167, 172, 186, 188, 208, 216, 232, 240, 251, 257, 260, 266-67, 274, 288, 293, 303-304, 306-307, 310, 335, 337, 341, 368, 412, 425, 446, 448, 457, 471-72, 492, 539, 544, 562
Dagerman, Stig 159
Dahl, Birgitta 431-32, 434
Dahlem 1
Dahlgren, Hans 505, 553
Dahlsten, Ulf 553, 558, 564, 572
Daily Mail 155
Dala-Demokraten 516
Dalarna 94, 233, 371, 525, 533
Dallas 256
Danderyd 318, 456, 557
Danielsson, Tage 210, 333-34
Danimarka Döviz Merkezi 269
Danimarka Komünist Partisi 287
Danimarka Sosyal Demokrat Partisi 192
Danimarka Sosyalist Halk Partisi 299
Danimarka(lı) 8, 23, 65, 134, 156, 192, 195, 203, 256, 263, 269, 287, 320, 333, 353, 364, 389, 405, 427, 459, 472, 479, 499, 529, 536, 557, 571

Darüsselam 444
David Poponeo, 404
Davignon Raporu 393
Davignon, Étienne 392
Davis Cup 346
Dawey, Thomas E. 89
Dayanışma Sendikası 512
DC-3 (uçak) 260
Deep Throat 411
Delblanc, Sven 301, 383, 409
Dellinger, Dave 327
Demir Perde 510
Demokrat Parti (Amerika) 413
Demokratik Birlik 327, 351
Demokratlar (Amerika) 89, 97-98, 353
Demosthenes 16
Den Gyldene Freden (restaurant) 160
Der Deutsche Frauenbund 43
Der Spiegel 364, 447
Detroit 94, 102
Devlet Güvenlik Hizmetleri Komisyonu 414
Devlet Planlama Kurumu 294
Dewey 97, 99
DFFG 325-26
Dışişleri Dairesi Psikolojik Detay Müdürlüğü 199
Dışişleri Kurulu 542-43
Dickens, Charles 417
Điên Biên Phu Kalesi 195
Dixi Orkestrası 286
Djurgården 255, 325
Djursholm 7-8, 13, 23, 154, 228
Doğa Koruma Kurumu 294
Doğu 118-20, 132, 142, 388,89, 392, 448, 459, 506, 511
Doğu Almanya 134, 354, 388, 506, 509, 512, 529, 562
Doğu Avrupa(lı) 127, 130, 133, 147, 355, 444, 497, 510-12, 549
Doğu Bloku 119, 538-39
Doğu Cephesi 75
Doğu Gotland(lı) 333
Dollfuss rejimi 269
Domus 480
Don Juan 574
Donhauser, Robert 137
Dovre 319
Downing Street 189
Downliners Sect 297
Dördüncü Cumhuriyet (Fransa'da) 258
Dramaten (bkz. Kraliyet Drama Tiyatrosu)
Dresden 407
Dresdner Bankası 42
Drottninggatan 138, 140, 170, 278
Dubai 567
Dubçek, Alexander 120, 353
Dublin 15
Dumas, Alexandre 35, 417
Dunkirk 66
Durrell, Lawrence 67
Duth, Anna Palme 15
Dutschke, Che-Hosea 346
Dutschke, Rudi 346
Dutt, Rajani Palme 15

E4 karayolu 413
EAP (Avrupa İşçi Partisi) 549, 570
East End 247
East River 514
Eberhard, Emile 159
Eckehart Usta 259
École des hautes études en sciences sociales 555
Edelstam, Harald 438-42, 444
Edén, Nils 28
Edenman, Ragnar 174, 281-82, 330
Edfelt, Johannes 176
Edquist, Carl Göran 549-50
Edsviken 318
Ehnmark, Anders 142
Einstein, Albert 72, 229
Eisenhower 89, 189, 256
Eisner, Kurt 224
Ekberg, Anita 237, 264
Ekelöf, Gunnar 173
Ekéus, Rolf 507
Ekim Savaşı 410
Eklund, Klas 572
Elektrolux 227, 545
Eliasson, Jan 514
Eliot, T.S. 67
Elisabeth (bkz. Palme, Elisabeth)
Ellsberg, Daniell 416
Elmbrant, Björn 515
Elmér, Birger 79, 151, 199-200, 413-14
El-Sayed, Refaat 545
Endonezya(lı) 179-82
Enerström, Alf 549
Engelbrekt Sokağı 2, 38, 49
Engels 106

Engström, Odd 553
Enquist, P.O. 415, 420, 552
Enternasyonal Marşı 351, 461
Enzensberger, Hans Magnus 527, 529
Episkopal 83-84
Ergo 172
Erhard, Ludwig 256
Ericson, Hasse 452-53, 459
Ericson, John 205
Ericson, L.M. 486
Eriksdal Salonu 215
Eriksson, Nancy 209, 314, 398, 547
Eriksson,Göran O. 160
Erlander, Aina 186, 201, 322, 324, 341, 480
Erlander, Tage 105, 125, 151, 162, 166-67, 175, 186, 190, 193, 201, 213, 218, 240, 252, 256, 281, 295, 319-20, 322, 333-34, 341, 349, 353, 357, 363-64, 391, 405, 408, 566-67, 571, 581
Ernberg 33
Eşitlik Delegasyonu 431
Etiyopya 256
Eton 56
Eurovision 411, 545
Ewing, J.R. 545
Expressen 186, 227, 251, 253, 257, 262, 266, 274, 286, 307, 328, 342, 354, 361, 397, 420, 451, 453-55
Eyfel Kulesi 133

Fabian Derneği 401
Fahlström, Öyvind 261
Falkenberg, Elise 60
Falkland Savaşı 509
Fälldin ailesi 421
Fälldin, Thorbjörn 277, 420-24, 426, 428-30, 448, 456, 464, 466-70, 473-74, 476, 486-87, 493, 496-97, 503-504, 515, 517, 522, 524, 526-27, 532, 537-38, 544, 562, 564
Fanon, Frantz 259
Fant, Kenne 453
Fårö Adası 279, 307, 322-23, 380, 394, 417, 534, 554, 566
Farsta 326, 464
Faubourg St. Germain 1
Feldt, Kjell-Olof 319, 392, 394, 523-26, 533, 536-37, 546, 548, 556-58, 560, 571-73
Ferm, Anders 315, 372-73, 376, 381, 383, 405, 441, 444, 507, 512-13, 543-44, 552-53, 566
Fermenta 545
*FiB/Kulturfront*413-14, 416
Filadelfiya Kilisesi 224
Filistin Kurtuluş Örgütü FKÖ
Financial Times 472
Finlandiya(lı) 3-4, 10, 12, 14, 22-30, 36, 43, 65, 145, 153, 156, 251, 270, 280, 293, 304-305, 320, 330, 334, 341, 389-90, 413, 432, 452, 479, 536, 540
Finlandiya Cumhuriyeti 29
Finlandiya İç Savaşı 288
Finlandiya İsveçlisi 10-12, 22, 36, 43, 126, 550
Finlandiya Krallığı 22
Finlandiya Sosyal Demokrat Partisi 452
Finlandiya'nın Dostları Derneği 26
Fleet Street 73
Fleisher, Wilfrid 185-86
Flen 187
Flint 86, 93
Florida 406
Fluxus 264
Foerster, Svante 224, 260
Fogelström,Per Anders 227, 229, 295
Fonus 211
Foot, Michael 482
Ford Vakfı 137
Ford, Henry 31, 102
Forman, Milos 574
Forsmark 487, 563
Forssell, Lars 232, 307
Fortuna 175
Foucault, Michel 478-79
Frälsningsarmé 140
Framstegspartiet (İlerleme Partisi) 427
France, Anatole 26
Franck, Hans Göran 136-37
Frankfurter Allgemeine Zeitung 407
Franko 64, 266, 297, 329, 406, 443, 452
Fransa 3, 6, 10, 12, 18, 21-22, 66-67, 126, 131, 148-49, 229, 258, 261, 270, 297, 334, 364, 388, 391, 412, 460, 476, 496, 508, 535, 574
Fransız Devrimi 11, 13, 104, 240, 254, 288, 308
Fransız Hindiçini 311
Fred Sokağı 154
Fredrika-Bremer Federasyonu 40, 399
Fredriksson, Gunnar 307
Freiburg 37, 40, 42

Freiburg 37, 42
Frelimo 359, 443
Frescati Üniversitesi 264
Fria Pro Tiyatrosu 410
Fridegård, Jan 453
Fridén, Sigurd 65
Friedman, Milton 478
Frihet 371
Frisch, Max 416
Frost, David 363-64, 377
Frost, Robert 145
Fulbright, William 327, 375
Furugård, Birger 248-49
Furuvik Parkı 492

Galbraith, John Kenneth 245-46
Galler(li) 121, 129-30, 134, 139, 195
Galleri Modern 61
Gallup Enstitüsü 189
Galsworthy, John 340
Gambier 85
Gamla stan 160, 186, 197, 255, 309, 330, 340, 342, 351, 383, 507, 554, 570, 572, 574
Gammelbacka Çiftliği 11
Gandhi 133
Gandhi, Indira 388, 534
Gandhi, Rajiv 567
Garpe, Joakim 295
Gåsfjärden 516
Gaudeamus 117, 122, 136, 264, 347
Gaulle, Charles de 148, 229, 256, 270-71, 310, 326, 334, 347, 391-92
Gävle 308-312, 326, 337, 398, 492
Gdynia 122
Gedin, Per I. 304
Geer, Louis de 35
Geije, Erik Gustaf 363
Geijer, Arne 320, 361, 462
Geijer, Lennart 382, 397, 419
Gellerfelt, Mats 518
Genç Kartallar 211
Genç Kilise 56
Genelkurmay Yazı İşleri Dairesi 181
General Motors 86, 102
Gerhardsen, Einar 256, 270
Gerry 481, 494
GI Bill of Rights 85
Giesecke, Curt-Steffan 121
Gillberg, Björn 465
Girit Adası 554
Gizli İstihbarat Bürosu 151
Gleason, Teddy 375
Glistrup, Mogens 427, 472, 529
Glitter, Gary 412
Goethe, Johann Wolfgang von 1, 7, 64
Gonzales, Felipe 449, 513, 534
Gorbaçov, Mihail 506, 510, 573
Gore, Al 568
Gotland 566
Gotland Adası 279, 302, 322, 394,
Gottwald 133
Görling, Lars 328
Göta 23, 426
Götaplatsen 492
Göteborg Üniversitesi 265
Göteborg(lu) 43, 92, 123, 216, 249, 303, 355, 381, 411, 423, 461, 470, 492, 514
Granciére Caddesi 148, 151
Grand Hotel 327, 340
Grand Sineması 574
Grängesberg 371
Granlid, Hans 157, 255
Grantham 496
Grass, Günter 416
Greenham Common 511
Greenham Common Havaalanı 508
Greenvich Village 375
Greyhound 94
Gro Harlem Brundtland 507
Grohman, Joscha 123, 133, 138
Groth, Kaj 439
Gröndal 372
Grönköpings Veckoblad 203
GRU 278
Grup "222" 400-401
Grupp B/IB 200
Guernica 405
Guevara, Che 304
Guillou, Jan 413-16, 430, 445, 569-70
Gul&Blå 411
Gunnarsson, Sture 38
Gustafsson, Hans 516, 552, 556
Gustafsson, Lars 519, 550
Gustav Adolf Meydanı 337, 351, 395
Gustav Vasa Kilisesi 112
Guthrie, John 440
Güney Afrika(lı) (Cumhuriyeti)119, 128, 131, 133, 136, 264-66, 288, 359, 388, 443-45, 448, 481, 504, 514, 563

Güney Hint 180
Güney Kore 134, 474, 513
Güney Manhattan 261
Güneydoğu Asya 120-21, 179, 181, 193-94, 236, 250, 311, 443
Günther, Christian 230
Gyllenhammer, Pher G. 484-85, 549
Gyllensten, Lars 300, 328, 469-70

Habsburg 124
Haga 414
Haga parkı 413
Haga Sarayı 353, 389
Haga Uzlaşması 429-30, 453, 463
Haga-2 Vergi Anlaşması 429
Hagberg, Hilding 240, 267, 272, 287
Hägg, Göran 158, 185, 211
Hägg, Gunder 393
Häggkvist, Carola 545
Hägglund, Joel 308
Hagman ailesi 79
Hagman, Lennart 79, 94, 151-52, 181, 199
Haile Selasiye 256
Haiphong 405
Håkansson, Björn 266, 288
Håkansson, Hans 128-29, 284
Haldeman 553
Haley, Bill 205
Halk Partisi 17, 151, 157, 163, 189, 191-93, 198, 201, 208-11, 213-17, 237, 240, 251, 272, 274-75, 277, 284, 305, 321, 323, 334, 345, 353-54, 378, 386, 398, 426-29, 436, 452, 463, 467, 469, 484, 486-89, 495, 500, 521-24, 528, 548, 550-51, 562-63, 566
Halkevi 17, 54, 56, 58, 71, 153, 258, 160-62, 164-65, 167-69, 204-205, 207-208, 212-13, 233, 266, 268, 285, 308, 324, 326-27, 332, 359, 367-68, 385, 399, 403, 461, 475, 479, 518, 528, 531, 566, 580-81
Halland 281, 465, 540
Halström, Åse 299
Hamburg(lu) 3, 116, 155
Hamlet 425, 571
Hammarling, Vilgot 187
Hammarskjöld, Dag 111, 259-60, 377
Hanoi 311, 337, 405
Hansson, Per Albin 54, 58, 186, 188, 206, 233, 240, 285, 316, 356-58, 403, 468, 527, 549, 580
Haparanda 25
Hår 537
Harlem 346
Harpsund 185-87, 189, 193-94, 204-206, 208-209, 213-14, 217, 252, 323, 353, 572
Harpsund Çiftliği 186
Harrington, Michael 376
Harris, Ted 130
Harris, Ted 130
Harrisburg 489-90, 499, 502
Harry, Ivar 114
Hartling, Poul 571
Harvard 230, 568-71
Harvard Üniversitesi 570
Hassner, Rune 294
Hausner, Siegfried 435
Haussmann (Baron) 2
Havana 446
Havana Havaalanı 446
Havel, Vaclav 511
Hayalet Parkı 351
Hayatı ve Toplum Eğitim Birliği (SNS) 401
Hayek, Friedrich 101
Hayes, Rutherford B. 84
Hearn 108-10,
Heath, William 340-41, 374
Heckscher, Gunnar 272, 286, 320
Hedenius, Ingemar 131-32
Hedin, Sven Adolf 20, 27
Hedlund, Gunnar 191, 240, 268, 272, 323, 380-81, 383, 421-22, 428
Hedtoft, Hans 195
Hee, Park Chun 513
Heidelberg 36
Heimdal 24
Heine, Heinrich 491, 493
Helén, Gunnar 201, 272-73, 277, 378, 386, 420-21, 428-29, 452, 463, 488, 496, 551
Helgeandsholmen 18, 21, 154, 194, 278, 471
Hellström, Gustaf 64
Hellström, Mats 568
Helsingborg 418
Helsinki 452, 505
Helsinki Deklarasyonu 511
Hemingway 106
Hepburn, Audrey 327
Hermansson, Carl Henrik 277, 287, 320, 334, 351, 355, 421
Hertha 399

Heydrich, Reinhard 405
Hıristiyan Demokrat Topluluğu 286
Hierta, Lars Johan 21
Hildenburg 21
Hillersberg, Lars 264
Hindiçin 450, 515
Hindistan 15, 120, 178, 180, 388, 567-68
Hint Yarımadası 179
Hiroşima 157, 228, 407, 508
Hitchcock 481
Hitler (bkz. Adolf Hitler)
Hitler Almanyası 130
Hitler, Adolf 20, 31, 41, 43, 64, 70, 88, 128, 156, 233, 251
Hitlerjugend (Hitler Gençliği Federasyonu) 116
Hjalmarson, Jarl 191, 268, 272, 534
Hjärne, Harald 24, 27
Hjelm-Wallén, Lena 430-33
Hobsbawm, Eric 189, 219
Hoffa, Jimmy 272
Hoffman, Paul 137
Hofsen, Greta 413
Holland, Jerome 374-75, 379, 440
Hollanda(lı) 4, 120, 142, 178, 180,
Holländer Sokağı 114, 117, 345-48
Hollywood 93, 137, 166, 411, 456
Holmberg, Per 394
Holmberg, Yngve 321, 355, 378, 420-21
Holmgren, Bo 591
Holmqvist, Eric 356-57, 394
Homeros 66
Honecker 562
Horne, Lena 377
Hotel Atlantic 61
Höglund, Zäta 224
Hökby, Bertil 60
Höök, Marianne 303
Hötorget 154, 298-99, 325, 339
Hötorget Meydanı 297
Huddinge Hastanesi 566
Hughes, Langston 90
Humle Parkı 546
Humlegården Parkı 33, 49-50, 57, 111, 301, 309
Humphrey, Hubert 353, 441
Huskvarna 168-69, 173
Hyde Park Corner 339

IB 413-14, 416-17, 569
Ibsen, Henrik 13, 26
Idre 319
IKEA 227, 529
Industria 247
Information 364
Ingegerd 15
Inghe, Gunnar 173
Ingrid 574
International Herald Tribune 427
International Student Service 130
Interrail 410
Irak 512, 514-16
Isaksson, Anders 247
Isaksson, Folke 307, 337
ISC 141
Israel, Joachim 173
Israel, Miriam 173
IUS (International Union of Students) 123-24, 127-41, 143-44, 148, 177

İkinci Dünya Savaşı 21-22, 29, 41-43, 64, 66-67, 69, 75-76, 88, 106, 111, 114-15, 120, 130, 145, 150, 156, 162, 166, 173-74, 188, 213, 219, 221, 229-30, 233, 235, 245, 269, 298, 300, 313, 319, 354, 374, 380, 388, 405, 410, 414, 416, 439-40, 444, 474-75, 497, 506, 524, 529, 532-33, 542, 567
İngiliz İşçi Partisi 159, 179, 195, 245, 482, 496, 505
İngiliz Komünist Partisi 15
İngiliz Nükleer Silahsızlanma Kampanyası 229
İngiltere 15, 18, 22, 54-55, 57, 66, 71, 84, 128-29, 138, 155, 179, 217, 219-21, 229, 251, 256, 258, 261, 269, 271, 297, 334, 344, 359, 361, 388-89, 459-60, 475-76, 496, 505, 507-508, 535, 558
İpotek Bankası 7
İran 494, 512-16
İran İslam Devrimi 512-14, 534
İran-Irak Savaşı 515
İrkutsk 372
İsa 260, 300, 305, 468
İskandinavya(lı) 10, 23, 32, 159, 189, 204, 256, 262, 269, 297 320, 359, 388-89, 391, 443, 508
İskoçya 3
İspanya 123, 329, 359, 443, 449, 453, 480, 534
İspanya İç Savaşı 64, 70, 331,
İsrail 234, 413, 450

İsveç Ağaç İşçileri Federasyonu 284
İsveç Akademisi 176, 300, 469, 540
İsveç Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) 507
İsveç Film Enstitüsü 318
İsveç Kilisesi 163, 223
İsveç Komünist Partisi 164, 287, 413
İsveç modeli 192, 371, 373, 458, 472, 484, 497
İsveç Öğrenciler Federasyonu (bkz. SFS)
İsveç Radyosu 313, 412, 569
İsveç sosyal demokrasisi 125
İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi 3, 159, 163, 174, 188, 200-201, 203, 236, 247, 258, 274, 276, 280, 315-17, 335, 359, 372, 395, 428, 430, 445, 457, 479, 492, 494, 499, 502, 513, 527, 548, 554, 558, 561, 569, 573, 575, 580, 583, 590
İsveç Turizm Derneği 169
İsveç-Alman Dostluğu Derneği 4, 21
İsveç Amerika Vakfı 84
İsveçli Sosyal Demokrat Kadınlar Federasyonu 391
İsviçre(li) 47, 129, 189, 214, 230-31, 444
İşçi Enstitüsü 13
İtalya 129, 199, 223-24, 279, 293, 359, 412
İtalyan Komünist Partisi 139
İzlanda 212, 441510

Jakarta 182
Jakoben 289
Jakobs Stege 518
Japonya 474
Järfälla 432
Jaurés, Jean 181
Jefferson 97
Jenkins, Stanley 121, 129-30, 133-36, 138-41, 144
Jennings, David 291
Jerry, Mungo 380
Jersild, P.C. 301-302, 519
Jimnastik Federasyonu 354
Johannesburg 265
Johannesson, Kurt 238
Johansson, Alf W. 131
Johansson, Göran 461
Johansson, Ingemar 237
Johansson, Knut 361, 363
Johansson, Rune 356-57, 466
John F. Kennedy School of Government 569
Johnson, Lyndon B. 298, 310
Jørgensen, Anker 427, 479
Joyce 518
Jönköping 79, 156, 199, 218, 341
Jönsson, Anna 38
Judt, Tony 451
Jugend 49
Jungner 32

K1 birliği 76
K4 birliği 76
Kadın Bülteni 411
Kadınların Barış Kampı 508
Kaganoviç, Lazar 500
Kalevala 24
Kalifatides, Teodor 293
Kaliforniya 94, 353, 466, 481
Kaliforniya Üniversitesi 466
Kaliningrad 517
Kalküta 133, 179, 182
Kalmar(lı) 4-6, 8, 10, 14-15, 34, 92, 389, 526
Kamboçya 375, 513
Kanada(lı) 95, 129, 178, 245, 270, 388, 405, 567
Kanarya Adaları 220, 452
Kardeşlikler 308-309
Karduansmakar Sokağı 72, 533
Karl (prens) 3, 333
Karlberg Harp Okulu 26, 38
Karleby, Nils 233
Karl-Oskar Nilsson 161
Karls Üniversitesi 126
Karlshamn 294
Karlskoga 566
Karlskrona 516, 537
Karlsson, Jan O. 383, 552-53
Karlstad 172,
Karlstad Lisesi 190,
Karolinska Enstitüsü 40
Karolinska Hastanesi 347, 432, 554
Kärre, Bo 116, 121-23, 128-29, 131-32, 148, 152, 194, 197
Katanga 259-60
Katrineholm 168-69, 173, 243
Katrineholms-Kuriren 256
Katyn 405, 407
Kaunda, Kenneth 388
Kazak Seçimi 3
KDS 286
Kekkonen 390

Kennedy ailesi 255, 271, 353
Kennedy kardeşler 376
Kennedy, Jo 271
Kennedy, John F. 188, 222, 255, 258, 269, 271-72, 277, 288, 298, 378, 534, 564
Kennedy, Robert F. 255, 270-72, 305, 351, 353
Kent Kütüphanesi 113
Kent State Üniversitesi 375
Kenyon Koleji 83, 85, 89-90, 92, 96, 106, 137, 151, 282, 374-75
Kenyon Review 85
Kerouac, Jack 83, 95-96, 265
Key Biscayne 406
Key, Ellen 14
Keynes, John Maynard 193, 218
KFML 413
KGB 506
Kıbrıs 178
Kırım Savaşı 6, 23
Kış Savaşı 65, 156, 270
Kıta Avrupası 251, 262, 348, 391
Kızılderili 35
Kızılhaç 37, 40, 77, 261
Kızılordu 334
Kilise ve Halk 329
Kinnevik 545
Kirkegaard 412
Kiruna 369-70, 372-74, 379, 462
Kissenger, Henry 230, 406, 440-42, 447-48, 450, 534
Klara 72-73
Klara Mahallesi 532
Kleon 219
Klimp Yaylası 170
Kling, Herman 382
Klinge, Matti 23
Knieriem ailesi 37, 41, 47
Knieriem, Elisabeth von (bkz. Palme, Elisabeth)
Knieriem, Joachim von 32
Knieriem, Ottokar von 43
Knieriem,Woldemar von 36, 89, 549
Koestler, Arthur 142-43
Kohl, Helmut 509
Koivisto, Mauno 270, 389-90
Kol&Koks 545
Kolakowski, Leszek 306
Kolmården 492
Kongo 259-60
Konsum 211-12, 227
Kontinental Oteli 381
Kopenhag 8, 223, 353, 499, 508
Kopenhag Üniversitesi 269
KOR (İşçi Savunma Komitesi) 510-12
Kore Savaşı 133-34, 534
Kortedala 268
Kosigin, Aleksi 353
Kosigin, Ludmilla 353
Könignson, Ture 216
Köylü Federasyonu 176, 190, 209-11, 213-14, 427, 488, 500
Köylü Partisi 275, 320, 334
Krabbe, Hanna 435
Krag, Jens Otto 192, 256, 269
Kral Karl 13
Kraliyet Devlet Dairesi Gümrükler Genel Müdürlüğü 6
Kraliyet Drama Tiyatrosu 6, 13, 72, 154, 454, 456, 502
Kraliyet Operası 21, 395
Kramfors 421
Kreditbankens 418
Kreisky, Bruno 269-70, 388, 405, 449, 479-80, 512-13, 534
Kreuger, Ivar 3, 32
Kreuger, Torsten 198
Kristiansand 313
Kriz Programı 526-27
Kronoberg 378
Kruşçev 199, 534
Kudüs 111
Kungsgatan 332, 411, 428, 566
Kungsträdgård Sokağı 14, 32
Kungsträdgården 8, 297, 351, 395
Kungsträdgårdgatan 24
Kungsträdsgård Caddesi 154
Kurland 36
Kuylenstierna, Harriet 63
Kuzey Amerika(lı) 8, 140, 161, 475, 504, 506, 520
Kuzey Hellas 57
Kuzey İrlanda 212
Kuzey İsveç 5, 44, 75, 123, 259, 265, 268, 287, 295, 316, 326, 369-72, 475, 515, 523
Kuzey Kore(li) 133-34, 136
Kuzey Rodezya 260
Kuzey Ülkeleri Konseyi 441
Kuzey Vietnam(lı) 195, 298, 310-11, 325, 337-38, 342, 355, 404-405, 416, 440, 442, 498

Kuzistan 512
Küba(lı) 438, 445-48, 503
Kväk 40
Kymmene Nehri 23

L'Éuropienne 14
Laboremus 431, 523
Ladago 27
Laestadius 370
Lagercrantz, Olof 76, 260, 304-305
Lagerlöf, Selma 14, 372
Lamm, Martin 472
Lancashire 508
Lang, Maria 114
Lange, Anders 427, 472, 529
Lange, Gunnar 278, 392
Långholmen 416
Laos 310
Laponya 169, 372
Lappland 169, 372
Larsen, Aksel 287
Larsson, Kjell 492, 553
Larsson, Sven-Erik 448
Larsson, Ulf 553
Laski, Harold 105-106
Latin 324
Latin Amerika(lı) 264, 438, 444-46, 448, 469, 480, 507, 514, 519, 531
Laurel 94
Lava, Alfa 529
Le Monde 199, 364, 407, 472
Le Peuple 407
Lehler, Tom 229
Leijon, Anna-Greta 430-32, 446, 533, 537, 556
Lenin 27, 133, 224, 249, 360
Leopoldville 259
Lepage, Henri 519
Letonya(lı) 32-36, 38-39, 41, 43, 47, 127
Lévi-Strauss, Claude 478
Leyden 142, 178
Liberal Parti 18
Libertas 206
Lidbom, Carl 317, 319, 382-83, 386, 434-35, 553
Lidbom, Gunnar 317
Lidice 405-407
Lidingö 538
Lidman, Sara 229, 265, 312, 370-72
Life 137, 193
Liljeholmen 72
Lill-Jans Ormanı 33
Lill-Jansskogen 9
Liman Caddesi 339
Lincoln 84
Lindbeck, Assar 206, 317
Lindegren, Erik 53, 67-68
Linder, Staffan Burenstam 520
Lindgren, Astrid 453-55, 456-57, 472, 519
Lindh, Anna 561
Lindhagen, Carl 12
Lindholm Nazileri 79
Lindqvist, Sven 310, 348, 446, 518
Lindström, Kjell 549, 569
Lindström, Rickard 173, 233,
Lindström, Ulla 248, 253, 258, 260, 287, 335-36
Linköping Üniversitesi 201
Linnas, Väinö 288
Lisbet (bkz. Palme, Lisbet)
Liverpool 138
Liverpool Üniversitesi 139
Livland 36
Liv-Thule 24, 26
Ljungby 356
Ljunggren, Jens 300
LKAB 369-71, 373, 474
Llewellyn, Richard 155
LO (İşçi Hareketi) 191, 200, 258, 283, 320, 361, 371, 373, 421, 430, 453, 457, 460-63, 482, 484, 486-87, 501, 511, 515, 525, 546, 548, 580, 583
Lo-Johansson Ivar 73, 78, 453
Londra Üniversitesi 128
Londra(lı) 1, 8, 73, 113, 118, 126-30, 139, 187, 195, 229, 247, 251, 293, 295, 339, 388, 480-81, 501, 508
Longholmen 431
Look 193
Lowenstein, Al 120, 140-41
Löfberg, Bertil 232-33, 235
Lövånger Sokağı 467, 554
Lövångersgatan 425
Lucas, George 519
Lucia 138, 140
Luleå 369, 466
Lumumba, Patrick 259
Lund Üniversitesi 316
Lund(lu) 113-14, 123, 174, 176-78, 190, 192, 222, 265, 282, 292, 319, 349, 499

Lundbohm, Hjalmar 369
Lundell, Ulf 518
Lundgren, Caj (Cajen) 546
Lundgren, Max 470
Lundkvist, Artur 173, 262, 469
Lusaka 444
Luther Yardım Örgütü 423
Lüksemburg Parkı 148
Lycksele 234, 316, 386
Lyder, Palme 4
Lysholm, Gustaf Adolf 2
Lyttkens, Alice 49

Macaristan 258, 287, 293, 377
MacArthur, Douglas 157
MacLaine, Shirley 481, 494
MAD 443
Madden, Tom 122
Maden İşçileri Federasyonu 371
Madicken 453
Madras 179
Mailer, Norman 106, 108-10, 222, 294
Mälar Adaları 172
Mälardrottningen 29
Mälaren 53, 58, 172
Malezya 130, 180
Malm, Stig 548-49
Malmberget 369
Malmen, Otel
Malmö 252, 294, 355, 374, 423, 444, 456
Malmskillnad Sokağı 431, 575
Malmsten, Carl 58, 142
Malraux, André 142
Man, Hendrik de 338
Manchester 19
Mandela, Nelson 481
Mann, Thomas 15
Mannerheim 4, 24-25, 28
Mantar Wicander (bkz. C.A. Wicander)
Mao 352
Maputo 443
Marcuse, Herbert 295, 302, 344, 520
Marine Jumper 92
Márquez, Gabriel Garcia 519
Mars Yaylası 170
Marshall Planı 97, 125, 133
Marshall Yardımı 98, 125, 137
Martin Luther King 329, 345, 348, 378
Martinson, Moa 453
Marx, Karl 100, 106, 221-22, 288, 299, 402, 412, 582
Maslow, Abraham 244, 267, 296
Massachusetts Institute of Technology 507, 555, 569
Matthis, Sköld Peter 325, 401
Maupassant 75
Mavi Tren 574
May, Karl 35
Mayfair 1
McCarthy 137, 143, 251, 272
McDonald's 411-12
McGovern, George 481
McMillans, Harold 219
McNamara, Robert 505
MEA 154
Medborgarhuset 346
Mehr, Hjalmar 224, 295, 336, 395, 463, 479, 482, 487-88
Meidner, Rudolf 457-64, 482, 484, 546
Mekong 338
Meksika 127, 469, 507
Mektupla Eğitim Enstitüsü 421
Memurlar Merkez Örgütü (bkz. TCO)
Merckx, Eddy 364
Mercouri, Melina 304
Merkantila 318
Merkez Matbaası 7
Merkez Partisi 79, 214-15, 240, 268, 272, 277, 321, 323, 378, 380-81, 420-24, 426, 428-29, 452-53, 466-68, 470, 496, 499, 501, 503, 522, 528, 548, 562, 565
Metallarbetaren 396
Mexico City 94, 445
Meyer, Conrad Ferdinand 529
Mısır(lı) 229, 444, 545
Michigan 86, 94
Michnik, Adam 511
Mihrace Koleji 178
Mill, John Stuart 13, 19, 463
Miller, Henry 239
Millroth, Thomas 227, 298
Mills, C. Wright 299
Milyon Programı 228, 425, 495, 531
Minh, Ho Şi 375
Minnesota 272, 441
Minsk 508
Mississippi 94
Missouri 88

Mittag-Leffler 9
Mitterand, François 450, 496, 508
MJUKAS 358
Moberg, Eva 399,
Moberg, Sven 331, 346-47
Moberg, Vilhelm 65, 73-74, 160-62, 164, 166-67, 203, 268, 399-400, 435
Modéen, Thor 61
Modern Müze (Stockholm) 261, 263
Moldau 118
Molin, Rune 511, 525
Molotov-Ribbentropp Paktı 41, 70
Moncada Kışlası 446
Mondale, Walter 440
Monreo, Marilyn 496
Montreal 271
Mopenhag 459
Morgonbladet 364
Morgontidningen 251
Morrison, Herbert 186
Morten 256
Moskova 37, 90, 199, 237, 253, 287, 295, 299, 320, 339-41, 388, 390, 407, 439, 504, 506-507, 515, 538, 542
Mount Vernon 93, 376
Mozambik 359, 443, 480
Mozart 574
Möller, Gustav 246
Möller, Yngve 406, 440
MPLA 443
Mugabe, Robert 447
Muhafazakâr Derleniş Partisi 378, 420
Muhafazakâr Parti 2, 398, 451, 467, 469, 500, 521, 539, 541, 543
Muhammed Ali 551
Mulhouse 159
Mumma, Kar de 395
Musk Adası 537
Mussolini 64
Muzorewa, Abel 516
Münih 41, 229, 456, 459
Müsi (bkz. Palme, Elisabeth)
Mynt Meydanı 186, 197, 330, 348, 532, 546
Myrdal çifti 190
Myrdal, Alva 164, 212, 405, 492, 503
Myrdal, Gunnar 112, 248, 277, 338, 518
Myrdal, Jan 145, 164-65, 167-69, 173, 294, 300-301, 332, 338, 340, 391, 436, 503, 518-19, 550, 552
Mysore 178-79
Nacka 523, 557
Nagazaki 157, 228, 407
Naggen 20
Nakliye İşçileri Federasyonu 452-53
Nälsta 479
Namibya 443, 480
Napolyon 364
Narva Caddesi 52
Nässjö 573
National Health Service 195
National Press Club 376
National Student Association of Amerika 130
Nationalteatern 411
NATO 147-48, 163, 195, 391, 504-505, 508, 539
Nazi Almanyası 4, 41, 44, 64, 71, 115, 156, 161, 406, 506
Ndola 260
Nehru 120
Nerikes Allehanda 416
New Deal 87-89, 97-98, 102, 124
New Labour (Yeni İşçi Partisi) 537
New Lanark 370
New Left Review 220,261, 280, 299
New York 84, 92, 95-96, 258, 260-61, 286, 315, 346, 364, 375-77, 428, 448, 481, 494, 507, 509, 514, 544
New York Times 159, 199, 251, 305, 363-64, 407, 439
New York Üniversitesi 375
Newman, Paul 90, 93
Nicolin, Curt 486
Nielsen, Monica 334
Nietzsche 108, 468
Nightingale, Florance 26
Nikaragua 513
Nilsson, Björn 570
Nilsson, Macke 495
Nilsson, Torsten 215, 248-49, 252, 279, 307-10, 319, 336-38, 341, 354, 381, 392, 405, 533
Nilsson,Gunnar 462-63, 548
Nilzén, Åke 554
Nixon, Richard 89, 99, 144, 334, 353, 374, 378, 405-407, 415-16, 440-42, 448, 534, 553
NJA 475
NK 261
Nobel 51, 372, 466, 519
Nobel Barış Ödülü 388, 505

Nobel Edebiyat Ödülü 439
Nobel Ekonomi Ödülü 478
Nobel, Alfred 2, 478, 566
Noel-Baker, Philip 505, 509
Norbotten 475
Nordek 389-90, 393, 448
Nordensson, Haral 72
Nordstjernan 9
Nordström, Brita 403-404
Norlands Nation 122
Normalm Meydanı 154, 339, 409, 418-20, 423, 456
Normandiya 103
Normandiya Çıkarması 71
Norra Ban Meydanı 566
Norra Bantorget 332, 351, 373, 458, 461
Norra Latin 55, 324, 479, 554
Norra Real 55
Norrköping 492
Norrland 5, 75, 268, 395, 534
Norrland Dragonları 75
Norrtull Sokağı 113
Norstedt Yayınevi 414
Norveç Sosyalist Halk Partisi 299
Norveç(li) 13, 23, 65, 92, 129, 155-56, 173, 212, 251, 256, 269, 274, 319-20, 330, 364, 388-90, 393, 405, 425, 427, 472, 474, 479, 500, 503, 507, 529, 534, 536, 557
Nöbbelöv 294
NUS (İngiliz National Union of Students) 123, 128-29, 138
Ny Dags 549
Nya Elementar 170
Nyberg, Rolf 302
Nybroplan 154, 454
Nyerere, Julius 444, 534
Nyköping 14, 32, 39, 77, 223
Nylén, Leif 303, 574
Nyman, Lena 328-29

Obama, Barack 239
Oberlin 100
Oden 53
Odenplan 74, 112, 114, 264, 345
OECD 403, 427
Ofvandahls 38
Ohio 83, 85, 89, 94, 99-100, 375-76
Ohlin, Bertil 151, 191-93, 202, 208-209, 213-14, 216, 218, 254, 272, 277, 285-86, 309, 428, 534
Oidipus 49, 201, 338
OK 395
Ollenhauer, Erich 195-96
Olofsson, Clark 418-19
Olofström 486
Olseröd 313
Olsson, Jan Erik 409, 418-19
Olsson, Jan Olof 240
Opera Restoranı 488
Operakällaren 395
Oppenheimer, Robert 229
Oradour 405
Ord och Bild 415
Orléans 6
Orly Havaalanı 178
Orta Afrika 513
Orta Avrupa(lı) 14, 118, 129, 318, 508, 538-39
Orta Yol 535
Orta-batı Amerika 108
Ortadoğu 111, 410, 448, 450, 480, 514, 568
Orwell, George 127-28
Osborne, John 261
Oscar 481
Oscarsson, Per 292
Oskarshamn 294, 464, 466, 504
Oskarshamn II 465
Ossietzky, Carl von 416
Osten, Suzanne 574
Otel Regina 140
Owen, David 506-508, 539
Owen, Robert 370
Oxford 85, 179, 220, 245, 247
Oxford Üniversitesi 507
Oy Hakkı Federasyonu 18
Oy Hakkı Hareketi 18

Öberg, Jean-Christope 311
Öğrenci Parlamentosu 178, 181
Örebro 232
Öresund 263
Östberg, Kjell 447
Östberg, Ragnar 57
Östergötland 10
Östergren, Bertil 116, 137, 140, 152, 283-84, 324, 551
Östermalm 2-3, 20, 23, 39-40, 49, 51, 54, 65, 135, 154, 194, 228, 247, 250, 275, 354, 395, 413, 424, 451, 521, 540, 543
Östermalm Sokağı 2-3, 30, 46-47, 59, 74, 76-77, 111, 113, 116, 150, 161, 182, 194, 224, 231

Österwall, Seymour 61
Östhammar 560
Özgür Fransa Güçleri 148, 270

Palm, Göran 142, 159, 300
Palm, Thede 200
Palme ailesi 2-3, 9, 14, 18, 20, 22-23, 28, 30-32, 34, 38-39, 42-44, 46-47, 54, 65, 72, 76, 138, 144, 150, 154, 181, 198, 200, 226, 228, 231, 271, 279, 298, 303-304, 319, 417, 425, 456, 490, 555, 566, 570-71
Palme çifti 224, 376, 378, 417, 554, 574-75
Palme kardeşler 5, 8, 10, 26, 92
Palme Komisyonu 506, 510, 512-13, 538, 568
Palme, Adolph 5-6
Palme, Anna 8
Palme, Axel 8, 389
Palme, Carin (Catharina) 32-34, 42, 47, 59, 65, 77, 94, 113, 194, 198, 402, 554
Palme, Claës 32-34, 40, 44, 47, 55, 65, 74, 77, 104, 113, 194-95, 198, 546, 554-55
Palme, Elisabeth 32-33, 36-44, 46-47, 49, 52-55, 66, 72, 74, 77, 79, 104, 111, 113, 116, 127, 194, 198, 223, 256, 386-87, 571
Palme, Gunnar 14, 21, 26, 30, 32, 34, 37-39, 42-47, 49, 72, 74-75, 77, 79, 111, 127, 149, 223, 228
Palme, Hanna 10-14, 22-26, 34-36, 38-40, 43, 47, 54, 65, 126, 197, 402
Palme, Henrik 4-10, 13-14, 23-24, 26, 30, 80, 92, 228, 257
Palme, Joanna 572
Palme, Lennart 94
Palme, Lisbet 170-73, 194-95, 199, 223-26, 228, 236, 253, 256-57, 279, 303, 317, 319, 329, 347, 363, 376-77, 386, 401-402, 425, 445-46, 479-80, 490-91, 507, 551, 553-55, 566, 570, 574-75
Palme, Mårten 303, 347, 375, 479, 553-54, 574-75
Palme, Mattias 347, 425, 479, 553-54, 566, 570, 574
Palme, Joakim 225, 236, 256, 295, 303, 347, 479, 554-55, 568-69, 572
Palme, Ramón 94, 445
Palme, Sven 4-5, 7-10, 12-30, 32, 34, 38, 43-45, 47, 49, 66, 70, 72, 80-81, 83, 92, 104, 126, 154, 187, 228, 257, 305
Palme, Sven Ulric 148, 221, 257
Palmers 303
Palmstierna, Hans 465
Pankin, Boris 542
Papandreou, Andreas 449
Pär Rådström 164, 227
Paris Review 148
Paris(li) 1-3, 10, 61, 112, 116, 126-27, 147-49, 151, 178, 181, 197, 224, 271, 308, 326, 346-47, 380, 388, 456, 507-508, 515, 553, 555
Parisienne 10
Parti Merkez Yürütme Kurulu 399, 490, 513
Paskalya 293, 319
Passos, Dos 106
Pasternak, Boris 267
Paulsson ailesi 317
Paulsson, Valfrid 316
Peairs, Ralph D. 376
Pehlevi, Muhammed Şah Rıza 513
Pekin 310-11, 340, 407
Pelikan, Jiri 120
Pensilvanya 489
Pentagon 416
Peppler, Willem 112, 116, 122-24, 130
Perikles 219
Persons, Graham 310
Persson, Carl 419
Persson, John 63
Persson, Yngve 284
Perstorp 498
Pétain 271
Peterhof 36
Petersburg 27
Peterson, Thage G. 238, 385-87, 394, 431, 474, 482-83, 490, 493-94, 496, 533, 536, 552-53, 556, 572
Petrén, Gustaf 437
Petri, Lennart 311, 340
Pettersson, Christer 550
Philadelphia 94, 97
Philip (prens) 256
Phúc, Kim 384
Pierre Oteli 377
Pingst 286
Pinochet 438, 441
Planertz 222
Platen, Gustaf von 198, 352, 420
Platon 6, 100
Plimpton, George 148

Pol Pot 513
Politiken 364
Polonya(lı) 36, 41, 75, 124, 292, 306, 373, 388, 458, 508, 510-12, 531, 540
Pomperipossa 453-54, 461, 523
Pompidou, Georges 365
Ponomaryof 506
Portekiz 443-44, 449-50, 480
Portekiz Sosyalist Partisi (PSP) 449
Posta İdaresi 417, 548
Prag 118,19, 121-26, 129, 133-37, 139, 148, 159, 164, 182, 346, 350
Prag Kongresi 137
Preslcy, Elvis 263
Proust, Marcel 31, 190
Prusya 7, 14
PUKAS 358
Pulaski 95

Quant, Mary 293
Quartier Latin 346
Quebec 270-71

Rables, Alfonso Garcia 507
Radio Nord 263
Radio Syd 263
Rafael 249
Rågsved 268
Rainer, Ove 417, 534, 544, 547-48
Rainer, Ove 417, 534, 544, 547-48
Ramel, Povel 59, 61
Rampart 142
Rangoons Üniversitesi 179, 181
Ransäter 189, 566
Ransom, John Crowe 85
Rasputin 506
Ratio 519, 562
Rauschenberg, Robert 261
Rausing kardeşler 222
Ravlunda 313
Reagan Amerikası 478
Reagan, Ronald 509-10, 520, 535, 558, 562, 572
Rehn, Gösta 458
Rennerova, Yelena 126, 129, 571
Residenztheater 456
Reso 211
Reuther, Walter 102-103
Richelieu 35
Riddar Koyu 533
Riddarhuset 555
Riga 36-37, 41
Riga Erkek Lisesi 37
Rigoletto Konferansı 222
Ringhals 466
Ringhals II 465
Ringholm, Bosse 374
Rinkeby 425, 531
Riva del Sol
Robbe-Grillet, Alain 261
Robèrt, Carl-Axel 414-15
Rock-Boris 314
Rockefeller, John D. 340
Rockefeller, Nelson 286
Rocquencourt 147-48
Rodezya 346, 348, 444, 447, 504, 513, 516
Rogers, William 376
Rolland, Romain 268
Rollén, Berit 376, 383, 402
Roma 34, 48, 58, 164, 237, 483
Romanya 2, 388
Roosevelt, Franklin Delano 52, 87-89, 102, 117, 179, 245, 271
Rose 14
Rosenbad 151, 532-33, 542, 548-49, 553, 557, 571, 573-74
Rosenberg, Alfred 41, 549
Rosengren, Björn 574-75
Roslagstull 332
Roslagstull Hastanesi 339
Roth, Tomas 150
Rotschild, Emma 507, 569, 572
Rousseau, Jean-Jacques 292, 367, 402, 404
Royal Hotel 128
Rönneberga 554
Rönnquist, Per-Erik 284
Rörstrand Sokağı 224, 235
Röstånga 195
Rue St. Benoit 147
Ruin, Olof 153, 284, 315
Runeberg, Johan Ludvig 17
Rus İmparatorluğu 22
Rusk, Dean 337
Russel Mahkemesi 326, 337, 341
Russel, Bertrand 142, 326-27
Rust, Bonney 130, 138
Rusya 12, 20, 22-23, 27-28, 30, 37, 42, 145, 224, 232, 244, 354
Rydberg, Viktor 13
Sachsenhausen 270

SACO (İsveç Akademisyenleri Merkez Örgütü) 152, 282-84, 324
Saddam Hüseyin 512
Sade, Marki de 301
SAF (İsveç İşverenler Federasyonu) 152, 282-84, 324, 370
Sağ Parti 3-4, 54, 153, 156, 176, 198, 210-11, 214, 268, 272, 276, 314, 320-21, 323, 339, 354, 378-79, 420, 500
Sahlin, Mona 561
Sal Paradise 95
Salama, Hannu 305
Salim, Ahmed Salim 507
Salle de Paris 61
SALT 504
Salt Lake City 94
Saltsjöbad 456, 580
Saltsjöbaden 8, 58
Samson, Sam 61
Samuelson, Kurt 274
San Antonio 96
San Francisco 94
Sandburg, Carl 374
Sandler, Rickard 156
Sånga-Säby Halk Yüksekokulu 311
SAP (Sosyal Demokrat İşçi Partisi) 151, 166, 353, 336, 338, 433, 474, 486, 503
Säpo 414
Sartre, Jean-Paul 31, 48, 67, 133, 147, 326-27
Saxnäs 170
Saygon 342- 440
Scanair 453
Scandinavium 423, 470
Schein, Harry 121, 143, 252, 291, 317-19, 332, 417, 456-57, 459, 480, 557
Schlesinger, Arthur 563, 572
Schmidt, Helmut 435, 476, 509-10
Schmitt, Carl 111, 144
Schori, Pierre 439, 444-47, 505-506, 552
Schreiber, Jean-Jacques Servan 270-71
Sehlin, Halvar 170
Senate House 128
Sergel Meydanı 339-40, 379, 386, 394, 416, 429, 471, 500, 505, 523, 531
Seylan 179
SFF 123-25, 127-32, 134-38, 140, 143-44, 148-49, 152-54, 165, 169, 173, 175-78, 194-95, 197, 202, 218, 250, 283-84, 308, 315, 324, 347, 389, 402, 437, 443, 535, 551
SFS (İsveç Öğrenciler Federasyonu) 114-15, 121, 194-95
Shaffer, Peter 574
Shakespeare 6, 64
Sharpeville 405
Shin Beth 413
Shirer, William L. 112
Shute, Nevil 229
SIDA 236, 277
SIFO 210, 334-35, 420, 460
SIGAB (Stockholm İpotek Anonim Şirketi) 7
Sibirya 37, 372
Sida 116
Sigtuna 25, 47, 53-63, 65-66, 70-71, 73-74, 76, 91-92, 107, 115, 117, 239
Sigtuna Lisesi 56-57, 63, 70, 96
Sigtuna Vakfı 56, 58
Sigurdsen, Gertrud 430
Silahsızlanma İçin Tarafsız Komisyon 505
Silén, Sven 239
Silone, Ignazio 142
Singapur 179
Singleton 35, 55-56, 61
Sirhan Sirhan 353
Sisifos 236
Siwertz, Sigfrid 24, 64
Siyaset ve Hukuk Bilimleri Fakültesi 113
Sjöberg, Birger 428
Sjöbo 531
Sjöman, Vilgot 142, 238, 305, 317, 328, 330
Sjöström, Hans O. 313
Skå 172-73
Skådebanan 167
Skå-Edeby 173
Skå-Edeby Çocuk Islahevi 172
"Skå-Gustav" Jonsson 172
Skandia 9
Skandinavium 470
Skåne 116, 195, 248, 286, 346, 348, 356, 382, 418, 465, 526, 531
Skåneli Alfredsson 333
Skangal 41-42, 54-55
Skärholmen 394
Skeppsholmen 426
SKF 530
SKfV (İsveç Vietnam Komitesi) 337-39
Skoglund, Gösta 361
Sköld, Per Edvin 186
Skötkonung, Olof 53

Skövde 74, 77-79, 150, 199
Slánký, Rudolf 148
Slovakya 355
Småland 68, 160-62, 166, 227, 292, 356, 385, 428, 453, 464, 517, 546, 573
Smedjebacken 63
Smith, Adam 100
Smith, Ian 447, 504, 513
Soarez, Mário 449
Sofiero 418
Soğuk Savaş 116, 120, 131, 138-39, 141, 143-44, 150, 182, 230, 269, 311, 350, 443, 504, 514, 538, 541
Sol Birlık (Fransa'da) 334
Sol Gençlik Federasyonu 355
Sol Parti-Komünist (VPK) 336, 351, 381, 412, 426, 466
Solator 12
Soljenitsin 416, 439
Sollentuna 255
Solna 40
Sommerlath, Silvia 461
Somoza 513
Sonnevi, Göran 298, 351
Sonntagsblad 155, 160
Sophokles 64
Sorbonne Üniversitesi 346
Sorsa, Kalevi 479
Sosyal Demokrat Gençlik Hareketi (bkz. SSU)
Sosyal Demokrat Parti (bkz. İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi)
Sosyal Demokrat Parti Gençlik Kolları 278, 316
Sosyal Enstitü 176
Sosyal Hizmetler Dairesi 293, 554
Sosyal Hizmetler Kurumu 173, 294
Sosyal İşler Bakanlığı 190
Sosyalist Enternasyonal 480, 505, 513, 566
Sovyet Cephesi 43
Sovyet Merkez Komitesi 506
Sovyetler Birliği 44, 90, 98, 102, 119-20, 122, 125, 131, 147, 157, 162, 215, 287, 299, 230-32, 258-59, 270, 336, 353-7, 390-1, 388-89, 440, 442, 444-45, 452, 504-506, 510-11, 514, 517, 537-39, 541-2, 559, 573
Sovyetler Birliği Komünist Partisi 505
Söder 194, 424
Söder, Karin 303
Söderberg, Hjalmar 64
Söderblom, Nathan 29
Södermalm 185, 215, 260, 336, 351, 431, 554
Södermossen 227
Södertälje 164, 411, 465
Södra Latin 554
Sörmland 3, 14, 34, 186, 428, 491
Spånga 226
Spencer, Herbert 11, 26
Spender, Stephen 291
Sputnik 215
SS 549
SSU (Sosyal Demokrat Gençlik Örgütü) 211, 232-33, 235-36, 242, 248, 263, 276, 287, 316, 334-35, 349, 356, 371, 374, 392, 405, 491, 553, 561, 568
SSUH 431
St. Petersburg 27
Staaf, Karl 18, 20
Stadsanställd 573
Stalin 41, 122, 133, 157, 287, 350, 370, 477, 500
Stanford Üniversitesi 481
Stanton, Edwin M. 84
Stavropol 506
Stayron, William 148
Stefan Jarl 305
Steinbeck 106
Stenbeck, Jan 545
Stenberg, Birgitta 147
Stevenson, Robert Louis 238
Stockholm Çocuk Kulüpleri 401
Stockholm İl Meclisi 525
Stockholm İpotek Anonim Şirketi (SIGAB) 7
Stockholm Merkez Garı 72, 151, 178, 381
Stockholm Merkez Tren ve Metro İstasyonu 351
Stockholm Operası 574
Stockholm Öğrenci Birliği 138, 346
Stockholm Üniversitesi 77, 170, 317, 345, 540, 551, 554, 568
Stockholm Yüksekokulu 74, 96, 113-15, 149, 151, 153, 163, 191, 282, 298, 434, 458
Stockholms Dagblad 6
Stockholms Enskilda Bank 7
Stockholms-Tidningen 114, 177, 221, 237, 251, 274, 287, 307
Stokely Carmichael, 327, 348
Strand, Dieter 307, 315, 361, 372, 391, 399, 492-93, 505

Strandvägen 332
Sträng, Gunnar 186, 248-49, 272, 294, 319, 323, 335, 352, 356-57, 359-62, 364, 371, 380-83, 392, 394, 419, 425, 452, 454-55, 457, 472, 483, 488, 490, 492, 494, 503, 523, 533, 537, 545
Strängnäs 545
Stratford-upon-Avon 6
Strauss, Franz Josef 499
Strazburg 148
Strindberg, August 2, 13-14, 170
String 158
Studsvik 464
Stureby 154
Sukarno 180
Summerhill 172
Sundskär 421
Sundström, Gun-Britt 379
Sundsvall 467
Sundvall Tidning 550
Sunside 431
Süddeutsche Zeitung 407
Süt Damlası (yardım merkezi) 40-41
Svalnäs 8
Svappavaara 369-70, 389
Svea 9, 23
Svea Caddesi 479, 503, 566, 574-75
Sveavägen 250
Svedgård, Lars 361
Svenning, Eric 252
Svenning, Olle 252
Svensk Tidskrift 198
Svenska Dagbladet 30, 67, 72, 74, 77, 79, 91, 95, 106, 111, 115-16, 124, 136, 167, 169, 216, 224, 287, 304, 309, 341, 352, 360, 363, 407, 410, 420, 469, 474, 533, 544, 546, 570
Svensson, Sven 335-36, 368
Swapo 443
Systembolaget 203

Şam 105
Şarlman 481
Şili 438-42, 444, 450

Täby 403
Tahran 512, 514-15
Tallkrogen 154, 211
Tambo, Oliver 481
Tammerfors 25, 29, 32, 46, 390
Tammerfors Hastanesi 25
TANU 444
Tanzanya 444, 507, 558
Tayland 179, 311
T-Barracks 86-87, 90, 93
TCO (Memurlar Merkez Örgütü) 152, 211, 258, 284, 315, 417, 534, 574
Teagarden, Jack 65
Teksas 340
Tennyson 134
Tensta 531
Tensta-Rinkeby 425
Teorin, Maj Britt 503
Tet Saldırısı 342
Tetley Çay Bahçesi 297
Tetrapak 222
Tham, Carl 487
Thatcher İngilteresi 478, 537, 562
Thatcher, Margaret 209, 496-97, 499, 520, 535, 558, 562, 572
The Advocate 125-26, 537
The Alcove 93
The Big Bang 536
The Church of the Holy Spirit 84
The Kenyon Collegian 90
The New York Review of Book 507
The New Yorker 507
The Summer of Love 328
The Times 118, 251, 439
The Who 297
The Women's National Democratic Club 377
Things, Pretty 297
Thomas, Evan 255
Thomas, Norman 98
Thorén, Ulf 305
Thorsson, Inga 503
Thoursie, Ragnar 67-68, 70
Three Mile Island 489
Thule 9-10, 14-16, 24, 30, 32, 37-38, 44-46, 49, 154
Thulin, Ingrid 318
Thunborg, Anders 542
Tiden 176, 208, 268, 359, 364, 449, 552
Tiden Yayınevi 315
Tierp 38
Timbro Yayınevi 486, 497, 520, 551, 562
Times Square 364
Tingsten, Herbert 77, 91, 131-32, 162-64, 167, 188, 192, 215, 241-42, 412

Tito 133
Titus, Paul M. 99-103, 374, 572
T-konturet 200
Tokyo 507
Tolstoy 11
Tommy Steel 263
Tonkin Körfezi 298
Tops, Red 172
Tor 53
Torekov 436
Tornborg, Rita 412
Tornedal Sokağı 225, 317
Tornedalsgatan 425
Tory Partisi 496
Tower of London 195
Trafik Güvenliği Kurumu 294
Trampa Vatten 383, 409
Tranaeus, Jarl 140
Trankell, Arne 77, 80
Tranströmer, Tomas 142
Treblinka 142
Trelleborg 563
Trevi Çeşmesi 237
Troçki 27
Trudeau, Pierre 270-71, 388
Truffaut 261
Truman, Harry S. 88
Trygger, Ernst 4
TT Haber Ajansı 418
Tunnel Sokağı 575
Tüketici Kurumu ve İş Piyasası Yönetimi 473
Türkiye 293, 411, 479, 583

U-137 517-18
Uddevalla Tersanesi 447
Uganda 513
UKÄ (Üniversite Yönetim Kurumu) 346
UKAS (Üniversite Yönetim Kurumunun Sabit Eğitim vb. İçin Çalışma Grubu) 344-48, 358
Ukrayna 405
Uleåborg 25
Ullsten, Ola 286, 447, 487-89, 493, 504, 516, 522-24, 548, 563
Ultima Thule 204
Ultuna Tarım Üniversitesi 545
Ulusal Özgürlük Cephesi 325
Ulusal Sağlık Sistemi (İngiltere) 217
Uluslararası Dış Yardım Kurumu (NIB) 277
Uluslararası Öğrenciler Birliği 112
Ulvskog, Marita 473
Umeå 69, 75, 77, 206
Umeå Dragonları 75
Undén, Östen 230-31, 237, 258, 260, 272, 278-79, 309
Unesco 148
Unger, Gunnar 198, 231
United Airlines 327
United Auto Workers (UAW) 88, 102
Uppsala 24, 29, 38, 45, 53, 74, 113-14, 122-23, 127-28, 151, 172, 174, 176-77, 191, 260, 367, 431, 479, 523, 569
Uppsala Öğrenci Birliği 176
Uppsala Üniversitesi 6, 26, 115, 206, 569
Upsala Nya Tidning 407
US Trade Center 326
Uzak Asya 20
Uzun Cuma 293

Üçüncü Çıkış Noktası 131-32, 141
Üçüncü Dünya 120-21, 129, 139, 165, 177, 182, 236, 299-300, 303, 308, 312-13, 348, 359, 369, 391, 440, 443-445, 447-48, 472-73, 503, 514-15, 534
Ürdün 100, 353

V. Gustav 20, 162
Vaclav Meydanı 118, 122
Valdstejnska uce, 126
Valhalla Caddesi 194
Vällingby 154, 206, 225-28, 256, 273, 298, 302-304, 317, 347, 375, 382, 387, 401, 405, 406, 424, 439, 479-80, 490, 554
Vällingby çifti 401
Vanadis Sokağı 317
Vance, Cyrus 506, 508, 539
Varberg 187
Värmland 188-89, 193, 553
Varşova 124, 346
Varşova Paktı 508, 538-39, 541
Värtan 7
Varv, Svenska 474
Vasa Parkı 285
Vasa Sokağı 7
Vasagatan 326
Vasastaden 224, 317
Väsgöta 205
Västerås 239, 262, 371, 564

Västerbotten 265
Västernorrlands Allehanda 274
Veckans Affärer 383, 447
Vecko-Journalen 131, 210, 229, 267, 278, 303, 324, 352, 420
Vende 426
Venezuela 445
Vennberg, Karl 67-70, 131-33, 266, 305, 415-16
Verne, Jules 417
Verner von Heidenstam 14
Versailles Anlaşması 30
Vespa 194
VI. Gustav Adolf 196, 256, 418, 426, 435-36, 465
Viborg 28
Vichy Rejimi 271
Victoria 9, 485
Vietkong 299, 310, 325, 337-39, 342, 355, 359, 379, 411, 440, 559
Vietminh 195
Vietnam(lı) 26, 120, 143, 195, 262, 291, 298, 301, 307-13, 325-28, 332, 336-42, 354-57, 359, 370, 374, 377, 379, 398, 404-406, 408, 416, 440, 442, 445, 450, 481, 483, 498, 512, 542, 546, 559
Vietnam Hareketi 354
Vietnam Savaşı 90, 120, 236, 297-98, 307-308, 312, 325-26, 331-32, 336, 338-39, 342, 353, 375, 377, 407-408, 410, 440, 442-43, 448, 503, 505
Vilhelmina 170
Villa 154
Villa Kallio 13-14, 228
Villa Sokağı 51, 354, 451
Vimmerby 453
Vindelälven 395
Virginia 256
Visby 322, 417, 569-70
Viyana 5, 459, 504, 507, 512-13
Voice of America 136
Volkswagen 223
Volvo 158, 313, 375, 410, 475, 484, 495
von Born ailesi 11-12, 23
von Döbeln 23
VPK (bkz. Sol Parti-Komünist)

Waal, Nic 173
Wagner 21
Waldau, Göran 112, 127-29
Waldheim, Kurt 512-13
Waldrof-Astoria Oteli 258
Wall Street 98, 375-76
Wall Street Journal 472
Wallace, Henry 98
Wallenberg ailesi 7-8, 43, 56, 247, 323, 363, 365, 384
Wallenberg, A.O. 7
Wallenberg, Jacob 43
Wallenberg, Marcus 43, 189, 222, 302, 323, 350, 383
Wallenberg, Peter 149
Wallenberg, Roul 231
Warhol, Andy 364
Washington 137, 310, 337, 376-77, 440-41, 514, 542
Washington Post 364, 407
Wästberg, Per 397, 444, 447
Watergate 413, 415
Watergate Hotel 413
Wattrang, Hans 60, 65, 115, 124, 253, 307
Waugh, Evelyn 160
Weber, Max 219, 235, 239, 468
Wedén, Sven 216, 334, 353-54
Weiss, Peter 173
Wennerström, Stig 278-80
Werner Planı 392-93
Wesker, Arnold 261
Westerberg, Bengt 563, 566
Westholm, Carl Johan 485
Westinghouse 465
Whitman, Walt 333
Wibble, Anne 192
Wicander, C.A. 185-86
Wickman, Krister 278, 318, 352, 357, 405, 439, 441
Wied 4
Wiemar Cumhuriyeti 459
Wigelius, Gunnar 55
Wigforss, Ernst 105, 163-64, 242, 355, 368
Wigforss, Harald 532
Wilde, Oscar 210
Wilder, Billy 481
Wilhelm Almanyası 22, 66
Wilson, Harold 223, 269, 310, 365, 388, 450
Wimbledon 411
Wirthén, Rolf 523-24
Witwatersrand Tıp Fakültesi 136

Woburn Place 129
Wodehouse 39
Wohlin, Nils 248
Woodward, Robert F. 137
World University Service (WUS) 178
Wrangel, Hilde 13
Wroclaw 458

Yang, Piong 311
Yargılama Kurumu 156
Yeni Dalga 261
Yeni Delhi 179, 567
Yeryüzünün Dostları 465
Yeşilay(cı) 19, 64, 204, 211, 252, 266, 431-32, 530, 583
Ygeman, Ingvar 573
Yıldız Savaşları 510, 519
Yngern Gölü 491
Young, Andrew 377
Young, Stephen M. 99
Ystad 4
Yugoslavya 118, 165, 293, 311, 531
Yukarı Torneå 531
Yukarı Volta 510
Yunanistan 123, 230, 393, 304, 443, 449, 480, 431
Yurttaşlar Birliği 286

Zambiya 388, 444
Zanu/Zapu 443
Zetterberg, Hans 210-12, 334
Zetterlund, Monica 334
Zetterström, Yelena 555
Zimbabwe 443, 447, 480
Zola, Émile 26

DÜNYAYA YÖN VERENLER | 10

Aristokrat bir ailede doğmuş olmasına karşın her bireye kendi benliğini geliştirme ve dilediği hayatı yaşama özgürlüğü sağlamak uğruna Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde siyasete atılan İsveç eski Başbakanı Olof Palme (başbakanlığı 1969-1976 ve 1982-1986), bu amaca ulaşmak için devletin müdahalesini sonuna kadar kullanmayı esas almıştır. Nitekim devlet aygıtının gücünden yararlanarak ülkesinde gelir farklılıklarının azalmasını, kadınların iş hayatına katılmasını, çocuk bakımı ve diğer sosyal hizmetlerin kapsamının artırılmasını, eğitim düzeyinin yükseltilmesini, işyerinde demokrasinin pekiştirilmesini sağlamıştır.

İster hükümette ister muhalefette olsun, kararlılıkla izlediği aktif tarafsızlık politikasıyla küçük ve ücra bir ülke olan İsveç'i dünya sahnesinde son birkaç yüzyıldır olmadığı kadar etkin hale getirirken, kendisi de dünyanın her köşesinde tanınmıştır. Churchill ve Kruşçev ile buluşmuş, Başkan Kennedy'nin cenazesinde hazır bulunmuş, Nixon ve Kissinger ile kavga etmiş, Willy Brandt ve Bruno Kreisky ile arkadaş olmuş ve başta Felipe Gonzales olmak üzere pek çok sosyal demokrat politikacı tarafından örnek alınmıştır. Güçlü ülkelerin müdahalesine karşı küçük ulusların bağımsızlıklarını ve geleceklerini biçimlendirme haklarını savunmuş, ABD müdahalesine karşı Vietnam'a, ambargoya karşı Küba'ya yardım etmiş; *apartheid* rejimine itiraz eden Güney Afrikalıların yanı sıra Angola, Mozambik, Namibya, Zimbabwe gibi ezilen halkların bağımsızlık hareketlerine destek vermiştir. Bu tutumunun doğal sonucu olarak, yabancı düşmanlığının yükselmeye başladığı bir dünyada siyasi sığınmacılara kucak açarak İsveç'i yabancı dostu bir ülke haline getirmiştir.

1986 yılında bütün hayatının geçtiği başkent Stockholm'ün merkezinde eşiyle başbaşa gittiği sinemadan sonra metroya binmek üzere yürürken sırtından vurularak öldürülmesi, bütün dünyada büyük üzüntüye neden olmuştur.

Siyaset, fikriyat ve şahsiyet açısından 20. yüzyılın en dikkate değer isimlerinden biri olan Olof Palme'nin hayatını, dünyayı şekillendiren temayüllerin makro ve parti hayatını biçimlendiren eğilimlerin mikro çerçevesi içine hakkıyla yerleştiren elinizdeki biyografi, aynı zamanda İsveç sosyal demokrasisinin zengin öyküsünün akıcı bir anlatımıdır.

KDV dahil fiyatı
45 TL